DICȚIONAR DE DREPTURILE OMULUI

Adnotat cu jurisprudență 1957-2013

II 446 332
BCU IAȘI

C·H·BECK

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

674 195

Dicţionar de Drepturile Omului

Dana Cristina Bunea – procuror Parchetul de pe lângă Curtea de Apel Bucureşti
Cornel Gabriel Caian – judecător detaşat la Agentul Guvernamental al României pentru CEDO
Irina Cambrea – judecător detaşat la Agentul Guvernamental al României pentru CEDO
Dragoş-Alin Călin – judecător Curtea de Apel Bucureşti
Roxana-Maria Călin – judecător Tribunalul Bucureşti
Victor Horia Dimitrie Constantinescu – judecător Judecătoria Alexandria
Ionuţ Militaru – judecător Tribunalul Bucureşti
Mădălina Ioana Morariu – diplomat Ministerul Afacerilor Externe
Geanina Munteanu – jurist specializat în drepturile omului, Ministerul Afacerilor Externe
Irina Alexandra Neagu – judecător Tribunalul Bucureşti
Ileana-Gabriela Popa – judecător detaşat la Agentul Guvernamental al României pentru CEDO
Răzvan-Horaţiu Radu – Subsecretar de stat Ministerul Afacerilor Externe, Agent al Guvernului pentru CJUE
Mihaela Vasiescu – judecător Curtea de Apel Târgu-Mureş

0 000010 53762 BCU IAŞI

ALE

Editura C.H. Beck
Bucureşti 2013

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

AVERTISMENT!

Având în vedere amploarea luată de fenomenul fotocopierii lucrărilor de specialitate, mai ales în domeniul Dreptului, atragem atenţia că, potrivit art. 14 şi 140 din Legea nr. 8/1996 privind dreptul de autor şi drepturile conexe, reproducerea operelor sau a produselor purtătoare de drepturi conexe, dacă respectiva reproducere a fost efectuată fără autorizarea sau consimţământul titularului drepturilor recunoscute de legea menţionată, constituie infracţiune şi se pedepseşte cu închisoare sau cu amendă. Prin reproducere, conform legii, se înţelege realizarea, integrală sau parţială, a uneia ori a mai multor copii ale unei opere, direct sau indirect, temporar ori permanent, prin orice mijloace şi sub orice formă.

Nu vă faceţi părtaşi la distrugerea cărţii!

Editura C.H. Beck este acreditată CNATDCU şi este considerată editură cu prestigiu recunoscut.

Dicţionar de Drepturile Omului
Colectiv de autori

Copyright © 2013 – Editura C.H. Beck

Toate drepturile rezervate Editurii C.H. Beck
Nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul scris al Editurii C.H. Beck.
Drepturile de distribuţie în străinătate aparţin în exclusivitate editurii.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Dicţionar de drepturile omului / Bunea Dana Cristina, Caian Cornel Gabriel, Cambrea Irina, ... ; pref. de Catrinel Brumar. – Bucureşti : Editura C.H. Beck, 2013
Bibliogr.
Index
ISBN 978-606-18-0203-6

I. Bunea, Dana Cristina
II. Caian, Cornel Gabriel
III. Cambrea, Irina

81'374.2:342.7=135.1

Editura C.H. Beck
Str. Serg. Nuţu Ion nr. 2, sector 5, Bucureşti
Tel.: 021.410.08.47; 021.410.08.09; 021.410.08.73; 021.410.08.46
Fax: 021.410.08.48
E-mail: comenzi@beck.ro

Redactor: Ioana Rădulescu
Tehnoredactor: Cătălin Mantu

27 APR. 2016

Cuprins

Cuvânt înainte ..... **XI**
Nota autorilor ..... **XIII**
Abrevieri ..... **XV**

Abuz de drept 1
Acces la instanţă 9
Acuzaţie în materie penală 22
Adopţie 25
Aducere de îndată înaintea unui judecător sau magistrat împuternicit de lege cu exercitarea atribuţiilor judiciare 35
Aducere în faţa autorităţii judiciare competente (neîndeplinirea unei dispoziţii legale a instanţei de judecată ori a unei obligaţii prevăzute de lege) 41
Agent Guvernamental pentru CEDO 44
Agent provocator 49
Anchetă efectivă 53
Arestare 58
Aservire 66
Asigurarea plăţii impozitelor, contribuţiilor ori a amenzilor 70
Autoritate de lucru judecat (*res judicata*) 74
Autoritate publică 80
Autorizarea societăţilor de radiodifuziune, de cinematografie sau de televiziune 86
Avocat 94
Azil 97
Bun 103
Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene 109
Carta socială europeană 112
Cenzură 116
Cerere individuală 121
Cerere interstatală 130
Comitetul European pentru Prevenirea Torturii şi Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT) 136

BCU LAW / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Comitetul Miniştrilor 140
Condamnare penală 144
Consiliul European (CE) 146
Consiliul Europei 148
Consiliul Uniunii Europene (CONS) 151
Contradictorialitatea procedurii 153
Convenţia europeană a drepturilor omului 161
Crime împotriva umanităţii 166
Curtea de Justiţie a Uniunii Europene 170
Curtea Europeană a Drepturilor Omului 173
Curtea Penală Internaţională (CPI) 180
Declaraţia Universală a Drepturilor Omului 182
Declaraţie unilaterală 186
Demnitatea umană 190
Detenţie 194
Discriminare 201
Domiciliu 208
Dreptul la alegeri libere 211
Dreptul la apărare 221
Dreptul la căsătorie 241
Dreptul la corespondenţă 245
Dreptul la grevă 248
Dreptul la instruire 251
Dreptul la libertate şi siguranţă 257
Dreptul la mediu 260
Dreptul la reputaţie 266
Dreptul la tăcere 269
Dreptul la un recurs efectiv 273
Dreptul la viaţă 289
Drepturi fundamentale 295
Drepturi şi obligaţii cu caracter civil 300
Drepturile copilului 308
Dublul grad de jurisdicţie în materie penală 313
Egalitate între soţi 316
Eliberare 318
Eroare judiciară (dreptul la despăgubiri în caz de eroare judiciară) 321
Eutanasie 327
Executarea hotărârilor CEDO 331

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Expropriere 336
Expulzare 343
Extrădare 352
Fondul Proprietatea 358
Garanţii contra abuzurilor 361
Habeas corpus 366
Hotărâre definitivă 368
Hotărâre-pilot 369
Informare asupra acuzaţiei 373
Infracţiune minoră 380
Ingerinţă 383
Instanţă independentă, imparţială şi stabilită de lege 400
Internare medicală 407
Intervenţia terţilor 412
Înţelegere amiabilă 416
Judecată de valoare 421
Jurisprudenţă bine stabilită 426
Jurisprudenţă neunitară 431
Libertate de asociere 439
Libertate de circulaţie 446
Libertate de exprimare 451
Libertate de gândire şi conştiinţă 462
Libertate de întrunire 467
Libertate religioasă 474
Libertate sindicală 485
Libertatea de a primi sau de a comunica informaţii şi idei 493
Locus standi 502
Marea Cameră 507
Marjă de apreciere 514
Măsuri cu caracter individual (*restitutio in integrum*) 517
Măsuri generale 520
Măsuri provizorii 523
Minoritate 525
Motivarea hotărârilor judecătoreşti 528
Motive legitime pentru arestarea preventivă 533
Muncă forţată sau obligatorie 541
Necesar într-o societate democratică 545
Neretroactivitatea legii penale 555

BCU "CAROL I" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Non bis in idem sau Ne bis in idem 558
Nullum crimen, nulla poena sine lege 564
Obligaţii contractuale (privare de libertate pentru datorii) 568
Obligaţii negative 570
Obligaţii pozitive 572
Ombudsman 576
Oralitatea procedurii 579
Ordine profesionale 584
Organizaţia Naţiunilor Unite (ONU) 589
Organizaţii non-guvernamentale 592
Pactele Organizaţiei Naţiunilor Unite privind drepturile fundamentale 594
Partide politice 598
Pedeapsă cu moartea 605
Pedeapsă inumană sau degradantă 610
Persoană cu handicap 616
Preeminenţa dreptului 623
Prevăzută de lege 625
Prezumţia de nevinovăţie 630
Principiul legalităţii 639
Principiul proporţionalităţii. Proporţionalitate 643
Principiul securităţii raporturilor juridice 650
Principiul subsidiarităţii 665
Privare de libertate 670
Privare de proprietate 675
Probă 679
Proces echitabil 683
Publicitatea procedurii 693
Radiere de pe rol 697
Rasism 704
Recurgere la forţa letală 710
Recurs în materia privării de libertate 717
Recurso de amparo 725
Redeschiderea procedurii interne 728
Repararea încălcării dreptului de proprietate (*restitutio in integrum*) 731
Reparaţie echitabilă 737
Reparaţie în materia privării de libertate 741

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Reşedinţă (alegerea reşedinţei) 744
Reţinere 746
Reviriment de jurisprudenţă 753
Separaţia puterilor în stat 760
Situaţie continuă 763
Speranţă legitimă 765
Stare de urgenţă 768
Stat de drept 771
Termen rezonabil (detenţie provizorie) 774
Termen rezonabil al procedurii judiciare 778
Tortură, tratamente inumane ori degradante 789
Utilitate publică 803
Vagabondaj 805
Viaţă de familie 807
Viaţă privată 826
Victimă 837
Xenofobie 845

Referinţe bibliografice 849
Cuvinte cheie 861
Lista cauzelor 879

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY
B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Cuvânt înainte

În contextul actual, în care drepturile omului, protecţia şi promovarea lor sunt un subiect de interes fundamental, un volum care, sub *forma exhaustivă şi ordonată* a unui dicţionar, oferă explicaţiile esenţiale ale termenilor cu care operează protecţia drepturilor omului, era aşteptat şi necesar în literatura de specialitate română.

Aşteptat, pentru că limba română, spre deosebire de limbile leagăn pentru dezvoltarea drepturilor omului, precum engleza sau franceza, nu este o limbă de lucru pentru crearea documentelor în domeniu, traducerea lor ulterioară făcând posibil accesul cât mai larg la ele.

Necesar, dincolo de faptul că oferă o ordonare practică a termenilor şi conceptelor de bază cu care funcţionează protecţia drepturilor omului, prin contribuţia autorilor volumului, o contribuţie ce poartă amprenta expertizei lor.

Volumul, aşa cum este perceput de autorul acestui cuvânt înainte, a fost gândit şi scris de practicieni pentru a sprijini demersul tuturor acelora care militează pentru o ameliorare constantă a protecţiei drepturilor omului sau care aplică normele în materie, pentru a le oferi, dacă nu întotdeauna un răspuns la o întrebare pe care o formulează, cel puţin elemente care să sprijine o mai precisă enunţare a respectivei întrebări. Joel Andriantsimbazovina, unul dintre coordonatorii unui demers similar în limba franceză, sublinia în respectivul volum că *nu întotdeauna a oferi un răspuns este posibil, dar că rămâne esenţial suportul într-o mai exactă şi mai clarificatoare formulare a ipotezei de soluţionat*. Astfel, autorii au avut şi oportunitatea de a verifica în aplicarea lor conceptele a căror explicare o oferă în volumul de faţă, de a se confrunta chiar ei cu absenţa unei definiţii, cu dificultatea de a obţine cel puţin detalii de definire a elementelor care intră in cuprinsul unui termen sau concept, această experienţă contribuind la o mai bună selecţie, prezentare şi structurare a definiţiilor cuprinse în lucrare.

Prin referirea la esenţa practică care transpare din expertiza tuturor contributorilor nu intenţionez sub nicio formă să trec în plan secund bogăţia explicaţiilor care însoţesc termenii, acolo unde autorii au simţit

nevoia, pentru clarificări, de a oferi informaţii care să permită înţelegerea unui termen sub toate aspectele.

Am în minte, *în primul rând*, abordarea limpede a conceptelor, referirea amplă la jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului, cu grija pentru a nu încărca textul explicaţiei şi suportul bibliografic, care oferă deschidere cititorului spre o aprofundare a temei cercetate, în funcţie de necesităţile acestuia.

În acest mod, în opinia mea, volumul păstrează şi flexibilitatea necesară pentru ca el să devină un instrument util nu numai specialiştilor în drept, dar şi cercetătorilor şi practicienilor din alte domenii ale ştiinţelor sociale şi, nu în ultimul rând, oricărui individ care îşi doreşte să îşi stabilească mai bine reperele referitoare la drepturile şi libertăţile sale fundamentale şi la mecanismele de protecţie a acestora.

Speranţa mea, faţă de noutatea demersului şi de bogăţia informaţiei, este ca volumul să fie pentru cei interesaţi de protecţia drepturilor omului la fel de util cum este dicţionarul explicativ al limbii române pentru un vorbitor al limbii române, pentru că în orice domeniu a avea un limbaj comun este esenţial.

De asemenea, cunoscând devoţiunea autorilor pentru protecţia drepturilor omului salut demersul lor de formare în domeniu, inclusiv prin intermediul acestui volum, pentru că acest Dicţionar va contribui şi la formarea altor practicieni şi am convingerea că autorii vor continua şi dincolo de acest volum, eforturile lor pentru extinderea acestui limbaj comun, al drepturilor omului.

Catrinel Brumar
Agentul Guvernamental pentru
Curtea Europeană a Drepturilor Omului

BCU IAŞI / CENTRUL DE DOCUMENTARE

Nota autorilor

Dicționarul de Drepturile Omului, *o premieră* în literatura juridică din România, reprezintă o lucrare de bază pentru însușirea terminologiei, principiilor, dispozițiilor și mecanismelor Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, dar și cele ale altor instrumente similare europene sau internaționale prin dubla sa natură, *teoretică* și *practică*. Astfel, aspectele teoretice sunt completate de o referință extensivă la jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, ceea ce permite atât teoreticienilor, cât și practicienilor dreptului să înțeleagă filosofia, evoluția și punerea în aplicare a Convenției.

Conceput și redactat de magistrați și diplomați juriști – practicieni cărora nu le lipsește exercițiul detașării teoretice – această lucrare poate reprezenta un **ghid de referință** pentru toți cei interesați de protecția europeană a drepturilor omului – studenți, profesori, profesioniști în domeniul dreptului, dar și justițiabili atrași de mirajul Curții Europene a Drepturilor Omului, considerată nu de puține ori drept singura cale „serioasă" pentru soluționarea unui litigiu.

În opinia autorilor, lumea (juridică) românească a depășit de mult etapa în care Curtea Europeană era ceva îndepărtat și greu accesibil, iar procedurile din fața Curții implicau o inițiere pe care prea puțini o aveau. Pe măsură ce generațiile de juriști și-au însușit – în facultate și în etapele ulterioare de formare profesională – noțiunile legate de sistemul convențional, s-a trecut într-o nouă etapă, caracterizată, îndrăznim să spunem, printr-un soi de exces în legătură cu utilizarea instrumentelor pe care le oferă sistemul european de protecție a drepturilor omului.

De aceea, această lucrare se dorește a fi un *demers inaugural* pentru o etapă matură, în care notorietatea și încrederea de care se bucură sistemului european de protecție a drepturilor omului să fie dublate, în spațiul juridic românesc, de o înțelegere mai bună a mecanismului și de o adecvată însușire a principiului subsidiarității, principiu pe care, nu întâmplător, **noul Protocol Adițional nr. 15** îl inserează în Preambulul Convenției.

Ceea ce și-au propus autorii este ordonarea materiei în jurul unor noțiuni fundamentale, în conturarea cărora jurisprudența evolutivă a Curții de la Strasbourg a jucat un rol esențial. Pentru acest motiv, avan-

sarea unei definiţii este urmată, în cazul fiecărui termen, de o necesară referire la jurisprudenţa relevantă şi actualizată a Curţii. Acolo unde s-a considerat necesar, spre a completa tabloul unei instituţii juridice, s-a făcut referire inclusiv la texte internaţionale şi practică din alte sisteme de protecţie universale sau regionale – *sistemul ONU* ori *sistemul inter-american.*

Dat fiind formatul impus de editură pentru colecţia de dicţionare în care se înscrie şi acesta, unul care solicită o sporită cursivitate, am evitat să încărcăm textul cu note bibliografice, sursele – atât cele generale, cât şi cele specifice – fiind indicate după modelul altor dicţionare juridice, la finalul fiecărei noţiuni. De asemenea, sursele on-line şi lista completă a cauzelor la care s-a făcut referire apar la finalul lucrării.

Sub aspect metodologic, demersul de cercetare, mai cu seamă în domeniul disciplinelor umaniste, este îngreunat atunci când este realizat de un colectiv de autori. Cu toate acestea, credem că s-a reuşit realizarea unui material viu, cuprinzător şi care nu abandonează zone de necesară reflecţie sub pretextul omogenităţii formale sau stilistice.

Pe lângă semnificaţia tehnico-juridică, *drepturile omului* îşi dobândesc sensul plenar atunci când sunt înţelese semnificaţiile lor politice şi etico-filosofice. De aceea, acolo unde s-a considerat potrivit, s-au făcut referiri de ordin istoric la contextul apariţiei şi la evoluţia anumitor instituţii, iar uneori s-au căutat temeiurile acestora, propunându-se explicaţii de tip filosofic.

Astfel, dicţionarul este, credem noi, nu doar un **instrument practic util**, ci şi o sursă de cultură juridică şi, de ce nu, de cultură generală. În ediţiile următoare, autorii îşi propun nu doar o aducere la zi a jurisprudenţei CEDO, dar şi o dezvoltare a componentei de aşezare a conceptelor într-un context cultural mai larg.

Politeţea academică ne cere să amintim contribuţiile anterioare, nu foarte numeroase, din literatura juridică românească. Astfel, lucrarea purtând semnătura doamnei Bianca Selejan-Guţan, cele ale domnilor Radu Chiriţă, Dragoş Bogdan, Mihai Selegean, Ovidiu Predescu, Mihail Udroiu şi, mai cu seamă, lucrările domnului Corneliu Bîrsan au constituit importante repere în efortul de structurare a materiei.

În sfârşit, mulţumim doamnei Catrinel Brumar, Agentul Guvernamental pentru Curtea Europeană a Drepturilor Omului, pentru onoarea ce ne-a făcut-o prefaţând prezentul volum.

Autorii

Abrevieri

Generale

§	- paragraf(ul)
alin.	- alineat(ul)
aprox.	- aproximativ
art.	- articol(ul)
c.	- contra
cood.	- coordonator(i)
dl.	- domnul
dr.	- doctor
Ed.	- Editura
ed.	- ediţia
eng.	- engleză
fr.	- franceză
î.Hr.	- înainte de Hristos
lb.	- limba
lit.	- litera
mp	- metri pătraţi
n.n.	- nota noastră
nr./no.	- număr(ul)
p.	- pagina
parag.	- paragraf(ul)
pct.	- punct(ul)
prof.	- profesor
ş.a.	- şi alţii/şi altele
ş.a.m.d.	- şi aşa mai departe
univ.	- universitar
urm.	- următoarele
vol.	- volum(ul)

Publicaţii

B.Of.	- Buletinul oficial al României
Dalloz	- Recueil Dalloz de doctrine et jurisprudence
Dreptul	- revista Dreptul

BCU IAŞI - CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

L.G.D.J. - Librairie générale de droit et de jurisprudence
M.Of. - Monitorul Oficial al României, Partea I
Bîrsan, 2010 - *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. 2, Ed. C.H. Beck, 2010
Renucci, 2002 - *J.-F. Renucci*, Droit européen des droits de l'homme, 3e éd., L.G.D.J., Paris, 2002

Coduri și alte acte normative

C.civ. - Codul civil (Legea nr. 287/2009)
C.muncii - Codul muncii
C.pen. - Codul penal din 1969
C.proc.civ. - Codul de procedură civilă din 1865
C.proc.pen. - Codul de procedură penală din 1969
Convenție - Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale
DUDO - Declarația Universală a Drepturilor Omului
JOUE - Jurnalul Oficial al Uniunii Europene
NCPC - Codul de procedură civilă (Legea nr. 134/2010)
O.G. - ordonanța Guvernului
O.U.G. - ordonanța de urgență a Guvernului
TFUE - Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene
TUE - Tratatul privind Uniunea Europeană

Societăți

SA - societate pe acțiuni
SC - societate comercială
SRL - societate cu răspundere limitată

Instanțe

CJCE - Curtea de Justiție a Comunităților Europene
CJUE - Curtea de Justiție a Uniunii Europene
Curtea/CEDO - Curtea Europeană a Drepturilor Omului
H.G. - hotărârea Guvernului

Instituții

APCE - Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei
CE - Consiliul European
CM - Comitetul Miniștrilor

BCU CLUJ CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CoE	- Consiliul Europei
CONS	- Consiliul Uniunii Europene
CPT	- Comitetul European pentru Prevenirea Torturii şi Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante
I.R.D.O.	- Institutul European pentru Drepturile Omului
ONU	- Organizaţia Naţiunilor Unite
ORI	- Oficiul Român pentru Imigrări
U.N.B.R.	- Uniunea Naţională a Barourilor din România
UE	- Uniunea Europeană

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Abuz de drept

Folosirea ilicită a (prerogativelor) unui drept, prin îndepărtare de la scopurile economice și sociale în vederea cărora a fost recunoscut.

Fr. *abus de droit*
Eng. *abuse of right, misuse of law*

1. Aspecte generale. Scurt istoric

În sens general, *abuzul* este echivalat lipsei de măsură, depășirii limitelor normale, excesului de orice fel. Prefixul *ab* din latină se traduce prin *de la* și, în mod evident, semnifică îndepărtarea uzului de la scopurile sale obișnuite. Printre prerogativele dreptului de proprietate se află *jus abutendi* (celelalte două fiind *jus utendi*, respectiv *jus fruendi*). Așadar, în acest context, niciuna dintre componentele triadei *usus-fructus-abusus* nu e conotată negativ ori plasată în sfera ilicitului. *Abusus* reprezintă prerogativa proprietarului de a înstrăina bunul ori de a-l greva cu sarcini – dispoziția juridică – respectiv de a dispune de substanța bunului – dispoziția materială – prin transformare, consum, distrugere, cu respectarea reglementărilor în vigoare.

În dreptul actual, inclusiv în materia dreptului internațional și european al drepturilor omului, abuzul este conotat ca ilicit.

Potrivit opiniei majoritare, nu se poate vorbi de abuz de drept decât în prezența unui drept subiectiv. Folosirea noțiunii nu poate fi considerată pertinentă în măsura în care comportamentul calificat drept abuziv se înscrie în cadrul libertății sau facultății de a acționa recunoscute subiectului. Așadar, interdicția abuzului de drept răspunde ideii că, deși se află în cadrul exercitării unuia dintre drepturile sale, subiectul poate acționa, totuși, în manieră ilicită. Noțiunea permite judecătorului să depășească limitele stricte ale textului de lege ce reglementează dreptul respectiv spre a sancționa diverse forme de utilizare cu rea-credință a dreptului ori prin îndepărtare de la scopurile sale economice și sociale. Interzicerea abuzului de drept este, așadar, una dintre formele de limitare pe care dreptul obiectiv le aduce drepturilor subiective. Astfel cum s-a arătat și în doctrină, se poate distinge între „limitele externe" ale dreptului – prerogativele stabilite prin lege – și „limitele interne", ce rezultă dintr-o lege generală de comportament și sunt apreciate de la caz la caz de judecător.

În legislația românească sediul materiei este art. 57 din Constituție, potrivit căruia „cetățenii români, cetățenii străini și apatrizii trebuie să-și exercite drepturile și libertățile constituționale cu bună-credință, fără să încalce drepturile și libertățile celorlalți".

Totodată, potrivit dispozițiilor art. 3 din Decretul nr. 31/1954 privitor la persoanele fizice și persoanele juridice (în prezent, abrogat), „drepturile civile sunt ocrotite de lege. Ele pot fi exercitate numai potrivit cu scopul lor economic si social".

Nu în ultimul rând, în materie procedurală, art. 723 C.proc.civ. sancționa exercitarea drepturilor procedurale cu rea-credință și contrar scopului în vederea căruia au fost recunoscute de lege, părții care folosește aceste drepturi în mod abuziv revenindu-i obligația de a răspunde pentru prejudiciile cauzate. În practica judiciară, abuzul de drept a fost reținut și sancționat inclusiv în procedurile penale, prin aplicarea art. 723 coroborat cu art. 721 C.proc.civ., potrivit căruia Codul de procedură civilă reprezenta drept comun în materie (procesual) civilă și comercială, dar „se aplică și în materiile prevăzute de alte legi în măsura în care acestea nu cuprind dispoziții potrivnice". Aceste dispoziții au fost menținute și în noua reglementare a Codului de procedură civilă, fiind preluate în textul art. 12.

Mai recent, legiuitorul și-a propus prin Noul Cod civil să ofere o reglementare a abuzului de drept în legea civilă substanțială. Astfel, art. 15 C.civ. statuează că *„niciun drept nu poate fi exercitat în scopul de a vătăma sau păgubi pe altul ori într-un mod excesiv și nerezonabil, contrar bunei-credințe"*. Pe de altă parte, art. 1353 C.civ. stabilește că *„cel care cauzează un prejudiciu prin chiar exercițiul drepturilor sale nu este obligat să-l repare, cu excepția cazului în care acesta este exercitat abuziv"*.

2. Criterii de identificare a abuzului

Ceea ce putem constata este faptul că există două criterii-limită în a identifica abuzul de drept. Unul are la bază o concepție de tip subiectiv, individualist, restrictiv. Potrivit acestei concepții, abuzul de drept este actul al cărui efect nu poate fi decât vătămarea sau păgubirea altuia, fără un interes legitim pentru titular. Criteriul este așadar reaua-credință, intenția vătămării altei persoane, în lipsa căreia nu putem vorbi de abuz al dreptului.

La polul opus, o concepție largă, obiectivă, atribuie drepturilor o funcție și o finalitate sociale, iar abuzul constituie deturnarea dreptului de la această funcție și de la această finalitate. Această concepție tinde să

renunțe la ideea că abuzul implică rea-credință din partea titularului dreptului. Cele două perspective trebuie îngemănate pentru o viziune a abuzului de drept ce își propune promovarea exercitării cu bună-credință a drepturilor, potrivit scopului lor social și economic.

3. Sancționarea abuzului de drept în dreptul civil român

Așa cum s-a arătat în doctrina de drept civil, modul obișnuit de sancționare a abuzului de drept îl constituie refuzul concursului forței de constrângere a statului, în sensul că organul de jurisdicție aflat în prezența exercitării abuzive a unui drept subiectiv civil, nu va admite cererea reclamantului, așa cum a fost formulată, iar dacă exercițiul abuziv provine de la pârât, în apărarea sa, va înlătura o astfel de apărare. Nu orice abuz de drept civil atrage răspunderea autorului exercițiului abuziv. Atunci când abuzul de drept se concretizează, însă, într-o faptă ilicită cauzatoare de prejudicii, va interveni și răspunderea față de cel vătămat în dreptul său. Avem, așadar, în domeniul dreptului civil, două forme de reprimare a abuzului de drept: cea pasivă, constând în refuzul ocrotirii unui drept exercitat abuziv, respectiv cea ofensivă – acțiunea în răspundere civilă.

4. Abuzul în materia drepturilor omului

Într-o definiție ce își propune să evidențieze, deopotrivă, aspectele juridice, aspectele politico-ideologice și pe cele etico-filosofic, *drepturile omului* reprezintă ansamblul prerogativelor consacrate de dreptul intern și garantate de dreptul internațional fiecărui individ, care exprimă valori sociale fundamentale și care au drept finalitate satisfacerea unor nevoi și aspirații umane esențiale și legitime.

Spre deosebire de drepturile subiective obișnuite, drepturilor omului li se recunoaște și un caracter obiectiv. Acest caracter decurge din faptul că drepturile fundamentale sunt atașate, în principiu, calității de ființă umană, nefiind atribuite indivizilor printr-un statut juridic particular, revocabil. Cu toate acestea, teoria expusă anterior referitoare la limitele externe și interne ale drepturilor, *mutatis mutandis*, este aplicabilă și în cazul drepturilor omului. Așadar, abuzul poate apărea și în această materie. De altfel, observăm, alături de alți autori, că, dacă referirea la drepturile omului ține de idealism, utilizarea acestora poate fi, uneori, cinică.

4.1. Noțiunea de abuz în sensul art. 17 din Convenție

Art. 17 din Convenție sancționează abuzul de drept statuând că „[n]icio dispoziție din prezenta Convenție nu poate fi interpretată ca autorizând unui stat, unui grup sau unui individ, un drept oarecare de a desfășura o

activitate sau de a îndeplini un act ce urmăreşte distrugerea drepturilor sau libertăţilor recunoscute de prezenta Convenţie, sau de a aduce limitări acestor drepturi şi libertăţi, decât cele prevăzute de această Convenţie".

Aşadar, prin art. 17 se doreşte împiedicarea indivizilor sau grupurilor de indivizi să deducă din Convenţie dreptul de a face ceva de natură să distrugă vreunul dintre drepturi sau vreuna dintre libertăţi (*Lawless c. Irlandei*). Totuşi, art. 17 se aplică în măsura strict necesară şi proporţională cu gravitatea şi durata ameninţării (*De Becker c. Belgiei*, §279).

Astfel, drepturile şi libertăţile din Convenţie nu pot fi folosite pentru subminarea democraţiei sau instituţiilor democratice. În cauza *Retimag SA c. Germaniei*, art. 17 a fost invocat de Comisie în respingerea plângerii Partidului Comunist din Germania (referitoare la dizolvarea sa), apreciindu-se că scopul său de a instaura o societate de tip comunist prin dictatura proletariatului este incompatibil cu Convenţia. Din contră, în *Partidul Comuniştilor (Nepecerişti) şi Ungureanu c. României* s-a ajuns la o altă concluzie, prin aprecierea concretă a programului politic şi a acţiunilor reprezentanţilor respectivului partid a cărui înregistrare fusese respinsă de către instanţele româneşti. Astfel, plecându-se de la premisa că nu există democraţie fără pluralism, Curtea a reiterat faptul că un partid poate face campanie în favoarea schimbării legislaţiei sau a structurilor legale ori constituţionale ale statului, cu două condiţii: *(i)* mijloacele folosite trebuie să fie legale şi democratice; *(ii)* schimbarea propusă trebuie să fie ea însăşi compatibilă cu principiile democratice fundamentale. De unde decurge că un partid ai cărui responsabili incită la violenţă sau propun un proiect politic care vizează deprecierea sau distrugerea democraţiei nu se poate prevala de protecţia Convenţiei. Totuşi, analizând statutul şi programul politic al Partidului Comuniştilor Nepecerişti, Curtea a reţinut faptul că ele nu cuprind elemente ce pot fi interpretate ca incitare la violenţă ori la altă formă de respingere a principiilor democratice. De aceea, o măsură atât de radicală ca cea a respingerii cererii de înregistrarea fost considerată ca aducând atingere libertăţii de asociere, consacrate de art. 11 din Convenţie.

Alte cauze în care organele convenţionale au făcut aplicarea art. 17: *Kuhnen c. Germaniei*, ce privea condamnarea unui jurnalist pentru publiccarea unor pamflete ce invitau la reinstaurarea naţional-socialismului şi discriminarea rasială. Comisia a considerat că art. 10 nu poate fi invocat într-un sens contrar art. 17; cauza *Garaudy c. Franţei*, Curtea a declarat inadmisibilă o plângere formulată sub aspectul încălcării art. 10 de către autorul unei cărţi (*The Founding Myths of Modern Israel*), care fusese

condamnat la închisoare pentru negaţionism şi incitare la discriminare şi ură rasială; cauza *Norwood c. Regatului Unit*, reclamantul, care fusese condamnat pentru afişarea la fereastra apartamentului său a unui poster cu poza Turnurilor Gemene în flăcări, însoţită de textul *Islam out of Britain – Protect de British People*, s-a plâns de încălcarea art. 10. Plângerea sa a fost respinsă ca inadmisibilă, apreciindu-se că un asemenea atac îndreptat împotriva tuturor musulmanilor din Marea Britanie, asociindu-i pe toţi cu un grav act terorist, era incompatibil cu Convenţia.

Dimpotrivă, în cauza *Leroy c. Franţei* – ce se referea la condamnarea reclamantului pentru incitare la terorism ca urmare a publicării într-un ziar a unei caricaturi cu atacul de la World Trade Center, însoţită de o parodie de anunţ publicitar cu textul „Toţi am visat s-o facem. Hamas a făcut-o" – Curtea a respins apărarea Guvernului care invocase art. 17, arătând că acest mesaj nu poate fi interpretat în mod univoc drept o încercare de a justifica actul terorist. De asemenea, art. 17 a fost considerat inaplicabil în cauza *Orban ş.a. c. Franţei*, care privea condamnarea editorilor unei cărţi ce incita la crime de război. Cartea fusese scrisă de un fost membru al serviciilor speciale care descria actele de tortură şi execuţiile sumare din Algeria. Curtea a reţinut că, deşi subiectul cărţii era sensibil şi controversat, era vorba de o problemă de interes public, iar, prin publicarea cărţii, editorii nu şi-au exercitat libertatea de exprimare în scopuri contrare Convenţiei. În consecinţă, s-a constatat încălcarea art. 10.

Interdicţia abuzului de drept reglementată de art. 17 se impune a fi diferenţiată de cea cuprinsă în art. 35 parag. 3 lit. a), care foloseşte noţiunea de „cerere abuzivă".

4.2. Noţiunea de abuz în sensul art. 35 parag. 3 lit. a) din Convenţie

Caracterul abuziv al cererii adresate Curţii este una dintre cauzele de inadmisibilitate de natură procedurală consacrată prin art. 35 din Convenţie. Acest text al Convenţiei interzice exercitarea abuzivă a unui drept procesual pe care ea îl garantează, anume dreptul la recurs individual instituit prin art. 34.

Noţiunea de „abuz", în sensul art. 35 parag. 3 lit. a), trebuie să fie înţeleasă în sensul obişnuit, în conformitate cu teoria generală a dreptului – şi anume exercitarea unui drept de către titularul acestuia în alte scopuri decât cele pentru care este destinat, în mod prejudiciabil. În consecinţă, este abuziv orice comportament al unui reclamant, care este în mod vădit contrar vocaţiei dreptului de recurs stabilit de Convenţie şi care constituie un obstacol în calea bunei funcţionări a Curţii sau a bunei desfăşurări a procedurii în faţa sa (*Mirolubovs ş.a. c. Letoniei*, §62 şi §65).

Din punct de vedere tehnic, din formularea art. 35 parag. 3 lit. a) reiese că o cerere abuzivă trebuie mai degrabă să fie declarată inadmisibilă decât să fie radiată de pe rol. Într-adevăr, Curtea a subliniat că respingerea unei cereri pentru abuz al dreptului de recurs este o măsură excepţională (*Mirolubovs ş.a. c. Letoniei*, §62). Ipotezele în care Curtea a constatat caracterul abuziv al unei cereri pot fi repartizate în cinci categorii tipice:

(i) dezinformarea Curţii. O cerere este abuzivă dacă se întemeiază în mod deliberat pe fapte inventate cu scopul de a induce în eroare Curtea (*Varbanov c. Bulgariei*, §36). Cele mai grave şi elocvente exemple ale unui asemenea tip de abuz de drept sunt, în primul rând, introducerea cererii sub o falsă identitate (*Drijfhout c. Olandei*, §§27-29) şi, în al doilea rând, falsificarea documentelor trimise Curţii (*Jian c. României*). Acest tip de abuz poate fi comis, de asemenea, prin inacţiune, atunci când reclamantul omite de la început să informeze Curtea cu privire la un element esenţial pentru examinarea cauzei (*Al-Nashif c. Bulgariei*, §89). În mod similar, dacă survin aspecte importante în cursul procedurii în faţa Curţii şi dacă – în pofida obligaţiei explicite care îi revine în temeiul regulamentului – reclamantul nu informează Curtea în acest sens, împiedicând-o, astfel, să se pronunţe cu privire la cauză în deplină cunoştinţă a faptelor, cererea acestuia poate fi respinsă ca fiind abuzivă (*Predescu c. României*, §§25-27). Intenţia reclamantului de a induce Curtea în eroare trebuie să fie întotdeauna stabilită cu suficientă certitudine (*Nold c. Germaniei*, §87);

(ii) utilizarea unui limbaj ofensator. Nu este suficient ca limbajul reclamantului să fie doar critic, polemic sau sarcastic; acesta trebuie să depăşească „limitele unei critici normale, civice şi legitime" pentru a fi considerat ofensator (*Di Salvo c. Italiei*). Dacă, în cursul procedurii, reclamantul încetează să utilizeze aceste expresii, după ce a primit o avertizare formală din partea Curţii, le retrage în mod expres sau, mai bine, îşi prezintă scuzele, cererea nu mai este respinsă ca fiind abuzivă (*Chernitsyn c. Rusiei*, §§25-28);

(iii) încălcarea obligaţiei de confidenţialitate a soluţionării pe cale amiabilă. O încălcare intenţionată din partea reclamantului a obligaţiei de confidenţialitate a negocierilor în cazul soluţionării pe cale amiabilă, impusă părţilor în temeiul art. 38 parag. 2 din Convenţie şi al art. 62 parag. 2 din Regulament, poate să fie considerată abuz al dreptului de recurs şi să conducă la respingerea cererii (*Miroļubovs*, §66; *Hadrabová ş.a. c. Republicii Cehe*; *Popov c. Republicii Moldova*, §48);

(iv) cererea cu caracter vădit şicanator sau lipsită de orice miză reală. Este abuzivă fapta reclamantului de a introduce în mod repetat, în faţa Curţii, cereri cu caracter şicanator şi în mod vădit nefondate, similare cu o cerere a acestuia care a fost deja declarată inadmisibilă în trecut (*M. c. Regatului Unit*; *Philis c. Greciei*). De asemenea, Curtea poate declara abuzivă o cerere care este în mod vădit lipsită de orice miză reală sau se referă la o sumă de bani derizorie (*Bock c. Germaniei*) Din momentul intrării în vigoare a Protocolului nr. 14, începând cu 1.06.2010, cererile de acest tip sunt examinate prin prisma art. 35 parag. 3 lit. b) din Convenţie (lipsa unui prejudiciu minim).

Uneori, hotărârile şi deciziile Curţii, precum şi cauzele încă pendinte în faţa acesteia sunt folosite în discursul politic la nivel naţional din statele contractante. O cerere inspirată de o dorinţă de publicitate sau de propagandă nu este, numai din acest motiv, abuzivă (*McFeeley ş.a. c. Regatului Unit*) şi, de asemenea, *Khadzhialiyev ş.a. c. Rusiei* (§§66-67). Cu toate acestea, poate exista abuz în cazul în care reclamantul, motivat de interese politice, acordă presei sau televiziunii interviuri în care exprimă o atitudine iresponsabilă şi frivolă în privinţa procedurii din faţa Curţii (*Georgian Labour Party c. Georgiei*). În cazul în care Guvernul pârât consideră că reclamantul a săvârşit un abuz al dreptului de recurs, trebuie să informeze Curtea în consecinţă şi să îi comunice informaţiile relevante de care dispune, astfel încât aceasta să ajungă la concluziile potrivite. În fapt, este sarcina Curţii înseşi, iar nu a Guvernului pârât, să supravegheze respectarea obligaţiilor procedurale impuse reclamantului în temeiul Convenţiei şi al regulamentului său. În schimb, ameninţările din partea Guvernului şi a organismelor sale de a iniţia o anchetă penală sau disciplinară împotriva unui reclamant pentru o pretinsă încălcare a obligaţiilor procedurale ale acestuia în faţa Curţii ar putea reprezenta o problemă din perspectiva art. 34 *in fine* din Convenţie, care interzice orice ingerinţă în exerciţiul eficace al dreptului de recurs individual (*Mirolubovs*, §70).

În fine, s-a susţinut că numeroase plângeri inter-statale ar trebui respinse ca abuzive, deoarece ar fi motivate politic, iar acuzaţiile de natură politică ar putea fi folosite în campanii politice. În cauza *Danemarca, Norvegia, Suedia şi Olanda c. Greciei*, Comisia a apreciat că, deşi alegaţiile conţineau o componentă politică, acest fapt nu era suficient pentru a se reţine caracterul abuziv al plângerii, în sensul Convenţiei. Totodată, în cauza *Cipru c. Turciei*, Comisia a statuat că motivul de inadmisibilitate constând în „abuzul dreptului la petiţionare", prevăzut de art. 35 parag. 3, poate fi

reţinut doar în cazul cererilor individuale. A fost lăsată, totuşi, deschisă problema în ce măsură o cerere formulată în temeiul art. 33 poate fi respinsă ca abuzivă, pe baza principiilor dreptului internaţional.

5. Adagii latineşti referitoare la abuzul de drept

abusus non tollit usum

– abuzul nu înlătură uzanţa;

– încălcarea repetată a unei reguli nu anulează respectiva regulă.

qui suo jure utitur nemini laedit

– cine-şi exercită dreptul (în limitele sale) nu lezează pe altul.

6. Referinţe bibliografice

Generale: *P. Leach*, Taking a case to the European Court of Human Rights, p. 167-169; *D.J. Harris, M. O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley*, Law of the European Convention of Human Rights, p. 760; *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre (dir.)*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 1-3; *F. Sudre*, Droit International et européen des droits de l'homme, p. 36; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 2, 28; *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, p. 374-378; *Gh. Beleiu*, Drept civil român, p. 89; *C. Bîrsan, M. Gaiţă, M.M. Pivniceru*, Drepturi reale, p. 27; *A. Năstase*, Drepturile omului, religie a sfârşitului de secol, p. 18.

Surse online: (4)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

Acces la instanță

În materie civilă, dreptul fiecărei persoane ca o instanță să soluționeze orice contestație cu privire la drepturile și obligațiile sale civile. *În materie penală*, dreptul unei persoane de a supune unui judecător orice acuzație adusă împotriva sa.

Fr. *accès à un tribunal*
Eng. *access to court*

1. Noțiune și reglementare

În sensul său european, expresia „dreptul la un tribunal" acoperă ansamblul situațiilor vizând accesul la justiție. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului a situat dreptul la un tribunal în cadrul mai general al dreptului la un proces echitabil. Nici art. 6 din Convenție și niciun alt text al Convenției nu consacră explicit dreptul de acces la instanță ori dreptul la un tribunal. Totuși, **dreptul la un tribunal a fost stabilit ca o componentă esențială a sistemului de garanții al procesului echitabil**, sistem instituit prin art. 6 parag. 1 din Convenție, în cauza *Golder c. Regatul Unit* (§31). În cauză, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a indicat că aceste garanții nu ar mai prezenta niciun interes dacă nu ar proteja mai întâi dreptul la un tribunal, accesul la justiție sau accesul la un judecător (*l'accès au juge*; *droit au juge*).

Art. 6 parag. 1 din Convenție garantează dreptul fiecărei persoane ca o instanță să **soluționeze** orice contestație cu privire la drepturile și obligațiile sale civile, consacrând dreptul la un tribunal, dreptul de **a sesiza** instanța nefiind decât un aspect al acestuia (*Hornsby c. Greciei*). Dacă există o contestație reală și serioasă privitoare la o ingerință în exercițiul drepturilor civile ale unei persoane, fie asupra existenței ingerinței ori asupra întinderii ei, acest justițiabil are dreptul distinct ca **un tribunal care corespunde exigențelor impuse de** art. 6 parag. 1 din Convenție, să decidă asupra acestei chestiuni (*Vasilescu c. României*).

Dreptul la un tribunal prezintă, astfel, două aspecte: de o parte, include **dreptul de acțiune în justiție**, de a angaja o procedură în fața instanței, de altă parte, dreptul de acces concret la un tribunal într-un proces pendinte, adică dreptul de **a obține o decizie pronunțată de un tribunal**, de a fi analizat dreptul pretins (*Golder c. Regatului Unit*; *Kutic c. Croației*). Dreptul la un tribunal nu constituie doar o ilustrare a dreptului de a acționa în justiție, constituie **o noțiune autonomă** care cuprinde nu numai

dreptul general de acces la o jurisdicţie, dar şi posibilitatea de a exercita liber un recurs efectiv, dotat cu atributele executorii ale lucrului judecat.

Art. 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene consacră în termeni clari dreptul la instanţă: orice persoană ale cărei drepturi sau libertăţi garantate de dreptul Uniunii Europene au fost încălcate are dreptul la un recurs efectiv în faţa unui tribunal cu respectarea condiţiilor prevăzute în prezentul articol. Orice persoană are dreptul ca a sa cauză să fie soluţionată echitabil, public şi într-un termen rezonabil de către un tribunal independent şi imparţial, stabilit prealabil prin lege. Un ajutor jurisdicţional este acordat celui care nu dispune de resurse suficiente, în măsura în care acest ajutor ar putea fi necesar pentru a asigura efectivitatea accesului la justiţie.

Dreptul la un tribunal există, însă, şi în materie penală, în cadrul căruia este vorba de dreptul unei persoane de a supune unui judecător orice acuzaţie adusă împotriva sa. O sancţiune penală trebuie să fie controlată de un tribunal corespunzător exigenţelor art. 6 din Convenţie, chiar dacă dispoziţiile Convenţiei nu se opun ca urmărirea ori sancţionarea unor delicte minore să fie efectuate de un organ administrativ, într-o primă fază.

2. Criterii de apreciere

Dreptul de acces la instanţă a fost analizat în strânsă legătură cu principiul securităţii raporturilor juridice în cauza *Brumărescu c. României* şi cauzele repetitive ca *Anghelescu c. României*, *Vasiliu c. României* etc., în care **deciziile pronunţate în recursuri în anulare de Curtea Supremă de Justiţie**, prin care erau anulate hotărâri judecătoreşti irevocabile în care se recunoştea dreptul de proprietate al reclamanţilor asupra unor imobile naţionalizate cu argumentul că instanţele judecătoreşti nu au competenţa să examineze modul de aplicare a dispoziţiilor Decretului nr. 92/1950, au fost apreciate de Curtea Europeană ca încălcând acest principiu. Totodată, excluderea din competenţa instanţelor a analizei dispoziţiilor decretului menţionat (sau după caz a altor decrete, de exemplu Decretul nr. 223/1974 în cauza *Surpăceanu c. României*) a fost calificată de Curte ca fiind în sine contrară dreptului de acces la justiţie.

Curtea a afirmat că unul dintre elementele fundamentale ale preeminenţei dreptului (înscris în preambulul Convenţiei în lumina căruia se interpretează dreptul la un proces echitabil) este principiul securităţii raporturilor juridice care înseamnă, printre altele, că soluţia dată într-un mod definitiv oricărui litigiu de către instanţe nu trebuie repusă în discuţie

(*Brumărescu c. României*, §61). În virtutea acestui principiu, **niciuna dintre părți nu este îndreptățită să solicite revizuirea unei hotărâri definitive și executorii cu singurul scop de a obține rejudecarea procesului** și o nouă hotărâre în privința sa. Instanțele de control nu trebuie să utilizeze puterea lor de revizuire decât pentru a corecta erorile de fapt sau de drept și erorile judiciare și nu pentru a proceda la o nouă judecată. Revizuirea nu trebuie să devină un apel deghizat și simplul fapt că pot exista două puncte de vedere asupra subiectului nu constituie un motiv suficient pentru a rejudeca o cauză. Nu se poate deroga de la acest principiu decât atunci când motive substanțiale și imperioase impun aceasta (*Riabykh c. Rusiei*, §52). Acest principiu a fost reținut atât în condamnările României ce au privit recursuri în anulare formulate de un organ al statului ca procurorul general (privind imobilele naționalizate sau alte materii ca: reintegrarea pe un post – *Rada c. României*; anularea contract de vânzare-cumpărare – *Daniel și Niculina Georgescu c. României*; transferul beneficiului unui contract de închiriere – *Gaciu c. României*; recursul în anulare fiind abrogat în prezent), cât și în situațiile de repunere în discuție a unor hotărâri judecătorești irevocabile ca urmare a sesizării de către una din părți prin care s-a urmărit rejudecarea cauzei (*Cornif c. României*).

Efectivitatea accesului la justiție presupune obligația statelor de a acorda instanțelor o competență de plină jurisdicție pentru a permite să examineze cauza pe fond, atât asupra aspectelor de fapt, cât și asupra aspectelor de drept (*Le Compte, Van Leuven și De Meyere c. Belgiei*). **Excluderea din competența instanțelor judecătorești a analizei modului de aplicare a dispozițiilor unei legi** a fost apreciată de Curte ca o încălcare a dreptului de acces la instanță în cauza *Smoleanu c. României*, în cadrul căreia decizia Curții de Apel Ploiești, prin care a estimat că nu este necesar să rezolve o acțiune în revendicare, căci o altă cerere vizând casa în litigiu era pe rol în fața jurisdicțiilor naționale, având drept obiect analiza procedurii administrative întemeiată pe Legea nr. 112/1995 pentru reglementarea situației juridice a unor imobile cu destinația de locuințe, trecute în proprietatea statului, acest ultim litigiu fiind, însă, suspendat tocmai pentru soluționarea revendicării, a fost apreciată de Curtea Europeană ca un refuz față de reclamantă pentru accesul la o instanță (similar în cauza *Popovici și Dumitrescu c. României*), iar cu privire la refuzul instanțelor de a se pronunța pe legalitatea deciziilor administrative ale Comisiei pentru aplicarea Legii nr. 18/1991 a fondului funciar, a se vedea *Glod c. României*. În cauza

Hauler c. României, Curtea a apreciat că imposibilitatea reclamantei de a supune examinării instanțelor faptul dacă îndeplinește exigențele prevăzute de lege, pentru a i se restitui un teren pe vechiul amplasament, în cadrul contestației sale a unei hotărâri administrative care statua asupra drepturilor sale civile, aduce atingere substanței însăși a dreptului său de acces la un tribunal.

Curtea a constatat încălcarea dreptului de acces la instanță și în situațiile de respingere a cererilor de restituire a bunurilor naționalizate pentru existența posibilității de revendicare a acestora în baza procedurilor administrative, pentru ca apoi aceleași instanțe să constate că bunurile nu pot face obiectul legilor speciale, reclamanții văzându-și, astfel, **respinse acțiunile ca inadmisibile prin jocul legii** (*Canciovici ș.a. c. României*; *Miu c. României*). În cauza *Canciovici*, Curtea a amintit cauza *Malhous c. Republicii Cehe*, §62, constatând că procedura în fața curții de apel române nu a presupus **o apreciere directă și integrală a drepturilor cu caracter civil** ale reclamanților în procedura de restituire, constatare reluată în cauza *Lindner și Hammermeyer c. României* și care a fost calificată ca o atingere adusă dreptului de acces la instanță. În cauza *Lungoci c. României*, a fost constatată încălcarea art. 6 parag. 1 din Convenție prin **respingerea ca inadmisibilă a unei acțiuni în revendicare prin efectul legii**, *reclamanta fiind lipsită de posibilitatea clară și concretă de a avea acces la o instanță care să statueze asupra contestației sale referitoare la drepturi și obligații cu caracter civil*. În speța citată, a fost respinsă a doua acțiune în revendicare a reclamantei, ca urmare a aplicării principiului autorității de lucru judecat fără a fi analizată pretinsa identitate de obiect, cauză și părți în raport de un litigiu anterior prin care revendicarea fusese respinsă pe motiv de nedovedire a dreptului de proprietate, deși ulterior acestui litigiu în urma unei acțiuni în constatare s-a constatat, prin hotărâre irevocabilă, calitatea de proprietară a reclamantei. Această din urmă sentință a devenit, astfel, lipsită de orice interes juridic, în măsura în care persoana interesată nu se mai bucură de posibilitatea clară și concretă de a-și dovedi în justiție dreptul pe care aceasta i l-a recunoscut.

Curtea a arătat că **dreptul de acces la justiție, garantat de art. 6 din Convenție, protejează, de asemenea, și executarea hotărârilor judecătorești definitive și obligatorii**, care, într-un stat care respectă preeminența dreptului, nu pot rămâne fără efect în detrimentul unei părți. În consecință, executarea unei hotărâri judecătorești nu poate fi împiedicată, anulată sau întârziată într-un mod excesiv (*Hornsby c. Greciei*, §40; *Iatridis c. Greciei*; *Burdov c. Rusiei*, §34; *Jasiuniene c. Lituaniei*; *Ruianu*

c. României; *Sabin Popescu c. României*; *Șandor c. României*). Curtea a admis că dreptul de acces la instanță nu poate obliga un stat să execute fiecare hotărâre cu caracter civil, oricare ar fi ea și oricare ar fi circumstanțele (*Sanglier c. Franței*, §39). Cu toate acestea, Curtea a observat că autoritatea în cauză face parte din administrație care constituie un element al statului de drept, interesul său identificându-se cu cel al unei bune administrări a justiției. Or, dacă administrația refuză sau omite de a se conforma ori dacă întârzie să o facă, garanțiile art. 6 din Convenție, de care a beneficiat justițiabilul în faza judiciară a procedurii, își pierd întreaga rațiune de a fi (*Hornsby c. Greciei*, §41). În plus, este inoportun să i se ceară unui individ care a obținut o creanță împotriva statului, la capătul unei proceduri judiciare, să se implice ulterior într-o procedură de executare silită pentru a obține reparație (*Metaxas c. Greciei*, §19).

Obligația de motivare a hotărârilor judecătorești este un corolar al dreptului de acces la instanță. Această obligație constituie o asigurare a corectitudinii hotărârii judecătorești. În temeiul art. 6 parag. 1 din Convenție, în aplicarea autonomă a noțiunii de proces echitabil, obligația de motivare își pierde tot sensul dacă se dovedește că dosarul nu a fost analizat (*Fouquet c. Franței*). Același aspect a fost reținut în cazul motivărilor insuficiente (*Higgins c. Franței*).

Curtea a admis posibilitatea **renunțării la accesul la justiție**, atât în materie civilă, cât și în materie penală, prin posibilitatea recurgerii la arbitraj și, respectiv, la plata de către inculpat a unei amenzi compozitorii, cu scopul de a evita procesul penal (*Deweer c. Belgiei*).

Refuzul unor instanțe naționale de a înregistra acțiuni prezentate în format electronic, pe DVD, cu motivarea că nu dețin echipament tehnic corespunzător, a fost apreciat de Curtea Europeană ca o limitare disproporționată a dreptului la un tribunal (*Lawyers Partners a.s. c. Slovaciei*). Refuzul Curții Supreme Cehe, de a analiza o decizie a instanței inferioare al cărei număr a fost greșit menționat în cererea de recurs, a fost apreciat de instanța europeană ca un formalism excesiv fără justificare rezonabilă (*Kadlec ș.a. c. Republicii Cehe*). Un stat poate impune anumite condiții de formă în introducerea acțiunilor în justiție, dar acestea nu trebuie să determine respingerea în mod nerezonabil și disproporționat a unei acțiuni.

Jurisprudența divergentă a instanțelor naționale a fost apreciată de Curte ca fiind consecința inerentă a oricărui sistem judiciar bazat pe un ansamblu de jurisdicții de fond ce au o anumită competență teritorială (*Păduraru c. României*; *Iordan Iordanov c. Bulgariei*) și nu este contrară

prevederilor Convenției (*Santos Pinto c. Portugaliei*, §41; *Ioan Radu ș.a. c. României*; *Stana Neghea ș.a. c. României*; *Ana Maria Frimu ș.a. c. României*; *Constantin Lucian Tunaru c. României*). Pentru a verifica dacă pronunțarea unor soluții diferite în cazuri similare reprezintă sau nu o încălcare a dreptului la un proces echitabil, sub aspectul nerespectării principiului securității raporturilor juridice, instanța europeană analizează, în primul rând, dacă a existat la nivel intern o divergență *„profundă și persistentă"*, dacă dreptul intern prevede un mecanism pentru unificarea acestor practici și, în ultimul rând, dacă acest mecanism a funcționat eficient în speță (*Albu ș.a. c. României*, §34). Curtea a arătat, însă, în privința instanțelor de control judiciar, că principiul securității raporturilor juridice impune pentru acestea obligația de a asigura interpretarea unitară a dispozițiilor legale aplicabile cauzelor pe care le judecă în căile de atac. În cauza *Beian c. României* divergențele jurisprudențiale la nivelul instanței supreme au fost de natură să încalce însuși dreptul de acces la instanță, Curtea reținând că incertitudinea jurisprudențială a avut drept efect privarea reclamantului de orice posibilitate de a obține beneficiul drepturilor prevăzute de Legea nr. 309/2002 privind recunoașterea și acordarea unor drepturi persoanelor care au efectuat stagiul militar în cadrul Direcției Generale a Serviciului Muncii în perioada 1950-1961. Însă, în cauza *Ilie Șerban c. României*, Curtea a constatat încălcarea principiului securității raporturilor juridice. În mod contrar jurisprudenței sale constante care confirma dreptul unei persoane cu cel puțin 10 ani de experiență într-o profesie juridică de a fi acceptat în baroul de avocați fără examen, Curtea Supremă de Justiție a adoptat o soluție opusă în cauza reclamantului care nu a putut fi calificată drept un reviriment al jurisprudenței datorat unei noi interpretări a legii, deoarece Curtea Supremă de Justiție nu a explicat în niciun fel motivele schimbării poziției sale și a revenit ulterior la jurisprudența sa constantă. Hotărârea care îi refuza reclamantului dreptul de a beneficia de dispozițiile Legii nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat a fost constatată drept singulară și arbitrară, ceea ce a condus la încălcarea principiului securității raporturilor juridice.

Complexitatea dreptului material, rezultată din legislație împreună cu jurisprudența privind clasificarea actelor administrative și complexitatea procedurilor pot constitui și acestea obstacole ale accesului efectiv la instanță (*De Geouffre de la Pradelle c. Franței*). În cauza citată, urmare a unei controverse privind natura juridică a unui act administrativ – decret de declarare a unei părți a proprietății reclamantului ca fiind zonă

protejată, acesta a pierdut termenul pentru contestarea acestui act administrativ. Curtea a notat numeroasele metode de publicare indicate de lege privind actele administrative și aspectul că reclamantul trebuia să se aștepte la un sistem coerent care ar fi pus corect în balanță interesele autorităților și pe cel al său. Reclamantului nu i-a fost comunicat decretul, acesta fiind publicat în Gazeta Oficială într-un extras și Consiliul de Stat a respins contestația sa ca tardivă. Sistemul de comunicare constatat de Curte a fost apreciat ca nefiind suficient de coerent și clar și având în vedere circumstanțele speței, Curtea a reținut că reclamantul nu a avut un drept de acces la Consiliul de Stat în mod concret și efectiv.

În **materie penală**, dreptul de acces la un tribunal suportă anumite nuanțări. În ceea ce privește situația acuzatului, organele Convenției nu recunosc acestuia dreptul de acces la o instanță penală, ci mai degrabă dreptul la un tribunal, ceea ce înseamnă dreptul la un examen efectiv al *acuzației în materie penală* din partea unui tribunal care să ofere garanțiile de echitate prevăzute de art. 6 parag. 1 din Convenție. Altfel spus, acuzatul nu posedă dreptul de inițiativă, ci dreptul ca orice acuzație îndreptată împotriva sa să își găsească finalul în fața unui tribunal independent și imparțial, stabilit prin lege (*Adolf c. Austriei*; *X. c. Regatului Unit*; *Deweer c. Belgiei*). Curtea a admis, totuși, că, în cazul faptelor minore care sunt calificate penale doar în sensul Convenției, însă, în dreptul intern nu au acest regim, fiind de natură administrativă sau contravențională, în primă instanță, acestea pot fi judecate de un organism care nu îndeplinește garanțiile înscrise în art. 6 din Convenție, cu condiția ca hotărârea luată de acesta să fie supusă unui control subsecvent al unui organ judiciar care este dotat cu plenitudine de jurisdicție și asigură respectul garanțiilor de echitate [*Öztürk c. Germaniei*; *Baischer c. Austriei*; *Mauer c. Austriei (nr. 2)*; *Mauer c. Austriei (nr. 1)*; *Zumtobel c. Austriei*; *Célice c. Franței*].

În ceea ce privește victima infracțiunii, care a ales să participe într-un proces penal, acesteia nu îi este recunoscut dreptul la un tribunal. Cu toate acestea, victima infracțiunii are garantat un drept de acces la un tribunal, pentru formularea pretențiilor civile împotriva făptuitorului, însă acest drept se referă la declanșarea unui litigiu în fața unei instanțe civile, și nu în fața unei instanțe penale, cu excepția cazurilor în care dreptul intern prevede că recuperarea prejudiciului poate fi realizată numai în cadrul procesului penal (*Helmers c. Suediei*, §11; *Assenov ș.a. c. Bulgariei*). În același timp, prin jurisprudența sa, Curtea impune, totuși, statelor crearea unor mecanisme interne adecvate care să ofere victimei posibilitatea de a

deschide o procedură judiciară împotriva celui care a săvârșit o infracțiune (*X. și Y. c. Olandei*).

Referitor la procedura tranzacționării vinovăției în fața procurorului, aceasta nu cade, în principiu, sub incidența art. 6 parag. 1 din Convenție, întrucât se poate analiza ca o renunțare a suspectului ca pricina sa să fie adusă în fața unui tribunal, manifestarea de voință a acuzatului să fi fost, însă, liber exprimată (*Deweer c. Belgiei*). Totodată, când printr-o soluție de neurmărire, luată de un organism care nu oferă exigențele de independență și imparțialitate prevăzute de art. 6 din Convenție, au fost restrânse anumite drepturi sau au fost impuse anumite sancțiuni, Curtea pretinde statelor contractante să prevadă în sistemele lor de drept mecanisme efective prin care persoana vătămată de o asemenea dispoziție să aibă acces la un tribunal care respectă garanțiile prevăzute de art. 6 din Convenție (*Vasilescu c. României*; *Grecu c. României*).

Art. 6 parag. 1 din Convenție nu face referire la dreptul la o cale de atac în cazul în care se formulează o acuzație în materie penală împotriva unei persoane care poate duce la condamnarea acesteia, un asemenea drept a fost recunoscut prin intermediul art. 2 parag. 1 al Protocolului nr. 7 Adițional la Convenție. Cu toate acestea, Curtea a admis că dacă dreptul la un recurs este recunoscut de legislațiile statelor contractante, se poate pune o problemă pe tărâmul art. 6 parag. 1 din Convenție, atunci când acest drept nu s-a dovedit a fi unul efectiv (*Guérin c. Franței*; *Omar c. Franței*).

3. Limitări implicite ale dreptului de acces la instanță

Scopul Convenției nu este acela de a proteja drepturi teoretice și iluzorii, ci drepturi concrete și efective (*Airey c. Irlandei*). Această formulă a fost utilizată de Curte diverselor fațete ale garanției dreptului la un proces echitabil, atât pentru accesul la instanță, cât și pentru dreptul la apărare. Afirmația, des utilizată de Curte, în particular pentru dreptul de acces la instanță, evidențiază locul preeminent pe care dreptul la un proces echitabil îl ocupă într-o societate democratică. Se impune, astfel, ca dreptul de acces la instanță să fie un **drept efectiv**. Pentru a fi efectiv, dreptul de acces nu trebuie să fie spus niciunei limitări, care practic l-ar împiedica pe beneficiar să îl exercite.

Totuși, în hotărârea *Golder c. Regatului Unit* (§38) Curtea Europeană a arătat că **dreptul de acces la tribunal nu este un drept absolut**. Restrângerile acestui drept au fost calificate de Curte ca admise implicit, deoarece este un drept pe care Convenția îl recunoaște fără a-l defini.

Curtea Europeană a dezvoltat ulterior, în jurisprudența sa, precizări cu privire la acest principiu. Astfel, s-a arătat, în primul rând, că statele dispun în această materie de o anumită marjă de apreciere, aparține, însă, Curții a statua dacă au fost respectate exigențele Convenției, respectiv să se **analizeze dacă limitele restrâng accesul la un tribunal în așa măsură încât dreptul în discuție ar fi afectat în însăși substanța sa.** Aceste din urmă restrângeri nu sunt compatibile cu art. 6 decât dacă urmăresc un scop legitim și există un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele folosite și scopul urmărit (*Philis c. Greciei*; *Prințul Hans Adam II al Liechtensteinului c. Germaniei*, §44; *Osman c. Regatului Unit*, §147).

Exercitarea căilor de atac interne numai pentru a se **constata inadmisibilitatea unor acțiuni judiciare prin jocul dispozițiilor legale** ce le reglementează nu corespunde exigențelor art. 6 parag. 1 din Convenție. Legislația națională trebuie să asigure oricărei persoane o posibilitate clară și concretă de a contesta un act ce constituie o ingerință în drepturile sale (*De Geoffre de la Pradelle c. Franței*, §34; *Yagtzilar ș.a. c. Greciei*, §27; *Canciovici ș.a. c. României*).

Fără a se pronunța asupra naturii juridice a acțiunii în revendicare în dreptul civil român, prin raportare la actele ce pot fi efectuate de un coproprietar asupra unui bun, Curtea a decis că **regula unanimității** ce impunea acordul tuturor coproprietarilor pentru intentarea unei asemenea acțiuni reprezintă o încălcare a dreptului de acces la tribunal, în sensul art. 6 parag. 1 din Convenție (*Lupaș ș.a. c. României*; *Derscariu ș.a. c. României*; *Costea ș.a. c. României*). În cauza *Lupaș*, Curtea a reamintit că reglementarea referitoare la formalitățile ce trebuie respectate pentru a formula un recurs urmărește să asigure buna administrare a justiției și respectarea, în special, a principiului securității juridice (*Bulena c. Republicii Cehe*). În acest domeniu, rolul Curții nu este să analizeze *in abstracto* legislația și practica interne pertinente, ci de a analiza dacă modalitatea în care i-au afectat pe reclamanți a încălcat Convenția (*Kaufmann c. Italiei*). Conform regulii unanimității, instanțele interne au declarat acțiunile inadmisibile pe motivul că fuseseră introduse fără acordul moștenitorilor a doi dintre foștii coproprietari ai bunurilor revendicate. Așadar, este obligația Curții să verifice dacă regula unanimității aplicate în speță de instanțele interne este clară, accesibilă și previzibilă în sensul jurisprudenței Curții, dacă limitarea pe care a impus-o dreptului reclamanților de acces la o instanță urmărea un scop legitim și dacă era proporțională cu acesta. Având în vedere faptul că această regulă jurisprudențială era respectată de majoritatea instanțelor interne, Curtea poate

admite că ea era clară şi accesibilă şi că aplicarea sa în speţă era previzibilă. Curtea poate, de asemenea, să admită că ea urmărea un scop legitim, şi anume protejarea drepturilor tuturor moştenitorilor foştilor coproprietari ai bunului. Rămâne de aflat dacă, atunci când au cerut obţinerea acordului tuturor moştenitorilor foştilor coproprietari, instanţele le-au impus reclamanţilor o sarcină disproporţionată care rupe justul echilibru dintre, *pe de o parte*, preocuparea legitimă de a proteja drepturile tuturor moştenitorilor şi, *pe de altă parte*, dreptul reclamanţilor de acces la o instanţă pentru a-şi revendica cotele-părţi din bunul indiviz. Regula unanimităţii nu numai că i-a împiedicat pe reclamanţi să obţină examinarea temeiniciei acţiunilor lor de către instanţe. În realitate, ţinându-se cont de circumstanţele speciale ale speţei şi în special de data naţionalizării şi de dificultăţile ce decurg din aceasta pentru a identifica moştenitorii unui fost coproprietar, precum şi de refuzul moştenitorului unui alt fost coproprietar de a se alătura acţiunilor lor, ea reprezintă un obstacol insurmontabil pentru orice tentativă viitoare de revendicare a bunurilor indivize. Curtea a apreciat că aplicarea strictă a regulii unanimităţii le-a impus reclamanţilor o sarcină disproporţionată, ce i-a privat de orice posibilitate clară şi concretă de a obţine examinarea de către instanţe a cererilor lor de restituire a terenurilor în litigiu, aducând astfel atingere substanţei înseşi a dreptului lor de acces la o instanţă.

Termenele de decădere prevăzute de lege, în care pot fi exercitate drepturile subiective ori procedurale, de exemplu căile de atac, urmăresc să asigure o bună administrare a justiţiei şi respectarea principiului securităţii raporturilor juridice (*Nunes Dias c. Portugaliei*), astfel că respectarea acestor termene nu afectează accesul la instanţă. De asemenea, termenele de prescripţie a cererilor pentru valorificarea drepturilor constituie o limitare admisă a accesului la instanţă, Curtea, arătând că statele trebuie să instituie termene speciale de prescripţie pentru litigii care produc consecinţe importante (*Stubbings ş.a. c. Regatului Unit*).

Impusă în unele sisteme de drept, de cerinţa unei justiţii eficiente, **intervenţia prealabilă sesizării instanţei judecătoreşti a unor organe administrative** sau jurisdicţionale care nu îndeplinesc exigenţele textului art. 6 parag. 1 din Convenţie nu este contrarie dreptului de acces la instanţă, impunându-se, însă, ca decizia unei asemenea autorităţi să fie supusă controlului ulterior exercitat de un tribunal în sensul Convenţiei (*Fischer c. Austriei*).

Măsurile de limitare a recursurilor abuzive, cum ar fi autorizaţia de a depune apel ori recurs, sau de a sesiza instanţa, amenzile pentru introducerea unei acţiunii vexatorii sau lipsite total de şanse de recurs, pot

fi, în anumite circumstanțe, în acord cu exigențele procesului echitabil. Obligarea mai multor persoane aflate în situații identice și cu aceleași interese de a se adresa instanței doar prin intermediul unui singur reprezentant a fost reținută de Curte ca o restricție rezonabilă, având ca scop economisirea de timp și resurse materiale (*Lithgow ș.a. c. Regatului Unit*).

Imunitatea de jurisdicție reprezintă o limitare a dreptului de acces la un tribunal [Bîrsan, 2010, p. 459, pct. 219]. Prerogativa exercitată de un stat, de a exclude din competența instanțelor acțiuni civile sau de a exonera de răspundere civilă **grupuri sau categorii de persoane**, nu este conformă principiului preeminenței dreptului într-o societate democratică și nici principiului ca toate contestațiile civile să poată fi deduse spre soluționare unui judecător (*Al-Adsani c. Regatului Unit*; *Fogarty c. Regatului Unit*; *McElhinney c. Irlandei*. În cauza *Osman c. Regatului Unit*, Curtea a constatat că o curte de apel națională a refuzat angajarea răspunderii organelor de poliție pentru decesul unei persoane, cu motivarea că imunitatea recunoscută poliției în cazul acțiunilor civile privitoare la acțiunile sau omisiunile cauzatoare de prejudicii în exercițiul atribuțiilor sale este absolută, iar o asemenea aplicare a principiului imunității, fără a se analiza existența unor considerații de interes general, a fost de natură să conducă la acordarea unei adevărate imunități generale poliției, ceea ce a constituit o restricție nejustificată a dreptului unei persoane de a obține, pe cale judiciară o decizie privitoare la temeinicia unei cereri relativ la prejudiciile produse prin actele poliției în exercitarea funcțiilor și, astfel, la încălcarea dreptului de acces la tribunal. **Imunitatea de jurisdicție a statelor**, însă, a fost reținută de Curte ca fiind un concept de drept internațional pe temeiul căruia un stat nu poate fi supus jurisdicției altui stat [Bîrsan, 2010, p. 461, pct. 223]. De aceea, nu se poate considera ca fiind o restricție disproporționată a dreptului de acces la tribunal măsura luată de un stat contractant ce reflectă imunitatea suverană a sa în cadrul unei proceduri civile (*Manoilescu și Dobrescu c. României și Rusiei*). Poate constitui o limitare a dreptului de acces la un tribunal **imunitatea de jurisdicție recunoscută de un stat unei organizații internaționale** care desfășoară activitatea pe teritoriul său, însă această limitare urmărește un scop legitim, constituind un mijloc indispensabil pentru buna funcționare a organizației [Bîrsan, 2010, p. 463, pct. 226]. Criteriul proporționalității nu s-ar putea aplica pentru a fi chemată o astfel de organizație în calitate de pârâtă în fața instanțelor naționale pentru aplicarea normelor sale interne în materia raporturilor de muncă (*Beer și Regan c. Germaniei*). În cauza *A. c. Regatului Unit*, Curtea, analizând

imunitatea de jurisdicție a parlamentarilor a reținut că din punct de vedere al compatibilității acestei instituții juridice naționale cu dispozițiile Convenției, cu cât imunitatea parlamentară este mai largă, cu atât rațiunile care o justifică trebuie să fie imperioase, iar în situația analizei proporționalității instituirii imunității, caracterul ei absolut nu este determinant [Bîrsan, 2010, p. 465, pct. 229]. Dar, în esență, acest principiu nu prezintă aparența unei restricții disproporționate a dreptului de acces la un tribunal. Imunitatea parlamentară nu acoperă, însă, fapte prejudiciabile realizate în afara atribuțiilor funcției (*De Jorio c. Italiei*). Aceleași principii au fost reținute cât privește imunitatea de jurisdicție a magistraților care are un scop legitim, asigurarea bunei funcționări a justiției, astfel că nu constituie o restricție disproporționată a dreptului de acces la tribunal.

Impunerea plății unor taxe judiciare pentru intentarea acțiunilor civile nu reprezintă o restricționare a dreptului de acces la un tribunal incompatibilă, în sine, cu art. 6 parag. 1 din Convenție (*Kreuz c. Poloniei*). Poate constitui, însă, un obstacol de fapt fixarea unui cuantum excesiv al taxei judiciare pentru exercitarea unei acțiuni sau a unei căi de atac, dacă justițiabilul este lipsit de resurse financiare ori dacă cererea de scutire sau micșorare a taxei s-ar soluționa doar de un organ administrativ (*Weissman ș.a. c. României*; *Iorga c. României*; *Ilic c. României*).

În cauza *Airey c. Irlandei*, Curtea a decis că absența unor dispoziții legale privitoare la **acordarea asistenței judiciare** poate fi un obstacol de fapt de natură să pună în discuție dreptul la un tribunal. Ea s-a declarat necompetentă să indice care măsuri pozitive ar trebui adoptate de statele contractante în materia accesului la instanță, deoarece Convenția impune doar ca individul să poată beneficia de dreptul efectiv de acces la justiție. Instituirea unui sistem de ajutoare jurisdicționale constituie o astfel de măsură, dar și altele, cum ar fi simplificarea procedurilor judiciare [Bîrsan, 2010, p. 437, pct. 190-191]. Curtea a arătat, însă, și că nicio dispoziție a Convenției nu impune statelor să acorde ajutor judiciar în toate contestațiile de natură civilă (*Del Sol c. Franței*). Art. 6 parag. 1 poate impune statelor ca, în anumite situații, să reglementeze posibilitatea acordării asistenței gratuite unui avocat, când aceasta se dovedește indispensabilă realizării accesului efectiv la instanță, fie, pentru că legea prevede necesitatea reprezentării prin avocat, fie urmare a complexității procedurii ori a cauzei. De asemenea, un sistem de asistență judiciară gratuită nu poate funcționa fără a fi prevăzut și un sistem de selectare a cauzelor și a justițiabililor ce pot beneficia de el (*Gnahoré c. Franței*; *Bakan c. Turciei*).

Vasiescu, R.-M. Călin

4. Referințe bibliografice

Specifice: *M. Udroiu, A. Nemeș*, Dreptul de acces la justiție și limitele sale în cadrul procesului penal, în Dreptul nr. 12/2008, p. 231 și urm.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 425 și urm.; *D. Bogdan, M. Selegean*, Drepturi și libertăți fundamentale în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, p. 56-68; *R. Chiriță*, Dreptul la un proces echitabil, p. 127-234; *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre (dir.)*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 305-313; *D. Chagnollaud, G. Drago*, Dictionnaire des droits fondamentaux, p. 465-467; *J.-F. Renucci*, Droit Européen des Droits de l'homme, p. 231-237; *L.E. Pettiti, E. Decaux, P.-H. Imbert*, La Convention européenne des droits de l'homme. Commentaire article par article, p. 258; *F. Kuty*, Justice pénale et procès équitable, vol. I, p. 295 și urm.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Acuzaţie în materie penală

Notificarea oficială care emană de la o autoritate competentă, prin care se formulează învinuirea împotriva unei persoane.

Fr. *accusation en matière pénale*
Eng. *accusation in criminal matters*

1. Noţiune şi reglementare

În accepţiunea judecătorilor de la Strasbourg, acuzaţia în materie penală reprezintă acea notificare oficială care provine de la o autoritate competentă, prin care se formulează contra unei persoane învinuirea, acuzaţia săvârşirii unei infracţiuni (*Eckle c. Germaniei*). În anumite situaţii, ea se poate înfăţişa şi sub forma unei alte măsuri care implică o asemenea învinuire şi care angajează repercusiuni importante pentru situaţia suspectului (*Deweer c. Belgiei*; *Serves c. Franţei*; *Tejedor Garcia c. Spaniei*; *Anghel c. României*; *Albert c. României*).

Acuzaţia în materie penală nu este definită expres într-un instrument internaţional pertinent, ea reprezintă o noţiune autonomă dezvoltată în jurisprudenţa CEDO, noţiune a cărei determinare este legată, în principal, de coordonatele dreptului la un proces echitabil (art. 6 din Convenţie), dar şi de respectul datorat principiul *ne bis in idem* (art. 4 parag. 1 din Protocolul nr. 7 la Convenţie) sau de garantarea *dreptului la dublul grad de jurisdicţie* (art. 2 din Protocolul nr. 7 la Convenţie).

2. Aplicaţii

Prin jurisprudenţa sa evolutivă, instanţa europeană a ajuns la un set de criterii precise în funcţie de care o anumită faptă reproşată unei persoane constituie o acuzaţie în materie penală. Este vorba de calificarea faptei ca infracţiune în legislaţia naţională, natura infracţiunii, natura şi gravitatea sancţiunii pe care o riscă persoana vizată (*Engel ş.a. c. Olandei*; *Campbell şi Fell c. Regatului Unit*; *Schmautzer c. Austriei*; *Umlauft c. Austriei*; *Gradinger c. Austriei*; *Pramstaler c. Austriei*; *A.P., M.P. şi T.P. c. Elveţiei*; *E.L., R.L. şi J.O.-L. c. Elveţiei*; *Kadubec c. Slovaciei*; *Lauko c. Slovaciei*; *Escoubet c. Belgiei*; *T. c. Austriei*; *Philips c. Regatului Unit*; *Hammern c. Norvegiei*; *Kyprianou c. Ciprului*; *Grecu c. României*). Aceste criterii sunt alternative şi nu cumulative, ceea ce nu se opune, însă, la adoptarea unei abordări cumulative, dacă examenul separat al fiecărui

criteriu nu este suficient pentru a se trage o concluzie clară asupra existenţei unei acuzaţii în materie penală (*Garyfallou AEBE c. Greciei*; *Inocêntio c. Portugaliei*; *Janosevic c. Suediei*; *Ezeh şi Connors c. Regatului Unit*; *Jussila c. Finlandei*; *Zaicevs c. Letoniei*).

Caracterul autonom al acuzaţiei în materie penală permite includerea în câmpul de aplicare a art. 6 din Convenţie a unei acuzaţii care nu este considerată ca fiind penală, potrivit dreptului intern, dar nu permite operaţiunea inversă, a excluderii unei acuzaţii calificate ca fiind penale, în sensul legislaţiei naţionale.

Curtea a decis existenţa unei acuzaţii în materie penală, care implică activarea garanţiilor prescrise de art. 6 din Convenţie, de exemplu, atunci când o instanţă a decis, după efectuarea unei expertize şi audierea mai multor martori, închiderea procedurii, deoarece fapta era insignifiantă (*Adolf c. Austriei*), sau când, după închiderea localului unui comerciant, ca urmare a unei infracţiuni privind preţurile de vânzare, acţiunea penală a fost stinsă printr-o acţiune amiabilă între parchet şi acel comerciant (*Deweer c. Belgiei*), ori în cazul internării unui inculpat printr-o decizie judiciară, în baza dispoziţiilor legale naţionale de apărare socială (*Collens c. Belgiei*).

În materie de taxe şi impozite, Curtea Europeană a avut ocazia să decidă cu valoare de principiu că procedurile jurisdicţionale privind taxe şi amenzi fiscale pot constitui acuzaţii în materie penală în anumite condiţii: dacă faptele incriminate sunt prevăzute într-o lege generală în materie de impozite; majorările de impozit aplicate să nu aibă ca scop repararea unui prejudiciu, ci să urmărească sancţionarea persoanei vinovate pentru a împiedica repetarea unor asemenea fapte, altfel spus, acestea să aibă caracter sancţionator şi nu reparator; baza legală a acestor sancţiuni să aibă un scop preventiv şi represiv, specific oricărei norme penale; majorările aplicate să aibă o amploare considerabilă, iar, în caz de neplată, să fie de natură să-l expună pe cel vizat urmăririi penale şi transformării lor în pedeapsa închisorii. Aceste condiţii trebuie îndeplinite cumulativ, astfel că fiecare luată individual nu are caracter decisiv, dar însumate şi combinate, ele imprimă caracter penal acuzaţiei în materie fiscală (*Bendenoun c. Franţei*).

În aceeaşi ordine de idei, chiar dacă anumite fapte nu sunt calificate în dreptul naţional ca infracţiuni, ele se încadrează în conceptul de acuzaţie în materie penală dacă norma de drept care prevede acea faptă are caracter general, se adresează tuturor cetăţenilor, iar sancţiunea are caracter disuasiv şi în acelaşi timp represiv (*Anghel c. României*; *Albert c. României*).

În acest sens, Curtea a statuat că, deşi statele au posibilitatea de a scoate în afara legii penale unele fapte şi de a le sancţiona mai degrabă pe cale contravenţională decât penală, autorii acestor fapte nu trebuie să se afle într-o situaţie defavorabilă pentru simplul motiv că regimul juridic aplicabil este diferit de cel aplicabil în materie penală (*Grecu c. României*). În principiu, Convenţia lasă statelor libertatea de a considera infracţiune şi de a o pedepsi ca atare, cu condiţia respectării cerinţelor art. 6 din Convenţie, o faptă ce nu reprezintă exercitarea firească a unuia din drepturile ocrotite de aceasta (*Deweer c. Belgiei*). Dacă scoaterea contravenţiei în afara legii penale nu ridică probleme în sine, nerespectarea garanţiilor fundamentale care protejează cetăţenii împotriva unor posibile abuzuri din partea autorităţilor, reprezintă un aspect ce trebuie examinat în temeiul art. 6 din Convenţie (*Anghel c. României*).

În schimb, nu sunt acuzaţii în materie penală şi nu intră în sfera de aplicare a art. 6 din Convenţie: procedura de revizuire care este adiacentă procedurii penale de fond, întrucât revizuirea are ca obiect o hotărâre judecătorească definitivă (*Oberschlick c. Austriei*), procedurile privind detenţiunea preventivă (*Neumeister c. Austriei*); încadrarea unui condamnat într-o anumită categorie de deţinuţi (*X. c. Regatului Unit*); o procedură de anchetă parlamentară care, chiar dacă viza fondul acuzaţiei, nu putea duce la sancţionarea penală a persoanei găsite vinovate (*Van Vondel c. Olandei*); procedura de soluţionare a cererii de recuzare a procurorului (*Mickovski c. Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*), procedura privind admisibilitatea unei probe împotriva reclamantului care este o chestiune prejudicială (*Korellis c. Ciprului*).

3. Referinţe bibliografice

***Specifice*:** *C. Bîrsan*, L'application de la convention européenne des droits de l'homme en matière fiscale: principes et limites, în Analele Universităţii din Bucureşti, Seria Drept, nr. 3/2003.

***Generale*:** *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 441 şi urm.; *R. Chiriţă*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentarii şi explicaţii, vol. I, p. 258 şi urm.; *V. Pătulea*, Proces echitabil. Jurisprudenţa comentată a Curţii Europene a Drepturilor Omului, p. 49 şi urm.; *F. Kuty*, Justice pénale et procès équitable, vol. I, p. 28 şi urm., 151 şi urm.

Adopţie

Operaţiune juridică prin care se creează legătura de filiaţie între adoptator şi adoptat, precum şi legături de rudenie între adoptat şi rudele adoptatorului.

Fr. *adoption*
Eng. *adoption*

1. Reglementări internaţionale în materie
Art. 8 parag. 1 din Convenţie; Convenţia de la Haga din 29.05.1993 privitoare la protecţia copiilor şi la cooperarea în materie de adopţie internaţională; Convenţia ONU asupra drepturilor copilului din 20.11.1989; Convenţia europeană de la Strasbourg din 1967 privitoare la adopţia copiilor.

2. Noţiune
Curtea Europeană a statuat în cauza *Pini şi Bertani, Manera şi Atripaldi c. României* că statele sunt ţinute, în domeniul adopţiei, de obligaţiile ce le revin în lumina dispoziţiilor Convenţiei de la Haga din 29.05.1993 privitoare la protecţia copiilor şi la cooperarea în materie de adopţie internaţională, a Convenţiei ONU asupra drepturilor copilului din 20.11.1989 şi a Convenţiei Europene privitoare la adopţia copiilor de la Strasbourg din 1967. Statuarea a fost întemeiată pe jurisprudenţa sa constantă potrivit căreia dispoziţiile Convenţiei vor fi aplicate în concordanţă cu principiile de drept internaţional, în special cele referitoare la protecţia drepturilor omului (*Streletz, Kessler şi Krenz c. Germaniei*, §90; *Al-Adsani c. Regatului Unit*, §55).

În această cauză, *Pini şi Bertani, Manera şi Atripaldi c. României*, Curtea a reiterat jurisprudenţa sa mai veche în materie conform căreia, **chiar dacă dreptul de a adopta nu figurează ca atare între drepturile garantate de Convenţie, relaţiile între adoptator şi adoptat sunt, în principiu, de aceeaşi natură cu relaţiile familiale, protejate de art. 8 din Convenţie** (*Fretté c. Franţei*, §29). Fără îndoială, garantând dreptul la respectarea vieţii de familie, art. 8 presupune existenţa unei familii (*Marckx c. Belgiei*, §31), condiţie care nu părea a fi îndeplinită în speţă, în absenţa coabitării sau a unor legături *de facto* suficient de strânse între reclamanţi şi fiicele lor adoptive, atât înainte, cât şi după pronunţarea deciziilor de încuviinţare a adopţiei. Cu toate acestea, în opinia Curţii, nu

este evident că noţiunea de *viaţă de familie potenţială* ar trebui exclusă din sfera de aplicare a art. 8. Curtea s-a pronunţat deja în acest sens, arătând că **această dispoziţie s-ar putea extinde şi la relaţia potenţială** ce se poate dezvolta, de exemplu între un tată natural şi un copil născut în afara căsătoriei (*Nylund c. Finlandei*) sau la relaţia care se creează într-o căsătorie reală, chiar dacă nu este vorba de o viaţă de familie pe deplin stabilită (*Abdulaziz, Cabales şi Balkandali c. Regatului Unit*, §62).

3. Aspecte jurisprudenţiale

Curtea a notat în cauza *Pini şi Bertani, Manera şi Atripaldi c. României* că nu existau elemente în speţă care să pună la îndoială conformitatea adopţiei cu legislaţia naţională sau cu convenţiile internaţionale în materie: autorităţile naţionale au stabilit că minorele, declarate abandonnate prin hotărâre judecătorească, puteau fi adoptate şi au apreciat că adopţia lor internaţională răspundea interesului superior al acestora, după ce s-au asigurat de existenţa consimţământului adoptatorilor şi cel al Comisiei pentru protecţia copilului Braşov, care exercita drepturi părinteşti asupra copiilor, în temeiul art. 8 din O.U.G. nr. 26/1997 privind protecţia copilului aflat în dificultate. Este adevărat că instanţele care au admis cererea de adopţie a reclamanţilor nu au cerut consimţământul minorelor la adopţie. Curtea a arătat că, totuşi, nu era vorba de o omisiune. Minorele aveau 9 ani şi jumătate la data la care instanţele naţionale s-au pronunţat cu privire la cererea de adopţie a reclamanţilor, adică nu împliniseră, încă, vârsta la care consimţământul lor la adopţie este obligatoriu pentru ca adopţia să fie valabilă, această limită fiind de 10 ani conform dreptului intern. Această limită de vârstă nu poate fi considerată nerezonabilă, convenţiile internaţionale în domeniu lăsând autorităţilor o libertate de apreciere cu privire la vârsta de la care copilul poate fi considerat suficient de matur pentru ca dorinţele sale să poată fi luate în seamă. Curtea a constatat că, **deşi nu poate fi vorba în speţă de o viaţă de familie pe deplin stabilită, având în vedere absenţa coabitării şi a unor legături *de facto* suficient de strânse între reclamanţi şi fiicele lor adoptive**, atât înainte, cât şi după pronunţarea deciziilor de încuviinţare a adopţiei, **acest fapt nu este imputabil reclamanţilor**, care, alegând minorele pe baza unei simple fotografii, fără să existe contacte veritabile cu acestea în vederea pregătirii lor pentru adopţie, nu au făcut altceva decât să urmeze procedura stabilită în materie de statul român.

În plus, aşa cum rezultă din probele existente la dosar, reclamanţii s-au considerat tot timpul părinţii minorelor şi s-au comportat mereu ca

atare faţă de ele, folosind singura cale ce le era deschisă, şi anume trimiţându-le scrisori scrise în limba română. Din perspectiva celor expuse anterior, Curtea a considerat că **o astfel de relaţie, având la bază o adopţie legală şi reală, poate fi considerată ca suficientă** pentru a beneficia de protecţia prevăzută de art. 8 din Convenţie. În decizia *Wagner şi J.M.W.L. c. Luxemburgului* refuzul instanţelor luxemburgheze de a acorda exequaturul unei hotărâri peruviene prin care se încuviinţase adopţia cu efecte depline a unui copil minor de către reclamantă, cetăţean luxemburghez s-a întemeiat pe absenţa în legislaţia luxemburgheză a dispoziţiilor care să permită unei persoane necăsătorite de a obţine o adopţie cu efecte depline a unui minor. Curtea a notat că acest refuz a reprezentat, în speţă, o ingerinţă în dreptul la respectarea vieţii de familie a reclamantelor (*mutatis mutandis*, *Hussin c. Belgiei*). Ingerinţa era incontestabil fondată pe dispoziţiile legii luxemburgheze şi avea un scop legitim, tinzând a proteja sănătatea şi morala şi drepturile şi libertăţile copilului. În ce priveşte necesitatea măsurii într-o societate democratică, Curtea a examinat dacă motivele invocate pentru a justifica ingerinţa erau suficiente în lumina parag. 2 al art. 8 din Convenţie. Refuzul de a acorda exequaturul nu a luat în considerare realitatea socială a situaţiei. Autorităţile naţionale au refuzat o recunoaştere a acestei situaţii, acordând prevalenţă regulilor de conflict luxemburgheze faţă de realitatea socială şi situaţia persoanelor implicate. În pofida a ceea ce susţinuse guvernul luxemburghez, că limitele adopţiei cu efecte depline nu aduc un prejudiciu copilului adoptat, Curtea a constatat că, în speţă, minora fusese declarată abandonată şi plasată într-un orfelinat în Peru, astfel că doar interesul copilului se opunea refuzului recunoaşterii hotărârii de adopţie peruviene. Instanţele luxemburgheze nu puteau refuza recunoaşterea legăturilor familiale care existau *de facto* între reclamante şi să se dispenseze, astfel, de un examen concret al situaţiei. Convenţia este un instrument viu, care se interpretează în lumina condiţiilor de viaţă actuale (*Johnston ş.a.*, §53), prin urmare Curtea a estimat că motivele invocate de autorităţile naţionale, respectiv aplicarea strictă, conformă a regulilor luxemburgheze privind conflictul de legi, nu sunt suficiente în sensul parag. 2 al art. 8 din Convenţie.

Referitor la consimţământul părintelui la adopţie, Curtea a reţinut încălcarea art. 8 prin plasamentul în vederea adopţiei a copilului reclamantului fără ştirea sa, în cauza *Keegan c. Irlandei*, această măsură fiind apreciată de Curte ca o ingerinţă, în dreptul reclamantului la respectarea vieţii de familie, ingerinţă care nu era necesară într-o societate demo-

cratică. De asemenea, instanţa europeană a reţinut încălcarea dreptului la viaţă de familie al reclamantei în hotărârea din cauza *X. c. Croaţiei*, în care Curtea a apreciat că, în pofida aspectului că reclamanta era incapabilă, ea nu trebuia exclusă automat de la o procedură ce o priva pe propria fiică şi că, în mod firesc, reclamanta ar fi trebuit să aibă posibilitatea să fie ascultată, spre a-şi exprima punctul de vedere cu privire la o potenţială adopţie a fiicei sale, având în vedere că procedura avea un caracter crucial pentru viitorul raporturilor dintre reclamantă şi fiica ei [Bîrsan, 2010, p. 656, pct. 111-112]. În cauza *Söderbäck c. Suediei* Curtea a decis, însă, că ruperea legăturilor dintre un copil şi tatăl său, prin încuviinţarea adopţiei minorului, tată care nu avusese niciodată exerciţiul drepturilor părinteşti şi nu se ocupase de copil, nu depăşeşte marja de apreciere de care se bucurau autorităţile suedeze atunci când au ţinut seama de interesul superior al copilului. Curtea a ţinut seama de caracterul limitat al legăturilor existente între reclamant şi copil şi, pe de altă parte, de legăturile puternice, existente *de facto*, între adoptator şi minor.

În Convenţie nu este garantat dreptul de a adopta, ca atare, a arătat Curtea în cauza *Fretté c. Franţei* (şi anterior în decizia Comisiei din cauza *Di Lazzaro c. Italiei*). În cauza *Fretté c. Franţei*, în care fusese respinsă o cerere de încuviinţare a adopţiei, întemeiată exclusiv, conform reclamantului, pe o prejudecată în ce priveşte orientarea sa sexuală, Curtea a stabilit că nu a fost încălcat art. 14, coroborat cu art. 8. Sarcina Curţii a fost de a stabili dacă orientarea homosexuală a reclamantului a avut un caracter decisiv în respingerea cererii de adopţie. Guvernul francez a susţinut că orientările sexuale ale reclamantului nu au fost la originea refuzului, ci mai degrabă statutul său de celibatar masculin neavând o referentă feminină. Autorităţile şi-au motivat, însă, decizia pe alegerile de viaţă ale reclamantului, ceea ce Curtea a notat că, în realitate, se face trimitere la orientarea sexuală a reclamantului. Dreptul garantat reclamantului de Codul civil francez, care cade sub imperiul art. 8 din Convenţie, a suferit o ingerinţă justificată de orientarea sa sexuală, astfel că, a reţinut Curtea, art. 14 coroborat cu art. 8 erau aplicabile în speţă. Este neîndoielnic că deciziile de respingere a cererii de adopţie au urmărit un scop legitim, anume protejarea sănătăţii şi drepturilor copiilor ce ar putea fi vizaţi de o procedură de adopţie. Analizând condiţia existenţei unei justificări a tratamentului diferenţiat, Curtea a reţinut că aceasta este îndeplinită. Dreptul la respectarea unei *vieţi de familie* presupune existenţa unei familii, dar art. 8 nu protejează simpla dorinţă de a întemeia o familie (*Marckx c. Belgiei*; *Abdulaziz, Cabales şi Balkandali c. Regatului Unit*).

R.-M. Călin

Curtea Europeană a statuat că adopţia consistă în a oferi o familie copilului şi nu un copil unei familii şi este necesar a se analiza dacă persoanele adoptante sunt cele care ar putea oferi copilului, pe toate planurile, condiţiile cele mai favorabile. După ce a notat profundele divergenţe de opinie publică naţională şi internaţională asupra chestiunii consecinţelor eventuale faţă de adoptarea unui copil de către unul sau doi părinţi homosexuali şi a constatat ca fiind insuficient numărul copiilor adoptabili raportat la cereri, Curtea a apreciat că statele trebuie să beneficieze de o amplă marjă de apreciere în materie. Nu există un punct de vedere comun între statele membre ale Consiliului Europei în acest domeniu, unde dreptul pare să traverseze o perioadă de tranziţie şi a statuat că autorităţilor naţionale trebuie să li se recunoască o marjă de apreciere întinsă pentru a se pronunţa în materie, deşi această marjă de apreciere nu ar putea fi interpretată ca o cartă albă acordată statelor pentru a lua decizii arbitrare. În ce priveşte interesele concurente ale reclamantului şi ale copiilor ce ar putea fi adoptaţi, Curtea a relevat că este divizată comunitatea ştiinţifică asupra consecinţelor eventuale ale adoptării unui copil de către unul sau doi părinţi homosexuali, ţinând cont de numărul restrâns de studii ştiinţifice asupra chestiunii disponibile în epocă. Luând act de aceste aspecte, Curtea a hotărât că refuzul de a autoriza adoptarea de către un homosexual nu a fost contrar art. 14 din Convenţie combinat cu art. 8 câtă vreme a avut un scop legitim, anume protejarea interesului superior al copilului şi care nu transgresează principiul proporţionalităţii între mijloacele folosite şi scopul urmărit.

În hotărârea din cauza *E.B. c. Franţei*, în care reclamanta a susţinut că în toate etapele procedurii constând în cererea de încuviinţare a unei adopţii a fost supusă unui tratament discriminatoriu întemeiat pe orientarea sa sexuală şi care a adus atingere dreptului la respectarea *vieţii sale private*, Curtea a reţinut încălcarea art. 14 coroborat cu art. 8, deoarece autorităţile administrative şi instanţele ulterior sesizate cu acţiunea reclamantei s-au bazat în mare măsură, în soluţia de a respinge cererea de încuviinţare a adopţiei, pe absenţa unui referent paternal în locuinţa reclamantei. Curtea a reamintit că noţiunea de viaţă privată în sensul art. 8 din Convenţie este un concept larg care cuprinde, între altele, dreptul de a întemeia şi dezvolta relaţii cu semenii (*Niemietz c. Germaniei*), dreptul la dezvoltare personală (*Bensaïd c. Regatului Unit*) sau dreptul la autodeterminare; înglobează elemente precum numele, identificarea sexuală, orientarea sexuală şi viaţa sexuală care ţin de sfera personală protejată de art. 8 sau dreptul la respectarea deciziei de a avea un copil sau de a nu

avea. În speţă, Curtea a notat că procedura litigioasă nu privea adopţia unui copil în sine, dar privea cererea de acordare a posibilităţii de adopţie, cerere respinsă. Cauza a pus problema procedurii de acces la adopţie, mai mult decât adopţia în sine. În acelaşi timp, nu s-a contestat de către părţi că, în practică, această procedură de acordare a permisiunii de adopţie era indispensabilă pentru adoptarea unui copil. Cauza nu privea nici adopţia de către un cuplu, nici cea care ar fi putut fi solicitată de partenerul de acelaşi sex cu părintele biologic, ci exclusiv adopţia de către o persoană celibatară. Curtea a constatat că legislaţia franceză acorda persoanelor celibatare dreptul de a cere permisiunea în vederea adoptării. Prin urmare, circumstanţele speţe cad sub incidenţa art. 8 din Convenţie, Autorităţile administrative şi judiciare s-au întemeiat pe două motive pentru refuzul de acordare a permisiunii de adopţie. lipsa unui referent paternal şi ambiguitatea atribuţiilor fiecărui membru al gospodăriei, adăugând că nu sunt garanţii suficiente din perspectiva condiţiilor de viaţă ale reclamantei pentru a adopta un copil. Curtea a constatat că jurisdicţiile administrative au trebuit să judece orientarea sexuală a reclamantei, care, deşi luată în considerare, nu a fondat decizia litigioasă şi nu a făcut obiectul unei poziţii de principiu ostile. Cu toate acestea, faptul că homosexualitatea reclamantei a fost, de asemenea, prezentă în motivaţiile autorităţilor este semnificativ. În mod specific, anumite avize solicitate pe parcursul procedurii au fost emise în termeni revelatori, cu luarea în considerare, de o manieră determinantă, a homosexualităţii reclamantei. Curtea a reţinut că statutul de celibatar era cel contestat şi opus reclamantei, deşi legea prevedea expres dreptul pentru celibatari de a solicita permisiunea de a adopta, prin concluziile psihologice care evocau studiile care demonstrau că un copil are nevoie de cei doi părinţi. Curtea nu a contestat interesul ce îl prezenta absenţa unui referent parental, faţă de importanţa acordată de autorităţile interne acestui referent relativ la o adopţie de către o persoană celibatară. În pofida precauţiilor instanţei de apel pentru a justifica luarea în considerare a condiţiilor de viaţă ale reclamantei, Curtea a impus constatarea că orientările sexuale ale acesteia din urmă nu au încetat a fi în centrul dezbaterii şi că acestea au fost omniprezente la toate nivelurile procedurilor administrative şi jurisdicţionale. Curtea a considerat că referinţa la homosexualitatea reclamantei era dacă nu explicită, cel puţin implicită. Influenţa homosexualităţii declarată de reclamantă asupra cererii sale a avut un caracter decisiv în privinţa refuzului de acordare a permisiunii. Curtea a reţinut că reclamanta a făcut obiectul unei diferenţe de tratament cu privire la care s-a analizat scopul legitim. Curtea a reţinut

R.-M. Călin

că dreptul francez autoriza adoptarea unui copil de către un celibatar, deschizând calea unei adopţii de către o persoană celibatară homosexuală. Dispoziţiile tăceau cât priveşte necesitatea unui referent de alt sex, iar reclamanta prezenta, conform termenilor utilizaţi de Consiliul de Stat calităţi umane şi educative certe, ceea ce servea în mod sigur interesului superior al copilului. Curtea a constatat că autorităţile interne au avut în vedere, pentru a respinge cererea de permisiune spre adopţie, o distincţie dictată de consideraţii ţinând de orientarea sexuală, distincţie netolerată de Convenţie şi constatată incompatibilă cu dispoziţiile art. 14 combinat cu art. 8 din Convenţie.

În cauza *Gas şi Dubois c. Franţei*, care a privit două femei aflate într-o relaţie de concubinaj şi respingerea cererii formulate de prima dintre ele de adoptare simplă a copilului celei de-a doua, Curtea a notat neîncălcarea art. 14 şi art. 8, deoarece nu a constatat nicio diferenţă de tratament bazată pe orientarea sexuală a reclamantelor, având în vedere că şi cuplurilor heterosexuale li s-a refuzat admiterea adopţiilor simple.

În cauza *Harroudj c. Franţei* a fost reţinută de către Curtea Europeană neîncălcarea art. 8 prin refuzul instanţelor franceze de a acorda reclamantei permisiunea de a adopta un copil algerian cu privire la care deja i se acordase de către autorităţile algeriene dreptul de primire legal, denumit *kafala*. Instanţele franceze constataseră că reclamanta era deja titulara autorităţii parentale în virtutea *kafala* şi că putea lua toate deciziile în ce priveşte copilul în interesul său. Potrivit Codului civil francez, adopţia nu se poate pronunţa dacă legea personală interzice adopţia, ceea ce era cazul în speţă, codul familiei algerian interzicând adopţia. Curtea a apreciat că statul pârât, al cărui scop era favorizarea integrării copiilor de origine străină, fără a-i rupe imediat de ţara de origine, respectă astfel pluralismul cultural şi menţine un just echilibru între interesul public şi cel al reclamantei.

În cauza *X. ş.a. c. Austriei* Curtea a reiterat principiile din cauzele *E.B. c. Franţei*, *Fretté c. Franţei* şi *Gas şi Dubois c. Franţei*. În cauză, trei reclamante, dintre care prima şi a treia reclamantă erau într-o relaţie stabilă, iar a doua era fiica de 15 ani a celei de-a treia reclamante plasată sub autoritatea parentală a acesteia şi recunoscută în mod legal de tatăl ei biologic, au formulat o acţiune în faţa tribunalului districtual competent pentru a omologa convenţia de adopţie încheiată între prima reclamantă şi a doua reclamantă reprezentată de mama sa care era a treia reclamantă, convenţie care viza crearea unei legături juridice, reflectând raporturile ce le uneau, fără a rupe legăturile între copil şi mama sa, a treia reclamantă.

R.-M. Călin

Tribunalul austriac a refuzat omologarea convenţiei de adopţie, arătând că art. 182 alin. (2) C.civ. austriac nu prevedea nicio formă de adopţie aptă să producă efectele dorite de reclamante. Tribunalul a constatat că respectiva convenţie a cărui omologare s-a solicitat, care ar fi condus la adoptarea unui copil de către o femeie şi ruperea relaţiilor cu tatăl său biologic, dar nu cu mama sa biologică, este ilicită. Tribunalul a estimat că dreptul austriac excludea posibilitatea creării unei legături juridice cu un copil de către două persoane de acelaşi sex, iar măsura dorită de reclamante necesită o modificare legislativă. Apelul şi recursul în casaţie au fost respinse cu argumente similare.

Comparând situaţia reclamantelor cu un cuplu căsătorit, din care un membru doreşte să adopte copilul celuilalt, Curtea a arătat că a răspuns la această întrebare în cauza *Gas şi Dubois* şi a reafirmat argumentele din această cauză. Art. 12 din Convenţie nu impune statelor contractante obligaţia de a institui căsătoria şi pentru cuplurile de homosexuali (*Schalk şi Kopf*), dreptul la căsătorie dintre homosexuali nu se mai poate deduce din art. 14 combinat cu art. 8 şi chiar dacă statele decid să ofere acestor cupluri un alt mod de recunoaştere juridică, ele beneficiază de o anumită marjă de apreciere pentru a decide natura exactă a statutului conferit. Prin urmare, Curtea a declarat în mai multe reprize că mariajul conferă un statut particular celor care se angajează, exerciţiul acestui drept fiind protejat de art. 12 din Convenţie. Dreptul austriac prevede în materia adopţiei un regim specific pentru cuplurile căsătorite, art. 179 alin. (2) C.civ. austriac enunţă în fapt că adopţia conjunctă le este rezervată şi că este, în principiu, singura formă de adopţie care le este deschisă. Prin excepţie de la acest principiu, aceeaşi dispoziţie autorizează un soţ să adopte copilul soţului său (adopţie coparentală). Curtea a concluzionat că situaţia reclamantelor cât priveşte adopţia coparentală nu este comparabilă celei unui cuplu căsătorit, astfel că nu a existat încălcarea art. 14 combinat cu art. 8 din perspectiva acestei comparaţii.

Comparând situaţia reclamantelor cu situaţia unui cuplu heterosexual necăsătorit dintre care un membru doreşte să adopte copilul celuilalt, Curtea a relevat că niciuna dintre părţi nu a avansat aspectul că legea ar distinge cuplurile homosexuale de cuplurile heterosexuale necăsătorite printr-un statut juridic particular analog celui care diferenţiază pe aceştia de cuplurile necăsătorite. Curtea, analizând dacă a existat o diferenţă de tratament fondată pe orientarea sexuală a primei şi celei de-a treia reclamante, a notat, mai întâi, că dreptul austriac prevedea posibilitatea de adopţie cuplurilor heterosexuale necăsătorite. În schimb, era imposibil din

punct de vedere juridic pentru un cuplu homosexual de a proceda la o adopţie coparentală, căci art. 182 alin. (2) C.civ. austriac enunţa că adoptatorul se substituie părintelui biologic de acelaşi sex cu el. Curtea a constatat, astfel, că legislaţia aplicabilă opera o distincţie între cuplurile heterosexuale necăsătorite şi cuplurile homosexuale în materie de adopţie coparentală. În speţă, singurul motiv pe care tribunalul şi-a fondat decizia era acela că art. 182 alin. (2) C.civ. austriac se opune unei adopţii care ar produce o legătură de filiaţie ce s-ar adăuga celei deja existente între minoră şi mama sa. Tribunalul nu s-a fondat pe circumstanţele particulare ale cauzei, neabordând niciun moment chestiunea de a şti dacă tatăl biologic consimţea sau nu la adopţie sau existau motive de a trece peste opoziţia sa astfel cum pretindeau reclamantele. Curtea Supremă a confirmat că adopţia unui copil de către partenera mamei biologice a acestuia era juridic imposibilă din perspectiva art. 182 alin. (2) C.civ. austriac şi a apreciat că această dispoziţie nu depăşea marja de apreciere recunoscută statelor şi că se concilia prin urmare cu art. 14 combinat cu art. 8 din Convenţie. Într-o largă analiză, Curtea a apreciat că Guvernul nu a furnizat niciun motiv particular solid şi convingător, apt să stabilească excluderea cuplurilor homosexuale din câmpul de aplicare al adopţiei coparentale deschisă cuplurilor heterosexuale necăsătorite, necesar a prezerva familia tradiţională sau protecţia intereselor copilului. Prin urmare, distincţia operată de legea austriacă era incompatibilă cu dispoziţiile Convenţiei. Litigiul purta asupra chestiunii de a şti dacă reclamantele au fost victimele unei discriminări de fapt, adopţia solicitată fiind împiedicată de un obstacol juridic absolut, instanţele neavând posibilitatea de a cerceta dacă adopţia servea sau nu interesului minorei. Curtea a trimis la două decizii recente, în care a concluzionat încălcarea art. 14 combinat cu art. 8, pe motiv că reclamanţii, taţi ai unor copii născuţi în afara căsătoriei, nu au beneficiat de examinarea de către instanţele interne a aspectului dacă interesul copiilor cerea o atribuire a autorităţii parentale exclusive a taţilor lor sau mai degrabă un partaj al autorităţii parentale între părinţii lor (*Zaunegger c. Germaniei*, §§61-63; *Sporer c. Austriei*, §§88-90). A concluzionat Curtea încălcarea art. 14 din Convenţie combinat cu art. 8 cât priveşte compararea situaţiei reclamantelor cu cea a unui cuplu heterosexual necăsătorit în cadrul căruia un membru doreşte să adopte copilul celuilalt.

De menţionat că decizia *X. c. Austriei* a fost pronunţată cu opinia parţial dizidentă a şapte judecători, care au afirmat în finalul raţionamentului lor că sensul interpretării evolutive oferit de Curte trebuie să fie

acela de a acompania, de a canaliza schimbările, nu acela de a le preceda şi cu atât mai puţin de a încerca să le impună.

4. Referinţe bibliografice

Specifice: *D. Rădescu, E. Rădescu, G. Stoican*, Dicţionar de drept civil şi proceduri civile, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2009, p. 36.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 653 şi urm.; *D. Bogdan, M. Selegean*, Drepturi şi libertăţi fundamentale în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului, p. 412; *J.-F. Renucci*, Droit européen des droits de l'homme. Contentieux européen, p. 176-177.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Aducere de îndată înaintea unui judecător sau magistrat împuternicit de lege cu exercitarea atribuţiilor judiciare

Garanţie prevăzută de art. 5 parag. 3 teza I din Convenţie împotriva riscului aplicării de rele tratamente persoanei *reţinute* şi a exercitării abuzive a puterilor conferite organelor de poliţie (*Medvedyev ş.a. c. Franţei*, §120), având drept scop asigurarea unui control judiciar prompt şi automat asupra *reţinerii* întemeiate pe dispoziţiile art. 5 parag. 1 lit. c) din Convenţie, dispuse de către organele poliţiei sau de către alte autorităţi administrative (*De Jong, Baljet şi Van den Brink c. Olandei*, §51).

Fr. *aussitôt traduite devant un juge ou un autre magistrat habilité par la loi à exercer des fonctions judiciaires*

Eng. *brought promptly before a judge or other office authorised by law to exercise judicial power*

1. Noţiune şi reglementare. Delimitare

Art. 5 parag. 3 din Convenţie prevede două garanţii distincte: teza I, care priveşte primele momente după arestare, când persoana este luată sub puterea autorităţilor, şi teza a II-a, care are în vedere perioada procesului penal în faţa unei instanţe, durată în care persoana poate fi deţinută ori eliberată cu sau fără garanţii. Cele două teze conferă drepturi distincte şi nu formează în mod necesar o conexiune logică sau temporală (*Medvedyev ş.a. c. Franţei*, §119).

Garanţia prevăzută de art. 5 parag. 3 din Convenţie se distinge şi se completează cu garanţia prevăzută de art. 5 parag. 4 din Convenţie privind *recursul în materia privării de libertate*. Astfel, dacă art. 5 parag. 4 din Convenţie se aplică oricărei privări de libertate, art. 5 parag. 3 din Convenţie este aplicabil numai privărilor de libertate fundamentate pe dispoziţiile art. 5 parag. 1 lit. c) din Convenţie [Bîrsan, 2010, p. 332]. În cazul aducerii de îndată în faţa unui judecător sau alt magistrat împuternicit de lege pentru exercitarea atribuţiilor judiciare garanţia intervine în mod automat la momentul la care persoana este privată de libertate de un organ administrativ lipsit de atribuţii judiciare, în timp ce art. 5 parag. 4 din Convenţie prevede o contestaţie a cărei exercitare este lăsată la dispoziţia părţii (*De Wilde, Ooms şi Versyp c. Belgiei*, §76).

2. Reglementări internaţionale şi interne în materie

Art. 5 parag. 3 din Convenţie; art. 9 din Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice; art. 3 şi 9 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului; art. 6 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene; art. 23 din Constituţia României art. 146, 149[1] şi 150 C.proc.pen.

3. Condiţii

3.1. Judecător sau magistrat împuternicit de lege cu exercitarea atribuţiilor judiciare

Noţiunea de *judecător* nu este echivalentă cu noţiunea de *magistrat împuternicit cu exercitarea atribuţiilor judiciare*. Acestea sunt noţiuni autonome ce au un înţeles independent de calificarea in dreptul naţional [Bîrsan, 2010, p. 310].

Astfel, Curtea a arătat că, din moment ce art. 5 parag. 1 lit. c) din Convenţie formează un tot unitar cu art. 5 parag. 3, noţiunea de *autoritate judiciară competentă din parag. 1 lit. c) este un sinonim abreviat al noţiunii de judecător sau alt magistrat împuternicit prin lege cu exercitarea atribuţiilor judiciare* (*Schiesser c. Elveţiei*, §29).

Noţiunea de *judecător* este echivalentă cu noţiunea de tribunal prevăzută de art. 6 din Convenţie.

Magistratul împuternicit de lege cu exercitarea atribuţiilor judiciare trebuie să fie independent de executiv şi de părţi, ceea ce se opune implicării ulterioare a acestuia în desfăşurarea procesului penal prin susţinerea acuzării şi acest magistrat trebuie să aibă jurisdicţia de a dispune eliberarea, după ascultarea persoanei şi după analizarea legalităţii şi justificării detenţiei sau a arestării (*Assenov ş.a. c. Bulgariei*, §146).

Procurorul de instrucţie elveţian îndeplineşte condiţiile unui magistrat împuternicit de lege cu exercitarea atribuţiilor judiciare întrucât acesta nu a decis asupra trimiterii în judecată a inculpatului şi nici nu s-a implicat în susţinerea acuzării în faţa instanţei penale. De asemenea, procurorul a exercitat o putere de apreciere şi decizie proprie, atribuită prin lege, exercitându-şi atribuţiile în deplină independenţă (*Schiesser c. Elveţiei*).

Curtea a constatat că procurorii din Bulgaria (*Nikolova c. Bulgariei*, §51), Polonia (*Dacewicz c. Poloniei*, §21), Ucraina (*Salov c. Ucrainei*, §58), Letonia (*Jurjevs c. Letoniei*, §60), România (*Lăpuşan c. României*, §29), Franţa (*Moulin c. Franţei*, §59) nu îndeplinesc condiţia independenţei faţă de executiv şi pot interveni în etape ulterioare ale urmăririi

penale în susținerea acuzațiilor aduse persoanei arestate și, prin urmare, nu pot fi considerați magistrați, în sensul art. 5 parag. 3.

3.2. De îndată

Controlul judiciar cu ocazia arestării unei persoane trebuie, mai presus de orice, să fie efectuat de îndată, pentru a permite descoperirea oricărei forme de tratament degradant sau inuman și pentru a limita la minimum orice ingerință nejustificată în dreptul la libertate. Deși noțiunea „de îndată" trebuie analizată având în vedere circumstanțele fiecărei cauze, condiția imperativă prevăzută de art. 5 parag. 3 lasă puțin loc de interpretare, în caz contrar existând o atenuare semnificativă a unei garanții procedurale în detrimentul persoanei și ar exista riscul golirii de conținut a însuși dreptului prevăzut de acest paragraf (*McKay c. Regatului Unit*, §33).

Chiar și în contextul luptei împotriva terorismului, o perioadă de 4 zile și 6 ore între reținere și prezentarea persoanei arestate în fața unui judecător este excesivă și încalcă art. 5 parag. 3 din Convenție (*Brogan ș.a. c. Regatului Unit*, §62).

Hotărârea menționată în paragraful anterior constituie standardul în materia aducerii de îndată în fața unui judecător a persoanei *reținute*. Astfel, în principiu, primul control automat asupra privării de libertate dispuse în temeiul art. 5 parag. 1 lit. c) trebuie să aibă loc în maximum 4 zile de la momentul în care acuzatul a fost efectiv privat de libertate. Depășirea sau chiar atingerea acestui standard va atrage, în principiu, încălcarea art. 5 parag. 3, în afară de acele circumstanțe apreciate de către Curte ca fiind excepționale (*McKay c. Regatului Unit*, §47). Curtea a apreciat că aducerea după 5 zile și 8 ore (*Kolevi c. Bulgariei*, §§161-165), 6 zile (*Svetoslav Hristov c. Bulgariei*, §41), 7 zile (*Tiron c. României*, §30) sau 19 zile (*Viorel Burzo c. României*, §108) a persoanei reținute în fața judecătorului nu răspunde exigențelor impuse de art. 5 parag. 3 din Convenție.

Cu toate acestea, chiar dacă *standardul Brogan* a fost respectat, Curtea a constat încălcarea art. 5 parag. 3 prin aducerea persoanei arestate în fața judecătorului după o perioadă de 3 zile și 23 de ore, având în vedere că inculpatul a fost arestat pentru infracțiuni de o gravitate redusă, săvârșite fără violență, iar procurorul, fără motive întemeiate, a așteptat până în ultimul moment al perioadei de reținere pentru aducerea reclamantului în fața judecătorului (*Kandzhov c. Bulgariei*, §§65-67).

De asemenea, Curtea a arătat că, în circumstanțe cu adevărat excepționale, o perioadă de 16 zile poate fi compatibilă cu noțiunea *de îndată*

prevăzută de art. 5 parag. 3. Astfel, Curtea a avut în vedere că inculpatul a fost interceptat în larg, la 5.500 km de teritoriul Spaniei şi că, din întreaga perioadă, o întârziere de 43 de ore a fost cauzată de rezistenţa opusă de către echipajul vasului. Aşadar, Curtea a reţinut că ar fi fost în mod obiectiv imposibil ca inculpatul să fi fost adus în faţa judecătorului mai repede (*Rigopoulos c. Spaniei*).

Curtea a considerat, de asemenea, că o perioadă de 13 zile este compatibilă cu dispoziţiile art. 5 parag. 3 având în vedere că reclamanţii au fost interceptaţi în larg la o distanţă apreciabilă de teritoriul francez şi, având în vedere condiţiile meteorologice nefavorabile, precum şi starea tehnică proastă a vasului pe care erau îmbarcaţi reclamanţii, aspecte care au împiedicat navigarea cu o viteză mai mare. Totodată Curtea a avut în vedere că de la momentul în care au ajuns pe teritoriul francez până la prezentarea în faţa unui judecător a trecut o perioadă de 8-9 ore (*Medvedyev ş.a. c. Franţei*, §§131-132).

În condiţiile în care reclamanta a fost eliberată în termen de 24 de ore de la reţinerea sa, neprezentarea acesteia în faţa unui judecător sau magistrat împuternicit de lege cu exercitarea atribuţiilor judiciare corespunde exigenţelor art. 5 parag. 3 (*Năstase-Silvestru c. României*, §30).

Depăşirea termenului de 24 de ore prevăzut de dreptul intern privind aducerea de îndată a unei persoane reţinute în faţa judecătorului şi îndeplinirea acestei obligaţii după 48 de ore, duce la încălcarea art. 5 parag. 1 lit. c) (*Kortesis c. Greciei*, §53). Instanţa europeană a reţinut această încălcare chiar dacă termenul de 48 de ore respectă, în principiu, jurisprudenţa Curţii privind interpretarea noţiunii *de îndată* din art. 5 parag. 3, accentuând necesitatea respectării termenelor din dreptul naţional în materia privării de libertate.

Curtea a apreciat că art. 5 parag. 3 teza a II-a nu poate fi interpretat în sensul că cererea de liberare provizorie pe cauţiune trebuie să fie analizată înaintea primul control automat asupra legalităţii detenţiei prevăzută de art. 5 parag. 3 teza I (*McKay c. Regatului Unit*, §47).

3.3. Caracteristicile controlului judiciar. Garanţiile procesuale

Curtea a arătat că art. 5 parag. 3 teza I prevede două obligaţii, una substanţială şi cealaltă procedurală. *Cerinţa substanţială* impune magistratului obligaţia de a analiza atât aspectele ce militează pentru detenţie, cât şi cele împotriva detenţiei şi să hotărască, prin folosirea unui criteriu juridic, dacă există motive pentru justifica detenţia sau să dispună punerea în libertate dacă nu există asemenea motive. *Cerinţa procedurală* impune

ca magistratul să asculte personal pe cel adus în faţa sa (*Schiesser c. Elveţiei*, §31).

Controlul judiciar iniţial automat al arestării sau al detenţiei trebuie să fie apt de a statua asupra problemei legalităţii şi dacă există sau nu suspiciunea rezonabilă că persoana arestată a săvârşit infracţiunea, altfel spus, de a analiza dacă arestarea se încadrează în excepţia prevăzută de art. 5 parag. 1 lit. c). Când detenţia nu se încadrează în această excepţie sau când detenţia este nelegală, magistratul împuternicit de lege cu exercitarea atribuţiilor judiciare trebuie să aibă jurisdicţia de a dispune eliberarea persoanei (*McKay c. Regatului Unit*, §40).

Legea naţională prevedea că un inculpat împotriva căruia s-a emis un mandat de aducere va fi prezentat în faţa judecătorului din localitatea unde era descoperit, urmând ca judecătorul să verifice identitatea persoanei şi să dispună arestarea preventivă a inculpatului în vederea prezentării de îndată în faţa instanţei care a dispus emiterea mandatului de aducere. Simpla verificare realizată de către judecător privind identitatea persoanei reţinute şi informarea acesteia cu privire la motivele emiterii mandatului nu corespund exigenţelor prevăzute art. 5 parag. 3 din Convenţie (*Salih Salman Kiliç c. Turciei*, §27).

Simpla prezentare în faţa judecătorilor de instrucţie, cu ocazia efectuării percheziţiei domiciliare nu întruneşte cerinţele controlului judiciar prevăzut de art. 5 parag. 3, întrucât aceştia nu au ascultat personal inculpatul, au acţionat în afara competenţei teritoriale, iar din procesul-verbal al percheziţiei reiese că judecătorii s-au adresat numai organelor de cercetare penală (*Moulin c. Franţei*, §§47-50).

Emiterea unui mandat de arestare *in absentia* în cazul în care o persoană se sustrage procesului penal nu este incompatibilă cu prevederile Convenţiei (*Garabayev c. Rusiei*, §101). Cu toate acestea, după arestarea efectivă a persoanei, aceasta trebuie adusă de îndată în faţa unui judecător sau a altui magistrat împuternicit de lege cu exercitarea atribuţiilor judiciare în vedere efectuării controlului prevăzut de art. 5 parag. 3 (*Poghosyan c. Armeniei*, §70).

Curtea nu a considerat că există vreun motiv pentru a distinge între hotărâri ale instanţei prin care se dispune luarea sau menţinerea arestării de cele prin care se verifică legalitatea arestării. Toate aceste proceduri trebuie să ofere un minimum de garanţii procesuale, iar jurisprudenţa Curţii în interpretarea art. 5 parag. 4 privind *recursul în materia privării de libertate* este, în principiu, aplicabilă procedurii prevăzute de art. 5 parag. 3 (a se vedea „Garanţii procesuale" în *recurs în materia privării de*

libertate). Cu toate acestea, pe tărâmul procedurilor care intră sub incidenţa art. 5 parag. 3, Curtea a arătat că instanţa naţională poate decide să nu aştepte până când persoana privată de libertate alege să fie reprezentată de către avocat iar autorităţile nu au obligaţia de a-i asigura asistenţă juridică gratuită. Chiar şi în acest context, sosirea întârziată a avocaţilor reclamantului poate justifica începerea şedinţei de judecată, dar nu şi refuzul instanţei de a permite participarea acestora la şedinţa de judecată (*Lebedev c. Rusiei*, §76, §88).

6. Referinţe bibliografice

Specifice: *D. Bogdan*, Arestarea preventivă şi detenţia în jurisprudenţa CEDO, Bucureşti, 2011, p. 120-137; *J. Pradel*, La procédure pénale française à l'aube du troisième millénaire, în Recueil Dalloz, 2000, p. 1; *J. Pradel*, Le ministère public entre modèle jacobin et modèle européen, în Revue de science criminelle, 2005, Dalloz, p. 670; *J. Pradel*, Quel(s) magistrat(s) pour contrôler et prolonger la garde à vue? Vers une convergence entre la Cour de Strasbourg et la chambre criminelle de la Cour de cassation, în Recueil Dalloz, 2011, p. 338.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 295-332; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 317 şi urm.; *M. Udroiu, O. Predescu*, Protecţia europeană a drepturilor omului şi procesul penal român, p. 413-441.

Surse online: (36), (46)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Aducere în faţa autorităţii judiciare competente (neîndeplinirea unei dispoziţii legale a instanţei de judecată ori a unei obligaţii prevăzute de lege)

Luarea unei măsurii privative de libertate pentru neexecutarea unei dispoziţii legale date de instanţa de judecată ori pentru neîndeplinirea unei obligaţii prevăzute de lege.

Fr. *traduite devant une autorité judiciaire compétente – insoumission à une ordonnance rendue, conformément à la loi, par un tribunal ou à une obligation prescrite par la loi*

Eng. *brought before a competent judicial authority – non-compliance with the lawful order of a court or an obligation prescribed by law*

1. Noţiune şi reglementare

Instituţia aducerii unei persoane în faţa autorităţii judiciare competente se regăseşte în art. 5 parag. 1 lit. b) din Convenţie.

Textul prevede două situaţii distincte de privare de libertate legală: refuzul persoanei de a se supune măsurii dispuse printr-o hotărâre pronunţată de o instanţă, respectiv garantarea executării unei obligaţii impuse de lege.

2. Procedură

În ceea ce priveşte *prima teză a art. 5 parag. 1 lit. b) din Convenţie*, cea a arestării sau detenţiei legale pentru nerespectarea unei măsuri dispuse printr-o hotărâre pronunţată de o instanţă, este necesar, în primul rând, ca persoana respectivă să fi avut oportunitatea să se supună hotărârii judecătoreşti şi să nu o fi respectat. Nu i se poate reproşa unei persoane nerespectarea unei hotărâri dacă nu a fost informată cu privire la aceasta (*Beiere c. Letoniei*, §49 şi §50).

În ceea ce priveşte *teza a II-a a art. 5 parag. 1 lit. b) din Convenţie*, cea a arestării sau detenţiei legale în vederea garantării executării unei obligaţii prevăzute de lege, este necesar să existe o obligaţie stabilită prin lege, care nu a fost respectată de persoana căreia îi revenea sarcina executării, iar măsura să aibă ca scop asigurarea punerii în executare a obligaţiei respective. Odată cu îndeplinirea obligaţiei, dispare temeiul privării de libertate al art. 5 parag. 1 lit. b) din Convenţie, iar persoana trebuie pusă în libertate (*Vasileva c. Danemarcei*, §36).

Obligaţia de îndeplinit trebuie să fie specifică şi concretă (*Ciulla c. Italiei*, §36). O interpretare extinsă a noţiunii ar fi incompatibilă cu norma de drept cuprinsă în art. 5 parag. 1 lit. b) din Convenţie (*Engel ş.a. c. Olandei*, §69 şi *Iliya Stefanov c. Bulgariei*, §72).

Arestarea sau detenţia unei persoane pentru motivul garantării executării unei obligaţii prevăzute de lege poate fi dispusă dacă asigurarea îndeplinirii obligaţiei nu se poate face prin alte măsuri mai puţin restrictive (*Khodorkovskiy c. Rusiei*, §136).

La luarea măsurii arestării ori detenţiei în ambele ipoteze, autorităţile naţionale trebuie să păstreze un echilibru între importanţa executării unei hotărâri judecătoreşti într-o societate democratică şi importanţa dreptului la libertate şi siguranţă (*Saadi c. Regatului Unit*, §70). În acest sens, vor fi luaţi în considerare următorii factori: scopul hotărârii judecătoreşti, respectiv natura obligaţiei prevăzută de lege, inclusiv obiectul şi scopul său, posibilitatea de executare a măsurii dispuse prin hotărârea judecătorească, circumstanţele care au dus la arestarea sau detenţia persoanei şi durata privării de libertate (*Vasileva c. Danemarcei*, §38 şi *Epple c. Germaniei*, §37). Proporţionalitatea măsurii prezintă o importanţă deosebită faţă de factorii enumeraţi (*Gatt c. Maltei*, §40).

3. Aplicaţii

Art. 5 parag. 1 lit. b) teza I din Convenţie este aplicabil, de exemplu, în situaţiile în care o persoană nu plăteşte amenda aplicată de o instanţă (*Airey c. Irlandei*), nu se prezintă în faţa instanţei la termenul de judecată pentru care a fost citată (*G.K. c. Austriei*), refuză să se supună unui examen medical psihiatric (*X. c. Germaniei*) sau unui test de sânge (*X. c. Austriei*), nu respectă restricţiile cu privire la domiciliu (*Freda c. Italiei*), o hotărâre judecătorească de încredinţare a minorilor (*Paradis ş.a. c. Germaniei*) ori alte măsuri obligatorii (*Steel ş.a. c. Regatului Unit*) sau încalcă condiţiile liberării provizorii sau ale liberării condiţionate (*Gatt c. Maltei*).

Situaţiile examinate sub art. 5 parag. 1 lit. b) din Convenţie s-au referit, între altele, la obligaţia de a se supune unui control de securitate la intrarea pe teritoriul unei ţări (*McVeigh ş.a. c. Regatului Unit*), de a se legitima (*Novotka c. Slovaciei* şi *Sarigiannis c. Italiei*), de a se supune unui examen psihiatric (*Nowicka c. Poloniei* şi *Worwa c. Poloniei*) ori de a părăsi o anumită locaţie (*Epple c. Germaniei*).

O situaţie particulară o reprezintă emiterea unei citaţii pe numele unei persoane spre a se prezenta la sediul autorităţii judiciare spre audiere (*Iliya Stefanov c. Bulgariei*; *Osypenko c. Ucrainei*; *Khodorkovskiy c. Rusiei*).

Emiterea unui mandat de aducere pe numele unei persoane și escortarea acelei persoane la sediul parchetului a fost examinată din perspectiva art. 5 din Convenție (*Ghiurău c. României*, §§79-89).

Curtea a apreciat ca incidente prevederile art. 5 parag. 1 lit. b) din Convenție în situația în care s-a dispus privarea de libertate a unei persoane care era obligată, potrivit legii, să dea declarații într-o cauză pendinte (*Osypenko c. Ucrainei*, §§57-64 și *Khodorkovskiy c. Rusiei*, §134).

Art. 5 parag. 1 lit. c) din Convenție devine incident atunci când cel în cauză este tratat de către autorități ca persoană acuzată de săvârșirea unei infracțiuni și este necesară audierea sa în această calitate (*Osypenko c. Ucrainei*, §§66-68).

4. Referințe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 259-261; *D.J. Harris, M. O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 142-144; *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights, p. 346-347; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 227-228.

Surse online: (36)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Agent Guvernamental pentru CEDO

Reprezentantul statului în procedurile desfăşurate în faţa CEDO şi în procedurile de executare a hotărârilor CEDO din faţa Comitetului Miniştrilor.

Fr. *agent du Gouvernement*
Eng. *Government agent*

1. Noţiune şi atribuţii. Reglementare internaţională

1.1. Rolul de reprezentare

Sistemul Convenţiei conferă agentului guvernamental rolul de reprezentant al statului în procedurile desfăşurate în cadrul CEDO, atât în ceea ce priveşte cererile individuale, cât şi cele interstatale. Astfel, art. 35 din Regulamentul CEDO prevede că părţile contractante sunt reprezentate de către agenţi, care pot fi asistaţi de către consilieri.

Îndeplinirea acestui rol presupune, în principal, formularea apărărilor Guvernului în cauzele aflate pe rolul *CEDO*, în care acesta este pârât. În mod concret, aceasta se face prin elaborarea de observaţii cu privire la *admisibilitatea* şi fondul cauzei şi cu privire la pretenţiile cu titlu de *satisfacţie echitabilă* ale părţii reclamante, prin participarea la audieri în faţa formaţiunilor de judecată ale CEDO, dar şi prin răspunsul la cererile de informare formulate de către CEDO. În situaţia în care statul pârât consideră adecvată soluţionarea cauzei prin *înţelegerea amiabilă a părţilor* sau prin *declaraţie unilaterală*, agentul guvernamental este implicat în derularea procedurilor interne şi la nivelul Curţii în vederea *radierii de pe rol* a cererii.

De asemenea, agentul guvernamental formulează observaţiile Guvernului/participă la audieri atunci când acesta are calitate de *terţ intervenient*, sesizează CEDO în cazul *cererilor interstatale*, formulând ulterior observaţiile Guvernului în cadrul acestei proceduri, transmite informaţii cu privire la *măsurile provizorii* adoptate de CEDO, formulează observaţii în situaţia în care Comitetul Miniştrilor a sesizat CEDO cu o cerere de aviz consultativ sau cu o cerere întemeiată pe art. 46 parag. 4 din Convenţie.

1.2. Rolul de coordonator al executării hotărârilor CEDO

În multe din statele părţi la Convenţie agentul guvernamental are un rol important în ceea ce priveşte *executarea hotărârilor CEDO*. Convenţia

sau Regulamentul CEDO nu consacră această funcție, însă *Comitetul Miniștrilor*, prin Recomandarea CM/Rec(2008)2, a încurajat statele să desemneze un coordonator național pentru procesul executării hotărârilor CEDO.

În aplicarea acestei Recomandări, în multe din statele părți, agentul guvernamental îndeplinește acest rol de coordonator. Preluarea acestei funcții este firească, având în vedere faptul că, formulând apărările Guvernului în cauzele aflate pe rolul CEDO, agentul guvernamental este cel mai bine familiarizat cu circumstanțele particulare ale cauzelor ce trebuie executate, ceea ce se poate dovedi de un real folos, în special în stabilirea *măsurilor individuale* necesare executării cauzei. În plus, cunoscând totalitatea cauzelor comunicate Guvernului pentru formularea observațiilor, agentul guvernamental are o imagine globală cu privire la specificitatea și amploarea încălcărilor constatate de CEDO, factor important în stabilirea *măsurilor generale* necesare pentru evitarea producerii în viitor a unor încălcări similare ale Convenției. Nu în ultimul rând, pentru îndeplinirea de către instituția agentului guvernamental a acestei funcții de coordonare, pledează faptul că aceasta întrunește exigențele de a avea o bună cunoaștere a dreptului intern, a jurisprudenței CEDO și a sistemului Convenției în general.

În concret, în îndeplinirea acestei funcții, agentul guvernamental informează autoritățile naționale cu atribuții în domeniile vizate de hotărâri cu privire la constatările CEDO și identifică, în colaborare cu acestea, măsurile cu caracter individual și general care trebuie adoptate în vederea executării. În urma acestor consultări, agentul guvernamental elaborează planurile de acțiune și bilanțurile de acțiune, care sunt prezentate Comitetului Miniștrilor (a se vedea *executarea hotărârilor CEDO*).

Îndeplinind activitatea de coordonare a executării hotărârilor CEDO, agentul guvernamental nu se substituie autorităților care au competențele și responsabilitatea de a adopta măsurile necesare pentru a răspunde deficiențelor semnalate de CEDO în hotărârea sa. Rolul său privește, în principal, identificarea, în colaborare cu autoritățile naționale, a măsurilor necesare în vederea executării și informarea permanentă a Comitetului Miniștrilor, prin intermediul planurilor și bilanțurilor de acțiune, cu privire la gradul de implementare a măsurilor propuse, precum și a impactului acestora.

De asemenea, agentul guvernamental asigură legătura dintre autoritățile naționale și Comitetul Miniștrilor, prin intermediul seminariilor,

conferinţelor, altor activităţi de asistenţă, precum şi a contactelor bilaterale regulate cu Serviciul de Executări a hotărârilor CEDO (a se vedea *executarea hotărârilor CEDO*).

Având în vedere faptul că executarea hotărârilor CEDO presupune uneori modificări legislative, agentul guvernamental se poate implica, în diferite grade, în activitatea legislativă (formulare de propuneri, avizare, coiniţiere). De asemenea, în unele state, s-a dezvoltat practica redactării de către agentul guvernamental a unor rapoarte anuale, cuprinzând problematica abordată în hotărârile CEDO din anul respectiv (atât cele pronunţate împotriva statului în cauză, cât şi împotriva altor state, care ridică probleme juridice ce ar putea apărea şi în statul în cauză), transmise Guvernului sau Parlamentului.

1.3. Prevenirea unor eventuale încălcări viitoare

Independent dacă îndeplineşte rolul de coordonator la nivel intern în vederea executării hotărârilor CEDO, agentul guvernamental este în general însărcinat cu diseminarea informaţiilor cu privire la obligaţiile autorităţilor publice în vederea respectării prevederilor Convenţiei. Acest rol poate fi exercitat atât cu ocazia executării hotărârilor CEDO, dar şi în afara cadrului execuţional, în scop pur preventiv, pentru a evita eventuale încălcări ale Convenţiei.

Astfel, chiar în absenţa constatării de către CEDO a încălcării unui drept prevăzut de Convenţie de către statul în cauză, agentul guvernamental are posibilitatea de a informa autorităţile naţionale cu privire la principiile generale ce se desprind din jurisprudenţa CEDO, exemplificând prin hotărâri îndreptate împotriva altor state.

În acest sens, un rol important îl are traducerea şi difuzarea jurisprudenţei CEDO, însoţită eventual de un rezumat şi o analiză a acesteia, precum şi participarea agentului guvernamental la programe de formare profesională.

Ţinând seama de importanţa deosebită a instanţelor naţionale în procesul de prevenire a încălcărilor Convenţiei (a se vedea *condiţia de admisibilitate privind epuizarea căilor interne de atac*) în multe state părţi aceste eforturi de diseminare se concentrează prioritar asupra instanţelor judiciare şi constituţionale.

1.4. Informarea reclamanţilor potenţiali

Fără a avea o reglementare internaţională în acest sens, în numeroase state părţi agentul guvernamental realizează prin activitatea sa funcţia de infor-

mare a potențialilor reclamanți cu privire la procedura și jurisprudența CEDO, mai ales în ceea ce privește criteriile de admisibilitate. Scopul principal al acestei diseminări constă, *pe de o parte*, în informarea populației cu privire la drepturile prevăzute de Convenție și a modalității în care pot fi ele protejate, iar, *pe de altă parte*, în evitarea aglomerării rolului CEDO cu cereri în mod vădit inadmisibile.

Acest rol este realizat prin traducerea și publicarea hotărârilor și deciziilor, prin diseminarea, într-o formă accesibilă, a informațiilor cu privire la procedură, inclusiv a formularului de cerere, prin traducerea și publicarea ghidului practic asupra condițiilor de admisibilitate a cererilor, prin organizarea de seminarii deschise practicienilor interesați de procedura în fața CEDO.

Îndeplinind acest rol, agentul guvernamental nu se transformă într-un consilier al unui potențial reclamant în ceea ce privește admisibilitatea sau fondul unei cereri concrete. Din contră, exercitarea acestei funcții de informare presupune în mod exclusiv transmiterea de informații cu caracter general. De altfel, pentru a maximiza efectele informării, aceasta se realizează în principiu prin diseminarea către publicul larg sau către o audiență specializată, fără a exista un contact direct cu un potențial reclamant.

2. Reglementare internă

Pe plan intern, organizarea și funcționarea agentului guvernamental este reglementată prin *O.G. nr. 94/1999* privind participarea României la procedurile în fața Curții Europene a Drepturilor Omului și a Comitetului Miniștrilor ale Consiliului Europei și regresul statului în urma hotărârilor și convențiilor de rezolvare pe cale amiabilă și prin *H.G. nr. 868/2003* privind organizarea și funcționarea Agentului guvernamental pentru Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Cele două acte normative consacră rolul de reprezentare al agentului guvernamental atât în ceea ce privește procedurile jurisdicționale, de soluționare pe cale amiabilă sau de aviz consultativ din fața CEDO, cât și în procedurile execuționale din fața Comitetului Miniștrilor. În consecință, în sistemul național, agentul guvernamental îndeplinește toate funcțiile prevăzute la nivelul Consiliului Europei.

Agentul guvernamental funcționează în cadrul Ministerului Afacerilor Externe, fiind numit și eliberat din funcție prin decizie a primului-ministru, la propunerea ministrului afacerilor externe, cu avizul minis-

trului justiţiei. **Agentul guvernamental este sprijinit în activitatea sa de doi co-agenţi guvernamentali şi de o direcţie din cadrul Ministerului Afacerilor Externe.**

3. Referinţe bibliografice

Surse online: (52), (61), (64)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Agent provocator

Agent angajat de către poliție sau de altă entitate, care să acționeze sub acoperire pentru a atrage sau a provoca o altă persoană să comită un act ilegal.

Fr. *agent provocateur*
Eng. *agent provocateur, entrapment*

1. Aspecte jurisprudențiale

În contextul unor operațiuni antiinfracționale din ce în ce mai complexe și mai sofisticate, în materia probațiunii penale, diferențierea între provocare, incitare și folosirea legitimă a mijloacelor de anchetă este de mare actualitate. Curtea de la Strasbourg este din ce în ce mai des chemată să examineze cauze care privesc tocmai această diferențiere și cum aceste concepte se pot concilia cu garanțiile prevăzute de art. 6, sub aspectul echității procedurii și, mai ales, a respectării dreptului la apărare și de art. 8 din Convenție, sub aspectul respectării dreptului la viață privată.

Referința principală în domeniu este cauza *Teixeira de Castro c. Portugaliei*, în care Curtea a subliniat necesitatea de a limita folosirea agenților sub acoperire și de a prevedea garanții împotriva abuzurilor, deoarece, chiar recunoscându-se dificultățile cu care se pot confrunta organele de anchetă în lupta împotriva criminalității, mai ales a celei organizate, nici chiar interesul general al societății nu poate justifica folosirea în procesul penal a probelor obținute în urma provocării poliției.

În cauza *Teixeira*, reclamantul a susținut că nu ar fi comis infracțiunea pentru care a fost condamnat, în lipsa provocării agenților sub acoperire. Guvernul pârât a susținut necesitatea unor măsuri de investigare speciale pentru combaterea traficului de droguri și a arătat că asemenea măsuri există în mai multe state membre ale Consiliului Europei. Mai mult, Guvernul a susținut că ofițerii din cauză nu pot fi considerați agenți provocatori, deoarece trebuie făcută distincția între situații când elementul intențional pentru comiterea unei infracțiuni nu există – prin urmare a fost provocată – și situații când infractorul luase deja decizia infracțională. Curtea își începe analiza prin a reaminti principiul consacrat în jurisprudența sa, conform căruia admisibilitatea probelor în procesul penal este, în primul rând, o problemă de drept intern, iar rolul Curții este numai să analizeze dacă procedura în ansamblul ei – inclusiv modul de administrare a probelor – a fost sau nu în conformitate cu Convenția. În cauza de

faţă, Curtea a constatat că activitatea agenţilor nu s-a rezumat la a investiga în mod pasiv activitatea reclamantului, ci a constat într-o influenţă exercitată de o manieră instigatoare, Curtea ajungând la concluzia că activitatea poliţiştilor în cauză a depăşit ceea ce ar putea fi acceptat ca activitate legitimă a unor agenţi sub acoperire. Această intervenţie şi folosirea probelor obţinute prin intermediul ei în procedurile subsecvente a însemnat că reclamantul a fost privat de posibilitatea de a beneficia de un proces echitabil, ceea ce reprezintă o încălcare a art. 6 din Convenţie.

Aşadar, chestiunea esenţială este aceea de a determina dacă agentul sub acoperire, indiferent dacă a acţionat din iniţiativă proprie sau cu autorizarea organelor competente de anchetă a avut un rol activ, provocând săvârşirea infracţiunii, sau un rol pasiv, prin simpla efectuare a anchetei. În hotărârea pronunţată în cauza *Ramanauskas c. Lituaniei*, Marea Cameră a statuat că autorităţile naţionale nu pot fi scutite de responsabilitatea pe care o poartă pentru acţiunile ofiţerilor de poliţie, susţinând că, deşi în exerciţiul unor atribuţii de serviciu, ofiţerii ar fi acţionat „în calitate de persoană privată". În fapt, reclamantul era procuror. Conform declaraţiilor sale, el a fost contactat, prin intermediul unei persoane cunoscute, de către o persoană necunoscută, care s-a dovedit a fi ofiţer într-o unitate de poliţie specializată în lupta împotriva corupţiei. Ofiţerul de poliţie i-a oferit reclamantului mită. Iniţial, reclamantul a refuzat oferta, însă a acceptat-o în cele din urmă, după ce ofiţerul de poliţie i-a repetat propunerea de mai multe ori. Ofiţerul de poliţie şi-a informat superiorii şi Procurorul General a autorizat simularea săvârşirii unui act de mituire de către ofiţerul în cauză. La scurt timp după aceasta, reclamantul a primit mita de la ofiţerul de poliţie. Ulterior, reclamantul a fost găsit vinovat de luare de mită şi condamnat la o pedeapsă cu închisoarea. Curtea a constatat că, autorizând ofiţerul de poliţie să simuleze acte de dare de mită şi scutindu-l în acelaşi timp de orice răspundere penală, autorităţile au legitimat faza preliminară *ex-post facto* şi nu au dat o explicaţie satisfăcătoare cu privire la considerentele sau motivele de natură personală care l-au făcut pe agent să contacteze reclamantul din proprie iniţiativă, fără a aduce chestiunea în atenţia superiorilor săi, sau referitor la motivele pentru care acesta nu a fost urmărit penal pentru faptele sale din acea fază preliminară. Astfel, acţiunile ofiţerului de poliţie au depăşit cadrul unei anchete pasive a unei activităţi de natură penală în derulare; nu a existat nicio dovadă a faptului că reclamantul ar fi comis vreo infracţiune anterior, în special infracţiuni legate de corupţie şi reclamantul pare să fi fost rugat în mod insistent să comită fapte de natură penală, deşi

nu exista vreo dovadă care să demonstreze că reclamantul ar fi avut intenţia să comită astfel de fapte.

Aşa cum reiese din cele de mai sus, atunci când este chemată să examineze o astfel de cauză, Curtea se apleacă asupra eventualelor indicii preexistente în speţă conform cărora reclamantul ar fi săvârşit infracţiunea chiar şi în lipsa provocării agentului sub acoperire. În alte cauze precum *Teixeira*, şi anume *Khudobin c. Rusiei*, *Malininas c. Lituaniei*, *Ramanauskas c. Lituaniei* sau *Vanyan c. Rusiei*, Curtea nu a identificat niciun element care să indice că reclamantul ar fi săvârşit infracţiunea în lipsa provocării, condamnarea reclamantului pe baza probelor obţinute prin intermediul agenţilor sub acoperire fiind incompatibilă cu dreptul la un proces echitabil.

În alte cauze, deşi agentul sub acoperire a avut un rol important în speţă, dar nu a provocat infracţiunea în sine, Curtea a constatat că garanţiile unui proces echitabil au rămas intacte, făcând distincţia între agenţi provocatori şi agenţi infiltraţi (folosirea acestora din urmă nefiind în sine contrară prevederilor Convenţiei): *Eurofinacom c. Franţei*; *Calabro c. Italiei şi Germaniei*; *Miliniene c. Lituaniei*; *Bannikova c. Rusiei*; *Rajcoomar c. Regatului Unit*.

După cum se poate observa din jurisprudenţa Curţii, prezenţa agenţilor provocatori sau infiltraţi se face simţită mai ales în investigarea crimei organizate: trafic de droguri, luare de mită, proxenetism şi prostituţie.

Pentru a examina o astfel de cauză, Curtea trebuie să analizeze şi dacă operaţiunea de investigare a avut loc sub supravegherea instanţei, dacă există garanţii procedurale suficiente împotriva abuzurilor, mai ales, posibilitatea de a contesta utilizarea probelor obţinute sau condamnarea şi dacă instanţa naţională a examinat capătul de cerere al reclamantului care se plânge că a săvârşit infracţiunea provocat fiind şi nu din proprie iniţiativă (s-a constatat încălcarea art. 6, de exemplu, în *Ludi c. Elveţiei*). Astfel, în cauze de acest tip, garanţiile clasice ale egalităţii armelor şi ale contradictorialităţii nu sunt suficiente. Curtea a statuat că organul de anchetă este cel care trebuie să dovedească faptul că nu a fost vorba de o provocare, iar în absenţa unei astfel de probe, este rolul instanţei naţionale să examineze în detaliu rolul agenţilor sub acoperire şi gradul de presiune exercitată asupra infractorului. Curtea nu va pune la îndoială constatările instanţelor naţionale dacă acestea nu sunt arbitrare şi dacă sunt motivate temeinic în fapt şi în drept (s-a constatat încălcarea art. 6, de exemplu, în *Edwards şi Lewis c. Regatului Unit*).

În cauzele *Constantin şi Stoian c. României* şi *Bulfinsky c. României*, Curtea a subliniat încă o dată obligaţia instanţelor naţionale de a examina

plângerea reclamantului în cazul în care acesta invocă instigarea din partea poliţiei. Curţii îi revine rolul de a examina dacă autorităţile interne au protejat în mod adecvat drepturile acuzatului, în special dreptul la o procedură contradictorie şi la egalitatea armelor. Neaudierea agenţilor sub acoperire ori a colaboratorului căruia reclamantul afirma că îi aparţineau drogurile, precum şi faptul că instanţele au preferat să ia în considerare o mărturisire dată în faţa poliţiei, dar ulterior retrasă la prima instanţă, sunt elementele care au condus la constatarea încălcării caracterului echitabil al procesului.

Intervenţia agentului sub acoperire, uneori însoţită de *interceptări telefonice*, poate ridica probleme din perspectiva dreptului la respectarea vieţii private, dacă legislaţia naţională nu prevede suficiente garanţii împotriva arbitrariului (a se vedea *Bykov c. Rusiei*).

2. Referinţe bibliografice

Generale: *K. Reid*, Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights, p. 139-142; *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. 2, p. 505-509.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Anchetă efectivă

Investigație care, fiind organizată prompt, eficient și sub control public de către autorități independente, poate conduce la identificarea și tragerea la răspundere a persoanelor responsabile de încălcarea unor drepturi și libertăți fundamentale.

Fr. *enquête effective*
Eng. *effective investigation, inquiry*

1. Noțiune

Conceptul de *anchetă efectivă* reprezintă un corolar al principiului efectivității normelor de protecție a drepturilor omului. Preocuparea de a conferi caracter concret, iar nu abstract, drepturilor garantate și sistemului de protecție aferent, stă la baza unor formulări de text, în cazul marilor instrumente juridice internaționale, dar și, mai ales, a unor soluții jurisprudențiale conturate de curțile internaționale de justiție specializate în materia drepturilor omului.

2. Principiul efectivității

După cum s-a afirmat în doctrină, drepturile omului desemnează o filosofie politică universalistă și un ansamblu de norme juridice ce concretizează, în timp și spațiu, în tot sau în parte, programul acestei filosofii politice.

Ca filozofie politică, filosofia drepturilor omului este, *în primul rând*, o revendicare. În același timp, ea vizează consacrarea juridică a drepturilor, iar aceste drepturi, în lipsa efectivității, rămân nimic mai mult decât o metafizică a ceea ce ar fi just și natural pentru ființa umană.

Sistemele democratice, aderând la filosofia politică liberală a drepturilor omului, se văd confruntate cu prerogative în creștere ale individului, pe care statul i le recunoaște și pe care acesta le opune statului. În acest context, putem observa, *pe de o parte*, apariția unor noi generații de drepturi – cele economice, sociale și culturale, respectiv cele de solidaritate – și, *pe de altă parte*, solicitarea/revendicarea unor acțiuni pozitive ale statului care să garanteze efectivitatea drepturilor fundamentale consacrate.

3. Sistemul Convenției

Sistemul de protecție al Consiliului Europei a impus – în special prin jurisprudența CEDO – o concepție pragmatică și concretă despre drepturi,

prin lărgirea continuă a câmpului de interpretare a textelor, însoţit de o verificare permanentă a situaţiei concrete din speţă. Efectivitatea devine în acest fel un criteriu esenţial al respectării drepturilor omului.

Astfel, CEDO a accentuat prima oară caracterul efectiv al drepturilor protejate de Convenţie prin hotărârea pronunţată în cauza *Airey c. Irlandei*, în care a afirmat că sistemul convenţional protejează „drepturi reale şi concrete, iar nu teoretice şi iluzorii" (§26). Căci, în lipsa efectivităţii, drepturile omului nu sunt drepturi, ci simple pretenţii.

Acest principiu se aplică mai cu seamă în materia „obligaţiilor pozitive" ale statelor, state care nu pot şi nu trebuie să rămână pasive în cazul în care sunt formulate alegaţii credibile referitoare la încălcări ale drepturilor omului.

În jurisprudenţa CEDO, problema se pune mai ales în materia art. 2 (dreptul la viaţă) şi a art. 3 (interzicerea torturii, tratamentelor inumane şi degradante).

În cauza *Labita c. Italiei* (§131), CEDO a statuat că, în situaţia în care o persoană aduce o acuzaţie credibilă cum că a fost supusă unui tratament contrar art. 3, în timp ce se afla în custodia poliţiei ori a altor agenţi ai statului, acest articol, coroborat cu obligaţia generală a statului ce decurge din art. 1 din Convenţie de a recunoaşte „oricărei persoane aflate sub jurisdicţia lor drepturile şi libertăţile definite în [...] Convenţie", cere implicit efectuarea unei anchete. Ca şi în cazul anchetei cerute de art. 2, o asemenea anchetă trebuie să fie aptă de a duce la identificarea şi pedepsirea persoanelor responsabile (a se vedea, în privinţa art. 2 din Convenţie, *McCann ş.a. c. Regatului Unit*, §161; *Kaya c. Turciei*, §86; *Yaşa c. Turciei*, §98).

Aşadar, în opinia CEDO, problema nu este de a vedea dacă a existat o anchetă, ci de a stabili în ce măsură ea a fost diligent condusă, în ce măsură autorităţile au fost decise să identifice şi să pună sub acuzaţie persoanele responsabile, pe scurt, în ce măsură ancheta a fost „efectivă".

În ipoteza în care o persoană face o acuzaţie credibilă cu privire la încălcarea art. 2 ori 3 din Convenţie, noţiunea însăşi de „remediu efectiv" implică, din partea statului, obligaţia efectuării unei investigaţii capabile să conducă la identificarea şi pedepsirea celor responsabili (a se vedea şi *Aksoy c. Turciei*, §98; *Assenov ş.a. c. Bulgariei*, §102 şi, *mutatis mutandis*, *Soering c. Regatului Unit*, §88; *Selmouni c. Franţei*).

În hotărârea pronunţată în cauza *Aksoy* se face un interesant travaliu de hermeneutică juridică, prin aplicarea principiului teleologic, dar şi prin apelul la alte importante tratate internaţionale în materie, cu formulări mai

precise. Astfel, se afirmă că, într-adevăr, nu există în Convenție o dispoziție similară art. 12 din Convenția ONU împotriva torturii și altor tratamente ori pedepse crude, inumane ori degradante, ce impune statelor obligația de a efectua o anchetă „promptă și imparțială" ori de câte ori există temeiuri rezonabile că un act de tortură a fost comis. Cu toate acestea, în opinia CEDO, o asemenea cerință este implicită noțiunii de remediu efectiv, în sensul art. 13 din Convenție.

Curtea este, în același timp, atentă la rolul său subsidiar în acest context și recunoaște că trebuie să evite a-și asuma rolul de instanță care judecă faptele, afară de situațiile în care acest lucru este inevitabil, față de circumstanțele particulare ale cauzei (a se vedea, de pildă, *McKerr c. Regatului Unit*).

În cazul în care se aduc acuzații referitoare la încălcarea art. 3 din Convenție, CEDO trebuie să facă o analiză foarte atentă a circumstanțelor concrete (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Ribitsch c. Austriei*, §32 și *Avșar c. Turciei*, §283), chiar și în ipoteza în care în fața autorităților naționale au existat deja unele proceduri și anchete (a se vedea *Cobzaru c. României*, §65, precum și *Salman c. Turciei*, §100; *Boicenco c. Republicii Moldova*, §104).

4. Sarcina probei în situația persoanelor aflate în custodia autorităților

Sub aspectul sarcinii probei în determinarea existenței sau inexistenței unei încălcări a art. 3, în sens substanțial (a se vedea și *tratamente inumane și degradante*), în cauzele *Salman c. Turciei* și *Boicenco c. Republicii Moldova*, precum și într-o serie de cauze împotriva României (de exemplu *Cobzaru*; *Stoica*; *Georgescu* etc.), CEDO a nuanțat standardul *beyond any reasonable doubt*, afirmat în cauza *Irlanda c. Regatului Unit* (§161) și pe care îl aplică drept regulă generală.

Astfel, CEDO a statuat că încălcarea art. 3 poate fi dedusă din coroborarea fie a unor elemente de fapt suficient de clare, fie a unor prezumții de fapt netăgăduite. În cazul în care evenimentele ce au dus la pretinsele încălcări ale art. 3 din Convenție s-au petrecut, în tot sau în parte, în circumstanțe aflate la cunoștința exclusivă a autorităților, cum ar fi cazul persoanelor aflate în arest, puternice prezumții de fapt vor fi folosite cu privire la cauzele vătămării intervenite în timpul detenției. Sarcina probei, într-o astfel de situație, este răsturnată, iar autoritățile sunt cele care trebuie să furnizeze o explicație convingătoare.

5. Exemple de încălcări ale art. 2 şi 3, sub aspect procedural, în cauze împotriva României

CEDO a pronunţat câteva hotărâri importante prin care a constatat încălcarea de către statul român a art. 2 (dreptul la viaţă), sub aspect procedural. Într-o primă categorie sunt cauzele în care decesul persoanei a intervenit în unităţi spitaliceşti (*Eugenia Lazăr*; *Baldovin*), reţinând *deficienţe ale sistemului medico-legal românesc.*

Curtea a constatat că actele normative ce reglementează exercitarea medicinii legale nu cuprind garanţii suficiente contra arbitrariului pentru a întări încrederea justiţiabililor în sistemul de justiţie şi credibilitatea sistemului, în ansamblu. În cele două speţe, CEDO a constatat că soluţiile definitive ale autorităţilor interne referitore la acuzaţii de *malpraxis* au fost pronunţate în urma avizului comisiei superioare de medicină legală, sub motiv că aceasta era cea mai înaltă autoritate în materie de expertize medico-legale, cu toate că judecătorii fondului apreciaseră expertiza ca fiind incompletă. S-a reţinut faptul că avizul comisiei superioare s-a limitat la a aproba, de o manieră laconică, un aviz dat anterior de un institut medico-legal, fără a proceda la o evaluare ştiinţifică aprofundată şi fără a supune analizei contradicţiile existente în cuprinsul avizelor anterioare. În plus, emiterea de către comisia superioară a unui aviz medico-legal împiedica autorităţile de rang inferior în ierarhia institutelor medico-legale să procedeze la o nouă evaluare sau să completeze pe cele deja întocmite.

Într-o altă categorie de cauze, încălcarea art. 2 sau 3 din Convenţie, sub aspect procedural, s-a datorat *lipsei unei anchete prompte*, apte să ducă la strângerea probelor şi, finalmente, la identificare şi pedepsirea persoanelor responsabile. Astfel, s-a considerat că o anchetă nu poate fi considerată efectivă dacă ea se finalizează prin prescripţia răspunderii penale a făptuitorilor (de exemplu *Asociaţia „21 Decembrie 1989" ş.a.*; *Ghiga Chiujdea*; *Şerban*).

În alte cauze (*Barbu Anghelescu*; *Bursuc*; *Melinte*; *Georgescu*; *Lupaşcu*; *Olteanu*; *Carabulea*) CEDO a constatat că ancheta a fost efectuată ori supervizată de *procurori militari*, a căror independenţă era îndoielnică având în vedere statutul lor de cadre active ale forţelor armate, atât timp cât, la vremea respectivă, poliţiştii aflaţi sub investigaţie, aveau acelaşi statut. Această stare de lucruri a fost considerată contrară principiului conform căruia nu trebuie să existe vreo legătură ierarhică sau instituţională între persoanele investigate şi investigatori.

În fine, o altă exigenţă este aceea de a permite un *control public* asupra anchetei. Aceasta implică, sub aspectul art. 2 din Convenţie,

accesul rudelor persoanei decedate la toate etapele importante ale anchetei, în măsura necesară asigurării protejării intereselor lor legitime (a se vedea *Trufin*; *Crăiniceanu şi Frumuşanu*). O altă faţetă a acestei cerinţe a stat la baza reţinerii încălcării art. 3, sub aspect procedural, în cauza *R.I.P. şi D.L.P.*, în care reprezentantul legal al minorilor supuşi abuzurilor sexuale nu au fost implicaţi suficient în procedurile destinate să ducă la identificarea şi pedepsirea făptuitorului. În acest din urmă caz s-a subliniat necesitatea de a lua în considerare vulnerabilitatea unei anumite categorii de victime, în speţă, copiii.

În mod particular vulnerabile au fost considerate şi reclamantele din cauza *M.B. c. României*, respectiv *B. c. României*. Aceste cauze privesc lipsa de efectivitate a anchetei desfăşurate în urma alegaţiilor de viol şi tentativă de viol. CEDO a reţinut în ambele cauze încălcarea art. 3, sub aspect procedural, din cauza eşecului autorităţilor de a asigura un nivel suficient de protecţie victimelor, având în vedere vulnerabilitatea lor bazată pe bolile mentale cu care fuseseră diagnosticate.

6. Referinţe bibliografice

Generale: *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre (dir.)*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 349-352; *T. Corlăţean*, Protecţia internaţională şi europeană a drepturilor omului, p. 13; *D.J. Harris, M. O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley*, Law of the European Convention of Human Rights, p. 48-52, 108-112; *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights, p. 62; *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. 2, p. 98-106, 179-180.

Surse online: (75)

Arestare

Măsură dispusă de către autorităţile statului, prin care o persoană este privată de libertate în baza temeiurilor enumerate limitativ de art. 5 parag. 1 lit. a)-f) din Convenţie.

Fr. *arrestation*
Eng. *arrest*

1. Noţiune si reglementare

Noţiunea de *arestare*, precum şi cea de *detenţie* sunt noţiuni autonome ale Convenţiei care trebuie privite dincolo de înţelesul lor din dreptul naţional. Atât Convenţia, cât şi Curtea utilizează cele două noţiuni cu înţeles echivalent, cuprinzând astfel orice măsură, oricare ar fi denumirea ei din dreptul intern, ce are ca efect *privarea de libertate* a unei persoane [Bîrsan, 2010, p. 236].

Prin urmare, arestarea poate avea ca motiv o *condamnare penală* [lit. a)], *privarea de libertate* pentru executarea unei obligaţii legale [lit. b)], arestarea preventivă în vederea *aducerii în faţa autorităţii judiciare competente* dacă există motive verosimile de a se bănui că a săvârşit o infracţiune sau când există motive temeinice ale necesităţii de a-l împiedica să săvârşească o infracţiune sau să fugă după săvârşirea acesteia [lit. c)], privarea de libertate a unui minor [lit. d)] sau a unei persoane bolnave [lit. e)] şi arestarea în vederea *extrădării* sau *expulzării* [lit. f)].

În cadrul aceste noţiuni vom avea în vedere numai privarea de libertate întemeiată pe art. 5 parag. 1 lit. c) din Convenţie, în special arestarea preventivă dispusă ca urmare a existenţei motivelor verosimile de a se bănui că acuzatul a săvârşit o infracţiune, iar în cadrul noţiunii *detenţie* urmează să fie analizată privarea de libertate întemeiată pe art. 5 parag. 1 lit. a). De asemenea, în cadrul noţiunii *reţinere*, va fi analizată măsura privativă de libertate dispusă de către organele de urmărire penală în temeiul art. 5 parag. 1 lit. c) din Convenţie. Totodată, în cadrul noţiunilor de *expulzare* şi *extrădare* va fi analizată privarea de libertate fundamentată pe art. 5 parag. 1 lit. f) din Convenţie.

2. Reglementari europene si internaţionale

Art. 5 parag. 1 lit. c) din Convenţie; art. 9 din Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice; art. 3 şi 9 din Declaraţia Universală

a Drepturilor Omului; art. 6 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

3. Aplicabilitate

Art. 5 parag. 1 lit. c) permite privarea de libertate numai în legătură cu o anchetă penală, fiind incident în cazul privării de libertate premergătoare unei condamnări penale (*Ciulla c. Italiei*, §§38-40), spre deosebire de Art. 5 parag. 1 lit. b) care priveşte acele cazuri în care legea prevede privarea de libertate a unei persoane pentru a o constrânge pe aceasta să îndeplinească o obligaţie specifică şi concretă, care îi era adresată şi pe care până în acel moment nu a îndeplinit-o (*Lolova-Karadzhova c. Bulgariei*, §29).

Noţiunea de *libertate* este utilizată atât în art. 5 parag. 1 din Convenţie, cât şi în art. 2 din Protocolul nr. 4 al Convenţiei. Art. 5 parag. 1 se referă la libertatea fizică a persoanei, având ca scop împiedicarea privării de libertate a unei persoane în mod arbitrar. Pe de altă parte, art. 2 din Protocolul nr. 4 al Convenţiei priveşte simplele limitări ale libertăţii de circulaţie. Distincţia dintre privarea de libertate şi restricţia privind libertatea de circulaţie este una de forţă sau de intensitate şi nu una de natură sau de substanţă (*Guzzardi c. Italiei*, §92).

4. Delimitare

Orice persoană reţinută în temeiul art. 5 parag. 1 lit. c) trebuie adusă de îndată în faţa unui judecător sau alt magistrat împuternicit de lege cu exercitarea funcţiilor judiciare, pentru ca acesta să analizeze dacă arestarea se încadrează în excepţiile prevăzute de art. 5 parag. 1 lit. c), iar în caz contrar să dispună eliberarea persoanei.

Deţinerea unei persoane, presupune, ca şi condiţie *sine qua non*, existenţa unor motive plauzibile, întemeiate pe fapte şi informaţii de natură să convingă un observator obiectiv că aceasta a săvârşit o faptă prevăzută de legea penală (*Erdagöz c. Turciei*, §51; *Fox, Campbell şi Hartley c. Regatului Unit*, §32). Cu toate acestea, odată cu trecerea timpului, existenţa acestor motive nu mai este suficientă pentru prelungirea arestării preventive. Din acel moment, Curtea va analiza dacă instanţele au oferit alte *motive legitime* pentru prelungirea arestării preventive (*Ječius c. Lituaniei*, §93).

Pe parcursul arestului preventiv, orice persoană privată de libertate poate formula o plângere în faţa unui tribunal (*recurs în materia privării de libertate*), pentru ca acesta din urmă să statueze într-un termen scurt

asupra condiţiilor substanţiale şi procedurale esenţiale pentru legalitatea privării de libertate.

5. Condiţii

5.1. Legalitatea arestării preventive

Art. 5 parag. 1 lit. a)-f) conţine o enumerare exhaustivă a temeiurilor legitime pentru privarea de libertate şi nicio privare de libertate nu poate fi considerată legală dacă nu se încadrează într-unul dintre aceste temeiuri (*Guzzardi c. Italiei*, §96). Cu toate acestea, aplicabilitatea unuia dintre temeiuri nu exclude în mod necesar aplicabilitatea şi a unui alt temei; o privare de libertate poate fi, în funcţie de circumstanţe, întemeiată pe unul sau mai multe dintre motivele prevăzute de art. 5 parag. 1 lit. a)-f) (*Eriksen c. Norvegiei*, §76).

Curtea a arătat că noţiunile de *regularitate* (*régulièrement*) şi *conform căilor legale*, prevăzute de art. 5 parag. 1 din Convenţie trimit, în principiu, la legislaţia naţională şi consacră obligaţia de a respecta normele naţionale de procedură şi de fond (*Assenov ş.a. c. Bulgariei*, §139). Cu toate acestea, respectarea dreptului intern nu este întotdeauna un element decisiv. Printre altele, Curtea trebuie să fie convinsă că privarea de libertate analizată este conformă cu scopul art. 5 parag. 1 din Convenţie, respectiv de a proteja persoana de orice privare de libertate arbitrară (*Ječius c. Lituaniei*, §56).

Mai mult, Curtea trebuie să se asigure că dreptul intern este el însuşi conform Convenţiei, inclusiv principiilor generale care sunt explicit sau implicit conţinute în Convenţie. Curtea a subliniat că atunci când este vorba de privarea de libertate a unei persoane este în mod special necesar să fie respectat principiul general al securităţii juridice. Prin urmare, este esenţial ca în dreptul intern să fie în mod clar definite condiţiile privării de libertate şi ca dispoziţiile naţionale să fie previzibile cu privire la aplicarea lor, astfel încât să fie atins standardul legalităţii stabilit de către Convenţie, care impune ca orice lege să fie suficient de precisă pentru a permite persoanei să prevadă, într-o măsură rezonabilă şi dacă este necesar, după sfătuirea cu consilieri avizaţi, consecinţele care decurg dintr-un anumit act (*Baranowski c. Poloniei*, §§50-52).

O decizie judiciară prin care se dispune menţinerea arestării preventive fără a preciza durata şi cu depăşirea limitelor stabilite de legea naţională, astfel cum a fost interpretată prin jurisprudenţa Curţii Constituţionale, nu poate constitui o baza legală suficientă în sensul art. 5 parag. 1 din Convenţie (*Konolos c. României*, §§50-52). Încheierea prin care

numai se respinge cererea inculpatului de revocare a arestării preventive sau de înlocuire a măsurii arestării preventive cu o altă măsură preventivă nu poate constitui un temei pentru menţinerea inculpatului în arest preventiv (*Avram c. României*, §30).

Prelungirea arestării preventive, fără a indica durata acestei măsuri, nu a respectat cerinţele clarităţii, previzibilităţii şi protecţiei împotriva arbitrariului şi, prin urmare, privarea de libertate nu a fost legală conform art. 5 parag. 1 din Convenţie (*Strelets c. Rusiei*, §73).

Dispoziţia din legea naţională care permite suspendarea termenului de arestare preventivă de la momentul în care inculpatul este trimis în judecată şi până la verificarea arestării preventive de către judecătorul fondului se află contradicţie cu un alt text al legii naţionale care impune ca arestarea preventivă a unei persoane să se întemeieze numai pe o decizie judiciară, iar în cazul în care o persoană este arestată în lipsa unei decizii judiciare sau perioada stabilită prin decizia judiciară a expirat, persoana respectivă va fi eliberată. De asemenea, Curtea a observat că termenul este suspendat până la 15 zile după ce judecătorul fondului a preluat cauza, fără a fi prevăzut un termen pentru preluarea cauzei de către judecător şi fără a exista vreo sancţiune pentru depăşirea termenului de 15 zile. Faţă de acestea, Curtea a reţinut că dispoziţiile naţionale nu respectă principiul securităţii juridice (*Poghosyan c. Armeniei*, §§56-62).

Legea naţională prevedea că un inculpat împotriva căruia s-a emis un mandat de aducere va fi prezentat în faţa judecătorului din localitatea unde era descoperit, urmând ca judecătorul să verifice identitatea persoanei şi să dispună arestarea preventivă a inculpatului în vederea prezentării de îndată în faţa instanţei care a dispus emiterea mandatului de aducere. Prezentarea inculpatului în faţa instanţei care a dispus emiterea mandatului de aducere după o perioadă de 45 de zile de la începutul detenţiei nu corespunde cerinţei dreptului intern, astfel cum a fost interpretat de către instanţa supremă, de aducere de îndată în faţa instanţei (*Salih Salman Kiliç c. Turciei*, §20).

Arestarea preventivă a protestatarilor care organizaseră o demonstraţie în faţa instanţei de judecată nu poate fi considerată compatibilă cu art. 5 parag. 1, întrucât temeiul privării de libertate l-a constituit o prevedere naţională care permitea agenţilor de ordine care asigurau paza instanţei judecătoreşti să aresteze persoane pentru tulburarea ordinii publice şi sfidarea organelor judiciare, însă, atât jurisdicţia agenţilor, cât şi aplicabilitatea infracţiunilor reţinute erau limitate la interiorul sediului instanţei (*Kakabadze ş.a. c. Georgiei*, §68).

Constantinescu

Depăşirea termenului de 24 de ore prevăzut de dreptul intern privind aducerea de îndată a unei persoane reţinute în faţa judecătorului şi îndeplinirea acestei obligaţii după 48 de ore duce la încălcare art. 5 parag. 1 lit. c) (*Kortesis c. Greciei*, §53). Instanţa europeană a reţinut această încălcare chiar dacă termenul de 48 de ore respectă, în principiu, jurisprudenţa Curţii privind interpretarea noţiunii *de îndată* din art. 5 parag. 3, accentuând necesitatea respectării termenelor din dreptul naţional în materia privării de libertate (a se vedea *aducerea de îndată în faţa unui judecător sau alt magistrat împuternicit de lege cu exercitarea funcţiilor judiciare*).

Anumite întârzieri în executarea efectivă a deciziilor de punere în libertate sunt de multe ori inevitabile, însă astfel de întârzieri trebuie reduse la minimum (*Quinn c. Franţei*, §42). Curtea a apreciat că o întârziere de 12 ore în transmiterea hotărârii de punere în libertate, cauzată de trimiterea greşită a hotărârii la Penitenciarul Rahova în loc de Penitenciarul Jilava, a depăşit durata minimă inevitabilă în executarea hotărârii definitive de punere a inculpatului în libertate (*Răducu c. României*, §72).

Lipsa oricărei înregistrări cu privire la privarea de libertate, cum ar fi data şi ora, timpul, locul de detenţie, numele persoanei arestate, motivele privării de libertate sau numele persoanei care a dispus măsura sunt incompatibile cu art. 5 parag. 1 (*Kurt c. Turciei*, §125).

5.2. Desfiinţarea de către instanţa superioară a hotărârii prin care a fost dispusă privarea de libertate

Deşi în cadrul art. 5 parag. 1 nerespectarea dispoziţiilor din dreptul naţional poate duce şi la o încălcare implicită a legalităţii privării de libertate, nu orice viciu al hotărârii de privare de libertate va duce în mod necesar la constatarea că detenţia care se întemeiază pe acea hotărâre este nelegală în înţelesul art. 5 parag. 1. O perioadă de privare de libertate este, în principiu, legală dacă este întemeiată pe o hotărâre judecătorească. O hotărâre ulterioară a instanţei de control judiciar prin care se constată că prima instanţă a comis o eroare de aplicare a dreptului intern nu va afecta în mod necesar validitatea perioadei de detenţie dispuse prin hotărârea desfiinţată (*Benham c. Regatului Unit*, §42).

Pentru a analiza compatibilitatea cu prevederile art. 5 parag. 1, Curtea realizează o distincţie între actele prin care se dispune privarea de libertate si care sunt vădit nevalabile (*ex facie invalid detention orders*) şi cele care sunt în mod aparent valabile şi eficiente (*prima facie valid and effective*), acestea din urmă păstrându-şi valabilitatea până în momentul în care o instanţă superioară le înlătură.

Un act prin care se dispune privarea de libertate este în mod vădit nevalabil dacă viciul din acel act echivalează cu o neregularitate gravă şi evidentă, în sensul excepţional al noţiunii astfel cum este subliniat în jurisprudenţa Curţii. Prin urmare, viciile care nu constituie o neregularitate gravă şi evidentă pot fi remediate de către instanţele de control judiciar.

Împrejurarea că prima instanţa a dispus arestarea preventivă a inculpatului, însă curtea de apel a casat încheierea şi a trimis cauza spre rejudecare primei instanţe, întrucât aceasta din urmă nu a descris suficient de detaliat faptele şi mijloacele de probă pe care se întemeiau motivele arestării preventive a inculpatului, nu echivalează cu o neregularitate gravă şi evidentă. De asemenea, Curtea a mai arătat că o încălcare a art. 5 parag. 4 nu atrage automat şi încălcarea art. 5 parag. 1 (*Mooren c. Germaniei*, §74, §§86-98).

Având în vedere circumstanţele cauzei, declararea şedinţei secrete de către instanţele naţionale, fără oferirea unor motive întemeiate, prin interpretarea greşită a dreptului naţional, nu constituie o neregularitate gravă şi evidentă (*Khodorkovskiy c. Rusiei*, §159).

Nu constituie o neregularitate gravă şi evidentă menţinerea măsurii arestării preventive de către un complet compus din 2 judecători în loc de 1 judecător, astfel cum prevedeau dispoziţiile naţionale (*Riccardi c. României*, §§54-55).

Curtea a arătat că noţiunea de neregularitate gravă şi evidentă nu poate primi o definiţie exactă, precizând că în funcţie de circumstanţele cauzei, poate constitui o neregularitate gravă şi evidentă: depăşirea competenţei instanţei (*Marturana c. Italiei*, §78), lipsa apărătorului inculpatului şi a procurorului de la şedinţa de judecată (*Romanova c. Rusiei*, §§108-112), lipsa oricărui motiv pentru privarea de libertate (*Stašaitis c. Lituaniei*, §67), când persoana vizată nu a fost notificată de termenul de judecată (*Liu c. Rusiei*, §79).

5.3. Arestare preventivă arbitrară

Noţiunea de *arbitrariu* se întinde dincolo de respectarea dreptului intern. Orice privare de libertate trebuie să fie dispusă în conformitate cu prevederile substanţiale şi procedurale naţionale, însă, în egală măsură, trebuie să respecte scopul art. 5 din Convenţie, respectiv să protejeze persoana împotriva arbitrariului (*Chahal c. Regatului Unit*).

Curtea Europeană nu a formulat o definiţie generală prin care să stabilească ce comportament al autorităţilor ar putea constitui o privare de libertate arbitrară, însă anumite principii cheie au fost formulate de către

Curte având în vedere circumstanţele cauzelor analizate. Din jurisprudenţa Curţii reiese că noţiunea de arbitrariu în contextul art. 5 variază în funcţie de tipul de privare de libertate incident în cauză.

Un principiu general a fost stabilit în jurisprudenţa Curţii, respectiv că detenţia va fi arbitrară dacă, deşi a fost respectat dreptul naţional, a existat o rea-credinţă sau o anumită înşelătorie din partea autorităţilor (*Bozano c. Franţei*, §60) sau atunci când autorităţile naţionale au neglijat să încerce aplicarea corectă a legislaţiei naţionale.

În ceea ce priveşte lit. c) din art. 5 parag. 1, motivarea deciziei prin care este dispusă privarea de libertate este un element relevant pentru a determina dacă privarea de libertate a unei persoane este arbitrară. Curtea a apreciat că, în situaţia în care autorităţile naţionale nu arată în deciziile lor motivele privării de libertate a unei persoane pentru o perioadă îndelungată, poate fi reţinută existenţa unei privări de libertate arbitrare. Cu toate acestea, nu poate fi reţinută existenţa unei privări de libertate arbitrare în condiţiile în care instanţa naţională a oferit anumite motive pentru menţinerea în arest, cu excepţia cazului în care motivele oferite sunt extrem de laconice şi nu conţin trimiteri la temeiurile de drept care permit privarea de libertate (*Mooren c. Germaniei*, §§78-79).

Orice perioadă de arestare preventivă sau reţinere, indiferent de durată, trebuie să fie motivată în mod corespunzător de autorităţile naţionale competente, care, mai mult, trebuie să dea dovadă de o diligenţă specială în desfăşurarea procedurilor (*Jablonski c. Poloniei*, §80).

De asemenea, celeritatea cu care instanţele naţionale au înlocuit hotărârea care a constituit temeiul privării de libertate care a expirat sau care a fost apreciată ca fiind viciată este un indiciu suplimentar în ceea ce priveşte existenţa arbitrariului (*Mooren c. Germaniei*, §80).

O perioadă mai scurtă de 1 lună între expirarea perioadei iniţiale de arest preventiv şi pronunţarea unei noi hotărâri motivate ca urmare a trimiterii cauzei spre rejudecare de la curtea de apel către prima instanţă, nu a fost reţinută de către Curte ca fiind arbitrară (*Minjat c. Elveţiei*, §46). O perioadă de 1 an de la momentul trimiterii cauzei către instanţa de fond şi până la momentul în care aceasta a statuat asupra arestării preventive, a fost considerat de către Curte ca echivalând cu o privare de libertate arbitrară, întrucât, în acest interval, inculpatul a rămas într-o stare de incertitudine cu privire la temeiurile arestării sale preventive. Curtea a avut, de asemenea, în vedere că în dreptul intern lipsea un termen limită în care instanţa de fond trebuia să reanalizeze arestarea preventivă (*Khudoyorov c. Rusiei*, §136).

6. Referinţe bibliografice

Specifice: *D. Bogdan*, Arestarea preventivă şi detenţia în jurisprudenţa CEDO, Bucureşti, 2011, p. 20-78; 94-118; *R. Chiriţă (coord.)*, Arestarea şi detenţia în jurisprudenţa CEDO, Ed. Hamangiu, 2012, p. 1-32.

Generale: *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre*, Dictionnaire des Droits de l'Homme, p. 271-273; *F. Sudre, J.-P. Marguénaud, J. Andriantsimbazovina, A. Gouttenoire, M. Levinet*, avec la collaboration de *G. Gonzales*, Les grands arrêts de la Cour européene des Droits de l'Homme, p. 223-225; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 221-224; *D.J. Harris, M. O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 146-150; *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 236-290; *M. Udroiu, O. Predescu*, Protecţia europeană a drepturilor omului şi procesul penal român, p. 393 şi urm.

Surse online: (7), (36)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Aservire

Formă gravă a negării libertății, ce implică o anumită stare de dependență față de altul, persoană aflată în imposibilitatea de a-și schimba condiția, fiind obligată să presteze diferite servicii sub constrângere.

Fr. *servitude*
Eng. *servitude*

1. Reglementări internaționale în materie

Convenții internaționale generale: art. 8 parag. 1 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice; art. 6 parag. 1 din Convenția interamericană privind drepturile omului; art. 4 parag. 1 din Convenție; art. 5 parag. 1 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene; art. 5 din Convenția africană a drepturilor omului și popoarelor;

Convenții internaționale speciale: Convenția de la Geneva din 25.09.1926 privind sclavia, amendată prin Protocolul ONU din 7.12.1953; Convenția suplimentară cu privire la abolirea sclaviei, a traficului cu sclavi și a instituțiilor și practicilor analoge sclaviei din 7.09.1956; Convenția pentru suprimarea traficului de persoane și a exploatării prostituției altora din 21.03.1950; Convenția Organizației Internaționale a Muncii nr. 50 din 30.06.1936 privitoare la reglementarea unor sisteme particulare de recrutare a muncitorilor indigeni; Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane.

2. Noțiune

O definiție a noțiunii *sclavie* în sens tradițional se regăsește în art. 1 parag. 1 din Convenția de la Geneva din 25.09.1926 privind sclavia, astfel cum a fost amendată prin Protocolul ONU din 7.12.1953, potrivit cu care „sclavia este statutul sau condiția unei persoane asupra căreia este exercitată oricare putere sau toate puterile atașate dreptului de proprietate". Paragraful următor al aceluiași articol definește de o manieră relativ strictă comerțul cu sclavi.

Conceptul de aservire sau robie, expresie a sclaviei contemporane, nu a fost definit, dar a făcut obiectul unor exemplificări, de natură a-i sublinia diversitatea: aservirea pentru datorii, servajul agricol, aservirea femeilor pentru căsătorie, aservirea minorilor în vederea exploatării lor.

Art. 4 parag. 1 din Convenţie nu defineşte sclavia, aservirea sau munca forţată, însă, pe cale jurisprudenţială, fosta Comisie şi, ulterior, Curtea au stabilit criterii de delimitare între cele trei concepte. Robia se prezintă drept o formă particulară a sclaviei, de care se distinge, în esenţă, prin nivelul aservirii, presupunând obligaţia de a furniza anumite servicii, situaţia de a trăi pe proprietatea altuia şi imposibilitatea de a-şi schimba condiţia. Aservirea reprezintă o formă deosebit de gravă a negării libertăţii (*Van Droogenbroeck c. Belgiei*, §58), deosebindu-se de munca forţată prin faptul că implică o anumită stare de dependenţă faţă de altul, fiind delimitată de sclavie prin aceea că nu se identifică întru totul cu atributul dreptului de proprietate asupra unei persoane.

3. Evoluţii jurisprudenţiale şi aplicabilitate

Interzicerea sclaviei şi a aservirii reprezintă una dintre valorile fundamentale în societăţile democratice, formând împreună cu dreptul la viaţă şi cu interzicerea torturii şi a pedepselor inumane sau degradante nucleul dur al mecanismului convenţional, fiind drepturi intangibile, ce nu pot fi supuse derogărilor şi restricţiilor, nici măcar pe timp de război sau în orice alt caz de pericol public ce ameninţă viaţa naţiunii. Totuşi, în pofida importanţei acordate în rândul drepturilor cu caracter absolut, reglementarea cuprinsă în art. 4 din Convenţie a părut desuetă o perioadă îndelungată de timp, cererile formulate în temeiul ei fiind respinse ca inadmisibile (*Van Droogenbroeck c. Belgiei*; capătul de cerere întemeiat pe art. 4 din cauza interstatală *Cipru c. Turciei*, §§137-141; *Sijakova ş.a. c. Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*; *Seguin c. Franţei*).

Instanţa de control european a transformat art. 4 din Convenţie într-o dispoziţie cu caracter operatoriu prin hotărârea pronunţată în cauza *Siliadin c. Franţei*, care a constatat *pentru prima dată* încălcarea interdicţiei în contextul modern al sclaviei domestice. Interpretând în cheie evolutivă conceptul de aservire, Curtea a extins şi nuanţat accepţiunea sa clasică, analizând-o în strânsă legătură cu noţiunea de sclavie, în sensul obligaţiei de a presta diferite servicii sub constrângere (§124). Reclamanta, cetăţean togolez, în vârstă de 15 ani şi jumătate la momentul faptelor, a fost adusă în Franţa în ianuarie 1994 de către o cunoştinţă ce avea cetăţenie franceză, cu acordul tatălui său. A fost recomandată unei familii franceze pentru a face menaj, ajungând în situaţia abuzivă de a munci timp de mai mult de trei ani, într-un ritm de 15 ore pe zi, fără a avea zile libere, fiind obligată să doarmă pe jos în camera copiilor, fără a beneficia de vreo formă de salarizare sau de recompensă, acces la

şcolarizare, fiind privată de orice manifestare de viaţă socială, culturală sau afectivă. Paşaportul i-a fost confiscat, sub rezerva promisiunilor ferme că situaţia ei administrativă va fi rezolvată. Cei doi soţi au fost iniţial condamnaţi în fond şi apel, dar achitaţi în recurs de Curtea de Apel din Paris în latură penală sub aspectul comiterii infracţiunilor de obţinere abuzivă a unei persoane vulnerabile sau dependente de servicii neremunerate sau insuficient remunerate şi de supunere a persoanei unor condiţii de muncă şi cazare incompatibile cu demnitatea umană. Sub aspectul laturii civile, cuplul a fost obligat la plata unor daune-interese în favoarea reclamantei. Printr-o acţiune civilă separată, reclamanta a obţinut plata unor sume de bani cu titlu de remuneraţie pentru perioada lucrată.

Instanţa de control european a reţinut că reclamanta a fost supusă cel puţin unei stări de muncă forţată, în sensul prevăzut de art. 4 din Convenţie, dat fiind că era minoră, dar a decis că, în lumina condiţiilor în care a fost obligată să trăiască şi să muncească, în imposibilitate de a-şi schimba condiţia, la dispoziţia celor doi soţi, aceasta a fost ţinută în stare de aservire. Într-o manieră similară raţionamentului aplicat interpretării art. 3 din Convenţie, Curtea a identificat criterii mai clare de diferenţiere, în funcţie de gravitatea tratamentului, aservirea implicând mai puţin decât sclavia, dar mai mult decât munca forţată sau obligatorie.

Prin această hotărâre, Curtea a refuzat o lectură globală a art. 4 parag. 1 din Convenţie şi a transformat noţiunea *aservire* într-un concept util, ce a deschis calea garantării accesului la mecanismele Convenţiei victimelor traficului de persoane şi de organe, prostituţiei, sclaviei domestice şi ale tuturor formelor de aservire contemporană. Mecanismul de monitorizare GRETA, ce verifică modalitatea în care statele membre ale Consiliului Europei, ce au semnat şi ratificat Convenţia privind lupta împotriva traficului de fiinţe umane, îşi îndeplinesc obligaţiile, este un instrument complementar specific.

Mai mult, hotărârea pronunţată în cauza *Siliadin* a realizat extinderea obligaţiilor pozitive ale statului şi pe tărâmul art. 4 din Convenţie, autorităţile fiind obligate să ia toate măsurile necesare pentru a asigura protecţia tuturor persoanelor aflate sub jurisdicţia sa, inclusiv împotriva acţiunilor particularilor contrare art. 4. Efectul orizontal conferit şi acestei dispoziţii convenţionale transpune soluţia reţinută de instanţa europeană pe terenul art. 3 şi 8 din Convenţie în materia violului (*M.C. c. Bulgariei*). Sub aspect substanţial, obligaţia pozitivă implică crearea unui cadru legal şi administrativ apt să conducă la pedepsirea actelor interzise, precum şi aplicarea măsurilor concrete adecvate de către autorităţi pentru a proteja victimele unor atari abuzuri (*Rantsev c. Ciprului şi Rusiei*, §§283-309).

La nivel procedural, cerința vizează adoptarea și aplicarea legislației penale care să permită sancționarea efectivă a actelor de sclavie, aservire și muncă forțată sau obligatorie.

Jurisprudența relevantă ulterioară a vizat, în principal, situații similare de sclavie domestică, persoane minore provenind din diferite state africane, aflate în situații vulnerabile, fiind obligate să muncească și să trăiască în condiții incompatibile cu demnitatea umană, în state din Vestul Europei (*C.N. și V. c. Franței*; *C.N. c. Regatului Unit*).

În *C.N. și V. c. Franței*, Curtea a nuanțat și mai mult diferențele dintre munca forțată și aservire, reținând că cea dintâi reclamantă a fost obligată să presteze muncă forțată, având în vedere natura, volumul și absența remunerației activității întreprinse, fiind totodată supusă unei stări de aservire, trăind cu sentimentul că nu își poate schimba condiția.

Instanța europeană a constatat încălcarea art. 4 din Convenție și sub aspectul obligațiilor pozitive ale statelor, reținând absența cadrului legislativ de natură să permită sancționarea unor astfel de fapte.

În hotărârea pronunțată în cauza *Rantsev c. Ciprului și Rusiei*, Curtea a denunțat traficul de ființe umane ca formă specifică a sclaviei contemporane, subsumată art. 4 din Convenție, condamnând statul cipriot pentru absența unui cadru legal și administrativ adaptat pentru combaterea traficului de ființe umane și pentru eșecul organelor de poliție de a-i oferi protecție fiicei reclamantului, în condițiile în care existau motive legitime de a se bănui că ar putea fi victima unor astfel de fapte. Totodată, instanța de contencios european a condamnat statul rus, pentru că nu a investigat circumstanțele în care a fost recrutată fiica reclamantului și nu a luat măsurile necesare pentru a-i identifica pe cei care au recrutat-o sau pentru a depista mijloacele folosite de aceștia (§§283-309).

4. Referințe bibliografice

Generale: J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre, Dictionnaire des Droits de l'Homme, p. 378-384; *F. Sudre, J.-P. Marguénaud, J. Andriantsimbazovina, A. Gouttenoire, M. Levinet*, avec la collaboration de *G. Gonzales*, Les grands arrêts de la Cour européene des Droits de l'Homme, p. 193-200; *F. Sudre*, Droit européen et international des droits de l'homme, p. 358-363; *J.-F. Renucci*, Droit européen des droits de l'homme, p. 358-362; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 195-198; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 114-119; *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, vol. I, p. 256-261.

Morariu

Asigurarea plăţii impozitelor, contribuţiilor ori a amenzilor

Dreptul statelor de a percepe impozite sau alte contribuţii şi marja largă de acţiune de care dispun în materie fiscală cu privire la mijloacele pe care pot să le utilizeze în acest scop.

Fr. *assurer le paiement des impôts, des contributions ou amendes*
Eng. *secure the payment of taxes, contributions or penalties*

1. Noţiune

Protecţia dreptului de proprietate prin dispoziţiile art. 1 din Protocolul nr. 1 nu este absolută. Ultima parte a dispoziţiilor cuprinse în parag. 2 al art. 1 din Protocolul nr. 1 permite statelor să reglementeze căile prin care se asigură plata impozitelor, a altor contribuţii sau amenzi, fără ca aceasta să reprezinte o limitare a dreptului de proprietate garantat de parag. 1.

Această normă recunoaşte statelor dreptul de a percepe impozite sau alte contribuţii şi marja largă de acţiune de care dispun în materie fiscală cu privire la mijloacele pe care pot să le utilizeze în acest scop; aparţine autorităţilor naţionale competenţa să decidă perceperea de impozite, alte taxe sau contribuţii, potrivit aprecierii necesităţilor politice, economice şi sociale [Bîrsan, 2010, p. 1733]. Aşa fiind, obligarea unui contribuabil la plata unui impozit sau a altei contribuţii nu ar putea fi contrară dreptului la respectarea bunurilor sale, decât dacă cel interesat ar fi obligat la a suporta o sarcină intolerabilă sau i-ar fi complet bulversată situaţia financiară (*Wasa Liv Omsesidigt Forsokringsbolaget Valands Pensionsstifteise şi un grup de aprox. 15.000 de persoane c. Suediei*; *Svenska Management gruppen c. Suediei*).

2. Aplicabilitate

Având a se pronunţa asupra interpretării expresiei „pentru asigurarea plăţii impozitelor", cuprinse în parag. 2 al art. 1, Curtea Europeană a arătat că aceasta consacră, implicit, dreptul statelor contractante de a edicta legile pe care le consideră necesare pentru plata impozitelor (*Spăcek s.r.o. c. Republicii Cehe*, §41; *Jokela c. Finlandei*, §57). Importanţa pe care au dat-o autorii Convenţiei acestei prerogative statale rezultă din faptul că referirea expresă la impozite nu figura în forma iniţială a textului; s-a considerat că o menţiune generală la legile fiscale

nu ar fi fost suficientă pentru claritatea reglementării, chiar cu menționarea expresă a necesității ca asemenea măsuri să nu constituie o confiscare arbitrară (*Gasus Dosier-und Fordertechnik GmbH c. Olandei*, §59).

Pentru a adopta norme fiscale, trebuie recunoscută legiuitorului național o amplă marjă de apreciere, în special cu privire la împrejurarea de a se ști până unde poate beneficia organul fiscal de o poziție avantajoasă pentru recuperarea creanțelor statului în raport cu titularii ordinari ai unor creanțe comerciale, arunci când există un debitor comun. Curtea a considerat că au a fi respectate soluțiile adoptate de legiuitorul național în această materie, afară dacă ele nu apar ca lipsite de orice bază rezonabilă. Așa fiind, ea a decis că dreptul statului de a recupera creanțe fiscale neplătite corespunde unui interes general, deoarece privește asigurarea obținerii de venituri care urmează a fi folosite în interesul întregii societăți.

Curtea a admis că ingerința în exercitarea dreptului de proprietate ce constă în impozitarea bunurilor imobiliare dobândite prin succesiune sau prin donație „este conformă interesului general", chiar dacă baza de impozitare determinată prin folosirea noțiunii de „valoare de piață a bunului" nu este noțiunea cea mai precisă cu putință; în orice caz, această ingerință este, în principiu, compatibilă cu prerogativa statelor de a adopta legile fiscale pe care le consideră necesare, astfel cum dispune art. 1 parag. 2 din Protocolul nr. 1 al Convenției [Bîrsan, 2010, p. 1733-1734].

Pentru ca ingerința să nu reprezinte o încălcare a dreptului titularului asupra unui bun prevăzut de art. 1 din Protocolul nr. 1 este necesar ca ea să fie prevăzută de lege, adică de normele interne aplicabile în materie, să urmărească un scop legitim – acela de a asigura plata impozitelor, contribuțiilor ori a amenzilor – și să respecte „justul echilibru" între interesele generale ale comunității și imperativele de apărare a drepturilor fundamentale ale individului.

Atunci când Curtea constată că ingerința este vădit ilegală în planul dreptului intern și, pe cale de consecință, incompatibilă cu dreptul reclamantului la respectarea bunurilor sale, această concluzie o scutește de analiza „justului echilibru" care trebuia respectat (*Driha c. României*).

Curtea recunoaște statelor membre o anumită marjă de apreciere în alegerea modalităților de punere în aplicare, dar și în a judeca legalitatea consecințelor (*Stere ș.a. c. României*, §§51-52; *Immobiliare Saffi c. Italiei*, §49). În exercitarea puterii sale de control, Curtea se bucură de competența, chiar dacă limitată, de a verifica respectarea dreptului intern (*Hakansson și Sturesson c. Suediei*).

Atunci când debitorul executat silit nu dispune de fonduri suficiente, exercitarea de către stat a prerogativelor sale în materie fiscală poate implica diminuarea posibilităţii altor creditori de a obţine plata integrală a creanţelor lor (*Gasus Dosier-und Fordertechnik GmbH*, §69). Deşi statul nu poate răspunde pentru neplata de către un debitor privat a datoriilor din cauza insolvabilităţii, atunci când aplicarea regulilor priorităţii creanţelor bugetare în cadrul lichidării judiciare afectează executarea drepturilor salariale ale angajaţilor, iar prin intervenţia autorităţilor se produce întârzierea procedurii, Curtea a constatat că nu se respectă justul echilibru între drepturile particularilor la respectarea bunurilor lor şi exigenţele interesului general (*Belev ş.a. c. Bulgariei*).

În ceea ce priveşte plata amenzilor, Curtea a apreciat că aceasta se înscrie în parag. 2 al art. 1 din Protocolul nr. 1 (*Phillips c. Regatului Unit*, §51; *mutatis mutandis*, *Valico SRL c. Italiei*).

Pentru a reţine că sancţiunea amenzii trebuie să corespundă gravităţii faptei săvârşite (nedeclararea unor sume de bani la trecerea frontierei), Curtea de la Strasbourg a invocat în *Grifhorst c. Franţei* Avizul Comisiei Europene din iulie 2001, dar şi jurisprudenţa Curţii de Justiţie a Uniunii Europene.

CJUE a considerat în mod constant că, în lipsa armonizării legislaţiei, statele membre sunt competente să aleagă sancţiunile pe care le consideră adecvate. Ele sunt, totuşi, ţinute să exercite această competenţă cu respectarea dreptului comunitar şi a principiilor generale, aşadar şi a *principiului proporţionalităţii* (hotărârea din 16.12.1992, *Commisia/Grecia*, C-210/91, pct. 19; hotărârea din 26.10.1995, *Siesse*, C-36/94, pct. 21 şi hotărârea din 7.12.2000, *De Andrade*, C-213/99, pct. 20). Măsurile administrative sau represive nu trebuie să depăşească limitele a ceea ce este necesar pentru atingerea scopului, iar o sancţiune nu trebuie să fie disproporţionată în raport cu gravitatea infracţiunii, încât să atingă substanţa libertăţilor garantate prin Tratat (a se vedea hotărârea CJUE din 12.07.2001, *Louloudakis*, C-262/99, precum şi cauza CEDO *Bosphorus Airways c. Irlandei*).

Atunci când sancţiunea amenzii aplicate reclamantului, cumulată cu confiscarea, este disproporţionată în raport cu fapta ilicită comisă, Curtea a decis că nu se respectă „justul echilibru", constatând încălcarea dispoziţiilor art. 1 din Protocolul nr. 1 (*Ismayilov c. Rusiei*, §38).

3. Jurisprudenţă relevantă

- *S.C. Ghepardul S.R.L. c. României* – compensarea judiciară a drepturilor de creanţă ale reclamantei împotriva statului cu creanţele bugetare, dispusă printr-o hotărâre definitivă şi irevocabilă;

- *Stere ş.a. c. României* – încălcarea art. 1 din Protocolul nr. 1 şi a art. 14 din Convenţie, prin impozitarea unor plăţi compensatorii primite de reclamant, în ciuda faptului că legea internă prevedea scutirea de la plata impozitului, în timp ce altor colegi ai reclamantului nu li s-a aplicat aceeaşi măsură;

- *Tehleanu c. României, Stere ş.a. c. României* – domeniul contenciosului fiscal nu face parte din sfera de aplicare a art. 6 parag. 1 din Convenţie, nefiind vorba despre drepturi şi obligaţii cu caracter civil, în ciuda efectelor patrimoniale pe care, inevitabil, le are asupra situaţiei contribuabililor, astfel că plângerea este incompatibilă *ratione materiae* (*Ferrazzini c. Italiei*, §§21-30);

- *Van Raalte c. Olandei* – discriminarea nejustificată în cazul în care bărbaţii celibatari de peste 45 de ani erau supuşi la plata cotizaţiilor aferente alocaţiilor familiale, în timp ce femeile de aceeaşi vârstă şi în aceeaşi situaţie familială nu erau (încălcarea art. 14 din Convenţie).

4. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1733 şi urm.; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 583-584.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Autoritate de lucru judecat (*res judicata*)

Principiu de drept care împiedică reconsiderarea ulterioară a unui aspect deja tranşat definitiv printr-o primă judecată.

Fr. *autorité de la chose jugée*
Eng. *claim preclusion*

1. Noţiune

Garanţiile dreptului la un proces echitabil prevăzut de art. 6 din Convenţie acoperă şi situaţiile care impun respectarea principiului *res judicata*. Acesta din urmă nu reprezintă decât o expresie a unui principiu mai larg, acela al securităţii raporturilor juridice, principiu menit să asigure un climat de stabilitate şi coerenţă legislativă şi jurisprudenţială.

La fel ca şi în dreptul naţional, în jurisprudenţa instanţei de la Strasbourg, principiul puterii lucrului judecat este relevant din două perspective. *Pe de o parte*, exigenţele acestuia împiedică formularea unei noi acţiuni în justiţie în situaţia în care litigiul între aceleaşi părţi, având acelaşi obiect şi cu aceeaşi cauză, a fost deja tranşat de o instanţă judecătorească, în mod definitiv. *Pe de altă parte*, acelaşi principiu interzice contrazicerea între două hotărâri judecătoreşti, respectiv infirmarea într-un al doilea litigiu a constatărilor deja efectuate printr-un prim act jurisdicţional.

În ceea ce priveşte prima perspectivă din care poate fi privit principiul *res judicata*, instanţa de la Strasbourg a statuat deja că excepţia autorităţii de lucru judecat reprezintă o limitare a dreptului de acces la instanţă, care urmăreşte un scop legitim, deoarece ea vizează asigurarea securităţii raporturilor juridice în materie civilă. Prin urmare, admiterea acestei excepţii, cu consecinţa respingerii acţiunii formulate fără cercetarea fondului, nu reprezintă *per se* o încălcare a dreptului de acces la instanţă, în măsura în care modalitatea de soluţionare a excepţiei corespunde dreptului intern şi nu reprezintă o lezare a substanţei dreptului de acces la instanţă. Conform doctrinei interne, această primă perspectivă pune în discuţie **exclusivitatea**, ca efect al puterii de lucru judecat.

De exemplu, în cauza *Lungoci c. României*, admiţând caracterul legitim al acestei limitări, Curtea a reţinut totuşi violarea art. 6 parag. 1 criticând aplicarea în concret a acestei excepţii absolute şi peremptorii, respectiv aplicarea sa în ciuda absenţei identităţii de cauză între cele două litigii.

În ceea ce privește cea de-a doua perspectivă a analizei, principiul impune respectarea, de către judecătorul celui de-al doilea litigiu, a aspectelor definitiv tranșate într-un litigiu anterior. Din punctul de vedere al dreptului intern, această a doua perspectivă pune în discuție **obligativitatea**, ca efect al puterii de lucru judecat.

Problema pusă în discuție antamează situația litigiilor conexe având în vedere că examinarea simultană sau consecutivă a aceleiași chestiuni de fapt poate duce la soluții diferite. Pentru a evita asemenea situație, respectiv pentru a preveni contrarietatea hotărârilor, Curtea impune statelor să-și organizeze sistemele judiciare naționale în așa fel încât să poată fi identificate în timp util procedurile judiciare conexe și să interzică, ulterior, redeschiderea unor noi proceduri pentru a tranșa eventuala contradictorialitate.

2. Conținut

Din punctul de vedere al Curții, puterea de lucru judecat, înțeleasă în sensul obligativității respectării chestiunilor odată tranșate pe cale judiciară, nu se răsfrânge doar asupra aspectelor statuate de instanță în cuprinsul dispozitivului hotărârii judecătorești. S-a apreciat, astfel, că și considerentele esențiale ale unei hotărâri, acelea prin care prima instanță a decis, de exemplu, asupra unei chestiuni prealabile fondului, aplicând în privința sa dreptul intern pertinent, se bucură de aceeași autoritate, neputând fi repuse în discuție într-un nou litigiu.

Așadar, o soluție definitivă a instanței cu privire la o problemă care a făcut obiectul dezbaterii contradictorii și căreia i s-a aplicat deja regula de drept pertinentă trebuie să fie tratată ca având putere de lucru judecat, nefiind posibilă repunerea sa în discuție în al doilea litigiu, atât timp cât circumstanțele de fapt și de drept nu s-au schimbat.

Relevantă pentru această perspectivă a puterii de lucru judecat este cauza *Filipescu c. României*, în care Curtea a dat relevanță aprecierilor făcute de instanță în cuprinsul considerentelor hotărârii, reținând că reclamantul avea un „bun" în sensul Convenției, întrucât instanța națională constatase, în motivarea hotărârii, că imobilul reclamantului fusese preluat de stat fără titlu valabil, chiar dacă aceste aspecte nu își găseau un corespondent direct, în cadrul dispozitivului.

În cauza *Amurăriței c. României*, Curtea a reținut încălcarea art. 6 parag. 1 din Convenție, având în vedere că aspecte statuate în cadrul acțiunii de partaj, respectiv includerea unui anumit teren în masa partajabilă, cu recunoașterea explicită a dreptului de proprietate al autorului

reclamantei asupra acestuia, au fost repuse în discuţie ulterior, în cadrul unei acţiuni în revendicare, în urma căreia reclamanta a pierdut dreptul de proprietate recunoscut iniţial. Speţa este importantă din perspectiva întinderii autorităţii de lucru judecat cu privire la părţi. Astfel, în hotărârea indicată anterior, Curtea a reţinut că hotărârea iniţială, prin care s-a statuat asupra includerii bunului imobil în masa succesorală a autorului reclamantei, era opozabilă nu numai pârâtului din acea procedură, ci şi celorlalţi comoştenitori ai pârâtului care nu participaseră la procesul de partaj, dar, care în virtutea intereselor similare cu pârâtul iniţial, ar fi fost ţinuţi în procesul ulterior de revendicare imobiliară, de aspectele statuate în cadrul procedurii de partaj. Din punctul de vedere al Curţii, într-o nouă procedură judiciară având ca obiect revendicarea aceluiaşi bun imobil pentru care s-a statuat o dată asupra dreptului de proprietate în cadrul procedurii iniţiale de partaj, comoştenitorii pârâtului nu se pot prevala de inopozabilitatea hotărârii de partaj.

Prin urmare, terţii care nu au fost implicaţi într-o procedură judiciară, neavând astfel ocazia să-şi prezinte propriile apărări, dar care se află într-o situaţie juridică similară cu o parte din procesul iniţial, nu pot pune în discuţie, *sine die*, principiul autorităţii de lucru judecat. Nu este, însă, exclusă posibilitatea pentru aceştia de a redeschide procedurile judiciare iniţiale, prin intermediul căilor extraordinare de atac, pentru valorificarea dreptului lor la apărare [D. Bogdan, p. 103].

Cert, puterea de lucru judecat nu poate fi extinsă şi asupra terţilor care nu au figurat în procedura iniţială şi care nu se află într-o situaţie similară cu vreo parte din procesul deja derulat (comoştenitori, coproprietari). Din perspectiva Convenţiei, aceştia pot repune în discuţie aspectele iniţial tranşate de prima instanţă, cu atât mai mult cu cât principiul securităţii raporturilor juridice nu se opune redeschiderii procedurii tranşate definitiv, la solicitarea unor terţi, pentru protejarea drepturilor acestora (*Creţu ş.a. c. României*).

În ceea ce priveşte autoritatea de lucru judecat a hotărârilor pronunţate în contradictoriu cu o autoritate a statului trebuie reţinut că, din perspectiva Convenţiei, statul răspunde pentru toate entităţile sale, fiecare act al acestora reprezentând un act al statului însuşi. Astfel, hotărârea judecătorească pronunţată împotriva unei autorităţi publice nu poate fi ignorată de altă autoritate publică, deşi aceasta din urmă nu a participat la prima judecată. În cauza *Kehaya c. Bulgariei*, Curtea a reţinut că reclamanţii au fost implicaţi în două proceduri civile având ca obiect revendicarea unui bun, fiecare procedură fiind purtată în contradictoriu cu o altă autoritatea

publică. Ambele susţineau că bunul aparţinea statului, fiecare dintre ele reprezentându-l într-o procedură judiciară. Faţă de această situaţie de fapt Curtea a reţinut că cea de-a doua instanţă în care s-a repus în discuţie dreptul de proprietate al reclamanţilor, obţinut în cadrul primei proceduri, nu a ţinut cont de puterea de lucru judecat a primei hotărâri obţinute tot în contradictoriu cu o autoritate a statului şi care susţinea, în esenţă, aceeaşi apărare. Din perspectiva Curţii, hotărârea judecătorească favorabilă, iniţial obţinută de reclamanţi, a fost lipsită de orice efect util, dat fiind faptul că ulterior, statuările sale referitoare la titularul dreptului de proprietate au fost repuse în discuţie, într-o nouă procedură judiciară. Sistemul judiciar a dat, astfel, o nouă şansă autorităţilor statului să-şi argumenteze într-un al doilea litigiu apărările conform cărora bunul îi aparţinea.

În cauza *Decheva ş.a. c. Bulgariei*, într-o primă procedură administrativă, reclamanţii, bazându-se pe actele normative în vigoare, au solicitat primarului restituirea bunului imobil (teren şi clădiri), expropriate în perioada comunistă. Având în vedere absenţa oricărui răspuns din partea acestuia, reclamanţii au iniţiat un litigiu în faţa instanţelor de contencios administrativ în care au solicitat, în contradictoriu cu primarul localităţii, recunoaşterea caracterului fondat al pretenţiilor lor. Prin hotărârea definitivă pronunţată în această procedură, instanţele au reţinut că utilitatea publică care a justificat exproprierea la care fuseseră expuşi reclamanţii nu s-a mai îndeplinit, a dispus revocarea acesteia şi a restituit bunul imobil, în integralitatea sa, reclamanţilor. Curtea a constatat o încălcare a principiului *res judicata*, având în vedere că, ulterior pronunţării acestei hotărâri, unitatea administrativ teritorială a iniţiat în contradictoriu cu reclamanţii, o nouă procedură judiciară care viza recunoaşterea dreptului său de proprietate asupra bunului, procedură finalizată cu admiterea acestei acţiuni.

Deşi în faţa instanţelor naţionale reclamanţii au ridicat problema puterii lucrului judecat, Curtea de Casaţie a apreciat că prima hotărâre nu lega cea de a doua instanţă sesizată având în vedere, *pe de o parte*, faptul că primul litigiu se derulase între reclamanţi şi primar iar, în cel de al doilea figura însăşi unitatea administrativ teritorială ca titulară a dreptului de proprietate, şi, *pe de altă parte*, pentru că primul litigiu avusese loc în faţa instanţelor de contencios administrativ, iar cel de-al doilea se derula în faţa instanţelor de drept comun, părţile aflându-se pe poziţii de egalitate.

Aceste argumente nu au convins instanţa de la Strasbourg, care a remarcat faptul că ambele proceduri au avut acelaşi scop, respectiv

statuarea asupra titularului dreptului de proprietate asupra terenului şi clădirilor iar, simplul fapt că în primul litigiu a figurat pârât primarul, iar în cel de-al doilea, parte a fost unitatea administrativă, nu poate conduce la alterarea principiului *res judicata*, având în vedere că ambele reprezintă interesul aceleiaşi autorităţi publice locale.

Totuşi, în măsura în care cel de-al doilea litigiu având ca obiect revendicarea aceluiaşi bun imobil, opune interesele reclamantului nu unei autorităţi a statului, ci unei societăţi comerciale care, deşi fusese înfiinţată de stat, preluând chiar anumite active de la acesta, la momentul judecăţii era independentă de orice influenţă a statului, raţionamentul indicat anterior nu mai este valabil. Astfel, în cauza *Sivova şi Koleva c. Bulgariei*, Curtea a reţinut că nu a fost încălcat principiul *res judicata*, în cel de-al doilea litigiu, care purta tot asupra dreptului de proprietate al reclamanţilor asupra aceluiaşi bun imobil, societatea comercială nou chemată în judecată putând formula propriile apărări, nefiind ţinută de o hotărâre anterioară obţinută de reclamanţi şi care le recunoştea, în contradictoriu cu o autoritate a statului, o anumită formă de retrocedare a bunului imobil.

În cauza *Esertas c. Lituaniei*, Curtea a reţinut încălcarea principiului *res judicata*, respectiv a dreptului la un proces echitabil prevăzut de art. 6 parag. 1 din Convenţie, chiar dacă cele două litigii în discuţie nu aveau strict acelaşi obiect. S-a remarcat, însă, că aspectele tranşate într-un prim litigiu desfăşurat între aceleaşi părţi şi având la bază aceleaşi raporturi juridice, au fost repuse în discuţie într-un al doilea litigiu care se diferenţia de primul doar sub aspectul perioadei pentru care societatea furnizoare de energie termică solicita plata serviciilor, în baza aceloraşi pretinse raporturi contractuale.

În aceste circumstanţe, Curtea a apreciat că hotărârea celei de-a doua instanţe, care se diferenţia de prima doar sub aspectul perioadei analizate, prin care acţiunea societăţii fusese admisă, încălca principiul *res judicata*, având în vedere că prima instanţă statuase deja asupra absenţei raporturilor contractuale între părţi şi asupra faptului că apartamentul reclamantului nu beneficia de încălzire. În esenţă, s-a remarcat că prin cea de-a doua hotărâre, efectele primei au fost practic anulate, repunându-se în discuţie aspectele referitoare la însăşi raporturile contractuale dintre părţi, asupra cărora se statuase deja. În viziunea Curţii, o astfel de situaţie în care fapte deja determinate prin hotărâri definitive sunt ulterior răsturnate într-o nouă procedură derulată între aceleaşi părţi, este similară situaţiei în care o procedură judiciară definitivă este redeschisă, pe calea unei căi extraordinare de atac, doar pentru a fi examinate din nou aceleaşi

elemente de fapt, fără intervenţia unui element de noutate sau pentru a înlătura vreun defect fundamental al primei hotărâri.

3. Repere bibliografice

Specifice: D. Bogdan, Procesul civil echitabil în jurisprudenţa CEDO, vol. I: Accesul la justiţie, Bucureşti, 2009, p. 94-105, 128-131, 136-139.
Generale: *F. Sudre, J. Andriantsimbazovia, H. Gaudin, J.P. Marguenaud, S. Rials*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 895-899; *M. Tăbârcă*, Excepţiile procesuale în procesul civil, p. 347-363.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Autoritate publică

În dreptul intern, orice organ de stat sau al unităților administrativ-teritoriale care acționează, *în regim de putere publică*, pentru satisfacerea unui interes legitim public.

Fr. *autorité publique*
Eng. *public authority*

1. Noțiune

Sunt asimilate autorităților publice persoanele juridice de drept privat care, potrivit legii, au obținut statut de utilitate publică sau sunt autorizate să presteze un serviciu public, *în regim de putere publică*.

Noțiunea are o semnificație autonomă în sistemul Convenției, din perspectiva noțiunii de „stat care are jurisdicția asupra unei persoane", dar și din perspectiva identificării titularilor dreptului de *recurs individual*, care s-ar putea pretinde victimă a încălcării de către un stat contractant a unui drept recunoscut de Convenție sau de protocoalele sale adiționale.

2. Aplicabilitate

Art. 1 din Convenție prevede că Înaltele părți contractante recunosc oricărei persoane aflate sub jurisdicția lor drepturile și libertățile definite în Titlul I al prezentei Convenții, instituindu-se astfel o răspundere internațională a statelor contractante cu privire la obligația de a respecta – sub controlul Curții și al Comitetului de Miniștri în privința exercitării hotărârilor acesteia – drepturile și libertățile garantate de Convenție.

Statul, puterea publică, ca organizator al vieții în „cetate", trebuie să asigure recunoașterea și apărarea drepturilor și libertăților sociale care țin de dezvoltarea personalității omului, ca individ, ca ființă socială [Bîrsan, 2005, p. 10].

Cât privește noțiunea de „stat care are jurisdicția asupra unei persoane", aceasta însumează toate autoritățile acelui stat: legislative, executive și judiciare sau asimilate acestora, în special atunci când este vorba de cele administrative și judiciare, cele legislative neavând, totuși, a fi excluse [Bîrsan, 2010, p. 23]. De pildă, Curtea a decis că, din moment ce, pe temeiul art. 1, fiecare stat contractant recunoaște drepturile apărate de Convenție oricărei persoane aflate sub jurisdicția sa, atunci când încălcarea unui asemenea drept se datorează legislatorului național, va fi angajată răspunderea acelui stat (*Young, James și Webster c. Regatului Unit*).

Oricare ar fi actul unei asemenea autorități, în măsura în care el se concretizează într-o încălcare a unui drept garantat de Convenție, se va angaja răspunderea internațională a statului în cauză, pe baza principiului unicității statului în dreptul internațional. Din acest punct de vedere, textul nu face nicio distincție în privința normelor sau măsurilor incriminate printr-o cerere individuală și nu sustrage nicio parte a „jurisdicției" statelor membre exigențelor Convenției (*Prince Hans-Adam II de Liechtenstein c. Germaniei*, §46).

Într-o altă cauză, Curtea a statuat în sensul că responsabilitatea unui stat pe temeiul Convenției poate să fie angajată pentru actele tuturor organelor, agenților sau funcționarilor săi, cu motivarea că, așa după cum se admite în general în dreptul internațional, nu interesează rangul acestora, pentru că actele persoanelor ce acționează în cadrul funcțiilor lor oficiale sunt, în orice caz, imputabile statului căruia ele aparțin. În special, obligațiile care incumbă statelor pe temeiul Convenției pot să fie încălcate de persoane care exercită funcții oficiale ce le-au fost încredințate (*Wille c. Lichtenstein*, §46). Apărării formulate de un guvern, în cauza *Loukanov c. Bulgariei*, §40, în sensul independenței autorităților aflate la originea măsurii incriminate de un reclamant pe terenul Convenției, Curtea i-a răspuns prin a arăta că guvernele naționale răspund pe temeiul acestui instrument internațional de protecție a drepturilor omului de actele autorităților lor, pentru că în orice cauză dedusă judecății Curții, în joc se află răspunderea internațională a statului contractant [Bîrsan, 2010, p. 23-25].

Distincția dintre autorități publice și persoanele care intră sub jurisdicția statelor contractante, în sensul Convenției, este foarte importantă, atât din perspectiva identificării titularilor dreptului de *recurs individual*, cât și din perspectiva determinării subiectului activ al unei *ingerințe* în drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

Dispozițiile art. 34 din Convenție recunosc legitimarea procesuală a sesizării Curții cu o cerere oricărei persoane fizice, oricărei *organizații neguvernamentale* sau oricărui grup de particulari care s-ar pretinde victimă a încălcării de către un stat contractant a unui drept recunoscut de Convenție sau de protocoalele sale adiționale. Sunt exceptate, așadar, organizațiile sau orice alte entități guvernamentale.

Curtea a decis în mod constant că au a fi calificate ca „organizații guvernamentale", în opoziție cu „organizațiile neguvernamentale" în sensul art. 34, nu numai organele centrale ale statului, dar și autoritățile sale descentralizate care exercită prerogative ale puterii publice, oricare le-ar fi gradul de autonomie prin raportare la alte organe ale statului

(*Section de commune d'Antilly c. Franţei*; *Breisacher c. Franţei*; *Rothenthurm Commune c. Elveţiei*; *Ayuntamiento de M. c. Spaniei*).

Astfel, în *Ayuntamiento de Mula c. Spaniei*, Curtea a arătat că, potrivit unei jurisprudenţe constante a organelor Convenţiei, colectivităţile locale sunt organisme de drept public care exercită „funcţii oficiale" ce le sunt atribuite de Constituţia unei ţări şi de legile adoptate de parlamentul ei. In orice caz, ele sunt „organizaţii guvernamentale", deoarece această expresie nu poate să desemneze, în dreptul internaţional, exclusiv guvernul şi organele centrale ale statului. Acolo unde există descentralizarea puterii de stat, ea desemnează orice autoritate naţională care exercită puterea publică. O comună nu poate fi considerată ca o persoană sau un grup de particulari în sensul art. 34 din Convenţie; o asemenea interpretare nu ar fi compatibilă cu distincţia ce este făcută de dispoziţiile acestui text între, *pe de o parte*, organizaţiile neguvernamentale şi, *pe de altă parte*, persoane fizice sau grupuri de particulari. Faptul că o comună poate acţiona în justiţie pentru a-şi apăra drepturile patrimoniale cu acelaşi titlu ca o persoană fizică sau o organizaţie neguvernamentală nu este de natură să conducă la asimilarea ei acestora din urmă, prin raportare la dispoziţiile art. 34 din Convenţie.

De asemenea, fosta Comisie a statuat în sensul că o „corporaţie" spaniolă de drept public care exercită „funcţii oficiale", cum sunt consiliile ordinelor profesionale, nu este nici „o organizaţie neguvernamentală" şi nici „un grup de particulari", astfel că „nu are calitatea pentru a introduce o cerere pe temeiul fostului art. 25 al Convenţiei" (*Consejo General de Colegios Oficiales de Economistas c. Spaniei*), după cum ea a statuat în cauza *Renfe c. Spaniei*, că nu are o asemenea calitate nicio altă „corporaţie" spaniolă de drept public, al cărei consiliu de administraţie este responsabil în faţa guvernului, care deţine un monopol în domeniul respectiv de activitate – căi ferate – şi a cărei structură internă şi organizare a activităţii sunt reglementate prin dispoziţii legislative [Bîrsan, 2010, p. 1156-1157].

În decizia din 23.09.2003, pronunţată în *Radio France c. Franţei*, Curtea a ajuns la concluzia că au a fi cuprinse în categoria „organizaţiilor guvernamentale" persoanele juridice ce participă la exerciţiul puterii publice sau gestionează un serviciu public, sub controlul autorităţilor statului. Pentru a determina cuprinderea în această categorie a unei anumite persoane juridice, alta decât o colectivitate teritorială, au a fi luate în considerare – a arătat instanţa europeană – următoarele **criterii**: **a)** statutul său juridic; **b)** prerogativele ce-i sunt conferite; **c)** natura activităţii exer-

citate; d) contextul în care această activitate se înscrie; e) gradul ei de independenţă faţă de autorităţile politice [Bîrsan, 2010, p. 1158-1159].

Tot în cauza *Radio France*, instanţa europeană a constatat că, potrivit legislaţiei naţionale, statul deţinea totalitatea capitalului societăţii Radio France; că statutele acesteia sunt aprobate prin decret al guvernului; că resursele sale sunt esenţialmente publice; că ea „urmăreşte un interes general, al misiunilor serviciului public" şi că este obligată să respecte un caiet de sarcini şi să încheie cu statul un contract de obiective şi de mijloace, trăsături care ar apropia această societate de un organism public. În acelaşi timp, Curtea a reţinut: că legea naţională în materie garantează societăţii „Radio France" – în limitele exigenţelor serviciului public – libertatea de comunicare audiovizuală; că societatea nu se găseşte sub tutela statului, ci sub controlul unui organism independent, Consiliul Superior al Audiovizualului, care are ca misiune „garantarea independenţei şi imparţialităţii sectorului public al radiodifuziunii sonore"; că societatea Radio France nu deţine monopolul radio- difuziunii sonore pentru că, sub controlul consiliului amintit, alte societăţi private sau asociaţii operează în domeniul căilor herţiene, sectorul fiind deschis concurenţei. De asemenea, societatea Radio France este supusă legislaţiei franceze privitoare la societăţile anonime; în cadrul exercitării activităţii sale nu dispune de ceea ce în dreptul administrativ se numesc a fi „prerogative exorbitante de drept comun", iar această activitate nu conduce la atragerea competenţei jurisdicţionale administrative, ci a celei de drept comun.

Societăţii „Radio France" i s-a încredinţat exerciţiul unui serviciu public şi, chiar dacă ea depinde mult de stat în privinţa finanţării activităţii sale, legea îi asigură „independenţa editorială şi autonomia instituţională", astfel că, din acest punct de vedere, ea nu diferă mult de societăţile de radio private, care şi ele, la rândul lor, sunt supuse anumitor „constrângeri legale şi reglementare". Din moment ce legea „înscrie clar radiodifuziunea sonoră într-un context concurenţial", Curtea a constatat că societatea în discuţie nu se bucură de o poziţie dominantă în acest sector, astfel că ea a ajuns la concluzia că Radio France este o „organizaţie neguvernamentală", în sensul art. 34 din Convenţie.

Din cealaltă perspectivă, a răspunderii pentru o ingerinţă în drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului, trebuie precizat că noţiunea de „autorităţi publice" este folosită de art. 8 parag. 2, art. 10 parag. 1, art. 1 parag. 2 din Protocolul nr. 12. Noţiunea analizată este relevantă, aşadar, din prisma faptului că, pe lângă obligaţia de a nu face nimic de natură a aduce atingere drepturilor recunoscute, statele – prin autorităţile publice

naţionale – au şi obligaţii de a face, ca *obligaţii pozitive*, anume de a lua toate măsurile care se impun pe plan intern, legale, administrative sau judiciare, spre a asigura respectarea acelorași drepturi.

Tot din punctul de vedere al naturii acestor obligaţii, se poate spune că statele sunt ţinute atât de **obligaţii de rezultat** – exerciţiul liber al drepturilor garantate şi protecţia acestui exerciţiu, cât şi de **obligaţii de prudenţă şi diligenţă**, care constau fie în luarea măsurilor necesare atingerii acestui rezultat, fie înlăturarea, pe plan intern, a consecinţelor eventualelor încălcări [Bîrsan, 2005, p. 18].

O exprimare sintetică a naturii obligaţiilor ce revin statelor în privinţa asigurării respectării drepturilor omului găsim în jurisprudenţa Curţii Europene. Astfel, apărărilor formulate de unele state în cauze privitoare la durata procedurilor de judecată, ca aspect al încălcării dreptului la un proces echitabil (art. 6 din Convenţie), în sensul că această situaţie s-ar datora supraîncărcării rolului instanţelor judecătoreşti interne, Curtea a răspuns că o asemenea apărare nu poate fi primită, deoarece statele contractante sunt obligate să-şi organizeze sistemul judiciar în aşa fel încât jurisdicţiile care-l compun să poată să-şi îndeplinească misiunea lor de a judeca, cu respectarea exigenţelor impuse de dispoziţiile Convenţiei (*Nibbio c. Italiei*, §18; *Ciovică c. României*, §79).

În *Frăsilă şi Ciocîrlan c. României*, Curtea a considerat că autorităţile naţionale erau obligate să adopte măsuri eficiente pentru a asista reclamanţii în punerea în executare a unei hotărâri judecătoreşti definitive şi executorii. Or, în ciuda demersurilor întreprinse de reclamanţi, acestora li s-a refuzat accesul la redacţia postului de radio. Curtea a reamintit că exercitarea puterii statale care poate influenţa drepturile şi libertăţile garantate de convenţie antrenează răspunderea statului, independent de forma în care sunt exercitate aceste puteri (*Wos c. Poloniei* şi *Vodopyanovy c. Ucrainei*, §33). În plus, decizia statului de a delega unei anumite entităţi o parte din puterile sale nu îl poate sustrage de la responsabilităţile care i-ar fi revenit dacă ar fi ales să le exercite el însuşi (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Wos*). Prin urmare, în calitate de depozitar al autorităţii publice, statul trebuie să aibă un comportament diligent şi să îi asiste pe reclamanţi în executarea hotărârii favorabile, în special prin intermediul executorilor judecătoreşti.

S-ar putea spune că, faţă de comunitatea internaţională sau faţă de organismul jurisdicţional care este chemat să examineze îndeplinirea de către un stat a angajamentelor asumate în materie, interesează, în primul rând, rezultatul activităţii statale; obligaţia asumată este de rezultat. Pe

plan intern, însă, el trebuie să acționeze „cu prudența și diligența necesare" spre a ajunge la realizarea acelui rezultat, prin intermediul tuturor autorităților publice competente.

3. Referințe bibliografice

Specifice: *J.-P. Costa*, Qui relève de la juridiction de quel(s) Etat(s) au sens de l'article 1er de la Convention européenne des droits de l'homme?, Libertés, justice, tolérance: mélanges en hommage au Doyen Gérard Cohen-Jonathan, vol. I, Bruylant, Bruxelles, 2004.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 23-37, 1155-1159; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 166-168, 908 și urm.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Autorizarea societăţilor de radiodifuziune, de cinematografie sau de televiziune

Procedură de acordare a licenţelor în materie de funcţionare a societăţilor de radiodifuziune, cinematografie sau televiziune, care trebuie să respecte principiul pluralismului.

Fr. *autorisation des entreprises de radiodiffusion, de cinéma ou de télévision*

Eng. *licensing of broadcasting, television or cinema enterprises*

1. Reglementare europeană

Art. 10 parag. 1 teza finală din Convenţie; Convenţia europeană asupra televiziunii transfrontaliere, adoptată de Consiliul Europei la 5.05.1989, revizuită prin Protocolul (STE nr. 171) intrat în vigoare la 1 martie 2002.

2. Noţiune şi reglementare

Art. 10 parag. 1 din Convenţie reprezintă norma juridică de referinţă în materia libertăţii de exprimare, recunoscută oricărei persoane. Acest drept înglobează atât libertatea de opinie, cât şi libertatea de a primi sau comunica informaţii sau idei, fără „amestecul" autorităţilor publice şi fără a ţine cont de frontiere. Ne aflăm în prezenţa unui drept condiţional, fiind permisă, în anumite condiţii stricte, „ingerinţa" statului (art. 10 parag. 2).

Acelaşi articol conţine în parag. 1 ultima frază o prevedere care permite statelor membre să introducă o legislaţie care să reglementeze regimul licenţelor în materie de funcţionare a societăţilor de radiodifuziune, cinematografie sau televiziune. Această clauză de autorizare are un domeniu de aplicare limitat, difuzarea informaţiei trebuind să aibă loc în mod liber. Cum s-a afirmat în repetate rânduri, diversitatea ideilor şi pluralismul sunt elemente esenţiale ale unei societăţi democratice.

3. Aplicabilitate

Într-una din cauzele de referinţă, *Groppera Radio AG ş.a. c. Elveţiei*, societatea reclamantă considera că interdicţia impusă de autorităţile elveţiene de a retransmite prin cablu emisiunile radiodifuzate având sursa în Italia, reprezenta o atingere adusă dreptului de a comunica informaţii şi idei fără deosebire de frontiere. Curtea a arătat că difuzarea programelor prin unde hertziene, la fel ca şi retransmiterea lor prin cablu intră în sfera

de aplicare a art. 10 parag. 1 teza I şi a II-a, fără a se face distincţie în funcţie de conţinutul programelor. Instanţa a considerat că a existat o ingerinţă, derivând din interzicerea retransmiterii prin cablu a programelor din Italia şi împiedicarea locuitorilor din Elveţia de a le recepţiona prin acest mijloc. Cu privire la justificarea ingerinţei, Curtea a considerat că art. 10 parag. 1 teza finală este aplicabil, dar a arătat că inserarea respectivei clauze în textul Convenţiei a avut la început o justificare tehnică, legată de preocupările statelor membre faţă de numărul redus de frecvenţe disponibile şi de investiţiile importante pentru construirea de noi dispozitive de emisie. Pe parcurs, însă, odată cu evoluţia progresului tehnic, în special după apariţia transmisiunii prin cablu, multe state au renunţat la monopolul de stat şi au apărut şi posturi de radio private. Mai mult, regimul naţional de autorizare se impune nu numai pentru reglementarea organizată a societăţilor de radiodifuziune la nivel naţional, dar mai ales pentru a face aplicabile normele internaţionale în materie, în special Regula nr. 2020 din Regulamentul radiocomunicaţiilor, pentru punerea în aplicare a Convenţiei internaţionale a telecomunicaţiilor (adoptată la 25.10.1973 în cadrul Uniunii Internaţionale a telecomunicaţiilor şi modificată la 6.11.1982), care a fost ratificată de toate statele membre ale Consiliului Europei. Cu toate acestea, Curtea a reţinut că scopul şi sfera de aplicare a art. 10 parag. 1 teza finală trebuie interpretate în contextul ansamblului art. 10 şi, mai ales, prin raportare la parag. 2. Curtea analizează clauza în discuţie şi în comparaţie cu textele art. 8, 9 şi 11 din Convenţie, care au o structură similară, fiind vorba tot de drepturi condiţionale, însă fără a exista un corespondent în aceste din urmă articole. Curtea conchide că ultima frază a art. 10, fiind o excepţie de la primele două, trebuie interpretată restrictiv, cu atât mai mult cu cât art. 19 din Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice nu cuprinde o excepţie similară. Prin urmare, clauza din art. 10 parag. 1 teza finală trebuie interpretată în sensul că statele pot reglementa, printr-un sistem de licenţe, organizarea activităţii de radiodifuziune pe teritoriul lor, în special a aspectelor tehnice, dar cu respectarea exigenţelor art. 10 parag. 2, în lipsa cărora s-ar ajunge la un rezultat contrar art. 10, privit în ansamblu. După ce a constatat că ingerinţa în cauză se situa în sfera de aplicare a clauzei de autorizare, Curtea a considerat că aceasta era prevăzută de lege, că urmărea două scopuri legitime, respectiv apărarea ordinii internaţionale în materie de radiocomunicaţii, precum şi drepturile altor persoane, cu alte cuvinte de a asigura o repartizare echitabilă a frecvenţelor la nivel naţional şi internaţional. Curtea a reţinut că autorităţile naţionale nu au

depăşit marja de apreciere permisă de Convenţie, întrucât: după intrarea în vigoare a legii noi, majoritatea societăţilor elveţiene de exploatare a reţelelor de cablu au încetat de a retransmite respectivele programe; autorităţile elveţiene nu au bruiat undele provenind de la societatea de emisie din Italia, deşi au întreprins demersuri în acest din urmă stat şi pe lângă Uniunea Internaţională a Telecomunicaţiilor; interdicţia litigioasă viza o societate elveţiană, ai cărei abonaţi locuiau pe teritoriul Confederaţiei şi care au continuat să recepţioneze programele mai multor emiţători; procedeul putea fi folosit pentru a dejuca o eventuală fraudă la lege; acesta nu era o formă de cenzură, ci o măsură luată contra unei staţii de emisie pe care autorităţile elveţiene puteau în mod rezonabil să o suspecteze că încerca să eludeze sistemul legal în vigoare în Elveţia în materie de radiocomunicaţii. Prin urmare, art. 10 din Convenţie nu a fost încălcat.

Într-o altă cauză, *Autronic AG c. Elveţiei*, Curtea a constatat că intră în sfera de aplicare a art. 10 recepţionarea programelor de televiziune prin intermediul unei antene parabolice sau de alt tip, fără a avea importanţă scopul beneficiarului. Curtea a reţinut că, în plan tehnic, s-a dezvoltat reţeaua de sateliţi care să asigure difuzarea unor programe televizate, iar în plan juridic, în cadrul Consiliului Europei, la data de 5.05.1989 a fost semnată Convenţia europeană asupra televiziunii transfrontaliere. La nivel naţional, mai multe state membre au autorizat recepţionarea de programe de televiziune necodate, transmise prin satelit, fără a pretinde solicitarea în prealabil a acordului autorităţilor statului sursă. Ţinând cont şi de interpretarea normelor internaţionale în materie, Curtea a înlăturat argumentul Guvernului pârât referitor la necesitatea protejării informaţiilor confidenţiale, deoarece simpla natură a emisiunilor în cauză, respectiv emisiuni necodate, destinate telespectatorilor din fosta Uniune Sovietică, nu era suficientă pentru a le califica drept emisiuni „nedestinate" utilizării generale a publicului. Pe de altă parte, chiar guvernul pârât a recunoscut în faţa Curţii că nu exista un risc concret de a intercepta informaţii secrete prin intermediul antenelor parabolice care pot recepţiona programe transmise prin satelit. Prin urmare, interdicţia impusă de statul pârât nu era „necesară într-o societate democratică". Deducem că restricţiile în această materie trebuie să fie minime, prezumţia fiind aceea de a lăsa libertate pentru receptarea sau transmiterea informaţiei audio sau video prin mijloace radio sau de transmitere prin satelit.

4. Jurisprudenţă generală relevantă

Regimul comunicării audiovizuale trebuie să fie guvernat de principiul respectării pluralismului. Statul nu poate să dispună de puteri discreţionare şi trebuie să ofere garanţii împotriva concentrărilor excesive, care depăşesc simplul obiectiv al dezvoltării mass-media. În ceea ce priveşte problema monopolurilor, menţinerea acestora fără a ţine cont de dispoziţiile art. 10 parag. 2 din Convenţie poate fi contrară libertăţii garantate de acest articol, privit în ansamblu.

În cauza *Tele 1 Privatfernsehgesellschaft MBH c. Austriei*, Curtea a reamintit jurisprudenţa sa din cauze precum *Informationsverein Lentia ş.a. c. Austriei* (§33) şi *Radio ABC c. Austriei* (§28), unde a considerat că sistemul de monopol operat în Austria, prin atribuţiile de supraveghere în domeniul media pe care le acordă autorităţilor, contribuia la menţinerea calităţii şi la asigurarea unui echilibru al programelor, fiind compatibil cu dispoziţiile art. 10 parag. 1 teza finală din Convenţie. Cu toate acestea, Curtea a constatat încălcarea art. 10, deoarece ingerinţa nu era necesară într-o societate democratică. Astfel, monopolul public era deosebit de restrictiv, deoarece făcea imposibilă transmiterea de informaţii prin alte surse decât cele publice. Faţă de progresul tehnic actual, asemenea restricţii nu se mai justifică. Calitatea şi varietatea programelor se poate realiza şi prin alte mijloace, cum ar fi sistemul licenţelor supus anumitor condiţii sau prin asigurarea participaţiei private în cadrul corporaţiilor naţionale. În cauza *Tele 1*, Curtea a reamintit că marja de apreciere a statului în domeniul art. 10 nu este absolută. Cu cât sunt mai importante drepturile în discuţie, cu atât mai strictă este „supravegherea" efectuată de Curte. Necesitatea oricărei ingerinţe în dreptul garantat de art. 10 parag. 1 trebuie să fie stabilită în mod convingător. Dincolo de chestiunile tehnice abordate în cauza analizată, legate de mijloacele de transmitere a informaţiei şi de accesibilitate, prin reţele terestre sau prin satelit, ceea ce prezintă importanţă este demersul Curţii de a analiza în concret datele statistice şi efectele pe care le-ar fi putut produce refuzul autorităţilor de a oferi licenţă pentru a transmite programe de televiziune prin reţeaua terestră şi altor „jucători" din domeniul privat. În acest sens, constatând că majoritatea utilizatorilor de servicii de televiziune din Viena aveau posibilitatea de a fi conectaţi la reţeaua de televiziune prin cablu, aceasta fiind o alternativă viabilă la reţeaua de televiziune terestră pentru furnizorii privaţi de servicii de televiziune prin cablu, Curtea a reţinut că nu a existat o încălcare a art. 10 din Convenţie.

Popa

În cauza *Meltex Ltd şi Mesrop Movsesyan c. Armeniei*, Curtea a considerat că refuzul autorităţii naţionale în domeniu de a acorda societăţii reclamante o licenţă de radiodifuziune constituia o ingerinţă în libertatea de comunicare a informaţiilor şi a ideilor. Cu toate că legea naţională prevedea criteriile în baza cărora autoritatea putea alege o societate pentru a-i acorda licenţa, nu conţinea obligaţia de a motiva deciziile sale. Prin urmare, atât reclamanta, cât şi publicul nu au putut cunoaşte motivele pentru care i-a fost refuzată acordarea licenţei. Curtea a reamintit că, în cadrul liniilor directoare privind independenţa şi funcţiile autorităţilor care reglementează în sectorul radiodifuziunii, Comitetul Miniştrilor a preconizat o aplicare deschisă şi transparentă a regulilor privind procedurile de acordare a licenţelor de radiodifuziune şi a recomandat ca toate deciziile luate de autorităţi să fie motivate corespunzător. Într-o rezoluţie din 27.01.2004, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei a concluzionat: „imprecizia legii a condus la atribuirea unei veritabile puteri discreţionare Comisiei Naţionale pentru televiziune şi radiodifuziune din Armenia". O procedură care nu obligă autoritatea naţională să îşi motiveze deciziile nu asigură o protecţie suficientă împotriva ingerinţelor arbitrare ale unei autorităţi publice, art. 10 din Convenţie fiind încălcat (a se vedea şi *Glas Nadezhda Eood şi Anatoliy Elenkov c. Bulgariei*, §§45-51). În ceea ce priveşte executarea acestei hotărâri de către statul pârât, Curtea s-a pronunţat recent în cauza *Meltex LTD c. Armeniei*, respingând cererea ca inadmisibilă.

În cauza *Centro Europa 7 SRL şi Di Stefano c. Italiei*, Curtea a analizat şi aspecte ţinând de sistemul de acordare a licenţelor de radiofrecvenţă şi condiţiile pentru a opera pe piaţa difuzorilor de servicii de televiziune, mai ales din perspectiva obligaţiilor pozitive care le revin statelor membre de a pune în practică un cadru legislativ şi administrativ adecvat şi coerent, pentru a asigura respectarea libertăţii de a comunica informaţii şi pluralismul efectiv în domeniul media. În această cauză, suma acordată cu titlu de despăgubiri pentru prejudiciul moral şi material suferit de societatea reclamantă, care timp de peste zece ani s-a văzut în imposibilitatea de a putea pătrunde în sectorul de televiziune, în ciuda obţinerii unei concesiuni prin licitaţie, a fost în cuantum de 10 milioane de euro.

Într-o cauză recentă, *Manole ş.a. c. Republicii Moldova*, Curtea a fost sesizată de mai mulţi reclamanţi care fuseseră angajaţi ai unei societăţi de stat din Republica Moldova, Teleradio-Moldova (TRM), care, la data faptelor, era unicul post de televiziune şi de radio naţional. Reclamanţii au

invocat faptul că societatea de stat era supusă unui control politic care se agravase după venirea la putere a Partidului Comunist în februarie 2001, prin asigurarea conducerii societăţii de către persoane fidele guvernului. Reclamanţii au denunţat o serie de măsuri şi nereguli, printre care şi înlăturarea lor din TRM, pe care le apreciau contrare art. 10 din Convenţie. Curtea a reţinut mai multe aspecte cu valoare de principiu. Astfel, atunci când un stat decide să creeze un sistem public de radiodifuziune, dreptul şi practica interne trebuie să garanteze că acest serviciu oferă un serviciu pluralist. Atunci când staţiile private nu sunt capabile să ofere o alternativă reală, iar societatea publică sau de stat este un difuzor unic sau dominant într-un stat sau într-o regiune, este indispensabil pentru buna funcţionare a democraţiei ca această societate să transmită informaţii şi comentarii echilibrate, independente şi imparţiale şi să ofere un spaţiu de dezbatere public unde să poată fi exprimate o gamă cât mai largă de puncte de vedere şi de opinii. În acest sens sunt normele adoptate de statele membre la Convenţie prin intermediul Comitetului Miniştrilor al Consiliului Europei, în materie de servicii publice de radiodifuziune. Statele membre trebuie să garanteze independenţa furnizorilor de astfel de servicii împotriva ingerinţelor de natură economică sau politică. Emisiunile de actualităţi trebuie să prezinte faptele şi evenimentele de o manieră echilibrată şi să incite la libera exprimare a opiniilor. Regulile pentru numirea organelor de conducere şi de supraveghere a unor astfel de societăţi de radio şi televiziune trebuie să fie stabilite astfel încât să evite orice posibil risc de expunere sau control politic. În cazul concret al reclamanţilor, Curtea a constatat că măsurile întreprinse în perioada litigioasă constituiau o atingere adusă libertăţii de exprimare. Pentru a rezuma, Curtea a reţinut că în Republica Moldova cadrul legislativ era absolut viciat, întrucât nu prevedea suficiente garanţii împotriva controlului, de către organele politice ale guvernului, asupra conducerii TRM şi, implicit, asupra politicii sale editoriale. Exemplele de parti-pris politic şi restricţiile asupra reportajelor pe care le-a constatat, au determinat Curtea să concluzioneze în sensul existenţei unei practici sistematice în a utiliza TRM pentru a promova politica partidului la putere ca şi practică administrativă. Prin urmare, reclamanţii nu aveau obligaţia de a utiliza căile de recurs interne, Curtea pronunţând o hotărâre de „condamnare" sub aspectul art. 10 din Convenţie.

Interdicţia de a putea depune o candidatură pentru obţinerea unei licenţe naţionale de radio pentru un organism religios a fost interpretată de Curte ca fiind justificată faţă de necesitatea de a preveni o situaţie în

care un grup religios ar predomina, mai ales în contextul în care mai multe religii coexistă în sânul aceleiaşi populaţii. Măsura era proporţională, dacă avem în vedere că accesul la obţinerea unei licenţe de radio la nivel local nu era îngrădit şi că aceasta intra în marja de apreciere a statului (*United Christian Broadcasters Ltd c. Regatului Unit*).

Curtea a declarat inadmisibilă cererea în cauza *Medya FM Reha Radyo ve İletişim Hizmetleri A.Ş. c. Turciei*, considerând că suspendarea timp de un an a dreptului de a difuza, ca urmare a difuzării unei serii de programe radio considerate contrare principiilor de unitate naţională şi de integritate teritorială, fiind susceptibile să incite la violenţă, la ură şi la discriminare rasială, reprezenta o ingerinţă prevăzută de lege, urmărea un scop legitim, fiind necesară într-o societate democratică (motivele pentru a justifica măsura erau „pertinente şi suficiente").

De asemenea, în ceea ce priveşte interzicerea difuzării unei reclame cu caracter religios, la un post de radio din Irlanda, trebuie amintită cauza *Murphy c. Irlandei*. Curtea a constatat că art. 10 nu a fost încălcat, apreciind că statul are o marjă mai mare de apreciere în domeniul moralei şi al religiei, decât în cel al discursului politic. În plus, s-a avut în vedere contextul istorico-religios din Irlanda şi faptul că interdicţia viza doar difuzarea prin mijloace radio.

Într-o altă cauză, *VgT Verein Gegen Tierfabriken c. Elveţiei*, asociaţia reclamantă milita pentru drepturile animalelor şi împotriva experimentelor realizate pe animale şi a metodelor de creştere a acestora în baterii. Ca reacţie la diferite spoturi publicitare realizate de crescătorii de animale, producători din industria cărnii, reclamanta a realizat un spot televizat în care prezenta dezavantajele creşterii animalelor în spaţii închise, fără posibilitate de mişcare. Solicitarea sa adresată Societăţii Elveţiene de radiodifuziune şi de televiziune a fost refuzată din cauza pretinsului caracter politic al spotului, iar demersurile judiciare ale reclamantei pentru a obţine acordul autorităţilor au fost sortite eşecului. Curtea a considerat că a existat o ingerinţă, prevăzută de lege şi care urmărea un scop legitim, acela de a împiedica grupuri puternice din punct de vedere financiar să obţină un beneficiu concurenţial din astfel de mesaje cu caracter politic. Cu toate acestea, restricţia adusă libertăţii de exprimare nu a „trecut" testul de proporţionalitate realizat de Curte. În cauză, instanţa naţională nu a oferit motive „pertinente şi suficiente" pentru a justifica ingerinţa produsă în dreptul reclamantei, deoarece nu a analizat cum acţionau în concret motivele generale prevăzute de lege care justificau interdicţia propagandei politice. În plus, reclamanta nu avea un

alt mijloc alternativ pentru a se adresa publicului cu privire la spotul respectiv, deoarece societatea care refuzase difuzarea era singura apţă să asigure o acoperire naţională pentru programele de televiziune. Ulterior, faţă de neexecutarea hotărârii din 28.06.2001, spotul în continuare fiind nedifuzat, reclamanta a introdus o nouă cerere în faţa Curţii, *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VGT) c. Elveţiei (nr. 2)*. Marea Cameră a constatat o nouă încălcare a art. 10 din Convenţie, după ce anterior fuseseră respinse excepţiile privind neepuizarea căilor de recurs interne şi excepţia privind lipsa de competenţă *ratione materiae*. S-a considerat că autorităţile naţionale nu şi-au respectat obligaţiile pozitive care le reveneau în temeiul art. 10 din Convenţie de a asigura respectarea dreptului reclamantei, după ce aceasta obţinuse iniţial o hotărâre „favorabilă" din partea Curţii.

Recent, Marea Cameră a analizat proporţionalitatea unei măsuri naţionale de neautorizare a difuzării unui spot publicitar, considerat ca având caracter politic, promovat de o organizaţie neguvernamentală care milita împotriva utilizării animalelor în scopuri comerciale sau ştiinţifice, pronunţându-se, cu nouă voturi contra opt, în sensul că nu s-a produs o încălcare a art. 10 din Convenţie (*Animal Defenders International c. Regatului Unit*).

5. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 804-807; *B. Selejan-Guţan*, Protecţia europeană a drepturilor omului, p. 194; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 448-449; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 748-749; *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights, p. 482-484; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 181-183.

Surse online: (62)

BCU IAŞI

Avocat

Profesionist în drept care este abilitat să ofere persoanelor fizice sau juridice asistenţă sau reprezentare juridică în faţa instanţelor judecătoreşti sau a altor organe, autorităţi sau instituţii, având la dispoziţie o serie de mijloace juridice pentru atingerea obiectivului exercitării dreptului la apărare, cu respectarea legii.

Fr. *avocat, défenseur*
Eng. *lawyer*

1. Noţiune şi reglementare

Vom analiza noţiunea de *avocat* doar din perspectiva drepturilor garantate de Convenţie, în special a dreptului la apărare al acuzatului consacrat în art. 6 parag. 3 lit. c) (a se vedea şi *dreptul de a se apăra singur sau prin apărător, ales sau desemnat din oficiu*). Potrivit acestui text, orice „acuzat" (a se vedea *acuzaţie în materie penală*) are dreptul de a se apăra singur sau de a beneficia de asistenţa unui apărător ales sau din oficiu, apărare care trebuie să fie efectivă (a se vedea şi dispoziţiile art. 48 parag. 2 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene).

Potrivit dreptului naţional, dreptul la apărare este garantat părţilor în cursul procesului penal (art. 6 C.proc.pen.), iar condiţiile privind asistenţa juridică şi reprezentarea acestora sunt prevăzute la art. 171-174 C.proc.pen. Dreptul la apărare este garantat şi prin art. 24 alin. (1) din Constituţia României, care adaugă la alin. (2) că, în tot cursul procesului, părţile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu (a se vedea şi dispoziţiile art. 47 parag. 2 şi 3 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene).

Atât Convenţia, cât şi Codul de procedură penală fac referire la „apărător", iar nu la avocat, în contextul în care dreptul de a beneficia de asistenţă juridică este o componentă a dreptului mai larg la apărare. Trebuie menţionat că asistenţa juridică, în sensul art. 6 parag. 3 lit. c) din Convenţie, se poate acorda nu numai prin avocat, profesie exercitată cu stricta respectare a normelor interne care o organizează la nivelul fiecărui stat membru, ci şi prin altă persoană desemnată de acuzat, cu condiţia ca acesta să fie abilitat să acorde o astfel de asistenţă, care trebuie să fie efectivă (*Engel ş.a. c. Olandei*, §91). Statele membre rămân, însă, pe deplin competente să reglementeze modul în care pot controla condiţiile în care se acordă această asistenţă juridică sau reprezentare, pentru a nu se

aduce atingere dispoziţiilor legale în vigoare care reglementează profesiile juridice în fiecare stat în parte.

În România, în conformitate cu dispoziţiile Legii nr. 51/1995 pentru organizarea şi exercitarea profesiei de avocat, republicată (M.Of. nr. 98 din 7 februarie 2011), profesia de avocat este liberă şi independentă, cu organizare şi funcţionare autonome, în condiţiile legii şi ale statutului profesiei. Profesia de avocat se exercită numai de avocaţii înscrişi în tabloul baroului din care fac parte, barou component al Uniunii Naţionale a Barourilor din România (U.N.B.R.).

2. Aplicaţii

S-a arătat că este permis statelor membre să adopte reglementări care să impună condiţia ca avocatul care asistă partea în vederea formulării de concluzii orale, în faţa Curţii Supreme sau a unei alte instanţe de recurs, să facă parte dintr-un barou specializat (*Meftah ş.a. c. Franţei*, §§45-47). De asemenea, sunt permise reglementări care să organizeze calificarea şi conduita avocaţilor autorizaţi să practice această profesie într-un anumit sistem de drept, precum şi eventualele dispoziţii care să vizeze practicarea dreptului în faţa instanţelor naţionale de către avocaţi calificaţi în alte state membre.

În ceea ce priveşte reglementarea profesiei de avocat în România, Curtea s-a pronunţat în cauza *Bota c. României*. Referitor la desfiinţarea asociaţiei „Bonis Potra", Curtea a considerat că era o măsură prevăzută de lege, urmărea un scop legitim, respectiv apărarea ordinii publice şi protecţia drepturilor şi libertăţilor altora, în special ale persoanelor care apelează la avocaţi pentru apărarea intereselor lor, fiind necesară într-o societate democratică, deoarece asociaţia întreprinsese acte concrete pentru înfiinţarea de barouri în afara sistemului UNBR, ceea ce contravenea legii în vigoare. Prin urmare, dreptul de asociere al reclamantului nu a fost încălcat.

Referitor la asistenţa juridică prestată de avocatul desemnat din oficiu, fără a fi remunerat sau fără a i se returna cheltuielile ocazionate de procedură, din cauza stării de insolvabilitate a clientului, Curtea a concluzionat în sensul că munca prestată în aceste condiţii, în ciuda inconvenientelor rezultate, nu reprezintă o muncă forţată sau obligatorie, în sensul dispoziţiilor art. 4 parag. 2 din Convenţie (*Van der Mussele c. Belgiei*, §§39-40).

În ceea ce priveşte justificarea garanţiei de la art. 6 parag. 3 lit. c) din Convenţie, pentru a se asigura egalitatea armelor, acuzatul trebuie plasat

pe o poziție care să nu îi creeze un dezavantaj în raport cu acuzarea. Or, dacă acuzarea este susținută în mod tradițional de procuror, care exercită o profesie juridică, atunci trebuie să i se acorde și persoanei acuzate posibilitatea de a beneficia de cunoștințele unui specialist, cum este avocatul. În România, în exercitarea dreptului la apărare, avocatul are dreptul și obligația de a stărui pentru realizarea liberului acces la justiție, pentru un proces echitabil și într-un termen rezonabil [art. 2 alin. (5) din Legea nr. 51/1995].

Statul nu îi poate impune unei persoane obligația de a se apăra singură (*Pakelli c. Germaniei*, §31).

De altfel, însăși Curtea a arătat că avocatul „acuzatului" poate să îndeplinească rolul de „câine de pază" al respectării regulilor de procedură, atât în interesul general, cât și pentru cel al clientului său (cauzele reunite *Ensslin, Baader și Raspe c. Germaniei*).

3. Referințe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 550-553; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 291-293; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 312-322; *O. Predescu, M. Udroiu*, Convenția europeană a drepturilor omului și dreptul procesual penal român, p. 94-95, 417-419.

Surse online: (84)

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Azil

Dreptul absolut şi discreţionar al unui stat suveran de a acorda intrarea şi stabilirea pe teritoriul său a unor persoane străine, urmărite în ţara lor pentru activităţi politice, ştiinţifice, religioase etc. (ce nu sunt în concordanţă cu ordinea de drept a statului respectiv).

Fr. *asile et migration*
Eng. *asylum and migration*

1. Reglementare internaţională selectivă

Dreptul **de a căuta azil** este recunoscut de Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, în art. 14 parag. 1: *„1. Oricine are dreptul de a căuta azil în caz de persecuţie"*.

Convenţia de la Geneva din 1951 privind statutul refugiaţilor prevede în art. 33 parag. 1 ca principiu fundamental nereturnarea (*non-refoulement*): *„1. Niciun stat contractant nu trebuie să expulzeze sau să returneze un refugiat, sub nicio formă, în teritorii unde viaţa sau libertatea i-ar fi ameninţate pe bază de rasă, religie, naţionalitate, apartenenţă la un grup social sau opinie politică"*. Acesta este un principiu de bază de la care nu se admit rezerve, considerat fiind ca făcând parte din dreptul cutumiar, cu forţă obligatorie pentru toate statele.

În dreptul Uniunii Europene, Tratatul privind funcţionarea Uniunii Europene (în vigoare la data de 1 decembrie 2009), prevede în Titlul V – Spaţiul de libertate, securitate şi justiţie – din Partea a treia (art. 67) că *„2. Uniunea va realiza o politică comună cu privire la azil, imigraţie şi controlul frontierelor, bazată pe solidaritate între statele membre, ceea ce echitabil pentru cetăţenii străini"*.

Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene conţine o prevedere expresă cu privire la azil, care stipulează următoarele (art. 18): *„Dreptul la azil va fi garantat cu respectarea regulilor prevăzute în Convenţia de la Geneva din 28 iulie 1951 şi a Protocolului din 31 ianuarie 1967 privind statutul refugiaţilor şi în conformitate cu Tratatul de înfiinţare a Comunităţii Europene"*. Începând cu Consiliul European de la Tampere din 1999, Uniunea Europeană a organizat implementarea unui sistem european comun în materie de azil.

Recomandarea Comisarului pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei cu privire la drepturile străinilor care doresc să intre pe teritoriul

unui stat membru al Consiliului Europei prevede, printre altele că: *„1. Fiecare persoană are dreptul la sosirea la frontiera unui stat membru, să fie tratată cu respectul cuvenit demnităţii sale umane şi să nu fie considerată, în mod automat, autor al vreunei infracţiuni sau contravenţii".*

2. Aspecte jurisprudenţiale

Imigraţia este un fenomen în continuă creştere în Europa, mai ales Occidentală şi devine problematic, de aceea statele europene încearcă să limiteze prin măsuri legislative sau administrative efectele acestuia, Europa devenind din acest punct de vedere o adevărată „fortăreaţă". Organele Convenţiei au urmat această cale şi pentru o perioadă îndelungată de timp au ocolit abordarea acestei probleme, lăsând o mare libertate statelor contractante (*Moustaquim c. Belgiei*; *Abdulaziz, Cabales şi Balkandali c. Regatului Unit*).

În acelaşi timp, s-a considerat că solicitantul de azil face parte dintr-un grup vulnerabil şi neprivilegiat, având nevoie de protecţie specială, existând, în acest sens, un consens la nivel internaţional şi european cu privire la nevoia de protecţie specială, aşa cum reiese din Convenţia de la Geneva şi din standardele elaborate la nivelul Uniunii Europene şi a Consiliului Europei.

Comisia a statuat că nu există un drept de a dobândi o anume naţionalitate şi niciun drept la a primi drept de şedere într-un anume stat şi că art. 6 nu ar fi aplicabil în materie de azil, expulzare, deportare şi alte proceduri similare, care ţin de dreptul public (*Omkarananda and the Divine Light Zentrum c. Elveţiei*), abordare confirmată de către Curte în *Maaouia c. Franţei*. Deşi legalitatea unei decizii de refuz de a acorda un drept de şedere nu poate fi contestată în sensul art. 6 din Convenţie, aceasta poate pune probleme în temeiul art. 8 din Convenţie (*Al Nashif c. Bulgariei*; *Lupşa c. României*; *Abou Amer c. României*).

În cauze privind expulzarea solicitanţilor de azil, Curtea nu examinează cererile propriu-zise de azil şi nici nu verifică cum anume Statele îşi îndeplinesc obligaţiile ce le incumbă în baza Convenţiei de la Geneva. Rolul său este să verifice dacă există suficiente garanţii care să îl protejeze pe reclamant împotriva returnării arbitrare, directă sau indirectă, în ţara de unde a fugit (*T.I. c. Regatului Unit*), responsabilitatea pentru implementarea şi punerea în aplicare a drepturilor şi libertăţilor garantate de Convenţie aparţinând, în primul rând, autorităţilor naţionale.

O primă problemă care se pune în jurisprudenţa Curţii cu privire la cauzele referitoare la azil este aceea a existenţei căilor de recurs interne cu

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

privire la contestarea refuzului de acordare a azilului şi a posibilităţii reclamanţilor de a le epuiza. În primul rând, o cale de recurs internă trebuie să aibă efect suspensiv, în mod automat, şi astfel de cauze trebuie examinate urgent (a se vedea *Jabari c. Turciei*; *Rahimi c. Greciei*).

Deşi dreptul de a primi azil nu este garantat prin Convenţie, atunci când un reclamant este supus unui risc real de tortură sau rele tratamente, inclusiv execuţia extrajudiciară sau arbitrară, se aplică interdicţia absolută a torturii şi relelor tratamente prevăzută de art. 3 din Convenţie, indiferent dacă relele tratamente sunt aplicate de către agenţi ai statului sau de către persoane private (a se vedea, în acest sens, *Soering c. Regatului Unit*; *M.S.S. c. Belgiei şi Greciei*; *H.L.R. c. Franţei* – risc de tortură din partea unor grupări de crimă organizată; *Ahmed c. Austriei* – expulzare într-o ţară unde se desfăşura un război civil; *Nasri c. Franţei* – expulzarea unei persoane cu handicap sever).

Interdicţia este una absolută, dar relele tratamente trebuie să atingă un anumit grad minim de gravitate. Reclamantul trebuie să dovedească, măcar cu un început de probă, riscul pe care îl pretinde şi, pentru a beneficia de garanţii, expulzarea trebuie să fie iminentă. Măsuri suplimentare de protecţie trebuie puse în aplicare în cazul expulzărilor minorilor neînsoţiţi (*Rahimi c. Greciei*).

În cauza *M.S.S. c. Belgiei şi Greciei*, Curtea a examinat pe larg această problemă. Curtea a notat că statele care formează graniţa externă a Uniunii Europene se confruntă cu mari dificultăţi în a face faţă fluxului de migranţi şi solicitanţi de azil în continuă creştere. Situaţia este accentuată de transferurile de solicitanţi de azil din alte state membre în aplicarea Regulamentului Dublin (Regulamentul Consiliului nr. 343/2003 din 18.02.2003, care stabileşte criteriile şi mecanismele de determinare a statului responsabil cu examinarea unei cereri de azil formulată de un cetăţean a unui stat nemembru şi care se aplică statelor membre ale Uniunii Europene, Norvegiei, Islandei şi Elveţiei). Curtea nu subestimează sarcina şi presiunea pe care această situaţie le implică asupra statelor vizate, mai ales în contextul crizei economice actuale. Este conştientă, în mod special, de dificultăţile pe care le implică primirea migranţilor sau a solicitanţilor de azil la sosirea lor pe aeroporturile internaţionale şi de numărul foarte mare a acestor solicitanţi de azil comparativ cu capacitatea de absorbţie a unora dintre aceste state. Totuşi, având în vedere caracterul absolut al art. 3, aceste dificultăţi nu pot exonera un stat de îndeplinirea obligaţiilor pe care le incumbă acest articol (*M.S.S. c. Belgiei şi Greciei*, §223).

Reținerea străinilor, însoțită de garanții adecvate pentru persoanele în cauză, este admisibilă doar pentru a permite statelor să combată migrația ilegală, îndeplinindu-și, în același timp, obligațiile asumate pe plan internațional, în special cele prevăzute în Convenția de la Geneva din 1951 privind statutul refugiaților și de Convenție. Preocuparea legitimă a statelor de a contracara încercările frecvente de eludare a restricțiilor cu privire la imigrare nu trebuie să afecteze protecția de care se bucură solicitanții de azil în temeiul acestor convenții (*M.S.S. c. Belgiei și Greciei*, §216).

Condițiile de detenție, însă, trebuie să fie conforme cu exigențele art. 3 din Convenție. Astfel, Curtea a considerat ca încălcări ale art. 3 din Convenție următoarele: deținerea unui solicitant de azil într-o cabină confecționată din prefabricate timp de două luni, fără să i se permită să iasă în aer liber sau să dea un telefon (*S.D. c. Greciei*); o perioadă de detenție de șase zile, într-un spațiu închis, deținutul fiind nevoit să doarmă pe o saltea murdară și fără acces liber la grupul sanitar; detenția unui solicitant de azil timp de trei luni în incinta poliției, în așteptarea unei decizii administrative, fără acces la vreo activitate recreativă (*Tabesh c. Greciei*) etc.

Măsurile de expulzare sau extrădare ale solicitanților de azil pot ridica probleme și din perspectiva dreptului la respectarea vieții de familie și a vieții private garantat de art. 8 din Convenție (de exemplu: *Gaskin c. Regatului Unit*), deoarece totalitatea legăturilor sociale dintre imigranții cu drept de ședere și comunitatea în care locuiesc constituie „viață privată" în sensul art. 8 din Convenție.

Persoanele care vor să intre într-o țară anume se confruntă adesea cu obligația de a dovedi relația de rudenie cu persoana sau persoanele aflate în țara respectivă, ceea ce nu contravine, în principiu, cu prevederile art. 8 din Convenție. În ceea ce-i privește pe soți, principiile se regăsesc în cauza *Abdulaziz, Cabales și Balkandali c. Regatului Unit*: nu există o obligație pozitivă în sarcina statelor contractante de a respecta alegerea cuplurilor căsătorite în ceea ce privește țara unde vor să-și stabilească reședința matrimonială, statele au o marjă de apreciere largă, trebuie să se verifice eventualele obstacole din cauza cărora cuplul nu-și poate stabili reședința matrimonială în statele de origine, este relevant aspectul dacă la momentul încheierii căsătoriei aveau cunoștință de aceste obstacole. S-a constatat, însă, încălcarea art. 8 din Convenție în cauze în care unul dintre soți nu are nicio legătură cu țara celuilalt soț și expulzarea ar pune în pericol însăși existența căsătoriei (*Beldjoudi c. Franței*), sau când lega-

turile unuia dintre soţi sunt mult mai puternice cu ţara gazdă faţă de ţara de origine (*Omojudi c. Regatului Unit*; *Boultif c. Elveţiei*). În caz de poligamie, prevalează principiile culturale vest europene privind interzicerea acesteia.

În cazul cererilor privind acordarea dreptului de intrare copiilor, se aplică, în general, aceleaşi principii cu privire la verificarea condiţiilor în care familia se poate reuni în ţara de origine, cu condiţia apărării interesului superior al copilului. Curtea a constatat neîncălcări în cauze precum *Ahmut c. Olandei*, pentru un copil de origine marocană, *Gul c. Elveţiei*, pentru un copil de origine turcă, *P.R. c. Olandei*, pentru un copil din Insulele Capului Verde, dar a constatat încălcări în cazuri în care unul dintre părinţi a obţinut statut de refugiat politic sau părinţii au legături mai strânse cu ţara gazdă decât cu cea din care provine copilul. În cazul expulzării părinţilor, se analizează o serie de factori: în ce măsură viaţa familială este întreruptă (*Ciliz c. Olandei*), dacă există obstacole insurmontabile ca familia să se reunească în ţara de origine, dacă există consideraţii de ordine publică pentru a justifica expulzarea, vârsta şi capacitatea de adaptare a copilului (*Nolan şi K. c. Rusiei*) sau dacă copilul a fost născut când mama nu avea drept legal de şedere în statul respectiv. Pentru a examina conformitatea cu Convenţia a expulzării imigranţilor de „a doua generaţie", Curtea analizează profunzimea relaţiilor persoanei vizate cu ţara gazdă şi cu cea de origine: durata şederii, gradul de cunoaştere a limbii şi culturii, existenţa unor legături familiale sau de prietenie, gradul de dependenţă de familia din statul care expulzează, starea psihologică a persoanei (a se vedea *Boughanemi c. Franţei*; *Baghli c. Franţei*). Jurisprudenţa Curţii în această materie este în prezent destul de clară, în sensul că, pentru a justifica expulzarea unui imigrant care şi-a petrecut cea mai mare parte a copilăriei în ţara gazdă, trebuie să existe motive foarte bine întemeiate (*Maslov c. Austriei*). Curtea a constatat încălcări în cauze în care reclamantul are legături mai strânse cu ţara gazdă: *Yilmaz c. Germaniei*, *Moustaquim* şi neîncălcări în cazuri în care adolescenţii expulzaţi păstraseră legături cu ţara de origine: *Benrachid c. Franţei*. Gravitatea şi recurenţa eventualelor infracţiuni săvârşite de persoana vizată de măsura expulzării în ţara gazdă, mai ales cele ce ţin de traficul de droguri, pot fi elemente demne de luat în considerare (*Djaid c. Franţei*; *Najafi c. Suediei*; *Mutlag c. Germaniei*; *Joseph Grant c. Regatului Unit*).

Ceea ce reiese din jurisprudenţa Curţii anterior prezentată este că trebuie să se pună corect şi echitabil în balanţă interesele individuale ale

reclamantului şi interesul legitim al societăţii de a limita şi controla imigraţia. De exemplu, în cauza *Nasri c. Franţei*, expulzarea unei persoane surdo-mute a fost considerată incompatibilă cu prevederile Convenţiei din următoarele motive. Reamintind că statelor contractante le revine sarcina să asigure ordinea publică, în special în exercitarea dreptului lor de a controla intrarea şi şederea celor care nu au cetăţenia statului respectiv, Curtea a subliniat că, totuşi, deciziile statelor în această materie, în măsura în care ele aduc atingere unui drept protejat de art. 8 din Convenţie, trebuie să fie necesare într-o societate democratică, adică justificate de o necesitate imperioasă şi, în special, proporţionale scopului legitim urmărit. Astfel, în examinarea necesităţii şi a proporţionalităţii, ar fi trebuit să se ţină cont, printre altele, de infirmitatea reclamantului, deoarece, pentru un individ care se confruntă cu asemenea obstacole, familia prezintă o importanţă cu totul specială, astfel că decizia de a expulza reclamantul, dacă ea ar fi executată, nu ar fi proporţională cu scopul legitim urmărit.

3. Referinţe bibliografice

Specifice: *A. Năstase, B. Aurescu*, Drept internaţional public. Sinteze, ed. 7, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2012, p. 150; *R. Miga-Beşteliu*, Drept internaţional public, vol. I, Ed. All Beck, 2005, p. 136.

Generale: *R.C.A. White*, *C. Ovey*, The European Convention on human rights, p. 408-410; *K. Reid*, Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights, p. 139-142; *J.-F. Renucci*, Droit Européen des Droits de l'Homme, p. 309-321.

BCU IAŞI / CENTRUL UNIVERSITAR

Bun

Condiție de admisibilitate potrivit căreia un reclamant poate să pretindă în fața CEDO o încălcare a art. 1 din Protocolul nr. 1 Adițional la Convenție, sub condiția ca acțiunile sau omisiunile statului pârât să se refere la „bunurile" sale în sensul acestui articol.

Fr. *bien*
Eng. *possession*

1. Noțiune

Aria de aplicare *ratione materiae* (a se vedea *condițiile de admisibilitate*) a art. 1 din Protocolul nr. 1, care garantează în substanță dreptul de proprietate, este determinată de **noțiunea autonomă de bun**.

Fiind autonomă, noțiunea de bun este independentă de clasificările din dreptul intern, definirea ei făcându-se de către Curte, prin intermediul jurisprudenței sale. În acest sens, instanța de la Strasbourg a plecat de la ideea că noțiunea de bun nu se rezumă la **proprietatea asupra unor bunuri corporale, mobile sau imobile** (*Gasus Dosier-Und Fördertechnik GmbH c. Olandei*), extinzându-se și la alte drepturi și interese care au o valoare economică (*Paeffgen GmbH c. Germaniei*).

Astfel, **alte drepturi reale**, atât principale (*Wittek c. Germaniei*, *James ș.a. c. Regatului Unit*), cât și accesorii (*S. c. Regatului Unit*), dar și **drepturile reale corespunzătoare dreptului de proprietate publică** (*Posti și Rahko c. Finlandei*), pot constitui bunuri în sensul Convenției, sub condiția de a avea ca titular o persoană de drept privat.

De asemenea, s-a considerat că noțiunea de bun se referă atât la „bunurile actuale", cât și la diverse **valori patrimoniale**, inclusiv **creanțe**, în baza cărora un reclamant poate pretinde că are cel puțin o *„speranță legitimă"* de a obține beneficiul efectiv al unui drept de proprietate [*Pressos Compania Naviera S.A. ș.a. c. Belgiei*; *J.A. Pye (Oxford) Ltd și J.A. Pye (Oxford) Land Ltd c. Regatului Unit*; *Maltzan ș.a. c. Germaniei*; *Kopecký c. Slovaciei*; *Ian Edgar (Liverpool) Ltd c. Regatului Unit*; *Wendenburg ș.a. c. Germaniei*; *Levänen ș.a. c. Finlandei*; *Anheuser-Busch Inc. c. Portugaliei*; *Gratzinger și Gratzingerova c. Republicii Cehe*].

În ceea ce privește materia **prestațiilor sociale**, Curtea a statuat că, deși art. 1 din Protocolul nr. 1 nu presupune dreptul de a obține prestații

sociale, indiferent de tipul lor, un reclamant poate beneficia în condiţiile legii interne de un bun (*Muller c. Austriei*). Astfel, independent de caracterul contributiv sau non-contributiv al prestaţiei sociale, art. 1 din Protocolul nr. 1 se aplică atunci când statul pârât adoptă o legislaţie care prevede acordarea automată a unei prestaţii sociale şi când reclamantul îndeplineşte condiţiile prevăzute de lege, inclusiv sub aspectul plăţii prealabile a contribuţiilor, în situaţia în care o astfel de cerinţă e prevăzută de lege (*Stec ş.a. c. Regatului Unit*, §§53-55; *Andrejeva c. Letoniei*, §77; *Moskal c. Poloniei*, §38).

Art. 1 din Protocolul nr. 1 este aplicabil *ratione materiae* şi în situaţia **drepturilor ce decurg din exercitarea unei profesii.** În acest sens, Curtea a analizat **clientela** ca o valoare patrimonială, constituită ca rezultat al exerciţiului unei profesii (*Lederer c. Germaniei*; *Wendenburg ş.a. c. Germaniei*; *Olbertz c. Germaniei*; *Döring c. Germaniei*; *Van Marle ş.a. c. Olandei*). De asemenea, a considerat că **licenţele** pentru desfăşurarea unei activităţi comerciale reprezintă un bun (*Megadat.com SRL c. Republicii Moldova*; *Bimer S.A. c. Republicii Moldova*; *Rosenzweig şi Bonded Warehouses Ltd c. Poloniei*; *Capital Bank AD c. Bulgariei*; *Tre Traktörer Aktiebolag c. Suediei*).

Având în vedere valoarea lor patrimonială, drepturile privind **proprietatea intelectuală** constituie, de asemenea, un bun (*Melnitchouk c. Ucrainei*; *Anheuser-Busch Inc. c. Portugaliei*).

În schimb, art. 1 din Protocolul nr. 1 nu recunoaşte în mod abstract dreptul de a dobândi bunuri (*Van der Mussele c. Belgiei*, §48; *Kuczynska c. Poloniei*; *Slivenko c. Letoniei*, §121). În plus, nu creează o obligaţie generală pentru state de a menţine, printr-o indexare sistematică, puterea de cumpărare a sumelor depuse la organismele financiare (*Asociaţia şi liga pentru protecţia cumpărătorilor de automobile ş.a. c. României*).

2. Aplicaţii în cauze împotriva României

2.1. Restituirea bunurilor

Art. 1 din Protocolul nr. 1 nu impune statelor contractante obligaţia de a restitui bunurile pe care le-au preluat în mod abuziv înainte de ratificarea Convenţiei.

În schimb, atunci când, după ratificarea Convenţiei, inclusiv a Protocolului nr. 1, un stat adoptă o legislaţie care prevede restituirea bunurilor confiscate anterior, instanţa de la Strasbourg consideră că aceasta generează un nou drept de proprietate pentru persoanele care îndeplinesc

condiţiile de restituire, iar art. 1 din Protocolul nr. 1 devine aplicabil. Acelaşi principiu este aplicabil şi în situaţia în care legislaţia este adoptată înainte de ratificarea Convenţiei, dar rămâne în vigoare după ratificarea Protocolului nr. 1 (*Maria Atanasiu ş.a. c. României*).

Atunci când un stat decide să adopte o legislaţie privind restituirea, el se bucură de o marjă amplă de apreciere (a se vedea *principiul subsidiarităţii* şi *marja de apreciere*) în ceea ce priveşte domeniul de aplicare, condiţiile impuse pentru restituire, întinderea reparaţiei, posibilitatea de a exclude anumite categorii de foşti proprietari.

În concret, Curtea a constatat că atunci când, în temeiul acestei legislaţii, autorităţile statului au emis decizii de natură administrativă (*Viaşu c. României*, §§59-60; *Elias c. României*, §21) sau judiciară (*Păduraru c. României*, §65; *Deneş ş.a. c. României*, §§46-47) prin care s-a recunoscut, chiar şi în cuprinsul considerentelor hotărârii, dreptul reclamanţilor la restituire sau despăgubire, respectivele decizii determină naşterea unui „bun actual".

Chiar în lipsa unei astfel de decizii administrative sau judiciare, atunci când din hotărârile judecătoreşti interne rezultă fie şi în mod indirect faptul că sunt îndeplinite condiţiile legale pentru a beneficia de măsurile de reparaţie (naţionalizarea ilegală a bunului şi dovada calităţii de moştenitor a fostului proprietar), aceste hotărâri reprezintă „o jurisprudenţă bine stabilită a instanţelor", iar reclamanţii se bucură de un „interes patrimonial" suficient de bine stabilit în dreptul intern şi care ţine de noţiunea de „bun" (*Maria Atanasiu ş.a. c. României*) (a se vedea *speranţa legitimă*).

Din contră, atunci când nu sunt îndeplinite condiţiile prevăzute de legile privind restituirea, reclamanţii nu au un bun în sensul Convenţiei (*Morariu ş.a. c. României* – neîndeplinirea condiţiei privind cetăţenia română).

2.2. Neexecutarea hotărârilor judecătoreşti

O hotărâre judecătorească definitivă, al cărei obiect se încadrează în situaţiile descrise în secţiunea *Noţiune*, determină naşterea unei valori patrimoniale care fundamentează *speranţa legitimă* a reclamantului de a vedea executată această hotărâre judecătorească favorabilă lui. Această speranţă legitimă echivalează cu existenţa unui bun în patrimoniul reclamantului şi atrage aplicabilitatea art. 1 din Protocolul nr. 1 (*Tacea c. României*).

Chiar o hotărâre judecătorească prin care se constată aplicabilitatea compensării între creanţele reciproce ale părţilor dă naştere unui bun în sensul Convenţiei (*SC Ghepardul SRL c. României*).

Atunci când statul este debitorul obligației stabilite prin hotărârea judecătorească, neexecutarea sau executarea cu întârziere a acesteia constituie o ingerință arbitrară în dreptul de proprietate al reclamantului, care determină încălcarea art. 1 din Protocolul nr. 1 (*Abramiuc c. României*; *Orha c. României*).

Însă, în situația în care, în vederea executării unor hotărâri judecătorești și ținând seama de cuantumul sumelor totale de executat și de necesitatea menținerii echilibrului bugetar, statul a stabilit un mecanism de eșalonare a plăților care a fost respectat de către autoritățile interne, precum și indexarea sumelor virate reclamanților cu indicele de inflație la data plății, Curtea a considerat că exigențele art. 1 din Protocolul nr. 1 au fost respectate (*Dumitru ș.a. c. României*).

Chiar atunci când debitorul obligației stabilite prin hotărârea judecătorească este o persoană privată, în măsura în care statul, prin organele sale de specialitate, nu a luat toate măsurile necesare în vederea executării cu celeritate a hotărârii judecătorești favorabile reclamantului, Curtea constată încălcarea art. 1 din Protocolul nr. 1 (*Ion-Cetină și Ion c. României*).

2.3. Anularea unei hotărâri judecătorești irevocabile în cadrul unei căi extraordinare de atac

Atunci când într-o procedură extraordinară (recurs în anulare, revizuire, contestație în anulare) al cărui caracter echitabil este contestat de către Curte (a se vedea *principiul securității raporturilor juridice*), se anulează o hotărâre judecătorească prin care se stabilisera în mod definitiv drepturi în favoarea reclamantului, aceste drepturi sunt considerate bunuri în sensul Convenției și, în consecință, se constată și încălcarea art. 1 din Protocolul nr. 1 (alături de încălcarea art. 6) (*Brumărescu c. României*; *Androne c. României*; *Mitrea c. României*).

Din contră, atunci când Curtea a constatat că procedura desfășurată în cadrul căii extraordinare de atac este în afara oricărui arbitrariu (neîncălcarea art. 6), în ceea ce privește capătul de cerere întemeiat pe dispozițiile art. 1 din Protocolul nr. 1, s-a reținut că reclamantul nu deținea un bun în sensul Convenției, având în vedere că hotărârea inițială care a fost pronunțată în favoarea sa a fost desființată într-o procedură considerată echitabilă (*Tomescu c. României*).

2.4. Drepturi ce decurg din exercitarea unei profesii

Clientela constituită ca urmare a exercitării profesiei de avocat reprezintă un bun pentru respectarea căruia era esențial ca reclamantul să poată oferi

clienților săi întreaga paletă de servicii caracteristice pentru un avocat, inclusiv reprezentarea în fața instanțelor (*Buzescu c. României*).

2.5. Salariul și pensia

Dispozițiile Convenției nu conferă un drept de a primi un salariu într-un anumit cuantum (*Vilho Eskelinen ș.a. c. Finlandei*, §94; *Kjartan Ásmundsson c. Islandei*, §39). Astfel, statul poate să stabilească, de o manieră discreționară, ce beneficii trebuie plătite angajaților săi din bugetul de stat. Prin urmare, statul poate ca, în funcție de politica sa bugetară, prin modificări legislative corespunzătoare, să introducă, să suspende sau să înceteze plata unor astfel de beneficii (*Ketchko c. Ucrainei*, §23).

Totuși, atunci când o dispoziție legală prevede plata anumitor beneficii, iar condițiile stipulate sunt respectate, autoritățile nu pot refuza în mod deliberat plata acestora atâta timp cât dispozițiile legale rămân în vigoare. În mod similar, un reclamant poate invoca o ingerință în dreptul la respectarea bunurilor sale, în ce privește salariile, atunci când a fost recunoscut printr-o hotărâre judecătorească dreptul la o creanță suficient de bine determinată împotriva statului (*Mureșanu c. României*, §26).

În aplicarea principiilor de mai sus, Curtea a considerat că reducerea salariul reclamanților cu 25%, pentru o perioadă de șase luni, în temeiul Legii nr. 118/2010, precum și inexistența unei hotărâri judecătorești care să constate dreptul reclamanților de a primi salariul în alt cuantum, nu susțin argumentația relativă la existența unui „bun" în sensul art. 1 din Protocolul nr. 1 Adițional la Convenție (*Mihăieș și Senteș c. României*).

În mod simetric, în cauza *Frimu ș.a. c. României* reclamantele au susținut că reforma sistemelor de pensii prin Legea nr. 119/2010 a încălcat dreptul lor de proprietate, prin privarea lor de pensia stabilită în momentul pensionării lor.

Curtea a luat act de faptul că pensia datorată reclamantelor în virtutea contribuțiilor vărsate pe durata anilor de serviciu nu a fost în niciun fel afectată de reformă și că reducerea nu a avut efect retroactiv. Reclamantele au pierdut doar suplimentul la pensie, care era acoperit integral de la bugetul de stat și care reprezenta un avantaj de care beneficiaseră anterior în calitatea lor de personal auxiliar în cadrul sistemului de justiție. În această privință, Curtea a considerat că reducerea pensiilor reclamantelor, deși substanțială, a constituit o modalitate de integrare a acestor pensii în sistemul general de pensii, menită să asigure echilibrul bugetar și să corijeze disparitățile existente între diferitele sisteme. Având în vedere aceste considerente, Curtea a considerat că reducerile operate

prin efectul legii nu reprezintă o povară disproporţionată şi excesivă, incompatibilă cu dreptul de proprietate.

O greutate importantă în argumentaţia Curţii a fost acordată faptului că statele beneficiază de o marjă de apreciere destul de amplă în ceea ce priveşte reglementarea politicii lor sociale. Astfel, cât priveşte adoptarea unor legi care să stabilească un echilibru între cheltuielile şi veniturile statului care implică, de obicei, o analiză a problemelor de ordin politic, economic şi social, autorităţile naţionale sunt, în principiu, mai bine plasate pentru a alege mijloacele cele mai adecvate pentru realizarea acestui lucru şi Curtea respectă alegerea lor, cu excepţia cazului în care acestea se dovedesc în mod evident lipsite de temei rezonabil (*Jankovic c. Croaţiei*; *Kuna c. Germaniei*).

3. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1649-1660; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 656-662; *R.C.A. White, C. Ovey*, *The European Convention on Human Rights*, p. 481-488; *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention of Human Rights, p. 681-691.

Surse online: (35)

BCU IAŞI / CENTRAL

Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene

Acord interinstituțional, din punct de vedere juridic, *text de referință*, din punct de vedere politic; declarație comună a Parlamentului european, a Consiliului Uniunii și a Comisiei Europene, prin care aceste instituții se angajează să respecte drepturile incluse în document. În prezent, are aceeași valoare juridică cu cea a tratatelor, în conformitate cu art. 6 alin. (1) TUE.

Fr. *Charte des droits fondamentaux de l'Union européenne*
Eng. *European Union Charter of Fundamental Rights*

1. Noțiune

Începând cu 1 decembrie 2009, data intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene a devenit izvorul principal al dreptului european al drepturilor omului. Astfel, potrivit art. 6 alin. (1) din Tratatul de la Lisabona *„Uniunea recunoaște drepturile, libertățile și principiile enunțate de Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene din 7 decembrie 2000, astfel cum a fost adoptată la 12 decembrie 2007 la Strasbourg (n.r. cartă) care are aceeași valoare juridică ca și tratatele"*.

Preambulul Cartei prezintă hotărârea statelor membre de a împărtăși *„un viitor pașnic întemeiat pe valori comune"*. În plus, *„conștientă de patrimoniul său spiritual și moral comun, Uniunea este întemeiată pe valorile indivizibile și universale ale demnității umane, libertății, egalității și solidarității; aceasta se întemeiază pe principiile democrației și statului de drept"*.

2. Scurt istoric

Carta a luat naștere ca o declarație proclamată de către Comisia Europeană, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene la data de 7.12.2000, în cadrul Consiliului European de la Nisa. Procedura de adoptare a Cartei este una cu totul specială în sistemul legislativ comunitar și poate fi rezumată după cum urmează: Consiliul European de la Köln (3-4.06.1999) a încredințat sarcina de a redacta Carta unei convenții, constituirea Convenției a avut loc în decembrie 1999 și a adoptat proiectul la data de 2.10.2000, Consiliul European de la Biarritz (13-14.10.2000) a aprobat în unanimitate proiectul și l-a transmis Parlamentului European și a Comisiei, Parlamentul European și-a dat acordul la data de 14.11.2000

şi Comisia la 6 data de decembrie 2000, Preşedinţii Parlamentului European, Consiliului şi Comisiei au semnat şi au proclamat Carta, în numele instituţiilor lor la 7.12.2000 la Nisa.

3. Conţinutul Cartei

Carta reuneşte drepturi civile, politice, economice şi sociale ale cetăţenilor europeni şi ale persoanelor rezidente în Uniunea Europeană. Aceste drepturi sunt împărţite în şase secţiuni: demnitate, libertăţi, egalitate, solidaritate, cetăţenie, justiţie: *capitolul I: Demnitatea* (demnitate umană, dreptul la viaţă, dreptul la integritate al persoanei, interzicerea torturii şi a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante, interzicerea sclaviei şi a muncii forţate); *capitolul II: Libertăţile* (dreptul la libertate şi la siguranţă, respectarea vieţii private şi de familie, protecţia datelor, dreptul la căsătorie şi dreptul de a întemeia o familie, libertatea de gândire, de conştiinţă şi de religie, libertatea de exprimare şi de informare, libertatea de întrunire şi de asociere, libertatea artelor şi ştiinţelor, dreptul la educaţie, libertatea de alegere a ocupaţiei şi dreptul la muncă, libertatea de a desfăşura o activitate comercială, dreptul de proprietate, dreptul de azil, protecţia în caz de strămutare, expulzare sau extrădare); *capitolul III: Egalitatea* (egalitatea în faţa legii, nediscriminarea, diversitatea culturală, religioasă şi lingvistică, egalitatea între bărbaţi şi femei, drepturile copilului, drepturile persoanelor în vârstă, integrarea persoanelor cu handicap); *capitolul IV: Solidaritatea* (dreptul lucrătorilor la informare şi la consultare în cadrul întreprinderii, dreptul de negociere şi de acţiune colectivă, dreptul de acces la serviciile de plasament, protecţia în cadrul concedierii nejustificate, condiţii de muncă echitabile şi corecte, interzicerea muncii copiilor şi protecţia tinerilor la locul de muncă, viaţa de familie şi viaţa profesională, securitatea socială şi asistenţa socială, protecţia sănătăţii, accesul la serviciile de interes economic general, protecţia mediului, protecţia consumatorilor); *capitolul V: Drepturile cetăţenilor* (dreptul de a alege şi de a fi ales în Parlamentul European, dreptul de a alege şi de a fi ales în cadrul alegerilor locale, dreptul la bună administrare, dreptul de acces la documente, Ombudsmanul European, dreptul de petiţionare, libertatea de circulaţie şi de şedere, protecţia diplomatică şi consulară); *capitolul VI: Justiţia* (dreptul la o cale de atac eficientă şi la un proces echitabil, prezumţia de nevinovăţie şi dreptul la apărare, principiile legalităţii şi proporţionalităţii infracţiunilor şi pedepselor, dreptul de a nu fi judecat sau condamnat de două ori pentru aceeaşi infracţiune).

Acestea se bazează, în special, pe drepturile şi libertăţile fundamentale recunoscute de Convenţie, tradiţiile constituţionale ale statelor membre ale UE, Carta socială a Consiliului Europei, Carta comunitară a drepturilor sociale fundamentale ale lucrătorilor şi alte convenţii ale organizaţiilor internaţionale la care Uniunea Europeană sau statele sale membre sunt părţi. De aceea, Carta a fost descrisă ca rezultatul unei distilări creative a drepturilor deja conţinute în diverse angajamente la nivel european şi internaţional, precum şi în constituţii naţionale.

4. Forţa juridică

Problema statutului juridic al Cartei a fost ridicată de către Consiliul European de la Köln, care a lansat iniţial iniţiativa Cartei, care nu avea încă un efect obligatoriu.

După cum aminteam mai sus, începând cu 1.12.2009, Carta a căpătat valoare juridică obligatorie. Rolul principal al Cartei este de a garanta faptul că instituţiile UE respectă drepturile fundamentale în pregătirea noilor legi europene. În plus, Carta ajută din ce în ce mai mult la definirea unor decizii ale instanţelor naţionale şi ale UE. În 2011, numărul de hotărâri ale Curţii de Justiţie a UE citând drepturile fundamentale prevăzute în Carta a crescut cu 50%.

Pentru a asigura punerea în aplicare a drepturilor şi libertăţilor fundamentale consacrate în Cartă, Comisia a publicat, începând din 2010, un raport anual privind aplicarea Cartei. Raportul anual monitorizează progresele înregistrate în domeniile în care UE are competenţa de a acţiona.

Existenţa Cartei şi forţa juridică constrângătoare de care beneficiază nu au condus, totuşi, la abandonarea ideii de aderare a Uniunii Europene la Convenţie.

5. Referinţe bibliografice

Specifice: I. Gâlea, Aderarea Uniunii Europene la Convenţia europeană a drepturilor omului. Analiză critică, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2012, p. 29; *B. Selejan-Guţan*, Spaţiul european al drepturilor omului. Reforme. Practici. Provocări, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2008, p. 21; *B. Selejan-Guţan*, Protecţia europeană a drepturilor omului, ed. 2, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2006, p. 210.

Generale: J.-F. Renucci, Droit Européen des Droits de l'Homme, p. 18; *F. Sudre*, Droit Européen et international des droits de l'homme, p. 151-154; *J. Partek*, Droits des institutions de l'Union européenne, p. 461-462; *P. Craig, G. de Búrca*, EU Law. Text, Cases, and Materials, p. 394-399.

Carta socială europeană

Tratat cu valoare generală din sistemul de protecţie a drepturilor omului la nivelul Consiliului Europei.

Fr. *Charte sociale européenne*
Eng. *European Social Charter*

1. Noţiune

Ideea adoptării unui document suplimentar de protecţie a drepturilor omului la nivel european a venit ca urmare a caracterului oarecum limitat al *Convenţiei europene a drepturilor omului*, care consacră, în principal, protecţia *drepturilor civile şi politice*.

Astfel, Carta socială europeană, document elaborat de Consiliul Europei, la Torino, la data de 18.10.1961 şi intrat în vigoare la data de 26 februarie 1965, avea ca scop completarea Convenţiei, prin consacrarea unor *drepturi cu caracter social şi economic*. Lista drepturilor iniţial prevăzute (15) a fost completată pe parcurs, Carta din 1961 fiind modificată şi completată succesiv prin Protocoale Adiţionale din 1988 (care a mai adăugat 4 drepturi la cele 15 garantate de Carta din 1961), 1991 (care se referă la mecanismul de control al Cartei) şi 1995 (intrat în vigoare la 1 iulie 1998 şi care dă posibilitatea partenerilor sociali şi organizaţiilor non guvernamentale de a formula plângeri colective).

2. Carta socială europeană revizuită

Carta socială europeană revizuită (care a extins numărul drepturilor la 31) a fost adoptată la Strasbourg la data de 3.05.1996 şi a intrat în vigoare la 1 iulie 1999. Ea nu reprezintă altceva decât reafirmarea caracterului indivizibil al drepturilor omului, fie că sunt civile, politice, economice, sociale sau culturale şi, aşa cum se afirmă în preambulul acesteia, conferă Cartei sociale europene un nou impuls. Dintre drepturile garantate fac parte: dreptul persoanelor cu handicap la integrare socială individuală, la autonomie personală şi la participare în viaţa comunităţii; dreptul la protecţie în caz de concediere; dreptul lucrătorilor la demnitate; dreptul lucrătorilor cu responsabilităţi familiale la egalitate de şanse şi de tratament; dreptul la protecţie împotriva sărăciei, dreptul la o locuinţă decentă, dreptul la securitate socială şi la asistenţă socială şi medicală, dreptul de a beneficia de servicii sociale etc.

Carta revizuită a fost ratificată de 33 de state. Statele trebuie să accepte cel puţin 6 din cele 9 articole fundamentale: art. 1 (dreptul la muncă), art. 5 (libertatea de asociere); art. 6 (negocierea colectivă); art. 7 (dreptul la protecţie al copiilor şi al tinerilor); art. 12 (dreptul la asistenţă socială); art. 13 (dreptul la asistenţă medicală); art. 16 (dreptul la protecţie socială, legală şi economică a familiei); art. 19 (dreptul la protecţie al migranţilor şi a familiilor acestora) şi art. 20 (egalitatea de şanse şi nediscriminarea şi pot selecta articole suplimentare).

3. Instrumente de control

În ciuda afirmării ferme a necesităţii unei protecţii la nivel european a drepturilor sociale şi economice, Carta nu beneficiază de instrumentele de control specifice Convenţiei. Fiind mai puţin constrângător pentru statele care ratifică această Cartă, sistemul de control al Cartei este mai puţin eficient (Renucci, 2002). Organul însărcinat cu controlul respectării prevederilor Cartei este Comitetul european pentru drepturile sociale. Cei cincisprezece membri ai Comitetului, independenţi sunt aleşi de Comitetul Miniştrilor din cadrul Consiliului Europei pentru un mandat de şase ani, cu posibilitatea de a fi realeşi pentru încă un mandat. Comitetul emite hotărâri în cadrul a două proceduri: procedura de monitorizare bazată pe rapoarte naţionale şi procedura de examinare a plângerii colective.

În cadrul procedurii de monitorizare bazată pe rapoarte naţionale, periodic, statele părţi la Cartă prezintă un raport prin care informează cum este aplicată Carta. Comitetul examinează rapoartele şi decide cu privire la respectarea prevederilor Cartei. Deciziile sale sunt denumite „concluzii" şi sunt publicate în fiecare an. Dacă un stat nu ia măsuri în conformitate cu decizia Comitetului, Comitetul Miniştrilor adresează statului respectiv o recomandare, cerându-i să modifice legislaţia şi/sau aplicarea practică a acesteia. Informaţia necesară pentru Comitetul Miniştrilor este pregătită de un Comitet guvernamental compus din reprezentanţii guvernelor Statelor părţi la Cartă, ajutaţi de observatori care reprezintă organizaţii şi sindicate europene a angajatorilor.

3.1. Protocolul Adiţional la Carta socială europeană şi sistemul plângerilor colective

În 1995 a fost adoptat un Protocol Adiţional la Carta socială europeană, aplicabil şi Cartei sociale europene revizuite. În temeiul acestui protocol ce a intrat în vigoare în 1998, pot fi depuse plângeri colective cu privire la încălcări ale Cartei la Comitetul European pentru Drepturi Sociale.

Organizațiile care au dreptul de a depune plângeri sunt: în cazul tuturor statelor care au acceptat procedura (România nu a acceptat-o până la această dată): Confederația Europeană a Sindicatelor (CES), Business Europe (fostă UNICE) și Organizația Internațională a Angajatorilor (OIE), organizațiile non-guvernamentale (ONG-uri) cu statut participativ pe lângă Consiliul Europei, care se află pe o listă întocmită în acest scop de către Comitetul guvernamental, organizațiile patronale și sindicale din țara în cauză; în cazul în care statele au acceptat acest lucru: organizațiile neguvernamentale naționale. Comitetul examinează plângerea și, în cazul în care condițiile formale au fost îndeplinite, o declară admisibilă. Odată ce plângerea a fost declarată admisibilă, o procedură scrisă este pusă în mișcare, cu un schimb de memorii între părți. Comitetul poate decide să organizeze o audiere publică. Comitetul ia o decizie cu privire la fondul plângerii, pe care o transmite părților interesate și Comitetului Miniștrilor într-un raport, care este făcut public în termen de patru luni. În cele din urmă, Comitetul Miniștrilor adoptă o rezoluție. Dacă este cazul, se poate recomanda ca statul în cauză să ia măsuri specifice pentru a aduce situația în conformitate cu prevederile și principiile Cartei.

3.2. Situația României

România a semnat Carta revizuită la data de 14.05.1997 și a ratificat-o la data de 7.05.1999, devenind parte la data de 1.07.1999.

Din totalul celor 31 de articole România a ratificat 24 articole, iar din totalul celor 98 de paragrafe, a ratificat 65 de paragrafe. Încorporarea Cartei în dreptul intern s-a făcut în mod automat, în temeiul art. 11 din Constituție, ce consacră efectul direct în dreptul intern al tratatelor la care România este parte.

Între 2001 și 2012, România a prezentat 11 rapoarte privind punerea în aplicare a Cartei revizuite. În temeiul concluziilor și recomandărilor Comitetului, România a făcut o serie de progrese în ceea ce privește adaptarea legislației și a practicii la exigențele impuse de obligațiile asumate prin ratificarea Cartei. Cu titlu de exemplu: adoptarea Legii nr. 319/2006 a securității și sănătății în muncă (în vigoare la 1 octombrie 2006); adoptarea Legii nr. 95/2006 privind reforma în domeniul sănătății; restricțiile privind publicitatea în favoarea tutunului și vânzare (Legea nr. 148/2000 privind publicitatea); adoptarea unui cadru cuprinzător privind protecția și promovarea drepturilor copilului și înființarea Autorității Naționale pentru Protecția Drepturilor Copilului (Legea nr. 272/2004); interzicerea traficului de copii pentru orice tip de exploatare, inclusiv

sexuală (Legea nr. 678/2001 privind prevenirea şi combaterea traficului de persoane); adoptarea unei legislaţii antidiscriminatorii pentru a promova accesul egal şi gratuit la orice formă de educaţie pentru persoanele cu handicap (Legea nr. 448/2006 privind protecţia şi promovarea drepturilor persoanelor cu handicap) etc.

4. Referinţe bibliografice

Generale: J.-F. Renucci, Droit Européen des Droits de l'Homme, p. 17; *F. Sudre*, Droit Européen et international des droits de l'homme, p. 135.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Cenzură

Într-un sens comun al termenului, cenzura reprezintă controlul exercitat, la nivel statal, de organisme special abilitate, asupra conținutului publicațiilor, spectacolelor, emisiunilor sau programelor de radio și televiziune, care conduce fie la aprobarea, fie la interzicerea difuzării, totale sau parțiale, temporare sau definitive, a materialului supus controlului.

Fr. *censure*
Eng. *censorship*

1. Reglementări europene și internaționale
Art. 19 din Declarația Universală a Drepturilor Omului; art. 19 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice; art. 10 din Convenție; Convenția europeană privind televiziunea transfrontalieră, adoptată de Consiliul Europei la 5.05.1989, revizuită prin Protocolul (STE nr. 171) intrat în vigoare la 1 martie 2002; Directiva 2010/13/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 10.03.2010 privind coordonarea anumitor dispoziții stabilite prin acte cu putere de lege sau acte administrative în cadrul statelor membre cu privire la furnizarea de servicii mass-media audiovizuale (Directiva serviciilor mass-media audiovizuale – versiune codificată, publicată în JOUE L 95/1 din 15.04.2010).

2. Reglementare internă
În România, Legea nr. 504/2002 a audiovizualului (M.Of. nr. 534 din 22 iulie 2002, cu modificările și completările ulterioare), recunoaște și garantează dreptul oricărei persoane de a recepționa liber serviciile media audiovizuale oferite publicului de către furnizorii de servicii media audiovizuale aflați sub jurisdicția României și a statelor membre ale Uniunii Europene (art. 4), recunoaște și garantează libertatea de furnizare pe teritoriul României a serviciilor media audiovizuale ale furnizorilor de astfel de servicii aflați sub jurisdicția statelor membre ale Uniunii Europene (art. 5). De asemenea, potrivit art. 6 din lege, *cenzura de orice fel asupra comunicării audiovizuale este interzisă.*

Potrivit art. 30 alin. (2) din Constituția României, *cenzura de orice fel este interzisă.*

3. Noţiune. Condiţii

Libertatea de exprimare, deşi nu este un drept absolut, se prefigurează ca fiind una dintre libertăţile esenţiale recunoscute şi protejate la nivel internaţional. În afară de libertatea de opinie, art. 10 parag. 1 din Convenţie garantează şi libertatea de a primi sau de a comunica informaţii. Deşi difuzarea informaţiei trebuie să se realizeze în mod liber, aceasta nu înseamnă că este interzisă orice restricţie sau condiţionare. Art. 10 parag. 2 din Convenţie prevede situaţiile în care poate interveni o „ingerinţă" în exerciţiul acestui drept, care trebuie să îndeplinească condiţiile de a fi prevăzută de lege, de a urmări un scop legitim şi de a fi necesară într-o societate democratică. Scopuri legitime pot fi, potrivit aceluiaşi art. 10 parag. 2, protejarea securităţii naţionale, a integrităţii teritoriale sau a siguranţei publice, apărarea ordinii şi prevenirea infracţiunilor, protecţia sănătăţii sau a moralei, protecţia reputaţiei sau a drepturilor altor persoane, împiedicarea divulgării informaţiilor confidenţiale sau garantarea imparţialităţii şi independenţei puterii judecătoreşti, cu condiţia ca măsurile care vizează aceste scopuri să respecte principiul proporţionalităţii.

Diversitatea şi libera circulaţie a ideilor, la fel ca şi pluralismul, sunt caracteristici importante ale societăţilor democratice. Pentru a garanta exerciţiul efectiv al acestora, orice formă sistematică de cenzură prealabilă trebuie interzisă. În ceea ce priveşte condiţiile în care poate interveni autorizarea societăţilor de radiodifuziune, de cinematografie sau de televiziune, facem trimitere la aspectele prezentate în cadrul secţiunii dedicate acestei noţiuni.

4. Jurisprudenţă relevantă

Încă de la prima hotărâre importantă în materia libertăţii de exprimare pronunţată în cauza *Handyside c. Regatului Unit*, Curtea a arătat că libertatea de exprimare se aplică nu numai pentru „informaţiile" sau „ideile" apreciate favorabil sau considerate ca inofensive sau indiferente, ci şi pentru cele care contrariază, şochează sau neliniştesc statul sau o parte importantă a populaţiei, deoarece această concluzie rezultă din exigenţa pluralismului, toleranţei şi spiritului de deschidere, în absenţa cărora nu există o „societate democratică" (§49).

De asemenea, Curtea a considerat că deşi statele au o marjă de apreciere extinsă în ceea ce priveşte sfera problematicii legate de credinţa asupra naturii vieţii umane, totuşi, a considerat că în domeniul protecţiei moralei această putere nu este discreţionară sau absolută, fiind susceptibilă de control prin raportare la normele Convenţiei (cauza *Open*

Door și Dublin Well Woman c. Irlandei, §68, în care Curtea a considerat că interzicerea generală din partea Curții Supreme din Irlanda, impusă societăților reclamante, de a oferi consultanță de specialitate femeilor însărcinate cu privire la posibilitățile de a avorta în alte state, întreruperea sarcinii fiind interzisă în Irlanda, fără a ține cont de particularitățile cauzei, era contrară art. 10 din Convenție, nefiind necesară într-o societate democratică).

Față de dezvoltarea constantă a mijloacelor de comunicare a „ideilor" și „informațiilor", și jurisprudența Curții Europene a cunoscut o evoluție, așa cum rezultă din cauzele mai recente.

În cauza *Ahmet Yıldırım c. Turciei*, Curtea a analizat măsura judiciară dispusă în materie penală de a se bloca accesul la un anumit site de internet, dar care a dus la blocarea întregului domeniu (*Googles Sites*) și a tuturor site-urilor găzduite de acesta. Curtea a reținut că restricțiile prealabile, de tipul celor din speță, nu sunt, *a priori*, incompatibile cu normele Convenției, însă trebuie să se înscrie într-un cadru legislativ foarte strict cu privire la delimitarea restricției și care să asigure eficacitatea unui eventual control jurisdicțional împotriva eventualelor abuzuri.

O abordare interesantă asupra formelor admise de cenzură o regăsim în hotărârea Marii Camere pronunțată în cauza *Mișcarea Raeliană Elvețiană c. Elveției*, prin care s-a constatat neîncălcarea art. 10 din Convenție. S-a considerat că autoritățile aveau suficiente motive pentru a considera necesară refuzarea folosirii domeniului public pentru afișele Mișcării, ținând cont că făceau trimitere la site-ul internet al Clonaid (societate care oferă servicii în materie de clonare, interzise de lege), de posibilele acte sexuale nefirești cu privire la copii minori și de propaganda sa în favoarea „geniocrației" (doctrină potrivit căreia puterea ar trebui să revină indivizilor cu un coeficient de inteligență ridicat). S-a avut în vedere și faptul că reclamanta avea la dispoziție alte mijloace pentru a-și exprima convingerile, inclusiv prin intermediului site-ului internet, care nu fusese interzis, iar instanțele naționale analizaseră cu suficientă atenție cererea formulată de reclamantă.

Interdicția prealabilă de a difuza, până la data soluționării pe fond a unei acțiuni în justiție, a unei emisiuni televizate care viza chestiuni de actualitate legate de sistemul judiciar, poate constitui o ingerință nejustificată în dreptul de a comunica informații, dacă nu are o bază legală suficient de clară și previzibilă (*RTBF c. Belgiei*).

În ceea ce privește influența puterii politice la putere asupra mijloacelor media, în cauza *Manole ș.a. c. Republicii Moldova*, Curtea a

arătat că un cadru legislativ care nu prevede suficiente garanţii împotriva controlului exercitat de organul politic aflat la guvernare asupra societăţii naţionale de radio şi televiziune, pe care o folosea pentru promovarea partidului politic la putere, conduce la concluzia încălcării art. 10 din Convenţie.

În cauzele reunite *Seckerson şi Times Newspapers Limited c. Regatului Unit*, Curtea a respins cererea ca inadmisibilă, considerând că sancţiunile pecuniare impuse primului reclamant şi publicaţiei britanice pentru faptul de a dezvălui aspecte care ţineau de deliberarea juraţilor dintr-o cauză penală, încălcând obligaţia de confidenţialitate, nu erau disproporţionate faţă de scopul urmărit, respectiv acela de a menţine imparţialitatea şi autoritatea justiţiei.

În cauza *Otegi Mondragon c. Spaniei*, reclamantul s-a plâns în legătură cu condamnarea sa la pedeapsa închisorii pentru fapta de a se fi exprimat critic faţă de persoana regelui Spaniei, cu ocazia unei conferinţe de presă, în calitate de reprezentant al unui grup parlamentar basc. Considerând că discursul reclamantului se înscria în cadrul unei dezbateri de interes public, iar marja de apreciere a statului era restrânsă în acest domeniu, Curtea a constatat încălcarea art. 10 din Convenţie, având în vedere lipsa de proporţionalitate între sancţiunea aplicată reclamantului – închisoarea, inclusiv interzicerea dreptului de vot, şi scopul urmărit, acela de a proteja onoarea şi reputaţia monarhului.

Problematica analizată de Curte în domeniul art. 10 fiind extrem de vastă, aceasta a fost „chemată" să se pronunţe şi cu privire la eventuala răspundere a statelor membre ale Uniunii Europene pentru pretinse încălcări ale libertăţii de exprimare comise de instituţiile sale, apreciate de reclamant ca fiind acte de cenzură (*Connoly c. 15 state membre ale Uniunii Europene*).

Principiile avute în vedere de Curte atunci când examinează problema dacă statele parte la Convenţie pot răspunde cu privire la dispoziţiile Convenţiei pentru acţiunile sau inacţiunile decurgând din apartenenţa acestor state la o organizaţie internaţională au fost amintite şi dezvoltate în special în cauzele *Bosphorus Airways c. Irlandei*, *Behrami şi Behrami c. Franţei*, *Saramati c. Franţei, Germaniei şi Norvegiei* şi *Boivin c. 34 state membre ale Consiliului Europei*.

5. Referinţe bibliografice

Specifice: P. Van Dijk, G.J.H. Van Hooj, în colaborare cu *A.W. Heringa, J.G.C. Schokkenbroek, B.P. Vermeulen, M.L.V.M. Viering, L.F. Zwaak,*

Theory and Practice of the Convention on Human Rights, 3rd ed., Kluwer Law International, Haga, 1998, p. 558-559.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 767-769; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 28-29, 169-182.

Surse online: (22), (29), (68)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Cerere individuală

Posibilitatea oferită persoanelor de a sesiza CEDO, sub rezerva îndeplinirii anumitor condiții de admisibilitate.

Fr. *requête individuelle*
Eng. *individual application*

1. Noțiune și reglementare

Sistemul Convenției a introdus pentru prima oară în dreptul internațional posibilitatea pentru persoane de a sesiza o instanță internațională cu o cerere îndreptată împotriva unui stat, prin care se invocă încălcări ale unor drepturi sau libertăți. Această posibilitate este denumită **drept de recurs individual**, iar plângerea efectivă este denumită *cerere individuală*, spre a fi deosebită de *cererea interstatală*.

Dreptul de recurs individual este considerat fundamental pentru sistemul de protecție instituit de Convenție, în principal întrucât a determinat într-o mare măsură contribuția pe care Curtea a avut-o la protecția drepturilor omului. Totodată, posibilitatea recursului individual a generat gradul de încărcare al rolului CEDO, fără precedent pentru o instanță internațională (a se vedea *Curtea Europeană a Drepturilor Omului*, în special chestiunile legate de reforma Curții/Declarația de la Brighton).

Prevăzut la art. 34 din Convenție, dreptul de recurs individual nu este absolut, fiind supus unor **condiții de admisibilitate**. Una dintre acestea este prevăzută chiar de art. 34, potrivit căruia doar reclamanții care se consideră victime ale unei încălcări a Convenției pot introduce o plângere în fața Curții (pentru noțiunea de victimă a se vedea noțiunile de *victimă* și *locus standi*).

Celelalte condiții de admisibilitate, prevăzute de art. 35 din Convenție, pot fi clasificate în raport de natura lor procedurală, substanțială sau referitoare la competența Curții. Totuși, analiza Curții privitoare la condițiile de admisibilitate nu reprezintă un exercițiu mecanic, în sensul că dacă se constată că nu este îndeplinită una dintre condițiile de admisibilitate, în principal cele de natură procedurală și substanțială, se va renunța automat la analiza fondului. Instanța de control european preferă să analizeze condițiile de admisibilitate prin raportare la relația intrinsecă cu fondul, abordând o serie de aspecte ce s-ar putea lesne califica drept chestiuni privitoare la admisibilitate în cadrul analizei pe fond. De exemplu,

aspectele referitoare la caracterul efectiv şi adecvat al căilor de recurs interne accesibile reclamantului pot fi avute în vedere în contextul discuţiilor privind fondul, nefiind exclus scenariul respingerii cererii ca vădit nefondată.

În ultima perioadă de timp, din cauza faptului că un procent semnificativ din plângerile aflate pe rolul Curţii sunt respinse ca vădit inadmisibile (în anul 2012 au fost respinse ca vădit inadmisibile de către judecătorul unic un număr de 86.201 cereri), dar şi din nevoia de clarificare şi simplificare, condiţiile de admisibilitate au fost subiectul unei campanii de informare de către Curtea de la Strasbourg. Aceasta a elaborat un ghid practic cu privire la acest subiect şi o listă a tuturor aspectelor ce trebuie verificate de către reclamanţi pentru a se asigura că nu introduc o cerere vădit inadmisibilă.

2. Condiţii de admisibilitate de natură procedurală

Cea mai des invocată excepţie cu privire la condiţiile de admisibilitate priveşte **neepuizarea căilor de recurs interne.** Introducerea acestei condiţii se află în strânsă legătură cu *principiul subsidiarităţii* potrivit căruia statele sunt primele chemate să aplice Convenţia, precum şi cu art. 13 din Convenţie, care instituie obligaţia pentru state de a reglementa *căi de recurs efective*, în vederea reparării la nivel naţional a eventualelor încălcări ale drepturilor omului.

Obligaţia epuizării căilor interne de recurs nu este una absolută, iar acest criteriu de admisibilitate nu se aplică de către Curte în mod automat.

Astfel, obligativitatea introducerii unei acţiuni în faţa instanţelor naţionale este condiţionată de **caracterul efectiv** al acesteia (atât în teorie, cât şi în practică la momentul faptelor). În acest sens, Curtea analizează, pe de o parte, dacă respectiva acţiune era **accesibilă** reclamanţilor la momentul faptelor, iar, pe de altă parte, **caracterul adecvat** al acesteia.

În ceea ce priveşte caracterul adecvat al acţiunii interne, Curtea urmăreşte dacă aceasta era de natură să le ofere reclamanţilor repararea prejudiciilor şi dacă prezenta la momentul faptelor perspective rezonabile de reuşită (*Sejdovic c. Italiei*, §46; *Kornakovs c. Letoniei*).

Cât priveşte caracterul accesibil, Curtea analizează, pe de o parte, contextul juridic şi politic general în care acestea se situează (*Khashiyev şi Akayeva c. Rusiei*, §§116-117) şi gradul de certitudine în dreptul intern [practica instanţelor naţionale să fie suficient de consolidată şi unitară – *Ferreira Alves c. Portugaliei (nr. 6)*, §§28-29], iar, pe de altă parte, situaţia personală a reclamantului. Sub acest ultim aspect, Curtea pune în

balanţă dacă obligaţia epuizării unei căi de recurs specifice ar fi nerezonabilă în practică pentru reclamant, ţinând seama de situaţia sa concretă şi dacă ar constitui un obstacol disproporţionat pentru o exercitare efectivă a dreptului de recurs individual (*Veriter c. Franţei*, §27; *Gaglione ş.a. c. Italiei*, §22).

Atunci când dreptul intern prevede mai multe căi de recurs potenţial efective şi care urmăresc, în esenţă, acelaşi scop, reclamantul nu este obligat să le utilizeze pe toate (*Jasinskis c. Letoniei*, §50, §53 şi §54).

Nu este, însă, suficient ca un reclamant să introducă o cale de recurs considerată de Curte ca fiind efectivă. El trebuie să invoce în faţa instanţelor naţionale, cel puţin în substanţă, capătul de cerere ce face obiectul plângerii (*Tanrıkulu c. Turciei*) şi să respecte normele şi procedurile aplicabile în legislaţia internă (*Gäfgen c. Germaniei*). În caz contrar, cererea sa riscă să fie respinsă pe motiv că nu îndeplineşte condiţia prevăzută de art. 35.

Cât priveşte sarcina probei, îi revine Guvernului care invocă excepţia neepuizării căilor interne de atac să arate că în dreptul intern exista o cale de recurs adecvată şi efectivă, accesibilă reclamantului. În replică, acestuia din urmă îi revine sarcina să demonstreze fie că această cale de recurs a fost, de fapt, epuizată, fie că aceasta era inadecvată şi inefectivă în circumstanţele specifice ale cauzei şi ţinând cont de situaţia personală a reclamantului (*Akdivar ş.a. c. Turciei*, §68).

O altă condiţie de admisibilitate des invocată în soluţiile Curţii priveşte **nerespectarea termenului de 6 luni** pentru introducerea plângerii.

Scopul introducerii acestei condiţii este legat, pe de o parte, de menţinerea securităţii raporturilor juridice (evitarea situaţiei ca autorităţile şi alte persoane implicate să rămână mult timp în stare de incertitudine), iar, pe de altă parte, urmăreşte să asigure că plângerile sunt examinate într-un termen rezonabil (*P.M. c. Regatului Unit*).

În ceea ce priveşte momentul de la care începe să curgă termenul de 6 luni, trebuie să distingem între situaţia în care există în dreptul intern o cale efectivă de recurs care trebuie epuizată de către reclamant şi situaţia în care nu există o astfel de cale.

În prima situaţie, termenul de 6 luni se raportează la decizia definitivă dată în cadrul procesului de epuizare a căilor de recurs interne (*Paul şi Audrey Edwards c. Regatului Unit*) şi începe să curgă de la data la care reclamantul a luat cunoştinţă de decizia internă definitivă (în principiu, data comunicării copiei deciziei, atunci când procedura internă prevede comunicarea – *Worm c. Austriei*, §33 – sau, în caz contrar, data redactării deciziei – *Papachelas c. Greciei*, §30).

În principiu, termenul de 6 luni se raportează la căile normale de recurs. Totuşi, dacă o cale extraordinară de atac reprezintă singurul recurs efectiv disponibil persoanei în cauză, termenul de 6 luni poate fi calculat de la data pronunţării deciziei privind recursul respectiv (situaţia contestaţiei în anulare în ceea ce priveşte neregularitatea citării dintr-o procedură încheiată printr-o hotărâre irevocabilă – *SC Raisa M. Shipping SRL c. României*). O altă excepţie priveşte faptul că, în cazul redeschiderii procedurii sau al reexaminării unei decizii definitive, termenul de şase luni se calculează de la finalizarea procedurilor extraordinare, însă doar în ceea ce priveşte problemele invocate în temeiul Convenţiei care au stat la baza reexaminării sau a redeschiderii şi care au fost analizate de instanţa de recurs extraordinar (*Sapeyan c. Armeniei*, §24).

Atunci când reclamantul nu dispune de niciun recurs efectiv în dreptul intern, termenul de 6 luni curge de la data la care au avut loc actele sau măsurile despre care reclamantul pretinde că i-au încălcat un drept garantat de Convenţie sau de la data la care persoana în cauză a luat cunoştinţă despre acestea sau le-a resimţit efectele ori prejudiciul (*Varnava ş.a. c. Turciei*, §157; *McLean şi Cole c. Regatului Unit*). Dacă respectivele acte sau măsuri reprezintă o *situaţie continuă*, termenul de 6 luni se calculează de la data încetării acelei situaţii.

La calculul de către Curte al termenului de 6 luni se iau în considerare şi zilele nelucrătoare, indiferent de modul în care se realizează calculul termenelor în dreptul sau practica internă. Astfel, dacă ultima zi a termenului este nelucrătoare, termenul nu se prelungeşte automat până în prima zi lucrătoare (*Sabri Güneş c. Turciei*).

În cadrul procesului de reformă a Curţii, se are în vedere reducerea termenului de introducere a unei plângeri de la 6 la 4 luni (a se vedea *Curtea Europeană a Drepturilor Omului*; Protocolul nr. 15).

Tot de natură procedurală, dar cu o mai mică incidenţă în practică, sunt şi condiţiile de admisibilitate referitoare la **cererea anonimă** (atunci când nu se menţionează în dosarul cauzei niciun element care să permită Curţii să îl identifice pe reclamant, **cererea redundantă** (atunci când părţile, capetele de cerere şi faptele sunt identice cu cele dintr-o altă plângere precedentă), **cererea deja adresată unei alte instanţe internaţionale** (atunci când o cerere privind aceleaşi părţi, capete de cerere şi fapte a fost deja adresată unei alte instanţe internaţionale, independente, judiciare, în faţa căreia se asigură garanţii procedurale legate de contradictorialitate, motivarea şi notificarea deciziilor şi care să poată stabili

răspunderea statului şi să urmărească încetarea încălcării), **cererea abuzivă** (a se vedea *abuzul de drept*).

3. Condiţii de admisibilitate legate de competenţa Curţii

Compatibilitatea *ratione personae* presupune ca pretinsa încălcare a Convenţiei să fi fost comisă de un stat contractant sau ca aceasta să îi fie imputabilă într-un fel sau altul, urmând a fi examinată din oficiu de către instanţa europeană chiar dacă statul pârât nu a ridicat obiecţii cu privire la competenţa Curţii sub acest aspect (*Sejdic şi Finci c. Bosniei şi Herţegovinei*, §27).

Curtea a statuat că drepturile fundamentale protejate prin tratatele internaţionale în materia drepturilor omului trebuie garantate persoanelor care locuiesc pe teritoriul statului semnatar, indiferent de dizolvarea sau succesiunea sa ulterioară (*Bijelic c. Serbiei şi Muntenegrului*, §69). Pentru ca statul să poată fi exonerat de răspundere pentru actele sau omisiunile sale, o societate comercială cu capital de stat trebuie să beneficieze de independenţă instituţională şi operaţională la un nivel semnificativ faţă de autoritatea statală (*Mykhaylenky ş.a. c. Ucrainei*, §§43-45; *Cooperativa Agricolă Slobozia-Hanesei c. Republicii Moldova*, §19).

Competenţa *ratione loci* presupune ca pretinsa încălcare a Convenţiei să fi avut loc în jurisdicţia statului pârât sau pe teritoriul controlat în mod efectiv de acest stat (*Cipru c. Turciei*, §§75-81). Jurisprudenţa Curţii cu privire la extrateritorialitatea aplicării Convenţiei prezintă interes în materia conflictelor îngheţate şi a declaraţiilor de independenţă ale statelor.

Cu privire la competenţa *ratione temporis*, regula în materie, ce decurge din principiul neretroactivităţii tratatelor, prevede că dispoziţiile Convenţiei nu se pot aplica unui stat contractant în ceea ce priveşte actele sau faptele ce au avut loc înainte de intrarea în vigoare a Convenţiei pentru statul respectiv, nici cu referire la o situaţie care a încetat să existe înainte de acest moment (*Blecic c. Croaţiei*, §70). Prin urmare, poate fi analizată numai perioada ulterioară ratificării Convenţiei sau a protocoalelor sale de către statul pârât, fără ca acestuia să îi revină obligaţia de a repara o nedreptate sau un prejudiciu cauzat înainte de momentul respectiv (*Kopecký c. Slovaciei*, §38). Totuşi, în măsura în care faptele ulterioare reprezintă prelungirea unei situaţii preexistente, de natură să devină o situaţie continuă, Curtea are competenţa de a se pronunţa asupra acesteia (*Hutten-Czapska c. Poloniei*, §§147-153).

Relevant pentru statul român a fost revirimentul de jurisprudenţă al Curţii (*Šilih c. Sloveniei*, §159) cu privire la caracterul autonom al

obligaţiei autorităţilor de a realiza o anchetă efectivă pe terenul art. 2 şi 3 din Convenţie, indiferent de momentul în care au avut loc faptele, aspect care a condus la condamnarea României pentru nerespectarea obligaţiilor procedurale de anchetă în toate cauzele privind revoluţia de la Bucureşti şi Cluj.

Competenţa *ratione materiae* presupune ca dreptul invocat de reclamant să fie protejat de Convenţie, Curtea având obligaţia de a-şi examina competenţa materială în fiecare stadiu al procedurii, indiferent dacă Guvernul este sau nu decăzut din dreptul de a invoca o astfel de excepţie (*Tănase c. Republicii Moldova*, §131).

Modalitatea în care statele respectă obligaţiile impuse prin hotărârile instanţei europene este verificată de Comitetul Miniştrilor, care supraveghează executarea hotărârilor Curţii, însă, în situaţia în care măsurile adoptate de un stat pârât în vederea remedierii încălcării constatate ridică o nouă problemă, asupra căreia nu s-a pronunţat o hotărâre, aceasta poate face obiectul unei noi cereri în faţa Curţii [*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) c. Elveţiei (nr. 2)*, §62]. Prin urmare, Curtea poate admite un capăt de cerere, conform căruia redeschiderea unei proceduri la nivel intern, în vederea executării uneia dintre hotărârile sale, a generat o nouă încălcare a Convenţiei (*VgT c. Elveţiei*, §62; *Lyons ş.a. c. Regatului Unit*).

4. Condiţii de admisibilitate de natură substanţială

Chiar dacă o cerere îndeplineşte toate condiţiile formale de admisibilitate, Curtea poate, totuşi, să o declare inadmisibilă pentru motive ce ţin de examinarea fondului, ipoteza cel mai des întâlnită fiind **lipsa vădită de fundament**. Majoritatea absolută a cererilor vădit nefondate sunt declarate inadmisibile *de plano* de către un judecător unic sau de un comitet format din trei judecători. Totuşi, anumite cereri de acest tip sunt examinate de camere sau chiar, în cazuri excepţionale, de către Marea Cameră (*Gratzinger şi Gratzingerova c. Republicii Cehe*; *Demopoulos ş.a. c. Turciei*).

Jurisprudenţa recentă a Curţii a dezvoltat patru categorii distincte de capete de cerere vădit nefondate, şi anume: cele de tip „instanţă de gradul patru de jurisdicţie", capete de cerere cu privire la care există o lipsă aparentă sau evidentă de încălcare, capete de cerere nesusţinute şi capete de cerere confuze şi fanteziste.

Interesante sub aspectul modalităţii de analiză a Curţii sunt situaţiile privind lipsa aparentă sau evidentă a încălcării, fiind incidente cazurile în care nu se constată nicio aparenţă de arbitrar sau inechitate, instanţele naţionale analizând în mod pertinent capetele de cerere. Totodată, instanţa

de control european poate să constate că nu există nicio aparenţă de disproporţie între scopuri şi mijloace, analizând în detaliu proporţionalitatea ingerinţei denunţate, motivarea deciziei de inadmisibilitate fiind în acest caz identică sau similară celei pe care Curtea ar adopta-o într-o hotărâre care se finalizează cu o concluzie de neîncălcare asupra fondului (*Mentzen c. Letoniei*).

Curtea poate declara un capăt de cerere vădit nefondat dacă ajunge la convingerea că, din motive de fond, nu există nicio încălcare a dispoziţiei invocate din Convenţie, atunci când există o jurisprudenţă constantă şi abundentă a Curţii, formulată în cauze identice sau similare si care permite stabilirea unei neîncălcări a Convenţiei în speţă (*Galev ş.a. c. Bulgariei*), ori chiar şi atunci când, în absenţa unei jurisprudenţe care abordează chestiunea ridicată în mod direct şi precis, elementele de jurisprudenţă existente permit stabilirea faptului că nu există nicio încălcare a Convenţiei (*Hartung c. Franţei*).

Odată cu intrarea în vigoare a Protocolului nr. 14, la 1 iunie 2010, un nou criteriu de admisibilitate s-a adăugat celor prevăzute de art. 35, şi anume **criteriul prejudiciului minim** (*de minimis non curat praetor*), în vederea decongestionării rolului Curţii. Atât în cadrul Declaraţiei de la Interlaken, cât şi în textul Declaraţiei de la Izmir, statele membre au solicitat Curţii să confere un efect deplin acestui nou criteriu, confirmând în acest fel principiul conform căruia Curtea nu are a se ocupa de cererile nesemnificative, rolul său fiind în primul rând acela de a asigura un standard al respectării drepturilor omului la nivel european.

Procesul de reformă al instanţei europene este un bun prilej pentru reflectarea asupra rolului său actual în raport cu interesele indivizilor şi ale statelor membre. În locul unei „instanţe de al patrulea grad", solicitată să se aplece asupra tuturor plângerilor care treceau examenul sumar al termenului de şase luni şi al epuizării căilor interne de atac, s-a preferat o Curte mult mai pragmatică, aptă să aprecieze ea însăşi, în funcţie de datele concrete ale speţei, chiar de la început, cu costuri umane şi financiare minime, pertinenţa unei analize pe fond, atât pentru situaţia personală a reclamantului, cât şi pentru activitatea sa generală, ca instanţă.

În esenţă, aplicarea noului criteriu de admisibilitate va putea conduce la respingerea unor cereri care anterior puteau da naştere unei jurisprudenţe de condamnare. Astfel, noua perspectivă permite Curţii ca, pe termen lung, să soluţioneze mult mai rapid cauze care nu merită, din punct de vedere al mizei lor fie pentru reclamanţi, fie pentru însăşi aplicarea Convenţiei, atenţia unei instanţe internaţionale. Marja de apreciere a

Curții este foarte largă, conținutul concret al noului criteriu urmând a fi conturat pe cale jurisprudențială.

Analiza incidenței noului criteriu parcurge trei etape, instanța europeană urmând a verifica: dacă reclamantul a suferit vreun prejudiciu semnificativ, precum și două clauze de salvgardare, și anume dacă însăși respectarea drepturilor omului așa cum sunt definite în Convenție și Protocoalele sale ulterioare nu impune o examinare pe fond a cererii și dacă pretenția înfățișată de parte a fost în mod corespunzător examinată de instanțele naționale.

În cauza *Adrian Mihai Ionescu c. României*, Curtea a concluzionat că prejudiciul financiar suferit de reclamant (90 de euro) nu era important, întrucât nimic nu indica faptul că pierderea acestei sume ar fi avut urmări importante asupra vieții sale personale. În decizia pronunțată în cauza *Korolev c. Rusiei*, Curtea nu a identificat niciun motiv imperios de ordin public care să justifice examinarea cauzei pe fond. În speța *Vasilchenko c. Rusiei*, reclamantul s-a plâns de neexecutarea unei decizii prin care i se acorda suma de 12 euro. În cauza *Gaftoniuc c. României*, suma pe care reclamantul ar fi trebuit să o ridice era de 25 de euro. Totuși, Curtea apreciază că urmările unei pierderi materiale nu trebuie măsurate în mod abstract, reținând că existența chiar și a unui prejudiciu material modic poate fi importantă în lumina situației specifice a persoanei și a situației economice a țării sau regiunii în care locuiește.

Prin urmare, nu miza patrimonială reprezintă elementul determinant în aprecierea dacă prejudiciul suferit a fost important, ci sentimentul subiectiv al reclamantului cu privire la efectele pretinsei încălcări, care trebuie să poată fi justificat prin motive obiective.

Cea de-a doua clauză de salvgardare privind noul criteriu de admisibilitate impune ca cererea reclamantului să nu fi făcut obiectul unei examinări corespunzătoare din partea instanțelor naționale, prevedere ce are menirea de a preveni o „denegare de dreptate" cu privire la cauzele care, deși se circumscriu sferei prejudiciului minim, nu au fost „ascultate" de niciun judecător. Această excepție trebuie analizată prin prisma dispozițiilor art. 13 din Convenție, care consacră dreptul la un recurs efectiv.

Totuși, se impune a fi reținut că, odată cu intrarea în vigoare a Protocolului nr. 15, această clauză de salvgardare nu va mai figura printre condițiile ce trebuie întrunite pentru ca o cerere să poată fi respinsă în temeiul aplicării principiului *de minimis non curat praetor*. Art. 5 din Protocolul nr. 15, deschis spre semnare la 24 iunie 2013, abrogă în mod expres dispozițiile art. 35 parag. 3 lit. b) teza finală din Convenție. Se

estimează că această modificare va înlesni simplificarea procedurii de examinare a pretenţiilor, fiind de natură să conducă pe termen lung la respingerea unui număr semnificativ de cereri.

5. Referinţe bibliografice

Specifice: Ghid practic cu privire la admisibilitate.

Generale: C. Bîrsan, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1330-1387; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 764-811; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 30-41; *P. Leach*, Taking a case to the European Court of Human Rights, p. 107-108, 125-159.

Surse online: (35)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Cerere interstatală

Procedură potrivit căreia orice înaltă parte contractantă poate sesiza Curtea Europeană a Drepturilor Omului (fosta Comisie Europeană a Drepturilor Omului, până la data de 1.11.1998), cu privire la orice încălcare a dispoziţiilor Convenţiei şi ale protocoalelor la aceasta, despre care consideră că poate fi imputată unei alte înalte părţi contractante.

Fr. *affaire interétatique*
Eng. *inter-state application, case*

1. Noţiune. Reglementare. Aspecte specifice

Sediul materiei se regăseşte la art. 33 (fostul art. 24) din Convenţie, care a introdus o inovaţie în cadrul sistemului european de protecţie a drepturilor omului.

Ne aflăm în ipoteza unei forme de **acţiune publică** (*actio popularis*), care constituie esenţa **garanţiei colective** şi a **caracterului obiectiv** al drepturilor omului (*Austria c. Italiei*). Acest caracter obiectiv constituie principalul element distinctiv între cererea interstatală şi cererea individuală, reglementată de art. 34 din Convenţie. Dacă cea de-a doua categorie de cereri presupune ca reclamantul să invoce calitatea de *victimă* a unei încălcări a drepturilor şi libertăţilor sale, produse de autorităţile statului pârât, în cadrul unei cereri interstatale, statul reclamant, fără să fi suferit cel mai mic prejudiciu, poate invoca în acţiunea sa fie situaţii generale potenţiale de nerespectare de către statul pârât a dispoziţiilor Convenţiei sau ale protocoalelor sale, care ar putea decurge din simpla adoptare de către acest din urmă stat a unei legislaţii contrare acestor dispoziţii, fie producerea unor încălcări sistematice ale aceloraşi drepturi şi libertăţi, ce au fost comise sau continuă să fie săvârşite de autorităţile statului pârât [Bîrsan, 2010, p. 1123] (pentru exemplificare, cauza *Danemarca c. Turciei*).

Spre deosebire de aşa-numita *protecţie diplomatică*, specifică dreptului internaţional clasic, care are un caracter subiectiv, bazat pe legătura de naţionalitate, situaţiile care intră în sfera de aplicare a art. 33 din Convenţie vizează dreptul statului reclamant de a sesiza Curtea cu o cerere interstatală prin care tinde la apărarea drepturilor şi libertăţilor garantate de Convenţie sau de protocoalele sale tuturor persoanelor care intră sub jurisdicţia statului pârât, indiferent dacă aceştia sunt sau nu resortisanţi ai statului reclamant.

Prin urmare, statul care acţionează în temeiul art. 33 nu urmăreşte garantarea respectării unor drepturi proprii (nu trebuie să fie „victimă", în sensul art. 34 din Convenţie), ci acţionează, mai degrabă, pentru a aduce în atenţia Curţii o situaţie care aduce atingere **ordinii publice** a Europei (*Austria c. Italiei*). Exercitarea dreptului de a introduce o cerere interstatală nu este subordonată niciunei condiţii de reciprocitate.

Deşi cererea interstatală are un caracter contencios, aceasta nu presupune existenţa unei situaţii-premisă, respectiv declanşarea în prealabil a unui diferend între cele două state – părţi la procedură. Litigiul care se va derula în faţa Curţii Europene se va finaliza printr-o hotărâre a organului jurisdicţional, sau, în ipoteza în care părţile ajung la o înţelegere, se va încheia o convenţie de soluţionare pe cale amiabilă, de exemplu hotărârea din 5.04.2000 pronunţată în cauza *Danemarca c. Turciei*. Acest exemplu ilustrează şi implicaţiile de natură politică pe care le atrage promovarea unui astfel de „recurs" interstatal, dincolo de considerentele de ordin juridic. De altfel, sub „presiunea" menţinerii cererii introduse de Danemarca, care trecuse de testul de admisibilitate, statul turc şi-a exprimat „regretul" cu privire la intervenirea unor „cazuri ocazionale şi individuale" de tortură sau de rele tratamente pe teritoriul său.

2. Condiţii. Admisibilitate

În absenţa unor dispoziţii exprese, condiţiile de admisibilitate (a se vedea şi *cerere individuală*) aplicabile cererilor interstatale au fost conturate în jurisprudenţa organelor Convenţiei.

Sub aspectul competenţei *ratione materiae*, pretinsele încălcări invocate în cererea interstatală trebuie să vizeze drepturi sau libertăţi ce sunt recunoscute de Convenţie sau de protocoalele sale adiţionale. Pot fi puse în discuţie atât încălcări individuale, cât şi existenţa unor măsuri legislative sau practici administrative naţionale contrare dispoziţiilor convenţionale, spre deosebire de cererile individuale (*Irlanda c. Regatului Unit*).

În ceea ce priveşte competenţa *ratione personae*, părţi ale litigiului pot fi doar statele contractante. Mai multe state pot introduce o cerere împotriva unui stat pârât (*Danemarca, Norvegia, Suedia şi Olanda c. Greciei* sau *Franţa, Norvegia, Danemarca, Suedia şi Olanda c. Turciei*). Faptul că statul pârât nu recunoaşte, din punctul de vedere al dreptului internaţional, statul reclamant, nu îl împiedică pe acesta din urmă să introducă o cerere întemeiată pe dispoziţiile art. 33, deci să aibă *locus standi* (cele patru cauze *Cipru c. Turciei*, în care fosta Comisie şi, respectiv, Marea Cameră,

s-au bazat pe practica internaţională în ceea ce priveşte recunoaşterea statului cipriot).

Sub aspectul competenţei *ratione temporis*, trebuie respectată cerinţa ca, la data sesizării Curţii Europene, ambele state să fi ratificat Convenţia, chiar dacă, la data faptelor reclamate, statul titular al cererii nu ratificase încă acest instrument juridic internaţional (*Austria c. Italiei*).

Referitor la celelalte condiţii de admisibilitate, din interpretarea gramaticală a dispoziţiilor art. 35 parag. 2 şi 3 din Convenţie, care se referă expres la cererile individuale, deducem că numai condiţia epuizării căilor de recurs interne şi condiţia respectării termenului de şase luni pot fi aplicabile, cu anumite precizări, cererilor interstatale, fiind vorba de condiţiile prevăzute la art. 35 parag. 1 din Convenţie (*Danemarca c. Turciei*).

În cea de-a treia cauză introdusă de Cipru împotriva Turciei, fosta Comisie a refuzat în mod explicit să respingă cererea pentru motivul că ar fi fost „în mod esenţial aceeaşi cu o cerere examinată anterior de Curte" sau pentru că nu ar fi cuprins „fapte noi", în sensul art. 35 parag. 2 din Convenţie.

În cauza *Danemarca, Norvegia, Suedia şi Olanda c. Greciei*, fosta Comisie a decis că, deşi susţinerile statelor reclamante includeau un element politic, acest aspect nu era suficient pentru a atrage caracterul abuziv al cererii, în sensul art. 35 parag. 3 lit. a) din Convenţie. Rămâne deschisă problema dacă o cerere interstatală poate fi respinsă ca „abuzivă" în temeiul principiilor generale din dreptul internaţional potrivit cărora cererile adresate unei jurisdicţii internaţionale nu trebuie să fie introduse prin abuz de drept.

De asemenea, fosta Comisie a evitat să respingă o cerere interstatală ca fiind „în mod vădit nefondată", potrivit art. 35 parag. 3 din Convenţie, dacă aceasta nu se dovedise a fi, încă de la început, complet nesusţinută de orice element de probă sau dacă nu era evident că cererea nu se încadra în cerinţele art. 33 din Convenţie (*Franţa, Norvegia, Danemarca, Suedia, Olanda c. Turciei*, în care s-a reţinut că „pretenţiile" statelor reclamante fuseseră probate *prima facie*).

Din jurisprudenţa organelor Convenţiei în acest tip de cauze, reţinem că regula aplicabilă în materia condiţiilor de admisibilitate este aceea potrivit căreia fondul susţinerilor statului reclamant nu este examinat, în principiu, decât în cadrul etapei procedurale post-admisibilitate (*Danemarca c. Turciei*). Potrivit regulilor instituite de fosta Comisie, în cazul cererilor interstatale care „reclamă" practici administrative contrare Convenţiei, cerinţa minimală în materie de probă pentru prima fază a

verificării admisibilității este aceea a prezentării unui început de probă, care poate consta, de exemplu, în probarea existenței unui număr mare de plângeri pentru tortură și rele tratamente introduse de particulari, precum și a unor anchete penale împotriva agenților statului, pentru aceleași fapte, nefinalizate, ceea ce poate sugera „tolerarea" actelor abuzive din partea autorităților statului (*Franța, Norvegia, Danemarca, Suedia și Olanda c. Turciei*).

În principiu, regula epuizării căilor de recurs interne se aplică în cazul cererilor interstatale, cu unele nuanțări. Dacă în cauzele *Grecia c. Regatului Unit* sau în cauza *Austria c. Italiei*, fosta Comisie s-a pronunțat în sensul neîndeplinirii acestei condiții cu privire la anumite capete de cerere care vizau situațiile în care identitatea autorilor actelor „ilicite" era cunoscută, în alte cauze (*Irlanda c. Regatului Unit* sau *Franța, Norvegia, Danemarca, Suedia și Olanda c. Turciei*), același organism jurisdicțional s-a pronunțat în sensul că această condiție nu mai trebuie îndeplinită în cauzele interstatale în care se pune în discuție existența unei legislații contrare Convenției, față de care în multe state contractante nu există remedii efective, sau atunci când statul reclamant denunță existența unei practici administrative caracterizate prin repetabilitatea actelor de tortură și rele tratamente, tolerată de autoritățile oficiale de rang superior ale statului pârât.

Interesantă este abordarea organelor jurisdicționale ale Convenției în cele patru cauze *Cipru c. Turciei*, în care statul cipriot a denunțat multiple încălcări ale drepturilor omului și libertăților garantate de Convenție în partea de nord a insulei Cipru, aflată sub ocupația militară a trupelor turce, unde a fost instituită așa-numita Republică Turcă a Ciprului de Nord (RTCN), recunoscută numai de Turcia. În primele două cauze, fosta Comisie a considerat că orice cale de atac în fața unei jurisdicții din Turcia, respectiv din nordul Ciprului, nu îndeplinea cerințele Convenției. În următoarele două cauze, Curtea a decis că locuitorii nordului Ciprului trebuia să epuizeze căile de recurs interne, fiind în interesul acestora de a sesiza organele jurisdicționale instaurate de RTCN. Acesta este principiul, dar caracterul efectiv al acestor „remedii" naționale se va aprecia în fiecare caz în parte, în funcție de circumstanțele specifice. În legătură cu această condiție, mai trebuie adăugat faptul că sarcina probei incumbă uneia sau alteia dintre părțile litigiului, după caz (*Cipru c. Turciei*, 25781/94).

Referitor la respectarea termenului de șase luni de la data ultimei decizii interne definitive, fosta Comisie s-a pronunțat în sensul că această regulă nu se aplică atunci când sunt vizate încălcări ale Convenției cu

caracter continuu (*Cipru c. Turciei*, 8007/77). Cu toate acestea, regula redevine incidentă în cazurile în care practicile administrative continue sau situaţiile recurente denunţate au încetat cu mai mult de şase luni înainte de sesizarea Curţii (*Danemarca c. Turciei*).

3. Jurisprudenţă relevantă

Numărul cererilor interstatale este extrem de redus în comparaţie cu cel al cererilor individuale. Statele au manifestat, în general, reticenţă în introducerea unor astfel de „recursuri", având în vedere implicaţiile politice.

Ca şi problematică, reţinem, pe de o parte, cererile interstatale promovate de statele care aveau un anumit interes şi care aveau la bază anumite diferende de natură politică. Astfel, cele două cereri introduse de Grecia împotriva Marii Britanii la nivelul anilor 1956-1957 vizau politica statului pârât cu privire la statutul Ciprului ca fostă colonie britanică. În cauza *Austria c. Italiei* din 1960 era ridicată problema evenimentelor din timpul procesului unor activişti din Tirolul de Sud, desfăşurat în Italia, în timp ce cele două cereri introduse de Irlanda împotriva Marii Britanii în perioada 1971-1972 priveau intervenţia militară şi acţiunile poliţiei în Irlanda de Nord. Cele patru cereri formulate de Cipru împotriva Turciei fac referire la regimul introdus după ocuparea nordului Ciprului de forţele armate turce în anul 1974.

Pe de altă parte, există şi un alt tip de cereri, în cadrul cărora statele reclamante au acţionat pentru a apăra ordinea publică europeană. Ne referim la cererile reunite introduse de Danemarca, Norvegia, Suedia şi Olanda împotriva Greciei, în 1967, în care erau denunţate mai multe încălcări ale Convenţiei din partea autorităţilor greceşti în timpul regimului militar, dar şi la cele cinci cereri formulate separat în anul 1982, dar reunite ulterior de Comisie (*Franţa, Norvegia, Danemarca, Suedia şi Olanda c. Turciei*), în care erau invocate aspecte ţinând de regimul militar din Turcia.

Referitor la modul de soluţionare a acestor cauze, fie a intervenit soluţionarea pe cale amiabilă (*Danemarca c. Turciei*), fie Comitetul Miniştrilor a pronunţat rezoluţii prin care a constatat că, faţă de existenţa unor acorduri internaţionale privind statutul Ciprului, nu se impuneau noi măsuri (*Grecia c. Regatului Unit*), sau prin care a denunţat producerea unor încălcări ale drepturilor omului garantate de Convenţie de către autorităţile turce în Nordul Ciprului. În acest din urmă caz, prin Rezoluţia nr. 79(1) din 20.01.1979, Comitetul Miniştrilor a decis să încheie examinarea celor două cauze, invitând părţile să reia tratativele sub auspiciile

Organizației Națiunilor Unite. Aceste tratative nu s-au finalizat până în prezent. De altfel, în contextul celei de-a patra cereri introduse de Cipru contra Turciei, Marea Cameră a pronunțat o hotărâre la data de 10.05.2001, prin care a constatat încălcarea mai multor articole din Convenție. Executarea acestei hotărâri este monitorizată de Comitetul Miniștrilor, care a emis o serie de documente referitoare la măsurile deja luate de autoritățile turce pentru a se conforma constatărilor Curții și pentru a pune capăt situațiilor de încălcări continue ale drepturilor resortisanților din regiunea de nord a Ciprului.

Cele mai recente cauze interstatale au fost introduse de Georgia împotriva Rusiei. În prima cerere, Georgia s-a plâns în legătură cu reacția Federației Ruse împotriva unor cetățeni georgieni, drept răspuns la arestarea care a avut loc la Tbilisi, în septembrie 2006, a patru militari ruși suspectați de acte de spionaj. În cea de-a doua cerere, evenimentele invocate de Georgia au la origine conflictul armat care a opus cele două state în august 2008. Guvernul georgian susține că, în cadrul atacurilor disproporționate lansate de forțele rusești și/sau de forțele separatiste plasate sub controlul celor dintâi, sute de civili au fost răniți, uciși, arestați sau dispăruți, mii de civili au suferit distrugeri ale bunurilor și locuințelor lor și un număr de peste 300.000 de persoane s-au văzut puse în situația de a părăsi Abkhazia și Osetia de Sud. După ce au fost declarate admisibile, ambele cauze au fost deferite Marii Camere, procedura fiind încă pe rol.

4. Referințe bibliografice

Specifice: P. Van Dijk, G.J.H. Van Hooj, în colaborare cu *A.W. Heringa, J.G.C. Schokkenbroek, B.P. Vermeulen, M.L.V.M. Viering, L.F. Zwaak*, Theory and Practice of the Convention on Human Rights, 3rd ed., Kluwer Law International, Haga, 1998, p. 40-43.

Generale: C. Bîrsan, Convenția europeană a drepturilor omului, Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1119-1139; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 759-763; *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights, p. 56; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 28-29, 907-908, 943; *F. Sudre*, Droit européen et international des droits de l'homme, p. 609-613; *B. Selejan-Guțan*, Protecția Europeană a Drepturilor Omului, p. 53-54; *P. Leach*, Taking a Case to the European Court of Human Rights, p. 13-14.

Surse online: (25), (33)

Comitetul European pentru Prevenirea Torturii şi Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT)

Mecanism extrajudiciar de examinare a tratamentelor aplicate persoanelor private de libertate, în scopul protejării acestora împotriva torturii şi a pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante.

Fr. *Le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants*

Eng. *The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*

1. Reglementare

Comitetul European Pentru Prevenirea Torturii şi Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT) a fost instituit prin Convenţia europeană pentru prevenirea torturii şi a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante, încheiată la Strasbourg în 26.11.1987, care a intrat în vigoare în 1989. România a ratificat Convenţia prin Legea nr. 80/1994 (M.Of. nr. 285 din 7 octombrie 1994).

2. Organizare şi funcţionare

CPT se compune dintr-un număr de membri egal cu cel al părţilor. Comitetul nu poate cuprinde decât un singur cetăţean din partea aceluiaşi stat. Membrii CPT fac parte din acesta cu titlu individual, sunt independenţi şi imparţiali în exercitarea mandatelor lor şi sunt disponibili pentru îndeplinirea funcţiilor lor de o manieră efectivă. Ei sunt aleşi dintre personalităţile cu înalte standarde morale, cunoscute pentru competenţa lor în domeniul drepturilor omului ori având experienţă profesională în domeniile acoperite de Convenţie. În cazul în care CPT consideră că este necesar, poate fi asistat de experţi calificaţi corespunzător.

Membrii CPT sunt aleşi de către Comitetul Miniştrilor al Consiliului Europei cu majoritate absolută de voturi de pe o listă de nume întocmită de către Biroul Adunării Consultative a Consiliului Europei. Membrii sunt aleşi pentru o perioadă de 4 ani. Ei sunt reeligibili de două ori. Totuşi, în ceea ce priveşte membrii desemnaţi la prima alegere, funcţiile a trei dintre ei vor lua sfârşit la încheierea unei perioade de 2 ani. Membrii ale căror funcţii iau sfârşit la expirarea termenului iniţial de 2 ani sunt

desemnaţi prin tragere la sorţi efectuată de secretarul general al Consiliului Europei, imediat după ce se va fi procedat la prima alegere.

Membrii CPT beneficiază, în timpul exercitării funcţiilor lor, ca şi în timpul călătoriilor întreprinse în exercitarea funcţiilor lor, de următoarele privilegii şi imunităţi:

(i) imunitatea de arestare sau de detenţie şi de reţinere a bagajelor lor personale şi imunitatea de orice jurisdicţie în ceea ce priveşte actele îndeplinite de ei în calitatea lor oficială, inclusiv cuvântul şi înscrisurile lor;

(ii) exceptarea de la orice măsuri restrictive referitoare la libertatea lor de mişcare: ieşirea din şi reîntoarcerea în ţara lor de rezidenţă şi intrarea în şi ieşirea din ţara în care îşi exercită funcţiile, ca şi de la orice formalităţi de înregistrare a străinilor în ţările vizate sau traversate în exercitarea funcţiilor lor.

În cursul călătoriilor efectuate în exercitarea funcţiilor lor, membrilor comitetului le sunt acordate, în materie vamală şi de control al schimburilor valutare:

(i) de către guvernul propriu, aceleaşi înlesniri ca acelea recunoscute înalţilor funcţionari care se deplasează în străinătate în misiune oficială temporară;

(ii) de către guvernele celorlalte părţi, aceleaşi înlesniri ca acelea recunoscute reprezentanţilor guvernelor străine în misiune oficială temporară.

CPT îşi desfăşoară lucrările cu uşile închise. Cvorumul este constituit din majoritatea membrilor săi. Deciziile comitetului sunt luate cu majoritatea membrilor prezenţi. Dacă partea nu cooperează sau refuză să amelioreze situaţia în sensul recomandărilor comitetului, acesta poate să decidă, cu majoritatea de două treimi din membrii săi, după ce partea va fi avut posibilitatea să se explice, formularea unei declaraţii publice în această privinţă.

Documentele şi actele comitetului sunt inviolabile, în măsura în care privesc activitatea comitetului.

Corespondenţa oficială şi alte comunicări oficiale ale comitetului nu pot fi reţinute sau cenzurate.

Pentru a asigura membrilor comitetului o libertate completă a cuvântului şi o deplină independenţă în îndeplinirea funcţiilor lor, imunitatea de jurisdicţie în ceea ce priveşte cuvântul sau înscrisurile sau actele emanând de la ei în îndeplinirea funcţiilor lor le este asigurată şi după ce mandatul acestor persoane va lua sfârşit.

Privilegiile şi imunităţile sunt acordate membrilor comitetului nu în beneficiul lor personal, ci în scopul de a asigura exercitarea funcţiilor lor în

deplină independenţă. Comitetul este singurul care are calitatea de a pronunţa ridicarea imunităţilor; el are nu numai dreptul, dar şi îndatorirea de a ridica imunitatea unuia dintre membrii săi, în toate cazurile în care, după părerea sa, imunitatea ar împiedica realizarea justiţiei şi în care imunitatea poate fi ridicată fără a prejudicia scopul pentru care este acordată.

3. Atribuţii

În maniera în care este conceput de redactorii Convenţiei europene, CPT se înfăţişează ca un mecanism extrajudiciar de cercetare la faţa locului a tratamentelor aplicate persoanelor private de libertate, cu rol esenţial preventiv exercitat, în special, în vederea întăririi, dacă este cazul, a protecţiei acestor persoane împotriva *torturii şi a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante.* În acest scop, Activitatea CPT-ului este concepută ca parte integrantă a sistemului de protecţie a drepturilor omului al Consiliului Europei, punând în aplicare un mecanism extrajudiciar proactiv alături de mecanismul judiciar reactiv existent al Curţii Europene a Drepturilor Omului.

CPT-ul nu îndeplineşte funcţii judiciare, nu intră în sarcinile sale să se pronunţe asupra eventualelor încălcări ale instrumentelor internaţionale relevante. Prin urmare, Comitetul trebuie să se abţină de la exprimarea părerilor sale privind interpretarea acestor instrumente *in abstracto* sau în legătură cu fapte concrete.

În acest fel, CPT-ul îşi implementează funcţia, esenţial preventivă, prin două tipuri de vizite: periodice şi ad-hoc. În mod regulat sunt efectuate vizite periodice în orice loc aflat în jurisdicţia oricăreia dintre părţile Convenţiei, unde persoanele sunt private de libertate de către o autoritate publică. Vizitele ad-hoc sunt organizate în acele state în care acestea par Comitetului că „sunt cerute de circumstanţe".

Când efectuează o vizită, CPT-ul beneficiază de puteri extinse în virtutea Convenţiei: acces pe teritoriul statului implicat şi dreptul de a se deplasa fără restricţie, acces nelimitat în orice loc unde persoanele sunt private de libertate, inclusiv dreptul de a se mişca înăuntrul acestor locuri fără restricţie, accesul la informaţii complete în locurile unde sunt ţinute persoanele private de libertate, ca şi la alte informaţii disponibile statului, care sunt necesare Comitetului pentru a-şi îndeplini sarcinile.

Comitetul este în egală măsură îndreptăţit să intervieveze în particular persoanele private de libertate şi să comunice liber cu oricine crede că-i poate oferi informaţii utile. Prin aceasta, Părţile la Convenţie sunt de acord să permită vizite în orice loc din cadrul jurisdicţiei lor unde una sau mai

multe persoane sunt private de libertate de o autoritate publică. Este irelevant dacă privarea de libertate este sau nu bazată pe o decizie oficială.

Vizitele pot avea loc în orice împrejurare. Convenţia se aplică nu numai pe timp de pace, ci şi pe timp de război sau în orice alt caz de pericol public. Comitetul nu va vizita, totuşi, locurile pe care reprezentanţii sau delegaţii puterilor protectoare sau ai Comitetului Internaţional al Crucii Roşii le vizitează efectiv şi regulat în baza Convenţiilor de la Geneva din 12.08.1949 şi a Protocoalelor lor Adiţionale din 8.06.1977.

Vizitele pot fi organizate în toate tipurile de locuri unde sunt persoane private de libertate, pentru orice motiv. De aceea, Convenţia este aplicabilă, de exemplu, în locurile unde persoanele sunt ţinute în custodie, sunt închise ca rezultat al condamnării pentru o infracţiune, sunt ţinute în detenţie administrativă, sau sunt internate din motive medicale sau unde minorii sunt privaţi de libertate de o autoritate publică. Ea se aplică, de asemenea, detenţiei efectuate de către autorităţile militare.

Vizitele în locurile unde persoanele sunt private de libertate din pricina stării lor psihice vor trebui pregătite şi conduse cu seriozitate în ceea ce priveşte, de exemplu, experienţa şi calificările persoanelor alese pentru vizită şi condiţiile în care vizita se efectuează. În efectuarea vizitelor sale, Comitetul va dori fără îndoială să ţină cont de recomandările relevante adoptate de Comitetul Miniştrilor.

Vizitele pot avea loc în instituţii private sau publice, sub rezerva ca privarea de libertate să fie rezultatul acţiunii unei autorităţi publice. În consecinţă, Comitetul poate vizita numai persoanele care sunt private de libertate de o autoritate publică şi nu pacienţii voluntari. Totuşi, în acest ultim caz, ar putea fi posibil pentru Comitet să se asigure că aceasta a fost într-adevăr dorinţa pacientului implicat.

După fiecare vizită, CPT-ul întocmeşte un raport în care expune faptele constatate şi include, dacă este necesar, recomandări şi alte sfaturi pe baza cărora se dezvoltă un dialog cu statul implicat. Raportul vizitei Comitetului este, în principiu, confidenţial. Totuşi, aproape toate statele au ales să renunţe la regula de confidenţialitate şi să publice raportul. Totodată, anual, CPT întocmeşte un raport general al activităţii sale, care este făcut public.

4. Referinţe bibliografice

Specifice: Convenţia europeană pentru prevenirea torturii şi a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante şi protocoalele sale adiţionale; *N. Pavel*, Consideraţii teoretice referitoare la dreptul la viaţă şi la integritatea fizică şi psihică, în Dreptul nr. 5/2003, p. 37 şi urm.
Surse online: (23), (44), (51)

Comitetul Miniştrilor

Organismul Consiliului Europei (CoE), alcătuit din miniştrii de externe ai statelor membre, competent să acţioneze în numele organizaţiei şi, în particular, să supervizeze executarea hotărârilor CEDO.

Fr. *Comité des Ministres*
Eng. *Committee of Ministers*

1. Noţiune. Reglementare
Fiecare membru are câte un reprezentant în Comitetul Miniştrilor (CM) şi fiecare reprezentant dispune de un vot. Regulile de organizare şi funcţionare ale CM sunt reglementate, în special, prin art. 8 şi 13-21 din Statutul CoE, respectiv art. 46 şi 54 din Convenţie.

2. Componenţă
CM este alcătuit din miniştrii de externe ai statelor membre CoE.

În mai 1951 fiecare stat membru a fost chemat să îşi desemneze un reprezentant permanent. Toţi reprezentanţii permanenţi sunt stabiliţi în Strasbourg, sunt diplomaţi cu rang de ambasador, ocazional rang de însărcinat cu afaceri (*chargé d'affaires*).

În 1952 CM a decis că fiecare ministru îşi poate desemna un supleant care să aibă aceleaşi puteri decizionale ca şi cel pe care îl înlocuieşte. De obicei supleantul este reprezentantul permanent, iar următorul grad în ierarhia delegaţiei este acela de supleant al reprezentantului permanent

3. Sesiuni
La nivel ministerial, CM se reuneşte o dată pe an, în mai sau în noiembrie. Sesiunile au loc, de obicei, în Strasbourg şi durează o zi. Deşi, de regulă, temele sunt dedicate dialogului politic, miniştrii pot discuta orice problemă de interes comun, mai puţin probleme de apărare.

Cu toate că discuţiile sunt confidenţiale, desfăşurându-se *in camera*, se emite un comunicat după fiecare sesiune, iar miniştrii pot da declaraţii publice la finalul reuniunilor.

La nivel de supleanţi, şedinţele se desfăşoară o dată pe săptămână şi chiar mai des, pe grupuri de lucru.

4. Rol

CM este deopotrivă un organism guvernamental, în care abordările naţionale la problemele cu care se confruntă societatea europeană sunt discutate de pe picior de egalitate şi forum colectiv, în care răspunsurile cu miză europeană la asemenea provocări sunt formulate. În colaborare cu APCE, apără valorile CoE şi supervizează respectarea de către statele membre a obligaţiilor asumate.

Dintr-o altă perspectivă, liniile de competenţă şi responsabilitate ale CM includ: dezvoltarea dialogului politic între statele membre, procesul de extindere, iar în interiorul CoE: interacţiunea cu APCE şi cu Congresul Autorităţilor Locale şi Regionale.

5. Atribuţii

Ca organ deliberativ, CM examinează, la recomandarea Adunării Consultative sau din proprie iniţiativă, măsurile adecvate pentru realizarea scopului CoE, inclusiv încheierea de *convenţii şi acorduri* şi adoptarea de către guverne a unei politici comune referitoare la chestiunile specifice. [art. 15 lit. a) din Statutul CoE]. Peste 200 de tratate au fost deschise spre semnare, până în prezent, cea mai cunoscută fiind Convenţia europeană pentru protecţia drepturilor şi libertăţilor fundamentale.

Cu unele excepţii, CM decide, cu efect obligatoriu, asupra tuturor chestiunilor referitoare la organizarea şi la aranjamentele interne ale CoE. În acest scop, adoptă reglementările financiare şi administrative necesare.

O sarcină esenţială a CM este aceea de a monitoriza respectarea de către statele membre a angajamentelor asumate. Concluziile CM pot fi formulate ca *recomandări* adresate guvernelor, urmate de invitaţia adresată guvernelor de a-i face cunoscute măsurile luate cu privire la o atare recomandare.

În plus, CM adoptă *rezoluţii*, cu unanimitate, respectiv cu majoritate de voturi, în funcţie de obiect (a se vedea art. 20 din Statutul CoE).

CM are, totodată autoritatea de a invita state europene să devină membre ale CoE (art. 4, 5 şi 6 din Statut). Procesul de aderare este finalizat după primirea solicitării statului de a deveni membru şi după consultarea de către CM a APCE. Oricum, la final, CM este cel care decide primirea statului în calitate de membru, adoptând o rezoluţie în acest sens. Rezoluţia cuprinde invitaţia de a deveni membru, cu specificarea contribuţiei la bugetul CoE pe care respectivul stat trebuie să o suporte. În ultima perioadă, rezoluţiile cuprind şi condiţiile privitoare la reformele

democratice pe care statul trebuie să şi le asume. Instrumentul de aderare se depune la Secretariatul General.

În plus, conform art. 8 din Statut, CM poate lua măsuri împotriva statelor membre în caz de încălcare gravă a art. 3 – obligaţia de a accepta principiile statului de drept şi drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului, însoţită de angajamentul de a colabora, sincer şi efectiv, la realizarea scopului CoE. Aceste măsuri sunt: *(i)* suspendarea drepturilor sale de reprezentare; *(ii)* solicitarea de a se retrage din organizaţie; *(iii)* încetarea calităţii de membru al CoE de la data pe care CM o hotărăşte.

În fine, atribuţia cea mai importantă, din perspectiva activităţii CEDO, este aceea de supervizare a executării hotărârilor pronunţate de instanţa europeană.

6. Supervizarea executării hotărârilor CEDO

Hotărârile definitive ale CEDO (aici fiind incluse şi deciziile privind soluţionarea amiabilă ori prin declaraţie unilaterală) au caracter obligatoriu pentru statele părţi (art. 46 parag. 1 din Convenţie) şi sunt transmise CM în vederea supervizării executării lor (art. 46 parag. 2). CM deţine, deci, competenţa suverană cu privire la evaluarea manierei de executare şi, în ultimă instanţă, decizia închiderii definitive a cazului. În acest sens, în cursul evaluării periodice şi graduale a adoptării măsurilor individuale şi/sau generale de către stat, CM poate adopta, în cadrul reuniunilor DH (*Droits de l'Homme*), *rezoluţii interimare* prin care sugerează statului ce măsuri s-ar mai impune a fi adoptate şi stabileşte un calendar facultativ în acest sens. Ultimul act de procedură, ce marchează îndeplinirea tuturor obligaţiilor care incumbă statului, se concretizează prin adoptarea (de obicei prin consens) a unei *rezoluţii finale.*

Odată cu intrarea în vigoare a Protocolului nr. 14, cele mai importante schimbări aduse sistemului convenţional vizează, aşa cum s-a spus, domeniul executării hotărârilor CEDO, raţiunea lor fiind aceea de a garanta eficacitatea unui sistem supraaglomerat de cereri provenite, mai cu seamă, din statele nou-admise.

Astfel, CM are la dispoziţie două pârghii în faţa CEDO:

(i) potrivit art. 46 parag. 3, CM poate sesiza instanţa europeană în situaţia unei probleme de interpretare. Astfel, se doreşte gestionarea lipsei clarităţii unei hotărâri. Decizia se ia cu majoritate de două treimi dar, aşa cum rezultă din raportul explicativ la Protocolul nr. 14, trebuie să fie folosită „cu reţinere" această posibilitate pentru a nu supraîncărca Curtea.

(ii) potrivit art. 46 parag. 4 din Convenţie, CM, în cazul în care consideră că un stat refuză să se conformeze unei hotărâri definitive a instanţei europene, după ce a pus în întârziere statul respectiv, poate decide, cu majoritate de două treimi, sesizarea CEDO cu privire la nerespectarea obligaţiei ce-i revine statului în temeiul art. 46 parag. 1. Conform art. 46 parag. 5, în cazul în care CEDO constată o încălcare a obligaţiei, va trimite cauza CM pentru ca acesta să examineze măsurile care se impun în situaţia astfel creată (a se vedea referirea la măsurile prevăzute de art. 8 din Statutul CoE).

Potrivit parag. 99 al Raportului explicativ al Protocolului nr. 14, „presiunea politică" pe care ar constitui-o o astfel de acţiune ar putea fi suficientă, în multe situaţii, pentru a determina statul în cauză să execute hotărârea în discuţie.

7. Referinţe bibliografice

Generale: *T. Corlăţean*, Protecţia europeană şi internaţională a drepturilor omului, p. 190-208; *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. 2, p. 1550 şi urm.
Surse online: (43)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Condamnare penală

Stabilirea vinovăției unei persoane cu privire la săvârșirea unei infracțiuni și aplicarea unei pedepse privative de libertate printr-o hotărâre judecătorească pronunțată de către un tribunal competent, ca urmare a unei proceduri penale conforme legii interne aplicabile.

Fr. *condamnation pénale*
Eng. *criminal conviction*

1. Noțiune și reglementare

Noțiunea de condamnare penală este reglementată în art. 5 parag. 1 lit. a) din Convenție, privind detenția legală a unei persoane pe baza condamnării pronunțate de un tribunal competent.

Aceasta are un înțeles autonom, fiind aplicabilă numai acelor situații când fapta a fost deja comisă, iar vinovăția stabilită (*Engel ș.a. c. Olandei*, §68 și *Ezeh și Connors c. Regatului Unit*, §124). Noțiunea nu este incidentă atunci când o persoană este deținută ca o măsură de protecție sau de prevenire a săvârșirii unor infracțiuni (*Guzzardi c. Italiei*, §100).

Termenul de condamnare semnifică atât declararea persoanei ca vinovată, cât și aplicarea pedepsei sau a unei alte măsuri privative de libertate (*Van Droogenbroeck c. Belgiei*, §35 și *Guzzardi c. Italiei*, §100).

Nu poate fi vorba de existența unei condamnări decât atunci când vinovăția persoanei sub aspectul săvârșirii unei infracțiuni a fost stabilită în conformitate cu legea internă a statului, iar rezultatul pedepsei ori a oricărei alte măsuri aplicate a fost privarea de libertate a persoanei (*Van Droogenbroeck c. Belgiei*, §35; *M. c. Germaniei*, §87 și *B. c. Austriei*, §38).

2. Principii

Condamnarea unei persoane trebuie să fie pronunțată de o instanță competentă care, potrivit legii interne, este independentă de executiv și părți, este imparțială și oferă garanții procedurale adecvate.

Privarea de libertate a unei persoane trebuie să fie în legătură directă de cauzalitate și să rezulte din hotărârea de condamnare (*Van Droogenbroeck c. Belgiei*, §§37-42 și *Weeks c. Regatului Unit*, §§46-51).

Privarea de libertate a unei persoane poate fi dispusă ca urmare a unei hotărâri de condamnare pronunțată de o instanță națională, dar și în temeiul unei hotărâri a unor organe judiciare competente din alte state.

Deşi statele nu sunt obligate să verifice dacă procedura care a dus la pronunţare unei hotărâri de condamnare a fost conformă cerinţelor art. 6 din Convenţie, totuşi, se are în vedere că o condamnare nu poate fi rezultatul unei încălcări flagrante a legii (*Drozd şi Janousek c. Franţei şi Spaniei*, §110; *Ilaşcu ş.a. c. Republicii Moldova şi Rusiei*, §461 şi *Stoichkov c. Bulgariei*, §51). Astfel, statul de executare nu trebuie să admită executarea unei condamnări ce ar rezulta dintr-o decizie vădit ilegală.

3. Aplicaţii

O persoană este considerată condamnată atunci când a fost pronunţată o sentinţă de condamnare de către instanţa de fond; detenţia în timpul judecării apelului ori a recursului va fi justificată prin referire la art. 5 parag. 1 lit. a) din Convenţie, iar nu prin art. 5 parag. 1 lit. c) din Convenţie (*Wemhoff c. Germaniei*, §9).

Art. 5 parag. 1 lit. a) din Convenţie se va aplica oricărei condamnări care duce la privarea de libertate a persoanei, independent de natura juridică a faptei săvârşite de către o persoană şi pentru care aceasta a fost condamnată, ca fiind o abatere disciplinară sau o faptă penală potrivit dreptului intern al statului respectiv (*Engel ş.a. c. Olandei*, §68 şi *Galstyan c. Armeniei*, §46).

Faptul că o persoană a fost găsită vinovată de săvârşirea unei infracţiuni şi condamnată la pedeapsa internării într-un institut medical de specialitate nu înlătură aplicarea art. 5 parag. 1 lit. a) din Convenţie (*X. c. Regatului Unit*, §39). Sunt incidente dispoziţiile art. 5 parag. 1 lit. e) din Convenţie atunci când o persoană este achitată şi, în acelaşi timp, este luată măsura internării într-un institut medical (*Luberti c. Italiei*, §25; *D. c. Belgiei*).

Văzând modul de redactare a art. 5 parag. 1 lit. a) din Convenţie şi în special faptul că acesta se referă la legala detenţie a unei persoane, iar nu la legala condamnare a acesteia, Curtea a statuat că nu va proceda la revizuirea unei hotărâri de condamnare pronunţată de o instanţă naţională şi nici nu va analiza temeinicia pedepsei aplicate – durata sau natura acesteia (*T. c. Regatului Unit* şi *V. c. Regatului Unit*).

4. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 254-256; *D.J. Harris, M. O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 138-139; *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights, p. 344-346; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 224-227.

Surse online: (36)

Consiliul European (CE)

Instituţia Uniunii Europene formată din şefii de stat sau de guverne ai statelor membre şi care este învestită cu definirea direcţiilor şi politicilor generale ale Uniunii, mai exact a strategiilor acesteia, acţionând ca o veritabilă preşedinţie colectivă.

Fr. *Conseil Européen*
Eng. *European Council*

1. Noţiune, istoric şi reglementare

Consiliul European (CE) este instituţia care defineşte cadrul politic general şi priorităţile Uniunii Europene. CE a devenit în mod oficial instituţie a UE, cu personalitate juridică, la 1.12.2009, odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona. Rolul şi responsabilităţile CE sunt definite în Tratatul privind Uniunea Europeană (TUE) la art. 15 şi în Tratatul privind Funcţionarea Uniunii Europene (TFUE) la art. 235 şi 236.

Consiliul European a fost creat în 1974 cu intenţia instituirii unui forum informal de dezbatere între şefii de stat sau de guvern, dupa care a devenit organul care stabileşte obiectivele Uniunii şi linia de urmat în vederea realizării acestora, în toate domeniile de activitate ale UE. Prin Tratatul de la Maastricht din 1992 a dobândit un statut formal, conform căruia „Consiliul European impulsionează dezvoltarea Uniunii şi defineşte orientările politice generale ale acesteia". Începând cu 1.12.2009, în conformitate cu Tratatul de la Lisabona, Consiliul European a devenit una dintre cele şapte instituţii ale Uniunii.

2. Organizare şi funcţionare

Rolul şi responsabilităţile CE, conform art. 15 TUE, sunt următoarele:

- oferă Uniunii impulsurile necesare dezvoltării acesteia şi îi defineşte orientările şi priorităţile politice generale. Acesta nu exercită funcţii legislative;

- este compus din şefii de stat sau de guvern ai statelor membre, precum şi din preşedintele său şi preşedintele Comisiei. Înaltul Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe şi politica de securitate participă la lucrările Consiliului European;

- se întruneşte de două ori pe semestru la convocarea preşedintelui său. Atunci când ordinea de zi o impune, membrii CE pot decide să fie

asistați fiecare de un ministru și, în ceea ce îl privește pe președintele Comisiei, de un membru al Comisiei. Atunci când situația o impune, președintele convoacă o reuniune extraordinară a CE;

- se pronunță prin consens, cu excepția cazului în care tratatele dispun altfel;

- Președintele CE este ales cu majoritate calificată, pentru o durată de doi ani și jumătate, cu posibilitatea reînnoirii mandatului o singură dată.

Președintele CE are conform art. 15 alin. (6) TUE următoarele atribuții:

- prezidează și impulsionează lucrările Consiliului European;

- asigură pregătirea și continuitatea lucrărilor CE, în cooperare cu președintele Comisiei și pe baza lucrărilor Consiliului Afaceri Generale;

- acționează pentru facilitarea coeziunii și a consensului în cadrul CE;

- prezintă Parlamentului European un raport după fiecare reuniune a CE;

- asigură, la nivelul său și în această calitate, reprezentarea externă a Uniunii în probleme referitoare la politica externă și de securitate comună, fără a aduce atingere atribuțiilor Înaltului Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate;

- nu poate exercita un mandat național

Președintele CE este în prezent Herman Van Rompuy. El se află la al doilea mandat, care expiră la 30.11.2014.

În afară de aceste delimitări formale ale rolului și funcțiilor CE, considerate de către unii analiști în mod voit vagi și interpretabile, CE are un rol simbolic esențial în contextul instituțional al UE și contribuie la procesul de constituționalizare a UE, prin deciziile privind: reforma și evoluția tratatelor, reforma instituțională sau persoanele desemnate în funcții de conducere la nivel european.

Impactul asupra celorlalte instituții după Tratatul de la Lisabona: COM a pierdut din importanța privind inițiativa legislativă; CONS pierde din atribuțiile strategice; PE nu dobândește un aport semnificativ în activitatea CE; CJUE poate exercita influența asupra anumitor decizii majore ale CE de natură exclusiv politică.

3. Referințe bibliografice

Specifice: Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE), publicat în JO UE C 115 din 9.05.2008; *N. Nugent*, The Government and the politics of the European Union, 7th ed., Ed. Palgrave Mac Millan, 2010, p. 161-178; *T.C. Harley*, The Foundations of EU Law, 7th ed., Oxford University Press, 2010, p. 22.

Surse online: (77)

Consiliul Europei

Organizaţie internaţională, interguvernamentală şi regională care reuneşte toate statele membre ale Uniunii Europene, precum şi alte state din centrul şi estul Europei.

Fr. *Conseil de l'Europe*
Eng. *Council of Europe*

1. Noţiune şi obiective

Consiliul Europei este o organizaţie internaţională, interguvernamentală şi regională cu sediul la Strasbourg înfiinţată la 4.05.1949. Consiliul Europei este alcătuit din 47 de state membre.

Principalul obiectiv al Consiliului Europei este crearea pe continentul european a unui spaţiu comun al democraţiei şi dreptului în scopul respectării valorilor fundamentale, drepturile omului, democraţia pluralistă şi statul de drept.

De asemenea, printre obiectivele Consiliului Europei se regăsesc şi favorizarea conştientizării şi punerea în valoare a unei identităţi culturale europene, identificarea unor soluţii comune problemelor societăţii, dezvoltarea stabilităţii democratice în Europa şi menţinerea reformelor politice, legislative şi constituţionale.

2. Organizare şi funcţionare

Principale instituţii ale Consiliului Europei sunt Comitetul de Miniştri, Adunarea Parlamentară, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Congresul Puterilor Locale şi Regionale.

2.1. Comitetul de Miniştri

Comitetul de Miniştri este principalul organ decizional al Consiliului Europei şi este compus din miniştrii afacerilor externe din statele membre sau din reprezentanţii permanenţi ai acestora.

Comitetul de Miniştri este, de asemenea, organismul care urmăreşte modul în care statele membre îşi respectă angajamentele asumate. Sesiunile Comitetului de miniştri au loc la nivel ministerial o dată pe an. La nivelul delegaţilor miniştrilor, reuniunile au loc o dată pe săptămână.

Aceste reuniuni privesc demersurile specifice ce fac obiectul de activitate de organizaţiei.

Comitetul de Miniştri exercită un triplu rol:

- reprezintă forul unde guvernele îşi exprimă de pe poziţii de egalitate poziţiile naţionale asupra problemelor cu care se confruntă societăţile europene;

- reprezintă forul unde se elaborează răspunsul european la aceste provocări;

- reprezintă împreună cu Adunarea Parlamentară gardianul valorilor care fundamentează existenţa Consiliului Europei şi este învestit cu misiunea de a urmări modul în care statele membre îşi asumă angajamentele.

Preşedinţia Comitetului de Miniştri este asigurată pe o perioadă de 6 luni, prin rotaţie de fiecare din statele membre în ordine alfabetică.

Desfăşurarea activităţii Comitetului de Miniştri este asigurată de un Secretariat.

2.2. Adunarea Parlamentară

Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei (APCE) este compusă din reprezentanţi ai parlamentelor statelor membre în funcţie de populaţia acestora. Statele membre sunt libere să aleagă modul de desemnare a reprezentanţilor în cadrul APCE, cu condiţia ca aceştia să fie aleşi sau desemnaţi de parlamentele naţionale sau federale. Compoziţia fiecărei delegaţii trebuie să reflecte reprezentarea diferitelor partide în Parlamentele naţionale. APCE este alcătuită din 5 grupuri politice: socialiştii, popularii europeni, democrat-liberalii, democrat-europenii şi stânga unitară europeană. Aceste grupuri politice se angajează să respecte valorile apărate de Consiliul Europei şi, în special, pluralismul politic, drepturile omului şi supremaţia dreptului.

2.3. Curtea Europeană a Drepturilor Omului

A se vedea noţiunea *Curtea Europeană a Dreptului Omului.*

2.4. Comisarul pentru Drepturile Omului

Comisarul pentru Drepturile Omului reprezintă o instituţie independentă în cadrul Consiliului Europei care a fost înfiinţată în 1999 şi are ca obiective promovarea, conştientizarea şi respectul drepturilor omului în cele 47 de state membre. Astfel, Comisarul pentru Drepturile Omului urmăreşte să onoreze respectarea efectivă a drepturilor omului şi să ajute statele membre să pună în practică normele Consiliului Europei în această materie.

- să promoveze respectarea efectivă a educaţiei şi sensibilizarea statelor membre cu privire la drepturile omului;

- să evidenţieze eventualele insuficienţe privitoare la dreptul şi practica în materia drepturilor omului;
- să faciliteze activităţile structurilor naţionale însărcinate cu protecţia drepturilor omului;
- să consilieze şi să informeze despre protecţia drepturilor omului în întreaga regiune europeană.

3. Referinţe bibliografice

Specifice: Statutul Consiliului Europei; Rezoluţia (99) 50 a Consiliului Europei privitoare la Comisarul pentru Drepturile Omului.

Surse online: (67), (69)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Consiliul Uniunii Europene (CONS)

Instituţia Uniunii Europene alcătuită din miniştrii statelor membre competenţi într-un anumit domeniu şi care exercită împreună cu Parlamentul UE funcţiile legislativă şi bugetară.

Fr. *Conseil de l'Union Européenne*
Eng. *Council of the Europen Union*

1. Noţiune şi reglementare

Consiliul Uniunii Europene (numit şi Consiliul de miniştri sau Consiliul) este, alături de Parlamentul European, instituţia cu rol legislativ şi bugetar în cadrul UE. Rolul şi funcţiile sale sunt definite la art. 16 TUE, precum şi la art. 236-243 TFUE.

2. Organizare şi funcţionare

CONS se întruneşte în cadrul celor 10 formaţiuni stabilite conform art. 236 TFUE care acoperă ansamblul politicilor Uniunii.

Consiliul Afaceri Generale asigură coerenţa lucrărilor diferitelor formaţiuni ale Consiliului, pregăteşte reuniunile Consiliului European şi urmăreşte aducerea la îndeplinire a măsurilor adoptate, în colaborare cu preşedintele Consiliului European şi cu Comisia.

Consiliul Afaceri Externe elaborează acţiunea externă a Uniunii, în conformitate cu liniile strategice stabilite de Consiliul European şi asigură coerenţa acţiunii Uniunii.

Celelalte formaţiuni sunt: Afaceri Economice şi Financiare; Justiţie şi Afaceri Interne; Ocuparea Forţei de Muncă, Politică Socială, Sănătate şi Consumatori; Competitivitate; Transporturi, Telecomunicaţii şi Energie; Agricultură şi Pescuit; Mediu; Educaţie, Tineret, Cultură şi Sport.

Preşedinţia formaţiunilor Consiliului, cu excepţia celei Afaceri Externe, este asigurată de reprezentanţii statelor membre în cadrul Consiliului după un sistem de rotaţie egal, în conformitate cu prevederile art. 236 TFUE. Consiliul Afaceri Externe este prezidat, de la intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, de Înaltul Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe şi politică de securitate. Începând cu 1.12.2009, această funcţie este ocupată de Catherine Ashton.

CONS are următoarele atribuţii principale:

- adoptarea de acte legislative (regulamente, directive etc.), cel mai des în „codecizie" cu Parlamentul European;
- elaborarea politicii externe şi de securitate comună pe baza liniilor strategice stabilite de Consiliul European;
- încheierea de acorduri internaţionale în numele Uniunii;
- aprobarea, împreună cu Parlamentul European, a bugetului Uniunii.

Durata de exercitare a mandatului preşedinţiei rotative a CONS este de 6 luni;

Pentru o mai bună continuitate a lucrărilor Consiliului, preşedinţiile semestriale cooperează îndeaproape în grupuri de trei. Acest trio de preşedinţii elaborează un program comun al activităţilor Consiliului pentru o perioadă de 18 luni;

România va asigura preşedinţia CONS în al doilea semestru din 2019, conform Anexei Deciziei Consiliului 2007/5/CE, Euratom de stabilire a ordinii de exercitare a preşedinţiei Consiliului.

Un element important în funcţionarea CONS îl reprezintă aspectul informal al procesului de luare a deciziilor, respectiv dinamica relaţiilor personale dintre membri CONS

3. Referinţe bibliografice

Specifice: Tratatul privind Uniunea Europeană; Tratatul privind Funcţionarea Uniunii Europene; Decizia Consiliului 2007/5/CE, Euratom de stabilire a ordinii de exercitare a preşedinţiei Consiliului.; *N. Nugent*, The Government and Politics of the EU, 7th ed., New York: Palgrave Macmillan, 2010, p. 139-166.

Surse online: (73)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Contradictorialitatea procedurii

Dreptul conferit părților unui proces de a lua cunoștință și de a combate toate piesele dosarului și observațiile adversarilor procesuali.

Fr. *le principe du contradictoire*
Eng. *the principle of audi alteram partem*

1. Noțiune și reglementare

Principiul contradictorialității, principiu al dreptului natural și element substanțial al dreptului la un proces echitabil, se deduce din garanția egalității armelor, rădăcină a echității procedurii.

Dreptul la o procedură contradictorie implică, în esență, posibilitatea pentru părțile unui proces penal, civil sau disciplinar de a lua cunoștință de toate piesele și observațiile prezentate judecătorului, chiar și cele care ar proveni de la un magistrat independent, de natură să-i influențeze decizia și de a le discuta (*Ruiz-Mateos c. Spaniei*, §63). Sarcina judecătorului este de a veghea ca toate elementele susceptibile să influențeze soluționarea pe fond a litigiului să facă obiectul unei dezbateri în contradictoriu între părți (*Barberà, Messegué și Jabardo c. Spaniei*, §78).

Maxima *audi alteram partem* semnifică faptul că nicio persoană nu poate fi condamnată, obligată sau sa-i fie adusă o ingerință în exercițiul unui drept fără a fi audiată. Într-o cauză veche (*The King v. Chancellor*), judecătorul Eyre remarca: „Legile lui Dumnezeu și cele ale omului au dat amândouă unei părți posibilitatea de a se apăra [...]. Chiar Dumnezeu însuși nu a luat vreo hotărâre privindu-l pe Adam înainte ca el să fi fost chemat să se apere".

Trebuie făcută distincția între „principiul contradictorialității" și „principiul egalității armelor" atunci când este vorba despre „obligația de comunicare a pieselor dosarului": dacă absența comunicării unei piese se raportează numai la una dintre ele, în timp ce cealaltă parte a cunoscut-o, Curtea examinează situația astfel creată „prin prisma principiului egalității armelor" (care impune tratarea egală a părților în ceea ce privește luarea la cunoștință despre toate piesele de la dosar, de natură a conduce la soluția pe care o va pronunța tribunalul). Dacă amândouă părțile au fost private, în aceeași măsură, de posibilitatea de a lua cunoștință de conținutul unei informații utile produse judecătorului fără ca ele să fie în măsură să le discute (a se vedea cazul raportului instanței de fond făcut

către instanţa de recurs, in procedura elveţiană), această situaţie poate fi discutată pe terenul principiului contradictorialităţii, cu exigenţele sale proprii. Dezechilibrul în comunicarea informaţiilor utile şi pertinente cauzei este sancţionat pe baza principiului egalităţii armelor, pe când necomunicarea unor asemenea informaţii ambelor părţi este privită ca o încălcare a principiului contradictorialităţii, chiar dacă, în unele cauze, această distincţie nu ar apărea întotdeauna cu aceeaşi claritate [Bîrsan, 2010, p. 497].

Deşi nu este menţionat expres, *principiul contradictorialităţii* rezultă din: art. 6 parag. 1 din Convenţie; art. 14 parag. 1 din Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice; art. 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

În *plan intern*, este reglementat, spre exemplu, prin: art. 14 C.proc.civ.; art. 289 C.proc.pen.

2. Aplicaţii

2.1. Dreptul părţii de a compărea personal în instanţă

În materie civilă a fost recunoscut acest drept mai ales în cazul în care *„personalitatea şi modul de viaţă"* al părţii în cauză sunt relevante pentru luarea deciziei sau când soluţionarea cauzei presupune „aprecierea conduitei" (*Muyldermans c. Belgiei*, §64) părţii în cauză.

Importanţa consecinţelor ce pot rezulta pentru reclamant în urma soluţionării procedurii poate cere prezenţa sa şi în căile de atac (*Helmers c. Suediei*, §§15-17).

Dreptul de a compărea în persoană este un drept la care se poate renunţa (*Schuler-Zgraggen c. Elveţiei*, §§19-20; *Zumbotel c. Austriei*, §14), în măsura în care renunţarea este fără echivoc şi sunt prevăzute anumite garanţii [Bogdan, Selegean, p. 248].

În materie penală, dreptul acuzatului de a participa la propriul proces, recunoscut expres de art. 14 parag. 3 lit. d) din Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice, nu este explicit enunţat între garanţiile de echitate impuse de art. 6 din Convenţie, însă, în mod constant Curtea Europeană a Drepturilor Omului l-a afirmat ca fiind un element esenţial al contradictorialităţii procedurii şi, prin aceasta, o componentă inerentă şi de o însemnătate capitală a noţiunii de proces echitabil, decurgând practic din obiectul şi din scopul art. 6 din Convenţie (*Brozicek c. Italiei*; *F.C.B. c. Italiei*; *Artico c. Italiei*; *Monnell şi Morris c. Regatului Unit*; *Barberà, Messegué şi Jabardo c. Spaniei*; *Ekbatani*

c. Suediei; *T. c. Italiei*; *Poitrimol c. Franţei*; *Stanford c. Regatului Unit*; *Belziuk c. Poloniei*; *Van Geyseghem c. Belgiei*; *Hermi c. Italiei*). În acest sens, statele sunt datoare să ia măsurile interne adecvate pentru a asigura efectivitatea dreptului acuzatului de a participa în proces, deoarece înfăţişarea lui în persoană ţine tocmai de buna administrare a justiţiei, în general, prezentând importanţă, în egală măsură, pentru cel inculpat, care îşi poate exercita în mod activ şi plenar drepturile apărării, cât şi pentru judecător, care, în extragerea adevărului asupra împrejurărilor şi circumstanţelor faptei, are posibilitatea să-i cunoască şi să-i verifice alegaţiile, confruntându-le cu depoziţiile victimei şi ale martorilor, dar şi o mai bună viziune asupra personalităţii inculpatului, ceea ce îi va permite o individualizare optimă a sancţiunii şi a modalităţii de executare a acesteia (*Poitrimol c. Franţei*; *Michael Edward Cooke c. Austriei*; *Sari c. Turciei şi Danemarcei*; *Medenica c. Elveţiei*; *Krombach c. Franţei*; *Ilişescu şi Chiforec c. României*).

Un caz particular în prezenţa căruia Curtea Europeană a fost chemată să decidă dacă art. 6 din Convenţie a fost violat este acela al condamnaţilor judecaţi *in absentia* şi extrădaţi apoi în vederea executării pedepsei pronunţate în lipsă. În acest context, Curtea a avut ocazia să sublinieze că o procedură de judecată în contumacie nu este, în esenţă, întotdeauna contrară textului Convenţiei, dacă celui în cauză i s-au respectat drepturile apărării, între care cel de a fi citat în mod legal şi informat asupra cauzei şi naturii acuzaţiei şi, atunci când nu şi-a exprimat fără echivoc voinţa să nu participe la proces, de a obţine posibilitatea să fie rejudecat în prezenţa sa, fără să fie obligat să probeze că nu a dorit să se sustragă justiţiei sau că absenţa s-a datorat unor cauze de forţă majoră (*Colloza c. Italiei*; *Somogyi c. Italiei*; *Sejdovic c. Italiei*).

Cu totul alta este situaţia atunci când autorităţile l-au tratat pe inculpat ca fugar şi l-au judecat în contumacie, deşi nu fusese notificat în mod legal asupra acuzaţiei şi acesta nici nu renunţase într-o manieră incontestabilă la dreptul său de a compărea. Într-un asemenea caz, Curtea a constatat încălcarea dreptului prescris de art. 6 din Convenţie, dacă statele nu oferă o procedură efectivă de rejudecare a cauzei în prezenţa celui vizat, indiferent dacă acesta a fost extrădat sau s-a predat de bună-voie (*Sejdovic c. Italiei*), iar detenţia unei persoane după ce i s-a respins cererea de rejudecare a fost calificată ca ilegală şi în contradicţie cu dreptul recunoscut de art. 5 din Convenţie (*Stoichkov c. Bulgariei*).

2.2. Modul de prezentare și discutare a probelor în instanță

Admisibilitatea, administrarea și pertinența probelor sunt reglementate de dreptul intern, iar Curtea se pronunță doar cu privire la modul cum au procedat instanțele naționale, respectiv dacă procedura în cauză, în ansamblul său, a avut un caracter echitabil. Aprecierea probelor făcută de judecătorul național nu ar putea fi cenzurată în temeiul art. 6 din Convenție, decât în cazul în care acesta a dedus din faptele prezentate concluzii în mod evident injuste și arbitrarii (*Isgro c. Italiei*, §31).

În special pentru cazurile simple, dar și pentru acelea care presupun pronunțarea unei soluții rapide, există proceduri simplificate, care, în prima fază, sunt unilaterale: somația de plată, măsuri provizorii, contravenții administrative etc. Aici judecătorul decide doar în baza unor alegații ale reclamantului, în măsura în care acestea au cel puțin un *fumus boni iuris* și sunt concludente, dar hotărârea este doar temporară și partea interesată se poate opune, procedura devenind ulterior contradictorie.

Necomunicarea, într-un proces civil, a punctului de vedere al instanței de fond cu privire la o cale de atac exercitată de una dintre părți reprezintă încălcarea *principiului contradictorialității*, chiar dacă o asemenea procedură urmărește accelerarea procedurii de judecată, iar observațiile nu conțin niciun element nou față de decizia atacată (*Nideröst-Huber c. Elveției*).

În fața Curții de Casație, acest principiu implică faptul că, în sens general, concluziile avocatului general trebuie să fie comunicate părților (*Vermeulen c. Belgiei*).

Încalcă acest principiu judecătorul de apel care folosește în proces informații aflate la telefon de la judecătorul de la fond, fără a le pune în discuție sau a le comunica reclamantului (*Kamasinski c. Austriei*, §§62-63).

Respectarea *principiului contradictorialității*, precum și a celorlalte exigențe pentru asigurarea unui proces echitabil privesc toate dezbaterile care au loc in fața unui tribunal (instanță de judecată) așa încât și atunci când instanța desemnează un expert, părților trebuie să li se asigure facultatea de a asista la discuțiile pe care le conduce expertul sau de a li se comunica piesele pe care acesta le folosește. Esențial este faptul ca părțile să participe, în modalități adecvate, la procedura contradictorie care se desfășoară in fața instanței, de exemplu prin „discutarea conținutului raportului de expertiză". Pentru o parte neconvocată la expertiză, Curtea a considerat drept insuficientă posibilitatea părții de a combate în ședință publică raportul întocmit de expert (*Mantovanelli c. Franței*).

Faptul că partea nu a luat cunoştinţă de raportul preliminar întocmit de un expert medical, menţionat în preambulul deciziei Consiliului Naţional al Ordinului Medicilor, în mod clar defavorabil şi atacat în instanţă, care a motivat că „nu a afectat soluţia dată litigiului" reprezintă o încălcare a *principiului contradictorialităţii* (*Baccichetti c. Franţei*, §34). Pentru prejudiciile suferite ca urmare a satisfacerii stagiului militar, în care instanţa internă a omis să comunice reclamantului anumite acte primite de la diverse autorităţi, s-a considerat că această omisiune a adus atingere *principiului contradictorialităţii* (*Kerojärvi c. Finlandei*, §16).

Persoanei care beneficiază de ajutor social pe motiv de boală ar trebui să i se permită să conteste raportul medical prin care se constată însănătoşirea sa şi pe care se întemeiază soluţia judecătorului (*Feldbrugge c. Olandei*, §44).

Refuzul Curţii Supreme de Justiţie de introducere în cauză a reclamantului, pe motivul că dezbaterile vor demonstra inutilitatea acesteia, l-a privat pe reclamant de posibilitatea de a fi ascultat şi de a îşi apăra dreptul, aducând atingere principiului echităţii procedurii (*Anghelescu c. României*, §§54-57).

Dreptul la o procedură contradictorie „implică în principiu dreptul părţilor la un proces, penal sau civil, de a lua cunoştinţă de orice act sau observaţie prezentată judecătorului, chiar de un magistrat independent, pentru a-i influenţa decizia şi a o discuta" (*Morel c. Franţei*, §27; *Augusto c. Franţei*, §50).

Posibilitatea părţilor de a-şi exprima punctul de vedere asupra oricărui aspect al cauzei reprezintă un element al încrederii justiţiabililor în funcţionarea justiţiei. În măsura în care art. 6 parag. 1 din Convenţie vizează înainte de toate respectarea intereselor părţilor şi pe cele ale unei bune administrări a justiţiei, aceste elemente au fost suficiente Curţii pentru a concluziona că nu a fost judecată echitabil cauza reclamantului, având în vedere lipsa dezbaterii în contradictoriu în procedura de recurs (*Grozescu c. României*, §26).

Instanţa însăşi trebuie să respecte principiul contradictorialităţii în special atunci când soluţionează un litigiu în temeiul unui motiv invocat din oficiu (*Skondrianos c. Greciei*, §29 şi §30; *Clinique des Acacias ş.a. c. Franţei*, §38; precum şi *Prikyan şi Angelova c. Bulgariei*, §42).

Nici *principiul contradictorialităţii* şi nici cel al unui proces echitabil nu impun ca judecătorul să informeze părţile cu privire la argumentele de fapt şi de drept pe care le va lua în considerare, în hotărârea sa, în măsura în care au fost invocate şi s-a dat părţilor posibilitatea de a prezenta

observaţii. Dar, dacă aceste argumente nu au fost invocate, este esenţial să o facă şi astfel să nu surprindă una dintre părţi printr-o hotărâre întemeiată pe argumente de fapt sau de drept la care părţile nu s-au gândit (*Salvador Torres c. Spaniei*, §30; *Gea Catalán c. Spaniei*, §28, §29).

Necomunicarea către angajator a examinărilor medicale efectuate de angajatul său şi a observaţiilor medicale se explică prin respectarea confidenţialităţii de către medic. Desigur, acest drept la confidenţialitate nu este unul absolut, ci trebuie să fie luat în considerare în acelaşi timp şi dreptul angajatorului reclamant de a avea o procedură contradictorie, în aşa fel încât ambele drepturi să nu fie atinse în esenţa lor. Acest echilibru este atins atunci când angajatorul care a contestat caracterul profesional al bolii poate solicita instanţei numirea unui expert medical independent, căruia să îi fie remise piesele componente ale examinărilor medicale efectuate de angajat, pentru a lămuri instanţa şi părţile, cu respectarea confidenţialităţii serviciilor medicale (*Eternit c. Franţei*).

Contradictorialitatea procedurii este o condiţie esenţială a *dreptului la apărare* în întregul său. Respectarea contradictorialităţii semnifică, de fapt, respectarea dreptului la apărare (*Bricmont c. Belgiei*).

În jurisprudenţa CJUE, dreptul la apărare include *principiul contradictorialităţii* (CJCE, *Bertelsmann şi Sony Corporation of America/Impala*, pct. 61, precum şi CJCE, *Comisia/Irlanda ş.a.*, pct. 50). Acest principiu se aplică în orice procedură care poate conduce la adoptarea unei decizii a unei instituţii comunitare care să afecteze în mod semnificativ interesele unei persoane (CJCE, *Ismeri Europa/Curtea de Conturi*, pct. 28; precum şi CJCE, *Comisia/Irlanda ş.a.*, pct. 50). Principiul menţionat implică, în general, dreptul părţilor la un proces de a avea posibilitatea de a-şi exprima poziţia cu privire la faptele şi la înscrisurile pe care urmează să se întemeieze o hotărâre judecătorească, precum şi de a discuta probele şi observaţiile prezentate în faţa instanţei şi motivele de drept invocate din oficiu de instanţă, pe care aceasta intenţionează să îşi întemeieze decizia (CJCE, *Comisia/Irlanda ş.a.*, pct. 52 şi 55). Astfel, pentru a îndeplini cerinţele care decurg din dreptul la un proces echitabil, trebuie ca părţile să aibă posibilitatea de a dezbate în contradictoriu atât elementele de fapt, cât şi elementele de drept care sunt decisive pentru soluţionarea procedurii (CJCE, *Comisia/Irlanda ş.a.*, pct. 56).

Probele trebuie, în principiu, să fie administrate în faţa acuzatului, în vederea unor dezbateri contradictorii. Acest principiu poate să sufere excepţii, cu condiţia să nu se aducă atingere drepturilor apărării de care beneficiază acuzatul. Astfel, el trebuie să aibă o ocazie adecvată şi

suficientă să conteste depoziţiile martorilor şi să pună întrebări acestora la momentul luării declaraţiei sau mai târziu (*Lüdi c. Elveţiei*; *Van Mechelen c. Olandei*). Dacă reclamantul, prin avocatul său, a înţeles să nu-şi mai menţină cererea cu privire la audierea unor martori, acesta s-a expus în mod conştient riscului unei condamnări întemeiate pe declaraţiile anterioare ale martorilor (*Andrei Iulian Roşca c. României*).

2.3. Folosirea martorilor anonimi şi a agenţilor provocatori (a se vedea şi *dreptul la apărare*)

Folosirea martorilor anonimi şi a agenţilor provocatori poate să ridice probleme cu privire la respectarea contradictorialităţii procedurii.

Referitor la anonimatul martorilor sau al agenţilor infiltraţi, Curtea a admis utilizarea depoziţiilor acestora în procesul penal, însă cu respectarea drepturilor consacrate de art. 6 parag. 1 şi 3 din Convenţie (*Doorson c. Olandei*; *Lüdi c. Suediei*). Cu toate acestea, o condamnare nu se poate întemeia exclusiv sau într-o măsură determinantă pe declaraţii anonime. Totodată, elementele de probă trebuie, în principal, să fie produse în faţa acuzatului cu publicitate, în vederea unei dezbateri contradictorii. Acest principiu nu funcţionează fără limitări, dar acestea nu ar putea fi acceptate decât sub rezerva drepturilor apărării. Ca regulă generală, aceste drepturi impun să se acorde dacă nu acuzatului, cel puţin avocatului său, în unul sau altul din stadiile procedurii, o ocazie adecvată şi suficientă să conteste o mărturie în acuzare şi să interogheze martorul (*Padin Gestoso c. Spaniei*).

Recunoscând dificultatea care decurge din realitatea intimidării crescânde a martorilor şi necesitatea asigurării unui echilibru al intereselor aflate în joc, Curtea Europeană a statuat că dreptul la o bună administrare a justiţiei nu poate fi sacrificat în faţa oportunităţii (*Windisch c. Austriei*; *Delta c. Franţei*). Folosirea declaraţiilor anonime ca probe suficiente pentru a justifica o condamnare trebuie distinsă de faptul de a se sprijini, în faza instrucţiei pregătitoare, pe surse cum sunt „informatorii misterioşi" (*Kostovski c. Olandei*).

În ceea ce priveşte utilizarea agenţilor infiltraţi, Curtea a mai statuat că, dacă actele acestora nu s-au limitat doar la cercetarea activităţii infracţionale a unei persoane, ci au incitat acea persoană să comită infracţiunea reproşată, activitatea lor a depăşit pe cea a unor agenţi infiltraţi întrucât ei au provocat infracţiunea care nu ar fi fost săvârşită în absenţa intervenţiei lor. În aceste condiţii şi dacă instanţa, pentru a dispune condamnarea, a ţinut seama în mod esenţial de declaraţiile agenţilor provocatori, reclamantul a fost privat de dreptul său la un proces echitabil (*Teixeira de Castro c. Portugaliei*).

3. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 497 şi urm.; *D. Bogdan, M. Selegean*, Drepturi şi libertăţi fundamentale în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului, p. 242-249; *R. Chiriţă*, Dreptul la un proces echitabil, p. 219-224; *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre (dir.)*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 195-196; *D. Chagnollaud, G. Drago*, Dictionnaire des droits fondamentaux, p. 230; *I. Lasagabaster Herrarte (dir.)*, Convenio europeo de derechos humanos: comentario sistematico, p. 203-204; *F. Kuty*, Justice pénale et procès équitable, vol. I, p. 559 şi urm.; *J. Pradel*, Manuel de procédure pénale, p. 822.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Convenţia europeană a drepturilor omului

Tratatul regional-european cu valoare generală în materia drepturilor omului, intrat în vigoare la data de 3 septembrie 1953, ce constituie documentul fundamental al sistemului de protecţie instituit la nivelul Consiliului Europei. România a devenit parte la Convenţie la data de 20.06.1994.

Fr. *Convention Européenne des Droits de l'Homme*
Eng. *European Convention of Human Rights*

1. Scurt istoric

La finalul celui de-al doilea război mondial, protecţia efectivă a drepturilor omului a devenit un imperativ pentru comunitatea internaţională. Încă din 1945, în cuprinsul **Cartei ONU** (art. 1 parag. 3) se face referire la „dezvoltarea şi încurajarea respectării drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale pentru toţi".

Ulterior, Comisia pentru Drepturile Omului, înfiinţată în 1947, în baza art. 68 al Cartei, elaborează **Declaraţia Universală a Drepturilor Omului** (DUDO), adoptată prin Rezoluţia Adunării Generale din 10.12.1948.

Acestea reprezentau documente programatorii, cu caracter pronunţat politic, mai degrabă decât sursa unor drepturi bine conturate şi imediat exigibile, care să fie însoţite de un mecanism de control eficace. Important de remarcat este faptul că abia în 1966 vor fi adoptate, iar în 1976 vor intra în vigoare cele două pacte ale Naţiunilor Unite – cel privitor la drepturile civile şi politice, respectiv cel privitor la drepturile economice, sociale şi culturale.

De aceea, după adoptarea DUDO, s-a pus problema creării unui mecanism regional european. Preambulul Convenţiei descrie, de altfel, acest instrument ca exprimând voinţa statelor membre de a lua primele măsuri „pentru asigurarea garantării colective a anumitor drepturi enunţate în Declaraţia Universală", dar face referire, totodată, la existenţa „unui patrimoniu comun de idealuri şi tradiţii politice, de respect pentru libertate şi preeminenţa dreptului", cu referire la spaţiul european. Caracterului universal al drepturilor şi libertăţilor consacrate li se adaugă, aşadar, o componentă (occidental) europeană ce ţine de tradiţia acestui spaţiu politic şi cultural.

2. Redactarea, adoptarea, ratificarea, intrarea în vigoare

Congresul de la Bruxelles din februarie 1949 a furnizat primul proiect al Convenţiei, proiect care, după o evaluare a textelor de către experţii juriştii, a fost transmis la data de 12.06.1949 Comitetului Miniştrilor al Consiliului Europei, apoi Adunării Consultative.

Versiunea rezultată din colaborarea celor două structuri ale nou înfiinţatului Consiliu al Europei, a fost supusă aprobării Adunării Consultative la data de 25.08.1950, în sesiunea de la Roma, sub forma unei recomandări ce a fost adoptată cu unanimitate, dar cu o serie de amendamente.

Comitetul Miniştrilor a deschis spre semnare textul Convenţiei în cadrul ceremoniei solemne desfăşurată la data de 4.11.1950 la Palatul Barberini din Roma.

Marea Britanie a fost primul stat ce a ratificat Convenţia, la data de 8.03.1951, iar intrarea în vigoare a avut loc la data de 3 septembrie 1953, imediat după cea de-a zecea ratificare, în conformitate cu art. 66 parag. 2 din Convenţie. În prezent, toate cele 47 state membre ale Consiliului Europei au ratificat documentul. Merită semnalat faptul că, iniţial, momentul aderării la Consiliul Europei şi cel al ratificării Convenţiei nu coincideau. Ulterior, în cazul statelor care au aderat mai recent (în special după 1989), cele două momente s-au suprapus. A se vedea, în acest sens, cazul României care a semnat simultan Statutul Consiliului Europei şi Convenţia, la data de 7.10.1993.

3. Specificul mecanismului convenţional

Convenţia are cel puţin două elemente novatoare, ce fac din sistemul european cel mai eficient mecanism de protecţie a drepturilor omului la nivel internaţional. Acestea constau în: *(i)* acceptarea jurisdicţiei obligatorii a Curţii Europene – art. 46 – respectiv *(ii)* acceptarea dreptului la recurs individual – art. 25 iniţial, în prezent art. 34 din Convenţie.

Acceptarea celor două elemente s-a făcut pe calea unor declaraţi facultative. În ceea ce priveşte recunoaşterea jurisprudenţei Curţii, abia în 1958 au fost strânse cele 8 declaraţii necesare instituirii acesteia, motiv pentru care primele alegeri la Curte s-au desfăşurat în 1959.

Pentru România, ambele declaraţii formulate în baza art. 46 şi 25 din Convenţie au intrat în vigoare odată cu Convenţia, la data de 20 iunie 1994.

4. Conţinutul Convenţiei

Pe lângă Preambul şi art. 1 ce consacră obligaţia statelor membre de a asigura tuturor persoanelor aflate sub jurisdicţia proprie respectarea

drepturile şi libertăţilor fundamentale, Convenţia propriu-zisă este alcătuită din trei secţiuni:

(i) Titlul I consacră drepturile şi libertăţile propriu-zise: dreptul la viaţă (art. 2), interzicerea torturii (art. 3), interzicerea sclaviei şi muncii forţate (art. 4), dreptul la libertate şi siguranţă (art. 5), dreptul la un proces echitabil (art. 6), nicio pedeapsă fără lege (art. 7), dreptul la respectarea vieţii private şi de familie (art. 8), libertatea de gândire, conştiinţă şi religie (art. 9), libertatea de exprimare (art. 10), libertatea de întrunire şi de asociere (art. 11), dreptul la căsătorie (art. 12), dreptul la un recurs efectiv (art. 13), interzicerea discriminării (art. 14). În aceeaşi secţiune sunt reglementate posibilitatea derogării în situaţii de urgenţă (art. 15), restricţiile în ceea ce priveşte activitatea politică a străinilor (art. 16), interzicerea abuzului de drept (art. 17), respectiv limitarea utilizării restricţiilor în privinţa drepturilor consacrate în această secţiune (art. 18);

(ii) Titlul al II-lea, intitulat „Curtea Europeană a Drepturilor Omului" – art. 19-51 – instituie norme procedurale legate de activitatea instanţei europene. Aici amintim, cu titlu de exemplu, formaţiunile jurisdicţionale (în prezent, judecătorul unic, comitetul, camera şi Marea Cameră), condiţiile de admisibilitate, cererile inter-statale, cererile individuale, satisfacţia echitabilă, forţa obligatorie şi executarea hotărârilor Curţii, dar şi referirea la privilegiile şi imunităţile judecătorilor, dezvoltate în Statutul Consiliului Europei, respectiv în Acordul general privind privilegiile şi imunităţile Consiliului Europei, cu protocoalele sale (relevant pentru judecătorii Curţii al 6-lea Protocolul Adiţional). Această secţiune se completează cu dispoziţiile din Regulamentul Curţii (*Règlement de la Cour*; *Rules of Court*);

(iii) Titlul al III-lea, intitulat „Dispoziţii diverse" – art. 52-59.

5. Protocoalele Adiţionale şi protocoalele de amendament

Trebuie menţionat, în acest context, faptul că, de la momentul intrării sale în vigoare, Convenţia a suferit unele modificări şi completări. Acestea au vizat atât dispoziţii de fond, cât şi dispoziţii de procedură.

Pentru aceasta s-a făcut uz de protocoalele de amendament – cele care au modificat textul Convenţiei – respectiv de Protocoalele Adiţionale – cele care adaugă dispoziţii (facultative), păstrându-şi o existenţă proprie.

Cu titlu de exemplu, Primul Protocol facultativ consacră dreptul de proprietate (art. 1), dreptul la educaţie (art. 29) şi garantarea alegerilor libere (art. 3). Textul său a fost aprobat la 3.08.1951 de către Comitetul Miniştrilor şi transmis spre avizare Adunării Consultative, după care a

fost semnat de cele 15 state membre (la acel moment). A intrat în vigoare în 1954, după cea de-a zecea ratificare.

Protocolul facultativ nr. 11, intrat în vigoare la data de 1 noiembrie 1998, vizează chestiuni procedurale. El a schimbat profund sistemul instituţional, determinând fuziunea Curţii cu Comisia Europeană, atribuţiile Comisiei fiind preluate de noua Curte. Astfel, persoanele care se pretind victime ale încălcării Convenţiei au acces direct la noua Curte; Comitetul Miniştrilor păstrează doar competenţa de supraveghere a executării hotărârilor Curţii, în timp ce competenţa cvasi-jurisdicţională conferită anterior de art. 32 a fost suprimată; Curtea funcţionează de manieră permanentă şi este compusă dintr-un număr de judecători egal cu cel al statelor părţi; ea asigură inclusiv funcţia de filtraj, asigurată anterior de Comisie.

Protocolul nr. 14 este un protocol de amendament, dar, spre deosebire de alte protocoale, intrarea sa în vigoare a fost condiţionată de ratificarea sa de către toate statele părţi la Convenţie. Din cauza întârzierii provocate de Federaţia Rusă, protocolul a intrat în vigoare abia la data de 1 iunie 2010. Necesitatea adoptării sale a reieşit, pe de o parte, din numărul mare de cereri inadmisibile care aglomerau şi îngreunau activitatea Curţii şi, pe de altă parte, din numărul mare de cereri repetitive, vizând o problematică în care Curtea s-a pronunţat deja, iar statele nu au eşuat în adoptarea măsurilor generale cuvenite pentru a preîntâmpina noi încălcări.

Elementele de noutate ale acestui ultim protocol, ce vizează chestiuni procedurale, sunt, în linii generale, următoarele: instituirea formaţiunii jurisdicţionale a judecătorului unic, ce tratează chestiuni de admisibilitate; introducerea unui nou criteriu de admisibilitate – prejudiciul semnificativ suferit de către reclamant; introducerea unei proceduri menite să accelereze examinarea cauzelor repetitive (*well-established case-law*); modificarea dispoziţiilor privind mandatul judecătorilor, majorat de la 6 ani la 9 ani, fără posibilitatea reînnoirii; introducerea posibilităţii încheierii înţelegerilor amiabile între părţi în orice moment al procedurii; conferirea posibilităţii Comitetului Miniştrilor de a sesiza Curtea, în cazul în care un stat refuză să execute o hotărâre; creşterea rolului Comisarului pentru Drepturile Omului în cadrul procedurii în faţa Curţii.

6. Interpretarea

Convenţia a evoluat nu doar prin amendarea sa ori prin adoptarea unor Protocoale Adiţionale, ci şi prin interpretarea evolutivă dată textelor de către Curte si Comisie.

„Convenţia are drept rol, iar interpretarea sa drept obiect, ca protecţia individului să se facă eficace" (*Golder c. Regatului Unit*). De aceea, s-a făcut trimitere la art. 31 al Convenţiei de la Viena privind dreptul tratatelor, ce enunţă regula generală de interpretare a tratatelor „cu bună credinţă, conform sensului obişnuit atribuit termenilor din tratat în contextul şi în lumina obiectului şi scopului său".

Astfel, regula fundamentală este aceea a interpretării sistematice şi teleologice a normei convenţionale, cu referire nu numai la text, ci şi la preambul şi la anexele instrumentului (art. 31 parag. 2 al Convenţiei de la Viena).

Pe de altă parte, Curtea consacră o metodă de interpretare largă a drepturilor şi libertăţilor (*Delcourt c. Belgiei*, §25), însoţită de o interpretare restrictivă a derogărilor/limitărilor acestora (*Klass ş.a. c. Germaniei*, §42).

Principiul de interpretare potrivit căruia Convenţia trebuie să protejeze „drepturi reale şi concrete, iar nu teoretice şi iluzorii" (*Airey c. Irlandei*, §26), a dat naştere, printre altele, aşa-ziselor **obligaţii pozitive** ale statelor. Mai mult, pe cale de interpretare, a fost consacrat un drept nou – dreptul la un mediu sănătos (drept din categoria drepturilor de solidaritate sau „de generaţia a III-a" – cum mai sunt numite în literatura de specialitate – ce a fost dedus din lectura art. 8 din Convenţie – dreptul la respectarea vieţii de familie şi privată). A se vedea în acest sens, cauza *Lopez Ostra c. Spaniei*, *Hatton ş.a. c. Regatului Unit*, dar şi cauzele *Tătar c. României*, *Brânduşe c. României*, *Băcilă c. României*.

7. Referinţe bibliografice

Generale: *L.-E. Pettiti, E. Decaux, P.-H. Imbert*, La Convention européenne des droits de l'homme: commentaire article par article; *P. Costas*, The relationship between the domestic implementation of the European Convention on Human Rights and the ongoing reforms of the European Court of Human Rights, p. 47-56; *B. Selejan-Guţan*, Protecţia europeană a drepturilor omului, p. 161-166.

Crime împotriva umanității

Fapte de violență de o deosebită gravitate îndreptate în mod sistematic împotriva populației civile, în scopul distrugerii în totalitate sau în parte a unor grupuri de persoane, din motive politice, religioase, ideologice, rasiale, naționale sau etnice, săvârșite pe scară largă de către anumiți indivizi, pe timp de pace sau de război.

Fr. *les crimes contre l'humanité*
Eng. *the crimes against humanity*

1. Noțiune și reglementare

În dreptul internațional, crimele împotriva umanității reprezintă acele fapte de violență de o deosebită gravitate îndreptate în mod sistematic împotriva populației civile, în scopul distrugerii în totalitate sau în parte a unor grupuri de persoane, din motive politice, religioase, ideologice, rasiale, naționale sau etnice, săvârșite pe scară largă de către anumiți indivizi – agenți ai statului sau particulari, pe timp de pace sau de război.

Pentru a fi calificate crime împotriva umanității, actele incriminate trebuie să îndeplinească în mod cumulativ trei trăsături, care le diferențiază de infracțiunile de drept comun:

- *gravitatea deosebită a faptelor* care este ilustrată, pe de o parte, în importanța valorii lezate. Astfel, asemenea fapte sunt săvârșite cu intenție și sunt îndreptate împotriva vieții, integrității fizice sau psihice a persoanelor și pun în pericol grav însăși existența biologică a mai multor persoane. Pe de altă parte, caracterul organizat al faptelor imprimă și gravitatea particulară a acestora. Ele sunt rezultatul unor practici sau politici statale, ori al unui atac intenționat masiv și sistematic îndreptat împotriva populației civile, ceea ce exclude actele sporadice sau izolate din categoria crimelor împotriva umanității. În acest sens, crimele împotriva umanității pot fi inițiate, încurajate sau doar tolerate de orice autoritate, fie ea guvernamentală sau de fapt;

- *caracterul de masă al faptelor*, reprezentat de numărul ridicat de victime pe care le produc, întrucât sunt îndreptate împotriva populației civile în general, a unor mase de persoane și nu împotriva unor indivizi singulari. Din această perspectivă, existența unei discriminări sau a unei persecuții dirijate împotriva unui grup de persoane este un element esențial al crimei împotriva umanității;

- *mobilul faptelor*, crimele împotriva umanităţii fiind săvârşite din motive politice, religioase, ideologice, rasiale, naţionale sau etnice.

Crimele împotriva umanităţii sunt incriminate în principal în următoarele instrumente internaţionale:

- Convenţia pentru prevenirea şi reprimarea crimei de genocid, adoptată la 9.12.1948 de Adunarea Generală a Naţiunilor Unite;
- Convenţia de la Geneva din 1949 pentru îmbunătăţirea sorţii răniţilor şi bolnavilor din forţele armate în campanie;
- Convenţia de la Geneva din 1949 pentru îmbunătăţirea sorţii răniţilor, bolnavilor şi naufragiaţilor forţelor armate maritime;
- Convenţia de la Geneva din 1949 cu privire la tratamentul prizonierilor de război;
- Convenţia de la Geneva din 1949 cu privire la protecţia persoanelor civile în timp de război;
- Declaraţia Naţiunilor Unite asupra interzicerii utilizării armelor nucleare şi termonucleare, adoptată prin Rezoluţia Adunării Generale a Naţiunilor Unite nr. 1653 (XVI) din 24.11.1961;
- Convenţia asupra imprescriptibilităţii crimelor de război şi a crimelor contra umanităţii adoptată la 26.11.1968;
- Convenţia asupra eliminării şi reprimării crimei de apartheid, adoptată de Adunarea Generală a Naţiunilor Unite în 1973;
- Declaraţia asupra protecţiei oricărei persoane împotriva dispariţiilor forţate, adoptată prin Rezoluţia Adunării Generale a Naţiunilor Unite nr. 47/133 din 18.12.1992;
- Statutul Tribunalului Militar Internaţional de la Nürnberg (1945);
- Statului Tribunalului Penal Internaţional pentru fosta Iugoslavie (1993);
- Statului Tribunalului Penal Internaţional pentru Ruanda (1994);
- Statutul Curţii Penale Internaţionale (1998).

2. Aplicaţii

Sunt considerate crime împotriva umanităţii, potrivit instrumentelor internaţionale pertinente, în esenţă:

(i) omorul;

(ii) exterminarea, însemnând îndeosebi fapta de a impune cu intenţie condiţii de viaţă ca privarea accesului la hrană şi la medicamente, cu scopul de a antrena distrugerea unei părţi a populaţiei;

(iii) supunerea la sclavie, respectiv fapta de a exercita asupra unei persoane unul sau ansamblul atributelor legate de dreptul de proprietate, inclusiv în cadrul traficului de fiinţe umane, în special de femei şi copii;

(iv) deportarea sau transferarea forţată de populaţie, însemnând fapta de a deplasa în mod forţat persoane, expulzându-le sau prin alte mijloace coercitive, din regiunea în care ele se află legal, fără motive admise în dreptul internaţional;

(v) întemniţarea sau altă formă de privare gravă de libertate fizică, cu violarea dispoziţiilor fundamentale ale dreptului internaţional;

(vi) tortura;

(vii) violul, sclavajul sexual, prostituţia forţată, graviditatea forţată, sterilizarea forţată sau orice altă formă de violenţă sexuală de o gravitate comparabilă. Prin graviditate forţată se înţelege deţinerea ilegală a unei femei însărcinate în mod forţat, cu intenţia de a modifica compoziţia etnică a unei populaţii sau de a comite alte violări grave ale dreptului internaţional;

(viii) persecutarea oricărui grup sau a oricărei colectivităţi identificabile din motive de ordin politic, rasial, naţional, etnic, cultural, religios sau sexual. Prin persecuţie se înţelege denegarea cu intenţie şi gravă de drepturi fundamentale cu violarea dreptului internaţional, din motive legate de identitatea grupului sau colectivităţii care face obiectul acesteia;

(ix) dispariţiile forţate de persoane, însemnând cazurile în care persoanele sunt arestate, deţinute sau răpite de către un stat ori o organizaţie politică sau cu autorizarea, sprijinul ori asentimentul acestui stat sau al acestei organizaţii, care refuză apoi să admită că aceste persoane sunt private de libertate sau să dezvăluie soarta care le este rezervată ori locul unde se află, cu intenţia de a le sustrage protecţiei legii pe o perioadă prelungită;

(x) crima de apartheid. Prin crima de apartheid se înţelege fapte inumane, comise în cadrul unui regim instituţionalizat de oprimare sistematică şi de dominare a unui grup rasial asupra oricărui alt grup rasial sau oricăror alte grupuri rasiale şi cu intenţia de a menţine acest regim;

(xi) orice alte fapte inumane cu caracter analog cauzând cu intenţie suferinţe mari sau vătămări grave ale integrităţii fizice ori ale sănătăţii fizice sau mintale.

În jurisprudenţa sa, construită în special pe tărâmul art. 7 din Convenţie, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a avut ocazia, în cauza *Korbely c. Ungariei*, să aplice criteriile consacrate în dreptul internaţional în funcţie de care a concluzionat că fapta reproşată reclamantului nu constituie crimă împotriva umanităţii, întrucât victima omorului de care fusese acuzat reclamantul nu făcea parte din niciuna dintre categoriile de necombatanţi protejate de art. 3 din Convenţia de la

Geneva din 1949 cu privire la protecția persoanelor civile în timp de război. Astfel, în raport de normele pertinente ale dreptului internațional aplicabile la data faptelor, art. 3 din Convenția de la Geneva nu putea servi în mod rezonabil ca bază legală pentru o condamnare a reclamantului pentru crime împotriva umanității. În acest context, Curtea a constatat violarea art. 7 din Convenție (*Korbely c. Ungariei*).

Într-o altă cauză, Curtea a observat că, deși faptele pentru care a fost condamnat reclamantul nu erau incriminate în dreptul intern drept crime împotriva umanității la momentul comiterii lor, ele constituiau crime împotriva umanității în conformitate cu dreptul internațional, astfel că nu a existat o încălcare a art. 7 din Convenție (*Šimšić c. Bosniei și Herțegovinei*). Pe aceeași linie, Curtea a concluzionat că, la data săvârșirii lor, crimele de război pentru care fusese condamnat reclamantul constituiau infracțiuni definite cu suficientă accesibilitate și previzibilitate de legile și cutumele războiului (*Kononov c. Letoniei*).

În sfârșit, în cauza *Jorgic c. Germaniei*, Curtea Europeană a constatat că nu a existat o încălcare a art. 5 parag. 1, art. 6 parag. 1 și art. 7 din Convenție, întrucât interpretările aduse de către autoritățile judiciare germane art. 6 din Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid, precum și faptul că aceste autorități s-au declarat competente să-l judece pe reclamant pentru infracțiuni de genocid, nu au fost arbitrare și au fost conforme atât dispozițiilor statutare aplicabile și jurisprudenței numeroaselor state părți ale Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, cât și statutului și jurisprudenței Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie (*Jorgic c. Germaniei*).

3. Referințe bibliografice

Specifice: *C. Bassiouni*, Crimes Against Humanity in International Criminal Law, Kluwer Law International, 1999, p. 256 și urm; *J. Graven*, Les crimes contre l'humanité, în Recueil des cours de l'Académie de droit international de la Haye, tome 76, 1950, p. 467 și urm.; *P. Currat*, Les crimes contre l'umanité dans le Statut de la Cour pénale internationale, Bruylant, L.G.D.J., Schulthess, 2006.

Curtea de Justiţie a Uniunii Europene

Curtea de Justiţie a Uniunii Europene (CJUE) reprezintă organismul judiciar al Uniunii Europene (UE). CJUE este alcătuita din trei curţi: Curtea de Justiţie, Tribunalul (numit înainte Tribunalul de Primă Instanţă) şi Tribunalul Funcţiei Publice.

Fr. *Cour de Justice de l'Union Européenne*
Eng. *European Court of Justice*

1. Noţiune si reglementare

CJUE reprezintă autoritatea judiciară a Uniunii Europene şi este singurul organ abilitat să interpreteze dreptul UE aşa cum rezultă aceasta din dreptul primar şi din dreptul derivat. CJUE are sediul la Luxemburg şi a fost creată în 1952 cu scopul de a garanta respectarea legii în interpretarea tratatelor comunitare.

CJUE este reglementată în partea a şasea, titlul I, capitolul I, secţiunea 5 din Tratatul privind funcţionarea Uniunii Europene (art. 251-281).

2. Organizare şi funcţionare

CJUE are în componenţa sa 3 instanţe: Curtea de Justiţie, Tribunalul şi Tribunalul Funcţiei Publice.

2.1. Curtea de Justiţie

Curtea de Justiţie este compusă din 28 de judecători (câte unul din fiecare stat membru) şi 8 avocaţi generali. Judecătorii Curţii de Justiţie sunt aleşi pe o perioadă de 6 ani.

Avocaţii generali au rolul de a asista Curtea prin prezentarea concluziilor lor în mod public, cu deplină imparţialitate şi independenţă în cauzele în care este necesară intervenţia lor. Avocaţii generali sunt aleşi pe o perioadă de 6 ani.

Curtea de Justiţie este competentă să judece în cadrul următoarelor tipuri de proceduri:

- procedura întrebărilor preliminare;
- acţiunea în constatarea neîndeplinirii obligaţiilor;
- acţiunea în anulare;
- acţiune în constatarea abţinerii de a acţiona;
- recursul;
- reexaminarea;

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

2.2. Tribunalul

Tribunalul, cunoscut și sub denumirea de Tribunalul de Primă Instanță a fost înființat în 2004 și este compus dintr-un număr de 28 de judecători numiți pentru un mandat de 6 ani.

Tribunalul are următoarele competențe de a judeca:

- acțiunile introduse de persoane fizice sau juridice împotriva actelor instituțiilor, organelor, oficiilor sau agențiilor UE, ale căror destinatare sunt sau care le privesc în mod direct și care nu presupun măsuri de executare;
- acțiunile introduse de persoanele fizice sau juridice împotriva abținerii de a acționa;
- acțiuni prin care se urmărește obținerea unor despăgubiri pentru prejudiciile cauzate de instituțiile UE sau de funcționarii acestora;
- acțiuni introduse de statele membre împotriva Comisiei Europene;
- acțiuni introduse de statele membre împotriva Consiliului cu privire la actele adoptate în domeniul ajutoarelor de stat, la măsurile de protecție comercială și actele prin care Consiliul exercită competențe de executare;
- acțiuni ce au la bază contracte încheiate de UE, prin care se atribuie în mod expres Tribunalului competența de judecare;
- acțiuni în materia mărcilor comunitare;
- recursuri împotriva deciziilor Tribunalului Funcției Publice a UE, limitat la aspecte de drept.

Deciziile Tribunalului pot fi atacate în termen de 2 luni la Curtea de Justiție cu recurs limitat numai la aspecte de drept.

2.3. Tribunalul Funcției Publice

Tribunalul Funcției Publice, cunoscut și sub numele de Tribunalul Funcției Publice a UE este compus din 7 judecători numiți de Consiliu pentru o perioadă de 6 ani.

Tribunalul Funcției Publice este instanța UE specializată în contenciosul funcției publice. Tribunalul Funcției Publice judecă în primă instanță litigiile dintre UE și agenții săi, litigii ce au ca obiect aspecte privitoare la relațiile de muncă (remunerație, carieră, recrutare, măsuri disciplinare etc.), regimul de securitate socială (boală, vârstă, accidente de muncă etc.).

Tribunalul Funcției Publice judecă și litigiile dintre organe, oficii sau agenții ale UE și personalul lor pentru care competența este atribuită Curții de Justiție.

Hotărârile pronunțate de Tribunalul Funcției Publice pot fi atacate la Tribunalul de Primă Instanță în termen de 2 luni cu recurs limitat numai la probleme de drept.

3. Atributii

Principalele atribuții ale CJUE sunt:

- controlul legalității actelor instituțiilor UE;
- interpretarea dreptului UE la solicitarea instanțelor naționale;
- garantarea îndeplinirii de către statele membre a obligațiilor ce rezultă din tratate.

4. Referințe bibliografice

Specifice: Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE), publicat în JO UE C 115 din 9.05.2008; *N. Nugent*, The Government and the politics of the European Union, 7th ed., Ed. Palgrave Mac Millan, 2010, p. 215-225.

Surse online: (74)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Curtea Europeană a Drepturilor Omului

Tribunal internaţional, cu sediul la Strasbourg, a cărui principală competenţă este aceea de a soluţiona cererile individuale sau interstatale prin care se invocă încălcări ale drepturilor enunţate de *Convenţie.*

Fr. *La Cour Européenne des Droits de l'Homme*
Eng. *European Court of Human Rights*

1. Scurt istoric

Iniţial, organizarea şi funcţionarea Curţii de la Strasbourg erau diferite de cele din prezent. Astfel, la început, funcţia jurisdicţională, asociată mecanismului de control al Convenţiei, era asigurată de o structură tripartită:

- Comisia Europeană a Drepturilor Omului, competentă să analizeze admisibilitatea cererilor, să stabilească starea de fapt, să încurajeze soluţionarea amiabilă a cauzelor, să formuleze avize cu privire la existenţa unei încălcări a Convenţiei;
- Curtea Europeană a Drepturilor Omului, competentă să pronunţe o hotărâre definitivă şi obligatorie, în cauzele în care era sesizată de către Comisie sau de către un stat parte;
- Comitetul Miniştrilor, competent să adopte o decizie definitivă şi obligatorie în cauzele care nu erau aduse în faţa CEDO.

Creşterea numărului de cereri individuale, determinată pe de o parte de faptul că sistemul Convenţiei a devenit tot mai cunoscut în rândul populaţiei, iar pe de altă parte de creşterea numărului de state-părţi la Convenţie, precum şi durata necesară procesării acestor plângeri, au determinat necesitatea reformării sistemului instituit iniţial.

Astfel, prin Protocolul Adiţional nr. 11, intrat în vigoare la data de 1 noiembrie 1998, s-a instituit o Curte unică, cu activitate permanentă, în competenţa căreia a intrat analizarea tuturor cauzelor derivate din plângeri individuale sau litigii interstatale, cu privire la interpretarea sau aplicarea Convenţiei. Prin instituirea noului sistem s-a urmărit pe de o parte evitarea dublării analizei plângerilor în cadrul unor structuri jurisdicţionale diferite, iar pe de altă parte, întărirea componentei judiciare a mecanismului de control al respectării Convenţiei, prin eliminarea atribuţiilor jurisdicţionale ale *Comitetului Miniştrilor*, care păstrează doar funcţia de supraveghere a executării hotărârilor CEDO.

De asemenea, în noul sistem reclamanţii au posibilitatea de a sesiza în mod direct noua Curte, acceptarea de către statele părţi a dreptului de recurs individual devenind, *de facto*, o condiţie de admiterea în *Consiliul Europei* (această reformă debutase o dată cu intrarea în vigoare a Protocolului Adiţional nr. 9).

Urmare a modificărilor introduse prin Protocolul nr. 11, a crescut în mod esenţial vizibilitatea Curţii de la Strasbourg şi accesul reclamanţilor la aceasta. De asemenea, eficienţa sistemului s-a îmbunătăţit în mod simţitor. În primii 5 ani de funcţionare, noua Curte a pronunţat un număr aproape dublu de decizii şi hotărâri, faţă de cele pronunţate de fosta Curte şi Comisie de la momentul înfiinţării, până la reforma din 1998 (61.633 faţă de 38.389).

Creşterea foarte mare a numărului de plângeri înregistrate pe rolul CEDO, precum şi constatarea faptului că peste 90% din acestea era inadmisibile şi că un număr important din cererile admisibile erau repetitive (cerere ce decurge dintr-o problemă structurală, în care CEDO a pronunţat anterior o hotărâre – a se vedea *hotărâre-pilot*) au determinat continuarea procesului de reformă al CEDO.

În acest sens, a fost adoptat Protocolul Adiţional nr. 14 (intrat în vigoare la data de 1 iunie 2010), care a prevăzut, în esenţă, introducerea unui nou criteriu de admisibilitate care să permită respingerea plângerilor în care reclamantul nu a suferit un prejudiciu important, îmbunătăţirea capacităţii Curţii de a filtra cererile nou introduse şi simplificarea procedurii de soluţionare a cauzelor repetitive.

În prezent, CEDO funcţionează în temeiul modificărilor introduse de acest ultim protocol adiţional.

2. Organizarea şi funcţionarea CEDO

Actualmente, Curtea se compune dintr-un număr de judecători egal cu cel al statelor părţi la Convenţie (47), care trebuie să se bucure de cea mai înaltă reputaţie morală şi să întrunească cerinţele exercitării unor înalte funcţii judiciare sau să fie jurisconsulţi cu o competenţă recunoscută. De asemenea, ei trebuie să satisfacă exigenţele independenţei şi imparţialităţii. Ei sunt aleşi pentru o perioadă de nouă ani de către Adunarea Parlamentară (a se vedea *Consiliul Europei*), de pe o listă de trei candidaţi prezentaţi de statul în cauză. Un judecător se bucură de imunitate şi nu poate fi revocat din funcţie decât dacă ceilalţi judecători decid, cu o majoritate de două treimi, că el nu mai corespunde condiţiilor cerute.

De asemenea, Curtea dispune de o grefă compusă din jurişti, traducători, personal administrativ şi tehnic, recrutaţi prin concurs. La fel ca judecătorii, membrii personalului grefei trebuie să fie independenţi şi imparţiali. Grefa are rolul de a sprijini Curtea din punct de vedere juridic şi administrativ în scopul exercitării funcţiilor sale judiciare. În acest sens, principala funcţie a grefei este de a analiza şi pregăti plângerile individuale în vederea soluţionării acestora de către diversele formaţiuni de judecată.

În mod concret, în raport de cunoştinţele de limbă şi de sistem juridic, juriştilor grefei, care sunt organizaţi în divizii administrative, le sunt repartizate cauzele aflate pe rolul CEDO. Fără a putea lua vreo decizie cu privire la cauzele repartizate, aceştia poartă o corespondenţă cu părţile în ceea ce priveşte chestiunile de procedură şi pregătesc pentru formaţiunile de judecată note analitice, redactate în una din limbile oficiale ale Curţii (franceză sau engleză).

În afară de diviziile însărcinate cu analiza cererilor, grefa dispune şi de divizii cu activitate în domeniul informatic, lingvistic, administrativ, de cercetare, de informare cu privire la jurisprudenţa CEDO, de satisfacţie echitabilă, de comunicare, de arhivă, de poştă.

Deciziile şi hotărârile cu privire la cererile înregistrate pe rolul Curţii sunt luate de către una din formaţiunile de judecată: judecătorul unic, Comitetele, Camerele şi *Marea Cameră*.

Din raţiuni de ordin practic, formaţiunile de judecată sunt alcătuite în cadrul a 5 Secţii, cărora le sunt alocate, în mod echilibrat din punct de vedere geografic, al sistemului judiciar şi al volumului de muncă, cererile provenind din cele 47 de state. În fapt, fiecare judecător face parte dintr-o Secţie, iar plângerile îndreptate împotriva statului pentru care acesta a fost ales vor fi analizate de o formaţiune de judecată formată în cadrul respectivei Secţii. Excepţie de la regula enunţată mai sus face doar Marea Cameră, formată, în mod firesc, din judecători din toate Secţiile.

3. Etapele analizei unei plângeri

O plângere este înregistrată pe rolul Curţii de îndată ce reclamantul transmite formularul de cerere ce figurează pe site-ul Curţii, completat în mod corespunzător şi însoţit de copia tuturor documentelor pertinente.

După momentul înregistrării, plângerea urmează o procedură de filtraj, care are drept scop repartizarea rapidă a acesteia către formaţiunea de judecată corespunzătoare.

În mod concret, în cadrul procedurii de filtraj, dacă din elementele puse la dispoziţia Curţii de către reclamant rezultă clar că cererea este

inadmisibilă sau că trebuie *radiată de pe rol*, nefiind necesară o examinare suplimentară, aceasta va fi în principiu analizată de către formaţiunea judecătorului unic, care adoptă o decizie definitivă în acest sens. Această decizie nu se publică, însă reclamantul este informat printr-o scrisoare.

Judecătorul unic nu poate examina nicio cerere introdusă împotriva statului în numele căruia a fost ales. El este asistat în activitatea sa de raportori non judiciari, care fac parte din grefă şi sunt sprijiniţi de mai mulţi membri ai grefei (jurişti şi personal administrativ). Raportorii sunt jurişti, denumirea de „non judiciar" fiind adoptată pentru a sublinia că nu sunt judecători.

Dacă judecătorul unic consideră că este necesară o examinare suplimentară a plângerii pentru a stabili admisibilitatea şi caracterul fondat al acesteia, o transmite unui Comitet sau unei Camere.

Atunci când problema interpretării şi aplicării Convenţiei şi a Protocoalelor sale din cauza respectivă se înscrie într-o *jurisprudenţă bine stabilită* a Curţii, judecătorul unic sesizează un Comitet, format din 3 judecători. Judecătorul ales în numele statului pârât poate fi membru al Comitetului, însă prezenţa sa nu este obligatorie. Totuşi, în situaţia în care el nu este membru în respectivul Comitet, poate fi solicitat de către Comitet, în orice stadiu al procedurii, să participe în locul unui membru, dacă prezenţa sa e considerată necesară.

Dacă formaţiunea de 3 judecători constată că poate să declare cererea inadmisibilă sau să o radieze de pe rol, fără a fi necesară o examinare suplimentară, adoptă o decizie definitivă în acest sens.

Dacă plângerea nu este în mod vădit inadmisibilă şi sunt deci necesare lămuriri suplimentare cu privire la îndeplinirea condiţiilor de admisibilitate şi cu privire la fondul cauzei, aceasta este comunicată Guvernului pârât care, alături de reclamant, este invitat să formuleze observaţii scrise cu privire la admisibilitatea şi fondul cauzei. De asemenea, Guvernul este invitat să formuleze observaţii scrise cu privire la cererea de satisfacţie echitabilă a reclamantului. În urma analizei cauzei şi a observaţiilor părţilor, Comitetul pronunţă o decizie sau o hotărâre, ambele definitive, prin care se pronunţă asupra admisibilităţii şi fondului cauzei. Decizia asupra admisibilităţii poate fi luată şi în mod separat de cea asupra fondului.

În situaţia în care Comitetul constată că, în ciuda aparenţei, cererea respectivă nu face obiectul unei jurisprudenţe bine stabilită, acesta se desesizează în favoarea unei Camere. De asemenea, atunci când această constatare este făcută de către judecătorul unic, cu ocazia filtrajului, acesta sesizează direct o Cameră.

Cambrea

O Cameră este formată în prezent din 7 judecători, însă Curtea are posibilitatea de a solicita Comitetului Miniştrilor să reducă la cinci numărul judecătorilor. Judecătorul ales în numele unui stat parte la litigiu este membru de drept al Camerei, iar în cazul absenţei acestui judecător sau când el nu-şi poate desfăşura activitatea, este numită o persoană care să activeze în calitate de judecător ad-hoc.

Procedura din faţa Camerei privind comunicarea cauzei şi schimbul de observaţii este similară cu cea desfăşurată în faţa unui Comitet, cu diferenţa că termenele acordate sunt în general mai lungi şi tipul de observaţii prezentate de părţi este mai diversificat (reclamantului i se solicită şi observaţii în răspuns la observaţiile Guvernului cu privire la admisibilitatea şi fondul cauzei, ambelor părţi li se pot solicita observaţii complementare). În fapt, procedura din faţa Comitetului este una accelerată şi simplificată faţă de cea din faţa unei Camere.

O altă diferenţă importantă între cele două proceduri constă în faptul că o Cameră poate decide şi desfăşurarea unei audieri în cadrul căreia părţile sunt invitate să îşi prezinte concluziile orale, judecătorii având posibilitatea de a le adresa întrebări. Din pricina gradului de încărcare a rolului Curţii, astfel de audieri organizate în faţa unei Camere au un caracter excepţional.

De asemenea, spre deosebire de o hotărâre pronunţată de un Comitet, hotărârea pronunţată de Cameră nu este definitivă, ea putând fi atacată de oricare dintre părţi în faţa *Marii Camere*, în termen de 3 luni de la pronunţare.

În situaţia în care cererea analizată ridică o problemă gravă privind interpretarea Convenţiei sau a Protocoalelor sale, sau dacă soluţionarea unei cauze poate conduce la o contradicţie cu o hotărâre pronunţată anterior de Curte, Camera poate să se desesizeze în favoarea *Marii Camere*.

Indiferent dacă cererea a fost atribuită spre soluţionare unui Comitet sau unei Camere, părţile au posibilitatea de a soluţiona litigiul pe cale amiabilă. În situaţia în care părţile îşi manifestă disponibilitatea pentru o astfel de soluţie, Curtea se pune la dispoziţia acestora în vederea finalizării procedurii în acest mod (a se vedea *înţelegerea amiabilă a părţilor*).

Dacă reclamantul refuză soluţionarea cauzei prin înţelegere amiabilă, Guvernul pârât are posibilitatea de a formula o declaraţie unilaterală prin care recunoaşte încălcarea unui articol al Convenţiei sau al Protocoalelor sale în ceea ce îl priveşte pe reclamant şi se angajează să îi ofere acestuia din urmă o reparaţie adecvată. Atunci când Curtea consideră că declaraţia unilaterală prezentată de Guvern reprezintă o bază suficientă pentru a

concluziona că respectarea drepturilor omului nu necesită continuarea analizei cauzei, procedează la radierea de pe rol a plângerii (a se vedea *declaraţia unilaterală*).

4. Situaţia actuală a Curţii. Direcţiile actuale de reformă

Măsurile de reformare a Curţii, adoptate prin Protocoalele Adiţionale nr. 11 şi 14, au determinat o creştere importantă a productivităţii acesteia. Astfel, în perioada 1998-2011, Curtea a pronunţat 91% din totalul hotărârilor sale. Aproape jumătate din hotărârile de constatare a existenţei unei încălcări a Convenţiei sau a Protocoalelor sale (45%), se referă la art. 6 din Convenţie, privind echitatea procedurii, 13% privesc încălcarea dreptului la proprietate, 11% privesc o încălcare gravă a Convenţiei (dreptul la viaţă şi interdicţia torturii, a tratamentelor inumane sau degradante), tot 11% privesc dreptul la libertate şi siguranţă, iar 8% privesc dreptul la un recurs efectiv.

Totuşi, creşterea semnificativă a numărului de cereri cu care este sesizată instanţa de la Strasbourg (la data de 1.01.2013 se aflau pe rolul CEDO 128.100 cereri, mai mult de jumătate din ele fiind înregistrate în cursul anului 2012 – 65.150; de asemenea, în cursul anului 2012, Curtea a finalizat soluţionarea a 87.879 cereri) a determinat ca, în ciuda creşterii importante a productivităţii activităţii CEDO, rolul acesteia să se menţină foarte încărcat, cu consecinţe directe asupra perioadei de soluţionare. E de remarcat că anul 2012 este primul an, începând din 1998, când numărul cauzelor soluţionate a depăşit numărul cauzelor introduse pe rolul Curţii, determinând o scădere a numărului de cauze pendinte.

Fenomenul supraaglomerării rolului Curţii a determinat necesitatea continuării discuţiilor cu privire la procesul de reformă a CEDO, cele mai importante dintre acestea fiind reflectate în declaraţiile politice pe care statele membre le-au adoptat în cadrul Conferinţelor la nivel înalt de la Interlaken (18-19.02.2010), Izmir (26-27.04.2011), Brighton (18-20.04.2012).

În prezent, urmare a Declaraţiei de la Brighton, au fost redactate două noi Protocoale (Protocolul Adiţional nr. 15 şi Protocolul facultativ nr. 16).

Protocolul Adiţional nr. 15 are ca scop creşterea eficienţei Curţii ca urmare a unor măsuri punctuale, ce vizează reducerea la 4 luni a termenului de sesizare a Curţii, modificarea criteriului de admisibilitate privind prejudiciul minim, modificarea condiţiilor privind desesizarea Camerei în favoarea *Marii Camere* prin eliminarea posibilităţii părţilor de a se opune desesizării, modificarea condiţiilor de vârstă pentru judecătorii Curţii şi includerea în preambulul Convenţiei a unei referiri la principiul subsidia-

rității și la doctrina marjei de apreciere. Acest protocol a fost deschis spre semnare la data de 24 iunie 2013 (cu această ocazie a fost semnat de 19 state, inclusiv România) și va intra în vigoare după ratificarea sa de către toate statele părți la Convenție.

Protocolul facultativ nr. 16 privește introducerea unei noi competențe pentru Curte, aceea de a adopta avize consultative la solicitarea instanțelor naționale, în vederea creșterii gradului de implementare a Convenției la nivel național și, implicit, a scăderii numărului de cereri introduse pe rolul Curții.

5. Referințe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului, Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1020-1598; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 811-819, 823-842, 863-869; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 20-30, 47-49; *P. Leach*, Taking a case to the European Court of Human Rights, p. 16-81; *A. Mowbray*, Cases, materials and Commentary on the European Convention on Human Rights, p. 10-27, 44-58, 61-64.

Surse online: (11), (12), (17), (18), (19), (56), (57), (58)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Curtea Penală Internaţională (CPI)

Instanţă internaţională permanentă, complementară jurisdicţiilor naţionale având drept scop tragerea la răspundere penală a persoanelor care au comis genociduri, crime de război şi crime contra umanităţii.

Fr. *Cour Pénale Internationale*
Eng. *International Criminal Court*

1. Noţiune şi reglementare

CPI este un organism internaţional, independent, permanent care îşi exercită jurisdicţia asupra persoanelor în cauze privind fapte penale grave de importanţă internaţională. CPI este o instanţă complementară jurisdicţiilor penale naţionale. Activitatea sa este guvernată de Statutul de la Roma, un tratat adoptat la 17 iulie 1998 şi care a intrat în vigoare la 1 iulie 2002 după ratificarea sa de către 60 de state. La momentul actual 122 de ţări sunt parte la Statutul Curţii. Sediul Curţii se află la Haga, Olanda.

Statutul stabileşte funcţiile, jurisdicţia şi structura Curţii. Art. 5 al acestuia stabileşte cele 4 categorii de fapte penale grave aflate sub jurisdicţia CPI: **genocidul, crimele împotriva umanităţii, crimele de război şi crimele de agresiune**. CPI are competenţă doar pentru fapte petrecute după data intrării în vigoare a Statutului de la Roma (1 iulie 2002).

2. Organizare

CPI este compusă din 4 organe:

(i) **Preşedinţia** este alcătuită din 3 judecători aleşi de ceilalţi judecători ai Curţii pentru un mandat de 3 ani. Preşedintele Curţii este judecătorul Sang-Hyun Song (Coreea de Sud), Primul Vicepreşedinte este Sanji Mmasenono Monageng (Botswana), iar Al Doilea Vicepreşedinte este Cuno Tarfusser (Italia).

(ii) **Diviziile Judiciare** cuprind 18 judecători, care alcătuiesc cele 3 divizii: Divizia Precontencios, Divizia Contencios şi Divizia Recurs.

(iii) **Biroul Procurorului** primeşte referinţe şi informaţii fundamentate privind fapte penale pentru care Curtea are competenţe, în vederea examinării şi demarării cercetărilor şi a procedurilor în faţa Curţii. Biroul este condus de Luis Moreno Ocampo (Argentina), secondat de Fatou Bensouda (Gambia).

(iv) **Grefa Curții** este responsabilă pentru chestiuni administrative și nejudiciare care țin de activitatea Curții.

Statele se reunesc în cadrul **Adunării Statelor Părți** care este organismul legislativ și de supraveghere generală al Curții.

3. Funcționarea CPI

Adunarea Statelor Părți sau Consiliul de Securitate al ONU pot sesiza Biroul Procurorului privind fapte aflate sub jurisdicția Curții (CPI este independentă de structura instituțională a ONU, însă cele două organizații internaționale cooperează permanent în baza unui Acord care a intrat în vigoare în 22 iulie 2004). Procurorul evaluează informațiile disponibile și poate decide începerea unei cercetări. Acesta poate începe cercetările și din proprie inițiativă, în urma analizei informațiilor primite, conform procedurii.

Pentru autorizarea începerii cercetării, procurorul se adresează Diviziei Precontencios. Pe perioada investigațiilor cauza este atribuită unei Camere Prejudiciare. Aceasta poate emite un mandat de arestare sau poate emite o chemare în fața curții, dacă există motive întemeiate în acest sens. Prima înfățișare în fața Camerei Prejudiciare are rolul de a confirma acuzațiile care vor constitui baza acțiunii în fața Curții.

Dacă acuzațiile se confirmă, cauza este desemnată unei Camere Judiciare formată din trei judecători.

După încheierea procedurilor, Camera Judiciară emite o hotărâre, prin care acuzatul este achitat sau condamnat. Pentru cazurile extrem de grave condamnarea poate fi pe viață, Curte putând, de asemenea, să impună compensații pentru victime.

În conformitate cu Statutul Curții, acuzatul, procurorul sau statul în cauză pot depune contestații cu privire la deciziile Camerelor Prejudiciare sau Judiciare emise pe parcursul procedurilor precontencioase sau contencioase. De asemenea, părțile au posibilitatea de a contesta hotărârea Camerei Judiciare, recursul fiind judecat de o Cameră de Recurs formată din 5 judecători.

Până în prezent **18 cauze** au fost aduse în fața CPI, dintre care 8 se află încă în fază judiciară.

4. Referințe bibliografice

Surse online: (38), (63), (65)

Declarația Universală a Drepturilor Omului

Cel mai general act internațional în domeniu, primul document cuprinzător în sfera drepturilor omului, adoptat de o organizație internațională, care prevede respectarea drepturilor și libertăților omului.

Fr. *Déclaration universelle des droits de l'Homme*
Eng. *Universal Declaration of Human Rights*

1. Scurt istoric

Declarația Universală a Drepturilor Omului a fost adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 10.12.1948, zi declarată ulterior „Ziua drepturilor omului", la Palais de Chaillot din Paris, prin Rezoluția 217 A (III). La origine, 48 de state din cele 58 participante au fost de acord cu adoptarea sa. Între altele, s-au abținut Africa de Sud, care, sub influența regimului apartheid, a negat afirmarea dreptului la egalitate fără deosebire de rasă, Arabia Saudită, care a negat egalitatea între bărbați și femei, Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia și Uniunea Sovietică, din cauza unei dispute privind definirea principiului fundamental al universalității. Yemenul și Hondurasul nu au luat parte la vot. România a semnat Declarația la 14.12.1955 când, prin Rezoluția 955 (X) a Adunării generale a ONU, a fost admisă în rândurile statelor membre.

Necesitatea redactării acestei declarații a apărut după șocul produs de al doilea război mondial, de atrocitățile provocate de nazism și aliații săi. Statele lumii s-au aflat în fața unei probleme de o amploare nebănuită, rezumată de René Cassin astfel: protejarea fiecărui om și protejarea drepturilor tuturor oamenilor, pe tot cuprinsul pământului. Declarația a fost adoptată în a doua zi de la Convenția de prevenire și represiune a genocidului.

Textul Declarației a fost mai întâi dezbătut în cadrul Comisiei drepturilor omului (înlocuită în anul 2005 cu Consiliul Internațional al drepturilor omului) prezidată de Eleanor Roosevelt (1884-1962) – Statele Unite ale Americii și care îi mai cuprindea pe: Peng Chun Chang (1893-1957) – China, vicepreședinte al Comisiei; Charles Habib Malik (1906-1987) – Liban, raportor; William Hodgson (1892-1958) – Australia, membru; Hernan Santa Cruz (1906-1999) – Chile, membru; René Cassin (1887-1976) – Franța, membru; Alexander E. Bogomolov (1900-1969) – Uniunea Sovietică, membru; Charles Dukes (1880-1948) – Regatul Unit

al Marii Britanii și Irlandei de Nord, membru; John Peters Humphrey (1905-1980) – Canada, director al diviziei drepturilor omului din cadrul ONU. Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului (*Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen*) din 26.08.1789 adoptată de Adunarea Națională Constituantă din Franța a constituit modelul pentru Declarația Universală a Drepturilor Omului. Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului din 1789 nu a fost prima de acest gen, ea fiind precedată de declarațiile statelor americane: Declarația de independență din 1776, Declarațiile drepturilor și Bill of Rights din statele americane federale propus de primul Congres federal din 25.09.1789. Din punct de vedere istoric însă, Cilindrul lui Cir, document creat după cucerirea persană a Babilonului în 539 î.Hr., aparținând conducătorului persan Cir al II-lea cel Mare, reprezentat sub forma unui cilindru din lut, inscripționat cu o scriere cuneiformă în limba akkadiană, este considerat drept prima cartă a drepturilor omului din toate timpurile. Cilindrul descrie, între altele, modul în care Cir a îmbunătățit viața cetățenilor din Babilon, cum a repatriat popoarele strămutate și cum a reconstruit templele și sanctuarele.

2. Conținut și principii

Declarația este primul document internațional cu vocație de universalitate în domeniul drepturilor omului, proclamând faptul că recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor egale și inalienabile constituie fundamentul libertății, dreptății și păcii în lume. Fiecare om are îndatoriri față de colectivitatea în care trăiește și că, în exercitarea drepturilor și libertăților sale nimeni nu este supus decât îngrijirilor stabilite de lege, exclusiv în vederea asigurării recunoașterii și respectării exigențelor juste ale moralei, ordinii publice și bunăstării generale, într-o societate democratică, Declarația fiind „idealul comun spre care trebuie să tindă toate popoarele și toate națiunile, pentru ca toate persoanele și toate organele societății să se străduiască, având această Declarație permanent în minte, ca prin învățătură și educație să dezvolte respectul pentru aceste drepturi și libertăți și să asigure prin măsuri progresive, de ordin național și internațional, recunoașterea și aplicarea lor universală și efectivă, atât în sânul popoarelor statelor membre, cât și al celor din teritoriile aflate sub jurisdicția lor".

Declarația reprezintă, în principiu, un document politic, însă, în constituțiile unor state, între care și România, s-a prevăzut că dispozițiile referitoare la drepturile fundamentale trebuie să fie interpretate în conformitate cu Declarația, oferindu-i-se, astfel, și o valoare juridică.

R.-M. Călin

Drepturile pe care le consacră sunt grupate în două categorii:

Drepturi civile şi politice: dreptul la viaţă; dreptul la libertate recunoscut ca valoare universală; dreptul la demnitate; dreptul de a nu fi ţinut în sclavie; dreptul de a nu fi supus la tortură sau la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante; dreptul la recunoaşterea personalităţii juridice; dreptul la egalitate în faţa legii; dreptul de a se adresa instanţelor judecătoreşti; dreptul de a nu fi arestat, deţinut sau exilat în mod arbitrar; dreptul la un proces echitabil; dreptul la prezumţia de nevinovăţie până la pronunţarea sentinţei în public; dreptul la respectarea vieţii private; dreptul la respectarea proprietăţii; dreptul la liberă circulaţie; dreptul la azil în caz de persecuţie; dreptul la o cetăţenie; dreptul de a se căsători şi de a întemeia o familie; libertatea gândirii, a conştiinţei şi religiei; libertatea de opinie şi exprimare; libertatea de întrunire; libertatea de asociere paşnică; dreptul de a participa direct sau prin reprezentanţi la conducerea treburilor publice; dreptul de acces la funcţiile publice ale ţării sale.

Drepturi economice, sociale şi culturale: dreptul la securitate socială; dreptul la muncă şi la libera alegere a muncii; dreptul la salariu egal pentru o muncă egală; dreptul de a întemeia sindicate şi de a se afilia la sindicate; dreptul la un nivel de viaţă corespunzător asigurării sănătăţii sale, bunăstării proprii şi a familiei; dreptul mamei şi al copilului la ajutor şi ocrotire specială; dreptul la învăţământ; dreptul de a participa liber la viaţa culturală a colectivităţii.

Omul deţine astfel un ansamblu de drepturi, opozabile celorlalţi indivizi, celorlalte grupuri sociale şi, de asemenea, statelor suverane. Declaraţia trebuia să consacre aptitudinea individului de a fi subiect direct al unui drept al indivizilor, independent de orice stat şi în orice timp, din acest motiv René Cassin insistând ca declaraţia să se intituleze universală şi nu doar internaţională. El refuza concepţia unei Societăţi Internaţionale în care statele să fie subiecte exclusive, iar, ca şi George Scelle, gândea că dreptul internaţional nu este numai un drept al statelor, este, de asemenea, şi dreptul oamenilor. În numele drepturilor omului s-a renunţat la decolonizare, la politica de apartheid şi la regimurile rasiste în Africa de Sud. Din acest moment, noile state au participat la elaborarea celor două Pacte ale Naţiunilor Unite din 1966, Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice şi Pactul internaţional cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale. Nelson Mandela a remarcat că în această reglementare internaţională, conceptele poartă marca Occidentului, dar principiile de fond sunt toate comune ansamblului ţărilor. Drepturile enunţate de Declaraţia Universală au devenit „ţipătul de raliere" pentru

apărătorii drepturilor omului, ca și pentru toți cetățenii întregii lumi, pentru a elibera de opresiunea unui stat și a unui grup majoritar. Pactele din 1966 nu au făcut decât să codifice o parte a drepturilor înscrise în Declarație, cărora li se recunoaște de ansamblul statelor o natură cutumiară. Astfel, Declarația Universală este întruchiparea unui drept declarativ și indicativ care contribuie la stabilirea cutumei ce a guvernat crearea sa.

3. Referințe bibliografice

Specifice: *I. Muraru*, Reflectarea în Constituția României a principiilor Declarației Universale a Drepturilor Omului, în Revista Drepturile Omului nr. 4/1998, I.R.D.O., București, p. 20; *N. Purdă, N. Diaconu*, Protecția juridică a drepturilor omului, Ed. Universul Juridic, București, 2007, p. 46; *B. Selejan-Guțan*, Protecția europeană a drepturilor omului, ed. 2, Ed. C.H. Beck, București, 2006, p. 7.

Generale: *C. Bîrsan,* Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, vol. I, p. 36; *D. Chagnollaud, G. Drago*, Dictionnaire des droits fondamentaux, p. 207-216; *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre (dir.)*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 249-257.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Declaraţie unilaterală

Actul prin care Guvernul îşi asumă încălcarea Convenţiei şi îşi ia angajamentului de a acorda reclamantului o reparaţie echitabilă.

Fr. *déclaration unilatérale*
Eng. *unilateral declaration*

1. Reglementare

Declaraţia unilaterală este reglementată prin art. 62A din Regulamentul de organizare şi funcţionare a Curţii, care prevede următoarele:

„1. (a) Atunci când un reclamant a refuzat termenii unei propuneri de înţelegere amiabilă făcute conform art. 62, Partea Contractantă poate adresa Curţii o cerere de radiere de pe rol a cererii în conformitate cu art. 37 parag. 1 din Convenţie.

(b) O astfel de cerere trebuie să fie însoţită de o declaraţie prin care se confirmă în mod clar că a avut loc o încălcare a Convenţiei în cazul reclamantului, împreună cu un angajament de a asigura o reparaţie adecvată şi, după caz, de a lua măsuri necesare pentru remediere.

(c) Depunerea unei declaraţii în conformitate cu parag. 1 lit. b) din prezenta regulă trebuie să fie făcută în public şi într-o procedură contradictorie separată de şi cu respectul cuvenit pentru confidenţialitatea oricăror proceduri de reglementare amiabilă prevăzute la art. 39 parag. 2 din Convenţie şi art. 62 parag. 2.

2. În cazul în care circumstanţe excepţionale o justifică, o astfel de cerere şi declaraţia însoţitoare pot fi depuse la Curte chiar şi în absenţa unei încercări anterioare de a ajunge la o înţelegere amiabilă.

3. În cazul în care se constată că declaraţia oferă o bază suficientă pentru a constata că respectarea drepturilor omului, astfel cum sunt definite în Convenţie şi Protocoalele sale, nu impune continuarea examinării cererii, Curtea poate dispune radierea ei de pe rol, în întregime sau în parte, chiar dacă reclamantul doreşte ca examinarea cererii să continue.

4. Această regulă se aplică, mutatis mutandis, la procedura prevăzută la art. 54A".

2. Aplicabilitate

Conform datelor statistice oferite de Curte în septembrie 2012, în cursul anului 2011 au fost finalizate 692 de cauze printr-o declaraţie unilaterală, faţă de 30 de cauze în anul 2007.

În general, o declarație unilaterală este emisă atunci când încercarea de a ajunge la o *înțelegere amiabilă* a eșuat și apare ca fiind oportună în special în faza judecării cererii privind satisfacția echitabilă. Totuși, în mod excepțional, este posibilă și în lipsa unei proceduri de reglementare amiabilă, atunci când cauzele sunt repetitive.

Declarația unilaterală trebuie să fie făcută public și în cadrul procedurilor contencioase, spre deosebire de negocierile pentru încheierea unei înțelegeri amiabile, care sunt confidențiale. Reclamantul este invitat să formuleze propriile observații, în special cu privire la motivele pentru care Curtea ar trebui să refuze acceptarea declarației ca modalitate de stingere a litigiului.

Dacă reclamantul este mulțumit de termenii declarației unilaterale, cauza va fi radiată de pe rol, ca și în cazul înțelegerii amiabile încheiate conform art. 39 din Regulament, iar executarea acesteia va fi supravegheată de Comitetul de Miniștri.

Curtea a stabilit în jurisprudența sa mai multe principii, pentru a asigura claritatea și consistența acestei proceduri. Din moment ce toate cauzele se pretează la încheierea unei declarații unilaterale, cele care privesc plângeri împotriva unor abuzuri serioase, cauze sensibile sau complexe, sunt supuse unei analize speciale, conform criteriilor adoptate de Curte în *Tahsin Acar c. Turciei*.

Curtea a admis că nu poate fi considerată ca o condiție *sine qua non* a radierii unei cereri de pe rol pe baza unei declarații unilaterale a guvernului *recunoașterea întregii responsabilități a statului* cu privire la alegațiile pe care le formulează reclamantul în cererea sa, *pe terenul Convenției*. Totuși, în cauze privitoare la dispariția de persoane sau la moartea unor persoane în cursul unor operațiuni militare desfășurate de forțe ale statului, atunci când în dosar există cel puțin un început de probă în sensul susținerilor reclamantului potrivit cu care, în asemenea situații, eventuala anchetă dispusă de autoritățile naționale este sub nivelul exigențelor Convenției, o declarație unilaterală trebuie să conțină *cel puțin recunoașterea acestei insuficiențe și angajamentul de a întreprinde o anchetă pe plan intern*, anchetă care să fie conformă dispozițiilor Convenției. Din moment ce, în speță, declarația unilaterală a guvernului nu conținea niciun astfel de element, instanța europeană a decis că *cerințele asigurării respectării drepturilor omului impun continuarea examinării cauzei*, astfel cum prevede art. 37 parag. 1 *in fine* din Convenție (*Tahsin Acar c. Turciei*, §64).

De exemplu, în *Gergely c. României*, radiată de pe rol ca urmare a declaraţiei unilaterale, Guvernul Român s-a angajat să ia, pe lângă măsurile individuale şi următoarele măsuri generale de combatere a discriminării împotriva romilor: să vegheze la eliminarea discriminării rasiale în sistemul judiciar românesc; să consolideze programele educaţionale pentru prevenirea şi combaterea discriminării împotriva romilor; să dezvolte programe de informare a publicului pentru a elimina stereotipiile, prejudecăţile şi comportamentul neadecvat faţă de comunitatea de romi în instituţiile publice; identificarea, prevenirea şi soluţionarea activă a conflictelor care pot genera violenţă domestică, în comunitate sau interetnică.

Chiar dacă reclamantul doreşte continuarea judecării plângerii, Curtea va decide conform art. 37 din Convenţie dacă se justifică sau nu o astfel de măsură. Dacă va concluziona că nu există niciun motiv pentru care să continue examinarea cauzei, următoarele *cerinţe neexhaustive* trebuie îndeplinite de declaraţia unilaterală:

- existenţa unei jurisprudenţe constante în problema de drept ridicată prin plângere;
- confirmarea clară a unei încălcări a Convenţiei în privinţa reclamantului – cu indicarea explicită a naturii încălcării;
- o reparaţie adecvată, cu respectarea jurisprudenţei Curţii în ceea ce priveşte satisfacţia echitabilă;
- atunci când este cazul, asumarea luării unor măsuri generale (modificarea legislaţiei ori a practicilor administrative, introducerea unor noi reguli etc.);
- respectarea drepturilor omului – declaraţia unilaterală trebuie să ofere suficiente motive pentru ca instanţa europeană să concluzioneze că respectarea drepturilor omului nu impune continuarea judecării cererii.

Dacă declaraţia unilaterală este acceptată de Curte, ea este urmată de o decizie de radiere de pe rol sau o hotărâre. Dacă nu s-au oferit şi cheltuielile de judecată sau acestea nu acoperă costurile activităţilor întreprinse de reclamant sau reprezentanţii săi, Curtea poate în mod excepţional să le acorde conform art. 43 parag. 4 din Regulament.

În cazul în care guvernul nu respectă măsurile individuale, reclamantul poate cere redeschiderea procedurii în faţa Curţii. Decizia nu poate avea ca efect împiedicarea reclamantului în obţinerea reparaţiei la care ar avea acces în dreptul intern.

Mai trebuie menţionat că acceptarea expresă de către reclamant a termenilor declaraţiei unilaterale a Guvernului este considerată un acord amiabil, în condiţiile art. 37 parag. 1 din Convenţie (*Cēsnieks c. Letoniei*, §150).

3. Jurisprudență relevantă

- *WAZA Spółka zo.o. c. Poloniei*; *Sulwińska c. Poloniei* – expunerea principiilor prin raportare la care Curtea analizează declarația unilaterală;

- *Rozhin c. Rusiei* – declarație unilaterală prin care se confirma încălcarea dreptului la un proces echitabil, dar fără asumarea redeschiderii procedurii interne – cerere de radiere de pe rol respinsă;

- *Megadat.com S.R.L. c. Republicii Moldova* – prima cauză în care Curtea a acceptat declarația unilaterală a Guvernului în procedura soluționării cererii privind satisfacția echitabilă, reținându-se că nimic nu împiedică statul să formuleze o astfel de declarație în această fază;

- *Oculist și Imas c. Republicii Moldova* – respingerea unei declarații unilaterale în temeiul art. 37 parag. 1 lit. c) din Convenție, într-o cauză în care prin continuarea judecății s-a constatat încălcarea art. 6 din Convenție (durata excesivă a procedurii) și incompatibilitatea *ratione materiae* în privința art. 1 din Protocolul nr. 1 (lipsirea de proprietate);

- *Gheorghe David ș.a. c. României* – acceptarea unei declarații unilaterale cu privire încălcarea art. 6 din Convenție (durata excesivă a procedurii) și respingerea celorlalte capete de cerere ca vădit nefondate, conform art. 35 parag. 1, 3 și 4 din Convenție;

- *Catană c. României* – acceptarea unei declarații unilaterale cu privire încălcarea art. 6 din Convenție (durata excesivă a procedurii) și respingerea celorlalte capete de cerere ca vădit nefondate sau incompatibile *ratione personae*. Mențiune expresă că în cazul în care Guvernul nu respectă termenii declarației unilaterale, cererea va putea fi repusă pe rol în temeiul art. 37 parag. 2 din Convenție (în același sens, *Josipović c. Serbiei și Muntenegrului*);

- *Pop c. României* – radierea cauzei de pe rol ca urmare a unei declarații unilaterale cu privire încălcarea art. 6 din Convenție (durata excesivă a procedurii);

- *Lazăr c. României* – radierea cauzei de pe rol ca urmare a unei declarații unilaterale cu privire încălcarea art. 1 din Protocolul nr. 1, într-o cauză repetitivă de tipul *Străin ș.a. c. României*, cu toate că reclamantul s-a opus și a contestat valoarea de piață propusă de Guvern ca despăgubire pentru imobilul naționalizat ilegal.

4. Referințe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1443-1452; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 948-951.

Surse online: (24)

Demnitatea umană

Atribut inalienabil al persoanei umane, valoare ce impune fiecărui membru al societății un comportament de respect și protecție a celorlalți indivizi și interzicerea oricărei atitudini umilitoare sau degradante la adresa omului.

Fr. *dignité humaine*
Eng. *human dignity*

1. Noțiune și reglementare

Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi. Ele sunt înzestrate cu rațiune și conștiință și trebuie să se comporte unele față de altele în spiritul fraternității.

Provenind din latinescul *dignitas*, noțiunea desemnează condiția de a fi demn de onoare și respect. Noțiunea clasică de demnitate se asocia, însă cu respectul și admirația față de frumusețe, excelență, curaj, distincție, ceea ce înseamnă o limitare în ceea ce privește egalitatea dintre oameni. Filosofia stoică a formulat (prin Epictet, Marcus Aurelius) ideea de demnitate ca posibilitate pentru toate ființele înzestrate cu rațiune și care trăiesc în concordanță cu natura. Din punct de vedere biblic, omul este imaginea lui Dumnezeu și dreptul la demnitate al ființei umane este sacru.

Conceptul de demnitate umană are dimensiuni multiple – filosofice, religioase, juridice. Utilizată în special în domeniul bioeticii, se referă la o calitate care este legată de esența fiecărui om, explicând că aceasta este aceeași pentru toți. Fiecare om merită respect necondiționat, indiferent de vârstă, sex, sănătate fizică sau psihică, religie, statut social sau etnie. Paul Ricoeur spunea despre demnitate că „este ceva ce decurge din ființa umană, din simplul fapt că este om".

Convenția nu prevede în mod direct protecția demnității umane, dar o protejează indirect prin dreptul la viață (art. 2), interzicerea torturii (art. 3), interzicerea sclaviei și a muncii forțate (art. 4) dreptul la imagine, protecția vieții private (art. 8) sau interzicerea discriminării (art. 14).

Drept *reglementări internaționale*, amintim și: art. 1 din Declarația Universală a Drepturilor Omului; art. 1 din Declarația Universală privind Genomul Uman și Drepturile Omului a UNESCO; art. 1 din Convenția privind drepturile omului și biomedicina a Consiliului Europei; art. 1 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

În plan intern, este reglementată, spre exemplu, prin: art. 1 alin. (3) și art. 22 din Constituția României; art. 58-81 C.civ.; art. 5^1 C.proc.pen.

D. Călin

2. Conținut și aplicații

Demnitatea umană nu este inclusă în lista drepturilor omului ca drept distinct, ci presupune „dreptul de a avea drepturi", de a fi recunoscut ca persoană.

Demnitatea poate fi înțeleasă numai în relație cu celelalte principii ale bioeticii: autonomia, responsabilitatea, respectul vulnerabilității ființei umane, integritatea persoanei, respectul vieții private, care sunt o prelungire a drepturilor omului în domeniul biomedicinei.

Demnitatea umană este protejată în ordinea juridică a Uniunii Europene ca principiu general de drept. Cu toate acestea, Curtea a recunoscut statului membru o mare libertate de a stabili conținutul și domeniul de aplicare al acestuia în conformitate cu concepția pe care o avea despre protecția datorată acestui drept fundamental pe teritoriul său, ținând seama de specificul național (CJUE, *Omega*).

Art. 2 din Convenție prevede **dreptul la viață**. Acest drept „al oricărei persoane este protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenționat, decât în executarea unei sentințe capitale pronunțate de un tribunal în cazul în care infracțiunea este sancționată cu această pedeapsă prin lege". Textul dă naștere, în sarcina statului, la două mari tipuri de obligații: pe de o parte, *obligația negativă*, de ordin general, de a nu cauza, prin agenții săi, moartea unei persoane și, pe de altă parte, *obligația pozitivă* de a lua toate măsurile care se impun pentru protejarea efectivă a dreptului la viață.

Art. 3 din Convenție reglementează **interzicerea torturii**. „Nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante". Principalul scop al acestui articol îl reprezintă protejarea demnității umane și a integrității fizice și mentale a persoanei. Dreptul de a nu fi supus torturii, pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante este un drept intangibil, nefiind susceptibil de restrângeri ale exercitării sale și nici de derogări, reprezentând una din valorile fundamentale ale unei societăți democratice.

Obligațiile ce incumbă unui stat, pe tărâmul art. 3 din Convenție, nu se limitează numai la obligația *negativă*, aceea de a nu practica tortura și de a nu aplica tratamente inumane și degradante, ci includ și o obligație *pozitivă*, aceea de a proteja orice persoană aflată sub jurisdicția sa contra unei situații iremediabile de pericol obiectiv de a fi supusă la rele tratamente, chiar dacă această situație ar urma să aibă loc în afara teritoriului său.

Protecția garantată de art. 3 din Convenție poate fi clasificată în *protecție directă* (tratament degradant sau inuman, acte de tortură exercitate

împotriva persoanelor aflate sub controlul agenţilor statului, acte violente ale agenţilor ai statului, care nu se află în exercitarea atribuţiilor de serviciu, acte violente exercitate de către persoane care nu sunt agenţi ai statului, folosirea în mod sistematic a violenţei de către autorităţi, tehnicile de anchetare, pedepsele degradante şi inumane, tratament discriminatoriu, tratamentul medical experimental, tratament medical fără caracter experimental, provocarea de suferinţe psihice) şi *protecţie indirectă* (condiţiile de detenţie, admiterea, azilul, extrădarea şi expulzarea străinilor).

Curtea a statuat că „în situaţia unei persoane lipsite de libertate, orice folosire a forţei fizice, care nu se datorează strict propriei conduite, atinge demnitatea umană şi încalcă dreptul garantat de art. 3 din Convenţie" (*Ribitsch c. Austriei*).

Aprecierea gravităţii relelor tratamente este relativă prin esenţă; ea depinde de ansamblul circumstanţelor specifice cauzei, cum ar fi durata tratamentului sau efectele fizice sau psihice ale acestuia şi, în anumite cazuri, de sexul, vârsta şi starea de sănătate a victimei. Atunci când un individ este privat de libertate, sau, în general, intră în contact cu agenţii forţelor de ordine, utilizarea forţei fizice asupra sa, atunci când aceasta nu este determinată de comportamentul acestuia, aduce atingere demnităţii umane şi constituie, în principiu, o încălcare a dreptului garantat de art. 3 (*Labita c. Italiei*, §120; *Pantea c. României*, §§185-186).

Art. 4 din Convenţie – *„Nimeni nu poate fi ţinut în sclavie sau în condiţii de aservire. Nimeni nu poate fi constrâns să execute o muncă forţată sau obligatorie"* – face să se nască în sarcina statelor obligaţii pozitive constând în adoptarea şi aplicarea efectivă a unor dispoziţii penale care să sancţioneze practicile interzise prin acest text. Ţinând seama de normele şi tendinţele contemporane în materia protecţie fiinţei umane contra sclaviei, stării de servitute şi muncii forţate ori obligatorii, statele au obligaţia de a incrimina orice act de a menţine o persoană într-o situaţie pe care art. 4 o interzice.

Art. 8 din Convenţie dispune că *„orice persoană are dreptul la respectarea vieţii sale private şi de familie, a domiciliului său şi a corespondenţei sale"*. Textul fixează anumite obligaţii pozitive în sarcina statelor, în sensul luării oricăror măsuri necesare care să aibă drept finalitate protejarea drepturilor prevăzute de către art. 8 din Convenţie, fie că este vorba de raporturi între particulari şi autorităţile ori instituţiile statului contractant, fie raporturi existente exclusiv între particulari.

Art. 14 din Convenţie – *„Exercitarea drepturilor şi libertăţilor recunoscute de prezenta convenţie trebuie să fie asigurată fără nicio*

deosebire bazată în special, pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine naţională sau socială, apartenenţa la o minoritate naţională, avere, naştere sau orice altă situaţie" – depinde în totalitate de discriminarea cu privire la unul dintre drepturile materiale garantate prin Convenţie. Ori de câte ori analizează o presupusă încălcare a art. 14, Curtea face aceasta în coroborare cu un drept material.

3. Referinţe bibliografice

Specifice: *A. Ciucă*, Conceptul de „demnitate" a fiinţei umane în bioetică şi drept, în Revista Română de Bioetică, vol. 7, nr. 2/aprilie-iunie 2009; *P. Ricoeur*, în *J.-F. de Raymond*, Les Enjeux des droits de l'homme, Paris, Larousse, 1988, p. 236-237.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 172 şi urm.; *D. Bogdan, M. Selegean*, Drepturi şi libertăţi fundamentale în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului, p. 57 şi urm.; *D. Chagnollaud, G. Drago*, Dictionnaire des droits fondamentaux, p. 249-260; *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre (dir.)*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 285-293.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Detenţie

Măsură dispusă de către autorităţile statului, prin care o persoană este privată de libertate în baza temeiurilor enumerate limitativ de art. 5 parag. 1 lit. a)-f) din Convenţie.

Fr. *détention*
Eng. *detention*

1. Noţiune si reglementare

Noţiunea de *detenţie*, precum şi cea de *arestare* sunt noţiuni autonome ale Convenţiei care trebuie privite dincolo de înţelesul lor din dreptul naţional. Atât Convenţia, cât şi Curtea utilizează cele două noţiuni cu înţeles echivalent, cuprinzând astfel orice măsură, oricare ar fi denumirea ei din dreptul intern ce are ca efect privarea de libertate a unei persoane [Bîrsan, 2010, p. 236].

Prin urmare, detenţia poate avea ca motiv o *condamnare penală* [lit. a)], *privarea de libertate* pentru executarea unei obligaţii legale [lit. b)], arestarea preventivă în vederea *aducerii în faţa autorităţii judiciare competente* dacă există motive verosimile de a se bănui că a săvârşit o infracţiune sau când există motive temeinice ale necesităţii de a-l împiedica să săvârşească o infracţiune sau să fugă după săvârşirea acesteia [lit. c)], privarea de libertate a unui minor [lit. d)] sau a unei persoane bolnave [lit. e)] precum şi detenţia în vederea extrădării sau expulzării [lit. f)].

În cadrul aceste noţiuni, vom avea în vedere numai privarea de libertate întemeiată pe art. 5 parag. 1 lit. a) din Convenţie, iar în cadrul noţiunii *arestare* urmează să fie analizată privarea de libertate întemeiată pe art. 5 parag. 1 lit. c). De asemenea, în cadrul noţiunii de *reţinere* va fi analizată măsura privativă de libertate dispusă de către organele de urmărire penală în temeiul art. 5 parag. 1 lit. c) din Convenţie. Totodată, în cadrul noţiunilor de *expulzare* şi *extrădare* va fi analizată privarea de libertate fundamentată pe art. 5 parag. 1 lit. f) din Convenţie.

Art. 5 parag. 1 lit. a) din Convenţie este incident atunci când o persoană este privată de libertate ca urmare a pronunţării unei *condamnări penale* de către un tribunal competent. Acest caz de privare de libertate devine incident de la momentul pronunţării hotărârii de condamnare în primă instanţă, nefiind necesară o hotărâre de condamnare definitivă (*Wemhoff c. Germaniei*, §9).

2. Reglementări internaţionale în materie

Art. 5 parag. 1 lit. a) din Convenţie; art. 9 din Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice; art. 3 şi 9 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului; art. 6 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

3. Condiţii

3.1. Tribunal competent

Noţiunea de *tribunal* face trimitere la un for constituit potrivit legii, care întruneşte anumite condiţii, printre care *independenţa*, în special faţă de executiv, *imparţialitatea*, *durata mandatului* membrilor săi şi *garanţiile* unei proceduri judiciare (*De Wilde, Ooms şi Versyp c. Belgiei*, §78). În anumite circumstanţe, o instanţă dintr-un sistem judiciar care aparţine unei entităţi care nu este recunoscută de către dreptul internaţional, poate fi privit ca tribunal stabilit în conformitate cu legea, cu condiţia ca aceasta să fie parte dintr-un sistem judiciar care are o legitimitate constituţională şi legală întemeiată pe o tradiţie judiciară compatibilă cu Convenţia, care respectă dreptul persoanelor de a se bucura de garanţiile Convenţiei (*Ilaşcu ş.a. c. Republicii Moldova*, §460).

Condamnarea pronunţată de către judecătorii care nu erau incluşi pe listele realizate de către autorităţile locale şi nu erau validaţi de către legislativul regional, astfel cum prevedea dreptul intern, nu poate constitui un temei legal pentru privarea de libertate potrivit art. 5 parag. 1 lit. a) din Convenţie (*Yefimenko c. Rusiei*, §108).

Curtea a constat că instanţele naţionale au aplicat în mod corect principiul competenţei universale pentru judecarea infracţiunilor de genocid, interpretând în mod judicios dispoziţiile dreptului intern şi cele ale dreptului internaţional public, reprezentat prin Convenţia privind genocidul. Astfel, Curtea a constat că hotărârea de condamnare a fost pronunţată de un tribunal competent, astfel cum prevede art. 5 parag. 1 lit. a) din Convenţie (*Jorgic c. Germaniei*, §§66-72).

3.2. Legalitatea detenţiei

Art. 5 parag. 1 lit. a)-f) conţine o enumerare exhaustivă a temeiurilor legitime pentru privarea de libertate şi nicio privare de libertate nu poate fi considerată legală dacă nu încadrează într-unul dintre aceste temeiuri (*Guzzardi c. Italiei*, §96). Cu toate acestea aplicabilitatea unuia dintre temeiuri nu exclude în mod necesar aplicabilitatea şi a unui alt temei; o privare de libertate poate fi, în funcţie de circumstanţe, întemeiat pe unul

sau mai multe dintre motivele prevăzute de art. 5 parag. 1 lit. a)-f) (*Eriksen c. Norvegiei*, §76).

Curtea a arătat că noţiunile de *regularitate* (*régulièrement*) şi *conform căilor legale*, prevăzute de art. 5 parag. 1 din Convenţie trimit, în principiu, la legislaţia naţională şi consacră obligaţia de a respecta normele naţionale de procedură şi de fond (*Assenov ş.a. c. Bulgariei*, §139). Cu toate acestea, respectarea dreptului intern nu este întotdeauna un element decisiv. Printre altele, Curtea trebuie să fie convinsă că privarea de libertate analizată este conformă cu scopul art. 5 parag. 1 din Convenţie, respectiv de a proteja persoana de orice privare de libertate arbitrară (*Ječius c. Lituaniei*, §56).

Mai mult, Curtea trebuie să se asigure că dreptul intern este el însuşi conform Convenţiei, inclusiv principiilor generale care sunt explicit sau implicit conţinute în Convenţie. Curtea a subliniat că atunci când este vorba de privare de libertate a unei persoane, este în mod special necesar să fie respectat principiul general al securităţii juridice. Prin urmare, este esenţial ca în dreptul intern să fie în mod clar definite condiţiile privării de libertate şi ca dispoziţiile naţionale să fie previzibile cu privire la aplicarea lor, astfel încât să fie atins standardul legalităţii stabilit de către Convenţie, care impune ca orice lege să fie suficient de precisă pentru a permite persoanei să prevadă, într-o măsură rezonabilă şi dacă este necesar, după sfătuirea cu consilieri avizaţi, consecinţele care decurg dintr-un anumit act (*Baranowski c. Poloniei*, §§50-52).

3.3. Legătura de cauzalitate între condamnare şi privarea de libertate

Din perspectiva art. 5 parag. 1 lit. a), noţiunea de *condamnare* trebuie înţeleasă în sensul constatării, de către instanţă, a vinovăţiei penale după ce a fost stabilită existenţei unei infracţiuni, conform dreptul naţional *(Guzzardi c. Italiei*, §100), precum şi aplicarea unei pedepse sau a altei măsuri care implică privarea de libertate (*Van Droogenbroeck c. Belgiei*, §35).

Termenul folosit de către art. 5 parag. 1 lit. a) potrivit căreia detenţia trebuie să fie realizată *în baza (après; after)* unei condamnări nu înseamnă doar că detenţia trebuie să aibă loc cronologic după hotărârea de condamnare, ci detenţia trebuie să rezulte, să decurgă şi să depindă de hotărârea de condamnare *(Van Droogenbroeck c. Belgiei*, §35). Altfel spus, trebuie să existe o legătură de cauzalitate suficient de puternică între hotărârea de condamnare şi privarea de libertate analizată (*Weeks c. Regatului Unit*, §42).

Cu toate acestea, odată cu trecerea timpului legătura de cauzalitate între hotărârea de condamnare inițială și prelungirea privării de libertate devine din ce în ce mai slabă. Legătura de cauzalitate prevăzută de art. 5 parag. 1 lit. a) ar putea fi întreruptă dacă o decizie prin care se refuză eliberarea unei persoane sau prin care se dispune reîncarcerarea unei persoane ar fi întemeiată pe motive care nu corespund scopurilor avute în vedere de condamnarea inițială sau analiza realizată cu această ocazie apare ca fiind nerezonabilă având în vedere scopurile condamnării inițiale. În aceste circumstanțe, o privare de libertate care a fost inițial legală s-ar transforma într-o privare de libertate arbitrară și, prin urmare, incompatibilă cu art. 5 din Convenție (*Eriksen c. Norvegiei*, §78).

O măsura complementară de privare de libertate preventivă dispusă de către instanța penală care pronunță condamnarea penală, măsură dispusă pe lângă sau în locul pedepsei principale cu închisoarea, se încadrează în cazul de privare de libertate prevăzut de art. 5 parag. 1 lit. a) din Convenție (*X. c. Germaniei*).

Sistemul belgian prin care un recidivist este pus la „dispoziția Guvernului", măsură care este aplicată pe lângă pedeapsa principală a închisorii, poate constitui o privare de libertate în temeiul unei condamnări penale. Prin urmare, decizia Ministrului Justiției prin care a fost revocată liberarea condiționată a reclamantului și a fost dispusă reîncarcerarea acestuia a fost întemeiată pe decizia inițială de condamnare. De asemenea, Curtea a reținut că autoritățile naționale și-au exercitat puterea de apreciere în conformitate cu standardele Convenției, acordându-i reclamantului mai multe șanse pentru a-și corecta comportamentul. Totodată, Curtea a arătat că textul Convenției permite un element nedeterminat în cadrul hotărârii de condamnare și nu impune ca Statele Semnatare să încredințeze instanțelor judecătorești controlul general asupra modalității de executare a pedepselor (*Van Droogenbroeck c. Belgiei*, §§38-39).

Există o legătură de cauzalitate între condamnarea reclamantului și detenția sa prelungită dincolo de termenul de 20 de ani prevăzut de Regulamentul Penitenciarelor, întrucât instanța penală a indicat în mod expres că aplică o pedeapsa cu detențiunea pe viață, mai precis pentru tot restul vieții, astfel cum este prevăzut în Codul Penal (*Kafkaris c. Ciprului*, §120).

Chiar dacă instanța penală care a pronunțat condamnarea penală nu a stabilit un termen pentru măsura complementară a detenției preventive, Curtea a avut în vedere termenul maxim care era prevăzut de legislația în vigoare la momentul pronunțării hotărârii, respectiv 10 ani. Prin urmare,

între privarea de libertate a inculpatului dincolo de termenul de 10 ani şi condamnarea iniţială nu există o legătură de cauzalitate (*M. c. Germaniei*, §§100-101).

În cazul privării de libertate în urma unei condamnări penale a unui alienat este incident atât art. 5 parag. 1 lit. a), cât şi lit. e) din Convenţie (*X. c. Regatului Unit*, §39). În cazul în care persoana alienată este achitată, poate fi incident numai cazul de privare de libertate prevăzut art. 5 parag. 1 lit. e) (*Luberti c. Italiei*, §25).

3.4. Detenţia arbitrară

Noţiune de *arbitrariu* se întinde dincolo de respectarea dreptului intern. Orice privare de libertate trebuie să fie dispusă în conformitate cu prevederile substanţiale şi procedurale naţionale, însă în egală măsură trebuie, să respecte scopul art. 5 din Convenţie, respectiv să protejeze persoana împotriva arbitrariului (*Chahal c. Regatului Unit*, §118).

CEDO nu a formulat o definiţie generală prin care să stabilească ce comportament al autorităţilor ar putea constitui o privare de libertate arbitrară, însă anumite principii cheie au fost formulate de către Curte având în vedere circumstanţele cauzelor analizate. Din jurisprudenţa Curţii reiese că noţiunea de arbitrariu în contextul art. 5 variază în funcţie de tipul de privare de libertate incident în cauză.

Un principiu general a fost stabilit în jurisprudenţa Curţii, respectiv că detenţia va fi arbitrară dacă, deşi a fost respectat dreptul naţional, a existat o rea-credinţă sau o anumită înşelătorie din partea autorităţilor (*Bozano c. Franţei*, §60) sau atunci când autorităţile naţionale au neglijat să încerce aplicarea corectă a legislaţiei naţionale.

După expirarea pedepsei principale, inculpaţii au continuat să fie privaţi de libertate în baza pedepsei complementare a detenţiei preventive, având în vedere pericolul pe care îl constituiau faţă de societate. Prin urmare, întârzierile cauzate de către autorităţi după executarea pedepsei principale şi până când inculpaţii au avut acces la cursurile de reabilitare care le-ar fi permis o eventuală eliberare au transformat privarea de libertate într-una arbitrară (*James Wells şi Lee c. Regatului Unit*, §221).

Condamnarea protestatarilor care organizaseră o demonstraţie în faţa instanţei de judecată pentru săvârşirea infracţiunilor de tulburarea ordinii publice şi sfidarea organelor judiciare la o pedeapsă de 30 de zile închisoare nu poate fi considerată compatibilă cu art. 5 parag. 1, întrucât judecătorul nu a răspuns la problema juridică esenţială, respectiv dacă agenţii care erau însărcinaţi cu paza instanţei puteau aresta persoane din

afara sediului instanţei şi dacă cele săvârşite de către reclamanţi puteau atrage răspunderea penală a acestora, având în vedere infracţiunile pentru care au fost condamnaţi. Faţă de acestea, Curtea a apreciat că judecătorul a fost neglijent în analizarea temeiurilor de fapt şi de drept care fundamentau privarea de libertate a reclamantul şi şi-a exercitat puterea de apreciere într-o modalitate vădit contrară garanţiilor procedurale împotriva arbitrariului prevăzute de Convenţie (*Kakabadze ş.a. c. Georgiei*, §69).

Curtea a reţinut că cerinţa prevăzută de art. 5 parag. 1 lit. a), respectiv ca o persoană să fie deţinută legal în baza unei condamnări penale pronunţate de către un tribunal, nu implică o analiză cuprinzătoare a procedurilor care au condus la pronunţarea hotărârii de condamnare pentru a verifica dacă acestea au respectat toate garanţiile prevăzute de art. 6 din Convenţie. Cu toate acestea, atunci când condamnarea este rezultatul unei proceduri care poate echivala cu o **flagrantă denegare de dreptate**, adică a fost desfăşurată cu nerespectarea evidentă a garanţiilor prevăzute de art. 6 sau a principiilor care decurg în mod implicit din acel articol, privarea de libertate ca urmare a acelei condamnări nu ar fi justificată potrivit art. 5 parag. 1 lit. a) din Convenţie (*Stoichkov c. Bulgariei*, §51; *Ilaşcu ş.a. c. Republicii Moldova*, §461).

Condamnarea inculpatului în lipsă pentru săvârşirea infracţiunii de viol, coroborată cu imposibilitatea inculpatului de a obţine rejudecarea procesului în prezenţa sa, a fost apreciată de Curte ca fiind o flagrantă denegare de dreptate, iar privarea de libertate ce decurge din această condamnare este contrară art. 5 parag. 1 din Convenţie (*Stoichkov c. Bulgariei*, §57). Folosirea într-un proces penal a unei declaraţii, obţinute de la o terţă persoană prin tortură, echivalează cu o flagrantă denegare de dreptate (*Othman Abu Qatada c. Regatului Unit*, §267). Constituie, de asemenea, o flagrantă denegare de dreptate refuzul sistematic şi intenţionat de a permite accesul la un avocat, în special atunci când reclamantul este deţinut într-o ţară străină sau lipsa accesului la un tribunal independent şi imparţial care să exercite un control de legalitate asupra detenţiei acuzatului (*Al-Moayad c. Germaniei*, §101).

În schimb, Curtea nu a acceptat analiza pe tărâmul art. 5 parag. 1 lit. a), a criticilor formulate de către persoanele condamnate pentru săvârşirea unei infracţiuni şi care invocau erori de fapt sau de drept comise de către instanţele naţionale, chiar dacă asemenea erori erau constatate şi de către instanţele de control judiciar (*Benham c. Regatului Unit*, §42).

3.5. Liberarea condiţionată

Art. 5 parag. 1 lit. a) nu garantează dreptul unui deţinut de a beneficia de o lege de amnistie sau de a fi eliberat, condiţionat sau definitiv, înainte de executarea pedepsei (*Kalan c. Turciei*). Cu toate acestea, situaţia poate fi diferită atunci când instanţele naţionale, fără a beneficia de o putere de apreciere, sunt obligate să aplice o asemenea măsură oricărei persoane care îndeplineşte condiţiile cerute de lege (*Grava c. Italiei*, §43).

Convenţia nu impune ca Statele Semnatare să încredinţeze instanţelor judecătoreşti controlul general asupra modalităţii de executare a pedepselor (*Van Droogenbroeck c. Belgiei*, §40).

4. Referinţe bibliografice

Specifice: *D. Bogdan*, Arestarea preventivă şi detenţia în jurisprudenţa CEDO, Bucureşti, 2011, p. 80-88; *O. Bachelet*, La détention de sûreté allemande (et la garde à vue française) confrontée(s) à la Convention européenne des droits de l'homme, Dalloz actualité, 31 ianuarie 2011; *O. Bachelet*, Détention de sûreté et objectif de réinsertion sociale, Dalloz actualité, 8 octombrie 2012; *M. Léna*, La Cour européenne classe la détention de sûreté au rang des peines, Dalloz actualité, 11 ianuarie 2010,
Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 254-258; *M. Udroiu, O. Predescu*, Protecţia europeană a drepturilor omului şi procesul penal român, p. 397-403.
Surse online: (7), (36)

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Discriminare

Acţiunea prin care unele persoane sunt tratate diferit sau lipsite de anumite drepturi în mod nejustificat (orice deosebire, excludere, restricţie sau preferinţă, pe bază de rasă, naţionalitate, etnie, limbă, religie, categorie socială, convingeri, sex, orientare sexuală, vârstă, handicap, boală cronică necontagioasă, infectare HIV, apartenenţă la o categorie defavorizată, precum şi orice alt criteriu care are ca scop sau efect restrângerea, înlăturarea recunoaşterii, folosinţei sau exercitării, în condiţii de egalitate, a drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale sau a drepturilor recunoscute de lege, în domeniul politic, economic, social şi cultural sau în orice alte domenii ale vieţii publice).

Fr. *discrimination*
Eng. *discrimination*

1. Reglementare

Între *reglementările internaţionale*, amintim: art. 14 din Convenţie; Protocolul nr. 12 Adiţional la Convenţie; art. 7 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului; art. 26 din Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice; Convenţia Organizaţiei Naţiunilor Unite din 1952 cu privire la drepturile politice ale femeilor; Convenţiile Organizaţiei Internaţionale a Muncii din 1951 şi 1958 asupra remuneraţiei egale şi asupra discriminării la angajare şi în exercitarea profesiei; Convenţia UNESCO din 1960 împotriva discriminării în educaţie; Convenţia Organizaţiei Naţiunilor Unite din 1965 privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeii; art. 21 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

În plan intern, este reglementat, spre exemplu, prin: art. 4, 16 din Constituţia României; O.G. nr. 137/2000 privind prevenirea si sancţionarea tuturor formelor de discriminare; art. 5 C.muncii; art. 247 şi 317 C.pen.; art. 30 C.civ.

2. Conţinut şi aplicaţii

Exerciţiul drepturilor şi libertăţilor recunoscute în Convenţie trebuie să fie garantat fără discriminare pe niciun temei precum sexul, rasa, culoarea, limba, religia, opinia politică sau alt tip de opinie, originea naţională sau socială, apartenenţa la o minoritate naţională, averea, naşterea, sau alt statut.

În cadrul sistemului Convenţiei, discriminarea este sancţionată exclusiv în legătură cu exerciţiul drepturilor şi libertăţilor recunoscute în Con-

venţie. Aceasta înseamnă că dacă o faptă de discriminare intervine în legătură cu un alt drept care nu este garantat prin Convenţie şi protocoalele sale adiţionale, atunci Curtea nu va sancţiona respectivul comportament. Art. 14 plasează asupra statelor o obligaţie care nu este o simplă obligaţie negativă. Este posibil ca măsurile aplicate de stat în diferite părţi ale teritoriului sau cu privire la anumite categorii ale populaţiei să fie în conformitate cu prevederile articolului din Convenţie care reglementează respectivul drept, dar diferenţierea creată duce la concluzia existenţei unei încălcări a Convenţiei dacă respectivele măsuri sunt analizate din perspectiva art. 14 (*Affaire linguistique belge c. Belgiei*, §9).

Ca natură juridică, dreptul prevăzut de art. 14 din Convenţie este un drept subiectiv substanţial fără o existenţă independentă, totuşi, acesta poate apărea ca autonom, fiind posibil ca, într-o situaţie dată, să fie încălcat fără a se constata şi o încălcare a dreptului în legătură cu care a fost invocat (*Sommerfeld c. Germaniei*).

În cauza *Sidabras şi Džiautas c. Lituaniei*, reclamanţii au susţinut că dreptul lor la respectarea vieţii private a fost încălcat de stat, care le-a interzis accesul la încadrarea în muncă în serviciul public şi la anumite aspecte legate de încadrarea în muncă în mediul privat. Deşi Convenţia nu garantează dreptul la muncă, CEDO a constatat că plângerea se înscria în domeniul de aplicare al art. 8, deoarece a afectat capacitatea acestora de a dezvolta relaţii cu lumea exterioară într-o măsură semnificativă şi le-a creat serioase dificultăţi în ceea ce priveşte asigurarea existenţei, cu repercusiuni evidente asupra dreptului la respectarea vieţii private.

3. Motive şi criterii de discriminare

Art. 14 se referă la următoarele criterii concrete de discriminare: sexul, rasa, culoarea, limba, religia, opinia politică sau alt tip de opinie, originea naţională sau socială, apartenenţa la o minoritate naţională, averea, naşterea sau alt statut.

Enumerarea nu este limitativă, ci una indicativă, discriminarea putând avea loc şi în temeiul altui criteriu. De exemplu orientarea sexuală (*Salgueiro da Silva Mouta c. Portugaliei*), domiciliul părinţilor (*Affaire linguistique belge c. Belgiei*), calitatea de copil născut în cadrul unei căsătorii sau în afara căsătoriei (*Marckx c. Belgiei*).

Nediscriminarea prevăzută în art. 14 acoperă atât *discriminarea directă* (persoanele aflate în situaţii analoage trebuie tratate în mod egal), cât şi *discriminarea indirectă* (persoanele aflate în situaţii semnificativ diferite trebuie tratate diferit). Curtea a considerat că avem de a face cu o

încălcare a dreptului de a nu fi discriminat în exercitarea drepturilor garantate în Convenţie, prevăzut în art. 14, atunci când statele tratează diferit persoanele aflate în situaţii analoage, în condiţiile în care nu există nicio justificare obiectivă şi rezonabilă. Însă, Curtea consideră că aceasta nu este singura faţetă a interzicerii discriminării în art. 14. Dreptul de a nu fi discriminat în exercitarea drepturilor garantate în Convenţie este violat, de asemenea, când Statele, fără o justificare obiectivă şi rezonabilă eşuează să trateze diferit persoanele care se află în situaţii semnificativ diferite (*Thlimmenos c. Greciei*).

4. Situaţii analogice şi comparabile

Pentru a exista discriminare, situaţiile în discuţie trebuie să fie comparabile. Diferenţa de tratament devine discriminare, în sensul art. 14 din Convenţie, numai atunci când autorităţile statale introduc distincţii între situaţii analoage şi comparabile, fără ca acestea să se întemeieze pe o justificare rezonabilă şi obiectivă.

Aşadar, există o încălcare a principiului egalităţii şi al nediscriminării dacă se dovedeşte existenţa unui tratament diferenţiat aplicat, unor situaţii egale, fără a exista o justificare obiectivă şi rezonabilă sau dacă nu există o proporţionalitate între scopul urmărit şi mijloacele folosite pentru atingerea acestui scop.

Două situaţii pot fi egale din anumite puncte de vedere şi diferite din alte puncte de vedere. Comparaţia inerentă în aplicarea testului de comparabilitate pune în prim plan scopurile urmărite de prevederile respective. De exemplu comparând situaţia avocaţilor cu cea a cadrelor medicale, chirurgilor veterinari, farmaciştilor şi stomatologilor, Curtea a calificat situaţiile ca fiind analoage, iar nu egale, justificând că nu a găsit nicio similitudine între aceste situaţii disparate, deoarece fiecare este caracterizată printr-un corp de drepturi şi obligaţii, din care ar fi artificial să se izoleze un aspect particular (*Van der Mussele c. Belgiei*).

Nu se întemeiază pe o justificare rezonabilă şi obiectivă, de exemplu, diferenţa de tratament între naţionali şi străini cu privire la acordarea unor prestaţii sociale sub forma alocaţiilor de urgenţă, diferenţa existentă în legislaţia naţională între bărbaţi şi femei privind acordarea unor indemnizaţii şi alocaţii forfetare femeilor văduve şi mamelor văduve, nu şi bărbaţilor văduvi, diferenţa între copiii născuţi din căsătorie şi cei din afara căsătoriei în ce priveşte drepturilor lor succesorale, încredinţarea copilului minor mamei numai din pricina orientării sexuale a tatălui.

Au fost considerate distincţii obiective şi rezonabile: posibilitatea statelor de a instaura un regim juridic distinct al prescripţiei acţiunilor pentru repararea prejudiciilor intenţionate faţă de cele produse neintenţionat (*Spadea şi Scalabrino c. Italiei*); distincţia prevăzută în legislaţia engleză referitoare la prevenirea terorismului, între suspecţii arestaţi în Irlanda de Nord şi cei arestaţi în Anglia sau Ţara Galilor (*Magee c. Regatului Unit*, §50); obligarea reclamantei de a susţine un examen la o materie ce făcea parte din programa şcolară, din pricina absenţei nemotivate de la o parte din cursuri, din motive religioase (*Jimenez Alonso şi Jimenez Merino c. Spaniei*).

Proporţionalitatea măsurii discriminatorii nu este o condiţie distinctă în ce priveşte analiza art. 14 din Convenţie, dar Curtea a cercetat acest raport deseori. De exemplu, s-a admis că protecţia drepturilor unor moştenitori poate constitui un scop legitim, dar este o măsură disproporţionată excluderea copilului născut după decesul lui *de cuius* din relaţia de concubinaj a acestuia cu mama copilului (*Mazurek c. Franţei*, §50). Refuzul autorităţilor statului de a acorda asociaţiei reclamate dreptul de a practica sacrificarea animalelor după ritul său religios, din moment ce membrii săi ai posibilitatea de a se aproviziona cu care provenită în urma sacrificării rituale practicate în alte locuri, nu reprezintă discriminare în exerciţiul dreptului la libertatea de conştiinţă şi de religie (*Cha'are Shalom Ve Tsedek c. Franţei*, §83).

Curtea a considerat că actul normativ criticat în cauză instituie o diferenţă de tratament între persoane, respectiv pensionarii care încă lucrau în sectorul privat şi cei care lucrau în sectorul public, la fel ca reclamantul; cu toate acestea, cele două categorii de persoane cu greu pot fi considerate ca fiind într-o situaţie similară sau comparabilă, în sensul art. 14, deoarece distincţia esenţială, relevantă pentru contextul în care măsurile respective au fost luate, este faptul că veniturile lor provin din surse diferite, şi anume un buget privat, respectiv bugetul de stat. De asemenea, trebuie remarcat faptul că, în această privinţă, Curtea, în numeroase ocazii, a admis distincţiile pe care unele state le-au făcut, în ce priveşte pensiile, între funcţionarii publici şi angajaţii privaţi. În ceea ce priveşte diferenţa de tratament fundamentată pe cuantumul venitului lunar, Curtea a considerat că, potrivit deciziei Curţii Constituţionale din România, cuantumul prevăzut era previzibil şi rezonabil şi a fost stabilit de legiuitor în raport de situaţia de criză economică în care se găsea statul, care a acţionat în cadrul marjei sale de apreciere în domeniul deciziilor bugetare, fără a încălca principiul proporţionalităţii (*Panfile c. României*).

D. Călin

Discriminarea pozitivă nu este automat interzisă de art. 14, acest aspect depinzând de justificarea tratamentului în fiecare cauză în parte. Termenul de *discriminare pozitivă* nu se regăseşte în această sintagmă în convenţiile şi tratatele internaţionale. Se folosesc expresii mai evazive: măsuri temporare speciale, măsuri speciale şi concrete, acţiuni pozitive, acţiuni afirmative sau programe de acces la egalitate. *Discriminarea pozitivă* constă în crearea unei discriminări juridice, pentru a reechilibra situaţii de inegalitate structurală între diferite grupuri sociale. Art. 14 nu interzice unui stat membru, aplicarea unui tratament diferit unor grupuri, pentru a corecta „inegalităţile de fapt" dintre acestea, statul bucurându-se de o marjă de apreciere în evaluarea dacă şi în ce măsură există diferenţe în situaţii similare, pentru a justifica un tratament diferit. O marjă largă este, de obicei, permisă statului, în temeiul Convenţiei, în ceea ce priveşte măsurile generale ale strategiei economice sau sociale (*Stec ş.a. c. Regatului Unit*, §§51-52).

Preferinţele acordate membrilor grupurilor sociale beneficiare ale discriminării pozitive intervin în domenii apropiate de la un stat la altul, fiind vorba de diminuarea diferenţelor de dezvoltare imputabile discriminării negative căreia aceste grupuri îi sunt în continuare victime.

Protocolul nr. 12 Adiţional la Convenţie interzice discriminarea în legătură cu „exercitarea oricărui drept prevăzut prin lege" prezentând un domeniu de aplicare mai extins decât art. 14, care se referă numai la drepturile garantate prin Convenţie. Aşa cum reiese din Raportul explicativ al Consiliului Europei, această dispoziţie se referă la discriminare: în exercitarea oricărui drept acordat în mod expres unei persoane în baza dreptului naţional; în exercitarea oricărui drept care poate fi dedus din obligaţia clară a unei autorităţi publice în baza dreptului naţional, respectiv, acolo unde o autoritate publică are obligaţia, în baza dreptului naţional, de a se comporta într-un anumit fel; practicată de către o autoritate publică în exercitarea puterii sale de decizie (de exemplu acordarea anumitor subvenţii); prin orice acţiune sau inacţiune a unei autorităţi publice (de exemplu comportamentul ofiţerilor de poliţie atunci când controlează o revoltă). În timp ce Protocolul protejează persoanele în principal împotriva discriminării practicate de stat, acesta va avea legătură şi cu relaţiile dintre persoanele particulare, pe care statul este aşteptat în mod normal să le reglementeze, de exemplu, împotriva interzicerii arbitrare a accesului la muncă, a accesului în restaurante sau la alte servicii pe care persoanele particulare le pot pune la dispoziţia publicului, cum ar fi asistenţa medicală sau utilităţile [Renucci, p. 87].

În cauza *Sejdić şi Finci c. Bosniei şi Herţegovina*, Curtea a susţinut că Protocolul introduce o interdicţie generală a discriminării, analiza cazurilor de discriminare fiind, însă, identică cu aceea constatată în contextul art. 14.

5. Nediscriminarea şi dreptul Uniunii Europene

Deşi Carta drepturilor fundamentale obligă Uniunea Europeană să nu aducă atingere drepturilor omului în urma măsurilor pe care le adoptă (inclusiv prin interdicţia discriminării), Carta se aplică statelor membre numai când acestea aplică dreptul Uniunii Europene. În cazurile în care discriminarea pozitivă a produs un rezultat care ar fi considerat o încălcare a unui drept protejat de CEDO, un astfel de rezultat va fi, de asemenea, considerat ca reprezentând o încălcare a unui drept protejat de Curtea de Justiţie. Astfel, dreptul Uniunii va avea sarcina să remedieze consecinţele *discriminării pozitive* create de interacţiunea dintre dreptul Uniunii şi cel naţional (numai) în cazurile în care respectivele consecinţe nu erau conforme cu standardele minime de protecţie prevăzute de CEDO. De exemplu, dintr-o jurisprudenţă constantă rezultă că scopul precis şi limitat al art. 2 alin. (4) din Directiva 76/207/CEE a Consiliului privind punerea în aplicare a principiului egalităţii de tratament între bărbaţi şi femei în ceea ce priveşte accesul la încadrarea în muncă, la formarea şi la promovarea profesională, precum şi condiţiile de muncă este să autorizeze adoptarea unor măsuri care, chiar dacă sunt în aparenţă discriminatorii, urmăresc efectiv să elimine sau să reducă inegalităţile de fapt care pot exista în realitatea vieţii sociale. Această dispoziţie autorizează adoptarea unor măsuri naţionale referitoare la accesul pe piaţa muncii, inclusiv la promovare, care, favorizând în special femeile, au drept scop să amelioreze capacitatea acestora de a concura pe piaţa muncii şi de a urma o carieră în condiţii de egalitate cu bărbaţii (CJCE, *Kalanke*, pct. 18 şi 19; CJCE, *Marschall*, pct. 26 şi 27; CJCE, *Badeck ş.a.*, pct. 19). Art. 2 alin. (4) urmăreşte să realizeze o egalitate de fond, iar nu de formă, prin reducerea inegalităţilor de fapt care pot interveni în viaţa socială şi, astfel, să prevină sau să compenseze, conform art. 157 alin. (4) TFUE, dezavantaje în cariera profesională a persoanelor în cauză (CJCE, *Abrahamsson şi Anderson*, pct. 48; CJCE, *Briheche*, pct. 25).

Principiul general al egalităţii de tratament sau al nediscriminării a fost întotdeauna definit ca impunând ca situaţii comparabile să nu fie tratate în mod diferit şi ca situaţii diferite să nu fie tratate în acelaşi mod, cu excepţia cazului în care un astfel de tratament este justificat în mod

obiectiv. Această definiţie implică o analiză în doi timpi. *În primul rând*, se pune întrebarea dacă situaţiile sunt comparabile, astfel încât trebuie tratate în acelaşi mod, sau sunt diferite, caz în care trebuie tratate în mod diferit. *În al doilea rând*, în cazul în care cele două situaţii nu sunt tratate conform răspunsului la prima întrebare, se pune întrebarea dacă această diferenţă este justificată în mod obiectiv. Totuşi, în practică, pot apărea anumite neclarităţi între analiza caracteristicilor care diferenţiază anumite situaţii şi analiza justificării obiective a unei diferenţe de tratament în cazul unor situaţii care sunt în rest comparabile (sau a unui tratament uniform în cazul unor situaţii diferite în rest). Întrucât, în mod evident, situaţiile nu sunt niciodată identice sub toate aspectele, analiza caracterului comparabil, a diferenţei sau a justificării trebuie să se refere la caracteristicile care sunt pertinente pentru stabilirea naturii sau a modalităţilor de tratament avute în vedere. Discriminarea este nelegală atunci când criterii nepertinente se substituie acelor criterii care sunt pertinente. De aceea, va fi întotdeauna necesar să se definească în primul rând ce criterii sunt pertinente şi ce criterii nu sunt pertinente pentru alegerea tratamentului (CJCE, *Rutili*, pct. 26; CJCE, *Johnston*, pct. 17-19; CJCE, *Heylens ş.a.*, pct. 14 şi 15; CJCE, *Klensch ş.a.*, pct. 10 şi 11; CJCE, *Wachauf*, pct. 22; CJCE, *Bostock*, C-2/92, pct. 16; CJCE, *Booker Aquaculture şi Hydro Seafood*, pct. 68; CJCE, *Kreil*, C-285/98, pct. 15 şi 16; CJCE, *Kalanke*, pct. 18 şi urm.).

6. Referinţe bibliografice

Specifice: I. Ionescu, Nediscriminarea în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului, în Noua Revistă de Drepturile Omului, nr. 2/2005.
Generale: C. Bîrsan, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 948-977, 1871-1875; *J.-F. Renucci*, Droit européen des droits de l'homme. Contentieux européen, p. 79-89; *D. Chagnollaud, G. Drago*, Dictionnaire des droits fondamentaux, p. 377-382; *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre (dir.)*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 293-296.

Domiciliu

Reşedinţă, *în sens larg*, loc în care o persoană îşi desfăşoară activitatea cotidiană în mod constant şi continuu.

Fr. *domicile*
Eng. *home*

1. Noţiune şi reglementare

Sfera de aplicare a art. 8 din Convenţie vizează patru domenii ale autonomiei personale, şi anume viaţa privată, viaţa de familie, domiciliul şi corespondenţa, care se pot întrepătrunde prin forţa împrejurărilor. O măsură poate constitui, simultan, o ingerinţă în dreptul la respectarea vieţii private şi de familie, precum şi în dreptul la respectarea domiciliului sau a corespondenţei (*Menteş ş.a. c. Turciei*, §73; *Klass ş.a. c. Germaniei*, §41; *López Ostra c. Spaniei*, §51; *Margareta şi Roger Andersson c. Suediei*, §72).

Jurisprudenţa Curţii tratează noţiunea de domiciliu drept un concept autonom, reţinând că circumstanţele de fapt, în particular existenţa unor legături suficiente şi continue cu un anumit loc, determină calificarea unei locuinţe drept domiciliu (*Prokopovich c. Rusiei*, §36; *Gillow c. Regatului Unit*, §46; *McKay-Kopecka c. Poloniei*). Mai mult, terminologia folosită în versiunea engleză (*home*) nu se pretează unei interpretări stricte, în timp ce echivalentul francez *domicile* are o conotaţie mai largă (*Niemietz c. Germaniei*, §30).

Instanţa de control european a statuat că nu este obligatoriu ca reclamantul să fie proprietarul „domiciliului", garanţiile art. 8 din Convenţie fiind incidente şi în situaţia ocupării unei case care aparţine altei persoane, în măsura în care aceasta are loc pe perioade lungi de timp în fiecare an (*Menteş ş.a. c. Turciei*, §73).

Domiciliul nu se limitează la reşedinţele legal stabilite (*Buckley c. Regatului Unit*, §54; *Prokopovich c. Rusiei*, §36) şi nici la cele ce pot fi calificate în mod tradiţional drept reşedinţe, fiind incluse astfel, printre altele, caravanele şi alte domicilii mobile [*Buckley c. Regatului Unit* (Raportul Comisiei), §64 şi *Chapman c. Regatului Unit*, §§71-74).

Garanţille prevăzute de art. 8 din Convenţie se pot aplica şi reşedinţelor secundare sau caselor de vacanţă (*Demades c. Turciei*, §§32-34), precum şi unei locuinţe sociale pe care reclamantul o ocupă în calitate de

locatar, chiar dacă, potrivit dreptului intern, dreptul de folosire încetase (*McCann c. Regatului Unit*, §46).

Sfera de aplicare a art. 8 din Convenţie sub aspectul noţiunii de domiciliu se poate întinde şi asupra sediilor profesionale, în condiţiile în care nu se poate face o distincţie clară între birou şi reşedinţă privată sau între activităţi private şi profesionale (*Niemietz c. Germaniei*, §§29-31), dar şi asupra sediilor sociale, filialelor sau a altor sedii profesionale ale unei societăţi (*Société Colas Est ş.a. c. Franţei*, §41).

Instanţa de contencios european a stabilit că intenţia de construcţie a unei case pe un teren ori faptul de a-şi avea originea într-o anumită regiune nu se pot subsuma noţiunii de domiciliu (*Loizidou c. Turciei*, §66). Sfera de protecţie a art. 8 din Convenţie nu se poate extinde asupra unei spălătorii, bun comun aflat în coproprietate, care are destinaţia unei utilizări ocazionale (*Chelu c. României*, §45), unei cabine de artist (*Hartung c. Franţei*), sau terenurilor pe care proprietarii practică un sport sau celor pe care permit practicarea unui sport (de exemplu vânătoarea, *Friend ş.a. c. Regatului Unit*, §45).

Criteriul legăturii cu locuinţa ocupată este cel ce prevalează, situaţia în care un reclamant pretinde că „domiciliul" său se află într-un spaţiu pe care nu l-a ocupat niciodată sau doar foarte rar ori pe care nu îl mai ocupă de o perioadă considerabilă de timp, nefiind de natură să fie analizată din perspectiva art. 8 din Convenţie (*Andreou Papi c. Turciei*, §54). Posibilitatea de a moşteni proprietatea asupra acestui bun nu reprezintă o legătură suficient de concretă pentru a putea stabili existenţa unui „domiciliu" (*Demopoulos ş.a. c. Turciei*, §§136-137).

2. Ingerinţe

Jurisprudenţa Curţii a revelat o diversitate de măsuri ce se pot constitui în ingerinţe cu privire la dreptul la respectarea domiciliului: distrugerea domiciliului (*Selçuk şi Asker c. Turciei*, §86); refuzul de a autoriza persoanele plecate să revină la domiciliu (*Cipru c. Turciei*, §§165-177); percheziţiile (*Murray c. Regatului Unit*, §88; *Chappell c. Regatului Unit*, §50 şi §51; *Funke c. Franţei*, §48; *Varga c. României*, §67), precum şi alte vizite la domiciliu, efectuate de poliţie (*Evcen c. Olandei*; *Kanthak c. Germaniei*); deciziile în materie de urbanism (*Buckley c. Regatului Unit*, §60) şi deciziile de expropriere (*Howard c. Regatului Unit*); aspecte legate de mediu (*López Ostra c. Spaniei*, §51; *Powell şi Rayner c. Regatului Unit*, §40; *Deés c. Ungariei*, §§21-24); interceptările telefonice [*Dumitru Popescu c. României (nr. 2)*, §§68-69]; lipsa de protecţie a bunurilor personale ce fac parte din domiciliu (*Novoseletskiy c. Ucrainei*).

Unele măsuri luate de autorităţi, care aduc atingere folosinţei domiciliului, se impun a fi examinate din perspectiva art. 1 din Protocolul nr. 1 Adiţional la Convenţie, în special în materia exproprierilor (*Mehmet Salih şi Abdülsamet Çakmak c. Turciei*, §22; *Mutlu c. Turciei*, §23).

Respectarea domiciliului poate presupune şi adoptarea de către autorităţile naţionale a unor măsuri care vizează respectarea acestui drept, chiar şi în relaţiile dintre particulari, în special pentru a preveni ingerinţele abuzive în domiciliul reclamantului (*Novoseletskiy c. Ucrainei*, §68).

3. Referinţe bibliografice

Specifice: Ghid practic cu privire la admisibilitate.

Generale: *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 397-398; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 376-380; *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. 2, p. 685-692.

Surse online: (35)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Dreptul la alegeri libere

Drept individual dedus de CEDO pe cale jurisprudențială din textul art. 3 din Protocolul nr. 1 la Convenție, care include dreptul la vot pentru alegerea corpului legislativ, precum și dreptul de a candida la astfel de alegeri, cu obligația corelativă a statului de a organiza alegeri libere.

Fr. *droit à des élections libres*
Eng. *right to free elections*

1. Reglementări europene și internaționale

Art. 3 din Primul Protocol Adițional la Convenție; art. 21 din Declarația Universală a Drepturilor Omului; art. 25 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din sistemul ONU; art. 23 din Convenția interamericană a drepturilor omului; art. 13 din Carta africană a drepturilor omului și popoarelor.

2. Scurt istoric. Delimitări

Din considerente politice, dreptul la alegeri libere nu a fost inclus în textul Convenției din 1950, deși figura în versiunea inițială, astfel cum rezultă din lucrările preparatorii. După reluarea negocierilor, dreptul la alegeri libere a fost inclus, alături de dreptul de proprietate și de dreptul la educație, în cadrul Primului Protocol Adițional la Convenție, deschis spre semnare la Strasbourg la 20 martie 1952 și intrat în vigoare la 18 mai 1954.

Din textul art. 3 al Protocolului nr. 1 se observă diferența de redactare față de celelalte drepturi și libertăți din cuprinsul Convenției sau din același protocol, deoarece art. 3 nu se referă explicit la „dreptul la alegeri libere", în sensul de drept subiectiv. Aceasta a fost și opinia Comisiei Europene a Drepturilor Omului, care în jurisprudența sa de început din anii 1960-1961 a respins ca inadmisibile cererile individuale referitoare la aplicarea art. 3 din Protocolul nr. 1, considerând că acest text nu recunoaște dreptul la vot al unui individ (*X. c. Germaniei*, cauză care privea interzicerea dreptului la vot al unei persoane care executa pedeapsa cu închisoarea; *X. ș.a. c. Belgiei*, în care a fost respinsă ca inadmisibilă cererea unor cetățeni belgieni, care nu avuseseră acces la vot din cauza domiciliului din străinătate).

Ulterior, a intervenit o schimbare radicală a jurisprudenței Comisiei. În decizia din 6.10.1967 din cauza *X. c. Germaniei*, Comisia a admis că

art. 3 din Protocolul nr. 1 recunoaște oricărei persoane dreptul la vot, cu anumite restricții, inclusiv persoanelor condamnate la pedeapsa închisorii. În cauza *X. c. Regatului Unit*, același drept a fost recunoscut și militarilor și diplomaților aflați în misiune în străinătate. În decizia din cauza *W., X., Y. și Z. c. Belgiei*, Comisia s-a referit la două drepturi subiective garantate de art. 3 din Protocolul nr. 1, respectiv **dreptul la vot și dreptul de a candida la alegerea corpului legislativ.**

Prima cauză de referință în care Curtea s-a pronunțat cu privire la sfera de aplicare a dispozițiilor analizate, este *Mathieu-Mohin și Clerfayt c. Belgiei*, în care se ridica problema modalității de organizare a alegerilor reprezentanților în organele reprezentative belgiene în funcție de apartenența lingvistică. Curtea a considerat că acea „coloratură interetatică" a redactării textului nu reflectă nicio diferență de fond față de celelalte clauze normative ale Convenției și ale protocoalelor sale adiționale (§50). S-a subliniat importanța obligației aflate în sarcina statului de a adopta măsuri pozitive pentru a „organiza" alegeri democratice. După ce a arătat evoluția concepției Comisiei în acest domeniu, care a culminat cu recunoașterea celor două drepturi susmenționate, Curtea a reținut că aceste drepturi **nu sunt absolute** (§52), art. 3 din Protocolul nr. 1 recunoscând limitări implicite. Deși statele dispun de o **largă marjă de apreciere** (*Matthews c. Regatului Unit*, §63), Curtea are rolul de a statua în final asupra respectării exigențelor din art. 3 din Protocolul nr. 1, pentru a nu se aduce atingere însăși substanței dreptului. Aceste limitări trebuie să urmărească un **scop legitim**, iar mijloacele folosite **nu trebuie să fie disproporționate.**

3. Conținut

Dreptul analizat cuprinde obligația statelor de a organiza alegeri libere, în cadrul cărora cetățenii să își poată exercita dreptul la vot cu privire la alegerea corpului legislativ (*drepturi electorale active*), dreptul de a candida la acest tip de alegeri (*drepturi electorale pasive*), precum și dreptul pentru cei aleși de a putea să își exercite mandatul [Bîrsan, 2010, p. 1781]. Drepturile electorale din cea de a doua categorie, „pasive", se bucură de o protecție inferioară față de drepturile electorale din prima categorie, cele „active".

3.1. Organizarea de alegeri în condiții care să asigure libera exprimare a opiniei poporului

Statele au o obligație pozitivă de a organiza alegeri libere. Drepturile garantate de art. 3 din Protocolul nr. 1 sunt „cruciale" pentru stabilirea și

menţinerea fundamentelor unei veritabile democraţii impuse de orice stat de drept [*Hirst c. Regatului Unit (nr. 2)*, §58 – hotărâre de referinţă în materie]. Curtea a reţinut că există numeroase modalităţi de organizare şi de funcţionare a sistemelor electorale, precum şi o multitudine de diferenţe în cadrul Europei, rezultând din evoluţia istorică, diversitatea culturală şi gândirea politică. Revine fiecărui stat membru sarcina de a încorpora aceste elemente în viziunea sa asupra democraţiei (*Hirst*, §61).

Alegerile nu trebuie să se desfăşoare prin exercitarea niciunei forme de constrângere cu privire la alegerea unuia sau altuia dintre candidaţi, iar electoratul nu trebuie să fie „convins" să voteze într-un anumit sens (*X. c. Regatului Unit*, 7140/75). De asemenea, autorităţile au obligaţia de a asigura diferitelor partide politice posibilităţi rezonabile de a-şi prezenta candidaţii (*X. c. Islandei*, 8941/80).

Art. 3 din Protocolul nr. 1 nu impune un sistem determinat de vot: poate fi vot proporţional sau majoritar, cu mai multe tururi de scrutin (*Yumak şi Sadak c. Turciei*); important este să asigure egalitate tuturor cetăţenilor în acest domeniu (*Tête c. Franţei*). Aceasta nu înseamnă că toate buletinele de vot trebuie să aibă o pondere egală în ceea ce priveşte rezultatul, căci orice sistem de vot poate cunoaşte aşa-numitele „voturi pierdute" (*Mathieu-Mohin şi Clerfayt*, §54).

Revirimentul imprevizibil de jurisprudenţă al Curţii supreme din Grecia cu privire la numărarea voturilor „în alb" a fost considerat contrar art. 3 din Protocolul nr. 1 (*Paschalidis, Koutmeridis şi Zaharakis c. Greciei*).

Cu privire la înlăturarea unei părţi importante a populaţiei de la dreptul de vot, prin invalidarea tuturor voturilor din două districte electorale, din considerente de procedură, fără asigurarea de garanţii împotriva abuzurilor, Curtea s-a pronunţat în cauza *Georgian Labour Party c. Georgiei*.

Sunt acceptate dispoziţiile legale care instituie praguri electorale pentru a preveni fragmentarea excesivă a Parlamentului (*Federacion Nacionalista Canaria c. Spaniei*). În acest domeniu se consideră că statele au o marjă considerabilă de apreciere, Curtea ţinând cont şi de contextul politic specific statului respectiv (*Yumak şi Sadak c. Turciei*, în care un prag electoral de 10%, deşi excesiv, era justificat în contextul instabilităţii politice din Turcia de la acea vreme; pentru un prag electoral de 5%, a se vedea *Partija „Jaunie Demokrāti" şi Partija „Mūsu Zeme" c. Letoniei*).

Un sistem de reprezentare proporţională care era favorabil grupurilor minorităţilor a fost considerat convenţional (*Lindsey ş.a. c. Regatului Unit*). În cauza *Liberal Party, R. şi P. c. Regatului Unit*, a fost lăsată deschisă problema dacă un sistem de vot în care voturile nu aveau aceeaşi

pondere ar fi creat, în timp, situaţii în care anumite grupuri etnice sau religioase sau comunităţi ar fi fost împiedicate să intre în corpul legislativ.

De asemenea, nici sistemul electoral din Belgia, privind distribuirea parlamentarilor în cadrul diferitelor grupuri în funcţie de limba de depunere a jurământului, care viza atenuarea conflictului lingvistic şi asigurarea unui echilibru între diferitele regiuni şi comunităţi din Belgia, nu a fost considerat contrar art. 3 din Protocolul nr. 1 (*Mathieu-Mohin şi Clerfayt*). Aceeaşi concluzie a fost adoptată într-o cauză în care se invoca faptul că se aducea atingere dreptului la alegeri libere prin impunerea condiţiei de a depune un anumit jurământ pentru a prelua mandatul de parlamentar (*McGuinness c. Regatului Unit*).

Accesul candidaţilor la mijloacele media este important. Acordarea unui timp diferit de emisie partidelor mari faţă de cel al micilor formaţiuni a fost considerată de Curte o măsură justificată şi proporţională în cazul concret (*Tête c. Franţei*). Nu se ridică probleme nici sub aspectul libertăţii de exprimare, deoarece timpul de emisie este inevitabil limitat (*Huggett c. Regatului Unit*).

Anularea unor alegeri în care unele dintre partide obţinuseră un avantaj de publicitate prin încălcarea dispoziţiilor legale în materie de buget nu a fost considerată contrară art. 3 din Protocolul nr. 1 (*Partija „Jaunie Demokrāti" şi Partija „Mūsu Zeme" c. Letoniei*).

În ceea ce priveşte constatarea unor neregularităţi procedurale care au dus la anularea unor voturi sau a alegerilor, Curtea analizează dacă autorităţile naţionale competente au acţionat de o manieră care să înlăture arbitrariul, prin punerea în balanţă a intereselor în joc şi prin pronunţarea unor decizii motivate (*Kovach c. Ucrainei* – încălcarea art. 3 din Protocolul nr. 1). Trebuie să se poată stabili dacă nerespectarea legii electorale a afectat în aşa măsură procesul electoral încât să nu se mai poată determina voinţa populară. De asemenea, legea trebuie să fie de o anumită „calitate", respectiv să îndeplinească cerinţele de claritate şi previzibilitate (*Kovach*, §§57-62).

Anularea unor alegeri pentru neregularităţi comise de doi oficiali în favoarea candidaţilor care au pierdut, fără ca autoritatea naţională de control să indice modul în care voinţa electoratului a fost afectată şi fără să se realizeze o renumărare a voturilor, a fost considerată contrară spiritului alegerilor libere (*Kerimova c. Azerbaidjanului*).

De asemenea, schimbarea legii electorale cu mai puţin de un an înainte de desfăşurarea alegerilor parlamentare, prin interzicerea coaliţiilor electorale şi prin schimbarea pragului electoral, precum şi prin

interzicerea de a ocupa un loc în Parlamentul Moldovei pentru persoanele cu dublă cetăţenie, în aşa măsură încât să producă un dezavantaj opoziţiei, fără a oferi suficiente motive pentru a justifica un scop legitim, a produs o încălcare a art. 3 din Protocolul nr. 1 (*Tănase c. Republicii Moldova*).

Schimbarea regulilor electorale ulterior desfăşurării alegerilor, ceea ce a dus la pierderea locurilor în parlament pentru reclamanţi, nu este conformă art. 3 din Protocolul nr. 1, deoarece înfrânge principiul securităţii juridice şi al previzibilităţii, atât în privinţa candidaţilor, cât şi a celor cu drept de vot (*Paschalidis, Koutmeridis şi Zaharakis c. Greciei*, §§30-35).

În *Timke c. Germaniei*, s-a considerat că schimbarea intervalului dintre alegerile parlamentare de la patru la cinci ani nu era o măsură care să înfrângă dispoziţiile art. 3 din Protocolul nr. 1, având în vedere că parlamentul trebuie să dispună de suficient timp pentru a putea să dezvolte şi să îşi implementeze programul, inclusiv prin aplicarea unor proiecte pe termen lung.

Din analiza jurisprudenţei mai sus prezentate, putem concluziona că în domeniul organizării de alegeri libere statele au, în general, o marjă largă de apreciere, acestea având posibilitatea să îşi organizeze sistemele electorale în funcţie de propria evoluţie istorică şi politică.

3.2. Dreptul la vot şi dreptul de a fi ales. Dreptul la exercitarea mandatului

Aceste drepturi care rezultă din conţinutul art. 3 al Protocolului nr. 1 trebuie să fie exercitate în astfel de condiţii încât să asigure respectarea regulilor unei societăţi democratice. Orice limitare a acestor drepturi, în contul marjei de apreciere acordate statelor, trebuie să nu aducă atingere substanţei acestor drepturi, să urmărească un scop legitim şi să fie proporţională faţă de acesta.

(i) Corpul legislativ. Jurisprudenţă relevantă. Prin *corp legislativ*, organele Convenţiei au înţeles nu numai parlamentul naţional, ci s-au referit la ideea de entitate reprezentativă, în funcţie de structura constituţională a statului (de exemplu stat federal sau cantonal). Intră în această categorie Dietele landurilor din Germania (*Timke c. Germaniei*) sau Consiliile Regionale în Italia (*Vite Sante Santoro c. Italiei*). O situaţie particulară a fost reţinută cu privire la Camera Poporului din Bosnia-Herţegovina, care, deşi nu este aleasă prin votul cetăţenilor, are anumite atribuţii în sfera legislativă (*Sejdić şi Finci c. Bosniei şi Herţegovina*). Pentru a intra în sfera noţiunii de *corp legislativ*, actele emise de respectiva entitate trebuie să aibă caracter de lege, cu efecte obligatorii.

Dacă un consiliu comunal din Belgia nu este un organ legislativ (*Clerfayt şi Legros c. Belgiei*), nici un consiliu municipal din Spania (*Salleras Llinares c. Spaniei*), situaţia este similară în cazul alegerilor pentru consiliul municipal şi pentru primarul oraşului Vladivostok, în care singurul organ legislativ era Duma locală (*Cherepkov c. Rusiei*). Face parte din corpul legislativ Consiliul flamand din Belgia (*Mathieu-Mohin şi Clerfayt c. Belgiei*). Deşi important ca formă de exprimare a democraţiei, referendumul nu intră în sfera de aplicare a art. 3 din Protocolul nr. 1 (*X. c. Regatului Uniti*, 7096/75). Nici alegerile prezidenţiale nu intră sub incidenţa acestui articol, şeful statului neavând prerogative legislative (*Boškoski c. Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*). Problema rămâne însă deschisă, Curtea neexcluzând posibilitatea aplicării acestui articol în situaţii în care preşedintele are un rol în procesul legislativ (*Krivobokov c. Ucrainei*). În ceea ce priveşte alegerile pentru Parlamentul European, dacă fosta Comisie a apreciat în cauza *Tête c. Franţei* că nu face parte din corpul legislativ, în cauza *Matthews c. Regatului Unit*, după intrarea în vigoare a Tratatului de la Maastricht, Curtea a considerat că această instituţie supranaţională a Uniunii Europene era suficient de implicată în procesul legislativ pentru a se încadra în sfera de aplicare a art. 3 din Protocolul nr. 1 (cu referire la dreptul la vot al unui cetăţean rezident în Gibraltar).

(ii) Dreptul la vot. Limitări. Jurisprudenţă relevantă. Dreptul de vot nu constituie un privilegiu, sufragiul universal fiind principiul de referinţă în secolul XXI [*Hirst c. Regatului Unit (nr. 2)*, §§58-59]. Acest drept nu este absolut, iar marja de apreciere a statelor este largă în ceea ce priveşte condiţiile pe care le stabileşte în ordinea internă pentru exercitarea sa (*Py c. Franţei*). Compatibilitatea cu art. 3 din Protocolul nr. 1 a restricţiilor drepturilor civice din cauza implicării persoanei într-o procedură cu conotaţie „penală" este strict interpretată de Curte. În ceea ce priveşte stabilirea unei interdicţii generale, automate, a dreptului la vot pentru o anumită categorie de persoane, cum ar fi persoanele condamnate definitiv la pedeapsa cu închisoarea, aceasta a fost considerată contrară art. 3 din Protocolul nr. 1 în cauza de referinţă *Hirst c. Regatului Unit (nr. 2)*. Condiţia ca decizia de interzicere a dreptului la vot pentru deţinuţi să fie pronunţată de un judecător a fost stabilită de Curte în cauza *Frodl c. Austriei*. Cu toate acestea, jurisprudenţa a fost nuanţată în hotărârea Marii Camere din *Scoppola c. Italiei (nr. 3)*, în care s-a statuat că nu este obligatoriu ca un judecător să decidă asupra interzicerii unui astfel de drept persoanei condamnate, un examen al proporţionalităţii putând fi realizat şi printr-o lege, care să asigure suficiente garanţii împotriva

arbitrariului şi care să nu se caracterizeze printr-o aplicare generală, automată. O astfel de situaţie a fost constatată în *Alajos Kiss c. Ungariei*, unde legea interzicea automat dreptul la vot al persoanelor bolnave psihic internate, indiferent de gradul de afectare a discernământului. În ceea ce priveşte aplicarea automată a interzicerii dreptului de vot ca pedeapsă accesorie pedepsei cu închisoarea potrivit legislaţiei penale din România, Curtea a pronunţat o încălcare a art. 3 din Protocolul nr. 1 în *Calmanovici c. României* (§153) sau în *Cucu c. României* (§111). Au fost acceptate limitări ale dreptului la vot, cum ar fi pentru persoanele condamnate pentru colaborare în timpul războiului sau pe criterii de rezidenţă (*Doyle c. Regatului Unit*) ori impunerea unei vârste minime [*Hirst (nr. 2)*]. Este disproporţionată menţinerea măsurii restrictive după ce o persoană suspectată de legături cu Mafia a fost achitată (*Labita c. Italiei*). Excluderea unei regiuni geografice de la dreptul de a vota pentru alegerile parlamentare dintr-un anumit stat, poate fi justificată de particularităţile istorice şi constituţionale (*X. c. Regatului Unit*, 8873/80). Soluţia a fost diferită în cauza *Aziz c. Ciprului*, unde interzicerea dreptului de vot al reclamantului de origine turcă, pentru mai mult de 30 de ani, la alegerile legislative din Cipru, nu era justificată de divizarea insulei. În ceea ce priveşte dreptul de vot al cetăţenilor care au drept de rezidenţă în străinătate, Marea Cameră s-a pronunţat în sensul că nu reprezintă o încălcare a art. 3 din Protocolul nr. 1 faptul că statul nu stabilise regulile în baza cărora cetăţenii care se aflau în afara teritoriului naţional ar fi putut să îşi exercite dreptul de vot (*Sitaropoulos şi Giakoumopoulos c. Greciei*).

(iii) Dreptul de a candida la alegerea corpului legislativ. Limitări. Jurisprudenţă relevantă. Nefiind un drept absolut, excepţiile trebuie să respecte aceleaşi condiţii pentru a nu se aduce atingere art. 3 din Protocolul nr. 1, respectiv urmărirea unui scop legitim şi proporţionalitatea. Statele au o marjă de apreciere considerabilă (*Ždanoka c. Letoniei*, §83).

Nu este acceptată o modificare postelectorală decât pentru motive care ţin de asigurarea ordinii democratice. Se au în vedere criterii precum lipsa arbitrariului şi proporţionalitatea, astfel încât să nu se aducă atingere expresiei libere a poporului. Alte condiţii au fost adăugate, de exemplu, în cauza *Grosaru c. României*, unde s-a reţinut lipsa unor dispoziţii legale clare cu privire la acordarea mandatului de parlamentar pentru un reprezentant al unei minorităţi naţionale, decizia fiind luată de un organism fără caracter jurisdicţional, format din reprezentanţi ai partidelor politice şi fără posibilitatea de a ataca decizia în faţa unui tribunal independent şi imparţial. Neexecutarea unei hotărâri judecătoreşti de către comisia

electorală poate reprezenta o încălcare a art. 3 din Protocolul nr. 1 (*Petkov ş.a. c. Bulgariei*).

Stabilirea unei limite minime de vârstă pentru a candida nu este arbitrară sau nerezonabilă (*W., X., Z. şi Z. c. Belgiei*). Cerinţa de a cunoaşte limba naţională pentru a candida nu este nerezonabilă, însă poate fi excesivă solicitarea susţinerii unui test suplimentar, chiar dacă există o atestare a cunoaşterii limbii (*Podkolzina c. Letoniei*).

Criteriile de eligibilitate se pot referi la condiţia de loialitate faţă de stat (faţă de Constituţie, legi, instituţii etc.), iar nu faţă de guvern, a stabilit Curtea în cauza *Tănase c. Republicii Moldova* (§§166-167), în care condiţia de a nu avea dublă cetăţenie părea a fi introdusă pentru a întări poziţia puterii în faţa partidelor din opoziţie.

Impunerea unor noi condiţii în legea electorală, cu o lună înainte de expirarea termenului pentru înregistrarea candidaturilor, printre care şi condiţia unui număr minim de 5000 de semnături, a fost considerată contrară art. 3 din Protocolul nr. 1 (*Ekoglasnost c. Bulgariei*).

În ceea ce priveşte dizolvarea partidelor politice şi sancţionarea politică a membrilor acestuia, fără distincţie, Curtea s-a pronunţat în *Kavakçı c. Turciei*.

S-a considerat proporţională anularea, potrivit legii spaniole, a candidaturii unor grupuri electorale care susţineau activităţile unor partide declarate ilegale şi dizolvate, care aveau legături cu gruparea separatistă ETA, pe baza unei examinări judicioase din partea instanţelor naţionale (*Etxeberria ş.a. c. Spaniei*).

Anumite condiţii impuse candidaţilor de a îşi declara averea sau sursele de venit ori apartenenţa politică nu sunt în sine contrarii art. 3 din Protocolul nr. 1, însă aplicarea acestora nu trebuie să fie disproporţionată (*Partidul conservator rus al antreprenorilor c. Rusiei*).

Condiţia de rezidenţă pentru o anumită perioadă pe teritoriul statului unde urmează a avea loc alegerile corpului legislativ nu este în sine contrară art. 3 din Protocolul nr. 1, însă impunerea condiţiei unui rezident care a fost nevoit să părăsească temporar statul din motive de persecuţie a fost considerată de Curte o măsură disproporţionată (*Melnychenko c. Ucrainei*, §§60-67).

Excluderea unei anumite categorii, cum ar fi membrii clerului, de la exercitarea dreptului de a participa la alegerile legislative, trebuie să fie prevăzută de norme clare şi precise, pentru a evita deciziile arbitrare (*Seyidzade c. Azerbaidjanului*).

Impunerea unor condiţii, cum ar fi strângerea unui număr de semnături de susţinere a fost considerată ca urmărind un scop legitim, acela de a

preveni fragmentarea votului într-un sistem de reprezentare proporţional (*X. c. Austriei*, 7008/75), însă nu s-a reţinut o obligaţie a autorităţilor de a sprijini un deţinut pentru a circula formularele necesare pentru obţinerea unor astfel de semnături (*R.H. c. Germaniei*).

Condiţia de a plăti o sumă cu titlu de depozit pentru a depune o candidatură nu este considerată contrară art. 3 din Protocolul nr. 1, dacă nu are un caracter excesiv şi dacă nu reprezintă o barieră absolută pentru candidaţii mai puţin avantajaţi din punct de vedere economic (*Sukhovetskyy c. Ucrainei*, §68).

Statul trebuie să asigure condiţii democratice pentru ca orice persoană care candidează să nu îşi vadă şansele de succes afectate de neregularităţi. Un sistem obiectiv şi efectiv de control trebuie pus în practică (*Namat Aliyev c. Azerbaidjanului*).

Cu privire la obligaţiile pozitive ale statului de a asigura neutralitatea mediei audio-vizuale naţionale în perioada campaniei electorale, Curtea s-a pronunţat în cauza *Partidul Comunist din Rusia ş.a. c. Rusiei.*

În privinţa **dreptului persoanelor alese de a-şi exercita mandatul**, este la latitudinea statelor membre să stabilească regulile referitoare la statutul membrilor corpului legislativ, printre care şi stabilirea criteriilor de neeligibilitate. Acestea din urmă trebuie să asigure independenţa celor aleşi şi garantarea libertăţii alegătorilor. Elementul comun este respectarea garanţiilor pentru exprimarea voinţei poporului prin alegeri libere, corecte şi periodice (*Ždanoka c. Letoniei*).

Referitor la criteriile de neeligibilitate, a căror aplicare a condus la pierderea statutului de parlamentar al unor persoane care ocupaseră în prealabil anumite funcţii publice, Curtea a considerat că nu sunt contrare art. 3 din Protocolul nr. 1, decizia Curţii Supreme din Grecia nefiind arbitrară sau disproporţionată (*Gitonas ş.a. c. Greciei*). Criteriile respective aveau un dublu scop: să protejeze corpul electoral de eventualele presiuni din partea funcţionarilor publici şi să asigure egalitatea mijloacelor de „influenţă" de care dispun candidaţii.

Restricţii privind participarea la alegerile locale pentru ocupanţii anumitor funcţii publice au fost considerate ca fiind criterii ce garantau imparţialitatea politică a membrilor funcţiei publice (*Ahmed ş.a. c. Regatului Unit*).

O pierdere a calităţii de membru ales al organului legislativ poate interveni şi dacă persoana respectivă avea deja calitatea de membru într-o altă legislatură (*M. c. Regatului Unit*, 10316/83).

Din considerente de păstrare a independenţei şi imparţialităţii judecătorilor, în Letonia este prevăzută obligaţia de a demisiona înainte de a participa la alegeri, nefiind contrară art. 3 din Protocolul nr. 1 (*Brike*

c. Letoniei). În acelaşi sens a decis Curtea cu privire la interdicţia de a desfăşura o activitate profesională (avocatura) pe perioada mandatului, deşi a remarcat caracterul izolat al interdicţiei în cadrul statelor membre, cu excepţia prevederilor care tind să prevină conflictele de interese (*Lykourezos c. Greciei*, §53).

4. Legătura cu alte drepturi

S-a arătat că există o strânsă legătură între drepturile garantate de art. 3 din Protocolul nr. 1 şi „celelalte drepturi şi libertăţi ce garantează manifestările sociale ale unei persoane", respectiv drepturile consacrate de art. 9-11 din Convenţie. Au fost acceptate anumite restricţii ale libertăţii de exprimare care aveau drept scop împiedicarea unor reprezentanţi ai unor formaţiuni teroriste sau a oamenilor politici partizani ai acestor organizaţii ilegale, să folosească mijloacele media pentru a-şi face cunoscute opiniile contrare ordinii constituţionale recunoscute (*Purcell ş.a. c. Irlandei*).

În cauza *Sadak ş.a. c. Turciei (nr. 2)*, Curtea a constatat o încălcare a art. 3 din Protocolul nr. 1, deoarece măsura dizolvării unui partid politic ca urmare a declaraţiilor publice ale membrilor acestuia privind „identitatea kurdă" a atras pierderea calităţii de parlamentar a reclamanţilor, măsură deosebit de severă, de natură să aducă atingere puterii suverane a electoratului.

În general, drepturile politice şi electorale ale unui candidat la alegeri sau ale votanţilor ori ale celor aleşi nu intră în sfera de aplicare a art. 6. Astfel a decis Curtea în cauze în care s-a pus în discuţie legalitatea alegerilor (*Priorello c. Italiei*), eligibilitatea unui candidat (*Ždanoka c. Letoniei*), dizolvarea unui partid politic (*Refah Partisi ş.a. c. Turciei*) sau aspectele legate de cheltuielile de campanie (*Pierre-Bloch c. Franţei*, §§50-51).

5. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1774-1806; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 518-532; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 711-7733; *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights, p. 393- 407; *F. Sudre*, Droit Européen et international des droits de l'homme, p. 522-529; *B. Selejan-Guţan*, Protecţia europeană a drepturilor omului, p. 232-234.

Surse online: (8), (30), (31)

Dreptul la apărare

Ansamblu de garanţii specifice acordate „acuzatului" într-un proces penal care se subsumează noţiunii de proces echitabil în materie penală.

Fr. *droits de défense*
Eng. *rights of defence*

1. Noţiune şi reglementare

Suplimentar garanţiilor generale ale dreptului la un proces echitabil, prevăzute de art. 6 parag. 1 din *Convenţie*, care se aplică tuturor procedurilor judiciare, civile sau penale, cum ar fi dreptul la un *tribunal independent şi imparţial, stabilit de lege*, garanţiile privind desfăşurarea procesului cu respectarea principiilor egalităţii armelor, *contradictorialităţii* şi nemijlocirii, obligaţia *motivării hotărârilor judecătoreşti*, Convenţia instituie anumite garanţii specifice doar în materie penală, respectiv *prezumţia de nevinovăţie* (art. 6 parag. 2) şi o serie de drepturi conferite apărării în general şi oricărei persoane suspectate sau acuzate de săvârşirea unei infracţiuni, în particular (art. 6 parag. 3): dreptul de a fi informat cu privire la natura şi cauza acuzaţiei [lit. a)], dreptul de a beneficia de timpul şi înlesnirile necesare pregătirii apărării [lit. b)], dreptul la apărare *stricto sensu* [lit. c)], dreptul de a adresa întrebări martorilor din proces sau de a obţine audierea acestora [lit. d)] şi dreptul la asistenţă gratuită din partea unui interpret [lit. e)]. Enumerarea drepturilor apărării cuprinsă în art. 6 parag. 3 nu este una exhaustivă, ci conţine, mai degrabă, un ansamblu de drepturi minimale, ceea ce lasă deschisă posibilitatea ca un anumit proces penal să nu îndeplinească, totuşi, exigenţele generale ale echităţii, chiar dacă drepturile minim garantate de art. 6 parag. 3 au fost respectate (*Kurup c. Danemarcei*; raportul Comisiei din 3.04.1990 în cauza *Cardot c. Franţei*; raportul Comisiei din 15.10.1987 în cauza *Bricmont c. Belgiei*; *Austria c. Italiei*).

Aceste garanţii nu reprezintă altceva decât o aplicare particulară a principiilor instituite în art. 6 parag. 1, toate constituind componente ale noţiunii de „proces echitabil" în materie penală (*Van Geyseghem c. Belgiei*, §27; *Delta c. Franţei*, §34; *Artico c. Italiei*; *Albert şi le Compte c. Belgiei*).

Garanţiile specifice prevăzute de art. 6 parag. 3 se aplică nu numai în faza judecăţii, ci şi în cursul urmăririi penale, întrucât nerespectarea lor

iniţială riscă să compromită grav caracterul echitabil al unui proces (*Imbrioscia c. Elveţiei*, §36). Totodată, în căile de atac, aplicarea acestor garanţii poate să comporte anumite particularităţi, în raport de specificul procedurii derulate în faţa instanţelor de control judiciar (*Artico c. Italiei*).

Dreptul la apărare este exprimat expres în următoarele instrumente internaţionale:

- art. 14 parag. 3 din Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice;
- art. 6 parag. 3 din Convenţie;
- art. 48 parag. 2 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

2. Aplicaţii

2.1. Dreptul acuzatului de a fi informat, în cel mai scurt timp, într-o limbă pe care o înţelege şi în mod amănunţit, asupra cauzei şi naturii acuzaţiei aduse împotriva lui [art. 6 parag. 3 lit. a)]

Art. 6 parag. 3 lit. a) prevede de fapt două tipuri de garanţii: pe de o parte, cunoaşterea cauzei şi a naturii acuzaţiei, care este sau nu respectată, iar, pe de altă parte, exigenţele ţinând de termen, de înţelegerea limbii procedurii şi de gradul de precizie, care depind de circumstanţele concrete ale cauzei. Informarea semnifică aducerea la cunoştinţa persoanei vizate a *acuzaţiei în materie penală* formulate împotriva sa. Prin cauza acuzaţiei se înţelege faptele materiale şi împrejurările de fapt care constituie obiectul învinuirii (*Brozicek c. Italiei*; *Steel ş.a. c. Regatului Unit*; *Grecu c. Romăniei*), iar prin natura acuzării se înţelege încadrarea juridică dată faptei de care este învinuită persoana (*Mattoccia c. Italiei*; *Sadak c. Turciei*; *Del Latte c. Olandei*).

Informarea trebuie să fie amănunţită, ceea ce înseamnă că statul este obligat să recurgă la o informare detaliată cu privire la fiecare faptă şi încadrare juridică. Obligaţia trebuie privită, însă, în mod rezonabil, neimpunând o informare asupra tuturor elementelor de drept care sunt aplicabile cauzei. Gradul de precizie al informării se apreciază în lumina dreptului la un proces echitabil garantat de art. 6 parag. 1 din Convenţie şi depinde de particularităţile cauzei. Art. 6 parag. 3 nu impune o formalitate specială în care persoana trebuie informată asupra cauzei şi naturii acuzaţiei, astfel că o citaţie pentru înfăţişare sau o convocare prin proces-verbal poate răspunde obligaţiei de informare (*Sadak c. Turciei*; *Dallos c. Ungariei*; *Sipavicius c. Lituaniei*; *Pélissier şi Sassi c. Franţei*).

Acuzaţia trebuie comunicată în cel mai scurt timp posibil, obligaţie care nu exclude, totuşi, derularea procedurilor în lipsă (*Colozza c. Italiei*).

Acuzaţia trebuie adusă la cunoştinţa celui în cauză în limba pe care acesta o înţelege. Acuzatul care nu înţelege sau nu vorbeşte limba procedurii are, în temeiul art. 6 parag. 3 lit. e), dreptul să obţină o traducere gratuită a actului de acuzare (*Brozicek c. Italiei*), dar garanţia instituită de art. 6 parag. 3 lit. a) nu oferă acuzatului dreptul să obţină traducerea întregului dosar, criteriul de apreciere fiind acela al unei bune apărări (*Gea Catalan c. Spaniei*; raportul Comisiei din 29.05.1975 în cauza *X. c. Austriei*).

Pentru o abordare detaliată a garanţiei consacrate de art. 6 parag. 3 lit. a) din Convenţie, a se vedea şi *informare asupra acuzaţiei*.

2.2. Dreptul acuzatului de a dispune de timpul şi înlesnirile necesare pregătirii apărării [(art. 6 parag. 3 lit. b)]

Această garanţie reprezintă, de fapt, un balans la dezechilibrul care există între acuzat şi procuror şi contribuie la asigurarea echităţii procedurii. Ea funcţionează atât faţă de acuzat, cât şi faţă de avocatul său (*Ofner şi Hopfinger c. Austriei*).

Timpul necesar semnifică timpul fizic de care acuzatul are nevoie pentru a-şi angaja un apărător şi pentru a studia dosarul cauzei. El se apreciază în concret, în funcţie de particularităţile fiecărui caz, ţinând cont, în special de importanţa şi complexitatea cauzei, de natura infracţiunilor reproşate acuzatului, de necesitatea ca acuzatul să fie asistat de un avocat, de termenul stabilit anterior primei şedinţe de judecată, de durata termenelor de judecată acordate, de fixarea simultană a numeroase şedinţe de judecată în diferite cauze în care era implicat acuzatul (*Craxi c. Italiei*; *X. c. Austriei*; *X. şi Y. c. Austriei*; *X. c. Belgiei*).

Înlesnirile necesare semnifică suma de facilităţi procedurale de care trebuie să dispună acuzatul şi avocatul lui pe durata procesului, însemnând, în esenţă, dreptul de a avea acces şi de a studia piesele dosarului, de a propune probe în apărare, dreptul de a lua contact direct, liber şi fără martori cu apărătorul său, dreptul ca şedinţa de judecată să nu se prelungească excesiv şi să nu se desfăşoare în timpul nopţii şi, în general, de a-şi construi apărarea.

Dreptul acuzatului şi al avocatului său de acces la dosarul cauzei sau dreptul de a lua cunoştinţă de rezultatul investigaţiilor făcute pe durata procedurii, de a dispune de toate mijloacele pertinente care concură sau pot concura la pregătirea apărării, precum şi obligaţia corelativă a autorităţilor de a comunica apărării toate elementele importante în acuzare sau în apărare au fost recunoscute de către organele Convenţiei ca fiind componente ale garanţiei prevăzute de art. 6 parag. 3 lit. b) (*Roemen şi Schmit c. Luxemburgului*; raportul Comisiei din 28.11.1995 în cauza

Foucher c. Franţei; raportul Comisiei din 14.12.1981 în cauza *Jespers c. Belgiei*). Cu toate acestea, dreptul de acces la dosar nu este unul absolut, putând să sufere anumite limitări temeinic justificate, de ordin administrativ sau procedural, însă inconvenientele create apărării trebuie să fie compensate ulterior pe durata procedurii (*Dowsett c. Regatului Unit*). Astfel, în faza anterioară judecăţii, când, justificat de un interes public, anumite probe pot fi ţinute departe de ochii acuzatului, cu condiţia ca în cursul judecăţii, acesta să aibă acces la întreg materialul dosarului (*Milan c. Italiei*; *Hasse c. Germaniei*; *X. c. Austriei*).

Luarea de contact cu avocatul său trebuie să fie efectivă şi să asigure confidenţialitatea raportului dintre client şi apărător, precum şi secretul profesional, iar limitările acestui drept sunt permise doar dacă rămân o excepţie temeinic justificată de împrejurările cauzei (*Can c. Austriei*; *Campbell şi Fell c. Regatului Unit*). De aceea, este necesară asigurarea de condiţii ca, în toate cazurile, acuzatul să-şi poată exercita acest drept, pentru că el este izolat de societate în general, dar nu şi de avocatul său. Dreptul de a lua contact cu avocatul prezintă o importanţă aparte atunci când acuzatul este deţinut, iar Curtea Europeană a recunoscut că inculpatul deţinut trebuie să comunice liber cu avocatul său în vederea pregătirii apărării, iar corespondenţa pe care acuzatul o adresează avocatului trebuie să ajungă într-un timp util pentru a-i permite celui din urmă să construiască mijloacele apărării (*Campbell şi Fell c. Regatului Unit*; *Domenichini c. Italiei*).

Printre înlesnirile necesare pregătirii apărării, Curtea Europeană a recunoscut şi dreptul ca şedinţa de judecată să nu se prelungească în mod excesiv şi să nu se desfăşoare în timpul nopţii, considerând că este primordial ca nu doar acuzaţii, ci şi avocaţii lor să poată urmări dezbaterile, să răspundă problemelor ridicate, fără să fie afectaţi de o stare excesivă de oboseală. În acelaşi timp, este deosebit de important pentru judecători şi pentru juraţi să îşi poată menţine concentrarea şi atenţia pentru a urmări dezbaterile derulate în faţa lor (*Makhfi c. Franţei*).

2.3. Dreptul acuzatului de a se apăra el însuşi sau de a fi asistat de un apărător ales de el şi, dacă nu dispune de mijloacele necesare pentru a plăti un apărător, de a fi asistat în mod gratuit de un avocat din oficiu, atunci când interesele justiţiei o cer [art. 6 parag. 3 lit. c)]

În acest context, se pune în discuţie caracterul complex al dreptului la apărare, care înglobează două categorii de drepturi conferite acuzatului: dreptul de a se apăra el însuşi şi dreptul la asistenţă juridică. Dacă art. 6 parag. 3 lit. c) recunoaşte oricărui acuzat dreptul de a se apăra el însuşi

sau de a fi asistat de un apărător, acest text nu precizează, totuşi, condiţiile de exercitare a acestui drept, lăsând statelor contractante să aleagă mijloacele proprii pentru garantarea acestui drept, cu condiţia ca aceste mijloace să fie compatibile cu exigenţele unui proces echitabil (*Quaranta c. Elveţiei*; *Imbrioscia c. Elveţiei*; *Mihai Moldoveanu c. României*).

(i) dreptul acuzatului de a se apăra el însuşi. Statele membre ale Convenţiei au obligaţia de a asigura un minim de garanţii procesuale care să facă posibilă exercitarea efectivă a acestui drept de către fiecare acuzat: de a studia dosarul şi de a i se comunica piesele acestuia (*Foucher c. Franţei*), de a avea posibilitatea să propună probe, să participe activ la administrarea lor, să formuleze întrebări coinculpaţilor, martorilor, să ia parte la toate actele procesuale care îl privesc direct, să pună concluzii, să conteste probele acuzării.

Dreptul acuzatului de a se apăra el însuşi nu implică în mod necesar prezenţa personală a acuzatului în instanţă, care decurge din scopul şi obiectul textului art. 6 din Convenţie: dreptul la un proces echitabil. Cu toate acestea, există anumite situaţii când prezenţa lui la şedinţa de judecată este esenţială pentru buna soluţionare a cauzei (*Kremzow c. Austriei*).

Totodată, Curtea nu interzice statelor ca, în anumite situaţii date în special de natura şi complexitatea cauzei, de situaţia şi starea în care se află acuzatul, să impună obligativitatea prezenţei unui avocat ales sau numit din oficiu, dar, în aceste cazuri, statele au obligaţia pozitivă să asigure acuzatului posibilitatea de a se apăra şi singur, independent de prestaţia depusă de avocatul său (*Pakelli c. Germaniei*; *Kremzow c. Austriei*).

(ii) dreptul la asistenţă juridică include dreptul acuzatului de a-şi alege un avocat şi dreptul de a primi un avocat din oficiu, fiind considerat piedestalul drepturilor apărării.

Dreptul acuzatului la asistenţă juridică se naşte încă din primul moment al *reţinerii* sau al interogării lui de către organele de cercetare penală, în caz contrar dreptul la apărare ar putea suferi atingeri ireparabile, ceea ce vine în contradicţie cu garanţiile instituite de art. 6 din Convenţie, chiar dacă ar fi vorba de infracţiuni deosebit de grave, cum ar fi cele de terorism (*John Murray c. Regatului Unit*; *Averill c. Regatului Unit*). Acest drept se păstrează pe tot parcursul procedurilor, iar în instanţă atât în prim grad, cât şi în căile de atac (*Van Pelt c. Franţei*; *Lala c. Olandei*).

Dreptul acuzatului la asistenţă juridică există şi dacă persoana în cauză evită în mod deliberat să se prezinte în faţa autorităţilor judiciare. Astfel, această persoană, prin simplul fapt că absentează de la dezbateri, nu

pierde beneficiul dreptului de a fi apărat de un avocat, la nevoie numit şi din oficiu (*Imbrioscia c. Elveţiei*; *Poitrimol c. Franţei*; *Van Geyseghem c. Belgiei*; *Krombach c. Franţei*).

Acuzatul are dreptul să îşi aleagă apărătorul pe care el îl doreşte, iar raporturile dintre cei doi sunt de drept privat, ceea ce înseamnă că modul cum este condusă apărarea rămâne atributul acuzatului şi al avocatului său şi, de regulă, strategia aleasă de avocat nu poate duce la angajarea răspunderii statului decât în circumstanţe excepţionale (*Daud c. Portugaliei*; *Rotkovski c. Poloniei*; *Cuscani c. Regatului Unit*).

În acelaşi timp, statele îşi păstrează monopolul de a institui reguli de admitere în profesia de avocat sau în ceea ce priveşte dreptul de a pleda în faţa anumitor instanţe (*Mayzit c. Rusiei*).

În cazul în care acuzatul nu dispune de mijloace materiale pentru a-şi angaja un avocat, autorităţile au obligaţia să îi numească un avocat din oficiu, atunci când interesele justiţiei o cer, iar acuzatul nu este ţinut să plătească avocatul numit din oficiu (*Artico c. Italiei*). Art. 6 parag. 3 lit. c) nu garantează, însă, acuzatului dreptul de a-şi alege avocatul desemnat de instanţă şi nici dreptul de a fi consultat cu privire la un avocat numit din oficiu (*Franquesa Freixas c. Spaniei*).

Asistenţa juridică gratuită presupune întrunirea a două condiţii cumulative: absenţa mijloacelor materiale necesare pentru remunerarea unui avocat ales şi necesitatea numirii unui avocat din oficiu să fie impusă de interesele justiţiei, respectiv de buna înfăptuire a justiţiei. Prin urmare, art. 6 parag. 3 lit. c) nu garantează automat dreptul acuzatului la un avocat din oficiu, ci doar dacă cele două condiţii sunt reunite cumulativ. În acelaşi timp, acest text nu impune autorităţilor naţionale să desemneze un avocat din oficiu atunci când cel interesat nu a făcut cunoscută situaţia sa şi nu a solicitat să i se numească un apărător din oficiu (*Croissant c. Germaniei*; *Philis c. Greciei*).

Criteriile după care autorităţile apreciază dacă interesele justiţiei impun numirea unui avocat din oficiu sunt diverse, se desprind din ansamblul circumstanţelor cauzei şi ele pot să privească, între altele, natura şi complexitatea cauzei, importanţa şi diversitatea problemelor de drept pe care aceasta le ridică, ambiguitatea legislaţiei aplicabile, gravitatea infracţiunii, personalitatea acuzatului, absenţa cunoştinţelor juridice, educaţia şi capacităţile sale personale şi, în general, situaţia în care acuzatul se află la un moment dat (*R.D. c. Poloniei*; *Perks ş.a. c. Regatului Unit*; *Pham Hoang c. Franţei*; *Twalib c. Greciei*; *McVicar c. Regatului Unit*; *Granger c. Regatului Unit*).

În orice caz, indiferent dacă este vorba de un apărător ales sau desemnat din oficiu, dreptul la apărare trebuie să fie unul efectiv şi nu doar formal şi iluzoriu, astfel că autorităţile sunt obligate să urmărească modul de exercitare a drepturilor apărării şi, dacă este cazul, să intervină când constată carenţe grave în exercitarea apărării şi să dispună înlocuirea apărătorului din oficiu cu un altul sau să pună în vedere acuzatului că are dreptul de a-şi alege un alt apărător. În caz contrar, devin responsabile pentru erorile şi neglijenţa gravă a avocatului (*Artico c. Italiei*, *Goddi c. Italiei*, *Kamasinski c. Austriei*, *Czekalla c. Portugaliei*, *Sannino c. Italiei*, *Hermi c. Italiei*, *Mihai Moldoveanu c. României*).

2.4. Dreptul acuzatului de a adresa întrebări martorilor în acuzare sau de a obţine audierea aceloraşi martori, precum şi de a obţine citarea şi audierea martorilor în apărare în aceleaşi condiţii cu martorii acuzării [art. 6 parag. 3 lit. d)]

În privinţa garanţiei prevăzute de art. 6 parag. 3 lit. d) din Convenţie, respectiv dreptul acuzatului de a „interoga" martorii în acuzare sau de a obţine audierea acestora, respectiv dreptul corelativ de a obţine audierea martorilor în apărare în aceleaşi condiţii cu cei propuşi de instituţia care susţine acuzarea, acesta reprezintă o reflectare a principiilor egalităţii armelor, contradictorialităţii şi nemijlocirii în procesul penal (a se vedea şi dispoziţiile art. 289 C.proc.pen.).

„Martor" reprezintă o noţiune autonomă în sensul Convenţiei, ceea ce înseamnă că nu trebuie interpretată potrivit noţiunii din dreptul naţional (*Asch c. Austriei*, §25; *Vidal c. Belgiei*, §33). Astfel, va intra în sfera acestei noţiuni orice situaţie în care declaraţia unei persoane este folosită în cadrul unui tribunal sau care este citită în cadrul procesului şi luată în considerare de instanţă (*Isgrò c. Italiei*, §33).

Prin urmare, poate fi atât un martor *stricto sensu*, dar şi o declaraţie a unui coinculpat folosită de autorităţi pentru a susţine acuzarea (*Kaste şi Mathisen c. Norvegiei*, §§50-53). În acest caz, dacă este vorba de o declaraţie importantă în dovedirea vinovăţiei celui judecat, acesta din urmă are dreptul de pune în discuţie această declaraţie, dată în faza de urmărire penală, putând cere reaudierea coinculpatului în şedinţă publică, în prezenţa sa ori a apărătorului său, în condiţii de contradictorialitate (*Lucà c. Italiei*, §41; *Ferrantelli şi Santangelo c. Italiei*, §§51-52).

De asemenea, „martor" poate fi şi partea civilă sau expertul, cu privire la care persoana pusă sub acuzare trebuie să aibă posibilitatea să le conteste versiunile în şedinţă publică (*Bricmont c. Belgiei*, §84). Esenţial

este ca „acuzatul" să aibă posibilitatea să ia cunoștință de aceste declarații de „martori", fie în cursul urmăririi penale, fie în cursul judecății și să aibă posibilitatea să participe la audierea/reaudierea „martorilor" în condiții de contradictorialitate, inclusiv prin adresarea de întrebări sau solicitarea de lămuriri.

În cauza *Balsyté-Lideikiené c. Lituaniei* (§66), Curtea a reținut încălcarea art. 6 parag. 1 din Convenție în situația în care reclamantul nu a avut posibilitatea, nici în faza de urmărire penală, nici în faza judecății, de a pune întrebări experților numiți în dosar, ale căror rapoarte conțineau anumite discrepanțe, spre a verifica credibilitatea acestora și pentru a înlătura dubiile ce planau asupra concluziilor rapoartelor de expertiză.

În ceea ce privește **dreptul de a propune probe în apărare**, Convenția nu recunoaște un drept nelimitat la convocarea de martori în fața instanței, revenind instanței naționale competența de a aprecia asupra pertinenței probelor propuse în apărare (*Barbera, Messegué și Jabardo c. Spaniei*, (§68; *Honsik c. Austriei*; *Touvier c. Franței*, §5; *Vidal c. Belgiei*, §33).

Sintagma „în aceleași condiții" are ca scop respectarea egalității armelor, iar nu neapărat identitatea în ceea ce privește numărul martorilor propuși în apărare. Textul lasă libertatea instanței naționale de a aprecia asupra pertinenței ofertei de probe făcute de acuzat (*Vaturi c. Franței*). De asemenea, respingerea unei probe cu motivarea că este vorba de fapte notorii, probate din punct de vedere istoric, nu este contrară Convenției (*Remer c. Germaniei*).

În practică, respingerea unei probe cu doi martori propusă de un inculpat în fața instanței supreme, în condițiile în care condamnarea acestuia s-a bazat pe probe scrise, cunoscute de acesta, precum și pe declarațiile a 42 de martori, dintre care unii în apărare, nu a fost considerată arbitrară (*Ninn-Hansen c. Danemarcei*).

Nu este suficient ca acuzatul să invoce imposibilitatea de a interoga un martor al acuzării, ci acesta trebuie să probeze în mod verosimil că reaudierea nemijlocită a martorului reprezintă o probă utilă cauzei și că refuzul instanței i-a prejudiciat dreptul la apărare (*Erich Priebke c. Italiei*; *Vaturi c. Franței*, §55).

Analiza pe care o realizează Curtea cu privire la susținerilor reclamanților referitor la încălcarea art. 6 parag. 3 lit. d) din Convenție are în vedere, în general, următoarele aspecte: dacă proba contestată este sau nu singura probă care susține acuzarea; dacă instanțele au avut în vedere la condamnare și alte probe cunoscute de acuzat sau necontestate de acesta; dacă a existat sau nu un dezechilibru de natură să prejudicieze

dreptul la apărare al acuzatului, în funcţie şi de complexitatea cauzei; dacă acuzatul a avut posibilitatea să interogheze direct sau prin apărător martorii acuzării, în oricare dintre fazele procedurii (*Padin Gestoso c. Spaniei*); dacă a avut posibilitatea să fie confruntat cu aceşti martori sau de a obţine audierea acestora în contradictoriu cu martorii apărării, în şedinţă publică; dacă instanţa a motivat corespunzător respingerea unor cereri în apărare ale reclamantului; dacă nu cumva întregul sistem de apărare al inculpatului a fost afectat de deciziile luate de instanţă cu privire la probatoriu. Este analizat ansamblul general al procesului şi **echilibrul** care trebuie menţinut între acuzare şi apărare pe tot parcursul procesului, fără ca instanţa de la Strasbourg să speculeze asupra caracterului fundamental ori nu al audierilor solicitate de reclamant (*Vaturi c. Franţei*, §§55-59 sau *Popov c. Rusiei*, §§183-189).

Pentru a fi respectat, dreptul garantat de art. 6 parag. 3 lit. d) din Convenţie trebuie exercitat de acuzat, chiar dacă cererea sa de probe nu este realizată potrivit normelor procedurale naţionale, aceasta putând rezulta din diferite elemente ale dosarului, cum ar fi declaraţiile luate în cursul urmăririi penale (*Saïdi c. Franţei*, §§39-40).

Curtea a constatat că anumite excepţii prevăzute de dreptul naţional de la audierea în calitate de martori a rudelor apropiate sau a unor înalţi funcţionari nu încalcă *per se* dispoziţiile art. 6 parag. 3 lit. d) din Convenţie, regăsindu-se în ordinea juridică a multor state membre, din raţiuni obiective (*Bricmont c. Belgiei*, §77).

Principiul contradictorialităţii impune ca declaraţiile martorilor să poată fi dezbătute în şedinţă publică (*Bracci c. Italiei*, §51). Cu privire la declaraţiile luate în faza de urmărire penală, s-a decis că acestea pot fi utilizate ca probe sub rezerva ca acuzatul să fi putut contesta aceste declaraţii, în cadrul procedurii, prin interogarea autorilor declaraţiilor (*Trivedi c. Regatului Unit*; *Asch c. Austriei*, §27). Aceeaşi concluzie cu privire la imposibilitatea audierii nemijlocite a unui martor în vârstă, care nu se putea deplasa.

Deşi art. 6 parag. 3 lit. d) din Convenţie recunoaşte că, în cadrul unei şedinţe publice care se desfăşoară în faţa instanţei de judecată, în principiu este esenţial ca acuzatul să participe în persoană la audierea unui martor în acuzare, totuşi, Curtea a decis că acest articol nu este încălcat dacă audierea martorului în instanţă are loc numai în prezenţa avocatului persoanei acuzate, din considerente care ţin de protecţia martorului faţă de eventuala tentativă de intimidare din partea acuzatului (*Kurup c. Danemarcei*).

În ceea ce priveşte citirea declaraţiilor martorilor date în faza de urmărire penală, care refuză să depună mărturie în faţa instanţei, aceasta nu este în sine contrară art. 6, cu condiţia de a se respecta dreptul la apărare. Totuşi, aceste declaraţii nu pot fi luate în considerare dacă acuzatul nu a avut posibilitatea, în niciuna dintre fazele procedurii, să adreseze întrebări acestor martori, iar instanţa s-ar întemeia pe aceste declaraţii, în mod esenţial, în hotărârea de condamnare (*Doorson c. Olandei*, §76; *Van Mechelen ş.a. c. Olandei*, §55; *P.S. c. Germaniei*, §24).

Acest principiu trebuie nuanţat [Bîrsan, 2010, p. 564], deoarece aplicarea sa depinde atât de circumstanţele particulare ale cauzei, cât şi de alte elemente, cum ar fi vârsta victimei. Astfel, într-o cauză privind o agresiune sexuală faţă de un minor în vârstă de 10 ani, în care condamnarea inculpatului a avut loc doar pe baza declaraţiilor victimei, considerate credibile, care nu a putut fi audiat în condiţii de contradictorialitate din raţiuni ţinând de protecţia sa, Curtea a arătat că trebuie să ţină cont de particularităţile procedurii şi de concilierea măsurilor speciale de protecţie a victimei cu exerciţiul adecvat al dreptului la apărare (*Baegen c. Olandei*, §77). În acest caz, minorul nu a fost adus niciodată în faţa instanţei, dar s-a reţinut că în faza anchetei preliminare, după prima audiere a minorului, a doua audiere a avut loc la cererea avocatului reclamantului, care a solicitat lămurirea anumitor aspecte. El a adresat întrebări prin intermediul poliţistului, iar după ascultarea casetei audio cu înregistrarea declaraţiei, a fost de acord că minorul a înţeles întrebările sale. Curtea a constatat că nu a avut loc o încălcare a art. 6 parag. 3 lit. d), deoarece acest articol nu impune, în toate cazurile, interogarea de către acuzat, direct sau prin avocat, a victimei minore. În plus, în cauza respectivă, înregistrarea video a primei audieri şi citirea transcrierii după înregistrarea audio a celei de-a doua declaraţii a minorului au avut loc în şedinţă publică, acuzatul având ocazia de a pune în discuţie credibilitatea versiunii minorului, atât în fond, cât şi în apel, când chiar a obţinut o reducere a pedepsei, pentru că anumite fapte nu au fost confirmate. Prin urmare, procedura, privită în ansamblu, a fost echitabilă.

Cu privire la limitele dreptului de a obţine convocarea şi interogarea unor martori în apărare, în aceleaşi condiţii cu cei ai acuzării, Curtea a reţinut că prin exercitarea acestui drept nu trebuie să se ajungă la blocarea procedurii, mai ales dacă există alte probe care pot duce la soluţionarea cauzei. Astfel, într-o speţă împotriva Italiei şi Germaniei (*Calabro*), reclamantul s-a plâns de faptul că un martor propus de el nu a putut fi audiat de instanţele italiene, întrucât se afla pe teritoriul Germaniei, unde nu s-a

putut realiza comisia rogatorie dispusă, martorul neputând fi identificat. După ce a constatat că autoritățile italiene au dispus toate măsurile pe care le permitea legislația în vigoare, Curtea a observat că declarația acelui martor nu era singura probă pe baza căruia instanțele l-au condamnat pe reclamant.

În schimb, în cauza *Dănilă c. României* (§§63-64), Curtea a constatat încălcarea art. 6 parag. 3 lit. d) din Convenție, reținând că hotărârea de condamnare a reclamantului, direct în recurs, a intervenit fără ca instanța supremă să îi ofere posibilitatea de a-l audia direct pe D.C., persoana care îl denunțase pe reclamant și care era principalul martor al acuzării, la nevoie instanța putând apela chiar și la audierea martorului prin comisie rogatorie.

(i) declarațiile martorilor anonimi (a se vedea și *contradictorialitatea procedurii*). Cu privire la declarațiile agenților sub acoperire sau ale colaboratorilor poliției, a căror identitate este protejată, Curtea a constatat că art. 6 parag. 3 lit. d) nu impune audierea și interogarea martorilor „anonimi" decât în situația în care depozițiile acestora au avut un rol esențial ori decisiv în stabilirea vinovăției reclamantului. Curtea analizează dacă utilizarea acestor probe era justificată față de contextul cauzei (*Delta c. Franței*, §37; *Asch c. Austriei*, §28; *Artner c. Austriei*, §§22-24; *Saïdi c. Franței*, §44; *Kok c. Olandei*; *Kostovski c. Olandei*, §§44-45). Curtea recomandă o mare prudență în analizarea acestor declarații.

În cadrul analizei sale, Curtea se folosește de anumite criterii, cum ar fi: dacă acuzatul făcea obiectul unor bănuieli plauzibile că era implicat în comiterea unor infracțiuni grave, de genul traficului de droguri, de arme etc.; motivarea instanțelor pentru păstrarea anonimatului martorilor; dacă instanțele naționale s-au bazat și pe alte probe atunci când au pronunțat hotărârea de condamnare, care să se coroboreze cu declarațiile martorilor „anonimi"; dacă imposibilitatea audierii acestor martori în condițiile art. 6 parag. 3 lit. d) a creat un dezechilibru major între acuzare și apărare; dacă apărarea a avut posibilitatea să adreseze întrebări martorului, prin intermediul judecătorului de instrucție sau al instanței, cu păstrarea anonimatului martorului, dar cu participarea la audiere prin intermediul unei legături sonore cu sala de audiere; dacă martorul a fost audiat sub prestare de jurământ (*Kok c. Olandei*).

(ii) aplicarea principiilor CEDO în materia art. 6 parag. 3 lit. d) din Convenție în cauzele împotriva României – selecție de jurisprudență.

- cu privire la admisibilitate. În cauza *Minculescu c. României*, reclamantul s-a plâns de faptul că nu a putut adresa întrebări sau că nu a putut obține audierea nemijlocită a martorului H.V. Curtea a reținut

eforturile importante ale tribunalului pentru a identifica și aduce martorul pentru a fi audiat. Absența confruntării între reclamant și martor s-a datorat dificultății de a-l localiza. În plus, această depoziție nu era o probă determinantă pentru condamnarea reclamantului (a se vedea *Scheper c. Olandei*). Curtea a respins acest capăt de cerere ca fiind în mod vădit neîntemeiat.

În cauza *Patriciu c. României*, Curtea a respins pentru neepuizarea căilor interne de atac capetele de cerere privind încălcarea art. 6 parag. 1 și parag. 3 lit. a) și d) din Convenție, considerând ca prematură cererea referitoare la echitatea procedurii penale, aceasta fiind încă în curs; Curtea a observat că reclamantul poate introduce o nouă cerere după finalizarea procesului intern.

În cauza *Micu c. României*, reclamantul, cetățean suedez, s-a plâns de inechitatea procedurii în baza faptului că nu a beneficiat de serviciile unui avocat ales la începutul anchetei declanșate de poliție și că nu a putut interoga toți coinculpații. Cu privire la primul aspect, Curtea a arătat că acesta *nu este un drept absolut*, putând suferi limitări, cazuri în care instanțele trebuie să numească un avocat din oficiu. Reținând că actele întocmite în aceste circumstanțe au fost semnate atât de reclamant, cât și de acești avocați, precum și faptul că reclamantul nu a contestat în timpul procedurilor interne acest aspect sau calitatea activității acestor avocați, Curtea apreciază că echitatea procedurii în ansamblu nu a suferit și a respins acest capăt de cerere ca nefondat. În ceea ce privește imposibilitatea de a interoga pe ceilalți coinculpați, Curtea a apreciat că apărarea Guvernului în sensul că reclamantul nu a utilizat acest argument în fața instanțelor naționale de recurs, ci doar în fața Curții, reprezintă o excepție de neepuizare a căilor de recurs interne, motiv pentru care a declarat acest capăt de cerere inadmisibil.

- **cu privire la fondul cauzei.** În cauza *Popa și Tănăsescu c. României*, reclamanții s-au plâns de faptul că Înalta Curte de Casație și Justiție nu le-a asigurat un proces echitabil, întrucât a reexaminat cauza pe fond și le-a înrăutățit situația (condamnare în loc de achitare), fără să îi asculte sau să le permită să aducă probe în apărarea lor. Curtea a subliniat faptul că atunci când o instanță de recurs examinează o cauză în fond și în drept și face o reevaluare completă a vinovăției sau nevinovăției reclamantului, aceasta nu poate, dacă vorbim despre un proces echitabil, să determine aceste chestiuni fără o *apreciere directă a probelor* aduse de acuzat în persoană, mai ales atunci când acesta susține că nu a comis fapta despre care se presupune că este o infracțiune. În determinarea acuzațiilor

penale, *ascultarea acuzatului trebuie să constituie regula*. Orice derogare de la acest principiu trebuie să fie excepţională şi supusă unei interpretări restrictive. Curtea a reţinut că, prin casarea celor două hotărâri anterioare prin care reclamanţii fuseseră achitaţi, Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie a determinat existenţa a două infracţiuni pentru fiecare reclamant şi i-a condamnat fără ca aceştia să poată aduce probe. Ultimul cuvânt al inculpaţilor nu era suficient, deoarece nu echivalează cu dreptul persoanei acuzate de a fi ascultată în timpul procesului. Mai mult, Curtea a considerat că o instanţă nu poate casa o hotărâre şi reevalua probele, fără să anunţe părţile în mod corespunzător şi fără să le permită să îşi prezinte cauza. Concluzia Curţii a fost aceea că a existat o încălcare a art. 6 parag. 1 coroborat cu art. 6 parag. 3 lit. c) şi d) din Convenţie.

În cauza *Roşca Andrei Iulian c. României*, Curtea a constatat faptul că reclamantul a fost condamnat ca urmare a coroborării declaraţiilor de martori, luate în cursul urmăririi penale. De asemenea, reclamantul nu a fost confruntat în cursul urmăririi penale decât cu unul dintre cei nouă martori audiaţi, declaraţiile acestora stând la baza condamnării sale. Totuşi, acest martor, precum şi alţi şase, au fost audiaţi în faţa instanţelor naţionale, în şedinţă publică şi în prezenţa acuzatului şi a avocatului ales al acestuia, aceştia din urmă având posibilitatea să pună întrebări martorilor. Faptul că martorii şi-au schimbat declaraţiile date anterior, în cursul urmăririi penale, nu schimbă teza potrivit căreia reclamantul şi avocatul său aveau libertatea să îi interogheze în timpul judecăţii. Curtea punctează faptul că art. 6 parag. 1 şi parag. 3 lit. d) nu împiedică o persoană să renunţe expres sau tacit la garanţiile asigurate de acest articol, condiţia fiind doar ca această renunţare să fie neechivocă şi să nu aducă atingere unui interes public important (*Håkansson şi Sturesson c. Suediei*, §66 şi *Kwiatkowska c. Italiei*). În speţă, din faptul că reclamantul a renunţat expres, prin avocatul său ales, la interogarea celor doi martori care nu s-au prezentat, rezultă că s-a expus în mod conştient la riscul ca decizia de condamnare să aibă la bază şi aceste depoziţii luate în faza de urmărire penală. Curtea a reţinut motivarea corespunzătoare a instanţei de apel pentru a respinge ca neutilă cererea de suplimentare de martori (instanţele interne sunt suverane în modul de administrare a probelor). Referitor la susţinerea potrivit căreia declaraţiile de martori au fost luate sub presiunea organelor de urmărire penală, s-a reţinut faptul că nu au fost formulate plângeri penale de către martorii audiaţi în legătură cu faptele invocate de reclamant.

În cauza *Mariana Marinescu c. României*, s-a invocat încălcarea art. 6 parag. 1 şi 3 lit. d) din Convenţie, reclamanta arătând că nu a putut interoga martorul S.I., a cărui declaraţie de la urmărirea penală a stat la baza condamnării sale. Curtea a constatat că respectiva condamnare a reclamantei pentru săvârşirea infracţiunii de abuz în serviciu se baza pe depoziţiile martorilor care au fost audiaţi de curtea de apel, iar declaraţia lui S.I. a fost luată în considerare numai în partea sa care corespundea declaraţiilor altor martori, audiaţi de curtea de apel. Prin urmare, Curtea a considerat că respectiva condamnare a reclamantei nu se baza exclusiv sau în mod hotărâtor pe declaraţia făcută de S.I. la momentul urmăririi penale. Curtea a concluzionat că dreptul la apărare al reclamantei nu a fost restrâns în mod incompatibil cu garanţiile prevăzute la art. 6 din Convenţie.

La o concluzie contrară a ajuns Curtea în cauza *Tarău c. României* (§§72-77), în care s-a constatat încălcarea acestui drept, deoarece reclamanta nu a avut ocazia să participe, în mod contradictoriu, în faţa instanţelor, la audierea celor mai mulţi dintre martorii acuzării. De asemenea, aceasta nu a avut posibilitatea să obţină audierea niciunui martor în apărare, dintre cei propuşi, fără ca instanţele să motiveze respingerea cererilor sale.

În cauza *V.D. c. României*, reclamantul s-a plâns de anumite carenţe în administrarea probelor de către autorităţile judiciare. Curtea a arătat că nu este de competenţa sa să se pronunţe cu privire la erorile de fapt sau de drept pretins comise de o instanţă internă, decât dacă şi în măsura în care acestea ar fi putut să încalce drepturile şi libertăţile protejate de Convenţie. În cauză, Curtea a luat act de faptul că instanţele au motivat condamnarea reclamantului pentru infracţiunea de viol bazându-se în special pe declaraţiile victimei date în faţa poliţiei. Celelalte elemente luate în considerare, şi anume certificatul medico-legal, precum şi cele cinci depoziţii ale martorilor indirecţi, nu pot fi considerate ca determinante. Rezultă că dacă declaraţiile în litigiu ale victimei nu reprezentau singurul element de probă pe care şi-a bazat instanţa condamnarea, acestea erau, totuşi, elementul determinant (*a contrario*, *Artner c. Austriei*, §§22-24). Curtea a admis că, în cadrul procedurilor care se referă la abuzuri sexuale, în special asupra unor persoane vulnerabile, trebuie să fie luate măsuri pentru protejarea victimei, cu condiţia ca aceste măsuri să fie conciliate cu o exercitare adecvată şi efectivă a drepturilor apărării. Deşi victima în cauză era în vârstă şi senilă, având nevoie de protecţie, totuşi, imposibilitatea interogării părţii vătămate în şedinţă,

înainte de decesul său în octombrie 2001, trebuia să fie însoţită de *garanţii suficiente care să prezerve dreptul la apărare al inculpatului.* S-a reţinut că singura declaraţie a victimei dată la poliţie, înainte de punerea sub acuzare a reclamantului, nu a fost niciodată citită în faţa acuzatului în cursul procedurii penale şi nicio altă măsură care să îi permită acestuia contestarea declaraţiilor şi a credibilităţii victimei nu a fost luată. În aceste condiţii, efectuarea unui test ADN ar fi putut, fie să confirme versiunea victimei, fie să îi furnizeze reclamantului elemente substanţiale care să pună la îndoială credibilitatea acestei versiuni. S-a arătat că cererile repetate ale reclamantului privind testul ADN au fost respinse de instanţe în mod implicit, fără motivare (*a contrario*, *Arias Garcia c. Spaniei*). Curtea a luat act şi de neregulile cercetării la faţa locului, în măsura în care agenţii de poliţie s-au limitat să descrie în mod general casa victimei, fără a căuta urme de violenţă şi fără a preleva urme, care ar fi putut aduce mai multă consistenţă acuzaţiei aduse reclamantului.

Prin urmare, Curtea a considerat că, faţă de circumstanţele cauzei, instanţele române nu şi-au îndeplinit obligaţia de a dispune măsuri de cercetare pentru a-i da reclamantului posibilitatea de a-şi apăra cauza (*mutatis mutandis*, *Spînu c. României*, §62). Prin urmare, a fost încălcat art. 6 parag. 1 şi parag. 3 lit. d) din Convenţie.

Într-o cauză recentă, *Sică c. României*, Curtea a ajuns la aceeaşi concluzie, constatând că nu au existat suficiente garanţii procedurale care să contrabalanseze inconvenientele rezultând din imposibilitatea audierii nemijlocite, în şedinţă publică, a unui martor a cărui depoziţie era considerată esenţială în susţinerea acuzaţiei împotriva reclamantului.

(iii) problema „provocării" în cauzele româneşti – martori sub acoperire, agenţi infiltraţi, agenţi „provocatori" – selecţie de jurisprudenţă. În cauza *Constantin şi Stoian c. României* (M.Of. nr. 169 din 16 martie 2010), Curtea a hotărât că a fost încălcat art. 6 parag. 1 din Convenţie, ca urmare a utilizării mijloacelor de constrângere din partea poliţiei şi a lipsei investigării acestui aspect de către autorităţile interne.

Curtea a reamintit jurisprudenţa sa recentă privind art. 6 din Convenţie în care a dezvoltat conceptul de **înscenare** ca fiind distinct de folosirea tehnicilor legale ale activităţilor sub acoperire şi a reafirmat obligaţia instanţelor interne de a efectua o examinare atentă a materialului de urmărire penală atunci când un acuzat invocă utilizarea mijloacelor de constrângere din partea agenţilor de poliţie. Curtea a stabilit că funcţia sa în temeiul art. 6 parag. 1 nu este să determine dacă anumite probe au fost obţinute în mod nelegal, ci să examineze dacă o asemenea „nelegalitate" a

avut drept consecinţă încălcarea altui drept protejat de Convenţie; astfel, trebuie să examineze calitatea evaluării realizate de instanţele interne a pretinsei înscenări şi să se asigure că acestea au respectat în mod corespunzător drepturile acuzatului la apărare, în special respectarea principiului contradictorialităţii şi de egalitate a armelor (*Ramanauskas c. Lituaniei*, §§49-61, *Malininas c. Lituaniei*, §§34-35 şi *Bykov c. Rusiei*).

În continuare, Curtea a analizat dacă agentul de poliţie sub acoperire s-a limitat la „investigarea activităţii infracţionale într-un mod în principal pasiv", ţinând cont de datele dosarului. Faţă de variantele diferite prezentate de reclamanţi şi de autorităţi, sub rezerva rolului său subsidiar cu privire la interpretarea probelor, Curtea a examinat dacă reclamanţii au putut să conteste în mod eficient aspectul provocării. După ce tribunalul îi achitase pe reclamanţi, constatând existenţa provocării, pe baza aceloraşi probe, curtea de apel i-a condamnat pe reclamanţi pentru trafic de droguri, fără a audia vreuna dintre persoanele audiate anterior. Curtea a constatat încălcarea principiului examinării directe a probelor de către instanţa de recurs, chemată să se pronunţe în fapt şi în drept, în sensul celor reţinute în cauza *Dănilă c. României*, §35. De asemenea, ultimul cuvânt al reclamanţilor în faţa instanţei nu poate fi echivalat cu dreptul acestora de a fi audiaţi de instanţă în timpul procesului (*Constantinescu c. României*, §58). Curtea nu a fost convinsă de raţionamentul sumar al curţii de apel pentru a justifica prioritatea acordată declaraţiilor obţinute de procuror, nici de răspunsul pe care autorităţile, în special instanţele, l-au dat acuzaţiilor de constrângere din partea poliţiei, formulate de reclamanţi. Fără a subaprecia importanţa şi dificultăţile sarcinii investigatorilor, Curtea a considerat că acţiunile ofiţerului de poliţie sub acoperire şi ale colaboratorului acestuia au avut drept consecinţă determinarea reclamanţilor să săvârşească fapta penală pentru care au fost condamnaţi, depăşind simpla investigaţie pasivă a activităţii infracţionale existente şi că instanţele interne nu au investigat suficient acuzaţiile de provocare. Pentru aceste motive, procesul reclamanţilor a fost privat de caracterul echitabil impus de art. 6 din Convenţie.

În acelaşi sens s-a pronunţat Curtea şi în cauza *Bulfinsky c. României* (M.Of. nr. 21 din 10 ianuarie 2011) sau în cauza *Ali c. României*.

Mai trebuie adăugat că, potrivit dispoziţiilor art. 408[1] C.proc.pen., hotărârile definitive ale instanţelor naţionale în cauzele în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat o încălcare a unui drept prevăzut de Convenţie, pot fi supuse căii de atac a **revizuirii**, dacă consecinţele grave ale acestei încălcări continuă să se producă şi nu pot fi

remediate decât prin revizuirea respectivei hotărâri. Cererea se introduce la Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie, iar **termenul de revizuire este de un an** de la data rămânerii definitive a hotărârii Curţii Europene.

2.5. Dreptul acuzatului de a beneficia de asistenţă gratuită din partea unui interpret [art. 6 parag. 3 lit. e)]

Art. 6 parag. 3 lit. e) din Convenţie garantează dreptul unei persoane împotriva căreia s-a formulat o *acuzaţie în materie penală* de a beneficia de asistenţa unui interpret, în mod gratuit, dacă nu înţelege sau nu vorbeşte limba de procedură utilizată în cadrul audierii (nu se aplică pentru a asigura apărarea într-o altă limbă, de exemplu pentru limba unei minorităţi al cărei membru este acuzatul (*K. c. Franţei* sau *Bideault c. Franţei*).

S-a apreciat în doctrină că această dispoziţie poate interveni şi în situaţii în care există o incapacitate fizică a persoanei de a comunica în cadrul procedurii, cum este cazul persoanelor surdo-mute.

În ceea ce priveşte sfera de aplicare, titularul dreptului este o persoană faţă de care s-a formulat o acuzaţie penală. Nu intră în această categorie suspecţii care sunt audiaţi de poliţie înainte de a li se aduce la cunoştinţă orice învinuire în materie penală împotriva acestora. Cu toate acestea, regula devine aplicabilă în faza ulterioară a procedurii, după ce persoana supusă cercetărilor a dobândit calitatea de „acuzat", atât în faza de urmărire penală, cât şi în faţa instanţei de judecată sau în cadrul oricărei proceduri de apel sau de recurs.

Termenii folosiţi în cuprinsul art. 6 parag. 3 lit. e) din Convenţie se referă la „interpret" mai degrabă decât la „traducător", ceea ce ar putea însemna că, în funcţie de circumstanţe, simpla asistenţă acordată oral din partea interpretului, care să asigure o bună înţelegere a materialului scris din dosar, ar corespunde exigenţelor Convenţiei (*Husain c. Italiei*).

În cauza *Kamasinski c. Austriei*, s-a apreciat necesară prezenţa unui interpret în timpul audierilor în faţa poliţiei, ulterior arestării reclamantului, precum şi pe parcursul procedurii civile prealabile fazei de judecată. Curtea a reamintit principiile care guvernează această materie, printre care acela de a face aplicabil dreptul la un interpret nu numai cu ocazia declaraţiilor orale în şedinţă publică, dar şi în ceea ce priveşte probele scrise din dosar sau pe parcursul anchetei preparatorii (urmărirea penală în sistemul românesc), inclusiv în ceea ce priveşte rechizitoriul sau hotărârea pronunţată (nu este necesară traducerea integrală a documentelor, ci este suficient dacă reclamantul a fost în măsură să înţeleagă, prin

intermediul interpretului sau al explicaţiilor oferite de instanţă sau de avocat, sensul principalelor aspecte reţinute în acestea, pentru a-şi putea pregăti apărarea).

Art. 6 parag. 3 lit. e) din Convenţie trebuie interpretat în sensul că, dacă acuzatul nu cunoaşte sau nu vorbeşte limba utilizată de autorităţi, acesta are dreptul de a obţine serviciile gratuite ale unui interpret care să îi traducă orice act de procedură efectuat împotriva sa, de care are nevoie pentru a înţelege sensul procedurii (*Kamasinski*, §74). Acest drept nu presupune, însă, traducerea scrisă a tuturor probelor scrise sau a tuturor actelor din dosar sau traducerea fidelă a tuturor declaraţiilor şi susţinerilor din şedinţa de judecată. Asistenţa interpretului trebuie să îi permită acuzatului să cunoască ceea ce i se impută şi să se apere, precum şi să fie în măsură să prezinte în faţa tribunalului propria variantă.

Deducem din jurisprudenţa Curţii că nu este suficient ca avocatul acuzatului să cunoască limba utilizată în cadrul procedurii, ci este necesar ca însuşi cel acuzat, care nu cunoaşte această limbă, să fie în măsură să participe efectiv la procedură, cu ajutorul unui interpret. În acest mod, acuzatul va putea sesiza orice aspect care îl poate prejudicia, pe care îl poate aduce la cunoştinţa avocatului său. Problema dacă acuzatul se poate înţelege cu avocatul său, vorbitor de altă limbă, intră mai degrabă sub incidenţa art. 6 parag. 3 lit. c) din Convenţie, instanţa care a desemnat avocatul din oficiu trebuind să verifice dacă asistenţa juridică este adecvată (*Lagerblom c. Suediei*, în care a fost ridicată problema caracterului adecvat al serviciilor de interpretare de care a beneficiat reclamantul, de origine finlandeză, în faţa instanţelor din Suedia).

În cauza *Şaman c. Turciei*, Curtea a constatat încălcarea art. 6 parag. 3 lit. e) din Convenţie, deoarece a considerat că simplul fapt de a fi beneficiat de un avocat din oficiu şi de un interpret în faţa primei instanţe şi a celei de recurs, nu era suficient pentru ca reclamanta, vorbitoare de limbă Kurdă şi analfabetă, să beneficieze de un proces echitabil în faţa autorităţilor din Turcia, în condiţiile în care absenţa unui interpret şi a unui apărător în faza anchetei prealabile, pe perioada cât s-a aflat în custodia poliţiei, a afectat în mod iremediabil dreptul său la apărare (§§30-31 şi §36).

Dreptul prevăzut de art. 6 parag. 3 lit. e) trebuie să fie **concret** şi **efectiv**. Obligaţia autorităţilor nu constă doar în a desemna un interpret, ci le revine şi sarcina de a exercita un fel de **control** asupra calităţii serviciilor de traducere acordate, dacă sunt sesizate în acest sens (*Kamasinski c. Austriei*, §74; *Artico c. Italiei*, §33).

Deşi nu există o cerinţă de imparţialitate sau de independenţă în ceea ce priveşte interpretul, care nu face parte dintr-un tribunal, totuşi, acesta trebuie să asigure servicii de traducere efective, care să nu aducă atingere echităţii procedurii (*Ucak c. Regatului Unit*).

De asemenea, s-a considerat că nu este necesară o analiză din perspectiva art. 14 din Convenţie, deoarece principiul non-discriminării se regăseşte implicit chiar în cadrul art. 6 parag. 3 lit. e) din Convenţie (*Luedicke, Belkacem şi Koç c. Germaniei*, §53).

În această din urmă cauză citată, s-a statuat şi asupra întinderii obligaţiei statelor de a acorda asistenţă gratuită prin interpret în favoarea persoanei acuzate care nu înţelege sau nu vorbeşte limba folosită la audiere. Aceasta nu depinde de mijloacele materiale ale acuzatului şi nu se limitează la gratuitatea traducerii oferite în şedinţa de judecată. De altfel, termenul folosit în varianta în limba engleză a Convenţiei *in court* are un sens mai larg decât varianta din limba franceză, *employée à l'audience* (§48).

Acest drept trebuie înţeles în sensul că trebuie să se asigure gratuitatea traducerii pentru orice act de procedură care îi este necesar acuzatului pentru a beneficia de un proces echitabil. Prin urmare, nu este conformă Convenţiei imputarea cheltuielilor pentru onorariul interpretului, dacă acuzatul a fost condamnat definitiv (*Luedicke, Belkacem şi Koç*, §§49-50).

Formularea din art. 6 parag. 3 lit. e) din Convenţie este clară sub aspectul gratuităţii serviciilor de interpretare care intră în sfera sa de aplicare. Cum a arătat Curtea Europeană, nu este vorba de o acordare sub condiţie sau de o exonerare temporară, ci de un beneficiu pur-şi-simplu, definitiv, care nu depinde de soluţia decisă de instanţa de judecată asupra fondului cauzei. Orice altă interpretare ar fi contrară scopului acestui articol, deoarece s-ar putea ajunge la situaţia în care un acuzat să renunţe la desemnarea unui interpret doar de teama de a nu suporta ulterior consecinţele financiare ale unei astfel de decizii (*Luedicke, Belkacem şi Koç*, §40 şi §42; *Öztürk c. Germaniei*; *Işyar c. Bulgariei*, §45; *Hovanesian c. Bulgariei*, §51).

Cu toate acestea, statul poate să pună în sarcina acuzatului plata unui asemenea onorariu pentru deplasarea interpretului la şedinţa de judecată la care acuzatul nu s-a prezentat, chiar şi din motive mai presus de voinţa sa, cum ar fi din cauza bolii, dacă nu a anunţat instanţa cu privire la imposibilitatea prezentării (*Fadele c. Germaniei*, §§5-6).

Este în sarcina instanţei să aducă la cunoştinţa persoanei acuzate că are dreptul de a beneficia de un interpret, precum şi de a aprecia dacă

aceasta se află într-o situaţie în care este necesară asistenţa unui interpret (*Cuscani c. Regatului Unit*, §38). În această din urmă cauză, Curtea a constatat încălcarea art. 6 parag. 3 lit. e) din Convenţie, motivat de faptul că instanţa, deşi avea cunoştinţă de faptul că acuzatul avea dificultăţi să urmărească procedura din cauza limbii utilizate, a fost de acord cu propunerea avocatului ca acesta să fie asistat pentru traducere de către fratele său, care nu era interpret autorizat şi ale cărui abilităţi lingvistice nu erau verificate, pe parcursul unei etape importante a procedurii, finalizate cu o pedeapsă la patru ani închisoare (*a contrario*, *Katritsch c. Franţei*, §45, în care s-a apreciat că reclamantul avea suficiente cunoştinţe de limba franceză pentru a-i permite să participe efectiv la procedura penală derulată împotriva sa, care nu era de o gravitate deosebită).

Se poate renunţa la acest drept, dar numai direct de către acuzat, iar nu din partea avocatului său (*Kamasinski c. Austriei*, §80; *Cuscani c. Regatului Unit*).

3. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului, Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 549-569; *R. Chiriţă*, Convenţia europeană a drepturilor omului, Comentarii şi explicaţii, vol. I, p. 418 şi urm.; *R. Chiriţă*, Dreptul la un proces echitabil, p. 337 şi urm, 354 şi urm; *Gh. Mateuţ*, Tratat de procedură penală, Partea generală, vol. I, p. 216 şi urm.; *F. Kuty*, Justice pénale et procès équitable, vol. II, p. 329 şi urm.; *J. Pradel, G. Corstens*, Droit penal européen, p. 370 şi urm.; *O. Predescu, M. Udroiu*, Convenţia europeană a drepturilor omului şi dreptul procesual penal român, p. 442-489; *R.C.A. White şi C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 185-187; *D.J. Harris, M. O'Boyle şi C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 322-329; *P. Leach*, Taking a Case to the European Court of Human rights, p. 302-306; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 511-516; *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention of Human Rights, p. 176-177, 261-267; *F. Sudre*, Droit européen et international des droits de l'homme, p. 409-411.

Dreptul la căsătorie

Drept recunoscut bărbatului şi femeii care doresc să întemeieze o familie conform legislaţiei naţionale.

Fr. *le droit au mariage*
Eng. *right to marry*

1. Reglementări internaţionale în materie
Art. 12 din Convenţie.

2. Conţinut şi aspecte jurisprudenţiale
Art. 12 din Convenţie prevede în conţinutul său că, începând de la vârsta stabilită de lege, bărbatul şi femeia au dreptul de a se căsători şi de a întemeia o familie conform legislaţiei naţionale care reglementează exercitarea acestui drept. Dreptul la viaţă privată şi dreptul la viaţa de familie se disting de dreptul la căsătorie. Dreptul la respectarea vieţii private nu cuprinde ansamblul problemelor ce se pot pune în legătură cu exercitarea dreptului la căsătorie. Dreptul la respectarea vieţii de familie presupune prin el însuşi existenţa unei familii, indiferent de modul cum este concepută – o legătură de drept, o relaţie de fapt, monoparentală sau fără copii, dar nu protejează dorinţa de a întemeia o familie.

Este important de remarcat că textul vizează căsătoria dintre un bărbat şi o femeie, Curtea indicând că art. 12 asigură dreptul fundamental al unui bărbat şi al unei femei de a se căsători şi întemeia o familie. Dreptul la căsătorie este limitat de cadrul legislaţiilor naţionale dar limitele nu pot aduce atingere acestui drept în substanţa sa (*Rees c. Regatului Unit*, §50; *F. c. Elveţiei*, §32; *Christine Goodwin c. Regatului Unit*, §29). Limitările dreptului la căsătorie pot cuprinde reguli de formă privind publicitatea, solemnitatea căsătoriei, prevederi substanţiale, de fond, bazate pe consideraţii recunoscute ale interesului public, în special privind capacitatea, consimţământul, grade prohibite de afinitate sau pentru a preveni bigamia, iar în contextul imigrării şi pentru motive justificative, pentru a preveni căsătoriile de convenienţă. Legile naţionale nu pot priva o persoană sau o categorie de persoane de întregul conţinut legal al dreptului la căsătorie cu un partener la alegerea proprie (*Hamer c. Regatului Unit*; *Draper c. Regatului Unit*, §49; *Sanders c. Franţei*, §163; *F. c. Elveţiei*; *B. şi L. c. Regatului Unit*, §36). În contrast cu art. 8 din Convenţie care statuează

dreptul la respectarea vieții private și de familie și față de care dreptul la căsătorie și la întemeierea unei familii are o strânsă afinitate, art. 12 nu include niciun temei care să permită o intervenție din partea statelor astfel cum permite parag. 2 al art. 8 „în acord cu legea" și care să fie „necesară într-o societate democratică". Prin urmare, examinând o cauză sub art. 12, Curtea nu aplică testul necesității ori nevoia socială imperioasă care sunt folosite în contextul art. 8, dar trebuie să determine dacă, din punct de vedere al marjei de apreciere a statelor, ingerința invocată a fost arbitrară și disproporționată (*F c. Elveției*; *Christine Goodwin c. Regatului Unit*; *Jaremowicz c. Poloniei*, §50).

Dreptul la căsătorie nu cuprinde dreptul de a desface căsătoria, Curtea Europeană refuzând întotdeauna să interpreteze extensiv art. 12 și asupra aspectului negativ al său. Acest articol garantează formarea relațiilor conjugale și nu disoluția lor (*Johnston ș.a. c. Irlandei*, §52). Prin urmare dreptul de a divorța nu este un drept fundamental garantat de Convenție [Renucci, p. 174, pct. 193]. Cu toate acestea, persoanele care au divorțat nu pot fi subiectul unor restricții, chiar dacă sunt culpabile, cât privește posibilitatea de a se recăsători, restricții ce ar nerezonabile: o interdicție, chiar temporară nu este admisibilă, dar în fapt, ceea ce se protejează este chiar dreptul la căsătorie (*F. c. Elveției*, §38).

Obligația de a încheia o căsătorie în formele prevăzute de lege în locul unui ritual religios specific nu reprezintă un refuz de recunoaștere a dreptului la căsătorie (*X. c. Germaniei*). Comisia a statuat și că nu constituie un astfel de refuz nici obligația de a respecta vârsta legală pentru căsătorie, indiferent că religia părților permitea căsătoria la o vârstă inferioară (*Khan c. Regatului Unit*).

Curtea a avut prilejul să sublinieze aspectul că în orice societate care admite principiul monogamiei nu e de conceput ca o persoană să se poată căsători înainte de încetarea primei sale uniunii (*Johnston ș.a. c. Irlandei*, §38). Prin cultura statelor contractante ale Convenției, art. 12 garantează dreptul la căsătorie în cadrul unei căsătorii monogame, excluzând poligamia [Bîrsan, 2010, p. 912, pct. 22].

Efectele căsătoriei sunt cele prevăzute de legislația națională, Comisia statuând că o legislație ce prevede impozite mai mari pentru un cuplu căsătorit decât pentru un cuplu necăsătorit nu constituie o ingerință în exercitarea dreptului la căsătorie (*Lindsay c. Regatului Unit*, §181) [Bîrsan, 2010, p. 912, pct. 23].

Căsătoria persoanelor aflate în detenție a fost inițial considerată ca neintrând în domeniul de aplicare al art. 12 din Convenție de către

Comisie, dar apoi aceasta şi-a nuanţat poziţia în cauza *Draper*, arătând că dreptul la căsătorie constituie un drept fundamental şi rolul legilor naţionale este de asigura exerciţiul acestui drept fără a-i afecta substanţa (*Draper c. Regatului Unit*). Libertatea personală nu este o condiţie prealabilă pentru dreptul la căsătorie, esenţa acestui drept constând în a forma o asociaţie juridică solidară între un bărbat şi o femeie (*Hamer c. Regatului Unit*). Exerciţiul acestui drept în penitenciare nu pune probleme pe planul imperativului securităţii, dar poate fi considerat un factor de resocializare. Curtea nu pare să se opună la o asemenea abordare, chiar dacă, pentru ea, dreptul garantat de art. 12 nu poate fi conceput fără cel de a trăi împreună (*Abdulaziz, Cabales şi Balkandali c. Regatului Unit*, §62). Afirmaţia este fermă dar în acelaşi timp nuanţată prin faptul că judecătorii precizează că viaţa familială implică, „în mod normal", locuirea împreună, coabitarea. În mod evident, facilităţile specifice stării de detenţie nu sunt situaţii tipice pentru a aduce împreună viitori parteneri, dar faptul că legătura dintre un bărbat şi o femeie s-a dezvoltat când ambii erau în detenţie nu permite a fi calificată relaţia lor ca fiind ilegală, superficială, neavând nicio valoare în ce priveşte reabilitarea ori nemeritând respect. Alegerea unui partener şi decizia de fi căsătorit, fie în libertate sau în detenţie, este strict privată şi personală şi nu există niciun model universal ori comun acceptat pentru o astfel de alegere sau decizie (*Jaremowicz c. Poloniei*, §58; *Frasik c. Poloniei*, §95).

Jurisprudenţa Curţii în materia căsătoriilor transsexualilor a evoluat într-un sens foarte liberal [Renucci, p. 175, pct. 200]. La început, s-a afirmat că art. 12 nu garantează dreptul la căsătorie al unui transsexual, articolul vizând căsătoria tradiţională între două persoane diferite biologic din punct de vedere sexual. Dar, ulterior, Curtea a hotărât că statele contractante au obligaţia pozitivă de a asigura exercitarea dreptului la căsătorie transsexualilor: chiar dacă art. 12 vizează expres dreptul pentru un bărbat şi o femeie, de la decizia *Goodwin* Curtea a apreciat că, ţinând cont de evoluţia societăţii şi progresul medicinei, nu mai este posibil de a se continua gândirea în termeni implicând aceea că sexul trebuie determinat doar după criterii pur biologice (*Goodwin c. Regatului*, §100). Pentru Curte, transsexualii nu trebuie să fie privaţi de dreptul de a se căsători, sub pedeapsa încălcării art. 12 din Convenţie. Curtea a confirmat astfel jurisprudenţa Comisiei de disociere a dreptului la căsătorie de dreptul de a întemeia o familie: incapacitatea pentru un cuplu de a concepe sau a creşte un copil nu implică în sine, privarea de dreptul la căsătorie (*Van Oosterwijck c. Belgiei*, §59). Dacă statele contractante pot

să determine condiţiile în care o persoană transsexuală revendică recunoaşterea juridică a noii sale identităţi sexuale şi condiţiile în care încetează validitatea eventualei sale căsătorii anterioare sau formalităţile pe care trebuie să le îndeplinească pentru contractarea unei căsătorii, nu există nicio justificare, însă, pentru a priva o asemenea persoană de exercitarea dreptului la căsătorie (*Goodwin c. Regatului Unit*, §103).

Precizând în cuprinsul art. 12 că un bărbat şi o femeie au dreptul de a se căsători, în stadiul actual Convenţia nu pare să constituie temei pentru revendicarea unui drept de căsătorie între homosexuali, marja de apreciere a statelor în acest domeniu rămânând de aceeaşi importanţă (*Mata Estevez c. Spaniei*) [Renucci, p. 177, pct. 201]. Art. 12 are în vedere căsătoria în forma sa clasică, între două persoane de sex biologic diferit, scopul fiind în esenţă, protejarea căsătoriei în calitatea ei de fundament al familiei (*Cossey c. Regatului Unit*, §43). Curtea a avut ocazia de a-şi preciza poziţia în cauza *Schalk şi Kopf c. Austriei*, în care a constatat că niciun consens nu se degajă între statele membre ale Consiliului Europei asupra chestiunii căsătoriei dintre homosexuali, iar autorităţile naţionale sunt mai bine plasate pentru a aprecia nevoile sociale în materie, căsătoria având conotaţii sociale şi culturale profund ancorate care diferenţiază o societate de alta. Prin urmare, art. 12 nu impune obligaţia faţă de un stat de a deschide accesul la căsătorie unui cuplu de homosexuali, chiar dacă nu este interzis statului de a o deschide:statele procedează cum doresc în cadrul marjei lor naţionale de apreciere.

3. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. 2, p. 902-912; *J.-F. Renucci*, Droit européen des droits de l'homme. Contentieux européen, p. 173-177, *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre (dir.)*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 679-681.

Dreptul la corespondenţă

Manifestarea situaţiilor în care două sau mai multe persoane schimbă liber, pe oricare cale ar fi şi pe orice suport, un mesaj sau o idee.

Fr. *respect de la correspondance*
Eng. *respect for correspondence*

1. Noţiune şi reglementare

Corespondenţa cuprinde atât comunicarea scrisă, cât şi pe cea telefonică sau radio-telefonică ori mesajele de pager (*A. c. Franţei*; *Taylor-Sabori c. Regatului Unit*). Conversaţiile telefonice se subînţeleg cuprinse în noţiunile de *viaţă privată* şi de *corespondenţă* avute în vedere de text (*Klass ş.a. c. Germaniei*, §41; *Malone c. Regatului Unit*; *Liberty c. Regatului Unit*, §56; *Weber şi Saravia c. Germaniei*, §77).

În plan internaţional, ca reglementare, amintim: art. 8 parag. 1 din Convenţie; art. 12 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului; art. 17 din Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice al ONU; Directiva 2002/58/CE a Parlamentului European şi a Consiliului din 12.07.2002 privind prelucrarea datelor personale şi protejarea confidenţialităţii în sectorul comunicaţiilor publice; art. 11 alin. (2) din Convenţia interamericană a drepturilor omului.

În plan intern, este reglementat, spre exemplu, prin: art. 28 din Constituţia României; art. 45 din Legea nr. 275/2006 privind executarea pedepselor şi a măsurilor dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal.

2. Termeni. Aplicaţii în materie civilă

Ingerinţa autorităţilor statale în exerciţiul dreptului la corespondenţă constă în interceptarea, pe orice cale, a comunicării de orice fel. Respectul dreptului la corespondenţă nu se aplică atunci când documentele transmise au ajuns la destinatar şi sunt conservate de acesta (*A.D. c. Olandei*).

Intră sub incidenţa dreptului la corespondenţă convorbirile efectuate pe telefonul intern al închisorii între reclamant şi soţia sa [*Klamecki c. Poloniei (nr. 2)*], scrisorile între persoane, inclusiv atunci când expeditorul sau destinatarul este un deţinut (*Silver ş.a. c. Regatului Unit*, §84; *Mehmet Nuri Özen ş.a. c. Turciei*, §41), inclusiv pachetele sechestrate de oficialităţile vamale (*X. c. Regatului Unit*); convorbirile telefonice (*Klass ş.a. c. Germaniei*, §21 şi §41; *Malone c. Regatului Unit*, §64), inclusiv

informaţiile care se referă la aceste convorbiri, în special data şi durata lor, precum şi numerele apelate (*P.G. şi J.H. c. Regatului Unit*, §42); mesajele prin pager (*Taylor-Sabori c. Regatului Unit*); telexul (*Christie c. Regatului Unit*); mesajele electronice (e-mail), ca şi elementele obţinute prin supravegherea utilizării Internetului de către o persoană (*Copland c. Regatului Unit*, §§41-42); corespondenţa interceptată în cadrul activităţilor profesionale sau provenind din sedii profesionale (*Kopp c. Elveţiei*, §50; *Halford c. Regatului Unit*, §§44-46); datele electronice obţinute cu ocazia percheziţiei efectuate la biroul unui avocat (*Wieser şi Bicos Beteiligungen GmbH c. Austriei*, §45). Nu există un principiu *de minimis* pentru existenţa unei ingerinţe: este suficientă deschiderea unei singure scrisori (*Narinen c. Finlandei*, §32).

Curtea a stabilit o încălcare a acestei dispoziţii a art. 8 pentru că guvernul suedez a limitat convorbirile telefonice sau corespondenţa dintre o mamă şi fiul său care a fost luat sub protecţia publică (*Margareta şi Roger Andersson c. Suediei*). S-au constatat încălcări în mai multe cauze în care au fost puse restricţii pe corespondenţa persoanelor sau întreprinderilor care erau în proces de faliment. Curtea a stabilit o încălcare atunci când un sindic a deschis scrisorile dintre reclamantul în faliment şi avocaţii săi la momentul în care încă nu dispunea de autorizări legale pentru a o face (*Foxley c. Regatului Unit*).

Art. 6 alin. (2) şi (5) din Directiva 2002/58/CE a Parlamentului European şi a Consiliului din 12.07.2002 privind prelucrarea datelor personale şi protejarea confidenţialităţii în sectorul comunicaţiilor publice trebuie interpretat în sensul că permite unui furnizor de reţele de comunicaţii publice sau de servicii publice de comunicaţii electronice să transmită date de transfer cesionarului creanţelor sale privind furnizarea de servicii de telecomunicaţii în vederea recuperării lor şi acestui cesionar să prelucreze respectivele date, cu condiţia ca, *în primul rând*, cesionarul să acţioneze sub autoritatea furnizorului de servicii în ceea ce priveşte prelucrarea respectivelor date şi, *în al doilea rând*, ca respectivul cesionar să se limiteze la prelucrarea datelor de transfer care sunt necesare în vederea recuperării creanţelor cesionate. Indiferent de calificarea contractului de cesiune, se consideră că cesionarul acţionează sub autoritatea furnizorului de servicii, în sensul art. 6 alin. (5) din Directiva 2002/58, atunci când, pentru prelucrarea datelor de transfer, urmează exclusiv instrucţiunile şi se află sub controlul respectivului furnizor. În special, contractul încheiat de aceştia trebuie să cuprindă dispoziţii de natură să garanteze prelucrarea legală de către cesionar a datelor de transfer şi să permită furnizorului de

servicii să se asigure, în orice moment, că aceste dispoziții sunt respectate de cesionarul menționat (CJUE, *Josef Probst/mr.nexnet GmbH*).

3. Referințe bibliografice

Generale: ***C. Bîrsan***, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 673-685; *D. Bogdan, M. Selegean*, Drepturi și libertăți fundamentale în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, p. 343 și urm.; *D. Chagnollaud, G. Drago*, Dictionnaire des droits fondamentaux, p. 582-584; *I. Lasagabaster Herrarte (dir.)*, Convenio europeo de derechos humanos: comentario sistematico, p. 315-325; *J.-F. Renucci*, Droit européen des droits de l'homme. Contentieux européen, p. 203-208; *L.E. Pettiti, E. Decaux, P.-H. Imbert*, La Convention Européenne des droits de l'homme. Commentaire article par article, p. 313-316.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Dreptul la grevă

Dreptul salariaţilor de a înceta colectiv munca pentru a-şi satisface revendicările de ordin profesional.

Fr. *droit de grève*
Eng. *right to strike*

1. Noţiune

Greva este manifestarea unui conflict colectiv de muncă şi poate fi apreciată drept forma cea mai energică a presiunii sindicale.

2. Evoluţia jurisprudenţială în consacrarea acestui drept

Convenţia nu menţionează expres acest drept în cuprinsul art. 11 sau în alte articole ale sale. Totuşi, stadiul actual al jurisprudenţei Curţii de la Strasbourg permite concluzionarea consacrării acestui drept, pe cale pretoriană.

Iniţial, singurul drept recunoscut indubitabil sindicatelor a fost acela de „a se face auzite" (expresia ca atare regăsindu-se în art. 11 din Convenţie) în acţiunile de protejare a intereselor membrilor lor. S-a remarcat faptul că substanţa concretă a acestui drept varia, de la stat la stat, în funcţie de realităţile şi contextul socio-economic incident, Curtea recunoscând iniţial o marjă largă de apreciere statelor în privinţa mijloacelor puse la dispoziţia sindicatelor pentru a se face auzite.

Astfel, în cauza *Schmidt şi Dahlstrom c. Suediei*, Curtea a formulat următorul comentariu în legătură cu dreptul la grevă al sindicatelor: „Recunoaşterea dreptului la grevă reprezintă fără îndoială una dintre cele mai importante mijloace de acţiune sindicală, dar şi alte mijloace se pot dovedi eficiente pentru acţiunea colectivă. Un astfel de drept, care nu este expres menţionat în Convenţie, poate face obiectul reglementărilor naţionale în aşa fel încât exercitarea sa să fie limitată în anumite circumstanţe. Carta socială din 18.10.1961 garantează doar dreptul la grevă, astfel cum este el reglementat la nivel intern, precum şi supunerii sale unor restricţii compatibile cu art. 31".

Acelaşi a fost raţionamentul Curţii şi în cauza *Federation of Offshore Workers Trade Unions c. Norvegiei*, în care muncitorilor le-a fost sistată greva care durase deja de 36 de ore, revendicările lor salariale fiind îndrumate către un arbitraj obligatoriu. Şi în această speţă, Curtea a ales

să aplice teoria marjei de apreciere a statelor, considerând că lor le revine dreptul de a alege reglementarea mijloacelor puse la dispoziţia sindicatelor pentru a da conţinut efectiv acţiunii colective.

Atitudinea moderată a Curţii în a recunoaşte, ca atare, un drept la grevă, ca intrând în sfera de protecţie a art. 11 din Convenţie, tinde în ultimii ani să devină, totuşi, mult mai favorabilă sindicatelor. În cauza *Wilson şi Uniunea naţională a jurnaliştilor c. Regatului Unit*, Curtea a statuat că esenţa unui sistem de negociere colectivă este aceea că unui sindicat, care nu este recunoscut de angajator, trebuie să i se ofere posibilitatea să organizeze acţiuni, inclusiv greve, pentru a putea convinge angajatorul să iniţieze o negociere colectivă cu el, asupra aspectelor profesionale apreciate ca fiind importante pentru membrii săi.

În cauza *Danilenkov c. Rusiei*, Curtea a constatat încălcarea art. 14 combinat cu art. 11 din Convenţie în contextul demiterii mai multor funcţionari care făceau parte din uniunea docherilor din Rusia, din cauza reorganizării societăţii, după ce aceştia participaseră la o grevă de două săptămâni pentru a-şi reclama majorarea salariilor şi îmbunătăţirea condiţiilor de muncă. Instanţa europeană a statuat asupra încălcărilor dat fiind faptul că statul nu a asigurat o protecţie efectivă a membrilor contra discriminării fondate pe apartenenţa la un anumit sindicat.

Curtea a reiterat că art. 11 parag. 1 din Convenţie prezintă libertatea sindicală ca o formă sau un aspect special al libertăţii de asociere, iar sintagma „pentru protecţia intereselor sale" enunţată în acelaşi articol nu este una redundantă. Convenţia protejează libertatea de apărare a intereselor profesionale ale membrilor unui sindicat prin acţiunea colectivă a acestuia, pe care statele părţi trebuie s-o autorizeze şi să asigure condiţiile necesare desfăşurării şi dezvoltării sale.

În ceea ce priveşte conţinutul dreptului de asociere consacrat de art. 11, în această ultimă cauză, Curtea a apreciat că trebuie să ia în considerare totalitatea măsurilor adoptate de statul vizat pentru a proteja libertatea sindicală, sub rezerva marjei sale de apreciere. Un angajat sau muncitor trebuie să beneficieze de libertatea de a se afilia sau nu unui sindicat fără a fi sancţionat sau intimidat. Astfel, totalitatea măsurilor implementate la nivel naţional pentru a garanta aplicarea art. 11 trebuie să includă protecţia împotriva discriminării pe motiv de apartenenţă sindicală. Finalmente, în opinia Curţii, este de o importanţă crucială ca persoanele, victime ale tratamentului discriminatoriu, să dispună de posibilitatea de a-l contesta şi de dreptul de a iniţia o acţiune în justiţie pentru a obţine despăgubiri şi alte reparaţii în acest sens, statele fiind obligate, în virtutea

art. 11 şi 14, să stabilească un sistem juridic care să garanteze o protecţie reală şi efectivă împotriva discriminării antisindicale.

În cauza *Enerji Yapi-Yol Sen c. Turciei*, Curtea a constatat încălcarea art. 11 din Convenţie din cauza sancţiunilor aplicate membrilor de sindicat din sectorul public care, în ciuda circularei care le interzicea expres greva, au participat la o astfel de mişcare de protest naţională. Având în vedere sancţiunile aplicate membrilor lor, organizaţia sindicală s-a plâns în faţa Curţii de încălcarea art. 11 din Convenţie. În cauză, Curtea a recunoscut faptul că greva, care permite unui sindicat să îşi facă auzite dezideratele, reprezintă un mijloc de presiune important pentru membrii săi în contextul protecţiei intereselor lor. S-a mai indicat şi faptul că acest drept este recunoscut de organele de control ale Organizaţiei Internaţionale a Muncii drept un corolar al libertăţii sindicale prevăzute de Convenţia nr. 87, precum şi de Carta social europeană.

Admiţând faptul că acest drept nu este unul absolut, putând fi supus unor limitări, Curtea a statuat că o interdicţie generală aplicată tuturor funcţionarilor publici, fără nicio distincţie cu privire la atribuţiile lor concrete, de a participa la greva naţională de o zi, reprezenta o măsură disproporţionată. Astfel, dacă o interdicţie de a organiza sau a participa la o grevă ar putea fi incidentă şi explicabilă conform parag. 2 al art. 11 din Convenţie, în cazul unor anumite categorii de funcţionari, o interdicţie cu caracter general, absolut nu poate fi primită.

S-a apreciat că acţiunea disciplinară pornită la nivel intern contra persoanelor care, ignorând această interdicţie, au participat la grevă, a reprezentat o măsură de descurajare a acestora de la a-şi exercita dreptul legitim de a lua parte la o astfel de mişcare colectivă.

Fără îndoială că această ultimă hotărâre reprezintă o evoluţie în jurisprudenţa Curţii, consacrând implicit un drept la grevă înţeles atât la nivel individual, cât şi ca un mijloc pus la dispoziţia sindicatelor de a se face auzite.

3. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului, ed. 1, vol. I, p. 842-844, 827-828; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 542-546; *F.G. Jacobs, R. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 469-474; *G. Dutertre*, Extraits clés de jurisprudence, p. 332-333; *F. Sudre, J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.P. Marguenaud, S. Rials*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 460-463.

Dreptul la instruire

Dreptul de a avea acces la instituţiile şcolare existente la un moment dat.

Fr. *droit à l'instruction*
Eng. *right to education*

1. Reglementări internaţionale în materie
Art. 2 Protocolul nr. 1 Adiţional la Convenţie.

2. Noţiune şi conţinut
Consacrat de dispoziţiile generale fundamentale ale drepturilor omului: art. 26 din Declaraţia Universală a drepturilor omului, art. 13 din Pactul internaţional cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale, art. 2 Protocolul nr. 1 Adiţional la Convenţie, art. 14 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, dreptul la educaţie este prezentat de art. 28 din Convenţia internaţională a drepturilor copilului ca fiind un drept specific al copilului. Se impune statelor de a recunoaşte acest drept al copilului la educaţie, în particular să asigure exercitarea acestui drept progresiv şi pe baza egalităţii de şanse, să asigure învăţământul primar obligatoriu şi gratuit pentru toţi, de a încuraja organizarea formelor de învăţământ secundar, de a asigura accesul la învăţământul superior în funcţie de capacitatea fiecăruia.

În termenii art. 2 din Protocolul nr. 1 Adiţional la Convenţie, **nimănui nu i se poate refuza dreptul la instruire.** Această dispoziţie impune statelor, în exercitarea funcţiilor pe care şi le va asuma în domeniul educaţiei şi al învăţământului, obligaţia de a respecta dreptul părinţilor de a asigura această educaţie şi acest învăţământ, conform convingerilor lor religioase şi filosofice.

3. Aspecte jurisprudenţiale
Acest drept a făcut obiectul unei interpretări în sens larg, o interpretare restrictivă fiind inacceptabilă şi contrară scopului şi obiectului art. 2 din Protocolul nr. 1 (*Leyla Sahin c. Turciei*, §137). În cauza *Campbell şi Cosans c. Regatului Unit*, Curtea Europeană a notat că educaţia copiilor reprezintă suma de procedee prin care, în orice societate, adulţii tind a insufla copiilor credinţele şi cutumele lor şi alte valori, în timp ce învăţământul sau instrucţia priveşte, în special, transmisia de cunoştinţe şi

BCU "LUCIAN BLAGA" UNIVERSITY LIBRARY

formarea intelectuală. Art. 2 din Protocolul nr. 1 consacră dreptul la instruire [cauza *Anumite aspecte privind regimul lingvistic al învăţământului belgian c. Belgiei* (cauza *Lingvistică c. Belgiei*; *Affaire Lingvistique c. Belge*); *Timishev c. Rusiei*, §63] ca drept fundamental (*Kjeldsen, Busk Madsen şi Pedersen c. Danemarcei*, §52). Dreptul la instruire, deşi priveşte în primul rând, educaţia şi învăţământul copiilor şi tinerilor, ca drept social, poate fi conceput şi în beneficiul altor membri ai societăţii, fiind garantat oricărei persoane.

Textul instituie două drepturi: dreptul fundamental la instruire (chiar dacă este într-o formulare negativă), implicând dreptul la educaţie, la învăţământ; în a doua parte, grefat pe dreptul fundamental la instruire, este dreptul părinţilor, atunci când este vorba de educaţia copiilor, de a cere statelor să le respecte convingerile filozofice şi religioase (*Kjeldsen, Busk Madsen şi Pedersen c. Danemarcei*, §52). În cauza *Folgero ş.a. c. Norvegiei*, §52), Curtea a stabilit că art. 2 din Primul Protocol trebuie privit nu numai din perspectiva legăturii dintre cele două părţi ale sale, ci în special prin raportare la dispoziţiile art. 8, 9 şi 10 ale Convenţiei.

Orice persoană are dreptul la instruire, în cauza *Afacerea Lingvistică belgiană c. Belgiei* Curtea transformând formularea negativă într-una pozitivă, apreciindu-se că statul trebuie să garanteze tuturor dreptul de acces la formele de învăţământ existente. Orice persoană aflată sub jurisdicţia unui stat contractant poate fi beneficiara acestui drept, indiferent că este naţional, străin sau apatrid, indiferent de domeniul de aplicaţie al instruirii: şcolară, extraşcolară, universitară, tehnică, profesională. Numai persoanele fizice sunt titularele acestui drept (*Fundaţia şcolilor creştine Ingrid Jordebo şi Ingrid Jordebo c. Suediei*, în care Curtea a hotărât că o fundaţie ce organiza o formă de învăţământ privat nu se poate pretinde victimă a încălcării dreptului la instruire, doar părinţii elevilor interesaţi au această calitate). Părinţii pot pretinde autorităţilor statale organizarea unor forme de învăţământ pentru a asigura efectivitatea dreptului la instruire al copiilor lor.

Curtea a statuat că pentru a determina conţinutul dreptului la instruire, se ţine seama de obiectul acestei dispoziţii, iar din acest punct de vedere statele membre dispun toate de un sistem de învăţământ general şi oficial, astfel că nu se poate impune statelor obligaţia instituirii unui astfel de sistem, ci doar obligaţia de a garanta persoanelor aflate sub jurisdicţia lor dreptul de a beneficia de posibilităţile de instruire existente la un moment dat (*Leyla Sahin c. Turciei*, §135; *Timishev c. Rusiei*, §63; *Folgero ş.a. c. Norvegiei*, §84). Existenţa unui sistem de învăţământ reprezintă, însă, o

condiție prealabilă a asigurării efectivității dreptului la instruire. Obligația pozitivă a statelor ar consta astfel în a menține sistemul de învățământ și a-l adapta la nevoile societății și de a asigura accesul egal și nediscriminatoriu la acest sistem, fără a se aduce atingere însești substanței acestui drept (*Campbell și Cosans c. Regatului Unit*, §41). Statele sunt libere a institui forme de pregătire profesională ori reconversie profesională, să reglementeze durata și condițiile de absolvire în învățământul superior, cu singura obligația a asigura accesul egal la toate aceste forme de instruire (*X. c. Regatului Unit*). Pentru a avea un efect util, studiile și diplomele trebuie să facă obiectul unei recunoașteri oficiale în vederea utilizării într-un scop profesional (*Afacerea Lingvistică belgiană c. Belgiei*, §42), ceea ce presupune și ca cei ce au obținut o anumită diplomă să aibă acest egal pe piața muncii. Recunoașterea unei diplome emisă în străinătate poate fi supusă condiției susținerii unui examen, conform normelor statului contractant (*X. c. Belgiei*).

Dreptul la instruire trebuie asigurat fără discriminare, în particular pe temei de origine etnică a copiilor (*D.H. ș.a. c. Republicii Cehe*; *Sampanis ș.a. c. Greciei*). În sistemele educative ale statelor în care școlarizarea în cadrul școlilor publice sau private este obligatorie, prezintă o deosebită importanță înscrierea în acest sistem a tuturor copiilor de vârstă școlară, cu atât mai mult a celor ce aparțin unor minorități [Bîrsan, 2010, p. 1764, pct. 13, 14]. Plasarea copiilor romi în școli destinate copiilor care sufereau de un handicap mintal, a căror programă de învățământ era de un nivel inferior față de cel al școlilor obișnuite, a determinat ca ei să primească o educație de natură a accentua dificultățile cu care acești copii se confruntau și să compromită dezvoltarea lor personală ulterioară, în loc de a-i ajuta la integrare, statul neîndeplinindu-și obligația de a ține seama de nevoile specifice ale acestor copii, ce decurg din poziția lor defavorizată (*D.H. ș.a. c. Republicii Cehe*, §205). În ce privește copiii cu handicap, deși există o tendință a se considera că adolescenții și copiii cu handicap ar trebui, în măsura posibilului, să fie crescuți și educați împreună, Comisia a statuat că autoritățile naționale au cea mai întinsă competență spre a decide cu privire la educarea împreună cu copiii normali, dar nu se poate afirma că art. 2 impune obligația statelor de a admite un copil care suferă de o întârziere a dezvoltării mintale gravă într-o școală pentru copii normali fiindu-i oferit un loc într-o școală specializată (*Diana Graeme c. Regatului Unit*).

În *Afacerea Lingvistică belgiană c. Belgiei* Curtea a stabilit inițial că domeniul de aplicație al art. 2 din Protocolul nr. 1 cuprinde accesul la învățământul de grădiniță, la cel primar, secundar, superior. Ulterior, în

deciziile *X. c. Regatului Unit* și *Kramelius c. Suediei*, fosta Comisie a arătat că dreptul la instruire privește în primul rând, învățământul elementar, nu în mod necesar studiile superioare și nu constituie un refuz al dreptului la instruire faptul de a limita accesul la studii superioare chiar și pentru candidații care justifică un nivel de cunoștințe suficiente pentru a accede la acest nivel [Bîrsan, 2010, p. 1761, pct. 9]. Curtea s-a pronunțat în cauza *Leyla Sahin c. Turciei* în care reclamanta s-a plâns de interdicția de a purta voalul islamic în facultate impusă de autoritățile universitare, că deși prima frază a art. 2 din Protocolul nr. 1 privește, în esență, accesul la instituțiile școlare de învățământ, nu se poate spune că ar exista un zid etanș care să separe învățământul superior de domeniul instrucției publice. Relevând aprecierile asupra importanței învățământului superior rezultată din Recomandarea nr. R(98)3 din 17.03.1998 a Comitetului Miniștrilor al Consiliului Europei privitoare la accesul la învățământul superior, din Recomandarea 1353 (1998) din 27.01.1998, din Convenția comună a Consiliului Europei și a UNESCO privitoare la recunoașterea calificărilor obținute în învățământul superior de la Lisabona din 11.04.1997, în vigoare de la 1 februarie 1999, Curtea a concluzionat că unitățile de învățământ superior existente la un moment dat intră în domeniul de aplicație a primei fraze a art. 2 din Protocolul nr. 1, deoarece accesul la astfel de instituții constituie un element inerent al dreptului la instruire enunțat de această dispoziție. Instanța europeană a precizat, însă, că interpretarea astfel precizată nu instituie noi obligații pentru state, nu se impune acestora obligația pozitivă de a organiza un învățământ superior ori noi forme ale acestuia. Statul are doar obligația a asigura accesul egal și nediscriminatoriu la formele de învățământ superior existente, în condițiile pe care le reglementează raportat la necesitățile social economice. În hotărârea din cauza *Mürsel Eren c. Turciei*, Curtea a considerat că anularea rezultatelor pozitive ale unui candidat la examenele de intrare la Universitate, urmare a rezultatelor mediocre pe care le obținuse în anii precedenți constituie o încălcare a art. 2 din Protocolul nr. 1. *Dreptul la instruire* nu înlătură prerogativa statelor de a reglementa modul de desfășurare a învățământului, cu condiția ca o astfel de reglementare să nu aducă atingere substanței acestui drept, după cum nu exclude nici luarea unor măsuri disciplinare ce pot merge până la excluderea temporară sau definitivă dintr-o instituție de învățământ. Exmatricularea unui student pentru fraudă la examene nu are a fi privită ca un refuz al dreptului la instruire, chiar dacă această măsură împiedică pe cel interesat să se înscrie într-o altă formă de învățământ superior sau altă instituție de acest fel (*Sulak c. Turciei*).

R.-M. Călin

Curtea a precizat că dreptul la instruire ar fi lipsit de conținut dacă titularii săi nu ar avea dreptul de a beneficia de informare în limba națională sau într-una din limbile naționale după caz (*Catan ș.a. c. Republicii Moldova și Rusiei*, în care Curtea Europeană a constatat încălcarea de către Federația Rusă a art. 2 din Protocolul nr. 1 prin închiderea forțată a școlilor – școli în care predarea se efectua în limba română și utilizându-se caracterele latine – și măsurile de hărțuire consecutive, măsuri care au adus atingere dreptului de acces al elevilor la stabilimentele școlare care existau la un moment dat, ca și asupra dreptului lor de a primi informații în limba lor națională, mai mult, Curtea a apreciat că măsurile s-au analizat ca o atingere a drepturilor părinților reclamanți de a asigura copiilor lor o educație și o informare conformă convingerilor lor filosofice).

Art. 2 nu garantează părinților dreptul absolut de a asigura educația copiilor lor conform convingerilor lor, cât mai ales dreptul la respectarea acestor convingeri (*Kjeldsen, Busk Madsen și Pedersen c. Danemarcei*). Dacă o școlarizare la domiciliu controlată este posibilă (*W. și D.M., M. și H.I. c. Regatului Unit*), părinții nu pot pretinde o școlarizare la domiciliu total supervizată de ei înșiși, pentru motive religioase sau filozofice, explicația fiind aceea că într-o societate democratică nu se poate tolera crearea unei societăți separate ori paralele (*Konrad c. Germaniei*, în care plângerea părinților a fost respinsă ca inadmisibilă aceasta fiind relativ la un refuz de a fi dispensați copiii de școlarizarea obligatorie primară, solicitare pe motive religioase). Dacă un conflict se ivește între convingerile părinților și interesul copiilor, în special cu referire la dreptul lor fundamental la instruire, acesta din urmă trebuie să primeze, a decis Curtea în cauza *Bernard ș.a. c. Luxemburgului*, refuzul de a acorda dispense de la cursuri sau de la anumite manifestări nu a fost reținut de Curte ca fiind împotriva Convenției, chiar dacă ar putea contraveni convingerilor părinților (*Martins Casimiro și Cerveira Ferreira c. Luxemburgului*; *Valsamis c. Greciei*). Părinții au dreptul de a alege tipul de unitate școlară adaptat credințelor și ideilor lor (*Jiménez Alonso și Jiménez Merino c. Spaniei*). Dar statul nu încalcă dreptul părinților la respectarea convingerilor părinților că o unitate școlară selectivă pentru tinerii de același sex este mai corespunzătoare decât o unitate școlară mixtă, prin înscrierea copilului lor într-o unitate de acest ultim fel, dacă nu mai există locuri la cele selective (*W. și D.M., M. și H.I. c. Regatului Unit*). Statul nu are nici obligația de a finanța integral școlile private sau de a crea structuri particulare cu scopul de a respecta convingerile părinților (*Graeme c. Regatului*

Unit). Părinţii pot solicita îndeplinirea anumitor condiţii ce ţin de calificarea profesorilor, informaţiile din o anumită materie sau organizarea internă a stabilimentului. Respectul pentru pluralismul educativ interzice îndoctrinarea, cunoştinţele trebuie difuzate de o manieră obiectivă, critică şi pluralistă (*Graeme c. Regatului Unit*; *Kjeldsen ş.a. c. Danemarcei*). Curtea a avut în vedere principiul pluralismului şi al obiectivităţii desprinse din art. 2 din Protocolul nr. 1 şi principiul laicităţii desprins din Constituţia Turciei în cauza *Hassan şi Eylem Zengin c. Turciei*, în care a reţinut că modul de transmitere a cunoştinţelor din materia „cultură religioasă şi de cunoştinţe morale" care consacrau cea mai mare parte cunoştinţelor despre islam, decât celor privitoare la alte religii sau fiolosofii, în sine, nu contravine principiilor reţinut şi nu reprezintă o îndoctrinare a copiilor, câtă vreme religia musulmană este majoritară în această ţară. Însă, lipsa din programa materiei a cunoştinţelor elementare despre curentul religios alevism, care este practicat de un număr mare de locuitori ai ţării şi e profund înrădăcinat în cultura şi istoria acesteia, mecanismul de dispensă a urmării acestor cursuri doar pentru copiii care aderau la religiile creştină şi iudaică şi care probau aceasta, au fost susceptibile să creeze un conflict între credinţa învăţată în şcoală şi propriile valori religioase, cu încălcarea art. 2 din Protocolul nr. 1 Adiţional la Convenţie [Bîrsan, 2010, p. 1770, pct. 18].

În cauza *Johana Appel-Irrgang ş.a. c. Germaniei*, Curtea a arătat că introducerea cursului de etică obligatoriu în cadrul căruia se abordau subiecte etice variate printre care şi noţiuni ca dogma păcatului original, marile religii ale lumii, religia şi statul etc., autorităţile naţionale nu au depăşit marja de apreciere de care beneficiază. Dispoziţiile Convenţiei nu pot fi interpretate în sensul că acordă dreptul de a nu accepta discutarea unor convingeri ori opinii contrare celor personale, părinţii având posibilitatea să transmită copilului lor cunoştinţele privitoare la religia proprie, în speţă, cea protestantă, îndeplinindu-şi funcţia naturală de educatori.

4. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1754-1773; *J.-F. Renucci*, Droit européen des droits de l'homme. Contentieux européen, p. 143-146; *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre (dir.)*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 75, 370.

R.-M. Călin

Dreptul la libertate şi siguranţă

Dreptul fundamental al oricărei persoane de a nu fi arestată sau deţinută în mod arbitrar, ci numai în cazurile prevăzute expres şi limitativ de legea internă şi în concordanţă cu dispoziţiile Convenţiei.

Fr. *droit à la liberté et à la sûreté*
Eng. *right to liberty and security*

1. Noţiune şi reglementare

Dreptul la libertate şi siguranţă este consacrat prin art. 5 parag. 1 din Convenţie. Dreptul la libertate şi dreptul la siguranţă sunt interdependente şi trebuie privite în ansamblu. Dreptul la libertate se referă la libertatea fizică a persoanei, de care nimeni nu poate fi privat în mod arbitrar (*Amuur c. Franţei*, §42). Protecţia siguranţei are în vedere orice ingerinţă arbitrară a autorităţii în libertatea persoanei, care nu corespunde condiţiilor prevăzute de legea internă (*S.F. c. Elveţiei*; *Guenat c. Elveţiei*).

Art. 5 din Convenţie consacră un drept fundamental pentru orice persoană cu capacitate juridică, majoră sau minoră, incapabilă sau interzisă pe cale judecătorească, un drept inalienabil la care nimeni nu poate renunţa, garanţiile sale privind orice persoană, inclusiv persoanele aflate în stare de detenţie.

2. Principii

Convenţia determină în mod exhaustiv cazurile şi condiţiile în care este permisă detenţia legală a unei persoane, în special în vederea asigurării ordinii publice prin prevenirea şi pedepsirea infracţiunilor (*Wemhoff c. Germaniei*).

Aceste cazuri şi condiţii în care o persoană poate fi deţinută trebuie interpretate de o manieră strictă, deoarece reprezintă excepţii de la dreptul la libertate şi siguranţă (*Quinn c. Franţei*, §42).

Orice privare de libertate trebuie făcută în conformitate cu normele de fond şi de procedură prevăzute în legislaţia naţională şi, în acelaşi timp, trebuie să respecte scopul art. 5, acela de a proteja persoana împotriva arbitrariului autorităţilor (*Chahal c. Regatului Unit*, §118 şi *Cakici c. Turciei*, §104).

Art. 5 din Convenţie stabileşte în parag. 2-5 garanţiile de care se poate bucura o persoană aflată în stare de detenţie tocmai în vederea reducerii

BCU "CAROL I" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

riscului arbitrariului. S-a prevăzut că orice act de privare de libertate este susceptibil de un control jurisdicţional independent care trebuie efectuat prompt şi cu celeritate şi care poate conduce la angajarea răspunderii autorităţilor statului (*Kurt c. Turciei*, §123 şi *Cakici c. Turciei*, §104).

Este de observat faptul că există unele suprapuneri între garanţiile reglementate prin art. 5 şi cele prevăzute în art. 6 din Convenţie. Totuşi, fiecare dispoziţie trebuie interpretată şi aplicată în raport cu scopul său specific, şi anume art. 5 va constitui temeiul juridic al protecţiei unei persoane împotriva oricărei privări de libertate arbitrare, iar art. 6 instituie reguli generale ale dreptului la un proces echitabil de care beneficiază atât persoanele aflate în stare de detenţie, cât şi persoanele aflate în stare de libertate.

Garanţiile prevăzute în cele două articole îşi produc efectele la momente diferite: de exemplu garanţia stipulată prin parag. 2 al art. 5 se raportează la momentul arestării unei persoane, iar cea inclusă în parag. 3 lit. a) al art. 6, la tot parcursul procesului penal.

În materia dreptului la libertate şi siguranţă, marja de apreciere de care dispun statele membre este limitată în sensul că trebuie să existe un echilibru între interesele unei societăţi democratice şi interesul comun al apărării drepturilor individuale, fără a se aduce atingere substanţei dreptului la libertate şi siguranţă al persoanei (*Brogan ş.a. c. Regatului Unit*, §59; *Mancini c. Italiei*, §23).

3. Aplicaţii

S-a considerat că se pune în discuţie nu numai dreptul la libertate, dar şi dreptul la siguranţă în situaţia aşa-numitelor „extrădări deghizate": o persoană este predată statului solicitant sub pretextul intrării nelegale pe teritoriul statului solicitat, contrar unei hotărâri judecătoreşti prin care s-a dispus respingerea cererii de extrădare (*Bozano c. Franţei*, §60 şi *Iskandarov c. Rusiei*, §§148-151).

O gravă violare a dreptului la siguranţă şi a dreptului la libertate a fost stabilită în situaţii de dispariţii ale persoanelor aflate în custodia autorităţilor (*Kurt c. Turciei*, §§128-129; *Cakici c. Turciei*, §§105-107; *Luluyev ş.a. c. Rusiei*, §§122-125; *Batayev ş.a. c. Rusiei*, §225).

O arestare preventivă menţinută pentru o perioadă de timp considerabilă, în lipsa unor motive suficiente şi plauzibile, poate constitui în faza de judecată atât o încălcare a art. 5 parag. 3, cât şi a art. 6 parag. 1 din Convenţie (*Kreps c. Poloniei*, §§50-54; *Riccardi c. României*, §86). Totuşi, nu orice încălcare a art. 5 parag. 3 sub aspectul duratei nejustificate a măsurii

arestării preventive poate constitui şi o violare a art. 6 parag. 1, de vreme ce pentru a stabili că durata întregii proceduri nu a fost rezonabilă, Curtea analizează complexitatea cauzei, comportamentul procesual al celui acuzat şi diligenţele depuse de autorităţi în cursul judecării cauzei (*I.A. c. Franţei*, §98, §§111-112, §§114-115 şi §§119-122; *Kudla c. Poloniei*, §124).

Privarea de libertate poate avea consecinţe directe şi cu privire la exercitarea altor drepturi şi libertăţi fundamentale apărate prin Convenţie, de exemplu, dreptul la viaţă (art. 2 din Convenţie), dreptul de a nu fi supus torturii, pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante (art. 3 din Convenţie), dreptul de a nu fi supus sclaviei ori de a nu fi constrâns să execute o muncă forţată sau obligatorie (art. 4 din Convenţie), dreptul la viaţă privată, familială, la domiciliu şi la corespondenţă (art. 8 din Convenţie), dreptul la libertatea de asociere şi de reuniune (art. 11 din Convenţie), dreptul la libertatea de exprimare (art. 10 din Convenţie), dreptul la libertatea de mişcare (art. 2 din Protocolul nr. 4) etc.

4. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 225-236; *D.J. Harris, M. O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 122-137; *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights, p. 335-340; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 209-217.

Surse online: (36)

BCU IAŞI / CENTRU UNIVERSITAR LIBRARY

Dreptul la mediu

Ansamblu complex al normelor juridice care reglementează relaţiile ce se stabilesc între oameni privind atitudinea lor faţă de natură (ca element vital şi suport al vieţii) în procesul conservării şi dezvoltării în scopuri economice, sociale şi culturale a componentelor mediului înconjurător (naturale şi artificiale), precum şi relaţiile legate de conservarea lor, care presupune protecţie şi ameliorare.

Fr. *droit à un environnement sain*
Eng. *right to a healthy environment*

1. Reglementări internaţionale în materie
Art. 8 parag. 1 din Convenţie.

2. Noţiune şi conţinut
Dreptul mediului şi dreptul la mediu sunt strâns legate, dezvoltarea primului oferind loc recunoaşterii celui de-al doilea. În trasarea identităţii şi obiectului dreptului mediului, majoritatea autorilor subliniază vocaţia protectivă a acestei ramuri, printre care Jean Lamarque cu a sa operă din 1973, intitulată *Dreptul protecţiei naturii şi mediului.* Ideea de protecţie a inclus de-a lungul timpului nu numai prevenirea distrugerii, dar şi gestionarea raţională a resurselor naturală, eradicarea poluării. Recurgerea la termenii de „natură" şi de „mediu" pentru a desemna câmpul de aplicare a protecţiei a relevat o problemă de definire. „Mediul" trebuie distins de noţiunile apropiate ca „natură" ori „ecologie", acestea din urmă prezentând particularitatea că exclud fiinţa umană.

3. Istoric
Neologism importat de Statele Unite ale Americii în anii 1960, termenul de *mediu* (*environnement*) a apărut pentru prima dată în Larousse în 1972 sub definiţia următoare: „ansamblu de elemente naturale sau artificiale care condiţionează viaţa omului". Pornind de la această definiţie şi subliniind că este dificil de a concepe protejarea mediului independent de om, a fost definit mediul ca fiind ansamblul de elemente naturale şi culturale, a căror existenţă şi interacţiuni constituie cadrul vieţii umane. Atribuirea unui loc central omului în cadrul mediului se observă în dreptul internaţional, în Declaraţia de la Stockholm din 1972, Declaraţia de Rio din 1992. Un număr însemnat de reguli ale dreptului mediului îşi găsesc

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

originea în legislaţia de la începutul secolului al XIX-lea vizând promovarea industriei şi agriculturii, sau întărirea igienei şi salubrităţii publice. Dar această nouă disciplină s-a născut veritabil şi şi-a dobândit specificul în anii 1970, ca urmare a preocupărilor sociale şi politice faţă de progresul economic, degradarea aşezărilor şi riscul epuizării resurselor naturale. Identificarea soluţiilor s-a manifestat prin adoptarea unor importante instrumente internaţionale relativ la lupta împotriva poluării aerului şi a apei, prezervarea faunei şi resurselor naturale. Legislaţiile naturale şi comunitare s-au dezvoltat în paralel. Conţinutul tuturor acestor reglementări a evoluat, trecând spre un drept sectorial şi tehnic care ia în considerare în mod distinct problemele de mediu (apă, faună, floră, pădure, deşeuri, substanţe chimice etc.).

Revendicarea unui drept al omului la mediu s-a exprimat pe plan internaţional la Conferinţa de la Stockholm care proclama că „omul are un drept fundamental la libertate, egalitate şi condiţii de viaţă satisfăcătoare, într-un mediu a cărui calitate să îi permită să trăiască în demnitate şi bună-stare. El are datoria de a proteja şi ameliora mediul pentru generaţiile prezente şi viitoare". Au urmat Convenţia de la Aarhus din 25.06.1998 şi Declaraţiile de la Rio şi Johannesburg (2002) care au consacrat explicit dreptul fiecărui om la mediu care trebuie protejat.

4. Aspecte jurisprudenţiale

Cât priveşte dreptul european, absenţa menţionării dreptului la mediu în cadrul Convenţiei Europene a Drepturilor Omului a determinat Curtea Europeană a extinde protecţia vieţii private a individului în temeiul art. 8 din Convenţie la mediul înconjurător sănătos în care acesta are dreptul să trăiască (*López Ostra c. Spaniei*; *Guerra c. Italiei*; *Tătar c. României*; *Băcilă c. României*). Mai multe articole din Convenţie au putut fi utilizate pentru a asigura protecţia indirectă a mediului. Este vorba de art. 2 chiar dacă în mod excepţional (*L.C.B. c. Regatului Unit*; *Oneryildiz c. Turciei*; *Budayeva ş.a. c. Rusiei*) sau de art. 3 ceea ce este mai puţin frecvent (*Lopez Ostra c. Spaniei*), art. 1 din Protocolul nr. 1 (*Depalle c. Franţei*; *Brosset-Triboulet c. Franţei*). Însă art. 8 este cel care îndeplineşte rolul central în protejarea mediului. Deşi Convenţia nu recunoaşte în mod explicit dreptul la un mediu sănătos şi calm, când o persoană suferă în mod grav şi direct din cauza zgomotului şi a altor forme de poluare, o problemă se pune sub incidenţa art. 8 (*Hatton ş.a. c. Regatului Unit*, §96; *Powell şi Rayner c. Regatului Unit*, §30). Asigurarea efectivităţii drepturilor protejate a condus în acest domeniu al protejării mediului, la

dezvoltarea obligaţiilor pozitive, autorităţile publice având obligaţia de a asigura punerea în aplicare a măsurilor necesare pentru a garanta drepturile protejate de art. 8. Această obligaţie se impune nu numai în situaţia în care ingerinţa decurge din activităţile autorităţilor statului, dar, asemenea dacă este consecinţa activităţilor sectorului privat (*Hatton ş.a. c. Regatului Unit*, §98). Curtea a impus totodată autorităţilor statului informarea publicului asupra riscurilor de mediu, stabilind o legătură directă între art. 8 şi noţiunea de informaţii pertinente, în timp ce pare a exclude legătura cu art. 10 (*Guerra c. Italiei*, în care Curtea a reţinut omisiunea autorităţilor de a informa reclamanţii asupra emisiunilor nocive ale unor instalaţii chimice situate în apropierea locuinţei lor).

În cauza *López Ostra c. Spaniei*, Curtea a afirmat că atingerile grave asupra mediului pot afecta bunăstarea unei persoane şi o pot priva de beneficiul său la domiciliu de o manieră în care să dăuneze vieţii private şi familiale, chiar şi fără a pune în primejdie gravă starea sa de sănătate. Fie că se abordează problema sub unghiul obligaţiei pozitive a statului – de adopta măsuri rezonabile şi adecvate pentru protejarea drepturilor individului în temeiul art. 8 parag. 1 sau sub unghiul ingerinţei autorităţii publice necesar a fi justificată conform parag. 2 al art. 8, principiile aplicabile sunt similare. În ambele cazuri trebuie să se ţină cont de **justul echilibru** care trebuie păstrat între interesele individului şi cele ale societăţii în ansamblu, statul beneficiind de o anumită marjă de apreciere. În plus, chiar şi pentru obligaţiile pozitive rezultând din parag. 1 al art. 8, obiectivele enumerate în parag. 2 al art. 8 pot juca un anumit rol în cercetarea echilibrului dorit (*Rees c. Regatului Unit*, §37; *Powell şi Rayner c. Regatului Unit*, §41). Curtea a reţinut că autorităţile municipale nu erau în principiu direct responsabile de emanaţiile staţiei de epurare de care se plângea reclamantul. Totuşi, oraşul permisese instalarea staţiei, iar statul subvenţionase construcţia ei. Consiliul municipal reacţionase cu celeritate, relocând gratuit în centrul oraşului de-a lungul lunilor iulie, august şi septembrie 1988 rezidenţii afectaţi, apoi închizând una din activităţile staţiei din 9 septembrie. În acelaşi timp, membrii consiliului municipal nu puteau ignora că problemele de mediu persistau după închiderea parţială, fapt confirmat de raportul unei agenţii regionale şi de expertize. Reclamantul s-a plâns că staţia nu îndeplinea condiţiile prevăzute de lege cât priveşte amplasamentul său şi absenţa autorizaţiei municipale. Curtea a notat că problema de legalitate a instalării şi funcţionării staţiei era pendinte în faţa Tribunalului Suprem din 1991, iar conform jurisprudenţei sale, incumbă autorităţilor naţionale în primul rând să interpreteze şi să

aplice dreptul intern. Curtea a arătat că are a se pronunța asupra aspectului dacă autoritățile naționale au luat măsurile necesare pentru protejarea dreptului reclamantului la respectarea domiciliului său, ca și a dreptului la viață privată și familială garantate de art. 8. S-a constatat nu numai că autoritățile nu au luat după data de 9.09.1988 măsuri în acest sens, dar și au contracarat decizii judiciare dispunând în acest sens, astfel au introdus apel împotriva deciziei judecătorești care ordona închiderea provizorie a stației, ceea de a determinat suspendarea măsurii de închidere. Și alte organe ale statului au contribuit la prelungirea situației, astfel, ministerul public, a atacat decizia de închidere provizorie de către judecătorul de instrucție în cadrul actelor de urmărire pentru delict ecologic, determinând ca măsura închiderii să rămână neexecutată până la 27.10.1993. Guvernul a amintit că orașul și-a asumat cheltuielile de mutare a reclamantului și familiei sale în centru, din 1.02.1992 până în februarie 1993. Curtea a notat, însă, că reclamanții au suportat de-a lungul a mai multor 3 ani neplăcerile cauzate de stație, iar oferta municipalității nu a putut înlătura complet aceste inconveniente. Curtea a apreciat că statul nu a menținut un just echilibru între interesul economic al orașului, cel de a dispune de o stație de epurare și beneficiul efectiv al reclamantului de dreptul la respectarea domiciliului său, a vieții sale private și familiale.

În cauza *Băcilă c. României*, Curtea a concluzionat încălcarea obligațiilor pozitive impuse de art. 8 din Convenție pentru respectarea dreptului la un mediu sănătos prin faptul ca statul nu a știut să păstreze un echilibru just între interesul bunăstării economice a orașului Copșa Mică – cel de a menține activitatea principalului angajator din oraș – și dreptul efectiv al reclamantei la respectarea domiciliului său și a vieții sale private și de familie. Incapacitatea autorităților locale de a constrânge uzina Sometra să reducă poluarea la niveluri compatibile cu bunăstarea locuitorilor din Copșa Mică.

În cauza *Brânduşe c. României*, Curtea a reținut că, chiar dacă starea de sănătate a reclamantului nu s-a degradat ca urmare a situării locului de detenție, lângă groapa de gunoi a orașului, aceasta nu determină inaplicabilitatea art. 8, iar față de concluziile studiilor de mediu realizate de autorități ce confirmau nivelul ridicat de poluare și perioada îndelungată în care reclamantul a suferit din cauza noxelor puternice emanate, Curtea a reținut afectarea dreptului său la viață privată, fără ca aceasta să reprezinte o simplă consecință a regimului privativ de libertate (§67).

În cauza *Hatton c. Regatului Unit*, Curtea în compunerea Marii Camere, a reținut că planul de zbor aplicat pe un aeroport aflat lângă

locuinţele reclamanţilor aducea atingere vieţii private a acestora, respectiv posibilităţii de a utiliza în mod normal locuinţele lor, dar planul de zbor contestat a constituit o măsură generală care afecta toate persoanele aflate în aceeaşi situaţie, iar deranjamentele sonore nu erau cauzate direct de autorităţi, ci de companiile private. S-a notat, însă, de Curte că statul a impus noul plan de zbor ceea ce semnifica o ingerinţă în drepturile reclamanţilor şi statul avea obligaţia reglementării activităţii industriei private astfel încât să asigure respectarea drepturilor. Din ambele situaţii, era de analizat justul echilibru ce trebuia asigurat între interesele reclamanţilor şi cele ale societăţii în general. Curtea a notat că autorităţile naţionale au căutat să realizeze un asemenea echilibru atât pe fond, cât şi pe plan procedural, reţinându-se neîncălcarea art. 8 din Convenţie. Pe plan procedural, autorităţile au monitorizat în mod consistent situaţia, poziţia lor în cercetarea tulburării somnului şi zborurile de noapte nefiind statică. Schema de zboruri contestată a fost precedată de o serie de investigaţii şi studii efectuate de-a lungul unei lungi perioade timp. Noile măsuri introduse au fost anunţate în public printr-un act de consultare care s-a referit la rezultatele studiului Departamentului de Transport care includea o cercetare a zgomotului aeronavelor şi afectarea somnului, act care a fost publicat şi trimis la organismele reprezentând industria aviatică şi cetăţenii trăind lângă aeroporturi. Curtea a mai reţinut că preţurile imobilelor nu au avut de suferit din cauza zgomotului de noapte şi a considerat rezonabil, în determinarea impactului a unei politici generale ori individuale într-o arie particulară, să fie luată în considerare abilitatea individuală de părăsi zona. Acolo unde un număr limitat de persoane într-o arie (2 ori 3% din populaţia afectată, conform studiului de somn efectuat în speţă) sunt în mod particular afectate de o măsură generală, faptul că acestea pot, dacă vor, să se mute în altă parte fără pierderi financiare poate fi signifiant faţă de rezonabilitatea măsurii generale.

În cazul punerii în discuţie a protejării dreptului la mediu înconjurător sănătos, este dificil a se opera distincţia dintre dreptul la viaţă privată, dreptul la viaţă familială şi dreptul la domiciliu, toate intrând în domeniul de aplicaţie a art. 8 din Convenţie, respectarea tuturor acestora din urmă implicând şi asigurarea unui mediu sănătos [Bîrsan, p. 643, pct. 92]. Atunci când guvernul unui stat desfăşoară activităţi periculoase, de exemplu o instalaţie nucleară, susceptibilă să producă consecinţe nefaste şi pe termen lung, respectarea dreptului la viaţă privată şi familială impune autorităţilor o procedură de acces la ansamblul informaţiilor pertinente şi concludente privitoare la aceste activităţi. În măsura în care

obligaţia de informare a fost adusă la îndeplinire de autorităţi, nu se va reţine o încălcare a art. 8 din Convenţie (*McGinley şi Egan c. Regatului Unit*, §§101-103). În cauza *Tătar c. României*, Curtea a reţinut încălcarea obligaţiilor pozitive impuse de art. 8 din Convenţie pentru respectarea dreptului la un mediu sănătos prin neefectuarea, în prealabil, a unor studii şi analize referitoare la riscul pe care activitatea industrială de *exploatare a minereurilor prin utilizarea cianurilor* de sodiu le-ar putea avea asupra mediului şi sănătăţii reclamanţilor; pentru neorganizarea unor dezbateri publice şi neinformarea persoanelor interesate asupra acestor riscuri; pentru neîndeplinirea, după producerea accidentului ecologic din ianuarie 2000 de la Baia Mare, a obligaţiilor de a lua toate măsurilor necesare de prevenire pe viitor a unor astfel de evenimente, pentru menţinerea reclamanţilor într-o stare de angoasă în *absenţa furnizării informaţiilor* relevante cu privire la riscurilor accidentului ecologic asupra mediului şi a stării lor de sănătate.

Limitele protecţiei dreptului la un mediu sănătos se constituie în necesitatea de a se concluziona că atingerile aduse mediului înconjurător produc consecinţe nefaste asupra vieţii private sau familiale ale unor persoane, iar nu degradarea generală a mediului, fără a fi afectat în sine dreptul la viaţă privată ori familială a reclamanţilor (*Kyrtatos c. Greciei*, §52). Este necesar a se constata că a fost afectat în mod direct modul de viaţă al persoanelor, ingerinţele în condiţiile de viaţă ale animalelor şi modificările aduse mediului prin amenajări urbane fără a fi, însă, afectat în mod grav modul de viaţă al persoanelor interesate neconstituind o ingerinţă în art. 8 parag. 1 din Convenţie [Bîrsan, 2010, p. 644, pct. 94].

5. Referinţe bibliografice

Specifice: *C.R. Romiţan*, Dicţionar de dreptul mediului, Ed. All Beck, Bucureşti, 2004, p. 64-65; *D. Marinescu*, Tratat de dreptul mediului, Ed. All Beck, Bucureşti, 2003, p. 43.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. 2, p. 639 şi urm.; Dictionnaire des droits fondamentaux, sous la direction de *D. Chagnollaud, G. Drago*, p. 451 şi urm.; *J.-F. Renucci*, Droit européen des droits de l'homme. Contentieux européen, p. 217 şi urm.; *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre (dir.)*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 373-374.

Dreptul la reputaţie

Element esenţial al dreptului la respectarea vieţii private, ce presupune ca o persoană să nu-şi vadă lezată onoarea şi consideraţia, parte a integrităţii sale fizice şi psihice.

Fr. *droit à la réputation*
Eng. *right to reputation*

1. Reglementări internaţionale în materie

Art. 8 din Convenţie.

2. Conţinut şi aspecte jurisprudenţiale în materie civilă

Dreptul la reputaţie intră în domeniul de aplicare al art. 8 din Convenţie, ca o componentă a vieţii private a persoanei, parte a integrităţii sale fizice şi psihice (*Abeberry c. Franţei*; *Leempoel S.A. ED. Ciné Revue c. Belgiei*).

Reputaţia unei persoane afectată de publicarea unei cărţi este apărată de art. 8 din Convenţie, iar Curtea are obligaţia de a verifica măsura în care autorităţile naţionale au respectat justul echilibru ce trebuie să existe în protejarea a două valori distincte care, în unele situaţii se pot găsi în conflict, respectiv *libertatea de exprimare şi dreptul la reputaţie* (*Chauvy ş.a. c. Franţei*, §70).

Curtea a reţinut că au reprezentat încălcări ale dreptului la reputaţie: publicarea fotografiei reclamantului însoţită de un comentariu defăimător; publicarea unor fotografii ale reclamantului fără ca acesta să fie denumit, dar cu descrierea locului de muncă şi a domiciliului său, aşa încât a putut fi identificat de ziarişti; anularea de instanţa supremă a unor decizii ale instanţelor inferioare prin care doi înalţi funcţionari de poliţie au fost repuşi în drepturi şi despăgubiţi ca urmare a achitării de acuzaţia de a fi săvârşit acte de tortură, cu motivarea că daunele morale nu erau în legătură directă cu revocarea lor din poliţie; acuzarea reclamantului în presă că ar fi făcut parte din organele de represiune ale unui stat totalitar (*Minelli c. Elveţiei*; *A. c. Norvegiei*; *Taliadorou şi Stylianou c. Ciprului*; *Petrina c. României*) [Bîrsan, 2010, p. 621, pct. 50].

Chiar dacă este în contextul unei dezbateri publice, reputaţia unei persoane este parte a identităţii personale şi a integrităţii sale psihologice şi, prin urmare, face parte din viaţa privată a persoanei respective, a reţinut Curtea Europeană în cauza *Pfeifer c. Austriei*. Instanţele interne au

considerat declaraţia contestată ca fiind o judecată de valoare cu suficientă bază factuală pentru a nu fi defăimătoare. Curtea nu a fost convinsă de această apreciere, deoarece declaraţia a stabilit în mod clar o legătură cauzală între acţiunile reclamantului şi sinuciderea profesorului. O astfel de legătură nu a constituit o chestiune speculativă, ci un fapt susceptibil de a fi dovedit clar, dar nu a fost oferită Curţii nicio probă despre existenţa ei. Deşi este adevărat că până şi declaraţiile şocante sau ofensatoare sunt protejate de dreptul la libertatea de exprimare, declaraţia în cauză a depăşit limitele acceptabile prin faptul că l-a acuzat pe reclamant de comportament criminal presupus a-l fi dus în cele din urmă pe profesor către suicid. Chiar dacă declaraţia putea fi înţeleasă ca o judecată de valoare, a lipsit o bază factuală suficientă. Folosirea expresiei „un membru al unei asociaţii de vânătoare" sugerează că reclamantul a acţionat în cooperare cu alte persoane în scopul persecutării şi atacării profesorului. Nu există indicii că reclamantul, care doar a scris un articol la începutul seriei de evenimente, ar fi acţionat într-o astfel de manieră sau cu o asemenea intenţie, iar articolul său nu a depăşit limitele criticii acceptabile. Curtea nu a fost prin urmare convinsă că motivele avansate de instanţele interne depăşesc în greutate dreptul reclamantului la protecţia reputaţiei sale (*Pfeifer c. Austriei*).

În hotărârea *Polanco Torres şi Movilla Polanco c. Spaniei*, Curtea a avut în vedere criteriul atingerii reputaţiei de o anumită gravitate. Este necesar ca afirmaţiile factuale să fie suficient de serioase şi publicarea lor să aibă un impact direct asupra vieţii private a individului. Pentru ca art. 8 să fie aplicabil, publicarea care ar putea afecta reputaţia unei persoane şi care constituie o încălcare a vieţii private trebuie să fie de o anumită gravitate, astfel încât integritatea personală să fie compromisă (*Karako c. Ungariei*).

Incumbă Curţii Europene a Drepturilor Omului să stabilească dacă statul, în contextul obligaţiilor pozitive care rezultă din art. 8 din Convenţie, a asigurat un just echilibru în cadrul protecţiei dreptului reclamantului la reputaţie, element integrant al dreptului la protecţia vieţii private şi a libertăţii de exprimare protejate prin art. 10. În cauza *C.V. Tudor c. României*, Curtea a observat că afirmaţiile jurnalistului C.I., cu ocazia emisiunii televizate din 7.10.1997, conţineau afirmaţii directe privind colaborarea reclamantului cu securitatea. Articolul de presă publicat la 27.10.1997 de acelaşi jurnalist întărea aceleaşi afirmaţii. Cu această ocazie, C.I. nu punea la îndoială calitatea reclamantului de agent al securităţii, atribuindu-i chiar şi un grad superior în ierarhia fostelor

servicii secrete. Articolul din 13.01.1998, publicat de M.D., privea acelaşi subiect şi conţinea afirmaţii similare. Curtea a considerat că, deşi au existat trei episoade diferite, afirmaţiile în litigiu se înscriau în cadrul aceleiaşi dezbateri şi făceau parte dintr-o campanie de presă îndreptată împotriva reclamantului. Curtea a apreciat că subiectul dezbaterii în cauză – adoptarea unei legislaţii care să permită a se dezvălui numele foştilor colaboratori ai securităţii – dezbatere mediatizată şi urmărită cu atenţie de marele public, reprezenta un interes major pentru întreaga societate românească. Colaborarea oamenilor politici cu această organizaţie reprezenta o chestiune socială şi morală foarte sensibilă în contextul istoric specific al României [*C.V. Tudor c. României, (nr. 1) şi (nr. 2)*].

În schimb, într-o altă cauză împotriva României, Curtea a considerat că afirmaţiile celor doi jurnalişti au trecut limitele acceptabile, acuzând reclamantul de a fi făcut parte dintr-un grup de represiune şi teroare utilizat de fostul regim ca instrument de poliţie politică. La aceasta se adaugă absenţa unui cadru legislativ care să permită, la momentul petrecerii faptelor, accesul publicului la dosarele securităţii, situaţie care nu ar putea fi imputabilă reclamantului. Chiar dacă se admitea ca afirmaţiile în cauză să poată fi considerate drept judecăţi de valoare, Curtea a considerat că acestea sunt lipsite de orice bază de fapt. Nu exista niciun indiciu ca reclamantul să fi lucrat în calitate de agent al securităţii; şi răspunsul oficial al C.N.S.A.S., în 2004, a confirmat, de altfel, absenţa oricărei implicări a reclamantului în structurile securităţii. În aceste circumstanţe, Curtea nu a fost convinsă că motivele avansate de instanţele interne în vederea protejării libertăţii de exprimare erau suficiente pentru a prima în faţa reputaţiei reclamantului. Curtea a apreciat că nu a existat un raport de proporţionalitate rezonabil între interesele concurente implycate. În consecinţă, a fost încălcat art. 8 din Convenţie (*Petrina c. României*).

3. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 621 şi urm.; *D. Bogdan, M. Selegean*, Drepturi şi libertăţi fundamentale în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului, p. 378-400; *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre (dir.)*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 985-986; *D. Chagnollaud, G. Drago*, Dictionnaire des droits fondamentaux, p. 735-737; *I. Lasagabaster Herrarte (dir.)*, Convenio europeo de derechos humanos: comentario sistematico, p. 308-324; *J.-F. Renucci*, Droit européen des droits de l'homme. Contentieux européen, p. 180 şi urm.

R.-M. Călin

Dreptul la tăcere

Dreptul acuzatului de a păstra tăcerea pe durata procedurilor.

Fr. *le droit de se taire*
Eng. *the right to remain silent*

1. Noţiune şi reglementare

Dreptul la tăcere sau privilegiul contra autoincriminării conferă dreptul acuzatului de a păstra tăcerea cu privire la faptele care i se reproşează şi de a nu contribui prin propria declaraţie la propria acuzare.

Dreptul la tăcere este reglementat în următorul *instrument internaţional*: art. 17 parag. 3 din Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice.

Convenţia nu prevede în mod expres dreptul la tăcere şi dreptul de a nu contribui la propria incriminare. Cu toate acestea, Curtea Europeană a statuat că acestea sunt reguli internaţionale general recunoscute care ţin de esenţa noţiunii de proces echitabil, consacrat în art. 6 din Convenţie (*Murray c. Regatului Unit*; *Paul Quinn c. Irlandei*; *Coëme ş.a. c. Belgiei*; *A.H.P. c. Belgiei*; *J.B. c. Elveţiei*). Dreptul la tăcere şi dreptul de a nu contribui la propria incriminare, care se mulează pe opinia Curţii potrivit căreia art. 6 nu impune vreo colaborare a persoanei acuzate cu autorităţile judiciare, este strâns legat de *prezumţia de nevinovăţie*, înscrisă în art. 6 parag. 2 din Convenţie care pretinde nu numai ca judecătorii să nu aibă o părere preconceputăcă actele incriminate, dar, în acelaşi timp, ca administrarea probelor de vinovăţie să cadă în sarcina acuzării şi ca orice dubiu să profite acuzatului (*John Murray c. Regatului Unit*; *Sounders c. Regatului Unit*; *Serves c. Franţei*; *Heaney şi McGuinness c. Irlandei*).

Domeniul de aplicare a acestui drept este circumscris materiei penale, respectiv tuturor tipurilor de infracţiune penală, de la cea mai simplă, până la cea mai complexă (*Sounders c. Regatului Unit*).

2. Aplicaţii

Raţiunea recunoaşterii dreptului la tăcere şi a dreptului de a nu contribui la propria incriminare constă, cu precădere, în nevoia protejării persoanei acuzate de comiterea unei infracţiuni în faţa exercitării unor presiuni din partea autorităţilor, precum şi în finalitatea evitării erorilor judiciare şi a atingerii scopurilor art. 6 din Convenţie. În acest fel, dreptul la tăcere şi

dreptul de a nu contribui la propria incriminare presupun că, într-o pricină penală, ipotetic acuza încearcă să-şi întemeieze argumentele sale fără să recurgă la elemente de probă obţinute prin constrângere sau presiuni, în dispreţul voinţei acuzatului (*Ludwig Weh c. Austriei*; *J.B. c. Elveţiei*; *Kolu c. Turciei*). Altfel spus, nicio persoană acuzată de comiterea unei infracţiuni nu poate fi obligată să facă declaraţii susceptibile să o expună unei sancţiuni sau condamnări penale.

Dreptul la tăcere şi privilegiul contra autoincriminării impun legiuitorului naţional să nu sancţioneze refuzul de a coopera (*Heaney şi McGuinness c. Irlandei*), obligaţia extinzându-se şi la autorităţile executive, dar, în acelaşi timp, permit judecătorului să interpreteze tăcerea ca admitere a vinovăţiei în anumite condiţii. Astfel, acuzatul are, de regulă, două opţiuni: de a nu face declaraţii, ceea ce îl poate avantaja – nu contribuie la propria acuzaţie, dar şi dezavantaja, întrucât, chiar Curtea Europeană permite tragerea de concluzii referitoare la vinovăţie din tăcerea acuzatului, sau de a rupe tăcerea, ceea ce, la rândul său, îl poate avantaja – oferă autorităţilor judiciare varianta apărării asupra faptelor, dar şi dezavantaja – declaraţia sa putând să-l incrimineze.

În considerarea dreptului analizat, o condamnare nu poate să fie întemeiată exclusiv sau în mod esenţial pe tăcerea acuzatului, pe refuzul său de a răspunde la întrebări sau de a depune mărturie în instanţă. În acelaşi timp, însă, aceste exigenţe nu ar putea împiedica să se ţină, totuşi, seama de tăcerea celui interesat, în situaţii care reclamă o explicaţie din partea sa. Curtea a avut ocazia să sublinieze că nu există o linie de demarcaţie netă între aceste două situaţii şi, ca atare, dreptul de a păstra tăcerea nu trebuie considerat ca fiind unul absolut, aşa încât nu s-ar putea spune că hotărârea acuzatului de a păstra tăcerea ar fi lipsită de orice semnificaţie, atunci când judecătorul de fond va aprecia probele în acuzarea acestuia. Dacă normele internaţionale recunosc acuzatului dreptul de a tăcea şi de a nu se autoincrimina, ele nu prevăd nimic referitor la consecinţele unei asemenea situaţii asupra soluţiei procesului. În acest context, Curtea a considerat că, pentru a arăta în ce măsură deducerea unor concluzii defavorabile acuzatului din tăcerea lui încalcă dispoziţiile art. 6 din Convenţie, trebuie ţinut seama de ansamblul circumstanţelor cauzei prin luarea în considerare a situaţiilor în care se poate proceda la deducţii cărora jurisdicţiile naţionale sunt îndreptăţite să le acorde o anumită importanţă, prin aprecierea elementelor de probă şi a eventualelor constrângeri inerente unei asemenea situaţii (*John Murray c. Regatului Unit*).

Vasiescu

În orice caz, posibilitatea de a trage concluzii defavorabile din tăcerea unui acuzat trebuie să fie limitată. Dacă în cea mai mare parte a cazurilor apare firesc faptul că o persoană inocentă este dispusă să coopereze cu organele de urmărire penală şi să explice că nu a participat la comiterea infracţiunii de care este învinuită, un acuzat poate, totuşi, într-o situaţie concretă, să aibă suficiente motive să nu dorească o asemenea cooperare. În special, o persoană inocentă are latitudinea să păstreze tăcerea până ce va fi în măsură să consulte un avocat. De aceea, Curtea a statuat că se impune o prudenţă deosebită atunci când se dă importanţă faptului că o persoană care se găseşte în stare de arest păstrează tăcerea asupra faptelor ce-i sunt imputate. Necesitatea menţinerii prudenţei nu dispare nici atunci când persoana în cauză a luat legătura cu avocatul său, dar păstrează în continuare tăcerea, deoarece nu se poate exclude ca persistenţa tăcerii să se întemeieze pe sfaturile date în acest sens, cu bună-credinţă, de avocatul său (*Averill c. Regatului Unit*).

Oricum, prudenţa de care trebuie să dea dovadă organele judiciare atunci când trag concluzii defavorabile pentru cel acuzat din tăcerea acestuia nu trebuie împinsă până la absurd, întrucât există anumite limite raţionale şi în această privinţă. De aceea, instanţa europeană a decis că dreptul de a păstra tăcerea şi de a nu se autoincrimina nu poate fi extins şi la date care se pot obţine de la acuzat prin recurgerea la puteri cu caracter coercitiv, date care există independent de voinţa celui suspectat de comiterea unei infracţiuni, cum ar fi: ridicarea de documente pe temeiul unui mandat de percheziţie, prelevarea unor probe biologice sau a unor ţesuturi corporale în scopul unei analize ADN (*Tirado Ortiz şi Lozano Martin c. Spaniei*; *P.R. şi H. c. Austriei*; *Tora Tolmos c. Spaniei*). Din contră, Curtea a constatat încălcarea art. 6 parag. 1 din Convenţie când autorităţile au cercetat şi condamnat o persoană, pentru că a refuzat să le comunice documentele compromiţătoare pe care au presupus că le deţinea. Curtea a statuat că acuzatul nu poate fi obligat să furnizeze el însuşi probele care susţin existenţa infracţiunii (*Jean-Gustave Funke c. Franţei*).

Dreptul la tăcere este unul personal, ceea ce înseamnă că nimic nu se opune ca o persoană să fie obligată să declare sau să înfăţişeze probe pe care le deţine în contra unei terţe persoane. Astfel, un terţ nu poate invoca dreptul la tăcere ca să refuze să comunice autorităţilor documentele sau probele care cerute de acestea şi care privesc o altă persoană acuzată.

Dreptul la tăcere este garantat nu numai persoanei acuzate, ci, în egală măsură şi celei chemate să depună ca martor într-un proces penal, dacă depoziţia acestuia poate să ducă la consecinţe de natură penală împotriva

sa. Astfel, cu prilejul raportului din 9.03.1962, Comisia EDH a avansat ideea după care martorii au dreptul să nu răspundă cu privire la faptele care sunt de natură să-i expună unei sancţiuni penale. Mai târziu, Curtea Europeană a menţinut ideea recunoaşterii şi în beneficiul martorului a dreptului la tăcere în cauza *Serves c. Franţei*, în care a făcut distincţie între obligaţia de a presta un jurământ – care nu poate fi refuzată şi justificată de necesitatea garantării sincerităţii răspunsurilor oferite de martor – şi aceea de a răspunde la întrebări – care poate fi refuzată în temeiul dreptului la tăcere.

3. Referinţe bibliografice

***Specifice*:** *V. Dabu, A.M. Guşan*, Dreptul la tăcere, drept fundamental, în Dreptul nr. 9/2003, p. 130 şi urm.; *C.S. Paraschiv, M. Damaschin*, Dreptul învinuitului de a nu se autoincrimina, în Dreptul nr. 2/2005, p. 141 şi urm.; *I. Griga, M. Ungureanu*, Dreptul la tăcere al învinuitului şi inculpatului, în Revista de Drept Penal nr. 1/2005; *F. Kuty*, L'étendue du droit au silence en procédure pénale, Chronique, p. 313 şi urm.

***Generale*:** *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului, Comentariu pe articole, vol. I, p. 527 şi urm.; *R. Chiriţă*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentarii şi explicaţii, vol. I, p. 400 şi urm.; *V. Pătulea*, Proces echitabil. Jurisprudenţa comentată a Curţii Europene a Drepturilor Omului, p. 49 şi urm.; *F. Kuty*, Justice pénale et procès équitable, vol. II, p. 279 şi urm.; *F. Sudre*, Dreptul european şi internaţional al drepturilor omului, p. 297 şi urm.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Dreptul la un recurs efectiv

Cale procedurală în faţa unei autorităţi naţionale pusă la dispoziţia oricărei persoane care, într-o manieră plauzibilă, se pretinde victimă a unei încălcări a drepturilor sale prevăzute de Convenţie şi prin intermediul căreia se poate statua asupra fondului dreptului pretins încălcat, precum şi a remedierii necesare.

Fr. *droit à un recours effectif*
Eng. *right to an effective remedy*

1. Noţiune. Importanţă

Dispoziţiile art. 13 din Convenţie trebuie citite în lumina prevederilor art. 1, care statuează obligaţia tuturor statelor contractante de a asigura persoanelor aflate sub jurisdicţia lor respectarea drepturilor şi libertăţilor prevăzute de Convenţie şi, totodată, în coroborare cu cele ale art. 35 din Convenţie, text care determină condiţiile de admisibilitate ale unei cereri individuale în faţa Curţii.

Mecanismul instituit de Convenţie se bazează pe *principiul subsidiarităţii* care, în contextul prezentei analize, semnifică faptul că primele chemate să asigure garantarea efectivă a drepturilor şi libertăţilor persoanelor sunt autorităţile naţionale. Numai în măsura în care persoana interesată nu a găsit un remediu naţional adecvat alegaţiilor sale referitoare la încălcări ale drepturilor şi libertăţilor prevăzute de Convenţie, mecanismul internaţional de protecţie al acestora urmează a fi pus în mişcare.

În prezent, se acordă o atenţie sporită dreptului la recurs efectiv, acesta devenind o adevărată piatră de temelie a mecanismului integrat de protecţie naţională-internaţională a drepturilor omului. Premisele de la care se porneşte în acest demers de consolidare a acestei prevederi convenţionale sunt două: în situaţia existenţei şi consolidării unui remediu intern efectiv, statul contractant nu mai apare ca un mare furnizor de cereri individuale, atingându-se astfel obiectivul degrevării instanţei internaţionale de la Strasbourg şi garantarea drepturilor şi libertăţilor convenţionale devine cu atât mai eficientă cu cât se realizează chiar la nivel intern, prin prisma autorităţilor care sunt mai bine plasate pentru a cunoaşte toate circumstanţele cauzei.

În rândul statelor membre există două abordări în privinţa implementării unui remediu intern efectiv. Unele state au optat pentru un recurs specific, respectiv au implementat căi procedurale cu o sferă de aplicare

strict determinată la anumite încălcări ale Convenţiei (de exemplu remediu pentru problematica duratelor de procedură), altele au optat pentru implementarea unui recurs intern cu caracter general (de exemplu plângere în faţa Curţii Constituţionale), susceptibil de a fi utilizat pentru toate pretinsele încălcări ale Convenţiei, iar în cadrul altor sisteme, cele două tipuri de remedii coexistă. Desigur, revine fiecărui sistem naţional să decidă ralierea la un model sau altul, ceea ce s-a constat, însă, este că statele care au reglementat un remediu intern cu caracter general furnizează mai puţine cauze în faţa Curţii.

Scopul art. 13 din Convenţie este acela de a oferi persoanelor interesate mijloace prin care să poată obţine, la nivel naţional, recunoaşterea şi protecţia adecvată a încălcărilor serioase şi legitime, pretinse ale drepturilor şi libertăţilor prevăzute de Convenţie, înainte ca un întreg mecanism internaţional de protecţie să fie pus în mişcare (*Kudla c. Poloniei*).

Astfel, dreptul prevăzut de art. 13 din Convenţie are un dublu rol: sprijinirea respectării celorlalte drepturi convenţionale şi stimularea caracterului efectiv al protejării drepturilor omului la nivel intern.

În ceea ce priveşte natura sa, art. 13 instituie un drept subiectiv procedural. În cauza *Iatridis c. Greciei* Curtea face distincţia între natura acestui drept şi cel protejat de art. 1 din Primul Protocol Adiţional, afirmând faptul că primul acordă persoanei o garanţie procedurală, respectiv dreptul la un remediu intern efectiv, în timp ce exigenţele procedurale inerente celui de al doilea drept sunt înglobate în obiectivul mult mai larg al textului art. 1 din Primul Protocol, acela de a asigura dreptul la respectarea bunurilor.

Dreptul consacrat de acest articol are un caracter accesoriu, el putând fi reclamat doar prin raportare la un drept sau o libertate protejată de Convenţie. Astfel, statele membre sunt obligate, în temeiul său, la crearea la nivel naţional a unor remedii efective doar pentru protejarea drepturilor şi libertăţilor prevăzute de Convenţie şi protocoalele sale. În măsura în care pretenţia concretă a reclamantului cade în afara câmpului de aplicabilitate a vreunei dispoziţii convenţionale, acesta nu poate invoca nici nerespectarea dreptului la un recurs intern efectiv în relaţie cu pretinsul drept încălcat (*Mecili c. Franţei*; *Estrosi c. Franţei*).

Dreptul prevăzut de art. 13 nu obligă statele membre la încorporarea Convenţiei în sistemele lor juridice interne, generând astfel posibilitatea autorităţilor naţionale să îşi bazeze raţionamentele în analiza plângerilor referitoare la pretinsele încălcări ale drepturilor şi libertăţilor, direct pe prevederile convenţionale. În cauzele *Leander c. Suediei* şi *James ş.a.*

c. Regatului Unit, Curtea a statuat că acest articol nu impune reglementarea unui recurs prin intermediul căruia orice persoană interesată să poată denunța, în fața unei autorități naționale, însești legile naționale ca fiind, *in abstracto*, contrare dispozițiilor Convenției. Prin urmare, calea de atac la care se referă art. 13 vizează o pretenție concretă a persoanei interesate, acte efective ale autorităților pronunțate în executarea legilor și prin care se pretinde atingerea unui drept subiectiv convențional.

Art. 13 din Convenție nu garantează un rezultat favorabil persoanei interesate, ca urmare a exercitării, la nivel național, a căii de atac puse la dispoziția sa, respectiv certitudinea constatării încălcării dreptului său și remedierea situației (*Costello Roberts c. Regatului Unit*). Ceea ce interesează din perspectiva Convenției este însăși reglementarea unui recurs intern, statele membre îndeplinindu-și obligația asumată sub acest articol în măsura în care fac dovada existenței sale, a caracterului său accesibil și efectiv pentru situațiile în care persoanele aflate sub jurisdicția lor invocă, în mod serios și legitim, pretinse violări ale Convenției. Eficacitatea recursului intern pus la dispoziție nu depinde de certitudinea unui rezultat favorabil (*Pine Valley Developments Ltd ș.a. c. Irlandei*).

Caracterul autonom al dreptului garantat de art. 13 din Convenție reiese din faptul că instanța europeană analizează îndeplinirea de către stat a obligației sale de reglementare a unui recurs intern chiar și în ipoteza în care plângerea reclamantului sub aspectul dreptului substanțial invocat ajunge să fie apreciată ca nefondată. Potrivit raționamentului Curții, dreptul la un remediu intern efectiv, înțeles în sensul reglementării unei căi procedurale accesibile și efective, trebuie garantat chiar și în situația unor alegații care, în final, se dovedesc a fi nefondate, având în vedere că numai prin accesarea unei astfel de căi se poate ajunge la o analiză asupra fondului pretenției (*Klass c. Germaniei*).

În concret, analiza efectuată de Curte în virtutea acestei dispoziții convenționale urmează două etape: dacă reclamantul poate pretinde în mod rezonabil că este victima unei încălcări a Convenției și natura remediului sau remediilor interne efective propuse de Guvernul pârât.

2. Invocarea unei încălcări „serioase și legitime"

Pentru a se putea prevala de dispozițiile art. 13 din Convenție, reclamantul trebuie să invoce o încălcare serioasă și legitimă a dreptului sau libertății sale convenționale (*grief défendable*; *arguable complaint*). Nu există obligația reglementării unui recurs intern efectiv pentru orice doleanță, ci doar pentru situațiile în care acestea se pot ridica la nivelul

unor alegaţii serioase şi legitime, apte să justifice atenţia unei instanţe internaţionale cu privire la temeinicia lor, în fond.

Din perspectiva acestei condiţii de aplicabilitate a art. 13, problema care s-a pus în jurisprudenţa Curţii a fost aceea a relaţiei dintre prevederile acestui articol şi cele ale art. 35 parag. 3 lit. a) din Convenţie care face referire la competenţa Curţii de a respinge ca inadmisibilă orice cerere individuală atunci când consideră că ea este incompatibilă cu dispoziţiile Convenţiei sau ale Protocoalelor sale, *în mod vădit nefondată* sau abuzivă. În cauzele *Boyle şi Rice c. Regatului Unit* şi *Powell şi Rayner c. Regatului Unit* s-a răspuns în sensul că, în ipoteza unei cereri vădit nefondate, din perspectiva încălcării unor drepturi substanţiale ale Convenţie, aceeaşi cerere individuală nu poate fi reţinută spre analiză din perspectiva art. 13 din Convenţie, statelor neputându-li-se impune implementarea unor remedii interne efective chiar şi pentru ipoteza în care reclamantul nu poate susţine, în mod serios şi plauzibil, o încălcare a drepturilor şi libertăţilor Convenţiei.

Cu titlu de exemplu, amintim că în cauza *Sabău-Pop c. României*, în care reclamantul se plângea de durata excesivă a procedurii judiciare în care a fost implicat, Curtea a statuat că cererea individuală pe tărâmul art. 6 parag. 1 din Convenţie este vădit nefondată, având în vedere că în cursul procedurii nu au existat întârzieri nejustificate, imputabile autorităţilor, soluţionarea laturii civile a cauzei durând aproximativ 4 ani şi 5 luni, iar autorul infracţiunii fiind identificat şi sancţionat după aproximativ 1 an şi 1 lună. În aceste condiţii, sub aspectul art. 13 invocat de reclamant, Curtea a amintit că acesta este aplicabil doar în ipoteza în care reclamantul poate invoca o „încălcare serioasă şi legitimă" (*arguable claim*) a drepturilor sale convenţionale. Or, faţă de concluzia la care ajunsese anterior în privinţa respectării dreptului la un proces echitabil, Curtea a apreciat că, în speţă, reclamantul nu poate invoca o astfel de încălcare.

Similar, în cauza *Rad c. României*, Curtea a statuat că alegaţia reclamantului referitoare la violarea vieţii sale private prin prisma imposibilităţii accesului la documentele CNSAS este vădit nefondată, instanţele naţionale analizându-i pretenţiile în mod adecvat, reclamantului fiindu-i acordat accesul, în mod direct, la dosarul aflat la C.N.S.A.S. În privinţa art. 13, invocat de reclamant din perspectiva faptului că dreptul naţional nu prevede un recurs efectiv care să îi permită condamnarea Consiliului la punerea la dispoziţie a originalului dosarului sau la distrugerea acestuia, precum şi pentru obţinerea identităţii reale a tuturor informatorilor, Curtea a statuat că, dată fiind concluzia la care a ajuns pe tărâmul art. 8 din

Convenţie, încălcarea invocată nu este una serioasă şi legitimă, fiind respinsă ca vădit nefondată, conform art. 35 parag. 3 şi 4 din Convenţie.

3. Remediu „efectiv"

Statele membre beneficiază de autonomie procedurală în privinţa formei pe care remediul intern efectiv o poate lua. În esenţă, configuraţia acestei căi variază în funcţie de specificul dreptului substanţial pretins a fi fost încălcat.

Poate fi invocat drept remediu efectiv un singur recurs intern, fie el general, fie special, sau o sumă de recursuri interne care, aplicate împreună, pot satisface atât cerinţa analizării substanţei încălcării invocate, cât şi acordarea compensaţiei aferente (*Leander c. Suediei*).

Cu titlu de principiu, acest remediu trebuie să fie unul efectiv, atât în teorie, cât şi în practică (*Conka c. Belgiei*; *Iovchev c. Bulgariei*). Din această perspectivă Curtea analizează nu numai dispoziţiile legale invocate de Guvern, ci şi practica judiciară pusă la dispoziţie de acesta, pentru a identifica modalitatea în care autorităţile naţionale competente le aplică, respectiv pentru a statua dacă remediul propus se bucură de suficientă certitudine la nivel naţional.

Un remediu intern nu rămâne decât teoretic dacă, odată urmat de reclamant, acesta se dovedeşte a fi excesiv de lung şi costisitor (*Iovchev c. Bulgariei*).

Totodată, remediul creat trebuie să acorde autorităţilor naţionale competente, în primul rând, dreptul de a analiza în substanţă pretinsa încălcare, iar, în ipoteza decelării unei violări a drepturilor sau libertăţilor convenţionale, dreptul de a remedia situaţia, respectiv de a preveni producerea vreunui prejudiciu (*Silver ş.a. c. Regatului Unit*).

Efectivitatea remediului este analizată de Curte şi din perspectiva modalităţii în care se pun în executare dispoziţiile luate de autorităţi pe calea procedurală indicată drept remediu intern. Neexecutarea hotărârii luate la nivel naţional, ca urmare a utilizării de către reclamant a căii procedurale indicate de Guvern sau executarea sa cu întârziere, duce la încălcarea art. 13 (*Oneryildiz c. Turciei*).

Noţiunea de „instanţă naţională" la care se referă art. 13 din Convenţie este una autonomă. Aceasta poate fi o instanţă judecătorească din sistemul judiciar naţional sau orice altă autoritate naţională (de exemplu avocatul poporului, comisie administrativ jurisdicţională).

Statele membre pot crea atât căi procedurale judiciare, cât şi remedii non-judiciare, remediul intern efectiv nu trebuie să fie neapărat o acţiune în justiţie, în faţa unui tribunal înţeles în sensul art. 6 din Convenţie.

Ceea ce Curtea impune statelor membre, în măsura în care acestea optează pentru o cale non-judiciară, este ca autoritatea în faţa căreia este trimis reclamantul să fie una „suficient de independentă şi imparţială" faţă de autoritatea publică acuzată de încălcarea Convenţiei. De exemplu recursul graţios, astfel cum el este reglementat şi în procedura administrativă naţională, nu ar putea trece drept un remediu intern efectiv, având în vedere că autoritatea decidentă asupra plângerii prealabile este în acelaşi timp şi parte a litigiului, neputându-se prevala de garanţiile de independenţă şi imparţialitate (*Khan c. Regatului Unit*).

Mai impune Curtea ca regulile procedurii puse la dispoziţie să fie unele adecvate, apte să conducă la o soluţionare temeinică a plângerii, fără a lăsa loc arbitrariului, cu respectarea dreptului la apărare al reclamantului şi cunoaşterea motivării deciziei luate (*Chahal c. Regatului Unit*).

Totodată, se solicită ca autoritatea învestită cu acest recurs să poată pronunţa o hotărâre recunoscută ca având valoare obligatorie şi executorie la nivel naţional. Recursul în faţa unei autorităţi care nu are decât o competenţă consultativă, de a emite opinii sau avize, nu este unul efectiv (*McCallum c. Regatului Unit*).

Un remediu intern nu poate fi considerat efectiv decât în ipoteza în care, pe lângă analiza substanţei încălcării pretinse şi remedierea disfuncţionalităţilor constatate, reclamantului i se poate acorda şi o reparaţie materială satisfăcătoare, similară celei pe care chiar instanţa internaţională ar acorda-o în situaţii asemănătoare. Acordarea de daune morale în ipoteza unei plângeri care vizează încălcarea art. 2 sau 3 din Convenţie este un ingredient esenţial pentru ca remediul intern pus la dispoziţie să treacă drept efectiv, în ochii Curţii (*McGlinchey c. Regatului Unit*).

Pe de altă parte, existenţa doar a unui remediu în despăgubire (morală/materială), fără ca acestuia să i se alăture şi o cale aptă să ducă la urgentarea anchetei penale sau la remedierea deficienţelor survenite pe parcursul său, nu constituie un recurs efectiv în sensul art. 13 în cazul în care pretinsele încălcări invocate de reclamant vizează art. 2 sau 3 din Convenţie, sub aspect material şi procedural (*Velikova c. Bulgariei*).

Chiar dacă, în anumite circumstanţe, posibilitatea promovării doar a unui recurs în compensaţie, poate fi suficientă pentru a respecta rigorile art. 13 din Convenţie, o valoare foarte redusă, derizorie a compensaţiilor acordate pentru încălcarea constatată a drepturilor convenţionale poate afecta caracterul efectiv al recursului pus la dispoziţie (*Wainwright c. Regatului Unit*).

În ipoteza în care încălcările invocate de reclamanți pot avea efecte ireversibile (de exemplu situația expulzărilor pretins a fi contrare art. 3 sau 8 din Convenție) față de situația lor personală, recursul intern pus la dispoziție trebuie să aibă un efect suspensiv de executare a deciziei autorităților, pentru a putea avea un caracter efectiv (*Jabari c. Turciei*). Autorităților naționale trebuie să li se dea posibilitatea de a analiza respectarea drepturilor convenționale ale reclamantului înainte ca măsura expulzării să fie executată.

În anumite circumstanțe, efectivitatea remediului intern a fost analizată și din perspectiva duratei necesare soluționării căii de atac puse la dispoziție. În situația în care pretinsa violare a Convenției vizează libertatea de asociere, este esențial ca autoritatea națională să se pronunțe asupra compatibilității măsurii interzicerii acestei libertăți cu dispozițiile art. 11, înainte ca data fixată pentru întrunire și apreciată de organizatori ca fiind esențială pentru atingerea scopului ei, să se împlinească (*Baczkowski c. Poloniei*).

În măsura în care în procedurile de expulzare a străinilor se invocă rațiuni de securitate națională, Curtea admite că remediul intern pus la dispoziția persoanei vizate poate suferi anumite îngrădiri (*Al Nashif c. Bulgariei*). Cu toate acestea, și în astfel de situații, un standard minim de garanții procedurale trebuie respectat: necesitatea ca autoritatea independentă care decide asupra plângerii să fie informată cu privire la motivele care au dus la decizia de expulzare, chiar dacă acestea nu pot fi făcute publice; autoritatea învestită cu o astfel de plângere trebuie să aibă competența de a refuza/anula măsura expulzării dacă apreciază că motivele de securitate națională invocate de autorități sunt arbitrare; trebuie să existe o minimă procedură contradictorie, cu respectarea dreptului reclamantului la a-și expune punctul de vedere și de a fi asistat de un avocat, care a trecut verificările de securitate impuse; trebuie analizată compatibilitatea măsurii expulzării cu imperativul respectării dreptului la viață privată și de familie a reclamantului, făcându-se un examen de proporționalitate între măsura dispusă de autoritățile administrative și motivele invocate de reclamant în temeiul art. 8 din Convenție.

4. Aplicații

(i) Configurația remediului intern efectiv în ipoteza în care plângerea reclamantului vizează încălcări ale art. 2 sau 3 din Convenție depinde de alegația concretă a acestuia.

Astfel, în ipoteza în care reclamantul nu se plânge de o acţiune intenţionată a autorităţilor, de o violenţă excesivă, folosită cu intenţie, de organele de poliţie, ci de omisiuni ale acestora, disfuncţionalităţi în organizarea unui sistem sau de o culpă în exercitarea profesiei medicale, existenţa în dreptul intern a posibilităţii angajării răspunderii civile delictuale, satisface exigenţele art. 13 din Convenţie.

În cauza *Csiki c. României*, Curtea a reluat raţionamentul său din cauza *Floarea Pop c. României*, apreciind că eventualele carenţe ale anchetei penale derulate ca urmare a decesului fiului său în timpul executării serviciului militar obligatoriu, ar fi putut fi remediate pe calea acţiunii civile. În speţă, plângerea reclamantei pe tărâmul art. 13 a cuprins două aspecte: pretinsa absenţă a unui remediu efectiv faţă de ineficienţa anchetei penale derulate ca urmare a decesului fiului său şi culpei medicale acuzate şi lipsa unui remediu intern pentru accelerarea anchetei penale sau pentru acordarea unor compensaţii ca urmare a unei durate deja excesive. În privinţa primului aspect, luând în considerare faptul că în speţă nu se punea problema unei violenţe intenţionate a autorităţilor, precum şi faptul că medicul cercetat fusese scos de sub urmărire penală în temeiul art. 10 lit. b) C.proc.pen., Curtea a apreciat că posibilitatea deschisă reclamantei de a promova o acţiune în răspundere civilă delictuală reprezintă un remediu intern efectiv.

În ceea ce priveşte, însă, cea de-a doua latură a plângerii sale în temeiul art. 13, Curtea a remarcat faptul că la acest moment nu există la nivel naţional vreo cale procedurală prin care partea interesată să poată obţine accelerarea unei anchete penale sau despăgubiri în cazul în care durata acesteia a depăşit deja un termen rezonabil.

În cauzele *Cobzaru c. României*, *Rupa (nr. 1) c. României*, *Carabulea c. României*, *Soare ş.a. c. României*, *Predică c. României*, cauze în care se pune problema unor acuzaţii de violenţe intenţionate, Curtea a constat încălcarea art. 13 din Convenţie, având în vedere absenţa unei anchete efective conduse în aceste cauze, unele din ele încă pendinte pe rolul parchetelor, fără identificarea vreunor suspecţi vinovaţi de producerea agresiunilor şi fără acordarea unor compensaţii financiare victimelor.

Inefectivitatea anchetei penale paralizează de fapt orice acţiune civilă subsecventă, având în vedere că în materie penală nu a fost identificată nicio persoană care ar putea fi trasă la răspundere pe calea civilă. Mai mult, Curtea a constat că eventuala cale a răspunderii civile delictuale este un recurs pur teoretic, fără a-i fi fost dovedită până acum eficienţa practică, având în vedere că, în majoritatea covârşitoare a exemplelor de

jurisprudenţă puse la dispoziţie, instanţele civile au ţinut cont de probele administrate în cursul anchetei penale finalizate fie cu neînceperea urmăririi penale, fie cu scoaterea de sub urmărire penală.

În cauza *Stoica c. României* s-a statuat că plângerea împotriva soluţiilor pronunţate de procuror în faza de urmărire penală, introdusă ca urmare a modificărilor legislative din 2003, reprezintă un remediu efectiv pentru corijarea pretinselor ineficienţe în derularea anchetei penale.

(ii) Într-un număr important de cauze pronunţate împotriva României, Curtea a analizat existenţa la nivel intern a unui remediu efectiv pentru condiţiile de detenţie contrare art. 3 din Convenţie.

În ceea ce priveşte plângerea având ca obiect condiţiile materiale de detenţie (suprapopularea, igiena nesatisfăcătoare la locul de deţinere, lipsa luminii naturale, îmbolnăvirea din cauza condiţiilor de detenţie etc.) s-a statuat că plângerea introdusă în temeiul O.U.G. nr. 56/2003 şi ulterior în temeiul Legii nr. 275/2006 la judecătorul delegat, la penitenciar, nu reprezintă un remediu efectiv, având în vedere că o eventuală soluţie favorabilă reclamantului nu poate duce la modificări efective, practice referitoare la încăperile din penitenciar (*Petrea c. României*; *Măciucă c. României*; *Leontiuc c. României*; *Banu c. României*). În privinţa condiţiilor materiale de detenţie, nici acţiunea în răspundere civilă delictuală nu poate constitui un remediu intern efectiv, aceasta putând duce exclusiv la acordarea unor compensaţii pentru suferinţele produse de suprapopulare, însă nu este aptă să modifice situaţia fizică a reclamantului (*Fulop c. României*).

Plângerea reclamantului în sensul suportării unor tratamente contrare art. 3 din Convenţie din cauza pierderii tuturor dinţilor, în timp ce se afla în penitenciar, conjugat cu imposibilitatea sa de a obţine o proteză dentară din cauza lipsei resurselor financiare şi a absenţei convenţiei dintre casa de asigurări de sănătate şi cabinetul medical al penitenciarului, a fost calificată ca vizând condiţiile materiale de detenţie şi, prin urmare, recursul intern pus la dispoziţia reclamantului şi prevăzut de O.U.G. nr. 56/2003, a fost apreciat ca ineficient (*V.D. c. României*).

Însă, în măsura în care pretenţiile efective ale deţinuţilor vizează deficienţe în asigurarea unei asistenţei medicale adecvate sau a unei hrane corespunzătoare, în cauza *Dobri c. României*, reluând jurisprudenţa sa din cauza *Petrea*, Curtea a statuat că plângerea formulată în temeiul O.U.G. nr. 56/2003 şi ulterior în temeiul Legii nr. 275/2006 reprezintă un remediu intern efectiv, necesar a fi epuizat înainte de sesizarea instanţei internaţionale.

(iii) Pentru situaţiile în care pretinsa încălcare a Convenţiei s-a produs din cauza duratei excesive a procedurii judiciare, remediul efectiv impus de Curte trebuie să răspundă unei duble exigenţe: să permită accelerarea procedurii pendinte şi remedierea încălcării prin acordarea de despăgubiri adecvate.

În măsura în care procedura judiciară (inclusiv faza executării) s-a terminat, un recurs compensatoriu este suficient pentru a satisface exigenţele art. 13 din Convenţie.

Recomandarea (2010)3 a Comitetului Miniştrilor din cadrul Consiliului Europei a subliniat necesitatea ca statele membre să acorde o atenţie sporită introducerii în sistemele lor naţionale a unui remediu efectiv pentru a trata plângerile referitoare la durata procedurilor, având în vedere că un număr deosebit de mare de cauze, aflate pe rolul Curţii, pun această problemă.

Recent, în cauza *Finger c. Bulgariei*, Curtea a reiterat principiile de bază în crearea la nivel intern a unui remediu care să trateze durata procedurilor. Din punctul său de vedere, cea mai bună soluţie este aceea de a implementa un sistem de prevenţie a prelungirii excesive a duratelor, sistem care să poată interveni în orice fază a litigiului. Se constată că recursul compensatoriu se dovedeşte a fi util doar *a posteriori*, nefiind apt să ducă la accelerarea procedurii în sine. Statele care au ales combinarea celor două căi, respectiv crearea unui remediu în accelerarea procedurii şi a unui remediu în despăgubire în cazul unor proceduri deja excesive, au răspuns cel mai bine cerinţelor Convenţiei [*Scordino (nr. 1) c. Italiei*].

În jurisprudenţa sa, Curtea a statuat că remediul disponibil trebuie să fie direct accesibil reclamantului, putând fi declanşat nemijlocit, la solicitarea sa (*Byloos c. Belgiei*). Totodată, remediul conceput trebuie să poată fi accesat în orice stadiu al procedurii şi în analiza pretinsei încălcări, autoritatea chemată să se pronunţe trebuie să poată lua în considerare întreaga procedură (*Bozi c. Croatiei*).

Un remediu intern destinat plângerilor pentru durata excesivă a procedurilor nu trebuie să devină el însuşi o procedură greoaie şi excesiv de lungă (*Vidas c. Croaţiei*).

A fost acceptat drept remediu intern şi posibilitatea reducerii pedepselor penale, în măsura în care din motivarea instanţei reiese cu claritate că s-a constatat depăşirea duratei rezonabile a procedurii penale şi, drept remediu intern, s-a dispus reducerea pedepsei închisorii (*Eckle c. Germaniei*).

România a fost condamnată încă din anul 2009 în temeiul art. 13 din Convenţie în coroborare cu art. 6, dat fiind absenţa unui astfel de recurs intern efectiv (*Abramiuc c. României*).

Apreciem că acțiunea în răspundere civilă a statului poate fi considerată drept un recurs compensatoriu eficient numai în măsura în care instanțele naționale nu condiționează angajarea sa de stabilirea clară și directă a unei culpe a pârâtului. O astfel de acțiune ar putea trece drept o îndeplinire a obligațiilor naționale sub art. 13 din Convenție numai în ipoteza în care instanța ar face o aplicare a principiului răspunderii obiective a statului pentru funcționarea serviciului public al justiției. Orice condiționare a angajării acestei răspunderi de stabilirea culpei directe a vreunei autorități (de exemplu culpa autorității administrative, a judecătorului cauzei, a grefierului arhivar etc.), intervenită pe parcursul procedurii, ar afecta caracterul efectiv al acestui remediu, având în vedere aspectele obiective care ar putea fi, în mod previzibil, invocate în apărare (de exemplu supraaglomerarea).

Mai mult, Curtea apreciază că, în ipoteza în care obiectul plângerii se referă la durata nerezonabilă a procedurii, în soluționarea sa, instanțele naționale trebuie să plece de la o prezumție relativă conform căreia durata excesivă a procedurii cauzează un prejudiciu moral, neputându-i-se impune reclamantului furnizarea de probe în acest sens [*Scordino (nr. 1) c. Italiei*].

Totodată, acțiunile civile întemeiate direct pe dispozițiile art. 13 din Convenție, din ce în ce mai frecvente la nivel național, ar putea fi considerate drept remedii efective, în măsura în care se face dovada unei practici clare și susținute în acest sens (*Abramiuc c. României*).

Implementarea la nivel național a unui remediu efectiv care să adreseze problematica duratelor de procedură, în configurația anterior menționată, ar rezolva totodată și chestiunea remediului intern aferent neexecutării hotărârilor judecătorești sau a tardivității executării lor.

(iv) În privința dreptului de proprietate, în cauza *Tudor Tudor c. României*, Curtea a statuat că acțiunea în răspunderea vânzătorului pentru evicțiune, întemeiată pe prevederile art. 1337-1351 C.civ. din 1864, în ipoteza admiterii acțiunii în revendicare a fostului proprietar împotriva chiriașului cumpărător, reprezintă un remediu efectiv care trebuie epuizat înainte de sesizarea instanței internaționale.

(v) Configurația remediului intern efectiv pentru încălcarea art. 6 din Convenție și a art. 1 din Primul Protocol Adițional la Convenție din cauza neexecutării hotărârilor judecătorești, este sugerată de Curte în două decizii pronunțate în contradictoriu cu Rusia și Republica Moldova.

Inițial, în cauza pilot *Bourdov c. Rusiei (nr. 2)*, CEDO a statuat că la nivel național exista o problemă structurală constând în neonorarea de

către statul rus a hotărârilor care îl obligau la plata unor sume de bani sau efectuarea unor acte. Astfel, s-a solicitat statului, în aplicarea art. 46 din Convenţie, să instituie, în termen de 6 luni de la data rămânerii definitive a hotărârii, una sau mai multe căi de atac interne efective în măsură să ofere o reparaţie corespunzătoare şi suficientă în cazurile de neexecutare sau întârziere a executării hotărârilor judecătoreşti.

În urma acestei hotărâri-pilot, Rusia a adoptat Legile nr. 68-FZ şi nr. 69-FZ care au intrat în vigoare la 4 mai 2010 şi permit sesizarea instanţelor naţionale pentru a obţine reparaţii pentru întârzierile la executarea hotărârilor pronunţate împotriva statului, ca şi pentru durata excesivă a procedurilor judiciare.

Ulterior, în două decizii din 23.09.2010 (*Nagovitsyn şi Nalgiyev*; *Fakhretdinov ş.a.*), Curtea a hotărât că reclamanţii sunt obligaţi să epuizeze noua cale de atac internă, precizând că statul şi-a îndeplinit obligaţia stabilită în sarcina sa. Mecanismul intern prevede următoarele: exclusiv posibilitatea acordării unor compensaţii financiare din cauza neexecutării sau a executării cu întârziere a hotărârilor judecătoreşti; cuantumul acordat ia în considerare întreaga perioadă de neexecutare a hotărârii şi analiza instanţelor este similară celei a Curţii Europene; mecanismul se aplică şi persoanelor care, la data legiferării sale, sesizaseră deja Curtea; acordarea compensaţiilor este independentă de stabilirea vreunei culpe din partea autorităţilor în neexecutarea hotărârii; compensaţiile se acordă în cazurile în care întârzierile în neexecutare nu pot fi direct imputate reclamantului; acţiunea pusă la dispoziţia creditorilor poate fi introdusă în termen de maxim 6 luni de la data expirării termenului acordat pentru executarea hotărârii sau de la data finalizării executării tardive.

Similar, în hotărârea-pilot *Olaru ş.a. c. Republicii Moldova*, Curtea a statuat asupra unei probleme structurale referitoare la neexecutarea hotărârilor judecătoreşti având ca obiect acordarea locuinţelor sociale. S-a solicitat statului ca, în termen de 6 luni de la data rămânerii definitive a acestei hotărâri, să instituie o cale de atac efectivă pentru aceste cazuri şi, în termen de 1 an de la data rămânerii definitive a hotărârii, să remedieze situaţia tuturor persoanelor care au fost victime ale neexecutării şi care au sesizat Curtea anterior acestei hotărâri. În consecinţă, în iulie 2011 s-a instituit în Republica Moldova o nouă cale de atac pentru a remedia neexecutarea hotărârilor definitive şi durata excesivă a procedurilor. Mecanismul pus în aplicare a fost verificat de Curte în cauza *Bălan c. Republicii Moldova*. Persoanele interesate pot obţine astfel despăgubiri, ca urmare a neexecutării hotărârilor judecătoreşti şi duratei globale a

procedurii. Mecanismul prevede ca instanţele naţionale să trateze această acţiune în despăgubiri în maxim 3 luni de la data sesizării, iar, examinarea fondului pretenţiilor va urma aceeaşi analiză ca cea efectuată de Curtea de la Strasbourg, fără a condiţiona admiterea cererii de stabilirea culpei autorităţii. Despăgubirile acordate vor acoperi atât prejudiciul material, cât şi cel moral. Aceste acţiuni nu sunt supuse taxelor de timbru. Pentru punerea în executare a hotărârii pronunţate ca urmare a acestei proceduri, nu se impune vreo formalitate din partea reclamanţilor.

(vi) În cauza *Samir Said al Khadumi c. României*, Curtea a apreciat că reclamantul, care se plângea de faptul că decizia Oficiului Român pentru Imigrări de a-l returna în Irak îl expune la tratamente contrare art. 3 din Convenţie, a beneficiat de o cale internă de atac efectivă, în temeiul O.G. nr. 102/2000, prin care instanţele naţionale au analizat plângerea sa împotriva deciziei ORI, având autoritatea de a o anula aplecându-se asupra alegaţiilor sale referitoare la potenţialele tratamentele inumane pe care le-ar risca în cazul returnării în Irak.

5. Corelaţia dintre art. 13 şi alte dispoziţii convenţionale

(i) Cu privire la controlul de legalitate a deţinerii unei persoane, s-a statuat că dispoziţiile art. 5 parag. 4 din Convenţie au un caracter de lege specială faţă de garanţiile puse la dispoziţie de art. 13, urmând astfel ca acestea să fie aplicate cu precădere (*De Jong ş.a. c. Olandei*).

Pe de altă parte, în măsura în care plângerea reclamantului excede sferei de aplicabilitate a art. 5 parag. 4 (de exemplu reclamantul se plânge de dispariţia copilului său în timp ce acesta se află în custodia autorităţilor), Curtea a statuat că se impune reglementarea la nivel intern a unui recurs efectiv distinct, în temeiul art. 13. Într-o ipoteză ca cea indicată anterior, pe tărâmul art. 13, Curtea a apreciat că reclamanţii trebuie să beneficieze la nivel intern de un remediu care să permită atât acordarea de despăgubiri ca urmare a dispariţiei copilului lor, cât şi desfăşurarea unor investigaţii riguroase cu privire la eveniment, de natură a duce la identificarea persoanelor vinovate (*Kurt c. Turciei*). Din această perspectivă, garanţiile art. 13 par a fi mult mai largi decât cele oferite de art. 5 parag. 1 din Convenţie.

(ii) În ceea ce priveşte interferenţa art. 13 cu art. 6 din Convenţie, în principiu, Curtea a statuat că ori de câte ori dreptul invocat de reclamant se subsumează noţiunii de „drept cu caracter civil" sau „acuzaţie în materie penală", garanţiile prevăzute de art. 6 se aplică prioritar, dat fiind faptul că acestea sunt mult mai riguroase decât cele prevăzute de art. 13

(*Kamasinski c. Austriei*). Un examen efectuat conform cerinţelor prevăzute de art. 6 înglobează în mod evident şi garanţiile instituite în temeiul art. 13 din Convenţie (*Vasilescu c. României*; *Brualla Gomez de la Torre c. Spaniei*).

Exemplificând aspectele anterior menţionate, în decizia *Stănculescu şi Chiţac c. României*, în care reclamanţii se plângeau de faptul că nu au beneficiat de un recurs intern efectiv pentru a se plânge de faptul că instanţa naţională nu a examinat un motiv esenţial al căii de atac extraordinare promovate în cauză şi nici nu s-a pronunţat asupra prescripţiei răspunderii civile, Curtea a indicat că alegaţiile reclamanţilor se analizează din perspectiva art. 6 din Convenţie, mai curând decât în virtutea art. 13.

Similar, în decizia *Stănciulescu c. României*, Curtea a analizat plângerea reclamantului, având ca obiect absenţa unui recurs intern faţă de refuzul instanţei naţionale de a sesiza Curtea Constituţională, din perspectiva art. 6 din Convenţie, apreciind că aceste garanţii sunt mult mai stricte decât cele prevăzute de art. 13. Pe fondul pretenţiei, Curtea a apreciat că procedura penală în care reclamantul a fost implicat a avut un caracter echitabil, refuzul instanţei naţionale de a sesiza Curtea Constituţională nefiind arbitrară, având în vedere că aceeaşi dispoziţie legală invocată mai făcuse obiectul controlului de constituţionalitate, reclamantul nefurnizând motive noi care ar fi impus o eventuală nouă sesizare a instanţei de control constituţional.

Plângerea reclamantului având ca obiect absenţa unei căi de atac împotriva unei hotărâri judecătoreşti a fost analizată de Curte din perspectiva art. 6, în prima decizie de inadmisibilitate pronunţată în temeiul noului criteriu de admisibilitate a cererilor individuale, absenţa unui prejudiciu semnificativ (*Ionescu c. României*).

Începând cu cauza *Kudla c. Poloniei*, Curtea şi-a nuanţat jurisprudenţa în materia concurenţei dintre art. 13 şi art. 6 din Convenţie. Astfel, s-a statuat că nu mai există o suprapunere între garanţiile oferite de cele două articole, în măsura în care obiectul plângerii reclamantului îl formează însăşi remediul pentru durata excesivă a procedurii judiciare în care a fost implicat. Statuarea asupra caracterului rezonabil sau nu a duratei procedurii este o chestiune care ţine indubitabil de sfera garanţiilor prevăzute de art. 6 şi urmează a fi analizată din această perspectivă. Însă chestiunea de a şti dacă reclamantul beneficia sau nu, la nivel intern, de un remediu efectiv pentru a se plânge de acest aspect, este distinctă de prima problematică şi urmează a se analiza din perspectiva art. 13 din Convenţie.

Prin urmare, începând cu această hotărâre, Curtea apreciază că în situaţia în care reclamantul se plânge de imposibilitatea invocării în faţa unei autorităţi naţionale a duratei excesive a procedurii, urmărind astfel acoperirea prejudiciului suferit şi/sau accelerarea procedurii judiciare, garanţiile art. 13 vin în completarea celor prevăzute de art. 6 din Convenţie.

Existenţa la nivel intern a unei căi procedurale prin care persoanele interesate se pot plânge de durata procedurii judiciare este o chestiune distinctă de caracterul fondat sau nu al pretenţiei referitoare la durata în sine a procesului. Astfel, chiar şi în ipoteza în care se ajunge la concluzia că durata procedurii nu a depăşit limita rezonabilităţii, statul riscă o condamnare în temeiul art. 13 în situaţia în care nu are reglementat la nivel intern un remediu efectiv pentru acest gen de plângeri.

(iii) În ceea ce priveşte concurenţa art. 13 cu latura procedurală a art. 2 sau 3 din Convenţie, în numeroase cauze, în funcţie şi de conţinutul efectiv al plângerii adresate de reclamant, Curtea a analizat respectarea garanţiilor atât din perspectiva art. 2 sau 3, cât şi prin prisma art. 13. Statuarea asupra caracterului ineficient al anchetei derulate ca urmare a decesului unei persoane, nu face, *ab initio*, superfluă orice analiză din perspectiva art. 13. Astfel, în cauza *Keenan c. Regatului Unit*, Curtea a reţinut că, dată fiind importanţa fundamentală a dreptului la viaţă, art. 13 impune, pe lângă plata unei compensaţii corespunzătoare, şi efectuarea unei anchete riguroase şi efective, aptă să ducă la identificarea şi pedepsirea persoanelor vinovate, inclusiv cu asigurarea unui acces efectiv a reclamantului la investigaţiile derulate. Un raţionament similar a fost reţinut de Curte şi în raport de art. 3, în cauza *Assenov ş.a c. Bulgariei*.

În esenţă, Curtea a ajuns să constate că garanţiile art. 13 sunt mult mai largi decât obligaţiile procedurale pe care statele le au pe tărâmul art. 2 sau 3 din Convenţie, astfel încât cererile întemeiate pe inexistenţa sau ineficienţa unei proceduri în despăgubire, ca urmare a agresiunii pretinse, trebuie analizate din perspectiva garanţiilor acestui articol (*Soare ş.a. c. României*).

(iv) În ceea ce priveşte garanţiile prevăzute de art. 8 din Convenţie, în cauzele *Sabou şi Pârcălab c. României* şi *Marcu c. României*, s-a reţinut că aplicarea automată a unei pedepse accesorii de interzicere a drepturilor părinteşti, ca urmare a unei condamnări penale, lezează dreptul reclamantului la un recurs efectiv prin intermediul căruia oportunitatea sau legalitatea unei astfel de sancţiuni să poată fi analizată.

În decizia *Trăilescu c. României* s-a statuat că reclamantul avea la dispoziţie un remediu intern efectiv prin care să solicite punerea la

dispoziţie a informaţiilor conţinute în dosarul său personal format la Ministerul Public pentru verificarea bunei reputaţii în vederea admiterii în profesia de magistrat, respectiv prevederile Legii nr. 677/2001.

Recent, în cauza *Bucur şi Toma c. României*, Curtea a reiterat aspectele deja reţinute în hotărârea *Rotaru c. României*, condamnând încă o dată statul român pentru absenţa unui remediu intern efectiv prin care o persoană să poată contesta deţinerea şi arhivarea de către serviciile de informaţii ale statului a interceptărilor şi datelor personale reieşite în urma ascultărilor efectuate sau pentru a contesta veridicitatea acestora.

5. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului, vol. II, p. 862-887; *R. Chiriţă*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentarii şi explicaţii, p. 589-603; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 557-577; *F.G. Jacobs, R. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 131-142.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Dreptul la viaţă

Drept suprem al fiinţei umane, a cărui respectare este însăşi condiţia exercitării celorlalte drepturi fundamentale.

Fr. *droit à la vie*
Eng. *right to life*

1. Noţiune. Consideraţii generale

Viaţa umană reprezintă, din perspectivă bio-medicală, fenomenul ce se naşte la interacţiunea dintre cele trei sisteme vitale: sistemul nervos central, sistemul respirator şi sistemul circulator. Totodată, ea reprezintă, din perspectivă antropologică, sinteza proceselor bio-psiho-sociale de adaptare a omului la natură şi la societate, în scop cultural. Există, desigur, şi diverse alte perspective filosofice ori religioase.

Niciunul dintre aceste unghiuri de vedere nu este (perfect) adecvat domeniului drepturilor omului. Apropiindu-ne de zona noastră de interes, vom spune că viaţa este o valoare, condiţia existenţei tuturor celorlalte valori ce constituie armătura existenţei umane. Din punct de vedere juridic nu vom privi niciodată, însă, viaţa ca atare, ci relaţiile sociale ce se nasc între indivizi, respectiv între individ şi stat, în legătură cu viaţa. Aceste relaţii sociale reglementate de o normă juridică creează un raport juridic în cadrul căruia interesează drepturile şi obligaţiile. Aşadar, atât normele de drept penal, cât şi normele internaţionale în materia drepturilor omului, protejează nu atât viaţa însăşi, cât dreptul la viaţă.

Dreptul la viaţă este un drept suprem al fiinţei umane, a cărui respectare este însăşi condiţia exercitării celorlalte drepturi sau, cum s-a spus, „valoarea supremă pe scara drepturilor omului" (*Streletz, Kessler şi Krenz c. Germaniei*, §94).

2. Consacrare în instrumente internaţionale la nivelul ONU şi al Consiliului Europei

Declaraţia Universală a Drepturilor Omului consacră în art. 3 faptul că „orice fiinţă umană are dreptul la viaţă", iar art. 6 din Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice precizează că „dreptul la viaţă este inerent persoanei umane".

Totodată, art. 2 din Convenţie afirmă că „dreptul oricărei persoane la viaţă este protejat prin lege (...)".

3. Embrionul uman, avortul voluntar şi avortul involuntar în practica CEDO

Un prim aspect interesant este cel legat de dreptul la viaţă al copilului nenăscut. În jurisprudenţa sa, fosta Comisie a statuat că avortul voluntar, efectuat cu scopul de a proteja sănătatea fizică şi mentală a mamei nu reprezintă o încălcare a art. 2 (*X. c. Regatului Unit*). Comisia a statuat că art. 2 nu poate fi interpretat ca recunoscând un drept la viaţă copilului nenăscut, în detrimentul dreptului la viaţă al mamei. Mai mult, apelând la un argument de interpretare după sensul obişnuit al termenilor, s-a constatat că „orice persoană" din textul art. 2 (*toute personne*; *everyone*) pare a nu se referi la o persoană nenăscută. De altfel, prin comparaţie cu Convenţia interamericană a drepturilor omului ce a prevăzut expres în art. 4 faptul că dreptul la viaţă este protejat prin lege, „în general, de la momentul concepţiei", Convenţia nu conţine o prevedere asemănătoare.

Mai mult, în cauza *H. c. Norvegiei*, Comisia a respins ca vădit nefondată plângerea tatălui potenţial al copilului, ce nu-şi dăduse consimţământul pentru avort, apreciind că avortul voluntar, chiar în lipsa unor motive medicale, nu poate fi considerat ca fiind contrar art. 2. În acest context, Comisia a statuat că nu exclude ca, în anumite circumstanţe, art. 2 din Convenţie să ofere protecţie şi copilului nenăscut. Nu au fost indicate, însă, care ar putea fi aceste circumstanţe.

A urmat cauza *Boso c. Italiei*, în care Curtea a reţinut că un avort voluntar efectuat, în conformitate cu legislaţia italiană, în primele 12 săptămâni de sarcină, în vederea protejării sănătăţii mamei, nu este contrar art. 2.

În cauza *Vo c. Franţei*, Curtea a avut de soluţionat o speţă în care reclamanta, ce dorea să ducă sarcina la bun sfârşit, a fost nevoită să facă un avort terapeutic din cauza unei erori medicale. În acest context s-a pus întrebarea în ce măsură avortul determinat de o eroare umană cade sub incidenţa art. 2; cu alte cuvinte, în ce măsură fetusul uman se bucură de un drept la viaţă într-o astfel de ipoteză. Curtea a considerat că nu este rolul său să decidă cu privire întrebări de genul „ce este o persoană?" sau „care este momentul când începe viaţa?", atât timp cât art. 2 statuează că legea trebuie să protejeze dreptul la viaţă al „oricărei persoane". Astfel, poziţia organelor convenţionale în legătură cu dimensiunea juridică, filosofică, etică, sau religioasă a fiinţei umane trebuie să ia în considerare diversele abordări de la nivel naţional. Dată fiind diversitatea acestor puncte de vedere, ar fi nepotrivit să se impună un standard legal exclusiv. De aceea, chestiunea începutului vieţii a fost lăsată în marja de apreciere a

statelor, reamintindu-se principiul conform căruia interpretarea Convenţiei este una evolutivă, vie, adaptat condiţiilor prezentului (*Vo*, §§81-82).

Ulterior, în cauza *Evans c. Regatului Unit*, Curtea a urmat aceeaşi linie, apreciind că soarta embrionului uman rezultat din procedura prealabilă fertilizării *in vitro* rămâne în marja de apreciere a statelor. În consecinţă, a fost respinsă plângerea reclamantei, sub aspectul art. 2 din Convenţie, în ceea ce priveşte distrugerea embrionului, în conformitate cu legislaţia britanică, urmare a faptului că fostul partener de viaţă al reclamantei nu şi-a mai dat consimţământul pentru realizarea fertilizării. Totodată, Curtea a statuat că termenul de „viaţă privată" este un termen larg ce include, *inter alia*, elemente cum ar fi dreptul la respectarea deciziilor de a avea sau a nu avea un copil (§71). Totuşi, analizând cauza şi din acest unghi de vedere, Curtea a statuat că nu a existat o încălcare a art. 8 din Convenţie (a se vedea şi cauza *Knecht c. României*).

Pentru cealaltă frontieră a dreptului la viaţă şi chestiunile ridicate de aşa-zisa moarte voluntară, a se vedea *eutanasia*.

4. Obligaţiile pozitive ale statelor

Din punctul de vedere al obligaţiilor pozitive ce revin autorităţilor naţionale pentru protejarea dreptului la viaţă este relevantă cauza *LCB c. Regatului Unit*, în care reclamantul s-a plâns de faptul că tatăl său, membru al forţelor militare, a fost expus la radiaţii nucleare înainte de naşterea sa, iar lipsa unei informări şi atenţionări adecvate a părinţilor asupra riscurilor a dus la îmbolnăvirea sa de leucemie, ceea ce constituie o încălcare a dreptului la viaţă. Cu acest prilej, CEDO a statuat că art. 2 obligă statele membre nu doar să se abţină, prin agenţii săi, de la orice atingere intenţionată şi ilegală a dreptului la viaţă, ci şi să ia măsurile de protecţie adecvate în cea ce priveşte viaţa persoanelor aflate sub jurisdicţia lor (§36). Pe fond, însă, plângerea reclamantului a fost respinsă.

În cauza *Oneryildiz c. Turciei* reclamantul a susţinut că moartea celor nouă apropiaţi ai săi în timpul accidentului din 28.04.1993 – explozia de gaz metan la un depozit de deşeuri ce a provocat o alunecare de teren fatală pentru mai multe persoane – şi lacunele procedurale în legătură cu acest fapt au condus la încălcarea art. 2 al Convenţiei. Curtea a decis în unanimitate că art. 2 din Convenţie, sub aspectul său substanţial, a fost încălcat, dată fiind absenţa măsurilor adecvate pentru a împiedica moartea accidentală a celor nouă apropiaţi ai reclamantului.

Tot sub aspectul măsurilor pe care un stat le poate lua pentru a preîntâmpina moartea unei persoane aflate sub jurisdicţia sa, în cauza *Gongadze c. Ucrainei*, Curtea a reţinut încălcarea art. 2 dat fiind eşecul autorităţilor de a lua măsurile adecvate pentru a preîntâmpina uciderea unui jurnalist. Astfel, cu puţin timp înainte de dispariţia sa, jurnalistul a informat pe procurorul general asupra faptului că membrii familiei sale erau chestionaţi şi supravegheaţi de poliţie, în scop de intimidare. Totodată, ceruse efectuarea unei anchete în acest sens şi luarea unor măsuri de protecţie. În condiţiile în care jurnalistul a fost găsit decapitat, iar poliţiştii respectivi au fost condamnaţi pentru omor – ulterior, după schimbarea guvernului – având în vedere şi faptul că alţi 18 jurnalişti fuseseră ucişi în această ţară anterior, Curtea a reţinut că atitudinea autorităţilor a evidenţiat o gravă neglijenţă în privinţa protecţiei vieţii jurnalistului respectiv. Astfel, s-a reamintit că obligaţiile pozitive ale statului apar în condiţiile în care autorităţile ştiau ori ar fi trebuit să ştie de existenţa unui risc real şi imediat cu privire la viaţa unei anumite persoane, care să provină din potenţiale acte criminale ale unor terţi. Cu toate acestea, statelor nu li se pot impune sarcini exorbitante, iar Curtea va aprecia, de la caz la caz, în ce măsură autorităţile ar fi putut, în chip rezonabil, să împiedice concretizarea riscului pentru viaţa unei persoane.

Statele au, totodată, o serie de obligaţii în materie de sănătate publică. Aceste obligaţii trebuie să se concretizeze în adoptarea unor reglementări care să impună spitalelor, din reţeaua publică sau privată, luarea unor măsuri de protejare a vieţii persoanelor. În cazuri de *malpraxis* este suficient ca sistemul judiciar să ofere calea unei acţiuni civile prin care să fie stabilită responsabilitatea medicală şi să se acorde despăgubiri persoanelor prejudiciate. Nu în ultimul rând, anchetele disciplinare pot constitui căi prin care să se reţină şi să se sancţioneze neglijenţa profesională a medicilor (*Calvelli şi Ciglio c. Italiei*).

În cauza *Dodov c. Bulgariei*, Curtea a considerat că a fost încălcat art. 2 în condiţiile în care mama reclamantei, o persoană vârstnică, suferind de Alzheimer şi plasată într-un cămin de bătrâni din reţeaua publică a dispărut, aparent, din cauza neglijenţei personalului, iar statul pârât nu a pus la dispoziţie părţii interesate o acţiune judiciară în cadrul căreia să fie stabilite responsabilităţile.

În legătură cu persoanele aflate în detenţie, Curtea a statuat că plasarea în celulă a unei persoane cu un criminal periculos, bolnav psihic, fapt ce a condus la uciderea primei persoane, constituie o încălcare a art. 2 (*Edwards c. Regatului Unit*). În acelaşi sens, în cauza *Predică*

c. României, Curtea a reţinut încălcarea art. 2, sub aspect material, deoarece decesul fiului reclamantului, aflat în detenţie, a avut loc în circumstanţe violente, iar statul român nu a reuşit să ofere o explicaţie convingătoare şi lămuritoare cu privire la acest deces (a se vedea, de asemenea, *Iorga ş.a. c. României*).

Obligaţia pozitivă a statelor de a acorda asistenţă medicală adecvată persoanelor aflate în detenţie a fost deseori subliniată de către Curte, făcându-se referire la starea lor particulară de vulnerabilitate (*Taïs c. Franţei*). Astfel, neacordarea asistenţei medicale, pentru ciroză hepatică, cu consecinţa decesului persoanei aflate în detenţie, a atras reţinerea de către Curte a încălcării art. 2, în sens material (*Gagiu c. României*, §§58-64).

O problemă specială s-a ridicat în privinţa cazurilor de sinucidere a unor persoane vulnerabile aflate în custodia statului. Mai întâi, în cauza *Keenan c. Regatului Unit*, Curtea a analizat în ce măsură aceste obligaţii pozitive se extind în cazul unui pericol de auto-agresiune. În acest sens, s-a apreciat că există măsuri pentru diminuarea pericolului de auto-agresiune (inclusiv de sinucidere), fără a se aduce atingere autonomiei persoanei. În cazul unei persoane cu tulburări psihice, auto-agresiunea nu poate fi analizată drept un act voluntar, ci poate fi privită drept gest involuntar, ca urmare a bolii. De aceea, luarea faţă de dl. Keenan a măsurii temporare a izolării, având drept urmare actul său suicidar, a ridicat problema îndeplinirii sau neîndeplinirii de către autorităţi a măsurilor pozitive destinate să îl protejeze pe acesta. Analizând în ansamblu circumstanţele cauzei, Curtea a constatat, însă, că statul britanic a luat suficiente măsuri pentru protejarea vieţii victimei, drept care, s-a respins plângerea sub aspectul art. 2. În schimb, tratamentul la care a fost supus în ultima perioadă a vieţii sale a ridicat o problemă sub aspectul art. 3 din Convenţie.

Ulterior, într-o cauză asemănătoare, Curtea a constatat încălcarea art. 2 în cazul sinuciderii unei persoane aflate în detenţie provizorie ce suferea de grave afecţiuni psihice, persoană ce mai avusese cu puţin timp în urmă o tentativă de sinucidere şi căreia îi fusese aplicată o sancţiune disciplinară severă, fără a se ţine seama de starea sa de sănătate (*Renolde c. Franţei*).

În fine, tot sub aspectul obligaţiilor pozitive, trebuie menţionată necesitatea ca statul să efectueze o anchetă efectivă în cazul încălcării dreptului la viaţă (a se vedea *ancheta efectivă*).

5. Restrângerile dreptului la viaţă

Parag. 1 al art. 2 prevede posibilitatea execuţiei unei sentinţe capitale pronunţate de un tribunal în cazul în care fapta săvârşită este pedepsită astfel de lege. Astfel, în versiunea originală a Convenţiei, pedeapsa cu moartea este permisă, cu condiţia respectării principiului legalităţii. Între timp, prin intrarea în vigoare a Protocoalelor Adiţionale nr. 6 şi nr. 13 la Convenţie, pedeapsa cu moartea a fost interzisă, atât pe timp de pace, cât şi în timp de război, nicio derogare nefiind permisă. Pentru mai multe detalii, a se vedea *pedeapsa cu moartea.*

Parag. 2 al art. 2 prevede celelalte trei ipoteze în care provocarea morţii nu este contrară acestui articol: a) recursul la forţă pentru a asigura apărarea unei persoane împotriva oricărei violenţe ilegale; b) recursul la forţă pentru efectuarea unei arestări legale sau pentru a împiedica evadare unei persoane reţinute; c) recursul la forţă pentru reprimarea, în conformitate cu legea, a unei revolte sau insurecţii.

Acest text ce prevede restrângerile permise ale dreptului la viaţă se impune a fi interpretat cu cea mai mare stricteţe. Pentru detalii, a se vedea *recurgerea la forţă.*

6. Referinţe bibliografice

Speciale: *N. Mărgineanu*, Condiţia umană – aspectul ei bio-psiho-social şi cultural, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1973.

Generale: *D.J. Harris, M. O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley*, Law of the European Convention of Human Rights, p. 37-56; *A. Filipaş*, Drept penal român. Partea specială, p. 87-137; *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 82-90; *B. Selejan Guţan*, Protecţia Europeană a Drepturilor Omului, p. 87-94.

Surse online: (3)

BCU IASI / FONDUL UNIVERSITAR

Drepturi fundamentale

Drepturi esenţiale ale omului, ce cuprind, în principal, drepturile civile, politice, economice, sociale şi culturale.

Fr. *droits fondamentaux*
Eng. *fundamental rights*

1. Drepturi civile şi politice

Fr. *droits civils et politiques*
Eng. *civil and political rights*

Această categorie de drepturi mai este numită şi de *primă generaţie*, fiind drepturile care au stat la baza adoptării Convenţiei. Ele includ dreptul la viaţă, dreptul de a nu fi supus relelor tratamente, dreptul la libertate, dreptul la respectarea vieţii private şi de familie, dreptul la respectarea corespondenţei etc. Drepturile de a doua generaţie adaugă un nou nivel de protecţie, în sferele economică, socială şi culturală. Cu titlu de exemplu, sunt drepturi *de a doua generaţie* dreptul la protecţie specială pentru bătrâni sau persoane cu dizabilităţi, dreptul la un mediu sănătos, libertatea artelor şi a ştiinţelor, liberul acces la cultură etc. Odată cu creşterea îngrijorării generale cu privire la mediu, perspectiva drepturilor omului încetează să mai fie pur individualistă şi se promovează şi drepturile „umanităţii", ca un întreg, şi „ale generaţiilor viitoare". Termenul de *a treia generaţie a drepturilor omului* include, printre altele: dreptul la apă şi la un mediu sănătos, drepturile colective şi de grup, dreptul la autodeterminare, dreptul la dezvoltarea economică şi socială, dreptul la resursele naturale, dreptul de participare la patrimoniul cultural etc.

Drepturile civile reprezintă împuternicirile individului ce-i asigură relaţia cu societatea (de exemplu dreptul la egalitate în drepturi, dreptul la viaţă, libertate şi securitate personală, dreptul la apărarea onoarei). Drepturile politice acordă posibilitatea participării indivizilor la administrarea statului şi a societăţii, acordarea cetăţeniei, dreptul de a alege şi de a fi ales etc.

Nucleul sistemului universal de protecţie a drepturilor civile şi politice constă în Carta Naţiunilor Unite (semnată la San Francisco la 26 iunie 1945 şi în vigoare de la data de 24 octombrie 1945) şi documentele internaţionale subsecvente. Două astfel de documente sunt cele mai semnifica-

tive în ceea ce priveşte drepturile civile şi politice: Declaraţia Universală a Drepturilor Omului (adoptată şi proclamată la data de 10.12.1948 de către Adunarea Generală a ONU) şi Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice (Pactul II ONU).

La nivel european, Convenţia consacră, în general, drepturi civile şi politice.

2. Drepturi economice, sociale şi culturale

Fr. *droits economiques, sociaux et culturaux*
Eng. *economic, social and cultural rights*

În preambulul Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului, adoptată în 1948, angajamentul de a recunoaşte „demnitatea inerentă şi drepturile egale şi inalienabile ale tuturor membrilor familiei umane (care) este fundamentul libertăţii, dreptăţii şi păcii în lume" nu a lăsat loc pentru o diferenţiere între drepturile civile şi politice, pe de o parte, şi drepturile economice, sociale şi culturale, pe de altă parte. Diferenţa a intervenit mai târziu, cu includerea drepturilor economice, sociale şi culturale în prima parte a unei Carte Internaţionale a Drepturilor Omului, şi anume Pactul internaţional cu privire la *drepturile economice, sociale şi culturale*, a doua parte fiind Pactul internaţional cu privire la *drepturile civile şi politice*. Mai târziu, în 1993, Declaraţia de la Viena a recunoscut drepturile civile şi politice şi, respectiv, drepturile sociale ca „indivizibile, interdependente şi corelate".

La nivelul Organizaţiei Naţiunilor Unite, cadrul legal în ceea ce priveşte aceste drepturi este constituit din: *Declaraţia Universală a Drepturilor Omului*, *Pactul internaţional cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale*, Convenţia internaţională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, Pactul internaţional cu privire la *drepturile civile şi politice*, Convenţia privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor, Convenţia împotriva torturii şi a altor tratamente crude, inumane sau degradante, Convenţia cu privire la drepturile Copilului, Convenţia internaţională privind protecţia drepturilor tuturor lucrătorilor migranţi şi a membrilor familiilor acestora, Convenţia internaţională pentru protecţia tuturor persoanelor de la o dispariţie forţată, Convenţia privind drepturile persoanelor cu handicap.

Sistemul de monitorizare este format din: Comitetul ONU pentru drepturile economice, sociale şi culturale, raportorii speciali ai ONU cu

privire la drepturile economice, sociale şi culturale (în ceea ce priveşte dreptul la o locuinţă adecvată, dreptul la educaţie, dreptul la hrană, dreptul fiecăruia de a se bucura de cel mai înalt standard posibil de sănătate fizică şi mintală şi capitolul: sărăcia extremă şi drepturile omului).

În cadrul Consiliului Europei, cadrul juridic este format din: *Convenţie, Carta Socială Europeană*, Codul European de Securitate Socială.

Sistemul de monitorizare este compus din: Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Comitetul European pentru Drepturi Sociale şi Consiliul Europei.

La nivelul Uniunii Europene, aceste drepturi sunt prevăzute în: Tratatul Constituţional, directive specifice, acorduri colective europene, Carta drepturilor fundamentale.

Sistemul de monitorizare este format din: Curtea de Justiţie a Uniunii Europene şi Agenţia pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene.

Punerea în aplicare a acestei categorii de drepturi a fost problematică şi controversată, în principal din cauza unor obstacole ideologice. Evaluarea punerii în aplicare a drepturilor sociale într-o anume ţară este şi ea un proces destul de dificil din cauza termenilor relativi în care aceste drepturi sunt reglementate şi, astfel, gama extrem de variată de astfel de drepturi, implicaţiile acestora asupra costurilor pentru guverne, deoarece este foarte dificil de evaluat dacă sunt sau nu sunt disponibile resurse financiare, mai ales în situaţii de criză economică.

În ultimul timp, s-a constatat o intervenţie judiciară în creştere în domeniul drepturilor sociale şi, prin urmare, acestea au început să-şi găsească locul în jurisprudenţa instanţelor naţionale, dar cel mai important, în jurisprudenţa celor două instanţe europene, *Curtea Europeană a Drepturilor Omului* (CEDO) şi Curtea de Justiţie a Uniunii Europene (CJUE). Este de remarcat de la bun început că cele două instanţe au moduri foarte diferite de intervenţie.

Pe de o parte, CJUE are o vastă jurisprudenţă în această materie, cele mai multe dintre drepturile socio-economice încorporate în *Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene* fiind deja recunoscute de către instanţa din Luxemburg.

Pe de altă parte, Convenţia nu conţine şi nu garantează drepturi socio-economice, puţinele excepţii fiind protecţia proprietăţii şi a dreptului la educaţie. Însă organele Convenţiei, dovedind un rol activ, au aplicat exigenţele convenţionale la această categorie de drepturi prin referire la drepturi prevăzute în Convenţie ale căror efecte atingeau sfera socială sau economică.

Astfel, cu titlu de exemplu, prin ricoşeu de la alte articole din Convenţie, Curtea a reuşit să dezbată în numeroase rânduri problema drepturilor sociale, dar se impune o şi mai mare referire la acestea în viitor. Dezbaterea teoretică privind drepturile socio-economice este axată pe responsabilitatea statului şi punerea în aplicare a acestei categorii de drepturi este dependentă de interesul statului în asigurarea unui sistem de securitate socială. Dar faptul că securitatea socială este lăsată în răspunderea statelor, care este, desigur, alegerea cea mai logică, nu trebuie să excludă categoria de drepturi socio-economice din competenţa instanţelor internaţionale.

Într-o epocă de lipsă de voinţă politică pentru apărarea deplină a drepturilor sociale, jurisprudenţa celor două instanţe europene poate fi singurul instrument viabil pentru a stabili standarde minime de protecţie, în special pentru grupurile vulnerabile.

3. Drepturi şi libertăţi de la care nu se poate deroga

Fr. *droits et libertés qui ne peut être dérogé*
Eng. *rights and freedoms which can not be derogated*

Între drepturile şi libertăţile prevăzute de Convenţie nu există o ierarhie formală, acest lucru reprezentând o atingere a principiului indivizibilităţii drepturilor omului, dar acestea se pot împărţi în drepturi de la care nu se poate deroga şi drepturi care pot suferi limitări.

Drepturile nederogabile sunt prevăzute de art. 2 (dreptul la viaţă), art. 3 (interzicerea torturii şi a tratamentelor sau pedepselor inumane sau degradante), art. 4 (interzicerea muncii sclaviei), art. 7 şi de Protocoalele nr. 6, 7 şi 13 Adiţionale la Convenţie (care nu permit rezerve).

Aceasta înseamnă că nu se poate deroga de la aceste drepturi în temeiul art. 15 din Convenţie.

Ele reprezintă *nucleul-dur* al drepturilor convenţionale şi necesită o protecţie absolută (Renucci, 2002).

Pe lângă Convenţie mai există o serie de instrumente juridice internaţionale care reglementează aceste drepturi: *Pactul internaţional al Organizaţiei Naţiunilor Unite cu privire la drepturile civile şi politice* şi *Convenţia interamericană a drepturilor omului*, deşi redactarea este puţin diferită.

Drepturile nu sunt absolute decât în stare naturală, devenind relativ intangibile în stare civilă. Explicaţia unor drepturi absolut intangibile se regăseşte în faptul că unele drepturi au origine cutumiară, valoare de

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

principii generale de drept înainte chiar de a deveni drepturi ale omului în sens convențional: interdicția sclaviei (1945), libertatea de conștiință, neretroactivitatea legii penale, *ne bis in idem*. Intangibilitatea rezultă, astfel, nu din forma dreptului, ci din conținutul lui.

Există două categorii de drepturi intangibile: a) absolut intangibile datorită logicii lor proprii (obiectul lor interzice, prin esență, orice atingere) și b) drepturi care interzic un act sau o omisiune care încalcă în mod vădit un alt drept al omului (relativ intangibile).

Sunt drepturi *absolut intangibile* din cauza logicii lor proprii: a) drepturi axiomatice (recunoașterea personalității juridice (art. 16 din DUDO) (prin recunoașterea principiului Kantian al demnității umane); b) drepturi legate de protecția forului interior (libertatea de conștiință – art. 18 și 19 din DUDO).

Sunt drepturi *relativ intangibile*: tortura și tratamentele inumane sau degradante, interzicerea sclaviei, neretroactivitatea legii penale, *ne bis in idem*.

4. Referințe bibliografice

Generale: *J.-F. Renucci*, Droit Européen des Droits de l'Homme, p. 281-368; *F. Sudre*, Droit Européen et international des droits de l'homme, p. 204-254; *D. Popovic*, Protecting property in European humna rights law, p. 140-144; *D. Popovic*, The emergence of the European human rights law, p. 140-144; *H.J. Steiner*, *P. Alston*, International Human Rights in context, p. 136-320; *R.C.A. White*, *C. Ovey*, The European Convention on human rights, p. 7, 73, 109, 209-214, 441; *O. de Frouville*, L'intangibilité des droits de l'homme en droit international, p. 117-125; *J.-F. Renucci*, Droit Européen des Droits de l'Homme, p. 69.

BCU IAȘI / CENTRU UNIVERSITAR

Drepturi şi obligaţii cu caracter civil

Drepturi subiective în ordinea juridică a statelor contractante şi care aparţin domeniului libertăţilor individuale, în desfăşurarea activităţilor profesionale sau în orice altă activitate autorizată de lege.

Fr. *droits et obligations de caractère civil*
Eng. *civil rights and obligations*

1. Noţiune şi reglementare

Conceptul este imprecis şi Curtea a fost chemată să aducă precizări, care, în cele din urmă, au dus la interpretări extensive. Iniţial, sfera de aplicare a art. 6 parag. 1 din Convenţie a fost relativ restrânsă, privind drepturi şi obligaţii civile, cu excluderea domeniilor care conţin elemente de drept public. Ulterior, în urma unor revirimente jurisprudenţiale extraordinare, sfera de aplicare a art. 6 s-a extins, cuprinzând domenii, precum litigiile privind funcţionarii publici, care anterior constituiau exemplul manifest de excludere. Criteriile de delimitare între litigiile care determină aplicabilitatea art. 6 şi celelalte litigii au suferit schimbări, de la criteriul naturii patrimoniale la criteriul funcţional, Curtea urmărind ca dreptul procedural consacrat de art. 6 să aibă o sferă de aplicare care să respecte principiul garantării şi respectării unor drepturi concrete şi efective şi nu al unor drepturi teoretice şi iluzorii.

De principiu, au caracter civil acele drepturi şi obligaţii care sunt drepturi subiective în ordinea juridică a statelor contractante şi care aparţin domeniului libertăţilor individuale, în desfăşurarea activităţilor profesionale sau în orice altă activitate autorizată de lege. Drepturile civile sunt toate acele drepturi care nu intră în domeniul drepturilor politice sau publice (drepturile care derivă exclusiv din raporturile între autorităţile publice în exercitarea puterii publice şi particulari, în calitatea lor de cetăţeni, aşadar drepturile legate de calitatea de cetăţean – dreptul de vot, dreptul de a fi ales – şi drepturile şi obligaţiile ce contribuie la exercitarea suveranităţii statului – statutul persoanelor străine, acordarea cetăţeniei).

2. Termeni şi aplicaţii

2.1. Noţiunea de „drepturi şi obligaţii"

Noţiunea de *drept* are un *conţinut autonom*, specific Convenţiei. Curtea nu urmăreşte nici să dea naştere vreunui drept nou în sistemele de drept

ale statelor părţi şi nici să confere un anumit conţinut material drepturilor deja existente, ci doar să acorde o protecţie procedurală unor drepturi recunoscute în dreptul intern (*M.S. c. Suediei*, §49).

Curtea ia în considerare dreptul intern pentru a ajunge la concluzia existenţei sau inexistenţei unui „drept". Este de ajuns ca reclamantul să dovedească chiar şi o *„aparenţă de drept"* sau să se poată susţine în mod rezonabil că un astfel de drept este recunoscut pe plan intern (*Baraona c. Portugaliei*, §41; *James ş.a. c. Regatului Unit*; *Salerno c. Italiei*; *Editions Périscope c. Franţei*).

Principiul potrivit căruia noţiunile autonome prevăzute în Convenţie trebuie să fie interpretate având în vedere condiţiile de viaţă actuale nu autorizează Curtea să interpreteze art. 6 parag. 1 în sensul că adjectivul „civil" (cu limitele pe care le impune acest adjectiv în mod necesar categoriei de „drepturi şi obligaţii") nu ar fi menţionat în text (*Ferrazzini c. Italiei*, §30).

Termenul „obligaţii" are sensul de corelativ al dreptului.

2.2. Noţiunea „cu caracter civil"

Are un *sens autonom*, specific Convenţiei, Curtea analizând natura dreptului în discuţie conform dreptului intern al statului în cauză [Bogdan, Selegean, p. 209].

Simplul fapt că dreptul sau obligaţia în discuţie este guvernat de dreptul public nu exclude în mod automat aplicabilitatea art. 6 parag. 1. Ceea ce contează sunt mai degrabă *conţinutul şi efectele dreptului sau obligaţiei* decât clasificarea lor legală (*König c. Germaniei*).

Nu este determinant pentru stabilirea caracterului civil al unui drept nici faptul că respectiva contestaţie ia naştere între doi particulari sau între un particular şi o autoritate publică şi nici faptul că respectiva autoritate publică acţionează în exercitarea autorităţii publice nu duce în mod automat la neaplicarea art. 6 (*Feldbrugge c. Olandei*; *König*; *Benthem c. Olandei*; *Baraona*; *H. c. Franţei*).

Nu are importanţă nici faptul că legea care reglementează exerciţiul acelui drept este civilă, comercială, administrativă sau penală sau dacă litigiul este adus în faţa unei instanţe judiciare sau în faţa unui organ administrativ (*Ringeisen c. Austriei*; *König*).

Este necesar ca, în conformitate cu principii obiective generale, un drept sau o obligaţie să fie calificat „civil" ţinându-se cont de calitatea în care o persoană invocă acel drept şi de condiţiile de exercitare ale acestuia (*H. c. Belgiei*). Un anumit drept va putea fi civil într-un anumit stat şi

public în altul, în funcţie de reglementarea pe care o primeşte în cele două sisteme de drept. O contestaţie privitoare la dreptul de a practica medicina, în măsura în care exerciţiul acestei meserii este considerat serviciu public, nu va antrena aplicarea art. 6 din Convenţie.

2.3. Drepturi au un evident caracter civil

Vor avea întotdeauna caracter civil disputele între persoane private fie că ţin de dreptul contractelor (*Ringeisen c. Austriei*), dreptul comercial (*Edificaciones March Gallego C.A. c. Spaniei*), dreptul familiei, dreptul succesoral, dreptul muncii sau răspunderea civilă delictuală [Bogdan, Selegean, p. 211].

Sunt drepturi al căror caracter civil este de necontestat, de exemplu dreptul la libertate individuală (*Aerts c. Belgiei*, §59), dreptul la respectarea vieţii familiale (*H. c. Regatului Unit*, §69), acţiuni privind stabilirea sau contestarea paternităţii, acţiunile având ca obiect tutela, încredinţarea minorilor sau dreptul de vizită al părinţilor (*Rasmussen c. Danemarcei*, §32), dreptul de a obţine separaţia de corp sau cel al soţului de a-şi administra singur patrimoniul (*Winterwerp c. Olandei*, §73), dreptul de a beneficia de o bună reputaţie şi dreptul la integritate corporală (*Golder c. Regatului Unit*, §27; *Campbell şi Fell c. Regatului Unit*, §§105-107), dreptul la despăgubiri pentru prejudiciul cauzat printr-un accident de circulaţie sau ca urmare a săvârşirii unei infracţiuni (*Axen c. Germaniei*, §27; *Guincho c. Portugaliei*, §28), capacitatea de drept civil a unei asociaţii (*APEH Üldözötteinek Szövetsége ş.a. c. Ungariei*), contestaţiile care poartă asupra dreptului de proprietate (*Sporrong şi Lönnroth c. Suediei*; *Lithgow ş.a. c. Regatului Unit*; *Ruiz-Mateos c. Spaniei*), dacă sunt determinante sau influenţează dreptul de proprietate al persoanei în cauză (*Le Compte, Van Leuven şi De Meyere c. Belgiei*, §47) – procedurile de expropriere (*Sporrong şi Lönnroth*), confiscare (*Raimondo c. Italiei*) sau sistematizare (*Poiss c. Austriei*). Art. 6 este aplicabil şi aspectelor legate de mediu, în privinţa cărora pot fi introduse contestaţii privind dreptul la viaţă, la sănătate sau la un mediu sănătos (*Taşkın ş.a. c. Turciei*), aranjamentele preşcolare ale copiilor (*Ellès ş.a. c. Elveţiei*, §§21-23); dreptul la libertate [*Laidin c. Franţei (nr. 2)*]; limitările aplicate dreptului deţinuţilor (*Enea c. Italiei*, §§97-107, *Stegarescu şi Bahrin c. Portugaliei*); dreptul la acces la documente administrative (*Loiseau c. Franţei*); dreptul de a fi membru al unei asociaţii (*Sakellaropoulos c. Greciei*).

2.4. Drepturi care au un evident caracter public

Contestaţiile privitoare la intrarea străinilor în ţară, la sejurul acestora şi la îndepărtarea lor de pe teritoriul unui stat, ca şi cele privind dreptul de azil

sau de acordare a cetăţeniei nu privesc, în principiu, drepturi şi obligaţii cu caracter civil (*Maaouia c. Franţei*).

Dreptul de a alege şi de a fi ales (*Pierre-Bloch c. Franţei*, §§49-61) sau dreptul la exercitarea mandatului de deputat, dar şi contestaţiile privitoare la funcţia publică: accesul într-o astfel de funcţie, cariera funcţionarului public şi încetarea acesteia (*Neigel c. Franţei*; *De Santa ş.a. c. Italiei*), precum şi contestaţiile privitoare la serviciul militar obligatoriu nu intră în câmpul de aplicare al art. 6. Totuşi, art. 6 s-a aplicat în cazul cererii unui funcţionar public privind neplata salariului (*Scuderi c. Italiei*) sau acordarea unei indemnizaţii de invaliditate (*Muti c. Italiei*, §17).

Ulterior, Curtea a stabilit că sunt excluse din sfera de aplicare a art. 6 din Convenţie numai litigiile agenţilor publici, al căror serviciu se caracterizează prin activităţi specifice de administraţie publică, în măsura în care acesta acţionează ca deţinător al puterii publice în scopul apărării intereselor generale ale statului sau ale altor colectivităţi publice (*Pellegrin c. Franţei*, §26). Scapă sferei de aplicare a art. 6 din Convenţie litigiile între administraţie şi agenţii care ocupă funcţii implicând o participare la exerciţiul puterii publice, sub acest aspect fiind aplicabil criteriul funcţional.

Relativ recent, Curtea a arătat că două condiţii trebuie îndeplinite pentru ca statul pârât să poată invoca statului de funcţionar al reclamantului în scopul de a exclude aplicabilitatea art. 6 din Convenţie. *În primul rând*, dreptul intern al statului respectiv trebuie să fi exclus explicit accesul la un tribunal pentru posturile sau pentru categoria de salariaţi în cauză. *În al doilea rând*, această excepţie trebuie fundamentată pe motive obiective, legate de interesele statului, simplul fapt că petentul are legătură cu un sector sau un serviciu care participă la exerciţiul puterii publice nefiind determinant [Bîrsan, 2010, p. 394]. Aşadar, Statul trebuie să facă dovada că obiectul litigiului şi nu funcţionarul însuşi este în legătură cu exerciţiul autorităţii statale sau priveşte o legătură specială de încredere şi de loialitate (*Vilho Eskelinen ş.a. c. Finlandei*).

Curtea a declarat art. 6 parag. 1 aplicabil procedurii pentru concediere abuzivă, iniţiată de o angajată a unei ambasade (secretară şi centralistă la Ambasada Poloniei, *Cudak c. Lituaniei*, §§44-47), de un înalt ofiţer de poliţie (*Šikić c. Croaţiei*, §§18-20) sau un ofiţer din tribunalul militar (*Vasilchenko c. Rusiei*, §§34-36), unei proceduri privind dreptul de a obţine un post de asistent parlamentar (*Savino ş.a. c. Italiei*) unei proceduri disciplinare împotriva unui judecător (*Olujić c. Croaţiei*), unei contestaţii a unui procuror împotriva unui decret prezidenţial de transfer (*Zalli c. Albaniei*) şi cu privire la procedurile referitoare la cariera

profesională a unui ofiţer vamal (dreptul de a aplica pentru o promovare internă – *Fiume c. Italiei*, §§33-36).

Nici litigiile de natură fiscală, în principiu, nu intră în sfera art. 6 (*Schouten şi Meldrum c. Olandei*), cu excepţia situaţiei în care procedurile fiscale îmbracă un caracter penal (*Bendenoun c. Franţei*).

2.5. Drepturi care au trăsături atât de drept privat, cât şi de drept public

Sunt astfel de drepturi cele care acţionează în raporturile juridice dintre particulari şi autorităţile publice, fie doar între particulari, dar modalităţile lor de exercitare fac obiectul de reglementare din partea autorităţilor publice care îşi rezervă un drept de control sau intervenţie în interes general [Bogdan, Selegean, p. 215].

Dreptul la indemnizaţie pentru prejudiciul cauzat de un act ilegal al autorităţilor publice, în măsura în care *„au fost lezate drepturi cu caracter personal şi patrimonial"*, astfel de proceduri intră în domeniul de aplicare al art. 6, neavând importanţă dacă statul a acţionat *jure imperii* sau *jure gestionis* (*Editions Périscope c. Franţei*).

Contestaţiile privind continuarea exercitării unei profesiuni liberale (de exemplu medic, arhitect, avocat) sunt supuse exigenţelor procesului echitabil. Nu este şi cazul accesului într-o astfel de profesiune, întrucât o contestaţie de acest gen nu este susceptibilă de control jurisdicţional.

Contestaţiile referitoare la retragerea unei autorizaţii de desfacere a băuturilor alcoolice într-un restaurant (*Tre Traktörer Aktiebolag c. Suediei*), la retragerea unei autorizaţii de transport (*Pudas c. Suediei*) sau de a conduce o clinică medicală (*König*), ca şi refuzul acordării permisiunii de a deschide o şcoală privată (*Benthem*), vor trebui soluţionate de o instanţă conformă cu exigenţele art. 6.

Curtea a mai admis că, în cazul „decretelor ministeriale" adoptate de autorităţile statale competente în materie de pescuit, prin care reclamanţii au dobândit dreptul de a pescui anumite specii de peşti, în spaţii precis determinate în interiorul unor zone din apele teritoriale ale statului în cauză, prin termenii concesiunii astfel acordate şi care au fost de natură să creeze, pentru perioada pe care acestea o indicau, drepturi şi obligaţii cu caracter civil, litigiile născute ca urmare a restrângerii condiţiilor concesiunii au ca obiect o „contestaţie" ce poartă asupra unor drepturi cu caracter civil, în sensul prevederilor art. 6 parag. 1 din Convenţie (*Posti şi Rahko c. Finlandei*).

În domeniul *asigurărilor sociale*, art. 6 este aplicabil (în cauza *Feldbrugge c. Olandei* Curtea, comparând aspectele de drept public ale

acestei scheme de asigurări şi cele de drept privat a concluzionat că acestea din urmă sunt predominante şi a decis aplicarea art. 6 la contestaţia care a rezultat). Acelaşi este şi cazul asigurărilor pentru accident de muncă (*Deumeland c. Germaniei*), al asigurărilor de invaliditate (*Schuler-Zgraggen c. Elveţiei*) sau al pensiilor de stat (*Francesco Lombardo c. Italiei*), dar şi al contestaţiilor privind asistenţa socială (*Salesi c. Italiei*). Ori de câte ori nu este vorba despre exerciţiul unei puteri discreţionare, ci de un drept ce rezultă din lege, contestaţia ce poartă asupra lui va atrage aplicarea art. 6.

2.6. Instanţele în faţa cărora art. 6 este aplicabil

Art. 6 este aplicabil în faţa oricărei instanţe care se pronunţă cu privire la o contestaţie ce poartă asupra drepturilor şi obligaţiilor cu caracter civil ale unei persoane sau cu privire la o acuzaţie în materie penală adusă acelei persoane. Textul nu include dreptul la un al doilea grad de jurisdicţie. El nu obligă statele să creeze curţi de apel sau de casaţie. În măsura au fost instituite proceduri de apel sau de recurs şi acestea sunt supuse exigenţelor art. 6 (*Delcourt c. Belgiei*, §25).

Iniţial, Curtea a statuat că art. 6 nu este aplicabil unei *proceduri conservatorii*, desfăşurată pe cale de ordonanţă preşedinţială, deoarece asemenea proceduri au ca obiect reglementarea unor situaţii temporare, în aşteptarea deciziei asupra fondului [Bîrsan, 2010, p. 373]. Soluţia era similară pentru ipoteza unei proceduri de opoziţie la o măsură conservatorie, deoarece aceasta nu se poate finaliza decât cu confirmarea sau cu desfiinţarea măsurii conservatorii sau cu o eventuală schimbare a modalităţilor în care măsura este stabilită. Curtea nu a aplicat art. 6 decât începând cu deschiderea procedurilor pe fondul cauzei şi nu de la cererea având ca obiect măsuri preliminarii. Această jurisprudenţă a cunoscut excepţii, când art. 6 din Convenţie a fost considerat aplicabil unor proceduri de ordonanţă preşedinţială, care au fost considerate determinante pentru drepturile cu caracter civil ale reclamantului (*Aerts c. Belgiei*) sau unor proceduri prin care s-a solicitat luarea unor măsuri radicale care ar putea avea consecinţe de lungă durată asupra drepturilor părţilor (*Markass Car Hire Ltd. c. Ciprului*). Revirimentul jurisprudenţial s-a petrecut odată cu cauza *Micallef c. Maltei*, când Curtea a observat că în rândul statelor membre ale Consiliului Europei există un larg consens în sensul aplicării art. 6 şi litigiilor privind măsurile provizorii, inclusiv somaţiile de plată, de vreme ce în legislaţia internă asemenea dispoziţii există expres sau implicit. Aplicabilitatea art. 6 depinde de respectarea câtorva condiţii:

dreptul în cauză, atât în procedura somaţiei de plată, cât şi în litigiul pe fondul cauzei, trebuie să aibă „caracter civil", în sensul autonom al noţiunii, iar, natura, obiectul şi scopul măsurii provizorii şi efectele sale asupra dreptului în cauză trebuie să fie determinante). Pot exista şi excepţii (în cazurile în care eficacitatea măsurii solicitate depinde de rapiditatea procesului decizional), când există imposibilitatea respectării imediate a tuturor exigenţelor prevăzute de art. 6.

Procedurile extraordinare sunt incluse în câmpul de aplicare al art. 6 în măsura în care astfel de proceduri sunt direct determinante cu privire la drepturi sau obligaţii cu caracter civil sau cu privire la obligaţii în materie penală.

Ca regulă generală, art. 6 nu se aplică procedurilor desfăşurate în faţa *Curţilor Constituţionale*, întrucât astfel de proceduri nu vizează soluţionarea unei contestaţii privitoare la drepturi şi obligaţii cu caracter privat, ci litigii ce poartă asupra compatibilităţii unor acte sau măsuri luate de autorităţile publice în exercitarea puterii publice cu dispoziţiile Constituţiei naţionale (*Sramek c. Austriei*). Însă, în măsura în care există o legătură strânsă între obiectul procedurilor în faţa Curţii Constituţionale şi cel al procedurilor care au condus la trimiterea cazului în faţa acesteia, dispoziţiile art. 6 îşi vor găsi aplicarea şi în faţa jurisdicţiilor constituţionale (*Ruiz-Mateos*). Acestea nu se aplică în situaţia disputelor referitoare la un decret prezidenţial de acordare a cetăţeniei unei persoane ca o măsură excepţională sau asupra constatării faptului dacă preşedintele statului a încălcat jurământul său constituţional, din moment ce aceste proceduri nu se referă la drepturi şi obligaţii cu caracter civil (*Paksas c. Lituaniei*, §§65-66).

În ce priveşte *actele administrative* prin care se soluţionează o contestaţie ce poartă asupra unui drept cu caracter civil, fie acestea îndeplinesc ele însele cerinţele art. 6 parag. 1, fie acestea nu se conformează amintitelor exigenţe dar suportă controlul ulterior al unui organ judiciar cu jurisdicţie deplină, care să ofere garanţiile cerute de acest articol (*Le Compte Van Leuven şi De Meyere*). Pentru a fi asigurată respectarea cerinţelor unui proces echitabil, trebuie ca recursul deschis în faţa unei instanţe judiciare să fie un recurs cu jurisdicţie deplină care să privească toate aspectele esenţiale pentru soluţionarea contestaţiei civile sau a acuzaţiei în materie penală, atât problemele de fapt, cât şi cele de drept (*Terra Woningen B.V. c. Olandei*).

Pentru ca art. 6 să fie respectat, trebuie ca alegerea între instanţele judiciare şi cele de *arbitraj* să fie cu adevărat liberă. Într-un astfel de caz, instanţa de arbitraj va fi ea însăşi supusă exigenţelor procesului echitabil.

D. Călin

3. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 355 şi urm.; *D. Bogdan, M. Selegean*, Drepturi şi libertăţi fundamentale în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului, p. 199 şi urm.; *R. Chiriţă*, Dreptul la un proces echitabil, p. 78 şi urm.; *J-F. Renucci*, Droit européen des droits de l'homme. Contentieux européen, p. 247; *L.E. Pettiti, E. Decaux, P.-H. Imbert (dir.)*, La Convention Européenne des droits de l'homme. Commentaire article par article, p. 251 şi urm.; *I. Lasagabaster Herrarte (dir.)*, Convenio europeo de derechos humanos: comentario sistematico, p. 191 şi urm.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Drepturile copilului

În sens larg, înglobează ansamblul drepturilor pe care le poate avea un copil, iar *în sens restrâns*, se referă exclusiv la drepturile specifice acestuia.

Fr. *droits des enfants*
Eng. *children's rights*

1. Reglementare

Incontestabil, *copilul* este titularul tuturor drepturilor prevăzute de Convenţie. Un aspect important care garantează protecţia drepturilor sale în faţa Curţii se referă la faptul că pentru introducerea unei cereri individuale nu se impune în mod obligatoriu reprezentarea minorului. Cert, o astfel de reprezentare nu este nici exclusă, însă accesul său la drepturile prevăzute de Convenţie este facilitat de absenţa oricăror condiţii legate de capacitate pentru sesizarea instanţei internaţionale.

Mai mult, în textul Convenţiei identificăm o serie de drepturi care îi sunt direct adresate: art. 5 parag. 2 lit. d) prin care se specifică circumstanţele detenţiei minorilor, textul art. 6 care admite o excepţie de la principiul publicităţii şedinţelor de judecată în măsura în care acest lucru este necesar pentru protejarea drepturilor şi intereselor sale, art. 2 din Primul Protocol Adiţional la Convenţie care garantează dreptul său la instruire.

Pe lângă drepturile prevăzute de Convenţie, remarcăm un interes pentru protecţia drepturilor copilului şi la nivel comunitar, interes dovedit de art. 24 şi 32 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

Un instrument internaţional dedicat exclusiv acestui subiect este Convenţia asupra drepturilor copilului adoptată de Adunarea Generală ONU la 20.11.1989. Convenţia face parte şi din dreptul naţional, fiind asumată de România prin adoptarea Legii nr. 18/1990 pentru ratificarea Convenţiei cu privire la drepturile copilului (M.Of. nr. 314 din 13 iunie 2001).

Convenţia încheiată la nivelul Consiliului Europei referitoare la protecţia copilului contra exploatării şi abuzurilor sexuale a fost ratificată recent de România, aceasta intrând în vigoare, în ceea ce ne priveşte, începând cu 1 septembrie 2011. Aceasta este prima convenţie care tratează incriminarea penală a abuzurilor sexuale contra minorilor, inclusiv cele petrecute la domiciliul lor sau în cadrul familiei, prin folosirea forţei sau ameninţării. Instrumentul internaţional prevede o serie de măsuri

BCU CLUJ / UNIVERSITY LIBRARY

pentru eficientizarea protecţiei copiilor expuşi exploatării sau abuzurilor sexuale, printre care şi recrutarea şi formarea profesională specială a persoanelor care lucrează cu copiii aflaţi în asemenea situaţii. Convenţia mai prevede şi programe de sprijin ale victimelor, încurajează semnalarea cazurilor suspecte de exploatare sau abuz contra minorilor şi reglementează implementarea la nivel naţional a unei linii telefonice special destinate acestui gen de situaţii. Actul urmăreşte o protecţie adecvată minorilor, victime ale abuzurilor sexuale, inclusiv în perioada derulării procedurilor judiciare, mai ales în privinţa identităţii lor sau protejării vieţii lor private.

2. Aplicaţii

În mai multe rânduri Curtea de la Strasbourg a avut a aplica garanţiile fundamentale prevăzute de Convenţie în situaţiile particulare implicând minori.

Astfel, o serie de cauze din anii '80-'90 în care Marea Britanie a fost condamnată în temeiul art. 3 din Convenţie au condus la modificarea sistemului care permitea în şcolile britanice aplicarea pedepselor corporale. În cauza *A. c. Regatului Unit*, unui copil de nouă ani, cunoscut ca „dificil", i s-au administrat, în mai multe rânduri, lovituri violente de baston de către tatăl său vitreg. Acestea i-au provocat minorului contuzii severe. Acuzat pentru atingere adusă integrităţii fizice a minorului, acesta a invocat în apărarea sa metodele educativ-punitive care se foloseau la acea vreme în instituţiile de învăţământ britanice, similare cu metoda educativă aplicată de el. Curtea a considerat, însă, că legea engleză nu asigura o protecţie suficientă copiilor, subliniind situaţia vulnerabilă în care aceştia se aflau şi repercusiunile pe care asemenea pedepse le pot avea în dezvoltarea armonioasă a individului.

Similar, în cauza *Tyrer c. Regatului Unit*, unui adolescent în vârstă de cincisprezece ani i-a fost aplicată o pedeapsă corporală, pentru că agresase şi rănise un elev mai mare din şcoala sa. În scopul aplicării ei, acesta a fost constrâns să îşi lase în jos pantalonii, precum şi lenjeria şi să se aplece peste o masă. Imobilizat astfel de către doi agenţi de poliţie, i-au fost aplicate trei lovituri de baston de către un al treilea agent de poliţie. Curtea a calificat acest tip de pedeapsă drept „violenţă instituţionalizată" contrară art. 3.

În temeiul aceleiaşi dispoziţii convenţionale, Curtea a statuat obligaţia pozitivă a statelor de a proteja minorii de expunerea lor la tratamente violente, degradante, inumane, prin scoaterea lor din mediul familial şi

plasarea sub custodia statului în măsura în care acel mediu provoacă sau predispune la astfel de ingerinţe (*DP şi JC c. Regatului Unit*; *mutatis mutandis*, *Scozzari şi Giunta c. Italiei*).

În cauza *C.A.S. şi C.S. c. României* Curtea a statuat asupra încălcării art. 3 sub aspect material şi procedural şi art. 8 din cauza faptului că autorităţile naţionale nu au asigurat o protecţie efectivă minorului care a reclamat violarea sa, repetată, în cadrul familial. C.A.S. a pretins, în special, că violenţele şi abuzurile sexuale la care a fost supus au fost de o asemenea gravitate ajungând până la torturi şi că, în procedura penală declanşată, instanţele interne au reproşat părinţilor săi şi, într-o oarecare măsură şi lui, că nu au reacţionat mai devreme. Cei doi reclamanţi s-au mai plâns şi de distrugerea vieţii lor de familie, fiind constrânşi să părăsească casa în care locuiau, pentru a-şi reconstrui o viaţă normală. În speţă, Curtea a afirmat că statele au obligaţia, în temeiul art. 3 şi 8 din Convenţie, să se asigure că este efectuată o cercetare penală efectivă, cu diligenţe sporite specifice situaţiei, în cauzele de violenţă împotriva copiilor. Curtea a regretat, în special, că C.A.S. nu a primit nici cea mai mică asistenţă şi nu a fost însoţit de un psiholog calificat nici pe timpul procedurii privind violurile la care a fost supus şi nici ulterior.

Pe tărâmul art. 6 din Convenţie, Curtea a stabilit că drepturile copilului impun ca procedurile judiciare în care sunt implicaţi aceştia să nu fie mediatizate, supuse unei presiuni suplimentare adăugate de implicarea mass-media (*Notar c. României*, înţelegere amiabilă din 20.04.2004). Şedinţele de judecată pot fi exceptate de la principiul publicităţii lor dacă aşa se protejează mai bine interesul minorilor (*Nortier c. Olandei*).

În noiembrie 2010 Consiliul Europei a adoptat „Liniile directoare ale unei justiţii adaptate copiilor". Acestea se aplică în toate statele membre, oricărei persoane sub 18 ani care este implicată într-o procedură judiciară. Printre regulile adoptate figurează şi următoarele: deciziile referitoare la copii trebuie să fie luate cu respectarea drepturilor, nevoilor lor, a vârstei şi a necesităţii protejării vieţii lor private; copiii trebuie să îşi cunoască drepturile lor şi care sunt persoanele/instituţiile care îi pot ajuta; informaţiile care sunt comunicate copiilor trebuie să fie exprimate într-un mod accesibil vârstei şi gradului lor de maturitate; persoanele implicate în proceduri judiciare care implică minori trebuie să fie specializate, fiind obligatoriu ca acestea să urmeze o formare profesională adecvată; copiii trebuie să fie respectaţi de organele de urmărire penală, în contextul anchetării lor.

Un alt drept fundamental recunoscut, consacrat expres în instrumente internaţionale (Convenţia asupra drepturilor copilului, 1989) şi de juris-

prudenţa Curţii de la Strasbourg (*Sophia Gudrun Hansen c. Turciei*) este acela al posibilităţii copilului de a participa, de a fi ascultat în cadrul procedurilor în care este implicat. Cert, valoarea acestei declaraţii, pertinenţa sa în contextul procedurii judiciare este o chestiune lăsată la aprecierea judecătorului naţional, care o va analiza în funcţie de vârsta copilului şi de maturitatea sa.

În Recomandarea (2012)2 a Comitetului Miniştrilor ai Consiliului Europei, statele sunt încurajate să vegheze ca orice copil sau tânăr să poată să îşi exercite dreptul său de a fi ascultat, de a fi luat în serios şi de a participa efectiv la deciziile care se iau în privinţa sa, în toate domeniile. În sensul acestui act, noţiunea de „copil" şi „tânăr" se referă la orice persoană cu vârsta de până la 18 ani, inclusiv.

În ceea ce priveşte drepturile specifice ale copiilor, respectiv dreptul de a se dezvolta în cadrul unei familii, de a-şi menţine legăturile familiale cu ambii părinţi şi dreptul la educaţie, principiul aplicabil în materie este acela al supremaţiei interesului acestora faţă de celelalte interese aflate în joc (*Johansen c. Norvegiei*).

Totuşi, acest interes trebuie raportat şi la necesitatea menţinerii unui echilibru între drepturile minorului şi cele ale celorlalte persoane interesate şi titulare ale dreptului la respectarea vieţii de familie. Într-o speţă oarecum inedită (*Zuodar c. Elveţiei*) Curtea a fost sesizată cu o cerere a unui copil care s-a plâns de faptul că punerea în executare silită a hotărârii pronunţate de instanţele naţionale în favoare tatălui său prin care acestuia i se acorda un drept de vizită în ceea ce îl priveşte, reprezintă o ingerinţă disproporţionată în dreptul său la viaţă privată, fiind dispus în ciuda opoziţiei sale ferme de a avea legături personale cu acesta. La data evenimentelor reclamantul avea 12 ani. Analizând cauza, Curtea a apreciat că măsura luată de instanţele naţionale reprezintă într-adevăr o ingerinţă în viaţa privată a reclamantului, însă această ingerinţă este prevăzută de lege, fiind luată de către instanţă prin hotărârea de divorţ şi urmăreşte un scop legitim, acela de a asigura o dezvoltare echilibrată a copilului şi de a-şi relua relaţia cu tatăl său. Aplecându-se asupra modalităţii concrete în care instanţele au motivat admiterea cererii tatălui de acordare a dreptului de vizită, Curtea a observat că acestea au apreciat că este în interesul copilului şi a unei dezvoltări armonioase a acestuia, păstrarea legăturilor de familie cu tatăl său, legături care fuseseră întrerupte din cauza relaţiilor tensionate dintre părinţi. Totodată, Curtea a observat că un program de vizită de două ore la fiecare 15 zile în afara domiciliului copilului, era de natură a amenaja interesele tuturor părţilor din cauză.

Neagu

Totodată, între dreptul tatălui de a afla paternitatea copilului care i se atribuia şi interesul minorului de a-şi menţine situaţia juridică, în cauza *I.L.V. c. României*, Curtea a dat prioritate acestuia din urmă. În cauză, reclamantul a invocat încălcarea art. 8 din Convenţie din cauza respingerii de către instanţele naţionale a acţiunii sale având ca obiect obligarea copilului şi a mamei de a se supune unui test ADN, acţiune prin care reclamantul spera să dovedească că nu el este tatăl minorului. Anterior, la cererea mamei, instanţele au admis acţiunea formulată de aceasta în vederea stabilirii paternităţii minorului faţă de reclamant. În cadrul acelui proces, instanţele au administrat proba testimonială şi au dispus o expertiză serologică. Ulterior, în anul 2003, luând în considerare progresele tehnice în materie, reclamantul a formulat o acţiune în justiţie întemeiată pe obligaţia de a face, solicitând instanţelor să oblige copilul şi mama la efectuarea unui test ADN. Curtea europeană a reţinut că, în mod corect, instanţele naţionale au respins acţiunea reclamantului având în vedere superioritatea interesului minorului, faţă de care se stabilise deja paternitatea încă din 1991, faţă de interesul tatălui de a afla adevărul. S-a mai constatat şi faptul că reclamantul nu a formulat nicio cale de atac împotriva hotărârii iniţiale pronunţate în anul 1991.

În cauza *Gaskin c. Regatului Unit*, Curtea de la Strasbourg a consacrat în jurisprudenţa sa dreptul copilului de a-şi cunoaşte originile. Acest drept nu este, însă, absolut, fiind limitat de dreptul mamei de a naşte sub anonimat (*Odièvre c. Franţei*).

3. Referinţe bibliografice

Generale: *F. Sudre, J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.P. Marguenaud, S. Rials*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 367-370; *F. Sudre*, Droit Européen et international des droits de l'homme, p. 533-545.
Surse online: (21), (41), (60)

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Dublul grad de jurisdicţie în materie penală

Dreptul oricărui acuzat de a beneficia de o posibilitate legală adecvată de exercitare a unei căi de atac în contra unei hotărâri de condamnare în materie penală.

Fr. *droit à un double degré de juridiction en matière pénale*
Eng. *right of appeal in criminal matters*

1. Reglementări internaţionale în materie

Dublul grad de jurisdicţie este exprimat expres în: art. 14 parag. 5 din Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice; art. 2 din Protocolul nr. 7 la Convenţie, care a fost edictat în contextul în care dublul grad de jurisdicţie în materie penală nu figurează printre garanţiile de echitate prevăzute de art. 6 din Convenţie, iar jurisprudenţa organelor Convenţiei nu a fost în măsură să înlăture această lacună.

2. Aplicaţii

Examenul garanţiei consacrate de art. 2 din Protocolul nr. 7 la Convenţie implică următoarele observaţii:

În primul rând, dreptul la două grade de jurisdicţie este recunoscut doar *în materie penală*. Expresia utilizată de redactorii art. 2 din Protocolul nr. 7 al Convenţiei se suprapune peste noţiunea autonomă de *acuzaţie penală* utilizată în art. 6 din Convenţie. În acest fel, textul art. 2 nu garantează şi dreptul de a contesta o hotărâre judecătorească de condamnare dată în materie administrativă, disciplinară sau civilă (*Borrelli c. Elveţiei*).

În al doilea rând, dreptul la dublul grad de jurisdicţie este distinct de *dreptul la un tribunal*, prevăzut de art. 6 din Convenţie, ceea ce înseamnă că dreptul la dublul grad de jurisdicţie nu se aplică procedurilor penale derulate în faţa unor organe care nu răspund exigenţelor unui tribunal. În orice caz, noţiunea de tribunal folosită în textele Convenţiei are un înţeles autonom, distinct de cea utilizată în dreptul pozitiv, reprezentând orice organ care îndeplineşte cerinţele de independenţă şi imparţialitate şi care are drept atribuţie dezlegarea anumitor pricini. Când aceste pricini au caracter penal, dreptul garantat de art. 2 din Protocolul nr. 7 este incident, independent de calificarea organului de condamnare în dreptul intern (*Didier c. Franţei*; *Hauser c. Austriei*).

În al treilea rând, art. 2 imprimă caracterul efectiv şi nu doar formal al dreptului în discuţie şi atribuie, astfel, plenitudine de jurisdicţie instanţei de al doilea grad, care poate fi sesizată de persoana condamnată şi este ţinută să cerceteze toate aspectele de fapt şi de drept ale cauzei, însemnând atât declaraţia de vinovăţie a acelei persoane, cât şi întinderea pedepsei aplicate. Cu toate acestea, nu se cere ca în toate cazurile cel interesat să aibă posibilitatea să ceară reexaminarea concomitentă a declaraţiei de vinovăţie şi a cuantumului pedepsei. Astfel, dacă persoana în cauză şi-a recunoscut vinovăţia, dreptul prevăzut de art. 2 din Protocolul nr. 7 se reduce la a cere doar revizuirea cuantumului pedepsei aplicate. În acelaşi timp, dreptul la dublul grad de jurisdicţie nu atrage automat posibilitatea ca instanţa de recurs să poată reforma starea de fapt stabilită de prima instanţă. Prin urmare, este conformă art. 2 din Protocolul nr. 7 existenţa unui recurs în faţa unei instanţe de casaţie care poate viza doar motive de drept, nu şi cuantumul pedepsei şi erorile grave de fapt [*Papon c. Franţei (nr. 1)*; *Pesti şi Frodl c. Austriei*; *Leowenguth c. Franţei*]. Totodată, CEDO a impus şi o condiţie suplimentară a efectivităţii dreptului la un recurs, care priveşte egalitatea între părţile procedurii în ceea ce priveşte posibilitatea exercitării unei căi de atac. Astfel, Curtea a statuat că decizia administrativă de arestare la domiciliu reprezintă o sancţiune privativă de libertate, în sensul art. 2 din Protocolul nr. 7, iar dacă numai procurorul a avut la dispoziţie o cale de atac împotriva acesteia, nu şi reclamantul care nici nu a putut să pună concluzii în calea de atac, a fost violat dreptul la dublul grad de jurisdicţie (*Gurepka c. Ucrainei*)

În al patrulea rând, dreptul la două grade de jurisdicţie în materie penală nu este unul absolut, ceea ce înseamnă, pe de o parte, că statele contractante dispun de o putere discreţionară pentru a decide modalităţile exerciţiului acestui drept (*Nielsen c. Danemarcei*; *N.W. c. Luxemburgului*; *Alteri c. Franţei*; *Saussier c. Franţei*; *Pesti şi Frodl c. Austriei*; *Deperrois c. Franţei*; *Papon c. Franţei*), condiţiile privind termenele de recurs, condiţiile de formă sau de inadmisibilitate, însă aceste limitări trebuie să urmărească un scop legitim şi să nu fie de natură a atinge însăşi substanţa acestui drept (*Haser c. Elveţiei*; *X. c. Norvegiei*). Limitările exerciţiului dreptului la recurs în materie penală sunt identice cu cele ale exerciţiului dreptului la *acces la o instanţă*.

Pe de altă parte, chiar art. 2 parag. 2 admite trei excepţii valabile de la principiul dublului grad de jurisdicţie în materie penală. Este vorba de:

- infracţiunile minore, definite astfel de legislaţiile statelor contractante, întrucât urmările asupra persoanei nu sunt atât de serioase ca să

necesite obligatoriu un control strict. Un criteriu important pentru determinarea dacă o infracţiune este sau nu minoră este dat de problema de a şti dacă infracţiunea este sau nu pedepsită cu închisoarea;

- situaţia în care condamnarea s-a pronunţat în primă instanţă de cea mai înaltă jurisdicţie a statului contractant, deoarece nu există o instanţă în faţa căreia să poată fi atacată hotărârea;

- cazul în care o persoană este achitată în primă instanţă, dar este condamnată ca urmare a unui recurs împotriva achitării sale, întrucât cauza a fost examinată de două instanţe, chiar dacă hotărârile luate sunt contradictorii.

3. Referinţe bibliografice

***Generale*:** *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1141 şi urm.; *R. Chiriţă*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentarii şi explicaţii, vol. II, p. 424 şi urm.; *J.L. Charrier*, Code de la Convention européene des droits de l'homme, p. 350.

Surse online: (53)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Egalitate între soţi

Dreptul soţilor de a se bucura de egalitate în drepturi şi în responsabilităţi cu caracter civil, între ei şi în relaţiile cu copiii lor în ceea ce priveşte căsătoria, pe durata căsătoriei şi cu prilejul desfacerii acesteia.

Fr. *l'égalité entre les conjoints*
Eng. *equality between spouses*

1. Reglementări internaţionale în materie
Art. 5 din Protocolul nr. 7 Adiţional la Convenţie.

2. Conţinut şi aspecte jurisprudenţiale
În termenii art. 5 din Protocolul nr. 7 Adiţional la Convenţie soţii se bucură de egalitate în drepturi şi în responsabilităţi cu caracter civil, între ei şi în relaţiile cu copiii lor în ceea ce priveşte căsătoria, pe durata căsătoriei şi cu prilejul desfacerii acesteia. Articolul nu împiedică statele să ia măsurile necesare în interesul copiilor. Această dispoziţie impune statelor obligaţia de a oferi un cadru juridic adecvat pentru a garanta egalitatea în drepturi şi obligaţii între soţi (*Purtonen c. Finlandei*). Singurii vizaţi prin acest articol sunt soţii, nu sunt vizate raporturile dintre cuplurile necăsătorite şi între acestea din urmă şi copiii lor care intră sub incidenţa art. 8 relativ la viaţa privată, iar protecţia priveşte exclusiv drepturile şi responsabilităţile cu caracter civil, nu raporturile de drept fiscal, social, dreptul muncii (*Klöpper c. Elveţiei*). Textul a fost considerat important, deoarece relevă grija europeană pentru principiul egalităţii între sexe. Marja lăsată eventualelor restricţii este foarte limitată, singurul caz vizând interesul minorilor care ar justifica o ingerinţă din partea statelor. Curtea doar a antamat chestiunea repudierii într-o cauză în care, însă, reclamanta a renunţat la plângere, Curtea neavând astfel posibilitatea a se pronunţa net asupra problemei. Totuşi, s-a indicat în literatură de specialitate că decizia de executare a unei sentinţe ce consacra repudierea unilaterală pronunţată fără consimţământul celuilalt soţ este contrară art. 5 din Protocolul nr. 7 [Renucci, p. 178, pct. 204].

În ce priveşte egalitatea între soţi după separare, rezultă din art. 5 din Protocolul nr. 7 că aceasta implică o coresponsabilitate parentală, exerciţiul unilateral nefiind de admis decât dacă ar fi în interesul copilului. Art. 8 nu recunoaşte unuia sau altuia dintre părinţi un drept preferenţial în

autoritatea asupra minorului. Este, *în primul rând*, în sarcina autorităţilor naţionale a determina care măsuri corespund cel mai bine intereselor minorului în situaţia desfacerii căsătoriei părinţilor săi, din acest punct de vedere dispunând de o marjă largă de apreciere. În acest caz, exerciţiul comun al autorităţii parentale devine în mod particular complicat (*B.N. c. Danemarcei*). Doar argumente foarte puternice pot conduce la aprecierea ca fiind compatibilă cu Convenţia o distincţie bazată pe naşterea unui copil în afara căsătoriei. Egalitatea de principiu a părinţilor legitimi sau naturali se impune, chiar şi după separare [Renucci, p. 179, pct. 205]. Menţiunea din text privitoare la separaţie nu trebuie să conducă la concluzia că s-ar garanta un drept la divorţ în baza acestuia (*Johnston c. Irlandei*, §52).

Curtea a apreciat în privinţa raportului dintre art. 5 din Protocolul nr. 7 şi art. 8 şi 12 din Convenţie, că acest text este adiţional la Convenţie, aşadar nu se poate substitui prevederilor art. 8 şi 12, nici să le limiteze domeniul de aplicare (*Burghartz c. Elveţiei*, §§21-22, în care Curtea a indicat că legislaţia elveţiană ce permite numai soţiei, nu şi soţului să preceadă numele comun luat de soţi cu numele avut înainte de căsătorie contravine art. 8 care apără dreptul la viaţă privată, mai ales prin prisma dispoziţiilor Protocolului nr. 7 ce asigură deplina egalitate între soţi, încălcând şi dispoziţiile art. 14 din Convenţie care interzice orice discriminare).

3. Referinţe bibliografice

Specifice: *B. Selejan-Guţan*, Protecţia europeană a drepturilor omului, ed. 2, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2006, p. 241.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. 2, p. 1868-1890; *J.-F. Renucci*, Droit européen des droits de l'homme. Contentieux européen, p. 178-179; *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre (dir.)*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 354.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Eliberare

Liberarea provizorie a persoanei ce a fost arestată preventiv sub rezerva unor garanţii, fiind asigurată judecarea acesteia în stare de libertate.

Fr. *mise en liberté*
Eng. *release*

1. Reglementări internaţionale în materie
Art. 5 parag. 3 teza finală din Convenţie.

2. Noţiune şi aspecte jurisprudenţiale
Raţiunea intrinsecă a textului art. 5 presupune că arestarea preventivă trebuie să aibă un caracter excepţional, starea de libertate fiind situaţia normală, instanţa de contencios european urmând să aprecieze *in concreto* limitele rezonabile ale privării de libertate. Curtea analizează dacă hotărârile privind prelungirea şi menţinerea detenţiei preventive pronunţate de instanţele naţionale au justificat într-o manieră pertinentă privarea de libertate. Astfel, relevant este dacă au fost luate în considerare măsuri alternative deţinerii, prin care să fie asigurată prezenţa persoanei în faţa instanţei de judecată (*Patsuria c. Georgiei*, §75; *Idalov c. Rusiei*, §140) şi dacă au fost analizate argumentele invocate de reclamant cu ocazia formulării cererilor de eliberare. Prin urmare, teza finală a art. 5 parag. 3 din Convenţie nu implică numai dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil sau de a fi eliberat pe parcursul procedurii, ci presupune şi condiţionarea judecării în stare de libertate de existenţa unor garanţii de natură să asigure prezenţa persoanei la judecată (*Khudoyorov c. Rusiei*, §183; *Lelièvre c. Belgiei*, §97; *Shabani c. Elveţiei*, §62).

Liberarea provizorie sub control judiciar sau sub rezerva plăţii unei cauţiuni nu vizează, în accepţiunea Curţii, repararea prejudiciului cauzat, ci garantarea că persoana acuzată va compărea în faţa instanţei. Astfel, cuantumul cauţiunii trebuie să fie stabilit prin raportare la situaţia persoanei acuzate, bunurile sale şi relaţiile cu cei care prezintă garanţii în acest sens. Determinant este gradul de încredere pe care îl oferă raportul de forţe între posibilitatea de a se vedea din nou privată de libertate şi, respectiv, riscul declanşării unei acţiuni împotriva garantului, în situaţia în care persoana nu se înfăţişează în faţa autorităţii judecătoreşti şi se sustrage procedurii (*Mangouras c. Spaniei*, §78; *Neumeister c. Austriei*, §14).

3. Condiţii

Plata cauţiunii poate fi cerută numai în măsura în care există motive legitime care impun deţinerea (*Musuc c. Republicii Moldova*, §42; *Aleksandr Makarov c. Rusiei*, §139). Totodată, persoana aflată în stare de arest preventiv trebuie eliberată, dacă riscul sustragerii de la proces poate fi evitat prin obligarea sa la plata unei cauţiuni sau prin alte garanţii, reţinându-se şi că întrevederea condamnării la o pedeapsă redusă ar putea fi de natură să conducă la diminuarea riscului sustragerii (*Vrenčev c. Serbiei şi Muntenegrului*, §76).

Analiza şi motivarea instanţelor judecătoreşti cu privire la stabilirea cuantumului adecvat al cauţiunii trebuie să se supună aceloraşi rigori ca şi hotărârile privind prelungirea ori menţinerea arestării preventive, sub aspectul caracterului indispensabil al deţinerii (*Piotr Osuch c. Poloniei*, §39; *Bojilov c. Bulgariei*, §60; *Skrobol c. Poloniei*, §57).

Determinarea cuantumului cauţiunii trebuie să fie motivată pertinent (*Georgieva c. Bulgariei*, §15, §§30-31) şi să ia în considerare situaţia financiară a reclamantului (*Hristova c. Bulgariei*, §111), precum şi posibilităţile acestuia de a plăti (*Toshev c. Bulgariei*, §§69-73).

În anumite circumstanţe speciale, Curtea a apreciat că poate fi rezonabil să se ţină seama şi de cuantumul prejudiciului cauzat. De exemplu, obligarea reclamantului la plata unei cauţiuni în cuantum de trei milioane de euro prin raportare la prejudiciul cauzat prin scufundarea navei petroliere *Prestige* şi implicaţiile dezastrului ecologic provocat a fost apreciată ca fiind proporţională cu scopul garantării că reclamantul va compărea în faţa instanţei (*Mangouras c. Spaniei*, §§81-92).

În orice caz, refuzul automat al cererilor de eliberare formulate de reclamant, în absenţa unui minim control judiciar, este incompatibil cu spiritul garanţiilor art. 5 parag. 3 (*Piruzyan c. Armeniei*, §105).

4. Aplicaţii

Curtea a apreciat că menţinerea în arest preventiv a celor doi reclamanţi acuzaţi de comiterea infracţiunii de înaltă trădare (furnizarea către Libia a unor materiale interzise prin tratatul de neproliferare a armelor nucleare) pentru perioade de trei ani şi 10 luni, respectiv de 3 ani şi patru luni, a fost susţinută de motive pertinente şi suficiente avute în vedere de instanţele naţionale, pericolul sustragerii acestora de la anchetă fiind real. Instanţele naţionale au reţinut că niciunul dintre cei doi reclamanţi nu avea domiciliul, reşedinţa sau legături strânse cu statul elveţian şi, după o analiză detaliată a măsurilor alternative deţinerii, au admis, de principiu, cererile

acestora de eliberare şi le-au învederat să depună garanţii în sensul participării la proces. Aceştia nu au depus iniţial nicio garanţie în acest sens, fiind în cele din urmă liberaţi sub control judiciar cu plata unor cauţiuni în cuantum de 6.700 şi respectiv, 67.000 de euro, înainte de a fi fost trimişi în judecată. *In casu*, au fost reţinute şi complexitatea deosebită a procedurii, diligenţele speciale depuse de autorităţi în instrumentarea cauzei, nicio perioadă de inactivitate nefiindu-le imputabilă (*Tinner c. Elveţiei*, §§58-64).

Reclamantul nu a reuşit să prezinte garanţii adecvate că va compărea la judecată în ipoteza admiterii cererii sale de liberare provizorie sub control judiciar, fiind menţinut în mod justificat în arest preventiv pentru o perioadă mai mare de patru ani (*Pecheur c. Luxemburgului*, §§57-60).

Pericolul real al sustragerii reclamantului de la anchetă, în condiţiile în care acesta fusese extrădat din Macedonia în Elveţia pentru a putea fi judecat pentru trafic internaţional de droguri şi spălare de bani, atitudinea acestuia de natură să tergiverseze sau complice desfăşurarea procedurii, inclusiv sub aspectul dezinformării autorităţilor, au justificat menţinerea acestuia în arest pentru o perioadă de cinci ani. Instanţele au examinat atent măsurile alternative deţinerii, refuzul cererii de liberare sub plata unei cauţiuni fiind motivat convingător, în senul că existau indicii că originile financiare ale cauţiunii pe care se oferise să o plătească reclamantul erau de natură infracţională (*Shabani c. Elveţiei*, §§62-63).

Într-o cauză privind săvârşirea infracţiunii de înşelăciune, instanţele naţionale au efectuat o analiză aprofundată asupra oportunităţii înlocuirii măsurii arestării preventive cu măsura obligării de a nu părăsi localitatea şi au oferit o explicaţie detaliată pentru respingerea cererilor de revocare a măsurii arestării preventive formulate de către inculpat (*Ardelean c. României*, §§68-70).

5. Referinţe bibliografice

Specifice: Guide on Article 5: Right to liberty and security.

Generale: *F. Sudre, J.-P. Marguénaud, J. Andriantsimbazovina, A. Gouttenoire, M. Levinet*, avec la collaboration de *G. Gonzales*, Les grands arrêts de la Cour européene des Droits de l'Homme, p. 223-225; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 176-180; *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. 2, p. 319 şi urm.

Surse online: (36)

Eroare judiciară (dreptul la despăgubiri în caz de eroare judiciară)

Acea situaţie în care a intervenit o condamnare penală definitivă pe nedrept, din cauza unor deficienţe grave produse în cursul procedurii judiciare de stabilire a vinovăţiei unei persoane pentru comiterea unei fapte penale, din motive care să nu fie imputabile acesteia din urmă şi care au condus la producerea unor prejudicii grave persoanei condamnate.

Fr. *erreur judiciaire*
Eng. *miscarriage of justice*

1. Reglementări europene şi internaţionale
Dreptul oricărei persoane de a fi despăgubită în cazul în care este victima unei erori judiciare este reglementat atât de art. 3 din Protocolul nr. 7 la Convenţie, deschis spre semnare la Strasbourg la 22 noiembrie 1984 şi intrat în vigoare la 1 noiembrie 1988, cât şi de art. 14 parag. 6 din Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice din sistemul Organizaţiei Naţiunilor Unite, deschis spre semnare la New York la 19 decembrie 1966 şi intrat în vigoare la 23 martie 1976.

2. Reglementare naţională
Potrivit art. 504 alin. (1) C.proc.pen., orice persoană care a fost condamnată definitiv are dreptul la repararea pagubei materiale sau a daunei morale suferite, dacă în urma rejudecării cauzei s-a pronunţat o hotărâre definitivă de achitare.

Art. 52 alin. (3) din Constituţia României instituie răspunderea patrimonială a statului pentru prejudiciile cauzate prin erorile judiciare.

3. Condiţii. Aplicabilitate
Din interpretarea textului art. 3 al Protocolului nr. 7 reiese faptul că trebuie îndeplinite mai multe condiţii pentru a deveni incident acest drept. În primul rând, trebuie să fie vorba de o condamnare **penală, definitivă**, respectiv care se bucură de autoritate de lucru judecat, prin care a fost aplicată o **pedeapsă**.

În ceea ce priveşte sensul noţiunii de *condamnare penală*, mai multe state, cu ocazia depunerii instrumentelor de ratificare a protocolului, au formulat diferite declaraţii prin care au precizat domeniul de aplicare a

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

acestui articol, făcând trimitere, în general, la dreptul naţional. Astfel, referirea la „condamnare penală" din textul convenţional a fost înţeleasă de aceste state prin raportare doar la faptele care sunt considerate **infracţiuni** în sensul legii penale naţionale, care intră în competenţa de judecată a tribunalelor penale.

Interesantă este declaraţia statului San Marino făcută cu ocazia depunerii instrumentului de ratificare la 22.03.1989, potrivit căreia statul şi-a asumat angajamentul de a introduce, în termen de doi ani de la această dată, o dispoziţie legală expresă care să prevadă dreptul de a despăgubi victimele erorilor judiciare, în sensul art. 3 din Protocolul nr. 7, pentru a consacra în plan legislativ practica deja formată la nivelul instanţelor naţionale.

De asemenea, cerinţa ca hotărârea de condamnare să fie definitivă trebuie privită prin prisma elementelor de nuanţare cuprinse în Raportul explicativ al Protocolului nr. 7. La pct. 22, raportul face trimitere la definiţia conţinută în raportul explicativ la Convenţia europeană asupra valorii internaţionale a hotărârilor represive (adoptată la Haga la 28.05.1970), ratificată de România prin O.G. nr. 90/1999 aprobată prin Legea nr. 35/2000 (M.Of. nr. 158 din 17 aprilie 2000). Potrivit acestei definiţii, o decizie este definitivă „dacă aceasta se bucură de puterea lucrului judecat, în conformitate cu expresia general consacrată. Aceasta este situaţia atunci când decizia este irevocabilă, cu alte cuvinte, dacă nu mai este susceptibilă de nicio cale ordinară de atac sau dacă părţile au epuizat aceste căi de atac sau au lăsat să curgă termenul fără a le exercita". Se consideră astfel că o hotărâre pronunţată în lipsă nu este definitivă atât timp cât legea naţională prevede posibilitatea redeschiderii procedurii (a se vedea şi dispoziţiile art. 522^1 C.proc.pen.).

Nu intră în sfera de aplicare a acestui articol ipoteza în care o persoană a fost privată de libertate în temeiul unei măsuri preventive, nefiind condamnată „definitiv" (*Nakov c. Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei* sau *Jeronovics c. Letoniei*). Pentru situaţiile de privare de libertate nelegală, devin incidente dispoziţiile art. 5 parag. 5 din Convenţie.

Raportul explicativ mai adaugă precizarea că art. 3 nu ar trebui să se aplice dacă acuzaţia este „abandonată" de autorităţi, mai exact dacă nu se ajunge la o soluţie de condamnare în sensul legii penale, indiferent dacă procedura s-a finalizat în faţa organelor de urmărire penală sau a instanţelor de judecată. De asemenea, nu intră în sfera de aplicare a acestui articol situaţia în care persoana acuzată este achitată, fie în primă instanţă, fie de o instanţă superioară, în cadrul procedurii judecării căilor de atac (*Georgiou c. Greciei*, §4).

Pe de altă parte, dacă în cadrul unui stat membru, unde se prevede în legislaţie în mod expres dreptul unei persoane condamnate de a introduce o cale de atac după expirarea termenului prevăzut de lege, o persoană utilizează această cale şi obţine anularea condamnării sale în cadrul procedurii de apel, art. 3 din Protocolul nr. 7 ar putea fi aplicabil, dacă sunt îndeplinite şi celelalte condiţii ce rezultă din textul articolului [a se vedea şi instituţia repunerii în termenul de apel/recurs sau a declarării apelului/recursului peste termen, reglementate de dispoziţiile art. 364-365 şi art. 385^3 alin. (2) C.proc.pen.].

În al doilea rând, acest articol devine incident numai în situaţia în care hotărârea de condamnare penală definitivă a fost **anulată** sau dacă a intervenit **graţierea** (noţiune autonomă, care nu este identică cu instituţia graţierii din Codul penal român, ce înlătură executarea pedepsei, fără a produce efecte asupra condamnării), din cauza intervenirii, în ambele situaţii, a unui **fapt nou**, necunoscut la data condamnării, sau a descoperirii ulterioare a unor aspecte ţinând de fapte cunoscute, care conduc la concluzia că s-a comis o **eroare judiciară**" (Raportul explicativ, pct. 23).

Condiţia mai sus prezentată reprezintă o condiţie *sine qua non*, în afara căreia dreptul garantat de art. 3 din Protocolul nr. 7 nu este incident (de exemplu dacă anularea hotărârii sau graţierea a intervenit pentru alte motive în afara erorii judiciare, cum ar fi pentru o greşită interpretare a legii sau pentru motive umanitare). În acest sens, Curtea s-a pronunţat în mai multe cauze, în care a constatat inadmisibilitatea cererilor (*Matveyev c. Rusiei*, §§41-45, în care Curtea a admis excepţia privind lipsa de competenţă *ratione materiae*, invocată de guvernul pârât sau *Bachowski c. Poloniei*, în care Curtea a admis aceeaşi excepţie, constatând că achitarea reclamantului fusese pronunţată ca urmare a reinterpretării de către Curtea Supremă a probelor administrate iniţial, în cadrul procedurii finalizate printr-o hotărâre de condamnare în timpul regimului comunist).

Revenind la noţiunea *graţiere*, raportul explicativ precizează că formularea „atunci când graţierea a fost acordată" a fost inclusă în textul art. 3 din Protocolul nr. 7 din cauza faptului că, în anumite sisteme de drept, se apelează mai degrabă la graţiere, considerată a fi un „recurs" mai adecvat, în anumite cazuri, pentru a „repara" o eroare judiciară, decât la declanşarea unei proceduri de revizuire a hotărârii de condamnare. În sistemul de drept românesc, graţierea nu este considerată o formă de „reparaţie" în cazul unei condamnări nedrepte, dat fiind faptul că o hotărâre penală definitivă de condamnare nu poate fi desfiinţată printr-un act al puterii executive sau legislative, ci numai în cadrul unei căi de atac

prevăzute de legislaţia procesual penală în vigoare. În acelaşi sens sunt interpretate şi dispoziţiile art. 504 alin. (1) C.proc.pen.

În al treilea rând, textul articolului în discuţie nu acordă dreptul la despăgubiri acelei persoane condamnate cu privire la care s-a stabilit că îi este imputabilă nedescoperirea în timp util a acelui fapt necunoscut sau nou, care ar fi avut relevanţă la momentul pronunţării condamnării, până la rămânerea definitivă a acesteia (Raportul explicativ, pct. 24). Prin urmare, se exclude de la aplicarea beneficiului „reparaţiei" acea persoană care, în cursul procesului penal, a dat dovadă de lipsă de loialitate procedurală, contribuind prin comportarea sa, activ sau pasiv, la producerea erorii judiciare.

4. Procedura

Textul art. 3 din Protocolul nr. 7 nu instituie reguli speciale, ci rămâne la latitudinea statelor membre de a se „dota" cu o legislaţie adecvată şi o practică coerentă, care să fie apte să confere unei persoane aflate în situaţia reglementată de acest articol posibilitatea de a primi despăgubiri pentru faptul că a fost victima unei erori judiciare.

Stabilirea şi plata despăgubirii se va face potrivit legii sau uzanţelor în vigoare în statul vizat, ceea ce nu poate fi interpretat în sensul că nicio despăgubire nu se va acorda dacă legea sau uzanţele în vigoare nu prevăd această posibilitate (Raportul explicativ, pct. 25). Dreptul de a primi despăgubiri trebuie să fie pus în valoare de statele membre, însă numai dacă sunt îndeplinite toate condiţiile prevăzute de art. 3 din Protocolul nr. 7. Interpretând aceste dispoziţii în spiritul autorilor textului, rezultă că statelor membre le revine această obligaţie doar în cazurile evidente de eroare judiciară, respectiv atunci când se dovedeşte că persoana condamnată era în mod neechivoc nevinovată. Se mai arată în acelaşi raport explicativ, că acest articol nu are drept scop să creeze un drept la despăgubire în situaţia în care, de exemplu o instanţă de apel sau de recurs a anulat o condamnare, pentru că a descoperit un fapt care a ridicat un dubiu rezonabil asupra vinovăţiei persoanei condamnate, aspect de care prima instanţă nu ţinuse cont la examinarea cauzei.

5. Jurisprudenţă relevantă: generală şi împotriva României

Într-o serie de cauze, Curtea a admis excepţia lipsei de competenţă *ratione materiae*, constatând că nu sunt îndeplinite condiţiile pentru a deveni aplicabil textul în discuţie. Majoritatea cauzelor soluţionate de Curte au fost respinse ca inadmisibile, cu excepţia cauzei *Poghosyan şi*

Baghdasaryan c. Armeniei, în care Curtea a pronunţat, în premieră, o hotărâre de constatare a producerii unei încălcări a art. 3 din Protocolul nr. 7. Curtea a reţinut că primul reclamant nu a putut obţine, potrivit legislaţiei naţionale din statul pârât, o reparare a prejudiciului moral suferit ca urmare a condamnării pe nedrept, deşi hotărârea de condamnare fusese desfiinţată, aflându-ne în prezenţa unei situaţii de eroare judiciară. Curtea a considerat că este competentă *ratione temporis* să se pronunţe în cauză, deoarece atât anularea hotărârii de condamnare penală, cât şi cererea de acordare a unei despăgubiri pentru eroare judiciară, interveniseră ulterior intrării în vigoare a Protocolului nr. 7 faţă de Armenia.

Un alt aspect verificat de Curte când este sesizată cu astfel de cauze este acela al compatibilităţii căii de recurs interne prin care se acordă despăgubiri pentru victimele erorilor judiciare, cu dispoziţiile art. 3 din Protocolul nr. 7. Analiza vizează atât modul în care autorităţile naţionale recunosc existenţa erorii judiciare, într-o procedură care nu trebuie să fie arbitrară, cât şi caracterul rezonabil al sumei acordate cu titlu de despăgubiri. Situaţia personală a celui condamnat, durata pedepsei executate în închisoare, efectele produse asupra acestuia, posibilitatea de a participa la procedura de despăgubire constituie elemente luate în considerare de Curte (*Shilyayev c. Rusiei*, §21; *Krivopishin ş.a. c. Rusiei*, §4).

În ceea ce priveşte termenul de prescripţie prevăzut de legislaţia naţională pentru introducerea unei cereri de indemnizare, Curtea a apreciat că un termen de prescripţie de un an nu este în sine contrar art. 6 din Convenţie sau art. 3 din Protocolul nr. 7, în măsura în care instanţele naţionale nu au făcut aplicarea unui formalism excesiv, de natură a aduce atingere substanţei dreptului (*Süzgün c. Turciei*, §28). Potrivit art. 506 alin. (2) C.proc.pen., termenul pentru sesizarea instanţei naţionale în vederea obţinerii unei despăgubiri este de 18 luni de la data rămânerii definitive a hotărârii de achitare, în sensul art. 504 din acelaşi cod.

În *Şelariu c. României* (§30), deşi reclamantul s-a plâns de încălcarea art. 3 din Protocolul nr. 7, Curtea a calificat acest capăt de cerere ca intrând în sfera de aplicare a art. 5 parag. 5 din Convenţie, fiind vorba de o detenţie pretins nelegală care nu era efectul unei hotărâri definitive de condamnare.

Simpla invocare a faptului că o hotărâre de condamnare definitivă constituie, în opinia reclamantului, o eroare judiciară, nu este suficientă pentru a fi îndeplinite condiţiile de aplicare a dreptului garantat de acest text (*Şteţco c. României*; *Rata c. României*).

În ipoteza în care dreptul naţional prevede o cale de „recurs" intern pentru a obţine despăgubiri pentru faptul de a fi fost victima unei erori judiciare, iar persoana respectivă nu a utilizat această cale legală, preferând să se adreseze direct Curţii Europene, cererea sa va fi respinsă pentru neepuizarea căilor de recurs interne (*Saukaitis c. Lituaniei*).

6. Referinţe bibliografice

Specifice: *V. Dongoroz, S. Kahane, G. Antoniu, C. Bulai, N. Iliescu, R. Stănoiu*, Explicaţii teoretice ale Codului de procedură penală român, Partea specială, vol. VI, ed. a 2-a, Academia Română, Institutul de Cercetări Juridice, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 2003, p. 400-405;
Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. 2, p. 1853-1856; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 306; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 750; *P. Leach*, Taking a Case to the European Court of Human rights, p. 449-450; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 529; *M. Udroiu O. Predescu*, Convenţia europeană a drepturilor omului şi dreptul procesual penal român, p. 618-633.
Surse online: (42), (45), (53)

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Eutanasie

Accelerarea ori provocarea de către o altă persoană a morţii unui bolnav care suferă de o boală incurabilă, la cererea acestuia (eutanasia activă) ori dreptul de a refuza anticipat îngrijirile medicale sau prelungirea artificială a vieţii (eutanasia pasivă).

Fr. *l'euthanasie*
Eng. *the euthanasia*
Gr. *eu* = bine, bun; *thanatos* = moarte

1. Noţiune. Consideraţi generale

Această temă apare cu pregnanţă în zilele noastre, argumentul în favoarea eutanasiei fiind protejarea demnităţii de care omul ar trebui să beneficieze atât în timpul vieţii, cât şi în alegerea momentului şi modului de a muri. Cei care se opun din perspectivă morală afirmă că suferinţele, chiar extreme şi incurabile, au o valoare pozitivă. Din punct de vedere politic, se invocă mereu spectrul derapajelor.

Percepţia asupra acestei probleme ce ţine, deopotrivă, de ştiinţele medicale, bioetică – unii autori au propus chiar o „tanatoetică" – şi drept, este diferită în statele membre ale Consiliului Europei (a se vedea, în acest sens, pe site-ul organizaţiei, răspunsul statelor membre ale Consiliului Europei la un chestionar tematic lansat de *Steering Committee on Bioethics*, 20.01.2003). Primele state părţi la Convenţie care au permis eutanasia au fost Olanda (2001) şi Belgia (2002). În Elveţia, eutanasia activă este interzisă prin Constituţie şi lege, dar unele cantoane permit eutanasia pasivă. Eutanasia pasivă a mai fost recunoscută în Franţa (2005), dar şi, ulterior, în Italia, Germania, Marea Britanie şi Danemarca.

2. Calitatea de victimă

Acest tip de reglementare, ce permite eutanasia pasivă, pare să nu ridice probleme de convenţionalitate din moment ce instanţa europeană, sub aspectul calităţii de victimă, a pronunţat în mai multe rânduri decizii de inadmisibilitate în plângeri adresate de cetăţeni olandezi care invocau faptul că reglementarea naţională aduce atingere dreptului lor la viaţă.

În acelaşi timp, faptul că instanţele interne au permis ca, într-un caz de comă ireversibilă, să fie sistată hrănirea artificială şi hidratarea unei persoane aflate într-un stadiu terminal al bolii, nu a fost suficient pentru

CEDO să recunoască statut de victimă rudelor (*Ada Rossi c. Italiei*). Nici asociaţiilor intervenienţe, având ca obiect promovarea şi protecţia drepturilor persoanelor vulnerabile, nu li s-a recunoscut calitatea de victimă.

Într-o altă cauză (*Sanles Sanles c. Spaniei*), dimpotrivă, persoana bolnavă a fost cea care a solicitat instanţelor spaniole să-i recunoască dreptul la o moarte demnă, prin eutanasie pasivă. A murit asistată înainte de a se pronunţa o soluţie în faţa instanţelor naţionale. Cumnatei şi moştenitoarei sale i s-a refuzat dreptul de a continua procedurile interne. CEDO a reţinut faptul că autorităţile spaniole nu pot fi considerate culpabile de a nu se fi conformat solicitării de a dezincrimina eutanasia. În plus, s-a constatat că reclamanta nu-l poate substitui pe dl. Sampedro (decedat) în privinţa cererii sale referitoare la dreptul de a muri demn, deoarece un asemenea drept, presupunând că ar putea fi recunoscut în legislaţia naţională, este unul eminamente personal şi netransferabil.

Putem constata, aşadar, marja largă de apreciere pe care instanţa europeană o lasă statelor membre în alegerea modului de reglementare a eutanasiei. Aceasta deoarece, într-o chestiune atât de sensibilă, specificul fiecărei ţări – din care fac parte tradiţia juridică, religia, morala comună – nu poate fi neglijat.

3. Sub aspectul art. 2 din Convenţie

Dreptul la viaţă este *primul drept* din perspectiva căruia a fost analizată eutanasia. CEDO a statuat cu suficientă claritate şi fermitate faptul că dreptul la viaţă, protejat de art. 2 din Convenţie, nu implică şi dreptul de a muri. Din acest punct de vedere, s-a făcut distincţie între acest drept fundamental şi libertăţile consacrate de actele internaţionale, inclusiv Convenţia, care presupun atât posibilitatea de a le exercita, cât şi pe aceea de a nu le exercita, exemplificându-se cu libertatea de asociere (*Pretty c. Regatului Unit*, §39). Această interpretare este conformă şi cu Recomandarea 1418 (1999) a APCE.

În hotărârea amintită s-a afirmat că, deşi circumstanţele dintr-o cauză ce priveşte un stat în care eutanasia pasivă este permisă de lege, au dus la concluzia neîncălcării dreptului la viaţă, acest fapt nu poate, prin el însuşi, să ducă la concluzia că Marea Britanie, neadmiţând – la momentul respectiv – eutanasia pasivă, ar încălca art. 2 din Convenţie (§41).

În cauza *Glass c. Regatului Unit*, plângerea formulată de reclamanţi – rudele unui copil cu handicap sever, căruia i s-a administrat, fără acordul rudelor, un anestezic pe bază de morfină, ce a avut ca efect scurtarea vieţii – a fost respinsă ca inadmisibilă, sub aspectul art. 2, fiind analizată doar sub aspectul art. 8.

Aşa cum s-a arătat, destul de frust, în doctrină, dreptul la viaţă nu este decât «dreptul de a nu fi mort», adică dreptul la viaţă fizică în sensul uzual al termenului, iar nu dreptul la o viaţă pe care individul o poate califica în mod subiectiv drept „decentă".

În cauza *Haas c. Elveţiei*, instanţa europeană a statuat că dreptul individului de a decide în ce mod şi la ce moment viaţa sa trebuie să înceteze – cu condiţia ca persoana respectivă să fie în stare de a decide şi a acţiona în mod liber – reprezintă un aspect ce trebuie analizat prin prisma dreptului la viaţă privată, în sensul art. 8 din Convenţie (§51).

4. Sub aspectul art. 8 din Convenţie

Dreptul la viaţă privată este un alt drept important din perspectiva căruia s-a analizat posibilitatea alegerii de a alege moartea asistată, deoarece acest articol priveşte şi „calitatea vieţii". Totuşi, făcând aplicarea art. 8, instanţa europeană dovedeşte aceeaşi circumspecţie. În cauza *Pretty*, s-a respins plângerea reclamantei – căreia autorităţile interne îi respinseseră solicitarea de a acorda imunitate soţului ce urma să o ajute în a-şi scurta viaţa – sub aspectul art. 8, pe motiv că restrângerea dreptului, în speţă, a fost una „necesară într-o societate democratică". Totuşi, CEDO a statuat că nu este „pregătită să excludă" faptul că împiedicarea reclamantei, prin lege, de a-şi exercita dreptul de a decide să evite ceea ce ea considera ca fiind o moarte nedemnă şi chinuitoare constituie o imixtiune în dreptul său la viaţă privată, în sensul art. 8 din Convenţie (§67).

CEDO a mai statuat faptul că medicii nu sunt obligaţi să solicite acordul instanţei de fiecare dată când sistează hrănirea artificială şi hidratarea unei persoane (*Burke c. Regatului Unit*), respingând plângerea reclamantului ca vădit nefondată sub aspectul art. 8 (dar şi al art. 2 din Convenţie). O soluţie similară s-a pronunţat în cauza *Haas c. Elveţiei* (§61). Totuşi, în cauza *Glass c. Regatului Unit*, s-a stabilit că spitalul ar fi trebuit să ceară punctul de vedere al unei instanţe judiciare, în cazul în care punctul de vedere al medicilor contravenea opiniei rudelor în legătură cu soarta bolnavului aflat în stadiu terminal, motiv pentru care s-a reţinut încălcarea art. 8.

De asemenea, în cauza *Koch c. Germaniei*, CEDO a recunoscut calitatea de victimă dlui Koch şi a reţinut încălcarea dreptului său la viaţă privată (art. 8 din Convenţie, sub aspect procedural) prin aceea că solicitarea făcută în faţa autorităţilor interne, în nume propriu şi în numele soţiei sale, de a i se administra acesteia din urmă medicamente letale în ţara de origine, nu a fost analizată în mod efectiv de către instanţele germane. În

mod contrar exigenţelor art. 8, autoritatea administrativă a respins cererea reclamantului, iar instanţa administrativă germană a refuzat să analizeze fondul plângerii, apreciind că drepturile invocate nu pot face obiectul analizei prin prisma art. 8 şi că, oricum, reclamantul nu poate continua procedurile în nume propriu, deoarece cererea urmărea apărarea unor drepturi netransmisibile ale soţiei. În acelaşi timp, CEDO şi-a menţinut interpretarea din cauza *Sanles Sanles*, în ceea ce priveşte calitatea de victimă, referitoare la plângerea formulată de reclamant în numele soţiei sale, sub aspectul art. 8, respingând-o ca inadmisibilă *ratione personae.*

5. Referinţe bibliografice

Speciale: *G. Minois*, Istoria sinuciderii. Societatea occidentală în faţa morţii voluntare, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2002, p. 343; *B. Mathieu*, Le droit à la vie, Ed. du Conseil de l'Europe, Strasbourg, 2005, p. 23 şi urm.

Generale: *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights, p. 418-419; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 165-166*: T. Corlăţean*, Protecţia internaţională şi europeană a drepturilor omului, p. 61-65; *B. Selejan-Guţan*, Protecţia europeană a drepturilor omului, p. 93-94; *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. 2, p. 79-82.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Executarea hotărârilor CEDO

Ansamblu de măsuri generale şi cu caracter individual, pe care trebuie să le întreprindă statele membre ca urmare a constatării încălcării Convenţiei.

Fr. *exécution des arrêts de la CEDH*
Eng. *execution of the ECHR judgments*

1. Noţiune şi reglementare

Cele 47 state membre ale Consiliului Europei s-au angajat să respecte şi să execute hotărârile definitive (inclusiv deciziile privind soluţionarea amiabilă ori prin declaraţie unilaterală) ale Curţii Europene a Drepturilor Omului (art. 46 şi art. 39 parag. 4 din Convenţie). Supravegherea executării este un proces ce ţine de competenţa suverană a Comitetului Miniştrilor al Consiliului Europei, structură de tip interguvernamental, constituit din reprezentanţi ai statelor membre, asistat de Secretariat, prin Serviciul pentru Executarea Hotărârilor CEDO (DG I – Direcţia Generală pentru Drepturile Omului şi Statul de Drept).

Statele au obligaţia politică şi juridică de a remedia încălcările constatate de Curte, dispunând de o anumită marjă de apreciere în privinţa măsurilor de redresare. În principiu, sarcina de a identifica măsurile adecvate în acest sens revine statelor, sub supravegherea Comitetului Miniştrilor. Curtea poate contribui la procesul de executare, în special prin intermediul procedurii hotărârilor pilot, concepută pentru a adresa deficienţe structurale majore.

2. Evoluţii

Intrarea în vigoare a Protocolului nr. 14 a determinat cele mai importante schimbări cu privire la sistemul convenţional în materia executării hotărârilor CEDO, din raţiunea de a garanta eficacitatea unui sistem supraaglomerat, ca urmare a cererilor formulate de resortisanţii din statele nou-admise.

Spre deosebire de Conferinţele de la Interlaken şi Izmir, în cadrul cărora au fost adoptate Declaraţii politice care au conturat liniile generale şi primele demersuri privind reforma CEDO, Conferinţa de la Brighton (aprilie 2012), organizată sub egida preşedinţiei britanice a Comitetului Miniştrilor, a impus adoptarea unui ton mult mai ferm şi a unui ritm accelerat al procesului de reformă, concretizat prin adoptarea unui set de măsuri punctuale pe termen scurt şi mediu.

BUCHAREST UNIVERSITY LIBRARY

Principala direcţie a Conferinţei a vizat sporirea rolului statelor în aplicarea şi implementarea Convenţiei la nivel naţional. Astfel, primul capitol al Declaraţiei de la Brighton se referă la implementarea Convenţiei de către statele membre ale Consiliului Europei, prin adoptarea măsurilor adecvate de ordin legislativ, executiv şi judiciar.

În aceeaşi linie se înscrie accentul pus pe rolul Comitetului Miniştrilor în vederea supravegherii executării hotărârilor Curţii, astfel încât acesta să poată lua măsuri efective în situaţia în care un stat nu îşi îndeplineşte obligaţiile privind executarea. Totodată, s-a precizat că o atenţie particulară va fi acordată modalităţii în care statele membre aduc la îndeplinire prevederile hotărârilor prin care se constată existenţa problemelor de ordin sistemic şi structural.

Astfel, Declaraţia adoptată la Brighton implică un set de măsuri ce vizează reforma Curţii şi implică amendarea Convenţiei: introducerea, în Preambulul Convenţiei, a unor referiri la principiul subsidiarităţii şi la doctrina marjei de apreciere; îmbunătăţirea gradului de implementare, la nivel naţional, a Convenţiei, printr-un set substanţial de măsuri ce revin în sarcina statelor membre, precum şi a modalităţilor de furnizare a asistenţei tehnice pentru ţările cu deficienţe sistemice constatate de CEDO; declanşarea unor procese de reflecţie privind: reforma pe termen lung a CEDO şi rolul Comitetului Miniştrilor în supravegherea executării hotărârilor instanţei de la Strasbourg; identificarea unor soluţii la problematica numărului crescut de plângeri repetitive; eventuala modificare a Convenţiei, care să permită numirea unor judecători suplimentari la Curte; posibila adoptare a unor măsuri mai eficiente în privinţa statelor care nu implementează rapid hotărârile CEDO; încurajarea Curţii să respingă, ca vădit nefondate, acele plângeri care au fost analizate corespunzător de către instanţele interne, cu aplicarea drepturilor garantate de Convenţie în lumina jurisprudenţei bine-stabilite a CEDO.

3. Procedură

Sub aspectul procedurii privind executarea hotărârilor CEDO, cele mai importante evoluţii concrete au vizat eficientizarea modalităţilor de executare, prin clasificarea cauzelor în două categorii: cele care se supun unei examinări avansate (*enchanced*) şi cele standard, clasice. Grupurile de cauze ce fac obiectul supervizării avansate, supuse controlului efectiv al Comitetului Miniştrilor, prin dezbateri periodice la nivelul reuniunilor de tip DH (*Droits de l'Homme*), au în vedere, în principal, hotărârile pilot pronunţate de Curte, situaţiile complexe sau care denotă existenţa unei

deficienţe structurale, hotărârile ce impun adoptarea unor măsuri individuale urgente şi cele pronunţate în cauze interstatale. Cauzele supuse procedurii standard presupun dialogul la nivel bilateral cu Serviciul de Executări.

Odată cu rămânerea definitivă a hotărârii Curţii, statele trebuie să transmită Comitetului Miniştrilor planuri de acţiune, care să propună măsurile de ordin individual şi general avute în vedere pentru a redresa încălcările constatate. Implementarea tuturor măsurilor trebuie prezentată într-un bilanţ de acţiune.

Comitetul Miniştrilor adoptă recomandări şi rezoluţii interimare în procedura supravegherii executării, iar Serviciul de Executări poate oferi statelor membre interesate asistenţă în varianta unor programe-ţintă. Prin intermediul fondului fiduciar pentru drepturile omului (*Human Rights Trust Fund*), pot fi susţinute programe în vederea implementării Convenţiei la nivel naţional.

4. Revizuirea

Prin Recomandarea (2000)2 a Comitetului Miniştrilor din 19.01.2000, statele membre au fost invitate, pornind de la dispoziţiile art. 46 din Convenţie, să asigure existenţa la nivel intern a unei posibilităţi adecvate de a realiza, în măsura posibilităţilor, o *restitutio in integrum*, ca urmare a încălcărilor constatate de Curte. În acest context, statele au fost încurajate să îşi examineze propriile sisteme juridice pentru a se asigura că există posibilitatea adecvată de reexaminare a unei cauze, inclusiv posibilitatea redeschiderii procedurii judiciare, în ipoteza în care Curtea constată o încălcare a Convenţiei, mai ales atunci când:

- părţile continuă să sufere consecinţe negative foarte grave ca urmare a hotărârilor interne, consecinţe care nu pot fi acoperite prin satisfacţia echitabilă acordată de Curte şi care nu pot înceta decât prin reexaminarea cauzei;
- atunci când reiese din hotărârea Curţii că hotărârea internă, sub aspectul analizei de fond, este contrară Convenţiei, sau violarea constatată de Curte a fost cauzată de erori sau încălcări procedurale grave de natură a provoca o îndoială serioasă asupra rezultatului procedurii interne atacate.

Conform art. 509 alin. (1) pct. 10 NCPC, poate fi cerută revizuirea unei hotărâri pronunţate asupra fondului sau care evocă fondul, în ipoteza în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat o încălcare a drepturilor sau libertăţilor fundamentale datorată unei hotărâri judecătoreşti, iar consecinţele grave ale acestei încălcări continuă să se producă.

În numeroase cauze în care a constat încălcarea art. 6 din Convenţie, la momentul analizei cererii reclamantului de acordare a satisfacţiei echitabile, Curtea a refuzat acordarea daunelor materiale, făcând trimitere la posibilitatea pe care acesta o avea de a redeschide procedura internă, pe calea prevăzută de art. 322 pct. 9 C.proc.civ. S-a preferat astfel să se dea prevalenţă principiului subsidiarităţii, instanţa internaţională manifestându-şi încrederea că reclamantul ar putea obţine o reparaţie echitabilă a prejudiciului suferit ca urmare a încălcării drepturilor sale fundamentale, prin intervenţia instanţelor naţionale în sensul redeschiderii procedurii cu respectarea dreptului la un proces echitabil.

De exemplu în cauza *Ştefănică ş.a. c. României*, în care s-a constat încălcarea dispoziţiilor art. 6 parag. 1 din Convenţie ca urmare a divergenţei de jurisprudenţă la nivelul instanţei supreme, Curtea a făcut trimitere la posibilitatea redeschiderii procedurii judiciare naţionale, ca modalitate eficientă de înlăturare a violărilor constatate. Având în vedere această cale de atac, deschisă reclamanţilor la nivel intern, Curtea a respins cererea acestora de acordare a despăgubirilor materiale, în temeiul art. 41 din Convenţie.

În cauza *Postolache c. României (nr. 2)*, Curtea a statuat asupra încălcării dreptului reclamantului la acces la instanţă având în vedere anularea acţiunii sale în despăgubiri pentru neplata taxelor judiciare de timbru. S-a mai constatat că cererea reclamantului de asistenţă judiciară nu a fost examinată conform regulilor procedurale aplicabile în materie la acea dată. Statuând asupra cererii sale de satisfacţie echitabilă, Curtea a apreciat că cea mai bună reparaţie a prejudiciului reclamantului ar fi rejudecarea acţiunii sale, cu respectarea exigenţelor convenţionale în privinţa taxelor judiciare, respectiv aplicarea acestora în aşa fel încât ingerinţa în dreptul de acces la instanţă să nu lezeze acest drept, în substanţa sa.

Recent, în cauza *Miu c. României*, Curtea a constat o încălcare a dreptului de acces la instanţă al reclamantei având în vedere că acţiunea sa în revendicare a bunului imobil, formulată în temeiul dreptului comun a fost respinsă ca inadmisibilă, cu menţiunea că partea trebuia să urmeze procedura administrativă, această din urmă procedură fiind finalizată tot prin respingerea cererii, statuându-se că bunul nu intră în sfera de aplicare a Legii nr. 112/1995. Prin urmare, prin conjugarea celor două soluţii, Curtea a remarcat că reclamanta nu a avut decât un acces formal la instanţă, având în vedere că ambele proceduri nu au presupus o cercetare a fondului pretenţiilor ei. În ceea ce priveşte satisfacţia echitabilă, Curtea a apreciat că cel mai eficient remediu ar fi aplicarea dispoziţiilor art. 322

pct. 9 C.proc.civ., respectiv redeschiderea, în timp util, a procedurii interne, cu respectarea exigenţelor art. 6 din Convenţie.

Curtea a considerat oportună redeschiderea procedurii judiciare interne, pe calea revizuirii, şi în urma constatării încălcării dreptului prevăzut de art. 11 din Convenţie, din cauza modalităţii concrete în care instanţele naţionale au respins cererea de înfiinţare a asociaţiei profesionale (a se vedea cauza *Colegiul consilierilor juridici Argeş c. României*).

În mai multe cauze în care a constatat încălcarea art. 6 parag. 1 din Convenţie din cauza desfiinţării pe calea recursului în anulare a hotărârilor judecătoreşti irevocabile pronunţate în favoarea reclamanţilor, Curtea a apreciat că cea mai bună reparaţie a prejudiciului material suferit de părţi ar fi redeschiderea procedurii la nivel intern, pe calea revizuirii (a se vedea *Bindea c. României*; *SC Vălie Prod SRL c. României*; *Sfrijan c. României*).

5. Referinţe bibliografice

Surse online: (70), (71), (72)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Expropriere

Formă de privare de proprietate care implică, în esență, pierderea de către titular a atributelor dreptului de proprietate în favoarea statului în mod definitiv, în urma unui act al puterii de stat, indiferent care este denumirea măsurii în legislația internă.

Fr. *expropriation*
Eng. *expropriation*

1. Noțiune

În afară de situația unor exproprieri de drept, privarea de proprietate intervine în orice altă situație în care o persoană își pierde bunul fără ca această privare de atributele proprietății să facă obiect al unui act juridic (exproprierea de fapt). De exemplu, prin distrugerea bunului.

Efectele exproprierii de fapt sunt identice cu cele ale unei exproprieri formale, la care fac trimitere dispozițiile art. 1 din Protocolul nr. 1 Adițional la Convenție.

2. Aplicabilitate

Protecția dreptului de proprietate prin dispozițiile art. 1 din Protocolul nr. 1 nu este absolută, exercițiul acestui drept cunoscând și limite, precum posibilitatea privării de proprietate pentru cauză de utilitate publică și reglementarea exercitării acestui drept în conformitate cu interesul general.

Noțiunea de „privare de proprietate" semnifică preluarea completă și definitivă a unui bun, proprietarul acestuia nemaiavând posibilitatea exercitării vreunuia din atributele dreptului pe care îl avea în patrimoniul său.

Condițiile pentru ca ingerința să nu reprezinte o încălcare a dreptului titularului asupra unui bun prevăzut de art. 1 din Protocolul nr. 1 sunt următoarele [Bîrsan, 2010, p. 1711-1729]:

(i) privarea să fie prevăzută de lege, adică de normele interne aplicabile în materie. Această primă condiție semnifică în dreptul intern legalitatea privării de proprietate, principiu care, la rându-i presupune îndeplinirea a două cerințe: să existe o lege în sensul Convenției pe temeiul căreia privarea să fie făcută și, respectiv, ca legea să fie accesibilă, precisă și previzibilă.

În sensul Convenției, noțiunea de „lege" cuprinde orice normă obligatorie și generală, oricare i-ar fi izvorul formal, care ordonează obligatoriu

conduita individului. Prin urmare, poate fi vorba de legile adoptate de Parlament, dar şi de actele Guvernului sau ale altor autorităţi administrative competente într-un anumit domeniu, de regulamente sau de practica judiciară în sistemul de *common law*, însă nu este exclusă luarea în considerare şi a unei jurisprudenţe în sistemele de drept continental, în special a celei a instanţelor supreme, bine stabilite într-un anumit domeniu.

Accesibilitatea legii presupune ca persoanele cărora legea li se adresează să poată obţine toate informaţiile relevante cu privire la conţinutul ei şi condiţiile de aplicare. Totodată, norma legală trebuie să fie enunţată cu suficientă precizie pentru ca cei interesaţi s-o poată utiliza ca regulă de conduită, având posibilitatea a-şi reprezenta exigenţele pe care aceasta le impune şi să fie în măsură să prevadă consecinţele comportamentului pe care sunt obligaţi să-l adopte.

În *Iatridis c. Greciei*, Curtea Europeană a statuat că art. 1 din Protocolul nr. 1 impune, înainte de orice şi mai ales, ca o ingerinţă din partea unei autorităţi publice asupra dreptului proprietarului la respectarea bunurilor sale trebuie să fie legală.

Având a se pronunţa asupra compatibilităţii unor aşa-zise exproprieri indirecte ale unor terenuri prin simpla lor ocupare în timp de către unele municipalităţi, ocupare validată de către unele instanţe interne, cu dispoziţiile art. 1 din Protocolul nr. 1, Curtea nu a socotit util să aprecieze *in abstracto* dacă un principiu jurisprudenţial poate fi asimilat într-un sistem de drept continental unor dispoziţii legale. În concret, Curtea a reţinut că însăşi jurisprudenţa internă privitoare la exproprierile indirecte litigioase a cunoscut o evoluţie care a condus la soluţii contradictorii, ceea ce constituie în sine un rezultat imprevizibil sau arbitrar, de natură a-i priva pe cei interesaţi de protecţia eficace a drepturilor lor, incompatibil cu principiul legalităţii (cauzele *Belvedere Alberghiera SRL c. Italiei* şi *Carbonara şi Ventura c. Italiei*).

(ii) să fie impusă de o cauză de utilitate publică. Această condiţie este formulată în termeni care se regăsesc în legislaţiile naţionale în materie ale statelor membre, precum şi în prevederi cuprinse în alte tratate internaţionale, însă sub controlul exercitat de Curtea Europeană asupra aprecierii făcute de state referitor la modul cum ele înţeleg să sacrifice interesele economice ale particularilor prin privarea lor de proprietate, prin punerea pe primul plan a unor interese generale.

Autorităţile naţionale se găsesc, în principiu, mai bine plasate decât judecătorul internaţional pentru a determina ce măsură apare ca fiind „de utilitate publică", astfel că sunt primele chemate să se pronunţe.

Jurisprudenţa Curţii a considerat ca fiind de utilitate publică împrejurări precum: adoptarea de către Parlamentul englez a unei legi de expropriere în materie de emfiteoză (*James ş.a. c. Regatului Unit*) sau a unei legi de naţionalizare a industriei aeronautice şi navale (*Lithgow ş.a. c. Regatului Unit*), exproprierea unor terenuri cu scopul de a procura refugiaţilor locuinţe (*Malama c. Greciei*).

(iii) să fie conformă cu principiile generale ale dreptului internaţional. Evoluţia Curţii a evoluat de la concepţia că naţionalii nu ar putea pretinde un drept de origine internaţională, spre deosebire de străini, la recunoaşterea fără distincţie „justului echilibru" care trebuie să existe în materia acordării de despăgubiri pentru privarea de libertate, indiferent dacă este vorba despre naţionali sau străini.

Jurisprudenţa organelor Convenţiei a mai adăugat două condiţii specifice, respectiv:

(iv) necesitatea indemnizării corespunzătoare a titularului dreptului. Începând cu *Sporrong şi Lönnroth c. Suediei*, Curtea a decis în mod constant că o privare pentru cauză de utilitate publică nu se justifică fără plata unei indemnizări, sub rezerva unor circumstanţe excepţionale. În absenţa unei atare indemnizări, art. 1 din Protocolul nr. 1 nu ar asigura decât o protecţie iluzorie şi ineficace a dreptului de proprietate, în totală contradicţie cu dispoziţiile Convenţiei.

Ca principiu, indemnizarea trebuie stabilită şi plătită cât mai aproape de momentul preluării bunului, pentru că, altfel, se pot produce consecinţe care pot fi contrare textului analizat, chiar dacă instanţa europeană a admis că plata indemnizaţiei după privarea de proprietate nu este, în sine, condamnabilă, în afara unei întârzieri nejustificate, prelungite în timp.

Privarea de proprietate impune, aşadar, statului obligaţia de a-l despăgubi pe proprietar, pentru că fără plata unei sume rezonabile, raportate la valoarea bunului, ea constituie o atingere excesivă a dreptului la respectarea bunurilor sale. Imposibilitatea de a obţine fie şi o despăgubire parţială, dar adecvată, în cadrul privării de proprietate constituie o rupere a echilibrului între necesitatea protecţiei dreptului de proprietate şi exigenţe de ordin general.

Curtea a admis că art. 1 din Protocolul nr. 1 nu garantează, totuşi, în toate cazurile dreptul la o compensare integrală a pierderii suferite. Obiective legitime „de utilitate publică", cum ar fi realizarea unor reforme economice sau de justiţie socială, pot milita pentru o indemnizare inferioară valorii de piaţă a bunului (*James ş.a. c. Regatului Unit*).

Instanţa europeană a mai statuat că în situaţiile ce presupun indemnizarea unor categorii largi de persoane prin măsuri legislative ce pot avea consecinţe economice importante asupra ansamblului unui stat, autorităţile naţionale trebuie să dispună de o mare putere discreţionară nu numai în a alege măsurile de natură a garanta drepturile patrimoniale sau a reglementa raporturile de proprietate, dar şi pentru a dispune de timpul necesar pentru aplicarea unor asemenea măsuri; alegerea acestora poate presupune diminuarea indemnizării pentru privarea de proprietate sau restituirea de bunuri de o valoare inferioară celei a bunului de care a fost privat un proprietar (*Broniowski c. Poloniei*, §182).

Acest principiu este aplicabil cu deosebire în situaţiile în care dreptul la indemnizare nu decurge dintr-o privare de proprietate impusă unei persoane de statul în cauză, cu condiţia ca nivelul indemnizaţiei acordate să fie în raport rezonabil cu valoarea bunului în discuţie.

Un sistem de stabilire a nivelului despăgubirilor în funcţie de valoarea unei anumite suprafeţe de teren, de o rigiditate excesivă, care nu ţine cont de diversitatea situaţiilor şi nesocoteşte posibilele diferenţe rezultate din însăşi configuraţia terenurilor în cauză, nu este, în mod evident, rezonabil (*Katikaridis c. Greciei*).

Curtea a sancţionat statul atunci când, la stabilirea valorii indemnizaţiei pentru exproprierea unui teren agricol nu a ţinut cont de prejudiciul produs prin lipsirea persoanei în cauză de veniturile pe care aceasta le obţinea de pe suprafaţa agricolă expropriată, ci doar de valoarea intrinsecă a terenului (*Lallement c. Franţei*).

(v) orice limitare să fie proporţională cu scopul avut în vedere prin instituirea ei. Necesitatea asigurării unui „just echilibru" între exigenţele intereselor generale ale comunităţii şi imperativele de apărare a drepturilor fundamentale ale individului se reflectă pe de-a întregul în însăşi structura art. 1 din Protocolul nr. 1 şi se concretizează în necesitatea existenţei unui raport rezonabil de proporţionalitate între mijloacele folosite şi scopul urmărit.

Este adevărat că statele dispun de o anumită marjă de apreciere în materie, dar atât respectarea proporţionalităţii, cât şi a întinderii acestei marje sunt supuse controlului Curţii.

Verificarea existenţei unui asemenea echilibru impune un examen global al diferitelor interese în cauză, ceea ce necesită analiza nu numai a condiţiilor de acordare a unor despăgubiri în situaţia litigioasă ce apare ca o privare de proprietate, ci şi a comportamentului părţilor în litigiu, cu includerea activităţii organelor competente ale statului (*Beyeler c. Italiei*, §114).

În materia plăţii indemnizaţiei de expropriere, Curtea a considerat că necesitatea unui just echilibru între interesele aflate în joc impune luarea în considerare a modalităţilor concrete în care aceasta este plătită, în aşa fel încât cel expropriat să nu sufere o sarcină disproporţionată. De aceea, fără vărsarea unei sume rezonabile în raport cu valoarea bunului, se ajunge la o privare de proprietate care constituie o atingere excesivă a dreptului în discuţie, care nu s-ar putea justifica pe terenul aplicării dispoziţiilor art. 1 din Protocolul nr. 1 (*Platakou c. Greciei*).

După ce constată că este competentă *ratione materiae*, dacă se constată existenţa unei ingerinţe în exerciţiul dreptului de proprietate şi că această ingerinţă este ilegală, Curtea se consideră dispensată de îndatorirea de a mai examina existenţa altor condiţii (*Iatridis c. Greciei*, §62).

În situaţia în care măsura contestată are o bază legală în sistemul de drept intern, Curtea examinează dacă ea constituie o ingerinţă conformă cu celelalte condiţii impuse de dispoziţiile art. 1 din Protocolul nr. 1, iar în caz negativ nu mai are a cerceta dacă a fost respectat justul echilibru între interesele generale şi cele ale reclamantului (*Carbonara şi Ventura c. Italiei*, §62). Ca principiu, numai atunci când sunt îndeplinite toate condiţiile înscrise în art. 1 din Protocolul nr. 1 privitoare la privarea de proprietate şi se degajă ideea că, totuşi, se pune o problemă privitoare la compatibilitatea măsurii incriminate cu însăşi necesitatea protecţiei dreptului reclamantului la respectarea bunurilor sale, Curtea va analiza îndeplinirea condiţiei proporţionalităţii [Bîrsan, 2010, p. 1744].

Când ingerinţa în exerciţiul dreptului de proprietate nu s-a concretizat nici într-o expropriere formală, nici într-o expropriere de fapt, nefiind, aşadar, vorba despre o privare de proprietate, ci într-o indisponibilizare îndelungată a bunului – teren, cu consecinţa scăderii valorii lui, pentru că fusese declarat pe cale administrativă expropriabil, ceea ce a reprezentat, astfel cum a decis Curtea, o atingere a dreptului asupra substanţei bunului, ea a decis că evaluarea prejudiciului trebuie să se facă în ansamblul său, „ţinând seama de starea de incertitudine provocată de durata îndelungată a procedurii de expropriere şi de atingerile aduse dreptului de folosinţă a bunului" (*Matos E. Silva Lda ş.a. c. Portugaliei*).

3. Jurisprudenţă relevantă

- *Burghelea c. României* – Curtea a constatat că, deşi statul român putea să apeleze la aplicarea dispoziţiilor din legislaţia cu privire la expropriere, acesta a preferat să intre în posesia terenului reclamantei fără a plăti vreo despăgubire acesteia. Reclamanta a fost victima unei

exproprieri de fapt (prin inundarea terenului pentru extinderea unui lac), care nu poate fi justificată nici de acordul său de principiu la vânzarea terenului, câtă vreme oferta nu conţinea un preţ al vânzării şi nici de interdicţia de vânzare stabilită prin prevederile Legii nr. 18/1991. În aceste condiţii, reclamantei i s-a impus o sarcină excesivă, aceea de a suporta de o manieră exclusivă utilitatea publică a funcţionării unei hidrocentrale, astfel încât dreptul său de proprietate a fost încălcat;

- *Vergu c. României* – reclamantul a pierdut total şi ireversibil o parte dintr-un teren aflat în proprietatea sa, din cauza ocupării sale de către autorităţi cu lucrările de construire a unui drum public, acesta devenind zonă de protecţie a drumului, în lipsa unui act oficial de expropriere. Curtea a reţinut că a avut loc o expropriere de fapt şi că nu au fost respectate dispoziţiile Codului civil şi ale O.G. nr. 43/1997 pentru grevarea terenului de o servitute, astfel că ingerinţa nu a fost compatibilă cu principiul legalităţii;

- *Bugajny ş.a. c. Poloniei* – O servitute de trecere de pe terenul unei persoane s-a transformat într-un drum public, deservind un magazin care se construise pe imobilul dominant. Constatând că proprietarul imobilului dominat este nevoit să accepte un drum public pe terenul său, Curtea a stabilit că acesta a fost victima unei exproprieri de fapt, întrucât, deşi a rămas formal proprietar al suprafeţei de teren în discuţie şi-a pierdut absolut toate atributele proprietăţii;

- *Prodanof ş.a. c. României (nr. 2)* – transferul proprietăţii reclamanţilor în patrimoniul statului printr-o hotărâre de Guvern, după admiterea unei acţiuni în revendicare pronunţate în favoarea reclamanţilor. Hotărârea de Guvern a fost anulată de instanţele interne pe motiv că trebuia urmată procedura exproprierii conform art. 41 alin. (3) din Constituţie, iar Curtea a reţinut că ingerinţa nu era compatibilă cu principiul legalităţii, fiind în realitate o „expropriere de fapt";

- *SC Granitul SA c. României* – transferul proprietăţii reclamantei în patrimoniul statului printr-o hotărâre de Guvern, pentru crearea Zonei Libere Giurgiu, fără plata unor despăgubiri. Curtea a reţinut că ingerinţa avea un temei juridic şi a fost făcută „pentru o cauză de utilitate publică", dar nu a fost respectat justul echilibru între interesul general al statului şi interesul particular al reclamantei, faţă de lipsa totală a despăgubirilor;

- *Karagianis c. Greciei*; *Papamichalopoulos ş.a. c. Greciei* – expropriere de fapt prin ocuparea terenurilor private de către armată.

4. Referințe bibliografice

Specifice: *L. Sermet*, La Convention européenne des Droits de l'Homme et le droit de propriété, Éd. du Conseil de l'Europe, Strasbourg, 1998, p. 24; *R. Chiriță*, Exproprierea de fapt. Un comentariu al hotărârii CEDO în cauza Burghelea c. România, în Studia Universitatis Babes-Bolyai. Seria Jurisprudentia, 2010; *G. Dutertre*, Key case-law extracts: European Court of Human Rights, Éd. du Conseil de l'Europe, Strasbourg, 2003, p. 373-374; *G. Malinverni*, L'indeminité d'expropriation selon la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme, Giornata Avvocati, Lugano, 1989, p. 113 și urm.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1695-1753; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 568-578, 678-680; *R. Chiriță*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații, ed. a 2-a, p. 790.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Expulzare

Măsură dispusă de către autoritățile statului prin care un străin este forțat să părăsească teritoriul unei țări.

Fr. *expulsion*
Eng. *expulsion*

1. Noțiune si reglementare. Aplicabilitate

Noțiune autonomă cu un înțeles generic, independentă de orice definiție din legislația națională, ce nu include noțiunea de *extrădare* (Raportul explicativ al Protocolului nr. 7 la Convenție, pct. 10).

Garanțiile procedurale prevăzute de art. 1 din Protocolul nr. 7 precum și cele prevăzute de art. 3 și 4 din Protocolul nr. 4 al Convenției sunt aplicabile numai procedurilor de expulzare, nu și celor de *extrădare* (Raportul explicativ al Protocolului nr. 7 la Convenție, pct. 10; Raportul Explicativ al Protocolului nr. 4 la Convenție).

Garanțiile substanțiale prevăzute de art. 3, 5 și 6 din Convenție, menționate în paragrafele următoare, au fost analizate de către Curte indiferent de natura procedurii, fie de expulzare sau de *extrădare*, Curtea transpunând principii statuate în materia extrădării în cea a expulzării și viceversa (*Cruz Varas ș.a. c. Suediei*, §70; *Othman Abu Qatada c. Regatului Unit*, §231). În ceea ce privește garanțiile substanțiale referitoare la art. 8 din Convenție, Curtea abordează diferit ingerința, în funcție de existența unei expulzări sau a unei extrădări.

2. Reglementări naționale și internaționale în materie

Art. 1 din Protocolul Adițional nr. 7 la Convenție; art. 3 și 4 din Protocolul Adițional nr. 4 la Convenție; art. 5 parag. 1 lit. f) și art. 3 din Convenție; art. 9 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice; art. 3 și 9 din Declarația Universală a Drepturilor Omului; art. 19 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene; art. 19 și art. 23 din Constituția României; O.U.G. nr. 194/2002 privind regimul străinilor în România.

3. Condiții

3.1. Garanții procedurale aplicabile expulzărilor

Art. 6 din Convenție nu este aplicabil procedurilor legate de șederea legală a străinilor, acestea aparținând exclusiv dreptului public. Faptul că

BUCHAREST UNIVERSITY LIBRARY

asemenea proceduri pot avea consecinţe majore asupra vieţii private şi de familie sau asupra perspectivei de angajare a persoanei implicate nu este suficient pentru a include acele proceduri în domeniul drepturilor cu caracter civil protejate de art. 6 din Convenţie (*Maaouia c. Franţei*, §38).

Având în vedere inaplicabilitatea art. 6 din Convenţie, Înalte Părţi Contractante au acceptat adăugarea unor garanţii procedurale minime aplicabile în cazul expulzării străinilor aflaţi în mod legal pe teritoriul unui stat, garanţii prevăzute de art. 1 din Protocolul nr. 7 al Convenţiei (Raportul explicativ al Protocolului nr. 7 al Convenţiei).

Garanţiile prevăzute de art. 1 din Protocolul nr. 7 sunt aplicabile numai străinilor care îşi au reşedinţa în mod legal pe teritoriul unui stat semnatar al Convenţiei. Condiţia reşedinţei legale are ca scop înlăturarea aplicabilităţii garanţiilor pentru străinii care au ajuns într-un port sau alt punct de intrare pe teritoriul statului, dar nu au trecut de controlul pentru imigraţie sau care au fost admişi pe teritoriul statului numai pentru tranzit sau pentru o perioadă de timp limitată având un scop care nu implică stabilirea reşedinţei. Acelaşi este cazul şi pentru perioada dintre formularea unui cereri pentru acordarea permisului de reşedinţă şi decizia luată în acest sens (Raportul explicativ al Protocolului nr. 7 al Convenţiei, pct. 9) Efectuarea unor călătorii frecvente în străinătate şi obţinerea mai multor vize pentru durate scurte de timp nu probează intenţia reclamantului de a îşi stabili reşedinţa în România (*Yildirim c. României*).

Prevederile art. 1 din Protocolul nr. 7 sunt aplicabile şi acelor categorii de străini care au pătruns în mod nelegal pe teritoriul unui stat, dar a căror şedere ulterior a fost conformă prevederilor legale (Raportul explicativ al Protocolului nr. 7 al Convenţiei, pct. 9).

Dreptul reclamantului de a rămâne pe teritoriul României până la expirarea unui termen de 15 zile de la finalizarea procedurii de acordare a statutului de refugiat, a fost considerat de către Curte ca îndeplinind condiţia reşedinţei legale pe teritoriul statului (*Ahmed c. României*, §46).

Un străin a cărui viză sau permis de şedere a expirat nu poate fi privit, în principiu, ca un străin cu o reşedinţă stabilită în mod legal (*Voulfovitch şi Oulianova c. Suediei*). În cazul în care Ministerul Internelor a anulat dreptul de şedere al reclamantului, însă punerea în aplicare a acestui ordin a fost suspendată, până la examinarea legalităţii ordinului, prin decizia instanţei judecătoreşti, reclamantul poate fi considerat că are reşedinţa în mod legal în acel stat (*Bolat c. Rusiei*, §78).

Străinii care îşi au reşedinţa în mod legal pe teritoriul unui stat nu pot fi expulzaţi decât în temeiul unei hotărâri luate în conformitate cu legea.

Noţiunea de lege face trimitere la legea statului în cauză (Raportul explicativ al Protocolului nr. 7 al Convenţiei, pct. 11) nicio excepţie de la acest principiu nu este admisă. Prin urmare, în cazul în care legislaţia naţională prevede necesitatea unei decizii judiciare pentru expulzarea unui străin, însă această decizie încă nu a fost pronunţată la momentul expulzării, există o încălcare a art. 1 Protocolul nr. 7 (*Bolat c. Rusiei*, §82).

Străinul care îşi are reşedinţa în mod legal pe teritoriul unui stat trebuie să poată:

(i) să prezinte motive care pledează împotriva expulzării sale; Comunicarea ordonanţei luată împotriva sa chiar în ziua în care a avut loc unica şedinţă publică în faţa instanţei, precum şi respingerea cererilor de amânare formulate de către avocatul reclamantei pentru studierea ordonanţei şi pentru a depune înscrisurile în apărare, atrage încălcarea acestei garanţii (*Kaya c. României*, §59);

(ii) să ceară examinarea cazului său – autoritatea competentă poate să fie administrativă sau judiciară. Procedura poate fi scrisă, iar străinul nu trebuie să fie fizic prezent în faţa autorităţii competente (Raportul explicativ al Protocolului nr. 7 al Convenţiei, pct. 13);

(iii) să fie reprezentat în acest scop în faţa autorităţii competente.

Prin excepţie, străinul poate fi expulzat înainte de exercitarea drepturilor enumerate, când expulzarea este necesară în interesul ordinii publice sau din motive de securitate naţională. Statul care invocă ordinea publică pentru a expulza un străin înainte ca acesta din urmă să exercite drepturile menţionate, trebuie să dovedească de ce această măsură excepţională a fost necesară în cazul respectiv (*C.G. ş.a. c. Bulgariei*, §§76-78).

În ceea ce priveşte dreptul la un recurs efectiv prevăzut de art. 13 din Convenţie, Curtea a arătat că în acele cazuri în care reclamantul susţine că măsura expulzării l-ar expune unui risc real de a fi supus torturii sau unor tratamente inumane sau degradante sau de a-i fi încălcat dreptul la viaţă în statul destinatar, efectivitatea recursului necesită ca reclamantul să aibă acces la un remediu cu **efect suspensiv automat**. Dimpotrivă, atunci când expulzarea este contestată, susţinându-se o pretinsă ingerinţă în dreptul la viaţă privată şi de familie, nu este necesar ca remediul să aibă caracter suspensiv automat pentru ca acesta să fie considerat efectiv (*De Souza Ribeiro c. Franţei*, §§82-83).

3.2. Garanții substanțiale aplicabile expulzărilor

(i) riscul supunerii la tortură sau la tratamente inumane sau degradante în statul în care va fi expulzat. Măsura expulzării unei persoane poate da naștere unei ingerințe în dreptul prevăzut de art. 3 din Convenție și prin urmare poate atrage angajarea răspunderii Statului Membru care dispune expulzarea, în cazul în care există indicii serioase din care să reiasă că persoana expulzată este confruntată cu un risc real de a fi supusă torturii sau unor tratamente inumane sau degradante în statul destinatar (*Cruz Varas ș.a. c. Suediei*, §70).

Răspunderea Statului Membru va fi angajată și în situația în care persoanele expulzate au fost interceptate de către un vas al acelui stat având ca echipaj forțe armate ale respectivul stat, în afara apelor sale teritoriale, având în vedere că de la momentul interceptării și până la momentul predării către autoritățile statului destinatar, persoanele expulzate s-au aflat sub controlul exclusiv continuu, *de jure* și *de facto*, al autorităților Statului Membru (*Hirsi Jamaa ș.a. c. Italiei*, §§76-82).

Pentru a determina existența indiciilor serioase de a fi supus unui tratament contrar art. 3 din Convenție, Curtea a analizat consecințele previzibile ale trimiterii persoanei în statul destinatar, având în vedere situația generală din acel stat și circumstanțele individuale ale persoanei expulzate. Pentru a determina situația generală într-un stat, Curtea a recurs în mai multe ocazii la rapoarte recente întocmite de către asociații internaționale independente pentru apărarea drepturilor omului, cum ar fi Amnesty International (*Saadi c. Italiei*, §§128-130).

În acele situații în care statul destinatar al măsurii a furnizat asigurări diplomatice că persoana în cauză nu va fi supusă unor tratamente contrare art. 3 din Convenție, acele asigurări nu sunt prin ele însele suficiente pentru a asigura o protecție eficientă împotriva tratamentelor inumane ori degradante. Curtea va trebui să analizeze mai întâi calitatea asigurărilor diplomatice și, în al doilea rând, dacă, având în vedere atitudinea statului destinatar, aceste asigurări pot fi considerate ca fiind suficiente (*Othman Abu Qatada c. Regatului Unit*, §§186-189).

Având în vedere perioada lungă de timp în care reclamantul trebuie să trăiască cu temerea sosirii momentului execuției și având în vedere situația personală a reclamantului, Curtea a concluzionat că extrădarea către Statele Unite ale Americii și supunerea reclamantului la fenomenul „culoarului morții", premergător unei eventuale pedepse capitale, constituie o încălcare a art. 3 din Convenție (*Soering c. Regatului Unit al Regatului Unit*, §111) Aplicarea obligatorie a pedepsei detențiunii pe

viaţă, fără posibilitatea eliberării condiţionate şi în absenţa analizării eventualelor circumstanţe atenuante, nu este prin ea însăşi contrară art. 3 din Convenţie (*Harkins şi Edwards c. Regatului Unit*, §138) (a se vedea *pedeapsa inumană sau degradantă*).

Expulzarea reclamanţilor în Libia, stat în care toate persoanele care treceau graniţa ilegal erau în mod sistematic arestate şi deţinute în condiţii inumane, existând multe situaţii în care acestea erau torturate, ţinute în spaţii insalubre şi private de îngrijiri medicale corespunzătoare, duce la încălcarea art. 3 din Convenţie de către statul care a executat expulzarea (*Hirsi Jamaa ş.a. c. Italiei*, §§132-138).

Natura absolută a interdicţiei impuse de art. 3 nu poate duce la concluzia că orice formă de tratament inuman sau degradant ar duce automat la respingerea cererii de expulzare, întrucât Convenţia nu poate fi un mijloc prin care ar fi creată în sarcina Statelor Membre obligaţia de a impune standardele Convenţiei altor state nesemnatare. Astfel, un tratament care ar putea duce la încălcarea art. 3 din cauza unei acţiuni sau omisiuni a unui Stat Membru, ar putea să nu atingă nivelul minim de gravitate necesar încălcării art. 3 din Convenţie în cauzele privind extrădarea sau expulzarea. De exemplu, lipsa de diligenţă a Statului Membru în oferirea serviciilor medicale corespunzătoare în cadrul propriei sale jurisdicţii a dus uneori la constatarea încălcării art. 3, dar o asemenea încălcarea nu a fost stabilită cu atâta uşurinţă în context extra-teritorial (*Babar Ahmad ş.a. c. Regatului Unit*, §177);

(ii) condiţiile de detenţie înainte de expulzare. Starea de extremă vulnerabilitate a minorului este determinantă şi prevalează asupra statutului de străin aflat în mod nelegal pe teritoriul statului. Detenţia minorei în vârstă de 5 ani, pentru o perioadă de 2 luni într-un centru de detenţie conceput pentru adulţi, minora fiind separată de părinţii săi şi neexistând o persoană numită pentru a avea grijă de minoră, atrage încălcare art. 3 din Convenţie (*Mubilanzila Mayeka şi Kaniki Mitunga c. Belgiei*, §§50-55). Chiar şi în ipoteza în care minorul nu este separat de părinţii săi, statul este în continuare ţinut să îşi îndeplinească obligaţiile pozitive ce decurg din art. 3 din Convenţie (*Muskhadzhiyeva ş.a. c. Belgiei*, §58). Deţinerea minorelor, în vârstă de 3 de ani, respectiv 5 luni, într-un centru de detenţie, pentru o durată de 15 zile, în mijlocul adulţilor, cu o puternică prezenţă a poliţiei, fără activităţi destinate copiilor, a dus la încălcarea art. 3 din Convenţie (*Popov c. Franţei*, §102);

(iii) privarea de libertate în vederea expulzării şi riscul privării de libertate în mod arbitrar în statul destinatar. Simpla desfăşurare a unei

proceduri de expulzare justifică privarea de libertate a persoanei respective în temeiul art. 5 parag. 1 lit. f) din Convenţie. Această privare de libertate nu trebuie să fie considerată necesară în mod rezonabil, de exemplu pentru a preveni ca persoana respectivă să comită o faptă prevăzută de legea penală. Într-adevăr, art. 5 parag. 1 lit. f) impune numai existenţa unei proceduri de expulzare în curs (*Chahal c. Regatului Unit*, §112).

Având în vedere temeiul privării de libertate, respectiv art. 5 parag. 1 lit. f), nu este incidentă garanţia prevăzută de art. 5 parag. 3 privind aducerea de îndată în faţa unui *judecător sau a altui magistrat împuternicit de lege pentru exercitarea atribuţiilor judiciare*. Cu toate acestea, persoana arestată sau deţinută în vederea expulzării beneficiază de dreptul de a introduce un *recurs în materia privării de libertate* prevăzut de art. 5 parag. 4 din Convenţie.

În cazul în care reclamantul este privat de libertate în vederea expulzării, însă, în dreptul naţional lipseşte posibilitatea privării de libertate pentru simplul fapt al expulzării, este încălcat art. 5 §1, întrucât detenţia nu este realizată potrivit căilor legale şi este arbitrară (*Nowak c. Ucrainei*, §§58-59).

Prevederile art. 21 alin. (3) din Legea nr. 123/2001 dispuneau la momentul faptelor că, până la punerea în executare a măsurii de expulzare, străinii care nu dispuneau de un document de călătorie şi nici de mijloace financiare erau găzduiţi în centre special amenajate. În plus, motivul reţinerii, precum şi drepturilor şi obligaţiile străinilor găzduiţi în centre trebuiau comunicate acestora în scris, lucru ce nu s-a întâmplat în cauză. Prin urmare, Curtea a constatat că detenţia nu era conformă cu cerinţele dreptului intern (*Hussain c. României*, §90).

Pentru a întruni cerinţele Convenţiei, dispoziţiile interne care permit privarea de libertate trebuie să fie suficient de accesibile şi previzibile. Detenţia reclamantului pe o durată de trei ani şi cinci luni într-un centru de reţinere, în vederea expulzării, pentru motive de siguranţă naţională, deşi împotriva acestuia nu a fost niciodată începută urmărirea penală, fără a preciza faptele care îi erau imputate şi în condiţiile în care autorităţile judiciare puteau exercita numai un control formal asupra menţinerii reclamantului în centrul de reţinere, atrage încălcare art. 5 parag. 1 din Convenţie (*Al-Agha c. României*, §§88-94).

În condiţiile în care procedura de expulzare nu se desfăşoară cu diligenţa necesară, detenţia nu mai poate fi considerată ca justificată în temeiul art. 5 parag. 1 lit. f). Privarea de libertate a reclamantului pe o perioadă de doi ani şi jumătate în vederea expulzării, din care perioada de

inactivitate a organelor judiciare a fost de un an de zile, nu poate fi considerată ca rezonabilă (*Singh c. Republicii Cehe*, §61).

Privarea de libertate a doi minori, în vârstă de 5 luni, respectiv 3 ani, împreună cu părinţii lor, într-un centru de reţinere administrativ care avea prevăzută o zonă pentru primirea familiilor, în vedere expulzării, nu răspunde exigenţelor art. 5 parag. 1 lit. f), întrucât autorităţile nu au avut în vedere situaţia particulară minorilor şi nu au analizat dacă ar fi existat o măsură alternativă care putea înlocui privarea de libertate (*Popov c. Franţei*, §119).

Măsura expulzării poate atrage încălcarea art. 5 din Convenţie de către Statul Membru care dispune măsura expulzării către un stat terţ în care reclamantul ar fi supus unui risc real de încălcare flagrantă a drepturilor garantate de art. 5 din Convenţie. O încălcare flagrantă ar avea loc, de exemplu, dacă statul destinatar l-ar deţine pe reclamant pentru mai mulţi ani fără a avea intenţia de a-l trimite în judecată. De asemenea, se poate reţine o încălcare flagrantă a art. 5 din Convenţie atunci când reclamantul ar risca să fie deţinut în statul destinatar, fiind în prealabil condamnat în urma unui proces în mod flagrant inechitabil (*Othman Abu Qatada c. Regatului Unit*, §§231-233).

(iv) riscul unei flagrante denegări de dreptate în statul destinatar. Cu caracter excepţional, poate fi creată o ingerinţă în dreptul prevăzut art. 6 din Convenţie printr-o decizie de expulzare, dacă străinul a fost supus, sau riscă să fie supus în ţara destinatară unei flagrante denegării de dreptate (*Soering c. Regatului Unit*, §113). În cazul unei eventuale rejudecări în statul destinatar a procesului prin care persoana expulzată a fost condamnată, riscul folosirii împotriva persoanei expulzate a unei declaraţii obţinute de la o terţă persoană prin tortură echivalează cu o denegare flagrantă de dreptate şi atrage încălcare art. 6 din Convenţie de către Statul Membru care dispune expulzarea (*Othman Abu Qatada c. Regatului Unit*, §§258-285).

Constituie, de asemenea, o flagrantă denegare de dreptate: condamnarea în lipsă fără posibilitatea obţinerii unei rejudecări cu privire la temeinicia acuzaţiilor (*Sejdovic c. Italiei*, §84); refuzul sistematic şi intenţionat de a permite accesul la un avocat, în special atunci când reclamantul este deţinut într-o ţară străină sau lipsa accesului la un tribunal independent şi imparţial care să exercite un control de legalitate asupra detenţiei acuzatului (*Al-Moayad c. Germaniei*, §101).

(v) ingerinţa în dreptul la respectarea vieţii private şi de familie. Expulzarea străinilor stabiliţi într-un stat poate da naştere unei ingerinţe în

viaţa privată şi de familie (*Shakurov c. Rusiei*, §194). Refuzul autorităţilor de eliberare a unui nou permis de şedere şi dispoziţia ca reclamantul să părăsească teritoriul statului din cauza unei condamnări pentru săvârşirea infracţiunii de tâlhărie nu constituie o măsură necesară într-o societate democratică, având în vedere că natura şi gravitatea infracţiunii de tâlhărie este atenuată de comportamentul reclamantului de la data comiterii faptei şi până la data expulzării şi luând în considerare că soţia sa, cetăţean elveţian, nu ar putea să se mute cu acesta în Algeria şi nici nu ar putea să-şi continue viaţa de familie într-o altă ţară (*Boultif c. Elveţiei*, §§46-56). Totodată, Curtea are în vedere în analiza proporţionalităţii măsurii de expulzare, interesul superior al copiilor, în special dificultăţile pe care le vor întâmpina copiii reclamantului în statul în care este expulzat persoana în cauză, precum şi trăinicia legăturilor sociale, culturale şi de familie cu statul găzduitor şi cu statul destinatar (*Üner c. Olandei*, §58).

(vi) interzicerea expulzărilor colective de străini. Prevăzută de art. 4 Protocolul nr. 4 al Convenţiei, expulzarea colectivă reprezintă orice măsură de obligare a unui grup de străini de a părăsi ţara, cu excepţia cazului în care o asemenea măsură este luată în temeiul unei analize rezonabile şi obiective a situaţiei individuale a fiecărui străin din grupul respectiv. Astfel, împrejurarea că mai mulţi străini sunt supuşi aceleaşi măsuri nu duce la concluzia că este realizată o expulzare colectivă, atunci când fiecare persoană implicată a avut posibilitatea de a susţine individual în faţa autorităţilor competente motivele împotriva expulzării sale (*Andric c. Suediei*).

Procedura de expulzare aplicată nu a oferit garanţii suficiente pentru a forma convingerea Curţii că au fost luate în considerare în mod efectiv şi diferenţiat situaţiile individuale a fiecăreia dintre persoanele implicate, întrucât forurile politice au dat ordine instituţiilor de a efectua operaţiuni de acest gen, persoanele implicate au fost chemate simultan la poliţie, ordinele de părăsire a ţării şi de arestare au fost identic formulate, iar procedurile de azil nu erau finalizate (*Čonka c. Belgiei*, §§61-62). Interceptarea străinilor, îmbarcarea acestora în vasul militar şi ulterior debarcarea străinilor în Libia constituie o măsură de expulzare colectivă (*Hirsi Jamaa ş.a. c. Italiei*, §185).

(vii) interzicerea expulzării propriilor cetăţeni. Prevăzută de art. 3 din Protocolul nr. 4 al Convenţiei, articolul interzice expulzarea colectivă sau individuală a unei persoane de pe teritoriul statului al cărui cetăţean este. Corelativ, parag. 2 al aceluiaşi articol prevede că nimeni nu poate fi privat de dreptul de a intra pe teritoriul statului al cărui cetăţean este.

Constantinescu

4. Referinţe bibliografice

Specifice: *O. Boskovic, S. Corneloup, F. Jault-Seseke, N. Joubert, K. Parrot*, Droit des étrangers et de la nationalité, Recueil Dalloz, 2013, p. 324; *P. Bonfils, A. Gouttenoire*, Droit des mineurs, Recueil Dalloz, 2012, p. 2267; *N. Hervie*, Encadrements conventionnels des expulsions d'étrangers terroristes menacés dans le pays de destination, în Lettre Actualités Droits-Libertés – CREDOF, 24.01.2012; *C. Fleuriot*, Éloignement des étrangers: la Cour européenne des droits de l'homme s'organise, în Dalloz actualité 14.09.2011; *C. Fleuriot*, Une rétention de seize heures pour vérification du droit de séjour, în Dalloz actualité 3.10.2012; *S. Lavric*, L'expulsion ordonnée en dépit d'indications de la Cour viole le droit de requête individuelle, în Dalloz actualité 3.05.2010; *O. Bachelet*, La Cour de Strasbourg déclare la „perpétuité réelle" conforme à la Convention européenne în Dalloz actualité 6.02.2012.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 181-198; 279-285; 1825-1844; 1836-1844; *M. Udroiu, O. Predescu*, Protecţia europeană a drepturilor omului şi procesul penal român, p. 451-461;

Surse online: (34), (50), (53)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Extrădare

Procedură judiciară care implică predarea unei persoane altui stat, în scopul efectuării urmăririi penale, judecății sau executării unei pedepse ori a unei măsuri de siguranță privative de libertate.

Fr. *extradition*
Eng. *extradition*

1. Noțiune și reglementare. Aplicabilitate
Garanțiile procedurale prevăzute de art. 1 Protocolul nr. 7, precum și cele prevăzute de art. 3 și 4 din Protocolul nr. 4 al Convenției sunt aplicabile numai procedurilor de expulzare, nu și celor de extrădare (Raportul explicativ al Protocolului 7 al Convenției, pct. 10 și Raportul Explicativ al Protocolului nr. 4 al Convenției).

Garanțiile substanțiale prevăzute de art. 3, 5 și 6 din Convenție, menționate în paragrafele următoare, au fost analizate de către Curte indiferent de natura procedurii, fie de expulzare sau de extrădare, Curtea transpunând principii statuate în materia extrădării în cea a expulzării și viceversa (*Cruz Varas ș.a. c. Suediei*, §70; *Othman Abu Qatada c. Regatului Unit*, §231). În ceea ce privește garanțiile substanțiale referitoare la art. 8 din Convenție, Curtea abordează diferit ingerința, în funcție de existența unei expulzări sau a unei extrădări.

2. Reglementări naționale și internaționale în materie
Art. 5 parag. 1 lit. f) și art. 3 din Convenție; art. 9 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice; art. 3 și 9 din Declarația Universală a Drepturilor Omului; art. 19 și art. 23 din Constituția României; Convenția Internațională pentru Protecția Persoanelor împotriva Dispariților Forțate; art. 19 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene; Decizia-cadru a Consiliului nr. 2002/584/JAI din 13.06.2002 privind mandatul european de arestare și procedurile de predare între statele membre; art. 19 și art. 23 din Constituția României; Legea nr. 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională;

BCU IAȘI - CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

3. Condiţii

3.1. Riscul supunerii la tortură sau la tratamente inumane sau degradante în statul în care va fi extrădat

Măsura extrădării unei persoane poate da naştere unei ingerinţe în dreptul prevăzut de art. 3 din Convenţie şi prin urmare poate atrage angajarea răspunderii Statului Membru care dispune extrădarea, în cazul în care există indicii serioase din care să reiasă că persoana extrădată este confruntată cu un risc real de a fi supusă torturii sau unor tratamente inumane sau degradante în statul destinatar (*Soering c. Regatului Unit*, §91).

Pentru a determina existenţa indiciilor serioase de a fi supus unui tratament contrar art. 3 din Convenţie, Curtea a analizat consecinţele previzibile ale trimiterii persoanei în statul destinatar, având în vedere situaţia generală din acel stat şi circumstanţele individuale ale persoanei extrădate. Pentru a determina situaţia generală într-un stat, Curtea a recurs cu mai multe ocazii în rapoarte recente întocmite de către asociaţii internaţionale independente pentru apărarea drepturilor omului, cum ar fi Amnesty International (*Saadi c. Italiei*, §128).

În acele situaţii în care statul destinatar al măsurii a furnizat asigurări diplomatice că persoana în cauză nu va fi supusă unor tratamente contrare art. 3 din Convenţie, acele asigurări nu sunt prin ele însele suficiente pentru a asigura o protecţie eficientă împotriva tratamentelor inumane ori degradante. Curtea va trebui să analizeze mai întâi calitatea asigurărilor diplomatice şi, în al doilea rând, dacă, având în vedere atitudinea statului destinatar, aceste asigurări pot fi de încredere (*Othman Abu Qatada c. Regatului Unit*, §188).

Având în vedere perioada lungă de timp în care reclamantul trebuie să trăiască cu temerea sosirii momentului execuţiei şi având în vedere situaţia personală a reclamantului, Curtea a concluzionat că extrădarea către Statele Unite ale Americii şi supunerea reclamantului la fenomenul „culoarului morţii", premergător unei eventuale pedepse capitale, constituie o încălcare a art. 3 din Convenţie (*Soering c. Regatului Unit*, §111).

Aplicarea obligatorie a pedepsei detenţiunii pe viaţă, fără posibilitatea eliberării condiţionate şi în absenţa analizării eventualelor circumstanţe atenuante, nu este prin ea însăşi contrară art. 3 din Convenţie (*Harkins şi Edwards c. Regatului Unit*, §138) (a se vedea *pedeapsă inumană sau degradantă*).

Deşi există în continuare rapoarte internaţionale prin care se atrage atenţia asupra respectării drepturilor omului în Kazahstan, nu există

niciun indiciu la momentul de faţă că situaţia în Kazahstan este suficient de gravă pentru a impune o interdicţie totală a extrădărilor către această ţară. Trimiterea cu titlu general la problemele privind respectarea drepturilor omului într-un anume stat nu poate, prin ea însăşi, să întemeieze soluţia de respingere a extrădării. Susţinerea reclamantului conform căreia orice persoană urmărită penală în Kazahstan riscă să fie supusă unor tratamente degradante este mult prea generală şi nu se coroborează cu celelalte probe (*Dzhaksybergenov c. Ucrainei*, §37).

Natura absolută a interdicţiei impuse de art. 3 nu poate duce la concluzia că orice formă de tratament inuman sau degradant ar duce automat la respingerea cererii de extrădare, întrucât Convenţia nu poate fi un mijloc prin care ar fi creată în sarcina Statelor Membre obligaţia de a impune standardele Convenţiei altor state nesemnatare. Astfel, un tratament care ar putea duce la încălcarea art. 3 din cauza unei acţiuni sau omisiuni a unui Stat Membru, ar putea să nu atingă nivelul minim de gravitate necesar încălcării art. 3 din Convenţie în cauzele privind extrădarea sau expulzarea. De exemplu, lipsa de diligenţă a Statului Membru în oferirea serviciilor medicale corespunzătoare în cadrul propriei sale jurisdicţii a dus uneori la constatarea încălcării art. 3, dar o asemenea încălcarea nu a fost stabilită cu atâta uşurinţă în context extra-teritorial (*Babar Ahmad ş.a. c. Regatului Unit*, §177).

Predarea reclamantului către agenţii CIA în afara oricărei cereri oficiale de extrădare sau ca urmare a unei proceduri judiciare de transfer al deţinuţilor către autorităţile altui stat, având în vedere rapoartele îngrijorătoare privind tehnicile de interogare ale persoanelor suspectate de acte de terorism utilizate de către autorităţile americane la bazele navele din Guantanamo şi din Bagram, Afghanistan, precum şi lipsa oricărei solicitări din partea statului pârât către autorităţile americane de a furniza asigurări corespunzătoare că reclamantul nu va fi supus tratamentelor inumane a dus la încălcarea art. 3 din Convenţie. Curtea a constatat că în cauză a existat o *predare extraordinară*, noţiune care este definită prin transferul extrajudiciar al unei persoane din jurisdicţia sau teritoriul unui stat către teritoriul sau jurisdicţia unui alt stat, în vederea detenţiei şi efectuării unui interogatoriu în afara sistemului judiciar, măsură care implică un risc real de existenţă a torturii sau a unui tratament inuman sau degradant (*El-Masri c. Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, §§212-222).

3.2. Tortură aplicată de către agenţii statului înainte de extrădare

Reclamantul a fost deţinut într-un hotel aflat sub supravegherea agenţilor statului macedonean, fiind interogat într-o limbă pe care o stăpânea într-o

mică măsură, sub ameninţarea unei arme şi cu interzicerea oricărui contact uman, cu excepţia persoanelor care realizau interogatoriul. Pe data de 23.01.2004, reclamantul, cu ochii acoperiţi şi încătuşat, a fost transportat de la hotel către aeroportul din Skopje. Acolo a ajuns într-o cameră, unde a fost bătut de mai multe persoane mascate şi îmbrăcate în negru. A fost dezbrăcat cu forţa şi sodomizat cu un obiect. Ulterior, legat şi purtând o cagulă, supus unei privări senzoriale complete, reclamantul a fost condus cu forţa până la avionul CIA, care era înconjurat de agenţi ai forţei de ordine macedonene. Odată îmbarcat, reclamantul a fost aruncat la podea şi sedat, rămânând în această poziţie până când avionul a ajuns la Kabul, Afghanistan.

Curtea, având în vedere că măsurile menţionate au avut un efect cumulat şi au fost efectuate cu premeditare, în scopul de a cauza o durere şi o suferinţă acută pentru a obţine informaţii de la reclamant, de a-l pedepsi sau de a-l intimida, a apreciat că un astfel de tratament trebuie calificat ca fiind tortură în sensul art. 3 din Convenţie. Statul pârât este direct responsabil de încălcarea drepturilor reclamantului, întrucât agenţii săi au facilitat în mod efectiv tratamentul respectiv şi s-au abţinut de la a lua acele măsuri necesare în circumstanţele cauzei (*El-Masri c. Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, §§200-211).

3.3. Privarea de libertate în vederea extrădării şi riscul privării de libertate în mod arbitrar în statul destinatar

Simpla desfăşurare a unei proceduri de extrădare justifică privarea de libertate a persoanei respective în temeiul art. 5 parag. 1 lit. f) din Convenţie. Această privare de libertate nu trebuie să fie considerată necesară în mod rezonabil, de exemplu, pentru a preveni ca persoana respectivă să comită o faptă prevăzută de legea penală. Într-adevăr, art. 5 parag. 1 lit. f) impune numai existenţa unei proceduri de extrădare în curs (*Ismoilov ş.a. c. Rusiei*, §135).

Având în vedere temeiul privării de libertate, respectiv art. 5 parag. 1 lit. f), nu este incidentă garanţia prevăzută de art. 5 parag. 3 privind aducerea de îndată în faţa unui *judecător sau alt magistrat împuternicit de lege pentru exercitarea atribuţiilor judiciare*. Cu toate acestea, persoana arestată sau deţinută în vederea extrădării beneficiază de dreptul de a introduce un *recurs în materia privării de libertate* prevăzut de art. 5 parag. 4 din Convenţie.

Pentru a întruni cerinţele Convenţiei, dispoziţiile interne care permit privarea de libertate trebuie să fie suficient de accesibile şi previzibile.

Privarea de libertate a reclamantului putea fi dispusă de către procuror de la momentul primirii cererii de extrădare, însă detenţia reclamantului a început cu aproximativ o lună înainte de primirea unei astfel de cereri. De asemenea, legea naţională nu prevede o procedură privind luarea sau prelungirea măsurii arestării preventive în asemenea cauze şi nici nu există o perioadă maximă a detenţiei. Prin urmare, a existat o încălcare a art. 5 parag. 1 din Convenţie (*Niyazov c. Rusiei*, §121).

În condiţiile în care procedura de extrădare nu se desfăşoară cu diligenţa necesară, detenţia nu mai poate fi considerată ca justificată în temeiul art. 5 parag. 1 lit. f). Privarea de libertate a reclamantului, pentru o perioadă de 1 an şi 8 luni, în vederea extrădării, depăşeşte durata rezonabilă a privării de libertate, având în vedere întârzierile şi amânările autorităţilor naţionale în executarea procedurii de extrădare (*Quinn c. Franţei*, §48).

Măsura extrădării poate atrage încălcarea art. 5 din Convenţie de către Statul Membru care dispune măsura extrădării către un stat terţ în care reclamantul ar fi supus unui risc real de încălcare flagrantă a drepturilor garantate de art. 5 din Convenţie. O încălcare flagrantă ar avea loc, de exemplu, dacă statul destinatar l-ar deţine pe reclamant pentru mai mulţi ani fără a avea vreo intenţie de a îl trimite în judecată. De asemenea, se poate reţine o încălcare flagrantă a art. 5 din Convenţie atunci când reclamantul ar risca să fie deţinut în statul destinatar, fiind în prealabil condamnat în urma unui proces în mod flagrant inechitabil (*Othman Abu Qatada c. Regatului Unit al Regatului Unit*, §§231-233; *Babar Ahmad ş.a. c. Regatului Unit*, §§100-116).

3.4. Riscul unei flagrante denegări de dreptate în statul destinatar

Cu caracter excepţional, poate fi creată o ingerinţă în dreptul prevăzut art. 6 din Convenţie de către o decizie de extrădare, dacă străinul a fost supus, sau riscă să fie supus în ţara destinatară unei flagrante denegări de dreptate (*Soering c. Regatului Unit al Regatului Unit*, §113). În cazul unei eventuale rejudecări în statul destinatar a procesului prin care a persoana în cauză a fost condamnată, riscul folosirii împotriva acesteia a unei declaraţii obţinute de la o terţă persoană prin tortură echivalează cu o denegare flagrantă de dreptate şi atrage încălcare art. 6 din Convenţie de către Statul Membru care dispune extrădarea (*Othman Abu Qatada c. Regatului Unit*, §§258-285).

Constituie de asemenea o flagrantă denegare de dreptate: condamnarea în lipsă fără posibilitatea obţinerii unei rejudecări cu privire la

temeinicia acuzaţiilor (*Sejdovic c. Italiei*, §84); Refuzul sistematic şi intenţionat de a permite accesul la un avocat, în special atunci când reclamantul este deţinut într-o ţară străină sau lipsa accesului la un tribunal independent şi imparţial care să exercite un control de legalitate asupra detenţiei acuzatului (*Al-Moayad c. Germaniei*, §101).

Având în vedere circumstanţele cauzei, condiţiile mai restrictive de acordare a asistenţei juridice gratuite în statul în care reclamantul urmează să fie extrădat, precum şi dificultatea în ascultarea martorilor apărării nu dau naştere unei încălcări a art. 6 din Convenţie şi cu atât mai puţin nu se încadrează în noţiunea de flagrantă denegare de dreptate în statul destinatar (*King c. Regatului Unit*, §22).

3.5. Ingerinţa în dreptul la respectarea vieţii private şi de familie

Având în vedere importanţa acordurilor între state cu privire la lupta împotriva infracţionalităţii (şi în special în cazul infracţiunilor transfrontaliere) Curtea a apreciat că numai în circumstanţe excepţionale dreptul la viaţă privată şi de familie a persoanei în respectivul stat va fi considerat de o importanţă mai mare decât scopul legitim urmărit prin extrădarea persoanei respective. Faptul că reclamantul are o soţie, doi copii şi o mamă a cărei stare de sănătate nu i-ar permite să călătorească din Regatul Unit al Marii Britanii în Australia nu reprezintă o circumstanţă excepţională, având în vedere acuzaţiile grave care îi sunt aduse reclamantului (*King c. Regatului Unit*, §29).

4. Referinţe bibliografice

Specifice: *J. Pradel*, Le mandat d'arrêt européen, în Recueil Dalloz, 2004, p. 1392; *J. Cantegreil*, La doctrine du „combattant ennemi illégal", în Revue de science criminelle, Dalloz, 2010, p. 81; *L.P. Albert*, Extradition: applicabilité de l'article 6 parag. 3 de la Conv. EDH, în Dalloz actualité, 12.02.2013; *M. Bombled*, Recevabilité de demandes d'extradition successives în Dalloz actualité, 31.08.2011; *M. Bombled*, Extradition: irrégularité de la demande n'émanant pas d'un État souverain în Dalloz actualité 28.02.2012; *D. Grădinaru, F. Dragomir*, Executarea mandatului european de arestare de către instanţele române. Jurisprudenţă comentată, Bucureşti, Ed. C.H. Beck, 2013.

Generale: *C. Bîrsan, Convenţia europeană a drepturilor omului.* Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 181-198; 279-285; *M. Udroiu, O. Predescu*, Protecţia europeană a drepturilor omului şi procesul penal român, p. 451-461.

Surse online: (34)

Fondul Proprietatea

Mecanism introdus prin Legea nr. 247/2005 pentru plata despăgubirilor stabilite de Comisia Centrală în temeiul legilor de reparaţie pentru bunurile preluate abuziv de regimul comunist, conceput ca un organism de plasament colectiv de valori mobiliare.

Fr. *le Fonds Proprietatea*
Eng. *Proprietatea fund*

1. Noţiune

Fiind organizat ca societate pe acţiuni, Fondul Proprietatea funcţionează ca o societate de investiţii de tip închis pe durata nelimitată, incorporată în România. Majoritatea capitalului său este constituit din active ale statului în diferite întreprinderi (*www.fondulproprietatea.ro*).

2. Organizare şi funcţionare

Legea nr. 247/2005 privind reforma în domeniile proprietăţii şi justiţiei, precum şi unele măsuri adiacente stabilea că, în termen de 30 de zile de la crearea sa, Fondul Proprietatea trebuie să ia măsurile necesare în vederea cotării acţiunilor sale la bursă, pentru ca beneficiarii deciziilor de despăgubire emise în baza legilor de restituire să îşi poată vinde acţiunile şi să încaseze preţul în orice moment.

În hotărârea-pilot pronunţată la data de 12.10.2010 în *Maria Atanasiu ş.a. c. României*, Curtea a reţinut că acţiunile la Fondul Proprietatea încă nu erau cotate la bursă, aspect care a contat în constatarea încălcării art. 1 din Protocolul nr. 1 Adiţional la Convenţie şi în aplicarea art. 46 din Convenţie pentru obligarea statului la luarea unor măsuri cu caracter general.

Ulterior pronunţării hotărârii-pilot, acţiunile Fondului Proprietatea au fost listate la Bursa de Valori Bucureşti, începând cu ianuarie 2011.

În ceea ce priveşte **procedurile de urmat pentru plata despăgubirilor**, trebuie menţionat că începând din luna iulie 2005, Legea nr. 247/2005 a fost modificată de mai multe ori, atât în ceea ce priveşte funcţionarea şi finanţarea Fondului Proprietatea, cât şi în ceea ce priveşte modalităţile de calcul şi procedurile de acordare a despăgubirilor.

La data de 28.06.2007, Guvernul a adoptat O.U.G. nr. 81/2007 pentru accelerarea procedurii de acordare a despăgubirilor aferente imobilelor preluate în mod abuziv, care a modificat organizarea şi funcţionarea

Fondului Proprietatea. Printre alte măsuri, această ordonanță, confirmată ulterior de Legea nr. 142/2010 privind aprobarea O.U.G. nr. 81/2007, le acordă beneficiarilor de titluri la Fondul Proprietatea posibilitatea să încaseze o parte din sumă în numerar.

Conform H.G. nr. 128/2008 privind modificarea și completarea Normelor metodologice de aplicare a titlului VII „Regimul stabilirii și plății despăgubirilor aferente imobilelor preluate în mod abuziv" din Legea nr. 247/2005 privind reforma în domeniile proprietății și justiției, precum și unele măsuri adiacente, aprobate prin H.G. nr. 1095/2005 referitoare la punerea în aplicare a O.G. nr. 81/2007, după emiterea „titlului de despăgubire" de către Comisia Centrală, partea interesată are posibilitatea să aleagă între a primi o parte din sumă în numerar (în limita a 500.000 RON) și restul în acțiuni și a primi întreaga sumă în acțiuni. Această alegere trebuie făcută la ANRP, care trebuie să înlocuiască „titlul de despăgubire" cu un „titlu de plată" corespunzător cuantumului sumei de plată în numerar și un „titlu de conversie" corespunzător restului sumei ce va fi convertită în acțiuni la Fondul Proprietatea.

Această alegere se poate face într-un termen de 3 ani de la data emiterii de către Comisia Centrală a „titlului de despăgubire". Cererile de opțiune trebuie analizate în ordine cronologică, însă nu s-a stabilit în mod expres niciun termen în acest sens.

Plata sumelor în numerar mai mici sau egale cu 250.000 RON trebuie efectuată într-un termen de un an de la data emiterii titlului de plată și într-un termen de 2 ani pentru sumele cuprinse între 250.000 și 500.000 RON. Prin O.U.G. nr. 62/2010 pentru modificarea și completarea Legii nr. 221/2009 privind condamnările cu caracter politic și măsurile administrative asimilate acestora, pronunțate în perioada 6 martie 1945-22 decembrie 1989 și pentru suspendarea aplicării unor dispoziții din titlul VII al Legii nr. 247/2005, plata sumelor în numerar a fost suspendată pentru o perioadă de 2 ani, pentru ca echilibrul bugetar să poată fi menținut. În această perioadă, „titlurile de despăgubire" nu pot fi convertite decât în acțiuni la Fondul Proprietatea (pentru o procedură asemănătoare în legislația bulgară, a se vedea cauzele *Velikovi ș.a. c. Bulgariei*; *Koprinarovi c. Bulgariei*).

La data de 20.05.2013 a intrat în vigoare Legea nr. 165/2013 privind măsurile pentru finalizarea procesului de restituire, în natură sau prin echivalent, a imobilelor preluate abuziv în perioada regimului comunist în România (M.Of. nr. 278 din 17 mai 2013), care consacră principiul prevalenței restituirii în natură, principiul echității, principiul transparenței

procesului de stabilire a măsurilor reparatorii, principiul menţinerii justului echilibru între interesul particular al foştilor proprietari şi interesul general al societăţii.

Conform legii menţionate, noile dispoziţii se aplică cererilor formulate şi depuse, în termen legal, nesoluţionate până la data intrării în vigoare a noilor reguli, precum şi cauzelor în materia restituirii imobilelor preluate abuziv, aflate pe rolul instanţelor la data intrării în vigoare a legii. De noile prevederi pot beneficia şi persoanele care au pe rolul Curţii Europene a Drepturilor Omului cereri a căror analiză a fost suspendată în temeiul hotărârii-pilot pronunţate în *Maria Atanasiu ş.a. c. României.*

De asemenea, a fost adoptată H.G. nr. 401/2013 pentru aprobarea Normelor de aplicare a Legii nr. 165/2013 privind măsurile pentru finalizarea procesului de restituire, în natură sau prin echivalent, a imobilelor preluate în mod abuziv în perioada regimului comunist în România (M.Of. nr. 393 din 29 iunie 2013).

Noua reglementare prevede termene de până la 36 de luni pentru finalizarea procesului de restituire în natură a proprietăţilor, cât şi pentru cel de acordare a despăgubirilor, atât la nivel local, cât şi la nivel central.

Plata sumelor de bani reprezentând despăgubiri în dosarele deja aprobate de Comisia Centrală pentru Stabilirea Despăgubirilor, precum şi a sumelor stabilite prin hotărâri judecătoreşti, rămase definitive şi irevocabile, se va face în termen de 5 ani, în tranşe anuale egale, începând cu data de 1 ianuarie 2014.

Pentru imobilele care nu pot fi restituite în natură se vor emite decizii de compensare prin puncte a imobilului preluat în mod abuziv, care pot fi valorificate prin achiziţionarea la licitaţia publică naţională de imobile din Fondul naţional, începând cu data de 1 ianuarie 2016. In vederea valorificării punctelor, va fi constituit Fondul naţional al terenurilor agricole şi al altor imobile, administrat de Agenţia Domeniilor Statului.

3. Referinţe bibliografice

Specifice: *D. Călin (coord.) ş.a.*, Hotărârile CEDO în cauzele împotriva României. Analiză, consecinţe, autorităţi potenţial responsabile, vol. VII, Ed. Universitară, Bucureşti, 2012, p. 2988-2989.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1687 şi urm.

Surse online: (78)

Garanţii contra abuzurilor

Obligaţii în virtutea cărora persoane sau instituţii apără titularii drepturilor fundamentale de eventuale ingerinţe ilegale.

Fr. *garanties contre les abus*
Eng. *safeguards against abuses*

1. Noţiune

În sens general, garanţia este o obligaţie în virtutea căreia o persoană sau o instituţie trebuie să apere pe cineva de o pagubă eventuală sau să-l despăgubească de o pagubă suferită.

În ceea ce priveşte celălalt termen din sintagma „garanţie contra abuzului" trebuie făcută o distincţie între acest tip de abuz şi abuzul de drept. Astfel, despre *abuz de drept* nu se poate vorbi decât în măsura în care ne găsim în prezenţa unui veritabil drept subiectiv, iar comportamentul calificat ca abuziv este cel caracterizat prin depăşirea prerogativelor proprii acestui drept, a limitelor sale interne (a se vedea *abuzul de drept*).

Forma de abuz care prezintă relevanţă în acest context este *abuzul de putere* sau *abuzul de funcţie* prin depăşirea prerogativelor legale. *Abuzul* semnifică, din acest punct de vedere, arbitrariul celor învestiţi cu prerogativele puterii publice. Garanţiile sunt fie preventive, prin texte legale suficient de clare şi precise care limitează prerogativele agenţilor statului şi prin acţiuni educative, de formare teoretică şi practică, fie reparatorii ori sancţionatorii, prin anchetarea şi sancţionarea promptă şi efectivă a abuzurilor ca atare.

O altă distincţie ce merită făcută încă de la început este aceea dintre garantarea drepturilor şi garanţiile contra abuzurilor. *Primul concept* este strâns legat de principiul constituţional al separaţiei puterilor în stat, iar garantarea la nivel constituţional a drepturilor este forma supremă de consacrare în ordinea juridică internă. În pasul următor, el îşi găseşte concretizarea la nivel legislativ, cu respectarea exigenţei ca legea să fie clară, accesibilă şi previzibilă. La acest nivel, garantarea drepturilor este strâns legată de principiul legalităţii şi de cel al securităţii raporturilor juridice. În fine, garantarea drepturilor se face prin accesul titularilor la judecător, chestiune care trebuie privită prin prisma dreptului la un recurs intern efectiv şi a dreptului la un proces echitabil.

În schimb, garanţiile contra abuzurilor îşi găsesc aplicabilitatea în ipoteza în care titularii drepturilor fundamentale se confruntă cu unele ingerinţe sau corective ale drepturilor, iar ceea ce se cere este ca maniera în care este realizată ingerinţa să nu fie abuzivă sau arbitrară.

La nivelul Consiliului Europei, problema garanţiilor contra arbitrariului reprezintă o preocupare a CEDO, cu prilejul soluţionării cauzelor aduse în atenţia sa, dar şi a altor organisme convenţionale având atribuţii în ceea ce priveşte executarea hotărârilor pronunţate de CEDO prin care s-au constatat încălcări ale Convenţiei (Comitetul Miniştrilor).

2. Dreptul la viaţă

În ceea ce priveşte dreptul la viaţă, în contextul ipotezelor recurgerii la forţă, CEDO a statuat că art. 2 din Convenţie trebuie interpretat în sensul de a oferi garanţii concrete şi efective împotriva abuzurilor (*Solomou c. Turciei*, §63).

În acest sens, CEDO a făcut o analiză *in abstracto* a legislaţiei interne a Greciei în cauza *Makaratzis c. Greciei*. În contextul respectiv, s-a făcut referire la angajamentele asumate la nivel ONU, în ceea ce priveşte dreptul la viaţă. Astfel, Comitetul ONU pentru Drepturile Omului a statuat, în interpretarea art. 6 din Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice (comentariul nr. 6, sesiunea a 16-a din 1982), că *„[p]rotecţia împotriva privării arbitrare de viaţă, cerută în mod explicit de teza a 3-a a art. 6, este de o importanţă covârşitoare. Comitetul apreciază că statele părţi trebuie să ia măsuri nu doar pentru a preveni şi a pedepsi uciderea săvârşită prin acte criminale, dar şi pentru a preveni uciderea arbitrară săvârşită de forţele de ordine. Uciderea săvârşită de autorităţile statului este de o gravitate deosebită. În consecinţă, legea trebuie să controleze cu stricteţe şi să limiteze circumstanţele în care o persoană poate fi privată de dreptul la viaţă de către aceste autorităţi"*.

Mai mult, Principiile de bază ale ONU în ceea ce priveşte recurgerea la forţă şi la arme de foc, adoptate la data de 7.09.1990 de către al 8-lea Congres cu privire la Prevenirea crimei şi tratamentul delincvenţilor (parag. 9) statuează că agenţii forţei publice nu vor folosi armele de foc decât în legitimă apărare în caz de ameninţare iminentă cu moartea sau grave vătămări a lor au a altora, pentru a împiedica comiterea unei asemenea fapte ce pune în pericol grav viaţa, pentru a aresta o persoană ce prezintă un asemenea pericol şi care se opune luării măsurii, ori pentru a împiedica evadarea şi doar în măsura în care măsurile mai puţin drastice se dovedesc insuficiente pentru atingerea acestor scopuri. În oricare dintre ipo-

teze, utilizarea armelor de foc cu intenţia de a ucide se va face doar atunci când este absolut necesară şi inevitabilă în scopul protejării altor vieţi.

Parag. 5 al Principiilor prevede, *inter alia*, că agenţii forţei publice trebuie să acţioneze păstrând proporţionalitatea între gravitatea faptei şi scopul legitim urmărit. Statele trebuie să ia măsurile necesare pentru ca utilizarea abuzivă sau arbitrară a armelor de foc de către agenţii forţei publice să fie incriminată. De asemenea, parag. 11 stabileşte că legile şi regulamentele interne referitoare la utilizarea armelor de foc trebuie să impună ca armele de foc să fie utilizate doar în circumstanţele potrivite, într-o manieră care să reducă riscul producerii unor pagube ce pot fi evitate.

Aceste standarde au fost preluate, în mare măsură, de către CEDO şi aplicate într-o multitudine de speţe, începând cu prima constatare a unei încălcări a art. 2, în sens material, prin acţiuni ale agenţilor forţei publice, în cauza *McCann c. Regatului Unit* şi până în prezent.

3. Interzicerea torturii, a tratamentelor inumane sau degradante

În legătură cu interdicţia torturii, a tratamentelor inumane sau degradante, organele convenţionale au făcut referire mai cu seamă la garanţiile împotriva relelor tratamente aplicate de poliţie.

Din acest punct de vedere, vom face referire la grupul de cauze *Barbu Anghelescu*, în cadrul căruia este în curs de analiză, la nivelul Comitetului Miniştrilor, implementarea măsurilor generale luate de statul român ce decurg din hotărârile prin care s-au reţinut încălcări ale art. 3 din Convenţie în toate cauzele similare pronunţate împotriva României, în scopul prevenirii unor noi încălcări.

Cu titlu de exemplu, garanţiile împotriva relelor tratamente se referă, în special, la accesul persoanelor reţinute la un avocat şi la un medic înaintea plasării în custodia statului şi ulterior în cazul în care sunt reclamate vătămări corporale. De asemenea, garanţiile se referă la instruirea teoretică dar, mai ales, practică, a agenţilor forţei publice – poliţişti, membri ai forţelor speciale – în ceea ce priveşte respectarea standardelor convenţionale referitoare la interzicerea relelor tratamente la momentul intervenţiei în situaţia unor tulburări violente ori cu prilejul arestării sau al interogatoriilor. Nu în ultimul rând, caracterul efectiv al anchetelor desfăşurate în astfel de cazuri constituie o garanţie de ordin procedural contra abuzului sau arbitrariului în materia art. 3 din Convenţie (a se vedea *anchetă efectivă*).

4. Dreptul la viaţă privată şi de familie şi libertatea de exprimare

În materia drepturilor condiţionale, problema garanţiilor se pune în special cu prilejul analizării calităţii legii interne ce stabileşte posibilitatea ingerinţei.

Astfel, sub aspectul dreptului la viaţă de familie şi privată, CEDO a pronunţat o serie de hotărâri prin care a constatat lipsa garanţiilor împotriva abuzurilor în situaţia privării de libertate a unor persoane. Astfel, în cauza *Shalimov c. Ucrainei* s-a reţinut faptul că art. 162 C.proc.pen. ucrainean statuează că organul de urmărire sau instanţa de judecată poate autoriza vizita din partea membrilor familiei în cazul persoanelor aflate în arest preventiv, fără a preciza cu suficientă claritate maniera şi limitele în care autoritatea publică poate exercita această atribuţie, pentru a preveni arbitrariul (în acelaşi sens, *Titarenko c. Ucrainei,* în care familia reclamantului a fost împiedicată să-l viziteze timp de aproximativ 3 ani şi 8 luni). Din acest motiv, CEDO s-a limitat să constate că legea din Ucraina nu este suficient de previzibilă şi a constatat încălcarea art. 8, sub acest aspect, fără a considera necesar să facă analiza scopului legitim urmărit prin ingerinţa respectivă.

De asemenea, sub aspectul ar. 8 din Convenţie, CEDO a statuat că protejarea secretului convorbirilor telefonice se subsumează dreptului la viaţă privată. În acest context, a statuat că simpla temere de a fi supus unei supravegheri secrete atunci când ea e permisă de o legislaţie ce nu o oferă suficiente garanţii împotriva arbitrariului poate constitui o ingerinţă în viaţa privată, contrară art. 8 (*Iordachi ş.a. c. Republicii Moldova*). Totodată, CEDO a pronunţat hotărâri de condamnare pentru lipsa garanţiilor necesare împotriva abuzului autorităţilor statului comise cu prilejul interceptărilor convorbirilor telefonice în cauza *Rotaru c. României* (§61). În acelaşi sens, au fost pronunţate şi hotărârile din cauzele *Dumitru Popescu (nr. 2)* şi *Asociaţia „21 decembrie 1989" ş.a.*, aceasta din urmă în ceea ce privea plângerea sub aspectul art. 8 formulată de reclamantul T.M.

CEDO a constatat, de asemenea, încălcarea art. 8 şi a art. 10 în cauza *Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. ş.a. c. Olandei*, decurgând din lipsa garanţiilor legale împotriva imixtiunilor arbitrare din partea autorităţilor publice. Astfel, instanţa europeană a constatat că autorizarea interceptării comunicaţiilor unor jurnalişti s-a realizat pe baza unor atribuţii speciale conferite de lege serviciilor secrete, fără o încuviinţare prealabilă a unui organism independent. Spre deosebire de cauza *Weber şi Saravia c. Germaniei*, unde interceptarea telecomunicaţiilor nu a vizat în mod direct divulgarea surselor jurnalistice şi s-a apreciat că

ingerinţa nu a fost una gravă, raportat la scopul urmărit, garanţiile interne fiind adecvate şi efective, în cauza amintită, aceste garanţii au fost considerate insuficiente. Pentru a ajunge la această concluzie s-a avut în vedere faptul că interceptările au vizat în mod expres determinarea surselor jurnalistice, iar maniera de autorizare nu a fost încredinţată unui organism independent, ci puterii executive.

5. Referinţe bibliografice

Generale: *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre (dir.)*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 447-451; *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. 2, p. 82 şi urm.

Surse online: (75)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Habeas corpus

Obligaţie pentru autorităţile statale de a prezenta orice persoană deţinută în faţa unui judecător care trebuie să decidă cu privire la legalitatea şi temeinicia arestării sale.

Fr. *recours contre l'arrestation ou la détention*
Eng. *review of detention*

1. Noţiune şi reglementare

Noţiunea de *habeas corpus* este reglementată prin art. 5 parag. 4 din Convenţie.

Din punct de vedere istoric, conceptul de *habeas corpus* a fost introdus în anul 1215 în dreptul englez prin Magna Carta, iar ulterior în anul 1679, prin Habeas Corpus Act.

Habeas corpus reprezintă abrevierea locuţiunii *habeas corpus ad subiciendum* care, în latina juridică, înseamnă „să ai corpul (delict)" pentru a-l „produce" dinaintea instanţei. Desemnează o instituţie anglo-saxonă, aplicabilă sistemului de *common law*, prin care se garantează libertatea individuală a cetăţenilor contra arestărilor abuzive şi al detenţiilor arbitrare.

2. Procedură

În temeiul Habeas Corpus Act, orice persoană arestată poate solicita judecătorului să examineze legalitatea arestării sale. Judecătorul, odată sesizat, este obligat să emită un *writ* prin care solicită comunicarea motivelor şi a dovezilor care au stat la baza arestării. Dacă arestarea se dovedeşte lipsită de temei legal, iar dovezile sunt insuficiente, persoana este eliberată.

Astfel, *habeas corpus* reprezintă garanţia fundamentală împotriva arbitrariului unei detenţii prelungite în sensul că judecătorul va cerceta dacă circumstanţele pot justifica măsura privativă de libertate, iar aceasta din urmă este legală şi proporţională cu scopul legitim urmărit.

3. Aplicaţii

În jurisprudenţa Curţii, s-a statuat că orice detenţie prelungită dincolo de perioada iniţială avută în vedere de art. 5 parag. 3 din Convenţie, ce ia în considerare momentul arestării sau deţinerii şi care implică examinarea

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

legalității și temeiniciei acestor măsuri de un judecător, reclamă intervenția ulterioară a unui „tribunal" ca o garanție împotriva arbitrariului (*Kadem c. Maltei*, §49 și §53).

4. Referințe bibliografice

Specifice: *M. Foucault*, A supraveghea și a pedepsi, ed. a 2-a, Ed. Paralela 45, Pitești, 2005, p. 42-43.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. vol. I, p. 21-22, *D.J. Harris, M. O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 182; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 324-325.

Surse online: (36), (37)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Hotărâre definitivă

Hotărâre care a dobândit *autoritate de lucru judecat.*

Fr. *décision définitive*
Eng. *final decision*

1. Noţiune

Noţiunea de *hotărâre definitivă* nu este explicată de Convenţie. În jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului, noţiunea apare legată, în principal, de aplicarea *principiului ne bis in idem*, de dreptul la despăgubiri în caz de *eroare judiciară*, de noţiunea de *bun*, de limitele *dreptului de acces la instanţă* şi de *securitatea raporturilor juridice.*

Statuând asupra acestor drepturi fundamentale, în numeroase rânduri, Curtea de la Strasbourg a avut ocazia să trateze conceptul de hotărâre definitivă şi chiar să exprime o definiţie. Definiţia îmbrăţişată de Curte este, de fapt, cea dată de redactorii Protocolului nr. 7 al Convenţiei, care, la rândul lor, s-au inspirat din termenii utilizaţi în Raportul explicativ la Convenţia europeană asupra valorii internaţionale a hotărârilor represive.

Astfel, o hotărâre este definitivă, în accepţiunea Curţii Europene a Drepturilor Omului, dacă, în mod tradiţional, a dobândit *autoritate de lucru judecat (res judicata).* Acesta este cazul în care acea hotărâre este irevocabilă, în sensul că nu mai este posibilă exercitarea căilor ordinare de atac puse la dispoziţia părţilor în dreptul naţional sau părţile au epuizat aceste căi ori au lăsat să curgă termenele fără a se folosi de căile interne existente. Intră în puterea de *res judicata* atât hotărârile de fond, cât şi cele care nu tranşează fondul litigiului, indiferent că provin de la o instanţă sau de la o autoritate administrativă [*Nikitin c. Rusiei, Golinelli şi Freymuth c. Franţei, Horciag c. României, Sergey Zolotukhin c. Rusiei, Tsonyo Tsonev c. Bulgariei (nr. 2)*].

2. Referinţe bibliografice

Surse online: (53), (59)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Hotărâre-pilot

Procedură în cadrul căreia se pronunţă o hotărâre prin care se identifică problemele structurale sau sistemice care au stat la baza iniţierii respectivei proceduri şi se solicită statului pârât să ia măsurile necesare în vederea remedierii problemelor constatate.

Fr. *arrêt pilote*
Eng. *pilot judgment*

1. Noţiune

Un procent important al cauzelor aflate pe rolul CEDO este reprezentat de **cererile repetitive**. Acestea decurg de regulă dintr-o problemă structurală sau sistemică nerezolvată în cadrul sistemului naţional, ceea ce conduce la introducerea unui număr mare de cereri de acelaşi tip în faţa Curţii. În astfel de situaţii, în absenţa unui remediu existent la nivel intern, Curtea de la Strasbourg devine practic prima şi singura instanţă care analizează în mod efectiv cazul respectiv.

Această situaţie generează încărcarea semnificativă a rolului CEDO, aflându-se astfel în contradicţie cu *principiul subsidiarităţii*, potrivit căruia statele sunt primele chemate să aplice Convenţia. În plus, în mod potenţial, existenţa unei disfuncţionalităţi structurale poate determina în viitor formularea unui număr foarte mare de cereri similare în faţa Curţii.

În vederea evitării acestor fenomene, procedura hotărârii pilot urmăreşte pronunţarea unei hotărâri prin care, alături de constatarea încălcării Convenţiei în cazul individual supus analizei Curţii, se identifică problemele structurale sau sistemice care au dat naştere cererilor repetitive de acel tip, se dau eventuale indicaţii cu privire la posibile soluţii şi se solicită statului pârât să ia măsurile necesare în vederea remedierii problemelor constatate.

În sensul strict al termenului, o hotărâre-pilot conţine în dispozitiv constatarea existenţei unor deficienţe structurale sau sistemice şi necesitatea luării de măsuri în vederea remedierii acestora. Există, însă, şi hotărâri prin care Curtea, în aplicarea art. 46 din Convenţie, constată aceste aspecte doar în cadrul motivării, fără a le mai menţiona în dispozitiv. Deşi aceste din urmă hotărâri nu sunt incluse în mod formal în categoria hotărârilor pilot, ele au, totuşi, un scop asemănător acestora şi sunt supuse unor mecanisme de supraveghere a executării similare (de altfel, ele sunt denumite hotărâri semi-pilot).

2. Reglementare

Procedura hotărârii pilot a fost creată pe cale jurisprudenţială, prima cauză în care s-a făcut aplicarea acestei proceduri fiind *Broniowski c. Poloniei*, referitoare la chestiunea despăgubirilor pentru bunurile aflate dincolo de râul Bug, ce privea peste 80.000 persoane.

Ulterior, ţinând seama de importanţa acestei proceduri, dar şi de succesul de care s-a bucurat (având în vedere executarea cu succes a primelor hotărâri pilot), Curtea a introdus în Regulamentul său prevederi specifice cu privire la această procedură (art. 61, introdus la 21.02.2011).

Potrivit acestor reglementări, Curtea poate să aplice procedura pilot din oficiu sau la cererea unei părţi, însă întotdeauna după consultarea părţilor, care sunt invitate să formuleze observaţii cu privire la caracterul structural al problemei ce se află la originea cererii supuse analizei.

Ţinând seama de natura măsurilor necesare pentru executare, Curtea poate să fixeze un termen pentru adoptarea acestora. Cu puţine excepţii (*Broniowski c. Poloniei şi Hutten-Czapska c. Poloniei* – primele două hotărâri-pilot), până în prezent Curtea a stabilit termene pentru executare în toate hotărârile pilot pronunţate. În practică, în situaţia în care statul pârât a invocat motive temeinice, Curtea a prelungit termenul fixat iniţial (*Olaru ş.a. c. Republicii Moldova; Yuriy Nicolayevich Ivanov c. Ucrainei; Maria Atanasiu ş.a. c. României*).

De asemenea, Curtea poate să suspende celelalte cereri similare, până la adoptarea de către statul pârât a măsurilor solicitate, în termenul prevăzut în hotărâre, însă nu a uzat de acest drept în toate hotărârile pilot. Astfel, în raport de gravitatea încălcărilor constatate (*Ananyev ş.a. c. Rusiei*, privind condiţiile de detenţie), dar şi atunci când a estimat că analiza continuă a cererilor repetitive e de natură să reamintească statului pârât obligaţiile ce îi incumbă ca urmare a hotărârii pilot (*Rumpf c. Germaniei*), Curtea a preferat să nu suspende celelalte cereri aflate pe rolul său, izvorâte din deficienţa constatată în hotărâre.

În situaţia în care o hotărâre pilot nu este executată de către statul pârât, în principiu Curtea va relua analiza cererilor suspendate (o astfel de situaţie s-a produs ca urmare a neexecutării hotărârii-pilot *Yuriy Nicolayevich Ivanov c. Ucrainei*).

3. Executarea unei hotărâri-pilot

Suspendarea cererilor având acelaşi obiect cu cea examinată prin hotărârea pilot prezintă un dublu avantaj: Curtea se poate concentra pe soluţionarea altor tipuri de cauze, iar reclamanţii pot beneficia de remediile

adoptate de statul pârât în procesul de executare a hotărârii pilot, remedii care, teoretic, ar trebui să conducă la soluționarea mai rapidă a cererilor, în raport cu posibilitățile pe care le are Curtea de a soluționa cererile.

Totuși, în situația în care statul pârât nu execută în mod efectiv hotărârea, suspendarea dispusă inițial se transformă într-un dezavantaj, având în vedere faptul că cererile a căror examinare a fost suspendată de Curte vor fi implicate în proceduri interne inefective și, finalmente, vor reveni la Curte.

Pentru a evita acest risc, toate organismele Consiliului Europei acordă o atenție deosebită executării unei hotărâri pilot. În acest sens, s-a prevăzut ca după pronunțarea unei hotărâri pilot Curtea să informeze automat atât Comitetul Miniștrilor, cât și Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, Secretarul General al Consiliului Europei, Comisarul pentru Drepturile Omului.

În exercitarea atribuțiilor sale de supraveghere a executării hotărârilor CEDO, Comitetul Miniștrilor acordă o atenție sporită hotărârilor pilot, care, potrivit metodelor de lucru ale acestui for, sunt incluse în categoria cauzelor a căror supraveghere se află în procedură susținută (*enhanced*; *soutenue*) (a se vedea *executarea hotărârilor CEDO*). În practică, se poate observa că o cauză pilot se regăsește mai des pe agenda de lucru a reuniunilor Comitetului Miniștrilor.

De asemenea, asistența și cooperarea tehnică oferită de Consiliul Europei sunt destinate cu prioritate pentru soluționarea problemelor structurale și sistemice din statele părți, ceea ce reprezintă un sprijin în identificarea celor mai bune soluții în vederea implementării măsurilor necesare executării unei hotărâri-pilot.

4. Aplicații în cauze împotriva României

Până în prezent, împotriva României s-a pronunțat o singură hotărâre-pilot, *Maria Atanasiu ș.a.*, în domeniul restituirii proprietăților naționalizate.

În schimb, Curtea a pronunțat mai multe hotărâri prin care a constatat în cadrul motivării existența unei probleme structurale sau sistemice. Aceste hotărâri vizează domeniile următoare:

- restituirea proprietăților naționalizate (*Viașu c. României*; *Faimblat c. României; Katz c. României*; *Deneș ș.a. c. României*);
- efectivitatea anchetei penale efectuate în dosarul privind represiunea manifestanților din decembrie1989 (*Asociația 21 Decembrie 1989 ș.a. c. României*);
- condițiile de detenție (*Iacov Stanciu c. României*).

De asemenea, în cauza *Albu ş.a. c. României*, Curtea a solicitat părţilor să răspundă la întrebarea dacă divergenţa de jurisprudenţă constituie o problemă sistemică în România. Prin hotărârea din 10.05.2012, Curtea a constatat efectivitatea recursului în interesul legii, ca mecanism de unificare a practicii judiciare şi, în consecinţă, a statuat asupra neîncălcării art. 6 din Convenţie sub aspectul securităţii raporturilor juridice.

5. Referinţe bibliografice

Specifice: Fiche thématique – Les arrêts pilotes

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1569 -1573; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 851-853, 862-863; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 42-44; *P. Leach*, Taking a case to the European Court of Human Rights, p. 84-95.

Surse online: (32)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Informare asupra acuzației

Dreptul persoanei împotriva căreia a fost formulată o *acuzație în materie penală* de a fi informată, în termenul cel mai scurt, într-o limbă pe care o înțelege și în mod amănunțit, asupra naturii și cauzei acuzației aduse împotriva sa.

Fr. *être informé [...] de l'accusation portée contre lui*
Eng. *to be informed [...] of the accusation against him*

1. Noțiune

Actul de acuzare joacă un rol determinant în cadrul anchetelor penale, iar art. 6 parag. 3 lit. a) recunoaște inculpatului dreptul de a fi informat nu numai de cauza acuzației, adică de faptele materiale care îi sunt imputate și pe care se întemeiază acuzațiile, dar și de încadrarea juridică detaliată care este dată acestor fapte. Cu toate acestea, art. 6 parag. 3 lit. a) nu impune nicio modalitate specifică prin care inculpatul să fie informat asupra acuzațiilor.

Curtea a observat că există o legătură între lit. a) și b) ale art. 6 parag. 3, astfel că dreptul de a informat asupra naturii și cauzei acuzației trebuie să fie privit la lumina dreptului acuzatului de a-și pregăti apărarea. De asemenea, dreptul de a fi informat asupra a acuzației trebuie să fie analizat din perspectiva dreptului fundamental la un proces echitabil prevăzut de art. 6 parag. 1 (*Pelissier și Sassi c. Franței*, §§51-54).

2. Reglementări internaționale în materie

Art. 6 parag. 3 lit. a) din Convenție; Directiva 2012/13/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2012 privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale.

3. Condiții

3.1. Informare amănunțită asupra naturii și cauzei acuzației

Întinderea obligației de informare variază în funcție de circumstanțele cauzei; cu toate acestea, inculpatul trebuie să dispună de elemente suficiente pentru a înțelege în totalitate acuzațiile care i se aduc, pentru a putea să își pregătească apărarea în mod corespunzător (*Mattoccia c. Italiei*, §60).

Informarea menționată de către art. 6 parag. 3 lit. a) nu trebuie să cuprindă în mod necesar mijloacele de probă pe care se întemeiază acuzația (*X. c. Belgiei*).

Într-o cauză privind infracţiuni de corupţie, Curtea a apreciată că este realizată condiţia unei informări suficiente în cazul în care Ministerul Public a indicat că acuzatul a primit sume de bani din partea unor persoane, indicate în mod expres, care acţionau în interesul mai multor companii farmaceutice, în schimbul înfăptuirii de către ministrul Sănătăţii publice a unor acte contrare îndatoririlor sale de serviciu şi care aveau ca scop acordarea unor avantaje companiilor farmaceutice (*De Lorenzo c. Italiei*).

În ceea ce priveşte acuzaţia conţinută în actul de inculpare prin care Ministerul Public solicită trimiterea în judecată, Curtea a reţinut că aceasta nu indicau într-adevăr toate mijloacele de probă, nu precizau data şi locul la care a avut loc asocierea în vederea realizării de acte de corupţie şi nici numele sau adresele instituţiilor bancare prin care au fost transferaţi banii. Cu toate acestea, actul de inculpare prin care Ministerul Public solicită trimiterea în judecată este redată într-o manieră sintetică, iar precizările legate de conduita incriminată rezultă în mod normal din alte acte, respectiv ordonanţa de trimitere în judecată şi actele de urmărire penală care au fost puse la dispoziţia apărării. De asemenea, Convenţia nu interzice instanţelor naţionale să precizeze modalitatea de săvârşire a infracţiunii în urma elementelor care reies din dezbaterile publice şi care sunt aduse la cunoştinţa acuzatului. Totodată, nu este exclus ca anumite detalii, cum ar fi locul în care a fost dat acordul verbal, să rămână necunoscute chiar la sfârşitul procedurii judiciare (*Previti c. Italiei*, §§208-209).

În condiţiile care cauza acuzaţiilor a fost schimbată prin hotărârea pronunţată în primă instanţă, singurul remediu pentru inculpat ar fi fost de a aduce noi mijloace de probă în faţa instanţei de apel. Instanţa de apel a respins ca nefiind utile noile probe solicitate de către inculpat apreciind că mijloacele de probă administrate în faţa primei instanţe sunt suficiente. Curtea nu a putut fi de acord cu aprecierea instanţei de apel întrucât, având în vedere schimbarea cauzei acuzaţiilor prin hotărârea de fond, singura modalitate a inculpatului de a contesta cele reţinute de către instanţa de fond era calea apelului. Prin urmare, având în vedere că informarea asupra acuzaţiei iniţiale era vagă, detaliile esenţiale privind data şi locul faptei au fost în mod constant contrazise şi modificate pe parcursul procesului şi având în vedere perioada lungă care a trecut între trimiterea în judecată şi începerea procesului (mai mult de 3 ani şi 6 luni) faţă de celeritatea cu care procesul s-a desfăşurat (mai puţin de o lună), cerinţa echităţii impunea ca inculpatului să-i fi fost acordată posibilitatea efectivă de a se apăra, *de exemplu*, prin chemarea unor martori pentru a dovedi existenta unui alibi (*Mattoccia c. Italiei*, §§69-70).

Constantinescu

3.2. Schimbarea încadrării juridice a faptelor

În cazul în care există o schimbare între încadrarea juridică reținută inițial prin actul de inculpare și încadrarea juridică reținută în hotărârea de condamnare, art. 6 parag. 3 lit. a) impune ca instanța care dispune schimbarea de încadrare să ofere inculpatului posibilitatea reală și efectivă de a-și pregăti apărarea față de noua încadrare, de exemplu prin amânarea cauzei sau prin acordarea posibilității de a depune concluzii scrise (*Pelissier și Sassi c. Franței*, §62).

Pentru a observa dacă există într-adevăr o schimbare de încadrare juridică, Curtea analizează infracțiunile reținute în actul de sesizare al instanței și elementele constitutive ale acestora, comparându-le cu infracțiunile reținute în hotărârea de condamnare. Atunci când noua încadrare nu constituie un element intrinsec al încadrării juridice pentru care reclamantul a fost trimis în judecată, Curtea analizează dacă reclamantul a cunoscut posibilitatea schimbării de încadrare juridică și dacă a putut să exercite în mod efectiv dreptul la apărare cu privire la noua încadrare (*D.M.T. și D.K.I c. Bulgariei*, §§82-83).

Curtea a reținut că există o schimbare de încadrare juridică și prin urmare sunt incidente garanțiile instituite de către art. 6 parag. 3 lit. a) atunci când:

(i) instanța schimbă încadrarea juridică din infracțiunea de abuz în serviciu contra intereselor publice în infracțiunea de neglijență în serviciu, chiar dacă infracțiunea pentru care a fost condamnat prevede o pedeapsă mai mică decât cea pentru care a fost trimis în judecată (*Adrian Constantin c. României*, §23);

(ii) inculpatul a fost condamnat pentru infracțiunea de complicitate la tentativă de șantaj, iar inculpatul a fost trimis în judecată pentru tentativă de șantaj în calitate de autor. Curtea a subliniat că instituția complicității nu constituie un simplu grad de participație la săvârșirea infracțiunii. Prin urmare, având în vedere principiul interpretării stricte a dreptului penal, Curtea nu a putut admite ca elementele specifice ale complicității să fie eludate (*Mattei c. Franței*, §§39-41);

(iii) condamnarea inculpatului a avut ca temei săvârșirea infracțiunii de viol în formă consumată deși a fost trimis în judecată pentru tentativă la infracțiunea de viol (*Miraux c. Franței*, §§35-36);

(iv) inculpatul a fost trimis în judecată pentru infracțiunea de negarea unui genocid, cu referire la Holocaust și a fost condamnat de către instanța de apel pentru săvârșirea infracțiunii de justificare a genocidului (*Varela Geis c. Spaniei*, §51);

(v) inculpatul a fost trimis în judecată pentru săvârșirea infracțiunii abuz în serviciu contra intereselor publice, condamnat de către instanța de fond și de apel, achitat cu privire la această infracțiune de instanța supremă, însă condamnat pentru săvârșirea infracțiunii de contractare în interesul instituției publice în condiții dezavantajoase și în urma căreia a existat un prejudiciu (*Penev c. Bulgariei*, §43).

În cazul în care a fost reținută circumstanță agravantă a săvârșii faptei de către o persoană cu atribuții de conducere într-o instituție publică, Curtea a considerat că aceasta reprezintă un element intrinsec al acuzației inițiale, respectiv delapidare de fonduri publice, și prin urmare a fost cunoscută de către inculpat de la începutul procedurii (*Salvador Torres c. Spaniei*, §33).

Curtea a observat că nu poate aprecia asupra temeiniciei apărărilor pe care inculpatul le-ar fi putut face dacă ar fi avut ocazia să conteste infracțiunea pentru care a fost în cele din urmă condamnat. Curtea a remarcat că poate fi susținut în mod rezonabil că mijloacele de apărare ar fi fost diferite de cele folosite pentru a contesta acuzația inițială (*Sadak ș.a. c. Turciei*, §55).

Schimbarea încadrării juridice reținute de către instanța de fond de către instanța de apel, fără ca aceasta din urmă să acorde inculpatului posibilitatea de a formula apărări față de noua încadrare, a fost remediată de către instanța de recurs, în condițiile în care aceasta avea jurisdicție de a analiza cauza atât din punct de vedere procedural, cât și substanțial, putea pronunța o soluție de achitare a inculpatului, iar în fața instanței de recurs a avut loc o dezbatere contradictorie, ocazie cu care inculpatul a putut să formuleze apărări cu privire la noua încadrare (*Dallos c. Ungariei*, §52). Cu toate acestea, atunci când nici inculpatul nici avocatul acestuia nu au fost prezenți personal în fața instanței de recurs, există o încălcare art. 6 parag. 3 lit. a) întrucât inculpat a fost privat de posibilitate de a-și exercita în mod efectiv dreptul la apărare cu privire la noua încadrare (*Abramyan c. Rusiei*, §38).

3.3. Informare într-o limbă pe care o înțelege

Deși art. 6 parag. 3 lit. a) nu prevede elementele relevante care trebuie să fie disponibile inculpatului străin, această dispoziție atrage atenția asupra importanței notificării către inculpat a acuzației formulate împotriva sa. Un inculpat care nu cunoaște limba care este folosită de către instanța de judecată, poate fi în mod efectiv dezavantajat dacă nu îi este oferită o traducere scrisă a rechizitoriului într-o limbă pe care să o înțeleagă (*Kamasinski c. Austriei*, §79).

Mai mult, art. 6 parag. 3 lit. e) prevede dreptul oricărui inculpat de a fi asistat în mod gratuit de către un interpret. Acest drept este incident nu numai în cazul susținerilor orale făcute în fața instanței, ci și în faza de urmărire penală și, de asemenea, cu privire la mijloacele de probă și declarațiile din procedura respectivă pe care acuzatul trebuie să le înțeleagă sau care trebuie traduse în limba folosită de către instanță, pentru a fi respectate garanțiile procesului echitabil (*Luedicke, Belkacem și Koç c. Germaniei*, §49). Cu toate acestea, parag. 3 lit. e) nu prevede obligația de a realiza o traducere scrisă a tuturor mijloacelor de probă existente la dosarul cauzei sau a tuturor actelor oficiale realizate pe parcursul procedurii. Astfel, trebuie observat că lit. e) trimite la noțiunea de „interpret" și nu de „traducător". Acest aspect învederează că asistarea lingvistică orală poate întruni exigențele Convenției (*Hussain c. Italiei*).

Asistența din partea interpretului trebuie să fie corespunzătoare astfel încât inculpatul să cunoască acuzațiile și să se poată apăra, în special prin posibilitatea de a susține în fața instanțelor versiunea sa asupra faptelor (*Güngör c. Germaniei*).

Având în vedere că în fața instanței, inculpatul a declarat că poate vorbi italiană și că înțelege acuzația și mijloacele de probă aduse împotriva sa, coroborat cu faptul că inculpatul trăia în Italia de 10 ani la momentul în care a fost arestat, instanțele naționale aveau suficiente motive pentru a concluziona că inculpatul avea posibilitatea de a înțelege semnificația notificării, și prin urmare, nu era necesară asigurarea traducerii sau interpretării (*Hermi c. Italiei*, §§90-91).

Curtea a reținut încălcarea art. 6 parag. 3 lit. a) având în vedere că reclamantului, care nu era italian și nu avea reședința în Italia, nu i-au fost aduse la cunoștință acuzațiile într-o limbă pe care să o înțeleagă, deși reclamantul a solicitat acest lucru (*Brozicek c. Italiei*, §41).

3.4. În termenul cel mai scurt

Garanția conferită de art. 6 parag. 3 lit. a) se distinge de cea prevăzută de art. 5 parag. 2 din Convenție. Astfel, dreptul de a fi informat prevăzut de art. 6 parag. 3 lit. a) se aplică oricărei persoane împotriva căreia a fost formulată o *acuzație în materie penală*, în timp ce dreptul de a fi informat asupra motivelor arestării se aplică numai persoanelor private de libertate. De asemenea, „termenul cel mai scurt" prevăzut de ambele articole este analizat diferit de către Curte.

Astfel, în ceea ce privește aducerea la cunoștință a motivelor arestării, termenul începe să curgă la momentul în care persoana este privată de libertate.

Termenul prevăzut la art. 6 parag. 3 lit. a) este analizat de Curte ca începând să curgă:

(i) de la momentul notificării acuzaţiei până la data primei şedinţe de judecată (*Gasins c. Letoniei*, §55). Reclamantului i-a fost adusă la cunoştinţă noua încadrare juridică cu 1 an şi 7 luni înainte de primul termen de judecată. Această perioadă este în mod evident suficientă pentru ca inculpatul să poată contesta acuzaţiile şi să îşi organizeze de o manieră eficientă apărarea (*Sutyagin c. Rusiei*, §7).

(ii) în cazul schimbării încadrării juridice pe parcursul procedurii, între data în care acuzatul a avut cunoştinţă de schimbarea de încadrare şi şedinţa judecată în care a formulat apărări cu privire la noua încadrare (*Mattoccia c. Italiei*, §68);

(iii) de la momentul formulării unei acuzaţii în materie penală şi până la momentul informării asupra acuzaţiei (*X. c. Olandei*). Curtea a reţinut că împotriva reclamantului a fost formulată o acuzaţie în materie penală pe data de 17.05.1996 şi nici după 10 ani nu i-a fost prezentat un act de inculpare şi nu a fost chemat în faţa judecătorului de instrucţie. A existat prin urmare o încălcare art. 6 parag. 3 lit. a) (*Casse c. Luxemburgului*, §74).

Obligaţia prevăzută de art. 6 parag. 3 lit. a) nu este incidentă în faza cercetărilor prealabile, înainte de formularea unei *acuzaţii în materie penală* împotriva persoanei respective (*Padin Gestoso c. Spaniei*, §1).

Având în vedere dinamica procedurilor judiciare, Curtea nu a exclus că şi atunci când apărarea cunoaşte cauza acuzaţiilor, acesteia trebuie să îi fie acordat timp suplimentar pentru a-şi preciza poziţia faţă de anumite evenimente care pot avea loc în desfăşurarea procesului. Astfel de evenimente pot include, *de exemplu*, schimbări faţă de actul de acuzare (*Pelissier şi Sassi c. Franţei*, §62), o încheiere interlocutorie a instanţei (*Hadjianastassiou c. Greciei*, §34), suplimentarea probatoriului de către Ministerul Public sau schimbarea drastică de opinie a unui expert (*G.B. c. Franţei*, §§60-70).

4. Referinţe bibliografice

Specifice: *D. Roets*, Le pouvoir de requalification du juge pénal à l'épreuve de la Convention européenne des droits de l'homme, în Recueil Dalloz, 2000, p. 357; *D. Caron, S. Ménotti*, Chronique de jurisprudence de la Cour de cassation, în Recueil Dalloz, 2008, p. 109, pct. 1; *J.-F. Renucci*, Conventionalité du pouvoir de requalification, în Revue de science criminelle, Dalloz, 2009, p. 925; *Cour de cassation*, L'état de

récidive non mentionné dans l'acte de renvoi impose que le prévenu ait été mis en mesure de présenter ses observations, în AJ Penal, Dalloz, 2010, p. 284; *C. Girault*, Récidive légale et respect des droits de la défense, în Dalloz actualité 2.11.2011.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 544-547; *M. Udroiu, O. Predescu*, Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal român, p. 695-699.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Infracţiune minoră

Excepţie de la acordarea dublului grad de jurisdicţie în materie penală.

Fr. *infraction mineure*
Eng. *offence of a minor character*

1. Noţiune şi reglementare

Dreptul la două grade de jurisdicţie în materie penală cunoaşte şi anumite excepţii, astfel cum sunt reglementate de art. 2 parag. 2 din Protocolul nr. 7 la Convenţie: în cazul infracţiunilor minore, astfel cum acestea sunt definite de lege; în ipoteza în care hotărârea de condamnare a celui în cauză a fost pronunţată în primă instanţă de cea mai înaltă jurisdicţie a unui stat; sau dacă acesta a fost declarat vinovat şi condamnat ca urmare a unui recurs împotriva unei hotărâri anterioare de achitare.

Prin urmare, dreptul unei persoane condamnate în primă instanţă de a-şi vedea cauza examinată pe fond de o instanţă superioară poate cunoaşte derogări atunci când infracţiunea pentru care aceasta a fost trimisă în judecată se încadrează în categoria aşa-numitelor „infracţiuni minore". Norma convenţională lasă statelor membre libertatea de a decide, în funcţie de caracteristicile fiecărui sistem judiciar în parte, dacă va deroga sau nu de la această garanţie a dublului grad de jurisdicţie în materie penală.

În absenţa unei definiţii a noţiunii de *infracţiune minoră*, care să fi fost cuprinsă în textul art. 2 parag. 2 teza I din Protocolul nr. 7, sau a unor criterii pentru încadrarea faptelor în această categorie, revine legiuitorului naţional rolul de a prevedea ca atare infracţiunile care vor fi exceptate de la dublul grad de jurisdicţie.

Unul dintre criteriile care pot fi avut în vedere este acela dacă infracţiunea respectivă este sancţionată cu pedeapsa închisorii sau nu, dat fiind că, de regulă, această sancţiune se aplică numai faptelor de o anumită gravitate. Acest criteriu orientativ este indicat la pct. 21 al Raportului explicativ al Protocolului nr. 7, care se limitează doar la această explicaţie în ceea ce priveşte infracţiunile minore. Folosirea drept criteriu unic a criteriului gravităţii sancţiunii a fost criticată în literatura de specialitate, arătându-se că pentru definirea unei infracţiuni ca fiind „minoră" trebuie să se aibă în vedere şi „actul delictuos în sine".

Jurisprudenţa organelor Convenţiei nu este foarte extinsă în această materie. Astfel, fosta Comisie Europeană a Drepturilor Omului s-a

pronunţat în sensul că, chiar presupunând că infracţiunea de atingere adusă autorităţii justiţiei, astfel cum este definită în legislaţia relevantă din Austria, constituie o infracţiune din sfera penală, în sensul dispoziţiilor art. 2 din Protocolul nr. 7, totuşi, aceasta reprezintă o infracţiune minoră, care intră sub incidenţa art. 2 parag. 2, putând în mod justificat să fie „sustrasă" dreptului de a solicita examinarea cauzei de o instanţă superioară (*Putz c. Austriei*). În acest caz, analiza Comisiei a vizat atât modul în care respectivele fapte erau incriminate în legea naţională, dar şi natura şi rigoarea pedepsei prevăzute de aceeaşi lege. De altfel, în această cauză, care avea la origine aplicarea unor sancţiuni pecuniare reclamantului pentru fapte prin care denigrase membrii completului de judecată, dar şi pentru alte abateri judiciare, în hotărârea pronunţată la 22.02.1996, Curtea a efectuat şi o evaluare a aplicabilităţii art. 6 din Convenţie, constatând că infracţiunile reţinute de instanţele naţionale în sarcina reclamantului nu intrau în sfera de aplicare a „acuzaţiei în materie penală".

Într-o cauză recentă, *Stanchev c. Bulgariei* (§§47-49), Curtea a analizat dacă infracţiunea reproşată reclamantului (atingere minoră adusă ordinii publice) se încadra în categoria „infracţiunilor minore", în sensul art. 2 parag. 2 din Protocolul nr. 7. După ce constată că reclamantul a făcut obiectul unei „acuzaţii în materie penală", în sensul art. 6 din Convenţie (cu referire la criteriile utilizate în cauza *Zaicevs c. Letoniei*, §31) şi că hotărârea de aplicare a sancţiunii în cazul său era definitivă, Curtea analizează dacă infracţiunea pentru care fusese condamnat reclamantul constituia o „infracţiune minoră", care exclude cerinţa dublului grad de jurisdicţie. În acest scop, Curtea trimite la aspectele reţinute în raportul explicativ, constatând că reclamantul a fost condamnat la o pedeapsă cu închisoarea de cinci zile faţă de un maxim special de 15 zile de detenţie. Or, având în vedere obiectivul art. 2 din Protocolul nr. 7 şi natura garanţiilor pe care acesta le conferă, Curtea şi-a exprimat convingerea că o infracţiune pentru care legea prevede o pedeapsă privativă de libertate drept pedeapsă principală nu poate fi calificată drept „minoră", în sensul parag. 2 din acelaşi articol [*mutatis mutandis*, *Kamburov c. Bulgariei (nr. 2)*], §26 şi *Zaicevs c. Letoniei*, §55). Prin urmare, reclamantul ar fi trebuit să aibă posibilitatea să atace hotărârea tribunalului de district în faţa unei jurisdicţii superioare, ceea ce nu s-a întâmplat în practică, motiv pentru care art. 2 din Protocolul nr. 7 a fost încălcat. Pentru aceleaşi considerente, Curtea a „sancţionat" statul bulgar şi în cauza *Zhelyazkov c. Bulgariei* (§§43-44). Ca un element de noutate, în această din urmă cauză, Curtea a luat act de faptul că dispoziţia criticată din

dreptul bulgar a fost declarată neconstituţională în mai 2011, iar în noiembrie 2011, legea a fost modificată pentru a fi conformă cu dispoziţiile Convenţiei şi ale jurisprudenţei Curţii (§45).

O interpretare asemănătoare a realizat Curtea într-o serie de cauze împotriva Armeniei, în care era pus în discuţie caracterul penal şi, implicit, aplicabilitatea art. 6 din Convenţie şi a art. 2 din Protocolul nr. 7, în cazul unor sancţiuni cu închisoarea administrativă, aplicate pentru o contravenţie care nu era considerată infracţiune din sfera dreptului penal, potrivit legislaţiei naţionale [de exemplu, *Galstyan c. Armeniei*, §124; *Gasparyan c. Armeniei (nr. 2)*, §36 sau *Karapetyan c. Armeniei*, §73].

2. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, vol. I , ed. a 2-a, p. 1852-1853; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 306-307; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 748-749; *P. Leach*, Taking a Case to the European Court of Human rights, p. 448-449; *M. Udroiu O. Predescu*, Convenţia europeană a drepturilor omului şi dreptul procesual penal român, p. 612.

Surse online: (53)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITARA

Ingerinţă

Atingere adusă drepturilor protejate de Convenţie, în mod direct sau indirect, printr-o acţiune sau o inacţiune a unei autorităţi publice sau imputabilă unei astfel de autorităţi.

Fr. *ingérence*
Eng. *interference*

1. Noţiune şi reglementare

Termenul de *ingerinţă* are, în limbajul comun, semnificaţia unui amestec ilegal, intervenţie în treburile unei persoane, tinzând la ştirbirea libertăţii şi a independenţei de acţiune şi la impunerea unui anumit punct de vedere.

În aplicarea Convenţiei, analiza noţiunii de ingerinţă prezintă un interes deosebit în legătură cu drepturile condiţionale. Astfel, în situaţia drepturilor şi libertăţilor condiţionale este permisă ingerinţa autorităţilor statului, cu condiţia ca aceasta să fie **prevăzută de lege, să urmărească un scop legitim şi să fie necesară într-o societate democratică.**

În cadrul acestei lucrări noţiunea de *ingerinţă* va fi analizată din perspectiva art. 6, 8, 9, 10 şi 11 din Convenţie şi a art. 1 din Protocolul Adiţional nr. 1 la Convenţie.

2. În materie civilă

2.1. Ingerinţa în condiţiile art. 6 parag. 1 din Convenţie

Art. 6 parag. 1 din Convenţie poate fi invocat de orice persoană care consideră nelegală o ingerinţă în exercitarea drepturilor sale cu caracter civil şi se plânge de faptul că nu a avut posibilitatea să supună o asemenea *ingerinţă* unui tribunal care să răspundă exigenţelor impuse de acest text.

Atunci când există, privitor la o *ingerinţă*, o contestaţie „reală şi serioasă", indiferent că aceasta poartă asupra existenţei dreptului însuşi sau numai a întinderii sale, justiţiabilul are dreptul, în baza art. 6 parag. 1 din Convenţie, ca o instanţă din sistemul judiciar naţional să decidă asupra acestei chestiuni (*Z. ş.a. c. Regatului Unit*, §92).

„Principiul preeminenţei dreptului şi noţiunea de proces echitabil consacrate de art. 6 se opun oricărei *ingerinţe* a puterii legislative în administrarea justiţiei, în scopul influenţării soluţionării judiciare a unui litigiu". Prin intervenţia de o manieră decisivă pentru a orienta în favoarea

sa soluţia procesului în care era parte, statul a adus atingere drepturilor reclamanţilor garantate de art. 6 parag. 1 din Convenţie (*Rafinăriile greceşti Stran şi Strates Andreatis c. Greciei*, §49). Dreptul garantat de art. 6 parag. 1 nu ar putea fi înlăturat sau restrâns printr-o decizie a executivului (*Tinnelly & Sons Ltd. ş.a. şi McElduff c. Regatului Unit*, §77).

Restrângerile dreptului prevăzut de art. 6 parag. 1 din Convenţie au fost calificate de Curte ca admise implicit, deoarece este un drept pe care Convenţia îl recunoaşte, fără a-l defini. Curtea Europeană a dezvoltat ulterior în jurisprudenţa sa precizări cu privire la acest principiu. Astfel, s-a arătat, *în primul rând*, că statele dispun, în această materie, de o anumită marjă de apreciere, aparţinând însă Curţii a statua dacă au fost respectate exigenţele Convenţiei, respectiv **să se analizeze dacă limitele restrâng accesul la un tribunal în aşa măsură încât dreptul în discuţie ar fi afectat în însăşi substanţa sa.** Aceste din urmă restrângeri nu sunt compatibile cu art. 6 decât dacă urmăresc un scop legitim şi există un raport rezonabil de proporţionalitate între mijloacele folosite şi scopul urmărit (*Bellet c. Franţei*, §31; *Philis c. Greciei*; *Prinţul Hans Adam II al Liechtensteinului c. Germaniei*, §44; *Osman c. Regatului Unit*, §147).

Exercitarea căilor de atac interne numai pentru a se **constata inadmisibilitatea unor acţiuni judiciare prin jocul dispoziţiilor legale** ce le reglementează nu corespunde exigenţelor art. 6 parag. 1 din Convenţie. Legislaţia naţională trebuie să asigure oricărei persoane o posibilitate clară şi concretă de a contesta un act ce constituie o ingerinţă în drepturile sale (*De Geouffre de la Pradelle c. Franţei*, §34; *Yagtzilar ş.a. c. Greciei*, §27; *Canciovici ş.a. c. României*).

Termenele de decădere prevăzute de lege, în care pot fi exercitate drepturile subiective ori procedurale, de exemplu căile de atac, urmăresc să asigure o bună administrare a justiţiei şi respectarea principiului securităţii raporturilor juridice (*Nunes Dias c. Portugaliei*), astfel că respectarea acestor termene nu afectează accesul la instanţă. De asemenea, termenele de prescripţie a cererilor pentru valorificarea drepturilor constituie o limitare admisă a accesului la instanţă, Curtea arătând că statele trebuie să instituie termene speciale de prescripţie pentru litigii care produc consecinţe importante (*Stubbings ş.a. c. Regatului Unit*).

Impusă în unele de sisteme de drept de cerinţa unei justiţii eficiente, **intervenţia, prealabilă sesizării instanţei judecătoreşti, a unor organe administrative** sau jurisdicţionale, care nu îndeplinesc exigenţele textului art. 6 parag. 1 din Convenţie, nu este contrarie dreptului de acces la instanţă, impunându-se, însă, ca decizia unei asemenea autorităţi să fie

supusă controlului ulterior exercitat de un tribunal în sensul Convenției [*Fischer c. Austriei (nr. 2)*].

Autorizarea prealabilă pentru sesizarea unei instanțe a fost considerată conformă cu Convenția în cazul persoanelor alienate mintal (*Ashingdane*, §§58-59), în cazul persoanelor dovedite că au abuzat de dreptul de acces la o instanță, în cazul minorilor (*Golder c. Regatului Unit*, §37) sau în procedurile de faliment. Întotdeauna, autorizarea trebuie să vină din partea unui organ judiciar sau a unui magistrat și să fie dată în conformitate cu anumite criterii obiective preexistente.

Măsurile de limitare a recursurilor abuzive, cum ar fi autorizația de a depune apel ori recurs sau de a sesiza instanța, amenzile pentru introducerea unei acțiunii vexatorii sau lipsite total de șanse de recurs, pot fi, în anumite circumstanțe în acord cu exigențele procesului echitabil. Obligarea mai multor persoane aflate în situații identice și cu aceleași interese de a se adresa instanței doar prin intermediul unui singur reprezentant a fost reținut că de Curte ca o restricție rezonabilă având ca scop economisirea de timp și resurse materiale (*Lithgow c. Regatului Unit*).

Imunitatea de jurisdicție reprezintă o limitare a dreptului de acces la un tribunal [Bîrsan, 2010, p. 459, pct. 219]. Prerogativa exercitată de un stat de a exclude din competența instanțelor acțiuni civile sau de a exonera de răspundere civilă **grupuri sau categorii de persoane**, nu este conformă principiului preeminenței dreptului într-o societate democratică și nici principiului ca toate contestațiile civile să poată fi deduse spre soluționare unui judecător (*Al-Adsani c. Regatului Unit*; *Fogarty c. Regatului Unit*; *McElhinney c. Regatului Unit*). În cauza *Osman c. Regatului Unit*, Curtea a constata că o curte de apel națională a refuzat angajarea răspunderii organelor de poliție pentru decesul unei persoane, cu motivarea că imunitatea recunoscută poliției în cazul acțiunilor civile privitoare la acțiunile sau omisiunile cauzatoare de prejudicii în exercițiul atribuțiilor sale este absolută, iar o asemenea aplicare a principiului imunității fără a se analiza existența unor considerații de ordin interes general a fost de natură să conducă la acordarea unei adevărate imunități generale poliției, ceea ce a constituit o restricție nejustificată a dreptului unei persoane de a obține, pe cale judiciară o decizie privitoare la temeinicia unei cereri relativ la prejudiciile produse prin actele poliției în exercitarea funcțiilor și astfel la încălcarea dreptului de acces la tribunal. **Imunitatea de jurisdicție a statelor**, însă, a fost reținută de Curte ca fiind un concept de drept internațional pe temeiul căruia un stat nu poate fi supus jurisdicției altui stat [Bîrsan, 2010, p. 461, pct. 223]. De aceea nu se poate

considera ca fiind o restricţie disproporţionată a dreptului de acces la tribunal măsura luată de un stat contractant ce reflectă imunitatea suverană a sa în cadrul unei proceduri civile (*Manoilescu şi Dobrescu c. României şi Rusiei*). Poate constitui o limitare a dreptului de acces la un tribunal **imunitatea de jurisdicţie recunoscută de un stat unei organizaţii internaţionale** care desfăşoară activitatea pe teritoriul său, însă această limitare urmăreşte un scop legitim, constituind un mijloc indispensabil pentru buna funcţionare a organizaţiei [Bîrsan, 2010, p. 463, pct. 226]. Criteriul proporţionalităţii nu s-ar putea aplica pentru a fi chemată o astfel de organizaţie în calitate de pârâtă în faţa instanţelor naţionale pentru aplicarea normelor sale interne în materia raporturilor de muncă (*Beer şi Regan c. Germaniei*). În cauza *A. c. Regatului Unit*, Curtea, analizând **imunitatea de jurisdicţie a parlamentarilor** a reţinut că din punct de vedere al compatibilităţii acestei instituţii juridice naţionale cu dispoziţiile Convenţiei, cu cât imunitatea parlamentară este mai largă, cu atât raţiunile care o justifică trebuie să fie imperioase, iar în situaţia analizei proporţionalităţii instituirii imunităţii, caracterul ei absolut nu este determinant [Bîrsan, 2010, p. 465, pct. 229]. Dar, în esenţă, acest principiu nu prezintă aparenţa unei restricţii disproporţionate dreptului de acces la un tribunal. Imunitatea parlamentară nu acoperă, însă, fapte prejudiciabile realizate în afara atribuţiilor funcţiei (*De Jorio c. Italiei*). Aceleaşi principii au fost reţinute cât priveşte imunitatea de jurisdicţie a magistraţilor care are un scop legitim, asigurarea bunei funcţionări a justiţiei, astfel că nu constituie o restricţie disproporţionată a dreptului de acces la tribunal.

Impunerea plăţii unor taxe judiciare pentru intentarea acţiunilor civile nu reprezintă o restricţionare a dreptului de acces la un tribunal incompatibilă, în sine, cu art. 6 parag. 1 din Convenţie (*Kreuz c. Poloniei*). Poate constitui, însă, un obstacol de fapt fixarea unui cuantum excesiv al taxei judiciare pentru exercitarea unei acţiuni sau a unei căi de atac, dacă justiţiabilul este lipsit de resurse financiare ori dacă cererea de scutire sau micşorare a taxei s-ar soluţiona doar de un organ administrativ (*Weissman c. României*; *Iorga c. României*).

2.2. Ingerinţa în condiţiile art. 8 din Convenţie

În baza art. 8 din Convenţie, orice persoană are dreptul la respectarea vieţii sale private şi de familie, a domiciliului sau şi a corespondenţei sale. Nu este admisă intervenţia unei autorităţi publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care această intervenţie este prevăzută de lege şi

constituie o măsură care, într-o societate democratică, este necesară pentru securitatea naţională, siguranţă publică, bunăstarea economică a ţării, apărarea ordinii şi prevenirea faptelor penale, protejarea sănătăţii sau a moralei, ori protejarea drepturilor şi libertăţilor altora.

Ingerinţa constituie o atingere adusă drepturilor protejate de art. 8, în mod direct sau indirect, printr-o acţiune sau o inacţiune a unei autorităţi publice sau imputabilă unei astfel de autorităţi.

Statelor le revin nu numai obligaţiile negative de a nu interveni în exerciţiul drepturilor protejate de art. 8, ci şi obligaţii pozitive, în sensul luării oricăror măsuri necesare care să aibă drept finalitate protejarea drepturilor prevăzute de către art. 8 din Convenţie, fie că este vorba de raporturi între particulari şi autorităţile ori instituţiile statului contractant, fie raporturi existente exclusiv între particulari (*X. şi Y. c. Olandei*, §§22-23; *Stubbings ş.a. c. Regatului Unit*, §62; *Babylonová c. Slovaciei*, §51; *Ignaccolo-Zenide c. României*, §108).

Principiile aplicabile pentru a evalua obligaţiile pozitive şi negative ale unui stat în temeiul Convenţiei sunt similare. Trebuie să fie avut în vedere echilibrul just între interesele concurente ale individului şi ale comunităţii ca întreg, potrivit parag. 2 din art. 8 care include o anumită marjă de apreciere a statului (*Gaskin c. Regatului Unit*, §42; *Roche c. Regatului Unit*, §157).

Atunci când ingerinţa provine de la un particular, Curtea analizează, de regulă, dacă statul nu se face vinovat în mod indirect de această ingerinţă prin încălcarea obligaţiilor pozitive ce-i revin. Obligaţiile pozitive implică adoptarea de măsuri care să vizeze respectarea dreptului la viaţă privată chiar şi în relaţiile dintre indivizi (*X. şi Y. c. Olandei*, §23; *Stjerna c. Finlandei*, §38; *Muscio c. Italiei*).

Ingerinţa trebuie să fie imputabilă autorităţilor statale, oricare ar fi acestea (administrative, judiciare sau legislative) şi presupune, de regulă, o *decizie/măsură* individuală a autorităţilor în privinţa persoanei care se plânge de existenţa atingerii alegate. Ingerinţa poate, însă, consta şi într-o *dispoziţie legală* care, deşi are caracter de generalitate, poate aduce atingere în mod direct vieţii private a unei persoane (*Paulik c. Slovaciei, privind o reglementare legală în materia stabilirii paternităţii; Niedbala c. Poloniei*, privind cenzura corespondenţei deţinuţilor aplicate de autorităţile poloneze; *Klamecki c. Poloniei (nr. 2)*, privind convorbirile efectuate pe telefonul intern al închisorii între reclamantul deţinut şi soţia sa; *Margareta şi Roger Andersson c. Suediei*, privind limitarea convorbirilor telefonice sau a corespondenţei dintre o mamă şi fiul său care a fost luat

sub protecţia publică; *Foxley c. Regatului Unit* privind deschiderea de către un judecător sindic a scrisorilor dintre reclamantul în faliment şi avocaţii săi la momentul în care încă nu dispunea de autorizări legale pentru a o face).

Condiţiile privitoare la ingerinţă. Ingerinţa trebuie să fie prevăzută în lege şi să constituie o măsură necesară într-o societate democratică pentru securitatea naţională, siguranţa publică, bunăstarea economică a ţării, apărarea ordinii şi prevenirea faptelor penale, protejarea sănătăţii sau a moralei, ori protejarea drepturilor şi libertăţilor altora. Curtea analizează şi *cerinţa proporţionalităţii ingerinţei cu scopul urmărit.*

- să fie prevăzută în lege. Noţiunea de *lege* are un sens autonom faţă de cel din dreptul intern al statelor semnatare ale Convenţiei, iar analiza cerinţei prevederii în lege a ingerinţei, presupune identificarea bazei legale din dreptul intern care să permită ingerinţa. *Legea*, în sensul Convenţiei, trebuie să fie *accesibilă şi previzibilă*, respectiv să poată fi cunoscută cu minime diligenţe de către cei cărora li se adresează, să fie *clară*, respectiv să poată fi înţeleasă şi să fie suficient de *precisă* pentru a permite individului să-şi regleze conduita în funcţie de prescripţiile ei. În noţiunea de *lege* este inclusă şi jurisprudenţa, în măsura în care îndeplineşte cerinţa previzibilităţii, respectiv are caracter constant şi este clară şi accesibilă (*Lupaş ş.a. c. României*, §§67-69). Sistemul juridic intern trebuie să asigure persoanei care se pretinde a fi victima unei ingerinţe în viaţa sa privată o protecţie procedurală concretă şi efectivă (*Turek c. Slovaciei*, §§113-116)

- să urmărească unul dintre scopurile legitime prevăzute de art. 8 parag. 2 din Convenţie. Ingerinţa poate avea caracter legitim dacă are ca scop protejarea următoarelor valori: securitatea naţională, siguranţa publică, bunăstarea economică a ţării, sănătatea, morala, drepturilor şi libertăţilor altora, apărarea ordinii şi prevenirea faptelor penale (*Maslov c. Austriei*, privind scopul legitim al unei expulzări; *X. c. Croaţiei*, privind scopul legitim al unei adopţii fără consimţământul mamei care suferea de o boală psihică; *Kearns c. Franţei*, privind scopul legitim al unui termen pentru retractarea consimţământului dat de mamă în vederea adopţiei).

- să fie o măsură necesară într-o societate democratică. Măsura aplicată trebuie să fie cea mai bună din toate posibilităţile (*Couillard Maugery c. Franţei, privită prin prisma intereselor minorilor* în cazul plasamentului unor minori justificată doar de condiţii materiale, în care, spre deosebire de cauzele *Dewinne c. Belgiei*, *Zakharova c. Franţei*, *Covezzi şi Morselli c. Italiei*, *Kutzner c. Germaniei*, Curtea a apreciat că

măsura amplasamentului nu era singura şi cea mai bună posibilitate), să păstreze un just echilibru între interesele în conflict (*Daróczy c. Ungariei*, privind interdicţia impusă reclamantei de a purta un nume pe care l-a purtat mai mult de 50 de ani şi de care este foarte legată nu numai în plan oficial, ci şi personal), să aibă un scop legitim (*Van der Graaf c. Olandei*, privind un regim penitenciar care comporta mult mai multe restricţii ale vieţii private şi de familie, faţă de regimul obişnuit de executare a pedepselor în Olanda; *Wallová şi Walla c. Republicii Cehe* privind măsura plasamentului într-un centru de asistenţă educativă a unor minori ai căror părinţi din cauza sărăciei, nu le puteau asigura o locuinţă măsură care nu a încălcat art. 8) şi să nu constituie o depăşire a marjei de apreciere a statului (*Elsholz c. Germaniei*, privind refuzul autorităţilor naţionale, inclusiv al instanţelor judecătoreşti, de a ordona o expertiză psihologică independentă şi absenţa unei audieri în faţa instanţei de recurs în cazul dreptului unui părinte de a-şi vizita copilul).

- *proporţionalitatea ingerinţei.* În anumite situaţii, analiza ingerinţei trebuie să meargă *dincolo de determinarea necesităţii ingerinţei într-o societate democratică*, fiind necesară identificarea existenţei unei nevoi sociale imperioase care a impus-o. Într-o cauză în care s-a pus problema unei posibile încălcări a art. 8 din Convenţie, prin efectuarea unei anchete privitoare la orientarea sexuală a petenţilor şi îndepărtarea din armată ca urmare a concluziilor anchetei, Curtea a recunoscut că ingerinţa răspundea unei nevoi sociale imperioase, dar, faţă de împrejurarea că privea aspecte intime ale vieţii persoanei, a considerat-o disproporţionată faţă de scopul urmărit (*Smith şi Grady c. Regatului Unit*, §87).

Transferul locuitorilor unei comune, a cărei desfiinţare era prevăzută în scopul extinderii unei exploatări de lignit, într-o comună apropiată, afectează în mod direct viaţa lor privată şi dreptul la inviolabilitatea domiciliului, astfel încât legile care impuneau mutarea reclamanţilor constituie ingerinţe în aceste drepturi ale lor. Curtea a constatat că procesul care a condus la decizia de extindere a exploatării s-a derulat pe parcursul mai multor ani şi a fost caracterizat de a o largă dezbatere în sânul legiuitorului landului şi a actorilor vieţii publice în general. Argumentele reclamanţilor au fost analizate şi de comisia parlamentară însărcinată cu acest subiect şi de către instanţele ordinare şi de către instanţa constituţională a landului, toate aceste instituţii analizând dacă prin extinderea minei se păstrează un just echilibru între interesele minorităţii sârbe şi interesele economice în joc. Curtea a mai constatat că reclamanţii se vor muta într-o localitate situată la circa 20 km de comuna lor şi că au fost luate măsuri

pentru a se asigura dezvoltarea şi menţinerea identităţii lor naţionale. De aceea, Curtea a considerat că, deşi ingerinţa în drepturile lor este dureroasă, ea este proporţională, astfel încât poate fi justificată de scopul vizat de către stat (*Noack ş.a. c. Germaniei*).

În cauza *Chapman c. Regatului Unit*, Curtea a considerat că art. 8 nu implică pentru statele membre obligaţia de a pune la dispoziţia comunităţii rome un număr adecvat de locuri convenabile pentru caravanele lor, cât timp art. 8 nu impune obligaţia de a furniza oricărei persoane un domiciliu. În cauza *Mikulić c. Croaţiei*, Curtea a invocat măsurile de procedură pe care alte state (în afara Croaţiei) le prevăd în cazul refuzului tatălui prezumtiv a se supune dispoziţiilor instanţei. S-a arătat de către Curte că statele părţi la Convenţie au reţinut soluţii diferite faţă de problema tatălui care refuză să participe la testele medicale pentru stabilirea paternităţii. În câteva state, instanţele pot obliga pe acesta la plata unei amenzi sau la condamnarea cu închisoarea. În alte state, opunerea la o asemenea dispoziţiei poate da naştere la o prezumţie de paternitate sau poate constitui o atingere adusă justiţiei pasibilă de consecinţe penale. Procedura unui stat membru, care are o marjă largă de apreciere, trebuie să asigure un just echilibru între dreptul minorului de a-şi vedea fără întârziere, disipată incertitudinea asupra identităţii şi dreptul tatălui prezumtiv de a nu se supune testului ADN. Curtea a situat, în concret, în aceste cazuri în care minorul urmăreşte stabilirea paternităţii, interesul individual al persoanei chemate în judecată de a nu fi supus testelor ADN pe poziţia interesului general al societăţii, analizând astfel în concret justul echilibru între acest interes şi interesul superior al minorului ca interes privat, individual al acestuia ce ţine de noţiunea de viaţă privată. Curtea a constatat încălcarea acestui just echilibru, prin menţinerea incertitudinii în care se afla minorul de-a lungul unei perioade a procedurii ce a încălcat în sine termenul rezonabil de soluţionare a cauzei. În cauza *A.M.M. c. României*, Curtea a constatat încălcarea acestui just echilibru prin deficienţele de procedură manifestate din partea instanţelor care, în cazul unui minor insuficient de bine reprezentat de mama sa (în lipsa unui avocat şi a ministerului public) nu au făcut demersurile necesare pentru a asigura reprezentarea intereselor minorului de către autoritatea tutelară deşi exista în mod legal (în sensul Convenţiei, respectiv prin practica instanţelor naţionale născută în urma statuărilor instanţei supreme de-a lungul timpului) obligaţia acesteia de a asista pe minor.

În cauza *I.L.V. c. României*, în decizia pronunţată asupra analizei încălcării pretinse a art. 8 din Convenţie, Curtea a analizat plângerea

reclamantului relativ la proporţionalitatea măsurilor luate de instanţe pentru a asigura echilibrul dintre interesul reclamantului şi interesul minorului. Curtea a constatat că într-adevăr în cauza *Kroon ş.a. c. Olandei* s-a pronunţat în sensul că o situaţie în care o prezumţie legală poate prevala asupra realităţii biologice nu poate fi compatibilă cu obligaţia de a garanta respectul faţă de viaţa privată şi de familie, chiar şi având în vedere marja de apreciere de care beneficiază statele. Curtea a constatat, însă, că în această cauză şi în cauzele *Mizzi c. Maltei*, *Paulik c. Slovaciei*, *Shofman c. Rusiei*, reclamanţii realizaseră o cercetare ADN cu acordul copilului şi al mamei. Or, în cauza *I.L.V.*, reclamantul urmărea obligarea minorului de a fi supus testelor ADN pentru ca, ulterior, reclamantul să poată avea deschisă calea revizuirii hotărârii civile pronunţate în 1990 prin care se stabilea paternitatea sa asupra copilului. Luând în considerare această pretenţie a reclamantului, de a fi constrâns minorul să se supună testelor ADN, Curtea a constatat că acţiunea reclamantului este vădit nefondată. Curtea a remarcat că dreptul intern nu prevede nicio măsură care ar permite constrângerea unui copil de a se supune testului ADN. Ea a notat că instanţa de apel din Cluj a respins acţiunea reclamantului nu numai motivat de *lipsa efectelor juridice directe* a unei expertize ADN, dar şi din motivul că *examinarea pretenţiilor reclamantului nu erau în interesul copilului*. Curtea de Apel a luat în considerare intervalul de timp în care minora a beneficiat de statutul civil al reclamantului şi faptul că stabilirea paternităţi biologice ar perturba pe minoră şi relaţiile stabilite în cadrul familiei sale.

În cauza *Hatton ş.a. c. Regatului Unit*, Curtea a considerat că trebuie examinată obligaţia pozitivă a statului de a lua măsurile necesare protejării drepturilor reclamanţilor. Aceştia s-au plâns de zgomotul produs de decolarea şi aterizarea avioanelor pe timpul nopţii pe aeroportul Heathrow. În speţă, din 1993 s-au eliminat limitările privind numărul de operaţiuni pe aeroport, fiind, însă, introduse limite privind numărul de decibeli maxim permis pentru fiecare tip de aeronavă. Cu toate acestea, un document publicat în 1995 atesta faptul că aceste modificări au condus la creşterea considerabilă a zgomotului pe timp de noapte în zona aeroportului. Cu toate că mai multe autorităţi locale au sesizat instanţele de judecată, acest nou sistem a rămas în vigoare. Constatând că aeroportul şi avioanele care îi utilizează instalaţiile nu sunt nici exploatate de către guvern, nici de vreo autoritate publică, Curtea nu a reţinut vreo ingerinţă a unei *autorităţi publice* în viaţa privată a reclamanţilor. Trecând la analiza existenţei obligaţiilor pozitive, Curtea a notat că, în acest domeniu,

obligaţia statului era aceea de a păstra un just echilibru între interesele concurente ale unor persoane private şi ale societăţii în ansamblul său. Încercând să realizeze acest echilibru, statul trebuie să ţină cont de mai multe consideraţii şi, *în domeniul sensibil al protecţiei mediului, nu este suficientă invocarea bună-stării economice a ţării pentru a prevala asupra drepturilor altuia.* În acest scop, orice proiect trebuie să fie precedat de un studiu aprofundat şi exhaustiv care să vizeze identificarea cei mai bune soluţii pentru a realiza un echilibru între interesele economice generale şi drepturile persoanelor ce pot fi afectate. În speţă, atunci când a fost introdus noul sistem din 1993, guvernul a primit mai multe informaţii cu privire la interesele economice ce justificau creşterea activităţii nocturne de pe aeroport, însă nu a realizat el însuşi nicio cercetare asupra realităţii acestor interese economice. Curtea a considerat că, deşi este probabil că zborurile de noapte au adus o oarecare contribuţie la economia naţională, amploarea acestei contribuţii nu a făcut niciun moment obiect al unei aprecieri critice, realizate fie de către guvern, fie de către o autoritate independentă. În raport de afectarea somnului persoanelor ce locuiau în zonă, nu s-a realizat niciun demers real pentru a afla întinderea acestei probleme. Astfel, Curtea a constatat că statul a luat în consideraţie doar argumentele uneia dintre părţile implicate – companiile aeriene – neglijând situaţia celeilalte, ceea ce a afectat justul echilibru ce trebuia păstrat între interesele în joc.

2.3. Ingerinţa în condiţiile art. 9, 10 şi art. 11 parag. 2 din Convenţie

Printre dispoziţiile care enunţă în mod explicit restricţiile autorizate ale autorităţilor statului, poate fi identificată o subcategorie specifică alcătuită din patru articole ale Convenţiei, şi anume art. 8 (dreptul la respectarea vieţii private şi de familie), art. 9 (libertatea de gândire, conştiinţă şi de religie), art. 10 (libertatea de exprimare) şi art. 11 (libertatea de întrunire şi asociere). Toate aceste texte au aceeaşi structură, în sensul că parag. 1 enunţă cuprinsul dreptului fundamental protejat, în timp ce parag. 2 prevede condiţiile în care statul poate restrânge exercitarea acestui drept. Două principii fundamentale sunt a fi reţinute în privinţa ingerinţei legitime a statului în exercitarea acestor drepturi: restricţiile autorizate sunt prevăzute în mod limitativ, fapt ce rezultă din redactarea enumerativă a scopurilor legitime ce pot justifica atari ingerinţe; în acord cu prevederile art. 18 din Convenţie, restricţiile autorizate nu pot fi extinse sau aplicate în alte scopuri decât celor pentru care au fost prevăzute.

Analiza Curţii cu privire la legitimitatea ingerinţei presupune trei etape, în care se verifică dacă restricţia este prevăzută de o lege, ce îndeplineşte criteriile de accesibilitate şi previzibilitate, dacă aceasta corespunde cel puţin unuia dintre scopurile legitime enumerate exhaustiv şi dacă este necesară într-o societate democratică, fapt ce implică proporţionalitatea între scopul urmărit şi măsura dispusă.

Scopurile legitime enumerate în parag. 2 al art. 9-11 sunt similare sau chiar identice, diferenţele de formulare nefiind relevante. Este de remarcat că art. 10 privind libertatea de exprimare prezintă cea mai lungă listă de restricţii autorizate, în timp ce raţiunile ce pot justifica ingerinţe în temeiul art. 9 din Convenţie sunt restrânse. Mai mult, nu este lipsit de relevanţă că securitatea naţională, scop legitim sub aspectul art. 10 şi 11, nu poate face obiectul restricţiilor în materia libertăţii de conştiinţă şi religie. Totodată, integritatea teritorială, ce intră, în principiu, sub incidenţa securităţii naţionale, este menţionată ca scop precis numai în art. 10 parag. 2 din Convenţie. Bunăstarea economică a ţării poate justifica restricţii numai în materia art. 8, în timp ce problematica specifică art. 10 impune două scopuri legitime suplimentare faţă de celelalte drepturi, şi anume prevenirea divulgării informaţiilor confidenţiale şi conservarea autorităţii şi imparţialităţii puterii judecătoreşti.

Cu titlu exemplificativ, pe tărâmul art. 9, sub aspectul manifestărilor convingerilor religioase, Marea Cameră a apreciat că refuzul autorităţilor de a permite portul vălului islamic la cursuri şi în cadrul examenelor, în universităţile din Turcia, în contextul eforturilor de laicizare a statului, reprezintă o ingerinţă legitimă (*Leyla Sahin c. Turciei*).

În mai multe cauze împotriva Franţei, Curtea a apreciat că excluderea unor elevi din unităţile de învăţământ publice din cauza portului unor semne vizibile şi ostentative de apartenenţă religioasă musulmană, a fost o măsură proporţională cu scopul urmărit, şi anume protecţia drepturilor şi libertăţilor celorlalţi şi ordinea publică (*Aktas c. Franţei*; *Bayrak c. Franţei*; *Gamaleddyn c. Franţei*; *Ghazal c. Franţei*; *Singh c. Franţei*).

Recent, în cauza *Austrianu c. României*, Curtea a statuat că, în speţă, chiar admiţând faptul că actul confiscării de către autorităţile penitenciare a casetelor religioase şi a casetofonului reclamantului ar putea fi interpretat drept o ingerinţă în libertatea de religie a reclamantului, această privare nu l-a pus într-o imposibilitate absolută de a-şi manifesta religia.

Ingerinţele în libertatea de expresie, garantată de art. 10 din Convenţie, pot fi de natură preventivă şi cu caracter punitiv. În cea dintâi categorie se înscriu acele acte ale autorităţilor publice care nu permit

expunerea unor idei şi informaţii anterior oferirii acestora către publicare, în timp ce ingerinţele punitive impun sancţiuni civile, penale, disciplinare ori administrative pentru exercitarea dreptului la libertatea de exprimare, ulterior exprimării ideilor litigioase. Mai relevantă sub aspect este, însă, categorisirea privind ingerinţele anterioare şi ulterioare, Curtea apreciind că atunci când restricţia nu constă într-o condamnare în urma publicării unor informaţi, ci într-un act anterior acesteia, de exercitare a unei activităţi de cercetare şi anchetă jurnalistică, se impune o analiză mult mai riguroasă din cauza gradului de pericol mai ridicat pentru desfăşurarea activităţii presei. În esenţă, Curtea consideră că orice restricţie prealabilă publicării, deşi nu este interzisă *per se* de către art. 10, este extrem de periculoasă, mai ales în cazul presei, informaţia fiind un bun perisabil.

Refuzul de a autoriza o întrunire poate reprezenta o încălcare a art. 11 având în vedere că această atitudine a autorităţilor poate avea un efect disuasiv faţă de solicitanţi, antrenând absenţa protecţiei autorităţilor în cazul în care reuniunea prefigurată ar fi întâlnit reacţii adverse (*Baczkowski ş.a. c. Poloniei*).

Interzicerea unei reuniuni poate trece drept o ingerinţă justificată în libertatea de întrunire, numai dacă autorităţile probează un risc real şi previzibil de acţiune violentă şi incitare la violenţă sau de nerecunoaştere a principiilor democratice de către organizatori (*Stankov ş.a. c. Bulgariei*). Simplele contexte politice, sociale tensionate sau riscul ivirii de contramanifestaţii nu justifică interzicerea unei manifestaţii (*Ivanov ş.a. c. Bulgariei*).

2.4. Ingerinţa în condiţiile art. 1 din Protocolul nr. 1 Adiţional la Convenţie

Principalele modalităţi în care se poate manifesta ingerinţa unui stat în dreptul protejat de art. 1 din Protocolul nr. 1 presupun **privarea de proprietate** (pentru detalii, a se vedea noţiunile de *privare de proprietate* şi *utilitate publică*) şi **reglementarea folosinţei bunurilor** (sub aspect terminologic, reamintim că art. 1 din Protocolul nr. 1 nu se limitează la protecţia dreptului de proprietate în sensul dreptului intern, ci se aplică noţiunii autonome de *bun*, care are o sferă largă de incidenţă; în acest sens, principiul respectării dreptului de proprietate se raportează în fapt la respectarea drepturilor patrimoniale asociate tuturor categoriilor de „bunuri").

Dacă privarea de proprietate semnifică preluarea completă şi definitivă a unui bun, ipoteza privind **reglementarea folosinţei bunurilor** presupune în principiu **limitarea exercitării folosinţei bunului**, termenul folosinţă fiind interpretat, însă, într-un sens foarte larg.

R.-M. Călin, D. Călin, Cambrea, Munteanu, Morariu

Astfel, Curtea a considerat că intră sub imperiul reglementării folosinţei bunurilor:

- politica statului în **materie locativă**, în special controlul chiriilor şi durata contractelor de locaţiune (*Mellacher ş.a. c. Austriei*; *Hutten-Czapska c. Poloniei*; *Radovici şi Stănescu c. României*);

- anumite restricţii din domeniul **urbanismului** (*Pine Valley Developments Limited ş.a. c. Irlandei*);

- **retragerea unei licenţe** (*Tre Traktörer Aktiebolag c. Suediei*);

- **limitarea unor drepturi** (*Posti şi Rahko c. Finlandei* – dreptul de pescuit);

- **refuzul înregistrării** reclamantului în calitate de contabil autorizat (*Van Marle ş.a. c. Olandei*);

- **uzucapiunea** – privită ca modalitate de reglementare a titlului de proprietate, ceea ce o apropie de reglementarea folosinţei bunurilor [*J.A. Pye (Oxford) Ltd şi J.A. Pye (Oxford) Land Ltd c. Regatului Unit* – în speţă s-a considerat că ingerinţa – pierderea dreptului de proprietate ca urmare a uzucapării bunului, fără a obţine vreo compensare – a fost proporţională, având în vedere perioada rezonabilă prevăzută de lege pentru uzucapiune – 12 ani, faptul că această legislaţie era în vigoare de mult timp şi că reclamantul avea posibilitatea întreruperii acestei perioadei prin reluarea posesiei];

- regulile care guvernează **falimentul şi insolvenţa** (*Luordo c. Italiei* – restrângerea atributului dispoziţiei asupra bunurilor în cursul procedurii de faliment a fost considerată în speţă legitimă, însă disproporţionată, având în vedere durata excesivă a procedurii, imputabilă statului; *Druzstevni Zalozna Pria c. Republicii Cehe* – privind punerea sub sechestru);

- **confiscarea** – care, deşi din punctul de vedere al efectelor reprezintă mai degrabă o privare de proprietate, e privită adesea de către Curte ca o modalitate de reglementare a folosinţei bunurilor având în vedere scopul acesteia, în măsura în care confiscarea face parte din politica penală sau vamală a unui stat (*Agosi c. Regatului Unit* – privind confiscarea unor bunuri al căror import era interzis în Marea Britanie; *Air Canada c. Regatului Unit* – privind confiscarea unui avion care transporta o cantitate importantă de droguri; *Handyside c. Regatului Unit* – privind confiscarea unor publicaţii obscene); în astfel de situaţii, când confiscarea este urmarea aplicării unor politici penale sau vamale, Curtea a considerat că reclamanţii nu au suferit o sarcină disproporţionată, sub condiţia ca legislaţia naţională să prevadă garanţii procedurale suficiente; din contră, atunci când confiscarea s-a produs în afara contextului penal, examenul

de proporţionalitate făcut de Curte a fost mult mai riguros (*Sud Fondi SRL c. Italiei*; *Bowler International Unit c. Franţei*);

- plata impozitelor, amenzilor, altor contribuţii (*Wasa Liv Ômsesidigt, Fôrsâkringsbolaget Valands Pensionsstiftelse ş.a. c. Suediei*); în acest domeniu, parag. 2 al art. 1 din Protocolul nr. 1 prevede în mod expres dreptul statului de a reglementa folosinţa bunurilor pentru a permite plata impozitelor, amenzilor, altor contribuţii; prin urmare, statul se bucură de marjă foarte largă de apreciere, Curtea considerând ca fiind disproporţionată doar impunerea unui plăţi exorbitante, care ar conduce la o privare *de facto* de proprietate (*Mamidakis c. Greciei* – privind impunerea unor amenzi cumulate de aproximativ 8.000.000 de euro) (pentru detalii, a se vedea *asigurarea plăţii impozitelor, contribuţiilor ori a amenzilor*).

În plus, există situaţii în care Curtea a considerat că ingerinţa din speţă nu poate fi încadrată nici în categoria privării de proprietate, nici în cea a reglementării folosinţei bunurilor. În aceste situaţii s-a estimat că reclamantul a suferit **o atingere a substanţei dreptului** său, care se analizează în lumina primei fraze a parag. 1 al art. 1 din Protocolul nr. 1 (*Also Matos e Silva c. Portugaliei*; *Loizidou c. Turciei*).

În acest sens, în cauza *Bäck c. Finlandei*, Curtea a apreciat că modificarea legislativă a regulilor privind plata datoriilor persoanelor fizice, care în speţă a condus la stingerea creanţei reclamantului, nu poate fi analizată exclusiv nici ca o privare de proprietate, nici ca reglementarea folosinţei bunurilor. Prin urmare, a analizat ingerinţa suferită de reclamant în lumina primei fraze a parag. 1 al art. 1 din Protocolul nr. 1, care prevede în mod general principiul respectării dreptului de proprietate.

Potrivit jurisprudenţei actuale, indiferent dacă ingerinţa suportată de reclamant se încadrează în categoria privării de proprietate, a reglementării folosinţei bunurilor sau a atingerii substanţei dreptului, Curtea procedează la un examen similar al condiţiilor care tind să justifice ingerinţa.

În acest sens, odată constatată existenţa unei ingerinţe, Curtea analizează dacă aceasta este *prevăzută de lege*, urmăreşte un scop legitim şi dacă este *proporţională*, adică dacă păstrează un just echilibru între interesele generale ale societăţii şi interesul reclamantului (pentru detalii legate de analiza acestor condiţii din perspectiva art. 1 din Protocolul nr. 1 a se vedea *privarea de proprietate* şi *utilitatea publică*).

În ceea ce priveşte scopul legitim al ingerinţei, faptul că parag. 1 al art. 1 din Protocolul nr. 1 face trimitere la *utilitatea publică*, în timp ce parag. 2 se referă la interesul general nu atrage nicio consecinţă practică, cei doi termeni având în jurisprudenţa Curţii aceeaşi semnificaţie.

R.-M. Călin, D. Călin, Cambrea, Munteanu, Morariu

3. În materie penală

Curtea a subliniat în numeroase rânduri că rolul inerent al Convenției este de a realiza un echilibru între interesul general al comunității și interesele individuale. Deși acest demers de stabilire a echilibrului este mai evident în art. 8-11, echilibrarea drepturilor este un principiu care transpare din toate prevederile convenționale, existând și prevederi specifice de restrângeri ale drepturilor, și anume: art. 16 (restrângeri privind activitatea politică a străinilor) și art. 18 (limitarea utilizării restricțiilor drepturilor). În temeiul art. 18, Curtea poate examina motivele pentru care s-a adoptat o măsură restrictivă și dacă măsura respectivă s-a adoptat pentru alte motive decât cele invocate, în scopul de a preîntâmpina arbitrariul. În cauza *Gusinskiy c. Rusiei*, Curtea a constatat încălcarea art. 18, combinat cu art. 5, deoarece s-a dovedit că motivul arestării reclamantului nu a fost doar acela de a-l prezenta în fața instanței, ci și de a-l intimida, pentru ca acesta să-și transfere acțiunile unei companii de stat. Curtea a aplicat un raționament similar și în cauzele *Cebotari c. Republicii Moldova*, *Khodorkovskiy c. Rusiei*. Pe de altă parte, Curtea a considerat inadmisibile capetele de cerere întemeiate pe art. 18 în cauze precum: *Kurt c. Turciei*, în care reclamantul nu a reușit să demonstreze că autoritățile au acționat în afara cadrului legal cu privire la detenție.

În ceea ce privește dreptul de acces la o procedură, acesta nu include dreptul de a cere deschiderea unei anchete penale împotriva unei terțe persoane și de a provoca condamnarea acesteia, deoarece art. 6 privește doar acuzația împotriva persoanei urmărite penal, accesul la un tribunal însemnând dreptul ca acuzația ce i se aduce să fie supusă judecății de către un tribunal stabilit de lege, independent și imparțial.

Cât despre dreptul la un proces echitabil în general, deși acest principiu se aplică atât la procedurile civile, cât și al cele penale, statele contractante se bucură de o mai mare libertate în materie civilă decât în materie penală.

Deși nu este prevăzut expres în art. 6, dreptul de a participa la ședința de judecată face parte dintre garanțiile unui proces echitabil. **Judecata în lipsă** poate fi admisă, însă, în unele situații. Astfel, o parte poate renunța la dreptul său de a participa la ședința de judecată, cu condiția ca renunțarea să fie din propria sa voință, expresă sau tacită și neechivocă, să prevadă garanțiile minime și să nu fie contrară unui interes public important (*Sejdovic c. Italiei*, *Poitrimol c. Franței*). Judecata în lipsă este, de asemenea, permisă dacă organele statului au acționat cu suficientă diligență pentru a-l notifica pe acuzat, dar nu a reușit și imposibilitatea prezentării

persoanei vizate ar paraliza procedura, ar duce la pierderea probelor sau la expirarea termenelor de prescripţie, împiedicând astfel administrarea justiţiei (*Colozza c. Italiei*). Cade în sarcina statului să-şi demonstreze diligenţa. În acest caz, reclamantul trebuie să aibă posibilitatea de a redeschide procedura, atât pe chestiuni de fapt, cât şi de drept.

A doua situaţie permisă este aceea în care acuzatul se sustrage în mod deliberat de la judecată (*Medenica c. Elveţiei*). În cauza menţionată, refuzul autorităţilor judiciare elveţiene de a redeschide procedura nu a fost considerat disproporţionat, deoarece reclamantul ştia de procedură şi a ales să nu se prezinte.

De asemenea, un proces deja început poate continua în lipsa reclamantului acuzat pentru buna administrare a justiţiei în situaţii de boală (reală sau dacă reclamantul doar pretinde a fi bolnav pentru a întârzia procedura) sau comportament care împiedică desfăşurarea procedurii.

Retroactivitatea legislaţiei care interferează cu buna administrare a justiţiei în cauzele pendinte nu reprezintă o încălcare a art. 6, doar dacă poate fi justificată de interese publice superioare.

În timp ce şedinţele de judecată sunt în general publice, **publicul poate fi exclus** de la participarea la şedinţă pentru unul sau mai multe dintre motivele expuse la art. 6 parag. 1. Lista este una exhaustivă. Făcând o interpretare a acestor motive similară cu cele expuse în art. 8-11, Curtea a impus ca restrângerea drepturilor să fie una proporţională şi imperios necesară într-o societate democratică. Exceptarea de la publicitatea şedinţei este posibilă când partea interesată renunţă la acest drept, sau când partea nu a cerut aceasta într-un proces în care legea prevede şedinţă secretă cu posibilitatea uneia dintre părţi de a cere publicitatea şi în cazul apelului.

Modificarea normelor procedurale în cursul derulării procedurii nu este contrară art. 6 decât dacă urmăreşte un scop legitim şi este imperios necesară din motive de interes general şi nu trebuie să fie de natură a orienta soluţia în favoarea uneia dintre părţi denaturând rolul organelor jurisdicţionale. Nu orice ingerinţă este considerată excesivă, în special atunci când procedura de control jurisdicţional în discuţie nu a ajuns încă în faza unei audieri contradictorii a părţilor în proces, iar autorităţile aveau un interes imperios să intervină. Aşadar, ingerinţa se justifică doar în două împrejurări: caracterul nedefinitiv al procedurii jurisdicţionale afectate şi existenţa unui interes general.

Aşadar, sunt admise restrângerile dreptului de acces la un tribunal, printr-o reglementare a statului, care poate varia în timp şi spaţiu, în funcţie de nevoile şi resursele comunităţii, dacă aceste restricţii nu afec-

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

tează însăşi esenţa dreptului, au un scop legitim, sunt proporţionale şi necesare într-o societate democratică. Sunt permise: restricţii ale accesului la un tribunal pentru anumite categorii de persoane: deţinuţi, minori, societăţi în faliment, persoane care abuzează de dreptul de petiţionare, informatori ai poliţiei; reprezentarea legală a persoanelor bolnave mintal; prevederea unor condiţii de admisibilitate a cererilor (de exemplu invocarea propriei turpitudini); plata unei cauţiuni rezonabile; aplicarea unei amenzi pentru un apel abuziv; termene limită pentru introducerea unei acţiuni, dacă sunt proporţionale, cu o marja de apreciere justificată pe baza faptului că nu există consens european; decizia de a continua sau înceta ancheta penală.

Pe de altă parte, sunt considerate încălcări ale art. 6 din Convenţie: adoptarea unei legislaţii retroactive care influenţează soarta unui litigiu pendinte, încălcarea principiului *res judicata*; neexecutarea unei hotărâri judecătoreşti.

4. Referinţe bibliografice

Generale: C. Bîrsan, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 435 şi urm., p. 692 şi urm., p. 1729-1737; *D. Bogdan, M. Selegean*, Drepturi şi libertăţi fundamentale în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului, p. 233 şi urm., p. 378-400; *R. Chiriţă*, Dreptul la un proces echitabil, p. 78 şi urm.; *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre (dir.)*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 977-981; *D. Chagnollaud, G. Drago*, Dictionnaire des droits fondamentaux, p. 717-737; *I. Lasagabaster Herrarte (dir.)*, Convenio europeo de derechos humanos: comentario sistematico, p. 308-324; *J.-F. Renucci*, Droit européen des droits de l'homme. Contentieux européen, p. 180 şi urm.; *L.E. Pettiti, E. Decaux, P.-H. Imbert*, La Convention Européenne des droits de l'homme. Commentaire article par article, p. 258; *P. Leach*, Taking a case to the European Court of Human Rights, p. 165-166; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 246-249, p. 686-690; *N. Mole, K. Harby*, Le droit a un proces equitable; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 500-505; *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention of Human Rights, p. 428-432; *D.J. Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 236-330; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 310-324.
Surse online: (81)

R.-M. Călin, D. Călin, Cambrea, Munteanu, Morariu

Instanţă independentă, imparţială şi stabilită de lege

Fr. *tribunal indépendant et impartial, établi par la loi*
Eng. *independent and impartial tribunal established by law*

1. Noţiune generală
Noţiunea de *instanţă* este autonomă, specifică Convenţiei. O instituţie care în dreptul intern este considerată instanţă judiciară poate să nu fie considerată „instanţă" în sensul art. 6 parag. 1, atunci când ea nu oferă garanţiile cerute de această dispoziţie (*De Cubber c. Belgiei*). În acelaşi timp însă, o instituţie care nu este integrată în sistemul judiciar al statului în cauză poate fi considerată „instanţă" în sensul Convenţiei, fiind suficient să respecte condiţiile enunţate de art. 6.

Ca să satisfacă dreptul mai larg la un proces echitabil, instanţa în faţa căreia este deschisă calea spre soluţionarea unei contestaţii privitoare la *drepturile şi obligaţiile cu caracter civil* sau pentru examinarea temeiniciei *acuzaţiei în materie penală* trebuie să respecte anumite imperative, expres enumerate în textul art. 6 din Convenţie. Această instanţă trebuie să fie independentă, imparţială şi stabilită prin lege.

2. Reglementări internaţionale în materie
Art. 6 parag. 1 din Convenţie.

3. Conţinut şi aspecte jurisprudenţiale
Instanţa trebuie să fie independentă mai ales faţă de executiv şi faţă de părţi (*Ringeisen c. Austriei*, §95) şi să prezinte garanţiile unei proceduri judiciare (*Le Compte, Van Leuven şi De Meyere c. Belgiei*, §55; *Belilos c. Elveţiei*, §64). Nu e necesar să fie vorba despre o instanţă de tip clasic integrată în sistemul judiciar al statului în cauză, iar în compunerea acestei instanţe nu trebuie să intre exclusiv magistraţi, ci pot intra şi funcţionari publici sau juraţi, cu condiţia să se bucure de un statut legal care să-i protejeze împotriva presiunilor exterioare (*Sramek c. Austriei*, §36; *Langborger c. Suediei*; *Remli c. Franţei*, §§46-48; *Pullar c. Regatului Unit*, §§31-32).

Instanţa are atribuţia de a soluţiona, pe baza unor norme de drept şi în urma unei proceduri organizate, orice problemă ce ţine de competenţa ei (*H. c. Belgiei*, §50; *Belilos c. Elveţiei*, §64). Condiţia ca instanţa să aibă

puterea de a pronunţa soluţii cu forţă obligatorie nu este respectată dacă efectele hotărârii pronunţate de instanţă pot fi limitate prin decizia unui organ administrativ (*Le Compte, Van Leuven şi De Meyere c. Belgiei*, §55; *Benthem c. Olandei*, §40; *Van de Hurk*, §45; *Schmautzer c. Austriei*; *Pfarrmeier*).

3.1. Instanţă independentă

Independenţa instanţei implică lipsa oricărei subordonări a autorităţii de jurisdicţie care soluţionează un litigiu atât faţă de orice formă de putere – politică sau executivă, cât şi faţă de părţi.

Pentru stabilirea independenţei autorităţii jurisdicţionale, Curtea a luat în calcul mai multe aspecte: lipsa oricărei ingerinţe sau aparenţe de ingerinţă din partea altor puteri ale statului sau a părţilor, precum şi existenţa unor garanţii reale împotriva riscului unei presiuni exterioare (*Campbell şi Fell c. Regatului Unit*; Comisia, raportul din 18.12.1980 în cauza *Crociani ş.a. c. Italiei*).

Atunci când trebuie să determine dacă un anumit organ poate fi considerat „independent", Curtea va ţine cont de modul în care au fost numiţi membrii săi, de durata mandatului lor, de existenţa garanţiilor menite să împiedice presiunile din exterior, dar şi de aparenţa de independenţă a acestui organ (*Campbell şi Fell*, §78; *Langborger*; *Procola c. Luxemburgului*; *Bryan c. Regatului Unit*).

Criterii de apreciere a independenţei unei instanţe:

În ce priveşte *modalitatea de numire a membrilor instanţei*, Curtea va lua în considerare şi modul de alegere şi înlocuire a judecătorilor într-un anumit caz (*Barberà, Messegué şi Jabardo c. Spaniei*).

Nu este necesară numirea pe viaţă a judecătorilor, un mandat cu o durată de 3 ani fiind considerat satisfăcător de Curtea Europeană, fiind necesar ca pe durata mandatului judecătorii să se bucure de inamovibilitate (*Campbell şi Fell*, §78; *Sramek c. Austriei*, §36; *Le Compte, Van Leuven şi De Meyere c. Belgiei*, §57). Membrii instanţei trebuie feriţi de posibilitatea îndepărtării lor în timpul mandatului, fie de la un anumit caz, fie de la îndeplinirea atribuţiilor judiciare în general şi nu trebuie să fie obligaţi să respecte instrucţiuni din partea unui organ administrativ (*Sramek Austriei*, §36).

Este suficient ca *aparenţele* să creeze în mintea justiţiabililor o îndoială legitimă cu privire la independenţa instanţei, pentru ca respectarea acestei cerinţe să fie contestată cu succes.

În cazul *instanţelor de arbitraj*, este necesar ca părţile să beneficieze de influenţă egală în ceea ce priveşte numirea membrilor instanţei (*Lithgow*, §202).

Este legitimă compunerea jurisdicţiei disciplinare din membrii grupului interesat într-o anumită activitate, în măsura în care nu există probe de parţialitate, precum şi numirea lor în cadrul unor organe executive proprii, aceste situaţii neexcluzând *a priori* independenţa celor ce compun aceste instanţe (*Tyler c. Regatului Unit*).

Într-un domeniu strict tehnic, cum este cel al eliberării de brevete de invenţii, există raţiuni suficiente pentru a se opta ca organul de soluţionare a eventualelor diferende în materie să fie distinct de un tribunal de tip clasic integrat în sistemul judiciar naţional (*British-American Tobacco Company Ltd. c. Olandei*, §77).

Obligaţia judecătorilor de a se conforma unei jurisprudenţe stabilite în secţiile unite ale instanţei supreme a unei ţări nu contravine caracterului independent al unui tribunal, deoarece reunirea în camere sau secţii a unei înalte jurisdicţii are ca scop conferirea unei autorităţi deosebite unor „decizii de principiu" în domenii importante ale activităţii judiciare, fără ca prin aceasta să se aducă atingere dreptului şi îndatoririi instanţelor de rang inferior de a examina „în totală independenţă" cauzele concrete ce le sunt deduse spre rezolvare (*Ciobanu c. României*, §44; *Curuţiu c. României*).

Independenţa instanţei nu se raportează doar la procedura publică, ci şi activităţile anterioare dezbaterilor sau posterioare acestora – deliberarea şi redactarea hotărârilor. Cu toate acestea, prin natura lor organele de anchetă penală nu necesită garanţia de independenţă, din moment ce ele sunt parte a puterii executive şi nu pot fi independente faţă de părţi, de vreme ce ele reprezintă pe una din părţi: acuzarea. În schimb, în ceea ce priveşte judecătorul de instrucţie, acesta trebuie să prezinte garanţii de independenţă faţă de executiv şi faţă de părţi, similare celor pe care le oferă instanţa care statuează asupra temeiniciei acuzaţiei (*Schiesser c. Suediei*). Când judecătorul de instrucţie este susceptibil să joace, în aceeaşi cauză, rolul de acuzator în faţa instanţei de fond, el nu poate fi considerat independent faţă de părţi în stadiul instrucţiei penale, pentru că, în faţa instanţei, are şansa să devină una dintre părţile procesului (*Pauwels c. Belgiei*).

În ceea ce priveşte independenţa instanţelor militare, în principiu, prin Convenţie nu se interzice ca tribunalele militare să judece cauze penale privind personalul militar, cu condiţia ca acestea să respectate garanţiile de independenţă şi imparţialitate [*Morris c. Regatului Unit*; *Cooper*

c. Regatului Unit; *Ergin c. Turciei (nr. 6)*]. Curtea a constatat că asemenea garanţii sunt îndeplinite dacă judecătorii militari au aceeaşi formare profesională ca şi omologii lor civili şi beneficiază de garanţii constituţionale identice, sunt inamovibili şi se bucură de stabilitate şi nu trebuie să răspundă pentru deciziile lor în faţa executivului (*Begu c. României*; *Yavuz c. Turciei*). În schimb, instanţele militare nu îndeplinesc garanţia de independenţă dacă judecătorii militari sunt ofiţeri de carieră care fac parte din structurile armatei, care depinde de puterea executivă, sunt supuşi disciplinei militare şi desemnarea şi promovarea lor sunt reglementate de dispoziţiile interne ale armatei (*Findlay c. Regatului Unit*, §§74-80; *Ciraklar c. Turciei*, §§37-40; *Incal c. Turciei*; §§65-72, *İbrahim Gürkan c. Turciei*).

Totodată, puterea justiţiei penale militare nu ar trebui să se extindă asupra civililor decât dacă există motive imperioase care să justifice o astfel de situaţie, aceasta sprijinindu-se pe o bază legală clară şi previzibilă. Existenţa unor astfel de motive trebuie demonstrată, pentru fiecare caz, *in concreto*. Atribuirea anumitor categorii de infracţiuni instanţelor militare, făcută *in abstracto* de legislaţia naţională, nu este de ajuns. Acceptarea unei astfel de atribuiri *in abstracto* i-ar putea pune pe civilii în cauză într-o poziţie foarte diferită de cea a cetăţenilor judecaţi de instanţe comune şi ar putea cauza o problemă de inegalitate în faţa justiţiei, care ar trebui evitată pe cât posibil, în special în materie penală (*Maszni c. României*).

3.2. Instanţă imparţială

Imparţialitatea este definită, potrivit jurisprudenţei Curţii Europene, ca fiind absenţa oricărei prejudecăţi şi a oricărei idei preconcepute privind soluţia într-un anumit proces.

Imparţialitatea instanţei de judecată, în sensul art. 6 parag. 1 din Convenţie, implică, în lumina jurisprudenţei constante a Curţii Europene, două teste: unul *subiectiv*, care priveşte convingerile personale ale unui anumit judecător într-o anumită cauză şi un altul *obiectiv*, vizând să stabilească dacă un judecător a oferit suficiente garanţii pentru a exclude orice îndoială legitimă în această privinţă (*Le Compte, van Leuven, de Meyere c. Belgiei*; *Procola c. Luxemburgului*; *Piersack c. Belgiei*; *Thorgeirson c. Islandei*; *Hauschildt c. Danemarcei*, §46; *Kleyn c. Olandei*; *Lindon, Otchakovsky-Laurens şi July c. Franţei*; *Micallef c. Maltei*).

Din punct de vedere subiectiv, într-o cauză concretă, judecătorii sunt datori să se abţină să manifeste o părere preconceptă şi să-şi formeze o

prejudecată personală. Prin testul subiectiv va trebui demonstrat, pornind de la faptele cauzei, ce gândea un anumit judecător într-o anumită circumstanţă, dacă a acţionat sau nu în mod părtinitor (*De Cubber c. Belgiei*, §24; *Padovani c. Italiei*). În acest caz, imparţialitatea este prezumată, iar atitudinea părtinitoare a judecătorului într-o anumită cauză trebuie dovedită (*Le Compte, Van Leuven şi De Meyere*).

Sub aspect obiectiv, judecătorul trebuie să ofere suficiente garanţii pentru a exclude orice dubiu că ar putea acţiona părtinitor într-un litigiu dedus judecăţii. Astfel, independent de comportamentul personal al judecătorului, anumite elemente de fapt verificabile sunt apte să creeze suspiciuni cu privire la imparţialitatea sa. Din această perspectivă, ceea ce prezintă relevanţă este încrederea pe care, într-o societate democratică, instanţele trebuie să o inspire justiţiabililor, cu referire în principal, la părţile din proces, aşa încât chiar şi aparenţele prezintă relevanţă, intrând în obligaţia judecătorului să se abţină ori de câte ori există vreun motiv legitim care să justifice temerea că ar putea fi imparţial (*Fey c. Austriei*, §30; *Ferrantelli şi Santangelo c. Italiei*; *Hauschildt c. Danemarcei*, §48; *Gautrin ş.a. c. Franţei*).

Dacă există o îndoială justificată, judecătorul bănuit de atitudine părtinitoare trebuie să se retragă de la judecarea cauzei. Statul are obligaţia de a verifica acuzaţiile de părtinire aduse unui jurat (*Remli c. Franţei*). Faptul că un judecător a mai participat la soluţionarea cauzei şi într-o fază anterioară, nu constituie în sine o încălcare a Convenţiei; determinante sunt întinderea şi natura deciziilor pe care le-a luat (*Fey c. Austriei*, §30; *Thorgeirson c. Islandei*; *Padovani*).

Simplul fapt că, într-o anumită cauză, un judecător a luat deja hotărâri anterior dezlegării fondului, mai ales în ceea ce priveşte detenţia preventivă, nu justifică în sine temei asupra imparţialităţii obiective a acelui judecător (*Hauschildt c. Danemarcei*; *Sainte-Marie c. Franţei*, *Nortier c. Olandei*). Aceasta întrucât chestiunea vizând menţinerea unei persoane în detenţie preventivă nu se confundă cu problema ţinând de vinovăţia acesteia. Prin urmare, nu trebuie asimilate suspiciunile cu constatarea formală a vinovăţiei. Totuşi, anumite circumstanţe particulare ale unei anumite pricini pot duce la o concluzie diferită. Astfel, dacă prin motivarea adusă dispoziţiei vizând arestarea preventivă a unei persoane sau prin ordonanţa emisă pe parcursul instrucţiei preliminare prin care judecătorul l-a deferit pe reclamant instanţei, judecătorul s-a exprimat în termeni clari şi fără echivoc cu privire la activitatea întreprinsă de acuzat şi a tras concluzii categorice din nepotrivirile aparente, dintre declaraţiile

acestuia şi restul probelor instrumentate, acest fapt duce mai curând la o idee preconceputâ asupra vinovăţiei inculpatului, decât la o simplă descriere a unei stări de suspiciune şi pune sub semnul întrebării imparţialitatea obiectivă a judecătorului pricinii (*Chesne c. Franţei*; *Adamkiewicz c. Poloniei*).

În cazul trimiterii cauzei pentru rejudecare după casare nu este obligatoriu ca instanţa reinvestită cu fondul să aibă o compunere total diferită de cea care a pronunţat hotărârea casată. Este posibil ca un judecător să soluţioneze mai multe cauze având acelaşi acuzat sau mai multe cauze cu acuzaţi diferiţi, dar care au la origine fapte comune, dar nu ar trebui ca acelaşi judecător să se pronunţe în aceeaşi cauză de două ori în căile de atac sau să participe la judecarea fondului şi a recursului (*Oberschlick c. Austriei*; *Ringesen*, §97; *Gillow*, *De Haan c. Olandei*; *Procola c. Luxemburgului*).

Apartenenţa la francmasonerie „nu este incompatibilă cu funcţia de magistrat", aşa încât nu s-ar putea reţine parţialitatea tribunalului, nici pe acest considerent (*Kiiskinen c. Finlandei*).

Împrejurarea că reclamantul a avut o discuţie polemică prin presă cu preşedintele tribunalului care l-a judecat, iar acesta din urmă şi-a exprimat public părerea sa negativă în legătură cu cauza reclamantului, înainte de judecarea ei determină interpretarea că declaraţiile preşedintelui tribunalului au fost de natură să „justifice obiectiv" temerile reclamantului privitoare la imparţialitatea sa (*Buscemi c. Italiei*, §68).

Folosirea unor judecători cu jumătate de normă, care în restul timpului îşi desfăşoară activitatea ca avocaţi sau a unor judecători asesori poate ridica semne de întrebare cu privire la imparţialitatea instanţei (*Wettstein c. Elveţiei*; *Langborger c. Suediei*).

În procedurile de arbitraj, această dispoziţie cere acordarea unei influenţe egale la desemnarea arbitrilor şi în cazul proceselor cu juraţi (*Pullar c. Regatului Unit*, §§33-41; *Remli c. Franţei*, §§46-48).

3.3. Instanţă stabilită de lege

Termenul reflectă un „principiu al statului de drept", inerent sistemului Convenţiei şi protocoalelor sale adiţionale, un organ jurisdicţional care nu este organizat in conformitate cu voinţa legiuitorului fiind lipsit de orice legitimitate, cerută in orice societate democratică. Însă, nu toate amănuntele trebuie prevăzute în lege, fiind posibilă lăsarea unor elemente legate de organizarea serviciului de justiţie în sarcina executivului. Termenul „instituită" cuprinde înfiinţarea, organizarea şi competenţa instanţelor şi

presupune conformitatea cu legea de înfiinţare, simpla existenţă a unei astfel de legi nefiind suficientă (Comisia, raportul din 13.05.1981 în cauza *Piersack*). În orice caz, clauza după care tribunalul trebuie să fie *prevăzut de lege* are ca obiect evitarea ca organizarea sistemului judiciar să fie lăsată într-o societate democratică la discreţia executivului şi determinarea ca această materie să fie reglementată de Parlament prin lege. Înfiinţarea unor instanţe specializate să judece într-o anumită materie nu este contrară art. 6 parag. 1, dacă judecătorii sunt profesionişti al căror mandat nu este limitat în timp şi au acelaşi statut ca toate celelalte instanţe din ţară (*Fruni c. Slovaciei*).

Întrucât art. 6 parag. 1 impune organizarea unui tribunal „prin lege", organizarea sistemului judiciar şi competenţa în materie represivă nu pot fi lăsate la aprecierea puterii judecătoreşti. De aceea, dacă în legea internă nu se prevede posibilitatea extinderii jurisdicţiei unei anumite instanţe şi la alţi inculpaţi decât cei care puteau fi judecaţi după calitatea persoanei de către acea instanţă, o asemenea extensie semnifică judecarea de către o instanţă care nu este prevăzută de lege (*Coëme ş.a. c. Belgiei*). În acelaşi timp, într-un sistem caracterizat prin lipsa regulilor de procedură aplicabile la plângerile împotriva ordonanţelor parchetului de neurmărire, instanţa care a soluţionat o asemenea plângere nu îndeplinea condiţia unui tribunal *stabilit prin lege* (*Grecu c. României*).

4. Referinţe bibliografice

Specifice: *F. Kuty*, L'impartialité du juge en procédure pénale. De la confiance décrétée à la confiance justifiée, Éd. Larcier, Bruxelles, 2005, p. 45 şi urm.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 425-515; *D. Bogdan, M. Selegean*, Drepturi şi libertăţi fundamentale în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului, p. 261-274; *R. Chiriţă*, Dreptul la un proces echitabil, p. 18-68; *J.-F. Renucci*, Droit européen des droits de l'homme. Contentieux européen, p. 268-282; *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre (dir.)*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 805-807; *D. Chagnollaud, G. Drago*, Dictionnaire des droits fondamentaux, p. 503-518; *I. Lasagabaster Herrarte (dir.)*, Convenio europeo de derechos humanos: comentario sistematico, p. 190-204; *F. Kuty*, Justice pénale et procès équitable, vol. I, p. 180 şi urm.

Internare medicală

Măsură privativă de libertate de ordin medical social, ce poate fi aplicată anumitor categorii de persoane inadaptate social.

Fr. *detention médicale*
Eng. *medical detention*

1. Noţiune şi reglementare

Situaţiile prevăzute de art. 5 parag. 1 lit. e) din Convenţie se subsumează detenţiei de ordin medical social, privarea de libertate, cel puţin temporară, a persoanelor socialmente inadaptate, fiind justificată nu doar prin pericolul pe care acestea îl pot prezenta pentru ordinea publică, dar mai ales pentru că internarea lor ar fi în propriul lor interes (*Guzzardi c. Italiei*, §98).

Categoriile de persoane enumerate limitativ în textul art. 5 parag. 1 lit. e), şi anume persoanele ce pot transmite o boală contagioasă, cele ce suferă de alienare mintală, alcoolicii, toxicomanii şi persoanele care vagabondează, pot fi private legal de libertate pentru a fi supuse tratamentului medical adecvat, din raţiuni dictate de politica socială sau din motive medicale şi sociale (*Enhorn c. Suediei*, §43). Textul se impune a fi interpretat de o manieră restrictivă, în sensul că numai categoriile de persoane enumerate şi numai pentru scopurile enunţate pot fi private temporar de libertate, în deplin acord cu spiritul ce guvernează materia privării de libertate ca stare excepţională, în absenţa arbitrariului. Totodată, se impune a fi reţinut că art. 5 parag. 1 lit. e) nu autorizează deţinerea unei persoane pentru simplul fapt că ideile sau comportamentul său nu ar fi conforme sau s-ar îndepărta de la normele acceptate (*Winterwerp c. Olandei*, §37; *Rakevich c. Rusiei*, §26).

2. Condiţii şi aplicabilitate

2.1. Persoanele ce pot transmite o boală contagioasă

În ceea ce priveşte internarea persoanelor ce pot transmite o boală contagioasă, Curtea a stabilit criteriile relevante pentru justificarea măsurii în hotărârea pronunţată în cauza *Enhorn c. Suediei*: răspândirea bolii contagioase reprezintă un pericol pentru sănătatea ori securitatea publică, iar internarea persoanei contaminate constituie singura variantă disponibilă

pentru a împiedica răspândirea bolii, în condiţiile în care alte măsuri, mai puţin grave, au fost avute în vedere, dar apreciate ca insuficiente pentru a garanta interesul public. *In casu*, instanţa de control european a reţinut că cel dintâi criteriu a fost îndeplinit, reclamantul fiind purtător de virus HIV. Totuşi, internarea sa într-un spital, fără acordul său, pentru o perioadă de un an şi jumătate, pentru a preveni transmiterea virusului, nu a fost compatibilă cu criteriul *last resort*, în condiţiile în care alte măsuri, precum tratamentul psihiatric sau cel împotriva alcoolismului ar fi putut reduce riscul pe care îl prezenta reclamantul. În plus, Curtea a reţinut că, deşi un fost partener sexual al reclamantului fusese infectat cu HIV, aceasta s-a întâmplat înainte de a cunoaşte că este purtător de virus şi că nu există niciun indiciu din care să rezulte că reclamantul s-ar fi comportat neglijent ulterior, inclusiv în perioada de cinci ani în care ordinul de internare fusese emis împotriva sa, iar el s-a sustras de la executarea măsurii. În aceste condiţii, instanţa europeană a reţinut că autorităţile suedeze nu au reuşit să menţină un just echilibru între nevoia de a preveni răspândirea virusului HIV şi dreptul la libertate al reclamantului.

2.2. Persoanele alcoolice, toxicomane şi care vagabondează

Art. 5 parag. 1 lit. e) din Convenţie nu poate fi interpretat în sensul că ar permite numai internarea unei persoane alcoolice, care se află în stare clinică de alcoolism, fiind posibilă aplicarea măsurii şi persoanelor care consumă alcool în mod abuziv, în vederea restrângerii efectelor nefaste, atât pentru sine, cât şi pentru societate, ori pentru a împiedica un comportament potenţial periculos după ingestia alcoolului (*Kharin c. Rusiei*, §34). Prin urmare, persoanele al căror comportament sub influenţa alcoolului prezintă pericol pentru ordinea publică sau pentru sine, chiar şi în absenţa unui diagnostic privind alcoolismul, pot fi internate pentru a asigura protecţia celorlalţi ori sănătatea sau siguranţa lor personală (*Hilda Hafsteinsdóttir c. Islandei*, §42). Totuşi, o astfel de ipoteză nu poate conduce la concluzia că dispoziţiile art. 5 parag. 1 lit. e) din Convenţie ar autoriza internarea unei persoane pentru simplul fapt că aceasta consumă alcool (*Witold Litwa c. Poloniei*, §§61-62). *In casu*, Curtea a statuat că deţinerea la sediul poliţiei pentru o perioadă mai mare de şase ore a reclamantului, în vârstă de 50 ani, aflat în stare avansată de ebrietate şi aproape orb, nu a fost necesară prin raportare la circumstanţele concrete şi la măsurile alternative ce puteau fi avute în vedere, chiar dacă procedura a fost respectată din punct de vedere legal.

De reţinut este şi faptul că instanţa europeană a consemnat că, în cadrul lucrărilor preparatorii privind elaborarea Convenţiei, în comentariul anteproiectului s-a precizat că textul dispoziţiei cuprinse în art. 5 parag. 1 lit. e) priveşte „dreptul statelor semnatare de a lua măsuri pentru combaterea vagabondajului şi alcoolismului", iar „membrii comitetului de experţi nu au avut nicio îndoială că această posibilitate trebuie să fie recunoscută statelor, fiind vorba despre restricţii justificate de exigenţe ale moralei şi ordinii publice" (*Witold Litwa c. Poloniei*, §33, §39 şi §62).

Principii similare se aplică şi în situaţia deţinerii toxicomanilor, relevant fiind că art. 5 parag. 1 lit. e) îşi găseşte aplicarea atât timp cât persoanele aflate sub influenţa băuturilor alcoolice sau toxicomanii nu au ajuns la săvârşirea unor infracţiuni, măsura internării având în acest sens un scop preventiv.

Jurisprudenţa Curţii cu privire la internarea vagabonzilor este rară, hotărârea principială fiind cea pronunţată în cauza *De Wilde, Ooms şi Versyp c. Belgiei*, care a stabilit criteriile ce trebuie îndeplinite în mod cumulativ pentru a califica vagabondajul, şi anume absenţa oricărui domiciliu stabil, a oricăror mijloace de subzistenţă şi a oricărei profesii sau meserii (*De Wilde, Ooms şi Versyp c. Belgiei*, §68).

2.3. Persoanele care suferă de alienare mintală

În ceea ce priveşte internarea persoanelor care suferă de alienare mintală, Curtea s-a abţinut de la tranşarea unei definiţii precise în jurisprudenţa sa, reţinând caracterul esenţial evolutiv al psihiatriei sub aspect medical şi social. A fost preferată, în schimb, stabilirea unor criterii clare, ce trebuie îndeplinite în mod cumulativ, pentru ca o persoană alienată să poată fi internată, în acord cu exigenţele art. 5 parag. 1 lit. e) din Convenţie. Astfel, alienarea mintală trebuie să fie dovedită printr-o expertiză medicală obiectivă, cu excepţia situaţiei în care internarea de urgenţă este necesară; tulburarea mintală trebuie să fie de natură să justifice internarea, în sensul că privarea de libertate trebuie să fie necesară prin raportare la circumstanţele cauzei; starea de alienare stabilită prin expertiza medicală trebuie să persiste pe toată durata internării (*Stanev c. Bulgariei*, §145; *D.D. c. Lituaniei*, §156; *Kallweit c. Germaniei*, §45; *Chtoukatourov c. Rusiei*, §114; *Varbanov c. Bulgariei*, §45).

Internarea medicală a persoanei alienate trebuie să se justifice faţă de circumstanţele concrete ale cauzei, ceea ce implică nu numai nevoia acesteia de a se vindeca ori de a-şi ameliora starea, prin terapie, tratament clinic şi medicamentos, dar şi necesitatea de a o ţine sub observaţie spre a

o împiedica să îşi facă rău sieşi ori altora (*Hutchison Reid c. Regatului Unit*, §52).

Tulburarea mintală trebuie să fie reală, fapt ce poate fi stabilit prin intermediul unei expertize medicale obiective, în temeiul căreia să poată fi justificată măsura internării. În absenţa avizului unui medic expert, privarea de libertate ar fi arbitrară, fără a se putea susţine că alienarea persoanei a fost stabilită în mod convingător. Circumstanţele pot determina, însă, modalitatea în care poate fi obţinut avizul, în sensul că o consultare medicală rămâne indispensabilă, dar dacă o persoană este arestată pentru comportament violent, avizul medical trebuie cerut imediat. În ipoteza în care persoana refuză să se prezinte pentru a fi examinată, este necesară evaluarea medicului specialist pe baza dosarului pacientului. În situaţia în care s-a decis internarea de urgenţă a unei persoane ce prezintă un pericol pentru ceilalţi, prin forţa împrejurărilor nu se poate realiza un examen medical aprofundat înaintea privării de libertate.

Totuşi, Curtea a apreciat că autorităţilor naţionale li se poate recunoaşte o anumită putere discreţionară în a se pronunţa asupra internării unei persoane, revenindu-le îndatorirea de a aprecia, în primă instanţă, probele de care dispun *in casu* (*H.L. c. Regatului Unit*, §98).

Evaluarea medicală trebuie să reflecte starea mentală reală şi actuală a persoanei prin raportare la momentul efectiv al internării, iar nu pentru trecut. O astfel de măsură dispusă după un interval de timp important de la emiterea unui aviz medical nu poate fi în concordanţă cu exigenţele art. 5 parag. 1 lit. e) din Convenţie (*O.H. c. Germaniei*, §78).

Având în vedere raţiunea pentru care se dispune măsura privării de libertate, este important ca internarea alienatului mintal să se efectueze într-un spital, într-o clinică sau în orice alt centru specializat sau abilitat în acest scop (*Ashingdane c. Regatului Unit*, §44; *O.H. c. Germaniei*, §79). Totuşi, dacă circumstanţele o justifică, o persoană ar putea fi internată temporar într-un centru care nu este destinat special alienaţilor mintal, înainte de a fi transferată în instituţia specializată, sub rezerva perioadei reduse de timp (*Pankiewicz c. Poloniei*, §§44-45; *Morsink c. Olandei*, §§67-69; *Brand c. Olandei*, §§64-66).

În situaţia în care autorităţile dispun de informaţii medicale ce indică dispariţia tulburării mintale ce a justificat internarea şi că starea persoanei s-a stabilizat, punerea în libertate nu intervine în mod automat, fiind necesară o perioadă de timp pentru a analiza în ce măsură trebuie încetată internarea (*Luberti c. Italiei*, §28). Reţinând că este foarte dificil de a stabili, fără un anumit risc de eroare, dacă dispariţia simptomelor bolii

inițiale se traduce prin totala vindecare a persoanei, este necesar ca autoritățile să dispună de posibilitatea de a evalua, în funcție de circumstanțele cauzei, dacă punerea în libertate este cea mai bună soluție. În același timp, menținerea măsurii internării nu se poate justifica din rațiuni exclusiv administrative (*R.L. și M.-J.D. c. Franței*, §129).

3. Referințe bibliografice

Specifice: Guide on Article 5: Right to liberty and security

Generale: *F. Sudre, J.-P. Marguénaud, J. Andriantsimbazovina, A. Gouttenoire, M. Levinet*, avec la collaboration de *G. Gonzales*, Les grands arrêts de la Cour européene des Droits de l'Homme, p. 208-210; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 153-159; *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, vol. I, p. 322-327.

Surse online: (36)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Intervenţia terţilor

Posibilitatea conferită altor persoane interesate decât părţile cauzei (celelalte state părţi la Convenţie sau orice alte persoane interesate) de a participa la procedura în faţa Curţii, dobândind calitatea de terţ intervenient, calitate distinctă de aceea de parte în procedura în faţa Curţii.

Fr. *tierce intervention*
Eng. *third party intervention*

1. Noţiune şi reglementare

Intervenţia terţilor este reglementată de art. 36 din Convenţie. Acesta prevede trei situaţii distincte în care este posibilă intervenţia părţilor.

Pe de o parte, este prevăzut dreptul unui stat parte de a lua parte la procedura iniţiată de un reclamant care deţine cetăţenia acelui stat. Acest drept este necondiţionat de acceptarea cererii de către preşedintele Curţii, statul în cauză devenind terţ intervenient doar ca urmare a manifestării sale de voinţă.

Cea de-a doua situaţie priveşte celelalte state părţi, precum şi orice persoană interesată, fizică sau juridică. În cazul lor, dobândirea calităţii de terţ intervenient este condiţionată de acceptarea cererii de intervenţie de către preşedintele Curţii, întemeiată pe interesul unei bune administrări a justiţiei. Deşi textul Convenţiei prevede că preşedintele invită persoanele interesate să ia parte la procedură, în practică acestea din urmă formulează o cerere de intervenţie supusă analizei preşedintelui, având în vedere că acesta nu are posibilitatea să cunoască cine sunt persoanele interesate de respectiva procedură.

În cea de-a treia ipoteză, introdusă prin Protocolul nr. 14, este prevăzut dreptul Comisarului pentru drepturile omului al Consiliului Europei de a interveni într-o procedură, mai ales atunci când aceasta priveşte chestiuni structurale sau sistemice. Întocmai ca şi în prima situaţie, dreptul Comisarului nu este condiţionat de acceptarea cererii sale de către preşedinte.

Instituţia intervenţiei terţului din procedura Curţii este inspirată din procedura judiciară engleză numită *amicus curiae* (prieten al Curţii). În mod similar acestei proceduri, terţul intervenient este o persoană calificată într-un anumit domeniu, invitat să participe la procedură, ale cărui observaţii sunt de natură să sprijine soluţionarea corectă a cauzei.

2. Procedura intervenţiei

Pentru ca un stat parte să îşi poată exercita dreptul de a interveni într-o cauză în care reclamant este un cetăţean al său, Regulamentul Curţii prevede ca, o dată cu comunicarea cauzei către statul pârât, o copie să fie comunicată tuturor statelor ai căror cetăţeni sunt reclamanţi în cauza respectivă. Din raţiuni de eficienţă a procedurii, Regulamentul fixează un termen de 12 săptămâni, începând din momentul comunicării, în care statele în cauză pot să-şi manifeste intenţia de a interveni.

Acelaşi termen de 12 săptămâni este prevăzut şi pentru situaţiile în care un alt stat, o persoană interesată sau Comisarul doresc să intervină în cauză, însă, în aceste ipoteze, termenul de 12 săptămâni curge de la momentul de la care statului pârât i-a fost comunicată cererea, o astfel de comunicare netransmiţându-se tuturor celorlalte state, nici Comisarului. În fapt, potenţialele state sau alte persoane interesate, precum şi Comisarul, află de existenţa comunicării unei cauze către un stat pârât de pe site-ul Curţii, unde sunt publicate anunţurile privind comunicarea unei cauze considerate nerepetitive, însoţite de o scurtă expunere a faptelor şi de întrebările adresate părţilor.

Având în vedere că cererea de intervenţie a altor state decât cele care au drept de intervenţie în temeiul cetăţenii reclamantului sau a oricărei persoane interesate trebuie autorizată de către preşedinte, acestea trebuie să prezinte în scris argumentele care justifică intervenţia lor în cauză.

În ceea ce priveşte cererile de intervenţie făcute în faţa Marii Camere, termenul de 12 săptămâni curge din momentul notificării părţilor cu privire la desesizarea în favoarea Marii Camere sau din momentul deciziei colegiului de 5 judecători cu privire la acceptarea cererii de trimitere.

Indiferent de forma intervenţiei, terţul are dreptul de a prezenta observaţii scrise şi de a lua parte la audieri. Totuşi, în situaţia prevăzută de art. 36 parag. 2, autorizarea de a participa la o audiere se face cu titlu excepţional.

3. Aplicaţii

Intervenţia unui stat într-o cauză are în principiu un caracter excepţional. Astfel, raportat la numărul total de cauze, procentul celor în care a intervenit un alt stat parte este scăzut, fie că intervenţia se face ca urmare a dreptului prevăzut la art. 36 parag. 1 din Convenţie, fie că se face urmare a acceptării cererii de intervenţie de către preşedinte (parag. 2).

România a avut calitatea de terţ intervenient în următoarele cauze, deja finalizate prin hotărâri: *Ilaşcu ş.a. c. Republicii Moldova şi Rusiei*;

Tănase c. Republicii Moldova; *Ivanţoc ş.a. c. Republicii Moldova şi Rusiei*; *Lautsi c. Italiei.*

Motivele care stau la baza formulării unei cereri de intervenţie de către un stat privesc în general existenţa unei similitudini între legislaţia şi/sau practica administrativă sau judiciară a statului intervenient şi cele ce fac obiectul cererii la Curte. Având în vedere aceste similitudini şi ţinând seama de faptul că dispoziţiile Convenţiei, obligatorii pentru toate statele părţi, se interpretează în lumina jurisprudenţei, rezultă că hotărârea Curţii ar avea efecte şi asupra statului intervenient, ceea ce determină interesul acestuia de a interveni în procedură pentru a avea posibilitatea de a-şi expune punctul de vedere.

În mod simetric, formularea unei cereri de intervenţie constituie o modalitate de sensibilizare a statului intervenient cu privire la o hotărâre CEDO pertinentă pentru acesta. În acest sens, e de menţionat că după pronunţarea unei hotărâri prin care se constată o încălcare a Convenţiei, mecanismele de supraveghere a executării hotărârilor CEDO se vor aplica doar statului pârât, nu şi celui intervenient. Totuşi, participarea statului intervenient la procedura din faţa Curţii poate determina îmbunătăţirea înţelegerii de către acesta a jurisprudenţei din acel domeniu, precum şi identificarea situaţiilor care ar putea da naştere unor plângeri similare şi, finalmente, remedierea acestor situaţii de potenţială încălcare a Convenţiei prin implementarea în sistemul naţional a respectivei hotărâri. Aşadar, în ultimă instanţă, intervenţia unui stat parte poate conduce la întărirea caracterului subsidiar al sistemului Convenţiei (a se vedea *principiul subsidiarităţii*) şi reducerea numărului de cereri aflate pe rolul Curţii.

De asemenea, în calitate de terţi intervenienţi statele pot sprijini Curtea prin furnizarea de informaţii cu privire la situaţia juridică sau factuală din cadrul sistemelor lor naţionale, ceea ce poate conduce Curtea la adoptarea unei hotărâri de principiu care să ţină seama de realităţile unei zone mai largi decât cea ocupată de statul pârât şi, în consecinţă, a unei hotărâri cu aplicare largă. În acelaşi scop, este deosebit de utilă pentru Curte şi participarea la procedură în calitate de intervenienţi a celorlalte persoane interesate, cu precădere a instituţiilor şi organizaţiilor de drepturilor omului şi a organizaţiilor nonguvernamentale.

În ceea ce priveşte dreptul Comisarului conferit de art. 36 parag. 3 din Convenţie, până în prezent acesta a uzat de acest drept şi a intervenit din proprie iniţiativă într-o singură cauză, *Centrul pentru Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu c. României.*

Cambrea

În esenţă, această cauză îl priveşte pe Valentin Câmpeanu, un tânăr de origine romă, afectat de un retard grav şi infectat cu virusul HIV, cu tată necunoscut şi abandonat de mamă la naştere, care s-a aflat toată viaţa în custodia autorităţilor şi a murit în spitalul de psihiatrie de la Poiana Mare în anul 2004. În anul 2008 Centrul pentru Resurse Juridice a introdus în numele său o plângere pe rolul Curţii, invocând încălcarea art. 2, 3, 5, 8, 13 şi 14 din Convenţie.

În cererea sa de intervenţie Comisarul susţine că, date fiind circumstanţele particulare ale speţei, caracterizate de lipsa oricărei rude sau a unui reprezentant legal care să poată acţiona în numele lui Valentin Câmpeanu, un ONG ar putea să sesizeze Curtea în numele victimei, chiar în absenţa unei autorizări specifice, pentru a se evita crearea unei zone de impunitate în situaţia abuzurilor comise împotriva persoanelor extrem de vulnerabile (a se vedea noţiunea de *victimă* şi *locus standi*).

Până în prezent, Curtea nu a pronunţat o soluţie în această cauză.

4. Referinţe bibliografice

Specifice: Rapport explicatif du Protocole no 11 à la Convention de sauvegarde des Droits de l'Homme et des Libertés fondamentales, portant restructuration du mécanisme de contrôle établi par la Convention, parag. 90-91; Rapport explicatif du Protocole no 14 à la Convention de sauvegarde des Droits de l'Homme et des Libertés fondamentales, amendant le système de contrôle de la Convention, parag. 86-89; Comité Directeur pour les Droits de l'Homme. Rapport d'activite. Garantir l'efficacité à long terme du système de contrôle de la Convention européenne des droits de l'homme, 2009, p. 105-108; Third party intervention by the Council of Europe Commissioner for Human Rights under Article 36 paragraph 3 of the European Convention on Human Rights. Application no. 47848/08 – The Centre for Legal Resources on behalf of *Valentin Câmpeanu v. Romania.*

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1388-1403; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 853-856.

Surse online: (14), (56), (57), (66)

Înţelegere amiabilă

Acord între părţi (reclamanţi şi guverne), de natură a pune capăt procedurii de soluţionare a plângerii adresate Curţii Europene a Drepturilor Omului. După examinarea termenilor înţelegerii amiabile, dacă apreciază că respectul drepturilor omului nu justifică menţinerea cererii, Curtea dispune radierea cauzei de pe rol.

Fr. *règlement amiable*
Eng. *friendly settlement*

1. Reglementare

Procedura este prevăzută de art. 39 din Convenţie, astfel cum a fost modificat după adoptarea Protocolului nr. 14 Adiţional la Convenţie, potrivit căruia:

„1. În orice etapă a procedurii, Curtea se poate pune la dispoziţia părţilor interesate în scopul soluţionării pe cale amiabilă a cauzei, respectând drepturile omului prevăzute de convenţie şi protocoalele sale.

2. Procedura descrisă la parag. 1 este confidenţială.

3. În cazul soluţionării pe cale amiabilă, Curtea radiază cauza de pe rol printr-o decizie care se limitează la un rezumat al faptelor şi al soluţiei adoptate.

4. Această decizie este transmisă Comitetului de Miniştri, care supraveghează executarea clauzelor de soluţionare pe cale amiabilă, aşa cum acestea figurează în decizie".

De asemenea, art. 62 din Regulamentul de organizare şi funcţionare a Curţii, modificat la 17 iunie şi 18 iulie 2002, prevede următoarele:

„1. Odată cererea declarată admisibilă, grefierul, acţionând conform instrucţiunilor Camerei sau ale preşedintelui acesteia, ia legătura cu părţile în vederea ajungerii la o soluţionare pe cale amiabilă a cauzei, în conformitate cu dispoziţiile art. 38 parag. 1 lit. b) din Convenţie. Camera ia toate măsurile adecvate pentru a facilita încheierea unei asemenea înţelegeri.

2. În conformitate cu art. 38 parag. 2 din Convenţie, negocierile purtate în vederea ajungerii la o soluţionare pe cale amiabilă a cauzei sunt confidenţiale şi nu trebuie să influenţeze observaţiile făcute de părţi în cadrul procedurii contencioase. Nicio comunicare scrisă sau orală, precum şi nicio ofertă de conciliere intervenită în cadrul acestor negocieri nu va putea fi menţionată sau invocată în procedura contencioasă.

3. În cazul în care Camera este înștiințată de către grefier că părțile sunt de acord cu o soluționare pe cale amiabilă a litigiului și după ce se va fi asigurat că această înțelegere se bazează pe respectarea drepturilor omului, astfel cum acestea sunt recunoscute de Convenție și de Protocoalele sale, ea radiază cererea de pe rol, în conformitate cu dispozițiile art. 43 alin. (3) din prezentul Regulament.

4. Alin. (2) și (3) se aplică mutatis mutandis procedurii prevăzute de art. 54A din prezentul Regulament".

2. Aplicabilitate

Ca principiu general, soluționarea pe cale amiabilă a litigiului reprezintă un avantaj atât pentru părți, cât și pentru instanța europeană. Dacă ne raportăm la părțile litigiului, în ipoteza în care se ajunge la o asemenea soluție reclamantul obține *satisfacție* cu privire la pretențiile sale, inclusiv prin primirea unei despăgubiri băneşti pentru acoperirea prejudiciului material și moral pe care l-a suferit ca urmare a încălcărilor Convenției denunțate prin cererea sa, iar statul în cauză, chiar dacă, de regulă, recunoaște aceste încălcări și se obligă să plătească despăgubirea respectivă, *nu va fi condamnat pe plan internațional.* La rândul său, Curtea va adopta o hotărâre în formă mult mai simplă, fără o analiză completă a problemelor de fapt și de drept ce se pun în cauza respectivă și *va lua act de înțelegerea părților*, în condițiile arătate mai sus [Bîrsan, 2010, p. 1445].

Conform Raportului de activitate al Curții pentru anul 2012, numărul cererilor radiate de pe rol printr-o decizie sau printr-o hotărâre ca urmare a unei înțelegeri amiabile sau a unei *declarații unilaterale* a crescut cu 25% în anul 2012 (față de 1.532 în anul 2011). Numărul înțelegerilor amiabile a crescut cu 57%, însă au fost cu 14% mai puține declarații unilaterale. De exemplu, România a încheiat 21 de înțelegeri amiabile în 2011 și 35 în 2012.

O hotărâre pronunțată într-o cauză în care părțile au ajuns la o înțelegere amiabilă are o structură simplificată, conținând o expunere sumară a procedurii și a situației de fapt; cât privește analiza problemelor de drept, aceasta este înlocuită, de regulă, cu conținutul *declarației guvernului*, prin care acesta a prezentat propunerile sale finale privitoare la reglementarea amiabilă a litigiului dintre părți, precum și *declarația reclamantului sau a reclamanților* în care este exprimată manifestarea de voință *în sensul acceptării propunerilor guvernului.* De asemenea, îndeobște, fiecare dintre părți declară că înțelegerea la care ele au ajuns reprezintă *stingerea definitivă a litigiului* și că sunt de acord să nu solicite

redeschiderea procedurii examinării cauzei de către Marea Cameră a Curţii, pe temeiul art. 43 parag. 1 din Convenţie. Instanţa europeană declară că *„ia act de înţelegerea amiabilă la care au ajuns părţile pe temeiul art. 39 din Convenţie"* şi se asigură că această înţelegere este conformă dispoziţiilor art. 37 parag. 1 *in fine* al Convenţiei şi ale art. 62 parag. 3 din Regulamentul Curţii.

Sigur că nu reprezintă aceeaşi dificultate realizarea unei înţelegeri amiabile în cauze ce privesc, de exemplu, durata excesivă a unei proceduri civile sau, în anumite situaţii, chiar a unei proceduri penale sau încălcări ale dreptului de proprietate, în sensul art. 1 din Protocolul nr. 1, ce ar consta în neplata sau plata cu întârziere către reclamant a unor sume de bani şi cele ce poartă asupra unor grave înfrângeri ale Convenţiei, cum ar fi cele invocate pe terenul art. 2 şi 3 care apără dreptul la viaţă şi, respectiv, interzic tratamentele inumane ori degradante sau actele de tortură, când, în mod evident, numai angajamentul asumat de guvern de a plăti o sumă de bani reclamantului nu s-ar putea inspira întotdeauna din „respectul drepturilor omului, astfel cum acestea sunt garantate de Convenţie şi de protocoalele sale".

De aceea, nu puţine dintre hotărârile ce constată realizarea unor „înţelegeri amiabile" cuprind şi angajamente ale statelor în cauză de a adopta anumite *măsuri de ordin general* menite a preîntâmpina producerea, în viitor, a altor încălcări de genul celor denunţate de reclamant în cauza care se finalizează astfel [Bîrsan, 2010, p. 1446].

Instanţa europeană nu ar putea valida o eventuală înţelegere a părţilor, în sensul de a realiza o reglementare amiabilă în cauze având ca obiect *încălcări grave ale Convenţiei* ce ţin de nerespectarea dreptului la viaţă (art. 2), a dreptului de a nu fi supus la tortură, tratamente inumane ori degradante (art. 3), a dreptului la viaţă privată şi de familie (art. 8) etc., *numai* pe baza angajamentului asumat de guvern de a plăti reclamantului o anumită despăgubire ce ar consta într-o sumă de bani, oricât de importantă ar fi această sumă. In acest gen de cereri este necesar ca statul în cauză să se angajeze a lua *măsuri de ordin general* care să conducă la înlăturarea deficienţelor legislative sau administrative ori a practicilor care au generat încălcările drepturilor garantate de Convenţie denunţate prin cererea reclamantului.

Guvernul statului contractant în cauză, care şi le-a asumat, este obligat să asigure *caracterul lor efectiv* prin asigurarea transpunerii acestor măsuri în legislaţia naţională şi prin îndepărtarea practicilor în discuţie. Din acest punct de vedere este de reţinut că, potrivit art. 43 parag. 3 din

Regulament, hotărârea prin care instanța europeană constată că părțile au convenit la reglementarea amiabilă a litigiului și dispune astfel radierea ei de pe rol, odată *devenită definitivă* în condițiile art. 44 din Convenție, *se comunică*, prin dispoziția președintelui camerei, respectiv al Marii Camere, Comitetului Miniștrilor al Consiliului Europei, *pentru ca acesta să poată supraveghea executarea ei*; în fapt, se are în vedere supravegherea executării angajamentelor luate de state prin acea hotărâre [Bîrsan, 2010, p. 1451].

După pronunțarea *hotărârii-pilot* în *Broniowski c. Poloniei*, părțile și-au prezentat observațiile lor pe terenul art. 41 din Convenție în termenul acordat de Curte și, după ce fiecare dintre ele a examinat observațiile celeilalte, *guvernul a solicitat asistența grefierului instanței europene pentru negocieri între părți, care să conducă la o soluționare pe cale amiabilă a litigiului*, supunând, cu aceeași ocazie și anumite propuneri în acest sens. În conformitate cu instrucțiunile președintelui Marii Camere, reprezentanți ai grefei au participat la două runde de negocieri între părți, care s-au purtat la Varșovia, interval în care guvernul polonez a adoptat o nouă legislație în materia aflată în litigiu, astfel că, în final, „părțile au semnat un acord privind reglementarea lui pe cale amiabilă". Prin hotărârea sa din 28.09.2005, asupra satisfacției echitabile, instanța europeană a luat act de acordul părților realizat în acest sens, a inclus textul lui în hotărâre, dar, având în vedere că el purta cu privire la o „cauză pilot" în care Curtea a constatat că încălcarea dreptului reclamantului garantat de Convenție își avea sorgintea într-o „problemă structurală", cu caracter „sistemic", a legislației și a practicii administrative naționale în materie, ce privea un mare număr de persoane, *a considerat că se impune analiza termenilor acordului amiabil, atât în privința măsurilor generale, cât și a celor individuale* pe care acesta le conținea.

În privința măsurilor de ordin general cuprinse în înțelegerea realizată între părți, instanța europeană a arătat că acest aspect are a fi examinat atât din punctul de vedere al modului în care va deveni operațional „dispozitivul legislativ" adoptat de guvern pentru reglementarea situației bunurilor abandonate „dincolo de Bug", cât și privitor la posibilitatea acordării pe plan intern a unei reparații pentru prejudiciul material și moral suferit în trecut de persoanele care s-au găsit în această situație și care nu au putut obține o asemenea reparație „din cauza funcționării defectuoase a dispozitivului legislativ existent". În definitiv, procedând astfel, Curtea a avut în vedere evitarea încărcării rolului ei cu cereri care trebuie să-și găsească soluționarea pe plan intern, prin aplicarea *prin-*

cipiului subsidiarităţii, unul din principiile fundamentale ale protecţiei europene a drepturilor omului [Bîrsan, 2006, p. 466].

În noul sistem, modificat conform Protocolului nr. 14, Curtea are posibilitatea să se declare la dispoziţia părţilor în vederea unei soluţionări amiabile a litigiului în orice fază a judecării plângerii, iar procedura ce va conduce la această finalizare a litigiului va fi şi în viitor *confidenţială*. Cu privire la încălcarea obligaţiei de confidenţialitate a negocierilor cu privire la o înţelegere amiabilă, a se vedea deciziile de inadmisibilitate în cauzele *Mandil c. Franţei* şi *Deceuninck c. Franţei*, în care Curtea a constatat că informaţiile au fost oferite chiar de reclamanţi jurnaliştilor, aceştia susţinând cu rea-credinţă în faţa Curţii că scurgerea de informaţii ar fi fost din partea Guvernului.

Acceptarea expresă, de către reclamant, a termenilor *declaraţiei unilaterale* a Guvernului este considerată un acord amiabil, în condiţiile art. 37 parag. 1 din Convenţie (*Cēsnieks c. Letoniei*, §150).

4. Referinţe bibliografice

Specifice: *V. Berger*, Le règlement amiable devant la Cour européenne des droits de l'homme, în Protecting Human Rights: The European Dimension. Studies in honour of Gérard J. Wiarda, Karl Heymans Verlag, 1990, p. 55 şi urm.; *O. de Schutter*, Le règlement amiable dans la Convention européenne des droits de l'homme: entre théorie de la fonction de juger et théorie de la négociation, în Les droits de l'homme au seuil du troisième millénaire. Mélanges en hommage à Pierre Lambert, Bruxelles, Éd. Bruylant, 2000, p. 225 şi urm.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului, Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1443-1451; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 948-951; *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. 1, vol. II. Procedura în faţa Curţii. Executarea hotărârilor, p. 457-470.

Judecată de valoare

Formă a libertății de opinie, constând în exprimarea unei idei personale în urma evaluării unor informații factuale limitate sau prin raportare la un set de valori, concluzia autorului bazându-se pe o comparație sau pe o altă formă de raționament logic. Atunci când are la bază o informație factuală, judecata de valoare constituie și o formă a libertății de informare protejate de același text.

Fr. *jugement de valeur*
Eng. *value judgment*

1. Reglementări internaționale în materie

Art. 10 din Convenție; art. 19 din Declarația Universală a Drepturilor Omului; art. 19 din Pactul internațional ONU cu privire la drepturile civile și politice.

2. Aplicabilitate

Libertatea de opinie este strâns legată de *libertatea de gândire, conștiință și religie* protejată de art. 9 din Convenție și presupune dreptul oricărei persoane de a-și forma propria concepție cu privire la fapte sociale, fenomene în mijlocul cărora trăiește și pe care le analizează prin filtrul propriei gândiri. Orice restrângere a libertății de opinie este incompatibilă cu o societate democratică, aceasta fiind o premisă a celorlalte libertăți garantate de art. 10 din Convenție.

Libertatea de informare presupune nu numai libertatea unei persoane de a primi informații în mod liber și din diverse surse, ci și libertatea „complementară" de a difuza informații.

Din moment ce libertatea de informare privește atât informațiile, cât și ideile, distincția făcută de instanța de la Strasbourg este extrem de relevantă. Curtea a subliniat diferența dintre informații factuale (fapte concrete) și opinii (judecăți de valoare), arătând că *„existența unor fapte poate fi demonstrată, în timp ce veridicitatea unor judecăți de valoare nu este susceptibilă de a fi probată. [...] În privința judecăților de valoare o astfel de cerință ar fi imposibil de îndeplinit și ar înfrânge libertatea de opinie însăși, care reprezintă o parte fundamentală a dreptului garantat de art. 10 din Convenție"* (*Lingens c. Austriei*, §46).

În timp ce judecățile de valoare reprezintă păreri personale sau raționamente cu privire la o anumită situație și nu sunt susceptibile de a fi

dovedite ca adevărate sau false, faptele care au stat la baza acestor opinii pot face obiectul probei.

În *Dalban c. României*, Curtea a statuat că „este inadmisibil ca un ziarist să nu poată formula judecăţi critice de valoare decât sub condiţia demonstrării veridicităţii" (§49). Pentru a se pronunţa în această cauză, Curtea a ţinut seama de un element deosebit de important: rolul esenţial jucat de presă într-o societate democratică. Dacă presa nu trebuie să depăşească anumite limite, îndeosebi în ceea ce priveşte reputaţia şi drepturile celorlalţi, precum şi necesitatea de a împiedica divulgarea unor informaţii confidenţiale, sarcina sa este, totuşi, comunicarea, cu respectarea datoriilor şi responsabilităţilor proprii, a informaţiilor şi ideilor referitoare la orice problemă de interes general. Mai mult, Curtea s-a declarat conştientă de faptul că libertatea în domeniul presei scrise include, de asemenea, şi recurgerea la o anume doză de exagerare, chiar de provocare. Marja de apreciere a autorităţilor naţionale se circumscrie interesului unei societăţi democratice de a permite presei să îşi joace rolul indispensabil de „câine de pază" şi să îşi exercite aptitudinea de a da informaţii cu privire la problemele de interes general (*Tromso şi Stensaas c. Norvegiei*, §59).

Deşi Curtea a admis că libertatea de exprimare a ziariştilor poate presupune o anumită doză de exagerare sau chiar de provocare în ceea ce priveşte judecăţile de valoare pe care le exprimă, ea a subliniat, totuşi, că o judecată de valoare făcută fără a avea vreo bază factuală poate apărea ca fiind excesivă şi să se situeze, aşadar, în afara protecţiei conferite de art. 10 libertăţii de exprimare [*Oberschlick c. Austriei (nr. 2)*, §33; *Jerusalem c. Austriei*, §43].

Într-o cauză în care reclamantul a fost condamnat pentru ultragierea unui procuror, respectiv pentru criticile formulate la adresa activităţii acestuia, Curtea a arătat că, din moment ce aceste critici priveau calităţile profesionale şi personale ale procurorului, puteau fi considerate ca judecăţi de valoare ce nu se pretau la demonstrarea exactităţii lor (*Lešnik c. Slovaciei*, §57). Totuşi, ea a evidenţiat că scrisorile adresate superiorilor procurorului, care conţineau criticile în discuţie, îl acuzau de „comportament ilicit şi abuziv", iar în concepţia Curţii, aceste acuzaţii privesc fapte concrete, reclamantul pretinzând că procurorul a refuzat în mod ilegal să recunoască temeinicia plângerii pe care el i-o adresase, că a comis „abuzuri de putere legate de implicarea sa în acte de corupţie şi în ascultarea ilicită a convorbirilor sale telefonice". Prin urmare, instanţele naţionale au cerut în mod justificat reclamantului să coroboreze aceste afirmaţii cu „elemente pertinente".

În cauza *Cumpănă şi Mazăre c. României*, reclamanţii ziarişti au fost condamnaţi penal de instanţele române pentru comiterea infracţiunilor de insultă şi calomnie, deoarece au afirmat că partea vătămată, în calitate de juristă a primăriei din Constanţa, a avizat încheierea unui contract ilegal cu o firmă privată. Curtea Europeană a reţinut că afirmaţiile acestora erau, în principal, formulate sub formă alternativă, făcând referire la acţiunile părţii vătămate („sau ea a semnat contractul necunoscând prevederile legale [...] sau ea a acceptat mită"), ceea ce ar putea conduce la ideea că ar fi vorba despre judecăţi de valoare. Totuşi, dacă afirmaţiile litigioase sunt examinate în lumina ansamblului articolului publicat şi a caricaturii care-l însoţea, se observă că ele conţineau, în realitate, imputaţii factuale precise la adresa părţii lezate, anume că ea era complice la încheierea unor contracte ilegale şi că a primit mită; afirmaţiile reclamanţilor lasă cititorilor impresia că partea lezată a avut o conduită incorectă şi interesată, de natură a conduce la concluzia că „escrocheria" de care ea şi un fostul viceprimar erau acuzaţi şi mita pe care ar fi încasat-o erau fapte stabilite, ce nu se pretau la controversă (§100).

Dacă în virtutea rolului ei, presa are datoria efectivă de a alerta opinia publică atunci când deţine informaţii despre presupuse ilegalităţi ale aleşilor locali şi ale funcţionarilor publici, referirea la persoane determinate, cu menţionarea numelor şi funcţiilor acestora, „implică pentru reclamanţi obligaţia de a furniza o bază factuală suficientă" (*Lešnik*, §57).

Aceste principii nu se aplică însă numai jurnaliştilor. În privinţa condamnării penale a unui simplu particular pentru a fi redactat şi publicat o declaraţie la adresa unui om politic, membru al guvernului, cu prilejul unei dispute de ordin politic privitoare la o problemă de interes general (evoluţia democratică a noului stat slovac, în contextul istoric), declaraţie ce conţine „cuvinte dure" nu fără o anumită bază factuală, Curtea a reţinut că declaraţia reclamantului a reprezentat o judecată de valoare a cărei veracitate nu se putea demonstra, privitoare la un personaj public, cu privire la care limitele criticii admisibile sunt mai largi decât în privinţa unui particular; aşa fiind, condamnarea reclamantului a reprezentat o încălcare a libertăţii sale de exprimare (*Feldek c. Slovaciei*, §85).

În ceea ce priveşte natura informaţiei de la care porneşte judecata de valoare, s-a arătat că o informaţie factuală exactă poate fi însoţită de remarci suplimentare, judecăţi de valoare, de supoziţii sau chiar de insinuări, în timp ce un incident izolat, de natură a umbri o anumită activitate industrială sau comercială, poate impune un *examen mai atent înainte de a fi divulgat*, fără de care menţionarea lui exactă poate crea o impresie

greșită, în sensul că ar reprezenta o situație generală în domeniul în discuție (*Markt Intern Verlag GMBH și Klaus Beermann c. Germaniei*, §35).

De cele mai multe ori, exercitarea libertății de exprimare poate aduce atingere dreptului la reputație al altei persoane, caz în care o prezentare deformată a realității, lipsită de orice bază factuală, este de natură a încălca art. 8 din Convenție, drepturile în conflict fiind analizate din prisma proporționalității (*Petrina c. României*).

De asemenea, difuzarea unei informații inexacte și exprimarea unor judecăți de valoare pe baza acesteia, fără a proceda la verificarea prealabilă și temeinică a faptelor, poate lipsi o persoană de protecția prevăzută de art. 10 din Convenție, iar aprecierea „îndatoririlor și responsabilităților" ce revin unui jurnalist se face cu o mai mare rigoare (*Radio France ș.a. c. Franței*, §38).

Astfel, în *Mihaiu c. României* Curtea a constatat că acuzațiile formulate de reclamant, în calitate de jurnalist, nu erau simple judecăți de valoare, ci constituiau fapte materiale a căror existență trebuia dovedită, iar reclamantul nu a verificat cu diligență informațiile publicate.

Pe de altă parte, într-o speță în care reclamantul a trimis memorii autorităților cu privire la pretinsa corupție a funcționarilor publici, deși nu a putut dovedi în fața instanțelor interne că afirmațiile sale se bazau efectiv pe fapte, Curtea a reținut că reclamantul s-a implicat activ în proces, propunând fără încetare să facă proba veridicității sale, ceea ce demonstrează că a acționat cu bună-credință, fiind convins că persoana acuzată de corupție a comis faptele atribuite (*Folea c. României*).

Curtea a constatat încălcarea art. 10 din Convenție în cazul în care reclamantul, în calitate de jurnalist, nu a acționat cu rea-credință, respectiv cu intenția de a denigra, ci a publicat un articol în care a reprodus afirmațiile unei persoane și a emis judecăți de valoare, existând o bază factuală care să le susțină [*Ieremeiov (nr. 1) c. României* și *Ieremeiov (nr. 2) c. României*].

Prin divulgarea faptelor apte să intereseze publicul și exprimarea unor opinii referitoare la acestea, jurnaliștii exercită rolul de „câine de pază" ce revine presei într-o societate democratică, contribuind astfel la transparența autorităților publice (*Băcanu și SC „R" SA c. României*).

Calificarea drept ilegale a actelor unui primar, odată cu exprimarea unei păreri personale de natură juridică, reprezintă o judecată de valoare și trebuie analizată ca atare, neputându-se cere reclamantului să demonstreze veridicitatea afirmațiilor sale (*Cârlan c. României*).

Cu atât mai mult, se află sub protecţia libertăţii de exprimare îmbinarea unor judecăţi de valoare cu elemente cu caracter faptic, dacă reclamantul avertizează publicul că îşi exprimă unele suspiciuni, făcând o apreciere subiectivă asupra faptelor şi aparenţelor referitoare la situaţia unei persoane, în ceea ce priveşte chestiunea de interes public a deconspirării fostei poliţii politice (*Andreescu c. României*).

3. Referinţe bibliografice

Specifice: *C. Bîrsan*, Libertatea de exprimare în Convenţia europeană a drepturilor omului, în Studii juridice şi economice, Universitatea „Nicolae Titulescu", Ed. Economica, 2001, p. 11 şi urm.; *C.-L. Popescu*, Hotărârea CEDO din 28 septembrie 1999 în cauza Dalban contra României şi consecinţele acesteia pentru aplicarea corectă de instanţele judecătoreşti din România a dreptului la liberă exprimare prin presă, în Dreptul nr. 2/2000, p. 61 şi urm.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului, Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 776-778, 783-791; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 169 şi urm.; *D. Bogdan, M. Selegean*, Drepturi şi libertăţi fundamentale în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului, p. 517 şi urm.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Jurisprudenţă bine stabilită

Jurisprudenţă constantă rezultată dintr-o succesiune de hotărâri, într-o materie dată sau dintr-o hotărâre de principiu, privitoare la interpretarea sau aplicarea unor dispoziţii.

Fr. *jurisprudence bien établie*
Eng. *well established case-law*

1. Noţiune

Noţiunea de *jurisprudenţă bine stabilită* este folosită de art. 28 parag. 1 lit. b) din Convenţie (astfel cum a fost modificat prin Protocolul Adiţional nr. 14) şi reprezintă, cel mai adesea, jurisprudenţa constantă a camerelor Curţii într-o materie dată, privitoare la interpretarea sau aplicarea unor dispoziţii ale Convenţiei şi/sau ale protocoalelor sale adiţionale.

Prin excepţie de la această regulă, este posibil a fi considerată „jurisprudenţă bine stabilită", în sensul textului menţionat, şi o singură hotărâre de principiu a Curţii, în special când aceasta este pronunţată de Marea Cameră a instanţei europene; are a fi considerată astfel o hotărâre prin care Marea Cameră a constatat, printre altele, că încălcarea dreptului garantat de Convenţie şi/sau de protocoalele sale adiţionale reprezintă o problemă structurală pentru statul în cauză, adică priveşte un mare număr de persoane şi rezultă din adevărata practică legislativă sau administrativă a organelor competente ale acestuia, contrară dispoziţiilor Convenţiei.

Prin interpretarea şi aplicarea dispoziţiilor Convenţiei şi/sau ale protocoalelor sale adiţionale unor situaţii concrete, ce rezultă din dosarele cauzelor supuse spre examinare, instanţa europeană a elaborat şi elaborează mereu o anumită jurisprudenţă.

Având a răspunde la întrebarea dacă este ţinută de soluţiile sale anterioare, Curtea a arătat că, deşi nu se găseşte în situaţia de a fi „legată" prin deciziile sale pronunţate în cauze judecate anterior, „a adoptat, ca uzanţă, practica de a le urma şi de a le aplica „învăţămintele" în interesul securităţii juridice şi al dezvoltării coerente a jurisprudenţei sale privitoare la Convenţie". Totuşi, a spus Curtea, art. 34 din Convenţie îi încredinţează nu misiunea de a formula un aviz abstract, ci pe aceea de a aplica prevederile Convenţiei unor fapte concrete ale cauzelor cu soluţionarea cărora ea este sesizată; hotărârile adoptate în cauze individuale constituie în mod evident precedente, dar o decizie într-un anumit caz nu ar putea, nici

din punct de vedere teoretic şi nici pe plan practic, să fie concepută în aşa fel încât ea să nu mai fie aplicabilă în alte cauze [Bîrsan, 2010, p. 1115].

2. Aplicabilitate

Din analiza noului text al art. 28, *în primul rând*, se poate observa că acesta menţine competenţa comitetelor de trei judecători de a declara, fără un examen suplimentar, când acesta nu se impune, o cerere ca inadmisibilă sau de a o radia de pe rol.

În al doilea rând, pe temeiul noului text al art. 28 parag. 1 lit. b), comitetul va fi, de asemenea, competent să decidă declararea unei cereri individuale ca admisibilă şi să statueze, prin aceeaşi decizie, asupra ei pe fond, atunci când problema privitoare la interpretarea sau la aplicarea Convenţiei, pusă de cererea astfel examinată, „face obiectul unei jurisprudenţe bine stabilite a Curţii".

În al treilea rând, procedura prevăzută pentru examinarea acestor cauze de către un comitet apare ca „simplificată şi accelerată", deoarece, prin aceeaşi decizie, completul se va pronunţa atât asupra fondului cauzei, precum şi asupra eventualei *satisfacţii echitabile* ce are a fi acordată reclamantului. Totodată, această procedură îşi păstrează natura sa jurisdicţională contradictorie şi colegială. Raportul explicativ al Protocolului nr. 14 arată că, spre deosebire de procedura ordinară a unei camere a Curţii, noua procedură va fi simplificată şi accelerată, deoarece Curtea se va limita la a aduce cauza (sau grupul de cauze cu obiect asemănător) la cunoştinţa statului pârât, cu precizarea că ea (ele) priveşte (privesc) o jurisprudenţă bine stabilită a Curţii în materie; dacă statul în cauză va împărtăşi acest punct de vedere, comitetul va putea pronunţa imediat soluţia ce se impune. Procedura rămâne, însă, contradictorie: statul pârât va putea să conteste atât îndeplinirea condiţiilor de admisibilitate a cererii – de exemplu neepuizarea căilor interne de atac, nerespectarea competenţei *ratione materiae* a Curţii, nerespectarea termenului de 6 luni de la data rămânerii definitive a ultimei hotărâri interne pronunţate în cauză etc. – cât şi însuşi faptul că ar exista o „jurisprudenţă bine stabilită" a instanţei europene în materie, dar, cu niciun chip, nu va avea un drept de veto cu privire la aplicarea acestei proceduri; singurul competent a se pronunţa asupra acestui aspect este însuşi comitetul de trei judecători învestit cu soluţionarea cauzei.

În cadrul comitetului, trebuie să existe unanimitatea punctelor de vedere ale membrilor săi cu privire la toate aspectele cauzei: admisibilitate, soluţia pe fond, cuantumul satisfacţiei echitabile. În caz contrar, se va considera că nu a fost adoptată nicio decizie – de exemplu nu se va

putea spune că există unanimitate cu privire la declararea cererii ca admisibilă, dar nu şi cu privire la soluţionarea ei pe fond – iar cererea va fi transmisă spre soluţionare unei camere a Curţii [Bîrsan, 2010, p. 1086-1087].

În orice caz, chiar dacă, iniţial, comitetul a decis aplicarea acestei proceduri, nimic nu-l împiedică să declare cererea inadmisibilă, dacă, pe parcursul examinării ei, se constată existenţa unui motiv de inadmisibilitate.

Prin aplicarea procedurii în discuţie, s-a apreciat că va creşte substanţial capacitatea Curţii de examinare a unui număr mare de cauze repetitive înscrise pe rolul ei.

În principiu, s-a considerat că, din moment ce cauza soluţionată pe calea acestei proceduri priveşte o „jurisprudenţă bine stabilită" a Curţii, nu este necesară examinarea ei în prezenţa judecătorului „naţional". Totuşi, noul art. 28 parag. 3 prevede că judecătorul statului în cauză va putea fi invitat să ia parte la examinarea unei cereri îndreptate împotriva statului pentru care a fost ales, în orice stadiu al procedurii, dacă prezenţa sa va fi utilă soluţionării cererii, caz în care el va înlocui pe un alt membru al comitetului; aceasta înseamnă că întotdeauna va decide un comitet de trei judecători, judecătorul „naţional" nefiind numai „invitat", ca în sistemul anterior (art. 53 parag. 1 din Regulament), să participe la şedinţa comitetului de trei judecători ce are pe rol o cauză împotriva statului pentru care acesta a fost ales.

Din partea finală a art. 28 parag. 3 din Convenţie, nou introdus, rezultă că statul „pârât" poate contesta însăşi aplicarea procedurii simplificate, prevăzută în parag. 1 al aceluiaşi text, arătând, de exemplu, că cererea în discuţie nu priveşte, totuşi, o problemă în care există o jurisprudenţă bine stabilită a Curţii privitoare la soluţia ce ar urma să fie adoptată. Existenţa unei asemenea jurisprudenţe rămâne, însă, la aprecierea suverană a comitetului.

În absenţa judecătorului „naţional" sau când acesta s-ar afla în imposibilitate de a face parte din completul de judecată de trei judecători, deşi este necesară prezenţa sa în complet „pentru o bună administrare a justiţiei", se va putea recurge la desemnarea unui judecător *ad-hoc*, după noua procedură prevăzută în viitoarea formulare a art. 26 parag. 4 *in fine* din Convenţie [Bîrsan, 2010, p. 1088].

Atunci când această procedură simplificată este parcursă, statele membre pot încheia *înţelegeri amiabile* sau pot formula *declaraţii unilaterale*, evitând astfel procedura „judiciară" (de exemplu cauzele *Popescu c. României* şi *Peţa c. României* – radiere de pe rol ca urmare a înţelegerilor amiabile, cu referire la jurisprudenţa bine stabilită în cauzele de tip *Radovici şi Stănescu c. României*).

În analiza priorităţii cauzelor, Curtea analizează caracterul repetitiv al acestora, dar şi existenţa unei jurisprudenţe bine stabilite, caz în care ele ar fi deferite unei camere pentru soluţionarea pe fond numai dacă o cere respectarea drepturilor omului, în sensul art. 37 din Convenţie.

Cu excepţia situaţiei în care camerele ar considera că este cazul pentru o dezvoltare a jurisprudenţei Curţii (inclusiv printr-un *reviriment de jurisprudenţă*), cauzele ce se pretează unei normale aplicări a jurisprudenţei bine stabilite nu vor fi trimise, în principiu, Marii Camere (a se vedea „cauzele cecene" privind art. 2 din Convenţie, printre care: *Shokkarov ş.a. c. Rusiei*; *Amuyeva ş.a. c. Rusiei*; *Matayeva şi Dadayeva c. Rusiei*).

Aşa cum Curtea a declarat de nenumărate ori, *„Convenţia este un instrument viu care trebuie interpretat în lumina condiţiilor actuale"* (*Airey c. Irlandei*, §26; *Hirsi Jamaa ş.a. c. Italiei*, §175), astfel că judecătorii europeni trebuie să ţină pasul cu evoluţia inerentă a societăţii.

Acest mod de interpretare a fost calificat drept o formă mai puţin autoritară a precedentului „de tip anglo-saxon", respectiv ca un precedent „de tip european" care se distinge prin faptul că nu obligă a fi urmat, ci se prezintă ca o recomandare puternică în acest sens, cu excepţia unui motiv valabil de a se îndepărta de la acesta [Renucci, 2009, p. 33-34].

3. Jurisprudenţă relevantă

- *Osman c. Regatului Unit* – interpretarea dispoziţiilor art. 2 din Convenţie ca incluzând obligaţia pozitivă a statului de a asigura luarea de măsuri preventive pentru protejarea cetăţenilor;

- *Pellegrini c. Italiei* – executarea de către un stat a unei hotărâri eliberate de instanţele unui stat care nu recunoaşte garanţiile art. 6 din Convenţie reprezintă ea însăşi o încălcare a dreptului la un proces echitabil; prin urmare, judecătorul naţional are obligaţia de a se asigura că hotărârea străină a fost adoptată cu respectarea principiilor procesului echitabil şi de a nu acorda *exequatur* unei hotărâri contrare art. 6;

- *Oztürk c. Germaniei* – Interpretarea noţiunii autonome de „acuzaţie în materie penală" în cazul contravenţiilor scoase de statele membre de sub incidenţa dreptului naţional penal şi procesual penal. Concluzia aplicabilităţii art. 6 din Convenţie în funcţie de două criterii: norma juridică ce sancţionează astfel de fapte are caracter general; sancţiunile contravenţionale aplicabile urmăresc în acelaşi timp un scop preventiv şi represiv;

- *B. c. României (nr. 2)*; *Sfrijan c. României* – Curtea face trimitere la jurisprudenţa sa bine stabilită potrivit căreia constatarea unei încălcări a Convenţiei atrage pentru statul pârât obligaţia juridică de a face să

înceteze această încălcare şi de a înlătura consecinţele sale astfel încât să se restabilească, pe cât posibil, situaţia anterioară. În principiu, statele sunt libere să aleagă modalităţile prin care să se conformeze unei hotărâri. Dacă natura încălcării permite o *restitutio in integrum*, statul este obligat să o realizeze, iar dacă dreptul naţional nu permite deloc sau permite o înlăturare incompletă a consecinţelor, art. 41 din Convenţie dă posibilitatea Curţii să acorde părţii reclamante, atunci când este cazul, o satisfacţie echitabilă;

- *Floarea Pop c. României*; *Cârstea şi Grecu c. României* – jurisprudenţă bine stabilită în materia duratei rezonabile a procesului;

- *Maria Atanasiu ş.a. c. României*, §137 – Dacă interesul patrimonial invocat de reclamant este de natura creanţei, el nu poate fi considerat ca o „valoare patrimonială" în sensul art. 1 din Protocolul nr. 1 decât dacă are o bază suficientă în dreptul intern, de exemplu atunci când este confirmat de o jurisprudenţă bine stabilită a tribunalelor;

- *Peter c. României*, §60 – jurisprudenţă bine stabilită potrivit căreia o persoană condamnată în primă instanţă, fie că a fost sau nu arestată anterior, se află în situaţia prevăzută de art. 5 parag. 1 lit. a) din Convenţie.

4. Referinţe bibliografice

Specifice: *R.A. Lawson, H.G. Schermers*, Leading cases of the European Court of Human Rights, Ars Aequi Libri, Nijmegen, 1997; *F. Sudre*, À propos du dynamisme interprétatif de la Cour européenne des droits de l'homme, JCP 2001-I-335; Raport explicativ privind Protocolul nr. 14 Adiţional la Convenţie, intrat în vigoare la data de 1 iunie 2010.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1084 şi urm., 1115 şi urm.; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 32-36, 973-980.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Jurisprudenţă neunitară

Coexistenţa la nivel naţional a unor hotărâri judecătoreşti prin care se tranşează în mod diferit situaţii de fapt similare şi cu aplicarea aceloraşi dispoziţii legale incidente.

Fr. *divergence de jurisprudence*
Eng. *divergent case-law*

1. Delimitări

Calitatea sistemului judiciar se vede atât în claritatea legilor, dar şi în coerenţa cu care se exercită puterea de interpretare a acestora. Lipsa de previzibilitate cu care instanţele judecătoreşti interpretează o normă juridică determină o aparenţă de arbitrar în derularea procedurilor judiciare, afectând grav imaginea justiţiei şi încrederea justiţiabililor.

Din perspectiva Curţii, noţiunea de *divergenţă de jurisprudenţă* prezintă interes în măsura în care aceasta, în cazurile concrete, poate afecta dreptul la un proces echitabil garantat de art. 6 din Convenţie. Existenţa unor hotărâri diametral opuse, pronunţate la nivelul instanţelor naţionale, asupra unor aspecte de fapt şi de drept identice, poate fi contrară principiului securităţii raporturilor juridice. S-a interpretat, astfel, că acest principiul garantează, *inter alia*, o stabilitate de interpretare juridică şi contribuie la încrederea publicului în instanţe. Persistenţa hotărârilor judecătoreşti neunitare poate crea o stare de incertitudine juridică în măsură să scadă încrederea publicului în sistemul judecătoresc, această încredere fiind evident una dintre componentele esenţiale ale unui stat de drept (*Păduraru c. României* şi *Vinčić ş.a. c. Serbiei şi Muntenegrului*).

Totodată, trebuie conştientizat că activitatea de judecată reprezintă, cu precădere, un proces de evaluare şi argumentare, o aplicare concretă a dispoziţiilor legale unor situaţii particulare. Oricât de clară şi precisă ar fi norma legală, ea are eminamente un caracter general, revenind judecătorului sarcina să identifice multitudinea situaţiilor faptice pe care aceasta le poate sau nu acoperi şi în ce măsură. Prin urmare, principiul securităţii juridice nu este lezat ori de câte ori două hotărâri judecătoreşti definitive prezintă două puncte de vedere diferite asupra unei situaţii de fapt similare.

Cu titlu de principiu, Curtea a recunoscut că pronunţarea unor soluţii jurisprudenţiale diferite este un aspect inerent oricărui sistem juridic bazat pe un ansamblu de instanţe competente să soluţioneze în fond, într-o

anumită jurisdicţie teritorială (*Santos Pinto c. Portugaliei*). Mai mult, s-a admis că interpretări diferite pot apărea chiar şi în cadrul aceleiaşi jurisdicţii, aspect care nu poate constitui, în sine, o încălcare a Convenţiei. Principiul securităţii nu se opune nici schimbărilor jurisprudenţiale. Curtea a statuat foarte clar că dispoziţiile art. 6 nu garantează un drept la consecvenţa jurisprudenţei (*Unédic c. Franţei*).

Evoluţia jurisprudenţei nu este, în sine, contrară bunei administrări a justiţiei, dat fiind că eşecul menţinerii unei abordări dinamice şi progresive ar risca să împiedice reforma sau ameliorarea (*Atanasovski c. Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*). Prin urmare, schimbările de jurisprudenţă sunt permise cu două condiţii: noua abordare să fie una unitară, consecventă la nivelul acelei jurisdicţii şi instanţa care a decis schimbarea interpretării să facă o expunere corespunzătoare, detaliată a motivelor care au stat la baza acestei noi orientări. Deşi, în general, este acceptată o motivare mai sumară a hotărârilor instanţelor superioare, exigenţele dreptului la un proces echitabil impun ca, în situaţia în care în speţă se modifică modalitatea tradiţională de interpretare a dreptului aplicabil, instanţa să efectueze o motivare detaliată a argumentelor care au stat la baza acestei schimbări.

Regula de la care Curtea pleacă în această materie este aceea că ei nu-i revine sarcina de a cerceta erori de fapt sau de drept prezumtiv comise de o instanţă naţională, decât dacă şi în măsura în care acestea ar fi putut încălca drepturi şi libertăţi protejate prin convenţie (*García Ruiz c. Spaniei*). De asemenea, ei nu îi revine nici competenţa, cu excepţia cazurilor de arbitrariu evident, să compare hotărâri diferite ale instanţelor naţionale, chiar şi pronunţate în acţiuni similare, în aparenţă.

Prin urmare, în acest context, principiul subsidiarităţii înseamnă că instanţa europeană nu poate fi tratată ca o instanţă de control judiciar, superior ierarhică instanţelor naţionale şi nici ca o autoritate competentă să unifice într-un anumit fel jurisprudenţa instanţelor naţionale. Acestora din urmă le revine atât dreptul, cât şi sarcina de a identifica şi interpreta dreptul intern aplicabil situaţiei de fapt deduse judecăţii. Curtea a mai subliniat că, în exercitarea acestei competenţe, independenţa instanţelor naţionale trebuie respectată (*Ādamsons c. Letoniei*).

Astfel, recurgerea la o instanţă internaţională pentru a statua ea însăşi, peste judecata instanţelor naţionale independente, asupra înţelesului corect a regulii de drept intern aplicabilă litigiului sau asupra probelor administrate, nu poate fi primită decât în situaţia decelării, în cauză, a unei aprecieri vădit arbitrare din partea autorităţilor judiciare naţionale.

Neagu

Recent, o hotărâre de Mare Cameră (*Nejdet Şahin şi Perihan Şahin c. Turciei*) a încercat să tranşeze rolul Curţii cu privire la numărul din ce în ce mai mare a cererilor individuale care pun problema încălcării dreptului la un proces echitabil din pricina unor orientări jurisprudenţiale divergente la nivel intern. În esenţă, instanţa europeană a apreciat că simpla existenţă a unei jurisprudenţe divergente naţionale nu o obligă să intervină în sensul condamnării statului pentru încălcarea art. 6. Adoptată cu o majoritate destul de fragilă, de zece voturi contra şapte, hotărârea statuează că autorităţilor naţionale le revine, în primul rând, responsabilitatea de a asigura o coerenţă a jurisprudenţei interne, iar intervenţia instanţei de la Strasbourg trebuie să aibă un caracter excepţional. S-a apreciat, astfel, că dreptul la recurs individual nu poate fi utilizat ca un mecanism de tratare sau soluţionare a divergenţelor de jurisprudenţă care pot apărea la nivel naţional şi nici ca un mecanism de control care să se substituie incoerenţelor decizionale ale instanţelor interne. Circumstanţele excepţionale care mai pot justifica intervenţia Curţii, după pronunţarea acestei hotărâri, se referă la existenţa, într-o speţă concretă, a unor decizii interne, în mod evident arbitrare, fie din cauza absenţei motivării lor, a unor motivări absurde sau în ipoteza nerespectării garanţiilor esenţiale ale dreptului la un proces echitabil.

Per a contrario, în situaţia în care hotărârea internă definitivă invocată de reclamanţi a fost corespunzător motivată, denotând o interpretare rezonabilă a legii naţionale pe care instanţa sesizată a ales să o dea şi a fost pronunţată la finalul unei proceduri contradictorii în care a părţile au avut ocazia să îşi prezinte punctele de vedere, simplul fapt că ea este diametral opusă faţă de soluţiile pronunţate de alte instanţe sesizate cu cereri similare, nu conduce la încălcarea principiului securităţii raporturilor juridice.

Prin această hotărâre, Curtea a dat o nouă interpretare acestui principiu, precizând că el trebuie analizat cu respectarea autonomiei şi independenţei decizionale a instanţelor interne, conform regulii fundamentale a subsidiarităţii. Din acest punct de vedere, Curtea a apreciat că divergenţele de jurisprudenţă, apărute inerent în procesul de interpretare a legii, pot fi tolerate atât timp cât sistemul juridic intern are capacitatea de a le soluţiona.

Chiar şi în lumina acestei hotărâri de Mare Cameră care nuanţează mult garanţiile dreptului la un proces echitabil în situaţia unor soluţii jurisprudenţiale diferite, apreciem că statuările făcute de Curte în cea mai cunoscută cauză pronunţată împotriva României, în această materie, rămân valabile.

Astfel, în cauza *Beian c. României (nr. 1)*, Curtea a criticat în termeni duri faptul că opiniile divergente existau şi persistau la nivelul celei mai înalte jurisdicţii, cu atribuţii tocmai în materia unificării jurisprudenţei. De fapt, acelaşi aspect a fost criticat, cu privire la alte temeiuri de drept material şi în cauzele *Ştefan şi Ştef c. României* şi *Şerban c. României*. Din punctul de vedere al Curţii, o astfel de divergenţă persistentă, întâlnită în cadrul celei mai înalte jurisdicţii, este un nonsens, având în vedere însuşi scopul activităţii unei astfel de instanţe.

Lipsa unei reacţii satisfăcătoare din partea instanţei supreme a statului, cu atribuţii în domeniul unificării aplicării legii, nu este tolerată de Convenţie. În cauza *Zivic c. Serbiei*, Curtea a sancţionat faptul că, în condiţiile unei divergenţe de jurisprudenţă care dura de aproximativ doi ani, instanţa supremă nu a avut o reacţie fermă, amânându-şi şedinţa menită să unifice interpretarea legii aproximativ doi ani, până la statuarea asupra constituţionalităţii normei în discuţie.

În lumina acestei jurisprudenţe, apreciem că intenţia în materie a Curţii este aceea de a responsabiliza din ce în ce mai mult instanţele supreme naţionale sub aspectul rolului lor de asigurare a coerenţei interpretării legii. Garantarea unei înalte calităţi a actului de justiţie, aspect ce include şi previzibilitatea sa, revine autorităţilor naţionale, Curţii revenindu-i doar sarcina de a analiza grija concretă pe care acestea o manifestă în împlinirea acestui rol.

2. Noţiune

Divergenţa de jurisprudenţă se referă exclusiv la modalitatea în care instanţele naţionale interpretează norma juridică internă, neputându-se vorbi despre o divergenţă, în ipoteza în care instanţele ajung la concluzii diferite în interpretarea unui act juridic supus analizei, a unei situaţii de fapt diferite sau în condiţiile unei situaţii de fapt similare, însă cu administrarea unor probe diferite (*Tunaru ş.a. c. României*).

Astfel, nu se circumscrie noţiunii de divergenţă de jurisprudenţă, pronunţarea unor soluţii diferite de către instanţele naţionale ca efect al aprecierii, în concret, a probelor administrate şi a situaţiei de fapt deduse judecăţii, în măsura în care instanţa supremă naţională a statuat, pe calea respingerii recursului în interesul legii, asupra caracterului clar al dispoziţiei legale pertinente în acel gen de cauze (*Frimu ş.a. c. României* şi *Stana Neghea ş.a. c. României*).

Totodată, nu se înscrie în noţiunea de jurisprudenţă divergentă aprecierea diferită efectuată de două instanţe, asupra unor situaţii de fapt

sensibil diferite, însă cu aplicarea unitară a legii materiale incidente. În cauza *Ucar c. Turciei*, Curtea a statuat că obiecţiunile reclamantului, deşi întemeiate pe pretinsa jurisprudenţă neunitară, se refereau de fapt la modalitatea în care instanţele naţionale au analizat diferit situaţii de fapt distincte, neputându-se observa vreo contrarietate la nivelul interpretării dreptului material.

Nu se poate vorbi despre o divergenţă de jurisprudenţă nici în cazul în care se compară hotărâri definitive pronunţate în calea de atac, decise conform jurisprudenţei instanţei superioare, cu cele rămase definitive prin expirarea termenului de contestare, pronunţate conform jurisprudenţei contrare a instanţei inferioare. Astfel, termenii de comparaţie trebuie să provină din cadrul jurisprudenţei instanţelor competente să statueze în ultim grad, nefiind decisiv caracterul definitiv al hotărârilor, ci modalitatea în care acest caracter a fost dobândit.

3. Condiţiile în care divergenţa jurisprudenţială poate aduce atingere dreptului la un proces echitabil

Aşa cum s-a precizat anterior, în procesul de individualizare a dreptului, Curtea admite că două instanţe cu competenţe teritoriale proprii, clar delimitate şi care statuează în două speţe similare pot ajunge să tranşeze de o manieră diferită, dar, deopotrivă motivată şi raţional fundamentată, aceeaşi problemă juridică bazată pe elemente de fapt similare.

Prin urmare, trebuie subliniat că nu orice contradicţie între hotărâri judecătoreşti pronunţate la nivel naţional şi care relevă o modalitate diferită de analizare a aceluiaşi drept intern pertinent presupune o încălcare a dreptului la un proces echitabil.

Sesizată cu mai multe cereri individuale care puneau problema divergenţei de jurisprudenţă la nivelul instanţelor naţionale supreme, Curtea a cristalizat următoarele elemente pertinente ale analizei compatibilităţii acestor divergenţe cu dispoziţiile art. 6 (a se vedea *Iordan Iordanov ş.a. c. Bulgariei*):

(i) dacă divergenţa reclamată este una „profundă şi persistentă" în jurisprudenţa instanţelor interne;

(ii) dacă legislaţia internă prevede mecanisme pentru remedierea inconsecvenţelor jurisprudenţiale;

(iii) dacă mecanismul intern de unificare a fost aplicat în situaţia din speţă şi, după caz, care au fost efectele sale concrete.

În ceea ce priveşte primul element al analizei Curţii, caracterul „profund" al divergenţei de jurisprudenţă reiese de regulă din numărul

mare al situaţiilor similare care au apărut sau care pot apărea la nivel intern, punând în discuţie aceeaşi normă juridică asupra căreia instanţele naţionale de ultim grad au interpretări diferite.

În principiu, Curtea este sensibilă la aspecte divergente asupra unor norme care tind să afecteze întreaga societate sau o parte semnificativă a acesteia, incluzând, astfel, riscul de a se amplifica. Această ipoteză trebuie distinsă de situaţii generate de norme juridice care, deşi afectează un număr important de persoane, se axează pe reglementarea unor anumite medii profesionale, cu interese punctuale, generate de regulă de acordarea unor drepturi de natură salarială.

Cu titlu de exemplu menţionăm cauza *Tudor Tudor c. României*, în care Curtea a reţinut caracterul profund al divergenţei de jurisprudenţă în interpretarea elementelor esenţiale ale aplicării legislaţiei în materia restituirii bunurilor naţionalizate în perioada comunistă, legislaţie care afecta un număr extrem de mare de persoane.

În analiza acestui caracter al divergenţei se ia în calcul şi ponderea soluţiilor divergente înfăţişate de reclamant, prin raportare la numărul litigiilor similare, la nivelul instanţelor din întreaga ţară sau la volumul total al cauzelor similare soluţionate de aceeaşi instanţă. Astfel, nu se poate dovedi un caracter profund în situaţia în care marea majoritate a instanţelor naţionale adoptă o anumită soluţie şi, în mod izolat, o instanţă adoptă o soluţie diferită sau în situaţia în care aceeaşi instanţă pronunţă un număr covârşitor de hotărâri într-un anumit sens şi doar câteva în sens contrar.

De exemplu în cauzele *Tivodar c. României* şi *Printz c. României* Curtea a statuat asupra neviolării art. 6 din Convenţie, remarcând faptul că reclamanţii nu au putut înfăţişa decât o singură hotărâre favorabilă intereselor lor, pronunţată de Curtea de Apel Alba Iulia, în timp ce Guvernul a depus un număr de 246 de decizii pronunţate de aceeaşi instanţă, în sensul contrar.

Recent, în cauza *Tomic ş.a. c. Serbiei şi Muntenegrului*, Curtea a statuat că nu poate fi vorba despre o divergenţă profundă de jurisprudenţă în situaţia în care, din totalul de 88 de cauze similare examinate, instanţa supremă a decis într-un sens defavorabil reclamanţilor în 84 din ele şi doar în 4 speţe, într-un sens favorabil lor.

În cauza *Ioan Radu ş.a. c. României*, Guvernul a făcut dovada faptului că majoritatea curţilor de apel au respins în mod constant pretenţii similare cu ale reclamanţilor, putându-se identifica doar două decizii irevocabile care au ajuns la altă concluzie. Soluţia Curţii a fost aceea de respingere a cererii individuale pe tărâmul art. 6 din Convenţie.

În ceea ce priveşte caracterul „persistent" al divergenţei, instanţa europeană admite că unificarea punctelor de vedere divergente ale instanţelor naţionale nu poate fi o manevră spontană, necesitând timp atât pentru decantarea orientărilor jurisprudenţiale, cât şi pentru demararea mecanismului unificator.

Astfel, având în vedere că realizarea unificării soluţiilor jurisprudenţiale necesită timp, jurisprudenţa neunitară temporară poate fi tolerată fără a submina în mod automat securitatea juridică (*Nejdet Şahin şi Perihan Şahin c. Turciei*), cu condiţia ca sistemul juridic intern să fie capabil să-i facă faţă.

Unificarea jurisprudenţei pe calea unui recurs în interesul legii, intervenit la mai puţin de un an de la apariţia interpretărilor diferite, corespunde exigenţelor Convenţiei din acest punct de vedere (*Albu ş.a. c. României*).

Pe de altă parte, absenţa unei orientări jurisprudenţiale unice în privinţa unor elemente esenţiale ale judecării cauzelor care opuneau interesele foştilor proprietari celor ale chiriaşilor, la peste 7 ani de la adoptarea unei legi fundamentale în materie, nu a respectat dreptul justiţiabililor la un proces echitabil (*Tudor Tudor c. României*).

În analiza sa, Curtea acordă o importanţă deosebită identificării la nivel naţional a unui mecanism apt să unifice orientările jurisprudenţiale diferite. Nu există o statuare cu privire la caracteristicile pe care un astfel de mecanism trebuie să le aibă, esenţială fiind funcţionalitatea sa.

În privinţa trăsăturilor unui asemenea sistem de unificare, menţionăm că acelaşi principiu al securităţii raporturilor juridice, citit de această dată din perspectiva respingerii oricărei implicări a legislativului în activitatea de judecată, presupune ca soluţia unificatoare să provină de la o autoritate jurisdicţională şi nu să fie impusă pe calea unei legi interpretative, cu efecte retroactive.

Totodată, luând în considerare raţionamentul Curţii din cauza *Ştefănică c. României*, o soluţie de speţă a instanţei supreme fără valoare de principiu şi căreia legea naţională să îi confere autoritate interpretativă obligatorie faţă de toate instanţele inferioare, nu reprezintă un mecanism intern eficient de unificare jurisprudenţială. În cauză, Curtea a criticat faptul că intervenţia Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie, instanţă cu atribuţii în unificarea interpretării legii, a fost realizată nu pentru pronunţarea unui recurs în interesul legii, ci doar pe calea recursului în anulare, acesta în sine contravenind principiului securităţii raporturilor juridice.

În cauza *Zelca ş.a. c. României*, Curtea a considerat că mecanismul intern al recursului în interesul legii s-a dovedit a fi eficient, deoarece,

într-o perioadă rezonabil de scurtă, a pus capăt divergenţelor de jurisprudenţă privind problema acordării suplimentului postului şi suplimentului corespunzător treptei de salarizare funcţionarilor publici.

Recent, în cauza *Daniel Burlacu c. României*, Curtea a reiterat caracterul eficient al recursului în interesul legii, ca mecanism de unificare a jurisprudenţei divergente. S-a reţinut că prin decizia în interesul legii, intervenită la aproximativ doi ani de la data înregistrării soluţiilor divergente referitoare la cererile de înregistrare a societăţilor comerciale având ca obiect oferirea serviciilor de consultanţă juridică, Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie a pus capăt conflictului jurisprudenţial. Mai mult, având în vedere că reclamantul nu a putut furniza exemple de hotărâri pronunţate după admiterea recursului în interesul legii, în sensul contrar acestuia, Curtea a reţinut caracterul efectiv al acestei căi de a unifica jurisprudenţa, reieşind că instanţele inferioare îi respectă autoritatea.

De reţinut este şi faptul că unificarea practicii divergente prin prisma mecanismului intern având acest rol, în sensul contrar soluţiei pronunţate în cauza reclamantului, nu este de natură a afecta principiul securităţii raporturilor juridice (*Schwarzkopf şi Taussik c. Republicii Cehe*). Ceea ce prevalează din punctul de vedere al Curţii este însăşi existenţa acestui mecanism de unificare şi aplicarea sa eficientă în cauză, chiar dacă el nu a reprezentat o confirmare ulterioară a abordării avute de instanţă în cauza particulară a reclamantului.

Nu doar o soluţie de principiu pronunţată de cea mai înaltă instanţă în stat poate reprezenta un mecanism intern efectiv de unificare. În cauza *Spaseski c. Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, Curtea a reţinut ca întrunind caracterele unui astfel de mecanism „concluziile" la care a ajuns curtea de apel care statua în ultimă instanţă asupra litigiilor care au generat jurisprudenţă neunitară. Atât timp cât acestea au fost adoptate la un interval scurt de timp de la data identificării orientărilor divergente şi au fost ulterior urmate de instanţele inferioare, din punctul de vedere al Curţii, ele au reprezentat un mecanism intern apt de unificare jurisprudenţială.

4. Referinţe bibliografice

Specifice: *D. Bogdan*, Procesul civil echitabil în jurisprudenţa CEDO, vol. I: Accesul la justiţie, Bucureşti, 2009, p. 333-334, 376-377.

Generale: *R. Chiriţă*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentarii şi explicaţii, ed. a 2-a, p. 244-258; *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. 2, p. 450-453.

Libertate de asociere

Dreptul fiecărei persoane de a se asocia în vederea protecţiei unor interese comune, prin formarea unei entităţi colective.

Fr. *liberté d'association*
Eng. *fredom of association*

1. Noţiune şi reglementare

Art. 11 din Convenţie garantează dreptul fiecărei persoane de a constitui împreună cu alţii anumite grupări sau de a se afilia la unele deja existente, în vederea realizării unor scopuri comune (*Gorzelik ş.a. c. Poloniei*). Protecţia Convenţiei acoperă atât asociaţiile cu durată nelimitată în timp, cât şi cele constituite pe o durată limitată, pe cele care beneficiază în dreptul naţional de personalitate juridică, dar şi pe cele care nu au dobândit-o.

Noţiunea de *asociaţie* este una autonomă, din perspectiva Convenţiei nefiind decisivă calificarea acesteia din dreptul naţional, respectiv includerea sa la nivel naţional în rândul asociaţiilor de drept public sau a celor private. Cu titlu de principiu trebuie subliniat faptul că „asociaţiile" care intră în domeniul de aplicare al art. 11 din Convenţie sunt acele grupări voluntare de persoane, constituite în vederea atingerii unui interes comun, având o organizare proprie conform legii generale a asociaţilor, existentă la nivel naţional, iar jurisdicţia aplicabilă actelor lor este cea de drept comun şi nu administrativă (*Yoning, James, Webstar c. Regatului Unit*).

Totodată, calificarea din dreptul intern a formei de asociere nu are decât o valoare orientativă în examenul efectuat de Curte pentru a statua asupra aplicabilităţii sau nu a garanţiilor art. 11. Dacă statelor membre li s-ar acorda prerogativa absolută de a califica o asociaţie ca fiind „publică" sau „para-administrativă" s-ar ajunge uşor la consecinţe incompatibile cu scopul şi obiectivele Convenţiei, respectiv la o îngustare considerabilă a sferei de aplicare a art. 11. Astfel, pe lângă calificarea naţională a formei asociative, Curtea mai analizează şi următoarele elemente pentru a concluziona asupra felului acesteia, respectiv pentru a o distinge de asociaţiile care aparţin într-adevăr domeniului public (ordinele profesionale/camerele de comerţ): dacă înfiinţarea sa se datorează voinţei legiuitorului sau doar voinţei membrilor, prerogativele administrative/disciplinare cu care legiuitorul înzestrează respectiva asociaţie, modalitatea concretă în care asociaţiile sunt integrate în structurile statale, structura lor funcţională,

jurisdicţia căreia i se supun actele emise, obiectul lor de activitate etc. (*Chassagnou ş.a. c. Franţei*; *Sigurour A. Sigurjonsson c. Islandei*).

Universităţile nu sunt simple forme asociative, ci instituţii publice în sensul Convenţiei (*Slavic University of Bulgaria c. Bulgariei*).

Pentru a putea pretinde protecţia art. 11 din Convenţie, asociaţiilor nu trebuie să le fie recunoscută personalitatea juridică, la nivel naţional, textul nefăcând referire la o astfel de condiţie.

2. Rol şi importanţă

Ca şi libertatea de întrunire, şi cea de asociere reprezintă o extensie firească a libertăţilor prevăzute de art. 9 şi 10 din Convenţie, adăugându-le acestora din urmă o dimensiune colectivă.

Din raţionamentele Curţii în cauzele în care se pune în discuţie acest drept general de exprimare colectivă, se desprinde ideea că instanţa europeană tinde să verifice însuşi stadiul de funcţionare al democraţiei într-un stat membru după gradul de protecţie oferit acestor entităţi colective, la nivel naţional. În esenţă, se apreciază că buna funcţionare a societăţii civile permite cetăţenilor să participe, prin intermediul asociaţiilor, într-o măsură considerabilă, la procesul democratic. Or, un element definitoriu al unei societăţi democratice este pluralismul şi toleranţa, ambele manifestându-se în spaţiul public şi presupunând o interacţiune între indivizi şi grupuri cu idei, concepţii, identităţi culturale şi etnice diferite. Revine statului răspunderea de a armoniza toate aceste manifestări colective, măsura în care îşi îndeplineşte această misiune făcând obiectul controlului Curţii.

3. Libertatea de a nu se asocia

Libertatea protejată de art. 11 comportă atât o dimensiune pozitivă, cât şi una negativă, respectiv libertatea oricărei persoane de a nu se asocia, de a nu fi obligată să devină membru al unei anumite asociaţii (*Sigurour A. Sigurjonsson c. Islandei*). Ulterior, această formă a fost extinsă şi la libertatea de a nu declara apartenenţa sau neapartenenţa la o anumită formă asociativă, în măsura în care legislaţia naţională condiţionează ocuparea unei anumite funcţii publice de formularea unei astfel de declaraţii (*Grand Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani c. Italei*).

4. Aplicaţii

Deşi obligaţia principală a statelor pe tărâmul art. 11 este una negativă, aceea de a nu interveni în exerciţiul libertăţii de asociere a persoanelor

aflate sub jurisdicţia sa, în anumite circumstanţe, Curtea a identificat în contextul aceluiaşi articol şi existenţa unor obligaţii pozitive ale statelor în vederea asigurării efectivităţii acestei libertăţi (*mutatis mutandis*, *Platform „Ärzte für das Leben" c. Austriei*; *Gustafsson c. Suediei*). În privinţa conţinutului acestor obligaţii pozitive, s-a punctat necesitatea implementării la nivel naţional a unui cadru legislativ adecvat asigurării protecţiei persoanelor care îşi exercită libertatea de asociere. Cu titlu de exemplu amintim obligaţia statului de a pune la dispoziţia angajatului demis pe motivul apartenenţei sale la un partid politic, o cale de atac împotriva acestei măsuri, în vederea supunerii analizei proporţionalităţii sale, unui arbitru imparţial.

Statelor le este recunoscută o marjă largă de apreciere în determinarea conţinutului concret al acestor obligaţii pozitive, de reglementare, Curtea plecând de la ideea că libertatea de asociere nu este una absolută, de multe ori, în contextul exercitării sale, fiind implicate chestiuni sensibile de natură socială sau politică care implică crearea unui cadru adecvat (*Gustafsson c. Suediei*).

În principiu, statul dispune de un drept de control asupra conformităţii scopului şi activităţilor unei asociaţii cu regulile stabilite de legislaţie, însă el trebuie să folosească acest drept într-un mod care să fie conform cu obligaţiile sale prevăzute de Convenţie şi sub rezerva supravegherii riguroase a Curţii. Astfel, orice restricţie în materie trebuie să vizeze un scop legitim, să răspundă unei „nevoi sociale imperioase" şi necesită o interpretare strictă, numai motive convingătoare şi imperative putând-o justifica.

Cerinţa prevăzută la nivel naţional de înregistrare a formei asociative nu constituie, în sine, o măsură incompatibilă cu prevederile Convenţiei. Cert, în ipoteza în care o astfel de înregistrare este refuzată, această măsură este privită ca o ingerinţă în libertatea de asociere a membrilor săi. O astfel de limitare este compatibilă cu garanţiile Convenţiei în măsura în care ea este prevăzută de lege, vizează un scop legitim (dintre cele enumerate în parag. 2 al art. 11 din Convenţie), este proporţională cu acesta şi se dovedeşte necesară într-o societate democratică.

În cauza *Zhechev c. Bulgariei*, Curtea a subliniat faptul că la momentul analizei cererii de recunoaştere a unei asociaţii trebuie plecat de la importanţa principiului pluralismului în buna funcţionare a unei societăţi democratice. Implementarea acestui principiu implică astfel necesitatea recunoaşterii şi a asociaţiilor care promovează principii şi au obiective mai puţin populare sau care au potenţial de a şoca, indigna o parte a populaţiei.

Legislaţia naţională care reglementează procedura de înregistrare trebuie să întrunească cerinţele de accesibilitate şi previzibilitate. Astfel, în cauza *Biserica Scientologică Moscova c. Rusiei*, reclamantei i-a fost refuzată înregistrarea în repetate rânduri, pentru neîndeplinirea unor condiţii pur formale, inclusiv pentru nedepunerea originalelor actelor, cerinţă care nu reieşea în mod explicit din norma aplicabilă. În cauzele *Maestri c. Italiei* şi *N.F. c. Italiei*, Curtea a criticat dispoziţiile unei directive a Consiliului Superior al Magistraturii în temeiul căreia fuseseră sancţionaţi magistraţii reclamanţi, membri ai unei asociaţii fracmasone, în condiţiile absenţei unei interdicţii legale clare şi exprese în acest sens.

Refuzul înscrierii unei asociaţii pe motiv că prin denumirea şi obiectul său de activitate riscă să fie confundată cu o alta deja înscrisă şi care acţionează în acelaşi domeniu, condiţionând înregistrarea de acordul acesteia, a fost apreciată, însă, ca fiind compatibilă cu rigorile Convenţiei, având în vedere că, prin măsura luată, autorităţile naţionale au urmărit protejarea drepturilor şi intereselor altor persoane (*Baisan şi Liga apărării drepturilor omului din România c. României*).

Formalismul de care au dat dovadă instanţele naţionale în analiza unei cereri de înregistrare a unei asociaţi profesionale a dus la condamnarea României în cauza *Colegiul Consilierilor Juridici Argeş*.

În cauză, Curtea a notat că restrângerea libertăţii de asociere nu îndeplinea condiţia de fi „necesară într-o societate democratică", cât timp respingerea cererii de înregistrare a asociaţiei de către instanţa de recurs s-a făcut pe baza unor dispoziţii ale statutului său pe care aceasta le modificase deja atunci când chestiunea a fost semnalată de prima instanţă. Având în vedere scopul legii naţionale care prevedea posibilitatea acordării unui termen pentru modificarea statutului, respectiv acela de a da posibilitatea unei asociaţii de a face remedieri chiar în cursul procedurii de înregistrare, pentru a se evita respingerea cererii, Curtea a constatat că soluţia instanţei de recurs, de a face abstracţie de modificările operate între timp în statut, a contravenit chiar scopului legii, cu atât mai mult cu cât, între timp, termenul limită stabilit de lege pentru înregistrarea asociaţiei expirase. Motivarea instanţei interne de a respinge cererea de înregistrare a fost considerată neconvingătoare, insuficientă, disproporţionată şi, în consecinţă, nenecesară într-o societate democratică.

În cauza *Bozgan c. României*, reclamantul se plângea de o restrângere a dreptului său de a constitui o asociaţie din cauza hotărârilor instanţelor naţionale care au refuzat înscrierea asociaţiei sale „Garda Naţională Antimafia" în Registrul asociaţiilor şi fundaţiilor. Conform statutului

propus, asociaţia avea drept scop îndreptarea cetăţenilor către formele de autoapărare, în contextul legislativ existent, împotriva ameninţării criminalităţii organizate. Se specifica faptul că naşterea unei asemenea asociaţii era necesară, deoarece autorităţile statului specializate în combaterea criminalităţii organizate nu mai puteau face faţă structurilor criminale.

În hotărârea pronunţată Curtea a apreciat că ingerinţa naţională manifestată prin refuzul înregistrării era prevăzută de lege, respectiv de O.G. nr. 26/2000 şi urmărea un scop legitim, respectiv protecţia securităţii naţionale şi a siguranţei publice. Totuşi, Curtea a constatat că înscrierea asociaţiei a fost refuzată numai pe baza statutului său, fără ca autorităţile să facă referire la vreun act concret al membrilor săi, cu potenţial concret vătămător pentru valorile protejate. Analizând ea însăşi statutul, Curtea a constatat că instanţele interne s-au întemeiat pe simpla bănuială că asociaţia ar avea intenţia de a crea structuri paralele cu parchetele. Or, din punctul său de vedere, această decizie ar părea arbitrară în măsura în care o asemenea intenţie nu reiese clar din statutul care, din contră, indica faptul că asociaţia şi-ar desfăşura activitatea „în cadrul legislativ existent" şi că „nu ar substitui autorităţile statului".

S-a mai statuat că, admiţând că nu s-ar putea exclude ca o asociaţie, invocând aparent drepturile consacrate de art. 11 din Convenţie, să poată încerca să obţină dreptul de a desfăşura efectiv activităţi vizând distrugerea drepturilor sau libertăţilor recunoscute în Convenţie, nu este mai puţin adevărat că, pentru a se face dovada acestei atitudini, trebuie comparat conţinutul programului cu actele şi luările de poziţie ale conducătorilor săi. Or, în speţă, s-a constatat că asociaţia nu a desfăşurat nicio activitate mai înainte de cererea sa de înregistrare de natură să ofere instanţelor cel puţin indicii că ar avea intenţii anticonstituţionale, contrare celor înscrise în statut.

Prin refuzul înscrierii, autorităţile române au împiedicat chiar constituirea asociaţiei, în condiţiile în care legea aplicabilă în speţă recunoştea instituţiilor naţionale inclusiv puterea de a dispune dizolvarea unei asociaţii dacă finalitatea acesteia se dovedeşte contrară legii sau diferită de cea indicată în statutele sale.

În consecinţă, o măsură atât de radicală ca respingerea cererii de înscriere, luată mai înainte chiar ca asociaţia să fi început să desfăşoare activităţi, a fost apreciată ca disproporţionată faţă de scopul urmărit şi, prin urmare, nu a fost necesară într-o societate democratică.

În ceea ce priveşte asociaţiile care urmăresc promovarea identităţii unei anumite minorităţi naţionale, Curtea a statuat că înfiinţarea acestora nu poate ameninţa *de plano* integritatea teritorială, securitatea naţională şi

ordinea publică. Libertatea de asociere a persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale este privită ca fiind deosebit de importantă având în vedere că de multe ori, prin aceste forme de asociere, membrii comunităţii încearcă tocmai păstrarea tradiţiilor şi promovarea propriei identităţi. Astfel, refuzul autorizării unei astfel de asociaţii, doar prin prisma sensibilităţilor existente la nivel naţional cu privire la recunoaşterea anumitor minorităţi, fără a permite măcar asociaţiei să se constituie şi să îndeplinească acte concrete, potenţial vătămătoare, reprezintă o ingerinţă disproporţionată în libertatea de asociere a membrilor săi (*Sidiropoulos ş.a. c. Greciei*).

Totodată, în măsura în care sub aparenţa unei asociaţii care promovează drepturile unei minorităţi naţionale, membrii săi încearcă să îşi constituie cadrul necesar pentru a putea revendica apoi o serie de privilegii electorale, autorităţile naţionale au dreptul de a interveni în sensul refuzului înregistrării acestora, măsura fiind apreciată de Curte drept una proporţională (*Gorzelik ş.a. c. Poloniei*).

În principiu art. 11 trebuie privit şi prin prisma art. 17 din Convenţie. Cu titlu de exemplu amintim faptul că în cauza *W.P. ş.a. c. Poloniei*, Curtea a făcut aplicarea acestuia din urmă statuând că scopul general al art. 17 este acela de a împiedica grupurile/asociaţiile totalitare să exploateze în favoarea lor principiile protejate de Convenţie. În speţă, Curtea a notat că statutul asociaţiei naţionale şi patriotice a victimelor poloneze a bolşevismului şi sionismului conţinea declaraţii conform cărora polonezii ar fi fost persecutaţi de minoritatea evreiască şi se pretindea existenţa unei inegalităţi de tratament între polonezi şi evrei. Potrivit Curţii, aceste idei erau de natură a revigora o mişcare antisemită. Aceleaşi idei rasiste derivau şi din scrisorile depuse de reclamanţi în faţa Curţii. Coroborând aceste aspecte, Curtea a apreciat necesară aplicarea în cauză a art. 17 in Convenţie, statuând că reclamanţii doreau să se prevaleze formal de dispoziţiile art. 11 pentru a-şi legitima activităţi contrare literei şi spiritului Convenţiei. Prin urmare, hotărârea instanţei naţionale de respingere a cererii de înregistrare a acestei asociaţii nu a reprezentat o violare a dispoziţiilor art. 11.

În cauza *AGVPS-Bacău c. României*, reclamanta denunţa o atingere adusă libertăţii de asociere ca urmare a dizolvării sale, pe care o considera arbitrară. La nivel naţional, autorităţile au apreciat că Legea nr. 103/1996 conferea prerogative specifice în favoarea AGVPS, respectiv asociaţiei preexistente şi nu unei asociaţii cu acelaşi nume şi care s-a înfiinţat ulterior. Astfel, statutul de persoană juridică de utilitate publică, respectiv dreptul de eliberare a permiselor de vânătoare, fusese recunoscut doar AGVPS-Bucureşti, nu şi reclamantei.

În analiza sa, Curtea a considerat că măsura luată la nivel național urmărea un scop legitim, respectiv organizarea tehnică a vânătorii și gestionarea patrimoniului cinegetic, referindu-se astfel la „protecția drepturilor și a libertăților celorlalți". În acest context, s-a reamintit că statele dispun de un drept de verificare a conformității scopului și activităților unei asociații cu regulile stabilite de legislație, dar că acestea trebuie să se folosească de el în mod adecvat cu obligațiile lor în temeiul Convenției și sub rezerva controlului organelor acesteia. Ca regulă generală, Curtea a admis că, în anumite cazuri de nerespectare din partea unei asociații a formalităților juridice rezonabile pe care trebuie să le îndeplinească cu privire la înființarea, funcționarea și organigrama sa, marja de apreciere a statelor poate include dreptul de a aduce atingere – cu condiția ca aceasta să rămână proporțională – libertății de asociere.

În speță, motivul principal pentru care instanțele au dispus dizolvarea asociației reclamante fusese faptul că aceasta nu obținuse statutul de utilitate publică, deși legislația i-ar fi permis-o. În condițiile în care statul nu a solicitat dizolvarea decât după expirarea termenului de trei luni acordat reclamantei pentru punerea în conformitate a statutului său cu legea, acestuia nu i se poate reproșa că nu a oferit asociației o posibilitate reală de a remedia situația înainte de începerea procedurii de dizolvare. Prin urmare, Curtea a stabilit că motivele invocate de autorități pentru dizolvarea asociației reclamante erau „pertinente și suficiente" și măsura luată era proporțională cu scopul legitim urmărit.

Teza finală a parag. 2 a art. 11 prevede faptul că acesta nu interzice ca restrângeri legale în exercitarea acestei libertăți să fie impuse membrilor forțelor armate, ai poliției sau ai administrației de stat.

Cu privire la acest ultim aspect, trebuie menționat faptul că în analiza limitelor libertății de asociere a acestor categorii profesionale, Curtea urmărește același raționament expus în prima parte a parag. 2. Astfel, chiar și limitările impuse acestor categorii profesionale, trebuie să treacă testul scopului legitim și să se dovedească necesare într-o societate democratică (*Tum Haber Sen și Cinar c. Turciei*).

5. Referințe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului, ed. 1, vol. I, p. 809-812, 816-820, 832-838; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 515-548; *F.G. Jacobs, R. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 451-476; *G. Dutertre*, Extraits clés de jurisprudence, p. 322-332.

Libertate de circulaţie

Dreptul oricărei persoane care se află în mod legal pe teritoriul unui stat să circule liber pe teritoriul acelui stat şi să-şi stabilească reşedinţa. De asemenea, dreptul persoanei de a părăsi orice ţară, inclusiv pe a sa.

Fr. *liberté de circulation*
Eng. *freedom of movement*

1. Noţiune si reglementare

Noţiunea de libertate este utilizată atât în art. 5 parag. 1 al Convenţiei, cât şi în art. 2 din Protocolul nr. 4 al Convenţiei. Art. 5 parag. 1 se referă la libertatea fizică a persoanei, având ca scop împiedicarea privării de libertate a unei persoane în mod arbitrar. Pe de altă parte, art. 2 din Protocolul nr. 4 al Convenţiei priveşte simplele limitări ale libertăţii de circulaţie. Distincţia dintre privarea de libertate şi restricţia privind libertatea de circulaţie este una de forţă sau de intensitate şi nu una de natură sau de substanţă (*Guzzardi c. Italiei*, §92).

2. Reglementări internaţionale în materie

Art. 2 din Protocolul Adiţional nr. 4 al Convenţiei; art. 13 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului; art. 45 din Tratatul privind funcţionarea Uniunii Europene; art. 45 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene; Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European şi a Consiliului privind dreptul la liberă circulaţie şi şedere pe teritoriul statelor membre pentru cetăţenii Uniunii şi membrii familiilor acestora.

3. Condiţii

3.1. Dreptul la liberă circulaţie în interiorul unui stat şi dreptul la alegerea liberă a reşedinţei

Pentru a beneficia de drepturile conferite de art. 2 parag. 1 din Protocolul nr. 4 al Convenţiei, persoana respectivă trebuie să se găsească pe teritoriul statului în mod *legal*. Termenul *legal* se referă la dreptul intern al statului respectiv. Prin urmare, este sarcina dreptului intern şi a instituţiilor naţionale de a stabili condiţiile care trebuie îndeplinite pentru ca o persoană să fie considerată ca aflându-se în mod legal pe teritoriul respectiv (*Makuc ş.a c. Sloveniei*, §210). Termenul *legal* trebuie înţeles ca referindu-se şi la

BCU CLUJ CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

dispoziţiile autorităţilor administrative (Raportul explicativ al Protocolului nr. 4).

Trecerea reclamantei, aflată într-un aeroport, de punctul de frontieră şi aplicarea vizei de intrare pe paşaportul acesteia de către poliţia de frontieră, nu poate duce la concluzia că aceasta se afla în mod legal pe teritoriul statului, din moment ce atât timp cât persoana se află în continuare în perimetrul aeroportului poate fi supusă diverselor controale. Astfel, reclamanta a fost oprită imediat după ce paşaportul său a fost ştampilat, fiindu-i astfel notificată decizia de interdicţie de a intra pe acel teritoriu (*Piermont c. Franţei*, §47).

Art. 2 din Protocolul *nr.* 4 nu poate fi interpretat în sensul că acordă unui străin dreptul de a se stabili într-un anumit stat al cărui cetăţean nu este şi, de asemenea, articolul nu reglementează condiţiile în care o persoană poate fi rezident într-un anumit stat. Prin urmare, străinii admişi în mod temporar într-o anumită zonă de pe teritoriul statului, până la finalizarea procedurilor având ca scop eliberarea unui permis de şedere, pot fi consideraţi ca aflându-se în mod *legal* pe teritoriul statului numai în măsura în care respectă condiţiile care le-au fost impuse în legătură cu intrarea şi şederea pe teritoriul respectiv (*Omwenyeke c. Germaniei*).

3.2. Dreptul de a părăsi un stat

Dreptul de a părăsi un stat implică dreptul persoanei de a pleca spre orice ţară care ar dori să o primească. Prin urmare, libertatea de circulaţie interzice orice măsura care ar putea aduce atingere sau ar restrânge exerciţiul acelui drept, dacă aceasta nu este prevăzută de lege şi dacă nu îndeplineşte condiţia unei măsuri care poate fi considerată necesară într-o societate democratică având scopurile legitime la care se face referire în parag. 3 şi 4 al art. 2 din Protocolul nr. 4 (*Diamante şi Pelliccionni c. San Marino*, §210).

3.3. Limitări ale libertăţii de circulaţie

Orice măsură care restrânge exerciţiului dreptului la liberă circulaţie trebuie să fie prevăzută de lege, să urmărească unul dintre scopurile legitime stabilite de parag. 3 al art. 2 din Protocolul nr. 4 şi să menţină un just echilibru între interesul general şi drepturile persoanei în cauză. Măsura prin care o persoană este deposedată de un act de identitate, cum ar fi de exemplu, paşaportul, echivalează cu o ingerinţă în exerciţiului libertăţii de circulaţie (*Baumann c. Franţei*, §61, §62).

Statul poate impune diverse măsuri preventive care restrâng libertatea unui acuzat, având ca scop desfăşurarea eficientă a urmăririi penale şi

asigurarea prezenţei acuzatului în faţa instanţei (*Fedorov şi Fedorova c. Rusiei*, §37).

Măsura **obligării de a nu părăsi ţara** constituie o ingerinţă în libertatea de circulaţie. Această interdicţie impusă reclamantului nu satisface cerinţa de a fi prevăzută de o lege clară şi previzibilă din moment ce măsura a fost întemeiată pe un text de lege aplicabil numai pe parcursul derulării unui procesul penal în Ucraina, or împotriva reclamantului nu a fost pornit niciun proces penal în Ucraina, fiind desfăşurate numai proceduri de extrădare către Kazahstan (*Dzhaksybergenov c. Ucrainei*, §60).

Obligaţia de a nu părăsi ţara stabilită în sarcina reclamantului duce la încălcarea art. 2 din Protocolul nr. 4 al Convenţiei, având în vedere că prin modul automat în care a fost aplicată această măsură, autorităţile naţionale au încălcat obligaţia de a se asigura ca orice ingerinţă în dreptul unei persoane de a-şi părăsi ţara să fie justificată şi proporţională pe toată durata măsurii, având în vedere circumstanţele fiecărei cauze (*Riener c. Bulgariei*, §128).

Pentru a analiza proporţionalitatea obligaţiei de a nu părăsi ţara este esenţial ca, pe de o parte, autorităţile să ofere motivele pentru luarea unei asemenea măsuri şi, pe de altă parte, măsura să fie însoţită de garanţii procedurale eficiente prin care autorităţile să analizeze dacă este necesară menţinerea măsurii şi pentru a preveni arbitrariul. Deşi instanţa supremă a realizat o motivare cuprinzătoare cu privire la motivele pentru care inculpatul nu ar trebuie să mai fie privat de libertate, nu a oferit niciun motiv pentru a demonstra de ce măsura obligării de a nu părăsi ţara este necesară pentru finalizarea urmăririi penale, ci această măsura a fost luată mai degrabă în mod automat. Instanţa supremă a oferit, însă, suficiente şi convingătoare motive pentru această măsură printr-o decizie ulterioară. Mai mult, Curtea a observat că reclamantul a formulat o serie de plângeri împotriva acestei măsuri, toate fiind examinate de către instanţele naţionale, existând garanţii procedurale eficiente pentru reclamant (*Căşuneanu c. României*, §54).

Având în vedere că ancheta penală declanşată împotriva reclamantului nu a depăşit faza actelor premergătoare, fază în care pentru aproape 9 ani, nu a fost desfăşurat aproape niciun act procesual care să fi necesitat prezenţa reclamantului, prelungirea interdicţiei de a părăsi ţara nu a păstrat justul echilibru între libertatea de circulaţie a reclamantului şi interesul public de prevenire şi combatere a infracţionalităţii (*Makedonski c. Bulgariei*, §42).

Interdicţia stabilită în sarcina reclamantului, de a nu părăsi ţara timp de 5 ani şi 2 luni a fost disproporţionată, având în vedere că acesta a fost

obligat să rămână într-o ţară străină şi nu i-a fost permis să plece nici pentru o scurtă perioadă de timp. De asemenea, procesul penal împotriva reclamantului este în desfăşurare de o perioadă considerabilă de timp şi nu a fost pronunţată încă o hotărâre în primă instanţă. Mai mult, măsura preventivă a fost ridicată şi, cu acordul instanţei naţionale, procesul continuă şi fără prezenta reclamantului. Prin urmare, nu a fost menţinut un just echilibru între interesul ordinii publice şi drepturile reclamantului (*Miażdżyk c. Poloniei*, §41).

Simplul fapt că reclamantul a fost anterior condamnat şi nu a fost reabilitat, nu poate justifica interdicţia de a-şi părăsi propria ţară. O asemenea interdicţie generală şi aproape automată nu poate fi privită ca necesară (*Nalbantski c. Bulgariei*, §66).

Deşi Curtea ar putea accepta că interdicţia de a-şi părăsi propria ţară impusă în legătură cu încălcarea legilor de imigraţie a altui stat poate, în anumite circumstanţe convingătoare, fi privită ca justificată, instanţa europeană nu a considerat că impunerea automată a unei asemenea măsuri, fără a avea în vedere circumstanţele persoanei implicate, ar putea fi calificată ca fiind necesară într-o societate democratică (*Stamose c. Bulgariei*, §36).

Măsura **obligării de a nu părăsi localitatea** constituie o ingerinţă la libertatea de circulaţie. Astfel, interdicţia impusă reclamantului de a nu părăsi Bucureştiul, interdicţie care a durat 6 ani şi 3 luni, poate constitui prin simpla durată o încălcare a art. 2 Protocolul nr. 4. Mai mult, instanţele naţionale nu au oferit o motivare pertinentă pentru luarea şi menţinerea unei asemenea măsuri, deşi reclamantul a contestat-o în mod repetat (*Rosengren c. României*, §38).

Obligaţia stabilită în sarcina reclamantului de a anunţa autorităţile de fiecare dată când părăseşte localitatea de domiciliul constituie o ingerinţă la libertatea de circulaţie. Impunerea unei asemenea obligaţii reclamantului, pentru o perioadă de 10 ani şi 4 luni, constituie o încălcare a art. 2 din Protocolul nr. 4, având în vedere simpla sa durata, care prin ea însăşi ar fi suficientă pentru a ajunge la concluzia că măsura a fost disproporţionată, dar mai mult, măsura a fost luată pentru urmărirea penală a unei infracţiuni de gravitate medie, iar termenul de prescripţie al răspunderii penale se împlinise deja în septembrie 2000, în timp ce obligaţia a fost menţinută până în mai 2006 (*Ivanov c. Ucrainei*, §96).

Atunci când măsura este justificată prin circumstanţe personale care sunt susceptibile de a se modifica în timp, cum ar fi existenţa unui pericol social datorat unor afecţiuni psihiatrice, statul are obligaţia de a efectua

controale periodice pentru a verifica persistența motivelor care ar justifica restrângerea drepturilor conferite de art. 2 Protocolul nr. 4. Având în vedere că într-o perioadă de 1 an și 10 luni au existat 5 verificări asupra măsurii, realizate de către un judecător independent și imparțial, iar în motivele avansate de către instanțe, pentru a prelungi, de fiecare dată, durata măsurii respective, Curtea nu a găsit vreun indiciu de arbitrariu, nu există o încălcare a art. 2 din Protocolul nr. 4 pentru această perioadă. Cu toate acestea, având în vedere că de la data ultimei verificări de către judecătorul însărcinat cu executarea pedepselor, prin care acesta a revocat măsura libertății supravegheate și până la momentul revocării efective a măsurii a trecut o perioadă mai mare de 4 luni, restricțiile privind libertatea de circulație a reclamantului au devenit disproporționate (*Villa c. Italiei*, §49, §52).

Punerea reclamantului sub supravegherea specială a poliției, deși acesta fusese achitat, nu poate fi justificată prin simplul fapt că soția reclamantului era sora unui lider al Mafiei, acesta din urmă fiind decedat la momentul respectiv (*Labita c. Italiei*, §196).

4. Referințe bibliografice

Specifice: *L. Priou-Alibert*, La surveillance de sûreté à l'épreuve de la Convention européenne de sauvegarde des droits de l'homme, Dalloz Actualité, 23.04.2010; *D. Roets*, De l'obligation positive incombant à l'État de contrôler périodiquement la persistance de la dangerosité ayant justifié la prise de certaines mesures de sûreté restrictives de la liberté de circulation, în Revue de science criminelle, Dalloz, 2011, p. 705.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1811-1825; *M. Udroiu, O. Predescu*, Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal român, p. 877-905; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 226-229.

Surse online: (50)

Libertate de exprimare

Drept individual care cuprinde libertatea de opinie şi libertatea de informare, ce trebuie exercitat în astfel de condiţii încât să nu se aducă atingere în mod nejustificat drepturilor şi libertăţilor celorlalte persoane.

Fr. *liberté d'expression*
Eng. *freedom of expression*

1. Reglementări europene şi internaţionale
Art. 10 din Convenţie; art. 19 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului; art. 19 din Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice.

2. Noţiune. Condiţii. Limitări
Încă din prima hotărâre importantă pronunţată în materia art. 10 din Convenţie, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a subliniat faptul că libertatea de exprimare constituie unul dintre fundamentele esenţiale ale unei societăţi democratice şi una dintre condiţiile primordiale ale progresului său (*Handyside c. Regatului Unit*, §49).

Nefiind un drept absolut, **limitările** aduse acestuia sunt de **strictă interpretare**, iar nevoia care a determinat restrângerea dreptului trebuie să fie stabilită în mod convingător (**necesară într-o societate democratică**), alături de condiţia de a fi **prevăzută de lege** şi de cea a **legitimităţii scopului urmărit** [*Observer şi Guardian c. Regatului Unit*, §59; *Sunday Times c. Regatului Unit (nr. 2)*, §50].

Astfel, potrivit dispoziţiilor parag. 2 din art. 10, libertatea de exprimare „poate fi supusă unor formalităţi, condiţii, restrângeri sau sancţiuni prevăzute de lege care, într-o societate democratică, constituie măsuri necesare pentru securitatea naţională, integritatea teritorială sau siguranţa publică, apărarea ordinii şi prevenirea infracţiunilor, protecţia sănătăţii, a moralei, a reputaţiei sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea informaţiilor confidenţiale sau pentru a garanta autoritatea şi imparţialitatea puterii judecătoreşti".

Mergând mai departe cu raţionamentul, Curtea a reţinut că numai o **nevoie socială imperioasă** (*pressing social need*; *besoin social impérieux*) poate justifica limitarea acestei libertăţi, iar marja de apreciere a statelor se află sub controlul european care vizează, în egală măsură, legea şi decizia tribunalului naţional care o aplică.

Curtea nu se substituie tribunalelor interne, ci are doar rolul de a veghea ca orice restricţie adusă libertăţii de exprimare să se concilieze cu dispoziţiile art. 10. Astfel, orice „ingerinţă" litigioasă va fi examinată din perspectiva ansamblului cauzei, pentru a se verifica dacă este **proporţională** cu scopul urmărit, precum şi dacă motivele oferite de instanţele naţionale pentru a o justifica sunt „pertinente şi suficiente" (*Sunday Times*, §50).

Orice persoană care se prevalează de libertatea de exprimare îşi asumă anumite **îndatoriri şi responsabilităţi** (în cauza *Egeland şi Hanseid c. Norvegiei*, Curtea a constatat o neîncălcare a art. 10, având în vedere că instanţa supremă norvegiană a oferit motive pertinente şi suficiente pentru soluţia de condamnare la amendă penală a jurnaliştilor care publicaseră fotografiile uneia dintre persoanele condamnate pentru un triplu asasinat, într-unul dintre cele mai mediatizate procese penale din istoria justiţiei norvegiene, aşa-numitul caz *Orderud*, în circumstanţe care aduceau atingere vieţii private a persoanei condamnate; Curtea a considerat că îndatoririle şi responsabilităţile sunt mai importante atunci când intră în discuţie diseminarea către publicul larg a unor fotografii care dezvăluie informaţii personale şi intime ale unui individ; în acelaşi sens, *Von Hannover c. Germaniei*, §59; *Hachette Filipacchi Associés c. Franţei*, §42 sau *P4 Radio Hele Norge ASA c. Norvegiei*).

3. Aplicabilitate. Conţinut

Sub rezerva parag. 2 al art. 10, libertatea de exprimare se întinde nu numai asupra „informaţiilor" sau „ideilor" primite favorabil sau considerate inofensive sau indiferente, dar şi cu privire la cele care contrariază, şochează sau neliniştesc. Această concluzie rezultă din respectarea pluralismului, toleranţei sau spiritului de deschidere, în absenţa cărora nu se poate vorbi de o „societate democratică". Este protejată atât substanţa ideilor sau informaţiilor, cât şi mijloacele prin care sunt difuzate [*Oberschlick c. Austriei (nr. 1)*; *Women on Waves c. Portugaliei*, §30].

Cu privire la mijloacele de exprimare, în *Groppera Radio AG ş.a. c. Elveţiei*, deşi s-a considerat că muzica şi publicitatea transmise la radio nu reprezintă idei sau informaţii, art. 10 era aplicabil în privinţa ultimei teze din parag. 1, unde nu se face distincţie în funcţie de conţinutul programelor transmise prin societăţile de radiodifuziune.

Art. 10 a fost privit uneori prin raportare la art. 17, care interzice abuzul de drept (*Lehidieux şi Isorni c. Franţei*). Punerea în discuţie a unor fapte istorice stabilite, cum este Holocaustul, nu intră în sfera de protecţie a art. 10 (*Garaudy c. Franţei*).

Libertatea de exprimare cuprinde, în principiu, două componente: libertatea de opinie şi libertatea de informare (de a primi sau de a comunica informaţii sau idei, fără ingerinţe din partea autorităţilor publice şi fără limitări date de frontierele dintre state).

Libertatea de opinie implică libertatea oricărei persoane de a-şi forma şi exprima concepţii privitoare la viaţa socială, la lumea care îl înconjoară, etc., inclusiv în sfera politică (*Castelli ş.a. c. Italiei*), fiind în strânsă legătură cu libertatea de gândire, de conştiinţă şi de religie garantată la art. 9 din Convenţie.

Libertatea de informare are în vedere relaţia dintre emiţătorul unui mesaj şi receptorul acestuia [Bîrsan, 2010, p. 779], mesajul destinat publicului trebuind să circule liber, ca o expresie a pluralismului şi a diversităţii de idei. Conţinutul mesajului se poate referi la forme de exprimare artistică (*Müller ş.a. c. Elveţiei*, §27), informaţii cu caracter comercial, muzică sau mesaje publicitare prin cablu (*Société de Conception de Presse et d'édition şi Ponson c. Franţei*) sau dreptul la publicarea de fotografii [*Von Hannover c. Germaniei (nr. 2)*], inclusiv mijloacele prin care sunt transmise ideile sau informaţiile (*Autronic AG c. Elveţiei*).

Libertatea de recepţionare a mesajului este cel de al doilea termen al libertăţii de informare, fiind garantată fie că se realizează prin intermediul presei (*Lingens c. Austriei*), care are un rol esenţial în difuzarea ideilor şi informaţiilor, fiind „câinele de pază al democraţiei" (*Goodwin c. Regatului Unit*, §39), sau prin intermediul mijloacelor media audiovizuale.

Revine jurnaliştilor obligaţia de a respecta „îndatoririle şi responsabilităţile" ce le incumbă potrivit art. 10 parag. 2, pentru a oferi informaţii exacte şi demne de crezare (*Axel Springer AG c. Germaniei*, §81).

O doză de exagerare sau chiar de provocare este admisă cu privire la judecăţile de valoare (*Dalban c. României*, §49), fiind necesare, totuşi, minime informaţii de fapt pentru a nu se depăşi limita admisibilă (pentru situaţia când se face referire la nume de persoane şi la fapte concrete, este necesară o *bază factuală suficientă*, cum s-a reţinut în cauza *Cumpănă şi Mazăre c. României*, §101; *Vides Aizsardzības Klubs c. Letoniei*, §44).

Art. 10 parag. 1 teza finală din Convenţie face referire la posibilitatea statelor de a supune societăţile de radiodifuziune, de cinematografie sau de televiziune unui regim de autorizare. Şi în această materie trebuie respectate exigenţele de la parag. 2 cu privire la condiţiile pe care trebuie să le îndeplinească o eventuală „ingerinţă" a statului pentru a nu fi contrară libertăţii de exprimare (*Informationsverein Lentia ş.a. c. Austriei*). Mai mult, Curtea a stabilit obligaţia pozitivă a statelor de a proteja

recepţionarea informaţiilor, indiferent de mijlocul de transmitere (*Autronic AG c. Elveţiei*).

4. Persoanele care pot invoca protecţia oferită de art. 10

Persoanele juridice care editează publicaţii, dar şi persoanele fizice, cum ar fi jurnaliştii, pot pretinde calitatea de victimă cu privire la art. 10 (*Ürper ş.a. c. Turciei*). Producătorii de programe (*Purcell ş.a. c. Irlandei*) sau actorii dintr-o trupă de teatru (*Ulusoy ş.a. c. Turciei*), se pot plânge de încălcarea libertăţii de exprimare.

Deşi nu se recunoaşte un drept la publicarea unui articol într-un ziar, care are propria politică editorială, poate exista o ingerinţă dacă se dispune retragerea unui articol după publicarea acestuia, sub presiunea autorităţilor locale criticate în articol (*Saliyev c. Rusiei*).

5. Obligaţiile statelor

În primul rând, statele au o **obligaţie negativă**, întrucât sunt ţinute să nu „facă" nimic de natură a împiedica exercitarea libertăţilor garantate de art. 10 din Convenţie. *În al doilea rând*, exerciţiul real şi efectiv al libertăţii de exprimare poate impune adoptarea unor măsuri pozitive, de protecţie, care nu exclud intervenţia în raporturile dintre indivizi. Ne referim la **obligaţii pozitive** atât în plan vertical, în raporturile între autorităţi şi indivizi, cât şi în plan orizontal, în raporturile dintre indivizi [*Fuentes Bobo c. Spaniei*; *Verein Gegen Tierfabriken Schweiz (VGT) c. Elveţiei (nr. 2)*].

6. Libertatea de exprimare şi presa

Curtea examinează cu o deosebită atenţie orice măsură care sancţionează „presa", în acest domeniu orice restricţie trebuind să fie temeinic justificată. Dacă subiectul tratat de publicaţie este de **interes public**, prezumţia este în favoarea libertăţii de exprimare.

Interesul public nu înseamnă că se poate aduce atingere sferei vieţii private în mod nepermis. Atunci când intră în conflict libertatea de exprimare (dreptul publicului de a fi informat) cu dreptul la respectarea vieţii private, Curtea examinează cauza în ansamblu şi verifică dacă autorităţile naţionale au realizat un just echilibru între cele două drepturi şi libertăţi garantate de Convenţie [*Hachette Filipacchi Associés („Ici Paris") c. Franţei*, §44, cauză care viza publicarea unui articol despre viaţa lui Johnny Hallyday şi problemele financiare ale acestuia].

Presa „de senzaţie" se bucură de o libertate de exprimare interpretată mai puţin larg (*Leempoel & S.A. ED. Ciné Revue c. Belgiei*, §77).

Se acceptă o anumită doză de exagerare sau de provocare (*Prager şi Oberschlick c. Austriei*, §38), incluzând satira (*Nikowitz şi Verlagsgruppe News GmbH c. Austriei*, §§25-28).

Judecăţile de valoare nu necesită acelaşi nivel al probei ca în cazul afirmaţiilor referitoare la fapte, însă aprecierea proporţionalităţii poate depinde de existenţa unei baze sprijinite pe fapte suficiente pentru judecata de valoare criticată, lipsa oricărei susţineri faptice fiind considerată excesivă (*De Haes şi Gijsels c. Belgiei*, §46).

Libertatea de exprimare nu este nelimitată în cazul presei, nici chiar în ceea ce priveşte subiectele de interes public, jurnaliştii trebuind să respecte anumite „îndatoriri şi responsabilităţi" care le revin în exerciţiul profesiei, în special atunci când intră în conflict cu drepturile altor persoane (cu privire la dreptul la reputaţie, din perspectiva art. 8, a se vedea noţiunea „reputaţie" şi jurisprudenţa acolo indicată).

Jurnaliştii sunt ţinuţi să acţioneze cu bună-credinţă, pentru a oferi publicului informaţii exacte şi credibile, cu respectarea eticii profesionale (*Stângu şi Scutelnicu c. României*, în care s-a constatat respectarea art. 10 din Convenţie, obligarea ziariştilor la plata unor daune-interese, moderate ca şi cuantum, faţă de persoanele lezate, un poliţist şi un magistrat, fiind proporţională, în contextul în care reprezentanţii presei acţionaseră fără bună-credinţă şi fără a oferi minime informaţii de fapt pentru afirmaţiile lor).

Este necesară verificarea realităţii faptelor invocate (*Cuc Pascu c. României*; *Mihaiu c. României*, care viza sancţionarea unui ziarist pentru faptul de a fi acuzat un oficial de luare de mită, dar fără a acţiona cu bună-credinţă; mai recent, *Ciuvică c. României*, care viza o conferinţă de presă în care reclamantul făcuse anumite afirmaţii referitoare la colaborarea lui Traian Băsescu cu fosta Securitate, în contextul în care erau adversari politici la acel moment; Curtea a considerat că art. 10 nu a fost încălcat, deoarece instanţele naţionale au oferit motive „pertinente şi suficiente" pentru sancţionarea reclamantului, care, în opinia Curţii, folosise termeni care nu erau absolut necesari pentru comunicarea mesajului său, iar cuantumul despăgubirilor, deşi ridicat, nu se dovedise a fi afectat de o manieră importantă mijloacele sale financiare).

Jurnaliştii se pot folosi de rapoarte sau documente oficiale, fără a fi necesară verificarea acurateţei acestora (*Selisto c. Finlandei*, §60).

Jurnaliştii sunt îndreptăţiţi să invoce o anumită **protecţie a surselor lor de informare şi documentare** (*Roemen şi Schmit c. Luxemburgului*, §46). Aceasta nu înseamnă că ziariştii sunt exoneraţi de orice obligaţie de a furniza informaţii privind sursele lor, de exemplu pentru a fi utilizate în

cadrul unui proces penal ca şi probe pertinente. În acest caz, este important ca autorităţile naţionale să justifice măsurile luate pentru obligarea jurnaliştilor la devoalarea surselor printr-un imperativ preponderent de interes public, pentru a nu avea un efect descurajator (cauza de referinţă, *Goodwin c. Regatului Unit*, §39; idem, *Financial Times Ltd ş.a. c. Regatului Unit*; *Sanoma Uitgevers BV c. Olandei*).

Un examen atent din partea Curţii a fost realizat şi în cazul în care autorităţile au apelat la percheziţii şi confiscări în scopul de a obţine sursele folosite de jurnalişti (*Tillack c. Belgiei*).

7. Interdicţii şi alte sancţiuni, inclusiv penale. Jurisprudenţă relevantă

Orice măsură prealabilă, care împiedică sau întârzie publicarea unui material de presă poate duce la pierderea valorii informaţiei vizate (*Gaweda c. Poloniei*, §35).

În cauza *Sunday Times c. Regatului Unit (nr. 1)*, interdicţia aplicată ziarului în discuţie cu privire la publicarea materialului legat de scandalul folosirii medicamentelor pe bază de Thalidomide şi efectelor acestora asupra femeilor însărcinate, care ar fi dus la naşterea de copii cu malformaţii, a fost considerată disproporţionată faţă de interesul publicului de a primi informaţii cu privire la acest subiect, chiar şi în contextul în care o procedură civilă era pe rol în faţa instanţelor naţionale.

Măsurile care tind la interzicerea publicării sau distribuirii unui material de presă care vizează informaţii confidenţiale nu se mai justifică după ce respectivul material a devenit public (*Vereniging Weekblad Bluf! c. Olandei*).

Cu privire la interdicţia publicării unor cărţi referitoare la subiecte sensibile, Curtea a considerat că, odată cu trecerea timpului, măsurile respective nu se mai justifică, mai ales dacă materialul a fost deja publicat în alte state, fără restricţii la import în statul pârât (*Observer şi Guardian c. Regatului Unit*, cauză care viza interzicerea publicării unor detalii despre cartea *Spycatcher* şi a unor informaţii primite de la autorul acesteia, fost membru al serviciilor secrete britanice MI5) sau dacă informaţiile au devenit disponibile publicului prin alte căi, de exemplu prin internet (*Editions Plon c. Franţei*, cauză referitoare la interzicerea publicării unei cărţi care divulga informaţii medicale despre fostul preşedinte francez François Mitterrand).

Publicarea fotografiilor unei persoane în presă poate fi supusă unor restricţii legitime, în funcţie de contextul cauzei (*Österreichischer Rundfunk c. Austriei*).

Curtea nu ezită să facă aprecieri diferite de cele ale instanţelor naţionale cu privire la interpretarea unor afirmaţii critice (*Ferihumer c. Austriei*).

Marja de apreciere a autorităţilor este interpretată restrictiv atunci când intră în discuţie măsuri grave, cum ar fi suspendarea publicării sau interzicea distribuirii unor ziare doar pentru faptul că acestea cuprindeau anumite articole dezaprobate de autorităţi (de exemplu publicaţiile prokurde în cauza *Ürper ş.a. c. Turciei*).

Măsurile luate de autorităţi pentru a interzice jurnaliştilor să se afle într-un anumit loc sau să se prezinte la un anumit eveniment pot ridica probleme din perspectiva art. 10 din Convenţie (*Gsell c. Elveţiei*), la fel ca şi o măsură de interzicere a intrării pe teritoriul unui stat pentru a continua prelegerile în cadrul unei universităţi (*Cox c. Turciei*).

Urmărirea penală a unui ziarist, redactor sau editor pentru un articol publicat, constituie o „ingerinţă" în libertatea de exprimare care trebuie să fie temeinic justificată, pentru a nu fi contrară art. 10 parag. 2 din Convenţie. Dacă articolul este susţinut de fapte, iar subiectul vizează o problemă de interes public, balanţa este înclinată, în general, în favoarea libertăţii de exprimare, în pofida eventualelor aspecte polemice sau chiar provocatoare ale articolului (*Lehideux şi Isorni c. Franţei*).

Caricatura sau glumele fac parte din „arsenalul" presei, astfel încât sunt acceptate (*Bodrozic şi Vujin c. Serbiei şi Muntenegrului*).

În ceea ce priveşte articolele care vizează **corpul magistraţilor**, deşi Curtea a afirmat că instanţele, alături de alte instituţii publice, nu pot fi „imune" faţă de orice critică sau analiză, trebuie să se realizeze o distincţie între critică şi insultă. În calitate de garant al justiţiei, corpul magistraţilor trebuie să se bucure de încrederea publică (*Nikula c. Finlandei*, §45; *Schöpfer c. Elveţiei*, §33) pentru a-şi putea exercita funcţia (*Barfod c. Danemarcei*; *Prager şi Obserschlick c. Austriei*, în care a fost depăşită doza permisă de exagerare).

Cu privire la critici adresate Curţii Constituţionale din Republica Moldova, dar care nu au fost considerate insultătoare, Curtea s-a pronunţat în cauza *Amihalachioaie c. Republicii Moldova*. Protecţia autorităţii şi imparţialităţii justiţiei pot fi asigurate şi prin sancţiuni uşoare, de natură pecuniară, aplicate jurnaliştilor, în funcţie de context, chiar şi în ipoteza în care se pune în discuţie soluţia care urma a fi pronunţată într-un dosar pe rol (*Worm c. Austriei*).

Sub aspectul criticilor aduse **oamenilor politici**, în jurisprudenţa sa, Curtea a apreciat că limitele criticii admisibile sunt mai extinse atunci

când este vizat un om politic în această calitate, de personaj public, decât în cazul unui particular (*Ukrainian Media Group c. Ucrainei*; *Vides Aizsardzības Klubs c. Letoniei*, §40). Sunt admisibile chiar şi unele cuvinte care ar putea fi considerate insultătoare, dacă sunt folosite într-un context al dezbaterii de idei, în care invectivele politice se răsfrâng uneori şi în plan personal (*Lopes Gomes da Silva c. Portugaliei*).

Chiar şi în acest domeniu, în care sunt lansate în discuţie subiecte de interes public, jurnaliştii trebuie să se abţină să acţioneze din pur „senzaţionalism" şi să manifeste bună-credinţă (*Fressoz şi Roire c. Franţei*, §45 sau *Krone Verlag GmbH c. Austriei*, §§46-47).

Curtea a subliniat că adevărul judecăţilor de valoare nu poate fi probat şi trebuie făcută distincţie între acestea şi afirmaţiile care se referă la fapte, a căror existenţă poate fi probată (mai recent, *Novaya Gazeta şi Borodyanskiy c. Rusiei*, §39).

În privinţa unor dezbateri *live* asupra unor puncte de interes public, Curtea a considerat că nu are importanţă dacă afirmaţiile reprezentau judecăţi de valoare sau declaraţii de fapt, deoarece libertatea de exprimare este mai extinsă în această situaţie (*Lombardo ş.a. c. Maltei*, §60).

Cu referire la categoria **funcţionarilor publici**, deşi limitele criticii admisibile sunt mai largi decât în cazul particularilor, nu se poate afirma că aceştia se expun în mod conştient criticilor cu privire la faptele şi cuvintele lor în aceeaşi măsură cu oamenii politici (*Cumpănă şi Mazăre c. României*, §§104-109). Pentru a-şi îndeplini funcţia, aceştia trebuie să se bucure de încrederea publică şi trebuie protejaţi împotriva acuzaţiilor nefondate, o atenţie deosebită fiind acordată poliţiştilor şi procurorilor (*Lesnik c. Slovaciei*). Şi în acest caz, buna-credinţă a jurnalistului şi susţinerea afirmaţiilor prin minime elemente de fapt, sunt cerinţe obligatorii (*Mamère c. Franţei*, §25).

Preşedinţii sau **şefii de state** nu pot pretinde o protecţie specială împotriva insultei sau a criticii (*Colombani ş.a. c. Franţei*). Un an închisoare pentru acuzaţii aduse monarhului Spaniei de către purtătorul de cuvânt al unui partid politic a fost considerată disproporţionată de Curte în cauza *Otegi Mondragon c. Spaniei*. În cauza *Eon c. Franţei*, în care un particular a fost sancţionat penal pentru ofensă adusă preşedintelui Franţei, în legătură cu proferarea într-un context public a unor cuvinte considerate denigratoare, pe care însuşi preşedintele le folosise anterior şi care fuseseră amplu preluate de presă, Curtea a considerat că reclamantul a ales să îşi exprime punctul de vedere prin folosirea satirei, fără a se desprinde de domeniul discursului şi dezbaterii politice, în cadrul cărora

limitele criticii admisibile sunt mai largi. Prin urmare, s-a constatat încălcarea art. 10 din Convenţie.

8. Importanţa sancţiunii în analiza „ingerinţei"

În general, urmărirea penală şi aplicarea de sancţiuni penale jurnaliştilor a fost primită cu reticenţă de Curte, indiferent dacă, la finalul procedurii, persoana „acuzată" a fost sau nu condamnată (*Lopes Gomes da Silva c. Portugaliei*, §36). Este important ca instanţele naţionale să se orienteze spre alte mijloace puse la dispoziţie de legislaţia internă, eventual diferite forme de reparaţie civilă. În orice caz, aplicarea unei pedepse cu închisoarea unor jurnalişti nu se poate justifica decât în condiţii excepţionale, având în vedere efectul descurajator asupra libertăţii de exprimare (*Cumpănă şi Mazăre c. României*, §§115-119).

Obligarea la plata de despăgubiri civile pentru calomnie sau la cheltuieli de judecată, ambele fără respectarea unei proporţii faţă de scopul legitim urmărit, respectiv protejarea drepturilor sau libertăţilor altor persoane (de exemplu obligarea la suportarea unor onorarii „de succes" exorbitante, în *MGN Ltd c. Regatului Unit*), pot fi considerate ingerinţe nejustificate în exerciţiul libertăţii de exprimare.

9. Libertatea de exprimare şi administrarea justiţiei

Noţiunea de *putere judecătorească* a fost interpretată de CEDO ca referindu-se la „aparatul justiţiei" şi la judecători, în calitatea lor oficială, iar „autoritatea justiţiei" reflectă ideea că tribunalele reprezintă instituţiile chemate să statueze asupra drepturilor şi obligaţiilor juridice, iar aptitudinea lor de a-şi îndeplini această atribuţie îi inspiră publicului respect şi încredere (*Kudeshkina c. Rusiei*, §86).

Referitor la procesele care sunt pe rolul instanţelor de judecată, Curtea a recunoscut rolul presei de a informa opinia publică, însă a subliniat că activitatea justiţiei are nevoie de încrederea publică şi că este necesar a fi luate măsuri de protecţie împotriva atacurilor distructive şi nefondate, cu atât mai mult cu cât magistraţii sunt ţinuţi de obligaţia de rezervă şi nu pot reacţiona de aceeaşi manieră (*Prager şi Oberschlick c. Austriei*, §34).

Cu privire la dreptul publicului de a fi informat asupra funcţionării sistemului justiţiei, Curtea a făcut referire în unele cauze şi la Recomandarea (2003)13 a Comitetului de Miniştri către statele membre ale Consiliului Europei privind furnizarea de informaţii prin intermediul mass-media cu privire la procesele penale (*De Haes şi Gijsels c. Belgiei*, §37 sau *July şi SARL Liberation c. Franţei*).

Curtea a mai arătat că „drepturile şi responsabilităţile" unui magistrat de înalt rang sub aspectul libertăţii sale de exprimare au o deosebită importanţă, deoarece magistraţii sunt ţinuţi de o anumită **obligaţie de rezervă** atunci când dezbaterea vizează autoritatea şi imparţialitatea puterii judecătoreşti (*Wille c. Liechtenstein*, §64; *Kudeshkina c. Rusiei*, §86). Funcţionarii publici se bucură de libertate de exprimare, inclusiv în sfera profesiei. Cu toate acestea, orice „dezvăluire" de informaţii de care au luat cunoştinţă în virtutea profesiei trebuie să fie examinată prin prisma îndatoririlor de loialitate şi de discreţie ce le revin.

În cauza *Amihalachioaie c. Republicii Moldova* (§§27-28), Curtea a recunoscut rolul avocaţilor de a contribui la buna funcţionare a justiţiei din perspectiva poziţiei pe care o ocupă în administrarea justiţiei, ca intermediari între justiţiabili şi tribunale. Cu toate acestea, criticile acestora nu trebuie să depăşească anumite limite (*Nikula c. Finlandei*, §46).

În acest domeniu, autorităţile naţionale beneficiază de o marjă mai largă de apreciere (*Guja c. Republicii Moldova*, cauză de referinţă).

Într-o cauză recentă, *Bucur şi Toma c. României*, Curtea a analizat condamnarea penală a unui funcţionar SRI, care făcuse „dezvăluiri" cu privire la anumite nereguli comise la nivelul instituţiei, constatate în calitatea sa de angajat la departamentul de interceptare şi înregistrare a convorbirilor telefonice. Curtea a considerat că sancţionarea penală a reclamantului a reprezentat o ingerinţă justificată de un scop legitim, dar care nu era necesară într-o societate democratică. Astfel, reclamantul nu avea alte mijloace legale eficiente pentru a face cunoscute aceste nereguli, iar problema adusă în discuţie prezenta o importanţă deosebită pentru public. Curtea a apreciat condamnarea reclamantului ca o sancţiune severă, menită să descurajeze alte persoane să aducă la cunoştinţa publicului iregularităţile constatate în cadrul activităţii autorităţilor.

Curtea recunoaşte şi libertatea de exprimare a militarilor, dar cu respectarea regulilor de asigurare a disciplinei militare (*Hadjianastassiou c. Greciei*, §39; *Vereinigung Demokratischer Soldaten Österreichs şi Gubi c. Austriei*).

10. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*: Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 763-860; *D. Harris, M.O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 443-513; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 425-450; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor

omului, p. 169-204; *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention of Human Rights, p. 464-503; *F. Sudre*, Droit Européen et international des droits de l'homme, p. 490-510; *B. Selejan-Guțan*, Protecția europeană a drepturilor omului, p. 191-203; *P. Leach*, Taking a Case to the European Court of Human rights, p. 360-379.

Surse online: (48)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Libertate de gândire şi conştiinţă

Drept recunoscut tuturor persoanelor de a avea propria reflectare psihică a realităţii, de a-şi forma propriile concepţii intime asupra lumii înconjurătoare.

Fr. *liberté de pensée et de conscience*
Eng. *freedom of thought and conscience*

1. Reglementare

Prevederile art. 9 din Convenţie garantează fiecărui individ libertatea de a crede ceea ce doreşte, de a-şi forma şi schimba concepţia despre viaţă şi lume, de a-şi păstra pentru sine sau de a-şi manifesta în exterior aceste convingeri. Atât timp cât aceste idei/convingeri rămân în forul interior al oricărui individ, libertatea nu poate avea decât un caracter absolut. În schimb, manifestarea exterioară a acestei libertăţi nu poate avea loc decât într-un cadru reglementat, devenind astfel o libertate relativă.

2. Aplicaţii

Includerea libertăţii de gândire şi conştiinţă în Convenţie nu este lipsită de interes, în ciuda numărului limitat de cauze care să-i facă aplicarea, această dispoziţie dovedindu-şi utilitatea în situaţii în care indivizii riscă să fie expuşi unor forme de îndoctrinare sau unor măsuri de constrângere din cauza convingerilor pe care le au şi care nu ţin neapărat de sfera religioasă.

Garanţiile art. 9 din Convenţie se aplică tuturor convingerilor personale, fie ele politice, filosofice, morale sau religioase. De exemplu intră în sfera sa de protecţie convingerile pacifiste ale unei persoane, ca atitudine faţă de acţiunile politice sau instituţionale ale statului (*Arrowsmith c. Regatului Unit*).

Cert, pentru a atrage protecţia oferită de art. 9 din Convenţie, convingerea invocată de reclamant pentru a justifica refuzul său de efectuare a serviciului militar, trebuie să atingă un anumit grad de seriozitate, coagulare şi importanţă, având în vedere că nu orice convingeri, fie ele şi pasagere, pot justifica aplicabilitatea art. 9. Astfel, problema care survine în acest gen de cauze şi care nu a fost încă tranşată la nivel european, este aceea a criteriilor de care Curtea trebuie să ţină cont în stabilirea nivelului de seriozitate a convingerilor avansate de reclamant, precum şi cui i-ar reveni sarcina probei contrare.

În cauza *Bernard ş.a. c. Luxemburgului*, fosta Comisie a statuat că obligaţia instituită de legiuitorul naţional atât pentru copiii proveniţi din familii care împărtăşeau convingeri mai degrabă filosofice despre viaţă şi lume, cât şi pentru cei provenind din familii cu vederi strict religioase, de a urma cursuri de formare morală şi socială, nu reprezintă o ingerinţă în exerciţiul libertăţii de gândire şi conştiinţă a acestora. În speţă, nu se dovedise că un astfel de curs ar fi provocat o îndoctrinare politică sau religioasă a minorilor.

Nu constituie o atingere adusă libertăţii de gândire, obligaţia instituită la nivel naţional de afiliere a persoanelor care exercită o anumită profesie liberală, la un anumit ordin profesional (*Revert şi Legallais c. Franţei*).

Nici obligaţiile contribuabililor de a plăti impozite sau de a se afilia la un anumit sistem de asigurare socială nu reprezintă măsuri de natură a aduce atingere directă libertăţii de conştiinţă a persoanei (*V. c. Olandei*).

În cauza *C. c. Regatului Unit*, reclamantul a apreciat că art. 9 din Convenţie ar trebui să fie interpretat în sensul că o persoană nu ar trebui să fie constrânsă să plătească o parte din impozitul datorat statului pentru veniturile sale, fără a beneficia de asigurări că sumele astfel strânse nu sunt cheltuite pe achiziţii sau operaţiuni militare. În speţă, reclamantul avea convingeri pacifiste şi nu dorea ca sumele strânse din impozitul reţinut din veniturile sale să fie cheltuite în scopuri contrare convingerilor sale ferme.

Faţă de aceste alegaţii, Comisia a statuat că art. 9 protejează, în primul rând, sfera convingerilor personale şi a credinţelor religioase, o arie care ţine de forul interior al persoanei. Totodată, articolul protejează şi acte care sunt intim legate de aceste convingeri, cum ar fi ritualurile sau alte practici religioase. Totuşi, protejând această sferă personală, art. 9 din Convenţie nu garantează întotdeauna şi dreptul de a avea un anumit comportament în sfera publică, concordant cu convingerea intimă. Obligaţia de achitare a taxelor şi impozitelor este una cu caracter general, fără implicaţii directe asupra conştiinţei şi convingerilor personale. Caracterul neutru al acestei obligaţii este dovedit şi prin faptul că niciunui plătitor de taxe nu îi este permis să influenţeze sau să determine scopul în care sumele prelevate de la el sunt folosite. Mai mult, dreptul statelor de a impune taxe sau impozite este expres recunoscut de art. 1 din Primul Protocol Adiţional la Convenţie, art. 9 neconferind persoanei dreptul de a refuza, în temeiul conştiinţei sale, caracterul obligatoriu al unei astfel de legislaţii.

3. Obiecţia de conştiinţă

În principiu, obiecţia de conştiinţă se manifestă prin refuzul unei persoane, impus de raţiuni imperioase filosofice sau religioase, de a participa la o anumită activitate. În contextul jurisprudenţei Curţii, aceasta reprezintă o componentă a libertăţii de conştiinţă garantată de art. 9.

Obiecţia de conştiinţă s-a ridicat mai ales de persoanele ale căror convingeri le împiedică să poarte uniforma militară.

Iniţial, fosta Comisie a declarat inadmisibile o serie de cereri individuale în care reclamanţii (majoritatea adepţi ai cultului Martorii lui Iehova sau ai concepţiei pacifiste) se plângeau de încălcarea art. 9 din Convenţie din cauza obligaţiei instituite la nivel naţional de a urma serviciul militar, nesatisfacerea acestuia atrăgând aplicarea unor sancţiuni mai mult sau mai puţin grave. Astfel, în cauza *Grandrath c. Germaniei*, Comisia a statuat că art. 9 nu garantează dreptul la obiecţia de conştiinţă, fiecărui stat revenindu-i dreptul de a legifera acest aspect la nivel naţional. Totodată, în măsura în care statele aleg să prevadă un serviciu civil de înlocuire a celui militar, persoanele care invocă obiecţia de conştiinţă pot fi constrânse la efectuarea acelui serviciu civil, nefiind pertinentă nici invocarea art. 9 şi nici a art. 4 din Convenţie.

Adaptându-se schimbărilor în materie din majoritatea statelor membre, jurisprudenţa Curţii a evoluat faţă de cea a fostei Comisii, clarificând sfera protecţiei art. 9 în corelaţie cu obiecţia de conştiinţă.

Astfel, în cauza *Bayatyan c. Armeniei*, Marea Cameră a statuat asupra încălcării art. 9 din Convenţie din cauza absenţei legiferării la nivel naţional a unei alternative faţă de serviciul militar obligatoriu, pentru persoanele care invocă obiecţia de conştiinţă. În speţă, reclamantul, adept al cultului Martorii lui Iehova, a refuzat efectuarea serviciului militar, declarând totodată că era pregătit să efectueze orice alt serviciu civil echivalent. La data evenimentelor, în Armenia, legislaţia nu prevedea, însă, o astfel de alternativă, în ciuda angajamentelor internaţionale ale statului. Astfel, faţă de acel stadiu al legislaţiei, reclamantului i-a fost reţinută răspunderea penală faţă de refuzul său de înrolare şi condamnat la o pedeapsă cu închisoarea. Marea Cameră a reţinut că art. 9 din Convenţie a fost încălcat, subliniind că statul avea posibilitatea legiferării unor variante alternative pentru persoanele aflate în situaţia reclamantului, în vederea acomodării tuturor intereselor aflate în joc. Stadiul legislaţiilor majorităţii statelor membre, care prevedeau alternativa serviciului civil celui militar obligatoriu, a fost un argument important în luarea acestei hotărâri.

Din statuările Curţii incluse în cauza prezentată anterior, precum şi din cele reieşite din hotărâri recente (*Tsaturyan c. Armeniei*; *Savda c. Turciei*) se poate concluziona că actualmente garanţiile art. 9 din Convenţie includ dreptul la obiecţia de conştiinţă, în sensul că persoanelor care o invocă, pentru a fi scutite de serviciul militar obligatoriu, trebuie să li se ofere alternativa unui serviciu civil. Absenţa legiferării unei atare posibilităţi coroborate cu aplicarea unor sancţiuni penale severe persoanelor care nu se supun, din motive de conştiinţă, serviciului militar obligatoriu, definesc un sistem care nu păstrează un just echilibru între interesele aflate în joc, incompatibil cu exigenţele unei societăţi democratice. Simpla statuare a obligativităţii serviciului militar nu este contrară Convenţiei, analiza Curţii vizând mai degrabă proporţionalitatea sancţiunilor intervenite în cazul nesatisfacerii acestuia sau alternativele oferite la nivel naţional.

În ceea ce priveşte analiza proporţionalităţii ingerinţei în materia obiecţiei de conştiinţă, relevantă este cauza *Thlimmenos c. Greciei*. În speţă, reclamantul, adept al cultului Martorii lui Iehova, fusese condamnat penal, pentru că refuzase să efectueze serviciul militar obligatoriu, în Grecia neexistând la acea vreme posibilitatea unui serviciu civil de înlocuire. După un timp de la aceste evenimente, reclamantului i-a fost refuzată intrarea în corpul experţilor contabili, deşi luase examenul organizat în acest scop, singurul motiv fiind condamnarea sa penală preexistentă. Plângerea în faţa Curţii nu a vizat condamnarea sa penală, ci faptul că interdicţia de a face parte din corpul experţilor contabili viza persoanele care fuseseră condamnate penal anterior, fără ca legea să distingă asupra motivului condamnării, respectiv între cei care suferiseră o condamnare penală din cauza convingerilor lor religioase şi cei care comiseseră alte fapte penale.

Marea Cameră, analizând cererea în temeiul art. 14 raportat la art. 9 din Convenţie, a statuat că, în principiu, statele au un interes legitim să excludă din rândul grupului experţilor contabili persoane care au fost dovedite drept infractori. Totuşi, spre deosebire de o condamnare pentru săvârşirea unei infracţiuni majore, o condamnare pronunţată ca urmare a refuzului de a purta uniforma militară, din motive de conştiinţă, nu denotă un comportament imoral, necinstit, de natură a influenţa capacitatea persoanei interesate să exercite această profesie. Prin urmare, excluderea reclamantului nu era una justificată. Mai mult, s-a reţinut că reclamantul fusese sancţionat anterior pentru refuzul său de a-şi servi ţara, în cadrul armatei, supunerea sa la o altă sancţiune ca aceea a excluderii din corpul experţilor contabili dovedindu-se disproporţionată. Astfel, în cauză,

Curtea a reţinut că statul, adoptând o legislaţie fără includerea unor excepţii adecvate de la regula accesului în profesia vizată de reclamant, a nesocotit dreptul acestuia de a nu fi supus unei discriminări în exerciţiul dreptului său prevăzut de art. 9 din Convenţie.

Din aspectele menţionate anterior se poate concluziona că art. 9 din Convenţie protejează convingerile personale din orice sferă de interes, atât timp cât acestea ajung la un anumit nivel de coeziune şi seriozitate pentru individul care le nutreşte. Totodată, dacă existenţa lor în forul interior al fiecăruia este pe deplin neîngrădită, în momentul în care acestea sunt manifestate în mediul exterior, garanţiile art. 9 din Convenţie nu sunt unele absolute. Statul, în virtutea obligaţiilor sale de amenajare a tuturor intereselor aflate în joc şi de menţinere a unui just echilibru, este îndreptăţit să stabilească limitele acestei libertăţi care să răspundă unui scop legitim şi să se dovedească a fi compatibile cu o societate democratică.

4. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului, ed. 1, vol. I, p. 706-709, 715-722; *F. Sudre, J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.P. Marguenaud, S. Rials*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 713-715; *F. Sudre*, Droit Européen et international des droits de l'homme, p. 572-586; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 204-221; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 425-441; *F.G. Jacobs, R. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 402-424.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Libertate de întrunire

Dreptul oricăror persoane de a se reuni spontan sau premeditat în vederea exprimării colective a convingerilor. Libertatea de întrunire include dreptul oricărei persoane de a participa fizic la o reuniune, dreptul de a nu fi sancţionat ulterior pentru această acţiune, dar şi dreptul de a fi protejat în cursul exercitării acestei libertăţi de orice potenţiale acte de violenţă venite din partea terţilor sau autorităţilor statului.

Fr. *libérté de réunion*
Eng. *freedom of assembly*

1. Delimitări. Importanţă

Curtea a recunoscut caracterul fundamental al acestei libertăţi într-o societate democratică, apreciind că starea democraţiei dintr-o ţară poate fi măsurată după modul în care legislaţia naţională consacră această libertate şi modalitatea în care autorităţile o pun în aplicare (*Gorzelik ş.a. c. Poloniei*).

În fapt, libertatea protejată de art. 11 din Convenţie nu reprezintă decât o extensie firească a libertăţilor prevăzute de art. 9 şi 10 din Convenţie, presupunând un exerciţiu colectiv al libertăţii de gândire, conştiinţă, de religie şi exprimare. Art. 11 reprezintă *les specialis* faţă de libertăţile garantate de art. 9 sau 10 din Convenţie (*Oya Ataman c. Turciei*).

Nu intră în câmpul de aplicare al art. 11 din Convenţie dorinţa persoanelor private de libertate, care se află în executarea mandatului, de a fi reunite în aceeaşi celulă sau dreptul de a primi vizitatori (*McFeeley c. Regatului Unit*).

2. Aplicaţii

Dispoziţiile art. 11 garantează oricărei persoane dreptul de a-şi exprima liber convingerile, într-un mod colectiv, în cadrul unei reuniuni temporare de persoane.

Norma protejează atât reuniunile private, cât şi cele organizate pe domeniul public. Totodată, sunt incluse în sfera sa de protecţie atât reuniunile statice, mitingurile, cât şi marşurile publice (*Rassemblement jurassien şi Unité jurassienne c. Elveţiei*).

Exerciţiul acestei libertăţi poate fi reclamat nu numai de persoana care participă la reuniune, ci şi de organizatorii acestora, asociaţii/fundaţii sau

grupuri de persoane cu iniţiativă (*Christians Against Racism and Fascism c. Regatului Unit*).

Convenţia nu garantează libertatea de a organiza o întrunire într-un spaţiu cvasi-public, cum ar fi un mall, un supermarket care se află în proprietatea unei persoane private. Jurisprudenţa Curţii din cauzele *Appleby ş.a. c. Regatului Unit* şi *Anderson c. Regatului Unit* conduce la ideea că statelor li se poate impune limitarea dreptului de proprietate a terţilor numai dacă reclamanţii fac dovada în mod indubitabil că nu au alte locuri în care îşi pot exercita libertatea de întrunire decât spaţiile deţinute de terţi.

Aşa cum o indică şi textul Convenţiei, intră în sfera de protecţie a art. 11 numai reuniunile paşnice, acest caracter fiind raportat la momentul conceperii şi începerii manifestării, fiind esenţial ca organizatorii evenimentului să nu aibă intenţii violente, de natură a perturba în mod deliberat ordinea şi liniştea publică. O întrunire nu îşi pierde caracterul paşnic doar prin prisma faptului că ideile pe care le promovează sunt în măsură să provoace indignare, dezaprobare sau comportă riscul declanşării de reacţii violente în rândul comunităţii (*Platform „Arzte fur das Leben" c. Austriei*).

Ceea ce interesează este ca, în cursul întrunirii, persoanele care participă să aibă intenţia unui comportament paşnic (*Ziliberberg c. Republicii Moldova* şi *Stankov ş.a. c. Bulgariei*). Cert, ca şi în cazul libertăţii de exprimare, Curtea admite că şi în cazul întrunirilor este permisă manifestarea proactivă, energică a convingerilor, atât timp cât acestea nu depăşesc un nivel rezonabil faţă de scopul propus al reuniunii.

(i) obligaţiile autorităţilor în temeiul art. 11 din Convenţie sunt atât unele negative, de a nu aduce atingere iniţiativei şi exercitării libertăţii de întrunire, cât şi pozitive, de asigurare a unui caracter efectiv al acestei libertăţi. Sub acest ultim aspect, Curtea analizează cadrul legislativ existent la nivel naţional pentru a asigura dreptul persoanelor interesate de a organiza şi participa la manifestaţii. Echilibrul pe care autorităţile sunt chemate să îl atingă este cel între o reglementare adecvată şi o represiune proporţională. În vederea atingerii acestui obiectiv, statelor le este recunoscută o marjă largă de apreciere cu privire la alegerea mijloacelor adecvate.

Astfel, revine statelor membre obligaţia de a adopta măsuri rezonabile şi potrivite pentru a asigura derularea paşnică a oricărei întruniri, Curtea subliniind, însă, că libertatea garantată de art. 11 nu are un caracter absolut. În această materie, obligaţiile asumate de state sunt *de mijloace* şi nu de rezultat.

Obligaţia pozitivă a statelor mai constă şi în aceea de a proteja pe cei care îşi exercită libertatea de reuniune, de acţiuni interne sau externe violente şi de contra-manifestaţii.

În situaţia în care două grupuri cu scopuri contrare îşi revendică libertatea garantată de art. 11 din Convenţie, unul protestând împotriva opiniilor exprimate de celălalt, obligaţia statului este de a proteja manifestaţia cu caracter paşnic, nu de a interzice sau suprima în forţă una dintre reuniuni. În această ipoteză, o variantă posibilă ar fi acea ca organele de poliţie să identifice persoanele violente care acţionează împotriva reuniunii paşnice şi să le îndepărteze de la faţa locului, permiţând astfel continuarea ambelor reuniuni. Imperativele toleranţei şi neutralităţii impun ca statul să nu elimine pluralismul în exercitarea colectivă a opiniilor, ci asigurarea comuniunii lor paşnice.

Premisa de la care se pleacă este aceea că, într-un stat democratic, problemele se rezolvă pe calea toleranţei şi a dialogului. Ideile, opiniile minorităţii, oricât de izolate sau nefundamentate în opinia majorităţii, nu trebuie să fie sacrificate, eliminate în favoarea acesteia din urmă. Astfel, exerciţiul drepturilor şi libertăţilor convenţionale de către o minoritate nu trebuie să fie condiţionat de acceptarea sa de către majoritate (*Oya Ataman c. Turciei*).

(ii) libertatea de întrunire nu trebuie interpretată în sensul că, în contextul exercitării sale, membrii ar beneficia de imunitate pentru delictele sau infracţiunile comise în această perioadă, profitând de acest context (*Ezelin c. Franţei* şi *Galstyan c. Armeniei*).

Aplicarea sancţiunilor legale pentru acţiuni violente, proferare de injurii, incitare la violenţă, distrugeri sau alte manifestări similare, în contextul unei reuniuni, nu poate fi înlăturată doar pentru motivul că astfel de măsuri ar aduce atingere substanţei libertăţii de întrunire. Condiţia impusă de Curte autorităţilor în această privinţă este aceea de a individualiza comportamentul imputat reclamantului, de a stabili cu certitudine că acţiunile sale concrete depăşeau cadrul şi scopul reuniunii, pentru ca nu cumva sancţiunea aplicată să derive de fapt din simpla prezenţă a reclamantului la întrunire şi exercitarea acestei libertăţi.

De exemplu în cauza împotriva Armeniei Curtea a ajuns la concluzia încălcării art. 11 din Convenţie din cauza faptului că sancţiunea severă aplicată reclamantului, de trei zile de închisoare, pentru pretinsa obstrucţionare a traficului rutier şi zgomotul făcut în timpul manifestării (în condiţiile în care circulaţia fusese de fapt oprită de organele de poliţie chiar înainte de începerea mitingului, iar, din probele administrate, nu reieşea că sunetul provocat de reclamant implica obscenităţi sau incitări la violenţă), nu era o măsură necesară într-o societate democratică. Reclamantul fusese sancţionat pentru simplul fapt că a fost prezent la întrunire

şi proactiv în timpul demonstraţiei şi nu pentru săvârşirea unor fapte concrete violente sau obscene.

De altfel, substanţa libertăţii de întrunire paşnică ar fi vătămată dacă statul, deşi nu ar interzice formal organizarea unei manifestaţii, ar impune ulterior sancţiuni severe participanţilor pentru simpla lor prezenţă la reuniune, fără ca aceştia să fie vinovaţi de săvârşirea unor fapte ilicite concrete.

În cauza *Ezelin* reclamantul care era avocat participase la o manifestaţie publică autorizată care protesta împotriva deciziilor judiciare. În cursul acesteia au fost proferate injurii la adresa organelor de poliţie şi s-au desenat graffiti pe imobile publice. Reclamantul a fost sancţionat disciplinar pentru fapta de a fi participat la o asemenea manifestaţie. Curtea a constatat încălcarea art. 11 având în vedere că reclamantul fusese sancţionat exclusiv pentru participarea la acea reuniune, niciun act personal reprobabil, contrar ordinii publice sau moralei, nefiindu-i imputat. În acest context, Curtea a subliniat strânsa legătură ce există între libertatea de exprimare şi cea de întrunire paşnică. Astfel, în opinia sa, principiul proporţionalităţii cere ca un just echilibru să fie păstrat între limitările permise prevăzute de art. 11 parag. 2 şi libertatea de exprimare a opiniilor a persoanelor care se reunesc în spaţiul public. Un astfel de examen de proporţionalitate nu se poate finaliza cu descurajarea avocaţilor de a-şi exprima opiniile, de frica sancţiunilor disciplinare.

(iii) obligaţia de a notifica sau de obţinere a unei autorizări prealabile întrunirii nu reprezintă, în sine, o măsură incompatibilă cu garanţiile prevăzute de art. 11, atât timp cât această obligaţie nu ajunge să lezeze substanţa acestui drept, respectiv nu naşte o atitudine automată şi în forţă a autorităţilor de a dispersa adunarea spontană sau aplicarea ulterioară de sancţiuni disproporţionate organizatorilor/participanţilor. Cheia pentru respectarea de către state a obligaţiei asumate în temeiul art. 11 o reprezintă combinaţia între toleranţă şi proporţionalitate.

Aceste obligaţii de notificare/autorizare sunt explicate prin prisma faptului că autorităţilor le revine sarcina de a asigura ordinea şi liniştea publică, iar, în acest scop, pare rezonabilă impunerea obligaţiei notificării intenţiei de a organiza o întrunire cu câteva zile înainte ca evenimentul să aibă loc, tocmai pentru a le da posibilitatea de a organiza protecţia efectivă a participanţilor şi terţilor (*Balçık ş.a. c. Turciei*).

Pentru motive de ordine publică şi securitate naţională, *a priori*, un stat poate impune obţinerea unei autorizaţii pentru desfăşurarea unei reuniuni sau o reglementare a liberei circulaţii a persoanelor la astfel de reuniuni (*Rune Andersson c. Suediei*).

Atât timp cât la nivel național există obligația de notificare a manifestației, reclamanții care au inițiativa întrunirii trebuie să o respecte, în caz contrar aplicarea sancțiunilor aferente apărând ca previzibilă. De exemplu în cauza *Rai și Evans c. Regatului Unit* s-a apreciat că sancțiunile de natură penală aplicate reclamanților pentru nerespectarea acestei obligații, în circumstanțele concrete ale speței, care le permiteau să o respecte, nu au depășit caracterul proporțional impus de art. 11 din Convenție.

Totuși, simplul fapt că o întrunire are loc, fără respectarea obligației de obținere prealabilă a autorizației, nu reprezintă o circumstanță de natură a exclude participanții acelui eveniment din sfera de protecție a art. 11 (*Cissé c. Franței*). Chiar și în ipoteza unei reuniuni neautorizate, autoritățile nu au dreptul de a acționa în forță în sensul dispersării participanților, atât timp cât întrunirea respectivă nu afectează ordinea publică, fiind una pașnică. O astfel de decizie nu poate fi justificată doar pe considerentul lipsei autorizării, ci trebuie să fie provocată de acțiuni concrete ale manifestanților, care sunt de natură a afecta ordinea publică, drepturile și libertățile altora, siguranța națională (*Bukta ș.a. c. Ungariei*).

Desigur, toleranța cerută autorităților, în ipoteza unor astfel de reuniuni, nu este una nelimitată în timp sau necondiționată de circumstanțele concrete ale cauzei. Astfel, în cauza *Cissé*, Curtea a apreciat că acțiunea autorităților de a pătrunde în forță și de a dispersa un grup mare de persoane care campaseră într-o biserică și manifestaseră timp de două luni pentru drepturile imigranților, a fost justificată având în vedere, *pe de o parte*, faptul că aceste persoane își exercitaseră libertatea de întrunire pe o perioadă considerabilă deja, iar, *pe de altă parte*, condițiile igienice dezvoltate păreau din ce în ce mai îngrijorătoare.

De exemplu în cauza *Kuznetsov c. Rusiei* Curtea a apreciat că amendarea reclamantului, chiar și într-un cuantum modest, pentru notificarea cu întârziere a unei întruniri publice restrânse, respectiv cu 8 zile înainte de eveniment și nu cu 10 zile, cum prevedea legea, reprezintă o încălcare a art. 11 prin prisma sancțiunii disproporționate.

Pe de altă parte, în cauza *Skiba c. Poloniei*, s-a apreciat că amendă penală aplicată reclamantului, de aproximativ 100 de euro pentru organizarea unei reuniuni publice fără notificarea prealabilă a autorităților, în condițiile în care legislația impunea clar această obligație organizatorilor, iar circumstanțele întrunirii nu denotau o reacție promptă, imediată, imposibil de prevăzut din timp, reprezintă o măsură care nu afectează substanța libertății prevăzute de art. 11 din Convenție. În cauză, o pondere deosebită a fost dată faptului că autoritățile, deși nu autorizaseră adunarea, au

permis manifestarea participanţilor în acest cadru colectiv, sancţiunea intervenind ulterior, exclusiv pentru nerespectarea obligaţiei legale de notificare a evenimentului. În speţă, reclamantul nu a fost sancţionat pentru faptul de a fi participat la reuniunea publică sau pentru exprimarea publică a opiniilor, ci pentru că a încălcat în mod deliberat obligaţia de a notifica autorităţile.

În cauza *Kaya şi Seyhan c. Turciei* s-a apreciat că aplicarea unor avertismente celor doi reclamanţi (profesori) ca sancţiuni disciplinare pentru neprezentarea la orele de curs din cauza participării la manifestaţia organizată de asociaţia din care făceau parte, de ziua „acţiunii naţionale", a reprezentat o măsură disproporţionată având în vedere că manifestaţia fusese aprobată în prealabil de autorităţi.

Refuzul de a autoriza o întrunire poate reprezenta o încălcare a art. 11 având în vedere că această atitudine a autorităţilor poate avea un efect disuasiv faţă de solicitanţi, antrenând absenţa protecţiei autorităţilor în cazul în care reuniunea prefigurată ar fi întâlnit reacţii adverse (*Baczkowski ş.a. c. Poloniei*).

Interzicerea unei reuniuni poate trece drept o ingerinţă justificată în libertatea de întrunire doar în măsura în care autorităţile probează un risc real şi previzibil de acţiune violentă şi incitare la violenţă sau de nerecunoaştere a principiilor democratice de către organizatori (*Stankov ş.a. c. Bulgariei*). Simplul context politic-social tensionat sau riscul ivirii de contra-manifestaţii nu justifică interzicerea unei reuniuni (*Guneri ş.a. c. Turciei* şi *Ivanov ş.a. c. Bulgariei*).

Interzicerea organizării oricăror manifestaţii într-un anumit loc nu reprezintă o violare a art. 11, atât timp cât decizia are la bază o conjunctură politică aparte, raţiuni de ordine şi securitate naţională impunând-o (*Milan Rai ş.a. c. Regatului Unit*). Pe de altă parte, refuzul autorităţilor de a permite ca o manifestaţie să aibă loc într-un anumit loc, esenţial pentru ca aceasta să-şi atingă scopurile, pentru motivul că la aceeaşi dată o altă întrunire, cu scopuri contrare primei, fusese deja autorizată, riscul unei confruntări fiind previzibil, poate atinge substanţa libertăţii garantate de art. 11 din Convenţie, pentru că autorităţile au obligaţia chiar de a asigura paza şi liniştea oricărei din cele două manifestaţii. În astfel de ipoteze, Curtea îndrumă statele să pună în balanţă interesele concurente ale ambelor reuniuni, să analizeze în concret riscul real al unei confruntări şi să justifice în mod adecvat motivul pentru care organele de poliţie nu ar putea asigura evitarea oricăror conflicte (*Ollinger c. Austriei*).

(iv) Libertatea de întrunire tratează de multe ori sfera activismului politic. În acest context, însă, Curtea a impus responsabilităţi sporite autorităţilor alese, în cadrul iniţierii şi organizării manifestaţiilor publice. De exemplu, în cauza *Osmani ş.a. c. Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei* Curtea a apreciat că nu a existat o încălcare a art. 11 în condiţiile în care reclamantul, primar ales al unei localităţi, a avut iniţiativa de a organiza un miting în cadrul căruia a instigat pentru nerespectarea unei hotărâri a Curţii Constituţionale care statua asupra nelegalităţii arborării steagului Albaniei şi în urma căreia a fost condamnat la pedeapsa cu închisoarea. În această cauză, Curtea a fost foarte sensibilă la faptul că reclamantul, în calitatea sa de oficial al statului, a refuzat să aplice o hotărâre judecătorească, incitând la intoleranţă într-un context naţional sensibil la probleme etnice.

3. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului, vol. I, p. 806-808; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights; *F.G. Jacobs, R. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 415-461; *G. Dutertre*, Extraits clés de jurisprudence, p. 322-324.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Libertate religioasă

Dreptul oricărui individ sau comunităţi de a avea şi manifesta liber orice convingere religioasă.

Fr. *liberté de religion*
Eng. *freedom of religion*

1. Noţiune. Delimitări

În dimensiunea sa religioasă, libertatea prevăzută de art. 9 din Convenţie este o garanţie esenţială pentru identitatea credincioşilor şi pentru concepţia lor despre viaţă şi lume, reprezentând una din cele mai preţioase „cuceriri" ale unei societăţi democratice. Aceasta îi protejează însă şi pe atei, agnostici, sceptici sau indiferenţi, toţi urmând să-şi găsească locul într-o societate tolerantă.

În jurisprudenţa Curţii, nu există o definiţie a noţiunii de *religie*, art. 9 enumerând doar formele diverse pe care le poate lua manifestarea religiei sau convingerii. Totuşi, s-a statuat că acest articol nu protejează orice act motivat sau inspirat de o religie sau credinţă (*Kalac c. Turciei*). Pentru ca persoana să poată pretinde protecţia oferită de acest articol, convingerile sale trebuie să atingă un anumit grad de coerenţă, seriozitate, coeziune, durată şi importanţă (*Campbell şi Cosans c. Regatului Unit*). Simplele idei sau opinii nu intră în sfera de protecţie a art. 9 din Convenţie.

Atât fosta Comisie, cât şi actuala Curte de la Strasbourg au adoptat o viziune destul de generoasă în ceea ce priveşte noţiunea de religie sau convingere/credinţă. Astfel, au apreciat că pot beneficia de protecţia art. 9: religia creştină cu toate ramificaţiile sale (*Knudsen c. Norvegiei*), adepţii cultului Martorii lui Iehova (*Kokkinakis c. Greciei*), Armata Salvării (*Moscow branch of the Salvation Army c. Rusiei*), iudaismul (*D. c. Franţei*), islamismul (*Karaduman c. Turciei*), hinduismul (*ISKCON c. Regatului Unit*), şiismul (*X. c. Regatului Unit*), budismul (*X. c. Regatului Unit*), ateismul (*Angelini c. Suediei*), mişcarea Osho (*Leela Forderkreis E.V. ş.a. c. Germaniei*), convingerea scientologică (*Pastor X şi Biserica scientologică c. Suediei*), druidismul (*Chappell c. Regatului Unit*) etc.

Caracterul serios al convingerilor religioase şi al pretinsei dependenţe între o anumită manifestare exterioară şi convingerea intimă a individului au fost analizate în cauze care implicau plângeri individuale formulate de persoane aflate în detenţie. În genere, acestea invocau fie absenţa unor

BCU CLUJ / UNIVERSITY LIBRARY

anumite alimente sau modalităţi de preparare, fie a unor facilităţi în regimul de detenţie, care ar fi fost, în opinia lor, conforme convingerilor lor religioase. De cele mai multe ori, însă, afirmarea unor anumite convingeri religioase nu era decât un pretext pentru obţinerea unui regim de detenţie mai favorabil. Aspectul esenţial luat în considerare de fiecare dată a fost identificarea în cauză a unei legături directe şi absolut necesare între manifestarea exterioară pe care acesta dorea să îi fie permisă şi religia pretins a fi practicată de reclamant.

Fosta Comisie a statuat, de exemplu, că refuzul autorităţilor de a pune la dispoziţia reclamantului un anumit fel de mâncare, propriu manifestării unei anumite religii, dar care nu era în mod obişnuit practicată în statul membru reclamat, nu reprezenta o măsură de natură a încălca art. 9 din Convenţie. Acest articol nu implică pentru autorităţile penitenciare nici obligaţia de a pune la dispoziţia deţinuţilor anumite cărţi aferente religiei practicate (*X. c. Austriei*) sau aceea de a permite deţinuţilor să îşi lase barbă, conform propriilor convingeri religioase (*X. c. Regatului Unit*). Apartenenţa la o anumită religie nu poate justifica, din perspectiva art. 9, nici doleanţa deţinutului de a sta dezbrăcat, de a purta anumite haine sau de a nu-şi igieniza celula (*X. c. Regatului Unit*).

În cauza *Austrianu c. României* reclamantul s-a plâns de confiscarea de către autorităţile penitenciare a casetelor religioase şi a casetofonului. În speţă, chiar admiţând faptul că actul confiscării ar putea fi interpretat drept o ingerinţă în libertatea de religie a reclamantului, Curtea a reţinut că această privare nu l-a pus într-o imposibilitate absolută de a-şi manifesta religia. Mai mult, s-a observat că reclamantul ar fi avut posibilitatea ascultării casetelor la casetofonul existent în spaţiul special destinat activităţilor culturale, că a putut realmente lectura cărţi religioase şi că a participat la mai multe seminarii religioase în penitenciar. În concluzie, Curtea a statuat că restrângerea dreptului deţinuţilor de a avea anumite bunuri în celulă, lucruri care nu sunt absolut necesare pentru manifestarea religiei, reprezintă o măsură proporţională faţă de scopul legitim al apărării drepturilor şi intereselor altora şi a securităţii în penitenciar.

Pentru ca o „manifestare" să beneficieze de protecţie ea trebuie să fie suficient de intim legată de convingerea religioasă pe care afirmă că se bazează (*Skugar ş.a. c. Rusiei*).

Art. 9 nu poate fi interpretat ca protejând orice act motivat sau influenţat de o religie sau convingere religioasă (*Refah Partisi c. Turciei*). Astfel, religiile sau convingerile care nu respectă supremaţia legii, drepturile omului şi principiile statului democratic, printre care şi secularismul, se situează în afara protecţiei art. 9.

Totodată, acest articol, *per se*, nu poate justifica o cerere de azil, pe motivul că întoarcerea în ţara de origine ar duce la persecuţia reclamantului pe motive religioase. În cauza *X. şi T. c. Regatului Unit* Curtea a statuat că reclamanţii, cetăţeni pakistanezi care au solicitat azil în Marea Britanie, pentru că în ţara lor creştinii erau persecutaţi, nu se puteau folosit de acest articol, având în vedere că, de fapt, situaţia la care persoanele s-ar fi expus, în ipoteza returnării, ar cădea în sfera de protecţie a art. 2 sau 3 din Convenţie. În cazul unui raţionament contrar, respectiv al luării în considerare a art. 9 în acest gen de cauze, ar însemna instituirea în sarcina statelor părţi la Convenţie a unei obligaţii de a acţiona efectiv în calitate de garanţi indirecţi ai libertăţii religioase, pentru tot restul lumii.

Sunt beneficiarii garanţiilor prevăzute de art. 9 din Convenţie atât persoanele private, cât şi colectivităţile, cultele, recunoscute sau nu, la nivel intern. Începând cu anul 1979, instanţa europeană a statuat că o biserică sau un organ eclezial poate exercita, în numele fidelilor săi, libertatea de religie şi pe cea de manifestare a convingerilor religioase (pentru jurisprudenţa anterioară anului 1979 a se vedea cauza *Biserica X c. Regatului Unit*, iar pentru revirimentul expus anterior, cauza *Pastor X şi Biserica scientologică c. Suediei*).

În privinţa aspectului colectiv al libertăţii religioase, s-a apreciată că, având în vedere că aceste comunităţi religioase există în mod tradiţional şi universal sub forma unor structuri organizate, art. 9 trebuie interpretat în lumina art. 11 din Convenţie care protejează viaţa asociativă de orice ingerinţă nejustificată din partea statului. Plasat în acest context, dreptul fidelilor la libertate religioasă, care include şi dreptul la manifestarea publică colectivă a convingerii, înglobează şi dreptul acestora de a se asocia liber, în acest scop, fără ingerinţe arbitrare din partea statului.

2. Relaţia dintre stat şi culte

La nivelul statelor membre ale Consiliului Europei nu există o formă unitară pentru relaţia dintre puterea laică şi cea religioasă, aceasta fiind profund marcată de devenirea istorică a fiecărui stat, precum şi de rolul bisericii în acest parcurs. Astfel, unele state au religii de stat (Grecia, Marea Britanie), altele au un sistem de recunoaştere a cultelor religioase (România), altele un sistem concordatar (Spania, Italia), iar în altele cultele sunt organizate în aceeaşi formă ca şi celelalte asociaţii fără scop religios, fiindu-le aplicat acelaşi regim juridic ca oricărei alte forme asociative.

Indiferent de sistemul adoptat, statul are dreptul şi obligaţia reglementării la nivel naţional a exerciţiului colectiv al libertăţii religioase. În

materie, garanţiile art. 9 şi 11 din Convenţie se analizează deopotrivă, libertatea încălcată poate fi cea de asociere, însă fundalul şi, totodată, scopul final este exercitarea libertăţii religioase.

Dată fiind eterogenitatea anterior expusă, Curtea recunoaşte statelor părţi la Convenţie o largă marjă de apreciere pentru a decide cu privire la manifestarea cultelor la nivel naţional, în raport de puterea seculară.

Pentru a determina întinderea acestei marje, Curtea ţine cont, în principal, de necesitatea menţinerii unui adevărat *pluralism religios*, inerent conceptului de societate democratică. Totodată, statul trebuie să fie *neutru* în exercitarea dreptului său de reglementare a acestui domeniu.

În esenţă, Curtea subliniază că pluralismului şi regulile societăţii democratice oferă posibilitatea de a rezolva prin dialog, fără a recurge la violenţă, problemele cu care se confruntă un stat, chiar şi atunci când acestea şochează, deranjează.

Astfel, într-o societate democratică în care coexistă mai multe religii în rândul unei populaţii, poate să apară necesitatea de a restrânge această libertate pentru a concilia interesele diverselor grupuri şi pentru a asigura respectul convingerilor fiecărei persoane. Într-o astfel de ipoteză, rolul autorităţilor nu este de a curma cauza tensiunilor prin eliminarea pluralismului, respectiv prin interzicerea uneia din cele două convingeri religioase, ci de a asigura că grupurile în conflict se tolerează reciproc (*Serif c. Greciei*).

Libertatea de religie exclude totodată orice apreciere din partea statului asupra legitimităţii credinţelor religioase sau a modalităţilor de exprimare a acestora.

Autonomia comunităţilor religioase este indispensabilă pluralismului într-o societate democratică, plasându-se, astfel, în centrul protecţiei oferite de art. 9 (*Hassan şi Tchaouch c. Bulgariei*). Acest principiu interzice statului să oblige cultul să admită în rândul adepţilor săi sau să excludă dintre aceştia, anumite persoane (*Sviato-Mykhailivska Parafiya c. Ucrainei*). O altă ipoteză de manifestare a autonomiei este şi dreptul acestuia de a-şi stabili proprii conducători. Măsurile statului care ar favoriza un conducător sau un organ al unei comunităţi religioase divizate, sau care ar viza constrângerea unei comunităţi sau a unei părţi a acesteia de a o plasa sub o conducere unică, ar constitui o încălcare a libertăţii de religie. În opinia Curţii, în societăţile democratice, statul nu trebuie să întreprindă măsuri pentru a garanta ca comunităţile religioase să fie plasate sau să rămână sub o conducere unică (*Hassan şi Tchaouch c. Bulgariei*; *Mirolubovs ş.a. c. Letoniei*; *Sfântul sinod al Bisericii ortodoxe bulgare ş.a. c. Bulgariei*).

Totodată, art. 9 citit împreună cu art. 11 din Convenţie, garantează cultelor libertatea de a se organiza conform propriilor convingeri, dat fiind faptul că în activitatea lor, comunităţile religioase se supun unor reguli pe care adepţii lor le consideră, de cele mai multe ori, ca fiind de esenţă divină. Astfel, ceremoniile religioase şi structura internă a cultului are o semnificaţie şi o valoare sacră pentru fideli, statul neavând dreptul de a interveni.

În cazul în care cultele religioase sunt supuse unui sistem de recunoaştere la nivel naţional, statul trebuie să analizeze o astfel de cerere, cu respectarea art. 9 citit nu numai prin prisma art. 11, dar şi a art. 6 din Convenţie. Într-o asemenea procedură de recunoaştere, intervenţia unei autorităţi bisericeşti deja recunoscute la nivel intern nu va fi conformă cu imperativele parag. 2 al art. 9.

De exemplu, în cauza *Mitropolia Basarabiei ş.a. c. Republicii Moldova*, reclamanţii s-au plâns de refuzul autorităţilor de a recunoaşte Mitropolia Basarabiei, cult desprins din cel ortodox preexistent, însă afiliat Bisericii ruse. Indiferent de intenţiile schismatice ale reclamantei, Curtea a subliniat că obligaţia de neutralitate şi imparţialitate a statului este incompatibilă cu orice competenţă a statului de a aprecia legitimitatea convingerilor religioase şi cere statului să asigure ca grupurile în conflict să se tolereze reciproc, chiar dacă acestea provin din acelaşi cult religios, respectiv ortodox. Prin faptul că recunoaşterea noii Mitropolii a depins de voinţa unei autorităţi ecleziastice recunoscute prealabil, respectiv a Mitropoliei Moldovei, s-a apreciat că art. 9 din Convenţie a fost încălcat.

Totodată, pedepsirea unor persoane pentru manifestarea convingerilor religioase fără parcurgerea procedurii de recunoaştere legală, prevăzută la nivel naţional, reprezintă o măsură disproporţionată şi incompatibilă cu o societate democratică (*Masaev c. Republicii Moldova*).

Aspectul finanţării cultelor religioase a fost analizat de Curte în cauza *Asatruarfelagio c. Islandei*. În speţă, reclamanta, o asociaţie religioasă, se plângea de o discriminare faţă de biserica de stat recunoscută în Islanda, care primea un ajutor financiar substanţial şi fix din partea statului, spre deosebire de celelalte culte care beneficiau doar de o cotă parte dintr-un impozit reţinut de stat de la fiecare persoană. Curtea a apreciat că art. 9 din Convenţie nu a fost încălcat, nefiind dovedit faptul că diferenţa de finanţare ar fi pus asociaţia reclamantă sau pe membrii săi în imposibilitatea de a-şi manifesta credinţa. În privinţa art. 14 din Convenţie, s-a statuat că diferenţa de tratament între biserica de stat şi celelalte culte era justificată de diferenţa dintre obligaţiile pe care prima le avea faţă de populaţie şi celelalte confesiuni.

3. Relaţia dintre cult şi membrii săi

Principiul autonomiei expus anterior, care în relaţia dintre stat şi culte se traduce prin dreptul cultului de a se organiza şi activa liber de orice ingerinţă arbitrară din partea puterii laice, capătă noi valenţe în reglementarea relaţiei dintre cult şi membrii săi.

O primă observaţie este aceea că art. 9 din Convenţie nu garantează un drept la dizidenţă în interiorul unui cult. În caz de dezacord doctrinal sau organizaţional între comunitate şi un membru, libertatea de religie a celui din urmă se exercită prin facultatea pe care acesta o are de a părăsi comunitatea religioasă (*Sfântul sinod al Bisericii ortodoxe bulgare ş.a. c. Bulgariei*).

De exemplu, în cauza *X. c. Danemarcei*, Comisia a statuat că biserica nu este obligată să respecte libertatea religioasă a membrilor săi. Preoţii cultului se bucură de exerciţiul libertăţii lor de religie la momentul la care decid să facă parte din comunitatea religioasă. Ulterior acestui moment, ei au obligaţia de a respecta regulile edictate de cult, fără a putea pretinde protecţia statului în cazul în care sunt sancţionaţi de biserică pentru neîndeplinirea, de exemplu, a ritualului sau serviciului religios conform dispoziţiilor edictate la nivelul cultului. În speţă, reclamantul invocând libertatea sa religioasă, se plângea de ameninţările de excludere primite din partea cultului, provocate de obligaţia pe care el o impunea părinţilor copiilor care erau aduşi pentru a fi botezaţi, de a participa, în prealabil, la minim cinci slujbe anterior botezului. Impunând fidelilor exigenţe neprevăzute de convingerile religioase edictate de cultul însuşi, preotul-reclamant se plasa practic în afara normelor edictate de cult, cererea sa fiind respinsă de fosta Comisie ca inadmisibilă (*mutatis mutandis*, pentru libertatea de exprimare a se vedea cauza *Karlsson c. Suediei*).

O altă categorie de cauze pun problema dreptului de acces la instanţă a membrilor cultului care au fost sancţionaţi disciplinar de acesta, fie în sensul mutării fie al excluderii din comunitate.

Astfel, într-o cauză pronunţată împotriva Germaniei, *Hanna şi Peter Müller c. Germaniei*, Curtea a statuat că decizia instanţei civile de a nu examina legalitatea unei decizii pronunţate de cultul religios din care făceau parte reclamanţii şi care îi excludea pe aceştia din activitate, nu contravine dreptului de acces la instanţă protejat de art. 6 din Convenţie. În sens similar au fost pronunţate şi deciziile: *Dietrich Reuter c. Germaniei* şi *Andreas Baudler c. Germaniei*. În aceste cauze Curtea a apreciat că reclamanţii nu beneficiau de un drept substanţial, recunoscut la nivel intern, pentru a putea pretinde aplicabilitatea garanţiilor prevăzute

de art. 6 din Convenţie. În mod explicit, Curtea a validat raţionamentul instanţelor care au apreciat că deciziile pronunţate de cultele religioase din care făceau parte reclamanţii şi care puneau capăt serviciilor lor în cadrul cultului sau modificau elemente esenţiale ale acestui raport, nu se încadrau în contextul clasic al dreptului muncii, acestea ţineau de autonomia cultelor şi nu puteau fi, astfel, supuse controlului instanţei civile.

Similar, din cuprinsul deciziei *Eva Dudova şi Zdenek Duda c. Republicii Cehe* se poate reţine că instanţele naţionale sesizate cu o cerere a reclamanţilor, foşti preoţi, de verificare a modalităţii în care au încetat raporturile dintre ei şi Biserica husită, au apreciat că o eventuală decizie judiciară care ar fi impus cultului continuarea acestora, ar fi constituit o atingere inadmisibilă a autonomiei bisericeşti. În contextul art. 6 din Convenţie, Curtea a reţinut că procedurile demarate de reclamanţi la nivel intern nu purtau asupra unui drept cu caracter civil, pe care aceştia l-ar fi putut, în mod rezonabil, revendica, în dreptul intern. La aceeaşi concluzie a inaplicabilităţii art. 6 s-a ajuns şi în cauza *Ahtinen c. Finlandei* în raport de o acţiune în justiţie prin care preotul reclamant contesta decizia cultului de transferare a sa la o altă parohie.

Punerea în executare a unei hotărâri de evacuare, pronunţate de o instanţă ecleziastică, fără a o supune, în prealabil, unei proceduri de recunoaştere din partea instanţelor laice, nu a încălcat nici libertatea religioasă a reclamantului şi nici a dreptului său la un proces echitabil (*Kohn c. Germaniei*). S-a reţinut că principiul autonomiei cultelor ar fi împiedicat orice proces de evaluare şi analiză din partea instanţelor laice, a oportunităţii hotărârii de evacuare a unei persoane, care se pretindea singurul reprezentant al comunităţii evreieşti din Hanovra, luată de un for decizional al cultului mozaic.

În principiu, jurisprudenţa Curţii respectă maniera în care cultul religios alege să îşi reglementeze raporturile cu proprii preoţi. Supunerea acestor relaţii schemei clasice prevăzută de dreptul muncii nu este obligatorie, conţinutul raporturilor şi specificul acestora ţinând de autonomia fiecărui cult.

Deciziile anterior menţionate nu pot fi interpretate în sensul că mediul ecleziastic s-ar situa în afara statului de drept. Din raţionamentul Curţii din cauza *Siebenhaar c. Germaniei* reiese faptul că instanţa europeană apreciază că autonomia cultelor impune autorităţilor laice respectarea deciziilor lor de organizare internă, bazate de cele mai multe ori pe convingeri de sorginte religioasă. Această recunoaştere trebuie, însă, să opereze în limitele legii aplicabile pentru toţi, respectiv cu menţinerea

ordinii publice şi a drepturilor individuale garantate la nivel constituţional de fiecare stat membru la Convenţie.

Faptul că instanţele laice sesizate cu analiza raportului dintre cult şi un reprezentant al său, acceptă calificarea unei fapte drept abatere disciplinară, dată de organele ecleziastice, fără a analiza ele însele conţinutul unei astfel de abateri, nu constituie *per se* o încălcare a Convenţiei. Ceea ce însă instanţelor naţionale li se cere este să realizeze un examen concret de proporţionalitate între interesele individuale aflate în joc şi cele ale comunităţii religioase care se bucură de protecţia art. 9 privită împreună cu art. 11 din Convenţie.

Analizând pe tărâmul art. 8 din Convenţie, decizia Bisericii mormone de excludere a directorului pentru Europa a departamentului de relaţii publice, din cauza mărturisirii sale publice referitoare la relaţia sa extraconjugală, Curtea a statuat asupra neîncălcării acestei dispoziţii. S-a apreciat că obligaţiile crescute de loialitate pe care biserica le-a impus reclamantului, în virtutea funcţiei ocupate, nu contraveneau principiilor fundamentale ale statului de drept. Mai mult, încă de la momentul acceptării aderării la cultul religios, reclamantului îi erau cunoscute convingerile adoptate de comunitate, precum şi sancţiunea care ar fi intervenit în caz de neascultare (*Obst c. Germaniei*).

Pe de altă parte, într-o altă cauză pronunţată chiar în aceeaşi zi, luând în considerare situaţia particulară a reclamantului care nu era legat de comunitatea religioasă de o obligaţie de loialitate crescută similar dl. Obst, Curtea a concluzionat asupra încălcării art. 8. Astfel, în cauza *Schuth c. Germaniei*, reclamantului care ocupa funcţia de şef de orchestră în cadrul Bisericii Catolice, i s-a desfăcut contractul de muncă motivat de relaţia sa extraconjugală. Instanţele naţionale confirmaseră această măsură, deschizând, astfel, reclamantului posibilitatea de a se plânge în faţa Curţii de faptul că statul nu şi-a îndeplinit obligaţiile sale pozitive pe tărâmul art. 8, respectiv acelea de a i se respecta dreptul la viaţă privată contra unei măsuri de disponibilizare luată de Biserica Catolică, exclusiv pe baza relaţiei sale personale. În această hotărâre, Curtea a reproşat instanţelor germane absenţa unei analize concrete a raporturilor existente între reclamant şi cult, analiză care ar fi reliefat absenţa unei obligaţii de loialitate specifice relaţiei dintre un preot sau un înalt funcţionar şi cultul aferent şi care ar fi statuat asupra disproporţionalităţii măsurii de desfacere a contractului de muncă.

4. Manifestarea convingerilor religioase

În dimensiunea sa exterioară libertatea religioasă este una relativă, tocmai necesitatea protejării pluralismului şi a promovării spiritului de toleranţă, impunând statelor obligaţia de a reglementa modalităţile permise de exprimare a convingerii religioase. Orice limitare a acestei libertăţi trebuie să fie prevăzută de lege, să urmărească satisfacerea unui scop legitim şi să se dovedească a fi necesară într-un stat democratic.

Libertatea religioasă implică atât dreptul individului de a adera sau nu la o credinţă, pe acela de a o face publică, cât şi libertatea de a o practica activ sau nu (*Buscarini ş.a. c. San Marino*).

Interzicerea portului vălului islamic la cursuri şi în cadrul examenelor, în universităţile din Turcia, a fost apreciată de Marea Cameră ca întrunind cerinţele anterior menţionate (*Leyla Sahin c. Turciei*).

În mai multe cauze împotriva Franţei, Curtea a apreciat că excluderea unor elevi din unităţile de învăţământ publice din cauza portului unor semne vizibile şi ostentative de apartenenţă religioasă musulmană, era o măsură proporţională cu scopul urmărit de stat, respectiv drepturile şi libertăţile celorlalţi şi ordinea publică. Curtea a apreciat că statele au rolul de organizator neutru şi imparţial a exerciţiului manifestărilor religioase, veghind totodată la amenajarea tuturor intereselor aflate în joc (*Aktas c. Franţei*; *Bayrak c. Franţei*; *Singh c. Franţei*).

În cauza *Eweida ş.a. c. Regatului Unit* Marea Cameră a statuat că interdicţia aplicată de compania aeriană privată British Airways unei angajate de a purta o cruce vizibilă în timpul programului de serviciu, pentru singurul motiv că uniforma companiei nu include şi acest aspect religios, a fost apreciată ca fiind o ingerinţă disproporţionată în libertatea religioasă a reclamantei. În punerea în balanţă a celor două interese aflate în joc, instanţele naţionale au acordat o pondere nejustificată dreptului companiei la a-şi construi propria imagine în detrimentul libertăţii religioase a reclamantei. Mai mult, crucea pe care aceasta o purta era discretă, nefăcându-se dovada faptului că aceasta ar fi influenţat în vreun fel aparenţa profesională a angajatei.

În aceeaşi cauză, Curtea a statuat, însă, că interdicţia aplicată de o unitate medicală unei asistente medicale de a purta o cruce, în mod vizibil, în timpul programului de muncă ce presupunea interacţiune cu pacienţii, a reprezentat o măsură proporţională şi conformă exigenţelor art. 9 din Convenţie. Motivul care a stat la baza acestei interdicţii era mult mai serios decât cel avansat de compania aeriană, libertatea religioasă a reclamantei fiind limitată în scopul apărării sănătăţii pacienţilor pe care

aceasta îi îngrijea şi care fie se puteau agăţa de cruce, fie aceasta putea intra în contact cu o rană deschisă existând riscul unei infecţii.

În cauza *Francesco Sessa c. Italiei*, Curtea a reţinut că refuzul instanţei de a amâna o audiere în cadrul unor proceduri judiciare, la cererea avocatului, membru al cultului mozaic, având în vedere că data iniţial stabilită cădea într-o zi în care se serba o importantă sărbătoare religioasă, nu a lezat într-un mod disproporţionat libertatea religioasă a reclamantului. Acesta putea să-şi asigure substituirea, iar necesitatea apărării drepturilor justiţiabililor şi asigurarea judecăţii într-un termen rezonabil, justifica măsura luată.

Impunerea unei formule standard de jurământ religios este incompatibilă cu libertatea religioasă garantată de Convenţie (*Buscarini ş.a. c. San Marino*).

Un sistem naţional care instituie obligativitatea indicării în cartea de identitate a apartenenţei sale confesionale, nu corespunde exigenţelor Convenţiei. Astfel, în cauza *Sinan Isik c. Turciei*, Curtea a apreciat că libertatea de manifestare a religiei comportă şi un aspect negativ, respectiv dreptul oricărei persoane de a nu fi obligată să-şi declare apartenenţa religioasă.

Într-o serie de cauze pronunţate împotriva Greciei, Curtea a reţinut încălcarea art. 9 din Convenţie din cauza faptului că reclamanţii, participanţi la proceduri judiciare, în diferite calităţi, fie martori, fie acuzaţi, au fost obligaţi de a-şi devoala convingerile religioase odată cu indicarea identităţii, pentru a presta jurământul aferent sau a se consemna în mod corespunzător această apartenenţă în acte judiciare. La data faptelor, legea naţională prevedea ca persoana audiată să îşi declare obligatoriu apartenenţa religioasă şi, în cazul în care aceasta declara că nu aparţine vreunui cult, iar acest fapt era de natură a convinge autorităţile judiciare, i se permitea depunerea jurământului pe onoare şi conştiinţă [*Dimitras ş.a. c. Greciei (nr. 3)*].

Impozitarea donaţiilor primite de unităţile de cult poate constitui o ingerinţă disproporţionată în libertatea religioasă a acestora în măsura în care această taxare le pune pe acestea în imposibilitatea absolută a manifestării credinţelor lor religioase. *Per a contrario*, în măsura în care impozitarea practicată la nivel intern nu are ca efect tăierea resurselor vitale ale asociaţiei religioase (de exemplu într-un procent de aproximativ 24% din venituri), permiţând în continuare activitatea cultului, art. 9 din Convenţie nu este încălcat (*Sukyo Mahikari France c. Franţei*).

5. Referinţe bibliografice

Generale: *F. Sudre, J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.P. Marguenaud, S. Rials*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 636-639; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 425-443; *F.G. Jacobs, R. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 402-425; *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. 2, p. 742 şi urm.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Libertate sindicală

Formă specifică a libertăţii de asociere a angajaţilor în scopul protejării colective a acestora împotriva abuzurilor angajatorilor.

Fr. *liberté syndicale*
Eng. *freedom to form and join trade unions*

1. Aplicabilitate

Dispoziţiile art. 11 din Convenţie indică expres dreptul oricărei persoane de a forma sau de a se alătura unor sindicate existente, pentru protecţia intereselor sale. Din perspectiva Curţii, pentru a determina aplicabilitatea art. 11, nici nu e necesară calificarea asociaţie drept sindicat având în vedere că libertatea sindicală nu reprezintă altceva decât o formă particulară a libertăţii de asociere, nu un drept distinct (*Schmidt şi Dahlström c. Suediei*).

Membrii administraţiei de Stat, funcţionarii publici, nu pot fi excluşi complet din sfera de aplicare a art. 11. Convenţia permite totuşi autorităţilor să impună acestora din urmă „restricţii legale", care servesc unui scop legitim şi se dovedesc necesare într-o societate democratică. Restrângerile impuse celor trei grupuri menţionate în finalul parag. 2 al art. 11 din Convenţie, şi anume membrilor forţelor armate, ai poliţiei sau ai administraţiei de Stat, trebuie interpretate de o manieră restrictivă şi, prin urmare, trebuie să se limiteze la „exercitarea" drepturilor în cauză (*Demir şi Baykara c. Turciei*). Aceste restrângeri nu trebuie să afecteze, însăşi esenţa dreptului de a se asocia, chiar şi în materie sindicală. Este de datoria statului să demonstreze legalitatea restrângerilor impuse funcţionarilor în privinţa dreptului de a fonda sindicate.

Funcţionarii publici locali, care nu sunt implicaţi în administrarea afacerilor de stat, ca atare, nu pot fi, în principiu, consideraţi drept „membri ai administraţiei de Stat" şi, din acest considerent, nu li se poate limita dreptul de a se asocia şi constitui sindicate.

În cauza *Sindicatul Păstorul cel Bun c. României*, Curtea a apreciat că, aplicând criteriile incluse în Recomandarea nr. 198 a OIM, natura relaţiei dezvoltate între preotul ortodox şi biserica din care face parte prezintă elemente specifice unei relaţii de muncă. În ciuda particularităţilor acestei relaţii care fac dificilă distincţia între activităţile strict religioase şi cele preponderent economice ale unui preot, Curtea a apreciat că, având în

vedere formularea generală a art. 11, precum şi faptul că se admit restrângeri extinse ale acestei libertăţi, pentru anumite categorii de persoane, această întrepătrundere nu este suficientă pentru a scoate preoţii ortodocşi în afara domeniului de aplicare a acestui articol.

2. Forma negativă a libertăţii sindicale

Pe lângă dreptul oricărei persoane de a constitui sau de a se afilia la o organizaţie sindicală, pe cale jurisprudenţială s-a consacrat şi forma negativă a acestei libertăţi.

În cauza *Sigurdur A. Sigurjonsson c. Islandei*, Curtea a constatat încălcarea art. 11 din Convenţie din cauza obligaţiei instituite la nivel naţional, pentru şoferii de taxi, de a se afilia la Asociaţia conducătorilor de autovehicule Frami, în caz contrar fiind expuşi riscului de a nu-şi putea exercita meseria şi chiar de a fi amendaţi. Pentru a ajunge la concluzia că libertatea sindicală este protejată de Convenţie şi în forma sa negativă, Curtea a luat în considerare faptul că în majoritatea statelor membre nu exista o dispoziţie legală similară cu cea din Islanda, care obliga o persoană care dorea să exercite o meserie precum cea de şofer de taxi, de a se afilia la o anumită asociaţie, absenţa acestei afilieri echivalând cu imposibilitatea obţinerii licenţei sau pierderea ei. S-au mai luat în considerare şi dispoziţiile incluse în art. 11 parag. 2 din Carta drepturilor fundamentale sociale ale lucrătorilor adoptată în 1989, precum şi cele din Carta socială europeană din 1961. Având în vedere aceste instrumente internaţionale, precum şi principiul conform căruia Convenţia este un instrument viu care trebuie întotdeauna interpretat în lumina realităţilor prezente, Curtea a statuat că art. 11 trebuie înţeles ca incluzând în sfera sa de protecţie şi varianta sa negativă.

În cauza *Gustafsson c. Suediei*, Curtea a reiterat jurisprudenţa sa în materia libertăţii negative de asociere, însă, faţă de circumstanţele specifice ale speţei a ajuns la concluzia neîncălcării acesteia. Reclamantul s-a plâns de absenţa măsurilor pozitive din partea statului în contextul boicotării restaurantului său de organizaţiile sindicale din domeniu, din cauza refuzului său de afiliere la o anumită organizaţie patronală, apartenenţă care l-ar fi constrâns să accepte o anumită convenţie colectivă de muncă.

În speţă, reclamantul a afirmat că s-a opus aderării la o convenţie colectivă din motive de ordin politic şi filozofic, dorind să păstreze caracterul personal al relaţiei pe care o are cu angajaţii săi, contrar sistemului corporatist. Curtea a reţinut însă că reclamantul contesta în fapt un sistem tradiţional în Suedia conform căruia raporturile între partenerii

sociali erau reglementate în primul rând direct de către persoanele vizate mai curând decât prin intervenţia statului. Astfel, salariile, durata muncii, drepturile la concediu şi alte condiţii de muncă erau fixate prin convenţiile colective şi nu de către legislaţie. O altă caracteristică importantă constă în faptul că patronul nu trebuia să aibă posibilitatea de a se plasa într-o poziţie mai avantajoasă în raport cu concurenţii aplicând condiţii de muncă mai puţin bune decât cele prevăzute în convenţiile colective În fapt, în lipsa unei asemenea convenţii colective pentru reglementarea raporturilor între reclamant şi salariaţii săi, ultimii nu puteau beneficia de protecţia oferită în mare parte de legislaţia suedeză a muncii.

Constatând, astfel, faptul că reclamantul avea la dispoziţie două alternative, fie de a se afilia la o asociaţie patronală fie de a încheia el însuşi un contract colectiv de muncă, Curtea a apreciat că statului nu i se putea reproşa absenţa unei atitudini active în sensul protejării libertăţii negative de asociere a reclamantului.

În această privinţă s-a statuat că art. 11 din Convenţie nu garantează ca atare dreptul de a nu adera la o convenţie colectivă. Obligaţia pozitivă pe care articolul o impune Statului, inclusiv în ceea ce priveşte protecţia opiniei individuale, ar putea să se extindă asupra măsurilor legate de funcţionarea sistemului de negocieri colective, dar numai în cazul când acestea încalcă libertatea de asociere. Or, o restricţie care, ca în cazul speţei, nu contravine într-o modalitate importantă exercitării acestei libertăţi, chiar dacă provoacă un prejudiciu economic, nu atrage nicio obligaţie pozitivă în baza art. 11.

Legat de consacrarea libertăţii negative de asociere în formă sindicală, de menţionat este şi evoluţia jurisprudenţială în materia conformităţii cu libertatea de asociere a politicii de monopol sindical. Deşi, iniţial, art. 11 din Convenţie nu interzicea sistemul *closed shop*, în care muncitorii nu puteau fi angajaţi decât dacă se afiliau la o anumită organizaţie sindicală, ulterior, această orientare s-a modificat radical.

Astfel, în hotărârea *Young, James şi Webster c. Regatului Unit*, Curtea a constat încălcarea art. 11 din Convenţie din cauza practicii naţionale a monopolurilor sindicale (politica *closed shop*), apreciind că aceasta nu respecta libertatea individuală de gândire şi exprimare. În fapt, la nivel naţional exista o practică legiferată conform căreia, pe baza unui acord încheiat între organizaţia sindicală şi angajator, într-o anumită branşă, salariaţii erau obligaţi să se afilieze la un anumit sindicat, pentru a putea fi primiţi în profesie sau a-şi păstra slujba. În speţă, reclamanţii au fost obligaţi să se înscrie într-un anumit sindicat ca urmare a acestei politici

expuse anterior, implementate după ce ei îşi începuseră activitatea profesională.

Mai târziu, în cauza *Sorensen şi Rassmussen c. Danemarcei*, Marea Cameră, plasându-se pe tărâmul libertăţii negative a art. 11, a conturat conceptul de autonomie personală. Acesta a fost considerat drept un corolar esenţial al libertăţii de alegere a individului, libertate implicit garantată de art. 11 din Convenţie. Pentru ca drepturile prevăzute de acest articol să fie unele efective, statul este obligat să protejeze individul împotriva oricărui abuz de poziţie dominantă din partea sindicatelor.

Remarcăm faptul că hotărârea nu interzice cu desăvârşire politica *closed shop*, însă, faţă de circumstanţele de fapt ale cauzei, constată violarea art. 11 din Convenţie, ajungând la concluzia edictată, în principiu, că doar argumente puternice avansate de statele membre ar mai putea justifica o astfel de politică [F.G. Jacobs, R. White, C. Ovey, p. 472].

3. Conţinut

Jurisprudenţa Curţii în materie a evoluat constant din 1975, de la hotărârea *Sindicatul naţional al poliţiştilor belgieni c. Belgiei* până în prezent. În esenţă, s-a pus problema dacă prevederile convenţionale pot fi interpretate în aşa fel încât să garanteze dreptul sindicatelor la negocieri colective, la încheierea convenţiilor colective de muncă sau chiar dreptul la grevă.

Interpretările evolutive s-au concentrat asupra sintagmei incluse în art. 11 din Convenţie care se referă la scopul constituirii unui sindicat: *„pentru apărarea intereselor membrilor lor"*.

Iniţial s-a considerat că pe lângă dreptul de a se afilia sau nu la un sindicat sau acela de a fonda unul, art. 11 din Convenţie include şi dreptul organizaţiei sindicale de „a fi ascultată, consultată" în demersurile sale de protejare a intereselor membrilor săi. Sfera efectivă a conţinutului exerciţiului drepturilor sindicale ţinea însă de concepţia fiecărui sistem naţional, Curtea recunoscând statelor părţi o largă marjă de apreciere în acest domeniu.

Astfel, în cauza precitată, s-a apreciat că politica naţională de restrângere numărul organizaţiilor sindicale care trebuiau consultate într-un anumit sector de activitate, era compatibilă cu prevederile Convenţiei, ţinând de marja de apreciere a statului belgian.

În următoarea hotărârea relevantă în materie, *Schmidt şi Dahlstrom c. Suediei*, Curtea a indicat faptul că art. 11 din Convenţie nu garanta membrilor de sindicat un anumit tratament din partea statului, respectiv

dreptul de a beneficia retroactiv de beneficiul creşterii salariale, născut în temeiul unei noi convenţii colective. S-a mai indicat şi faptul că art. 11 nu garantează nici dreptul la consultări sindicale. Hotărârea nu consacră ca atare un drept la grevă în favoarea sindicatelor, ci doar punctează faptul că acesta ar reprezenta unul dintre cele mai importante şi eficiente mijloace de acţiune sindicală.

Liniile directoare actuale sunt stabilite de hotărârea Marii Camere pronunţată în cauza *Demir şi Baykara c. Turciei*. În speţă, s-a constatat că evoluţia jurisprudenţei Curţii cu privire la conţinutul dreptului la asociere sindicală este marcată de două principii directoare: *pe de o parte*, Curtea ia în considerare ansamblul măsurilor pe care Statul în cauză le-a întreprins în vederea asigurării libertăţii sindicale, ţinând cont de marja sa de apreciere; *pe de altă parte*, Curtea nu acceptă restrângerile care afectează elementele esenţiale ale libertăţii sindicale, elemente fără de care acea libertate ar fi lipsită de conţinut.

Din perspectiva Curţii, aceste două principii sunt corelative. Aceasta înseamnă că statul este, în principiu, liber să decidă asupra măsurilor pe care urmează să le întreprindă în vederea respectării prevederilor art. 11, dar el este, în acelaşi timp, obligat să ţină cont şi de elementele pe care jurisprudenţa Curţii le consideră drept esenţiale în contextul acestei libertăţi.

În această hotărâre Curtea a apreciat că în stadiu actual al jurisprudenţei sale următoarele aspecte sunt considerate drept elemente esenţiale ale dreptului de a se asocia: dreptul de a constitui şi de a se afilia la sindicate, interzicerea acordurilor de monopol sindical şi dreptul sindicatului de a convinge angajatorul să asculte ceea ce are a spune în numele membrilor săi.

Această listă nu este, însă, limitativă, ci, dimpotrivă, este într-o continuă evoluţie şi adaptare. Astfel, din perspectiva Curţii, limitarea drepturilor convenţionale trebuie interpretată în mod restrictiv, de o manieră care să asigure o protecţie efectivă a drepturilor omului.

Sub aspectul negocierii colective, având în vedere evoluţiile din dreptul muncii atât în plan naţional, cât şi internaţional şi luând în considerare practicile statelor membre în domeniu, revizuindu-şi jurisprudenţa, Curtea a stabilit că dreptul la negociere colectivă cu un angajator a devenit, în principiu, unul din elementele esenţiale ale „dreptului de a constitui şi de a se afilia la sindicate pentru apărarea intereselor sale" prevăzut de art. 11 al Convenţiei, subînţelegându-se că Statele îşi păstrează libertatea de a-şi organiza sistemul de o aşa manieră încât, dacă este cazul, să poată recunoaşte un statut special pentru sindicatele reprezentative.

Prin urmare, intră sub protecţia art. 11 din Convenţie dreptul la consultări sindicale şi negocieri a contractelor colective de muncă.

4. Refuzul înfiinţării

Poate cea mai severă ingerinţă în libertatea sindicală este aceea a refuzului autorizării înfiinţării acestuia. În cauza *Sindicatul Păstorul cel Bun c. României* Curtea a statuat că respingerea cererii de înregistrare a sindicatului format preponderent din clerici din cadrul Bisericii Ortodoxe Române, pe motivul necesităţii respectării principiului autonomiei cultelor, nu încalcă dreptul la liberă asociere prevăzut de art. 11 din Convenţie, fiind o măsură proporţională şi necesară într-o societate democratică. S-a subliniat faptul că autorităţilor naţionale le revine obligaţia de a veghea la respectarea, în cadrul cultelor religioase, atât a libertăţii de asociere, cât şi a autonomiei religioase. În principiu, Convenţia permite cultelor să aibă propriile atitudini referitoare la activităţile individuale sau colective ale membrilor săi care sunt în măsură să le submineze autonomia. Totuşi, nu este suficient ca un cult să afirme un astfel de risc de subminare pentru a justifica, din perspectiva art. 11, orice ingerinţă în libertatea sindicală a membrilor săi. Trebuie demonstrat, în funcţie de circumstanţele concrete incidente, că riscul invocat este unul real şi serios, iar ingerinţa în libertatea de asociere este una proporţională cu scopul urmărit, respectiv protejarea autonomiei cultelor.

Analizând în concret obiectivele sindicale prevăzute în statutul reclamantului (de exemplu promovarea liberei iniţiative, concurenţa, libertatea de exprimare, utilizarea grevei ca mijloc de presiune sindicală), în contextul statutului BOR şi a sistemului naţional care plasează la baza relaţiei stat-culte, principiul autonomiei acestora, Curtea a apreciat că decizia instanţei naţionale de a refuza înregistrarea sindicatului reclamant nu a fost una nerezonabilă.

În acest context s-a arătat că respectarea autonomiei comunităţilor religioase recunoscute de stat implică acceptarea de către acesta a dreptului comunităţilor religioase de a reacţiona, conform propriilor reguli şi interese, faţă de eventualele iniţiative dizidente. În această situaţie, autorităţilor naţionale nu le revine rolul de arbitru.

Prin urmare, refuzând înregistrarea sindicatului preoţilor ortodocşi, statul s-a abţinut de la orice implicare în organizarea şi funcţionarea BOR, respectând obligaţia de neutralitate ce-i revine în temeiul art. 9 din Convenţie.

5. Relaţia între sindicat şi membrii săi

Art. 11 din Convenţie garantează dreptul sindicatelor de a-şi stabili reglementări proprii şi criterii de selecţie a membrilor. Acest principiu a fost consacrat prin decizia *Johansson c. Suediei*, în care Comisia a statuat că decizia sindicatului de a impune membrilor lor obligaţia încheierii unei asigurări ţinea de competenţa sa stabilită conform propriului regulament şi nu s-a dovedit a fi una arbitrară, neîncălcându-se libertatea de asociere a membrilor de sindicat.

În cauza *Associated Society of Locomotive Engineers & Firemen (ASLEF) c. Regatului Unit*, Curtea a reiterat faptul că sindicatele se bucură de libertatea de a-şi stabili propriile reglementări în privinţa condiţiilor de admitere a membrilor lor, a formalităţilor administrative sau de plată a taxelor dar şi în privinţa unor domenii mai importante precum profesia potenţialului membru. Totuşi, pentru ca libertatea de asociere să fie una efectivă, statele au dreptul de a interveni în organizarea internă a sindicatului pentru a preveni abuzul acestuia determinat de poziţia sa faţă de membri sau terţi.

Totodată, Curtea a mai subliniat şi faptul că asociaţiilor care sunt protejate de dispoziţiile art. 11 din Convenţie, le este recunoscut dreptul de a-şi alege membrii, putându-se dovedi contrar scopurilor protejării libertăţii de asociere, absenţa oricărui tip de control al asociaţiei asupra membrilor săi.

În speţă, Curtea a statuat asupra încălcării art. 11 din Convenţie, apreciind că statul, prin intermediul instanţelor naţionale, nu a respectat justul echilibru între interesele sindicatului şi cele individuale, refuzând sindicatului posibilitatea de excludere a unui membru care devenise adept al unui partid politic care promova idei contrare cu ale sale. S-a mai reţinut şi faptul că simpla excludere din sindicat, sancţionată de instanţele naţionale, nu antrenase pentru persoana în cauză efecte în privinţa raporturilor sale de muncă sau aplicabilităţii în ceea ce îl priveşte a clauzelor contractului colectiv de muncă.

Recent, Marea Cameră a avut ocazia de a statua şi în privinţa limitelor libertăţii de exprimare a membrilor de sindicat faţă de angajator, în contextul activităţii sindicale. În cauza *Palomo Sanchez ş.a. c. Spaniei* s-a reţinut, din perspectiva art. 10 din Convenţie, interpretat în lumina art. 11, că membrii unui sindicat trebuie să aibă posibilitatea de a exprima în faţa angajatorului revendicările lor pentru îmbunătăţirea situaţiei lucrătorilor din întreprindere, libertatea de exprimare dovedindu-se o „condiţie *sine qua non* pentru dezvoltarea sindicatelor". Un sindicat care nu are posibilitatea de a-şi exprima liber ideile în acest cadru s-ar vedea într-

adevăr privat de un mijloc de acţiune fundamental. Prin urmare, pentru a asigura caracterul real şi efectiv al drepturilor sindicale, autorităţile naţionale trebuie să se asigure că sancţiuni disproporţionate nu descurajează reprezentanţii sindicali de la încercarea de a exprima şi apăra interesele membrilor lor.

Principala problemă care s-a pus în speţă a fost aceea de a stabili dacă statul pârât era obligat să garanteze respectarea libertăţii de exprimare a reclamanţilor anulând concedierea acestora pe motivul caracterului disproporţionat al măsurii cu scopul urmărit, protejarea demnităţii conducătorilor societăţii.

În primul rând, s-a remarcat faptul că nu s-a adus nicio atingere dreptului la libertate sindicală al reclamanţilor, concedierile având drept cauză doar conţinutul buletinului informativ, nicidecum afilierea lor sindicală. *În al doilea rând*, pentru a se pronunţa asupra proporţionalităţii măsurii, Curtea a ţinut seama, în special, de cuvintele folosite în caricatura publicată şi în articolele în litigiu, precum şi de contextul profesional în care au apărut acestea. În fapt, aceste articole conţineau acuzaţii adresate nu direct societăţii, ci unor persoane private. Or, s-a reamintit în acest sens, că limitele criticii admisibile sunt categoric mai stricte în raport cu persoanele particulare decât în raport cu politicienii şi funcţionarii aflaţi în exerciţiul funcţiilor lor. Publicaţia incriminată intervenea într-un litigiu de muncă în cadrul societăţii de la care reclamanţii revendicau anumite drepturi, cuvintele folosite nu constituiau o reacţie instantanee şi nechibzuită în cadrul unui schimb oral rapid şi spontan, care se caracterizează prin excese verbale, ci erau afirmaţii scrise, publicate în deplină luciditate şi afişate public în interiorul societăţii.

Curtea a reamintit că pentru a putea prospera, raporturile de muncă trebuie să se bazeze pe încredere între persoane. Chiar dacă buna-credinţă care trebuie respectată în cadrul unui contract de muncă nu implică o obligaţie de loialitate absolută şi nicio obligaţie de rezervă implicând supunerea lucrătorului faţă de interesele angajatorului, anumite manifestări ale dreptului la libertate de exprimare care ar putea fi legitime în alte contexte nu mai sunt legitime în cadrul în cadrul unui raport de muncă.

6. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului, ed. 1, vol. I, p. 821-828; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 536-549; *F.G. Jacobs, R. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 469-477; *G. Dutertre*, Extraits clés de jurisprudence, p. 332-337.

Libertatea de a primi sau de a comunica informaţii şi idei

Libertate fundamentală a omului inclusă în noţiunea generică de libertate de exprimare, ce presupune difuzarea liberă a informaţiilor sau ideilor, dar şi accesul la acestea în mod liber şi din diverse surse.

Fr. *la liberté de recevoir ou de communiquer des informations ou des idées*

Eng. *freedom to recieve and impart information and ideas*

1. Noţiune

Dreptul la libertatea de exprimare reprezintă o noţiune generică, deoarece cuprinde, în sine, două libertăţi: libertatea de opinie şi, respectiv, libertatea de informare. Cea de-a doua cuprinde libertatea de a primi sau de a comunica informaţii sau idei fără ingerinţe din partea autorităţilor publice şi fără a ţine seama de frontiere.

Noţiunea de *comunicare* are în vedere „relaţia" între „emiţătorul" unui „mesaj" şi „receptorul" acestuia. Libertatea de informare nu presupune numai libertatea de a difuza informaţii, ci are în vedere, de asemenea, libertatea cititorului, auditoriului, publicului în general, de a primi informaţii în mod liber şi din diverse surse. Este motivul pentru care art. 10 parag. 1 al Convenţiei vorbeşte despre „libertatea de a primi sau comunica informaţii ori idei" [Bîrsan, 2010, p. 779].

Comunicarea informaţiilor şi a ideilor se poate realiza prin orice mijloace tehnice şi priveşte nu numai opinii şi informaţii politice, sociale sau economice, ci şi expresia artistică sau informaţiile cu caracter comercial, fiind esenţial ca orice persoană să îşi poată exprima opiniile, condiţie esenţială a progresului societăţii.

Sub rezerva parag. 2 al art. 10 din Convenţie, libertatea de informare se aplică nu numai pentru „informaţii" sau „idei" privite sau considerate inofensive sau indiferente, dar şi pentru cele care contrariază, şochează sau neliniştesc; acestea sunt imperativele pluralismului, toleranţei şi spiritului de deschidere fără de care nu există societate democratică [*Handyside c. Regatului Unit*; *Sunday Times c. Regatului Unit (nr. 1)*].

Difuzarea informaţiei trebuie să aibă loc în mod liber, iar atingerea scopului de a asigura diversitatea ideilor şi pluralismul ar fi iluzorie dacă nu ar fi garantat, corelativ, şi liberul acces la aceeaşi informaţie.

2. Reglementări internaţionale în materie

Art. 10 din Convenţie; art. 19 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului; art. 19 din Pactul internaţional ONU cu privire la drepturile civile şi politice; art. 9 din Convenţia europeană cu privire la televiziunea transfrontalieră (5.05.1989); Rezoluţia celei de a 4-a Conferinţe ministeriale europene asupra politicii mass-media de la Praga, 7-8.12.1994; Rezoluţia Parlamentului European cu privire la nedivulgarea surselor de informare jurnalistică din 18.01.1994.

3. Aplicabilitate

Libertatea de informare trebuie să fie exercitată fără nicio ingerinţă din partea autorităţilor publice. Sub rezerva limitărilor prevăzute de dispoziţiile art. 10 parag. 2 al Convenţiei, conţinutul oricărui mesaj adresat publicului trebuie să fie liber, deoarece o societate democratică nu poate exista decât în măsura în care se bazează pe pluralism şi pe o diversitate de idei. Cu referire specială la presă, libertatea de informare este incompatibilă cu existenţa oricărui sistem de autorizare sau de cenzură prealabilă. în acelaşi timp, libertatea presupune responsabilitate. Nu există în viaţa socială libertate dincolo de orice limite [Bîrsan, 2010, p. 779].

Aceste limite privesc protecţia unor valori sociale şi a drepturilor şi reputaţiei aparţinând altor persoane. Depăşirea acestor limite este de natură să angajeze răspunderea civilă, administrativă sau chiar penală a celor care săvârşesc fapte ce se circumscriu într-un asemenea cadru. Principiul libertăţii de informare rămâne, însă, în toată substanţa sa şi se impune ca atare atât autorităţilor publice, cât şi oricăror alte persoane, fizice sau juridice.

Din punct de vedere al obligaţiilor impuse autorităţilor statale de dispoziţiile art. 10 din Convenţie, prima dintre ele este *negativă*, autorităţile statale fiind ţinute să nu facă nimic de natură a împiedica exercitarea libertăţilor garantate de text de către cei cărora le sunt recunoscute. *În al doilea rând*, instanţa europeană de contencios al drepturilor omului a arătat că exerciţiul real şi efectiv al libertăţii de exprimare nu presupune numai simpla îndatorire a autorităţilor statale de a se abţine de la orice ingerinţă, ci poate impune şi adoptarea unor *măsuri pozitive de protecţie*, care nu exclud chiar intervenţia lor în raporturile dintre indivizi (*Ozgur Gundem c. Turciei*, §§42-46). În concepţia Curţii, art. 10 al Convenţiei impune aşadar statelor obligaţii la un dublu nivel, anume unul *vertical*, în raporturile între autorităţile statale şi indivizi, şi altul *orizontal*, în raporturile între indivizi [Bîrsan, 2010, p. 771].

Spre exemplu, Curtea a considerat că responsabilitatea statului poate fi angajată în cazul în care nu şi-a respectat obligaţia pozitivă de a adopta o legislaţie internă prin care să asigure unei asociaţii care milita pentru protecţia animalelor un remediu împotriva refuzului unui canal de televiziune privat de a difuza un spot publicitar (*VgT Verein Gegen Tierfabriken c. Elveţiei*).

În jurisprudenţa sa, instanţa europeană a oferit interpretări deosebit de importante cu privire la domeniul de aplicare a art. 10 din Convenţie, în diverse sfere ale vieţii sociale, cu scopul de a încuraja pluralitatea de opinii, pe de o parte, dar şi pentru a limita, pe de altă parte, atingerile aduse altor libertăţi prin abuzul de drept.

Ca răspuns la concepţiile restrictive ale statelor privitoare la această materie, Curtea a statuat că art. 10 priveşte *toate categoriile de mesaje, indiferent de conţinutul acestora.* Astfel, în *Groppera Radio A.G. ş.a. c. Elveţiei*, Curtea a arătat că difuzarea de programe pe cale de unde herţiene, precum şi retransmiterea acestora prin cablu, intră sub incidenţa dispoziţiilor art. 10 din Convenţie, „fără a fi necesar a distinge după conţinutul programelor transmise".

Noile tehnici de informare, în special Internetul, intră în aceeaşi sferă de protecţie, însă aduc noi dificultăţi sau chiar provocări pentru drepturile omului, deoarece trebuie acţionat în scopul de a promova societatea informaţională, instrument de transparenţă şi de consolidare a democraţiei, dar trebuie luate în acelaşi timp precauţii pentru a preveni eventualele abuzuri şi criminalitatea informatică. Efectele nedorite ale internetului pot fi considerabile, fie că este vorba de identificarea informaţiei, de fiabilitatea sa ori de suprainformare [Renucci, 2009, p. 195].

În *Markt Intern Verlag GmbH şi Klaus Beermann c. Germaniei*, Curtea a reţinut că o publicaţie (buletin săptămânal pentru informarea cititorilor asupra evoluţiilor pieţei, în special despre practicile comerciale ale marilor întreprinderi comerciale şi ale furnizorilor acestora), deşi se adresa unui cerc limitat de comercianţi şi nu interesa publicul, conţinea *informaţii cu caracter comercial* care nu au a fi excluse din domeniul de aplicare a art. 10 parag. 1, deoarece *textul nu se aplică selectiv*, numai unor categorii de informaţii, idei sau moduri de exprimare, ci tuturor acestora.

În schimb, Curtea a reţinut că demnitatea profesiei, imperativele asigurării unei bune administrări a justiţiei, dreptul fiecărei persoane de a primi informaţii juridice în condiţii specifice spre a nu se ajunge la denaturarea acestei activităţi pot impune restrângerea posibilităţii pentru

un membru al baroului de a face publicitate comercială privitoare la activitatea sa (*Bergens Tidende ş.a. c. Norvegiei*).

În hotărârea *Autronic AG c. Elveţiei*, §47, Curtea a subliniat că art. 10 priveşte nu numai conţinutul informaţiilor, dar şi mijloacele prin care acestea sunt transmise sau captate, deoarece orice restricţie adusă acestora atinge însuşi dreptul de a primi şi comunica informaţii. Astfel, recepţia de programe de televiziune cu ajutorul unei antene – parabolică sau de orice fel – ţine de dreptul consacrat de primele două fraze ale art. 10 parag. 1, adică de libertatea de opinie şi de libertatea de a primi şi de a comunica informaţii, fără a fi necesar a se cerceta raţiunile şi scopurile pentru care titularul său înţelege să-l pună în valoare.

Libertatea de informare nu poate fi privită unilateral, deoarece mesajul liber transmis se adresează cuiva, el este receptat de o persoană, astfel că ea însăşi presupune încă o componentă, anume *libertatea de recepţionare a mesajelor* transmise, de orice natură ar fi acestea. Este vorba despre al doilea termen al noţiunii de „comunicare". Ea presupune dreptul de a primi, de a recepţiona toate informaţiile transmise prin mass-media, mai ales cele de interes general.

CEDO s-a pronunţat în repetate rânduri asupra importanţei libertăţii de comunicare într-o societate democratică. Astfel, în *Sunday Times c. Regatului Unit*, Curtea a decis încă din anul 1979 că într-o societate democratică este necesar a se admite discutarea într-un ziar a unei cauze de pe rolul instanţelor judecătoreşti, atunci când aceasta priveşte un interes general, în speţă fiind vorba despre sănătatea publică. Presa are îndatorirea de a informa opinia publică asupra tuturor problemelor de interes general, iar printre acestea se află, fără nicio îndoială, şi cele care privesc *funcţionarea justiţiei*, instituţie esenţială într-o societate democratică.

Presa reprezintă unul dintre mijloacele de care dispun responsabilii politici şi opinia publică spre a se asigura că judecătorii se achită de înaltele lor responsabilităţi, conform scopului misiunii ce le este încredinţată. Se cuvine, totuşi, să se ţină seama de rolul deosebit ce revine puterii judiciare în societate. Ca garant al justiţiei, valoare fundamentală a statului de drept, acţiunea sa are nevoie de încrederea cetăţenilor; de aceea, poate să apară necesară protejarea ei împotriva unor atacuri distructive, lipsite de fundament serios, mai ales că magistraţii sunt ţinuţi de obligaţia de rezervă care-i împiedică să reacţioneze într-o asemenea situaţie (*Prager şi Oberschlick c. Austriei*, §34).

În *P4 Radio Hele Norge ASA c. Norvegiei*, Curtea a reţinut că refuzul autorităţilor interne de a permite societăţii de radio reclamante să difuzeze

printr-un post de radio în tot sau în parte şedinţele de judecată într-o cauză ce avea ca obiect un triplu asasinat comis de un inculpat, cauză considerată de reclamantă drept „cea mai spectaculoasă şi cea mai mediatizată din istoria Norvegiei", a constituit o restrângere a dreptului de a alege şi a comunica informaţii, însă, motivele refuzului incriminat erau pertinente, suficiente şi proporţionale cu scopul urmărit, de a nu aduce atingere bunei administrări a justiţiei.

Având în vedere faptul că cel mai adesea informaţiile se transmit prin presă, instanţa europeană a subliniat mereu în jurisprudenţa sa că, din moment ce libertatea de expresie constituie unul din fundamentele esenţiale ale unei societăţi democratice, garanţiile acordate presei au o importanţă cu totul deosebită (*Goodwin c. Regatului Unit*), iar în *Lingens c. Austriei* ea a precizat rolul presei astfel: „dacă presa nu trebuie să depăşească limitele prevăzute în special pentru protejarea reputaţiei altuia, ei îi incumbă obligaţia de a comunica informaţii şi idei asupra problemelor dezbătute în arena politică, precum şi cele care privesc alte sectoare de interes public. La funcţia sa, care constă în a difuza informaţii, se adaugă dreptul pentru public de a le primi". Mai mult, pentru Curtea Europeană presa este *„câinele de pază" al unei societăţi democratice*, ea având tocmai rolul de a informa, de a controla şi de a relata despre toate domeniile de interes public, de la cele privitoare la responsabilităţi politice, la funcţionarea instituţiilor şi serviciilor publice, până la aprecierea oportunităţii de a beneficia de „servicii veterinare de noapte".

Prin divulgarea faptelor apte să intereseze publicul şi exprimarea unor opinii referitoare la acestea, jurnaliştii exercită rolul de „câine de pază" ce revine presei într-o societate democratică, contribuind astfel la transparenţa autorităţilor publice (*Băcanu şi SC „R" SA c. României*).

Dar, spre deosebire de art. 19 al Pactului internaţional cu privire la drepturile civile şi politice încheiat sub egida Naţiunilor Unite, art. 10 al Convenţiei europene a drepturilor omului *nu menţionează dreptul de a căuta în mod liber informaţii*. S-a spus, însă, că textul art. 10 este suficient prin el însuşi pentru a permite căutarea de informaţii fără a fi necesară menţionarea expresă a acestuia, deoarece nu este de conceput libertatea de a primi şi comunica informaţii şi idei dacă autorităţile publice ar impune obstacole la libera lor căutare. Aşa cum afirma reputatul profesor Roger Pinto, „a suprima libertatea de a căuta informaţii şi idei semnifică, evident, paralizarea dreptului de a le primi şi a le comunica". De aceea, o persoană, în special orice ziarist, poate să caute şi să adune informaţii de la cei dispuşi să le furnizeze [Bîrsan, 2010, p. 782-783].

Aşa fiind, instanţa europeană a arătat că libertatea de a primi informaţii interzice, în esenţă, autorităţilor statale să împiedice pe cineva să primească informaţii pe care o altă persoană aspiră sau consimte să le furnizeze (*Leander*, §74), însă nu se poate considera că art. 10 din Convenţie consacră o obligaţie a altora de a comunica informaţii.

Dreptul de a primi informaţii personale este protejat în unele situaţii de art. 8 al Convenţiei, pe temeiul apărării dreptului la viaţa privată (*Gaskin c. Regatului Unit*, §52). Totuşi, art. 10 nu acordă unui individ dreptul de a accede la un registru unde figurează informaţii privitoare la propria sa situaţie, nici nu obligă autorităţile statale ca acestea să-i fie comunicate (*Leander c. Suediei*).

În funcţie de natura informaţiilor, dreptul de a le primi poate intra în sfera *obligaţiilor pozitive* care decurg din art. 8 al Convenţie; în acest sens, Curtea a subliniat importanţa dreptului publicului la informare, drept consacrat în jurisprudenţa sa (*Taşkin ş.a. c. Turciei*, §119 şi *Giacomelli c. Italiei*, §83). Într-o cauză privind protecţia mediului, Curtea a reţinut că existenţa unui risc serios şi substanţial pentru sănătatea şi pentru binele reclamanţilor, impune statului să îşi îndeplinească obligaţia pozitivă de a adopta măsuri rezonabile şi adecvate capabile să protejeze drepturile reclamanţilor referitoare la respectarea vieţii lor private şi a domiciliului lor, precum şi dreptul de a se bucura de un mediu sănătos şi protejat, între care şi măsurile privind informarea publicului (*Tătar c. României*).

În ceea ce priveşte *mass-media*, instanţa europeană a arătat că lectura atentă a dispoziţiilor art. 10 din Convenţie permite să se constate că acest text nu interzice, prin el însuşi, orice restricţie prealabilă publicării unei opinii sau informaţii. Mărturie în acest sens sunt cuvintele „condiţii", „restrângeri", „a împiedica" care se regăsesc în cuprinsul lui. Dar asemenea restricţii prezintă mari pericole pentru asigurarea respectării libertăţii de exprimare, astfel că ele impun un examen amănunţit din partea instanţei europene, în special atunci când este vorba despre presă, deoarece „informaţia este un «bun perisabil», iar întârzierea publicării ei, chiar şi pentru o scurtă perioadă de timp, riscă foarte mult să o priveze de orice valoare şi orice interes" (*Observer şi Guardian c. Regatului Unit*, §60).

Curtea a arătat că o relatare obiectivă şi echilibrată cu privire la fapte şi activităţi de interes public poate fi făcută de jurnalişti sau de alte persoane pe căi diferite, în funcţie, printre altele, de mijloacele de comunicaţie în masă utilizate; nu revine nici instanţei europene şi nici jurisdicţiilor naţionale rolul de a se substitui presei pentru a indica tehnica de relatare pe care jurnaliştii au a o adopta (*Bladet Tromso şi Stensaas c. Norvegiei*, §63).

În *Frăsilă şi Ciocîrlan c. României,* Curtea a constatat încălcarea art. 10 din Convenţie prin neadoptarea unor măsuri eficiente şi necesare pentru a asista reclamanţii în executarea unei hotărâri judecătoreşti definitive şi executorii privind asigurarea accesului în spaţiul destinat serviciilor radiofonice. Curtea a observat că prezenta cauză nu priveşte imposibilitatea de a comunica anumite informaţii sau idei unor terţe persoane, ci modul de exercitare a unei profesii căreia Curtea îi recunoaşte rolul esenţial într-o societate democratică, şi anume acela de „câine de pază" [a se vedea *Von Hannover c. Germaniei (nr. 2)*, §102]. În concluzie, un element esenţial pentru libertatea de exprimare, şi anume modalitatea sa de exercitare, era în joc pentru reclamanţi. În cauză nu era vorba de o simplă vocaţie a exercitării unui astfel de drept, ci reclamanţii dispuneau de mijloacele tehnice care permiteau comunicarea de programe radio.

Curtea reţinut că posibilitatea de a scrie articole în ziare nu poate compensa libertatea jurnaliştilor de a alege modalitatea de exprimare. Or, conform jurisprudenţei Curţii, în afară de esenţa ideilor şi a informaţiilor exprimare, art. 10 din Convenţie protejează, de asemenea, modalitatea de exprimare a acestora (*Jersild c. Danemarcei*, §31; *News Verlags GmbH & Co.KG c. Austriei*, §§39-40 şi *Vérités Santé Pratique SARL c. Franţei*). În fapt, nu este de competenţa Curţii şi nici a instanţelor naţionale să se substituie presei pentru a afirma ce tehnică de redactare ar trebui să fie adoptată de jurnalişti (*Jersild*, §31). Este necesar să se ţină seama, de asemenea, de potenţialul impact al transmiterii unor opinii, care are o anumită importanţă atunci când este vorba despre libertatea de exprimare, deoarece se ştie că mijloacele de informare în masă audiovizuale au adesea efecte mult mai imediate şi puternice decât presa scrisă (*Purcell ş.a. c. Irlandei*).

Consacrând aceste libertăţi, art. 10 înţelege, totuşi, să recunoască posibilitatea pentru statele contractante să supună societăţile de radiodifuziune, de cinema sau de televiziune unui regim de *autorizaţii prealabile*; un asemenea regim urmăreşte să asigure respectarea intereselor individuale în concordanţă cu cele colective, sociale, realizarea echilibrului social într-un domeniu de o covârşitoare importanţă pentru asigurarea realizării imperativelor unei societăţi democratice, bazată pe pluralismul ideilor şi ale opiniilor membrilor ei [Bîrsan, 2010, p. 776].

Protecţia surselor de documentare şi de informare ale jurnaliştilor constituie o problemă esenţială, deoarece garantarea libertăţii de exprimare prin presă trebuie să includă şi dreptul de a primi informaţii care să poată fi retransmise. Astfel cum s-a arătat în jurisprudenţa istorică a

B.C.U. M. EMINESCU" IAŞI

Curții, protecția surselor jurnalistice este una din pietrele de temelie ale libertății presei. Absența unei astfel de protecții ar putea descuraja sursele jurnalistice să ajute presa în informarea publicului pe teme de interes general. Ca urmare, presa ar putea fi incapabilă să joace rolul său esențial de „câine de pază" al democrației, iar capacitatea sa de a furniza informații precise și de încredere s-ar diminua. De aceea, un ordin de divulgare nu ar putea fi în conformitate cu articolul 10 din Convenție decât dacă este justificat de un interes public superior (*Goodwin*, §39). În aceeași logică, instanța europeană a statuat că *perchezițiile ce au ca obiect descoperirea surselor de informare utilizate de un ziarist* constituie, chiar dacă au rămas fără vreun rezultat concret, un act mai grav decât o somație judiciară ce ar avea ca obiect divulgarea identității sursei, deoarece anchetatorii care, aflați în posesia unui mandat de percheziție, surprind un ziarist la locul său de muncă au, pe această bază, puteri de investigare foarte largi, derivate din împrejurarea că acest mandat le permite, prin definiție, accesul la orice documentație deținută de ziaristul în cauză (*Roemen și Schmit c. Luxemburgului*, §57).

În ceea ce privește limitele libertății de exprimare, lectura dispozițiilor cuprinse în art. 10 parag. 2 impune următoarele observații: a) *mai întâi*, exercițiul libertății de exprimare presupune „îndatoriri și responsabilități"; b) *în al doilea rând*, avându-se în vedere importanța socială deosebită a acestei libertăți, exercițiul ei poate fi supus unor „formalități, condiții, restricții sau sancțiuni", ceea ce semnifică recunoașterea posibilității pentru stat de a exercita anumite „ingerințe" în exercițiul acestei libertăți fundamentale; c) *în al treilea rând*, aceste ingerințe trebuie să îndeplinească anumite condiții prevăzute de text, adică: *să fie prevăzute de lege*; să urmărească un *scop legitim*; să fie *necesare într-o societate democratică*, condiție prin prisma căreia instanța europeană apreciază și *proporționalitatea* ingerinței cu scopul urmărit prin producerea ei. „Scopul legitim" este dat de interesele de ordin general și de cele individuale prevăzute de parag. 2 al art. 10 [Bîrsan, 2010, p. 809].

În *V.D. c. României*, în care reclamantul, în calitate de persoană privată de libertate, s-a plâns că nu a putut urmări buletinul de știri televizat, Curtea a reținut caracterul vădit nefondat al plângerii, arătând că, în măsura în care nu este vorba despre o interdicție totală privind accesul la presă, ci mai degrabă de constrângeri de program inerente vieții în detenție, această ingerință apare ca fiind *necesară într-o societate democratică* (a se vedea și *Sotiropoulou c. Greciei*).

Într-un caz în care instanţele naţionale au interzis comunicarea de informaţii privitoare la un serviciu considerat licit în alte state, cum ar fi întreruperea voluntară de sarcină, cu motivarea că în statul în cauză avortul era interzis, Curtea a decis că limitările privitoare la informaţiile despre activităţi care, dincolo de implicaţiile lor morale, apar ca tolerate de autorităţile naţionale dintr-un anumit stat sunt susceptibile de a fi controlate de ea sub aspectul apărării libertăţii de informare, garantată de art. 10, într-o societate democratică (*Open Door şi Dublin Well Woman c. Irlandei*).

Interdicţia impusă de jurisdicţiile franceze unei edituri de a continua difuzarea unei cărţi scrise de un jurnalist şi de medicul personal al fostului preşedinte al Franţei, deşi aceasta contribuia la o dezbatere de interes general, în special cu privire la dreptul cetăţenilor de a fi informaţi despre afecţiunile grave de care suferă şeful statului şi la aptitudinea unei persoane grav bolnave de a candida la funcţia supremă în stat, a reprezentat o încălcare a art. 10 din Convenţie (*Editura Plon c. Franţei*). În aceeaşi cauză, Curtea a considerat că, fiind organizate pentru a furniza autorilor un suport, „editurile participă la exercitarea libertăţii de exprimare şi, în consecinţă, le revin în mod indirect aceleaşi «îndatoriri şi responsabilităţi» ca şi autorilor respectivi, în ceea ce priveşte difuzarea informaţiilor".

4. Referinţe bibliografice

***Specifice*:** *C. Bîrsan*, Libertatea de exprimare în Convenţia europeană a drepturilor omului, în Studii juridice şi economice, Universitatea „Nicolae Titulescu", Ed. Economica, 2001, p. 11 şi urm.; *C.-L. Popescu*, Hotărârea CEDO din 28 septembrie 1999 în cauza Dalban contra României şi consecinţele acesteia pentru aplicarea corectă de instanţele judecătoreşti din România a dreptului la liberă exprimare prin presă, în Dreptul nr. 2/2000, p. 61 şi urm.; *R. Pinto*, La liberté d'information et l'opinion en droit international, Ed. Economica, Paris, 1984, p. 96.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 767-855; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 178 şi urm.; *D. Bogdan, M. Selegean*, Drepturi şi libertăţi fundamentale în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului, p. 459 şi urm.

Locus standi

Calitatea procesuală activă în sistemul convenţional într-un sens mai larg decât cel de *victimă*, fie ea directă, indirectă sau potenţială.

Fr. *locus standi*
Eng. *locus standi*

1. Cererile inter-statale

Procedurile inter-statale sunt deschise promovării interesului comun al statelor părţi la Convenţie şi au drept obiectiv să asigure respectarea standardelor comune în materia drepturilor omului. Astfel, un stat poate iniţia proceduri, în baza art. 33, nu doar în vederea impunerii respectării drepturilor propriilor cetăţeni, ci şi pentru respectare drepturilor cetăţenilor statului pârât ori chiar ale altor persoane, indiferent de cetăţenia sa şi indiferent dacă pretinsa încălcare a drepturilor omului afectează sau nu interesul naţional al statului în cauză. Se deduce de aici caracterul obiectiv al Convenţiei, dat fiind faptul că principiul reciprocităţii nu-şi găseşte aplicarea în astfel de situaţii.

De asemenea, Comisia a statuat că un stat nu este împiedicat să iniţieze proceduri în temeiul art. 33 (art. 24, în vechea formă a Convenţiei) pe motiv că ea priveşte chestiuni în legătură cu care statul reclamant însuşi a formulat rezerve la momentul ratificării (*Franţa, Norvegia, Danemarca, Suedia şi Olanda c. Turciei*). Mai mult, nerecunoaşterea de către statul pârât a statului reclamant nu-l poate împiedica pe acesta din urmă să formuleze plângeri în baza art. 33. Comisia a arătat că dând posibilitatea guvernelor să evite „protecţia colectivă" a drepturilor consacrate de Convenţie, pe baza argumentului că statul reclamant nu este recunoscut de statul pârât, ar reprezenta o abdicare de la scopul Convenţiei (*Cipru c. Turciei*).

Pentru a stabili în ce măsură statul cipriot avea *locus standi* în cauza respectivă, Comisia şi-a bazat motivare pe practica internaţională, în special cea a Consiliului Europei. De altfel, ulterior, CEDO a reafirmat această concluzie în cauza *Loizidou c. Turciei* (referitoare la excepţia preliminară privind lipsa calităţii procesuale active a guvernului reclamant).

2. Cererile individuale

Pe lângă calitatea de **victimă**, ce face obiectul unei explicitări separate în cuprinsul prezentei lucrări, practica CEDO în privința art. 34 din Convenție face necesară lămurirea unor aspecte suplimentare.

Din acest punct de vedere, CEDO a stabilit, gradual, criterii cu privire la competența sa *ratione personae*, iar jurisprudența sa s-a dovedit flexibilă și evolutivă, tocmai în vederea asigurări efectivității drepturilor garantate de Convenție. După cum s-a spus, centralitatea noțiunii de victimă în sistemului convențional a făcut ca lista entităților îndreptățite să formuleze plângeri în fața CEDO să fie lăsată deschisă, mai degrabă decât să se stabilească o rigidă categorisire a lor. În orice caz, acest lucru s-a făcut prevăzându-se că eventualele categorii suplimentare de „victime" (*lato sensu*) trebuie să aibă o legătură directă cu faptele descrise în plângerea inițială adresată CEDO.

Astfel, CEDO a reținut că o asociație care a fost parte la procedurile inițiate în fața instanțelor interne în vederea apărării intereselor membrilor săi poate fi considerată o victimă, în sensul art. 34, a pretinselor încălcări ale Convenției (*Asociația pentru Protecția Cumpărătorilor de Mașini ș.a. c. României*; *Gorraiz Lizarriga ș.a. c. Spaniei*).

Încă din 1975, extinderea noțiunii autonome de „victimă" a fost ridicată în fața fostei Comisii în cauza *H. Becker c. Danemarcei*, cunoscută și sub numele de *Vietnamese Orphans* case. Reclamantul nu a pretins să fie el însuși victima directă a încălcării Convenției, ci orfanii vietnamezi (afectați de riscul de a fi trimiși în Vietnam, având în vedere politica guvernului danez în materia repatrierii) erau, în termenii Comisiei, „adevărații reclamanți și victimele potențiale". Totuși, ei depindeau de reclamant (fiind orfani), iar Comisia a acceptat că reclamantul fusese însărcinat (*entrusted*) cu îngrijirea copiilor în locul părinților lor. În consecință, a considerat că reclamantul, în ceea ce privește introducerea cererii, era o „victimă indirectă" prin aceea că avea un „interes personal valid în ceea ce privește soarta/bunăstarea copiilor".

Observăm o folosire succesivă în cauza respectivă a conceptelor de „victimă potențială" (cu privire la copiii orfani) și „victimă indirectă" (cu privire la reclamant). Pentru acuratețe, apreciem că recunoașterea calității procesuale active a reclamantului poate fi privită prin prisma conceptului mai larg de *locus standi*, ce excedează conceptul de „victimă", cu cele trei categorii amintite mai sus.

De altfel, problema s-a pus și în fața Comisiei Interamericane a Drepturilor Omului, în aplicare art. 44 din Convenția interamericană, ce

are un conţinut similar art. 34 din Convenţie, cu excepţia faptului că nu prevede condiţia ca „persoana, grupul de persoane sau organizaţia non-guvernamentală" ce se adresează organelor din sistemul inter-american să se pretindă victime ale unei încălcări a Convenţiei interamericane. De aceea, s-a operat cu noţiunea mai largă de *legitimatio ad causam*.

În acest sens, în hotărârea sa din 4.09.1998, pronunţată în cauza *Castillo Petruzzi ş.a. c. Peru*, Curtea Inter-americană a respins excepţia preliminară a statului pârât care contesta *legitimatio ad causam* a organizaţiei non-guvernamentale ce depusese plângerea în numele a patru persoane aflate în detenţie. Astfel, Curtea Interamericană a atras atenţia asupra importanţei dreptului la recurs individual, arătând că interpretarea largă a dreptului de a formula plângeri şi petiţii reprezintă o caracteristică a sistemului internaţional de protecţie a drepturilor omului (§77) şi că Convenţia interamericană atribuie *locus standi* nu doar oricărei persoane ori grup de persoane, ci şi oricărei entităţi non-guvernamentale recunoscute în mod legal într-unul sau mai multe state membre (şi nu neapărat în statul pârât).

Revenind la sistemul de protecţie al drepturilor omului din cadrul Consiliului Europei, trebuie amintit faptul că, spre deosebire de art. 44 din Convenţia interamericană, art. 34 din Convenţie face referire expresă la calitatea de victimă. De aceea, în mod evident, sfera acestui din urmă text este mai restrânsă, iar interpretarea sa nu poate fi făcută astfel încât să fie lipsită de relevanţă condiţionarea expresă pe care o face textul însuşi. Chiar şi în cauza *Vietnamese Orphans*, reclamantului i s-a recunoscut *locus standi* într-un context în care acesta avea un „interes personal valid în ceea ce priveşte bunăstarea (*welfare*) copiilor". În plus, în lipsa părinţilor ori a altor persoane împuternicite să-i reprezinte, nu existau alternative în ceea ce priveşte reprezentarea lor.

Mai recent, în cauza *Nencheva ş.a. c. Bulgariei* s-a pus problema dacă un ONG activând în domeniul drepturilor omului are *locus standi* în faţa Curţii, în măsura în care solicită constatarea încălcării dreptului la viaţă al unor copii orfani ori abandonaţi, decedaţi în condiţii suspecte într-un stabiliment al statului.

Cu acest prilej, Curtea s-a aplecat asupra întrebării dacă, în interesul justiţiei şi al exigenţei protejării efective a drepturilor şi libertăţilor individuale se pot admite măsuri excepţionale, în scopul asigurării participării publicului şi al reprezentării victimelor care nu sunt în măsură să lupte pentru apărarea propriilor drepturi. Având în vedere circumstanţele speţei şi, în particular, faptul că ONG-ul nu a făcut dovada aducerii

acestor probleme la cunoştinţa autorităţilor naţionale înaintea sesizării CEDO, s-a constatat că cererea adresată Curţii era o simplă cerere de autorizare a reprezentării persoanelor decedate ale căror rude nu erau cunoscute ori nu îşi manifestaseră intenţia de a participa la procedurile interne. În consecinţă, excepţia lipsei calităţii de victimă a fost admisă de către CEDO şi cererea a fost respinsă ca inadmisibilă *ratione personae* (§93).

Per a contrario, pentru ipoteza în care entitatea non-guvernamentală s-ar implica în procedurile interne, în numele unor persoane decedate, lipsite de rude sau de reprezentanţi legali, după decesul acestora, Curtea nu a avut prilejul să pronunţe o hotărâre până la acest moment. Regăsim această problematică în cauza *Centrul pentru Resurse Juridice, în numele lui Valentin Câmpeanu c. României*, aflată în prezent pe rolul Marii Camere a Curţii.

În orice caz, pentru a examina conformitatea cu cerinţele calităţii procesuale (*locus standi*), aşa cum sunt ele statuate în jurisprudenţa CEDO de până acum, trebuie luate în calcul următoarele elemente: **a)** vulnerabilitatea victimei directe; **b)** legătura dintre reprezentant şi victimă; **c)** (in)existenţa unei alternative de reprezentare.

3. Câteva remarci referitoare la sistemul românesc

În legislaţia românească merită semnalată o dispoziţie specială din O.G. nr. 137/2000 privind prevenirea şi sancţionarea tuturor formelor de discriminare. Astfel, potrivit art. 28 alin. (1) *„organizaţiile neguvernamentale care au ca scop protecţia drepturilor omului sau care au interes legitim în combaterea discriminării au calitate procesuală activă în cazul în care discriminarea se manifestă în domeniul lor de activitate şi aduce atingere unei comunităţi sau unui grup de persoane.*

Potrivit alin. (2) al aceluiaşi articol *„organizaţiile prevăzute la alin. (1) au calitate procesuală activă şi în cazul în care discriminarea aduce atingere unei persoane fizice, la cererea acesteia din urmă".*

Suntem, aşadar, în situaţia în care statul recunoaşte în mod expres *locus standi* unor organizaţii non-guvernamentale, într-un domeniu particular, cel referitor la combaterea discriminării. În cazul unei comunităţi sau grup de persoane nu este necesar mandatul, în timp ce în cazul unei persoane fizice acest mandat este cerut prin lege.

Ce se întâmplă, însă, în cazul în care, după epuizarea căilor interne de atac, ONG-ul specializat în prevenirea şi combaterea discriminării formulează plângere în faţa CEDO? În ipoteza alin. (1), credem că nu

poate fi contestată calitatea procesuală activă a acesteia, potrivit art. 34 din Convenţie. Aceeaşi concluzie se poate desprinde în ipoteza alin. (2), dacă a participat la procedurile interne, la cererea persoanei fizice lezate.

4. Referinţe bibliografice

Generale: *D.J. Harris, M. O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley*, Law of the European Convention of Human Rights, p. 760-761; *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 175-210, *A.A. Conçado Trindade*, The Access of Individuals to International Justice, p. 130-131.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Marea Cameră

Cea mai importantă formaţiune de judecată a Curţii Europene a Drepturilor Omului, formată din 17 judecători.

Fr. *la Grande Chambre*
Eng. *Grand Chamber*

1. Atribuţii

Principala competenţă a Marii Camere constă în soluţionarea plângerilor individuale şi interstatale în următoarele 3 situaţii:

- desesizarea unei Camere în favoarea Marii Camere, atunci când cererea analizată ridică o problemă gravă privind interpretarea Convenţiei sau a Protocoalelor sale, sau dacă soluţionarea acesteia poate conduce la o contradicţie cu o hotărâre pronunţată anterior de Curte (art. 30 din Convenţie);
- reanalizarea unei cauze, atunci când în urma unei hotărâri pronunţate de o Cameră se formulează o cerere de trimitere spre reanaliză a cauzei, iar această cerere este acceptată de către colegiul de 5 judecători al Marii Camere (art. 43 din Convenţie);
- solicitarea *Comitetului Miniştrilor* de a se pronunţa cu privire la refuzul unui stat de a executa o hotărâre definitivă pronunţată de Curte (art. 46 parag. 4 din Convenţie).

Din analiza primelor două atribuţii jurisdicţionale ale Marii Camere, rezultă că aceasta este formaţiunea de judecată a Curţii care are sarcina de a asigura unitatea şi coerenţa jurisprudenţei CEDO. În acest sens, e de subliniat că hotărârile pronunţate de Marea Cameră sunt definitive în toate situaţiile.

Cât priveşte cea de-a treia atribuţie, scopul acesteia este acela de a îmbunătăţi procesul de supraveghere a executării hotărârilor CEDO, constituind un mijloc de presiune asupra statelor care nu execută rapid şi complet hotărârile instanţei europene. Până în prezent însă, Curtea nu a fost sesizată cu o astfel de cerere – a se vedea *executarea hotărârilor CEDO.*

Alături de aceste atribuţii jurisdicţionale, Marea Cameră exercită şi atribuţia consultativă a Curţii, ei revenindu-i sarcina de a examina cererile de aviz consultativ formulate de Comitetul Miniştrilor (art. 47 raportat la art. 31 din Convenţie).

BABEŞ-BOLYAI UNIVERSITY LIBRARY

2. Organizarea şi funcţionarea

Marea Cameră este compusă din 17 judecători cărora li se alătură cel puţin 3 judecători supleanţi, care vor putea înlocui pe acei judecători ai Marii Camere care nu ar putea participa la judecată.

Astfel, în vederea asigurării unităţii de jurisprudenţă, din Marea Cameră fac parte preşedintele şi vicepreşedinţii Curţii, preşedinţii Secţiilor şi alţi judecători, la desemnarea cărora se ţine seama de necesitatea asigurării unui echilibru din punct de vedere geografic şi al diversităţii sistemelor juridice existente în cadrul statelor părţi. Judecătorul ales în numele unui stat parte la litigiu este membru de drept al Marii Camere.

În situaţia desesizării, Marea Cameră cuprinde toţi membrii Camerei care s-a desesizat. Din contră, în cazul trimiterii cauzei spre reanaliză în virtutea art. 43, niciun judecător al Camerei care a pronunţat hotărârea nu poate face parte din Marea Cameră, cu excepţia preşedintelui Camerei şi a judecătorului care a participat în numele Înaltei Părţi Contractante interesate.

Procedura de analiză a unei cereri în faţa Marii Camere este similară cu cea din faţa unei Camere – a se vedea *Curtea Europeană a Drepturilor Omului*. O diferenţă notabilă între cele două proceduri constă în faptul că, în practică, în cauzele aflate în faţa Marii Camere se organizează de regulă audieri, în timp ce astfel de audieri constituie o excepţie în faţa unei Camere.

3. Competenţă

3.1. Desesizarea în favoarea Marii Camere

Textul art. 30 din Convenţie prevede două ipoteze în care o Cameră se poate desesiza în favoarea Marii Camere.

Prima dintre ele presupune existenţa unei probleme grave privind interpretarea Convenţiei sau a Protocoalelor sale. În principiu, această ipoteză presupune existenţa unei chestiuni noi, care n-a mai fost anterior analizată de Curte şi, dată fiind importanţa acesteia, se impune ca jurisprudenţa în acel domeniu să fie stabilită printr-o primă hotărâre a Marii Camere. În situaţia unor cereri ulterioare având un obiect similar, Camerele ar trebui să urmeze jurisprudenţa stabilită de Marea Cameră.

Cea de-a doua ipoteză priveşte o posibilă modificare a jurisprudenţei Curţii. S-a considerat că în situaţia în care se justifică un reviriment al practicii judiciare a instanţei de la Strasbourg, indiferent dacă hotărârile anterioare date în acel domeniu aparţin unei Camere sau Marii Camere, se

impune ca aceasta din urmă să se pronunţe asupra schimbării de jurisprudenţă, în vederea păstrării coerenţei practicii Curţii.

Marea Cameră poate fi sesizată fie doar cu fondul cauzei, fie atât cu admisibilitatea cererii, cât şi cu fondul acesteia. Astfel, dacă problema gravă sau posibila schimbare de jurisprudenţă privesc admisibilitatea cererii, desesizarea va cuprinde în mod firesc şi chestiuni legate de admisibilitate.

Potrivit reglementării actuale, procedura desesizării este una facultativă, Camera având posibilitatea, iar nu obligaţia de desesizare. În plus, atunci când Camera îşi manifestă intenţia de a se desesiza, părţile au posibilitatea de a se opune desesizării, opoziţia lor având valoarea unui veritabil drept de veto (art. 72 din Regulamentul Curţii). Aceste două caracteristici – caracterul facultativ al desesizării şi posibilitatea părţilor de a se opune desesizării – au făcut ca până în prezent să se recurgă foarte rar la procedura desesizării unei Camere (până în anul 2011 se înregistraseră aproximativ 100 de cazuri desesizare).

În procesul actual de reformă a CEDO, ţinând seama de importanţa deosebită pe care o are o jurisprudenţă coerentă pentru o mai bună implementare a Convenţiei la nivel naţional, se are în vedere modificarea celor două caracteristici.

Astfel, Curtea a precizat în cadrul Avizului său preliminar elaborat cu ocazia Conferinţei de la Brighton (a se vedea *Curtea Europeană a Drepturilor Omului*) că intenţionează să modifice Regulamentul Curţii, astfel încât Camerele să fie obligate să se desesizeze în favoarea Marii Camere atunci când întrevăd o îndepărtare de la o *jurisprudenţă bine stabilită*.

În plus, prin Protocolul Adiţional nr. 15, deschis spre semnare (a se vedea *Curtea Europeană a Drepturilor Omului*), se are în vedere suprimarea dreptului părţilor de a se opune procedurii de desesizare. Această măsură urmăreşte creşterea unităţii jurisprudenţei Curţii, ca urmare a creşterii numărului de desesizări în favoarea Marii Camere, precum şi accelerarea procedurii în cauzele care implică o problemă gravă privind interpretarea Convenţiei sau a Protocoalelor sale sau care pot conduce la o contradicţie cu o hotărâre pronunţată anterior de Curte.

3.2. Trimiterea cauzei în faţa Marii Camere

Hotărârile pronunţate de Camere nu sunt definitive, ele putând fi atacate, de oricare dintre părţi, în faţa Marii Camere, în 3 luni de la data pronunţării (a se vedea *Curtea Europeană a Drepturilor Omului*).

Contestarea hotărârii unei Camere nu determină, însă, în mod automat, reanalizarea cauzei de către Marea Cameră. Potrivit art. 43 din Convenţie,

cererea de trimitere este analizată de un colegiu de 5 judecători ai Marii Camere. Acesta, format în principiu din preşedintele Curţii, 2 preşedinţi de Secţie şi alţi 2 judecători (art. 24 §5 din Regulamentul Curţii) examinează cererea în cadrul unei proceduri necontradictorii, doar pe baza dosarului existent (art. 73 §2 din Regulamentul Curţii).

Convenţia prevede în mod limitativ motivele de trimitere: „o problemă gravă referitoare la interpretarea sau la aplicarea Convenţiei sau a Protocoalelor sale sau o altă problemă gravă, de interes general".

Potrivit raportului explicativ al Protocolului Adiţional nr. 11 (a se vedea *Curtea Europeană a Drepturilor Omului*), „o problemă gravă referitoare la interpretarea Convenţiei", presupune o chestiune importantă, asupra căreia Curtea nu s-a mai pronunţat până în prezent sau o chestiune în măsură să afecteze evoluţia ulterioară a jurisprudenţei Curţii, prezentând importanţă pentru cauzele viitoare de acelaşi gen. De asemenea, o problemă gravă de acest tip este incidentă şi în situaţia în care hotărârea în cauză este în contradicţie cu o hotărâre anterioară a Curţii. Aşadar cele două motive de desesizare, reunite în Raportul explicativ sub denumirea de „o problemă gravă referitoare la interpretarea Convenţiei", pot deveni motive de redeschidere a procedurii în faţa Marii Camere, în situaţia în care desesizarea nu a avut loc.

Au fost admise pe acest motiv cereri de trimitere în care s-a considerat de către colegiu că hotărârea Camerei analizează un domeniu nou, în care Curtea nu s-a mai pronunţat anterior (*Leyla Şahin c. Turciei*; *Evans c. Regatului Unit*; *D.H. ş.a. c. Republicii Cehe*; *Dickson c. Regatului Unit*; *S.H. ş.a. c. Austriei*; *Gillberg c. Suediei*), că este oportună dezvoltarea jurisprudenţei Curţii (*Salduz c. Turciei*; *Bayatyan c. Armeniei*), că este necesară clarificarea principiilor (*Üner c. Olandei*; *Ramsahai ş.a. c. Olandei*; *Medvedyev ş.a c. Franţei*), că hotărârea Camerei constituie o dezvoltare semnificativă a jurisprudenţei anterioare a Curţii, chiar dacă nu o contrazice în mod explicit (*Mamatkoulov şi Askarov c. Turciei*; *Paladi c. Republicii Moldova*; *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) c. Suediei (nr. 2)*; *Kart c. Turciei*; *Kononov c. Letoniei*; *Taxquet c. Belgiei*).

Tot potrivit raportului explicativ, „o problemă gravă referitoare la aplicarea Convenţiei" presupune ipoteza în care executarea hotărârii ar determina modificări importante ale legislaţiei sau ale practicii administrative naţionale. Adeseori, astfel de cauze privesc chestiuni istorice, geopolitice, religioase, probleme ce au generat discuţii sensibile pe plan naţional, european sau global (*Refah Partisi ş.a. c. Turciei* – dizolvarea unui partid politic ce câştigase alegerile; *Leyla Şahin c. Turciei* – interdicţia

vălului islamic în universităţi; *Yumak şi Sadak c. Turciei* – compatibilitatea cu dreptul la alegeri libere a condiţiei de prag electoral de 10%; *Lautsi ş.a. c. Italiei* – prezenţa simbolurilor religioase în sălile de clasă).

În lumina aceluiaşi text explicativ, „o problemă gravă, de interes general" presupune o chestiune importantă la nivel european, de natură politică sau publică (*Medvedyev ş.a. c. Franţei* – lupta împotriva traficului de droguri; *Mangouras c. Spaniei* – protecţia împotriva poluării; *D.H. ş.a. c. Cehiei*; *Aksu c. Turciei şi Oršuš ş.a. c. Croaţiei* – protecţia minorităţii rrome).

Toate cele trei motive de trimitere spre examinare a cauzei sunt interpretate în mod restrictiv de către colegiul de 5 judecători, astfel încât redeschiderea procedurii rămâne o situaţie excepţională (doar 5% din cererile de trimitere sunt acceptate de către colegiul de 5 judecători).

Astfel, deşi o cerere prin care se invocă în mod rezonabil faptul că o hotărâre s-a îndepărtat de la jurisprudenţa anterioară a Curţii conduce în principiu la redeschiderea procedurii (*Guiso-Gallisay c. Italiei*; *Scoppola c. Italiei (nr. 3)*; *Herrmann c. Germaniei*; *Sabri Güneş c. Turciei*), nu acelaşi lucru se întâmplă în situaţia în care hotărârea Curţii face aplicarea jurisprudenţei existente la situaţii noi, fără a se îndepărta de la principiile stabilite anterior. În acelaşi sens, deşi o *hotărâre pilot* presupune în principiu modificări importante, de natură legislativă şi administrativă, acest fapt nu determină în mod automat necesitatea admiterii unei cereri de trimitere în faţa Marii Camere, pe motivul existenţei unei probleme grave relative la aplicarea Convenţiei. De asemenea, complexitatea cauzei sau existenţa unei chestiuni politice delicate nu constituie de plano „o problemă gravă, de interes general".

Atunci când constată că este incident unul din motivele de mai sus, colegiul acceptă cererea de trimitere, determinând, astfel, redeschiderea procedurii în faţa Marii Camere. Dacă niciunul din motive nu este considerat incident, cererea de trimitere este respinsă, hotărârea devenind definitivă. Colegiul nu are obligaţia să îşi motiveze decizia de admitere sau respingere. În practică, din pricina numărului relativ ridicat al cererilor de trimitere (până în 2011 se înregistraseră peste 2.000), colegiul de 5 judecători nu îşi motivează niciodată deciziile.

4. Aplicaţii în cauze împotriva României

În ceea ce priveşte reanalizarea unei cauze, urmare a acceptării cererii de trimitere de către colegiul de 5 judecători, Marea Cameră a analizat 4 cauze româneşti ca urmare a cererii reclamantului (*Smoleanu, Popovici şi*

Dumitrescu; *Lindner şi Hammermayer* – cu privire la restituirea proprietăţilor naţionalizate, finalizate ca urmare a *înţelegerii amiabile* a părţilor şi *Cumpănă şi Mazăre* – cu privire la libertatea de exprimare, în care Marea Cameră a modificat soluţia Camerei).

De asemenea, Marea Cameră a analizat 2 cauze româneşti urmare a cererii Guvernului (*Creangă şi Sindicatul „Păstorul cel Bun"*). În cauza *Creangă*, care priveşte privarea de libertate a reclamantului din momentul finalizării audierii acestuia de către procuror şi a începerii urmăririi penale şi până la momentul luării măsurii reţinerii, în faţa Marii Camere s-a menţinut soluţia Camerei. În schimb, în cauza *Sindicatul „Păstorul cel Bun"*, cu privire la dreptul preoţilor de a constitui un sindicat, s-a adoptat o soluţie contrară celei reţinute de Cameră, considerându-se că refuzul instanţei naţionale de a înregistra sindicatul reclamant este justificat de obligaţia de neutralitate impusă autorităţilor statului de art. 9 din Convenţie, referitor la libertatea de religie.

Actualmente, urmare a unei cereri de trimitere, pe rolul Marii Camere se află cauza *Mocanu ş.a.*, cu privire la ancheta penală desfăşurată ca urmare a evenimentelor din iunie 1990 (cererea părţii reclamante).

În ceea ce priveşte procedura desesizării unei Camere în favoarea Marii Camere, în cazul României s-a utilizat această procedură o singură dată până în acest moment, în cauza *Centrul pentru Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu c. României*, 47848/08, actualmente în faţa Marii Camere (pentru detalii a se vedea *intervenţia terţilor*).

În plus, Marea Cameră s-a mai pronunţat în cauzele *Dalban, Rotaru, Brumărescu* (care fuseseră înregistrate pe rolul fostei Comisii Europene a Drepturilor Omului), urmare a dispoziţiilor tranzitorii stabilite prin Protocolul nr. 11.

5. Referinţe bibliografice

Specifice: Protocole no. 15 portant amendement à la Convention de sauvegarde des Droits de l'Homme et des Libertés fondamentales; Rapport explicatif du Protocole no 16 à la Convention; Comité Directeur pour les Droits de l'Homme. Projet de Protocole no 16 à la Convention; Comité Directeur pour les Droits de l'Homme. Rapport explicatif du Protocole no 16 à la Convention; Avis préliminaire de la Cour établi en vue de la Conférence de Brighton, p. 3-4; Lá pratique suivie par le collège de la grande chambre pour statuer sur les demandes de renvoi formulées au titre de l'article 43 de la Convention; Rapport explicatif du Protocole no. 11 à la Convention de sauvegarde des Droits de l'Homme et des

Libertés fondamentales, portant restructuration du mécanisme de contrôle établi par la Convention

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1098-1109, 1513-1534.

Surse online: (2), (40), (49), (55), (56)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Marjă de apreciere

Libertate de decizie a statelor membre, supusă controlului Curții, de a lua măsuri legislative, administrative sau judiciare cu privire la drepturi garantate de Convenție.

Fr. *marge d'appréciation*
Eng. *margin of appreciation*

1. Noțiune și reglementare

O definiție precisă noțiunii de marjă de apreciere nu poate fi formulată, întrucât aceasta nu este reglementată expres în Convenție, ci se degajă ca un principiu din jurisprudența constantă a Curții.

2. Principii

Curtea a apreciat că autoritățile naționale sunt cele mai îndreptățite să dea o hotărâre, să interpreteze legea sau să stabilească situația de fapt a unei cauze ori să decidă măsurile necesare într-un anumit domeniu.

Faptul că normele de drept substanțiale și procedurale diferă în statele membre constituie unul din motivele pentru care fiecare stat se bucură de o marjă de apreciere în luarea măsurilor, însă acest fapt nu este prin el însuși determinant [*Hirst c. Regatului Unit (nr. 2)*, §81].

Curtea verifică în orice ipoteză dacă măsurile puse în aplicare de către un stat nu trec dincolo de ceea ce impuneau circumstanțele, depășind principiul proporționalității. Controlul de proporționalitate variază în funcție de diferite criterii: scopul legitim al ingerinței, natura dreptului în cauză, măsurile luate de autorități, existența unui numitor comun sistemelor juridice ale statelor.

Un control al modului de interpretare și aplicare a legii interne poate fi făcut de către Curte, atunci când hotărârea instanțelor naționale ar apărea în mod evident inechitabilă, arbitrară sau în mod flagrant contradictorie principiilor fundamentale ale Convenției.

Curtea nu va proceda la verificarea modalității de interpretare și aplicare a legii interne, atunci când problema supusă discuției vizează norme morale ale societăților naționale care, datorită tradiției, nu se bucură de o abordare similară în statele membre (*Rees c. Regatului Unit*, §37; *B. c. Franței*, §48).

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

În situația unor standarde comune statelor, Curtea ridică problema respectării obligațiilor pozitive care revin statelor membre și care limitează marja lor de apreciere (*Tyrer c. Regatului Unit*, §31 și §38).

Marja de apreciere a statelor membre trebuie însoțită de garanții procedurale aflate la îndemâna oricărei persoane pentru a combate eventuale măsuri arbitrare luate de autoritățile naționale, care reprezintă ingerințe în exercitarea drepturilor protejate prin Convenție.

3. Aplicații

Domeniul de aplicare a marjei de apreciere a statelor naționale este diferit în funcție de context. Astfel, acesta este vast în materia securității naționale (*Leander c. Suediei*, §59), politica de urbanism (*Buckley c. Regatului Unit*, §75), politica economică și socială (*Hatton ș.a. c. Regatului Unit*), aspecte privind morala sau etica socială cum ar fi transexualismul ori inseminarea artificială (*Evans c. Regatului Unit*, §77), problema căsătoriei între persoane de același sex (*Schalk și Kopf c. Austriei*, §62) ori atunci când statul membru trebuie să stabilească un echilibru între interesul personal și interesul general raportat la drepturile garantate de Convenție (*Frette c. Franței*, §42; *Lautsi ș.a. c. Italiei*, §68).

De asemenea, Curtea a refuzat să ia locul autorităților naționale în exercitarea atribuțiilor acestora din urmă pentru a determina rațiunea care a dus la supravegherea video a unei persoane arestate (*Van der Graaf c. Olandei*) interpretarea și aplicarea legii interne într-un litigiu privind o moștenire testamentară (*Pla și Pucernau c. Andorei*, §46), luarea măsurii confiscării bunurilor și condamnarea unei persoane (*Handyside c. Regatului Unit*, §48, §54 și §57) ori stabilirea unor reguli de prescripție diferite (*Stubbings ș.a. c. Regatului Unit*, §74).

Curtea a observat că, atunci când se pune în discuție dreptul la viață privată, marja de apreciere a statelor este limitată, ingerința în dreptul persoanei trebuind să fie justificată prin motive concrete serioase (*Dudgeon c. Regatului Unit*, §52).

Marja de apreciere a statelor membre a fost aplicată, în principal, în cauze privind drepturile prevăzute în art. 8-11 din Convenție, atunci când s-a analizat dacă ingerința în exercitarea acestor drepturi era justificată de interesele publice prevăzute ca excepții în aceste articole.

Totodată, incidența marjei de apreciere a statelor membre a fost examinată în cauze privind dreptul de proprietate pentru a se stabili dacă statele și-au îndeplinit obligațiile pozitive impuse prin Convenție și dacă ingerința în dreptul de proprietate era justificată.

O marjă de apreciere a statelor membre este permisă şi cu privire la art. 5, 6 şi 14 din Convenţie (*Winterwerp c. Olandei*; *Weeks c. Regatului Unit*; *Osman c. Regatului Unit*; *Rasmussen c. Danemarcei*).

Totuşi, statele membre nu beneficiază de o marjă de apreciere în privinţa modului de interpretare şi aplicare a art. 5 parag. 3 din Convenţie, în ceea ce priveşte menţinerea stării de arest, sau a art. 6 parag. 1 din Convenţie referitor la durata rezonabilă a procedurii.

Pe de altă parte, observând prevederile art. 6 parag. 3 lit. d) din Convenţie, Curtea a reţinut marja de apreciere largă a statelor membre în examinarea relevanţei şi temeiniciei probelor administrate în faţa autorităţilor naţionale (*Engel ş.a. c. Olandei*, §91; *Isgro c. Italiei*).

Statele membre au invocat marja de apreciere referitor la aplicabilitatea şi a art. 15 din Convenţie în aprecierea asupra măsurilor luate în stare de urgenţă (*Irlanda c. Regatului Unit*).

În cazul drepturilor protejate prin art. 2 şi 3 din Convenţie, Curtea nu admite nicio marjă de apreciere a statelor membre.

4. Referinţe bibliografice

Generale: *D.J. Harris, M. O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 11-14, *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights, p. 59-61; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 806-809.
Surse online: (75)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Măsuri cu caracter individual (*restitutio in integrum*)

Măsuri pe care statele părţi ale Convenţiei, în limita marjei naţionale de apreciere, sunt obligate să le ia în urma unei hotărâri a Curţii Europene a Drepturilor Omului, prin care s-a constatat încălcarea unui drept prevăzut de Convenţie sau în urma unei înţelegeri amiabile sau declaraţii unilaterale în scopul de a pune capăt încălcării constatate şi de a remedia eventualele consecinţe negative ce decurg din aceasta pentru reclamantul în cauză.

Fr. *mesures de caractère individuel*
Eng. *individual measures*

1. Noţiune

Hotărârile Curţii Europene a Drepturilor Omului prin care un stat contractant este condamnat pentru încălcarea unui drept garantat de Convenţie au efect obligatoriu pentru părţi (art. 46 parag. 1 din Convenţie) şi impun statului în cauză obligaţia de a lua două categorii de măsuri: individuale şi generale. Aceste măsuri sunt executate sub supravegherea Comitetului de Miniştri (art. 46 parag. 2 din Convenţie).

2. Procedură şi aplicaţii

Măsurile individuale sau măsurile cu caracter individual privesc, în primul rând pe reclamantul din procedură. Prin aceste măsuri Curtea urmăreşte ca statul/statele în cauză să se ocupe de redresarea situaţiei reclamantului. Astfel, Curtea dispune obligarea statului/statelor care i-au încălcat reclamantului un drept prevăzut de Convenţie să pună capăt încălcării sau să pună victima în situaţia anterioară încălcării constatate (*restitutio in integrum*).

În alte situaţii, este posibil ca statul să fie obligat atât la repunerea victimei în situaţia anterioară, cât şi la plata unor despăgubiri. În măsura în care *restitutio in integrum* nu mai este posibil sau este posibil doar parţial, Curtea va obliga statul condamnat la plata unor despăgubiri în echitate (*Iatridis*, §33).

Statele părţi sunt singurele în măsură să aprecieze care sunt modalităţile practice prin care victima încălcării poate fi repusă în situaţia anterioară. Aceste măsuri pot consta în redeschiderea unor proceduri judiciare, revocarea unei hotărâri de expulzare prin care reclamantul era expus la riscul de tortură sau rele tratamente sau îi era viaţa ameninţată în

ţara de destinaţie, reluarea legăturii dintre copii şi părinţi, anularea sau revocarea unui act ce reprezintă o încălcare a Convenţiei etc.

Anumite hotărâri ale Curţii pot, totuşi, să conţină ele însele unele recomandări adiţionale cu privire la modalitatea de executare a măsurilor cu caracter individual.

Executarea hotărârilor Curţii nu trebuie confundată cu plata eventualei satisfacţii echitabile. Plata satisfacţiei echitabile reprezintă doar o latură a executării acestei hotărâri. Nici aplicarea principiului *restitutio in integrum* nu trebuie confundată cu plata satisfacţiei echitabile. Curtea poate dispune atât restituirea sau poate constata că *restitutio in integrum* reprezintă cea mai adecvată formă de reparare a încălcării constatate sau atunci când aceasta nu mai este deloc posibilă, să se acorde exclusiv o satisfacţie echitabilă.

3. Repunerea victimei în situaţia anterioară dacă încălcarea s-a produs printr-o hotărâre judecătorească definitivă şi irevocabilă

Înlăturarea unei asemenea încălcări poate pune în discuţie autoritatea de lucru judecat a acelei hotărâri. De asemenea, astfel de hotărâri pot avea efecte şi asupra drepturilor dobândite de terţe persoane.

În asemenea situaţii procedura de revizuire a hotărârii interne reprezintă remediul adecvat. Recomandarea (2000)2 a Comitetului de Miniştri privitoare la reexaminarea sau redeschiderea unor cauze la nivel intern ca urmare a hotărârilor Curţii Europene a Drepturilor Omului „invită statele părţi să asigure existenţa la nivel intern a posibilităţilor adecvate de realizare, în măsura posibilului, a restitutio in integrum" şi le „încurajează [...] să examineze sistemele juridice naţionale în scopul de a se asigura că există posibilităţi adecvate pentru reexaminarea unei cauze, inclusiv prin redeschiderea unei proceduri, acolo unde Curtea a constatat încălcarea Convenţiei". Aceste recomandări privesc în special situaţiile în care victima continuă să sufere consecinţe negative grave ca urmare a hotărârii interne, consecinţe care nu pot fi compensate prin satisfacţie echitabilă şi care nu pot fi modificate decât prin reexaminarea sau redeschiderea procedurii", atunci când rezultă din hotărârea Curţii că „decizia internă atacată este contrară pe fond Convenţiei" sau „violarea constatată este cauzată de erori sau de vicii ale procedurii de o asemenea gravitate încât subzistă o îndoială serioasă asupra rezultatului procedurii atacate".

4. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1461-1474, 1552-1565; *T. Corlăţean*, Protecţia internaţională şi europeană a drepturilor omului, p. 190-194, 198-209; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick (coord.)*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 875-878.

Surse online: (69)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Măsuri generale

Măsuri pe care statele părți ale Convenției, în limita marjei naționale de apreciere, sunt obligate să le ia în urma unei hotărâri a Curții Europene a Drepturilor Omului, prin care s-a constatat încălcarea unui drept prevăzut de Convenție sau în urma unei înțelegeri amiabile sau declarații unilaterale în scopul de a preveni încălcări similare cu privire la alte subiecte de drept.

Fr. *mesures de caractère général*
Eng. *general measures*

1. Noțiune

Art. 46 din Convenție prevede forța obligatorie și executorie a hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului.

Hotărârile Curții Europene au caracter obligatoriu (*Marckx c. Belgiei*, §58). Astfel, Curtea declară prin hotărârile pronunțate că s-a produs cel puțin o încălcare a unui drept prevăzut de Convenție sau de protocoalele adiționale, lăsând statului alegerea mijloacelor pe care le va utiliza în ordinea sa internă pentru executarea acestora.

Constatarea încălcării unui drept garantat de Convenție nu privește numai situația reclamantului. Încălcarea poate fi generată fie de existența unor norme interne contrare dispozițiilor Convenției, fie de o practică administrativă sau judiciară în contradicție cu prevederile acesteia.

2. Procedură și aplicații

Executarea hotărârilor Curții presupune adoptarea de către statul în cauză a unor măsuri cu caracter general pentru a preveni încălcări similare celor contestate deja (de exemplu modificarea legislativă a normei contrare Convenției, schimbări de natură jurisprudențială sau de practică administrativă). În alte situații poate fi suficientă diseminarea hotărârii, prin publicare în Monitorul Oficial, prin distribuire către categoriile profesionale interesate, sau chiar distribuirea hotărârii însoțite de comentarii pentru a se preîntâmpina încălcări similare. O asemenea practică poate fi suficientă și eficientă în cazul în care sunt încălcări izolate ale Convenției care pot proveni din aplicări sau interpretări greșite ale legii sau chiar din exercitarea unor acte ilegale de către anumiți agenți ai statului (exemplu aplicarea de rele tratamente de către un polițist sau efectuarea unei percheziții nelegale etc.).

În cazul existenței unor norme interne contrare Convenției, executarea hotărârii Curții presupune obligația statului în cauză de a abroga sau revizui dispozițiile legale care au dus la încălcarea Convenției. În cazul existenței unor practici judiciare sau administrative contrare Convenției, soluția care se impune statului în cauză este de a ameliora respectivele practici în conformitate cu exigențele Curții. Lipsa de reacție a statului în cauză poate duce la condamnarea de către Curte în cauze similare.

De asemenea, în lipsa reacției legiuitorului, instanțele interne pot da efect direct dispozițiilor Convenției și să înlăture dispozițiile legale contrare acesteia.

Prin urmare, executarea măsurilor generale presupune fie recunoașterea efectului direct al hotărârilor Curții în sistemul intern și înlăturarea aplicării normelor contrare dispozițiilor Convenției, fie abrogarea unor asemenea norme. Rezultatul ce trebuie atins este același: asigurarea conformității dispozițiilor legale interne și a practicilor administrative și judiciare cu prevederile Convenției, așa cum sunt ele interpretate de jurisprudența Curții.

Deși la început Curtea evita să facă acest lucru, în ultima perioadă instanța europeană a început să indice în mod direct statelor adoptarea unor măsuri de ordin general, de natură să împiedice încălcări similare în viitor (*Viaşu c. România*, §§74-83; *Katz c. României*, §§29-36, *Faimblat c. României*, §§47-54 etc.).

Evoluțiile jurisprudențiale recente ale Curții dezvoltate prin hotărârile pilot marchează un punct important în ce privește măsurile generale. Astfel, în cauza *Broniowski*, Curtea a recomandat Poloniei, în mod ferm, luarea unor măsuri generale la nivel național (*Broniowski c. Poloniei*, §193). Totodată, începând cu hotărârile-pilot, fără a afecta marja de apreciere a statului, Curtea a început să dea și o serie de posibile indicații cu privire la măsuri concrete care pot fi luate de statul în cauză (*Broniowski*, §194; *Maria Atanasiu ş.a. c. României*, §§232-235).

Pe lângă hotărârile de condamnare, măsuri cu caracter general pot rezulta și din hotărâri care iau act de înțelegerea amiabilă dintre părți (*Notar c. României*, §49; *Moldovan c. României*, §29) sau de declarația unilaterală făcută de Guvern (*Tănase ş.a. c. României*, §16).

Prin aceste înțelegeri amiabile sau declarații unilaterale, Guvernul s-a obligat să ia și o serie de măsuri cu caracter general, precum inițierea unui proces de reformă în materia taxelor de timbru, astfel încât acțiunile civile referitoare la despăgubiri acordate pentru tratamente contrare art. 3 din Convenție să fie scutite de taxă, luarea măsurilor necesare în scopul

informării forţelor de poliţie cu privire la conduita adecvată pe care să o adopte în vederea asigurării respectării prezumţiei de nevinovăţie, îmbunătăţirea programelor de educaţie pentru prevenirea şi lupta împotriva discriminării populaţiei de etnie romă, iniţierea unor programe de educaţie juridică împreună cu comunităţile rome etc.).

3. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1552-1557, 1565-1573; *T. Corlăţean*, Executarea Hotărârilor Curţii Europene a Drepturilor Omului, p. 190-203; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick (coord.)*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 878-880.

Surse online: (69)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Măsuri provizorii

Măsuri de urgență și obligatorii pentru statele părți pe care Curtea le poate aplica în cadrul unei proceduri desfășurate în fața sa dacă există un pericol iminent de producere a unui prejudiciu iremediabil cu privire la un drept al unei persoane prevăzut de Convenție, fără ca aceste măsuri însă să reprezinte vreo prejudecare a cauzei.

Fr. *mesures provisoires*
Eng. *provisional measures*

1. Noțiune și reglementare

Măsurile provizorii sunt prevăzute de art. 39 din Regulamentul Curții Europene a Drepturilor Omului. Art. 39 din Regulamentul Curții este strâns legat de art. 34 din Convenție care reglementează dreptul la recurs individual și prin care statele părți se angajează să nu împiedice, prin nicio măsură, exercițiul eficace al acestui drept.

Măsurile provizorii sunt indicate de Curte în situații în care reclamantul se află în fața unui risc real și serios de a i se produce un prejudiciu ireparabil dacă măsura nu este aplicată.

2. Procedură și aplicații

În conformitate cu art. 39 din Regulamentul Curții, Camera învestită cu soluționarea unei cereri sau Președintele acesteia poate, la cererea unei părți, a unei persoane interesate sau din oficiu, să indice părților orice măsură provizorie pe care o consideră potrivită în interesul părților sau în vederea bunei desfășurări a procedurii de judecată.

Măsurile provizorii au caracter obligatoriu pentru părțile în cauză și nerespectarea lor poate duce la încălcarea dreptului la un recurs individual al persoanei în beneficiul căreia au fost dispuse (*Mamatkulov și Askarov c. Turciei*). În mod excepțional, nerespectarea caracterului obligatoriu al măsurilor provizorii poate să nu atragă încălcarea art. 34 din Convenție, dacă statul în cauză demonstrează că un impediment obiectiv l-a împiedicat să ia aceste măsuri, deși a luat toate măsurile necesare să îndepărteze impedimentul și a ținut Curtea informată asupra situației create (*Paladi c. Republicii Moldova*, §92; *Al Saadoon și Mufdhi c. Regatului Unit*, §161).

Măsurile provizorii sunt dispuse de Curte doar în cazuri temeinic justificate și, de regulă, în cazuri unde se invocă art. 2 și art. 3 din Convenție

şi, în mod excepţional, în cauze în care sunt invocate de art. 6 (*Othman c. Regatului Unit*, §4) şi art. 8 din Convenţie (*Evans c. Regatului Unit*, §5; *Knecht c. României*, §4).

În cazul art. 2 şi 3 din Convenţie, Curtea ia, de regulă, măsuri provizorii atunci când extrădarea sau expulzarea către un stat terţ a unui reclamant l-ar expune pe acesta la încălcarea drepturilor prevăzute de aceste articole.

În practica Curţii, aplicarea măsurilor provizorii poate fi dublată de comunicarea cauzei către Guvernul statului în cauză. Invers, refuzarea solicitării de măsuri provizorii poate fi dublată de declararea ca inadmisibilă a plângerii, iar radierea cauzei în baza art. 37 parag. 1 lit. a) din Convenţie poate fi combinată cu ridicarea măsurilor provizorii solicitate.

În măsura în care comunicarea cauzei către Guvernul în cauză nu poate fi realizată o dată cu solicitarea de măsuri provizorii, Curtea poate decide comunicarea de urgenţă în zilele sau săptămânile următoare (de exemplu în cauza *Knecht c. României*, cauza a fost comunicată la mai bine de 4 luni după aplicarea măsurilor provizorii). De asemenea, indicarea de măsuri provizorii poate fi combinată de către Curte cu măsura judecării cauzei respective cu prioritate în baza art. 41 din Regulamentul Curţii.

Practica generală a Curţii este de a acorda măsuri provizorii pentru întreaga durată a procedurii desfăşurate în faţa Curţii. Totuşi, în anumite situaţii, măsurile provizorii pot fi dispuse pentru o durată determinată. Statul reclamat la Curte poate solicita oricând ridicarea măsurilor provizorii, Curtea fiind singura în măsură să decidă. Refuzul Curţii de a acorda măsuri provizorii nu este susceptibil de recurs.

Măsurile provizorii pot consta şi în obligarea statului de a lua măsuri pozitive intermediare pentru a evita un prejudiciu ireversibil reclamantului (de exemplu în cazul persoanelor aflate în detenţie, Curtea poate solicita statului să ia măsurile necesare pentru a asigura îngrijirea acestora în conformitate cu starea lor de sănătate sau transferurile frecvente realizate între spital şi locul de detenţie să se desfăşoare în conformitate cu starea de sănătate a celor transportaţi).

3. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1213-1223; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick (coord.)*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 842-846; *F. Sudre*, Drept European şi Internaţional al Drepturilor Omului, p. 444-446.

Surse online: (69)

Minoritate

Stare a persoanei care nu a împlinit vârsta de 18 ani.

Fr. *minorité*
Eng. *minority*

1. Noţiune şi reglementare

Noţiunea este cuprinsă în art. 5 parag. 1 lit. d) din Convenţie, care reglementează detenţia legală a unui minor.

Convenţia nu oferă o definiţie a minorului sau a minorităţii. Urmează a fi aplicate dispoziţiile din legile naţionale ale statelor membre.

S-a luat în considerare faptul că, în nici unul din statele membre, o persoană nu devine majoră mai devreme de împlinirea vârstei de 18 ani (*X. c. Elveţiei*).

2. Procedură

Art. 5 parag. 1 lit. d) din Convenţie exemplifică, însă nu de manieră exhaustivă, situaţiile în care un minor care prezintă probleme serioase de comportament poate fi privat de libertate, şi anume în vederea educaţiei sale supravegheate ori în scopul aducerii sale în faţa autorităţii competente (*Koniarska c. Regatului Unit*; *X. c. Elveţiei*; *Mubilanzila Mayeka şi Kaniki Mitunga c. Belgiei*).

În ceea ce priveşte *prima teză a art. 5 parag. 1 lit. d) din Convenţie*, cea a privării de libertate a unui minor pentru educaţie supravegheată, detenţia minorului se poate dispune în baza unei decizii a instanţei ori a unei autorităţi administrative, luate potrivit legislaţiei naţionale, în scopul asigurării frecventării de către minor a unei instituţii educaţionale. Această educaţie se impune datorită comportamentului minorului, care nu este în mod necesar antisocial în sensul legii penale.

Dispoziţiile art. 5 parag. 1 lit. d) din Convenţie nu împiedică luarea unei măsuri provizorii de reţinere a minorului, care să constituie o etapă preliminară a regimului de educaţie sub supraveghere ce urmează a fi aplicat, fără ca însăşi reţinerea în acest scop să aibă acest caracter. Cu toate acestea, privarea de libertate trebuie urmată în termenul cel mai scurt de aplicarea efectivă a unui regim special, închis sau deschis, care să corespundă eficienţei şi finalităţii educaţiei supravegheate (*Bouamar c. Belgiei*, §50).

BUCHAREST UNIVERSITY LIBRARY

Referitor la *cea de-a doua teză a art. 5 parag. 1 lit. d) din Convenţie*, măsura privării de libertate a unui minor în scopul aducerii sale în faţa autorităţii competente priveşte situaţia minorului în cadrul procesului civil sau administrativ, deoarece detenţia minorului în cadrul procesului penal este reglementată de art. 5 parag. 1 lit. c) din Convenţie.

În situaţia în care un minor a fost arestat preventiv în cadrul procesului penal, iar ulterior condamnat la o pedeapsă privativă de libertate, atunci sunt incidente prevederile art. 5 parag. 1 lit. c), respectiv ale art. 5 parag. 1 lit. a) din Convenţie.

3. Aplicaţii

Curtea a statuat faptul că existenţa unei instituţii destinate privării de libertate a minorilor nu constituie în sine educaţie supravegheată în lipsa organizării unor activităţi educaţionale (*Ichin ş.a. c. Ucrainei*, §39).

În situaţia în care un stat membru a adoptat un sistem de educaţie supravegheată a minorului, care implică privarea acestuia de libertate, trebuie să se doteze cu infrastructura adecvată realizării imperativelor de securitate şi cerinţelor educaţionale pentru a corespunde standardelor art. 5 parag. 1 lit. d) din Convenţie (*A. ş.a. c. Bulgariei*, §69; *D.G. c. Irlandei*, §79; *Bouamar c. Belgiei*, §§51-52).

Sintagma educaţie supravegheată nu trebuie interpretată rigid şi echivalată noţiunii de şcolarizare. Această supraveghere reprezintă exercitarea de către o autoritate a drepturilor părinteşti şi luare unor măsuri în folosul şi pentru protecţia şi educaţia minorului (*Koniarska c. Regatului Unit*; *Ichin ş.a. c. Ucrainei*, §39; *D.G. c. Irlandei*, §80).

Art. 5 parag. 1 lit. d) din Convenţie face referire la minori şi nu la persoane obligate, potrivit legii naţionale, să frecventeze cursuri şcolare. Aşadar, în situaţia în care legea naţională permite încheierea cursurilor la vârsta de 16 ani, persoana respectivă este în continuare considerată minoră şi intră sub incidenţa prevederilor art. 5 parag. 1 lit. d) din Convenţie până la împlinirea vârstei majoratului (*D.G. c. Irlandei*, §76).

Privarea de libertate a unui minor acuzat de săvârşirea unei infracţiuni, pe durata redactării unui raport de expertiză medico-legală psihiatrică, necesar sub aspectul luării unei decizii în privinţa stării de sănătate mintală a minorului, s-a apreciat a intra sub incidenţa art. 5 parag. 1 lit. d) din Convenţie, reprezentând o privare de libertate dispusă în vederea aducerii minorului în faţa autorităţii competente (*X. c. Elveţiei*).

4. Referințe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 269-272; *D.J. Harris, M. O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 151-153; *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights, p. 347-348; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 228-229.

Surse online: (36)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Motivarea hotărârilor judecătoreşti

Obligaţia instanţei de judecată de a proceda la un examen efectiv al argumentelor părţilor, pentru a le aprecia pertinenţa.

Fr. *motivation des décisions de justice*
Eng. *motivation of judicial decisions*

1. Noţiune generală

Dreptul la un proces echitabil, include, între altele, şi dreptul părţilor de a-şi prezenta observaţiile pe care le consideră pertinente pentru cauza lor. Acestui drept îi corespunde obligaţia corelativă a instanţei de judecată de a-şi motiva hotărârile, respectiv de a proceda la un examen efectiv al acestor argumente, cel puţin pentru a le aprecia pertinenţa, aceasta întrucât justiţiabilii trebuie să se convingă că s-a făcut dreptate şi că judecătorul a examinat probele administrate, iar enunţarea problemelor de drept şi de fapt pe care judecătorul s-a întemeiat trebuie să-i permită justiţiabilului să aprecieze şansele de succes ale unui recurs (*Hadjianastassiou c. Greciei*, §33; *Ruiz Torija c. Spaniei*, §29; *Higgins c. Franţei*, §42; *Hirvisaari c. Finlandei*, §30; *Albina c. României*; *Perez c. Franţei*, *Van der Hurk c. Olandei*; *Jahnke şi Lenoble c. Franţei*).

2. Reglementări internaţionale în materie

Art. 6 parag. 1 din Convenţie; Avizul nr. 11 din 2008 al Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni în atenţia Comitetului de Miniştri al Consiliului Europei privind calitatea hotărârilor judecătoreşti.

3. Conţinut şi aspecte jurisprudenţiale

Dreptul la motivarea hotărârilor judecătoreşti nu este absolut. Astfel, judecătorul nu trebuie să răspundă detaliat fiecărui argument invocat de părţi (*Van der Hurk c. Olandei*, §61; *García Ruiz c. Spaniei*). De asemenea, le revine jurisdicţiilor naţionale sarcina de a răspunde apărărilor esenţiale, fiind cunoscut că întinderea acestei îndatoriri poate varia în funcţie de natura deciziei şi analizându-se în lumina circumstanţelor cauzei (*Hiro Balani c. Spaniei*; *Menet c. Franţei*; *Begu c. României*). Argumentele decisive pentru soluţionarea cauzei vor trebui, totuşi, să-şi găsească reflectare în hotărâre (*Hiro Balani c. Spaniei*, §28; *Ruiz Torija c. Spaniei*, §30). În acelaşi timp, judecătorii trebuie să indice cu suficientă

claritate motivele pe care își întemeiază soluția de condamnare, numai în acest fel acuzatul putând să își exercite efectiv căile de atac prevăzute de legislația națională (*Hadjianastassiou c. Greciei*; *Georgiadis c. Greciei*). În situația în care instanța pronunță condamnarea unei persoane, fără să facă vreo referire concretă la elementele de fapt care ar fi putut justifica concluzia reținerii vinovăției și caracterul public al faptei de calomnie, limitându-se să afirme că aceste condiții sunt îndeplinite în speță, dreptul la un proces echitabil este violat (*Boldea c. României*).

O motivarea nu poate să fie contradictorie sau confuză fără să încalce dreptul la un proces echitabil (*Hirvisaari c. Finlandei*; *Dimitrellos c. Greciei*). Lipsa totală a motivării unei hotărâri judecătorești pune sub semnul întrebării dreptul la un proces echitabil și demonstrează că justițiabilul nu a beneficiat de un examen efectiv și eficient al cauzei sale (Comisia, raportul din 15.09.1997, în cauza *Garcia Ruiz c. Spaniei*; *Konttinen c. Finlandei*; *G.L. c. Italiei*; *Van Wijck c. Belgiei*; *Annonidi Gussola ș.a. c. Franței*; *Karakasis c. Greciei*).

Nu este contrar dreptului la un proces echitabil ca o instanță de control judiciar să se bazeze în întregime pe motivele hotărârii atacate, atunci când această hotărâre conține motive suficiente pentru a permite părții să exercite o cale de atac (*Hirvisaari c. Finlandei*; *Garcia Ruiz c. Spaniei*; *Jikela c. Finlandei*). Nu la aceeași concluzie se poate ajunge atunci când instanța de recurs doar a reamintit hotărârile contradictorii pronunțate de instanțele inferioare, nu numai că a omis să răspundă argumentelor invocate de reclamant în recurs, dar nici nu a indicat că și-ar fi însușit motivele prezentate de către una din instanțele inferioare (*Albina c. României*).

Obligația de motivare a hotărârilor judecătorești servește unui dublu obiectiv. Pe de o parte, este menită să asigure că dreptul de a fi audiat în instanță este respectat și că, prin urmare, instanța ia în considerare în suficientă măsură argumentele părților (*Jokela c. Finlandei*, §72 și §73; *Nedzela c. Franței*, §55). Acest aspect nu ar trebui să aibă relevanță în cazul unei hotărâri pronunțate în lipsă care dă câștig de cauză acțiunii introduse împotriva pârâtului care nu s-a înfățișat. Aceasta deoarece, în acest caz, pârâtul nu a prezentat argumente care să poată fi menționate în motivarea hotărârii.

Întinderea motivării depinde de natura deciziei în cauză și de circumstanțele acesteia (*Hiro Balani c. Spaniei*, §28; *Riuz Torija c. Spaniei*, §30). În această privință, trebuie să se țină seama de natura hotărârii, precum și de deosebirile existente între sistemele juridice ale statelor, de

obiceiuri, de principiile doctrinale şi de practicile diferite privind prezentarea şi redactarea sentinţelor şi hotărârilor în diferite state.

Obligaţia de a motiva îmbracă o importanţă deosebită în cazul în care dispoziţia legală pe care s-a întemeiat respingerea acţiunii este foarte generală (*H. c. Belgiei*, §53).

Noţiunea de proces echitabil presupune ca o instanţă internă care nu a motivat decât pe scurt hotărârea sa să fi examinat, totuşi, în mod real problemele esenţiale care i-au fost supuse şi nu doar să reia pur şi simplu concluziile unei instanţe inferioare (*Helle c. Finlandei*, §60; *Juez Albizu c. Spaniei*; *Albina c. României*).

Obligaţia de motivare are menirea de a permite părţii să exercite în mod efectiv căile de atac care îi sunt disponibile. Justiţiabilul trebuie să poată înţelege motivele pentru care a căzut în pretenţii. În caz contrar, nici întinderea autorităţii de lucru judecat a hotărârii nu ar mai putea fi definită, motiv pentru care un reclamant ar putea eventual obţine încă un titlu în baza aceleiaşi cereri.

Întinderea obligaţiei de motivare a hotărârii trebuie să corespundă, însă, condiţiilor cerute pentru formularea unei căi de atac. Cu cât sunt mai stricte cerinţele impuse motivării unei căi de atac introduse împotriva hotărârii pronunţate în lipsă, cu atât sunt mai ridicate şi cerinţele cu privire la motivarea acestei din urmă hotărâri. Pentru a putea introduce cu succes o cale de atac împotriva unei hotărâri pronunţate în lipsă, partea care cade în pretenţii trebuie să poată identifica aspectele de fapt şi de drept pe care trebuie să îşi întemeieze argumentaţia. Numai astfel va fi asigurat dreptul său la un proces echitabil.

Dreptul la un proces echitabil nu obligă în mod necesar instanţa ca, în hotărârea pronunţată, să prezinte starea de fapt în propria sa formulare, dacă aceasta a fost deja prezentată în alt document care nu a dat naştere la obiecţii şi de care instanţa ţine seama cu claritate în hotărârea sa. Prin urmare, dacă nu există obstacole majore la formularea unei căi de atac împotriva unei hotărâri pronunţate în lipsă ca urmare a necesităţii de a cunoaşte mai precis motivele hotărârii, dreptul la apărare nu a fost încălcat. În consecinţă, instanţa de trimitere va trebui să facă o apreciere globală a condiţiilor cerute pentru formularea unei căi de atac, precum şi a informaţiilor care au fost aduse la cunoştinţa pârâtului prin hotărâre, prin actul de sesizare a instanţei şi prin celelalte documente care i-au fost comunicate sau notificate.

Se poate considera că prin confirmarea unei decizii a unui consiliu al funcţiei publice – care, potrivit reglementărilor naţionale, a acţionat ca

organ de jurisdicţie de primă instanţă – decizie care menţiona faptele, dispoziţiile legale pertinente şi concluziile sale, Curtea Supremă Administrativă naţională a Finlandei a admis „motivarea acesteia", fără ca ea, ca instanţă de ultim grad de jurisdicţie, să mai fie obligată să o reia (*Konttinen c. Finlandei*).

Încorporarea în hotărârea instanţei administrative supreme naţionale, a motivelor care au fundamentat soluţia instanţei de fond „semnifică în mod clar însuşirea de către instanţa supremă a acestor motive" şi, întrucât reclamantul nu ar prezenta niciun element nou de probă, de natură să modifice soluţia instanţei inferioare, dreptul reclamantului la un proces echitabil nu este încălcat (*Van den Hurk c. Olandei*, §61; *Société Anonyme Immeuble Groupe Kosser c. Franţei*).

Pentru a fi de calitate, hotărârea judecătorească trebuie percepută de justiţiabil şi de societate în general drept rezultatul unei aplicări pertinente a regulilor de drept, al unei proceduri echitabile şi al unei aprecieri convingătoare a faptelor, fiind executabilă. Justiţiabilul va avea atunci convingerea că a fost examinată cauza sa şi că a fost soluţionată corect şi societatea va percepe hotărârea ca pe un factor ce poate restabili pacea socială. Pentru a atinge aceste obiective trebuie respectat un anumit număr de condiţii (Avizul nr. 11 din 2008 al Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni în atenţia Comitetului de Miniştri al Consiliului Europei privind calitatea hotărârilor judecătoreşti, pct. 31).

Motivarea permite nu numai o mai bună înţelegere şi acceptare a hotărârii de către justiţiabil, ci este mai ales o garanţie împotriva arbitrarului. Pe de o parte, ea obligă judecătorul să distingă mijloacele de apărare ale părţilor şi să precizeze elementele care îi justifică decizia şi o fac să fie conformă legii şi, pe de altă parte, ea permite o înţelegere a funcţionării justiţiei de către societate. Motivarea trebuie să fie coerentă, clară şi lipsită de ambiguităţi şi de contradicţii. Ea trebuie să permită urmărirea unui raţionament care a condus judecătorul la aceasta. Motivarea trebuie să răspundă pretenţiilor părţilor, adică diferitelor capete de acuzare şi mijloacelor de apărare. Această garanţie este esenţială, deoarece permite justiţiabilului să se asigure că pretenţiile sale au fost examinate şi deci că judecătorul a ţinut cont de ele. Motivarea trebuie să fie lipsită de orice apreciere jignitoare sau neplăcută a justiţiabilului. Motivarea nu trebuie neapărat să fie lungă. Trebuie găsit un echilibru just între formularea scurtă şi buna înţelegere a hotărârii (Avizul nr. 11 din 2008 al Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni în atenţia Comitetului de Miniştri al Consiliului Europei privind calitatea hotărârilor judecătoreşti, pct. 35-40).

Pentru a răspunde cerințelor procesului echitabil, motivarea ar trebui să evidențieze că judecătorul a examinat cu adevărat chestiunile esențiale ce i-au fost prezentate. În cazul unui complet, judecătorul responsabil de completul de judecată trebuie să explice clar faptele și chestiunile asupra cărora completul trebuie să se pronunțe (*Boldea c. României*, §29).

O hotărâre care reprezintă un reviriment jurisprudențial al unei curți supreme trebuie să fie în mod special motivată (*Atanasovski c. Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*).

În sistemul Uniunii Europene, potrivit unei jurisprudențe constante, motivarea unei hotărâri trebuie să menționeze în mod clar și neechivoc raționamentul Tribunalului [(*n.n.*) Tribunalul Uniunii Europene], astfel încât să dea posibilitatea persoanelor interesate să ia cunoștință de temeiurile măsurii luate, iar Curții să își exercite controlul judecătoresc (CJCE, hotărârea din 2.04.2009, *France Télécom/Comisiei Europene*, C-202/07 P, Rep., p. I-2369, pct. 29).

În cazurile în care o instituție comunitară dispune de o largă putere de apreciere, controlul respectării garanțiilor conferite de ordinea juridică comunitară în cadrul procedurilor administrative prezintă o importanță fundamentală. Curtea a avut ocazia să precizeze că, printre aceste garanții, figurează în special obligația instituției competente de a examina atent și imparțial toate elementele relevante ale cazului și aceea de a-și motiva decizia în mod suficient (CJCE, hotărârea din 21.11.1991, *Technische Universität München*, C-269/90, Rec., p. I-5469, pct. 14; hotărârea din 7.05.1992, *Pesquerias De Bermeo și Naviera Laida/Comisia*, C-258/90 și C-259/90, Rec., p. I-2901, pct. 26; precum și hotărârea din 22.11.2007, *Spania/Lenzing*, C-525/04 P, Rep., p. I-9947, pct. 58).

4. Referințe bibliografice

Specifice: *M. Udroiu, O. Predescu*, Motivarea hotărârilor judecătorești, în Dreptul nr. 4/2009, p. 270 și urm.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 512-515; *D. Bogdan, M. Selegean*, Drepturi și libertăți fundamentale în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, p. 250; *R. Chiriță*, Dreptul la un proces echitabil, p. 225-227; *J.-F. Renucci*, Droit européen des droits de l'homme. Contentieux européen, p. 294; *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre (dir.)*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 809; *D. Chagnollaud, G. Drago*, Dictionnaire des droits fondamentaux, p. 153; *I. Lasagabaster Herrarte (dir.)*, Convenio europeo de derechos humanos: comentario sistematico, p. 206-207; *F. Kuty*, Justice pénale et procès équitable, vol. I, p. 621 și urm.

Vasiescu, R.-M. Călin

Motive legitime pentru arestarea preventivă

Raţiuni pertinente şi suficiente de natură să permită luarea, prelungirea şi menţinerea arestării preventive.

Fr. *raisons plausibles, motifs raisonnables*
Eng. *reasonable suspicion, reasonably considered necessary*

1. Reglementări internaţionale în materie
Art. 5 parag. 1 lit. c) şi parag. 3 teza a II-a din Convenţie.

2. Condiţii
Potrivit regulilor jurisprudenţiale dezvoltate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, dispoziţiile art. 5 parag. 1 lit. c) nu pot fi interpretate independent de cele conţinute în parag. 3 al aceluiaşi text, întrucât acestea formează un tot unitar, ce implică o legătură indivizibilă între privarea de libertate şi garanţiile ce trebuie să o însoţească. Reţinând că principiul general ce guvernează raţiunea intrinsecă a textului art. 5 presupune că arestarea preventivă trebuie să aibă un caracter excepţional, starea de libertate fiind situaţia normală, instanţa de contencios european urmează să aprecieze *in concreto* limitele rezonabile ale privării de libertate.

Curtea analizează dacă privarea de libertate a fost justificată potrivit art. 5 parag. 3, având drept repere fundamentale **motivarea hotărârilor** relevante pronunţate de către instanţele naţionale, precum şi argumentele invocate de reclamant cu ocazia formulării cererilor de eliberare (*Kudla c. Poloniei*, §110). Hotărârile judecătoreşti trebuie să conţină motive pertinente şi suficiente de natură să justifice luarea, prelungirea şi menţinerea arestării preventive şi să fie pronunţate ca urmare a examinării atente a aspectelor concrete privind riscul punerii în libertate a persoanei, precum şi a circumstanţelor particulare ale situaţiei acesteia (*Ječius c. Lituaniei*, §93). Prin urmare, orice perioadă de arestare preventivă, indiferent de durată, trebuie să fie motivată în mod corespunzător de autorităţile naţionale competente, care, mai mult, trebuie să dea dovadă de o diligenţă specială în desfăşurarea procedurilor (*Jablonski c. Poloniei*, §80). Mai mult, art. 5 parag. 3 din Convenţie impune obligaţia în sarcina autorităţilor ca atunci când se pronunţă asupra prelungirii/menţinerii în arest preventiv sau asupra eliberării, să ia în considerare măsuri

alternative deţinerii, prin care să fie asigurată prezenţa persoanei în faţa instanţei de judecată (*Patsuria c. Georgiei*, §75).

Deţinerea unei persoane presupune, ca şi condiţie *sine qua non*, existenţa unor motive legitime, întemeiate pe fapte şi informaţii de natură să convingă un observator obiectiv că aceasta a săvârşit o faptă prevăzută de legea penală (*Erdagöz c. Turciei*, §51; *Fox, Campbell şi Hartley c. Regatului Unit*, §32), fără ca acestea să se ridice la nivelul celor necesare pentru justificarea unei condamnări. Caracterul plauzibil al motivelor se apreciază în funcţie de fiecare situaţie. Cu toate acestea, odată cu trecerea timpului, existenţa acestor motive nu mai este suficientă pentru prelungirea arestării preventive. Din acel moment Curtea va analiza dacă instanţele naţionale au oferit alte motive relevante şi suficiente pentru prelungirea arestării preventive (*Ječius c. Lituaniei*, §93).

Criminalitatea teroristă se încadrează într-o situaţie specială, statele nefiind obligate să divulge sursele confidenţiale ale informaţiilor obţinute pentru a determina verosimilitatea motivelor deţinerii, fără însă ca substanţa însăşi a plauzibilităţii raţiunilor să fie afectată (*O'Hara c. Regatului Unit*, §35).

Curtea a dezvoltat în jurisprudenţa sa patru raţiuni fundamentale acceptabile pentru justificarea arestării preventive a unei persoane: pericolul sustragerii de la proces a persoanei; riscul ca persoana, odată lăsată în libertate, să aducă atingere bunei desfăşurări a procedurii; pericolul comiterii de noi infracţiuni; pericolul tulburării ordinii publice.

2.1. Pericolul sustragerii de la proces

Textul art. 5 parag. 1 lit. c) reglementează expres situaţia deţinerii unei persoane sub aspectul riscului de a se sustrage urmăririi penale, în contextul necesităţii de a asigura prezenţa învinuitului în faza de urmărire. Este de reţinut că persoana are dreptul să ceară punerea sa în libertate pe toată durata urmăririi penale şi după trimiterea ei în judecată, potrivit dispoziţiilor art. 5 parag. 3. Deosebirile relevante în apreciere au în vedere persistenţa motivelor plauzibile ce justifică arestarea preventivă, în condiţiile în care riscurile avute în vedere iniţial descresc odată cu intervalul de timp petrecut în stare de deţinere (*Wemhoff c. Germaniei*, §14).

Gravitatea pedepsei ce ar putea fi incidentă nu poate să reprezinte unicul criteriu pentru a justifica menţinerea persoanei în arest (*Tomasi c. Franţei*, §98; *Panchenko c. Rusiei*, §§105-106), însă reprezintă un element relevant în aprecierea riscului sustragerii de la urmărire sau judecată. Pe de altă parte, gravitatea faptelor imputabile nu poate să legitimeze *per se*

menţinerea persoanei în stare de arest pentru o durată mare de timp (*Idalov c. Rusiei*, §145; *Garycki c. Poloniei*, §47; *Chraidi c. Germaniei*, §40).

În aprecierea pericolului concret ca persoana arestată să se sustragă de la proces, instanţele naţionale pot ţine cont de caracterul persoanei, moravuri, domiciliu, ocupaţie, bunuri deţinute, legături familiale, legăturile cu statul în care se desfăşoară procesul (*Becciev c. Republicii Moldova*, §58).

Astfel, Curtea a apreciat că menţinerea în arest preventiv a celor doi reclamanţi acuzaţi de comiterea infracţiunii de înaltă trădare (furnizarea către Libia a unor materiale interzise prin tratatul de neproliferare a armelor nucleare) pentru perioade de trei ani şi 10 luni, respectiv de 3 ani şi patru luni, a fost susţinută de motive pertinente şi suficiente avute în vedere de instanţele naţionale, pericolul sustragerii acestora de la anchetă fiind real. Niciunul dintre cei doi reclamanţi nu avea domiciliul stabil sau legături strânse cu Elveţia, cel dintâi având reşedinţa în Germania, iar fiul şi soţia celui de-al doilea în Thailanda, ambii călătorind frecvent în străinătate (*Tinner c. Elveţiei*, §§56-57).

Motivările instanţelor naţionale au fost pertinent argumentate şi detaliate, iar riscul sustragerii reclamantului de la anchetă a subzistat pe tot parcursul desfăşurării procedurii, menţinerea sa în arest preventiv pentru o perioadă mai mare de patru ani fiind justificată. Chiar dacă reclamantul, trimis în judecată pentru tentativă de omor, a arătat că avea domiciliul stabil la sora sa, în Franţa, instanţele naţionale au reţinut că acesta era cetăţean străin, nu avea domiciliul sau reşedinţa şi nici nu prezenta alte legături cu statul luxemburghez, fără a reuşi să prezinte garanţii adecvate că va compărea la judecată în ipoteza admiterii cererii sale de liberare provizorie sub control judiciar (*Pecheur c. Luxemburgului*, §§57-60).

Pericolul real al sustragerii reclamantului de la anchetă, în condiţiile în care acesta fusese extrădat din Macedonia în Elveţia pentru a putea fi judecat pentru trafic internaţional de droguri şi spălare de bani, existenţa unor indicii cu privire la intenţiile sale de evadare din penitenciar, riscul concret ca acesta să influenţeze şi intimideze martorii, necesitatea finalizării anchetei, dar şi atitudinea acestuia de natură să tergiverseze sau complice desfăşurarea procedurii, inclusiv sub aspectul dezinformării autorităţilor, au fost motive suficiente să justifice menţinerea acestuia în arest pentru o perioadă de cinci ani (*Shabani c. Elveţiei*, §§60-62).

Indicarea generică a riscului de sustragere de la desfăşurarea anchetei, în absenţa oricărui indiciu sau a oricărei examinări de către instanţele naţionale a argumentelor invocate de reclamantă privind profilul său

personal şi familial, nu poate justifica în mod legitim menţinerea în arest preventiv pentru o perioadă de 11 luni (*Tarău c. României*, §§50-51).

2.2. Riscul ca persoana, odată lăsată în libertate, să aducă atingere bunei desfăşurări a procedurii

Pericolul ca persoana aflată în arest preventiv să împiedice sau să inoportuneze desfăşurarea normală a procedurii nu poate fi invocat *in abstracto*, fiind necesară fundamentarea sa prin indicii şi elemente concrete (*Becciev c. Republicii Moldova*, §59).

Riscul influenţării şi/sau intimidării martorilor sau a celorlalţi învinuiţi ori coinculpaţi ce decurge din natura faptei imputabile poate justifica deţinerea numai în etapele iniţiale ale procedurii, fiind necesară fundamentarea sa ulterioară pe baza unor elemente concrete sau coroborarea cu alte indicii (*Jarzynski c. Poloniei*, §43). Totodată, pericolul influenţării martorilor nu mai subzistă, în condiţiile în care aceştia au fost audiaţi de instanţele naţionale (*Jiga c. României*, §77).

Pe termen lung, necesitatea finalizării anchetei nu mai poate fi considerată suficientă pentru a justifica menţinerea persoanei în arest, având în vedere reducerea considerabilă a riscului de alterare a probelor sau de influenţare a martorilor, odată probele administrate în etapa judecăţii (*Clooth c. Belgiei*, §44).

Curtea a apreciat că instanţele naţionale au avut suficiente temeiuri să creadă că, dacă reclamantul, trimis în judecată împreună cu alte cinci persoane pentru infracţiuni privind nerespectarea legislaţiei în materia achiziţiilor publice, ar fi fost eliberat, acesta ar fi încercat să altereze probele ori să influenţeze martorii după începerea urmăririi penale. Deşi unele hotărâri de prelungire/menţinere a arestului preventiv au reluat motivările hotărârilor anterioare, Curtea a apreciat că temeiurile care au determinat iniţial luarea măsurii au putut să subziste şi pe parcursul perioadei relativ scurte în care arestul său a fost prelungit (şase luni), nefiind stereotipe. Necesitatea finalizării anchetei, identificarea tuturor persoanelor implicate în comiterea infracţiunilor, audierea martorilor şi reaudierea învinuiţilor, completarea rapoartelor de expertiză financiar-contabile, extinderea acţiunii penale cu privire la mai mulţi făptuitori, caracterul complex al cauzei au reprezentat motive pertinente şi suficiente pentru a justifica deţinerea (*Erimescu c. României*).

2.3. Pericolul comiterii de noi infracţiuni

Curtea a arătat că un asemenea motiv este compatibil cu art. 5 parag. 3 din Convenţie. Astfel, instanţele naţionale pot lua în considerare gravi-

tatea consecinţelor infracţiunii atunci când analizează dacă există vreun pericol ca asemenea infracţiuni să fie din nou săvârşite. Aşadar, instanţele naţionale în mod corect au avut în vedere întinderea pe o durată mare în timp a activităţii infracţionale, cuantumul prejudiciului şi caracterul persoanei acuzate (*Matznetter c. Austriei*, §9).

Condamnările anterioare pot da naştere unei temeri rezonabile că persoana acuzată va putea săvârşi o nouă infracţiune, similară cu cea care face obiectul anchetei în desfăşurare (*Toth c. Austriei*, §70).

Curtea a considerat că gravitatea acuzaţiei poate să determine autorităţile judiciare să dispună şi să prelungească arestarea preventivă a unei persoane pentru a împiedica săvârşirea altor infracţiuni. Este însă necesar ca pericolul să fie plauzibil, iar măsura trebuie să fie adecvată având în vedere circumstanţele cauzei şi în special trecutul şi personalitatea acuzatului. În cauza de faţă, infracţiunile care au atras condamnările anterioare nu erau comparabile nici în natura lor şi nici sub aspectul gravităţii, cu infracţiunea de care era acuzat reclamantul în procedura analizată (*Clooth c. Belgiei*, §40).

Enumerarea anumitor fapte, fără ca instanţele naţionale să încerce să creeze o legătură între acestea şi motivele invocate pentru privarea de libertate, nu poate constitui o justificare conform art. 5 parag. 3. Curtea a arătat că, având în vedere infracţiunile de care era acuzat reclamantul, faptul că acestea ar fi fost săvârşite în calitate de şef al departamentului juridic, precum şi perioada când acestea ar fi fost comise, nu poate fi înţeles cum reclamantul şi-ar fi putut continua activitatea pretins infracţională având în vedere că nu mai ocupa respectiva funcţie, iar instanţele naţionale numiseră un administrator judiciar în cadrul procedurii de insolvenţă a societăţii respective (*Aleksanyan c. Rusiei*, §184).

Lipsa unui loc de muncă sau a unei familii nu poate duce la concluzia că există riscul sustragerii de la proces sau că persoana este predispusă la săvârşirea altor infracţiuni (*Sulaoja c. Estoniei*, §64).

2.4. Pericolul tulburării ordinii publice

Curtea a recunoscut că prin gravitatea particulară şi prin reacţia publicului faţă de anumite infracţiuni, acestea pot crea un dezechilibru social care este în măsură să justifice arestarea preventivă, cel puţin pentru o anumită perioadă de timp. Cu toate acestea, un astfel de pericol descreşte în mod necesar cu trecerea timpului, moment în care autorităţile naţionale trebuie să ofere motive mai detaliate pentru a justifica persistenţa raţiunii privării de libertate (*I.A. c. Franţei*, §104).

Acest motiv de arestare preventivă poate fi considerat ca relevant şi suficient numai dacă este întemeiat pe fapte care arată că punerea în libertate a inculpatului va perturba ordinea publică (*Letellier c. Franţei*, §51).

Menţinerea arestării preventive nu se justifică decât în acele cauze în care există indicii temeinice privind necesitatea efectivă de protejare a ordinii publice care să prevaleze, în ciuda prezumţiei de nevinovăţie, asupra principiului respectării libertăţii individuale (*Idalov c. Rusiei*, §139). Menţinerea arestării preventive nu poate fi folosită drept executare anticipată a pedepsei închisorii (*Letellier c. Franţei*, §51).

Riscul unui impact negativ asupra opiniei publice descreşte după ce este atenuat şocul iniţial creat de săvârşirea infracţiunii (*Degeratu c. României*, §47).

Menţinerea arestării prin reluarea stereotipă a textului art. 148 lit. h) C.proc.pen. şi trimiterea de o manieră abstractă la buna desfăşurare a procesului penal, fără a arăta faptele concrete care învederează riscurile ce pot lua naştere prin lăsarea în libertate a inculpatului, precum şi utilizarea unei motivări globale atât pentru reclamant, cât şi pentru coinculpat duc la încălcarea art. 5 parag. 3 (*Calmanovici c. României*, §§95-102).

Într-o cauză în care inculpatul a fost arestat preventiv 11 luni şi 3 săptămâni pentru săvârşirea unei infracţiuni de trafic de influenţă, Curtea a reţinut că instanţele naţionale s-au rezumat să reitereze raţiunile iniţiale care au condus la luarea măsurii arestării preventive, fără a menţiona aspectele concrete care au condus la convingerea că punerea în libertate a reclamantului ar reprezenta pericol public şi că arestarea preventivă ar fi fost necesară pentru desfăşurarea urmăririi penale. Instanţele naţionale nu au oferit o motivare prin care să explice, odată cu trecerea timpului, care ar fi fost impactul negativ pe care punerea în libertate a inculpatului l-ar fi avut asupra societăţii civile sau cum ar fi obstrucţionat ancheta.

Trimiterea lapidară la gravitatea faptelor comise, maniera în care inculpatul le-a săvârşit, posibilitatea aplicării unei pedepse severe şi întinderea prejudiciului cauzat nu pot substitui lipsa motivării, întrucât această trimitere oferă mai multe întrebări decât răspunsuri privind rolul acestor elemente în pretinsa existenţă a unui pericol pentru ordinea publică (*Jiga c. României*, §§77-78).

Într-o cauză privind săvârşirea infracţiunii de înşelăciune, instanţele naţionale au realizat o analiză concretă a situaţiei de fapt şi a personalităţii inculpatului, însă având în vedere perioada dintre deciziile criticate, respectiv 1 an 1 lună şi 2 săptămâni, Curtea a considerat că este rezonabil ca instanţele să utilizeze argumente similare şi să întemeieze pe aceleaşi

motive arestarea preventivă a inculpatului. De asemenea, instanţele naţionale au efectuat o analiză aprofundată asupra oportunităţii înlocuirii măsurii arestării preventive cu măsura obligării de a nu părăsi localitatea şi au oferit o explicaţie detaliată pentru respingerea cererilor de revocare a măsurii arestării preventive formulate de către inculpat (*Ardelean c. României*, §§68-70).

Într-o cauză privind săvârşirea unor infracţiuni de corupţie, Tribunalul Ialomiţa a dispus punerea în libertate a inculpatului, considerând că menţinerea sa în arest preventiv nu mai era oportună. Curtea a considerat că această hotărâre nu este în contradicţie cu cele precedente de menţinere a inculpatului în stare de arest preventiv întrucât la fiecare moment al procesului, autorităţile naţionale au dreptul de a evalua în mod liber elementele care justifică prelungirea arestării preventive şi caracterul pertinent şi suficient al motivelor, având în vedere trecerea timpului. Astfel, instanţa naţională a analizat noţiunea de pericol pentru ordinea publică având în vedere trecerea timpului între data săvârşirii faptelor şi momentul luării hotărârii (*Medinţu c. României*, §49).

Motivarea în sensul că menţinerea arestării preventive este justificată din cauza caracterului inculpatului, fără a arăta în ce constă acest caracter şi de ce justifică privarea de libertate, nu constituie o motivare suficientă (*Smirnova c. Rusiei*, §70).

Motivul avansat de către instanţele naţionale pentru menţinerea arestării preventive, respectiv că inculpatul nu a recunoscut, pe parcursul urmăriri penale, săvârşirea anumitor fapte, nu numai că nu poate justifica privarea de libertate, dar aduce atingere dreptului de a păstra tăcerea şi de a nu contribui la propria incriminare, astfel cum sunt prevăzute de art. 6 din Convenţie (*Tiron c. României*, §43).

Deşi inculpatul a solicitat de mai multe ori instanţelor naţionale să aibă în vedere măsuri preventive alternative, iar asemenea măsuri au fost încuviinţate o singură dată de către prima instanţă, tribunalele naţionale nu au arătat în ce măsură folosirea unor alte măsuri preventive nu ar fi asigurat prezenţa reclamantului în faţa autorităţilor (*Riccardi c. României*, §78).

3. Referinţe bibliografice

Specifice: *D. Bogdan*, Arestarea preventivă şi detenţia în jurisprudenţa CEDO, ed. a 2-a, Bucureşti, 2011, p. 147-231; *C. Rotaru*, Jurisprudenţa CEDO şi arestarea preventivă, în Curierul Judiciar nr. 9/2010, p. 524-529; *C. Girault*, Encombrement du rôle des juridictions criminelles: chronique

d'une réforme annoncée?, în Dalloz actualité 14 februarie 2012; *M. Léna*, Longueur excessive de la détention provisoire: condamnation de la France, în Dalloz actualité 22 octombrie 2009; *M. Bombled*, Appréciation du caractère raisonnable de la durée d'une détention provisoire par la CEDH, în Dalloz actualité 7 noiembrie 2012.

Generale: *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre*, Dictionnaire des Droits de l'Homme, p. 271-273; *F. Sudre, J.-P. Marguénaud, J. Andriantsimbazovina, A. Gouttenoire, M. Levinet*, avec la collaboration de *G. Gonzales*, Les grands arrêts de la Cour européene des Droits de l'Homme, p. 223-225; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 221-224; *D.J. Harris, M. O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 146-150; *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, vol. I, p. 263-269, p. 310-318; *M. Udroiu, O. Predescu*, Protecţia europeană a drepturilor omului şi procesul penal român, p. 489-500.

Surse online: (7), (36)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Muncă forţată sau obligatorie

Orice muncă sau serviciu pretinse unei persoane sub ameninţarea unei pedepse oarecare şi pentru care persoana respectivă nu s-a oferit de bună voie.

Fr. *travail forcé ou obligatoire*
Eng. *forced or compulsory labour*

1. Noţiune

Muncă forţată sau obligatorie este definită în Convenţia nr. 29/1930 a Organizaţiei Internaţionale a Muncii asupra Muncii Forţate [adoptată la 28 iunie 1930, intrată în vigoare la 1 mai 1932; ratificată de către România prin Decretul nr. 213/1957 (B.Of. nr. 4 din 18 ianuarie 1958)] ca fiind orice muncă sau serviciu pretinse unei persoane sub ameninţarea unei pedepse oarecare şi pentru care persoana respectivă nu s-a oferit de bună voie. Statele părţi la această convenţie şi-au asumat responsabilitatea de a suprima utilizarea muncii forţate sau obligatorii de orice tip în cel mai scurt timp. Iniţial, scopul principal al convenţiei era de a preveni exploatarea muncii în colonii, care erau încă numeroase în acea perioadă. Convenţia nr. 105 din 25.06.1957 (care a intrat în vigoare la 17 ianuarie 1959) a completat Convenţia nr. 29/1930 prescriind „abolirea imediată şi completă a muncii forţate sau obligatorii" în anumite cazuri enunţate în aceasta.

2. Aspecte jurisprudenţiale

În *Convenţie*, interdicţia muncii forţate sau obligatorii este prevăzută în art. 4 parag. 2, interdicţie care consacră, astfel, una dintre valorile fundamentale într-o societate democratică şi care se inspiră din Convenţia asupra Muncii Forţate din 1930, analogia evidentă între mai multe paragrafe ale celor două documente internaţionale nefiind întâmplătoare. Termenul *muncă* înseamnă orice activitate fizică şi orice alt tip de activitate sau serviciu.

Comisia, şi, ulterior, Curtea, au definit munca forţată sau obligatorie ca fiind munca impusă unei persoane împotriva voinţei sale, care prezintă un caracter injust sau opresiv şi care constituie un obstacol inevitabil, aceste condiţii nefiind cumulative, ci alternative. Astfel, obligaţia impusă unor anumite profesii liberale de a-şi exercita activitatea în anumite condiţii impuse, de exemplu, asistenţă judiciară acordată din oficiu, deducerea de către autorităţile penitenciare a contravalorii întreţinerii deţinuţilor (*Puzinas c. Lituaniei*), acceptarea de către o persoană aflată în şomaj

a unui loc de muncă adecvat ca precondiţie pentru a continua să beneficieze de drepturi specifice şomerilor, schimbarea locului de muncă nu este o muncă forţată sau obligatorie în sensul art. 4 din Convenţie, dar această activitate trebuie să fie remunerată în mod rezonabil pentru ca persoana respectivă să nu suporte pierderi sau, dacă nu este remunerată, activitatea respectivă trebuie să aducă persoanei care o prestează anumite beneficii. Existenţa consimţământului persoanei respective nu este decisivă în aprecierea muncii ca nefiind forţată sau obligatorie, Curtea trebuind să analizeze dacă există o disproporţie vădită între scopul urmărit – exemplu intrarea într-o profesie – şi obligaţiile asumate pentru atingerea scopului respectiv, prin examinarea cauzei în ansamblu.

În interpretarea art. 4, *Curtea Europeană a Drepturilor Omului* a luat deseori în considerare Convenţiile relevante ale Organizaţiei Internaţionale a Muncii şi, în special, Convenţia asupra Muncii Forţate din 1930, fără a pierde din vedere particularităţile Convenţiei şi nici faptul că aceasta este un instrument viu, care trebuie interpretat în lumina principiilor care prevalează în momentul de faţă în societăţile democratice.

Interdicţia muncii forţate sau obligatorii are, spre deosebire de interdicţia sclaviei sau a oricărei forme de aservire, un caracter relativ. Redactorii art. 4 din Convenţie au prevăzut, cazuri în care prestarea unei anumite munci sau activităţi nu poate fi considerată ca forţată sau obligatorie [art. 4 parag. 3 lit. a)]. Totuşi, aceste excepţii nu trebuie să fie discriminatorii, nici prin natura lor şi nici prin modalitatea de aplicare.

(i) termenul *muncă forţată sau obligatorie* nu include „orice muncă impusă în mod normal unei persoane aflată în stare de detenţie conformă exigenţelor art. 5 din convenţie, fie ea impusă de către o instanţă sau de către un organ administrativ (de exemplu detenţia impusă unui vagabond: *De Wilde, Ooms şi Versyp c. Belgiei*) sau în timpul eliberării condiţionate.

Jurisprudenţa Curţii în ceea ce priveşte munca prestată în închisoare este săracă. Într-una din primele sale hotărâri, Curtea a fost chemată să examineze munca impusă unui deţinut recidivist, eliberarea lui fiind condiţionată de acumularea unui număr minim de ore lucrate. Deşi munca respectivă era obligatorie, Curtea nu a constatat o încălcare a art. 4 din convenţie, deoarece erau îndeplinite cerinţele art. 4 parag. 3 lit. a). În opinia Curţii, munca impusă „nu depăşea ceea ce era «normal» în acest context, deoarece era menită să-l ajute pe reclamant să se reintegreze în societate şi avea o bază legală ce îşi găsea echivalent şi în alte state membre ale Consiliului Europei (*Van Droogenbroeck c. Belgiei*, cu referire la *De Wilde, Ooms şi Versyp c. Belgiei*).

În cauza recentă *Stummer c. Austriei*, Curtea a fost chemată să examineze dacă art. 4 impune Statelor Contractante să includă munca deţinuţilor în sistemul naţional de asigurări sociale. Terminologia Convenţiei nu oferă nicio indicaţie cu privire la problema afilierii deţinuţilor la sistemul naţional de asigurări sociale. Totuşi, pentru a stabili ce anume este considerată „muncă impusă în mod normal în timpul detenţiei", Curtea trebuie să aibă în vedere standardele care prevalează în statele membre. Curtea a constatat că nu există un consens între statele membre cu privire la afilierea deţinuţilor la sistemul naţional de pensii. Prin urmare, munca obligatorie prestată de către reclamant în calitate de deţinut, fără să fie afiliat la sistemul naţional de pensii, trebuie privită ca „muncă impusă în mod normal în cursul detenţiei" în sensul art. 4 parag. 3 lit. a).

Curtea a notat că structura specifică a parag. 3 al art. 4 nu intenţionează să „limiteze" exercitarea dreptului garantat de parag. 2, ci să „delimiteze" însuşi conţinutul acestui drept, deoarece formează un ansamblu cu parag. 2 şi indică ce anume nu este inclus în noţiunea de „muncă forţată sau obligatorie". Aşadar, parag. 3 serveşte ca un ajutor la interpretarea parag. 2.

(ii) nu se consideră muncă forţată sau obligatorie orice serviciu cu caracter militar sau, în cazul celor care refuză serviciul militar din motive de conştiinţă în ţările în care acest lucru este recunoscut ca legitim, un alt serviciu în locul serviciului militar obligatoriu. Această dispoziţie se aplică atât serviciului militar obligatoriu, cât şi celui voluntar.

(iii) nu se consideră muncă forţată sau obligatorie orice serviciu impus în situaţii de criză sau de calamităţi care ameninţă viaţa sau bunăstarea comunităţii.

(iv) nu se consideră muncă forţată sau obligatorie orice muncă sau serviciu care fac parte din obligaţiile civice normale (a se vedea *Karlheinz Schmidt c. Germaniei* şi *Zarb Adami c. Maltei*).

Pe lângă obligaţia negativă pe care o au Statele de a nu supune o persoană la muncă forţată sau obligatorie, acestea au şi obligaţia pozitivă de a proteja persoana de a fi supusă muncii forţate sau obligatorii de către agenţi ai statului sau de către persoane private (*Siliadin c. Franţei*; *Ransev c. Ciprului şi Rusiei*). Această obligaţie pozitivă se traduce prin obligaţia de a incrimina şi aplica legea penală în ceea ce priveşte actele care intră în sfera de aplicare a art. 4, de a lua, dacă e cazul, măsuri operative de protecţie a victimelor reale sau potenţiale ale unor astfel de acte (*mutatis mutandis*, *Mahmut Kaya c. Turciei*, §115) şi de a ancheta din oficiu şi în mod efectiv asemenea activităţi (*mutatis mutandis*, *Paul* şi *Audrey Edwards c. Regatului Unit*, §69).

3. Referințe bibliografice

Generale: *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on human rights, p. 112-120; *J.-F. Renucci*, Droit Européen des Droits de l'Homme, p. 329; *F. Sudre*, Droit Européen et international des droits de l'homme, p. 304; *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. 2, p. 205-215.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Necesar într-o societate democratică

Expresie a proporţionalităţii între scopul urmărit ce vizează apărarea interesului public şi măsura dispusă de autorităţi, ce se constituie într-o ingerinţă în exerciţiul drepturilor şi libertăţilor individuale.

Fr. *nécessaire dans une société démocratique*
Eng. *necessary in a democratic society*

1. Noţiune

Sintagma *necesar(ă) într-o societate democratică* a fost explicată de Curte în cauza *Handyside c. Regatului Unit*: „deşi adjectivul *necesar* nu este sinonim cu *indispensabil*, nici nu are flexibilitatea unor expresii ca *admisibil, normal, util, rezonabil* sau *oportun*".

Caracterul public al procedurilor este menit să asigure un proces echitabil prin protejarea justiţiabililor împotriva unor decizii arbitrare şi permiţând societăţii să controleze administrarea justiţiei. Alături de exigenţa pronunţării publice a hotărârilor, dezbaterile publice urmăresc informarea publicului, în special prin intermediul presei, dar şi asigurarea acestuia că justiţia se face la vedere. Prin aceasta, se contribuie la asigurarea încrederii în justiţie (*Pretto ş.a. c. Italiei*, §21; *Sutter c. Elveţiei*, §26; Comisia, *Ekbatani c. Suediei*, §55; *Helmers c. Suediei*, §§33-36).

În baza art. 6 parag. 1 din Convenţie, hotărârea trebuie să fie pronunţată în mod public, dar accesul în sala de şedinţe poate fi interzis presei şi publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părţi a acestuia în *interesul moralităţii, al ordinii publice ori al securităţii naţionale într-o societate democratică, atunci când interesele minorilor sau protecţia vieţii private a părţilor la proces o impun, sau în măsura considerată absolut necesară de către instanţă atunci când, în împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiţiei.*

2. Reglementarea art. 6 parag. 1 din Convenţie

2.1. Conţinut şi jurisprudenţă relevantă în materie civilă

În măsura în care la judecata pe fond reclamantul a beneficiat de dezbateri publice, faptul că, în faţa instanţei de recurs competente să judece doar dreptul aplicabil, procedura nu este publică, nu conduce în mod necesar la încălcarea art. 6 (*Jan-Ake Andersson c. Suediei*; *Fejde c. Suediei*; *Axen c. Germaniei*, §§28-29; *Forcellini c. San Marino*, §34).

Într-o procedură care se derulează în faţa primei şi singurei instanţe, dreptul fiecărei persoane la un proces public, în sensul art. 6 parag. 1 din Convenţie, implică „dreptul la o şedinţă publică", afară dacă circumstanţe excepţionale nu justifică desfăşurarea ei „cu uşile închise" (*Göç c. Turciei*, §47).

Caracterul public al dezbaterilor poate suferi anumite limitări. Instanţele naţionale se bucură de o importantă marjă de apreciere, pe care Curtea se consideră competentă să o cenzureze (*Albert şi Le Compte c. Belgiei*; *Diennet c. Franţei*).

Absenţa publicităţii într-o procedură disciplinară privitoare la suspendarea dreptului exercitării profesiunii medicale poate fi justificată, din moment ce persoana interesată „nu a solicitat o asemenea publicitate" (renunţare tacită la drept), aşa încât ea nu se poate pretinde victima încălcării dreptului invocat ulterior (*Guenoun c. Franţei*).

În cadrul unei proceduri privind un litigiu de familie, având drept obiect cererea tatălui de a avea legături personale cu fiul său din afara căsătoriei, din pricina absenţei expertizei psihologice şi ţinând seama de împrejurarea că instanţa de apel nu a examinat apelul reclamantului în şedinţă publică, Curtea a apreciat că această cale de atac ridica probleme de drept „şi de fapt" ce nu puteau fi soluţionate satisfăcător pe baza probelor scrise de care dispunea tribunalul, astfel că a considerat că, luată în ansamblu, procedura în cauză nu a îndeplinit exigenţele de echitate şi de publicitate prevăzute de art. 6 parag. 1 din Convenţie (*Elsholz c. Germaniei*, §66).

Referitor la minori, şi în situaţia în care nu există nicio normă precisă în statele contractante privitoare la vârsta de la care un minor răspunde penal, nu se poate spune *a priori* că procesul unui copil acuzat de săvârşirea unei fapte penale grave, chiar dacă are numai 11 ani, constituie, în sine, o încălcare a dreptului la un proces echitabil garantat de art. 6 parag. 1. Totuşi, Curtea a considerat că este esenţial ca un copil aflat într-o asemenea situaţie să fie tratat, în derularea procesului, în aşa fel încât să se ţină seama de vârsta lui, capacităţile sale intelectuale şi emoţionale; ca atare, tribunalul este obligat să ia toate măsurile de natură a facilita înţelegerea procedurii de către „acuzat" şi participarea sa la procedură (*V. c. Regatului Unit*, §67).

2.2. Conţinut şi jurisprudenţă relevantă în materie penală

Recunoaşterea dreptului de acces la un tribunal (la instanţă), astfel cum a fost creat pe cale jurisprudenţială, în materie civilă, de Curtea Europeană

a Drepturilor Omului în cauza *Golder c. Regatului Unit*, a reprezentat una dintre cele mai creative abordări ale instanței europene în interpretarea Convenției. S-a făcut referire, în această hotărâre, la principiile fundamentale de drept, universal recunoscute, dar și la principiul preeminenței dreptului, cuprins ca atare în preambulul Convenției.

Dreptul la un tribunal a fost recunoscut și în materie penală, unde s-a reținut că orice „acuzat" este îndreptățit să fie judecat în cadrul unui tribunal cu privire la acuzația care i se aduce (a se vedea și *acuzație în materie penală*) (*Deweer c. Belgiei*, §48). Numai în acest mod un „acuzat" se poate prevala de toate garanțiile care sunt prevăzute la art. 6 parag. 2 și 3 din Convenție.

Cum s-a susținut în aceeași cauză, drepul la tribunal, deși este un element al dreptului la un proces echitabil, **nu este absolut** în materie penală, ca, de altfel, nici în materie civilă, pretându-se la **limitări implicite** (cum ar fi, în materie penală, clasarea sau soluțiile de netrimitere în judecată). Renunțarea unei părți la garanția accesului la instanță, prevăzută de art. 6 parag. 1 din Convenție, nu este, în principiu, contrară acesteia, însă, în materie penală, autoritățile trebuie să dea dovadă de o vigilență sporită atunci când se invocă o eventuală constrângere a celui „acuzat" de a încheia o înțelegere, astfel încât procedura să nu ajungă în instanță (*Deweer*, §49).

Dreptul de acces la tribunal poate suferi limitări, restricții, deoarece acesta impune, chiar prin natura sa, necesitatea unei reglementări din partea statului, care poate fi variabilă în timp și spațiu, în funcție de nevoile și de resursele comunității sau ale indivizilor (*Golder*, §38). Statele dispun, în această materie, de o anumită **marjă de apreciere**, însă îi revine Curții rolul de a statua cu privire la respectarea exigențelor Convenției, astfel încât limitările să nu aducă atingere chiar substanței dreptului. Aceste limitări trebuie să urmărească un **scop legitim** și să existe **proporționalitate** între scopul urmărit și mijloacele utilizate (*Ashingdane c. Regatului Unit*, §57).

În ceea ce privește întinderea dreptului la un tribunal, în cauza *A.F. c. Franței*, s-a statuat că, în materie penală, dacă persoana judecată a obținut o achitare definitivă în cadrul procesului penal, aceasta nu ar fi putut beneficia de o altă măsură mai favorabilă, chiar dacă procedura s-ar fi desfășurat în alte condiții. Prin urmare, reclamantul nu mai poate pretinde calitatea de „victimă". Referitor la capătul de cerere care viza absența caracterului public al dezbaterilor în cadrul procedurii disciplinare, Comisia a reamintit că publicitatea dezbaterilor judiciare

constituie un principiu fundamental consacrat de art. 6 parag. 1 din Convenție, dar că acesta nu are un caracter absolut, putând fi interzis accesul publicului în sala de judecată în interesul protecției moralității, de exemplu, pentru a proteja viața privată a părților la procedură. Potrivit jurisprudenței Curții (*Albert și Le Compte c. Belgiei*, §36), lipsa publicității stadiului prealabil al procedurii disciplinare nu poate fi considerată ca acoperită prin asigurarea publicității în cadrul recursului în fața Consiliului de Stat. Cu toate acestea, dacă necesitatea de a respecta viața privată a părților, inclusiv a reclamantului, impunea ca procedura să nu fie publică, această măsură trebuia justificată de circumstanțe. Or, în cauză, aceste condiții erau îndeplinite, deoarece în cadrul ședinței disciplinare se dezbătea problema aptitudinilor mentale și fizice ale reclamantului de a continua să își exercite profesia. Prin urmare, lipsa publicității, care nu era automată, ci decisă în funcție de circumstanțe, pentru a proteja viața privată a reclamantului, era conformă art. 6 parag. 1 din Convenție (*A.F.*, §4).

Audierea unor martori minori, în vârstă de șapte ani, care au asistat la comiterea infracțiunii de omor reținute în sarcina reclamantului, în ședință de judecată nepublică, decisă de tribunal pentru a proteja minorii și pentru a nu aduce atingere intereselor justiției, în vederea aflării adevărului, a fost considerată de Comisia Europeană a Drepturilor Omului ca fiind o măsură **strict necesară într-o societate democratică** (*Potts c. Germaniei*).

În cauza *Welke și Białek c. Poloniei* (§73), care viza caracterul nepublic al procedurii decis din considerente de confidențialitate a metodelor de investigație ale poliției, Curtea a reamintit principiile jurisprudențiale în materie (*Stefanelli c. San Marino*, §19 și *Olujić c. Croației*, §70). Excepțiile de la acest principiu sunt de strictă interpretare și trebuie să fie determinate de circumstanțele cauzei (*Diennet c. Franței*, §34 și *Martinie c. Franței*, §40). Curtea a considerat că măsura de a ține ședința de judecată *in camera* putea fi justificată de nevoia de a nu prejudicia interesele justiției, fiind vorba de probe obținute inclusiv prin intermediul agenților „sub acoperire". Deși într-o altă cauză (*Belashev c. Rusiei*, §83), Curtea a considerat că simpla prezență a informațiilor clasificate într-un dosar nu implică în mod automat nevoia de a declara nepublic procesul, în cauza de față, Curtea a apreciat că măsura a fost necesară, având în vedere caracterul secret al probelor și interesul legitim al statului de a instrumenta cauzele de trafic de stupefiante. Măsura era justificată și de necesitatea de a păstra secrete metodele poliției de investigare și pentru a-i putea audia pe polițiștii „acoperiți". Curtea a acordat o importanță deosebită faptului că **avocatul reclamantului nu s-a opus** declarării nepublice

a procedurii (*Boyle şi Ford c. Regatului Unit*, §49). S-a mai reţinut şi că reclamantul nu s-a prevalat de dreptul de a indica o persoană de încredere din partea sa, care să ia parte la şedinţa de judecată.

Respectarea garanţiilor unui proces echitabil, respectiv discutarea în contradictoriu a cererii unui martor într-un proces penal având ca obiect infracţiuni grave contra vieţii de a se lua măsura declarării nepublice a şedinţei de judecată în care urma să aibă loc audierea sa, cu atât mai mult cu cât era văduva unuia dintre cei pretins ucişi de reclamant, a fost unul dintre elementele avute în vedere de Curte pentru a constata că art. 6 parag. 1 din Convenţie nu a fost încălcat în cauza *Volkov c. Rusiei* (§30).

3. Reglementarea art. 8 parag. 2 din Convenţie

Conţinut şi jurisprudenţă relevantă. În baza art. 8 parag. 2 din Convenţie, nu este admisă ingerinţa unei autorităţi publice în exercitarea acestui drept decât dacă aceasta este prevăzută de lege şi constituie, într-o societate democratică, o măsură necesară pentru securitatea naţională, siguranţa publică, bunăstarea economică a ţării, apărarea ordinii şi prevenirea faptelor penale, protecţia sănătăţii, a moralei, a drepturilor şi a libertăţilor altora.

Autorităţile naţionale sunt chemate, *în primul rând*, să aprecieze necesitatea ingerinţei, Curtea verificând dacă motivele ingerinţei au fost pertinente şi suficiente. Statele dispun de o marjă de apreciere, trebuind să vegheze ca un just echilibru să fie menţinut între toate interesele ce trebuie luate în considerare, în funcţie de circumstanţele fiecărei cauze.

Autorităţile statale, prin contactul lor direct cu realităţile ţării, sunt, în principiu, mai bine situate decât o jurisdicţie internaţională în a aprecia anumite circumstanţe locale. Întinderea acestei marje depinde de natura dreptului garantat de Convenţie, aflat în discuţie, de importanţa lui pentru persoana care îl invocă, de natura activităţilor restricţionate prin intervenţia autorităţilor statale şi de finalitatea restricţiei impuse.

Curtea a constatat într-o speţă în care s-a pus problema unei posibile încălcări a art. 8, ca urmare a existenţei în legislaţia internă a unui termen de două luni pentru retractarea consimţământului dat de mamă în vederea adopţiei, că erau în joc interesele mamei naturale, ale familiei care a adoptat minora şi ale minorei, iar existenţa unui termen pentru retractarea consimţământului, constituie în mod clar o ingerinţă în viaţa privată a reclamantei, mama biologică, dar urmăreşte un scop legitim, respectiv protejarea drepturilor altor persoane (*Kearns c. Franţei*, §73).

Măsura adopţiei unui minor fără consimţământul mamei care suferea de o boală psihică, urmărea un scop legitim, respectiv protejarea intereselor minorului (*X. c. Croaţiei*, §46).

Faptul că instanțele naționale au dispus măsura plasamentului într-un centru de asistență educativă a unor minori ai căror părinți, din cauza sărăciei, nu le puteau asigura o locuință stabilă și convenabilă, nu reprezintă o încălcare a art. 8 din Convenție, măsura fiind prevăzută de lege și având ca scop legitim protejarea intereselor minorilor (*Wallová și Walla c. Republicii Cehe*). În schimb, în cauza *Couillard Maugery c. Franței*, Curtea a apreciat că deși motivele invocate de autoritățile și jurisdicțiile naționale au fost pertinente, nu au fost și suficiente pentru a justifica o ingerință atât de gravă în viața de familie a reclamanților. În cauză, instanțele naționale au recunoscut calitățile educative și afective ale părinților și eforturile depuse pentru a depăși dificultățile. Curtea a apreciat că măsura plasamentului nu era singura și cea mai bună posibilitate, privită prin prisma intereselor minorilor, de a le asigura o locuință adecvată, autoritățile având posibilitatea de a acorda ajutoare financiare, spre deosebire de cauzele *Dewinne c. Belgiei*; *Zakharova c. Franței*; *Covezzi și Morselli c. Italiei*; *Kutzner c. Germaniei*, în care deși măsura plasamentului a fost justificată prin existența unor condiții de viață nesatisfăcătoare sau prin privări de ordin material, în niciuna dintre aceste cauze privațiunile de ordin material nu au constituit singurul motiv pe care să se întemeieze măsura.

În cauza *Daróczy c. Ungariei* s-a pus problema unei posibile încălcări a art. 8 prin interdicția impusă reclamantei de a purta un nume pe care l-a purtat mai mult de 50 de ani și de care este foarte legată nu numai în plan oficial, ci și personal. Curtea a remarcat că reclamanta a folosit acest nume o perioadă foarte mare de timp în toate aspectele vieții sale oficiale (a votat cu acest nume, și-a deschis cont bancar, a avut carte de identitate cu acest nume), iar Guvernul nu a adus niciun argument care să convingă Curtea că în cei 54 de ani în care reclamanta a purtat un nume despre care se afirmă că a fost greșit înregistrat încă de la momentul încheierii căsătoriei, a fost prejudiciat în vreo formă sistemul înregistrărilor de stare civilă din Ungaria sau că reclamanta, purtând în continuare acest nume, ar putea aduce atingere drepturilor altor persoane. Curtea a concluzionat că restricțiile impuse reclamantei au fost inacceptabil de rigide și au ignorat complet interesele acesteia care a fost obligată să schimbe un nume pe care l-a purtat mai mult de 50 de ani și de care este foarte legată nu numai în plan oficial, ci și personal. Constatând încălcarea art. 8 prin nepăstrarea unui just echilibru între interesele în conflict și având în vedere caracterul continuu al încălcării, Curtea a apreciat că Guvernul trebuie să ia măsuri pentru a pune capăt situației create, permițând reclamantei să-și reia numele T.D.

În anumite situații, analiza ingerinței trebuie să meargă dincolo de determinarea necesității ingerinței într-o societate democratică. Într-o cauză în care s-a pus problema unei posibile încălcări a art. 8 din Convenție, prin efectuarea unei anchete privitoare la orientarea sexuală a petenților și îndepărtarea din armată ca urmare a concluziilor anchetei, Curtea a recunoscut că ingerința răspundea unei nevoi sociale imperioase, dar față de împrejurarea că privea aspecte intime ale vieții persoanei, a considerat-o disproporționată față de scopul urmărit (*Smith și Grady c. Regatului Unit*, §87).

Fiind vorba despre dreptul unui părinte de a-și vizita copilul, refuzul autorităților naționale, inclusiv al instanțelor judecătorești, de a ordona o expertiză psihologică independentă și absența unei audieri în fața instanței de recurs constituie o depășire a marjei de apreciere a statului în cauză, măsurile respective neputând fi acceptate ca necesare într-o societate democratică (*Elsholz c. Germaniei*).

Într-o cauză în care reclamantul, arestat pentru asasinarea unui cunoscut om politic olandez, a fost supus la un regim penitenciar care comporta mult mai multe restricții ale vieții sale private și de familie, față de regimul obișnuit de executare a pedepselor în Olanda, Curtea a concluzionat că măsura respectivă, deși reprezenta o ingerință în viața privată a reclamantului, avea o bază legală în dreptul intern și urmărea un scop legitim, respectiv împiedicarea acestuia să evadeze, să-și prejudicieze singur starea sănătății sau să se sinucidă (*Van der Graaf c. Olandei*).

4. Reglementarea art. 9, 10 și 11 din Convenție

4.1. Marja de apreciere

Cea de-a treia etapă a analizei pe care o realizează instanța de control european pentru a verifica legitimitatea ingerinței autorității statului în exercitarea drepturilor prevăzute de art. 9-11 din Convenție este cea mai importantă, întrucât ține de însuși spiritul restricției. Cerința proporționalității între scopul urmărit și măsura dispusă presupune, în esență, o analiză pertinentă din partea autorităților naționale cu privire la justul echilibru ce trebuie menținut între exercițiul libertăților individuale și apărarea interesului public.

Marja de apreciere aflată la dispoziția statelor este variabilă, depinzând de circumstanțele particulare ale fiecărui caz, de natura dreptului protejat și de cea a ingerinței (*Stoll c. Elveției*, §105; *Demir și Baykara c. Turciei*, §119; *S. și Marper c. Regatului Unit*, §102). Controlul efectuat

de Curte este mai strict, iar marja de apreciere a statului este mai redusă, cu cât importanţa dreptului concurent este sporită. Totodată, existenţa unui numitor comun, a unui consens la nivel european, conduce inevitabil la diminuarea marjei de apreciere a statelor.

Criteriul bilanţului rezonabil presupune că statul beneficiază de o marjă mai largă de apreciere atunci când autorităţile sale trebuie să ia o decizie în legătură cu o situaţie complexă, cântărind în cadrul mecanismului decizional toate elementele pertinente. Astfel, dacă a fost păstrat un echilibru rezonabil, Curtea nu va încerca să refacă raţionamentul respectiv şi să verifice dacă soluţia autorităţilor a fost cea mai bună.

4.2. Aplicabilitate

Sub aspectul **art. 9** din Convenţie, în ceea ce priveşte analiza proporţionalităţii ingerinţei în materia obiecţiei de conştiinţă, relevantă este hotărârea pronunţată în cauza *Thlimmenos c. Greciei*. Reclamantului, adept al cultului Martorii lui Iehova, condamnat penal, pentru că refuzase să efectueze serviciul militar obligatoriu, i-a fost respins accesul în corpul experţilor contabili, deşi promovase examenul, singurul motiv fiind condamnarea sa penală preexistentă. Obiectul plângerii în faţa Curţii l-a constituit faptul că interdicţia de a face parte din corpul experţilor contabili viza persoanele care fuseseră condamnate penal anterior, fără ca legea să distingă asupra motivului condamnării, respectiv între cei care suferiseră o condamnare penală din cauza convingerilor lor religioase şi cei care comiseseră alte fapte penale.

Pe tărâmul libertăţii manifestării credinţelor religioase, Marea Cameră a statuat recent, în cauza *Eweida ş.a. c. Regatului Unit*, că interdicţia aplicată de British Airways unei angajate de a purta o cruce vizibilă în timpul programului de serviciu, pentru singurul motiv că imaginea pe care compania doreşte să o promoveze nu include şi acest aspect religios, a fost apreciată ca fiind o ingerinţă disproporţionată în dreptul la libertatea religioasă a reclamantei. În analiza raportului celor două interese aflate în joc, instanţele naţionale au acordat o pondere nejustificată dreptului companiei de a-şi construi propria imagine în detrimentul libertăţii religioase individuale. În aceeaşi cauză însă, Curtea a statuat că interdicţia aplicată unei asistente medicale de a purta o cruce, de o manieră vizibilă, în timpul programului de muncă, implicând interacţiune cu pacienţii, a reprezentat o măsură proporţională şi conformă exigenţelor art. 9 din Convenţie. Curtea a apreciat că motivul care a stat la baza acestei interdicţii era mult mai serios decât cel avansat de compania aeriană. *In casu*, libertatea

religioasă a reclamantei a fost limitată în scopul apărării sănătății pacienților pe care îi îngrijea, riscul infecțiilor nefiind exclus.

În privința proporționalității pe terenul **art. 10** din Convenție, analiza Curții presupune parcurgerea următoarelor etape: stabilirea caracterului punitiv sau preventiv al ingerinței; determinarea scopului ingerinței; în situația în care ingerința vizează protecția drepturilor și libertăților altuia, se pornește de la ideea conform căreia anumite categorii de persoane trebuie să se supună unor limite ale criticii mai importante; trebuie identificat dacă afirmația litigioasă este o judecată de valoare sau o informație factuală; *în primul caz*, existența unei minime baze factuale este suficientă pentru a legitima afirmația, în timp ce informațiile factuale implică, în principiu, proba veridicității ori cel puțin a bunei-credințe; calitatea subiectului vizat este esențială, întrucât protecția libertății presei reprezintă un principiu fundamental al unei societăți democratice, un subiect de interes general ce suscită o dezbatere conducând la o apreciere mult mai strictă a proporționalității, contextul discuției este determinant, în condițiile în care reprezintă elementul cheie în estimarea caracterului proporțional al ingerinței; severitatea sancțiunii aplicate.

În esență, așa cum afirmă însăși Curtea în jurisprudența sa, art. 10 parag. 2 din Convenție nu oferă posibilitatea restricțiilor libertății de exprimare în domeniul discursului public sau în materia chestiunilor de interes general, astfel de limitări neputând fi justificate prin necesități de ordin public, decât în măsura în care afirmațiile litigioase incită la violență [hotărârile *Sürek c. Turciei (nr. 2)* și *Karakoç ș.a. c. Turciei*].

Cel mai interesant aspect în materia proporționalității pe tărâmul art. 10 din Convenție îl reprezintă limitarea dreptului la libertatea de exprimare prin raportare la protecția drepturilor și intereselor altuia, Curtea încercând să realizeze o formă de neutralizare reciprocă între dreptul la libera exprimare și cel privind respectarea vieții private și de familie. După o perioadă îndelungată în care nu au existat repere clare în materie, Curtea pronunțând un număr deloc neglijabil de hotărâri de „condamnare" a statelor pe terenul art. 10 din Convenție, acordând prioritate libertății de exprimare, în contextul absenței cvasitotale a garanțiilor privind eventuala intruziune a mass-media în viața privată a indivizilor pe tărâmul art. 8 din Convenție, hotărârile Marii Camere în cauzele *Axel Springer AG c. Germaniei* și *Von Hannover c. Germaniei (nr. 2)* au clarificat problematica. Curtea a statuat că *in casu* nu a fost încălcat art. 8 din Convenție, validând hotărârile instanțelor germane de a nu interzice republicarea unor fotografii ce îi înfățișau pe prințesa de Monaco și pe alți

membri succesori ai prinţului Rainier în contexte private, întrucât subiectul era de interes public. Totodată, instanţa europeană a decis că art. 10 a fost încălcat, având în vedere disproporţia sancţiunii aplicate trustului ce editează cotidianul naţional de mare tiraj *Bildzeitung*, ce a publicat o serie de articole privind condamnarea pentru consum de cocaină a unui actor de televiziune, popular pentru rolul de comisar jucat într-un serial german.

În materia **art. 11** din Convenţie, este de menţionat, cu titlu exemplificativ, hotărârea Curţii pronunţată în cauza *Colegiul Consilierilor Juridici Argeş c. României*, în care formalismul procedural al instanţelor naţionale în analiza unei cereri de înregistrare a unei asociaţii profesionale a condus la „condamnarea" statului român.

5. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 430-431, 517 şi urm., 692 şi urm.; *D. Bogdan, M. Selegean*, Drepturi şi libertăţi fundamentale în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului, p. 252-254, 386-400; *R. Chiriţă*, Dreptul la un proces echitabil, p. 230-234; *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre (dir.)*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 808, 977-981; *D. Chagnollaud, G. Drago*, Dictionnaire des droits fondamentaux, p. 465, 717-737; *I. Lasagabaster Herrarte (dir.)*, Convenio europeo de derechos humanos: comentario sistematico, p. 207-209, 308-324; *B. Selejan-Guţan*, Protecţia europeană a drepturilor omului, p. 136-137; *B. Selejan-Guţan*, Protecţia europeană a drepturilor omului, p. 141-142; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 151-152; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 270-271, 451-476; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 235-245; *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention of Human Rights, p. 226-232.

Neretroactivitatea legii penale

Principiu potrivit căruia legea penală nu se aplică faptelor care, la data când au fost săvârşite, nu erau prevăzute ca infracţiuni.

Fr. *l'interdiction d'application rétroactive de la loi pénale*
Eng. *non retroactivity of the criminal law*

1. Noţiune şi reglementare

Principiul neretroactivităţi legii penale este consacrat în instrumentele internaţionale pertinente ca fiind un corolar al *principiului legalităţii infracţiunii şi a pedepsei* (*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*), el oferă o protecţie efectivă împotriva sancţiunilor arbitrare, fiind menit practic să împiedice sancţionarea penală a unei persoane în baza unei legi pe care la momentul faptei acea persoană nu avea cum să o cunoască, întrucât acea lege nu era în vigoare.

Principiul este consacrat expres în următoarele texte internaţionale: art. 7 parag. 1 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului; art. 15 parag. 1 din Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice; art. 7 din Convenţie; art. 49 parag. 1 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

2. Aplicaţii

Prin jurisprudenţa sa, Curtea Europeană a statuat în mod constant că art. 7 parag. 1 din Convenţie, în general, enunţă principiul *legalităţii infracţiunii şi a pedepsei* şi, în particular, interzice aplicarea retroactivă a legii penale, însă aceasta doar atunci când ea se face în detrimentul acuzatului, nu şi în avantajul său [*Kokkinakis c. Greciei*; *Welch c. Regatului Unit*; *Dragatoniu şi Militaru-Pidhorni c. României*; *Kafkaris c. Ciprului*; *Sud Fondi SRL ş.a c. Italiei*; *Scoppola c. Italiei (nr. 2)*].

Dacă principiul neretroactivităţii legii penale interzice în mod special extinderea domeniului de aplicare a infracţiunilor existente asupra faptelor care, până atunci, nu constituiau infracţiuni, în acelaşi timp, el se opune atât aplicării extensive a legii penale, prin analogie, în defavoarea acuzatului (*Coëme ş.a. c. Belgiei*; *Jamil c. Franţei*), cât şi revirimentelor jurisprudenţiale în detrimentul acuzatului, care sunt asimilate „legii" în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului (*Pessino c. Franţei*; *Dragotoniu şi Militaru-Pidhorni c. României*; *Del Rio Prada c. Spaniei*).

Principiul neretroactivităţii legii penale nu se limitează doar la legea de incriminare, ci este incident în cazul oricărei legi care poate să agraveze situaţia acuzatului, cum ar fi o lege care schimbă condiţiile recidivei (*Achour c. Franţei*) sau o lege care prevede o sancţiune suplimentară faţă de cea care exista în lege la data faptelor (*Mihai Toma c. României*).

În schimb, nu încalcă art. 7 din Convenţie aplicarea imediată a unei legi noi care prelungeşte termenele de prescripţie, dacă aceasta respectă prescripţiile deja împlinite (*Coëme ş.a. c. Belgiei*). De asemenea, Curtea a admis că aplicarea retroactivă a unei jurisprudenţe engleze privitoare la pedepsirea infracţiunii de viol săvârşită de soţ împotriva soţiei nu contravine principiului enunţat de art. 7 din Convenţie, fiind conformă nu numai unei noţiuni civilizate de căsătorie, ci şi obiectivelor trasate de Convenţie, a căror esenţă ţine tocmai de respectul demnităţii şi libertăţii umane (*S.W. c. Regatului Unit*).

Totodată, Curtea a notat că, în aplicarea principiului recunoscut de art. 7 parag. 1 din Convenţie, trebuie să se distingă între măsurile care constituie în substanţă o „pedeapsă" şi cele care sunt luate în legătură cu „executarea" pedepsei. Art. 7 parag. 1 se aplică doar în legătură cu primele, astfel că nu există o violare a acestui articol dacă, în urma transferului unei persoane condamnate dintre-un stat în altul, pedeapsa aplicată în statul de condamnare a rămas aceeaşi în statul de executare, fiind diferite în acest din urmă stat doar condiţiile de acordare a liberării condiţionate (*Müller c. Republicii Cehe*).

Deşi art. 7 din Convenţie nu garantează niciun drept la aplicarea legii penale mai favorabile în cazul succesiunii în timp a legilor penale, după o scurtă ezitare (*X. c. Germaniei*), judecătorii de la Strasbourg au admis, totuşi, excepţia *mitior lex* [*G. c. Franţei, Scoppola c. Italiei (nr. 2)*].

Art. 7 parag. 2 din Convenţie conţine o clauză derogatorie care permite judecarea şi pedepsirea unei persoane vinovate de o acţiune sau omisiune care, la data comiterii, avea caracter infracţional, potrivit principiilor generale ale dreptului recunoscute de naţiunile civilizate (*Papon c. Franţei*; *Jorgic c. Germaniei*; *Korbely c. Ungariei*; *Kononov c. Letoniei*; *X. c. Belgiei*; *Touvier c. Franţei*). Literatura de specialitate a subliniat originea conjuncturală a acestei clauze, redactorii Convenţiei incluzând-o din dorinţa de a nu se repune în discuţie principiile şi procesele de la Nürnberg şi legalitatea hotărârilor pronunţate pentru fapte considerate crime de război şi crime împotriva umanităţii şi nu pentru infracţiuni de drept comun. Clauza justificativă cuprinsă în art. 7 parag. 2 din Convenţie a fost activată de Curtea Europeană şi în raport cu crimele

de război din fosta Iugoslavie (*Šimšić c. Bosniei şi Herţegovina*), precum şi în ceea ce priveşte faptele săvârşite de liderii comunişti din fosta U.R.S.S. (*Kolk şi Kislyiy c. Estoniei*), ceea ce îi demonstrează o dată în plus caracterul său conjunctural.

3. Referinţe bibliografice

***Generale*: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului, Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 570 şi urm.; *R. Chiriţă*, Convenţia europeană a drepturilor omului, Comentarii şi explicaţii, vol. II, p. 3 şi urm.; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 296 şi urm.; *D.J. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 331 şi urm.; *P. Leach*, Taking a Case to the European Court of Human rights, p. 306 şi urm.; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 304 şi urm.; *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention of Human Rights, p. 239 şi urm.; *F. Sudre*, Droit européen et international des droits de l'homme, p. 419 şi urm.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Non bis in idem sau Ne bis in idem

Principiu potrivit căruia nimeni nu poate fi urmărit, judecat sau condamnat penal de către jurisdicţiile aceluiaşi stat pentru săvârşirea infracţiunii pentru care a fost deja achitat sau condamnat printr-o hotărâre definitivă conform legii şi procedurii penale ale acestui stat.

Fr. *droit à ne pas être jugé ou puni deux fois*
Eng. *right not to be tried or punished twice*

1. Noţiune şi reglementare

Non bis in idem exprimă ideea conform căreia o persoană care a fost urmărită, judecată sau căreia i-a fost aplicată o *pedeapsă penală definitivă* în urma formulării unei *acuzaţii în materie penală* de către o *Parte contractantă*, nu va putea fi din nou urmărită, judecată sau pedepsită penal de către aceeaşi *Parte contractantă* pentru săvârşirea aceleiaşi fapte. Principiul înglobează, astfel, trei garanţii distincte: o persoană nu poate fi *urmărită, judecată* sau *pedepsită* de două ori pentru aceeaşi faptă (*Nikitin c. Rusiei*, §35).

Raţiunile pe care se sprijină principiul *non bis in idem* decurg din caracterul definitiv al unei hotărâri şi răspund unei duble garanţii: o garanţie de interes general, impusă de principiul stabilităţii raporturilor juridice care înseamnă, între altele, că o soluţie a oricărei pricini izvorâte dintr-o acuzaţie penală şi care a dobândit autoritate şi putere de lucru judecat nu trebuie rediscutată şi o garanţie de interes particular, impusă de dreptul la apărare. De aceasta din urmă beneficiază cel care a făcut obiectul unei hotărâri definitive şi care este în drept să cunoască la ce este ţinut prin hotărârea luată şi, indiferent din ce motive, să nu-i fie analizate încă o dată actul şi comportamentul sancţionate anterior.

Puterea raţiunilor pe care se sprijină *non bis in idem* a făcut din acest principiu unul cu valoare universală, fiind egal recunoscut în instrumentele internaţionale de protecţie a drepturilor şi libertăţilor fundamentale şi în legislaţiile interne ale ţărilor democratice.

Non bis in idem este exprimat expres în:

- **art. 14 parag. 7** din Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice,

- **art. 4 parag. 1** din Protocolul nr. 7 Adiţional Convenţiei. Art. 4 din Protocolul nr. 7 al Convenţiei care prevede principiul *non bis in idem* a

fost ratificat fără rezerve de către România pe data de 20 iunie 1994 şi a intrat în vigoare pe data de 1 septembrie 1994. Pentru a păstra posibilitatea de a cumula sancţiunile administrative cu cele penale, mai multe state semnatare ale Convenţiei nu au ratificat Protocolul nr. 7, cum ar fi Germania şi Regatul Unit, iar altele, cum ar fi Franţa şi Italia, au formulat rezerve, declarând că principiul *non bis in idem* se aplică strict la infracţiunile din dreptul penal nu şi la cele administrative.

- **art. 50** din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene;

Dispoziţiile art. 4 parag. 1 din Protocolul nr. 7 Adiţional la Convenţie nu garantează, totuşi, respectarea principiului *non bis in idem* dacă este vorba de proceduri penale sau condamnări ale jurisdicţiilor unor state diferite (*Baragiola c. Elveţiei*). În asemenea situaţii, devin incidente fie prevederile art. 54-58 din Convenţia de Aplicare a Acordului Schengen sau ale art. 50 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, în relaţia dintre statele membre UE, fie dispoziţiile din tratatele internaţionale pertinente, în relaţia dintre statele membre UE şi statele terţe sau între statele terţe UE.

De altfel, suveranitatea şi neîncrederea în sistemul de drept al altui stat au limitat mult timp sfera de aplicare a principiului în raport numai de hotărârile naţionale şi au constituit serioase piedici în calea extinderii utilizării lui şi faţă de hotărârile provenind de la instanţele unui stat străin. Tot mai desele situaţii care prezentau anumite elemente de extraneitate şi internaţionalizarea incriminării anumitor infracţiuni considerate grave au demonstrat că o aplicare a regulii *non bis in idem* exclusiv la hotărârile naţionale este rigidă şi dăunează atât ideii de justiţie în general, dar şi interesului individului ca pricina lui să fie o singură dată examinată de autorităţile penale. Este contextul în care prin diverse convenţii semnate la nivelul Consiliului Europei şi al Uniunii Europene, principiul dobândeşte din ce în ce mai pregnant şi o dimensiune transnaţională.

În sânul Consiliului Europei, amintim, cu titlu de exemplu: Convenţia europeană pentru reprimarea infracţiunilor rutiere şi Convenţia europeană asupra supravegherii persoanelor condamnate sau liberate condiţionat, semnate la Strasbourg la data de 30.11.1964; Convenţia europeană privind valoarea internaţională a hotărârilor represive, adoptată la Haga la 28.05.1970; Convenţia asupra transferării persoanelor condamnate, încheiată la Strasbourg la data de 21.03.1983. Niciunul din aceste instrumente nu a fost dedicat integral principiului *non bis in idem*, ci doar, în anumite domenii şi cu numeroase restricţii, i s-au atribuit anumite valenţe extrateritoriale.

La nivelul Uniunii europene, prezintă interes Convenția între statele membre ale Comunităților Europene relativă la aplicarea principiului *ne bis in idem* încheiată la Bruxelles la data de 25.05.1987, dedicată integral acestei probleme, dar care a fost lovită de insucces din cauza lipsei numărului de ratificări cerut pentru intrarea ei în vigoare și Convenția de aplicare a Acordului Schengen din 19.06.1990, care aduce dispoziții de aplicare a principiului prin art. 54 până la art. 58.

3. Condiții

Aplicarea garanției oferite de principiul *non bis in idem implică* examenul a trei elemente:

(i) determinarea naturii celor două seturi de proceduri – dacă acestea se circumscriu sau nu noțiunii de „acuzație penală". În acest fel, ambele proceduri trebuie să fie desfășurate în urma formulării unei *acuzații în materie penală*. Astfel, Curtea Europeană a statuat că termenul *procedură penală* folosit în cadrul art. 4 din Protocolul nr. 7 trebuie să fie interpretat în lumina principiilor generale aplicabile noțiunilor *acuzație în materie penală* și *pedeapsă* care sunt prevăzute de art. 6 și 7 din Convenție (*Kurdov și Ivanov c. Bulgariei*, §37; *Ruotsalainen c. Finlandei*, §42).

CEDO a consacrat trei criterii, denumite „criteriile Engel" care trebuie luate în considerare la stabilirea faptului dacă într-o anumită cauză a fost sau nu vorba de o *acuzație penală*: clasificarea juridică a faptului ilicit, conform legislației naționale, natura acestui fapt și gradul de severitate al pedepsei pe care persoana vizată riscă să o primească. Ultimele două criterii sunt alternative și nu cumulative în mod necesar (*Engel ș.a. c. Olandei*, §§80-85).

În dreptul național, anumite fapte care au o conotație penală, din pricina gradului scăzut de pericol social nu sunt calificate drept infracțiuni, ci contravenții. În categoria acestora se înscriu, de exemplu, procedurile constatării și sancționării contravențiilor prevăzute de O.U.G. nr. 195/2002 privind circulația pe drumurile publice (*Pop c. României*) și Legea nr. 61/1991 pentru sancționarea faptelor de încălcare a unor norme de conviețuire socială, a ordinii și liniștii publice (*Nicoleta Gheorghe c. României*). Curtea a considerat că acestea, chiar dacă sunt calificate în dreptul național drept contravenții, se încadrează în noțiunea *acuzație în materie penală*.

Autoritățile pot aplica o singură dată o sancțiune cu caracter penal în sensul Convenției, indiferent dacă aceasta este calificată în dreptul intern ca fiind contravențională sau penală și independent dacă această sancțiune

este aplicată de o autoritate judiciară sau administrativă (*Franz Fischer c. Austriei*, §28).

Art. 50 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene nu se opune ca un stat membru să impună, pentru aceleași fapte de nerespectare a obligațiilor declarative în domeniul TVA-ului, o combinație de sancțiuni fiscale și penale. Însă, CJUE a arătat că atunci când sancțiunea fiscală îmbracă un caracter penal în sensul art. 50 din Cartă și este rămasă definitivă, se opune dispoziția menționată ca pentru aceleași fapte să se desfășoare o urmărire penală împotriva aceleiași persoane. Pentru a determina dacă sancțiunea are caracter penal, CJUE a făcut trimitere la *criteriile Engel* din jurisprudența CEDO, respectiv calificarea juridică a infracțiunii în dreptul intern, natura însăși a infracțiunii, natura și gradul de severitate a sancțiunii pe care persoana în cauză riscă să o suporte (CJUE, *Åklagaren/Hans Åkerberg Fransson*, §§32-37).

(ii) identificarea elementului idem – dacă faptele din prima procedură și cele din a doua procedură sunt identice. Înțelesul noțiunii „aceiași infracțiune" din cuprinsul art. 4 din Protocolul nr. 7 nu se referă la încadrarea juridică dată faptelor, această garanție interzicând urmărirea sau judecarea unei persoane pentru a doua infracțiune atât timp cât aceasta are drept cauză fapte identice sau care sunt, în esență, aceleași cu cele pentru care persoana a mai fost condamnată sau achitată definitiv (*Serguei Zolotoukhine c. Rusiei*, §§78-84).

Pentru a realiza analiza elementului *idem*, Curtea va avea ca punct de plecare modul în care este descrisă situația de fapt în actele autorităților prin care au fost finalizate cele două proceduri în cauză. În mod special, Curtea va determina care este comportamentul reclamantului care a făcut obiectul primei proceduri finalizate, pentru a observa dacă același comportament este vizat și de a doua procedură penală (*Asadbeyli ș.a. c. Azerbaidjanului*, §160).

(iii) identificarea elementului bis – dacă a existat o dublare a procedurilor. Scopul art. 4 din Protocolul nr. 7 Adițional la Convenție este de a interzice repetarea procedurilor care s-au concretizat cu o hotărâre definitivă de achitare sau de condamnare. Hotărârea este definitivă în sensul acestei prevederi dacă a dobândit autoritate de lucru judecat, adică a devenit irevocabilă, în sensul că nu mai este posibilă exercitarea căilor legale ordinare sau părțile au epuizat aceste căi ori au lăsat să curgă termenele fără a se folosi de căile existente [*Tsonyo Tsonev c. Bulgariei (nr. 2)*, §53; *Serguei Zolotoukhine c. Rusiei*, §107]. *Non bis in idem* nu se aplică, însă, în cazul revizuirii unei hotărâri judecătorești, respectiv atunci

când prima procedură a fost redeschisă, pentru că au fost descoperite fapte noi sau s-a demonstrat că primul proces a fost afectat de un viciu fundamental de procedură, ambele cazuri fiind de natură să afecteze soluţia pronunţată în cadrul primei proceduri. În aceeaşi ordine de idei, aplicarea greşită a unei legi de amnistie în ceea ce-l priveşte pe reclamant a constituit un viciu fundamental de procedură, iar redeschiderea procedurii nu duce la încălcarea art. 4 din Protocolul nr. 7 al Convenţiei (*Marguš c. Croaţiei*, §75).

4. Aplicaţii

(i) Curtea a constatat **încălcarea** principiul *non bis in idem* (elementul idem) în următoarele situaţii:

- într-o procedură administrativă, reclamantul a fost sancţionat pentru conducerea sub influenţa băuturilor alcoolice, iar în a doua procedură penală a fost sancţionat pentru ucidere din culpă, fiind reţinută circumstanţa agravantă a săvârşirii elementului material al infracţiunii în timp ce se afla sub influenţa băuturilor alcoolice (*Franz Fischer c. Austriei*, §28).

- într-o procedură administrativă, reclamantul a fost sancţionat pentru infracţiunea administrativă de tulburare a ordinii publice, constând în aceea că a proferat injurii la adresa poliţiştilor şi l-a împins pe unul dintre ei. Reclamantul a fost urmărit penal pentru aceleaşi fapte, acestea fiind elementul central al acuzaţiei aduse potrivit art. 213 C.pen., respectiv atingerea adusă ordinii publice, prin proferarea de injurii la adresa unuia dintre poliţişti, ameninţarea acestuia şi opunerea de rezistenţă. În afara elementului distinctiv, respectiv ameninţarea, Curtea a considerat că infracţiunea prevăzută în Codul penal îngloba toate elementele contravenţiei şi viceversa, contravenţia nu conţinea niciun element care să nu fi fost înglobat în infracţiune (*Serguei Zolotoukhine c. Rusiei*, §97).

- într-o procedură administrativă, reclamantul a fost sancţionat administrativ pentru spargerea uşii părţii vătămate şi lovirea acesteia. Ulterior, reclamantul a fost urmărit penal şi condamnat pentru vătămare corporală şi violare de domiciliu. Curtea a considerat că există o încălcare a art. 4 din Protocolul nr. 7 la Convenţie chiar dacă potrivit interpretării obligatorii dată de Curtea de Casaţie, principiul *non bis in idem* nu era aplicabil la nivel naţional în cazul procedurilor administrative [*Tsonyo Tsonev c. Bulgariei (nr. 2)*, §52, §55].

- într-o procedură administrativă, reclamantului i s-a aplicat o sancţiune pentru „nerespectarea dispoziţiilor legale ale poliţiei" şi ulterior, într-o procedură penală, acelaşi reclamant a fost condamnat pentru

săvârşirea infracţiunilor de „participare la tulburare publică" şi „utilizarea violenţei împotriva agenţilor statului". Curtea a constatat încălcarea art. 4 din Protocolul nr. 7 la Convenţie întrucât, având în vedere că în hotărârea pronunţată în procedura administrativă nu este descris comportamentul ilicit al reclamantului, se poate considera că, în ambele proceduri, reclamantul a fost urmărit pentru participarea sa în ansamblu la evenimentele din data de 16.10.2003 din Piaţa Azadliq (*Asadbeyli ş.a. c. Azerbaidjanului*, §160, §162).

(ii) în schimb, Curtea a constat **neîncălcarea** principiului *non bis in idem* (elementul *idem*) în următoarele situaţii:

- permisul de conducere al reclamantului a fost anulat de către Poliţie ca urmare a hotărârii penale de condamnare. Curtea a apreciat că sancţiunea anulării permisului apare ca fiind complementară pedepsei penale, făcând parte integrantă din aceasta şi prin urmare nu poate fi considerată ca fiind o a doua pedeapsă pentru aceeaşi faptă (*Maszni c. României*, §68).

- în cazul în care un singur act material întruneşte elementele constitutive ale mai multor infracţiuni, chiar dacă infracţiunile au fost judecate de instanţe diferite (*Oliveira c. Elveţiei*).

5. Referinţe bibliografice

Specifice: *M. Pralus*, Etude en droit communautaire d'un aspect du principe non bis in idem: non bis, în Revue de sciences criminelles et de droit pénal comparé nr. 3/1996, p. 571 şi urm.; *E. Calvanese*, Ampliati i confini del ne bis in idem. Sempre maggiore il rilievo delle sentenze straniere, în Diritto e giustizia nr. 23/2004, p. 41 şi urm.; *J.L. de la Cuesta, A. Eser*, Les compétences criminelles concurrentes nationales et internationales et le principe „ne bis in idem", în Revue internationale de droit pénal nr. 3-4/2002, p. 647 şi urm.; *B.V. Bockel*, The ne bis in idem principle in EU law, KluwerLaw International, 2010; *V. Constantinescu*, Aplicarea principiului non bis in idem în jurisprudenţa europeană şi naţională, în Curierul Judiciar nr. 10/2012, p. 638 şi urm.

Generale: *M. Udroiu, O. Predescu*, Protecţia europeană a drepturilor omului şi procesul penal român, p. 938 şi urm.; *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului, Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1856-1867; *J. Pradel*, Manuel de procédure pénale, p. 882; *F. Kuty*, Justice pénale et procès équitable, vol. II, p. 522 şi urm.; *S. Guinchard, J. Buisson*, La procédure pénale, p. 1059-1060; *H.D. Bosly, D. Vandermeersch*, Droit de la procédure pénale, p. 233; *R. Chiriţă*, Convenţia europeană a drepturilor omului, Comentarii şi explicaţii, vol. II, p. 430 şi urm.

Surse online: (53)

Nullum crimen, nulla poena sine lege

Expresie a legalităţii incriminării şi pedepsei, principiu ce presupune interzicerea aplicării retroactive sau extensive a legii penale.

Fr. *le principe de la légalité des délits et des peines*
Eng. *only the law can define a crime and prescribe a penalty*

1. Reglementări internaţionale în materie
Art. 11 pct. 2 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului; art. 15 pct. 1 din Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice; art. 7 din Convenţie.

2. Noţiune
Concept dezvoltat de Cesare Beccaria în secolul al XVIII-lea, principiul *nullum crimen, nulla poena sine lege*, ce implică în mod esenţial interzicerea aplicării retroactive sau extensive a legii penale, reprezintă fundamentul dreptului penal modern. Principiul se regăseşte în variantă reglementată în toate instrumentele juridice internaţionale relevante în materia drepturilor omului, fiind totodată consacrat ca drept constituţional şi prevăzut în legislaţiile penale europene.

Expresie a legalităţii incriminării şi pedepsei, principiul presupune evitarea oricăror forme de arbitrar din partea legiuitorului, dar şi a instanţelor judecătoreşti, incluzând trei aspecte esenţiale în sfera drepturilor omului: nicio persoană nu poate fi condamnată în absenţa unei legi preexistente faptei, care să definească de o manieră previzibilă comportamentul incriminat şi sancţiunea aferentă, şi care să nu fie susceptibilă de interpretări extensive în defavoarea persoanei acuzate, în special prin analogie.

3. Legalitatea incriminării
Curtea Europeană a avut ocazia de a dezvolta o jurisprudenţă bine-stabilită în sensul aplicării principiului în contextul art. 7 din Convenţie, abordând un demers similar în sensul accesibilităţii, clarităţii şi previzibilităţii legii penale cu acela folosit în a determina dacă ingerinţa este prevăzută de lege pe tărâmul art. 8, 9 şi 10 din Convenţie. Criteriul prevalent are în vedere posibilitatea rezonabilă a persoanei de a-şi putea determina comportamentul, ce ar putea intra sub incidenţa legii penale, prin rapor-

tare la textul legal [*Kokkinakis c. Greciei*, §52; *Dragotoniu şi Militaru-Pidhorni c. României*, §§33-38; *Kafkaris c. Cipru*, §§139-141; *Scoppola c. Italiei (nr. 2)*, §§92-109].

Instanţa de control european a reţinut că modalitatea de redactare a textului legal nu trebuie să fie excesiv de rigidă, fiind de preferat abordarea categoriilor generale, în detrimentul enumerărilor cu pretenţie de exhaustivitate (*Cantoni c. Franţei*, §31). Legea trebuie să fie de natură să permită adaptarea la mai multe situaţii concrete, normele cutumiare şi jurisprudenţa bine-stabilită a instanţelor judecătoreşti urmând a completa şi interpreta legea scrisă (*Kafkaris c. Cipru*, §140).

Curtea a respins pretenţiile reclamantului, martor al lui Iehova, privind lipsa de precizie a legii care sancţiona infracţiunea de prozelitism şi a decis că interpretarea regăsită în jurisprudenţa instanţelor naţionale era suficient de clară, încât să îi permită să înţeleagă măsura în care încercările de convertire ale unei persoane la o anumită religie devin fapte penale (*Kokkinakis c. Greciei*, §52).

Interpretarea judiciară reprezintă un exerciţiu firesc şi necesar, precum şi un instrument indispensabil în evoluţia legii penale, instanţele naţionale fiind cel mai bine plasate în acest sens (*CR c. Regatului Unit*, §34; *García Ruiz c. Spaniei*, §28; *Streletz, Kessler şi Krenz c. Germaniei*, §50). Rezultatul interpretării pe cale judiciară trebuie să fie, desigur, coerent cu substanţa şi spiritul incriminării şi previzibil în mod rezonabil (*S.W. c. Regatului Unit*, §36).

Instanţa de control european a statuat că jurisprudenţa Curţii de Casaţie franceze era suficient de clară şi constantă cu privire la cel de-al doilea termen al recidivei în contextul aplicării legii în timp în materie, de natură să răspundă exigenţelor de accesibilitate şi previzibilitate, în acord cu prevederile art. 7 din Convenţie (*Achour c. Franţei*).

În acelaşi sens, Curtea a reţinut că instanţele belgiene, care au dispus condamnarea reclamanţilor (un magistrat şi un medic) pentru săvârşirea infracţiunilor de vătămare corporală, ca urmare a practicilor sexuale sadomasochiste deosebit de violente, au interpretat dispoziţiile legale într-o manieră previzibilă în mod rezonabil (*K.A. şi A.D. c. Belgiei*).

Interpretarea largă dată infracţiunii de genocid de către tribunalele germane a fost apreciată ca fiind rezonabilă şi previzibilă, în lumina doctrinei şi a Rezoluţiei 47/121 din 18.12.1992 a Adunării Generale a ONU cu privire la situaţia din Bosnia-Herţegovina (*Jorgic c. Germaniei*, §§107-108), ceea ce nu s-a regăsit, însă, şi în cazul extinderii noţiunii de crime împotriva umanităţii cu privire la insurecţia ungară din 1956

(*Korbely c. Ungariei*). Criteriul strict al previzibilităţii a fost abandonat în favoarea principiilor dreptului internaţional cutumiar, în lumina cărora a fost interpretată noţiunea de crimă împotriva umanităţii, de natură să asigure protecţia efectivă a populaţiei civile (*Kononov c. Letoniei*, §215).

4. Legalitatea pedepsei

Cu privire la principiul legalităţii pedepsei, relevantă este noţiunea de *pedeapsă*, circumscrisă sferei penalului, înţeleasă în sens autonom de către instanţa de control european, care a dezvoltat pe cale jurisprudenţială o serie de criterii relevante de identificare, printre care legătura de cauzalitate cu actul de condamnare pentru săvârşirea unei infracţiuni, natura şi scopul preventiv, reparatoriu sau represiv al măsurii, calificarea dată în dreptul intern, procedurile privind adoptarea şi executarea acesteia ori gravitatea (*Welch c. Regatului Unit*, §28).

Într-o interpretare constructivă a art. 7 din Convenţie, principiile preeminenţei dreptului şi al respectării demnităţii umane prevalează în faţa legalităţii incriminării şi pedepsei. Astfel, interpretarea extensivă a legii penale în defavoarea persoanei acuzate, ce rezultă dintr-un reviriment de jurisprudenţă subsumat evoluţiei societăţii (actul sexual prin constrângere reprezintă viol, chiar şi între soţi, în pofida prevederii unei imunităţi în favoarea soţului într-o lege britanică desuetă, *S.W. c. Regatului Unit*) ori dintr-o evoluţie a jurisprudenţei datorată schimbării radicale a sistemului juridic în cazul succesiunii statelor (*Streletz, Kessler şi Krenz c. Germaniei*), poate fi compatibilă cu principiul *nullum crimen, nulla poena sine lege*, fiind reţinut caracterul excepţional (*Pessino c. Franţei*, §§35-36).

5. Jurisprudenţă relevantă împotriva României

Jurisprudenţa Curţii Europene împotriva României pe tărâmul art. 7 din Convenţie nu este foarte bogată, dar prezintă câteva aspecte interesante. Situaţia legilor penale succesive, în care autorităţile naţionale au aplicat retroactiv dispoziţiile O.U.G. nr. 195/2002, dispunând în mod automat sancţiunea anulării permisului de conducere, care nu era prevăzută de legea veche, şi anume Decretul nr. 328/1966, în vigoare la data comiterii faptei reclamantului, a constituit o încălcare a art. 7 din Convenţie (*Mihai Toma c. României*, §§26-31).

Interpretarea extensivă a legii penale *in casu* cu privire la asimilarea calităţii de operator bancar celei de funcţionar, ca subiect al infracţiunii de luare de mită, realizată de instanţele naţionale, în absenţa unei jurispru-

denţe minime prealabile accesibile şi previzibile în mod rezonabil sau a oricărei interpretări doctrinare în acest sens, a fost de natură să înfrângă principiul legalităţii incriminării (*Dragotoniu şi Militaru-Pidhorni c. României*, §§39-48).

O situaţie aparte, care nu s-a constituit într-o încălcare a art. 7 din Convenţie, a fost reţinută în decizia Curţii pronunţată în cauza *Sîrghi c. României*. În urma unui accident care s-a desfăşurat într-o unitate militară, cu ocazia procedurilor de parcare a unor camioane militare, victima a decedat. Reclamantul a dirijat desfăşurarea operaţiunii până la un anumit moment, fără a o supraveghea până la sfârşit. Achitat în fond şi în apel, reclamantul a fost condamnat direct în recurs pentru ucidere din culpă la o pedeapsă de şase luni închisoare cu suspendare, fiind obligat la plata de despăgubiri civile către soţia victimei, Curtea Militară de Apel reţinând existenţa culpei comune în producerea accidentului. Petentul s-a adresat instanţei europene, susţinând că la data comiterii, fapta pentru care a fost condamnat nu constituia infracţiune, obligaţia sa de a dirija procedura de parcare a vehiculelor militare nefiind reglementată legal. Forul de contencios european a validat raţionamentul instanţei de recurs ca fiind logic şi lipsit de arbitrariu, reţinând că regulamentul intern şi cutumele dezvoltate şi aplicate în mod constant în cadrul unităţii militare prezentau suficiente garanţii de previzibilitate şi accesibilitate pentru ca reclamantul să îşi poată înţelege obligaţiile. Mai mult, s-a reţinut că el însuşi şi-a asumat în fapt îndeplinirea acestei sarcini în mod constant, recunoscând, de altfel, că îi revenea o astfel de obligaţie cu ocazia declaraţiilor date în cursul urmăririi penale. De notat este şi absenţa oricăror exemple de jurisprudenţă internă în materie, fapt datorat caracterului unic al situaţiei (*Sîrghi c. României*).

6. Referinţe bibliografice

Generale: *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre*, Dictionnaire des Droits de l'Homme, p. 603-606; *F. Sudre, J.-P. Marguénaud, J. Andriantsimbazovina, A. Gouttenoire, M. Levinet*, avec la collaboration de *G. Gonzales*, Les grands arrêts de la Cour européene des Droits de l'Homme, p. 435-443; *F. Sudre*, Droit européen et international des droits de l'homme, p. 502-508; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 301-303.

Obligaţii contractuale (privare de libertate pentru datorii)

Detenţia sau restrângerea libertăţii fizice a unei persoane într-un spaţiu limitat, pentru o anumită perioadă de timp, în lipsa acordului de voinţă al acelei persoane, pentru neîndeplinirea cu rea-credinţă a obligaţiilor contractuale asumate.

Fr. *emprisonnement pour dette*
Eng. *imprisonment for debt*

1. Noţiune şi reglementare

Noţiunea apare în art. 1 din Protocolul nr. 4, care interzice privarea de libertate pentru datorii.

Art. 1 din Protocolul nr. 4 se referă numai la neexecutarea obligaţiilor civile contractuale. Textul priveşte toate categoriile de obligaţii contractuale, oricare ar fi natura juridică a contractului încheiat între părţi, indiferent că aceste părţi sunt persoane fizice, persoane juridice – de drept privat sau de drept public.

Art. 1 din Protocolul nr. 4 nu se aplică în materie de obligaţii fiscale sau vamale (*Goktan c. Franţei*, §51).

Aşa cum rezultă din sintagma *„pentru singurul motiv că nu este în măsură"* cuprinsă în articol, o persoană nu intră sub protecţia acestei prevederi dacă acţionează ca un debitor care nu îşi execută obligaţia dintr-o neglijenţă care îi este imputabilă ori cu intenţie frauduloasă.

2. Procedură

Per a contrario art. 1 din Protocolul nr. 4, s-ar putea dispune o privare de libertate a unei persoane în temeiul acestui articol pentru neexecutarea unei obligaţii civile, alta decât contractuală sau a unei obligaţii de drept public.

Privarea de libertate trebuie să se conformeze principiilor statuate prin art. 5 din Convenţie.

3. Aplicaţii

Este de remarcat faptul că nici fosta Comisie şi nici Curtea nu au fost sesizate vreodată cu soluţionarea vreunei cereri în care să se invoce dispoziţiile art. 1 din Protocolul nr. 4, iar acesta să fie aplicabil.

Curtea a respins plângerile reclamanţilor care invocau prevederile art. 1 din Protocolul nr. 4, pentru faptul că privarea lor de libertate rezulta

dintr-o hotărâre judecătorească de condamnare la pedeapsa închisorii, iar nu din imposibilitatea executării unor obligații contractuale, făcând astfel, inaplicabil acest articol (*Bitti c. Franței*; *Ninin c. Franței*).

În prezent, statele sunt reticente în a priva de libertate o persoană pentru motivul de a nu-și fi executat obligațiile contractuale asumate, întrucât aceasta a refuzat deliberat sau, datorită propriei neglijențe, se găsește în imposibilitatea de a-și îndeplini angajamentele.

Pe cale de consecință, instituția privării de libertate pentru neexecutarea unei obligații contractuale este căzută în desuetudine.

4. Referințe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1807-1810; *D.J. Harris, M. O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 735-736; *P. Leach*, Taking a case to the European Court of Human Rights, p. 437; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 354.

Surse online: (75)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Obligaţii negative

Obligaţii care solicită statelor abţinerea de la ingerinţe nejustificate în exercitarea drepturilor protejate de Convenţie.

Fr. *obligations* négatives
Eng. *negative obligations*

1. Noţiune, reglementare şi aplicaţii

Spre deosebire de obligaţiile pozitive, *obligaţiile negative* cer statelor să se abţină de la ingerinţe nejustificate în exercitarea drepturilor protejate de Convenţie.

De exemplu, **art. 2** din Convenţie (dreptul la viaţă) dă naştere, în sarcina statului, la *obligaţia negativă*, de ordin general, de a nu cauza, prin agenţii săi, moartea unei persoane.

Art. 3 din Convenţie (interzicerea torturii) creează în sarcina statului obligaţia *negativă* de a nu practica tortura şi de a nu aplica tratamente inumane şi degradante.

Art. 8 din Convenţie determină anumite *obligaţii negative* plasate în sarcina statelor contractante, obligate să se abţină a efectua orice act de natură a stânjeni exerciţiul drepturilor titularilor cărora acestea sunt recunoscute prin dispoziţiile acestui tratat internaţional. Limita dintre obligaţiile pozitive şi negative ale statului în raport cu art. 8 nu se pretează unei definiţii precise, dar principiile aplicabile sunt comparabile. În special, în cele două cazuri, trebuie luat în considerare justul echilibru de menţinut între interesul general şi interesele individuale, statul beneficiind în orice situaţie de o marjă de apreciere (*Gaskin c. Regatului Unit*, §42; *Roche c. Regatului Unit*).

Şi **art. 14** conţine obligaţiuni negative, întrucât statul nu trebuie, în intervenţiile sale, să comită discriminări, nici in drept şi nici în fapt, în exercitarea drepturilor enunţate de Convenţie.

Art. 1 din Protocolul nr. 1 Adiţional la Convenţie impune ca statul să ia măsurile necesare protejării proprietăţii private, dar să se şi abţină de la acte care aduc atingere acesteia. Atingerea adusă proprietăţii poate rezulta atât printr-o acţiune a autorităţilor publice, cât şi printr-o inacţiune, prin neglijenţa în adoptarea unor măsuri care să conducă la prezervarea posibilităţii proprietarilor de a-şi exercita atributele.

BCU CLUJ UNIVERSITY LIBRARY

Noţiunile de obligaţii pozitive şi negative derivate din prevederile Convenţiei nu trebuie confundate cu acelea de elemente pozitive şi negative ale dreptului înscris în Convenţie, sintagme ce se referă la substanţa dreptului din Convenţie (de exemplu libertatea de a face parte dintr-un sindicat include şi dreptul de a nu face parte dintr-un sindicat).

2. Referinţe bibliografice

Specifice: *J.-F. Akandji-Kombé*, Obligaţiile pozitive în virtutea Convenţiei Europene a Drepturilor Omului. Ghid pentru punerea în aplicare a Convenţiei Europene a Drepturilor Omului, Chişinău, 2006, p. 8-73.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 596-599; *D. Bogdan, M. Selegean*, Drepturi şi libertăţi fundamentale în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului, p. 9-91; *L.E. Pettiti, E. Decaux, P.-H. Imbert*, La Convention Européenne des droits de l'homme. Commentaire article par article, p. 55-56.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Obligaţii pozitive

Obligaţii ale statului dintr-un drept înscris în Convenţie: obligaţia de a schimba legislaţia sau practicile administrative sau de a crea noi legi; obligaţia de a asigura asistenţă financiară; obligaţia de a realiza o cercetare eficientă, imediată şi independentă a presupusei încălcări a Convenţiei; obligaţia de a interveni în relaţia dintre persoane pentru a preveni încălcările private ale drepturilor prevăzute în Convenţie.

Fr. *obligations positives*
Eng. *positive obligations*

1. Noţiune, reglementare şi aplicaţii

Conceptul de obligaţie pozitivă, ce se referă la consecinţele care derivă dintr-un drept înscris în Convenţie, apare în jurisprudenţa Curţii prin hotărârea pronunţată în cauza *Marckx c. Belgiei*, §31: „nu numai că obligă statul să se abţină de la astfel de intervenţii; pe lângă această obligaţie în primul rând negativă, mai pot fi şi obligaţii pozitive care sunt inerente în cazul respectării efective a vieţii de familie".

Noţiunile de obligaţii pozitive şi negative derivate din prevederile Convenţiei nu trebuie confundate cu acelea de elemente pozitive şi negative ale dreptului înscris în Convenţie, sintagme ce se referă la substanţa dreptului din Convenţie (de exemplu libertatea de a face parte dintr-un sindicat include şi dreptul de a nu face parte dintr-un sindicat).

Curtea a considerat că art. 1 din Convenţie „implică şi cere punerea în acţiune a unui sistem statal de natură să garanteze sistemul Convenţiei pe întreg teritoriul său şi faţă de fiecare individ (*Assanidze c. Georgiei*); în cazurile în care o porţiune a teritoriului său, din cauza regimului separatist, nu poate fi controlată, statul continuă, totuşi, să fie responsabil faţă de populaţia acestui teritoriu, fiind obligat să ia măsurile necesare, *pe de o parte*, pentru a restabili controlul său asupra acestui spaţiu şi, *pe de altă parte*, pentru a proteja persoanele care locuiesc acolo (*Ilaşcu ş.a. c. Republicii Moldova şi Rusiei*).

Se pot distinge *patru categorii de obligaţii pozitive* în jurisprudenţa Curţii: obligaţia de a schimba legislaţia sau practicile administrative sau de a crea noi legi; obligaţia de a asigura asistenţă financiară; obligaţia de a realiza o cercetare eficientă, imediată şi independentă a presupusei încălcări a Convenţiei; obligaţia de a interveni în relaţia dintre persoane pentru a preveni încălcările private ale drepturilor prevăzute în Convenţie.

Majoritatea obligaţiilor pozitive au fost identificate în respectarea dreptului la viaţa privată şi de familie, potrivit art. 8 din Convenţie, în sensul luării oricăror măsuri necesare care să aibă drept finalitate protejarea drepturilor prevăzute de către art. 8 din Convenţie, fie că este vorba de raporturi între particulari şi autorităţile ori instituţiile statului contractant, fie raporturi existente exclusiv între particulari (*X. şi Y. c. Olandei*, §§22-23; *Stubbings ş.a.* c. *Regatului Unit*, §62; *Babylonová c. Slovaciei*, §51; *Ignaccolo-Zenide c. României*, §108).

În hotărârea pronunţată în cauza *A., B. şi C. c. Irlandei*, §§247-249, în ceea ce priveşte noţiunea de obligaţii pozitive, Curtea a învederat că principiile aplicabile pentru a evalua obligaţiile pozitive şi negative ale unui stat în temeiul Convenţiei sunt similare. Trebuie să fie avut în vedere echilibrul just între interesele concurente ale individului şi ale comunităţii ca întreg, scopul parag. 2 din art. 8 fiind de o anumită relevanţă (*Gaskin c. Regatului Unit*, §42; *Roche c. Regatului Unit*, §157). Noţiunea de „respect" nu este clar definită, în special în ceea ce priveşte obligaţiile pozitive, având în vedere diversitatea practicilor şi a situaţiilor existente în statele contractante, cerinţele noţiunii vor varia considerabil de la caz la caz (*Christine Goodwin c. Regatului Unit*, §72). Cu toate acestea, anumiţi factori au fost consideraţi relevanţi pentru evaluarea conţinutului acestor obligaţii pozitive ale statelor: importanţa interesului în cauză şi dacă „valorile fundamentale" sau „aspecte esenţiale" ale vieţii private sunt în litigiu (*X. şi Y. c. Olandei*, §27; *Gaskin c. Regatului Unit*, §49), precum şi impactul asupra unui reclamant a discordanţei dintre realitatea socială şi lege, coerenţa practicilor administrative şi juridice în cadrul sistemului intern fiind privite ca un factor important în evaluarea efectuată în temeiul art. 8 (*B. c. Franţei*, §63; *Christine Goodwin c. Regatului Unit*, §§77-78). Alţi factori se referă la poziţia statului: dacă presupusa obligaţie este limitată şi determinată sau largă şi nedeterminată (*Botta c. Italiei*, §35) şi dacă sarcina s-ar impune statului (*Rees c. Regatului Unit*, §§43-44; *Christine Goodwin c. Regatului Unit*, §§86-88).

Obligaţia de a adopta măsuri adecvate trebuie să fie interpretată într-un mod care nu impune autorităţilor o sarcină imposibilă sau disproporţionată. Pentru Curte, nu orice risc asupra integrităţii fizice poate implica obligaţia pentru autorităţi de a lua măsuri operaţionale pentru a preveni ca acest risc să se materializeze. În opinia Curţii, trebuie să se stabilească dacă autorităţile ştiau sau ar fi trebuit să ştie despre existenţa unui risc real şi imediat pentru viaţa sau integritatea fizică a unei persoane identificate şi dacă nu au reuşit să ia măsuri în domeniul de aplicare al competenţelor

lor, care, în mod rezonabil, ar fi fost de aşteptat pentru a evita acest risc (*Amaç şi Okkan c. Turciei*, §46; *Berü c. Turciei*, §39).

Art. 2 din Convenţie (dreptul la viaţă) dă naştere, în sarcina statului, la două mari tipuri de obligaţii: pe de o parte, *obligaţia negativă*, de ordin general, de a nu cauza, prin agenţii săi, moartea unei persoane, şi, pe de altă parte, *obligaţia pozitivă* de a lua toate măsurile care se impun pentru protejarea efectivă a dreptului la viaţă. Pe lângă o obligaţie substanţială negativă (de abţinere), Curtea a dedus din art. 2 şi o obligaţie procedurală pozitivă în sarcina statului, aceea de a desfăşura o anchetă oficială şi efectivă pentru a cerceta împrejurările morţii (de exemplu *Cipru c. Turciei*, §131; *Tanrikulu c. Turciei*, §101; *Ilhan c. Turciei*, §91; *Slimani c. Franţei*; *İkincisoy c. Turciei*). Curtea a statuat că, dacă o încălcare a dreptului la viaţă sau la integritate fizică nu este cauzată în mod intenţionat, obligaţia pozitivă de a crea un „sistem judiciar eficient" nu necesită neapărat proceduri penale care să fie urmate în fiecare caz, ea putând fi îndeplinită şi în cazul în care măsurile corective civile, administrative sau chiar disciplinare au fost puse la dispoziţia victimei (*Vo c. Franţei*, §90; *Mastromatteo c. Italiei*, §90 şi §94).

Art. 3 din Convenţie (interzicerea torturii) nu creează în sarcina statului numai *obligaţia negativă*, aceea de a nu practica tortura şi de a nu aplica tratamente inumane şi degradante, ci include şi o *obligaţie pozitivă*, aceea de a proteja orice persoană aflată sub jurisdicţia sa contra unei situaţii iremediabile de pericol obiectiv de a fi supusă la rele tratamente, chiar dacă această situaţie ar urma să aibă loc în afara teritoriului său.

Art. 4 din Convenţie (interzicerea sclaviei, aservirii, muncii forţate sau obligatorii) face să se nască în sarcina statelor *obligaţii pozitive* constând în adoptarea şi aplicarea efectivă a unor dispoziţii penale care să sancţioneze practicile interzise prin acest text. Ţinând seama de normele şi tendinţele contemporane în materia protecţie fiinţei umane contra sclaviei, stării de servitute şi muncii forţate ori obligatorii, statele au obligaţia de a incrimina orice act de a menţine o persoană într-o situaţie pe care art. 4 o interzice.

Obligaţiile pozitive joacă şi un rol important în jurisprudenţa Curţii şi pentru art. 6 din Convenţie. Îndeplinirea unei obligaţii conform Convenţiei poate necesita unele acţiuni pozitive din partea statului; în atare situaţii, statul nu poate să rămână pur şi simplu pasiv şi nu există posibilitatea de a se face distincţia între acţiuni şi omisiuni. Obligaţia de a asigura efectiv dreptul la judecată se înscrie în această categorie de obligaţii (*Airey c. Irlandei*, §25; *Salesi c. Italiei*, §24). Întrucât art. 6 parag. 3 lit. c)

vorbește despre asistență, iar nu despre simpla numire, rezultă că acest drept trebuie să aibă un caracter efectiv, așadar obligația statului nu se limitează la numirea avocatului, ci se întinde și asupra modului în care acesta își îndeplinește atribuțiile (*Daud c. Portugaliei*). La fel, obligația statului nu se rezumă la simpla numire a unui interpret, fiind necesară, la sesizarea persoanei interesate, asigurarea unui anumit control al calității traducerii efectuate (*Kamasinski c. Austriei*, §74).

Art. 1 din Protocolul nr. 1 Adițional la Convenție impune ca statul să ia măsurile necesare protejării proprietății private, dar să se și abțină de la acte care aduc atingere acesteia. Atingerea adusă proprietății poate rezulta atât printr-o acțiune a autorităților publice, cât și printr-o inacțiune, prin neglijența în adoptarea unor măsuri care să conducă la prezervarea posibilității proprietarilor de a-și exercita atributele.

În ce privește **art. 3 din Protocolul nr. 1** Adițional la Convenție (obligația statelor de a organiza, la intervale rezonabile, alegeri libere), în cauza *Mathieu-Mohin și Clerfayt c. Belgiei*, §50, să interpreteze această dispoziție, Curtea a subliniat că „în domeniul considerat se află pe primul plan, nu o obligație de inacțiune sau de neamestec, ca în cazul majorității drepturilor civile și politice, ci aceea de a adopta măsuri pozitive pentru a organiza alegeri libere.

2. Referințe bibliografice

Specifice: J.-F. Akandji-Kombé, Obligațiile pozitive în virtutea Convenției Europene a Drepturilor Omului. Ghid pentru punerea în aplicare a Convenției Europene a Drepturilor Omului, Chișinău, 2006, p. 8-73.

Generale: C. Bîrsan, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 596-599; *D. Bogdan, M. Selegean*, Drepturi și libertăți fundamentale în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, p. 9-91; *L.E. Pettiti, E. Decaux, P.-H. Imbert*, La Convention Européenne des droits de l'homme. Commentaire article par article, p. 55-56.

Ombudsman

Autoritate statală care are drept scop apărarea drepturilor şi libertăţilor persoanelor fizice în raporturile acestora cu autorităţile publice.

Fr. *Ombudsman*
Eng. *Ombudsman*

1. Originile instituţiei

În vremea Imperiului Roman târziu, spre a asigura liniştea şi prosperitatea oraşelor, Valentinian a creat funcţia defensorilor (*defensor civitatis*), funcţionari responsabili cu apărarea cetăţenilor în faţa abuzurilor reprezentanţilor împăratului.

O instituţie de tipul ombudsmanului a apărut apoi în secolul al VII-lea, în timpul califului Omar Ibn Khattab (634-644), sub denumirea de *Diwan Al Madhalim*, respectiv birou de petiţii.

Cu toate acestea, Ombudsmanul de tip modern a fost înfiinţat în Suedia, în anul 1809, de Parlament (Ständerna), care a introdus în noua Constituţie Biroul Ombudsmanului Parlamentar, ca instrument care să poată permite Parlamentului să exercite un anumit control asupra executivului, prin monitorizarea modului în care autorităţile publice respectă legile. Înainte de această dată, monarhul absolut Karl al XII-lea a creat în anul 1713 Biroul Ombudsmanului Suprem al Majestăţii Sale, cu sarcina de a se asigura că judecătorii (mai târziu şi funcţionarii publici în general) acţionau cu respectarea legilor în vigoare şi îşi desfăşurau activitatea în mod corespunzător în alte privinţe.

Potrivit Constituţiei din 1809, Parlamentul trebuia să numească în funcţia de Ombudsman Parlamentar o persoană „cunoscută pentru competenţa sa judiciară şi pentru probitatea sa exemplară". Rolul său era acela de a veghea asupra protecţiei drepturilor cetăţenilor, activitatea desfăşurându-se mai ales sub formă de inspecţii şi anchete. Plângerile au jucat un rol relativ nesemnificativ în perioada de început. În primul secol de existenţă al Ombudsmanului Parlamentar, numărul total de plângeri a fost de aproximativ 8.000.

Următorul Ombudsman Parlamentar a fost înfiinţat în Finlanda, prin Constituţia din 1919 în Finlanda, apoi a apărut în Danemarca, în 1955 şi în Norvegia, în 1962.

Etimologic, este posibil ca termenul *ombudsman* să fie de origine celtică, având drept rădăcină termenul *ambactos* – servitor, mesager – din care a derivat şi cuvântul *ambasadă*.

2. Formele instituţiei

În ultimii 30 de ani, instituţia s-a răspândit în întreaga lume, în prezent există în jur de 120 de instituţii de tip ombudsman.

Instituţia de tip ombudsman s-a dezvoltat sub două forme:

(i) ombudsman cu competenţă generală, care tratează toate problemele care decurg din disfuncţionalităţi in administraţie;

(ii) ombudsman cu competenţă specială, specializat într-un anumit domeniu (ombudsman pentru protecţia copilului, ombudsman pentru protecţia consumatorilor, ombudsman pentru servicii financiare, ombudsman pentru egalitate şi anti-discriminare, ombudsman pentru persoane cu dizabilităţi, ombudsman împotriva discriminărilor etnice, ombudsman pentru apărare etc.).

Constituţia din 1991 din România a optat pentru denumirea Avocatul Poporului, o instituţie de tip ombudsman cu competenţă generală, care are drept scop apărarea drepturilor şi libertăţilor persoanelor fizice în raporturile acestora cu autorităţile publice. Instituţia Avocatul Poporului a fost reglementată apoi prin Legea nr. 35/1997 privind organizarea şi funcţionarea instituţiei Avocatul Poporului.

Prima reuniune internaţională tehnică pentru dezvoltarea instituţiilor naţionale care au drept scop protecţia şi promovarea drepturilor omului a avut loc la Paris, în anul 1991. Concluziile acestei reuniuni au fost valorificate prin *Rezoluţia nr. 54/1992 a Comisiei ONU a Drepturilor Omului*, intitulată *Principiile referitoare la statutul instituţiilor naţionale* (*„Principiile de la Paris"*). Ulterior, Adunarea Generală a Naţiunilor Unite le-a aprobat prin Rezoluţia nr. 48/134 din 20.12.1993.

3. Ombudsmanul European

Ombudsmanul European investighează plângerile formulate împotriva instituţiilor, organismelor, birourilor şi agenţiilor Uniunii Europene, prelucrează plângerile primite de la cetăţeni, întreprinderi şi organizaţii din Uniunea Europeană care semnalează cazuri de administrare defectuoasă, încălcarea legislaţiei, nerespectarea principiilor bunei administrări, încălcarea drepturilor omului. De exemplu practici inechitabile, discriminare, abuz de putere, lipsa informaţiilor sau refuzul de a furniza informaţii, întârzieri nejustificate, proceduri incorecte.

D. Călin

Ombudsmanul European începe investigaţiile după primirea unei plângeri sau din proprie iniţiativă. Ombudsmanul nu poate investiga: plângeri formulate împotriva autorităţilor naţionale, regionale sau locale din statele membre (departamente guvernamentale, agenţii de stat, consilii locale), chiar dacă plângerile vizează aspecte europene; activităţile tribunalelor sau ale organismelor de tip ombudsman existente la nivel naţional. Ombudsmanul European nu primeşte cereri de apel la deciziile luate de aceste entităţi; plângeri formulate împotriva întreprinderilor sau persoanelor fizice.

Este un organism independent şi, prin urmare, nu acceptă sugestii din partea guvernelor sau a altor entităţi. O dată pe an, îi prezintă Parlamentului European un raport de activitate. Ombudsmanul este ales de Parlamentul European pentru un mandat de 5 ani care poate fi reînnoit. Din punct de vedere istoric, instituţia Ombudsmanului European a fost înfiinţată prin Tratatul de la Maastricht în 1992. În anul 1995, Parlamentul European a ales primul Ombudsman European, în persoana fostului avocat al poporului şi ministru al justiţiei în Finlanda.

4. Referinţe bibliografice

Specifice: *R. Gregory, P. Giddings*, The Ombudsman Institution: Growth and Development, în *R. Gregory, P. Giddings (eds.)*, Righting Wrongs: the Ombudsman in Six Continents, IOS Press, 2000; *M. Seneviratne*, Ombudsman: Public Services and Administrative Justice, Butterworths LexisNexis, 2002; *R. Bousta*, The Ombudsman: Proposal for a Definition, International Ombudsman Yearbook, 2005, p. 38-42; *P. Giddings, V. Sladecek, L. Diez Bueso*, The Ombudsman and Human Rights, în *R. Gregory, P. Giddings (eds.)*, Righting Wrongs: the Ombudsman in Six Continents, IOS Press, 2000; *G.E. Caiden*, The Institution of Ombudsman, în *G.E. Caiden (ed.)*, International Handbook of the Ombudsman: Evolution and Present Function, Greenwood Press, 1983, p. 10; *D. Christopoulos*, The Ombudsman institution in South-eastern Europe Proceedings – Papers of the Workshop – The Ombudsman's role in South-eastern Europe Strengthening the rule of law as a step towards European integration, Athens, 22-23 May 2003.

Oralitatea procedurii

Dreptul fără caracter absolut conferit părților unui proces la o procedură orală.

Fr. *oralité*
Eng. *oral hearing*

1. Noțiune și reglementare

Printr-o procedură orală se poate garanta faptul că argumentele oricărei părți sunt „ascultate" de judecător, nu doar „auzite" de acesta; în plus, o instanță poate mai ușor analiza personalitatea indivizilor implicați în proces, în vederea stabilirii situației de fapt [Chiriță, p. 224].

Pentru a asigura un proces penal just și echitabil, este de o importanță capitală ca acuzatul să fie prezent personal la proces (*Poitrimol c. Franței*, §35), iar obligația de a garanta prezența acuzatului în sala de judecată, fie în primul ciclu procesual fie în rejudecare, se clasează ca fiind una din cerințele fundamentale ale art. 6 (*Stoichkov c. Bulgariei*, §56).

Deși nu este în mod expres prevăzut de parag. 1 al art. 6 din Convenție, obiectul și scopul articolului privit în ansamblu duc la concluzia că o persoană împotriva căreia este formulată o acuzație în materie penală are dreptul de a participa la ședința de judecată. Mai mult, lit. c), d) și e) ale parag. 3 garantează că orice persoană împotriva căreia este formulată o *acuzație în materie penală* are dreptul de a se apăra ea însăși, de a întreba sau de a solicita audierea martorilor și de a fi asistată în mod gratuit de un interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba folosită la audiere și este greu de acceptat că ar putea exercita aceste drepturi fără să fie prezentă (*Colozza c. Italiei*, §27).

Deși nu este menționat expres, *principiul oralității* rezultă din: art. 6 parag. 1 din Convenție; art. 14 parag. 1 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice.

Ca *reglementări interne*, amintim, fără a avea un caracter limitativ: art. 289 C.proc.pen.; art. 15 C.proc.civ.

2. Conținut și aplicații

2.1. Principiul oralității în materie civilă

Dreptul la o procedură orală nu este unul absolut, Curtea admițând derogări când procedura privește un aspect extrem de tehnic, ce va face obiectul unor

probe scrise sau când procedura vizează aspecte de drept, fără vreo legătură cu stabilirea situaţiei de fapt (*Blücher c. Republicii Cehe*).

Stabilirea succesorilor unei persoane nu este o problemă tehnică ori strict juridică, astfel încât procedura trebuie să fie orală (*Osinger c. Austriei*).

Lipsa unei audieri în faţa instanţei într-o cerere privind obţinerea autorizaţiei de a lucra în calitate de fizioterapeut independent atrage încălcarea art. 6 din Convenţie, nefiind vorba despre un aspect de natură tehnică (*Bakker c. Austriei*).

Statele pot crea proceduri fără caracter oral în faţa instanţelor de apel şi recurs, în măsura în care acestea sunt ţinute de starea de fapt stabilită de prima instanţă şi cu condiţia ca oralitatea să fi fost asigurată în faţa instanţei de fond (*Rippe c. Germaniei*).

2.2. Principiul oralităţii în materie penală

(i) în faţa primei instanţe. Existenţa unei şedinţe publice constituie un principiu fundamental consacrat de art. 6 parag. 1 al Convenţiei. Acest principiu are o importanţă semnificativă în materie penală, unde, în principiu, trebuie să existe o primă instanţă care să răspundă pe deplin exigenţelor art. 6 din Convenţie şi unde un justiţiabil poate, în mod legitim, să pretindă dreptul de a fi „ascultat" şi sa aibă posibilitatea, printre altele, să propună oral probe, să ia la cunoştinţă de probele aduse împotriva sa şi să pună întrebări martorilor (*Jussila c. Finlandei*, §40).

Într-o cauză în care o şedinţă publică nu a fost considerată necesară de către prima şi ultima instanţă, Curtea a reţinut că aplicarea unei sancţiuni pecuniare pentru declararea incorectă a veniturilor este diferită de nucleul dur al dreptului penal; prin urmare garanţiile privind *acuzaţiile în materie penală* nu se vor aplica în mod necesar cu maximă exigenţă. Curtea a considerat că verificările asupra modului în care contribuabilii realizează declaraţiile privind sumele datorate şi analiza documentelor relevante pot fi realizate de cele mai multe ori mai eficient în scris decât prin dezbateri orale. De asemenea, reclamantul nu a ridicat în prezenta cauză probleme de credibilitate care ar fi necesitat dezbateri orale asupra probatoriului sau audierea martorilor. Prin urmare, nu a existat o încălcare art. 6 parag. 1 din Convenţie (*Jussila c. Finlandei*, §47).

Îndepărtarea reclamantului din sala de judecată, în condiţiile în care judecătorul nu l-a avertizat asupra consecinţelor comportamentului său şi administrarea probatoriului fără prezenţa reclamantului atrage încălcarea dreptului la un proces echitabil (*Idalov c. Rusiei*, §178).

Restrângerea anumitor drepturi conferite de art. 6 din Convenţie, cum ar fi dreptul la dezbateri orale, în cadrul procedurilor privind măsurile secrete de supraveghere, nu atrage încălcarea dreptului la un proces echitabil (*Kennedy c. Regatului Unit*, §188).

Pentru persoanele private de libertate în temeiul art. 5 parag. 1 lit. c) este necesară o şedinţă contradictorie. În mod special, o contestaţie formulată cu privire la luarea măsurii privării de libertate sau la prelungirea acesteia trebuie să respecte principiul egalităţii armelor între părţi, respectiv procurorul şi persoana privată de libertate (*Nikolova c. Bulgariei*, §58). Exigenţele art. 5 parag. 4 nu impun ca şedinţa de judecată privind legalitatea arestării preventive să fie publică, aceasta putând fi ţinută şi în camera de consiliu, cu respectarea principiului contradictorialităţii (*Reinprecht c. Austriei*, §§33-34) (a se vedea *recurs în materia privării de libertate*).

(ii) în faţa instanţelor de control judiciar. Prezenţa personală a inculpatului în faţa instanţelor de apel nu are aceeaşi importanţă crucială ca prezenţa acestuia în faţa primei instanţe. Modul de aplicare al art. 6 în faţa instanţelor de apel depinde de caracteristicile specifice ale procedurii de apel; trebuie avut în vedere ansamblul procedurii judiciare din dreptul intern şi rolul instanţelor de apel în acel sistem judiciar (*Ekbatani c. Suediei*, §27).

Atunci când instanţa de apel avea competenţa de a analiza cauza atât în fapt, cât şi în drept, cercetând problema vinovăţiei sau nevinovăţiei inculpatului, Curtea a concluzionat că instanţa de apel nu putea realiza o astfel de analiză, respectând dreptul la un proces echitabil, decât prin audierea nemijlocită a inculpatului – care pretindea că nu el a săvârşit faptele de care este acuzat – şi a denunţătorului. Prin urmare, controlul exercitat de către Curtea de apel asupra sentinţei de condamnare ar fi trebuit să includă reaudierea inculpatului şi a denunţătorului. Faptul că instanţa de apel era ţinută de principiul *non reformatio in pejus* priveşte numai individualizarea pedepsei şi nu are relevanţa cu privire la vinovăţia inculpatului (*Ekbatani c. Suediei*, §32).

Chiar şi în faţa Curţilor de apel care îşi exercită jurisdicţia atât asupra problemelor de fapt, cât şi de drept, art. 6 nu garantează în mod necesar dreptul la o şedinţă publică, sau dacă o asemenea şedinţă există, nu este garantat în mod necesar dreptul de a participa în persoană la şedinţă, cu condiţia ca o procedură orală să fi avut loc în faţa primei instanţe. Având în vedere că în apelul reclamantului nu au fost invocate chestiuni de fapt sau de drept care să nu poată fi soluţionate în temeiul actelor de la dosar şi

luând în considerare gravitatea redusă a infracţiunii şi interdicţia majorării pedepsei în apel, Curtea de apel a decis în mod just că stabilirea unei şedinţe publice era în mod vădit lipsită de necesitate, respectând dreptul la un proces echitabil al reclamantului (*Fejde c. Suediei*, §31, §33).

Există o încălcare a art. 6 parag. 1 din Convenţie atunci când tribunalul decide asupra acuzaţiei în materie penală adusă împotriva reclamantului, casând sentinţa de achitare şi condamnând pe reclamant pentru săvârşirea infracţiunii de calomnie, fără a-l asculta şi fără a-i da posibilitatea de a se apăra. Tribunalul ar fi trebuit să-l audieze pe reclamant, mai ales având în vedere că era prima instanţă care pronunţa o hotărâre de condamnare. Dreptul la ultimul cuvânt al inculpatului nu poate fi echivalat cu dreptul acestuia de a fi ascultat în timpul procesului (*Constantinescu c. României*, §58).

Pentru respectarea dreptului la un proces echitabil, Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie nu poate casa hotărârile de achitare ale instanţelor inferioare şi să realizeze o nouă interpretare a mijloacelor de probă administrate, condamnându-i pe inculpaţi, fără a informa părţile din proces şi fără a le da posibilitatea de a-şi susţine argumentele, acordând cuvântul numai asupra admisibilităţii recursurilor. Lipsa audierii în persoană a acuzatului este cu atât mai greu de conciliat cu exigenţele procesului echitabil având în vedere circumstanţele cauzei, instanţa de ultim grad analizând latura subiectivă a infracţiunii respective, mai precis intenţia reclamantului de a săvârşi infracţiunea, iar această instanţă a fost prima care a pronunţat o hotărâre de condamnare (*Popa şi Tănăsescu c. României*, §52).

În ipoteza condamnării reclamantului în urma optării pentru o procedură simplificată, având în vedere că reclamantul nu a negat săvârşirea faptei, ci a susţinut că drogurile găsite asupra sa erau destinate consumului personal şi nu vânzării, instanţa de apel putea numai să menţină sentinţa, să reducă pedeapsa sau să achite reclamantul, iar administrarea unor noi probe era exclusă, în cazul în care reclamantul a participat la dezbaterile contradictorii în faţa primei instanţe, exigenţele procesului echitabil nu impun prezenţa inculpatului în faţa instanţei de apel (*Hermi c. Italiei*, §§85-88).

Cu condiţia existenţei unei şedinţe publice în primă instanţă, procedurile privind încuviinţarea exercitării căilor de atac sau cele care privesc numai chestiuni de drept, nu şi probleme de fapt, pot fi conforme cu exigenţele art. 6 din Convenţie şi atunci când apelantului nu i-a fost dată posibilitatea să fie ascultat personal de către instanţa de apel, fie de către Curtea de casaţie (*Monnell şi Morris c. Regatului Unit*, §58).

Având în vedere rolul Curții de Casație și observând procedura în ansamblu, Curtea a considerat că neacordarea posibilității ca reclamanții să își susțină argumentele oral, fie personal sau prin membrii baroului obișnuit, nu le-a încălcat dreptul la un proces echitabil (*Meftah ș.a. c. Franței*, §47).

(iii) renunțarea la garanțiile procesului echitabil. Nici litera și nici spiritul art. 6 din Convenție nu împiedică o persoană să renunțe în mod voluntar la garanțiile oferite de procesul echitabil, atât în mod expres, cât și tacit. Renunțarea la dreptul de a participa la ședința de judecată trebuie să fie neechivocă, să fie însoțită de un minimum de garanții procedurale corespunzătoare cu gravitatea acestei renunțări. Pentru a considera că reclamantul a renunțat implicit, prin comportamentul său, la un drept conferit de art. 6, trebuie să fie stabilit că reclamantul putea să prevadă în mod rezonabil consecințele comportamentului său (*Sejdovic c. Italiei*, §86).

Faptul că reclamantul a fost informat de acuzațiile aduse împotriva sa și a fost reprezentant de doi avocați aleși, optând pentru sustragerea în continuare de la desfășurarea procesului penal, poate fi interpretat în sensul că reclamantul a renunțat în mod neechivoc la dreptul de a fi prezent personal în fața instanței (*Battisti c. Franței*).

3. Referințe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 517 și urm.; *R. Chiriță*, Dreptul la un proces echitabil, 2008, p. 224-225; *D. Bogdan*, Procesul civil echitabil în jurisprudența CEDO, vol. II, p. 214-279; *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre (dir.)*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 808; *D. Chagnollaud, G. Drago*, Dictionnaire des droits fondamentaux, p. 465 și urm.; *I. Lasagabaster Herrarte (dir.)*, Convenio europeo de derechos humanos: comentario sistematico, p. 207-209.

Ordine profesionale

Organizații întemeiate prin voința legiuitorului, grupând persoane care exercită aceeași profesie liberală și care asigură reglementarea accesului în profesie și condițiile exercitării acesteia.

Fr. *ordres professionnelles*
Eng. *professional associations*

1. Clarificări din perspectiva libertății de asociere

Ordinele profesionale pun în discuție forma negativă a acestei libertăți garantate de art. 11, respectiv libertatea oricărei persoane de a nu fi constrânsă să se afilieze unei asociații.

În fapt, Curtea a exclus din sfera de aplicare a art. 11 organizațiile profesionale, distingându-le de alte forme asociative. Astfel, s-a statuat că aceste asociații profesionale sunt de fapt instituții de interes public, având menirea de a organiza o activitate de interes public. Sunt organisme prin intermediul cărora statul se asigură că o anumită activitate liberală este exercitată cu respectarea anumitor standarde (*Le compte, Van Leuven și De Meyere c. Belgiei*). Astfel, obligația legală, instituită pentru persoanele care doresc să urmeze o profesie liberală, de a se înscrie în ordinul profesional aferent, nu reprezintă o încălcare a libertății de asociere garantată de art. 11 din Convenție, în forma sa negativă. Faptul că statul condiționează dreptul de exercitare a profesiei de caracterul de membru al unei astfel de asociații, nu reprezintă o lezare a libertății individuale de a nu se asocia sau de a-și alege liber asociația din care dorește să facă parte.

Mai mult, Curtea a remarcat faptul că în multe state membre, aceste organizații sunt practic integrate în structurile publice naționale, actele care emană de la forurile decizionale ale acestor ordine fiind supuse controlului judecătoresc în același mod ca și actele administrative care emană de la autoritățile publice. Ordinele profesionale nu pot fi asimilate asociațiilor ordinare având în vedere și faptul că inițiativa înființării lor, configurația lor internă și atribuțiile lor nu reprezintă o emanație a voinței particularilor, ci derivă nemijlocit din lege. Actele normative sunt cele care stabilesc organizarea internă, sfera de competență a fiecărui organ, modalitatea de acces în asociație, sistemul sancțiunilor disciplinare etc.

Un element esențial care a condus Curtea la a statua în sensul că obligația înscrierii în ordinele profesionale nu încalcă substanța art. 11 din

Convenţie a fost acela că potrivit legislaţiei naţionale oricărui membru al ordinului i se recunoaşte dreptul la exercitarea acestei libertăţi ulterior intrării în profesie, prin crearea/afilierea de/la asociaţii în cadrul acesteia sau în afara sa. Prin urmare, s-a statuat că scopul înscrierii în ordinul profesional nu este acela de a îngrădi orice formă de asociere, ci doar de a asigura, la nivel naţional, anumite standarde de exercitare a profesiilor liberale. În esenţă, existenţa acestor ordine profesionale nu împiedică formarea altor asociaţii de către membrii profesiei liberale, respectiv exercitarea de către aceştia a libertăţii de asociere, în afara ordinului.

Principiul conform căruia ordinele profesionale liberale sunt instituţii de drept public şi nu intră în sfera de aplicare a art. 11 din Convenţie se regăseşte în cauzele: *Bota c. României*, cu privire la avocaţi; *Le Compte*, în legătură cu profesia medicilor; *Barthold c. Germaniei*, în privinţa medicilor veterinari; *O.V.R. c. Rusiei*, în privinţa notarilor; *Revert şi Legallais c. Franţei*, în privinţa ordinului arhitecţilor.

Decizia din 10.07.1991 pronunţată în cauza *Jakob Weiss c. Austriei*, a ridicat problema libertăţii de asociere a unui comerciant care, conform legislaţiei naţionale, odată cu dobândirea unei anumite autorizaţii de exercitare a unei activităţi comerciale, devenea automat membru al camerei de comerţ teritoriale, incumbându-i, astfel, obligaţia de a achita taxele aferente acestei calităţi.

În speţă, Comisia a amintit jurisprudenţa sa conform căreia instituţiile de drept public nu intră în sfera de aplicabilitate a art. 11 din Convenţie. Astfel, s-a constatat că aceste camere de comerţ austriece nu fuseseră create la iniţiativa persoanelor private, ci, în temeiul unei legi speciale, conform căreia acestea erau concepute ca instituţii de drept public. Printre atribuţiile pe care legea le stabilea în sarcina lor se numărau: eliminarea şi prevenirea de practici comerciale nelegale şi promovarea formării profesionale. Astfel, în virtutea legii, aceste camere de comerţ exercitau, într-un domeniu de interes general, un fel de control public asupra activităţii profesionale a membrilor lor. Prin urmare, Comisia a concluzionat că, dată fiind natura lor juridică şi misiunea publică, aceste camere de comerţ nu puteau fi calificate drept „asociaţii" care pot intra în sfera de aplicabilitate a art. 11 din Convenţie. Cererea reclamantului a fost respinsă ca fiind incompatibilă *ratione materiae* cu dispoziţiile Convenţiei, adăugându-se şi faptul că suma datorată de reclamant cu titlu de cotizaţie la această organizaţie era justificată pe tărâmul art. 1 parag. 2 din Primul Protocol Adiţional la Convenţie.

Legat de activitatea ordinelor profesiilor liberale, în temeiul art. 6 din Convenţie, Curtea a statuat că eventualele contestaţii, ale persoanelor vizate, împotriva sancţiunilor disciplinare aplicate de organizaţiile profesionale, în joc fiind chiar dreptul de a continua practicarea profesiei, se circumscriu sferei „contestaţiilor asupra drepturilor şi obligaţiilor cu caracter civil", în sensul articolului anterior menţionat (*Koonig c. Germaniei*; *Albert şi Le Compte c. Belgiei*; *Diennet c. Franţei*). Astfel, atribuirea prin lege a unor competenţe disciplinare, jurisdicţiilor profesionale, nu contravine, în sine, Convenţiei. Totuşi, aceasta impune fie ca aceste organe să întrunească cerinţele de independenţă şi imparţialitate impuse de art. 6 parag. 1 sau, în măsura în care nu îndeplinesc aceste standarde, hotărârile pronunţate de ele să poată fi supuse controlului organelor judiciare ordinare.

2. Barourile

Relevantă în materie este decizia de inadmisibilitate *Bota c. României*. În cauză, reclamantul a invocat, *pe de o parte*, că dizolvarea asociaţiei „Bonis Potra" a reprezentat o ingerinţă nejustificată în dreptul său la libertatea de asociere şi, *pe de altă parte*, că obligaţia de a fi membru al Uniunii Avocaţilor din România reprezintă un obstacol în calea la libertăţii sale negative de asociere.

Asociaţia „Bonis Porta" fusese înfiinţată de reclamant în temeiul O.G. nr. 26/2000, având printre obiectivele sale statutare, pe lângă activităţi precum ajutorarea orfanilor, a copiilor în dificultate şi constituirea unei unităţi economice, a unui studio de înregistrări, de ziare, *barouri*, saune, saloane de cosmetică şi de masaj. La solicitarea Baroului Judeţean Hunedoara, asociaţia a fost dizolvată, instanţa apreciind că activitatea sa se plasa în afara cadrului legal de exercitare a profesiei de avocat.

În decizia pronunţată, Curtea a apreciat că dizolvarea asociaţiei „Bonis Potra" constituie o ingerinţă în exercitarea dreptului membrilor săi la libertatea de asociere. O astfel de ingerinţă a fost însă apreciată ca fiind conformă exigenţelor art. 11 din Convenţie, fiind prevăzută de lege [dizolvarea asociaţiei bazându-se pe dispoziţiile art. 56 alin. (1) din O.G. nr. 26/2000] şi urmărind un scop legitim (respectiv apărarea ordinii publice şi protejarea drepturilor şi libertăţilor celuilalt, mai ales a celor care solicită serviciilor oferite de avocaţi pentru apărarea intereselor lor). Curtea a mai amintit că statele dispun de un drept de a aprecia conformitatea scopului şi a activităţilor unei asociaţii în raport de regulile fixate de legislaţia naţională, dar ele trebuie să folosească acest drept într-o

manieră conciliabilă cu obligaţiile ce le revin în baza Convenţiei şi sub rezerva controlului exercitat de Curte. În consecinţă, a apreciat Curtea, excepţiile vizate la art. 11 cheamă la o interpretare strictă, numai motive convingătoare şi imperative putând să justifice restricţiile la libertatea de asociere. Pentru a judeca într-un astfel de caz existenţa unei necesităţi în sensul art. 11 parag. 2, s-a apreciat că statele dispun de o marjă de apreciere redusă, care se dublează printr-un control european riguros.

În această cauză, Curtea a apreciat că ingerinţa în libertatea de asociere a reclamantului, a fost una proporţională scopului legitim urmărit şi motivele care au condus la luarea sa au fost pertinente şi necesare într-o societate democratică. Nu numai că unul din obiectivele asociaţiei era acela de a constitui barouri, aspect ce contravenea Legii nr. 51/1991, dar Curtea a remarcat şi faptul că membrii asociaţiei se deduseră chiar la acte concrete în acest sens, un barou fiind deja creat, membrii arogându-şi prerogative care erau de competenţa exclusivă a Uniunii Naţionale a Barourilor din România.

Cu privire la cel de-al doilea capăt de cerere al reclamantului, respectiv pretinsa încălcare a libertăţii sale negative de asociere, Curtea a reţinut că, în jurisprudenţa sa constantă, ordinele profesiunilor liberale sunt instituţii de drept public, reglementate de lege şi urmărind scopuri de interes general. Ele scapă, astfel, de sub incidenţa art. 11 al Convenţiei, această garanţiei nefiindu-le aplicabilă. Astfel, Curtea a observat faptul că în România, Uniunea Naţională a Barourilor a fost înfiinţată prin Legea nr. 51/1995 şi că ea urmăreşte un scop de interes general, respectiv asigurarea unei asistenţe juridice adecvate persoanelor interesate şi, implicit, promovarea intereselor justiţiei însăşi.

În privinţa barourilor, mai este de reţinut şi principiul conform căruia aceste organizaţii profesionale sunt independente faţă de stat, carenţele profesionale ale avocatului neputând angaja, răspunderea directă şi necondiţionată a statului. În cauza *Daud c. Portugaliei*, reclamantul s-a plâns în faţa instanţei europene de slaba pregătire profesională a avocaţilor săi, desemnaţi din oficiu, primul avocat neluând niciodată legătura cu el, iar cel de-al doilea având la dispoziţie doar 3 zile pentru pregătirea apărării, aspect care s-a repercutat evident asupra dreptului său la un proces echitabil. În hotărârea sa, Curtea a reţinut principiul conform căruia Convenţia are ca scop nu protejarea drepturilor teoretice sau iluzorii, ci a celor concrete şi efective, măsura de nominalizare a unui avocat din oficiu neasigurând prin ea însăşi efectivitatea unei asistenţei juridice necesare persoanei acuzate (*Imbrioscia c. Elveţiei*). Pe de altă parte, a mai reţinut

Curtea, nu ar putea fi direct imputabilă statului orice acţiune incompetentă a unui avocat. Din caracterul independent al barourilor faţă de stat decurge faptul că strategia apărării aparţine esenţialmente acuzatului şi avocatului său, desemnat fie din oficiu, fie ales de client. Nuanţând aprecierile sale, Curtea a apreciat că art. 6 parag. 3 lit. c) din Convenţie nu obligă autorităţile naţionale competente să intervină decât în situaţia în care carenţele profesionale ale avocatului din oficiu sunt manifeste sau ele se pot deduce clar din alte surse.

În cauza *M.A. c. Spaniei*, în care reclamanţii, membri ai baroului şi ai Asociaţiei tinerilor avocaţi s-au plâns de lezarea libertăţii lor de asociere din cauza dispoziţiilor legale incluse în statutul profesional, potrivit cărora Asociaţia tinerilor avocaţi se afla sub tutela consiliului baroului şi orice iniţiativă a avocaţilor de a forma o asociaţie sau de a deveni membri ai unei asociaţii care avea obiect de activitate similar cu al ordinului profesional constituit în forma baroului, reprezenta abatere disciplinare.

În raţionamentul său Comisia a amintit jurisprudenţa sa conform căreia dispoziţiile care reglementează ordinele profesionale nu trebuie să conţină norme care să împiedice membrii săi să fondeze alte asociaţii sau să adere la altele. Or, s-a constatat că instanţa constituţională naţională interpretase deja normele supuse atenţiei instanţei europene, statuând că acestea puteau duce la o sancţionare disciplinară a avocaţilor numai în măsura în care aceştia afectau cu intenţie, individual sau colectiv, derularea normală a funcţiilor şi activităţilor baroului. Astfel, bazându-se pe forţa interpretativă a deciziilor Curţii Constituţionale, Comisia a respins cererea reclamanţilor apreciind că textele legale prezentate nu ar fi putut fi folosite drept bază legală pentru a se aduce atingere libertăţii lor de asociere. Mai mult, reclamanţii nu făcuseră dovada faptului că au avut intenţia de a constitui o asociaţie sau un sindicat şi această iniţiativă i-a expus în mod concret unor sancţiuni disciplinare.

3. Referinţe bibliografice

***Generale*: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului, vol. I, p. 813-816; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 525-536; *F.G. Jacobs, R. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 322-337.**

Organizaţia Naţiunilor Unite (ONU)

Organizaţie internaţională cu caracter universal, fondată după terminarea celui de-al doilea război mondial, având drept obiective majore menţinerea păcii şi securităţii în lume, menţinerea unor relaţii de prietenie între naţiuni, promovarea drepturilor omului, a unor condiţii mai bune de viaţă şi a progresului social.

Fr. *L'Organisation des Nations Unies*
Eng. *United Nations Organisation*

1. Noţiune şi obiective

Organizaţia Naţiunilor Unite (ONU) a fost înfiinţată la 24.10.1945 când un număr de 51 de ţări s-au angajat să menţină pacea prin cooperare internaţională şi securitate colectivă. Astăzi ONU are 193 de ţări cu statut de membru.

Statele membre ONU îşi asumă obligaţiile prevăzute în Carta Naţiunilor Unite, tratatul internaţional care stabileşte principiile de bază ale relaţiilor internaţionale.

Conform art. 1 al Cartei, **ONU are patru obiective majore:**

- să menţină pacea şi securitatea internaţională;
- să dezvolte relaţii de prietenie între naţiuni;
- să coopereze în rezolvarea problemelor internaţionale şi în promovarea respectului pentru drepturile omului;
- să fie un centru pentru armonizarea acţiunilor tuturor statelor.

ONU are 3 sedii: New York, Geneva si Viena.

2. Organizare

ONU are **şase organisme** distincte, dintre care cinci cu sediul la New York:

(i) Adunarea Generală (Cap. IV al Cartei): este organismul în care sunt reprezentate toate statele membre, un **„parlament al naţiunilor"**, în care fiecare membru are un drept egal de vot. Se întruneşte în sesiuni ordinare şi extraordinare. Deciziile se adoptă prin majoritate de două treimi sau majoritate simplă. Adunarea emite recomandări care reprezintă indicatorul opiniei internaţionale generale şi reprezintă autoritatea morală a comunităţii naţiunilor. Sesiunea anuală a Adunării Generale începe în luna septembrie şi durează până în luna decembrie a fiecărui an. Dacă este necesar, sesiunea poate fi reluată sau se organizează o sesiune specială ori

de urgenţă pe teme de interes specific. Adunarea Generală îşi îndeplineşte mandatul şi prin intermediul a şase Comitete Principale, organisme subsidiare şi prin Secretarul ONU.

(ii) Consiliul de Securitate (Cap. V al Cartei): Carta Naţiunilor Unite acordă Consiliului de Securitate principala responsabilitate în menţinerea păcii şi securităţii internaţionale. Consiliul se poate reuni oricând, de fiecare dată când există ameninţări la adresa păcii mondiale. Conform Cartei, toate statele membre ONU sunt obligate să respecte şi să aplice deciziile Consiliului. Consiliul are 15 membri. Cinci dintre aceştia – China, Franţa, Federaţia Rusă, Regatul Unit al Marii Britanii şi Statele Unite ale Americii – sunt membri permanenţi. Ceilalţi 10 (în prezent: Africa de Sud, Belgia, Congo, Ghana, Indonezia, Italia, Panama, Peru, Qatar, Slovacia) sunt aleşi de către Adunarea Generală pentru un mandat de doi ani. Cu excepţia votului în chestiuni procedurale, nu poate fi luată o decizie în cazul unui vot negativ sau al exercitării dreptului de veto din partea unui membru permanent. Consiliul poate lua decizia de a trimite misiuni de menţinere a păcii în zonele de conflict, poate lua măsuri de implementare a deciziilor sale, poate impune sancţiuni economice. În cazuri extreme, Consiliul poate autoriza acţiuni militare colective în vederea implementării deciziilor sale.

(iii) Consiliul Economic şi Social – ECOSOC (Cap. X al Cartei): se află în subordinea Adunării Generale şi coordonează activitatea economică şi socială a Naţiunilor Unite şi a organizaţiilor din sistemul ONU. Are un rol-cheie în cooperarea internaţională pentru dezvoltare, fiind o verigă vitală între Naţiunile Unite şi societatea civilă. Are 54 de membri, aleşi de Adunarea Generală pentru mandate de câte 3 ani. Se întruneşte pe tot parcursul anului şi are o sesiune principală în cursul lunii iulie, perioadă în care miniştrii statelor membre discută, în cadrul unei reuniuni la nivel înalt, problemele economice, sociale şi umanitare majore. Organismele subsidiare ECOSOC se întrunesc regulat şi emit rapoarte către Consiliu. De exemplu, Comisia pentru Drepturile Omului monitorizează respectarea drepturilor omului în întreaga lume. Alte organisme se concentrează pe probleme cum ar fi dezvoltarea socială, statutul femeilor, prevenirea criminalităţii, combaterea traficului de droguri şi dezvoltarea durabilă. Cinci comisii regionale promovează dezvoltarea economică şi cooperarea pe regiuni.

(iv) Consiliul de Tutelă (Cap. XVIII al Cartei): a asigurat supravegherea internaţională a unui număr de 11 teritorii aflate sub tutelă şi administrate de şapte state membre. Toate aceste teritorii şi-au obţinut inde-

pendenţa sau auto-guvernarea până în 1994. Îndeplinindu-şi, astfel, misiunea, Consiliul de Tutelă este alcătuit astăzi din cei cinci membri permanenţi ai Consiliului de Securitate care se întrunesc doar dacă este necesar.

(v) Secretariatul (Cap. XV al Cartei): este responsabil pentru aspectele administrative. Funcţionează în baza mandatului aprobat de către Adunarea Generală, dar şi a deciziilor Consiliul de Securitate şi ale altor organisme ONU. Secretariatul este alcătuit din departamente şi oficii şi are aproximativ 7.500 de angajaţi care provin dintr-un număr de 170 de ţări. Secretariatul are sediile importante la New York, Geneva, Viena sau Nairobi. Începând cu 1.01.2007, Secretarul General al ONU este dl. Ban Ki-Moon.

(vi) Curtea Internaţională de Justiţie (Cap. XIV): este organul judiciar principal al ONU. Are sediul la Haga, Olanda. Este formată din 15 judecători aleşi de Adunarea Generală şi de Consiliul de Securitate. Ei iau decizii prin vot independent şi simultan. Dezbate disputele dintre state în baza participării voluntare a statelor aflate în litigiu. Dacă un stat alege să participe la procedurile Curţii, atunci este obligat să se supună rezoluţiilor acesteia. Consiliul de Securitate poate lua măsuri de ducere la îndeplinire a hotărârilor Curţii. Curtea emite, de asemenea, opinii consultative către ONU şi agenţiile specializate ale acesteia.

3. Referinţe bibliografice

Surse online: (5), (6)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Organizaţii non-guvernamentale

Asociaţii private create la iniţiativă privată care îşi desfăşoară activitatea într-un scop non-profit, pe plan intern sau internaţional.

Fr. *organisations non-guvernamentales*
Eng. *non-guvernamental organisations*

1. Noţiune şi activitate

Apărute chiar din secolul al XVIII-lea, iniţiativa formării acestora a fost şi este una privată, unul din principiile directoare ale activităţii lor fiind acela al independenţei atât financiare, cât şi politice.

Expresia *organizaţie non-guvernamentală* a intrat în limbajul curent odată cu crearea Organizaţiei Naţiunilor Unite în 1945, respectiv odată cu dispoziţiile art. 71 din capitolul 10 al Cartei Naţiunilor Unite care acordă un rol consultativ acestora. În rezoluţia 288 (X) din 27.02.1950 a Consiliului Economic şi Social al Naţiunilor Unite (ECOSOC), ONG-urile internaţionale sunt definite drept *orice organizaţie internaţională care nu este creată printr-un tratat internaţional.*

Prima campanie coordonată la nivel internaţional a acestui gen de asociaţii a fost aceea pentru abolirea sclaviei. Iniţiativa a început în 1775 în Statele Unite ale Americii prin crearea asociaţiei *Pennsylvania Society for Promoting the Abolition of Slavery*, urmată de crearea în Marea Britanie a unei asociaţii similare şi în Franţa a asociaţiei *Les amis des noirs*. Ulterior, rolul acestor asociaţii a fost decisiv şi în promovarea şi consacrarea dreptului de vot al femeilor.

2. Contextul protecţiei drepturilor omului

În mecanismul naţional şi internaţional de protecţie al drepturilor omului, organizaţiile non-guvernamentale joacă un rol din ce în ce mai important. Pe de o parte, ele veghează la respectarea de către autorităţile naţionale a angajamentelor asumate în contextul organizaţiilor internaţionale, asistând în acest sens persoanele care se pretind victime, iar, pe de altă parte, contribuie la conceperea unor norme adecvate, fie la nivel naţional, fie internaţional, de protejare a acestor drepturi.

În privinţa primului aspect, amintim faptul că, potrivit art. 34 din Convenţie, cererile individuale pot fi adresate Curţii chiar şi de către organizaţiile non-guvernamentale care se pretind victime ale unei încăl-

cări a drepturilor recunoscute în Convenție sau în protocoalele sale, de către una dintre înaltele părți contractante (*Open Door și Dublin Well Woman c. Irlandei*; *Association Ekin c. Franței*; *APADOR CH c. României*).

Actualmente, pe rolul Marii Camere se află pendinte cauza *Valentin Câmpeanu c. României*, în care urmează a se tranșa problematica referitoare la limitele în care o organizație non-guvernamentală poate formula o cerere individuală în fața Curții, în numele unei persoane decedate și fără succesori, prin care să se plângă în numele acesteia de încălcări ale Convenției.

Pentru a exemplifica cel de al doilea aspect menționat anterior amintim faptul că în contextul Declarației de la Interlaken, adoptată la 19.02.2010 în cadrul Conferinței la Nivel Înalt privind Viitorul Curții Europene a Drepturilor Omului, statele membre și Comitetul Miniștrilor au fost invitate să implice societatea civilă în căutarea mijloacelor adecvate pentru a pune în aplicare planul de acțiune stabilit pentru reforma acestei instanțe internaționale. Din cuprinsul lucrărilor preparatorii ale Conferinței, precum și din cele aferente următoarelor două momente care i-au urmat (Declarația de la Izmir din 2011 și Declarația de la Brighton din 2012), reiese contribuția substanțială a organizațiilor non-guvernamentale, active la nivel internațional, în identificarea liniilor directoare în conceperea unui sistem efectiv și eficient de protecție a drepturilor omului.

3. Referințe bibliografice

Surse online: (26), (27), (28)

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Pactele Organizaţiei Naţiunilor Unite privind drepturile fundamentale

Pacte cu statut de tratat ce creează obligaţii juridice pentru statele-părţi.

1. Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice

Fr. *Pacte international relatif aux droits civils et politiques*
Eng. *International Covenant on Civil and Political Rights*

1.1. Istoric

Drepturile civile şi politice constituie prima generaţie de drepturi ale omului, avându-şi sursa ideologică în sistemul liberal. Pactul internaţional cu privire la **drepturile civile şi politice** reprezintă un tratat cu valoare universală, din sistemul ONU. Pactul a fost adoptat de către Adunarea Generală a Organizaţiei Naţiunilor Unite prin Rezoluţia 2200A (XXI) din 16.12.1966. A intrat în vigoare la data de 23 martie 1976, în conformitate cu art. 49, pentru toate dispoziţiile cu excepţia celor de la art. 41; dispoziţiile art. 41, ce instituie Comitetul pentru Drepturile Omului, au intrat în vigoare la data de 28 martie 1979, în conformitate cu parag. 2 al art. 41 susmenţionat.

1.2. Conţinut şi mecanism de control

Drepturile civile, ca şi cele politice, numite şi „drepturi de rezistenţă", presupun libertatea de alegere a indivizilor şi obligaţia negativă din partea statului, de a se abţine de la orice ingerinţă nelegitimă.

Drepturi civile sunt: dreptul la viaţă, interzicerea torturii, libertatea şi inviolabilitatea persoanei; interzicerea discriminării pe criterii de rasă, sex, limbă, religie, opinie politică, avere, naştere sau orice altă situaţie; interzicerea sclaviei şi a muncii forţate, dreptul de a nu fi arestat, reţinut sau expulzat în mod arbitrar; dreptul la apărare şi dreptul la un proces echitabil; dreptul la cetăţenie, dreptul la căsătorie şi la întemeierea unei familii, dreptul la viaţă privată etc.

Drepturi politice sunt: libertatea de exprimare, libertatea de asociere, libertatea de gândire, conştiinţă şi religie; dreptul la alegeri libere, de a alege şi de a fi ales, accesul în condiţii de egalitate la funcţiile publice etc.

Pactul acordă o pondere deosebită nediscriminării, art. 2 conţinând o clauză generală în acest sens, principiul fiind reluat în art. 3 care prevede

interzicerea expresă a discriminării între bărbaţi şi femei. Nu există consacrarea dreptului de proprietate, deoarece la momentul adoptării nu exista un consens la nivelul statelor membre în acest sens, nici dreptul la azil sau la naţionalitate, din cauza contextului politic al anilor '60.

Importanţa acestui pact rezidă în acea că este singurul instrument internaţional constrângător care, pe lângă Convenţia-cadru a Consiliului Europei, conţine clauze destinate protecţiei minorităţilor naţionale (art. 27). Totuşi, conceptul de minoritate naţională nu este definit, chestiunea rămânând deschisă.

Ca mecanism de control, menţionăm Comitetul pentru Drepturile Omului. Acesta monitorizează punerea în aplicare a Pactului în statele părţi. Pactul ONU prevede ca statele părţi să prezinte rapoarte, dar acest lucru este opţional. Statele părţi la Pact pot declara că recunosc competenţa Comitetului pentru Drepturile Omului.

1.3. Protocoalele facultative

Există două protocoale facultative la Pactul ONU: Primul Protocol facultativ, adoptat la New York la 16 decembrie 1966 şi intrat în vigoare la 23 martie 1976, împreună cu Pactul propriu-zis, instituie un mecanism care oferă posibilitatea formulării de plângeri individuale împotriva încălcării drepturilor şi libertăţilor ocrotite de pact. La 15.04.2013 erau înregistrate la Secretariatul general ONU 35 de state semnatare şi 114 state părţi. România a depus instrumentul de aderare la Protocolul facultativ la 20.07.1993.

Adoptat la New York la 15.12.1989 şi intrat în vigoare la 11 iulie 1991, al Doilea Protocol facultativ vizează abolirea pedepsei cu moartea. 162 de state sunt parte la Pact. La 15.04.2013 erau înregistrate la Secretariatul general ONU 36 de state semnatare şi 75 de state părţi. România a semnat acest protocol la 15.03.1990 şi a depus instrumentul de ratificare la 27.02.1991.

Deşi astăzi statele sunt încă reticente să ratifice acest pact, nu se poate nega faptul că el a reprezentat sursa permanentă de inspiraţie pentru sistemul convenţional european, de exemplu, în ceea ce priveşte: garanţiile procedurale în caz de expulzare, dublul grad de jurisdicţie, dreptul la despăgubiri în caz de eroare judiciară, principiul *ne bis in idem*, egalitatea între soţi ş.a.m.d.

2. Pactul internaţional cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale

Fr. *Pacte international relatif aux droits economiques, sociaux et culturaux*

Eng. *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*

2.1. Noţiune

Drepturile economice, sociale şi culturale, sau drepturile de generaţia a 2-a îşi au sursa ideologică în doctrina socialistă. De altfel, doctrina ONU este bazată pe interdependenţa drepturilor civile şi politice, pe de o parte, şi a drepturilor sociale şi economice, pe de altă parte, interdependenţă acceptată ca un compromis politic necesar între două viziuni politice complementare. Aceste două seturi de drepturi nu pot, aşadar, fi separate în două compartimente complet distincte.

Persoana care invocă drepturile de generaţia a 2-a nu mai este considerată ca izolată, ci ca o fiinţă socială, motiv pentru care este îndrituită să pretindă anumite prestaţii ori, cel puţin, să fie depuse anumite eforturi de către colectivitate pentru materializarea sau respectarea bunăstării sale. Din acest motiv, materializarea lor rămâne un obiectiv, iar drepturile rămân unele spre a căror concretizare se tinde, ele fiind condiţionate de nivelul de dezvoltare socio-economică a statelor, de resurse, de politicile publice şi guvernamentale promovate în mod concret şi efectiv de către state.

Pactul internaţional cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale a fost adoptat la data de 16.12.1966 (intrat în vigoare la data de 3 ianuarie 1976). Prin ratificarea Pactului ONU, părţile se angajează să depună toate eforturile pentru a atinge progresiv realizarea deplină a drepturilor garantate.

2.2. Conţinut şi mecanism de control. Protocolul facultativ

Prin ratificarea Pactului cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale statele părţi recunosc: dreptul la muncă, cu toate componentele lui; dreptul persoanei de a se bucura de condiţii de muncă juste şi favorabile, care să-i asigure un salariu echitabil şi o remuneraţie egală pentru o muncă de valoare egală; dreptul oricărei persoane de a forma sau de a se afilia la un sindicat; dreptul la igiena muncii, la odihnă şi la timp liber (art. 6-10); dreptul la un nivel de trai decent şi la o locuinţă corespunzătoare (art. 11); dreptul de a se bucura de cea mai bună stare de sănătate fizică şi mintală (art. 12); dreptul la educaţie (art. 13); dreptul de a

participa la viața culturală, de a beneficia de progresul științific, de protecție a intereselor morale și materiale ce decurg din orice producție științifică, literară sau artistică al cărei autor este (art. 15).

Respectarea obligațiilor impuse statelor de Pact este monitorizată prin depunerea unor rapoarte la Secretariatul General, care le va transmite în copie, spre examinare, Consiliului Economic și Social (art. 16-17 din Pact).

La data de 10.12.2008, un Protocol facultativ la Pact a fost adoptat de către Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, prin Rezoluția A/RES/63/117. Acest protocol oferă posibilitatea indivizilor de a sesiza un Comitet pentru Drepturile Economice, Sociale și Culturale în caz de încălcare a drepturilor garantate de Pactul. De asemenea, se recunoaște competența comitetului menționat de a primi și analiza sesizări sau comunicări interstatale, sub rezerva formulării unei declarații în acest sens de către statul care ratifică Protocolul. Grație Protocolului facultativ, drepturile economice, sociale și culturale capătă un mecanism constrângător la nivel ONU, ajungând pe picior de egalitate cu drepturile civile și politice.

Conform site-ului organizației, la data de 15.04.2013, figurau în evidența Secretariatul General ONU 42 de state semnatare și 10 state părți la Protocolul facultativ. Numărul minim de 10 ratificări fiind atins, conform art. 18 parag. 1, Protocolul va intra în vigoare la data de 5 mai 2013.

3. Referințe bibliografice

Specifice: *B. Selejan-Guțan*, Protecția europeană a drepturilor omului, ed. 2, Ed. C.H. Beck, București, 2006, p. 9.

Generale: *F. Sudre*, Droit Européen et international des droits de l'homme, p. 662-666: *R. Ergec*, Protection europeenne et internationale des droits de l' homme, p. 38-50; *H.J. Steiner, P. Alston, R. Goodman*, International Human Rights in context. Law, Politics, Morals, p. 263-273, 294-321, *A. Eide, A. Rosas*, Economic, Social and Cultural Rights: a Universal Challenge; *A. Eide*, Economic, Social and Cultural Rights as Human Rights; *M. Scheinin*, Economic and Social Rights as Legal Rights, texte publicate în lucrarea *Economic, Social and Cultural rights; a Textbook*, p. 3-7, 9-28, 29-54; *G.C. Jonathan*, La Convention europeenne des droits de l'homme, p. 15-18; *B. Delzangles*, Activisme et autolimitation de la Cour europenne des droits de l'homme, p. 457-460; *H.J. Steiner, P. Alston, R. Goodman*, International Human Rights in context. Law, Politics, Morals, p. 151-161.

Partide politice

Forme asociative structurate, comunităţi de persoane care împărtăşesc aceleaşi viziuni socio-politice şi care tind la impunerea sau influenţarea unui anumit model de guvernare al unui stat.

Fr. *partis politiques*
Eng. *political parties*

1. Noţiune şi reglementare

Conform legislaţiei naţionale (Legea nr. 14/2003, republicată), partidele politice sunt asociaţii cu caracter politic ale cetăţenilor români cu drept de vot, care participă în mod liber la formarea şi exercitarea voinţei lor politice, îndeplinind o misiune publică garantată de Constituţie.

Noţiunea de faţă se circumscrie domeniului de aplicare al art. 11 din Convenţie. Aspectul a fost clarificat abia în 1998 de Marea Cameră în cauza *Parti communiste unifié de Turquie c. Turciei*. În această cauză instanţa europeană a respins argumentul guvernului conform căruia art. 11 s-ar aplica doar asociaţiilor de tip sindical, statuând cu valoare de principiu că indicaţia expresă din cuprinsul acestui articol referitoare la sindicat, nu are decât o valoare orientativă, fiind doar un exemplu de organizaţie care ar putea intra în sfera de aplicare a acestei libertăţi, neexcluzând sub nicio formă asociaţii, precum partidele politice, din acest context.

Prin urmare, din perspectiva Convenţiei, partidele politice sunt asimilate noţiunii de *asociaţie* şi intră în domeniul de aplicare al art. 11 din Convenţie, reprezentând forme de asociere esenţiale pentru buna funcţionare a democraţiei. Astfel, pluralismul este plasat în centrul conceptului de democraţie pe care îl şi susţine. Partidele politice sunt privite drept participanţi vitali în dialogul, dezbaterea publică specifică unei societăţi democratice.

2. Aplicaţii

În pofida rolului autonom, cât şi a specificităţii sferei de aplicare, Curtea a apreciat că art. 11 trebuie totuşi privit prin prisma art. 10, protecţia opiniilor şi a libertăţii de a le exprima reprezentând unul dintre obiectivele libertăţii de reuniune şi de asociere consacrate prin art. 11.

Potrivit raţionamentului Curţii, nu există democraţie fără pluralism. Pentru acest motiv, libertatea de exprimare, fie ea individuală sau

colectivă, este valabilă şi protejată, sub rezerva parag. 2, nu numai pentru „informaţii" sau „idei" primite favorabil sau considerate ca inofensive ori indiferente, dar şi pentru cele care frapează, şochează sau îngrijorează (*Handyside c. Regatului Unit*; *Jersild c. Danemarcei*).

Astfel, s-a apreciat că un partid politic poate face campanie în favoarea schimbării legislaţiei sau a structurilor legale ori constituţionale ale statului, cu două condiţii: a) mijloacele folosite în acest scop trebuie să fie total legale şi democratice, în acord cu ordinea constituţională preexistentă; b) schimbarea propusă trebuie să fie ea însăşi compatibilă cu principiile democratice fundamentale.

Cea de-a doua condiţie este menită să prevină orice folosire a garanţiilor art. 11 în scopuri contrare edictării sale. Prin urmare, un partid politic ai cărui reprezentanţi incită la violenţă sau propun un proiect care nu respectă una ori mai multe reguli ale democraţiei sau care vizează distrugerea acesteia, ca şi ignorarea drepturilor şi libertăţilor pe care aceasta le recunoaşte, nu se poate prevala de protecţia Convenţiei împotriva sancţiunilor aplicate pentru aceste motive (*Yazar ş.a. c. Turciei* şi *Refah Partisi ş.a. c. Turciei*).

Libertatea de asociere nu este, însă, una absolută, măsurile luate de autorităţile naţionale fie în momentul cererii de înregistrare, fie ulterior, pe parcursul existenţei unui partid politic, sau chiar în ipoteza dizolvării sale, pot fi ingerinţe conforme cu normele convenţionale în măsura în care ele sunt prevăzute de lege, vizează un scop legitim şi se dovedesc a fi compatibile cu o societate democratică.

Instanţa europeană a statuat că simpla preferinţă a unui partid pentru includerea în numele său a cuvântului „comunist" nu reprezintă un motiv suficient pentru a justifica o decizie de respingere a cererii de recunoaştere a sa sau de luare a deciziei de dizolvare (*Parti communiste unifié de Turquie c. Turciei*). Din perspectiva Curţii, nici experienţa totalitară a unor state nu poate justifica, *per se*, refuzul înregistrării unui partid comunist, în condiţiile în care nici programul său şi nici acţiunile concrete ale reprezentanţilor săi nu reprezintă ameninţări reale la adresa democraţiei.

Libertatea de asociere protejează atât activităţile derulate de partidele politice şi de membrii săi, cât şi locaţia în care acestea au loc (*Ouranio Toxo c. Greciei*). Totodată, Curtea a tratat în temeiul aceluiaşi articol şi libertatea oricărei persoane de a deveni membru al unui partid politic (*Ahmed c. Regatului Unit*).

În strânsă legătură cu tema tratată menţionăm şi faptul că în jurisprudenţa sa Curtea a recunoscut că în anumite circumstanţe, un angajator

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

poate, în mod legal, să impună anumite restricţii libertăţii de asociere a angajaţilor săi. Cert, o asemenea restricţie este compatibilă cu art. 11 din Convenţie numai dacă respectă un just raport de proporţionalitate între interesele aflate în joc şi se dovedeşte a fi necesară într-un stat democratic. De exemplu restricţii ale libertăţii de asociere politică se pot dovedi necesare în măsura în care se urmăreşte menţinerea neutralităţii politice a funcţionarilor publici (*Ahmed ş.a. c. Regatului Unit*).

Recent, în cauza *Redfearn c. Regatului Unit*, Curtea a statuat asupra încălcării art. 11 din Convenţie din cauza faptului că reclamantul fusese demis din serviciul său de şofer pentru persoane cu handicap, din cauza apartenenţei sale la un partid de extremă dreaptă (BNP). Pierderea unui loc de muncă din cauza apartenenţei angajatului la un partid politic a reprezentat din perspectiva Curţii o ingerinţă disproporţionată în libertatea de asociere, mergând chiar spre afectarea substanţei acesteia. A mai arătat Curtea şi faptul că demiterea reclamantului nu a fost sub nicio formă influenţată de acţiuni concrete ale acestuia la locul de muncă. Mai mult, dată fiind vârsta acestuia la momentul disponibilizării (56 de ani), era lesne de înţeles dificultatea pe care acesta urma să o întâmpine în găsirea unui nou loc de muncă. În fine, Curtea a mai reţinut şi faptul că legislaţia naţională nu i-ar fi permis accesul la instanţa specializată pentru a supune controlului justiţiei ingerinţa prezentată în faţa instanţei internaţionale.

Statelor le este recunoscută, însă, o mare marjă de apreciere în reglementarea dreptului de liberă asociere în forma unui partid politic a funcţionarilor publici, membrilor armatei sau poliţiştilor. Astfel, în cauza *Rekvenyi c. Ungariei*, Curtea a apreciat că interdicţia constituţională prevăzută pentru membri ai armatei şi poliţişti de a face parte dintr-un partid politic, în contextul istoric naţional conform căruia, în trecut, organele de poliţie şi armată făceau parte şi erau aservite partidului unic, reprezintă o ingerinţă care vizează un scop legitim şi răspunde unei nevoi sociale imperioase într-o societate democratică. S-a mai reţinut că persoanele care exercită profesiile indicate anterior se pot bucura de libertatea de asociere în alte forme, respectiv prin participarea în diferite alte organizaţii, inclusiv sindicate.

3. Înregistrarea/Dizolvarea partidelor politice

Simpla obligaţie de înregistrare, impusă de legea naţională, nu poate fi considerată, în sine, o violare a art. 11 din Convenţie (*Parti Nationaliste basque-Organisation regionale d'Iparralde c. Franţei*).

Totodată, refuzul înregistrării unui partid politic reprezintă fără îndoială o ingerinţă în libertatea membrilor săi de asociere. Pentru a determina, însă, dacă acest refuz răspunde unei „nevoi sociale imperioase", dovedindu-se astfel conform Convenţiei, trebuie stabilit în principal: dacă există indicii în măsură să dovedească faptul că riscul de afectare a democraţiei este suficient şi rezonabil de apropiat; dacă actele şi discursul conducătorilor luate în considerare în cauză pot fi imputabile partidului respectiv; dacă actele şi discursurile imputabile partidului politic constituie un ansamblu care redă imaginea clară a unui model de societate conceput şi propovăduit de partid şi care ar veni în contradicţie cu conceptul de „societate democratică". Desigur, Curtea va lua în considerare, în examenul global privind aceste puncte, evoluţia istorică naţională în care se plasează refuzul înregistrării partidului politic respectiv (*Linkov c. Republicii Cehe*).

Respingerea cererii de reînregistrare a unei asociaţii preexistente, ca partid politic, dată fiind modificarea legislativă naţională survenită pe parcursul existenţei formei asociative, în contextul exprimării anterioare explicite a intenţiei acestuia de participare la viaţa politică, reprezintă o încălcare a libertăţii sale de asociere (*Parti présidentiel de Mordovie c. Rusiei*).

În cauza *Partidul Comuniştilor Nepecerişti şi Ungureanu c. României*, reclamanţii s-au plâns în faţa Curţii de faptul că hotărârea instanţei naţionale de a respinge cererea lor de înregistrare pe motiv că statutul propus nu era compatibil cu principiile statului de drept, le încalcă libertatea de asociere prevăzută de art. 11 din Convenţie. În fapt, instanţele statuaseră că PCN dorea să câştige puterea politică în vederea instaurării unui stat bazat pe o doctrină comunistă, ceea ce însemna, conform acestora, că reclamanţii considerau ordinea constituţională şi juridică instaurată în 1989 drept inumană şi nefundamentată pe o democraţie reală.

Aplicând principiile indicate anterior la speţa dedusă judecăţii, Curtea a observat că instanţele naţionale şi-au întemeiat hotărârea de respingere a cererii reclamanţilor exclusiv pe examinarea conformităţii statutului şi programului politic ale PCN cu dispoziţiile legale în vigoare, formaţiunea politică în cauză neavând vreo activitate politică înaintea cererii de înregistrare.

Analizând aceste documente, Curtea a remarcat că textele insistau asupra respectului suveranităţii naţionale, integrităţii teritoriale şi ordinii juridice şi constituţionale a ţării, ca şi asupra principiilor democraţiei, printre care pluralismul politic, sufragiul universal şi libera participare la

viaţa politică. S-a remarcat că acestea nu cuprindeau niciun pasaj care ar fi putut fi considerat chemare la revoltă sau la orice altă formă de respingere a principiilor democratice sau la „dictatura proletariatului".

Remarcând totuşi faptul că programul politic şi statutul PCN includeau într-adevăr unele pasaje care criticau atât abuzurile fostului partid comunist înainte de 1989, cât şi politica dusă după 1989, Curtea a subliniat că una dintre principalele caracteristici ale democraţiei rezidă în posibilitatea pe care o oferă de a dezbate, prin dialog şi fără recurgere la violenţă, problemele ridicate de diferite curente politice de opinie şi aceasta chiar dacă deranjează sau îngrijorează.

Cu valoare de principiu, Curtea a statuat că, având în vedere că democraţia se bazează pe libertatea de exprimare, o formaţiune politică ce respectă principiile fundamentale ale democraţiei nu poate îngrijora pentru simplul fapt că a criticat ordinea constituţională şi juridică a ţării şi că doreşte să o dezbată public pe scena politică. Desigur, a mai reţinut Curtea, că experienţa politică a statelor părţi a arătat că, în trecut, partidele politice cu scopuri contrare principiilor fundamentale ale democraţiei nu le-au dezvăluit expres, în textele oficiale, înainte de a prelua puterea. Nu se poate exclude prin urmare faptul că programul politic al unui partid ar putea ascunde obiective şi intenţii diferite de cele afişate public. Pentru a putea, însă, ajunge la o asemenea concluzie, trebuie comparat conţinutul programului cu actele şi luările de poziţie ale membrilor şi conducătorilor partidului respectiv.

Revenind la speţă, Curtea a remarcat faptul că instanţele interne nu au arătat în niciun fel prin ce anume programul şi statutul PCN erau contrare principiilor fundamentale ale democraţiei. Mai mult, programul propus de PCN nu putea fi în niciun fel dezminţit de acţiuni concrete, întrucât cererea de înregistrare fusese respinsă, iar partidul nu avusese practic timp să aplice pretinse măsuri incompatibile cu statul de drept.

Curtea a concluzionat că o măsură atât de radicală ca respingerea cererii reclamanţilor de înregistrare a PCN ca partid politic, luată înainte chiar ca acesta să înceapă desfăşurarea activităţilor, este disproporţionată cu scopul propus şi, în consecinţă, nu este necesară într-o societate democratică.

Măsura de interzicere sau dizolvare a unui partid politic este compatibilă cu dispoziţiile Convenţiei doar dacă aceasta respectă liniile directoare stabilite de Comisia de la Veneţia în cea de a 41-a sesiune plenară din 10-11.12.1999. Astfel, măsura dizolvării unui partid politic, la fel ca şi interdicţia funcţionării sale, poate fi dispusă numai dacă aceasta

este necesară într-o societate democratică şi dacă există dovezi concrete că acel partid este angajat în activităţi care ameninţă democraţia şi drepturile fundamentale ale omului. Doar partidele care militează pentru folosirea violenţei ca mijloc politic de a schimba regimul democratic constituţional ar putea fi susceptibile de interzicere sau dizolvare. Conform aceloraşi linii directoare, un partid politic nu poate fi sancţionat cu dizolvarea pentru comportamentul individual al membrilor sau opiniile exprimate de aceştia, nesancţionate de organizaţie.

Documentul indicat anterior subliniază necesitatea ca măsura dizolvării, ca şi cea a refuzului de înregistrare, să fie consecinţa unei proceduri judiciare desfăşurate în condiţii de echitate, în care s-a creat contextul necesar pentru pledarea argumentelor pro şi contra existenţei partidului. Un partid politic nu poate fi ţinut responsabil pentru comportamente individuale a membrilor săi, neautorizate de partid, în cadrul forurilor sale decizionale.

Cu titlu de exemplu, în cauza *Refah Partisi ş.a. c. Turciei*, Marea Cameră a statuat că măsura luată de instanţa naţională constituţională de dizolvare a partidului reclamant era compatibilă cu prevederile art. 11 din Convenţie, în condiţiile în care liderii acelui partid, aflat la putere în contextul unei coaliţii, au declarat intenţia lor de a instaura în Turcia un sistem care să aibă ca bază aplicarea legii islamice *sha'ria*.

Concluzionând aspectele anterior prezentate, se poate afirma că în materia activităţi şi organizării partidelor politice, protecţia convenţională este maximă, doar raţiuni convingătoare şi imperative putând justifica o ingerinţă a autorităţii.

4. Finanţarea partidelor politice

Acest aspect cade în sfera de protecţie a art. 11, reglementările naţionale în materie fiind analizate de Curte inclusiv în funcţie de criteriile incluse în Recomandarea 1516 (2001) adoptată la 22.05.2001 de APCE şi de liniile directoare adoptate de Comisia de la Veneţia în cea de a 46-a reuniune plenară din 9-10.03.2001.

În cauza *Parti Nationaliste basque-Organisation regionale d'Iparralde c. Franţei*, Curtea a admis faptul că interdicţia naţională privind imposibilitatea finanţării partidelor politice de către entităţi străine, respectiv de alte state, reprezintă o măsură necesară într-o societate democratică pentru prezervarea suveranităţii naţionale. În ceea ce priveşte însă compatibilitatea cu garanţiile convenţionale a unui sistem legislativ naţional care interzice finanţarea unui partid politic de către alte partide politice

străine (inclusiv cele constituite în alte state membre UE) sau alte organizaţii străine, Curtea a admis că, dată fiind absenţa unui consens la nivelul statelor membre cu privire la acest aspect, această chestiune ţine de marja de apreciere a fiecărui stat. In concreto, Curtea a apreciat că reclamantul nu a suferit o ingerinţă disproporţionată în libertatea sa de asociere, prin interdicţia finanţării sale de către Partidul Basc din Spania, dat fiind faptul că activităţile sale curente ar fi putut fi susţinute de alte surse de finanţare (cotizaţiile membrilor din Franţa).

5. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului, ed. 1, vol. I, p. 838-842; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 515-548; *F.G. Jacobs, R. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 451-476; *G. Dutertre*, Extraits clés de jurisprudence, p. 322-332; *F. Sudre, J.-P. Marguenaud, J. Andriantsimbazovina, A. Gouttenoire, M. Levinet*, Les grands arrêts de la Cour Européenne des Droits de l'Homme, p. 655-667.

Surse online: (1), (9), (10)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Pedeapsă cu moartea

Sancţiune prevăzută de lege constând în suprimarea vieţii unei persoane pentru fapte pentru care a fost găsită vinovată. De regulă, pedeapsa este aplicată la finalul unei proceduri judiciare, iar punerea sa în aplicare se numeşte *execuţie*.

Fr. *la peine de mort*
Eng. *death penalty, capital punishment*

1. Noţiune. Caracteristici

Pedeapsa capitală reprezintă un „corectiv" al dreptului la viaţă, pe care îl regăsim în tot mai puţine sisteme de drept de pe mapamond. Caracteristica principală a acestei pedepse este suprimarea vieţii. Astfel, ea este mai mult decât o pedeapsă privativă de libertate sau o pedeapsă corporală, fiind o pedeapsă eliminatorie şi, în acelaşi timp, ireparabilă.

Din punctul de vedere al scopului pedepsei, putem spune că pedepsei cu moartea îi lipseşte caracteristica prevenţiei speciale – dintr-un motiv evident, acela că, după aplicarea pedepsei, persoana în cauză nu mai este în viaţă – singurul efect fiind acela al prevenţiei generale.

2. Scurt istoric

Sub aspectul îndreptăţirii aplicării acestei pedepse, Jean-Jacques Rousseau se întreba încă din 1762 (anul apariţiei *Contractului social*) dacă individul poate să cedeze statului această prerogativă – a suprimării vieţii – în condiţiile în care el însuşi nu o deţine (la vremea respectivă, sinuciderea era incriminată). Concluzia sa era, în cheie contractualistă, aceea că „pentru a nu cădea victimă unui asasin, consimţim să murim dacă devenim asasini".

Într-o cronologie a modului de exercitare a puterii punitive începând de la apariţia lucrării fundamentale a lui Cesare Beccaria, *Despre infracţiuni şi pedepse* (Milano, 1764), eliminarea treptată a pedepsei cu moartea se înscrie într-o logică firească a umanizării pedepselor. Astfel, de la supliciile specifice Evului Mediu, raţionalizarea graduală a pedepselor a dus, iniţial, la apariţia ghilotinei. Oricât de curios ar părea azi, acesta a fost un mare pas în cadrul procesului de umanizare amintit. Ulterior, spânzurarea, împuşcarea, electrocutarea, gazarea sau injecţia letală au reprezentat – şi reprezintă încă, în unele ţări – forme din ce în ce mai „discrete" de aplicare a pedepsei capitale, în sensul de a nu se mai face din suprimarea vieţii unei persoane un spectacol încărcat de primitivism.

După cel de-al doilea război mondial s-a trecut într-o nouă etapă în ceea ce priveşte pedeapsa cu moartea, existând o intensă dezbatere, deseori plină de tensiune etică, atât în rândul juriştilor, cât şi în rândul filosofilor occidentali, în legătură cu eliminarea/menţinerea pedepsei cu moartea. Caracterul său ireversibil, ce face imposibilă revenirea asupra măsurii după punerea sa în executare, în caz de eroare judiciară, a fost şi este, din punct de vedere juridic, principalul argument al aboliţioniştilor.

3. Sistemul ONU

În sistemul ONU care, în mod evident, trebuie să facă faţă unei mari diversităţi a sistemelor juridice şi a concepţiilor privind aplicarea pedepsei capitale, la 15.12.1989 a fost adoptat, prin Rezoluţia 44/128 a Adunării Generale a ONU, al Doilea Protocol facultativ la Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice, ce consacră abolirea pedepsei cu moartea. Acest protocol a intrat în vigoare la 11 iulie 1991, în prezent fiind înregistrate 36 de state semnatare şi 75 de state părţi (conform site-ului organizaţiei, consultat la data de 27.02.2013).

La finalul anului 2012, în continuarea unei practici instituite în 2007, a fost adoptată o nouă rezoluţie privind abolirea ori instituirea unui moratoriu referitor la executarea pedepsei capitale de către statele membre, în cadrul celui de-al treilea comitet al Adunării Generale, cel ce se ocupă cu problemele sociale, umanitare şi cele legate de respectarea drepturile omului.

Rezoluţia a fost adoptată cu 110 voturi pentru, 39 împotrivă şi 36 de abţineri. Statele Unite, Japonia, China, Iranul, India, Coreea de Nord şi Siria se află printre cele 39 de ţări care au votat împotriva acestei rezoluţii ce nu are un caracter obligatoriu. Secretarul General ONU a reiterat, într-o declaraţie dată în urma acestui vot, faptul că măsura privării de viaţă este mult prea radicală pentru a fi legitimă, indiferent dacă pedeapsa este aplicată în urma unui proces ce respectă garanţiile legalităţii.

4. Sistemul Consiliului Europei

Convenţia, în versiunea sa originală, nu a abolit pedeapsa cu moartea, dată fiind faptul că, la acel moment, majoritatea statelor occidentale o prevedeau încă în legislaţia lor. Astfel, potrivit art. 2 parag. 1, „moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenţionat, decât în executarea unei sentinţe capitale pronunţate de un tribunal când infracţiunea este sancţionată cu această pedeapsă prin lege". Aşadar, sub rezerva respectării principiului legalităţii, pedeapsa capitală era îngăduită.

Ulterior, prin adoptarea Protocolului Adiţional nr. 6 la Convenţie, la data de 28.04.1983, la Strasbourg, este abolită pedeapsa cu moartea pe timp de pace. Statele părţi la acest protocol, intrat în vigoare în 1985, nu mai pot să se prevaleze de clauza ce limitează dreptul la viaţă, din art. 2 parag. 1. Totuşi, statelor părţi li se recunoaşte facultatea de a prevede în legislaţia naţională pedeapsa cu moartea pentru acte comise în timp de război sau în situaţie de pericol iminent de război.

La data de 3.05.2002 este adoptat la Vilnius Protocolul Adiţional nr. 13 la Convenţie. Potrivit preambulului, „convinse că dreptul fiecăruia la viaţă reprezintă o valoare fundamentală într-o societate democratică şi că abolirea pedepsei cu moartea este esenţială pentru apărarea acestui drept şi pentru deplina recunoaştere a demnităţii înnăscute a tuturor fiinţelor umane; dorind să consolideze apărarea dreptului la viaţă garantat de către Convenţie pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale" şi considerând ca insuficientă abolirea pedepsei cu moartea pe timp de pace, instituită prin Protocolul nr. 6, statele membre hotărăsc abolirea pedepsei cu moartea în toate împrejurările, deci şi în cazul actelor comise în timp de război sau în situaţie de pericol iminent de război. Ca şi în cazul Protocolului nr. 6, nicio derogare, în temeiul art. 15, nu este admisă.

Instanţa europeană a avut o practică evolutivă, sub acest aspect. Astfel, în cauza *Soering c. Regatului Unit* s-a reţinut că, *de facto*, pedeapsa cu moartea nu se mai aplică în timp de pace în statele părţi la Convenţie. În cele câteva state în care ea continua să existe în legislaţie, pentru un număr limitat de infracţiuni comise în timp de pace, pedeapsa capitală, chiar dacă ar fi fost aplicată, exista un moratoriu în privinţa executării sale. Acest virtual consens al statelor occidentale [la acel moment, statele părţi la Convenţie (*n.n.* GC)] cum că pedeapsa cu moartea nu mai era compatibilă cu standardele regionale de justiţie, s-a reflectat în adoptarea Protocolului nr. 6, care prevede abolirea pedepsei cu moartea în timp de pace (§102).

De aceea, s-a statuat că situaţia unei persoane ce urmează a fi extrădată într-un stat unde riscă pedeapsa capitală, va fi analizată prin prisma art. 3 din Convenţiei (§§103-104). În acest context, merită menţionat conceptul de *death row phenomenon*, în jurul căruia s-a dezvoltat o întreagă teorie. El priveşte tocmai stresul emoţional specific persoanelor supuse aşteptării execuţiei pedepsei capitale, stres care poate constitui, în anumite împrejurări, un tratament inuman. Efectele psihologice, cu relevanţă psihiatrică, pe care le produce această aşteptare a morţii, sunt circumscrise conceptului de *death row syndrome*.

În speţă, fiind vorba de riscul la care era expus reclamantul de a fi extrădat din Marea Britanie în Statele Unite, având în vedere perioada lungă de aşteptare, în condiţii extreme, cu angoasa permanentă provocată de această aşteptare, precum şi condiţiile particulare, date de vârstă reclamantului şi starea sa psihică, s-a apreciat că, în ipoteza extrădării efective a reclamantului, acesta ar fi supus unui tratament inuman, contrar art. 3 din Convenţie. Este, aşadar, o hotărâre ce constată o încălcare condiţionată de un fapt viitor, ce ţinea de conduita autorităţilor statului pârât.

Ulterior, în cauza *Öcalan c. Turciei*, s-a constatat o evoluţie semnificativă, în plan european, faţă de momentul pronunţării hotărârii în cauza *Soering*. Între timp, statele părţi la Convenţie aboliseră pedeapsa capitală pentru fapte săvârşite pe timp de pace, cu excepţia Rusiei care instituise un moratoriu în privinţa executării efective a acestor pedepse. Astfel, s-a constatat că pedeapsa cu moartea nu mai era permisă de art. 2 din Convenţie, în contextul intrării în vigoare a Protocolului nr. 6, pentru fapte săvârşite în timp de pace. Nu acelaşi lucru s-a putut spune despre pedeapsa aplicată pentru fapte comise în timp de război, dat fiind faptul că Protocolul nr. 13 fusese semnat şi ratificat, la acel moment, de un mic număr de state. În final, Curtea a refuzat examinarea cauzei prin prisma art. 2, procedând la analiza sa prin prisma art. 3.

Prin hotărârea pronunţată în cauza *Bader şi Kanbor c. Suediei*, Curtea a statuat că, în situaţia în care un stat membru extrădează un cetăţean străin căruia i s-a încălcat ori pentru care există riscul iminent să i se încalce dreptul la un proces echitabil în statul în care este extrădat, proces al cărui rezultat a fost sau poate fi condamnarea la pedeapsa cu moartea, analiza se va face prin prisma art. 2 şi 3 din Convenţie (§42). În speţă, s-a reţinut, în privinţa primului reclamant, că expulzarea sa în Siria, în lipsa unor asigurări privind rejudecarea cauzei şi evitarea aplicării pedepsei cu moartea de către statul sirian, ar fi contrară art. 2 şi 3 din Convenţie. Totodată, în opinia concurentă a judecătorului Cabral Barreto, s-a exprimat punctul de vedere cum că respectiva extrădare ar fi ridicat probleme şi sub aspectul art. 1 din Protocolul nr. 13 Adiţional la Convenţie, pe care Suedia îl ratificase la momentul respectiv.

Mai recent, în cauza *Al Saadoon şi Mufdhi c. Regatului Unit*, s-a pus în discuţie situaţia în care, ca o consecinţă a retragerii de pe un teritoriu, o persoană deţinută de către statul ocupant este predată autorităţilor judiciare locale, în mâinile cărora riscă rele tratamente şi/sau pedeapsa cu moartea. S-a statuat că dacă statul ocupant este parte la Convenţie poate fi angajată răspunderea sa în faţa instanţei europene în ipoteza încălcării

dreptului la viaţă ori aplicării torturii sau tratamentelor inumane ori degradante faţă de persoana respectivă. În speţă, s-a constatat că a existat o încălcare a art. 3, nefiind necesară examinarea cauzei prin prisma art. 2 sau a art. 1 din Protocolul nr. 13 Adiţional la Convenţie.

5. Pedeapsa cu moartea în România

România a semnat Protocolul al doilea facultativ la Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice la 15.03.1990 şi a depus instrumentul de ratificare la 27.02.1991. De asemenea, România a ratificat Protocolul nr. 13 Adiţional la Convenţie prin Legea nr. 7/2003 (M.Of. nr. 27 din 20 ianuarie 2003)

În legislaţia internă, pedeapsa cu moartea a fost abolită prin Decretul-lege nr. 6 din 7.01.1990 (M.Of. nr. 4 din 8 ianuarie 1990) şi a fost înlocuită cu pedeapsa închisorii pe viaţă.

La nivel constituţional, art. 22 din Constituţia României prevede şi garantează dreptul la viaţă şi la integritate fizică şi psihică [alin. (1)], stipulând, totodată, interzicerea pedepsei cu moartea [alin. (3)]. De asemenea, conform art. 152 alin. (2), „nicio revizuire nu poate fi făcută dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor si a libertăţilor fundamentale ale cetăţenilor sau a garanţiilor acestora".

Aşadar, potrivit dispoziţiilor constituţionale în vigoare şi angajamentelor internaţionale asumate de statul român, pedeapsa cu moartea nu mai poate fi reinstituită în România.

6. Referinţe bibliografice

Specifice: *C. Beccaria*, Despre infracţiuni şi pedepse, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2007; *J.-J. Rousseau*, Despre contractul social sau principiile dreptului politic, trad. H.H. Stahl, Ed. Antet, Bucureşti, 2006, Cartea a II-a, Capitolul V – Despre dreptul de viaţă şi de moarte, p. 33-35; *M. Foucault*, A supraveghea şi a pedepsi. Naşterea închisorii, Ed. Paralela 45, Piteşti, 2005; *A. Koestler, A. Camus*, Reflecţii asupra pedepsei cu moartea, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2008;

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 108-110; *T. Corlăţean*, Protecţia europeană şi internaţională a drepturilor omului, p. 61-65, *D.J. Harris, M. O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley*, Law of the European Convention of Human Rights, p. 59-61; *A.S. Frias*, Counter-terrorism and human rights in the case law of the European Court of Human Rights.

Surse online: (39), (75), (83)

Pedeapsă inumană sau degradantă

Sancţiune aplicată de autorităţile naţionale, prevăzută de legea naţională sau de cutuma locală şi care atinge nivelul minim de gravitate pentru a fi calificată inumană sau degradantă.

Fr. *peine inhumain ou dégradant*
Eng. *inhuman or degrading punishment*

1. Noţiune. Delimitare

Noţiunea se distinge de *tratament inuman sau degradant* întrucât acesta din urmă descrie acea acţiune realizată de către un agent al statului împotriva unei alte persoane, acţiune nepermisă de lege şi realizată în afara atribuţiilor încredinţate agentului respectiv [Bîrsan, 2010, p. 168].

Curtea a arătat că o persoană poate fi umilită prin simplul fapt al condamnării penale. Cu toate acestea, ceea ce prezintă relevanţă sub aspectul art. 3 din Convenţie este umilinţa creată prin modul de executare a pedepsei. Curtea a subliniat că ar fi absurd să se susţină că o pedeapsa penală aplicată de instanţă este degradantă în înţelesul art. 3 numai din cauza elementului comun şi aproape inevitabil al umilinţei, fiind necesar un criteriu suplimentar pentru a distinge între pedeapsa degradantă şi pedeapsa penală, în general. Pentru ca pedeapsa să fie degradantă în înţelesul art. 3 din Convenţie, umilinţa şi înjosirea trebuie să atingă un prag minim şi trebuie să fie diferită de umilinţa uzuală a unei condamnări penale. Analiza atingerii acestui prag este, prin însăşi natura lucrurilor, relativă, aceasta depinzând de circumstanţele cauzei, în special de natura şi contextul aplicării pedepsei şi modul în care aceasta este executată (*Tyrer c. Regatului Unit*, §30).

2. Reglementări internaţionale în materie

Art. 3 din Convenţie; Protocolul nr. 6 al Convenţiei privind abolirea pedepsei cu moartea în timp de pace; Protocolul nr. 13 al Convenţiei privind abolirea pedepsei cu moartea în toate circumstanţele; art. 5 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului; Convenţia europeană pentru prevenirea torturii ori a pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante.

3. Aplicaţii

3.1. Individualizarea judiciară a pedepsei închisorii

Individualizarea judiciară proporţională a pedepselor nu se află, în principiu, în zona de aplicabilitate a Convenţiei, iar Curtea nu are rolul de a hotărî, de exemplu., care este pedeapsa adecvată pentru o anumită infracţiune (*Léger c. Franţei*, §72). Cu toate acestea, o pedeapsă în mod vădit disproporţionată poate fi considerată contrară art. 3 din Convenţie. Standardul de vădită disproporţionalitate este unul foarte înalt şi numai în ocazii rare şi excepţionale va fi atins acest standard (*Harkins şi Edwards c. Regatului Unit*, §133).

Pedeapsa detenţiunii pe viaţă cu posibilitatea eliberării după ce o anumită perioadă a fost efectiv executată nu ridică probleme sub aspectul art. 3 din Convenţie. Pedeapsa detenţiunii pe viaţă lăsată la libera apreciere a instanţei, fără posibilitatea eliberării condiţionate poate ridica o problemă pe din perspectiva art. 3 din Convenţie numai dacă detenţia reclamantului nu mai poate fi justificată prin scopuri criminologice întemeiate (cum ar fi pedepsirea, descurajarea faptelor penale, ordinea publică sau reabilitarea) şi pedeapsa este ireductibilă *de facto şi de iure*. Pedeapsa obligatorie a detenţiunii pe viaţă fără posibilitatea eliberării condiţionate şi fără ca instanţa de judecată să poată avea în vedere gradul de vinovăţie al inculpatului nu este incompatibilă, prin ea însăşi, cu art. 3 din Convenţie, însă o asemenea pedeapsă este mult mai probabil să fie vădit disproporţionată decât celelalte tipuri de detenţiune pe viaţă (*Harkins şi Edwards c. Regatului Unit*, §§135-138).

Pentru a determina dacă detenţiunea pe viaţă poate fi privită ca ireductibilă, Curtea a analizat dacă pentru un condamnat la pedeapsa detenţiunii pe viaţă există posibilitatea eliberării. În cazul în care legislaţia naţională permite posibilitatea reanalizării pedepsei detenţiunii pe viaţă în vederea comutării, micşorării, considerării ca fiind executată sau eliberării condiţionate, este considerat a fi suficient pentru a respecta exigenţele art. 3 din Convenţie. Prin urmare, pedeapsa detenţiunii pe viaţă nu devine ireductibilă prin simplul fapt că ea poate fi executată integral. Exigenţele art. 3 solicită numai ca aceasta să fie *de jure şi de facto reductibilă*. Atunci când legislaţia naţională prevede posibilitatea Preşedintelui de a comuta, suspenda sau micşora pedeapsa detenţiunii pe viaţă aplicată de către instanţă, iar în cursul anilor 1993, 1997 şi 2005 11 condamnaţi la detenţiune pe viaţă au fost eliberaţi conform acestei proceduri, Curtea a apreciat că acea pedeapsă urmează să fie privită ca reductibilă *de jure* şi *de facto* (*Kafkaris c. Ciprului*, §98, §102, §103).

Pedeapsa detenţiunii pe viaţă poate fi privită ca fiind reductibilă *de facto* chiar dacă nu a fost acordat niciun act de clemenţă din partea Vice-Preşedintelui, având în vedere că pedeapsa detenţiunii pe viaţă a fost introdusă recent în Codul penal bulgar, ca o alternativă la pedeapsa capitală [*Iorgov c. Bulgariei (nr. 2)*, §§56-57].

Având în vedere că nu există un standard comun al statelor semnatare cu privire la vârstă minimă pentru angajarea răspunderii penale, Curtea a considerat că atragerea răspunderii penale pentru un minor de 10 ani nu constituie, prin ea însăşi, o încălcare a art. 3 din Convenţie. De asemenea, având în vedere obligaţia statelor luat măsuri adecvate pentru a proteja publicul împotriva infracţiunilor săvârşite cu violenţă, Curtea nu a considerat că aplicarea unei pedepse nedeterminate unui copil de 10 ani, care a ucis un alt copil în vârstă de 2 ani, constituie o încălcare a art. 3 din Convenţie (*V. c. Regatului Unit*, §74, §98).

3.2. Aplicarea pedepsei capitale

În jurisprudenţa sa anterioară, Curtea a statuat că numărul mare de state care încă nu semnaseră sau ratificaseră Protocolul nr. 13 ar putea împiedica Curtea în a constata că există o practică majoritară a Statelor de a considera pedeapsa cu moartea ca fiind o pedeapsă inumană sau degradantă chiar şi pe timp de război (*Öcalan c. Turciei*, §165). Ulterior, instanţa europeană a remarcat o evoluţie pe acest plan, observând că numai 2 state dintre cele membre la Convenţie nu au semnat Protocolul nr. 13 şi numai 3 state nu l-au ratificat. Aceste cifre, împreună cu practica majoritară a statelor de respectare a moratoriului privind pedeapsa capitală, indică în mod neîndoielnic că art. 2 al Convenţiei a fost modificat în sensul că interzice pedeapsa cu moarte în orice circumstanţe. Având în vedere acestea, Curtea a considerat că formularea celei de-a doua teze din art. 2 parag. 1 din Convenţie nu mai interzice interpretarea expresiei *pedeapsă sau tratament inuman sau degradant* în sensul că aceasta include şi pedeapsa cu moartea (*Al-Saadoon şi Mufdhi c. Regatului Unit*, §120) (a se vedea *pedeapsa cu moartea*).

3.3. Sancţiuni aplicate persoanelor private de libertate

Detenţia ca urmare a unei condamnări într-un penitenciar de maximă siguranţă nu poate, prin ea însăşi, să ridice probleme pe tărâmul art. 3 din Convenţie. Considerente ce ţin de ordinea publică pot justifica implementarea unor sisteme de penitenciare de maximă siguranţă pentru anumite categorii de deţinuţi (*Rohde c. Danemarcei*, §78).

Izolarea senzorială completă împreună cu izolarea socială deplină pot distruge personalitatea individului şi constituie o formă de tratament inuman ce nu poate fi justificat pentru motive de siguranţă sau pentru orice alte motive (*Van der Ven c. Olandei*, §51).

Izolarea, chiar şi în cazurile de izolare relativă, nu poate fi aplicată unui deţinut pentru o perioadă nedeterminată. Mai mult, este esenţial ca deţinutul să aibă acces la o autoritate judiciară independentă care să verifice motivele pentru izolarea prelungită (*Ramirez Sanchez c. Franţei*, §136, §145).

Cu toate acestea, interzicerea contactului cu alţi deţinuţi pentru motive disciplinare, de siguranţă sau pentru protejarea persoanei deţinute nu constituie prin ea însăşi un tratament sau o pedeapsă inumană sau degradantă [*Messina c. Italiei (nr. 2)*].

Aplicarea regimului strict de securitate destinat deţinuţilor periculoşi pentru o perioadă de 2 ani şi 9 luni a dus la încălcarea art. 3 din Convenţie, întrucât includea supravegherea video permanentă a reclamantului, inclusiv la baie, percheziţiile corporale complete zilnice, care nu au fost motivate de către autorităţi printr-o cerinţă de securitate concretă, iar, deşi acuzaţiile aduse împotriva sa erau grave, reclamantul nu a avut un comportament agresiv în cadrul centrului de arest preventiv. De asemenea, deşi implicarea în reţele de criminalitate organizată poate fundamenta luarea acestor măsuri deosebite, numai acest motiv nu mai este suficient pentru a prelungi această măsură (*Piechowicz c. Poloniei*, §176).

3.4. Riscul de a fi supus unei pedepse inumane sau degradante în statul destinatar al expulzării sau extrădării

Măsura *extrădării* sau a *expulzării* unei persoane poate da naştere unei ingerinţe în dreptul prevăzut de art. 3 din Convenţie şi prin urmare poate atrage angajarea răspunderii Statului Membru care dispune extrădarea sau expulzarea, în cazul în care există indicii serioase din care să reiasă că persoana în cauză este confruntată cu un risc real de a fi supusă *torturii* sau unor *tratamente sau pedepse inumane sau degradante* în statul destinatar (*Soering c. Regatului Unit*, §91; *Cruz Varas ş.a. c. Suediei*, §70).

O măsură care ar putea încălca art. 3 din Convenţie din cauza unei acţiuni sau omisiuni a unui Stat membru al Convenţiei poate să nu atingă nivelul minim de gravitate necesar pentru a constata încălcarea art. 3 din Convenţie într-o cauză legată de expulzare sau extrădare. În cauzele privind extrădarea sau expulzarea, poate exista o încălcare a art. 3 din Convenţie dacă reclamantul poate demonstra că există un risc real de a fi

condamnată la o pedeapsă vădit disproporţionată. Cu toate acestea, Convenţia nu obligă statele semnatare să impună standardele convenţionale unor state terţe. Trebuie avut în vedere că modalitatea de individualizare judiciară a pedepselor diferă în mod substanţial de la stat la stat şi vor exista în mod frecvent diferenţe rezonabile şi legitime între State cu privire la durata pedepselor, chiar şi pentru infracţiuni similare. Prin urmare, Curtea a concluzionat că numai în cauze excepţionale reclamantul va putea dovedi că pedeapsa care îi poate fi aplicată într-un stat terţ este în mod vădit disproporţionată (*Babar Ahmad ş.a. c. Regatului Unit*, Hotărâre, §177, §238).

Pentru a determina existenţa indiciilor serioase de a fi supus unei pedepse contrare art. 3 din Convenţie, Curtea a analizat consecinţele previzibile ale trimiterii persoanei în statul destinatar, având în vedere situaţia generală din acel stat şi circumstanţele individuale ale persoanei *expulzate* sau *extrădate*. Pentru a determina situaţia generală într-un stat, Curtea a recurs cu mai multe ocazii în rapoarte recente întocmite de către asociaţii internaţionale independente pentru apărarea drepturilor omului, cum ar fi Amnesty International (*Saadi c. Italiei*, §128).

În acele situaţii în care statul destinatar al măsurii a acordat asigurări diplomatice că persoana în cauză nu va fi supusă unor tratamente contrare art. 3 din Convenţie, acele asigurări nu sunt prin ele însele suficiente pentru a asigura o protecţie eficientă împotriva tratamentelor inumane ori degradante. Curtea va trebui să analizeze mai întâi calitatea asigurărilor diplomatice şi, în al doilea rând, dacă, având în vedere atitudinea statului destinatar, aceste asigurări pot fi de încredere (*Othman Abu Qatada c. Regatului Unit*, §188).

Având în vedere perioada lungă de timp în care reclamantul trebuie să trăiască cu temerea sosirii momentului execuţiei şi având în vedere situaţia personală a reclamantului, Curtea a concluzionat că extrădarea către Statele Unite ale Americii şi supunerea reclamantului la fenomenul „culoarului morţii", premergător unei eventuale pedepse capitale, constituie o încălcare a art. 3 din Convenţie (*Soering c. Regatului Unit*, §111).

Curtea, analizând asigurările diplomatice acordate de către Statele Unite ale Americii, precum şi lunga tradiţie a acestui stat în respectarea valorilor democratice, a concluzionat că nu există niciun motiv pentru a crede că Statele Unite ale Americii vor încălca asigurările diplomatice acordate. Prin urmare, nu există un risc real ca reclamanţii să fie consideraţi soldaţi inamici cu consecinţa care decurgea din acest fapt, respectiv pedeapsa capitală (*Babar Ahmad ş.a. c. Regatului Unit*, §§104-110).

4. Referinţe bibliografice

Specifice: *D. Bogdan*, Arestarea preventivă şi detenţia în jurisprudenţa CEDO, Bucureşti, 2011, p. 376-380; *O. Bachelet*, La Cour de Strasbourg déclare la „perpétuité réelle" conforme à la Convention européenne, în Dalloz actualité, 6.02.2012; *N. Hervie*, Encadrements conventionnels des expulsions d'étrangers terroristes menacés dans le pays de destination, în Lettre Actualités Droits-Libertés – CREDOF, 24.01.2012.

Generale: *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre (dir.)*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 829-833; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 1-2; *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 167-173.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Persoană cu handicap

Persoanele cu handicap sunt cele cărora mediul social, neadaptat deficienţelor lor fizice, senzoriale, psihice, mentale şi/sau asociate, le împiedică total sau le limitează accesul cu şanse egale la viaţa societăţii, necesitând măsuri de protecţie în sprijinul integrării şi incluziunii sociale.

Fr. *personne handicapée*
Eng. *disabled person*

1. Noţiune

Noţiunea de *handicap* are mai multe conotaţii. Pentru Organizaţia Mondială a Sănătăţii, ea reprezintă un termen generic care desemnează „deficienţele, limitările de activitate şi restrângerile de participare". În plan european, Recomandarea Consiliului Europei din 9.04.1992 privind adoptarea unei politici economice pentru persoanele handicapate defineşte handicapul ca fiind „un dezavantaj social pentru un individ, rezultând dintr-o deficienţă sau dintr-o incapacitate care limitează sau împiedică îndeplinirea unui rol normal (în raport cu vârsta, sexul, factorii sociali şi culturali) de către acea persoană".

Prin aceeaşi Recomandare, statele membre ale Consiliului Europei sunt invitate „să garanteze dreptul persoanei cu handicap la o viaţă autonomă şi la integrarea în societate, să recunoască sarcina societăţii de a asigura acest drept", pentru a asigura persoanelor cu handicap „egalitatea şanselor" în raport cu alte persoane. Autorităţile publice sunt îndemnate să permită persoanelor cu handicap „să se bucure de o mobilitate cât mai mare cu putinţă, să acceseze clădirile şi mijloacele de transport în comun", precum şi „să joace în societate un rol deplin, să participe la activităţi economice, sociale, de petrecere a timpului liber, recreaţionale şi culturale".

2. Reglementări internaţionale în materie

Art. 14 din Convenţie; art. 2 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului; art. 2 din Pactul internaţional ONU cu privire la drepturile civile şi politice; art. 21 şi 26 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene; Recomandarea Comitetului de Miniştri nr. R(92)6 din 9.04.1992 privind adoptarea unei politici coerente pentru persoanele cu handicap; Recomandarea Comitetului de Miniştri nr. R(98)7 din 8.04.1998 privind aspectele etice şi organizaţionale ale sistemului sanitar

în penitenciare; Rezoluţia Adunării Generale a ONU nr. 37/52 din 3.12.1982 pentru adoptarea Programului de acţiune mondial privind persoanele cu handicap; Rezoluţia Adunării Generale a ONU nr. 48/96 din 20.12.1993 pentru adoptarea Regulilor pentru egalizarea şanselor persoanelor cu handicap; Rezoluţia Adunării Generale a ONU nr. 49/153 din 23.12.1994; Rezoluţia Adunării Generale a ONU nr. 50/144 din 21.12.1995; Rezoluţia Adunării Generale a ONU nr. 52/82 din 12.12.1997; Rezoluţiile Consiliului Economic şi Social nr. 1997/19 pentru egalizarea şanselor persoanelor cu handicap şi nr. 1997/20 privind copii cu handicap, din 21.07.1997; Rezoluţia Comisiei pentru Drepturile Omului nr. 1998/31 din 17.04.1998 privind drepturile fundamentale ale persoanelor cu handicap; Directiva 2000/43/EC din 29.06.2000 pentru implementarea principiului egalităţii de tratament a persoanelor, indiferent de originea rasială sau etnică.

3. Aplicabilitate

O nouă concepţie a fost abordată în materia drepturilor omului, revenind statelor de drept să garanteze persoanelor cu handicap exercitarea drepturilor lor fundamentale: demnitatea oricărei fiinţe umane, principiile autonomiei, liberei dispoziţii de propria persoană şi al autodeterminării, al egalităţii tuturor fiinţelor umane, indiferent de diferenţele dintre acestea.

Hotărârile pronunţate de instanţa europeană au permis instituirea unor principii jurisprudenţiale, de-o manieră progresistă. În raport de motivele invocate prin raportare la Convenţie, reclamanţii au invocat în principal art. 14 privind interdicţia de discriminare, dar şi art. 8 privind protecţia vieţii private, precum şi a unor drepturi protejate de art. 3, 6 şi 13 din Convenţie şi art. 1 din Protocolul nr. 1 din Convenţie.

Curtea a considerat, în plan general, că art. 14 din Convenţie nu priveşte numai cauzele în care situaţiile similare sunt tratate diferit, ci impune ca statele să aplice un tratament diferit persoanelor aflate în situaţii sensibil diferite (*Hugh Jordan c. Regatului Unit*), principiu care poate fi invocat şi de o persoană cu handicap. Curtea a afirmat că art. 14 interzice orice discriminare indirectă, iar persoanele cu handicap beneficiază în anumite domenii de o protecţie prin ricoşeu, deoarece nu există alt articol al Convenţiei care să privească handicapul.

Prin prisma art. 8, a art. 3 sau a art. 5 din Convenţie, Curtea a abordat noţiunea de handicap şi a putut aprecia asupra încălcării drepturilor specifice ale persoanelor cu handicap. Ulterior, Protocolul Adiţional nr. 12 a introdus principiul autonom al nediscriminării.

Noţiunea de viaţă privată, în sensul art. 8 din Convenţie, a fost interpretată de manieră extensivă, Curtea considerând că nu este compatibilă cu o definiţie exhaustivă. În privinţa unui schizofrenic, bolnav de psihoză, s-a reţinut că „salvgardarea stabilităţii mintale este o măsură prealabilă ineluctabilă pentru exerciţiul efectiv al dreptului la respectarea vieţii private" (*Bensaid c. Regatului Unit*), această noţiune înglobând integritatea fizică şi psihică a persoanei.

Situaţia acestor categorii de persoane poate pune probleme specifice cu privire la exerciţiul efectiv al dreptului lor la viaţă privată socială [Bîrsan, 2010, p. 637]. Astfel, instanţa europeană a evidenţiat în jurisprudenţa sa mai recentă că dispoziţiile art. 8 din Convenţie îşi găsesc aplicare atunci când cererile reclamanţilor pun în discuţie „aspecte ale finanţării publice destinate să favorizeze mobilitatea şi calitatea vieţii lor", ca persoane ce suferă de un anumit handicap (a se vedea cauzele *Maggiolini c. Italiei*; *Sentges c. Olandei*; *Pentiacova ş.a. c. Republicii Moldova*; *Molka c. Poloniei*).

Din acest punct de vedere, Curtea a arătat că posibilitatea pentru aceste persoane de a beneficia de exercitarea efectivă a multora dintre drepturile şi libertăţile garantate de Convenţie poate impune adoptarea unor măsuri „pozitive adecvate" de către autorităţile competente ale statelor contractante, cu luarea în considerare şi a diverselor recomandări şi rezoluţii ale Consiliului Europei, ce subliniază importanţa asigurării deplinei participări a persoanelor ce suferă de un anumit handicap la viaţa socială, în special la viaţa publică şi la cea politică. Bunăoară, Curtea a considerat că împrejurarea că autorităţile naţionale nu au luat măsuri speciale spre a asigura accesul reclamantului la un birou de vot poate fi de natură să-i creeze acestuia „sentimente de umilinţă şi de suferinţă deosebite, susceptibile să-i influenţeze autonomia personală şi, pe cale de consecinţă, viaţa sa privată (*Molka*).

Totuşi, în concepţia instanţei europene, proiectarea în plan social a dreptului la viaţă privată are anumite limite. Astfel, într-o speţă în care reclamantul, persoană cu handicap, s-a plâns de atingerea dreptului la viaţa privată şi la dezvoltarea personalităţii sale, ce ar rezulta din neadoptarea de către autorităţile statale a unor măsuri de natură a remedia omisiunea echipării unor stabilimente private de băi cu instalaţii permiţând persoanelor ce suferă de un handicap locomotor să acceadă la plajă, Curtea a considerat că nu constituie o inacţiune care să cadă sub incidenţa art. 8 al Convenţiei. Aceasta, deoarece, în speţă, dreptul revendicat de reclamant priveşte relaţii impersonale de un conţinut şi de o amploare

nedeterminate, astfel că nu există nicio legătură directă între măsurile care el pretindea că trebuie să fie luate de stat pentru a remedia omisiunile stabilimentelor balneare private, în vederea respectării dreptului său la viață privată (*Botta c. Italiei*).

De asemenea, în cauza *Zehnalova și Zehnal c. Republicii Cehe* în care reclamanții s-au plâns de încălcarea aceluiași drept, rezultată din neluarea de către autorități a unor măsuri de înlăturare a barierelor arhitectonice care împiedică accesul persoanelor handicapate la instituțiile publice sau deschise publicului, Curtea a constatat, mai întâi, asemănarea situației din această speță cu cea din cauza amintită mai sus. În al doilea rând, ea a arătat că, în realitate, reclamanții au în vedere un drept social; or, trebuie văzut care sunt limitele aplicabilității art. 8 al Convenției, pe de o parte, iar, pe de altă parte, trebuie determinată frontiera care separă drepturile apărate de Convenție și drepturile sociale garantate prin Carta socială europeană [Bîrsan, 2010, p. 638].

Instanța europeană a apreciat în aceeași cauză că art. 8 din Convenție nu-și găsește aplicare de fiecare dată când viața cotidiană a reclamanților este în discuție, ci numai în cazuri excepționale, când lipsa de acces la clădiri publice sau deschise publicului i-ar împiedica să-și ducă viața în așa fel încât dreptul lor la dezvoltare personală, de a stabili raporturi cu alți semeni și cu lumea exterioară să le fie afectat într-o asemenea situație, statul ar putea fi ținut de îndeplinirea unei *obligații pozitive* pentru asigurarea accesului la acele clădiri. Or, în speță, drepturile invocate sunt prea ample și nedeterminate, reclamanții nedovedind concret restrângerile pe care le-ar suferi, nefăcând, astfel, proba aducerii unor atingeri de către autoritățile statale a dreptului lor la viață privată prin neîndeplinirea unor obligații pozitive ce le-ar reveni pe temeiul art. 8 din Convenție; în fapt, reclamanții nu au reușit să demonstreze legătura specială între inaccesibilitatea la clădirile publice și cerințele particulare care țin de viața lor privată, mai ales că este greu de presupus necesitatea accesului cotidian la asemenea clădiri. Față de toate aceste considerente, Curtea a declarat cererea reclamanților inadmisibilă.

De asemenea, instanța europeană a considerat că dispozițiile art. 8 nu pot fi invocate pentru acordarea unor îngrijiri medicale comparabile cu cele acordate în state foarte dezvoltate persoanelor cărora trebuie să li se aplice un anumit tratament, statul folosind resursele financiare de care dispune în domeniul în discuție (*Pentiacova ș.a.*), după cum același text nu poate impune statului „adoptarea unor măsuri speciale pentru ca reclamantul, persoană cu handicap, să-și exercite dreptul de vot, din moment

ce el putea fi ajutat de terțe persoane care să acceadă la biroul de vot, iar legea națională în materie prevedea în mod expres că o persoană aflată în situația reclamantului poate fi asistată la operațiile de votare de un terț, cu excluderea membrilor comisiei electorale și a observatorilor la alegeri (*Molka*).

Rezultă, așadar, că viața privată socială nu se poate confunda cu însești drepturile sociale, care, chiar dacă au în vedere necesitatea protecției și dezvoltării personalității umane, prezintă un conținut diferit față de drepturile apărate prin Convenție [Bîrsan, 2010, p. 639].

În interpretarea art. 3 din Convenție (interzicerea tratamentelor inumane ori degradante), Curtea a considerat că pentru determinarea gravității unei pedepse sau a unui tratament suportat de un individ, trebuie să se țină cont de calitățile personale ale victimei (*Irlanda c. Regatului Unit*). S-a pus accent pe vulnerabilitatea crescută, într-un astfel de caz, a persoanelor afectate de o boală mintală, incapabile de a se plânge de tratamentul la care sunt supuse (*Keenan c. Regatului Unit*), deschizându-se largi posibilități de recurs într-o astfel de situație.

În *B. c. României*, Curtea a constatat încălcarea art. 3 din Convenție, deoarece s-a dispus o soluție de netrimitere în judecată fără a desfășura o anchetă efectivă cu privire la acuzația unei persoane cu handicap de tentativă de viol asupra sa. Curtea a reamintit că în cazul în care o persoană reclamă o atingere adusă integrității sale psihice sau mentale, autoritățile trebuie să deschidă în mod prompt o anchetă capabilă să ducă la identificarea și sancționarea persoanelor responsabile. O astfel de obligație nu subzistă doar în cazurile de rele tratamente aplicate de agenții statului (a se vedea *M.C. c. Bulgariei*).

În cazul persoanelor vulnerabile, din care fac parte copiii și persoanele cu handicap, autoritățile trebuie să facă dovada unei atenții particulare și trebuie să asigure victimelor o protecție sporită, din cauza capacității și voinței lor reduse de a formula plângeri (a se vedea *Bati ș.a. c. Turciei*, *Jasinskis c. Letoniei*). Desigur că nu este vorba de o obligație de rezultat, ci de una de mijloace. Autoritățile trebuie să ia măsurile rezonabile de care dispun, pentru a obține probele necesare în cauză, respectiv declarația victimei, declarațiile martorilor, expertize, acte medicale capabile să ofere informații complete și precise cu privire la leziuni și o analiză obiectivă a constatărilor medicale. Toate deficiențele anchetei, de natură să reducă capacitatea de stabilire a responsabilității, riscă să nu răspundă exigențelor art. 3 al Convenției (*Bati ș.a. c. Turciei*; *Sesic c. Croației*).

În *R.R. c. Poloniei*, Curtea a fost chemată să se pronunțe asupra problemei extrem de sensibile a avortului în cazul unei sarcini cu risc de naștere a unui copil cu handicap. Polonia a fost condamnată pentru încălcarea art. 3 (interzicerea tratamentelor inumane și degradante) și art. 8 (dreptul la respectarea dreptului la viață privată și de familie), Curtea exprimând o poziție jurisprudențială paradoxală. Deși Curtea și-a exprimat poziția în acordarea libertății statelor membre de a recunoaște sau nu dreptul la avort, ea a manifestat și voința crescândă de asigurare a acestui drept atunci când este protejat în plan intern. Dorința lăudabilă de a proteja femeile însărcinate care doresc să facă avort, care rezultă din soluția pronunțată în anul 2011, contrastează puternic cu refuzul – cristalizat la finalul anului 2010 – de acordare a unei protecții convenționale autonome dreptului la avort (a se vedea și *A., B. și C. c. Irlandei*).

4. Jurisprudență relevantă

- *Draon c. Franței* și *Maurice c. Franței* – privind condițiile de acordare a indemnizației sociale la nașterea unui copil cu handicap;

- *Farcaș c. României*; *Costache c. României*; *Botta c. Italiei* – dreptul persoanelor cu handicap la o viață cotidiană normală;

- *Groza c. României* – dreptul la educație;

- *H.L. c. Regatului Unit*; *Filip c. României* – internarea medicală în scopul protejării sănătății fizice și mintale a unei persoane cu handicap, analizată ca „privare de libertate";

- *Winterwerp c. Olandei*; *Hokkanen c. Finlandei*; *Johansen c. Norvegiei*; *K. și T. c. Finlandei*; *Olsson c. Suediei (nr. 1)*; *Kutzner c. Germaniei* – temeinicia, durata și condițiile de menținere a internării;

- *Herczegfalvy c. Austriei*; *Scozzari și Giunta c. Italiei* – exigența unei îngrijiri speciale în caz de internare;

- *Stubbings ș.a. c. Regatului Unit* – dreptul de a formula acțiune în justiție;

- *A.M.M. c. României*; *X. și Y. c. Olandei* – exercitarea dreptului de reprezentare a unei persoane cu handicap;

- *Trofin c. României*; *Huc c. României*; *Mennitto c. Italiei* – caracterul determinant și patrimonial prin natura sa al indemnizației pentru handicap;

- *Koua Poirrez c. Franței* – acordarea unei indemnizații pentru handicap în condiții nediscriminatorii;

- *Gheorghe c. României*; *X. c. Franței*; *Vallée c. Franței*; *Karakaya c. Franței*; *Gozalvo c. Franței*; *Duclos c. Franței*; *Dagorn c. Franței* –

caracterul urgent al procedurii privind acordarea indemnizaţiei de handicap;

- *Farcaş c. României*; *Mianowicz c. Germaniei*; *Winterwerp c. Olandei*; *Megyeri c. Germaniei*; *Price c. Regatului Unit* – contestarea concedierii persoanelor cu handicap;

- *Flămînzeanu c. României*; *Price c. Regatului Unit*; *Farbtuhs c. Letoniei* – regimul de deţinere al persoanelor cu handicap;

- *D. c. Regatului Unit* – expulzarea persoanelor cu handicap;

- *Glass c. Regatului Unit* – obligarea la tratament a persoanelor cu handicap;

- *Pretty c. Regatului Unit* – dreptul de a dispune de propria viaţă.

5. Referinţe bibliografice

Specifice: *B. Favreau, C. Pettiti*, Handicap et protection du droit européen et communautaire, Éd. Bruylant, 2007; *A. Debet*, La solidarité envers les personnes handicapées et la Convention européenne des droits de l'homme, 2003, p. 9 şi urm.; *F. Bellivier*, Le contentieux de la naissance avec un handicap congénital non décelé par suite d'une erreur de diagnostic au risque de la Convention européenne: sous la technicité l'éthique, în RTDH, 2006, p. 667 şi urm.; *L. Cîrciumaru, I. Militaru*, Dreptul la avort (art. 3 şi 8 din Convenţia europeană): Accesul la informaţii medicale şi efectivitatea dreptului de a cere întreruperea sarcinii, Revista JurisClasor CEDO, Iunie 2011 (*www.hotararicedo.ro*); Legea nr. 448/2006 (M.Of. nr. 1 din 3 ianuarie 2008).

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 637 şi urm., 1001 şi urm.; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 105 şi urm., 614.

BCU IAŞI / CENTRUL UNIVERSITAR LIBRARY

Preeminenţa dreptului

Principiu enunţat de Statutul Consiliului Europei şi de Preambulul Convenţiei Europene a Drepturilor Omului şi a libertăţilor fundamentale; reprezintă o valoare comună europeană pe care trebuie să se fundamenteze orice stat democratic, reprezentând esenţa statului de drept.

Fr. *la préeminence du droit*
Eng. *rule of law*

1. Noţiune

Preeminenţa dreptului este enunţată atât de actul fondator al Consiliului Europei, cât şi de Preambulul Convenţiei europene pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale.

Art. 3 din Statutul Consiliului Europei enunţă *principiul preeminenţei dreptului* pe care orice membru al Consiliului Europei se angajează să-l recunoască. În virtutea acestui principiu, orice persoană aflată sub jurisdicţia statului trebuie să se bucure de drepturile şi libertăţile fundamentale.

Totodată, atât Preambulul Statutului Consiliului Europei, cât şi cel al Convenţiei Europene a Drepturilor Omului şi libertăţilor fundamentale enunţă preeminenţa dreptului ca valoare europeană comună şi valoare pe care se fondează orice democraţie veritabilă.

Acest principiu ne este înfăţişat ca un element al patrimoniului comun al statelor membre ale Consiliului Europei. Deşi noţiunea de „preeminenţă a dreptului" are o geneză diferită în dreptul englez (*rule of law*) şi în dreptul francez (*la préeminence du droit*), jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului tratează unitar cele două noţiuni.

2. Aplicaţii

Prima dată, Curtea a făcut referire la „preeminenţa dreptului" în cauza *Golder c. Regatului Unit* (§34), invocând preambulul Convenţiei, în scopul aplicării art. 6 parag. 1 din Convenţie ce protejează dreptul la un proces echitabil.

Ulterior, Curtea a reluat noţiunea de „preeminenţa dreptului" transformând-o într-o adevărată clauză de stil, fără însă a o defini. Astfel, Curtea tratează „preeminenţa dreptului" ca „unul din principiile fundamentale ale unei societăţi democratice" (*Iatridis c. Greciei*, §58) sau ca o „noţiune inerentă ansamblului dispoziţiilor Convenţiei" (*Amuur c. Franţei*, §50).

În alte cauze, Curtea enunţă noţiunea de „preeminenţă a dreptului" făcând referire la dreptul la viaţă privată reglementat de art. 8 din Convenţie (*Rotaru c. României*, §55) sau la dreptul la alegeri libere reglementat de art. 3 din Primul Protocol Adiţional la Convenţie (*Zdanoka c. Letoniei*, §98), ori la legalitatea incriminării şi a pedepsei prevăzute de art. 7 din Convenţie (*Korbely c. Ungariei*, §69).

Deşi nu defineşte „preeminenţa dreptului", Curtea lasă să se întrevadă trăsăturile esenţiale ale acesteia, faptul că „preeminenţa dreptului" stă la baza unei societăţi democratice şi „preeminenţa dreptului" înrâureşte ansamblul dispoziţiilor Convenţiei. Curtea a utilizat principiul preeminenţei dreptului în diverse momente în care a interpretat extensiv dispoziţiile Convenţiei.

Astfel, invocând „preeminenţa dreptului", Curtea a dedus din dreptul la un proces echitabil prin art. 6 parag. 1 din Convenţie şi dreptul de acces la instanţă (*Golder c. Regatului Unit*, §34), dar şi dreptul de a beneficia de executarea hotărârilor judecătoreşti (*Hornsby c. Greciei*, §40) sau principiul securităţii raporturilor juridice (*Zielinski, Prada şi Gonzales c. Franţei*, §62).

3. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 6-12; *F. Sudre*, Droit européen et international des droits de l'homme, p. 249-250, *D. Chagnollaud, G. Drago*, Dictionnaire des droits fondamentaux, p. 224, *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick (coord.)*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 235.

BCU IAŞI / CENTRUL UNIVERSITAR BIBLIOTECA

Prevăzută de lege

Sintagmă întâlnită în cuprinsul Convenției în legătură cu termenul *ingerință*, fiind una dintre condițiile pe care trebuie să le îndeplinească orice măsură a autorităților statului prin care s-ar aduce limitări drepturilor „condiționale", reglementate în cuprinsul art. 8-11 din Convenție.

Fr. *prévue par la loi*
Eng. *in accordance with the law, prescribed by law*

1. Noțiune. Delimitări

În afara prevederilor din art. 8-11 din Convenție, referiri la noțiunea de *lege* regăsim și în alte dispoziții, de exemplu, în art. 2 parag. 1 – „dreptul la viață al oricărei persoane este protejat prin lege", în art. 5 parag. 1 – „privarea de libertate" nu poate avea loc decât „potrivit căilor legale", art. 6 parag. 1 – dreptul la un tribunal instituit prin lege, art. 7 – care instituie principiul legalității în materie penală sau în art. 1 din Protocolul nr. 1 – orice „privare de proprietate" trebuie să fie prevăzută de lege.

În această secțiune, ne vom concentra demersul nostru asupra sintagmei „prevăzută de lege" cuprinsă în parag. 2 al fiecăruia dintre art. 8-11 din Convenție, având în vedere elementele comune desprinse din jurisprudența CEDO. Pentru celelalte situații în care textul Convenției sau protocoalele adiționale fac trimitere la „lege", explicații suplimentare se vor regăsi la noțiunile corespunzătoare, mai sus indicate.

Inițial, față de diferența de formulare din art. 8 parag. 2 – *in accordance with the law* și parag. 2 al art. 9-11 – *prescribed by law*, guvernul britanic a avansat teoria existenței unei diferențe și sub aspectul substanței reglementărilor respective, referindu-se la tradiția sa de a considera că orice acțiune este permisă dacă nu este interzisă expres de lege. Cu toate acestea, începând cu cauza *Malone c. Regatului Unit*, guvernul britanic a renunțat la această diferență de interpretare, iar Curtea a statuat că cele două sintagme trebuie înțelese în același sens. De altfel, varianta textului în limba franceză este identică (*prévue par la loi*).

Noțiunea „lege", astfel cum este interpretată de Curte, este o **noțiune autonomă** [*Sunday Times c. Regatului Unit (nr. 1)*], nefiind identică cu sensul care ar putea rezulta potrivit dreptului național. Acest termen include atât legea, în sens formal, ca act normativ care emană de la puterea legislativă, cât și orice normă care reglează o conduită, indiferent

de situarea acesteia în ierarhia normelor juridice ale unui stat. Avem în vedere şi dreptul creat pe cale jurisprudenţială, specific sistemelor de drept tip *common law* (*Sunday Times*, §47).

Orice limitare adusă drepturilor garantate de Convenţie trebuie să aibă o bază legală în dreptul intern al statului respectiv (*Silver ş.a. c. Regatului Unit*, §86) sau în dreptul internaţional aplicabil în acel stat (*Groppera Radio AG ş.a. c. Elveţiei*, §68 sau *Autronic AG c. Elveţiei*, §57, cu privire la dispoziţiile de drept internaţional în materie de telecomunicaţii) şi să reprezinte o aplicare a acelor norme.

În principiu, revine instanţelor naţionale rolul de a interpreta normele interne de drept care ar putea justifica o „ingerinţă" (*Bosphorus Airways c. Irlandei*, §143), rolul Curţii fiind unul subsidiar, aceasta putând constata însă că interpretarea instanţei naţionale nu a fost în conformitate cu scopul Convenţiei (*Streletz, Kessler şi Krenz c. Germaniei*, §49).

2. Condiţii

În lumina Convenţiei, nu este suficient ca limitarea dreptului să fie prevăzută de lege. Astfel, în cauza *Malone c. Regatului Unit* (§67), Curtea a amintit că sintagma *prevăzută de lege* nu se limitează la a face trimitere la normele naţionale, dar se referă chiar la **calitatea legii**, astfel cum rezultă din respectarea **principiului preeminenţei dreptului**, menţionat în preambulul Convenţiei (*Silver ş.a. c. Regatului Unit*, §90; *Golder c. Regatului Unit*, §34). Aceasta implică, în plus, cerinţa ca dreptul intern să ofere anumite **garanţii împotriva abuzurilor**, cu alte cuvinte împotriva atingerilor arbitrare aduse de puterea publică asupra drepturilor garantate de Convenţie. De exemplu, în materia aplicării măsurilor de supraveghere secretă a comunicaţiilor, legea trebuie să fie astfel concepută încât puterile acordate executivului să nu fie nelimitate. Aceasta trebuie să prevadă întinderea şi modalităţile de exercitare a unei asemenea puteri, cu suficientă claritate, ţinând cont de scopul urmărit, pentru a oferi individului o protecţie adecvată împotriva arbitrariului (*Malone*, §68).

3. Jurisprudenţă relevantă generală şi împotriva României

Astfel cum a decis mai întâi Comisia Europeană a Drepturilor Omului (*N. c. Regatului Unit*), iar ulterior Curtea Europeană a Drepturilor Omului (*Kruslin c. Franţei*, §27 sau *Huvig c. Franţei*, §26), expresia *prevăzută de lege* impune ca „ingerinţa" să aibă o **bază legală**, iar legea respectivă să aibă anumite „calităţi": să fie **accesibilă**, ceea ce înseamnă că trebuie să existe o minimă formă de publicitate a legii, şi **previzibilă**, respectiv să

conţină norme suficient de precise pentru ca destinatarii legii să poată în mod rezonabil să îi înţeleagă sensul şi să îşi poată reprezenta consecinţele aplicării ei. De asemenea, legea trebuie să fie **conformă cu principiul preeminenţei dreptului.**

Referitor la criteriul **accesibilităţii,** Curtea a statuat că acesta trebuie interpretat prin raportare la posibilitatea concretă a unei persoane de a avea acces la norma aplicabilă, la momentul producerii ingerinţei (*Khan c. Regatului Unit*). Publicitatea poate fi asigurată fie prin publicarea legii în jurnalul oficial al statului respectiv, fie prin alte metode de aducere la cunoştinţa destinatarilor săi.

În ceea ce priveşte **previzibilitatea** legii, jurisprudenţa Curţii este foarte bogată. Cerinţa este considerată îndeplinită dacă norma este enunţată cu suficientă precizie pentru a îi permite cetăţeanului să îşi regleze conduita conform normei (*Lambert c. Franţei*, §23). Chiar apelând la sfaturi de specialitate, individul trebuie să fie în măsură să poată prevedea, în mod rezonabil, în funcţie de circumstanţele cauzei, consecinţele actelor sale. Nu se cere o previzibilitate absolută a acestor consecinţe, greu de atins în practică.

Legile, în general, se folosesc de termeni mai mult sau mai puţin vagi, a căror interpretare şi aplicare depinde de practică (*Sunday Times c. Regatului Unit*, §49; *Kokkinakis c. Greciei*, §40 sau *Rekvényi c. Ungariei*, §34).

Astfel cum s-a arătat într-o cauză recentă, *Centro Europa 7 SRL şi Di Stefano c. Italiei* (§142), nivelul de precizie al legislaţiei interne, care nu poate în nicio situaţie să prevadă toate ipotezele, depinde într-o mare măsură de conţinutul legii respective, de domeniul pe care intenţionează să îl reglementeze şi de numărul şi statutul celor cărora li se adresează (*Vogt c. Germaniei*, §48).

O normă este „previzibilă" dacă oferă o anumită **garanţie împotriva atingerilor arbitrare** din partea puterii publice (*Tourancheau şi July c. Franţei*, §54) şi **contra aplicării extensive** a unei restricţii în detrimentul justiţiabilului (*Centro Europa*, §143; *Başkaya şi Okçuoğlu c. Turciei*, §36).

Dacă o lege nu poate prevedea toate situaţiile care intră în domeniul său de aplicare, totuşi, normele sale îndeplinesc criteriul previzibilităţii dacă interpretarea oferită de instanţele naţionale este constantă şi coerentă (*Rogl c. Germaniei*). În sens contrar, în cauzele *Kruslin c. Franţei* şi *Huvig c. Franţei*, Curtea a apreciat că legea contestată nu era previzibilă, deoarece judecătorul de instrucţie avea o latitudine prea mare pentru a determina când şi în ce condiţii va putea proceda la interceptarea convorbirilor telefonice.

Chiar dacă în materie de măsuri de supraveghere secretă, care intră sub incidenţa art. 8 din Convenţie, previzibilitatea legii nu implică obligaţia ca orice individ să poată prevedea când autorităţile recurg la astfel de măsuri împotriva sa, având în vedere riscul crescut de a da naştere la arbitrar, o astfel de lege trebuie să conţină reguli clare cu privire la aplicarea acestui tip de măsuri şi la competenţele autorităţilor, inclusiv sub aspectul colectării şi stocării de date. Din cauza lipsei unui control din partea publicului şi a riscului de abuz intrinsec oricărui sistem de supraveghere secretă, Curtea a statuat că legea care instituie aceste măsuri trebuie să prevadă **minime garanţii împotriva abuzurilor**: natura, sfera de aplicare şi durata posibilelor măsuri, motivele care le pot justifica, autorităţile competente pentru a autoriza, desfăşura şi supraveghea punerea în aplicare a acestor măsuri şi tipul de cale de atac prevăzută de legea naţională (*Shimovolos c. Rusiei*, §68; *Uzun c. Germaniei*; *S. şi Marper c. Regatului Unit*, §95 şi §96; *Asociaţia pentru Integrare Europeană şi Drepturile Omului şi Ekimdzhiev c. Bulgariei*, §§71-77).

Tipuri de garanţii împotriva abuzurilor în materie de măsuri de supraveghere secretă au fost sintetizate şi în alte cauze, cum ar fi *Prado Bugallo c. Spaniei* (§30), *Valenzuela Contreras c. Spaniei* (§46), *Dumitru Popescu c. României (nr. 2)* (§§68-69) sau *Calmanovici c. României* (§121). Reglementările aplicabile în materie de dispozitive de supraveghere generalizată trebuie să corespundă aceloraşi criterii de accesibilitate şi claritate ca şi cele care guvernează interceptarea comunicaţiilor unei singure persoane (măsuri de supraveghere individuale), cu atât mai mult cu cât un sistem de supraveghere secretă destinat să protejeze securitatea naţională comportă riscul de a eroda, chiar de a distruge democraţia, pe motiv că o apără (*Klass ş.a. c. Germaniei*, §§49-50).

Curtea s-a pronunţat şi cu privire la „calitatea" Legii nr. 14/1992 privind organizarea şi funcţionarea Serviciului Român de Informaţii (SRI), în cauza *Rotaru c. României* (§§52-63). Astfel, Curtea a constatat încălcarea art. 8 din Convenţie, deoarece legea analizată, care permisese stocarea şi utilizarea unor informaţii privind viaţa privată a reclamantului nu a trecut „examenul de calitate a legii". S-a reţinut că sistemul românesc de colectare şi de arhivare a informaţiilor nu conţinea garanţiile minime împotriva abuzurilor, care rezultă din jurisprudenţa Curţii, cum ar fi existenţa unei proceduri de control care să funcţioneze fie în timpul derulării măsurii, fie *a posteriori*. Curtea a constatat că dreptul intern nu indica cu suficientă claritate întinderea şi modalităţile de exercitare a puterii de apreciere a autorităţilor în domeniul avut în vedere.

Într-o cauză recentă, *Bucur şi Toma c. României*, Curtea a făcut trimitere la constatările sale anterioare din cauzele *Rotaru c. României* şi *Dumitru Popescu (nr. 2) c. României*, constatând încălcarea art. 8 din Convenţie faţă de inexistenţa garanţiilor contra arbitrariului în activitatea SRI de conservare a informaţiilor strânse în urma interceptării convorbirilor telefonice (§165).

4. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 700-707 *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 312-315; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 344-348; *P. Leach*, Taking a Case to the European Court of Human rights, p. 312; *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention of Human Rights, p. 63-65; *F. Sudre*, Droit européen et international des droits de l'homme, p. 208-212.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Prezumţia de nevinovăţie

Dreptul de a fi considerat nevinovat înainte ca vinovăţia cu privire la comiterea unei fapte penale să fie legal stabilită.

Fr. *présomption d'innocence*
Eng. *presumption of innocence*

1. Reglementări europene şi internaţionale
Art. 11 parag. 1 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului; art. 14 parag. 2 din Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice; art. 6 parag. 2 din Convenţie; art. 48 parag. 1 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

2. Noţiune
Prezumţia de nevinovăţie prezintă o dublă natură, fiind recunoscută ca drept fundamental şi consacrată ca principiu constituţional, reprezentând un criteriu esenţial în structura statului de drept.

În varianta consacrată de art. 6 parag. 2 din Convenţie, prezumţia de nevinovăţie figurează printre elementele procesului penal echitabil, astfel cum este garantat de art. 6 parag. 1 din Convenţie (*Deweer c. Belgiei*, §56; *Minelli c. Elveţiei*, §27), respectarea sa fiind frecvent analizată de instanţa de contencios european în contextul art. 6 parag. 1 din Convenţie.

3. Aplicabilitate
Prezumţia de nevinovăţie nu se aplică numai în cadrul procesului penal înţeles în sens strict, ci şi în orice situaţie în care o persoană este vizată de o „acuzaţie în materie penală", în sensul art. 6 parag. 1 din Convenţie (*Öztürk c. Germaniei*, §50), de exemplu în domeniul procedurilor vizând fraude fiscale (*Janosevic c. Suediei*, §§64-71) sau în materie de sancţiuni administrative care pot fi incluse în sfera de aplicare a „materiei penale", în sensul Convenţiei (*Lutz c. Germaniei*, §57).

De asemenea, într-o serie de cauze împotriva României, Curtea a considerat că art. 6 parag. 2 din Convenţie se aplică şi procedurilor vizând constatarea şi sancţionarea contravenţiilor, în anumite condiţii, dacă sunt reunite criteriile desprinse din jurisprudenţa sa privind „acuzaţia în materie penală" (a se vedea, pentru principii, cauza *Ezeh şi Connors c. Regatului Unit*, §120; pentru aplicarea principiilor, a se vedea cauzele

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Anghel c. României, §§49-52; *Neaţă c. României*, §§34-37; *Haiducu ş.a. c. României*, §11; *Nicoleta Gheorghe c. României*, §§25-26).

Art. 6 parag. 2 din Convenţie devine aplicabil oricărei alte proceduri ulterioare unui proces penal finalizat printr-o hotărâre definitivă care nu a dus la condamnare, de exemplu în cadrul unei proceduri disciplinare (*Vanjak c. Croaţiei*, §§40-41).

Curtea a statuat că sfera de aplicare a art. 6 parag. 2 din Convenţie nu se limitează la proceduri penale *stricto sensu*, care sunt în desfăşurare [*Allenet de Ribemont c. Franţei*, §35 sau *Diamantides c. Greciei (nr. 2)*, §§34-35]. Curtea a hotărât că această prevedere este aplicabilă procedurilor ulterioare finalizării procesului penal prin soluţii de neîncepere a urmăririi penale, de scoatere de sub urmărire penală sau de încetare a urmăririi penale sau a procesului penal (*Minelli c. Elveţiei* sau *Lutz, Englert şi Nölkenbockhoff c. Germaniei*) ori ulterior unei hotărâri definitive de achitare (*Sekanina c. Austriei*; *Rushiti c. Austriei*; *Lamanna c. Austriei*; *Hibbert c. Olandei*).

Într-o cauză recentă, *Teodor c. României*, Curtea a extins domeniul de aplicare al art. 6 parag. 2 din Convenţie în legătură cu o procedură de dreptul muncii în care instanţele naţionale au folosit soluţia pronunţată în penal, de constatare a prescripţiei răspunderii penale, dar în sensul în care se repunea în discuţie vinovăţia reclamantului.

Şi în acest domeniu, Curtea a statuat că drepturile garantate de Convenţie trebuie să fie nu teoretice sau iluzorii, ci efective (*Puig Panella c. Spaniei*, §50).

Dispoziţiile naţionale care prevăd prezumţii de fapt sau de drept şi care plasează sarcina probei pentru a le înlătura asupra persoanei puse sub acuzare nu sunt contrare prin ele însele art. 6 parag. 2 din Convenţie, însă este necesar ca acestea să fie reglementate în limite stricte, să ţină cont de gravitatea „mizei" cauzei, să respecte garanţiile dreptului la apărare, iar instanţele naţionale să păstreze libertatea de apreciere asupra faptelor şi a vinovăţiei (*Salabiaku c. Franţei*, §28; *Pham Hoang c. Franţei*, §33 sau *Radio France ş.a. c. Franţei*, §24).

4. Condiţii

Jurisprudenţa Curţii a stabilit cu titlu de principiu că niciun reprezentant al autorităţii statului nu poate formula o declaraţie oficială sau în context oficial în sensul că o persoană este vinovată de săvârşirea unei infracţiuni înainte ca aceasta să fie legal stabilită (*Allenet de Ribemont c. Franţei*, §§35-37; *Y.B. ş.a. c. Turciei*, §§43-44). Alegerea termenilor discursului

reprezintă un element important în analiza declaraţiilor autorităţilor (*Daktaras c. Lituaniei*, §§41-42), sensul real, iar nu cel literal, fiind cel ce prevalează (*Lavents c. Letoniei*, §126).

Încheierile şi hotărârile judecătoreşti în care magistratul se anteprononţă cu privire la vinovăţia persoanei sunt de natură să încalce principiul prezumţiei de nevinovăţie, spre deosebire de acelea care se limitează la descrierea unei stări de suspiciune (*Yaşar Kemal Gökçeli c. Turciei*, §47). Esenţial este să nu se pornească de la ideea preconceputâ că inculpatul a comis fapta pentru care a fost trimis în judecată (*Barberà, Messegué şi Jabardo c. Spaniei*, §§90-91).

Dispoziţiile art. 6 parag. 2 nu împiedică autorităţile publice să informeze publicul cu privire la anchetele penale în curs de derulare. Astfel de informări trebuie făcute cu discreţie şi rezervă. Dezbaterea publică asupra unei proceduri judiciare nu poate fi considerată ca aducând atingere principiului prezumţiei de nevinovăţie [*Sunday Times (nr. 1) c. Regatului Unit*, §65].

Analiza încălcării principiului respectării prezumţiei de nevinovăţie se realizează *in concreto*, în funcţie de circumstanţele particulare ale speţei şi ale contextului în care afirmaţiile litigioase au fost formulate (*Daktaras c. Lituaniei*, §43; *Adolf c. Austriei*, §§36-41).

5. Delimitări

Din analiza jurisprudenţei Curţii în materie pot fi identificate mai multe categorii de cauze, ce pun în discuţie diferite aspecte ale prezumţiei de nevinovăţie:

5.1. Cauze privind declaraţii ale parchetului/autorităţilor publice executive/campanii de presă privind vinovăţia persoanei, înainte ca aceasta să fie legal stabilită

În hotărârea din cauza *Mircea c. României* (§§68-77), s-a statuat că art. 6 parag. 2 nu a fost încălcat. Deşi o campanie virulentă de presă poate să influenţeze negativ echitatea procedurii şi opinia publică (*Akay c. Turciei*, §2; *Priebke c. Italiei*), în speţă, intervalul mare de timp scurs între momentul publicării articolelor (1996) şi cel în care s-a pronunţat prima hotărâre asupra fondului (31.05.2002) a fost de natură să atenueze semnificativ impactul iniţial. Reţinând calitatea judecătorilor de magistraţi profesionişti, Curtea a decis că niciun element din dosar nu conduce la concluzia că aceştia ar fi fost influenţaţi de afirmaţiile din presă în momentul pronunţării hotărârii de condamnare. Un raţionament similar

fundamentat pe analiza relevanţei factorului timp şi a modalităţii concrete în care campania de presă ar fi putut influenţa opinia magistraţilor a fost realizat în decizia *Wloch c. Poloniei*.

Prezumţia de nevinovăţie a reclamantului, învinuit pentru comiterea infracţiunii de trafic de influenţă, nu a fost respectată, în contextul în care procurorul de caz a afirmat cu ocazia unei conferinţe de presă că acesta a săvârşit fapta penală ce îi fusese imputată, hotărârea definitivă de condamnare intervenind abia doi ani mai târziu (*Vitan c. României*, §§70-71).

Instanţa europeană a examinat global modalitatea în care a fost asigurată respectarea prezumţiei de nevinovăţie a reclamantului, sub aspectul garanţiilor procesului echitabil, în cauza *Rupa c. României (nr. 1)*. Curtea a reţinut că sursa imaginilor filmate, care îl înfăţişau pe reclamant încătuşat, este controversată, iar difuzarea lor în mass-media, însoţite de diverse declaraţii ale autorităţilor au avut un efect global restrictiv asupra dreptului acestuia la apărare [*Rupa c. României (nr. 1)*, §§232-233].

În cauza *Viorel Burzo c. României* (§§159-167), importanţa subiectului de interes public (lupta împotriva corupţiei, calitatea reclamantului de preşedinte al Curţii de Apel Cluj), comunicatele de presă esenţial tehnice ale parchetului, articolele apărute în presă, care au relatat de o manieră relativ obiectivă infracţiunile pentru care reclamantul fusese trimis în judecată şi care au subliniat discreţia parchetului cu privire la comunicarea unor aspecte legate de urmărirea penală, au fost elemente care au condus la concluzia că prezumţia de nevinovăţie a reclamantului a fost respectată. În acelaşi timp, declaraţiile ministrului justiţiei nu au putut fi interpretate ca aducând atingere *in concreto* prezumţiei de nevinovăţie a inculpatului, campania de presă declanşată împotriva acestuia nefiind în responsabilitatea autorităţilor naţionale.

Analiza declaraţiilor procurorului de caz, ale altor autorităţi publice şi ale articolelor apărute în presă au condus la concluzia încălcării art. 6 parag. 2 din Convenţie în cauza *Păvălache c. României*. În esenţă, Curtea a apreciat că declaraţiile diverşilor oameni politici trebuie plasate în contextul luptei împotriva corupţiei şi au o natură preponderent politică, fără să fi influenţat aprecierea faptelor de către instanţele judecătoreşti. Chiar dacă autorităţile nu pot fi ţinute responsabile pentru actele presei, maniera de alegere a termenilor în declaraţiile publice rămâne un element important, din declaraţia procurorului de caz, formulată într-un context independent de anchetă, rezultând că vinovăţia reclamantului fusese stabilită cu certitudine, iar condamnarea acestuia devenise inevitabilă (*Păvălache c. României*, §§117-123).

În cauza *G.C.P. c. României* (§§46-50 şi §§54-61), campania de presă declanşată împotriva reclamantului s-a realizat în exercitarea dreptului la liberă exprimare, garantat de art. 10 din Convenţie, decisivă fiind justificarea de natură obiectivă, iar nu subiectivă a influenţei asupra opiniei judecătorilor. Instanţa de contencios european a respins acest capăt de cerere ca fiind vădit nefondat, reţinând că majoritatea articolelor au fost publicate între anii 1997 şi 2000, finalizându-se cu doi ani înainte de momentul pronunţării primei hotărâri asupra fondului cauzei, în condiţiile în care raţionamentul *in concreto* al instanţelor judecătoreşti nu a fost influenţat în niciun fel de articolele apărute în presă. Pe de altă parte, declaraţiile procurorului de caz, ale procurorului general şi ale ministrului de interne au fost formulate într-un context independent de anchetă, au dovedit lipsă de precauţie şi s-au pronunţat asupra caracterului univoc al vinovăţiei, opinia publică fiind puternic influenţată. Deşi a reţinut importanţa subiectului (lupta împotriva corupţiei), Curtea a precizat că astfel de circumstanţe nu pot justifica absenţa diligenţelor în alegerea termenilor adecvaţi, mai ales că în declaraţiile formulate chiar la începutul urmăririi penale reclamantul era prezentat fără rezerve ca fiind vinovat.

În altă cauză, declaraţiile procurorului şef al Direcţiei Naţionale Anticorupţie (DNA) nu au reprezentat constatări formale ale vinovăţiei, ci informări ale publicului privind desfăşurarea anchetei, fiind formulate după condamnarea reclamantului în fond şi în apel. Mai mult, DNA a cerut publicarea unui articol de clarificare asupra declaraţiilor date presei. Curtea a mai reţinut că reclamantul nu a reuşit să demonstreze că împotriva lui s-a declanşat o campanie mediatică virulentă, alimentată de autorităţi, de natură să influenţeze opinia instanţelor judecătoreşti (*Jiga c. României*, §§91-98).

5.2. Cauze privind aducerea persoanelor în faţa instanţelor judecătoreşti în uniformă de deţinut

Faptul că reclamanţii au compărut în faţa curţii de apel în uniformă de deţinut, în condiţiile în care preşedintele completului de judecată a refuzat în mod neechivoc accesul acestora în haine proprii în faţa instanţei, în pofida dispoziţiilor legale exprese în sens contrar, a fost apreciat ca fiind de natură să inducă sentimentul de vinovăţie al acestora în rândul opiniei publice, conducând la nerespectarea prezumţiei de nevinovăţie (*Samoilă şi Cionca c. României*, §§99-101).

În mod similar, instanţa europeană a constatat că art. 6 parag. 2 din Convenţie a fost încălcat, întrucât reclamantul a fost adus în faţa instan-

ţelor judecătoreşti în uniformă de penitenciar înainte de a fi fost definitiv condamnat, în condiţiile în care măsura a fost contrară dispoziţiilor de drept intern, situaţia fiind cu atât mai gravă cu cât coinculpatul a participat la proces în haine civile (*Jiga c. României*, §§100-103).

5.3. Cauze privind compatibilitatea măsurilor preventive cu prezumţia de nevinovăţie

Reţinând distincţia între încheierile/hotărârile ce reflectă sentimentul că persoana în cauză este vinovată şi cele care se rezumă la descrierea unei stări de suspiciune, cele din urmă fiind conforme spiritului art. 6 parag. 2 din Convenţie, Curtea a subliniat că prelungirea şi menţinerea măsurilor preventive implică o analiză sumară a informaţiilor disponibile, de către instanţele naţionale, spre a verifica legitimitatea motivelor privind deţinerea. Indiciile temeinice ce pot justifica măsurile preventive nu pot fi asimilate unor constatări formale cu privire la vinovăţia persoanei (*Hauschildt c. Danemarcei*, §50; *Gosselin c. Franţei*; *Vaney c. Franţei*).

În cauza *Negoescu c. României*, Curtea a statuat că instanţa nu s-a pronunţat asupra vinovăţiei reclamantului, motivarea privind prelungirea arestării sale preventive fiind adecvată.

În mod similar, s-a reţinut că nu s-a adus atingere prezumţiei de nevinovăţie a reclamantului prin aceea că împotriva sa a fost dispusă măsura interdicţiei de a părăsi ţara, făcându-se menţiune în acest sens în paşaportul său de serviciu (*Rosengren c. României*).

Acest aspect poate fi analizat de Curte şi în lumina art. 6 parag. 1, sub aspectul independenţei şi imparţialităţii instanţei judecătoreşti, din punct de vedere obiectiv sau subiectiv. Mergând chiar mai departe decât exigenţele care decurg din jurisprudenţa Curţii în materie (de exemplu *Gosselin c. Franţei*), legiuitorul român a statuat în art. 48 parag. 1 lit. a) teza finală C.proc.pen., că este incompatibil de a judeca o cauză penală judecătorul care a soluţionat, în cursul urmăririi penale, propunerea de arestare preventivă ori de prelungire a arestării preventive. Acest caz de incompatibilitate nu trebuie interpretat în mod extensiv [a se vedea şi Decizia nr. 8 din 6.06.2011 (RIL) pronunţată de Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie (M.Of. nr. 727 din 14 octombrie 2011), potrivit căreia nu este incompatibil a judeca o cauză penală în fond, apel sau recurs, judecătorul care a participat anterior la judecarea recursului împotriva încheierii de soluţionare a propunerii de luare a măsurii arestării preventive sau de prelungire a acestei măsuri, în cursul urmăririi penale). Această inter-

pretare nu exclude garanţiile prevăzute de art. 6 parag. 1 şi 2 din Convenţie, care trebuie respectate inclusiv în faza de urmărire penală.

5.4. Cauze privind intervenţia prescripţiei răspunderii penale

Instanţa de contencios european a statuat încălcarea art. 6 parag. 2 din Convenţie în situaţia în care s-a insinuat vinovăţia reclamantului de către tribunalele naţionale cu privire la comiterea unor infracţiuni, pentru care se constatase intervenţia prescripţiei penale, acesta fiind obligat şi la plata cheltuielilor judiciare. După o soluţie de achitare în fond, intervenţia prescripţiei a fost constatată direct în recurs, fără să se fi administrat probe şi fără ca inculpatul să fi fost audiat (*Didu c. României*, §§40-43).

Concluzia Curţii a fost diferită în cauza *Constantin Florea c. României*, în care a constatat că nu a fost încălcat art. 6 parag. 2 din Convenţie într-un caz în care a fost admisă acţiunea civilă, ulterior constatării intervenirii prescripţiei răspunderii penale, însă pronunţarea asupra vinovăţiei reclamantului intervenise încă din primă instanţă, confirmată ulterior în apel şi în recurs, în cadrul unei proceduri în care dreptul la apărare şi garanţiile pe care le implică fuseseră respectate de tribunalele naţionale. La aceeaşi concluzie a ajuns Curtea şi în cauza *Gângă şi Sindicatul Independent al Juriştilor din România c. României*.

Pentru a rezuma, din jurisprudenţa Curţii rezultă că o problemă sub aspectul art. 6 parag. 2 din Convenţie se ridică atunci când instanţa care încetează procesul penal pentru intervenirea prescripţiei, desfiinţează cu aceeaşi ocazie soluţiile de achitare pronunţate de instanţele inferioare, şi, în plus, se pronunţă pentru prima dată cu privire la vinovăţia persoanei cercetate, fără ca drepturile apărării să fi fost respectate în cadrul acestei proceduri.

5.5. Cauze privind cazul fortuit

În cauza *Diacenco c. României* (§§55-66), situaţia de fapt viza un accident rutier în care reclamantul fusese implicat ca şi conducător auto. După ce primele două instanţe au făcut aplicarea art. 47 C.pen. (cazul fortuit) şi au respins pretenţiile părţii civile, prin hotărârea din recurs, pronunţată în absenţa reclamantului sau a avocatului său ales şi fără ca aceştia să participe la dezbateri sau să depună concluzii scrise, au fost menţinute hotărârile instanţelor inferioare privind latura penală, însă a fost admisă acţiunea civilă. Curtea europeană a reiterat că noţiunea „acuzaţie în materie penală" este autonomă, trei criterii fiind relevante, şi anume clasificarea la nivel naţional, natura juridică şi tipul/gradul de severitate al sancţiunii ce poate fi aplicată, şi a stabilit, cu titlu de prin-

cipiu, că răspunderea civilă delictuală, fie ca acţiune civilă separată, fie exercitată în cadrul procesului penal, nu reprezintă în sine o acuzaţie în materie penală. Totodată, instanţa de contencios european a indicat că relevant este dacă instanţele naţionale au acţionat de o asemenea manieră sau au utilizat un limbaj în motivare de natură să creeze o legătură evidentă între procedura penală şi acţiunea civilă, fapt de natură să atragă aplicarea art. 6 parag. 2 din Convenţie în cazul analizei acţiunii civile. În speţă, motivarea instanţei de recurs statua că reclamantul era vinovat de comiterea infracţiunii pentru care fost trimis în judecată, achitarea sa privind latura penală de către instanţele de fond şi apel, în temeiul art. 47 C.pen., nefiind relevantă sub aspectul laturii civile. Prin urmare, Curtea a apreciat că instanţa de recurs a depăşit limitele admisibile ale analizei laturii civile şi a încălcat prezumţia de nevinovăţie a reclamantului.

5.6. Alte tipuri de proceduri

Art. 6 parag. 2 din Convenţie se aplică procedurilor subsecvente unui proces penal în care s-a pronunţat o achitare numai dacă există o legătură între cele două proceduri, de exemplu în situaţia în care faptele analizate sunt esenţial aceleaşi (*Vassilios Stavropoulos c. Greciei*, §§28-32).

În procedurile civile privind răspunderea civilă delictuală, desfăşurate ulterior unui proces penal finalizat printr-o achitare, pentru a nu se aduce atingere prezumţiei de nevinovăţie este important ca instanţa civilă să nu repună în discuţie aspectele privind vinovăţia în materie penală, deja clarificate de instanţa penală (*X. c. Austriei*).

Motivarea de respingere a cererii de acordare de despăgubiri pentru arestarea preventivă, introdusă ulterior finalizării procesului penal prin achitarea inculpatului, prin trimitere la aspecte care ridică un dubiu asupra vinovăţiei acestuia, constituie o încălcare a prezumţiei de nevinovăţie în sensul art. 6 parag. 2 din Convenţie (*Asan Rushiti c. Austriei*, §32).

În cauza *Bok c. Olandei* (§§40-48), Curtea a constatat că art. 6 parag. 2 din Convenţie nu a fost încălcat într-o procedură civilă în care a fost respinsă cererea de acordare de despăgubiri formulată de o persoană care fusese achitată în procesul penal, în condiţiile în care achitarea sa intervenise prin aplicarea principiului *in dubio pro reo*.

O hotărâre de achitare pronunţată în penal nu exclude posibilitatea de a stabili ulterior, conform regulilor răspunderii civile, obligaţia persoanei achitate de a plăti despăgubiri victimei, cu condiţia de a nu crea o legătură atât de strânsă între cele două proceduri, încât să se repună în discuţie

corectitudinea concluziilor instanţei penale (*Y. c. Norvegiei*, §§46-47; *Ringvold c. Norvegiei*, §§39-42).

În cauzele *Puig Panella* sau *Tendam c. Spaniei*, erau vizate proceduri administrative iniţiate de reclamanţi ulterior finalizării unor proceduri penale, fie prin achitare (*Tendam*), fie prin anularea unei hotărâri de condamnare iniţiale prin admiterea unui *recurs in amparo* în faţa Tribunalului Constituţional din Spania (*Puig Panella*). În ambele cauze, Curtea a constatat încălcarea art. 6 parag. 2 din Convenţie, având în vedere motivarea instanţelor naţionale, care au respins cererile de acordare de despăgubiri considerând că din procedurile penale nu rezulta că faptele penale nu au existat, ci că nu au existat suficiente probe pentru a conduce la condamnare.

6. Referinţe bibliografice

Generale: *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre*, Dictionnaire des Droits de l'Homme, p. 528-529; *D. J. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick,* Law of the European Convention on Human Rights, p. 299-306; *J.-F. Renucci*, Droit europeen des droits de l'homme, p. 306-309; *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention of Human Rights, p. 216-225; *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 532-543.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Principiul legalităţii

Principiu consacrat de art. 7 din Convenţie, potrivit căruia orice infracţiune şi pedeapsă aferentă trebuie să fie prevăzute de lege, iar orice persoană trebuie să fie în măsură să poată prevedea, inclusiv bazându-se pe interpretarea oferită de jurisprudenţa naţională, eventualele consecinţe penale ale acţiunilor sau inacţiunilor sale.

Fr. *le principe de la légalité*
Eng. *the principle of legality*

1. Noţiune şi reglementare

Principiul legalităţii consacrat de art. 7 din Convenţie nu trebuie confundat cu *principiul preeminenţei dreptului*, care reprezintă un principiu fundamental al societăţii democratice, astfel cum este ilustrat chiar în preambulul Convenţiei.

Astfel cum s-a afirmat în doctrină, art. 7 din Convenţie „urmăreşte să asigure garanţii efective pentru a preveni intervenirea arbitrariului în materie de urmărire penală, condamnare sau aplicare a pedepsei" (a se vedea şi *S.W. c. Regatului Unit*, §34).

Dispoziţii asemănătoare se regăsesc şi în alte instrumente juridice internaţionale (art. 11 parag. 2 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului sau art. 15 parag. 1 din Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice). În Codul penal român, aspectele ţinând de aplicarea legii penale în timp sunt cuprinse în art. 10-16. De asemenea, art. 15 alin. (2) din Constituţie prevede că *„Legea dispune numai pentru viitor, cu excepţia legii penale sau contravenţionale mai favorabile"*.

2. Condiţii. Aplicabilitate

Ce înseamnă a te supune dispoziţiilor art. 7 din Convenţie? Dacă ne raportăm la parag. 1 din acest articol, orice organ judiciar naţional trebuie să aibă în vedere că nimeni nu poate fi condamnat pentru o acţiune sau inacţiune care, la momentul comiterii, nu constituia o infracţiune potrivit dreptului naţional sau internaţional (*Kononov c. Letoniei*, §185). În plus, nimeni nu poate fi supus unei pedepse mai mari decât cea care era prevăzută de lege la momentul comiterii infracţiunii, pentru acea faptă (în materie de crime de război şi interpretarea normelor de drept internaţional, a se vedea *Maktouf şi Damjanović c. Bosniei-Herţegovina*, §66 şi urm., în care Marea Cameră a concluzionat că autorităţile naţionale nu ar

fi trebuit să aplice în mod retroactiv Codul penal din 2003 celor doi reclamanţi, condamnaţi pentru crime de război). De asemenea, este consacrat principiul neretroactivităţii legii, potrivit căruia nicio persoană nu poate fi condamnată în baza unei legi pe care nu avea cum să o cunoască la momentul comiterii faptei, nefiind în vigoare (*Kokkinakis c. Greciei*, §52).

Intră în sfera de aplicare art. 7 şi cazul legilor penale succesive (*Mihai Toma c. României*, §§26-31, în care autorităţile naţionale au făcut o aplicarea retroactivă a dispoziţiilor O.U.G. nr. 195/2002, aplicând în mod automat sancţiunea anulării permisului de conducere, care nu era prevăzută în această formă de legea veche, Decretul nr. 328/1966, în vigoare la data comiterii faptei reclamantului), aplicarea extensivă a legii penale, prin analogie, în defavoarea acuzatului (*Coëme ş.a. c. Belgiei*, §145), precum şi schimbările de jurisprudenţă în defavoarea condamnatului, aceasta din urmă fiind asimilată „legii" în jurisprudenţa Curţii (*Pessino c. Franţei*, §36; *Dragotoniu şi Militaru-Pidhorni c. României*, §§39-48, în care s-a constatat că instanţele naţionale au realizat o interpretare extensivă a legii penale, de natură să înfrângă dispoziţiile art. 7 din Convenţie).

3. Jurisprudenţă relevantă

Art. 7 din Convenţie conferă existenţă juridică unor principii esenţiale ale dreptului penal: principiul legalităţii incriminării (*nullum crimen sine lege*) şi a pedepselor (*nulla poena sine lege*), precum şi principiul neretroactivităţii legii penale. Deducem că aceste dispoziţii vizează numai materia penală, astfel cum s-a precizat în jurisprudenţa Curţii (*Tre Traktörer Aktiebolag c. Suediei*, §§45-46, retragerea licenţei de vânzare a băuturilor alcoolice nu intră în sfera de aplicare a art. 7 sau în cauzele reunite *Dogan ş.a. c. Turciei*, §126, în care măsura evacuării reclamanţilor din casele lor şi imposibilitatea revenirii în sat nu au fost considerate ca având caracter penal, art. 7 nefiind aplicabil).

Noţiunea „drept" (*law*) utilizată în art. 7 corespunde celei de „lege" („prevăzut de lege"), care este utilizată în alte articole ale Convenţiei. Aceasta implică atât dispoziţiile care îşi au originea în plan legislativ, cât şi derivând din jurisprudenţă, cu respectarea cerinţelor de „calitate" a legii, în special cerinţele de accesibilitate şi previzibilitate (*Cantoni c. Franţei*, §29; *E.K. c. Turciei*, §51). Aceste exigenţe de „calitate" a legii sunt întrunite dacă orice destinatar al legii poate înţelege care sunt dispoziţiile aplicabile într-un caz dat şi dacă poate prevedea în mod rezonabil care sunt consecinţele acţiunilor sale, la nevoie chiar apelând la sfaturile unor specialişti (*Başkaya şi Okçuoğlu c. Turciei*, §36; *Leonte c. României*, §32).

Într-o cauză recentă, *Del Rio Prada c. Spaniei*, în care a avut loc la data de 20.03.2013 o audiere în fața Marii Camere, prin hotărârea sa de cameră din 10.07.2012, Curtea a decis în unanimitate că art. 7 din Convenție a fost încălcat, estimând că reclamantei (condamnată pentru fapte de terorism la diferite pedepse cu închisoarea însumând 3.000 ani, dar stabilită o pedeapsă de 30 ani închisoare pentru a fi executată) i-ar fi fost imposibil să prevadă aplicarea retroactivă în defavoarea sa a revirimentului de jurisprudență intervenit în 2006 la nivelul Tribunalului Suprem (așa-numita doctrină „Parot"), cu privire la aplicarea beneficiului liberării condiționate, ceea ce i-ar fi prelungit ședera în detenție cu peste nouă ani. Marea Cameră s-a pronunțat la data de 21.10.2013, menținând hotărârea inițială a Camerei.

Art. 7 din Convenție trebuie avut în vedere atât de legiuitor, cât și de judecător. Principiul legalității obligă practic legiuitorul să adopte texte de lege în care infracțiunile să fie clar și precis reglementate, fără a acorda legii penale caracter retroactiv, pentru a preveni orice pericol de arbitrariu judiciar în materie penală (*Kafkaris c. Ciprului*; *Custers, Deveaux și Turk c. Danemarcei*, §83). De asemenea, judecătorul național trebuie să abordeze o interpretare strictă a legii penale, ceea ce nu înseamnă că este interzisă interpretarea judiciară, care contribuie la evoluția dreptului. Revine Curții Europene, în cazul în care este sesizată, rolul de a verifica dacă această interpretare este conformă exigențelor convenționale.

Mai trebuie menționat că art. 7 din Convenție nu interzice aplicarea imediată a legilor de procedură. În acest sens, în cauza *Coëme ș.a. c. Belgiei* (§149), Curtea a considerat că prelungirea termenului de prescripție prin aplicarea imediată a unei legi noi, considerată de procedură potrivit dreptului și practicii naționale, nu aduce atingere art. 7 din Convenție, atât timp cât acțiunea publică nu se stinsese prin prescripție înainte de momentul intrării în vigoare a noii legi.

Pe de altă parte, printr-o schimbare de jurisprudență față de o decizie a Comisiei Europene a Drepturilor Omului (*X. c. Germaniei*), printr-o hotărâre a majorității, Marea Cameră s-a pronunțat la data de 17.09.2009 în cauza *Scoppola c. Italiei (nr. 2)*, în sensul că art. 7 din Convenție include și principiul retroactivității legii penale mai favorabile.

Există și o clauză derogatorie de la principiul legalității, prevăzută la parag. 2 al art. 7. Astfel, este permisă judecarea și pedepsirea unei persoane vinovate de o acțiune sau omisiune care, la data comiterii, avea caracter infracțional, potrivit principiilor generale ale dreptului recunoscute de națiunile civilizate (*Touvier c. Franței*). În doctrină s-a considerat

că, deşi textul este aluziv, acesta rezervă posibilitatea de a judeca şi pedepsi fapte care reprezintă crime împotriva umanităţii. S-a afirmat că acest text a fost convenit de redactorii Convenţiei pentru a nu se repune în discuţie principiile şi procesele de la Nürnberg şi legalitatea hotărârilor pronunţate pentru fapte considerate crime de război şi crime împotriva umanităţii.

4. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 570-593; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 296-298; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 331-334; *P. Leach*, Taking a Case to the European Court of Human rights, p. 306-310; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 304-317; *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention of Human Rights, p. 239-246; *F. Sudre*, Droit européen et international des droits de l'homme, p. 419-425.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Principiul proporţionalităţii. Proporţionalitate

Principiu avut în vedere de CEDO atunci când analizează dacă o măsură luată de autorităţile naţionale, care se constituie într-o limitare sau restricţie adusă unuia dintre drepturile garantate de Convenţie sau de protocoalele adiţionale, este compatibilă cu normele europene, prin punerea în balanţă a scopului urmărit de autorităţi, pe de o parte, respectiv a mijloacelor utilizate de acestea pentru a-l atinge, pe de altă parte.

Fr. *principe de la proportionnalité (proportionnalité)*
Eng. *principle of proportionality (proportionality)*

1. Noţiune. Reglementare

Deşi nu este prevăzut în mod expres în preambulul sau în corpul Convenţiei, principiul proporţionalităţii a fost reţinut în jurisprudenţa Curţii în strânsă legătură cu condiţiile pe care trebuie să le îndeplinească orice măsură luată de autorităţile unui stat membru, care constituie o „ingerinţă" în exerciţiul unuia dintre drepturile cu caracter condiţional garantate în sistemul convenţional, pentru a fi „permisă".

Dacă ne referim la drepturile garantate de art. 8-11 din Convenţie, observăm că există o serie de asemănări între textele care le reglementează, atât de natură formală, cum ar fi structura asemănătoare a construcţiei juridice, cât şi de natură substanţială (de exemplu art. 9-11 instituie drepturi-libertăţi). În toate cele patru articole susmenţionate, la parag. 2, sunt permise limitări ale drepturilor pe care acestea le prevăd, statele având o anumită **marjă de apreciere**, dar numai cu respectarea condiţiilor acolo descrise. În acest sens, Curtea a adoptat o **interpretare strictă** a excepţiilor, astfel cum a reţinut în cauza *Klass c. Germaniei* (§42).

Testul pe care îl realizează Curtea pentru a vedea dacă sunt respectate condiţiile de la parag. 2 al art. 8-11 din Convenţie parcurge trei etape: *mai întâi*, verifică dacă ingerinţa este „prevăzută de lege", *în al doilea rând*, dacă urmăreşte un scop legitim dintre cele expres prevăzute de parag. 2 corespunzător articolului care garantează dreptul în discuţie, iar în final, verifică dacă măsura este necesară într-o societate democratică (*Handyside c. Regatului Unit*, §48). Aici intervine **principiul proporţionalităţii**, deoarece Curtea analizează în continuare dacă, faţă de circumstanţele concrete ale cauzei, a existat proporţionalitate între scopul urmărit şi mijloacele utilizate de autorităţile statului pentru a-l atinge.

De asemenea, dacă analizăm dispoziţiile art. 1 din Primul Protocol Adiţional la Convenţie, care garantează protecţia proprietăţii, vom observa că, deşi este redactat sensibil diferit de art. 8-11 din Convenţie, nu se poate omite similitudinea care există între aceste texte sub aspectul posibilităţii de limitare a dreptului, cu respectarea strictă a condiţiilor prevăzute în acest articol. Se face trimitere la „interesul public" sau la „interesul general", pentru a putea justifica o restricţie a proprietăţii, ceea ce ne trimite cu gândul la testul de proporţionalitate despre care am amintit mai devreme.

Cu privire la acest articol, Curtea a reţinut că necesitatea asigurării unui **just echilibru** între obligaţia de a respecta interesele generale ale comunităţii şi exigenţa de apărare a drepturilor fundamentale ale individului rezultă din însăşi structura art. 1 din Protocolul nr. 1 şi se concretizează în necesitatea existenţei unui raport rezonabil de proporţionalitate între mijloacele folosite şi scopul urmărit, pentru ca titularul dreptului să nu suporte o **sarcină disproporţionată şi excesivă** (a se vedea toate cauzele tip *Străin ş.a. c. României*; *Viaşu c. României*; *Faimblat c. României* sau *Katz c. României*, precum şi hotărârea-pilot pronunţată în cauza *Maria Atanasiu ş.a. c. României*).

Problema proporţionalităţii a fost analizată şi din perspectiva dreptului la alegeri libere, prevăzut de art. 3 din Protocolul nr. 1 (*Labita c. Italiei*, §203) sau a libertăţii de circulaţie, garantată de art. 2 din Protocolul nr. 4 (*Olivieira c. Olandei*).

Ca principiu, a stabili că o măsură este necesară într-o societate democratică înseamnă a demonstra că acţiunea statului a fost justificată de o **nevoie socială urgentă** (*pressing social need*; *besoin social impérieux*), precum şi că ingerinţa respectivă nu a depăşit ceea ce era absolut necesar pentru a răspunde acelei nevoi sociale presante.

Testul de proporţionalitate presupune ca instanţa de la Strasbourg să pună în balanţă, pe de o parte, severitatea restricţiei suportate de individ, iar pe de altă parte, importanţa interesului public (a se vedea principiile reţinute de Curte în cauza *Silver ş.a. c. Regatului Unit*, §97).

Curtea va analiza respectarea principiului proporţionalităţii chiar şi în ipoteza în care o instanţă naţională a procedat ea însăşi la acest test, deoarece trebuie să îşi îndeplinească rolul de „gardian" al Convenţiei, supunând decizia tribunalului naţional unui examen propriu, prin raportare la normele Convenţiei şi la exigenţele care decurg, de asemenea, din jurisprudenţa sa într-un anumit domeniu (a se vedea, în materie de expulzare de străini, *Beldjoudi c. Franţei*).

Ținând cont de **principiul subsidiarității**, precum și de marja de apreciere a statelor, Curtea nu ar putea să substituie propria apreciere celei a autorităților judiciare naționale decât pentru „motive serioase" (*Mișcarea Raeliană Elvețiană c. Elveției*, cauză în care neîncălcarea art. 10 din Convenție a fost hotărâtă cu o majoritate de nouă la opt voturi).

Pe de altă parte, în domeniul drepturilor absolute, regulile sunt categoric diferite. De exemplu, cu privire la dreptul de a nu fi supus la tortură sau la pedepse ori tratamente inumane sau degradante, garantat de art. 3 din Convenție, reținem că statele membre nu pot să invoce principiul proporționalității. Astfel cum s-a subliniat în doctrină, acest principiu a fost creat în jurisprudența organelor Convenției și aplicat doar cu referire la drepturile care pot cunoaște limitări autorizate, în anumite circumstanțe determinate.

2. Jurisprudență relevantă

2.1. În materia art. 8

Pentru a controla justul echilibru între interesele puse în balanță, Curtea Europeană a recurs, în unele situații, la analize de ordin cantitativ. De exemplu, într-o cauză care viza plângerile unor persoane cu privire la planurile de zbor ale unui aeroport din apropierea locuințelor lor (*Hatton ș.a. c. Regatului Unit*), Curtea a analizat măsurile adoptate pentru atenuarea zgomotelor produse de aeronave în mod general, inclusiv în timpul nopții.

În domeniul expulzării străinilor ca urmare a săvârșirii de infracțiuni pe teritoriul statului contractant, Curtea a stabilit anumite criterii pentru a analiza în ce măsură restricția respectivă, care poate aduce atingere unui drept garantat de art. 8, era necesară într-o societate democratică și proporțională cu scopul legitim urmărit: natura și gravitatea infracțiunii săvârșite de cel expulzat, durata șederii în țara de unde a fost expulzat, situația familială ș.a. (*Maslov c. Austriei*, §68 sau *Slivenko c. Letoniei*, §113).

Într-un alt tip de cauze, în care sunt puse în balanță interesul superior al copilului de a înlătura incertitudinile care planează asupra identității sale, cu interesul presupusului tată, care refuza supunerea la testul ADN, Curtea a considerat că absența oricărei măsuri procedurale de natură a-l constrânge pe cel din urmă să efectueze testul nu este conformă principiului proporționalității decât în măsura în care sistemul oferă alte mijloace adecvate (*Mikulic c. Croației*).

În privința restabilirii relațiilor de familie dintre un părinte și copilul încredințat celuilalt părinte în urma divorțului, Curtea ține cont de marja

de apreciere acordată autorităţilor, luând în considerare interesul superior al copilului (*Cristescu c. României*, §73).

În materie comercială, organizarea unui control asupra corespondenţei comerciantului intrat în faliment, pe durata unei proceduri judiciare foarte lungi (aproape 15 ani), deşi era justificată, cel puţin la început, de urmărirea scopului legitim de a împiedica fraudarea drepturilor creditorilor, totuşi, durata excesivă a procedurii a dus la ruperea echilibrului între interesul general al îndestulării creditorilor şi interesul particular al debitorului de a-şi vedea respectat dreptul la corespondenţă (*Luordo c. Italiei*).

2.2. În materia art. 9

Statelor li se recunoaşte o largă marjă de apreciere în această materie. Controlul european intervine atât cu privire la calitatea legii care prevede o eventuală ingerinţă, cât şi asupra deciziilor de punere în aplicare, chiar dacă emană de la jurisdicţii interne independente. Rolul Curţii este de a verifica dacă măsurile naţionale sunt justificate şi dacă sunt proporţionale scopului urmărit.

În cauza *Kokkinakis c. Greciei*, Curtea a considerat că sancţionarea penală a reclamantului pentru prozelitism abuziv, fără ca instanţele să precizeze în concret în ce măsură acesta ar fi încercat să convingă alte persoane să adopte credinţa sa (Martorii lui Jehova) prin mijloace abuzive, nu a reprezentat o măsură necesară într-o societate democratică, constatând că nu corespundea unei nevoi sociale imperioase.

În cauza *Eglise Métropolitaine de Bassarabie ş.a. c. Republicii Moldova*, Curtea a arătat că, în absenţa recunoaşterii oficiale, biserica reclamantă nu poate să funcţioneze sau să se organizeze, iar toleranţa invocată de guvern nu se poate substitui recunoaşterii legale, ceea ce nu poate fi considerat proporţional cu scopul urmărit.

În *Masaev c. Republicii Moldova*, Curtea a constatat încălcarea art. 9, având în vedere practica autorităţilor de a aplica sancţiuni unor persoane pentru acte de manifestare a unei religii neautorizate de stat, deoarece ar însemna admiterea dreptului de a impune o anumită credinţă.

Interdicţia de a purta fularul islamic în instituţiile de învăţământ superior, bazată pe principiul laicităţii, pluralismului şi respectului drepturilor altor persoane (*Leyla Şahin c. Turciei*) sau interdicţia de a purta turbanul sau voalul islamic cu ocazia efectuării controlului la aeroport, din considerente de securitate (*Phull c. Franţei*), nu au fost considerate măsuri disproporţionate faţă de scopurile urmărite.

În cauza *Lautsi ş.a. c. Italiei*, Curtea a considerat că expunerea obligatorie a simbolului unei anumite confesiuni religioase (cum ar fi crucifixul)

în domeniul învățământului public sub control guvernamental, în special în sălile de clasă, restrânge dreptul părinților de a-și educa copiii potrivit convingerilor lor religioase, precum și dreptul copiilor de a adera ori nu la o anumită credință, situație incompatibilă cu îndatorirea statului de a respecta neutralitatea în exercițiul funcției publice, în special în domeniul educației, prin urmare și cu dispozițiile art. 9 din Convenție.

2.3. În materia art. 10

Hotărârea pronunțată de CEDO în cauza *Cumpănă și Mazăre c. României* este de referință în privința „testului" de proporționalitate pe care îl realizează instanța europeană în privința art. 10.

În alte cauze în care a constatat caracterul proporțional al măsurilor luate de autorități pentru a limita libertatea de exprimare, Curtea a avut în vedere nivelul moderat al sancțiunilor aplicate (*Stângu și Scutelnicu c. României*; *Mihaiu c. României*; *Rumyana Ivanova c. Bulgariei*) sau efectul sancțiunii pecuniare asupra situației financiare a reclamantului (*Ciuvică c. României*).

În cauza *Fressoz și Roire c. Franței*, Curtea a considerat ca nefiind proporțională condamnarea penală a jurnaliștilor care publicaseră într-un ziar de satiră avizele de impozitare privind pe președintele unei companii de automobile, care indicau mărirea salariului acestuia într-un context de mișcări sociale în cadrul societății legate de opunerea conducerii la solicitările de creștere salarială ale muncitorilor. Deși informațiile publicare erau acoperite de secretul profesional, Curtea a considerat că protecția informațiilor confidențiale, în acest caz, nu era precumpănitor.

În cauza *Editions Plon c. Franței*, Curtea a considerat că, în cadrul examenului de proporționalitate, trebuie să se țină cont de factorul timp, deoarece o măsură restrictivă poate fi justificată la momentul luării sale, dar se poate dovedi în timp excesivă, în funcție de evoluțiile ulterioare ale speței. S-a apreciat că interdicția generală și absolută de publicare a unei cărți care cuprindea informații medicale confidențiale privind pe fostul președinte francez François Mitterrand, după ce aceasta fusese deja vândută în peste 40.000 exemplare și difuzată pe internet, în condițiile în care viza o dezbatere de interes general, precum și obligarea la plata unor despăgubiri față de moștenitorii fostului președinte, apăreau ca fiind măsuri disproporționate în raport de scopul legitim urmărit, respectiv protecția drepturilor altor persoane.

2.4. În materia art. 11

Referitor la **libertatea de întrunire**, fosta Comisie Europeană a Drepturilor Omului s-a pronunțat în sensul că statele dispun de o marjă relativ

importantă de apreciere (*Rassemblement Jurassien și Unité jurassienne c. Elveției*).

Curtea Europeană a adoptat soluții mai nuanțate în acest domeniu. A subliniat importanța libertății de întrunire pașnică într-o societate democratică și a pus în evidență strânsa legătură între acest drept și libertatea de exprimare (*Parti Populaire démocrate-chrétien c. Republicii Moldova*).

Analiza Curții cu privire la restricțiile aduse drepturilor garantate de art. 11 din Convenție a fost deosebit de riguroasă. S-a arătat că nu este în sine contrar art. 11 un sistem de autorizare prealabilă a organizării unei reuniuni pașnice sau reglementarea activității asociațiilor (*Oya Ataman c. Turciei*, §37).

Cu toate acestea, Curtea a decis că numai un risc real și previzibil de acțiune violentă și de incitare la violență sau de nerecunoaștere a principiilor democratice de către organizatorii unei manifestații poate justifica interzicerea organizării acesteia (*Stankov și Organisation macédonnienne unie Ilinden c. Bulgariei*).

Pot fi permise măsuri de ordin represiv după ce o reuniune a avut loc, dacă modul de manifestare a libertății de reuniune a fost incompatibil cu Convenția, de exemplu, prin propagare de idei rasiste sau intoleranță față de o anumită religie (*Osmani ș.a. c. Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*).

Sub aspectul **libertății de asociere**, Curtea a subliniat că limitările impun o interpretare restrictivă atât în ceea ce privește enumerarea lor, cât și a domeniului de aplicare, statele având o libertate de apreciere redusă (*Demir și Baykara c. Turciei*).

În cauza *Bota c. României*, în care reclamantul s-a plâns de măsura autorităților naționale de a dizolva asociația pe care o constituise, Curtea a constatat că măsura litigioasă era prevăzută de lege, urmărea un scop legitim, respectiv apărarea ordinii publice și a drepturilor și libertăților altor persoane, în special ale celor care fac apel la avocați pentru apărarea intereselor lor.

În materia **partidelor politice**, jurisprudența Curții a fost constantă în sensul că restricțiile prevăzute la art. 11 parag. 2 sunt de strictă interpretare, numai rațiuni convingătoare și imperative putând să justifice o măsură de dizolvare (*Parti communiste unifié de Turquie ș.a. c. Turciei* sau *Parti nationaliste basque – organisation régionale d'Iparralde c. Franței*, în care Curtea a apreciat că interzicerea finanțării partidelor politice de către alte state era necesară într-o societate democratică și proporțională față de scopul urmărit, protejarea ordinii, în sensul art. 11 parag. 2 din Convenție).

Curtea s-a pronunțat cu privire la proporționalitate și în materia **dreptului la grevă** (*Unison c. Regatului Unit*, în care Curtea a analizat măsura interzicerii declanșării grevei de către sindicatul reclamant față de circumstanțele concrete ale cauzei, apreciind că autoritățile naționale nu au depășit marja de apreciere de care dispun în reglementarea activității sindicale; a se vedea și *Fédération des syndicats des travailleurs offshore ș.a. c. Norvegiei*).

În ceea ce privește **libertatea de asociere a membrilor clerului** din cadrul Bisericii Ortodoxe din România, respectiv posibilitatea acestora de a constitui un sindicat, Marea Cameră a constatat la 9.07.2013 neîncălcarea art. 11 din Convenție în cauza *Sindicatul „Păstorul cel Bun" c. României*, după ce anterior, la 31.01.2012, o Cameră a Curții decisese în mod contrar. Punând accentul pe obligația de neutralitate a statului față de organizarea și funcționarea cultelor religioase, Curtea a statuat că refuzul organelor judiciare de a înregistra sindicatul în cauză se înscrie în marja de apreciere de care se bucură autoritățile în materie, reținând că legislația națională nu interzice în mod absolut formarea unor astfel de asociații de către membrii clerului.

3. Referințe bibliografice

Generale: C. Bîrsan, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 129, 717-725, 758-763, 841, 855, 885-901, 1737-1744, 1801-1805, 1821-1826; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 325-332; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 341-360; *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention of Human Rights, p. 67-68.

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Principiul securităţii raporturilor juridice

Principiul poate fi analizat dintr-o dublă perspectivă, în raport de ambele forme de exprimare ale dreptului. Astfel, el are implicaţii atât la *nivel legislativ*, impunând coerenţă şi claritate din punct de vedere al conceperii sistemului de reglementare, cât şi la *nivel jurisprudenţial*, cerând previzibilitate actului de aplicare în concret a legii.

Fr. *sécurité juridique*
Eng. *legal certainty*

1. Consacrare

Securitatea juridică reprezintă o manifestare a dreptului la securitate al individului, având menirea de a-l proteja pe acesta de efectele negative ale dreptului. Incertitudinea, instabilitatea, ambiguitatea şi imprevizibilitatea nu-şi găsesc locul într-un sistem guvernat de principiul preeminentei dreptului. Prin însăşi natura sa, un sistem juridic prin care se înţelege atât norma abstractă, cât şi forma concretă pe care aceasta o poate lua, are menirea de a asigura o reglementare sigură, stabilă, clară, previzibilă a raporturilor sociale.

În ciuda importanţei sale pentru întreg edificiul statului de drept, principiul nu are o consacrare expresă nici la nivelul convenţiilor internaţionale pertinente şi nici în dreptul intern. El a fost dezvoltat şi consacrat, însă, pe cale jurisprudenţială.

În anul 1962, având de soluţionat o cerere prin care i se adresa o întrebare preliminară, în cauza *De Geus en Uitdenbogerd/Bosch ş.a.*, Curtea de Justiţie a Comunităţilor Europene a făcut referire la el, statuând că reprezintă „o regulă de drept ce trebuie respectată în aplicarea tratatului". Ulterior, s-a decis, în baza aceluiaşi principiu, că orice act al administraţiei menit să producă efecte juridice, trebuie să fie unul clar, precis şi adus la cunoştinţa persoanelor interesate, în aşa fel încât acestea să poată şti cu certitudine momentul de la care acel act intră în vigoare şi începe să-şi producă efectele (*Tagaras*, pct. 40).

În ceea ce priveşte jurisprudenţa Curţii de la Strasbourg, principiul securităţii raporturilor juridice a fost menţionat pentru prima dată în anul 1979 în cauza *Marckx c. Belgiei*. În speţă se punea, printre altele, şi problema egalităţii de tratament din perspectiva dreptului succesoral, dintre copilul din căsătorie şi cel din afara ei. Potrivit apărărilor formulate de Guvern, o eventuală constatare a Curţii că dispoziţiile legale belgiene în

materie nu ar fi conforme Convenţiei, ar fi determinat o aplicare retroactivă a acestui raţionament, pentru toate situaţiile similare născute de la data intrării în vigoare a Convenţiei pentru Belgia, 14 iunie 1955. Curtea a admis că, în mod necesar, hotărârea sa va produce efecte şi în afara situaţiei particulare deduse judecăţii ei, având în vedere că sursa încălcării Convenţiei se regăseşte chiar în legea naţională. Cu toate acestea, conform Curţii, hotărârea sa nu poate avea sub nicio formă efectul direct al abrogării acestor dispoziţii legale. Astfel, revine statului alegerea mijloacelor adecvate de utilizat, în propria ordine juridică, pentru a se achita de obligaţia executării hotărârii Curţii.

Transferând statului sarcina desluşirii celei mai bune căi pentru asigurarea la nivel naţional a unei reglementări conforme exigenţelor Convenţiei, Curtea a fost, totuşi, generoasă, indicându-i liniile diriguitoare. Astfel, instanţa de la Strasbourg a apreciat că principiul securităţii juridice, inerent Convenţiei ca şi dreptului comunitar, absolvă statul belgian de a repune în discuţie acte sau situaţii juridice anterioare pronunţării acestei hotărâri.

Ulterior acestei hotărâri, începând cu cauza *Brumărescu c. României* s-a consacrat un adevărat drept la respectarea principiului securităţii juridice, ca drept garantat de Convenţie. În ciuda absenţei unei prevederi exprese în textul tratatului, consacrarea sa a fost posibilă pe cale jurisprudenţială, plecând de la interpretarea art. 6 din Convenţie prin prisma preambulului acesteia care enunţă preeminenţa dreptului ca element de patrimoniu comun al statelor părţi. Astfel, s-a statuat că un element fundamental al preeminenţei este şi principiul securităţii raporturilor juridice.

Mai târziu, în cauza *Ryabykh c. Rusiei* principiul a fost conturat şi mai bine, fiind plasat în continuarea firească a raţionamentului făcut de Curte pentru consacrarea pe cale jurisprudenţială a altor două drepturi fundamentale ale omului derivate din art. 6 din Convenţie: dreptul de acces la instanţă şi a celui de a obţine executarea unei hotărâri judecătoreşti.

Având în vedere izvorul consacrării jurisprudenţiale a principiului securităţii juridice, trebuie menţionat că nu intră în sfera de protecţie a art. 6 condiţiile în care poate fi contestat un act administrativ. Cu alte cuvinte, principiul se aplică exclusiv situaţiilor tranşate prin hotărâri judecătoreşti definitive, împiedicând o repunere în discuţie a acestora. Principiul nu împiedică, *per se*, revocarea sau anularea actelor administrative [R. Chiriţă, p. 247]. În cauza *Millon c. Franţei*, Curtea a statuat că eventuala absenţă a unor termene de prescripţie în dreptul intern în care să fie permisă contestarea în faţa instanţei a legalităţii unui act administrativ, nu poate fi analizată din perspectiva principiului securităţii raporturilor

juridice, neintrând în domeniul de aplicabilitate al art. 6. În speţă, reclamantul s-a plâns în faţa Curţii de admiterea unei contestaţii formulate împotriva unui act administrativ, la peste 9 ani de la emiterea sa. Cererea individuală a reclamantului formulată în temeiul art. 6 a fost respinsă ca fiind incompatibilă *ratione materiae*, statuându-se că nicio dispoziţie convenţională nu obligă statele membre ale Consiliului Europei să reglementeze termene de prescripţie sau să fixeze date de începere a acestora, pentru contestarea în instanţă a unui act administrativ.

2. Principiul securităţii raporturilor juridice şi exercitarea căilor extraordinare de atac

O primă categorie de cauze care a pus probleme sub aspectul respectării principiului securităţii juridice este reprezentată de procedura aplicării recursurilor extraordinare în sistemele juridice ale României, Rusiei, Ucrainei şi Republicii Moldova.

Hotărârea-pilot în materie este cauza *Brumărescu*. În această cauză, Curtea a statuat că principiul securităţii raporturilor juridice vizează printre altele, şi faptul că soluţia pronunţată de o instanţă judecătorească, în mod definitiv să nu fie repusă în discuţie ulterior. Primind recursul în anulare formulat de un terţ faţă de proces şi fără ca acesta să fie ţinut de un termen în exercitarea acestei prerogative, instanţa naţională a anulat, în ansamblul său, o procedură judiciară în urma căreia se ajunsese deja la o tranşare definitivă a conflictului, cu putere de lucru judecat. În speţă, hotărârea iniţială fusese chiar şi executată. În opinia Curţii o astfel de măsură a privat reclamantul de un proces echitabil, fiind încălcat principiul securităţii raporturilor juridice.

Abordarea chestiunii incidenţei unei căi extraordinare de atac din perspectiva echităţii procedurii în ansamblul său şi nu a dreptului de acces la instanţă, a fost repetată şi în următoarea hotărâre în care Curtea a făcut aplicarea principiului securităţii raporturilor juridice, respectiv cauza *Sovtransavto Holding c. Ucrainei*. Conform prevederilor legale naţionale incidente, calea de atac extraordinară a protestului putea fi formulată de terţi, respectiv de preşedintele Curţii supreme de arbitraj sau de procurorul general, viza hotărâri judecătoreşti care intraseră în putere de lucru judecat şi putea determina o repunere în discuţie perpetuă a cauzei.

Simplul fapt că prin admiterea acestei căi de atac, cauza fusese retrimisă spre examinare primei instanţe, redeschizându-se, astfel, un nou ciclu procesual, reclamanta având dreptul din nou de a-şi susţine apărarea, nu a îndepărtat Curtea de la raţionamentul său din cauza *Brumărescu*. Nu

a prezentat relevanţă pentru Curte nici faptul că prima procedură de protest a fost exercitată de autorităţi la solicitarea expresă a reclamantei, având în vedere că ulterior cauza a fost din nou redeschisă ca urmare a introducerii unui nou protest, de această dată, din oficiu. Ceea ce s-a sancţionat în această hotărâre a fost posibilitatea dată de sistemul legal naţional de a anula în mod repetat, prin promovarea unei căi de atac extraordinare, cicluri procesuale finalizate prin hotărâri judecătoreşti intrate în puterea lucrului judecat.

Prin hotărârea *Ryabykh*, s-a deschis şirul condamnărilor Rusiei sub aspectul încălcării principiului securităţii juridice, din cauza recursului extraordinar reglementat la nivel intern care, în circumstanţe concrete, a dus la încălcarea dreptului prevăzut de art. 6 din Convenţie. Se remarcă şi faptul că prin această hotărâre, Curtea începe să analizeze acest gen de situaţii mai mult prin prisma dreptului de acces la instanţă şi, subsidiar, din punctul de vedere al dreptului la un proces echitabil, cristalizându-şi jurisprudenţa în acest sens.

În această cauză s-a statuat cu valoare de principiu faptul că securitatea juridică presupune respectarea lui *res judicata*, respectiv a asigurării finalităţii hotărârilor judecătoreşti. În esenţă, acest principiu impune ca nicio parte din proces, cu atât mai puţin un oficial al statului, terţ faţă de procedură, să nu poată obţine redeschiderea procesului definitiv tranşat, doar pentru a se purcede la o nouă examinare a cauzei.

S-a apreciat că puterea instanţelor superioare de a reexamina o cauză trebuie exercitată în scopul corectării erorilor judiciare intervenite la nivel inferior şi nu trebuie folosită în sensul procedării la o nouă examinare a raporturilor juridice iniţial tranşate. Astfel, calea de atac împotriva unei hotărâri intrate în puterea de lucru judecat nu trebuie să fie tratată ca un „apel" deghizat, simpla posibilitate a existenţei a două puncte de vedere diferite supra fondului unui litigiu, nefiind un motiv pertinent pentru redeschiderea procedurii.

Pentru modalitatea concretă de a aplicare a unei proceduri similare cu recursului în anulare din legislaţia românească a fost sancţionată şi Republica Moldova (*Roşca c. Republicii Moldova*).

În afara situaţiilor generate de aplicarea recursului în anulare, în cauzele împotriva României, Curtea a analizat principiul securităţii raporturilor juridice şi în raport de desfiinţarea hotărârilor irevocabile pe calea revizuirii şi a contestaţiei în anulare.

Astfel, în cauza *Androne c. României*, Curtea a sancţionat trei aspecte relevante pentru încălcarea principiului ce face obiectul analizei:

nerespectarea dispoziţiilor legale interne referitoare la termenul de formulare a revizuirii; faptul că această cale extraordinară de atac a fost formulată de o autoritate a statului, un terţ faţă de procedura iniţială, respectiv de procurorul general; desfiinţarea pe această cale a unei hotărâri judecătoreşti definitive, favorabile reclamanţilor.

Cauza *Mitrea c. României* pune în discuţie lezarea principiului securităţii raporturilor juridice din cauza modului concret în care a fost exercitată calea de atac extraordinară a contestaţiei în anulare. În speţă, aceeaşi instanţă, respectiv Tribunalul Maramureş, a apreciat că cererea reclamantului de obligare a fostului său angajator la remiterea cărţii de muncă este fondată, pentru ca ulterior, în contestaţia în anulare formulată de pârâtă, să aprecieze în temeiul art. 318 C.proc.civ. că prima hotărâre irevocabilă este rezultatul unei erori materiale grave, instanţa neluând în considerare un aspect esenţial care reieşea din probele administrate, respectiv faptul că aceasta nu mai era în posesia cărţii de muncă.

Curtea este preocupată aşadar de salvgardarea efectelor unei hotărâri judecătoreşti prin care s-a tranşat, cu autoritate de lucru judecat, un conflict şi pe care partea care a câştigat se poate baza în mod legitim. Noţiunea de „hotărâre definitivă" este una autonomă, ceea ce este esenţial în acordarea acestui caracter fiind autoritatea de care hotărârea respectivă se bucură la nivel naţional. O hotărâre judecătorească definitivă şi executorie nu este neapărat „definitivă" şi din punctul de vedere al Curţii. Recursul în casaţie a fost expres calificat de Curte ca fiind o cale ordinară de atac (*Leonard I. Eisenfeld şi Arline Duker c. Italiei*).

Ceea ce se sancţionează în temeiul art. 6 parag. 1 din Convenţie, din punctul de vedere al Curţii, este cu precădere, scopul concret în care o procedură judiciară este redeschisă. Astfel, iniţierea unei noi proceduri prin care fondul cauzei să fie reexaminat, în temeiul aceloraşi aspecte de fapt şi de drept şi a aceloraşi probe, iniţial discutate, sau pentru motive care ar fi putut fi suspuse atenţiei instanţei şi în cadrul primei proceduri ordinare, nu respectă exigenţele Convenţiei.

De exemplu, în cauza *Stanca Popescu c. României*, Curtea a constatat încălcarea art. 6 parag. 1 din Convenţie, având în vedere că instanţa naţională a redeschis procedura iniţială, finalizată cu o soluţie favorabilă reclamantei, prin admiterea unei cereri de revizuire, întemeiată pe dispoziţiile art. 322 pct. 4 C.proc.civ., în ciuda faptului că motivele avansate de pârâţii-revizuienţi, pe această cale extraordinară, ar fi putut fi invocate şi în căile ordinare de atac. Ceea ce Curtea de la Strasbourg a sancţionat în speţă a fost utilizarea procedurii revizuirii în aşa fel încât această cale

extraordinară de atac s-a transformat într-un „apel" deghizat. Curtea a mai statuat că doar erorile de fapt ce nu devin vizibile decât la finalul unei proceduri judiciare pot justifica o derogare de la principiul securității raporturilor juridice pe motivul ca ele nu au putut fi corectate prin intermediul cailor ordinare de atac.

Încălcarea principiului securității raporturilor juridice se produce chiar dacă ulterior redeschiderii procedurii, prin admiterea unui recurs extraordinar, se purcede la o nouă examinare în fond a cauzei, fie de aceeași instanță care a admis calea de atac, fie de alta ca urmare a trimiterii spre rejudecare (*Fischer c. României*).

Simpla introducere a unui termen legal pentru formularea unui recurs extraordinar, nu determină automat compatibilitatea acestei proceduri cu exigențele Convenției. În acest sens, este de reținut că România a fost condamnată pentru lezarea dreptului de acces la instanță din cauza admiterii recursului în anulare cu consecința inversării soluției favorabile reclamantului chiar și după modificarea legislativă care limita termenul de declarare a acestui recurs (*Bota c. României*).

O soluție favorabilă reclamantului, după rejudecarea cauzei în cadrul procedurii redeschise pe calea *protestului*, nu determină *de plano* compatibilitate acestei proceduri cu principiul securității raporturilor juridice (*Ryabykh*).

Formularea căii extraordinare de atac, de un oficial al statului, la solicitarea expresă a reclamantului nu face compatibilă această procedură cu principiul securității raporturilor juridice în condițiile în care legislația în vigoare permitea o redeschidere succesivă, nelimitată, a aceleiași cauze (*Sovtransavto Holding*).

Garanțiile art. 6 nu se aplică în proceduri de admitere în principiu care nu se finalizează cu redeschiderea procesului pe calea recursului extraordinar. Doar noile proceduri care au urmat admisibilității în principiu, intră în sfera de aplicare a acestui articol (*Nikitin c. Rusiei*).

Trebuie reținut că principiul securității raporturilor juridice nu are un caracter absolut, simpla reglementare în dreptul intern a căilor extraordinare de atac nu contravine, în sine, Convenției. S-a admis, astfel, că acest principiu poate fi înlăturat în cazul în care **circumstanțe esențiale și imperative** o impun.

Urmând analiza Curții din cauza *OOO Link Oil SPB c. Rusiei*, se poate statua că exercitarea unei căi de atac împotriva unei hotărâri care se bucură de autoritate de lucru judecat este compatibilă cu exigențele Convenției dacă:

- dispoziţiile legale care guvernează această cale de atac nu lasă iniţierea ei la puterea discreţionară a unui oficial al statului;

- calea de atac poate fi exercitată doar de părţi sau de alte persoane direct afectate de hotărârea definitivă;

- legislaţia naţională prevede un termen de formulare a acestei căi de atac, suficient de scurt pentru a nu permite starea de incertitudine pentru o lungă perioadă de timp (în cauza anterior menţionată, un termen de 3 luni de la data rămânerii definitive a hotărârii a fost apreciat ca fiind rezonabil);

- procedura de soluţionare a acestei căi de atac este una rapidă, cu respectarea principiului contradictorialităţii şi a dreptului la apărare;

- motivele pentru care calea de atac poate fi promovată sunt expres şi imitativ prevăzute de lege;

- legislaţia naţională să nu permită redeschiderea succesivă, nelimitată, a procesului.

În principiu, desfiinţarea unei hotărâri intrate în puterea de lucru judecat se analizează ca o ingerinţă în dreptul de acces la instanţă a reclamantului, drept garantat de art. 6 parag. 1 din Convenţie. Această ingerinţă este conformă exigenţelor Convenţiei numai în măsura în care este prevăzută de lege, vizează un scop legitim şi este proporţională cu acesta.

Scopul realizării unei justiţii corecte este, în opinia Curţii, unul legitim.

În analiza proporţionalităţii ingerinţei sunt analizate următoarele aspecte:

- efectul redeschiderii procedurii asupra situaţiei particulare a reclamantului;

- autoritatea care a solicitat redeschiderea procedurii, respectiv dacă aceasta a fost sau nu parte în cadrul procedurii ordinare derulate, dacă se pune sau nu problema lezării unor interese ale terţilor;

- existenţa în legislaţia naţională a unor garanţii procesuale care să protejeze individul de aplicarea abuzivă de către autorităţi a acestei căi de atac;

- respectarea exigenţelor procedurale prevăzute de legea naţională, în exercitarea căii extraordinare de atac, respectiv a termenelor legale în care acestea pot fi promovate;

- dacă hotărârea definitivă pronunţată în procedura ordinară a fost sau nu executată, prezumându-se că în ipoteza unei executări a acesteia, în favoarea reclamantului, prejudiciul provocat prin redeschiderea procedurii este cu atât mai grav;

- durata scursă între data hotărârii definitive şi cea a redeschiderii procedurii, apreciindu-se că desfiinţarea unei hotărâri după o lungă perioadă de timp, poate vădi un caracter disproporţionat al ingerinţei;

- garanţiile procesuale aplicate în cadrul procedurii judiciare derulate ulterior redeschiderii procesului, pe calea recursului extraordinar.

Sub aspectul rigurozităţii aplicării principiului securităţii raporturilor juridice, trebuie distinse cauzele penale de cele civile. În materie penală, analiza trebuie să ia în considerare şi dispoziţiile art. 4 parag. 2 din Protocolul nr. 7 la Convenţie, care permit statelor redeschiderea procedurilor penale în ipoteza survenirii unor probe noi sau dacă vicii fundamentale, apte să influenţeze rezultatul procedurii, sunt detectate.

Abaterea de la principiul securităţii raporturilor juridice este permisă în cazul în care sunt identificate anumite încălcări grave de ordin procedural, în cazul incidenţei unui abuz de putere, a unor aplicări manifest eronate a dreptului material sau a altor motive deosebite ce ţin de interesul înfăptuirii justiţiei.

Circumstanţele nou descoperite de către părţi, după rămânerea definitivă a hotărârii, fără a li se putea imputa neglijenţa în identificarea acestor circumstanţe la momentul primei judecăţi ar putea justifica o cale extraordinară de atac. În analiza acestui „defect fundamental", Curtea pune un accent deosebit asupra motivării de către instanţele naţionale a imposibilităţii în care se găseau părţile de a furniza proba relevantă, la momentul primului ciclu procesual (*Pravednaya c. Rusiei*) [D. Bogdan, p. 332 şi urm.]. Astfel, în ipoteza în care se observă că părţile ar fi putut, cu diligenţe normale, să invoce elementele nou descoperite şi în căile ordinare de atac, acest motiv încetează să mai fie considerat un „defect fundamental", desfiinţarea primei hotărâri intrate în putere de lucru judecat încălcând art. 6 parag. 1.

Cu titlu de exemplu indicăm faptul că nu a fost reţinută incidenţa unui „defect fundamental" a primei judecăţi lipsa de apărare a statului sau a unei autorităţi publice, reieşită doar din nereprezentarea sa la prima judecată derulată, în condiţiile legalei sale citări (*Androne*).

Eronata aplicare a normelor de competenţă teritorială sau materială nu poate justifica desfiinţarea hotărârii astfel pronunţate, pe calea unui recurs extraordinar având în vedere că acest motiv ar fi putut fi invocat de partea interesată şi în căile ordinare de atac (*Murtazin c. Rusiei*; *Sutyazhnik c. Rusiei*).

Refuzul instanţei de a suspenda procedura judiciară până la finalizarea alteia, de care depinde statuarea asupra fondului litigiului, nu ar constituit

din perspectiva Curții un motiv pertinent al redeschiderii procedurii pe cale extraordinară. De exemplu, în cauza *Urbanovici c. României*, Curtea a statuat că, presupunând chiar că judecătorii din primul ciclu procesual au greșit atunci când au refuzat să suspende procedura, o astfel de omisiune nu îi poate fi imputată reclamantei, care a informat instanțele despre existența celor două proceduri paralele. În acest sens, Curtea a subliniat că statul ar trebui să organizeze un sistem judiciar, astfel încât să identifice procedurile înrudite și, acolo unde este necesar, să le conexeze sau să interzică instituirea unor noi proceduri cu privire la aceeași chestiune, pentru a evita reexaminarea unor cauze, irevocabil soluționate, pe calea unui apel deghizat, în sfera unor proceduri paralele.

Nici înscrisuri oficiale aflate în arhivele naționale sau rapoarte de expertiză pe care părțile le-ar fi putut identifica și administra ca probe și în cadrul procedurii inițiale, acestea nefăcând dovada că nu le-ar fi putut obține anterior, nu pot fi considerate circumstanțe nou descoperite care să poată justifica redeschiderea procedurii printr-o cale extraordinară de atac [*Popov c. Republicii Moldova (nr. 2)* și *Duca c. Republicii Moldova*].

Pe de altă parte, afectarea drepturilor terțului care nu a fost parte la procedura internă, inițial derulată și care nu se află într-o situație similară, din punct de vedere juridic, cu o parte a litigiului inițial, justifică admiterea unei căi extraordinare de atac (*Tishkevich c. Rusiei*). În cauza *Protsenko c. Rusiei* s-a statuat în sensul neîncălcării art. 6 parag. 1 din Convenție având în vedere că recursul extraordinar fusese admis la cererea terțului, pentru că prima instanță nu stabilise toate circumstanțele cauzei, nu identificase toate părțile procesului și nu-l introdusese pe proprietarul terenului în proces. Consecința acestor erori a fost aceea că acțiunea având ca obiect recunoașterea dreptului de proprietate al reclamantului asupra unui centru de recreere a fost soluționată fără participarea în proces a proprietarului terenului pe care centrul respectiv era așezat. În speță, Curtea a notat că această cale de atac extraordinară era un mijloc de apărare a drepturilor terțului, având în vedere că acesta, nefiind parte în procedura inițială, nu i se putea imputa nevalorificarea pretențiilor sale.

Imposibilitatea punerii în executare a unei hotărâri judecătorești irevocabile din cauza dispozitivului contradictoriu, reprezintă un defect fundamental care poate justifica desființarea acesteia pe calea revizuirii, în temeiul art. 322 pct. 1 C.proc.civ. (*Tomescu c. României*).

Existența unei hotărâri definitive anterioare, statuând între aceleași părți și asupra aceluiași obiect, justifică desființarea celei de-a doua

hotărâri, în cadrul unei proceduri extraordinare (*Podrugina şi Yedinov c. Rusiei*).

Redeschiderea unei proceduri penale, pe calea unui recurs în anulare promovat în favoarea condamnatei, pentru remedierea unei erori judiciare grave care a dus la condamnarea sa penală, cu încălcarea prezumţiei sale de nevinovăţie, reprezintă un defect fundamental care poate prima în faţa principiului securităţii raporturilor juridice. În cauza *Giuran c. României*, Curtea a constatat că prin recursul în anulare formulat, procurorul general a subliniat că mai multe probe importante depuse de inculpată în apărarea sa nu fuseseră luate în considerare în timpul procedurilor ordinare. Mai mult, în speţă, în cadrul procedurii extraordinare, Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie a reţinut că instanţele inferioare nu au dat importanţă faptului că probele administrate erau contradictorii şi neconcludente privind data când presupusul furt avusese loc şi vinovăţia inculpatul faţă de pretinsa faptă. În astfel de circumstanţe, Curtea a statuat că motivele pentru redeschiderea procesului s-au bazat pe erori judiciare grave, afectând drepturile procesuale ale inculpatei, iar hotărârea de casare a hotărârii definitive de condamnare nu apare ca nejustificată sau arbitrară.

Redeschiderea unei proceduri penale pentru absenţa analizării unor elemente esenţiale invocate de reclamant în căile ordinare de atac şi absenţa descrierii, pentru fiecare capăt de acuzaţie, a faptei efectiv imputate, reprezintă „defecte fundamentale" care pot justifica încălcarea principiului securităţii juridice (*Bratyakin c. Rusiei*).

3. Revizuirea – cale de atac împotriva hotărârilor Curţii Europene a Drepturilor Omului

În temeiul art. 80 din Regulamentul Curţii, în cazul descoperirii unui fapt care, prin natura sa are o influenţă decisivă asupra rezultatului unei cauze deja soluţionate printr-o hotărâre definitivă şi care, la data soluţionării, era necunoscut Curţii şi nu putea, în mod rezonabil, să fie cunoscut de parte, aceasta din urmă poate, într-un termen de 6 luni de la data la care a aflat de acest fapt, să sesizeze Curtea cu o cerere de revizuire a hotărârii iniţial pronunţate.

Conform jurisprudenţei sale, revizuirea reprezintă o măsură excepţională, examenul acestei căi de atac impunând maximă rigurozitate (*Gustafsson c. Suediei*).

Cele două elemente analizate de Curte, în ipoteza unei cereri de revizuire a unei hotărâri proprii, sunt: dacă faptele invocate pot avea o influenţă decisivă asupra soluţiei pronunţate în cauză şi dacă acestea nu

puteau fi, în mod rezonabil, cunoscute de partea care le invocă, la momentul primei proceduri în faţa Curţii (*Stoicescu c. României*).

4. Principiul securităţii raporturilor juridice şi exercitarea căilor ordinare de atac

Conform jurisprudenţei bine stabilite a Curţii, dreptul de acces la instanţă nu este unul absolut, prin natura sa impunând o reglementare din partea statului, respectiv o serie de limitări care sunt compatibile cu exigenţele Convenţiei în măsura în care nu reprezintă o lezare a însăşi substanţei acestui drept. Aceste afirmaţii sunt valabile şi în privinţa căilor de atac ordinare ce pot fi formulate împotriva hotărârii pronunţate de o instanţă judecătorească. Astfel, instituirea unor condiţii procedurale pentru promovarea unei căi de atac, intră în marja de apreciere a fiecărui stat, Convenţia neopunându-se *de plano*, acestei reglementări.

În principiu, aceste condiţii trebuie să fie clare şi previzibile justiţiabililor, pentru ca aceştia să poată în mod rezonabil să îşi adapteze conduita şi să se aştepte la aplicarea lor. În cauza *De Geouffre de la Pradelle*, Curtea a condamnat Franţa în temeiul art. 6 tocmai din cauza lezării dreptului reclamantului de acces efectiv şi concret la instanţă din cauza faptului că sistemul de publicitate a unor hotărâri de Guvern şi modalitatea de exercitare a unei căi de atac în justiţie împotriva acestora erau de o mare complexitate care nu permitea justiţiabilului să cunoască, cu certitudine, data de la care începea să curgă termenul pentru introducerea acţiunii.

În acest context, mai trebuie menţionat şi faptul că dispoziţiile art. 6 nu obligă statele să creeze instanţe de apel sau casaţie (*Delcourt c. Belgiei*). Cu toate acestea, în măsura în care astfel de căi de atac există, garanţiile art. 6 trebuie respectate şi la acest nivel (*Brualla Gómez de la Torre c. Spaniei*).

Compatibilitatea condiţiilor prevăzute de legea naţională pentru exercitarea unei căi de atac ordinare cu prevederile Convenţiei este analizată de Curte prin prisma a două elemente: rolul acelei căi de atac conform dreptului intern, respectiv limitele devoluării cauzei, şi respectarea garanţiilor procesului echitabil, în ansamblul procedurii derulate în cauză.

Din perspectiva Convenţiei, aceste condiţii referitoare la exercitarea căilor de atac servesc unui scop legitim, respectiv cel al apărării securităţii raporturilor juridice şi a realizării unei bune administrări a justiţiei, justiţiabilii trebuind, în mod rezonabil, să se aştepte la aplicarea acestora în privinţa lor (*Miragall Escolano ş.a. c. Spaniei*).

Cu titlu de principiu s-a admis că, dat fiind rolul unei instanțe de casație, condițiile de admisibilitate ale unui recurs devolutiv doar în drept pot fi mult mai riguroase decât cele ale unui apel (*Khalfaoui c. Franței*).

Dacă principiul securității juridice permite statelor să instituie condiții de admisibilitate pentru promovarea căilor ordinare de atac, o interpretare excesiv de formalistă a acestor condiții, cu consecința respingerii acestora fără o analiză în fond, poate duce, însă, la privarea persoanelor interesate de dreptul lor de acces la instanță. Astfel, într-o cauză împotriva României, Curtea a constatat încălcarea art. 6 parag. 1 având în vedere că instanța de recurs a anulat calea de atac formulată de reclamant, pentru că acesta nu indicase numele și adresa intimatei chiar în cererea de recurs, în condițiile în care recurentul solicitase în mod expres admiterea recursului și „modificarea hotărârii atacate în sensul respingerii apelului formulat de comisia locală de fond funciar din cadrul Primăriei Predeal", aceasta fiind chiar și intimata citată în fața instanței de recurs (*Dimon c. României*).

Obligativitatea instituită de legiuitor în sensul indicării motivelor de recurs, nu contravine *per se* dreptului de acces la instanță. În cauza *Tsilira c. Greciei*, Curtea a statuat că recursul în casație reprezintă o cale de atac în drept, instanța nu rejudecă acțiunea cu care instanța de fond a fost sesizată, ci sancționează încălcările legii intervenite în prima fază, anulând în tot sau în parte hotărârea contestată. Impunerea obligativității motivării recursului este justificată prin prisma rolului de casație al acestei instanțe și răspunde necesității securității juridice și bunei administrări a justiției. Atunci când, pe această cale, recurentul impută instanței inferioare aplicarea greșită a legii față de situația de fapt, este rezonabil să i se ceară să expună situația de fapt de care se plânge, astfel cum a fost statuată de instanța de fond. În caz contrar, instanța de casație nu ar putea să-și exercite rolul său de control în drept, fiind obligată să stabilească ea însăși faptele pertinente ale cauzei și să le interpreteze ea prin prisma regulii de drept aplicate de instanța inferioară. O astfel de ipoteză ar echivala cu obligarea instanței de recurs la a formula ea însăși motivele de casație, motive pe care ulterior ar trebui să le și trateze.

Instituirea unor termene pentru exercitarea căilor de atac reprezintă o altă condiție compatibilă cu dreptul de acces la instanță în măsura în care durata termenului este una rezonabilă (o perioadă de 15 zile fiind considerată rezonabilă, *Fetaovski c. Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*), iar normele care reglementează calculul și momentul începerii termenului sunt accesibile și previzibile. În opinia Curții, aplicarea acestor dispoziții vizează în mod direct principiul securității juridice nefiind doar o

chestiune de interpretare a dreptului intern, lăsată de obicei la latitudinea instanţelor naţionale (*Zvolský şi Zvolská c. Republicii Cehe*).

În acelaşi mod în care exercitarea unei căi extraordinare de atac poate duce la lezarea principiului securităţii raporturilor juridice şi repunerea în termenul de formulare a unei căi ordinare de atac, poate conduce la acelaşi rezultat. Convenţia impune instanţelor naţionale o examinare atentă a motivelor invocate de părţi pentru repunerea în termen, îndeosebi în sistemele de drept care nu prevăd expres, la nivel legislativ, astfel de situaţii. Examenul trebuie să respecte un just echilibru între dreptul individului de acces la instanţă şi principiul respectării securităţii raporturilor juridice. La fel ca şi în situaţia exercitării unor căi extraordinare de atac, şi în ipoteza repunerii în termenul căii ordinare de atac, instanţa naţională trebuie să identifice circumstanţe esenţiale şi imperative, apte să surclaseze principiul *res judicata* (*Bezrukovy c. Rusiei*).

De exemplu absenţa resurselor financiare din cauza unei perioade economice dificile, care a împiedicat apelantul să achite taxelor aferente judecăţii în apel, nu poate constitui, din punctul de vedere al Curţii, un motiv pertinent pentru repunerea părţii în termenul de exercitare a acestei căi de atac (*Ponomaryov c. Ucrainei*).

În măsura în care partea nu a fost legal citată în cadrul procedurii iniţiale, cu consecinţa firească a necomunicării legale nici a hotărârii pronunţate, Curtea admite că o repunere în termenul de exercitare a căii de atac ordinare, chiar şi la 11 ani de la data pronunţării hotărârii atacate, nu încalcă dispoziţiile art. 6 parag. 1 din Convenţie (*Sharra c. Albaniei*).

În funcţie de circumstanţele concrete ale cauzei, trebuie menţionat că în materia citării şi comunicării actelor procedurale, jurisprudenţa Curţii de la Strasbourg este foarte clară în impunerea în sarcina părţilor a unei diligenţe rezonabile de notificare a oricăror schimbări de domiciliu sau de asigurare a primirii corespondenţei, la adresa indicată sau cea oficială (*Teuschler c. Germaniei*). Astfel, citarea unei părţi prin publicitate nu contravine normelor convenţionale, în condiţiile în care această măsură a fost dispusă după epuizarea tuturor căilor de identificare a domiciliului real al părţii. Prelungirea la infinit a unei proceduri judiciare pentru a identifica domiciliul unei părţi nu corespunde principiului securităţii juridice (*Nunes Dias c. Portugaliei*).

5. Principiul securităţii raporturilor juridice în contextul legiferării

Principiul securităţii raporturilor juridice interzice ca o anumită normă să producă efecte înainte de aducerea sa la cunoştinţa destinatarilor. Acelaşi

principiu este încălcat și atunci când o dispoziție legală, care nu este edictată cu suficientă claritate, nu permite destinatarilor să se conformeze sau să prevadă consecințele ce pot decurge din actul normativ.

Oricât de fundamental diferite ar părea față de vechiul cadru normativ, noile legi trebuie să fie edictate în mod coerent și unitar. Din această perspectivă, o serie de cauze pronunțate împotriva României au condamnat vehement interpretările jurisprudențiale divergente, în materia restituirii proprietăților preluate în perioada comunistă, remarcându-se totodată că acestea nu au fost decât „rodul" haosului și inflației legislative în domeniu. În cauza *Păduraru c. României* s-a atras atenția asupra faptului că sarcina statului, prin prisma principiului securității raporturilor juridice, nu se încheie la momentul adoptării unei variante legislative, ci odată ce a fost adoptată o soluție de către stat ea trebuie implementată cu o claritate și o coerență rezonabile pentru a evita pe cât posibil insecuritatea juridică și incertitudinea pentru subiecții de drept la care se referă măsurile de aplicare a acestei soluții.

Neretroactivitatea legii reprezintă o garanție a respectării securității juridice. În mod evident, nerespectarea situațiilor juridice născute sub legea veche ar crea un climat de insecuritate și instabilitate a circuitului civil. În cauza *Zielinski, Pradal, Gonzales c. Franței* Curtea a constat încălcarea art. 6 având în vedere că promulgarea unei norme interpretative a calculului unor indemnizații sociale, cu efect retroactiv, de la data nașterii dreptului de indemnizație, a influențat în mod decisiv procedurile judiciare care se aflau în curs la data adoptării legii interpretative. Curtea a sancționat de fapt intervenția puterii legislative în desfășurarea actului de justiție cu consecința influențării soluției litigiului în favoarea pârâtului, respectiv a autorității de stat. Apărarea Guvernului în sensul că scopul legitim al adoptării acestei legi, cu efect retroactiv, a fost eliminarea divergenței de jurisprudență, nu a fost primit de Curte, aceasta remarcând existența la nivel intern a altor căi legale pentru atingerea aceluiași scop, respectiv apelarea la Curtea de Casație.

În acest context amintim și faptul că dispozițiile art. 6 din Convenție nu garantează „intangibilitatea lucrului judecat", în materie civilă. Această sintagmă trebuie înțeleasă în sensul că statului nu îi este interzis să modifice pentru viitor prin dispoziții legale noi, situații juridice pendinte și născute sub regimul unei reglementări vechi (*Preda și Dardari c. Italiei*).

Tot din perspectiva principiului securității raporturilor juridice a fost analizată și regula aplicabilității imediate a legii procedurale noi. Chiar

dacă aceasta reglementează termene sau motive diferite de exercitare a căilor de atac, *per se* această măsură legislativă nu contravine Convenţiei. În cauza *Morabito c. Italiei*, Curtea a recunoscut, în materia legii procedurale, aplicabilitatea principiului *tempus regit actum*. Ceea ce Curtea analizează în situaţii de acest gen este posibilitatea efectivă pe care reclamantul a avut-o pentru a-şi reconsidera conduita procesuală, conform exigenţelor noii legi de procedură, respectiv dacă, în concret, faţă de noul termen şi modul său de calcul, individul a putut sau nu să-şi exercite dreptul procesual.

6. Referinţe bibliografice

Specifice: *D. Bogdan*, Procesul civil echitabil în jurisprudenţa CEDO, vol. I: Accesul la justiţie, Bucureşti, 2009, p. 320-371.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului, ed. 1, vol. I, p. 471-474, 478-480; *R. Chiriţă*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentarii şi explicaţii, ed. a 2-a, p. 246-250; *F. Sudre, J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.P. Marguenaud, S. Rials*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 895-899; *F. Sudre*, Droit Européen et international des droits de l'homme, p. 218-371; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 803-804, 810-811; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 201-330; *F.G. Jacobs, R. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 242-276.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Principiul subsidiarităţii

Principiul ce defineşte relaţia dintre autorităţile naţionale şi Curtea Europeană a Drepturilor Omului în ceea ce priveşte aplicarea Convenţiei.

Fr. *principe de subsidiarité*
Eng. *principle of subsidiarity*

1. Noţiune şi reglementare

Raportat la activitatea Curţii Europene a Drepturilor Omului, principiul subsidiarităţii implică faptul că aplicarea Convenţiei revine în primul rând autorităţilor naţionale, care au obligaţia de a garanta respectarea la nivel naţional a drepturilor şi libertăţilor prevăzute în Convenţie. Rolul Curţii se limitează la a interveni, prin intermediul hotărârilor sale, doar în situaţia în care statul în cauză nu şi-a îndeplinit această sarcină.

În procesul de implementare al Convenţiei, statul are atât o *obligaţie negativă*, de a nu încălca drepturile şi libertăţile consacrate de Convenţie, dar şi o *obligaţie pozitivă*, de a crea condiţiile necesare exercitării acestora. În situaţia în care statul nu îşi îndeplineşte una din obligaţiile mai sus menţionate, el trebuie să remedieze încălcarea Convenţiei prin recunoaşterea acesteia şi oferirea unei reparaţii adecvate victimei. Pentru aceasta, statul trebuie să introducă o serie de *căi de recurs efective* de care să poată uza potenţialele victime. În situaţia în care obligaţiile arătate mai sus nu ar fi îndeplinite, Curtea poate şi trebuie să intervină, în vederea garantării respectării Convenţiei.

Actualmente, principiul subsidiarităţii nu este prevăzut în Convenţie. El derivă, însă, din interpretarea coroborată a art. 1, referitor la obligaţia asumată de state de a respecta drepturile şi libertăţile prevăzute în Convenţie, cu art. 19, care prevede rolul Curţii Europene de a asigura respectarea acestor obligaţii asumate de state. De asemenea, faptul că în Convenţie s-a prevăzut obligaţia pentru state de a asigura căi efective de recurs intern, în vederea remedierii eventualelor încălcări ale drepturilor şi libertăţilor prevăzute de Convenţie (art. 13), întăreşte ideea că statele sunt primele chemate să garanteze implementarea şi respectarea Convenţiei. În plus, art. 53 din Convenţie prevede că dispoziţiile acesteia nu au rolul de limita drepturile şi libertăţile prevăzute la nivel intern, nimic neîmpiedicând statele părţi să fixeze standarde mai înalte decât cele stabilite prin Convenţie.

În jurisprudenţa sa Curtea a dezvoltat principiul subsidiarităţii, subliniind că rolul ei nu este acela de a se substitui autorităţilor naţionale competente, care, fiind mai bune cunoscătoare a situaţiei din cauză, deci mai bine plasate decât o instanţă internaţională, sunt libere să adopte măsurile pe care le consideră cele mai adecvate în vederea asigurării respectării prevederilor Convenţiei. Sarcina Curţii consistă, însă, în a verifica dacă măsurile luate corespund exigenţelor Convenţiei. În acest sens, mecanismul recursului în faţa Curţii are un caracter subsidiar faţă de sistemele naţionale de respectare a drepturilor omului [*Affaire «relative à certains aspects du régime linguistique de l'enseignement en Belgique» c. Belgiei*, §10; *Scordino c. Italiei (nr. 1)*, §140; *Varnava ş.a. c. Turciei*, §164].

Principiul subsidiarităţii decurge în mod firesc din principiile dreptului internaţional public, potrivit cărora statele suverane rămân principalii actori pe scena dreptului internaţional public, stabilind în această calitate întinderea drepturilor şi competenţele organizaţiilor internaţionale, precum şi din necesitatea respectării autonomiei ordinii juridice a fiecărui stat.

Principiul subsidiarităţii nu este unul absolut, el fiind aplicat de către Curte prin coroborare cu **principiul efectivităţii drepturilor** (potrivit căruia Convenţia protejează drepturi concrete şi efective, iar nu drepturi teoretice şi iluzorii – *Artico c. Italiei*, §33) şi cu **principiul interpretării evolutive** a Convenţiei (potrivit căruia Convenţia este privită ca un instrument viu care se interpretează în raport de condiţiile de viaţă actuale – *Vo c. Franţei*, §82).

2. Aplicaţii

Pentru ca instanţa de la Strasbourg să îşi exercite atributul de garant al respectării Convenţiei în mod subsidiar faţă de statele părţi, s-a introdus condiţia ca reclamantul **să epuizeze căile de recurs interne**, în măsura în care acestea sunt accesibile şi susceptibile de a oferi repararea încălcărilor pretinse de reclamant, înaintea sesizării Curţii – art. 35 din Convenţie (a se vedea *cerere individuală*).

De asemenea, tot în aplicarea art. 35 din Convenţie, Curtea respinge ca fiind în mod vădit nefondate cererile prin care i se solicită să reanalizeze fondul unei cereri deja analizate de către instanţele naţionale. Acest tip de plângeri sunt denumite cauze de tip „instanţă de gradul patru de jurisdicţie", expresia încercând să sublinieze că, în raport de instanţele naţionale, rolul Curţii nu este similar unei instanţe de apel, de casare sau de revizuire. În acest sens, ea nu face o reapreciere a faptelor sau a normelor juridice care au condus instanţa naţională la o anumită decizie şi

nu are rolul de a sesiza eventualele erori comise de aceste jurisdicții, decât în măsura în care aceste erori ar conduce la încălcarea drepturilor și libertăților apărate de Convenție.

În afara acestor elemente ce țin de admisibilitatea unei plângeri, una din cele mai importante aplicații ale principiului subsidiarității este reprezentată de **doctrina marjei de apreciere**. În vederea definirii acesteia, reamintim că, în cazul *drepturilor și libertăților care nu sunt absolute* și pot fi, astfel, supuse unor restrângeri, Curtea analizează dacă *ingerința* statului este prevăzută de *lege*, dacă urmărește un scop legitim și, finalmente, dacă este *necesară într-o societate democratică*, altfel spus, dacă există un raport de *proporționalitate* între scopul urmărit și restrângerile incidente în cauză.

Atunci când analizează existența acestui raport de proporționalitate Curtea trebuie să se aplece asupra circumstanțelor particulare ale cauzei. Cu această ocazie, în temeiul principiului subsidiarității, Curtea face aplicarea doctrinei marjei de apreciere, potrivit căreia autoritățile naționale, fiind în contact direct cu realitățile faptice și juridice din statul pârât, sunt mai bine plasate pentru a evalua situația din speță. Întinderea marjei de apreciere recunoscută de către Curte variază în raport de natura și importanța dreptului ocrotit, precum și de natura și scopul ingerinței. Cu cât importanța dreptului e mai mare pentru individ, cu atât marja de apreciere a statului este mai mică. Însă, în situația în care nu există consens la nivelul statelor părți cu privire la importanța dreptului sau la mijloacele de protecție, marja de apreciere devine mai extinsă (*Marper și S. c. Regatului Unit*, §102).

Așadar, potrivit doctrinei marjei de apreciere controlul exercitat de Curte cu privire la modul în care s-a respectat Convenția într-un caz concret este subsumat libertății de care se bucură statele de a alege măsura cea mai adecvată în vederea respectării principiului proporționalității, ținând seama de specificul național, de condițiile concrete și de existența sau absența consensului la nivelul statelor părți cu privire la importanța dreptului sau la mijloacele de protecție.

Nu în ultimul rând, principiul subsidiarității își găsește aplicarea și în domeniul *executării hotărârilor Curții*. Astfel, chiar dacă supravegherea executării se face de către *Comitetul Miniștrilor*, statul este liber de a alege măsurile pe care le consideră cele mai potrivite în vederea reparării încălcării constatate de Curte și prevenirea apariției unor potențiale încălcări viitoare în acel domeniu. De altfel, chiar atunci când Curtea pronunță o *hotărâre-pilot* și, potrivit caracteristicilor acestei proceduri, sugerează o

serie de măsuri generale spre a fi adoptate de către statul pârât, ea face întotdeauna precizarea că măsurile propuse sunt orientative, statul rămânând liber să adopte măsurile pe care le consideră cele mai adecvate.

3. Diferenţe faţă de noţiunea de subsidiaritate din dreptul Uniunii Europene

Diferenţele între cele două sisteme determină în mod firesc conceperea diferită a subsidiarităţii. Astfel, sistemul Convenţiei presupune competenţa Curţii de a analiza şi eventual sancţiona acţiunea sau inacţiunea statului, atunci când acestea sunt contrare Convenţiei. În exercitarea acestor atribuţii, Curtea nu îndeplineşte o funcţie de decizie supranaţională, păstrându-se în logica dreptului internaţional public. Din acest motiv, subsidiaritatea specifică acesteia este una de **tip complementar**, puterea de intervenţie a Curţii fiind limitată la situaţiile în care autorităţile naţionale nu au asigurat în concret respectarea prevederilor Convenţiei.

În ceea ce priveşte Uniunea Europeană, în virtutea regimului normativ al acesteia, caracterizat de principiul efectului direct şi de cel al supremaţiei dreptului european asupra legislaţiilor naţionale, subsidiaritatea este de **tip concurenţial**, având ca scop stabilirea nivelului de intervenţie cel mai potrivit în domeniile competenţelor partajate între UE şi statele membre, indiferent dacă este în discuţie o acţiune la nivel european, naţional sau local. În toate cazurile, UE poate interveni numai dacă este în măsură să acţioneze în mod mai eficace decât statele membre.

4. Principiul subsidiarităţii şi procesul de reformă

În Declaraţia de la Brighton, adoptată în cadrul procesului actual de reformă a Curţii (a se vedea *Curtea Europeană a Drepturilor Omului*), s-a stabilit introducerea în Preambulul Convenţiei a unei menţiuni cu privire la principiul subsidiarităţii şi a doctrinei marjei de apreciere. Această modificare face obiectul Protocolului Adiţional nr. 15, deschis actualmente spre semnare.

Importanţa principiul subsidiarităţii în procesul de reflecţie asupra reformei Curţii derivă din faptul că funcţionarea normală a acestui principiului ar trebui să determine un număr restrâns de sesizări ale Curţii.

Având în vedere, însă, gradul actual de încărcare al Curţii, în procesul de reformă s-au conturat două seturi de propuneri cu privire la întărirea principiului subsidiarităţii. *Pe de o parte*, s-a accentuat obligaţia statelor părţi de a lua măsuri efective în vederea implementării Convenţiei la nivel naţional, astfel încât Curtea de la Strasbourg să nu acţioneze ca o instanţă

de prim și ultim grad de jurisdicție, care analizează și dispune remedierea încălcării drepturilor consacrate în Convenție, în absența unui astfel de demers la nivel național.

Pe de altă parte, în ceea ce privește rolul Curții în aplicarea principiului subsidiarității, s-a subliniat că jurisprudența Curții nu reprezintă un instrument de armonizare juridică a modului în care Convenția este aplicată de către state, rolul Curții fiind acela de a verifica dacă decizia autorităților naționale se situează în limitele, adesea largi, ale marjei de apreciere privind aplicarea Convenției.

Sub acest aspect, s-a accentuat importanța doctrinei marjei de apreciere, care constituie pentru Curte instrumentul prin care aceasta dă efect principiului subsidiarității, în sensul că aprecierea faptelor stabilită de către instanțele naționale nu ar trebui repusă în discuție decât în situația unei erori clare, cu consecințe decisive asupra aplicării Convenției.

5. Referințe bibliografice

Specifice: Principe de subsidiarité. Note du jurisconsulte de la Cour Européenne des Droits de l'Homme; Comité Directeur pour les Droits de l'Homme. Rapport, 73 réunion, Strasbourg, 6-9 décembre 2011. Annexe VII. Reponse collective du CDDH sur les notes du jurisconsulte de la cour sur le principe de subsidiarite et sur la clarte et la coherence de la jurisprudence de la cour; Conférence sur l'avenir de la Cour européenne des droits de l'homme. Déclaration de Brighton; Protocole no. 15 portant amendement à la Convention de sauvegarde des Droits de l'Homme et des Libertés fondamentales; Rapport explicatif du Protocole no. 15 à la Convention.

Generale: *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 11-15; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 80-81; *P. Leach*, Taking a case to the European Court of Human Rights, p. 159-160, 161-162.

Surse online: (11), (16), (19), (47), (49)

Privare de libertate

Detenţia sau restrângerea libertăţii fizice a unei persoane într-un spaţiu limitat, pentru o anumită perioadă de timp, în lipsa acordului de voinţă al acelei persoane.

Fr. *privation de liberté*
Eng. *deprivation of liberty*

1. Noţiune şi reglementare

Noţiunea este reglementată în art. 5 parag. 1 din Convenţie.

În sensul Convenţiei, termenii de *arestare preventivă* şi *detenţie* din dreptul intern sunt utilizaţi în art. 5 cu acelaşi înţeles, sub denumirea generică de *deţinere* sau *privare de libertate.*

Potrivit art. 5 parag. 1 din Convenţie, noţiunea privării de libertate conţine *un element obiectiv*, cel al limitării libertăţii persoanei la un anumit spaţiu restrâns pentru o perioadă importantă de timp, şi *un element subiectiv*, cel al lipsei acordului persoanei, valabil exprimat, de a fi deţinută în spaţiul respectiv (*Storck c. Germaniei*, §74; *Stanev c. Bulgariei*, §117).

Acest articol nu reglementează restricţii simple ale libertăţii de circulaţie care intră sub incidenţa art. 2 din Protocolul nr. 4 (*Creangă c. României*, §84; *Engel ş.a. c. Olandei*, §58). Diferenţa dintre restricţiile stabilite de art. 5 parag. 1 din Convenţie şi acele restricţii reglementate în art. 2 din Protocolul nr. 4 este una de grad sau de intensitate, iar nu de natură sau de substanţă (*Guzzardi c. Italiei*, §93; *Rantsev c. Ciprului şi Rusiei*, §314; *Stanev c. Bulgariei*, §115).

În analiza *criteriilor* care pot fi avute în vedere la momentul stabilirii dacă a intervenit o privare de libertate, Curtea a apreciat că nu este constrânsă de hotărârile autorităţilor judiciare naţionale în sensul existenţei unei privări de libertate şi a procedat la efectuarea unei evaluări autonome a situaţiei de fapt (*H.L. c. Regatului Unit*, §90; *H.M. c. Elveţiei*, §30 şi §48; *Creangă c. României*, §92).

Pentru a se stabili dacă o persoană a fost privată de libertate în sensul art. 5 din Convenţie, pe lângă situaţia concretă de fapt, sunt luate în considerare mai multe criterii cum ar fi natura, durata, efectele, modalitatea de executare a măsurii şi contextul în care a fost dispusă măsura (*Guzzardi c. Italiei*, §92; *Medvedyev ş.a. c. Franţei*, §73; *Creangă c. României*, §91; *Austin ş.a c. Regatului Unit*, §59).

Alți factori relevanți sunt posibilitatea persoanei de a părăsi perimetrul stabilit de organele judiciare, gradul de supraveghere și control ale mișcărilor persoanei, gradul de izolare și accesibilitatea contactelor sociale (*Guzzardi c. Italiei*, §95, *H.L. c. Regatului Unit*, §91, *H.M. c. Elveției*, §45; *Storck c. Germaniei*, §73).

De asemenea, factorul de constrângere în exercitarea atribuțiilor organelor de poliție de identificare și percheziționare a unei persoane reprezintă un indicativ al privării de libertate în sensul art. 5 parag. 1 din Convenție, independent de durata scurtă a măsurii (*Foka c. Turciei*, §78; *Gillan și Quinton c. Regatului Unit*, §57; *Shimovolos c. Rusiei*, §50; *Brega ș.a. c. Republicii Moldova*, §43).

În situația în care factorii analizați indică împrejurarea că persoana a fost privată de libertate în sensul art. 5 parag. 1 din Convenție, durata relativ scurtă a detenției nu schimbă această concluzie (2 ore – *Rantsev c. Ciprului și Rusiei*; 20 de zile – *Amuur c. Franței*; 14 zile – *Shamsa c. Poloniei*; 11 zile și 15 zile – *Riad și Idiab c. Belgiei*; 3 zile – *Iskandarov c. Rusiei*). Totuși, o durată de trei ore petrecută într-un post de poliție pentru interogatoriu, fără a se dispune arestarea, nu a reprezentat în opinia Curții o privare de libertate (*X. c. Germaniei*; *Guenat c. Elveției*).

2. Principii

Sub aspectul *legalității măsurii*, este necesar ca privarea de libertate să se circumscrie celor șase cazuri exhaustiv prevăzute în parag. 1 al art. 5 din Convenție (*Ciulla c. Italiei*, §41).

Măsura arestării preventive nu devine în mod necesar nelegală în cazul unor neregularități procedurale comise cu bună-credință de instanțele interne, iar Curtea a refuzat să admită cereri ale reclamanților recunoscuți vinovați de săvârșirea unor infracțiuni în primă instanță, care au invocat prin plângerile lor erori de fapt sau de drept cuprinse în hotărârile vizând starea lor de detenție și mai apoi, condamnarea lor (*Jecius c. Lituaniei*, §68; *Benham c. Regatului Unit*, §§42-47).

Instanța europeană nu a examinat legalitatea detenției unei persoane potrivit normelor naționale de drept prin prisma unui formalism excesiv, esențial fiind ca detenția să aibă o bază legală, independent de erori de calificare sau erori materiale, lipsite de importanță.

Astfel, Curtea a apreciat că anumite neregularități procedurale nu influențează legalitatea măsurii privării de libertate, cum ar fi: absența comunicării hotărârii de arestare în mod oficial către cel interesat, atunci când, în mod excepțional, autoritățile au avut reprezentarea că hotărârea

deja fusese comunicată acestuia (*Marturana c. Italiei*, §79); eroarea materială, de dactilografiere, cuprinsă în hotărârea sau mandatul de arestare, care ulterior a fost rectificată de o autoritate judiciară (*Douiyeb c. Olandei*, §52); modificarea temeiului legal de arestare în raport de faptele concrete reţinute cu privire la persoana în cauză (*Gaidjurgis c. Lituaniei*; *per a contrario*, *Calmanovici c. României*, §65); nelegala compunere a completului de judecată datorită modificărilor legislative intervenite în cursul judecăţii (*Pavalache c. României*, §§105-108; *Riccardi c. României*, §§54-55).

Măsura arestării preventive a fost considerată *ex facie* nelegală în cauze în care cel interesat nu fusese informat asupra audierii în mod legal (*Khudoyorov c. Rusiei*, §129), instanţa naţională nu respectase procedura internă ori instanţele nu au analizat posibilitatea stabilirii unor măsuri preventive alternative detenţiei (*Lloyd ş.a. c. Regatului Unit*, §108, §113 şi §116). Astfel, este necesar ca viciul constatat să nu reprezinte o iregularitate gravă şi vădită (*Mooren c. Germaniei* §75).

De asemenea, orice privare de libertate trebuie să corespundă scopului protejării persoanelor contra *arbitrariului* (*Witold Litwa c. Poloniei*, §78). Noţiunea de *arbitrariu* conţinută în art. 5 parag. 1 din Convenţie depăşeşte limitele unei lipse de conformitate cu legea internă, astfel că o privare de libertate poate să fie legală potrivit legii interne, dar în acelaşi timp, să fie arbitrară şi, pe cale de consecinţă, contrară Convenţiei (*Creangă c. României*, §84; *Saadi c. Regatului Unit*, §§68-74; *A. ş.a. c. Regatului Unit*, §164).

Celeritatea cu care o instanţă naţională înlocuieşte o hotărâre de arestare care a expirat sau a devenit neîntemeiată reprezintă un factor relevant pentru a se aprecia asupra caracterului arbitrariu al măsurii privării de libertate (*Mooren c. Germaniei*, §80; *Minjat c. Elveţiei*, §46 şi §48; *Khudoyorov c. Rusiei*, §§136-137).

Jurisprudenţa Curţii a consacrat *principiul securităţii juridice* şi în materia privării de libertate. Aşadar, este esenţial ca în legea naţională să fie clar definite condiţiile privării de libertate, iar legea în sine să fie previzibilă în aplicarea ei, pentru a corespunde standardului de legalitate impus de Convenţie, standard care stabileşte ca legea internă să fie precisă şi să permită celui interesat să prevadă în mod rezonabil consecinţele acţiunii sale (*Creangă c. României*, §120; *Medvedyev ş.a. c. Franţei*, §80; *Laumont c. Franţei*, §§49-54).

Referitor la *obligaţiile pozitive ale statului membru în legătură cu privarea de libertate a unei persoane de către particulari*, s-a reţinut că

art. 5 parag. 1 din Convenție impune autorităților unui stat membru să ia măsuri de protecție a dreptului la libertate al persoanei (*Storck c. Germaniei*, §102; *Riera Blume ș.a. c. Spaniei*, §§32-35; *Medova c. Rusiei*, §§123-125; *per a contrario*, *Nielsen c. Danemarcei*).

În ceea ce privește *executarea hotărârilor de punere în libertate a persoanelor arestate*, s-a apreciat ca inadmisibil ca, într-un stat de drept, o persoană să continue să fie privată de libertate în ciuda unei asemenea hotărâri (*Assanidze c. Georgiei*, §173).

Curtea admite însă, că inevitabil, uneori, pot interveni întârzieri în punerea în libertate a persoanei. Totuși, este necesar ca autoritățile naționale să limiteze cât mai mult asemenea situații (o întârziere de 7 ore – *Giulia Manzoni c. Italiei*, §25). S-a apreciat ca incompatibilă cu dispozițiile art. 5 parag. 1 din Convenție o întârziere de 11 ore în executarea hotărârii de punere imediată în libertate (*Quinn c. Franței*, §§39-43), 1 zi (*Bojilov c. Bulgariei*, §39), 16 ore (*Calmanovici c. României*, §§77-80), 48 ore (*Ogică c. României*, §64).

De asemenea, s-a considerat că au fost încălcate prevederile art. 5 parag. 1 din Convenție prin executarea cu o întârziere de trei zile a unei hotărâri de înlocuire a măsurii arestării preventive cu măsura arestului la domiciliu, nefiind primite apărările autorităților naționale în sensul că organele de poliție au fost în imposibilitate să pună de îndată în executare măsura, deoarece erau ocupate cu realizarea altor activități de interes public (*Mancini c. Italiei*, §§17-19).

3. Aplicații

Privarea de libertate nu se rezumă doar la cazul clasic de încarcerare ca urmare a arestării preventive sau a condamnării la pedeapsa cu închisoare cu executare în regim de detenție, ci poate avea și alte forme (*Guzzardi c. Italiei*, §95, în care Curtea a decis că faptul consemnării reclamantului la reședința sa pe o insulă, chiar în absența oricărei detenții într-un loc închis, reprezintă o „privare de libertate", din moment ce el dispunea de un spațiu limitat, se găsea sub o supraveghere strictă din partea autorităților și nu putea avea decât contacte sociale foarte restrânse cu restul populației aflate pe acea insulă).

Referitor la privarea de libertate într-un cadru diferit de arestarea preventivă și detenția dispuse în conformitate cu legea internă, aplicabilitatea art. 5 din Convenție a fost analizată în mai multe circumstanțe, apreciindu-se asupra încălcării acestor prevederi în raport de circumstanțele concrete ale fiecărei cauze: plasamentul unei persoane într-o instituție

medicală de psihiatrie sau de asistenţă socială (*De Wilde, Ooms şi Versyp c. Belgiei*; *Nielsen c. Danemarcei*; *A. ş.a. c. Bulgariei*; *Stanev c. Bulgariei*); reţinerea şi ducerea reclamantului la un laborator de medicină legală în vederea efectuării unei expertize psihiatrice, la cererea procurorului (*Stelian Roşca c. României*); internarea unei persoane într-un centru de reeducare (*Peyer c. Elveţiei*); detenţia unei persoane în zona de tranzit a unui aeroport internaţional (*Amuur c. Franţei*; *Shamsa c. Poloniei*; *Mogoş ş.a. c. României*); conducere la sediul poliţiei pentru interogare (*I.I. c. Bulgariei*; *Osypenko c. Ucrainei*; *Salayev c. Azerbaidjanului*; *Creangă c. României*); identificare şi percheziţionare de către organele de poliţie (*Foka c. Turciei*; *Gillan şi Quinton c. Regatului Unit*; *Shimovolos c. Rusiei*); măsuri de control al mulţimilor adoptate de către organele de poliţie pentru motive de ordine publică (*Austin ş.a. c. Regatului Unit*); arest la domiciliu [*Mancini c. Italiei*; *Lavents c. Letoniei*; *Nikolova c. Bulgariei (nr. 2)* şi *Dacosta Silva c. Spaniei*].

Examinând jurisprudenţa indicată anterior, se relevă faptul că nu s-a constatat o încălcare a art. 5 din Convenţie în următoarele situaţii: internarea într-un spital de psihiatrie infantilă a unui minor fugit de acasă şi readus de poliţie la domiciliu; internarea unei persoane într-o instituţie de îngrijire a sănătăţii sale, într-un pavilion deschis; internarea voluntară a unei persoane la invitaţia comisiei pentru efectuarea expertizelor psihiatrice; supravegherea specială a unei persoane prin consemnare la domiciliu într-o localitate dată care nu se afla pe o insulă, măsură întemeiată pe o lege internă specială; constrângerea străinilor să aştepte în zona de tranzit a unui aeroport internaţional o decizie privind cererea lor de azil, fără a putea intra pe teritoriul tării respective, dar cu posibilitatea de a-l părăsi în orice moment; interdicţia de a intra pe teritoriul unui stat aplicată unei persoane domiciliate într-o enclavă teritorială delimitată în întregime de frontierele acelui stat.

4. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 236-254, *D.J. Harris, M. O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 122-137, *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights, p. 335-344, 349-351; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 209-217.

Surse online: (36)

Privare de proprietate

Una din principalele modalităţi în care se poate manifesta *ingerinţa* statului în dreptul protejat de art. 1 din Protocolul nr. 1 Adiţional la Convenţie.

Fr. *privation de propriété*
Eng. *deprivation of property*

1. Noţiune şi aplicaţii

Potrivit jurisprudenţei constante a Curţii, noţiunea autonomă de **privare de proprietate** semnifică preluarea completă şi definitivă a unui bun, astfel încât reclamantul nu mai poate exercita niciunul din atributele dreptului de proprietate (*Pressos Compania Naviera S.A. ş.a. c. Belgiei*; *Lithgow ş.a. c. Regatului Unit*) (sub aspect terminologic, reamintim că art. 1 din Protocolul nr. 1 nu se limitează la protecţia dreptului de proprietate în sensul dreptului intern, ci se aplică noţiunii autonome de *bun*).

În cauzele analizate de Curte, privarea de proprietate derivă în principal din naţionalizări şi exproprieri, însă nu se limitează la acestea, în jurisprudenţa sa Curtea referindu-se la o sferă largă de situaţii care au determinat lipsirea reclamantului de toate atributele dreptului de proprietate (obligaţia de a permite cumpărarea nudei proprietăţi – *James ş.a c. Regatului Unit*; obligaţia de a suporta stingerea dreptului de uzufruct – *Wittek c. Germaniei*; distrugerea proprietăţii – *Akdivar c. Turciei*; *Ayubov c. Rusiei*).

Chiar în absenţa unei exproprieri formale, Curtea analizează dacă situaţia din speţă are semnificaţia unei **exproprieri de fapt** (*Sporrong şi Lönnroth c. Suediei*). În această cauză, Curtea a constatat că durata lungă de timp în care au fost active permisele de expropriere, precum şi interdicţia adiacentă de a construi, chiar dacă nu au afectat dreptul reclamanţilor de a dispune şi de a se folosi de bunul lor, a determinat, totuşi, o reducere importantă a exerciţiului acestor drepturi. În consecinţă, a existat o atingere în substanţă a dreptului de proprietate al reclamanţilor, analizat ca fiind o privare de proprietate.

Curtea a utilizat un raţionament similar în mai multe tipuri de cauze (*Papamichalopoulos ş.a. c. Greciei* – privind efectul ocupării îndelungate a terenurilor reclamanţilor; cauzele italiene privind exproprierile indirecte: *Belvedere Alberghiera SRL c. Italiei*; *Carletta c. Italiei* etc. – preluarea posesiei unor terenuri şi începerea construcţiei clădirilor, fără o

expropriere formală; *Brumărescu c. României* – anularea unei decizii definitive prin care s-a recunoscut dreptul de proprietate; *Sfintele Mânăstiri c. Greciei* – privind efectul unei legi care ar avea ca efect transferul către stat al proprietăţii unor bunuri ale mânăstirilor, deţinute de mai multe secole, în condiţiile în care mânăstirile nu ar dovedi dreptul de proprietate; *Hentrich c. Franţei* – exercitarea de către autorităţile statului a dreptului de preemţiune în situaţia în care vânzarea s-a făcut sub preţul pieţei).

Tot o privare de proprietate s-a considerat că au suferit reclamanţii şi în situaţia în care statul nu şi-a îndeplinit o **obligaţie pozitivă**. Astfel, distrugerea unor bunuri, urmare a omisiunii autorităţilor statului de a adopta măsurile necesare pentru a evita producerea exploziei constituie o privare de proprietate, având în vedere că explozia produsă a avut drept cauză o activitate umană primejdioasă (*Öneryildiz c. Turciei*). Obligaţiile pozitive ale statului nu se extind, însă, la situaţia în care distrugerea bunurilor se datorează unor calamităţi naturale (*Boudaieva ş.a. c. Rusiei*).

2. Condiţiile prevăzute în Convenţie pentru ca privarea de proprietate să nu fie imputabilă statului

În primul rând, art. 1 din Protocolul nr. 1 impune ca o ingerinţă a autorităţii publice în exercitarea dreptului de proprietate să fie **prevăzută de lege** (*Fostul rege al Greciei ş.a. c. Greciei*; *Iatridis c. Greciei*). Acest principiu implică atât existenţa unei norme de drept intern care să prevadă privarea de proprietate, cât şi calitatea normei, care trebuie să fie suficient de accesibilă, precisă şi previzibilă în aplicare (*Beyeler c. Italiei*) (pentru detalii privind semnificaţia acestor noţiuni a se vedea *prevăzută de lege*).

O privare de proprietate întemeiată pe dispoziţiile unui act administrativ care a fost ulterior anulat printr-o hotărâre judecătorească nu poate fi considerată ca fiind prevăzută de lege (*Iatridis c. Greciei*). De asemenea, o jurisprudenţă contradictorie cu privire la condiţiile în care se produce privarea de proprietate nu satisface condiţiile privind legalitatea (cauzele italiene privind exproprierea indirectă – *Belvedere Alberghiera SRL c. Italiei*).

În al doilea rând, Curtea a considerat că ingerinţa trebuie să urmărească un scop legitim, ceea ce echivalează cu necesitatea ca privarea de proprietate să fie făcută pentru un interes de *utilitate publică*.

În cele din urmă, o ingerinţă în dreptul la respectarea bunurilor trebuie să păstreze un „just echilibru" între cerinţele de interes general ale comunităţii şi cele de protecţie a drepturilor fundamentale ale individului. În mod special, trebuie să existe un **raport rezonabil de proporţionalitate**

între mijloacele folosite şi scopul urmărit prin măsurile de natură a priva o persoană de proprietatea sa.

Criteriul proporţionalităţii este analizat atât în cauzele în care se constată o atingere a dreptului de proprietate, cât şi în cele în care este incidentă abţinerea statului de a acţiona, Curtea analizând de fiecare dată dacă, din cauza acţiunii sau inacţiunii statului, reclamantul a trebuit să suporte o **sarcină excesivă şi disproporţionată** (*Sporrong şi Lönnroth c. Suediei*, §73).

La fel ca în situaţia în care analizează condiţia referitoare la utilitatea publică, atunci când controlează respectarea acestei cerinţe, Curtea recunoaşte statului o largă marjă de apreciere (a se vedea *principiul subsidiarităţii*). Pentru a aprecia conformitatea comportamentului statului cu standardele Convenţiei, Curtea efectuează o analiză globală a diverselor interese implicate, mergând dincolo de aparenţe şi ţinând cont de faptul că scopul Convenţiei este să apere drepturi „concrete şi efective".

În primul rând, această apreciere se referă la **modalitatea şi cuantumul despăgubirilor** aplicabile. Sub acest aspect, jurisprudenţa Curţii impune ca privarea de proprietate să fie urmată de o indemnizare cu o sumă rezonabilă în raport cu valoarea bunului (*Sfintele Mânăstiri c. Greciei*), ce trebuie stabilită şi plătită cât mai aproape de momentul privării de proprietate (*Akkus c. Turciei*).

Totuşi, art. 1 din Protocolul nr. 1 nu garantează dreptul la o despăgubire integrală în toate cazurile. Mai precis, argumente legate de *utilitatea publică* pot milita pentru o rambursare inferioară valorii de piaţă, mai ales atunci când măsurile luate de stat privesc reforma economică sau justiţia socială [*James ş.a. c. Regatului Unit*, §54; *Lithgow ş.a. c. Regatului Unit*, §120; *Scordino c. Italiei (nr. 1)*, §95 şi urm.].

Compensarea nu este, însă, singurul element luat în calcul în ceea ce priveşte testul proporţionalităţii. Astfel, Curtea ţine seama în aplicarea acestui criteriu şi de garanţiile procedurale aflate la dispoziţia reclamantului (*Hentrich c. Franţei*; *Zvolský şi Zvolská c. Republicii Cehe*), durata procedurilor de expropriere (*Erkner şi Hofauer c. Austriei*), modalitatea şi efectele privării de proprietate (*Papamichalopoulos ş.a. c. Greciei* – mărimea suprafeţelor de teren, durata privării de proprietate), incertitudinea legislativă sau administrativă (*Also Matos e Silva c. Portugaliei*; *Almeida Garrett ş.a. c. Portugaliei*).

În materia **restituirii proprietăţii**, Curtea a acceptat faptul că o legislaţie de mare anvergură, menită să conducă la restituirea proprietăţilor confiscate sau la despăgubiri, nu poate să conducă la o justiţie completă,

ţinând seama de multitudinea de situaţii incidente în speţă. În asemenea circumstanţe, autorităţile naţionale beneficiază de o marjă amplă de apreciere atât în ceea ce priveşte alegerea măsurilor ce urmăresc să reglementeze raporturile de proprietate, dar şi în ceea ce priveşte timpul necesar pentru punerea lor în practică.

Această marjă de apreciere, deşi este amplă, nu este, însă, nelimitată, deoarece exercitarea puterii discreţionare a statului, chiar în situaţia celei mai complexe reforme, nu poate antrena consecinţe incompatibile cu normele Convenţiei (*Broniowski c. Poloniei,* §182).

Astfel, deşi statul poate să reducă nivelul despăgubirilor acordate, o lipsă totală a compensaţiei este în principiu incompatibilă cu art. 1 din Protocolul nr. 1, care impune existenţa unui raport rezonabil între valoarea bunului în legătură cu care s-a produs privarea de proprietate şi valoarea despăgubirii (*Broniowski*, §186).

În plus, măsurile luate pentru restituire trebuie să fie realiste, aşadar să ia în calcul realităţile prezente, astfel încât atenuarea vechilor încălcări ale drepturilor să nu creeze noi nedreptăţi disproporţionate (*Pincová şi Pinc c. Republicii Cehe*, §58).

3. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1700-1729; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 669-686; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 488-500; *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention of Human Rights, p. 422-428.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Probă

Dovadă, semn, mărturie în sprijinul cuiva sau a ceva.

Fr. *preuve*
Eng. *evidence*

1. Noțiune

Admisibilitatea, administrarea și pertinența probelor sunt reglementate de dreptul intern, iar Curtea se pronunță doar cu privire la modul cum au procedat instanțele naționale, respectiv dacă procedura în cauză, în ansamblul său, a avut un caracter echitabil. Aprecierea probelor făcută de judecătorul național nu ar putea fi cenzurată în temeiul art. 6 din Convenție, decât în cazul în care acesta a dedus din faptele prezentate concluzii în mod evident injuste și arbitrarii (*Isgro c. Italiei*, §31).

2. Reglementări internaționale în materie

Art. 6 parag. 1 din Convenție.

3. Conținut și aspecte jurisprudențiale

3.1. În materie civilă

Aprecierea probelor făcută de judecătorul național nu ar putea fi cenzurată în temeiul art. 6 din Convenție, decât în cazul în care acesta a dedus din faptele prezentate concluzii în mod evident injuste și arbitrarii (*Barberà, Messegué și Jabardo c. Spaniei*, §68).

Dacă citarea și examinarea martorilor în penal este reglementată de parag. 3 lit. d) al art. 6, în domeniul civil, această problemă va fi examinată prin prisma modului în care probele au fost adunate și administrate în cauză.

Același principiu interzice campaniile virulente de presă care să influențeze un proces aflat în curs de desfășurare, trebuind să fie pus în balanță interesul unei bune administrări a justiției cu dreptul publicului de a fi informat și de a controla, prin intermediul presei, modul în care justiția este administrată (*Bönisch c. Austriei*).

În special pentru cazurile simple, dar pentru acelea care presupun pronunțarea unei soluții rapide, există proceduri simplificate, care, în prima fază, sunt unilaterale: somația de plată, măsuri provizorii, contravenții

administrative etc. Aici, judecătorul decide, doar în baza unor alegaţii ale reclamantului, în măsura în care acestea au cel puţin un *fumus boni iuris* şi sunt concludente, dar hotărârea este doar temporară şi partea interesată se poate opune, procedura devenind ulterior contradictorie.

Respectarea principiului contradictorialităţii, precum şi a celorlalte exigenţe pentru asigurarea unui proces echitabil, privesc toate dezbaterile care au loc in faţa unui tribunal (instanţă de judecată) aşa încât şi atunci când instanţa desemnează un expert, părţilor trebuie să li se asigure facultatea de a asista la discuţiile pe care le conduce expertul sau de a li se comunica piesele pe care acesta le foloseşte. Esenţial este faptul ca părţile să participe, în modalităţi adecvate, la procedura contradictorie care se desfăşoară in faţa instanţei, de exemplu prin „discutarea conţinutului raportului de expertiză". Pentru o parte neconvocată la expertiză, Curtea a considerat drept insuficientă posibilitatea părţii de a combate în şedinţă publică raportul întocmit de expert (*Mantovanelli c. Franţei*).

Faptul că partea nu a luat cunoştinţă de raportul preliminar întocmit de un expert medical, menţionat în preambulul deciziei Consiliului Naţional al Ordinului Medicilor, în mod clar defavorabil şi atacat în instanţă, care a motivat că „nu a afectat soluţia dată litigiului" reprezintă o încălcare a principiului contradictorialităţii (*Baccichetti c. Franţei*, §34).

Într-o cauză privind acordarea de despăgubiri pentru prejudiciile suferite ca urmare a satisfacerii stagiului militar, în care instanţa internă a omis să comunice reclamantului anumite acte primite de la diverse autorităţi, s-a considerat că această omisiune a adus atingere principiului contradictorialităţii (*Kerojärvi c. Finlandei*, §16).

Necomunicarea către angajator a examinărilor medicale efectuate de angajatul său şi a observaţiilor medicale se explică prin respectarea confidenţialităţii de către medic. Desigur, acest drept la confidenţialitate nu este unul absolut, ci trebuie să fie luat în considerare în acelaşi timp şi dreptul angajatorului reclamant de a avea o procedură contradictorie, în aşa fel încât ambele drepturi să nu fie atinse în esenţa lor. Acest echilibru este atins atunci când angajatorul care a contestat caracterul profesional al bolii poate solicita instanţei numirea unui expert medical independent, căruia să îi fie remise piesele componente ale examinărilor medicale efectuate de angajat, pentru a lămuri instanţa şi părţile, cu respectarea confidenţialităţii serviciilor medicale (*Eternit c. Franţei*).

3.2. În materie penală

Nici Convenţia, nici organele sale nu stabilesc reguli cu privire la admisibilitatea probelor în sine sau administrarea acestora de către organele

judiciare interne, Curtea nefiind o instanţă de apel (aşa-zisa instanţă de al patrulea grad), competenţa sa fiind restrânsă la verificarea exigenţelor unui proces echitabil, examinând procedura în ansamblul ei. În materie penală, verificarea efectuată de Curte este mai exigentă decât în materie civilă, având în vedere garanţiile impuse de parag. 2 şi 3 ale art. 6 din Convenţie. Valoarea acordată diferitelor mijloace de probă este, de asemenea, lăsată la aprecierea instanţei naţionale.

În primul rând, probele trebuie administrate în prezenţa acuzatului, în vederea respectării principiului contradictorialităţii şi a egalităţii procesuale. Astfel, prezenţa experţilor trebuie să asigure echilibrul părţilor în proces (*Zumtobel c. Austriei*), părţile trebuie să aibă acces în aceeaşi măsură la probatoriu şi trebuie să li se aplice aceleaşi exigenţe procedurale, părţile trebuie să fie în măsură să conteste mărturiile şi să interogheze martorii, identitatea martorilor nu poate fi ascunsă decât pentru motive întemeiate, simpla teamă de represalii nefiind suficientă, complicele căruia i s-a acordat imunitate şi care depune mărturie împotriva reclamantului trebuie să poată fi verificat de către instanţă cu privire la credibilitate şi reclamantul trebuie să aibă cunoştinţă despre respectiva mărturie (*Cornelis c. Olandei*).

Probele indirecte nu sunt *per se* incompatibile cu prevederile Convenţiei, dar nu trebuie să fie singura probă a acuzării şi acuzatul trebuie să aibă posibilitatea să le conteste:

Probele administrate de parchet trebuie să fie făcute cunoscute acuzatului (*Jespers c. Belgiei*). Această din urmă cerinţă nu este una absolută, Curtea recunoscând necesitatea ca, în anumite cazuri, unele probe să nu fie făcute cunoscute în interesul apărării drepturilor fundamentale ale unei terţe persoane, a interesului public sau al securităţii naţionale sau pentru a păstra secretul metodelor de anchetă ale poliţiei (*Rowe şi Davis c. Regatului Unit*; *Fitt c. Regatului Unit*; *Edwards şi Lewis c. Regatului Unit*).

Probele obţinute în mod ilegal nu sunt incompatibile *per se* cu prevederile Convenţiei, cu excepţia celor obţinute prin tortură (*Gafgen c. Germaniei*). Dar modul cum au fost obţinute probele şi rolul lor în procedură vor avea o influenţă în examinarea echităţii procedurii în ansamblu (*Schenk c. Elveţiei*; *Khan c. Regatului Unit*).

Astfel, în ceea ce priveşte interceptările telefonice, abordarea Curţii este din ce în ce mai riguroasă, subliniind că o astfel de ingerinţă în drepturile unei persoane este foarte gravă şi se poate justifica doar pe bănuiala legitimă şi serioasă că persoana vizată a fost implicată în săvârşirea unei infracţiuni şi doar dacă legea prevede suficiente garanţii împotriva

arbitrariului (*Rotaru c. României*). Pentru respectarea echităţii procedurii, persoana vizată trebuie să aibă posibilitatea să conteste utilizarea unor astfel de probe şi conţinutul înregistrărilor, ele nu trebuie să fie singura probă pe care se întemeiază acuzarea, iar legea trebuie să prevadă suficiente garanţii împotriva abuzurilor (astfel ca materialele să nu fie obţinute prin constrângere, provocare sau presiune).

4. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 497 şi urm.; *D. Bogdan, M. Selegean*, Drepturi şi libertăţi fundamentale în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului, p. 81-91, 243-246; *R. Chiriţă*, Dreptul la un proces echitabil, p. 219-224, 235-237; *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre (dir.)*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 195-196; *D. Chagnollaud, G. Drago*, Dictionnaire des droits fondamentaux, p. 230; *I. Lasagabaster Herrarte (dir.)*, Convenio europeo de derechos humanos: comentario sistematico, p. 203-204; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on human rights, p. 193-209; *K. Reid*, Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights, p. 58-73, 144-267; *P. Leach*, Taking a case to the European Court of Human Rights, p. 278-305; *J.G. Merrills, A.H. Robertson*, Human Rights in Europe.

Proces echitabil

Componentă a principiului asigurării preeminenței dreptului într-o societate democratică.

Fr. *droit à un procès équitable*
Eng. *right to a fair trial*

1. Noțiune și reglementare

Noțiunea de drept la un proces echitabil, în sensul art. 6 din Convenție, are două înțelesuri.

Pe de o parte, desemnează *toate garanțiile procedurale enunțate de această dispoziție*: dreptul oricărei persoane de a fi judecată în mod echitabil de un tribunal independent și imparțial, în mod public și într-un termen rezonabil, cu privire la drepturile și obligațiile sale civile sau privitor la orice acuzație ce i s-ar aduce în materie penală; dreptul oricărei persoane acuzate de săvârșirea unei infracțiuni de a fi prezumată nevinovată, până când vinovăția sa nu va fi legal stabilită, adică printr-o hotărâre judecătorească rămasă definitivă; dreptul oricărui acuzat de a fi informat, în termenul cel mai scurt, într-o limbă pe care o înțelege și în mod amănunțit, despre natura și cauza acuzației aduse împotriva sa; de a dispune de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale; de a se apăra el însuși sau de a fi asistat de un apărător ales de el și, dacă nu dispune de mijloacele necesare remunerării unui apărător, de a putea fi asistat gratuit de un avocat din oficiu, atunci când interesele justiției o cer; de a audia sau a solicita audierea martorilor acuzării și de a obține citarea și audierea martorilor apărării în aceleași condiții ca și martorii acuzării; de a fi asistat gratuit de un interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba folosită la audiere.

Pe de altă parte, dreptul la judecarea în mod echitabil a cauzei este *o garanție cu conținut propriu* ce se alătură celorlalte garanții pentru a forma primul sens al noțiunii [Bîrsan, 2010, p. 359; Bogdan, Selegean, p. 239].

2. Reglementări internaționale în materie

Art. 6 parag. 1 din Convenție; art. 10 și art. 11 parag. 1 din Declarația Universală a Drepturilor Omului; art. 14 parag. 1 din Pactul internațional ONU cu privire la drepturile civile și politice; art. 8 din Convenția

interamericană a drepturilor omului; art. 7 parag. 1 lit. a)-d) din Carta africană a drepturilor omului şi popoarelor.

3. Domeniul de aplicare a prevederilor art. 6 din Convenţie

Referitor la noţiunea „drepturi şi obligaţii cu caracter civil", textul art. 6 parag. 1 din Convenţie nu determină conţinutul material al acestei noţiuni în ordinea juridică a statelor contractante, acest conţinut urmând a fi definit nu prin calificarea dată acestei noţiuni în sistemele naţionale de drept, ci prin „efectele produse în dreptul in cauză", spre a se vedea dacă poate fi considerat sau nu un drept sau o obligaţie civilă, în sensul Convenţiei (*James ş.a. c. Regatului Unit*, §81; *Lithgow ş.a. c. Regatului Unit*, §192 şi *Pudas c. Suediei*, §30).

Curtea va aprecia, în cadrul controlului pe care-l exercită asupra respectării art. 6 parag. 1 din Convenţie de către autorităţile naţionale ale statelor contractante, „conţinutul dreptului" în litigiu prin raportare atât la dispoziţiile Convenţiei, cat şi la cele ale normelor naţionale de drept, prin luarea în considerare a „caracterului autonom" al noţiunii, orice altă soluţie riscând să conducă la rezultate incompatibile cu prevederile Convenţiei (*König c. Germaniei*, §89 şi *Ferrazzini c. Italiei*, §30).

Pentru ca art. 6 parag. 1 să devină aplicabil, sub aspect civil, este necesar a fi îndeplinite mai multe condiţii, şi anume: **a)** să existe o contestaţie cu privire la „un drept ce poate fi pretins", pus în valoare pe calea unei acţiuni în justiţie, în sistemul de drept intern; **b)** contestaţia să fie „reală şi serioasă", ea putând să privească atât existenţa dreptului, cât şi întinderea sau modurile în care se exercită; **c)** rezultatul procedurii să fie „direct şi nedeterminant" cu privire la existenţa dreptului (*Rolf Gustafson c. Suediei*, §38).

În ceea ce priveşte noţiunea de „acuzaţie în materie penală", art. 6 se aplică de la momentul la care, în cursul urmăririi penale, în sarcina unei persoane a fost reţinută săvârşirea unei infracţiuni.

Noţiunea de *acuzaţie* are un înţeles autonom în cadrul Convenţiei (*Deweer c. Belgiei*).

Acuzaţia reprezintă aducerea la cunoştinţa unei persoane de către autoritatea competentă a învinuirii sub aspectul săvârşirii unei infracţiuni sau îndeplinirea oricărui act ori luarea oricărei măsuri ce implică învinuirea unei persoane de comiterea unei infracţiuni şi afectează, în substanţă, iar nu numai formal, situaţia procesuală a persoanei respective (*Corigliano c. Italiei*).

Astfel, o persoană este acuzată de săvârşirea unei infracţiuni atunci când a fost arestată, i s-a adus la cunoştinţă învinuirea, au fost luate măsuri care afectau situaţia persoanei, de exemplu în situaţia indisponibilizării unor bunuri ori ridicarea imunităţii unei persoane care avea calitatea de membru al parlamentului (*Wemhoff c. Germaniei*; *Pedersen şi Baadsgaard c. Danemarcei*; *Eckle c. Germaniei*; *Funke c. Franţei* şi *Frau c. Italiei*).

Noţiunea de *materie penală* are, de asemenea, un înţeles autonom faţă de dreptul intern al statelor membre.

Curtea a stabilit în jurisprudenţa sa trei criterii de analizat pentru a determina dacă o faptă intră sub incidenţa legii penale în înţelesul Convenţiei: încadrarea juridică a faptei în dreptul intern al statului membru pârât; natura faptei; pedeapsa aplicabilă (*Engel ş.a. c. Olandei*).

Astfel, dacă în legea internă fapta este reglementată ca infracţiune, atunci art. 6 din Convenţie este aplicabil. În situaţia contrară, cauza va fi analizată prin prisma celorlalte două criterii alternative (*Ezeh şi Connors c. Regatului Unit* şi *Öztürk c. Germaniei*).

Curtea s-a pronunţat în sensul aplicării art. 6 din perspectiva „acuzaţiei în materie penală", în cauze privind fapte disciplinare ori contravenţionale sau fapte privind sistemul taxelor şi impozitelor (*Lauko c. Slovaciei*; *Bendenoun c. Franţei*; *Weber c. Elveţiei*; *Ezeh şi Connors c. Regatului Unit*; *Öztürk c. Germaniei* şi *Jussila c. Finlandei*).

Art. 6 din Convenţie este incident şi în cursul procesului aflat în apel sau recurs până la momentul rămânerii definitive a hotărârii privind fondul cauzei. Nu este, însă, aplicabil în timpul executării unei pedepse.

4. Garanţiile unui proces echitabil

4.1. Dreptul la o instanţă

Un stat parte la Convenţie nu ar putea, fără să înfrângă principiul care interzice „denegarea de dreptate", să suprime jurisdicţiile sale sau să sustragă competenţei acestora soluţionarea anumitor categorii de litigii civile, pe care să le încredinţeze unor organe executive, deoarece ar exista riscul arbitrariului, cu consecinţe grave, contrare dispoziţiilor Convenţiei. Art. 6 din Convenţie garantează fiecărei persoane dreptul ca o instanţă judiciară să soluţioneze orice contestaţie privitoare la drepturile şi obligaţiile sale civile ori în materie penală, consacrându-se, astfel, „dreptul la un tribunal", „dreptul de a-l sesiza" constituind unul dintre aspectele sale [*Philis c. Greciei (nr. 2)*, §59; *Golder c. Regatului Unit*; *Deweer c. Belgiei* şi *Anagnostopoulos c. Greciei*].

4.2. Dreptul la o instanță independentă și imparțială, stabilită prin lege

Expresia *stabilită de lege* privește nu numai baza legală a existenței și funcționării instanței, ci și compunerea formațiunii de judecată, în fiecare cauză în parte [Bîrsan, 2010, p. 469]; noțiunea de *lege* privește nu numai legislația referitoare la stabilirea și competența organelor judiciare, ci și orice altă dispoziție de drept intern a cărei nerespectare ar fi de natură să conducă la constatarea neregularității participării unui membru al completului de judecată la soluționarea cauzei, în special normele privind mandatul și incompatibilitatea magistraților (*Coeme ș.a. c. Belgiei*, §114).

Curtea a considerat necesar să definească conținutul sintagmei de „tribunal independent" [Bîrsan, 2010, p. 471], hotărând că trebuie luate în considerare următoarele elemente: modul de desemnare și durata mandatului membrilor care compun instanța; existența unei protecții adecvate împotriva presiunilor exterioare, posibilitatea de a se verifica dacă prezintă sau nu aparența de independență (*Cooper c. Regatului Unit*, §104 și *Langborger c. Suediei*).

Noțiunea de *imparțialitate* trebuie privită într-un dublu sens [Bîrsan, 2010, p. 475]: demersul subiectiv, respectiv încercarea de a se determina convingerea personală a unui judecător într-o anumită împrejurare, adică *imparțialitatea subiectivă* și demersul obiectiv, prin care se urmărește a se determina dacă judecătorul cauzei oferă garanții suficiente spre a se exclude, în persoana sa, orice bănuială legitimă, adică *imparțialitatea obiectivă* (*Piersack c. Belgiei*, §30 și *Hauschildt c. Danemarcei*, §46).

5. Garanțiile privind desfășurarea procedurii

(i) principiul egalității armelor: tratarea egală a părților pe toată durata desfășurării procedurii civile sau penale în fața unei instanțe, fără ca vreuna să fie avantajată în raport cu alta sau alte părți ale procesului (*Bulut c. Austriei*, §47; *Ankerl c. Elveției*, §38 și *Borgers c. Belgiei*).

Modificări legislative adoptate de autoritățile naționale, care influențează soluția ce poate fi pronunțată în anumite procese îndreptate împotriva statului, sunt analizate prin prisma principiului egalității armelor [*Stran Greek Refineries și Stratis Andreadis c. Greciei* și *Scordino c. Italiei (nr. 1)*].

(ii) audierea în prezența părților: dreptul părții de a se desfășura audierea în prezența sa și de a participa activ la ședința de judecată.

Acest drept este general extins în procesele penale, iar în cele civile în acele situații în care persoana și comportamentul părții sunt relevante

pentru soluţionarea fondului cauzei (*Colozza c. Italiei*; *Hermi c. Italiei*; *Goddi c. Italiei* şi *Stanford c. Regatului Unit*).

În cazul judecării unei cauze penale în absenţa acuzatului, autorităţile naţionale trebuie să depună diligenţe spre a-l informa pe acesta despre proces, chiar dacă în final nu reuşesc să-l localizeze (*Colozza c. Italiei*). O altă situaţie care poate interveni este acea în care acuzatul refuză să participe la proces, deşi are cunoştinţă despre desfăşurarea procedurii (*Sejdovic c. Italiei* şi *Medenica c. Elveţiei*).

Pe de altă parte, în situaţia judecării părţii în absenţa sa, aceasta trebuie să aibă posibilitatea de a obţine rejudecarea cauzei sale în prezenţa sa, cu excepţia situaţiilor în care acuzatul a refuzat să participe la proces sau s-a sustras de la judecată (*Poitrimol c. Franţei* şi *Einhorn c. Franţei*).

(iii) principiul contradictorialităţii: posibilitatea pentru părţile la un proces civil sau penal de a avea cunoştinţă şi de a formula concluzii în legătură cu toate probele administrate şi incidentele procedurale invocate în cursul procedurii (*Vermeulen c. Belgiei* şi *Barberà, Messegué şi Jabardo c. Spaniei*).

Dreptul la o procedură contradictorie implică, în esenţă, posibilitatea pentru părţile unui proces penal, civil sau disciplinar de a lua cunoştinţă de toate piesele şi observaţiile prezentate judecătorului de natură să-i influenţeze decizia, şi de a le discuta (*Ruiz-Mateos c. Spaniei*, §63). Sarcina judecătorului este de a veghea ca toate elementele susceptibile să influenţeze soluţionarea pe fond a litigiului să facă obiectul unei dezbateri în contradictoriu între părţi (*Barberà, Messegué şi Jabardo c. Spaniei*).

(iv) administrarea probelor: nu sunt impuse anumite reguli de admisibilitate şi administrare a probelor în cursul procesului desfăşurat în faţa instanţelor naţionale.

Nu este rolul Curţii de a determina care probe sunt admisibile într-un proces. Revine statelor membre să stabilească normele de procedură privind administrarea şi examinarea probelor (*Schenk c. Elveţiei*). Curtea va examina dacă procedura civilă sau penală desfăşurată în faţa autorităţilor naţionale judiciare este, în ansamblul ei, echitabilă (*Jalloh c. Germaniei*).

(v) prezumţia de nevinovăţie: este garantată prin art. 6 parag. 2 din Convenţie ca o parte importantă a dreptului la un proces echitabil.

Semnificaţia termenului este expusă în cauza *Barberà, Messegué şi Jabardo c. Spaniei*: în exercitarea atribuţiilor lor, autorităţile judiciare naţionale nu trebuie să pornească de la ideea preconceputâ în sensul că

persoana acuzată a comis faptele penale reţinute în sarcina sa. Orice dubiu profită acuzatului, sarcina probei revenind acuzării.

(vi) principiul administrării nemijlocite a probelor: posibilitatea acuzatului de a confrunta martorii în faţa judecătorului care va soluţiona fondul cauzei civile sau penale.

Totuşi, acest principiu nu este aplicat cu aceeaşi stricteţe atunci când este vorba de audierea unui martor a cărei declaraţie nu este hotărâtoare pentru cauză (*P.K. c. Finlandei*).

De asemenea, acuzatul trebuie să aibă posibilitatea de a fi ascultat de către instanţa de judecată asupra faptelor care i se impută (*Constantinescu c. României*).

(vii) libertatea acuzatului de a nu se incrimina: o persoană are dreptul de a nu da nicio declaraţie în cursul procesului penal şi de a nu se incrimina cu privire la comiterea faptei reţinute în sarcina sa (*Saunders c. Regatului Unit*).

(viii) dreptul persoanei de a-i fi examinată cauza în mod adecvat: obligaţia instanţelor naţionale de a examina în mod efectiv argumentele relevante ale părţilor şi probele administrate (*Kraska c. Elveţiei*; *Kuznetsov ş.a. c. Rusiei*; *Pronina c. Ucrainei* şi *Dulaurans c. Franţei*).

(ix) publicitatea procedurii: caracterul public al procedurilor este menit să asigure un proces echitabil prin protejarea justiţiabililor împotriva unor decizii arbitrare şi permiţând societăţii să controleze administrarea justiţiei.

Alături de exigenţa pronunţării publice a hotărârilor, dezbaterile publice urmăresc informarea publicului, în special prin intermediul presei, dar şi asigurarea acestuia că justiţia se face la vedere. Prin aceasta, se contribuie la asigurarea încrederii în justiţie (*Pretto ş.a. c. Italiei*, §21; *Sutter c. Elveţiei*, §26; *Ekbatani c. Suediei*, §55 şi *Helmers c. Suediei*, §§33-36).

Din contră, pronunţarea hotărârii judecătoreşti în şedinţă publică nu intră sub incidenţa excepţiilor prevăzute de art. 6 parag. 1 din Convenţie. Totuşi, sintagma *pronunţată în şedinţă publică* a fost interpretată de Curte cu un oarecare grad de flexibilitate. Nu este necesar a se pronunţa în şedinţă publică întregul text al hotărârii, ci numai partea operativă – minuta (*Lamanna c. Austriei*).

Este suficient din perspectiva Convenţiei ca hotărârea să fie pusă la dispoziţia publicului la registratura sau arhiva instanţei, chiar dacă nu a fost pronunţată oral în şedinţă publică (*Pretto ş.a. c. Italiei*).

Publicul poate fi exclus de la şedinţele de judecată ale unui proces în temeiul motivelor expuse exhaustiv în art. 6 parag. 1 din Convenţie.

Bunea, D. Călin

(x) oralitatea procedurii: dreptul la o procedură orală reprezintă un principiu fundamental cuprins în art. 6 parag. 1 din Convenţie şi este o consecinţă a drepturilor prevăzute în art. 6 parag. 3 lit. c), d) şi e) din Convenţie.

Se aplică atât şedinţelor publice de judecată, cât şi şedinţelor în camera de consiliu (*Jussila c. Finlandei*, *Ekbatani c. Suediei* şi *Jan-Ake Andersson c. Suediei*).

O persoană poate renunţa la invocarea dreptului său la o procedură orală, dacă renunţarea reprezintă voinţa sa liberă şi neechivocă şi nu pune în discuţie interese publice importante (*Hakansson şi Sturesson c. Suediei*).

(xi) termenul rezonabil: este necesar ca justiţia să fie administrată fără întârzieri de natură a-i compromite eficacitatea şi credibilitatea, statul fiind responsabil pentru activitatea serviciilor sale, inclusiv autorităţile judiciare (*Moreira de Azevedo c. Portugaliei*; *Todorov c. Bulgariei* şi *Rezette c. Luxemburgului*).

(xii) motivarea hotărârilor: dreptul la un proces echitabil presupune, în principiu, motivarea hotărârilor, întrucât justiţiabilii trebuie să se convingă că s-a făcut dreptate şi că judecătorul a examinat probele administrate, iar enunţarea problemelor de drept şi de fapt pe care judecătorul s-a întemeiat trebuie să-i permită justiţiabilului să aprecieze şansele de succes ale unui recurs (*Hadjianastassiou c. Greciei*, §33).

(xiii) res judicata: o hotărâre judecătorească definitivă trebuie să fie ireversibilă în conformitate cu principiul securităţii juridice (*Brumărescu c. României*).

6. Alte aspecte în materie civilă

Neacordarea asistenţei gratuite poate fi o ingerinţă în echitatea procedurii şi în anumite cauze civile, în funcţie de circumstanţele concrete ale acestora (*A.W. Webb c. Regatului Unit*).

Incompetenţa evidentă a avocatului poate să ridice probleme cu privire la echitatea procedurii în cazul în care instanţa nu a luat nici o măsură (*Soltikow c. Germaniei*).

Responsabilitatea unui stat pe terenul dreptului la un proces echitabil poate fi declanşată şi de punerea în executare a unei hotărâri pronunţate în străinătate (într-un stat care nu e parte la Convenţie), în măsura în care persoana interesată nu poate contesta în procedura de *exequatur* echitatea procedurii desfăşurată în străinătate (*Pellegrini c. Italiei*).

Suspendarea unui termen de prescripţie pe durata vacanţei judecătoreşti trebuie să opereze în favoarea ambelor părţi într-un litigiu (*Platakou c. Greciei*).

7. Garanţii suplimentare în procesele penale

(i) dreptul de a fi informat asupra acuzaţiei: art. 6 parag. 3 lit. a) din Convenţie impune autorităţilor naţionale obligaţia ca o persoană acuzată de săvârşirea unei infracţiuni să fie informată, în termenul cel mai scurt, într-o limbă pe care o înţelege şi în mod amănunţit, despre natura şi cauza acuzaţiei aduse împotriva sa.

Această garanţie se suprapune cu garanţia reglementată prin art. 5 parag. 2 din Convenţie care prevede un drept similar al persoanei arestate preventiv. Însă, în vreme ce art. 5 parag. 2 din Convenţie se invocă în cadrul unei contestaţii împotriva detenţiei provizorii, art. 6 parag. 3 lit. a) din Convenţie oferă acuzatului posibilitatea de a lua la cunoştinţă de informaţiile necesare pentru a răspunde acuzaţiilor.

În jurisprudenţa sa, Curtea nu a insistat cu privire la interpretarea noţiunii de *informare în termenul cel mai scurt*, urmând a se aprecia în funcţie de circumstanţele fiecărei cauze (*Kamasinski c. Austriei*).

Natura acuzaţiei o reprezintă încadrarea juridică dată faptei penale, infracţiunea reţinută în sarcina acuzatului (*Pelissier şi Sassi c. Franţei*).

Cauza acuzaţiei constă în faptele stabilite ca fiind comise de acuzat şi în baza cărora a fost formulată învinuirea (*Pelissier şi Sassi c. Franţei*).

Noţiunea de *informare în mod amănunţit* nu are o interpretare strictă în jurisprudenţa Curţii şi se referă, în general, la informarea acuzatului cu privire la faptele materiale de care este învinuit. Detalierea faptelor poate varia, însă informaţiile comunicate persoanei acuzate trebuie să fie suficiente pentru ca aceasta să înţeleagă întinderea acuzaţiilor şi să-şi pregătească apărarea (*Kyprianou c. Ciprului*).

Informarea trebuie făcută în limba pe care acuzatul o înţelege, autorităţile având obligaţia să asigure traducerea pe cheltuiala lor (*Brozicek c. Italiei*).

(ii) dreptul la timp şi înlesniri necesare pregătirii apărării: art. 6 parag. 3 lit. b) din Convenţie garantează unei persoane învinuite de săvârşirea unei infracţiuni timp şi înlesniri necesare pregătirii apărării (*Can c. Austriei*).

În ceea ce priveşte timpul necesar pregătirii apărării, această garanţie protejează acuzatul de un proces soluţionat cu o rapiditate nejustificată în detrimentul drepturilor sale procesuale (*Kröcher şi Möller c. Elveţiei*). Timpul acordat acuzatului va depinde de particularităţile concrete ale

fiecărei cauze (*Mattick c. Germaniei*). Factori relevanți sunt: complexitatea cauzei, stadiul procedurii, faptul că acuzatul își face singur apărările, desemnarea unui apărător din oficiu sau alegerea unui avocat de către acuzat (*Öcalan c. Turciei*; *Kremzow c. Austriei*; *Galstyan c. Armeniei* și *Campbell și Fell c. Regatului Unit*).

În ceea ce privește înlesnirile necesare pregătirii apărării, această garanție include dreptul acuzatului de a avea acces la un avocat în timpul procesului spre a-și pregăti apărarea. Persoana aflată în detenție trebuie să aibă posibilitatea de a primi vizita avocatului său în condiții de confidențialitate (*Can c. Austriei* și *Goddi c. Italiei*). Totodată, se recunoaște dreptul acuzatului de a i se pune la dispoziția sa de către autorități toate documentele privind cauza penală, inclusiv acele elemente care pot duce la achitarea sa ori la reducerea pedepsei (*Jespers c. Belgiei*).

(iii) dreptul acuzatului de a se apăra el însuși sau de a fi asistat de un apărător ales de el: art. 6 parag. 3 lit. c) din Convenție garantează dreptul acuzatului la apărare în tot cursul procesului penal.

Persoana acuzată se poate apăra ea însești, însă în anumite situații, în interesul justiției, trebuie asistată sau reprezentată de un avocat (*Correia de Matos c. Portugaliei*).

De asemenea, o persoană acuzată este îndreptățită de a beneficia de asistență juridică din partea unui avocat ales sau desemnat de autorități din oficiu atunci când, potrivit legii interne, este obligatorie prezența unui apărător (*Poitrimol c. Franței*).

În situația în care o persoană nu dispune de mijloacele necesare remunerării unui apărător, aceasta poate fi asistat gratuit de un avocat din oficiu, atunci când interesele justiției o cer (*Pakelli c. Germaniei* și *Benham c. Regatului Unit*).

Dreptul la apărare garantat prin art. 6 parag. 3 lit. c) din Convenție trebuie să fie efectiv. Pe de altă parte, statului nu i se poate reproșa modul de organizare a apărării de către avocatul părții (*Kamasinski c. Austriei*).

(iv) dreptul de a audia martorii apărării sau de a solicita audierea martorilor acuzării: art. 6 parag. 3 lit. d) din Convenție garantează unei persoane acuzate de săvârșirea unei infracțiuni dreptul să audieze sau să solicite audierea martorilor acuzării și să obțină citarea și audierea martorilor apărării în aceleași condiții ca și martorii acuzării.

Această garanție se aplică procesului în cursul judecării la fond sau în căile de atac. Nu este incidentă, în general, în faza de urmărire penală (*X. c. Germaniei* și *Ferrari-Bravo c. Italiei*).

Dreptul de a audia martorii acuzării în faţa judecătorului fondului reprezintă un element – cheie al garanţiei instituite prin art. 6 parag. 3 lit. d) din Convenţie.

În ceea ce priveşte admisibilitatea probei cu martori, Curtea a statuat regula rolului primordial al instanţelor naţionale în aprecierea pertinenţei probelor propuse de părţi, precum şi rolul excepţional al Curţii de a examina puterea discreţionară a instanţelor naţionale în această materie (*Vidal c. Belgiei*).

(v) dreptul la interpret: art. 6 parag. 3 lit. e) din Convenţie să fie asistat gratuit de un interpret, dacă nu înţelege sau nu vorbeşte limba folosită la audiere.

Revine statului membru, pe cheltuiala sa, de a asigura serviciile unui interpret, ca o parte a înlesnirilor necesare oferite acuzatului ca parte a procesului echitabil, în toate fazele acestuia.

Asistenţa interpretului are în vedere atât traducerea documentelor din dosarul cauzei, cât şi interpretarea declaraţiilor orale şi a dezbaterilor din sala de judecată (*Kamasinski c. Austriei*).

8. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 355 şi urm.; *D. Bogdan, M. Selegean*, Drepturi şi libertăţi fundamentale în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului, p. 196 şi urm.; *R. Chiriţă*, Dreptul la un proces echitabil, p. 11 şi urm.; *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre (dir.)*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 804-810; *D. Chagnollaud, G. Drago*, Dictionnaire des droits fondamentaux, p. 465; *I. Lasagabaster Herrarte (dir.)*, Convenio europeo de derechos humanos: comentario sistematico, p. 207-209; *J.-F. Renucci*, Droit européen des droits de l'homme. Contentieux européen, p. 244-246; *D.J. Harris, M. O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 202 şi urm.; *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights, p. 81 şi urm.

Surse online: (75)

Publicitatea procedurii

Dreptul părţilor de a beneficia de dezbateri publice şi de pronunţarea publică a hotărârii.

Fr. *publicité*
Eng. *publicity*

1. Noţiune şi reglementare

Caracterul public al procedurilor este menit să asigure un proces echitabil prin protejarea justiţiabililor împotriva unor decizii arbitrare şi permiţând societăţii să controleze administrarea justiţiei. Alături de exigenţa pronunţării publice a hotărârilor, dezbaterile publice urmăresc informarea publicului, în special prin intermediul presei, dar şi asigurarea acestuia că justiţia se face la vedere. Prin aceasta, se contribuie la asigurarea încrederii în justiţie (*Pretto ş.a. c. Italiei*, §21; *Sutter c. Elveţiei*, §26; *Ekbatani c. Suediei*, §55; *Helmers c. Suediei*, §§33-36; *Begu c. Românei*).

Publicitatea procedurii este exprimată în următoarele *texte internaţionale*: art. 6 parag. 1 din Convenţie; art. 10 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului; art. 14 parag. 1 din Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice.

În plan intern, este reglementată, spre exemplu, prin: art. 17 C.proc.civ.; art. 290 C.proc.pen.

2. Aplicaţii

Textul art. 6 parag. 1 din Convenţie conţine o dublă exigenţă: publicitatea dezbaterilor şi a pronunţării hotărârii.

Publicitatea dezbaterilor se apreciază *in concreto*, în lumina întregii proceduri şi în funcţie de circumstanţele concrete ale cauzei (*Sutter c. Elveţiei*, §26; *Le Compte, Van Leuven şi De Meyere c. Belgiei*, §§59-61).

Dezbaterile publice în căile de atac pot îndrepta lipsa acestora în primă instanţă, cu condiţia ca instanţa de recurs să beneficieze de plenitudine de jurisdicţie (*Le Compte, Van Leuven şi De Meyere c. Belgiei*, §§59-61).

În măsura în care la judecata pe fond reclamantul a beneficiat de dezbateri publice, faptul că, în faţa instanţei de recurs competente să judece doar dreptul aplicabil, procedura nu este publică nu conduce în mod necesar la încălcarea art. 6 (*Jan-Ake Andersson c. Suediei*; *Fejde c. Suediei*; *Axen c. Germaniei*, §§28-29; *Forcellini c. San Marino*, §34).

D. Călin, Vasiescu

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Într-o procedură care se derulează în faţa primei şi singurei instanţe, dreptul fiecărei persoane la un proces public, în sensul art. 6 parag. 1 din Convenţie, implică „dreptul la o şedinţă publică", afară dacă circumstanţe excepţionale nu justifică desfăşurarea ei „cu uşile închise" (*Göç c. Turciei*, §47).

Caracterul public al dezbaterilor poate suferi anumite limitări. Instanţele naţionale se bucură de o importantă marjă de apreciere, pe care Curtea se consideră competentă să o cenzureze (*Albert şi Le Compte c. Belgiei*; *Diennet c. Franţei*).

Organizarea sistematică de dezbateri ar putea constitui un obstacol în privinţa diligenţei deosebite cerute în materie de litigii privind securitatea socială, împiedicând, în cele din urmă, respectarea „termenului rezonabil" al procedurii prevăzut în mod expres de art. 6 parag. 1 din Convenţie (*Schuler-Zgraggen c. Elveţiei*, §58).

Absenţa publicităţii într-o procedură disciplinară privitoare la suspendarea dreptului exercitării profesiunii medicale poate fi justificată, din moment ce persoana interesată „nu a solicitat o asemenea publicitate" (renunţare tacită la drept), aşa încât ea nu se poate pretinde victima încălcării dreptului invocat ulterior (*Guenoun c. Franţei*).

O procedură de autorizare a exercitării unei căi de atac consacrate exclusiv unor probleme de drept nu şi de fapt (procedură cunoscută în unele sisteme de drept personal al statelor contractante), poate îndeplini condiţiile art. 6 parag. 1 din Convenţie, chiar dacă în instanţa de apel sau de casaţie reclamantul nu a avut posibilitatea să se exprime în persoană în faţa judecătorilor (*Jan-Ake Andersson c. Suediei*; *K.D.B. c. Olandei*, §39).

În cadrul unei proceduri privind un litigiu de familie, având drept obiect cererea tatălui de a avea legături personale cu fiul său din afara căsătoriei, din pricina absenţei expertizei psihologice şi ţinând seama de împrejurarea că instanţa de apel nu a examinat apelul reclamantului in şedinţă publică, Curtea a apreciat că această cale de atac punea probleme de drept, „şi de fapt" ce nu puteau fi soluţionate satisfăcător pe baza probelor scrise de care dispunea tribunalul, astfel că a considerat că, luată, în ansamblu, procedura în cauză nu a îndeplinit exigenţele de echitate şi de publicitate prevăzute de art. 6 parag. 1 din Convenţie (*Elsholz c. Germaniei*, §66).

În acelaşi timp, publicitatea şedinţei presupune că aspectele esenţiale ale oricărui litigiu purtând asupra temeiniciei unei *acuzaţii în materie penală* trebuie să fie examinate şi dezbătute în mod public (*Ekbatani c. Suediei*; *Axen c. Germaniei*; *Sutter c. Elveţiei*). Dacă o jurisdicţie de

apel este competentă să examineze integral cauza, atât în fapt, cât şi în drept, putând să dea o nouă interpretare a probelor administrate în prim grad şi să stabilească vinovăţia sau nevinovăţia celui în cauză, exigenţele de echitate impun ca dezbaterile să fie publice şi acuzatului să i se ofere posibilitatea rezonabilă să se prezinte la şedinţa de judecată pentru a-şi prezenta apărările, în caz contrar art. 6 parag. 1 din Convenţie este încălcat (*Ekbatani c. Suediei*). În schimb, dacă în faţa instanţelor de fond, care au statuat asupra existenţei faptelor şi a vinovăţiei acuzatului, şedinţele au fost publice, absenţa publicităţii în recurs, când instanţa de recurs este chemată să examineze cauza numai în drept, nu atrage violarea art. 6 din Convenţie (*Axen c. Germaniei*; *Engel ş.a. c. Olandei*). Totodată, nu este afectat art. 6 din Convenţie dacă la două termene de judecată în prim grad şedinţa a fost nepublică, cât timp toate celelalte şedinţe în primă instanţă şi în căile de atac au fost publice, iar aceste instanţe au beneficiat de plenitudine de competenţă (*Begu c. României*).

Art. 6 parag. 1 din Convenţie admite o serie de excepţii de la publicitatea şedinţei, în prezenţa cărora accesul în sala de şedinţă al presei şi al publicului poate fi interzis sau restrâns pe întreaga durată a judecăţii sau a unei părţi a acesteia. Din maniera în care este redactat acest text, s-ar părea că excepţiile vizează doar publicitatea pronunţării hotărârii, însă Curtea a admis că acestea se aplică în egală măsură şi dezbaterilor (*Campbell şi Fell c. Regatului Unit*). În orice caz, dezbaterile cu uşile închise pot avea loc doar în circumstanţe excepţionale, justificate de protecţia moralităţii, a ordinii publice ori a securităţii naţionale într-o societate democratică, sau de protecţia intereselor minorilor, a vieţii private a părţilor la proces ori a intereselor justiţiei (*Scarth c. Regatului Unit*; *Serre c. Franţei*; *Stallinger şi Kuso c. Austriei*; *Exel c. Republicii Cehe*; *Yakovlev c. Rusiei*).

Suplimentar acestor excepţii, Curtea a admis că dreptul la publicitatea procedurii este un drept la care se poate renunţa, expres sau tacit, cu condiţia ca renunţarea să fie făcută într-o manieră neechivocă şi să nu existe un interes public important în desfăşurarea publică a dezbaterilor (*Albert şi Le Compte c. Belgiei*; *Håkansson şi Sturesson c. Suediei*, §66; *Schuler-Zgraggen c. Elveţiei*, §58; *Zumbotel c. Austriei*, §34).

Pronunţarea publică a hotărârii nu poate fi supusă vreunei restricţii (*Campbell şi Fell c. Regatului Unit*, §89). Afişarea hotărârii instanţei de recurs la grefă, într-un loc accesibil publicului, publicarea hotărârii într-un buletin oficial sau publicarea acesteia pe internet – mijloc de comunicare modern şi uşor accesibil publicului, mai puţin costisitor şi rapid, pot fi

conforme cu art. 6 din Convenţie (*Pretto ş.a. c. Italiei*, §§21-27; *Axen c. Germaniei*, §30). Acest fapt presupune ca textul integral al hotărârii să poată fi consultat de orice persoană, fără ca aceasta să fie obligată să dovedească existenţa unui interes legitim (*Werner c. Austriei şi Szücs c. Austriei*).

3. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 517 şi urm.; *D. Bogdan, M. Selegean*, Drepturi şi libertăţi fundamentale în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului, p. 252-254; *R. Chiriţă*, Dreptul la un proces echitabil, p. 230-234; *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre (dir.)*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 808; *D. Chagnollaud, G. Drago*, Dictionnaire des droits fondamentaux, p. 465; *I. Lasagabaster Herrarte (dir.)*, Convenio europeo de derechos humanos: comentario sistematico, p. 207-209; *J.-F. Renucci*, Droit européen des droits de l'homme. Contentieux européen, p. 290-291; *F. Kuty*, Justice pénale et procès équitable, vol. I, p. 712 şi urm.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Radiere de pe rol

Măsura prin care Curtea Europeană a Drepturilor Omului, după sesizarea sa cu o plângere (prin înregistrarea unei cereri pe rolul său), se dezinvestește fără pronunțarea asupra fondului cererii, din motive ce țin de atitudinea părții reclamante, de evoluția litigiului sau din alte motive obiective, care conduc la concluzia că nu se mai justifică judecarea plângerii.

Fr. *radiation du rôle*
Eng. *striking out applications*

1. Noțiune

Art. 37 parag. 1 din Convenție prevede că, în orice stadiu al procedurii, Curtea poate decide radierea de pe rol a unei cereri atunci când circumstanțele permit să se conchidă că:

(i) reclamantul nu dorește să o mai mențină; sau

(ii) litigiul a fost soluționat; sau

(iii) din orice alt motiv constatat de Curte, continuarea examinării cererii nu se mai justifică.

Totuși, Curtea continuă examinarea cererii dacă respectarea drepturilor omului garantate prin convenție și prin protocoalele sale o impune (art. 37 parag. 1 partea finală).

Potrivit art. 37 parag. 2, Curtea poate hotărî reînscrierea pe rol a unei cereri atunci când ea consideră că împrejurările o justifică.

Radierea de pe rol se poate dispune atât în stadiul examinării admisibilității unei cereri, cât și în acela al analizei fondului ei, din moment ce se menționează expres că o cerere poate fi radiată de pe rol „în orice stadiu al procedurii". Întrucât textul nu face distincție între cererile individuale și cele interstatale, rezultă că radierea de pe rol se aplică ambelor categorii de cereri; în cazul celor din urmă există, totuși, unele deosebiri privitoare la procedura aplicabilă radierii de pe rol, detaliată în Regulamentul Curții (art. 43), în sensul că este necesar ca și cealaltă parte contractantă („chemată în judecată") să accepte desistarea statului reclamant. Există posibilitatea ca statul pârât să nu fie de acord cu retragerea acțiunii și să insiste pentru continuarea examinării ei de către Curte, spre a dovedi, eventual, că nu au fost comise încălcările invocate prin plângere.

2. Aplicabilitate

Cazurile în care Curtea Europeană poate dispune radierea de pe rol, astfel cum au fost dezvoltate în jurisprudenţa sa şi analizate în literatura de specialitate [Bîrsan, 2010, p. 1407-1422], sunt următoarele:

2.1. Reclamantul înţelege să nu-şi mai menţină cererea [art. 37 parag. 1 lit. a)]

În sistemul actual al Convenţiei, care are în centrul său recursul individual, fără a-l ignora pe cel interstatal, instanţa europeană este sesizată, pe temeiul art. 33 sau al art. 34 din Convenţie, cu o adevărată *cerere de chemare în judecată*, al cărei titular este *reclamantul*, fie un stat sau mai multe state contractante în cazul cererilor interstatale (art. 33), fie o persoană fizică, o organizaţie neguvernamentală sau o asociaţie ori un „grup de particulari", în ipoteza unei acţiuni individuale (art. 34).

Cererea de renunţare la acţiune se trimite grefei Curţii, fiind suficient un înscris sub semnătură privată, fără alte formalităţi, însă este necesar ca manifestarea de voinţă a reclamantului în acest sens să fie expresă.

Prin raportare la noţiunile de drept procesual intern al statelor contractante, desistarea reclamantului presupune renunţarea sa la acţiune; nicio clipă *nu se poate pune problema renunţării la exerciţiul drepturilor şi libertăţilor garantate de Convenţie* [Bîrsan, 2010, p. 1407]. Întrucât printr-o cerere individuală reclamantul urmăreşte încetarea încălcărilor drepturilor sale garantate de Convenţie şi obţinerea reparaţiei adecvate, acesta poate renunţa la acţiunea ea dacă a primit satisfacţie pe plan intern (*Celik c. Franţei*) ori este gata să o primească (*Moosbrugger c. Austriei*), astfel că nu mai înţelege să continue.

Principiul disponibilităţii permite formularea unei astfel de cereri, indiferent de motivele personale ale reclamantului, însă acestea vor fi supuse controlului instanţei europene, care poate decide continuarea examinării cererii, dacă „respectarea drepturilor omului garantate de Convenţie o impune". De asemenea, dacă a luat act de renunţarea reclamantului la cerere, Curtea poate dispune reînscrierea acesteia pe rol „atunci când apreciază că circumstanţele impun o asemenea măsură" (art. 37 parag. 2). Acest control era necesar, deoarece desistarea trebuie să fie voluntară, liberă de orice presiuni exercitate de autorităţile statale asupra reclamantului, cu scopul de a-l determina să renunţe la cerere.

Pe cale jurisprudenţială a fost consacrată şi o formă de *renunţare tacită la acţiune.* Potrivit art. 44C din Regulamentul Curţii, atunci când o parte nu transmite instanţei europene probele sau informaţiile pe care ea

le-a solicitat sau atitudinea sa exprimă *dezinteresul pentru participarea activă la procedură*, Curtea „poate trage concluziile care se impun dintr-un asemenea comportament". Spre exemplu, dacă reclamantul nu răspunde la o scrisoare trimisă de Curte prin care i se solicită, într-un termen determinat, anumite informaţii sau răspunsul la observaţiile depuse de guvern în acea cauză, în practică, acestuia i se trimite o a doua scrisoare cu confirmare de primire, scrisoarea prin care grefa îi aduce la cunoştinţă expirarea termenului acordat, atrăgându-i-se atenţia că, în caz de nemotivare a întârzierii sale şi de persistare în a rămâne în pasivitate, Curtea poate decide radierea cauzei de pe rol [Bîrsan, 2010, p. 1408]. În ipoteza în care reclamantul nu răspunde la această scrisoare, Curtea poate dispune din oficiu radierea cauzei de pe rol (*Liuba c. României*, 29.07.2003), iar în cazul în care, ulterior, reclamantul justifică întârzierea răspunsului său, prin motive a căror temeinicie este apreciată în mod suveran de instanţa europeană, se poate dispune, pe temeiul art. 37 parag. 2 din Convenţie, reînscrierea cauzei pe rol şi continuarea examinării ei (*Liuba c. României*, 17.02.2005).

În cazul în care reclamantul solicită radierea cererii sale ca urmare a reglementării amiabile a litigiului, prin aplicarea dispoziţiilor art. 38 din Convenţie, instanţa europeană face aplicaţia atât a prevederilor art. 37 parag. 1 lit. a), deoarece reclamantul nu mai doreşte să continue acţiunea sa, cât şi a celor cuprinse în art. 37 parag. 1 lit. b), deoarece, ca urmare a înţelegerii amiabile prin care guvernul se obligă, de regulă, pe de o parte, la a lua anumite măsuri de ordin individual sau general, de natură a evita producerea, în viitor, a altor încălcări de genul celor invocate în cauza respectivă şi, pe de altă parte, la plata unei sume de bani către reclamant cu titlu de despăgubiri pentru încălcarea dreptului său garantat de Convenţie, Curtea constată că litigiul a fost stins.

Dacă reclamantul nu indică în mod expres în declaraţia sa de acceptare a reglementării amiabile a litigiului faptul că înţelege să renunţe la cerere, instanţa europeană va putea dispune radierea cererii de pe rol *numai* pe temeiul art. 37 parag. 1 lit. b), constatând că litigiul dintre părţi este stins (*Spisăk c. Slovaciei*; *Vogel c. României*).

2.2. Curtea constată că litigiul a fost soluţionat [art. 37 parag. 1 lit. b)] Pe parcursul judecării cererii, în orice fază a procedurii, este posibil să intervină anumite acte ale guvernului sau înţelegeri ale părţilor, din care Curtea să poată ajunge la concluzia că litigiul dintre părţi a fost soluţionat, astfel că, pe temeiul art. 37 parag. 1 lit. b), ea va lua act de această

B.C.U. M. EMINESCU IAŞI

împrejurare, şi, în consecinţă, va dispune radierea cererii de pe rol. Curtea a statuat, *cu valoare de principiu*, în *Pisano c. Italiei*, că pentru a putea decide că litigiul este soluţionat în sensul art. 37 parag. 1 lit. b) din Convenţie şi că, astfel, menţinerea cererii reclamantului nu se mai justifică în mod obiectiv, este necesar să examineze, *pe de o parte*, problema de a se şti dacă faptele despre care reclamantul se plânge prin cererea sa persistă sau nu şi, *pe de altă parte*, dacă acele consecinţe ce ar fi putut rezulta dintr-o eventuală încălcare a Convenţiei au fost înlăturate. Această modalitate de a analiza situaţia dintr-o cauză, pentru ca, eventual, instanţa europeană să poată constata „soluţionarea litigiului" ce formează obiectul acelei cauze, reflectă însăşi structura mecanismului de control al Convenţiei, care prevede că instanţa europeană trebuie să adopte o *decizie sau o hotărâre motivată* referitoare la împrejurarea dacă faptele contestate *au devenit conforme cu dispoziţiile Convenţiei* şi, dacă aşa stau lucrurile, să verifice în ce măsură a fost acordată reclamantului o „satisfacţie echitabilă" pe temeiul art. 41 din Convenţie (*Pisano c. Italiei*).

În multe situaţii, Curtea face aplicarea dispoziţiilor art. 37 parag. 1 lit. b) prin a constata că litigiul a fost soluţionat în urma unei *înţelegeri amiabile*, ca urmare a exprimării voinţei părţilor în acest sens, astfel cum dispune art. 39 din Convenţie.

In acelaşi timp, din jurisprudenţa Curţii a rezultat că, în alte situaţii, ea ajunge la concluzia soluţionării litigiului dintre părţi în sensul art. 37 parag. 1 lit. b) din Convenţie în urma unor dezbateri contradictorii, *chiar şi atunci când reclamantul continuă a-şi susţine pretenţiile*, fie în sensul că încălcarea dreptului său garantat de Convenţie de către autorităţile statale pe care o alegă prin cererea sa nu a încetat, fie că nu a primit „satisfacţia echitabilă" adecvată; după cum este posibil ca, deşi statul în cauză susţine contrariul, reclamantul să pretindă că nu sunt întrunite ambele condiţii [Bîrsan, 2010, p. 1411]. Însă, şi în asemenea situaţii, în urma propriei sale analize a datelor speţei şi a susţinerilor părţilor, este posibil ca instanţa europeană să ajungă la concluzia că litigiul dintre părţi a fost soluţionat, dispunând, astfel, radierea cererii de pe rol, pe temeiul art. 37 parag. 1 lit. b) (*Christine Leblon c. Belgiei*; *Pisano c. Italiei*; *Bilasi-Ashri c. Austriei*).

Din punct de vedere formal, trebuie precizat că instanţa europeană pronunţă o *decizie* în faza examinării admisibilităţii cererii (*Rusu c. României*) respectiv o *hotărâre* atunci când cererile au fost deja declarate admisibile (*Abdulkadir Aydin ş.a. c. Turciei*) – *de radiere de pe rol*, care trebuie să conţină o scurtă expunere a faptelor cauzei şi motivele

pentru care instanța europeană este îndreptățită a constata soluționarea litigiului (art. 43 alin. 3 din Regulamentul Curții).

2.3. Existența oricărui alt motiv ce nu mai justifică a fi continuată examinarea cererii [art. 37 parag. 1 lit. c)]

Art. 37 parag. 1 lit. c) din Convenție permite instanței europene să decidă radierea unei cereri de pe rol, în orice stadiu al procedurii, atunci când ea consideră că există un alt motiv decât cele analizate anterior ce justifică a nu mai continua examinarea acelei cereri, iar formularea se dovedește a fi una foarte cuprinzătoare.

Dacă delimitarea acestui caz de cel al scoaterii de pe rol a unei cereri ca urmare a renunțării reclamantului la acțiunea sa este evidentă, stabilirea unei deosebiri nete între constatarea soluționării litigiului și existența oricărui alt motiv ce numai justifică a fi continuată examinarea cererii este mai greu de realizat. Prin urmare, acest text a primit mai multe *dezvoltări jurisprudențiale* [Bîrsan, 2010, p. 1414 și urm.].

De exemplu, s-a făcut aplicarea art. 37 parag. 1 lit. c) în cazul în care reclamantul nu i-a mai contactat timp de 5 ani pe avocații săi, deși aceștia au continuat să îl reprezinte. În condițiile în care plângerea privea o procedură de expulzare, Curtea a considerat că reprezentanții reclamantului nu pot justifica în mod rezonabil continuarea examinării acesteia (*Ramzy c. Olandei*; *mutatis mutandis*, *Sevgi Erdoğan c. Turciei*).

Curtea a considerat că expirarea unui ordin de expulzare fără punerea sa în executare are ca efect naşterea dreptului reclamantului la o nouă procedură în dreptul intern, astfel că nu se mai justifică examinarea plângerii sale cu privire la pretinsa încălcare a art. 2 și 3 din Convenție în cazul deportării sale (*B.Z. c. Suediei*; *P.Z. ș.a. c. Suediei*).

În cazul în care guvernul face o *declarație unilaterală* prin care își asumă anumite obligații, unele de ordin general, altele numai față de reclamant, rol esențial în cadrul acestora din urmă având obligația de a-i plăti o anumită sumă cu titlu de despăgubiri, o asemenea „declarație" poate constitui un motiv de natură a conduce Curtea la a decide că nu se mai justifică continuarea examinării cererii, în sensul art. 37 parag. 1 lit. c) (*Ceka c. Albaniei*; *Donați c. Italiei*; *Prodan c. Republicii Moldova*).

Potrivit art. 43 parag. 4 din Regulamentul Curții, când o cerere a fost radiată de pe rol, va putea dispune cu privire la cheltuielile de judecată, inclusiv în sensul acordării acestora către reclamant (*P.Z. ș.a. c. Suediei*).

2.4. Repunerea cauzei pe rol (art. 37 parag. 2)

Reclamantul poate solicita Curții redeschiderea procedurii examinării cererii sale în cazul în care aceasta a fost scoasă de pe rol pentru unul din cazurile prevăzute de art. 37 parag. 1 din Convenție, dacă invocă intervenția ulterioară sau existența la momentul adoptării deciziei de scoatere de pe rol a cauzei a unor *circumstanțe excepționale.* Instanța europeană va aprecia *în mod suveran* dacă motivele invocate impun redeschiderea procedurii.

Deși până în prezent instanța europeană nu s-a confruntat cu o astfel de împrejurare, s-a afirmat în literatura de specialitate [Bîrsan, 2010, p. 1423 și urm.] că nu este de exclus ca statul care și-a asumat un anumit angajament de ordin general prin declarația sa unilaterală ce a constituit motiv al radierii cererii reclamantului de pe rol pe temeiul art. 37 parag. 1 lit. c) din Convenție să nu-l fi îndeplinit, astfel că reclamantul se vede nevoit să solicite redeschiderea procedurii examinării cauzei, urmând ca instanța europeană să aprecieze oportunitatea reînscrierii ei pe rol, în aplicarea dispozițiilor art. 37 parag. 2 din Convenție. Un astfel de remediu a fost indicat expres de Curte în considerentele hotărârii *Josipović c. Serbiei*, prin care s-a dispus radierea cauzei de pe rol ca urmare a unei declarații unilaterale, căreia reclamantul i s-a împotrivit.

În jurisprudența constantă a Curții și a fostei Comisii, a fost admisă reînscrierea pe rol a unei cereri în situația în care radierea ei a fost decisă pe baza unor fapte ce s-au dovedit ulterior inexacte (*Garcia Sanchez c. Spaniei; Meusburger c. Austriei*; *Ewing c. Regatului Unit*) sau atunci când reclamantul a reușit să probeze că el a trimis observațiile sale, ca răspuns la cele ale guvernului, dar acestea n-au ajuns niciodată la Curte (*Rosenauer c. Austriei*) ori că el nu a primit corespondența expediată de secretariatul fostei Comisii din motive de sănătate (*Z.M. c. Germaniei*) sau din cauza decesului apărătorului său (*M. c. Italiei*), fără, însă, ca aceste situații să se înscrie în limitele dispozițiilor art. 37 parag. 1 din Convenție.

Curtea a acceptat reînscrierea cauzei pe rol în temeiul art. 37 parag. 2 din Convenție în cazul în care reclamanta a invocat faptul că avocatul ei este culpabil de lipsa unui răspuns la scrisorile instanței europene și că a avut dificultăți majore în raporturile cu apărătorul ei. Practic, curtea nu a putut opune reclamantei în această cauză *culpa in eligendo*, având în vedere contextul relației cu avocatul său, însă ulterior reclamanta a omis din nou să răspundă la două scrisori consecutive ale grefei, motiv pentru care instanța europeană a dispus radierea cauzei de pe rol în aplicarea dispozițiilor art. 37 parag. 1 din Convenție (*Liuba c. României*, deciziile din 29.07.2003 și 17.02.2005).

Circumstanţele relaţiei reclamantului cu avocatul său au fost acceptate, în principiu, ca motiv de reînscriere a unei cauzei pe rol şi într-o altă cauză, în care reclamantul a susţinut că nu a fost informat despre radierea cererii sale de pe rol, deoarece fostul său avocat a părăsit cabinetul în care lucra fără a-l informa şi că, după ieşirea din închisoare, nu a fost în măsură să se informeze cu privire la procedura pe care o credea în derulare în faţa Curţii (*Schneider c. Germaniei*). În speţă, Curtea a considerat totuşi că reclamantul nu a explicat în mod suficient de ce nu a obţinut informaţiile privitoare la desfăşurarea procedurii de soluţionare a cererii sale decât la peste 3 ani de la eliberarea din detenţie. Curtea a înlăturat susţinerea reclamantului că fostul său avocat i-ar fi spus că procedura în faţa Curţii „putea dura un anumit timp", considerând că nu este de natură să justifice termenul în care reclamantul nu a întreprins nimic spre a obţine informaţiile pertinente. De asemenea, Curtea a reţinut că reclamantul a fost pus în libertate la câteva zile după comunicarea cererii sale guvernului, astfel că, la momentul adoptării deciziei de scoatere a cauzei sale de pe rol, el nu mai era de multă vreme în imposibilitate relativă de a se interesa de procedura în discuţie. Prin urmare, Curtea a concluzionat că reclamantul nu a dat dovadă de diligenta pe care trebuia, în mod normal, să o depună pentru a-şi asigura apărarea intereselor în faţa Curţii, motiv pentru care a fost respinsă solicitarea sa de reînscriere a cererii pe rol.

În ceea ce priveşte efectele reînscrierii cererii pe rol, trebuie precizat că acestea depind de „starea procedurii" examinării cauzei la momentul la care s-a dispus radierea cererii de pe rol. Astfel, dacă radierea a intervenit în faza de analiză a îndeplinirii condiţiilor de admisibilitate, instanţa europeană va decide, mai întâi, în privinţa admisibilităţii cererii; dacă radierea a intervenit în faza examinării fondului cererii, întrucât aceasta a fost deja declarată admisibilă, Curtea va continua cercetarea ei pe fond.

3. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1403-1425; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 906-907.

Rasism

Noţiunea de rasism înglobează opiniile, practicile şi acţiunile care reflectă convingerea că umanitatea este divizată în grupuri distincte din punct de vedere biologic şi că membrii unei anumite rase au trăsături care fac grupul ca întreg mai mult sau mai puţin dezirabil, inferior sau superior.

Fr. *racisme*
Eng. *racism*

1. Reglementări internaţionale în materie

Art. 14 din Convenţie; art. 2 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului; art. 2 din Pactul internaţional ONU cu privire la drepturile civile şi politice; art. 1 din Convenţia Internaţională pentru Eliminarea tuturor Formelor de Discriminări Rasiale adoptată de Adunarea Generală a Naţiunilor Unite la 21.12.1965; Directiva 2000/43/EC din 29.06.2000 pentru implementarea principiului egalităţii de tratament a persoanelor, indiferent de originea rasială sau etnică; Recomandarea de Politică Generală nr. 7 a Comisiei Europene împotriva rasismului şi intoleranţei (ECRI) cu privire la legislaţia naţională pentru combaterea rasismului şi a discriminării rasiale.

2. Aplicabilitate

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a identificat mai multe forme de exprimare care au a fi considerate ofensatoare şi contrare Convenţiei, printre care rasismul, xenofobia, antisemitismul, naţionalismul agresiv şi discriminarea minorităţilor şi a imigranţilor [a se vedea Recomandarea nr. R 97 (20) a Comitetului de Miniştri al Consiliului Europei].

Este foarte dificil de demarcat limita între o veritabilă şi serioasă incitare la extremism şi dreptul fiecărei persoane la exprimarea opiniei în mod liber, într-un mod de natură a vexa, şoca sau deranja pe cineva (*Handyside c. Regatului Unit*). Deoarece nu există o definiţie a „discursului urii" (*hate speech*), în jurisprudenţa Curţii au fost stabilite mai multe criterii care să permită o concluzie în acest sens, astfel încât să fie exclusă o faptă de la protecţia recunoscută *libertăţii de exprimare* (art. 10 din Convenţie) şi *libertăţii de întrunire şi asociere.*

Astfel, au fost avute în vedere două dispoziţii ale Convenţiei:

- **art. 17** (interzicerea abuzului de drept), atunci când afirmaţiile converg către un discurs al urii şi neagă valorile fundamentale ale Convenţiei;

- **parag. 2 al art. 10 şi art. 11** din Convenţie, atunci când discursul nu este de natură a nega valorile fundamentale, dar îndeamnă la ură.

Curtea a statuat că „abuzul de libertatea de exprimare este incompatibil cu democraţia şi drepturile omului şi încalcă drepturile altor persoane" (*Witzsch c. Germaniei*).

În ceea ce priveşte sarcina probei, analizând din perspectiva art. 14 din Convenţie plângerea privind discriminarea unor copii de etnie romă prin plasamentul în şcoli speciale, Curtea a reţinut că Directiva 97/80 şi Directiva 2000/43 stipulează că persoanele care se consideră nedreptăţite prin nerespectarea principiului egalităţii de tratament pot dovedi în faţa autorităţilor naţionale prin orice mijloace, inclusiv evidenţe statistice, împrejurările de fapt din care se poate deduce că a existat o discriminare (*D.H. c. Republicii Cehe*).

Curtea a recunoscut importanţa statisticilor oficiale în cauze precum *Hoogendijk c. Olandei* sau *Zarb Adami c. Maltei*. Atunci când un reclamant invocă o discriminare indirectă şi dovedeşte existenţa unei prezumţii rezonabile că efectul unei măsuri sau al unei practici este discriminatoriu, sarcina probei revine statului membru, care trebuie să probeze că diferenţa de tratament nu este discriminatorie (*mutatis mutandis*, *Nachova ş.a. c. Bulgariei*, §157).

Violenţa rasială este un afront deosebit de grav la demnitatea umană şi, având în vedere consecinţele sale periculoase, impune o vigilenţă specială a autorităţilor şi o reacţie energică. Acesta este motivul pentru care autorităţile trebuie să utilizeze toate mijloacele disponibile pentru a combate rasismul şi violenţa rasistă, consolidând, astfel, viziunea democratică a unei societăţi în care diversitatea nu este percepută ca o ameninţare, ci ca o sursă de îmbogăţire (*Nachova ş.a.*, §145).

Deseori, Curtea a avut în vedere rapoartele cu privire la statele membre întocmite de Comisia Europeană împotriva Rasismului şi a Intoleranţei (ECRI), ce reprezintă un organism din cadrul Consiliului Europei [Statutul a fost adoptat de Comitetul de Miniştri în data de 13.06.2002 prin Rezoluţia (2002)8] şi are ca scop combaterea rasismului, a discriminării rasiale, xenofobiei, antisemitismului şi intoleranţei în Europa, din perspectiva obligaţiei de a proteja drepturile omului, în lumina Convenţiei Europene a Drepturilor Omului, a protocoalelor adiţionale şi a jurisprudenţei Curţii Europene, cu obiective precum:

- revizuirea legislaţiei statelor membre, a politicilor publice şi a măsurilor luate în combaterea rasismului, a xenofobiei, antisemitismului şi intoleranţei;

- formularea de propuneri privind acţiuni la nivel local, naţional sau european;
- formularea unor recomandări de politici publice către statele membre.

În jurisprudenţa sa Curtea şi-a întemeiat concluziile şi pe documente întocmite de Centrul pentru Monitorizarea Rasismului şi a Xenofobiei (EUMC), înfiinţat prin Decizia Consiliului Europei nr. 1035/97 din 2.06.1997, care are ca scop studierea modului în care se manifestă rasismul, xenofobia şi antisemitismul, a cauzelor şi efectelor acestor fenomene, prin colectarea informaţiilor comunicate de centrele de cercetare, de statele membre, de instituţiile europene, dar şi de către organizaţiile non-guvernamentale (*D.H. c. Republicii Cehe*).

În *Aksu c. Turciei*, cu privire la publicarea de către trei organizaţii fondate de autorităţi a unei cărţi şi a două dicţionare conţinând remarci şi expresii despre romi, Curtea a reţinut în analiza art. 14 din Convenţie că reclamantul nu a dovedit că publicaţiile ar fi avut un scop sau efecte discriminatorii, iar cu privire la art. 8 din Convenţie a constatat că niciuna dintre publicaţii nu erau ofensatorii la adresa romilor. Curtea a statuat că autorităţile au luat toate măsurile pentru a respecta obligaţia de a proteja dreptul reclamantului la respectul vieţii private în calitatea sa de membru al comunităţii rome. S-a menţionat, totuşi, că ar fi fost de preferat calificarea definiţiei cuvântului „Gipsy-zgârcit" ca fiind „peiorativ" sau „insultător", şi nu „metaforic".

În hotărârea *Moldovan ş.a. c. României (nr. 2)*, Curtea a constatat încălcarea continuă a art. 8 din Convenţiei, din cauza ingerinţei în viaţa privată şi de familie a reclamanţilor şi a eşecului repetat al autorităţilor statale de a stopa încălcarea drepturilor cetăţenilor de etnie romă de către alţi particulari (distrugerea imobilelor şi a bunurilor, precum şi îndepărtarea din localitate). Deşi obiectul art. 8 este esenţialmente acela de a proteja individul împotriva oricărei ingerinţe arbitrare din partea autorităţilor publice, aceasta nu înseamnă că statul este obligat numai la a se abţine de la orice astfel de *ingerinţă*. El reclamă din partea statelor, pe lângă această *obligaţie negativă*, şi îndeplinirea unor *obligaţii pozitive*, inerente asigurării dreptului efectiv al vieţii private şi familiale şi al dreptului la domiciliu. Aceste obligaţii pot implica necesitatea adoptării de măsuri menite să asigure respectarea acestor drepturi, chiar şi în ceea ce priveşte relaţiile dintre indivizi (a se vedea *X. şi Y. c. Olandei*). Mai mult, tolerarea sau conivenţa autorităţilor faţă de actele particularilor ce încalcă drepturile garantate de Convenţie ale altei persoane aflate sub jurisdicţia sa poate atrage răspunderea acelui stat (*Cipru c. Turciei*). Responsabilitatea

poate să fie angajată chiar dacă agenţii statului acţionează *ultra vires* sau contrar instrucţiunilor primite (*Irlanda c. Regatului Unit*).

Tot în *Moldovan ş.a.*, Curtea a constatat încălcarea art. 3 din Convenţie prin tratamentul inuman sau degradant la care au fost supuse persoanele de etnie romă după distrugerea caselor prin incendiere (condiţii locative improprii şi supraaglomerate, schimbarea frecventă a domiciliului), de natură a aduce atingere demnităţii lor umane şi a le crea sentimente de umilire şi înjosire. Mai mult, s-a reţinut că referirile la onestitatea reclamanţilor şi la modul acestora de viaţă realizate în cadrul actelor oficiale (inclusiv hotărâri judecătoreşti) întocmite de autorităţile publice erau discriminări rasiale, ce pot constitui prin ele însele un *tratament degradant*, în sensul art. 3 din Convenţie. Pentru a reţine şi încălcarea art. 14 din Convenţie, Curtea a remarcat că originea etnică a reclamanţilor pare să fi fost decisivă în durata şi modul de soluţionare a cauzei de către instanţele naţionale, prin respingerea capetelor de cerere privind acordarea de daune materiale şi morale.

În raport cu dreptul la liberă exprimare, Curtea a reţinut că sloganurile unui membru al Parlamentului, folosite într-o campanie electorală, au fost de natură a stârni sentimente de neîncredere, respingere sau chiar ură faţă de străini, iar condamnarea acestuia la muncă în folosul comunităţii şi interzicerea exercitării funcţiei timp de 10 ani era justificată de interesul apărării ordinii publice şi al protejării drepturilor altora, respectiv ale membrilor comunităţii imigranţilor, nefiind încălcat art. 10 din Convenţie (*Féret c. Belgiei*).

Într-o altă cauză, Curtea a reţinut că art. 17 din Convenţie (Interzicerea abuzului de drept) se opune acordării protecţiei libertăţii de exprimare persoanelor care fac parte dintr-un partid politic al cărui scop este de a îndepărta de pe teritoriul unui stat toate persoanele de culoare, indiferent de naţionalitatea acestora, durata reşedinţei, legăturile familiale sau orice alte considerente de ordin social, economic, umanitar sau de altă natură. De asemenea, art. 4 din Protocolul nr. 4 Adiţional la Convenţie interzice expulzarea colectivă a străinilor, iar împrejurarea că un stat nu a aderat la acesta nu permite încurajarea declaraţiilor xenofobe ale cetăţenilor săi (*Glimmerveen şi Hagenbeek c. Olandei*).

Totuşi, Curtea a făcut o distincţie clară între situaţia persoanelor care fac afirmaţii rasiste sau xenofobe (un grup de tineri care dau declaraţii împotriva imigranţilor şi a grupurilor etnice dintr-un stat) şi cea a jurnaliştilor care expun, analizează şi explică un astfel de fenomen social, considerând că aceştia din urmă au acţionat cu scopul de a informa publicul, iar nu de a propaga o ideologie rasistă (*Jersild c. Danemarcei*).

Comisia Europeană a statuat că discriminarea pe motive de rasă ar putea, în anumite circumstanţe, să constituie un *tratament degradant* în sensul art. 3 din Convenţie (*East African Asians c. Regatului Unit*).

3. Jurisprudenţă relevantă

- *Leroy c. Franţei* – sancţionarea unui caricaturist pentru publicarea unei caricaturi reprezentând atacul asupra World Trade Center cu comentariul „Cu toţii am visat la asta...Hamas a făcut-o". Curtea a reţinut că nu a fost încălcat art. 10 din Convenţie privind libertatea de exprimare, deoarece prin lucrarea sa reclamantul glorifica distrugerea violentă a imperialismului american, exprimându-şi suportul moral pentru autorii atacului din 11 Septembrie, şi comenta aprobator violenţa împotriva a mii de civili, afectând demnitatea victimelor;

- *Glimmerveen şi Hagenbeek c. Olandei* – doctrina unui partid politic bazată pe convingerea că interesul general al statului ar fi mai bine servit de o populaţie omogenă din punct de vedere etnic;

- *Molnar c. României* – caracterul vădit nefondat al plângerii întemeiate pe art. 10 din Convenţie, deoarece afişele găsite asupra reclamantului conţineau mesaje ce instigau la ură împotriva minorităţii rome şi a minorităţii homosexuale, iar condamnarea reclamantului pentru propagandă naţionalist şovinistă era prevăzută de art. 317 C.pen., urmărea un scop legitim şi a fost proporţională;

- *Stoica c. României* – încălcarea art. 14 coroborat cu art. 3 din Convenţie, prin violenţele fizice la care a fost supus reclamantul, de origine romă, de către organele de poliţie. Tratamentul inuman sau degradant a avut loc în contextul în care primarul comunei a cerut organelor de poliţie „să le dea o lecţie romilor";

- *Cobzaru c. României* – încălcarea art. 14 coroborat cu art. 3 din Convenţie, prin violenţele fizice la care a fost supus reclamantul, de origine romă, de către organele de poliţie. Constituie o discriminare rasială şi eşecul parchetului de a investiga posibilele motive rasiale ale acestui tratament inuman sau degradant, precum şi atitudinea în timpul investigaţiei (remarcile procurorilor privind etnia romă – „elemente antisociale cu înclinaţii spre violenţă şi furt", „confraţi din acelaşi grup etnic", „ţigan de 25 de ani", „cunoscut pentru scandaluri şi încăierări");

- *Soare ş.a. c. României* – neîncălcarea art. 14 coroborat cu art. 2 şi art. 3 din Convenţie, deoarece nu s-a dovedit dincolo de orice dubiu rezonabil că uciderea reclamantului ar fi fost urmarea unei atitudini rasiste, simpla afirmaţie a poliţistului că „a fost atacat de un ţigan" nefiind

suficientă pentru a determina autoritățile să cerceteze dacă uzul de armă împotriva reclamantului ar fi avut o motivare rasistă;

- *Gergely c. României* (radiere de pe rol ca urmare a înțelegerii amiabile) – Guvernul Român s-a angajat să ia următoarele măsuri generale de combatere a discriminării împotriva romilor: să vegheze la eliminarea discriminării rasiale în sistemul judiciar românesc; să consolideze programele educaționale pentru prevenirea și combaterea discriminării împotriva romilor; să dezvolte programe de informare a publicului pentru a elimina stereotipiile, prejudecățile și comportamentul neadecvat față de comunitatea de romi în instituțiile publice; identificarea, prevenirea și soluționarea activă a conflictelor care pot genera violență domestică, în comunitate sau interetnică.

4. Referințe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, 2010, p. 808 și urm., 1001 și urm.; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 150-178, 762-763; *D. Bogdan, M. Selegean*, Drepturi și Libertăți fundamentale în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, p. 488 și urm.; *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre*, Dictionnaire des Droits de l'Homme, p. 825-829.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Recurgere la forţa letală

Utilizarea de către agenţii statului a unor mijloace de constrângere şi represiune susceptibile să provoace decesul persoanei/persoanelor împotriva căreia/cărora sunt folosite.

Fr. *le recours à la force publique meurtrière*
Eng. *use of lethal force*

1. Noţiune. Aspecte generale

Importanţa dreptului la viaţă nu exclude posibilitatea limitării sale, în anumite condiţii. Astfel, în situaţii ce impun apărarea altor valori sociale, i se pot aplica anumite corective. Acest lucru nu face din dreptul la viaţă un drept condiţional, el rămânând un drept absolut. Tocmai de aceea, lista ipotezelor justificative legată de producerea morţii prin acţiunea agenţilor statului este exhaustivă şi reclamă o interpretare restrictivă.

2. Sistemul ONU

Principiile de bază privind utilizarea forţei şi armelor de foc de către responsabili cu aplicarea legii, adoptate la Congresul al VIII-lea al ONU privind utilizarea forţei şi tratamentul persoanelor puse sub acuzare (Havana, 1990) constituie sediul materiei în cadrul mecanismului Naţiunilor Unite.

3. Sistemul Consiliului Europei

În legătură cu standardele impuse de organele convenţionale în ceea ce priveşte legislaţia naţională în materia ingerinţelor în dreptul la viaţă al persoanelor, există câteva elemente specifice.

Prima teză a art. 2 parag. 1 din Convenţie impune statelor nu doar să se abţină de la imixtiuni intenţionate şi ilegale în dreptul la viaţă, ci şi să ia măsurile necesare în ordinea juridică internă în vederea protejării vieţii celor aflaţi sub jurisdicţia sa (*Kılıç c. Turciei*). Acest lucru implică obligaţia fundamentală a statului de a amenaja un cadru legislativ şi administrativ care să împiedice comiterea unor fapte prejudiciabile pentru viaţa persoanelor, însoţit de un mecanism de prevenţie, incriminare şi pedepsire a încălcărilor acestor dispoziţii (*Makaratzis c. Greciei*, §57).

Având în vedere dificultăţile şi provocările cu care se confruntă organele de ordine în societăţile moderne, caracterul imprevizibil al

comportamentului uman și opțiunile operaționale care trebuie realizate în funcție de priorități și resurse, această obligație pozitivă a statelor nu trebuie interpretată astfel încât să se impună statelor o sarcină exorbitantă (*mutatis mutandis*, *Mahmut Kaya c. Turciei*).

De principiu, potrivit art. 2 parag. 2 din Convenție, recurgerea la forța letală de către agenții statului poate fi justificată în anumite circumstanțe. Cu toate acestea, art. 2 nu le oferă acestora un „cec în alb", iar acțiunea lor arbitrară nu poate fi tolerată prin prisma art. 2. Aceasta înseamnă că, pe lângă faptul de a fi permisă de legea națională, recurgerea la forță trebuie să fie reglementată în mod adecvat, în conformitate cu standardele unui sistem ce conferă garanții adecvate și suficiente împotriva arbitrariului în utilizarea forței (*mutatis mutandis*, *Hilda Hafsteinsdóttir c. Islandei*) și chiar împotriva unor accidente ce pot fi evitate.

În acest context, agenții forței publice nu trebuie lăsați într-un vacuum de reglementare atunci când își exercită atribuțiile în cadrul unor misiuni, fie ele pregătite anterior sau spontane. Astfel, un cadru legal și administrativ ar trebui să definească circumstanțele limitative în care agenții de ordine pot folosi forța și armele de foc, în conformitate cu standardele internaționale.

3.1. Caracterul absolut necesar și stricta proporționalitate

Astfel, potrivit art. 2 parag. 2, trăsătura comună a celor trei ipoteze – legitima apărare, arestarea unei persoane sau împiedicarea evadării sale, respectiv reprimarea unei tulburări violente sau a unei insurecții – este aceea a caracterului absolut necesar al recurgerii la forță. Cu alte cuvinte, recurgerea la forță trebuie să fie strict proporțională cu realizarea scopului urmărit. Acest criteriu trebuie să fie aplicat chiar mai strict și mai riguros decât criteriul proporționalității utilizat de obicei pentru a observa în ce măsură intervenția statului prin restrângerea unui drept este „necesară într-o societate democratică".

Din acest punct de vedere, Comisia EDO a statuat că proporționalitatea se apreciază în special pornind de la pericolul pentru viața sau integritatea corporală a persoanelor inerent situației concrete (*Kathleen Stewart c. Regatului Unit*; *Diaz Ruano c. Spaniei*). Ulterior, CEDO a dezvoltat o jurisprudență bogată în care testul de proporționalitate nu a fost trecut de către autoritățile naționale (*McCann c. Regatului Unit*; *Gülec c. Turciei*; *Gül c. Turciei*; *Nachova ș.a. c. Bulgariei*).

Instanța europeană a statuat că examinarea cauzei trebuie să fie făcută cu și mai mare atenție atunci când agenții statului au folosit forța în mod

intenţionat, cu consecinţe letale. În aceste cauze, Curtea trebuie să analizeze ansamblul împrejurărilor, în special pregătirea şi controlul actelor violente respective (*Andronicou şi Constantinou c. Ciprului*; *Perek ş.a. c. Turciei*). Aceasta deoarece pregătirea şi realizarea operaţiunilor armate ale agenţilor forţei publice trebuie să se realizeze cu respectarea principiului prudenţei, iar autorităţile sunt ţinute să-şi ia suficiente precauţii atât pentru menajarea vieţii persoanelor suspectate de acte de violenţă ilegală (*McCann c. Regatului Unit*), cât şi pentru protejarea vieţii populaţiei civile (*Ergi c. Turciei*).

Din acest punct de vedere, instanţa europeană a statuat că art. 2 impune statelor obligaţia pozitivă de a stabili un cadru legislativ şi administrativ adecvat, care să fixeze criterii clare în legătură cu recurgerea la forţă. În acest context, Curtea a făcut, în unele cazuri, un control *in abstracto* al conformităţii dreptului intern cu Convenţia (*Makaratzis c. Greciei*). În plus, s-a statuat ca obligaţie pozitivă a statelor instruirea agenţilor forţei publice de a evalua necesitatea recursului la forţa letală (somaţii prealabile etc.), în special la arme de foc, nu doar prin raportare la legislaţia naţională, ci având în vedere şi principiul respectării vieţii umane, ca valoare fundamentală. În acest sens, Curtea a criticat instrucţiunile de a împuşca mortal, primite de agenţii statului în cauzele *McCann* şi *Nachova*.

Atunci când s-a stabilit sau nu se contestă de către părţi că moartea unei persoane a rezultat din utilizarea forţei de către agenţii forţei publice, sarcina probei incumbă statului, care trebuie să înlăture susţinerile reclamantului (*Mansuroğlu c. Turciei*). Sarcina probei revine statelor şi în a arăta că utilizarea forţei letale a fost absolut necesară (*McCann c. Regatului Unit*; *Agdas c. Turciei*, cu opinia separată a judecătorului Bratza care a argumentat în sensul reţinerii încălcării art. 2 atât în sens procedural, cât şi în sens material). În aprecierea probelor, CEDO utilizează principiul din sistemul anglo-saxon „dincolo de orice îndoială rezonabilă" (*beyond any reasonable doubt*).

3.2. Legitima apărare

Moartea cauzată prin recurgerea la forţa absolut necesară de către agenţii statului nu este contrară art. 2 atunci când ea vizează apărarea oricărei persoane împotriva violenţei nelegale. Cu alte cuvinte, legitima apărare este tolerată atunci când e vorba de protejarea vieţii proprii ori a vieţii altei persoane, iar nu şi în cazul protejării bunurilor.

Clauza justificativă din art. 2 parag. 2 lit. a) a fost invocată fără succes în cauza *Isayeva c. Rusiei*, în contextul intervenţiei militate ruse în

Cecenia. Astfel, ca răspuns la pătrunderea unui numeros grup de rebeli în satul în care locuia reclamanta, armata rusă a pus în aplicare un plan de a ataca satul respectiv cu forţe aeriene şi de artilerie. Un obuz aruncat dintr-un avion de luptă rusesc a căzut lângă autoturismul familiei reclamantei, ce încerca să părăsească zona, ucigându-i fiul şi alte trei rude şi rănind-o pe reclamantă.

Curtea a apreciat că folosirea acestui tip de armament într-o zonă populată, fără a fi declarată stare de război şi fără o evacuare prealabilă a civililor, nu poate fi considerată compatibilă cu nivelul de precauţie ce se cere forţelor de ordine într-o societate democratică. Din acest punct de vedere, măsurile luate de autorităţi pentru evacuarea sătenilor au fost considerate insuficiente şi inadecvate.

Aceeaşi soluţie a fost pronunţată în cauza *Isayeva, Yusupova şi Bazayeva c. Rusiei*. Astfel, au fost respinse argumentele piloţilor avioanelor ce au bombardat un convoi de vehicule civile, omorând doi copii ai reclamantei, conform cărora s-au aflat în legitimă apărare, pentru că erau atacaţi de la sol de mitralierele rebelilor ceceni. Curtea a reţinut faptul că operaţiunile antiteroriste nu au fost planificate cu suficientă precauţie, în vederea preîntâmpinării uciderii civililor şi că recurgerea la forţă extremă a fost disproporţionată în circumstanţele speţei.

3.3. Arestarea legală sau împiedicarea evadării unei persoane legal deţinute

Cu privire la această situaţie, s-a afirmat în literatura juridică, plecând de la practica instanţei europene, că utilizarea forţei letale pentru efectuarea unei arestări sau pentru prevenirea unei evadări nu trebuie să pornească niciodată de la intenţia de a ucide. Moartea nu poate fi decât, eventual, o consecinţă involuntară a unei asemenea utilizări a forţei. Aplicând acelaşi test al strictei proporţionalităţi a recurgerii la forţa letală în raport cu scopul urmărit, CEDO a reţinut o încălcare a art. 2 în cauza *Nachova ş.a. c. Bulgariei*, în care victimele au fost ucise prin împuşcare pentru că nu s-au supus somaţiei de a se opri a forţelor de ordine, în condiţiile în care se ştia că sunt neînarmaţi şi inofensivi, iar fapta pentru care erau urmăriţi era aceea de a fi lipsit neautorizat de la locul de muncă. În acest sens, s-a arătat că forţa letală folosită în vederea arestării este disproporţionată în măsura în care persoana în cauză nu prezintă un pericol pentru viaţa sau integritatea corporală a altor persoane şi nu este suspectată de comiterea unei infracţiuni cu violenţă. Acest lucru este valabil chiar dacă evitarea utilizării forţei letale poate duce la pierderea ocaziei de a aresta persoana respectivă.

De asemenea, nu poate fi utilizat ca argument faptul că recurgerea la forţa letală este singurul mod de a duce la îndeplinire măsura arestării, nici măcar în situaţia în care persoana respectivă este bănuită a fi o ameninţare pentru viaţa sau integritatea corporală a altor persoane.

În cauza *Kakoulli c. Turciei*, Curtea a respins argumentele guvernului pârât prin care se justifica recurgerea la forţa letală, invocându-se atât legitima apărare, cât şi necesitatea arestării legale a victimei. Astfel, constatându-se că agentul forţei publice a împuşcat-o pe victimă fără ca aceasta să reprezinte un risc pentru ceilalţi, s-a reţinut încălcarea art. 2 din Convenţie. Argumentul guvernului cum că la graniţa între Cipru şi Turcia exista o stare tensionată în perioada respectivă şi că victima, ce nu s-a supus somaţiei verbale, constituia o ameninţare nu a putut constitui o justificare suficientă, în condiţiile în care guvernul nu a putut proba că recurgerea la forţă a fost strict necesară, nici chiar prin raportare la propriile reglementări. Aceasta, cu atât mai mult cu cât al treilea foc de armă ce a vizat-o pe victimă a fost tras după câteva minute de la efectuarea primelor două focuri prin care aceasta fusese deja neutralizată.

Aceeaşi soluţie a fost adoptată în hotărârea *Soare ş.a. c. României*, referitoare la fapte petrecute la data de 19.05.2000, sub imperiul Legii nr. 17/1996 şi, mai recent, în cauza *Gheorghe Cobzaru c. României*, sub imperiul Legii nr. 295/2004.

În această din urmă cauză s-a reţinut că victima, Adrian Cobzaru, a fost urmărită în noaptea de 18/19 septembrie 2006 de către un poliţist (A.S.), după ce fusese surprinsă de către acesta sustrăgând bunuri dintr-un camion. După somarea sa şi executarea a trei focuri de avertisment, în timp ce victima încerca să sară gardul în curtea părinţilor săi, poliţistul a tras foc la nivelul picioarelor, însă, din cauza întunericului, victima a fost împuşcată în gât şi a decedat în scurt timp. Din punctul de vedere al legislaţiei, Curtea a constatat că dispoziţiile relevante din Legea nr. 17/1996, evocate în cauza *Soare ş.a.*, nu au suferit modificări esenţiale prin Legea nr. 218/2002 privind organizarea şi funcţionarea Poliţiei Române, respectiv prin Legea nr. 295/2004 privind regimul armelor şi muniţiilor. Astfel, Curtea a considerat că, în ceea ce priveşte obligaţiile pozitive ale statului impuse de art. 2, autorităţile române nu au făcut tot ceea ce se aştepta în mod rezonabil de la ele în vederea oferirii unui nivel de protecţie adecvat pentru cetăţeni, în mod particular în ce priveşte utilizarea forţei letale de către agenţii statului şi pentru evitarea riscurilor reale şi imediate la adresa vieţii din timpul unor operaţiuni ale poliţiei (§53).

Ancheta a fost, de asemenea, considerată neconvingătoare şi excesiv de lungă, la momentul pronunţării hotărârea CEDO fiind încă în desfăşurare.

O soluţie diferită a fost pronunţată de CEDO în cauza *Ramsahai c. Olandei*, în care utilizarea forţei de către agenţii de poliţie în vederea imobilizării victimei ce ameninţa cu propria sa armă letală, a fost considerată strict necesară în sensul art. 2 parag. 2 din Convenţie.

3.4. Reprimarea unei tulburări violente sau a unei insurecţii

Termenii *tulburare violentă* (*émeute*; *riot*) şi *insurecţie* au un sens autonom, în lumina jurisprudenţei organelor convenţionale. În cauza *Kathleen Stewart c. Regatului Unit*, Comisia a evitat să furnizeze o definiţie a „tulburării violente" ori „insurecţiei", limitându-se să constate că un grup de aproximativ 150 de persoane ce aruncă cu sticle şi pietre către o patrulă de poliţie, primejduind integritatea fizică a agenţilor statului, trebuie considerată o tulburare violentă. La fel s-a procedat în cauza *Güleç c. Turciei*, în care fiul reclamantului fusese ucis în timp ce forţele de ordine trăgeau cu gloanţe de luptă către un grup de circa 3.000 de persoane ce demonstrau violent împotriva distrugerii unui sat învecinat, ca măsură luată în lupta anti-teroristă. Şi în acest caz s-a evitat avansarea unei definiţii, referirea făcându-se strict la circumstanţele speţei, cărora li s-a aplicat ipoteza textului art. 2 parag. 2 lit. c) din Convenţie.

Potrivit standardelor consacrate (a se vedea *Stewart*), nu există o obligaţie de retragere a forţelor de ordine în cazul reprimării unei insurecţii. Cu toate acestea, ca şi în cazul celorlalte ipoteze prevăzute de art. 2 parag. 2, recurgerea la forţă trebuie să fie strict proporţională şi absolut necesară, iar din partea agenţilor forţei publice se cere o precauţie deosebită atunci când sunt confruntaţi cu demonstraţii ori adunări populare ce scapă de sub control.

În cauza *Ergi c. Turciei*, CEDO a reţinut încălcarea art. 2 prin aceea că victima a fost împuşcată într-un schimb de focuri dintre forţele de ordine şi un grup terorist, fără ca agenţii statului să fi minimizat riscul producerii de victime inocente.

În cauza *Şimşek ş.a. c. Turciei*, referitoare la reacţia forţelor de poliţie la manifestaţiile violente din Instanbul în cursul cărora s-a deschis focul asupra demonstranţilor cu consecinţa uciderii a 17 persoane, CEDO a reţinut că poliţia a tras asupra manifestanţilor fără a fi recurs în prealabil la metode precum utilizarea gazelor lacrimogene, a gloanţelor de cauciuc sau a tunurilor de apă. Acest lucru a fost contrar chiar legislaţiei interne care prevedea folosirea armelor de foc doar în circumstanţe limitate. Nici

argumentul guvernului pârât cum că agenţii forţei publice se găseau într-o situaţie de mare stres nu a fost acceptat de către instanţa europeană, deoarece forţele de poliţie erau obligate să evalueze situaţia şi să organizeze adecvat operaţiunea, cu atât mai mult cu cât beneficiaseră sau ar fi trebuit să beneficieze de o pregătire adecvată şi de instrucţiuni clare şi precise.

De la momentul pronunţării, în 1995, a primei hotărâri în materia art. 2, sub aspect material (*McCann c. Regatului Unit*, în care plângerea a fost formulată de rudele a trei „teroriști" irlandezi uciși de membrii forţelor de securitate britanice în Gibraltar), CEDO a dezvoltat o jurisprudenţă destul de bogată în această materie, cu ajutorul căreia conţinutul juridic al dreptului la viaţă – prin prisma condiţiilor restrângerii sale – a devenit mult mai clar.

Pe lângă obligaţiile negative şi pozitive ale statului amintite anterior, o importantă obligaţie pozitivă a statului este aceea de a efectua o anchetă efectivă în cazul decesului unei persoane, inclusiv în ipotezele prevăzute de art. 2 parag. 2 lit. a)-c) din Convenţie, pentru a elucida în ce măsură standardele naţionale şi convenţionale de protecţie au fost respectate, cu alte cuvinte, în ce măsură recurgerea la forţa letală, de către agenţii statului a fost strict proporţională şi absolut necesară. A se vedea, în acest sens, *anchetă efectivă.*

4. Referinţe bibliografice

Generale: *F. Sudre*, Droit européen et international des droits de l'homme, p. 278-281; *D.J. Harris, M. O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley*, Law of the European Convention of Human Rights, p. 61-67; *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 111-126; *R. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 145-147.

Surse online: (75)

Recurs în materia privării de libertate

Garanție instituită de art. 5 parag. 4 din Convenție, potrivit căreia orice persoană privată de libertate poate formula o plângere în fața unui tribunal, pentru ca acesta din urmă să statueze într-un termen scurt asupra condițiilor substanțiale și procedurale esențiale pentru legalitatea privării de libertate.

Fr. *recours devant un tribunal*
Eng. *take proceedings*

1. Aplicabilitate. Delimitare

Noțiunea de recurs nu trebuie interpretată în sensul legislației naționale, ci în sensul unei contestații care poate fi formulată de către persoana privată de libertate, indiferent de temeiul privării de libertate și indiferent de denumirea acestei căi în dreptul național.

Garanția prevăzută de art. 5 parag. 4 se distinge și se completează cu garanția prevăzută de art. 5 parag. 3 privind *aducerea de îndată în fața unui judecător sau magistrat împuternicit de lege cu exercitarea atribuțiilor judiciare.* Astfel, dacă art. 5 parag. 4 din Convenție se aplică oricărei privări de libertate, art. 5 parag. 3 din Convenție este aplicabil numai privărilor de libertate fundamentate pe dispozițiile art. 5 parag. 1 lit. c) din Convenție [Bîrsan, 2010, p. 332]. În cazul aducerii de îndată în fața unui judecător sau a altui magistrat împuternicit de lege pentru exercitarea atribuțiilor judiciare, garanția intervine în mod automat la momentul la care persoana este privată de libertate de un organ administrativ lipsit de atribuții judiciare, în timp ce art. 5 parag. 4 din Convenție prevede o contestație a cărei exercitare este lăsată la dispoziția părții (*De Wilde, Ooms și Versyp c. Belgiei*, §76).

Procedurilor judiciare inițiate de Ministerul Public privind menținerea sau prelungirea arestării preventive le sunt aplicabile garanțiile instituite de art. 5 parag. 4, Curtea statuând că este de o relevanță redusă faptul că instanța națională este chemată să soluționeze o cerere de prelungire sau de menținere formulată de către Ministerul Public sau o cerere de eliberare formulată de către inculpat (*Lebedev c. Rusiei*, §72).

Art. 5 parag. 4 nu este aplicabil în cazul privării de libertate ca urmare a pronunțării unei condamnări în primă instanță prin care s-a statuat atât asupra vinovăției, cât și asupra pedepsei ce urmează a fi executată, potrivit art. 5 parag. 1 lit. a) din Convenție, întrucât controlul asupra

legalităţii detenţiei se află înglobat în hotărârea de condamnare (*De Wilde, Ooms şi Versyp c. Belgiei*, §76).

2. Reglementări internaţionale în materie
Art. 5 parag. 4 din Convenţie.

3. Condiţii

3.1. Tribunal
Prin noţiunea de *tribunal* nu se înţelege în mod necesar o jurisdicţie formală, care face partea din sistemul judiciar al statului respectiv.

Prin *tribunal* trebuie să fie înţeles acel organ care oferă nu numai acele caracteristici fundamentale comune, printre care cele mai importante sunt independenţa faţă de executiv şi faţă de părţi, dar şi acele garanţii corespunzătoare tipului de privare de libertate incident în cauză, o procedură judiciară care poate fi reglementată diferit de la un domeniu la altul, dar care trebuie să includă competenţa organului de a statua asupra legalităţii privării de libertate şi de a ordona punerea în libertate în cazul unei detenţii nelegale (*Weeks c. Regatului Unit*, §61).

Curtea a apreciat că statuarea realizată de către o singură autoritate asupra privării de libertate este suficientă pentru a întruni exigenţele art. 5 parag. 4 din Convenţie, cu condiţia ca procedura să fi avut caracter judiciar şi să ofere inculpatului acele garanţii corespunzătoare modului de privare de libertate. În cazul în care aceste condiţii nu sunt întrunite, statul trebuie să permită o cale de atac efectivă în faţa unei a doua autorităţi care oferă toate garanţiile unei proceduri judiciare (*De Wilde, Ooms şi Versyp c. Belgiei*, §§76-77).

Cu toate acestea, atunci când legislaţia naţională prevede existenţa unei căi de atac împotriva hotărârii care statuează asupra legalităţii privării de libertate, un asemenea sistem trebuie, în principiu, să acorde aceleaşi garanţii atât în primă instanţă, cât şi în calea de atac (*Khudobin c. Rusiei*, §124).

Curtea a considerat că şeriful care a ascultat cererea reclamantului de eliberare din detenţie îndeplineşte condiţiile unui tribunal în sensul art. 5 parag. 4 din Convenţie, având în vedere că în cauza respectivă acesta întrunea garanţiile privind jurisdicţia în materie penală şi civilă, a imparţialităţii şi a independenţei şi au fost oferite garanţiile judiciare a unei proceduri contradictorii (*Hutchison Reid c. Regatului Unit*, §67).

3.2. Competența tribunalului de a statua asupra legalității privării de libertate

Persoanele arestate sau deținute au dreptul la un recurs în fața unui tribunal care va statua asupra legalității privării de libertate nu numai din punctul de vedere al dreptului intern, dar și din perspectiva dispozițiilor din Convenție și a principiilor consacrate de aceasta, precum și având în vedere scopul restricțiilor permise de art. 5 parag. 1 din Convenție (*Brogan ș.a. c. Regatului Unit*, §65).

Garanția nu acordă dreptul la un control judiciar asupra tuturor aspectelor cauzei, care să cuprindă și chestiunile de oportunitate, prin care instanța să substituie propria apreciere suverană cu cea a autorității care a dispus privarea de libertate. Cu toate acestea, controlul judiciar trebuie să fie suficient de extins pentru a cuprinde acele condiții care sunt esențiale pentru legalitatea detenției, în funcție de măsura privativă de libertate care este analizată (*Hutchison Reid c. Regatului Unit*, §65).

Lipsa posibilității reclamantului, pus sub interdicție și internat într-un centru social, de a supune unui control jurisdicțional legalitatea privării sale de libertate atrage încălcarea art. 5 parag. 4. Curtea a considerat că reclamantul putea să introducă numai o cerere privind restabilirea capacității de exercițiu, însă această procedură privea numai analiza capacității civile a reclamantului nu și controlul judiciar asupra privării de libertate. De asemenea, Curtea a reținut că și în ipoteza în care rudele sale puteau formula o cerere prin care să fie analizată și legalitatea internării, o asemenea procedură nu îi era accesibilă în mod direct reclamantului, iar rudele sale nu și-au manifestat intenția de acționa în interesul reclamantului (*Stanev c. Bulgariei*, §§173-174).

În cazul în care instanța de judecată este competentă numai să verifice dacă autoritatea administrativă a respectat normele de procedură și dacă aceasta nu a comis o gravă eroare în exercitarea dreptului de apreciere, Ministerul Public neinformând instanța cu privire la faptele imputate reclamantului, Curtea a apreciat că recursul prevăzut este pur formal și nu ar putea să ofere persoanei în cauză o modalitate efectivă de exprimare a argumentelor sale (*Al-Agha c. României*, §109).

Plângerea reclamantului formulată împotriva măsuri internării provizorii dispusă de către procuror, a fost trimisă de către instanță către parchet, cu neobservarea dispozițiilor legale care prevedeau competența instanței de a soluționa plângerea. Refuzul instanței de judecată de a analiza legalitatea internării reclamantului a dus la încălcarea art. 5 parag. 4 din Convenție (*Filip c. României*, §77).

Refuzul instanţei de control judiciar de a analiza hotărârea pronunţată în primă instanţă privind legalitatea detenţie pentru motivul că a fost pronunţată o nouă prelungire a detenţiei de către prima instanţă duce la încălcarea art. 5 parag. 4 din Convenţie (*Poghosyan c. Armeniei*, §80).

3.3. Termen scurt

Art. 5 parag. 4 din Convenţie prevede ca urmare a formulării contestaţiei de către persoana privată de libertate, dreptul acesteia de a obţine o deciziei judiciară într-un termen scurt prin care să fie analizată legalitatea detenţiei sau să fie ordonată eliberarea în cazul în care detenţia este nelegală (*Musiał c. Poloniei*, §43).

Condiţia recursului într-un termen scurt este analizată sub două aspecte: *în primul rând*, posibilitatea de a formula contestaţia trebuie să fie oferită la scurt timp după ce persoana a fost privată de libertate şi ulterior, dacă este necesar, la intervale rezonabile. *În al doilea rând*, procedura de control a privării de libertate trebuie desfăşurată cu diligenţe rezonabile. Curtea a arătat de asemenea că atunci când legislaţia naţională permite exercitarea unui apel, forul de apel trebuie să respecte de asemenea exigenţele art. 5 parag. 4, în special în ceea ce priveşte termenul în care este analizată în apel hotărârea instanţei de fond prin care este menţinută privarea de libertate (*Khudobin c. Rusiei*, §115).

Perioada pe care Curtea o are în vedere atunci când analizează exigenţa termenului scurt începe la momentul formulării contestaţiei şi se sfârşeşte la momentul în care hotărârea este pronunţată în şedinţă publică sau dacă o asemenea pronunţare nu este prevăzută, la momentul în care hotărârea este comunicată persoanei interesate sau avocatului ei (*Rapacciuolo c. Italiei*, §34).

Similar cu analiza respectării *termenului rezonabil al procedurii judiciare şi a termenului rezonabil al detenţiei provizorii* Curtea are în vedere circumstanţele fiecărei cauze, urmând să fie analizate complexitatea procedurii, comportamentul autorităţilor naţionale şi al reclamantului şi miza procedurii pentru acesta din urmă (*M.B. c. Elveţiei*, §37).

De asemenea, instanţa are în vedere respectarea termenelor procedurale prevăzute de legislaţia naţională (*Răducu c. României*, §83).

Curgerea unei perioade de 10 zile de la înregistrarea plângerii împotriva ordonanţei procurorului de prelungire a arestării preventive şi până la soluţionarea plângerii în primă instanţă, precum şi curgerea unor alte 7 zile de la formularea recursului şi până la înregistrarea acestuia pe rolul curţii de apel duc la încălcarea termenului scurt prevăzut de art. 5 parag. 4 din Convenţie (*Toma c. României*, §76).

Formularea unei cereri de eliberare pe data de 26.09.2001 şi examinarea acesteia pe data de 15.10.2001 nu respectă exigenţele termenului scurt având în vedere întârzierile administrative privind trimiterea dosarului şi fixarea termenului de judecată (*Kharchenko c. Ucrainei*, §86).

3.4. Aplicaţii. Garanţii procesuale

Exigenţa unei proceduri echitabile prevăzută de art. 5 parag. 4 nu impune un standard invariabil şi uniform care trebuie să fie aplicat indiferent de context, fapte sau circumstanţe. Deşi nu este necesar ca procedura prevăzută de art. 5 parag. 4 să fie însoţită de aceleaşi garanţii cerute de art. 6 pentru cauze civile sau penale, aceasta trebuie să ofere garanţii corespunzătoare tipului de privare de libertate incident în cauză (*Winterwerp c. Olandei*, §57, §60).

(i) prezenţa personală a persoanei interesate şi desfăşurarea şedinţei de judecată. Pentru persoanele private de libertate în temeiul art. 5 parag. 1 lit. c) este necesară o şedinţă contradictorie. În mod special, o contestaţie formulată cu privire la luarea măsurii privării de libertate sau la prelungirea acesteia trebuie să respecte principiul egalităţii armelor între părţi, respectiv procurorul şi persoana privată de libertate (*Nikolova c. Bulgariei*, §58).

Exigenţele art. 5 parag. 4 nu impun ca şedinţa de judecată privind legalitatea arestării preventive să fie publică, aceasta putând fi ţinută şi în camera de consiliu, cu respectarea principiului contradictorialităţii (*Reinprecht c. Austriei*, §§33-34).

Prezenţa inculpatului şi a avocatului său în faţa instanţei de fond care statuează asupra legalităţii detenţiei nu exonerează statul de obligaţia de a asigura prezenţa personală a inculpatului sau a reprezentanţilor săi în faţa instanţei de recurs. Curtea a constatat încălcarea art. 5 parag. 4, întrucât inculpatul a fost citat pe data de 12.11.2004 la ora 20^{00} deşi termenul de judecată în faţa instanţei supreme a fost fixat în aceeaşi zi la ora 19^{00}, iar avocatul său nu a fost înştiinţat în niciun fel de stabilirea termenului de judecată. În ceea ce priveşte numirea unui avocat din oficiu de către Înalta Curte la termenul respectiv de judecată, Curtea a constat că avocatul din oficiu a fost numit pe loc, nu îl cunoştea pe clientul său şi, spre deosebire de procuror, nu a avut suficient timp pentru pregătirea apărării. Curtea a subliniat importanţa respectării garanţiilor procedurale întrucât recursul exercitat de către Ministerul Public privea o încheiere de revocare a măsurii arestării preventive (*Catană c. României*, §§46-48).

Inculpatul a fost citat telefonic la penitenciar de către instanţa de recurs învestită cu soluţionarea recursului declarat de Ministerul Public

împotriva încheierii de revocare a arestării preventive, însă inculpatul nu a fost adus la termenul de judecată de către administraţia penitenciarului din cauza lipsei de personal. Avocatul din oficiu numit de către instanţa de recurs avea o împuternicire avocaţială care purta data de 27.06.2001 în condiţiile în care termenul a avut loc pe data de 26.06.2001. Mai mult, avocatul a fost numit pe loc, având la dispoziţie numai câteva minute pentru a pregăti apărarea. A existat în consecinţă o încălcare a art. 5 parag. 4 (*Tarău c. României*, §§59-61).

Pronunţarea către instanţă asupra prelungii arestării preventive fără a o pune în discuţia părţilor atrage încălcarea art. 5 parag. 4 din Convenţie (*Cioinea c. României*, §41).

(ii) accesul la dosarul cauzei şi pregătirea apărării. Informaţiile care sunt esenţiale pentru a analiza legalitatea detenţiei ar trebui să fie disponibile într-o manieră corespunzătoare avocaţilor persoanei private de libertate. În acest context, obligaţia de a pune la dispoziţie mijloacele de probă nu este echivalentă cu cea prevăzută de art. 6 din Convenţie; cu toate acestea, mijloacele de probă esenţiale trebuie să fie disponibile apărării (*Garcia Alva c. Germaniei*, §39, §42).

În cauze privind arestarea preventivă, având în vedere că persistenţa motivelor verosimile din care să rezulte că inculpatul a săvârşit o infracţiune este o condiţie *sine qua non* a legalităţii privării de libertate, inculpatului trebuie să îi fie oferită posibilitatea efectivă de a contesta existenţa motivelor verosimile. Astfel, este esenţial ca instanţa să administreze acele mijloace de probă care, în aparenţă, au relevanţă cu privire la legalitatea arestării preventive, inclusiv audierea martorilor (*Becciev c. Republicii Moldova*, §§68-72).

Din documentele puse la dispoziţie de către Guvern, Curtea a reţinut că avocaţii inculpaţilor nu au avut acces la dosarul cauzei, nici în faţa primei instanţe şi nici în faţa instanţei recurs, cererile avocaţilor de amânare pentru a lua la cunoştinţă de actele din dosar fiind respinse. Mai mult, dosarul de urmărire penală nu a fost adus în sala de judecată la instanţa de fond, ci numai la instanţa de recurs. Prin urmare a existat o încălcare a art. 5 parag. 4 din Convenţie (*Irinel Popa c. României*, §46).

Atunci când instanţa trebuie să statueze asupra legalităţii arestării preventive, este necesară punerea la dispoziţia inculpatului a tuturor informaţiilor şi mijloacelor de probă disponibile, fără a pune în pericol siguranţa naţională sau ordinea publică. În cauzele în care nu este posibilă prezentarea întregului material probator, cerinţele art. 5 parag. 4 impun existenţa unor elemente de contrabalansare a acestor dificultăţi, astfel

încât inculpatul să aibă posibilitatea efectivă de a contesta acuzaţiile aduse împotriva sa (*A. ş.a. c. Regatului Unit*, §218).

La cererea de prelungire a arestării preventive formulată de către Ministerul Public erau ataşate un număr de documente care au fost făcute publice şi inculpatului. După şedinţa de judecată, înainte de a se retrage pentru a delibera, preşedintele completului de judecată a solicitat întreg dosarul de urmărire penală, la care inculpatul nu a avut acces. Curtea a arătat că, indiferent dacă judecătorul a avut în vedere numai materiale prezentate şi inculpatului sau şi cele care nu au fost prezentate, modul în care preşedintele de complet a procedat este în sine suficient pentru a concluziona că inculpatul a fost privat de posibilitatea efectivă de a formula apărări faţă de cererea Ministerului Public, ceea ce a dus la încălcarea art. 5 parag. 4 (*Piruzyan c. Armeniei*, §117, §118).

Curtea are în vedere că şedinţa de judecată a durat două zile şi cel mai probabil la sfârşitul celei de-a doua zi, apărarea a aflat argumentele principale ale procurorului pentru prelungirea arestării preventive şi a luat la cunoştinţă de mijloacele de probă aflate la dosarul cauzei. Cu toate acestea, avocaţii inculpatului au trebuit să lucreze sub o presiune extremă a timpului, pentru a decela documentele relevante din cele 300 care însoţeau cererea parchetului. Timpul scurt disponibil nu poate fi explicat prin urgenţa cauzei, întrucât, dacă la momentul luării măsurii arestării preventive, Curtea a arătat că poate accepta o oarecare grabă, nu acelaşi este cazul pentru prelungirile ulterioare, mai ales că urmărirea penală era terminată şi dosarul era pregătit pentru a fi trimis în faţa instanţei de judecată (*Khodorkovskiy c. Rusiei*, §229).

(iii) dreptul la un avocat şi confidenţialitatea conversaţiei client-avocat. Curtea a apreciat că, în procedurile întemeiate pe art. 5 parag. 4, este esenţial nu numai ca persoana respectivă să fie audiată personal, ci şi ca aceasta să beneficieze de asistenţa efectivă a avocatului său (*Bouamar c. Belgiei*, §60).

Asistenţa efectivă din partea avocatului este de neconceput fără respectarea confidenţialităţii conversaţiei client – avocat, care încurajează o discuţie deschisă şi onestă între cei doi. O interferenţă în dreptul la confidenţialitate între client şi avocat nu implică în mod necesar realizarea efectivă a unei interceptări sau ascultări. Credinţa sinceră întemeiată pe motive rezonabile că discuţia este ascultată poate fi suficientă, din punctul de vedere al Curţii, pentru a limita efectivitatea asistenţei pe care o poate acorda avocatul (*Castravet c. Republicii Moldova*, §49, §51).

Posibilitatea inculpatului de a discuta cu avocatul său în sala de şedinţă numai în prezenţa unui membru al echipei de escortă reprezintă un obstacol serios în asigurarea unei asistenţe juridice efective în cadrul procedurilor judiciare care poartă asupra legalităţii detenţiei (*Khodorkovskiy c. Rusiei*, §231).

(iv) motivarea hotărârilor asupra legalităţii privării de libertate. Instanţele naţionale nu trebuie să ignore motivele invocate de către apărare, cât timp acestea se referă la împrejurări concrete apte de a naşte dubii cu privire la existenţa condiţiilor esenţiale privind legalitatea privării de libertate. Cu toate acestea, dreptul la o hotărâre motivată nu este unul absolut, neputând însemna că instanţa este obligată să răspundă la fiecare argument invocat (*Nikolova c. Bulgariei*, §61).

Având în vedere stadiul incipient al procedurii, concizia analizei realizate de către instanţa naţională asupra circumstanţelor cauzei nu echivalează cu o hotărâre neinteligibilă sau arbitrară (*Khodorkovskiy c. Rusiei*, §222).

4. Referinţe bibliografice

Specifice: *D. Bogdan*, Arestarea preventivă şi detenţia în jurisprudenţa CEDO, Bucureşti, 2011, p. 239-301; Pas de grief malgré l'absence de l'avocat et de débat contradictoire autour de la publicité de l'audience de prolongation de détention provisoire – CA Paris, în AJ Pénal, Dalloz, 2011, p. 422.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 331-346; *M. Udroiu, O. Predescu*, Protecţia europeană a drepturilor omului şi procesul penal român, p. 469-486.

Surse online: (7), (36)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Recurso de amparo

Acţiune (o cerere) sau recurs prin intermediul căruia se solicită protejarea drepturilor constituţionale ale cetăţeanului şi care poate fi prezentat în faţa unui Tribunal Constituţional, a Curţii Supreme sau în faţa unui tribunal ordinar, conform dispoziţiilor din legislaţia fiecărui stat.

Fr. *recurso de amparo*
Eng. *recurso de amparo*

1. Noţiune

Regăsim această instituţie în legislaţia Spaniei şi a ţărilor hispano-americane.

Amparo îndeplineşte dublă funcţiune:

- asigură protecţia cetăţenilor din perspectiva drepturilor şi garanţiilor constituţionale;

- asigură o protecţie a Constituţiei împotriva normelor generale contrare sau a actelor emise de autorităţi, care contravin drepturilor fundamentale. Prin *recurso de amparo* se asigură şi o interpretare a normelor constituţionale de către Tribunalul Constituţional.

Când îmbracă forma unei acţiuni în faţa unui tribunal ordinar pot fi protejate prin intermediul său toate drepturile fundamentale, cu excepţia celor privind libertatea fizică, protejate cu ajutorul lui *habeas corpus.*

În Spania, *recurso de amparo constituţional* este reglementat în Titlul III din Legea organică nr. 2 din 3.10.1979 privind Tribunalul Constituţional.

Recurso de amparo reprezintă o cale de atac extraordinară şi subsidiară ce poate fi promovată în faţa Tribunalului Constituţional contra ultimei rezoluţii definitive emanată de la puterea judecătorească şi prin care s-a încălcat un drept fundamental.

Ca atare, pentru ca un astfel de recurs să fie admisibil trebuie epuizate în prealabil toate căile jurisdicţionale.

Acţiunea de amparo promovată în faţa instanţelor ordinare şi recurso de amparo formulat la Tribunalul Constituţional nu pot cuprinde pretenţii de natură diferită, ci trebuie să vizeze protejarea aceluiaşi drept. Tribunalul Constituţional se limitează la a examina recursul în limitele situaţiei de fapt fixate de instanţele ordinare. Prin intermediul recursului de amparo se poate solicita protejarea drepturilor fundamentale recunoscute în art. 14, 29 şi 30 din Constituţie.

Pot fi invocate, însă, şi drepturi subiective nefundamentale care au legătură cu un drept fundamental sau cu drepturi prevăzute în Convenţie.

Au capacitatea de a formula *recurso de amparo* cetăţenii statului spaniol, cetăţenii statelor membre UE, străinii rezidenţi pe teritoriul statului spaniol şi persoanele juridice ce au exerciţiul drepturilor civile.

Pot formula recurs persoanele fizice sau juridice care invocă un interes legitim, Avocatul poporului şi Ministerul Public.

Recursul se introduce împotriva dispoziţiilor, actelor juridice sau faptelor puterilor publice (statul, Comunităţile autonome, entităţile teritoriale, Parlamentele autonome etc.) precum şi ale funcţionarilor şi agenţilor acestora. Nu se poate face un asemenea recurs împotriva puterilor publice străine sau supranaţionale. Pentru a putea fi invocată, încălcarea unui drept nu trebuie să provină de la un particular, ci doar de la puterile publice. Aceasta nu înseamnă că cel căruia i-a fost încălcat un drept, chiar de către un particular, nu poate apela la Tribunalul Constituţional pentru ca acesta să revizuiască aplicarea Constituţiei de către tribunalele ordinare care nu au protejat dreptul încălcat, pentru că au dat o interpretare contrară Constituţiei. Nefăcând aplicarea Constituţiei, tribunalul ordinar a încălcat un drept al cetăţeanului ce fusese în prealabil încălcat de un particular.

Prin intermediul recursului de amparo constituţional se poate obţine nulitatea rezoluţiei judiciare, recunoaşterea dreptului fundamental încălcat şi adoptarea măsurilor necesare pentru restabilirea acelui drept.

2. Jurisprudenţă CEDO

În cauza *Fuente Ariza c. Spaniei* (§§27-28), Curtea a concluzionat că respingerea unui recurs de amparo de către Tribunalul Constituţional spaniol pentru neepuizarea căilor de recurs intern reprezintă o încălcare a dreptului la un proces echitabil, sub aspectul dreptului de acces la instanţa reglementată de art. 6 parag. 1 din Convenţie. Într-o altă cauză mai recentă, însă, Curtea a admis excepţia Guvernului spaniol şi a respins plângerea reclamantului, admiţând că în lipsa unui recurs de amparo, acesta nu şi-a epuizat căile de recurs intern (*K.A.B. c. Spaniei*, §§71-72).

În cauza *Ferre Gisbert c. Spaniei* (§§32-34), Curtea a apreciat, de asemenea, că respingerea recursului de amparo pe motiv de tardivitate de către Tribunalul Constituţional spaniol reprezintă o încălcare a dreptului la un proces echitabil, sub aspectul dreptului de acces la o instanţă prevăzut de art. 6 parag. 1 din Convenţie, reclamantul fiind privat de acest drept mai mult din considerente de ordin formal. În aceeaşi cauză însă (§§37-40), Curtea a apreciat că respingerea unui recurs de amparo de

către Tribunalul Constituţional spaniol nu reprezintă o încălcare a dreptului la un recurs efectiv prevăzut de art. 13 din Convenţie. Într-o altă cauză, însă, Curtea a apreciat că respingerea unui recurs de amparo pe motiv de tardivitate nu reprezintă o încălcare a dreptului la un proces echitabil (*Antonia del Pino Garcia, Maria Ortin Mendez c. Spaniei*, §§32-34).

Într-o altă cauză (*Soto Sanchez*, §§35-39), Curtea a apreciat că o durată de aproximativ de 5 ani şi 5 luni a unui recurs de amparo în faţa Tribunalului Constituţional spaniol reprezintă o încălcare a dreptului la un proces echitabil sub aspectul duratei procedurii, prevăzută de art. 6 parag. 1 din Convenţie.

3. Referinţe bibliografice

Surse online: (75), (76), (80), (85)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Redeschiderea procedurii interne

Modalitate de a repara consecinţele unei încălcări a Convenţiei cauzată de o procedură internă inechitabilă.

Fr. *reouverture de la procedure interne*
Eng. *reopening of domestic proceedings*

1. Noţiune şi aspecte jurisprudenţiale

Executarea hotărârilor CEDO este obligatorie pentru Statele contractante, în conformitate cu dispoziţiile art. 46 din Convenţie, care stipulează: *„Înaltele părţi Contractante se angajează să se conformeze hotărârilor definitive ale Curţii în litigiile în care ele sunt părţi"* şi Comitetul Miniştrilor supraveghează executarea.

În virtutea principiului subsidiarităţii care caracterizează întreg sistemul convenţional, Curtea a statuat ca decizia sa este declaratorie în esenţă, lăsând statului alegerea mijloacelor pe care le va utiliza în ordinea sa juridică internă pentru a se achita de obligaţia care îi revine. Dar, Statul are obligaţia de a înceta exercitarea faptului ilicit, de a repara consecinţele trecute ale faptului ilicit, precum şi de a evita încălcările similare ce ar putea interveni ulterior. Având în vedere că, în anumite circumstanţe, obligaţia menţionată mai sus poate necesita adoptarea unor măsuri, altele decât satisfacţia echitabilă acordată de Curte în conformitate cu art. 41 din Convenţie şi/sau măsurile generale, care să asigure ca partea lezată să fie repusă, pe cât e posibil, în aceeaşi situaţie în care el sau ea s-a aflat înainte de încălcarea Convenţiei (*restitutio in integrum*), printre măsurile individuale pe care le pot lua Statele pentru a-şi îndeplini obligaţiile de executare a hotărârilor se numără şi redeschiderea procedurii interne.

Cristalizată din practica Comitetului Miniştrilor cu privire la supravegherea executării hotărârilor Curţii, care arăta că, în circumstanţe excepţionale, reexaminarea unei cauze sau redeschiderea procedurilor s-au dovedit cele mai eficiente, uneori chiar unice mijloace pentru realizarea *restitutio in integrum*, Recomandarea nr. R(2000)2 a Comitetului Miniştrilor, această măsură se referă la situaţiile în care partea lezată continuă să sufere consecinţe negative foarte grave din cauza rezultatului deciziei naţionale în cauză, care nu sunt în mod adecvat remediate prin satisfacţia echitabilă şi nu pot rectificate decât prin reexaminare sau redeschidere, şi în care hotărârea Curţii duce la concluzia că: a) decizia naţională

contestată este, în esenţă, contrară Convenţiei sau b) încălcarea constatată este cauzată de erori sau deficienţe procedurale de o asemenea gravitate încât apare un dubiu serios în privinţa rezultatului procedurilor naţionale contestate.

În practică, această măsură s-ar putea referi la prejudicii grave aduse drepturilor terţilor, în special în materie civilă. În materie penală, redeschiderea ar putea provoca problema sorţii coacuzaţilor – care nu au adus cazul lor la Strasbourg – şi a victimelor, şi implică dificultăţi cu privire la o eventuală pierdere a probelor şi termenului care s-a scurs. De altfel, o astfel de măsură nu ar face decât să prelungească durata unei proceduri deja extrem de lungă între nivelul intern şi nivelul european. Astfel, în termenii recomandării Comitetului Miniştrilor din 19.01.2000, pentru aprecierea necesităţii unei astfel de măsuri: pe de o parte, în ceea ce priveşte caracterul încălcării – încălcarea de fond sau încălcarea garanţiilor trebuia să fie îndeplinite două condiţii cumulative – ea trebuie să fie „de o gravitate precum este o serioasă suspiciune asupra rezultatului procedurii interne atacate"; *pe de altă parte*, individul „continuă să sufere consecinţele negative foarte grave în rezultatul deciziei naţionale, consecinţe care nu pot fi compensate prin satisfacţie echitabilă şi care nu pot fi modificate decât prin reexaminare sau redeschidere".

Redeschiderea procedurii în faţa instanţelor naţionale poate fi o modalitate eficientă de a repara consecinţele unei încălcări a Convenţiei cauzată de o procedură internă inechitabilă [a se vedea, de exemplu *Barbera, Messegue şi Jabardo c. Spaniei*, Rezoluţia DH (94) 84)]. Redeschiderea unei proceduri poate oferi, de asemenea, posibilitatea de a rectifica o decizie internă, care este considerată incompatibilă cu substanţa Convenţiei, de exemplu, o interdicţie privind publicarea anumitor informaţii [a se vedea, de exemplu, *Open Door şi Dublin Well Woman c. Irlandei*, Rezoluţia DH (96) 368)]. În mod similar, atunci când Curtea conchide că expulzarea unui solicitant de azil dintr-o ţară este, sau ar fi, incompatibilă cu Convenţia, executarea hotărârii poate solicita autorităţilor să-şi reconsidere deciziile lor pentru a se asigura că solicitantul poate reveni în ţara în cauză sau rămâne acolo, dacă deportarea nu a avut încă loc [a se vedea, de exemplu, *D. c. Regatului Unit*, Rezoluţia DH (98) 010)].

Această procedură a fost aplicată destul de frecvent, în materie penală, civilă şi administrativă, în majoritatea Statelor contractante. Cu titlu de exemplu, în materie penală, în cauza *Unterpertinger c. Austriei*, Rezoluţia DH (89) 2), condamnarea reclamantului la închisoare a fost considerată contrară art. 6 din Convenţie, deoarece nu a avut posibilitatea de a

intervieva doi martori. În urma constatării încălcării, Procurorul General a depus un recurs în interesul legii în conformitate cu art. 33 C.proc.pen., având ca rezultat achitarea reclamantului. Austria a introdus ulterior o dispoziţie specială care permite redeschiderea procedurii ca urmare a unei hotărâri a Curţii Europene a Drepturilor Omului. În cauza *Plischke c. Austriei* [Rezoluţia Comitetului Miniştrilor DH (65) 1)], noua legislaţie a permis redeschiderea urmăririi penale pentru cazurile declarate admisibile de către Comisie, în măsura în care acestea s-au bazat pe aceleaşi fapte ca şi cele luate în considerare de Comisie într-un caz anterior, în care a constatat o încălcare a art. 6 [*Pataki şi Dunshirn c. Austriei* (Rezoluţia Comitetului Miniştrilor (63) DH 2)]. În cauza *Piersack c. Belgiei*, Rezoluţia DH (85) 12), în urma hotărârii Curţii prin care a constatat o încălcare a art. 6, acţiunea contestată au fost redeschisă în conformitate cu secţiunea 441 din Codul de procedură penală, având ca rezultat confirmarea faptului că a fost corectă condamnarea reclamantului. În cauza *Jersild c. Danemarcei*, Rezoluţia DH (95) 212), CEDO a conchis la o încălcare a art. 10 din convenţie prin condamnarea reclamantului pentru abuz de libertate de exprimare, deoarece el a fost condamnat fără să se fi stabilit că a avut intenţia de a comite o infracţiune. Ulterior, acţiunea penală contestată a fost redeschisă şi după noua procedură reclamantul a fost achitat.

Procedura redeschiderii s-a aplicat cu succes şi în cauzele *Serif c. Greciei*, în care, în urma hotărârii Curţii, Codul de procedură penală a fost modificat şi permite acum redeschiderea procedurilor interne ca urmare a unei constatări a unei încălcări de către CEDO [*Lavents c. Letoniei*; *Birutis ş.a. c. Lituaniei*; *Welch c. Regatului Unit*; Rezoluţia DH (97) 222)].

În materie civilă, procedura redeschiderii s-a aplicat în numeroase cauze, dintre care: *Al-Nashif ş.a. c. Bulgariei*, un caz de deportare în care în urma hotărârii Curţii, reclamanta a introdus o cerere în faţa Curţii Supreme Administrative pentru a obţine redeschiderea procedurii şi ridicarea interdicţiei pe teritoriul bulgar [încălcarea art. 8, *Mehemi c. Franţei*; *Schüler-Zgraggen c. Elveţiei*, Rezoluţia DH (95) 95)].

2. Referinţe bibliografice

Speciale: *E. Lambert-Abdelgawad*, Executarea hotărârilor Curţii europene a Drepturilor Omului, ed. Consiliului Europei, 2002.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. 2, p. 1583-1585.

Repararea încălcării dreptului de proprietate (*restitutio in integrum*)

Principiu ce presupune înlăturarea tuturor consecinţelor încălcării unui drept fundamental, prin repunerea în situaţia anterioară, cu scopul de a restabili starea de fapt şi de drept, care se presupune că ar fi existat dacă actul de încălcare a dreptului nu s-ar fi produs.

Fr. *réparation de la violation du droit de propriété*
Eng. *redress for the violation of property rights*

1. Definiţie

Noţiunea *restitutio in integrum* are la bază un dicton latin care înseamnă „repunerea în starea de origine" şi a devenit unul dintre principiile esenţiale pentru acordarea daunelor. În aplicarea acestui principiu, regula este de a acorda o despăgubire care să-l pună pe reclamantul prejudiciat în situaţia în care s-ar fi aflat dacă fapta ilicită nu ar fi existat. Astfel, reparaţia poate presupune restituirea în natură a bunurilor sau – atunci când nu este posibil – plata unui echivalent pecuniar, pentru acoperirea prejudiciului efectiv (*damnum emergens*), a foloaselor nerealizate (*lucrum cessans*), dar şi a cheltuielilor de judecată.

Ordinea juridică are vocaţia de a repara prejudiciile cauzate unei persoane, însă ideea potrivit căreia un prejudiciu este „reparabil" nu este lipsită de ficţiune, deoarece reparaţia „prin echivalent" se bazează tocmai pe ideea că nu este posibilă restabilirea situaţiei anterioare.

2. Aplicabilitate

Dacă natura încălcării permite o *restitutio in integrum*, revine statului pârât *obligaţia de a o realiza*, Curtea neavând nici competenţa şi nici posibilitatea practică de a o aduce la îndeplinire ea însăşi. Dimpotrivă, dacă dreptul naţional nu permite sau permite numai inadecvat înlăturarea consecinţelor încălcării constatate, Convenţia autorizează Curtea să acorde părţii lezate „satisfacţia echitabilă care i se pare a fi cea mai potrivită" [Bîrsan, 2010, p. 1746].

Posibilitatea de a reexamina ori de a redeschide o cauză a fost considerată un mijloc de a beneficia de principiul *restitutio in integrum* (*Giuran c. României*, §36). Astfel, Curtea a reţinut că art. 322 pct. 9 C.proc.civ. din 1865 permite revizuirea unui proces în plan intern în caz

de constatare a încălcării drepturilor reclamantului, astfel că reclamanţii trebuie să sesizeze jurisdicţiile interne, faţă de caracterul subsidiar al rolului Curţii europene (*SC Raisa M. Shipping SRL c. României*, §§42-44; *Bindea c. României*, §§24-25; *Daniel şi Niculina Georgescu c. României*, §§33-34).

Prin Recomandarea nr. R(2000)2, Comitetul de Miniştri recomandă tuturor statelor contractante să reexamineze, ca urmare a pronunţării de către Curte a unei hotărâri ce relevă deficienţe structurale sau generale în ordinea juridică şi în practica lor, efectivitatea căilor de atac existente şi, dacă este cazul, să organizeze noi căi de atac mai eficiente, spre a se evita sesizarea Curţii cu cauze repetitive.

Într-o hotărâre a Curţii Permanente de Justiţie din 13.09.1928 privitoare la exproprierea unei uzine (*Usine de Chrozow*, Serie A nr. 17, p. 47), s-a arătat că „reparaţia trebuie, în măsura posibilului, să înlăture toate consecinţele actului ilicit şi să restabilească starea de fapt şi de drept care se poate presupune că ar fi existat dacă actul de încălcare a dreptului nu s-ar fi produs. Restituirea în natură sau, dacă aceasta nu este posibilă, plata unei sume ce corespunde valorii restituirii în natură, alocarea, dacă este cazul, de despăgubiri pentru pierderile suferite şi care, oricum, nu ar putea fi acoperite prin restituirea în natură sunt principalele elemente de care trebuie să se ţină seama la determinarea cuantumului unei indemnizări datorate pentru comiterea unui fapt ilicit, contrar dreptului internaţional".

Aceste principii au convins instanţa europeană ca în situaţiile de privare de proprietate rezultate dintr-un act ilicit să dispună repararea încălcării aduse dreptului asupra bunului în litigiu prin stabilirea în sarcina statului debitor a unei adevărate *obligaţii alternative*; alegerea obiectului executării, a cărui prestare duce la stingerea obligaţiei, revine statului debitor [Bîrsan, 2010, p. 1747].

Dacă în urma încălcării dreptului de proprietate restituirea în natură este totuşi posibilă, statul este obligat să o dispună (*Brumărescu c. României,* hotărârea privind satisfacţia echitabilă, §20). În măsura în care, între momentul introducerii cererii în faţa Curţii şi acela al adoptării hotărârii, reclamantului i s-a restituit o parte din bun, obiectul obligaţiei alternative va fi dat sau de partea nerestituită sau de contravaloarea acesteia. În cauza citată, restituirea unei părţi din imobil nu mai era posibilă, astfel că statul a fost obligat ca, într-un anumit termen, să plătească o sumă de bani considerată de Curte ca reprezentând valoarea părţii nerestituite, în funcţie de preţul pieţei, şi o altă sumă pentru acoperirea prejudiciului moral, ambele apreciate în echitate.

Într-o cauză privind trecerea unui imobil în domeniul public al statului fără plata unei compensații prealabile. Curtea a reținut că, în măsura în care restituirea în natură nu este posibilă, cu atât mai mult cu cât reclamanta însăși nu a solicitat-o, se impune acordarea valorii de piață a bunului de la momentul transferului litigios (*SC Granitul SA c. României*, satisfacție echitabilă, §§11-12). Prin urmare, pe lângă situația juridică a bunului, la aprecierea reparației adecvate, Curtea are în vedere și principiul disponibilității.

Principiile expuse mai sus au fost nuanțate de Curte în raport cu datele concrete ale fiecărei cauze deduse judecății. Astfel, s-a statuat că, în caz de încălcare a art. 6 din Convenție, aplicarea principiului *restitutio in integrum* implică obligația de a-i repune pe reclamanți, atât cât este posibil, într-o situație echivalentă celei în care s-ar fi aflat dacă nu ar fi existat o nesocotire a exigențelor acestei dispoziții (*Sfrijan c. României*, §44; *Asociația „21 Decembrie 1989" ș.a. c. României*, §200; *Mocanu ș.a. c. României*, §295; *SC Editura Orizonturi SRL c. României*, §§80-81).

Atunci când privarea de proprietate a privit un local comercial, pe lângă obligația alternativă privitoare la restituirea amintită mai sus, statul pârât a fost obligat la plata unei sume apreciate ca reprezentând pierderea clientelei de către societatea comercială care funcționa în același local, precum și a pierderilor suferite din cauza încetării activității, respectiv a beneficiilor dinainte de privarea de proprietate, dovedite cu actele de impozitare (*Iatridis c. Greciei*, satisfacție echitabilă). În același sens, Curtea a apreciat în cauza *Buzescu c. României* (§105) că se impune reparația completă a prejudiciului cauzat reclamantului prin retragerea dreptului de a profesa ca avocat, ce a afectat sfera serviciilor prestate, precum și clientela acestuia.

În situațiile în care, între momentul introducerii cererii în fața Curții și momentul adoptării hotărârii, reclamantului i-a fost restituit întregul bun ce făcea obiect al litigiului, repararea încălcării prin privarea de proprietate trebuie analizată pentru perioada cuprinsă între actul statului, prin care a fost deposedat de bun, și data restituirii bunului, putându-se acorda sume considerate ca adecvate prejudiciului material sau moral suferit de reclamant pentru această perioadă (*Nagy c. României*, §67; *Boc c. României*, §56; *Surpăceanu c. României*, §53).

În cazul în care, deși nu a existat o restituire în natură, reclamantul a primit totuși despăgubiri de la stat, cel puțin pentru o parte din imobilul cu privire la care s-a constatat privarea de proprietate, curtea a ținut seama de plata acestora, dar a stabilit „satisfacția echitabilă" prin raportare la

valoarea de piață a bunului, obligând statul la plata diferenței (*Ciobanu c. României*, §57).

În acest context, o analiză distinctă se impune a fi făcută în legătură cu restituirea bunurilor trecute în stăpânirea statelor totalitare. Aplicarea art. 1 din Protocolul nr. 1 Adițional la Convenție se face cu respectarea următoarelor principii:

(i) Convenția nu garantează dreptul unei persoane fizice sau juridice de a dobândi un anumit bun (*Van de Mussele c. Belgiei*, §48; *Slivenko c. Letoniei*, §121; *Kopecky c. Slovaciei*, §35).

(ii) protecția Convenției se aplică numai cu privire la „bunurile actuale", adică în privința bunurilor aflate în patrimoniul celui care pretinde că i-a fost încălcat „dreptul de proprietate" asupra lor (*Van de Mussele c. Belgiei*, §48; *Ouzounis ș.a. c. Greciei*, §24; *Gratzinger și Gratzingerova c. Republicii Cehe*, §69).

(iii) se poate pretinde restituirea unor bunuri aflate în stăpânirea statului cu privire la care cel ce formulează o asemenea pretenție este titularul lor actual, calitate ce i-a fost recunoscută fie printr-o hotărâre judecătorească definitivă, fie pe calea unor măsuri legislative de restituire adoptate de statul în cauză sau acesta are cel puțin o *speranță legitimă* de redobândire a bunului în materialitatea sa ori prin „echivalent rezonabil" (*Malhous c. Republicii Cehe*).

(iv) date fiind limitele de aplicare în timp a Convenției, Curtea nu poate să examineze o cerere decât în măsura în care se raportează la evenimentele care s-au produs după intrarea în vigoare a Convenției cu privire la statul în cauză (*Constandache c. României*; *Mărginean c. României*). Privarea de dreptul de proprietate ori de un alt drept real constituie, de regulă, un act instantaneu, care nu creează o *situație continuă* de privare de un drept [Bîrsan, 2010, p. 1671-1673].

Art. 1 din Protocolul nr. 1 nu poate fi interpretat în sensul că ar stabili pentru statele contractante o obligație generală de restituire a bunurilor ce le-au fost transferate înainte să ratifice Convenția (*Jantner c. Slovaciei*, §34). De asemenea, dispozițiile acestui text nu impun statelor contractante nicio restricție în exercițiul libertății lor de a stabili domeniul de aplicare a legilor pe care le pot adopta în materie de restituire a bunurilor și de a alege condițiile în care acceptă să restituie drepturile de proprietate persoanelor deposedate (*Van der Mussele c. Belgiei*, §48; *Slivenko c. Letoniei*, § 121).

Deși statele contractante dispun de o amplă marjă de apreciere cu privire la oportunitatea excluderii unor categorii de foști proprietari de la recunoașterea unui drept de restituire, în situația în care un stat contractant, după

ratificarea Convenției, inclusiv a Protocolului nr. 1, a adoptat o legislație care prevede restituirea totală sau parțială, în natură sau prin echivalent, oricare ar fi forma ori întinderea acestui „echivalent", a bunurilor confiscate de un regim anterior, o asemenea legislație are a fi considerată ca făcând să nască „un nou drept de proprietate" în patrimoniul persoanelor care întrunesc condițiile de restituire (*Kopecky c. Slovaciei*, §35).

Curtea a subliniat în hotărârea-pilot *Maria Atanasiu ș.a. c. României* că noțiunea de „bunuri" poate cuprinde atât „bunuri actuale", cât și valori patrimoniale, inclusiv creanțe, în baza cărora un reclamant poate pretinde că are cel puțin o „speranță legitimă" de a obține beneficiul efectiv al unui drept de proprietate. Dacă interesul patrimonial în cauză este de ordinul creanței, el nu poate fi considerat o „valoare patrimonială" decât dacă are o bază suficientă în dreptul intern, de exemplu atunci când este confirmat printr-o jurisprudență bine stabilită a instanțelor.

Este posibil să se ajungă la plata unei compensații reparatorii pe calea unei reglementări amiabile a litigiului dintre părți, prin obligația pe care și-o asumă statul de a plăti reclamantului o sumă de bani, acceptată de acesta. Curtea va lua act de înțelegere (art. 39 din Convenție) și va dispune scoaterea de pe rol a litigiului, de regulă pe temeiul art. 3 parag. 1 din Convenție și al art. 62 parag. 3 din Regulamentul ei de organizare și funcționare.

În cazul în care părțile nu ajung la un asemenea acord în privința „satisfacției echitabile", cu toate că au fost invitate de Curte în acest sens prin hotărârea pronunțată în soluționarea capătului principal de cerere, precum s-a întâmplat în cauza *Fostul Rege al Greciei ș.a. c. Greciei*, Curtea a admis, față de natura încălcării dreptului de proprietate constatată prin hotărârea pronunțată în principal (rezultată din absența indemnizării, și nu din ilegalitatea actului de privare de proprietate), că nu mai poate porni de la principiul restituirii bunului în natură – *restitutio in integrum* – deși a apreciat că nimic nu împiedică guvernul, dacă este dispus, să facă acest lucru. În exprimarea instanței europene, restituirea în natură este departe de a constitui o obligație juridică.

În ceea ce privește stabilirea concretă a despăgubirii datorate de stat, s-a reținut că nu trebuie să reflecte în mod necesar valoarea de circulație a bunurilor ieșite din patrimoniul reclamanților. De aceea, în cauza amintită, Curtea a ajuns la concluzia că despăgubirea trebuie să constea într-o *sumă forfetară, cât mai aproape de ceea ce poate fi considerat rezonabil prin raportare la valoarea bunurilor*, adică o sumă pe care Curtea ar fi putut s-o considere acceptabilă, dacă însuși statul grec i-ar fi

indemnizat pe reclamanţi şi nu s-ar fi ajuns la încălcarea art. 1 din Protocolul nr. 1. Pentru fixarea acestei sume, Curtea a ţinut cont de pretenţiile reclamanţilor, de natura bunurilor familiei fostului rege al Greciei, mobile sau imobile, de evaluările produse de părţi şi diferitele posibile metode de calcul ale pagubelor materiale, timpul cât a durat privarea de proprietate, elemente care au condus la acordarea unei singure sume, stabilite global - „în echitate".

Dificultatea de a stabili cuantumul sumelor necesare pentru reparaţia totală a pierderilor suferite de reclamanţi prin lipsa asistenţei din partea autorităţilor pentru executarea unei decizii judiciare favorabile care le-ar fi permis să exercite profesia de jurnalişti de radio determină Curtea să uzeze puterea de apreciere în echitate a prejudiciului pentru o reparaţie integrală – *restitutio in integrum* (*Frăsilă şi Ciocîrlan c. României*, §78).

Cu toate acestea, aşa cum a reţinut în cauzele *Hîrgău şi Arsinte c. României*, §§43-44, sau *Cloşca c. României*, §§29-30, dacă sentinţa de restituire în natură a unui teren, chiar şi în echivalent într-o altă locaţie, constituie o reparaţie a pierderii suferite (*damnum emergens*), beneficiul nerealizat (*lucrum cessans*), constând în recoltele pe care le ar fi cultivat reclamanţii, îmbracă un caracter pur speculativ în lipsa oricărei probe (a se vedea şi cauzele *Dumitriu şi Dumitrache c. României*, §45; *Luca c. României*, §40; *Rusu ş.a. c. României*, §36; *Teodorescu Olimpia-Maria c. României*, §36; *Irimia c. României*, §28).

3. Referinţe bibliografice

Specifice: *E. Lambert*, La pratique récente de réparation des violations de la CEDH: plaidoyer pour la préservation d'un acquis remarquable, în RTDH, 2000, p. 199 şi urm.; *C. Stătescu, C. Bîrsan*, Teoria generală a obligaţiilor, Ed. All Beck, Bucureşti, 2002, p. 415-416; *Fl. Baias, R. Dincă*, Notă la decizia nr. 61 din 24.07.2001 a fostei Curţi Supreme de Justiţie, în PR. nr. 3/2002, p. 60 şi urm.; *Ch. Pettiti*, Sur la restitution des biens confisqués pendant la période communiste (en marge des arrêts „Pincova et Pinc" et „Zvolsky et Zvolska c. Rép. Tchèque" des 5 et 12 nov. 2002), în RTDH, 2004, p. 387 şi urm.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, 2010, p. 1671 şi urm., 1744 şi urm.; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 567, 964-980, 990 şi urm.; *D. Bogdan, M. Selegean*, Drepturi şi Libertăţi fundamentale în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului, p. 655-656.

Reparaţie echitabilă

Compensaţie pentru daunele cauzate părţii lezate în urma unei încălcări a drepturilor sau libertăţilor fundamentale.

Fr. *satisfaction équitable*
Eng. *just satisfaction*

1. Noţiune

Potrivit art. 41 din Convenţie *„[d]acă Curtea declară că a avut loc o încălcare a Convenţiei sau a Protocoalelor sale şi dacă dreptul intern al Înaltei Părţi Contractante nu permite decât o înlăturare incompletă a consecinţelor acestei încălcări, Curtea acordă părţii lezate, dacă este cazul, o reparaţie echitabilă".*

2. Aspecte generale

Din punct de vedere procedural, cererea de satisfacţie echitabilă va fi depusă în termenul acordat de Curte şi este comunicată statului pârât după formularea observaţiilor privind admisibilitatea şi fondul cauzei. Soluţionarea sa se va face fie printr-o hotărâre comună, fie printr-o hotărâre separată, în cazul în care cererea de reparaţie echitabilă este disjunsă. Într-o astfel de ipoteză, Curtea se pronunţă sub aspectul admisibilităţii şi fondului şi îşi rezervă soluţionarea cererii întemeiate pe art. 41 pentru o dată ulterioară. În general, în astfel de situaţii, Curtea constată necesitatea adoptări unor măsuri generale de către statul pârât (*Broniowski c. Poloniei*).

Dincolo de formularea textului – ce condiţionează acordarea unei reparaţii de existenţa unei înlăturări incomplete a consecinţelor încălcării în dreptul intern al statelor membre – Curtea nu cere reclamanţilor să uzeze în prealabil de proceduri interne separate, chiar dacă astfel de proceduri ar fi accesibile. În acest sens, Curtea a statuat că o protecţie efectivă a drepturilor omului nu ar fi compatibilă cu cerinţa ca reclamantul care a epuizat căile de atac interne să apeleze la noi proceduri interne în vederea recuperării prejudiciului (*Barbera, Messegue şi Jabardo c. Spaniei*).

Totuşi, acordarea unei reparaţii nu constituie un drept, ci o vocaţie a reclamantului, rămânând la aprecierea Curţii. Aceasta deoarece, conform art. 46 din Convenţie, statele se angajează să se conformeze hotărârilor Curţii. Astfel, prin hotărârea prin care se constată o încălcare a

Convenţiei, Curtea poate obliga statul nu doar să plătească reclamanţilor anumite sume cu titlu de reparaţie echitabilă, ci, în genere, să aleagă măsurile individuale şi/sau generale prin care să se pună capăt încălcării constatate şi să se înlăture, pe cât posibil, efectele acestei încălcări (*Papamichalopoulos ş.a. c. Greciei*).

Aşadar, scopul acordării reparaţiei echitabile este acela de a compensa daunele suferite de reclamant doar în măsura în care ele sunt o consecinţă a încălcării Convenţiei ce nu poate fi remediată altfel (*Scozzari şi Giunta c. Italiei*).

3. Tipuri de daune

Curtea poate acorda reparaţie echitabilă sub forma daunelor materiale, daunelor morale şi cheltuielilor de judecată, cu condiţia ca ele să fie solicitate de reclamant şi să fie însoţite de documente justificative, în lipsa cărora cererea va fi respinsă în totalitate sau în parte (art. 60^3 din Regulamentul Curţii). În plus, statele sunt obligate, în anumite condiţii, să plătească reclamantului daune de întârziere.

3.1. Daunele materiale

Pentru acordarea daunelor materiale, Curtea verifică existenţa legăturii de cauzalitate între încălcarea constatată şi prejudiciul material invocat (*Z. ş.a. c. Regatului Unit*).

În general, Curtea acordă daune materiale pentru prejudiciul efectiv suferit, atunci când este susţinut prin probe. Cu toate acestea, au existat situaţii în care au fost acordate daune materiale văduvei sau altor persoane dependente financiar de o persoană decedată, în cazul încălcării art. 2 din Convenţie, cu titlu de beneficiu nerealizat, reprezentând veniturile ce nu au mai fost încasate (*Imakayeva c. Rusiei*). De asemenea, au fost acordate daune materiale reprezentând venituri neîncasate, atunci când această situaţie rezulta direct din încălcarea Convenţiei (*Teodorescu c. României*, prin care s-a constatat încălcarea art. 6 din pricina neexecutării unei hotărâri judecătoreşti interne ce obliga la plata drepturilor salariale restante).

O situaţie particulară o reprezintă cauzele analizate sub aspectul art. 1 din Primul Protocol Adiţional Convenţiei. În astfel de situaţii, în ipoteza în care constată încălcarea dreptului de proprietate, Curtea analizează în ce măsură este posibil să se dea eficienţă principiului *restitutio in integrum*. În cazul în care legea internă nu permite ori permite doar o reparaţie parţială, Curtea va acorda o compensaţie echitabilă (*Străin ş.a c. României*). În general, Curtea nu acordă o reparaţie echivalentă cu

valoarea de piață, mai ales când valoarea bunului/bunurilor este semnificativă ori când privarea de proprietate a fost o consecință a unor modificări fundamentale de regim constituțional (*Fostul Rege al Greciei ș.a. c. Greciei*).

3.2. Daunele morale

Compensația pentru daunele morale se acordă, în mai mare măsură, pe considerente de echitate, deoarece este dificilă cuantificarea lor pe bază de probe. În general, daunele morale sunt destinate să acopere prejudiciul constând în durere, suferință, stres, angoasă ori pierderea de șanse (*Bönisch c. Austriei*).

În unele cazuri, Curtea a apreciat că simpla recunoaștere a unei încălcări a Convenției reprezintă o reparație echitabilă (*Cumpănă și Mazăre c. României*). În cauza *Nikolova c. Bulgariei*, o astfel de soluție a fost luată cu 11 voturi contra 6, judecătorul Bonello exprimându-și mari rezerve în legătură cu justețea sa, într-o opinie separată.

Au existat situații în care Curtea a acordat o sumă globală destinată să acopere atât prejudiciul material, cât și pe cel moral (*Maria Atanasiu ș.a. c. României*).

În ceea ce privește îndreptățirea de a solicita daune morale, se vor avea în vedere criteriile de stabilire a calității de **victimă**, în conformitate cu art. 34 din Convenție, în lumina jurisprudenței Curții. În general, sunt eligibile pentru a primi daune morale doar persoanele fizice, iar nu companiile ori alte persoane juridice. Cu toate acestea, au fost acordate daune morale unei societăți comerciale, reprezentând compensație pentru durata excesivă a procedurilor, în contextul reținerii unei încălcări a art. 6 din Convenție (*SC Silvogrecu COM SRL c. României*).

3.3. Cheltuielile de judecată

Din acest punct de vedere, Curtea se dovedește cât se poate de strictă. Mai întâi, în conformitate cu art. 60[3] din Regulamentul Curții, menționat anterior, cheltuielile de judecată se acordă doar în măsura în care au fost cerute (*Vlăduț c. României*). În plus, ele se acordă în măsura în care au legătură cu pretinsa încălcare a drepturilor omului, se apreciază că au fost necesare și în cuantum rezonabil (*Nikolova*; *Zengin c. Turciei*).

În măsura în care Curtea constată o încălcare a Convenției, poate dispune rambursarea cheltuielilor suportate de reclamant în timpul procedurilor, cu condiția ca acestea să fi vizat prevenirea ori remedierea respectivei încălcări (*King c. Regatului Unit*). Din acest punct de vedere, în cauza *Tase c. României*, s-a apreciat că nu există legătură de cauzalitate între cheltuielile efectuate în fața instanțelor naționale și încălcarea art. 5 din Convenție.

În plus, Curtea pretinde detalierea elementelor cererii privind cheltuielile de judecată şi prezentarea amănunţită, eventual pe ore, a activităţii avocatului, spre a justifica un anumit onorariu. În lipsa unei astfel de detalieri, cererea va fi respinsă în totalitate sau în parte. Curtea nu este ţinută de grilele naţionale privind onorariile avocaţiale, dar le poate folosi cu titlu orientativ. Onorariul avocaţial nu va fi acordat în cazul în care avocatul şi-a desfăşurat activitatea *pro bono*. Celelalte cheltuielile vor fi evaluate global, împreună cu onorariile. În ipoteza în care reclamantul s-a reprezentat singur în cursul procedurilor în faţa Curţii, el va putea cere doar celelalte cheltuieli (transport, poştă, onorariu de traducător etc.), neputând solicita contravaloarea orelor de muncă destinată pregătirii apărărilor în cauză (*Steel şi Morris c. Regatului Unit*).

În situaţia soluţionării unei cauze printr-o înţelegere amiabilă ori prin declaraţie unilaterală a statului de recunoaştere a încălcării unuia sau mai multor drepturi garantate de Convenţie, Curtea pronunţă o decizie prin care dispune radierea de pe rol, conform art. 39 din Convenţie, înaintând-o **Comitetului Miniştrilor** în vederea supravegherii executării sale. În general, statul acordă o sumă globală, destinată să acopere deopotrivă daunele materiale, daunele morale şi cheltuielile de judecată.

În fine, merită menţionat că, potrivit art. 43 alin. (4) din Regulamentul Curţii, în situaţia în care o cerere este radiată de pe rolul Curţii în baza art. 37 din Convenţie, acordarea cheltuielilor de judecată rămâne la aprecierea Curţii. Dacă se acordă cheltuielile de judecată printr-o decizie de radiere de pe rol a unei cereri ce nu a fost declarată inadmisibilă, decizia va fi trimisă Comitetului Miniştrilor.

3.4. Daunele de întârziere

Începând cu 2002, Curtea stabileşte în dispozitivul hotărârii obligaţia statelor de a plăti reclamanţilor daune de întârziere calculate pe zile de la momentul expirării termenului de trei luni de la rămânerea definitivă a hotărârilor. În acest sens, se va lua în considerare rata dobânzii aplicată de Banca Centrală Europeană, majorată cu trei puncte procentuale (*Christine Goodwin c. Regatului Unit*).

4. Referinţe bibliografice

Generale: *D.J. Harris, M. O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley*, Law of the European Convention of Human Rights, p. 856-861; *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights, p. 833-869; *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. 2, p. 1457-1512.

Surse online: (75)

Reparaţie în materia privării de libertate

Remediu pus la dispoziţia unei persoane, în baza căruia aceasta poate obţine despăgubiri materiale şi morale, în vederea reparării încălcării unuia sau mai multora dintre drepturile prevăzute în parag. 1-4 ale art. 5 din Convenţie.

Fr. *droit à réparation pour une privation de liberté illégale*
Eng. *right to compensation for unlawful detention*

1. Noţiune şi reglementare

Noţiunea se regăseşte în art. 5 parag. 5 din Convenţie, care garantează dreptul la reparaţii al oricărei persoane, victimă a unei arestări sau detenţii în condiţii contrare dispoziţiilor art. 5.

În ceea ce priveşte natura reparaţiei, dreptul la despăgubiri se referă la compensaţii financiare.

Dreptul la despăgubiri prevăzut prin art. 5 parag. 5 din Convenţie nu se confundă cu dreptul la satisfacţie echitabilă instituit prin art. 41 din Convenţie, care devine aplicabil în caz de constatare de către Curte a unei încălcări a dispoziţiilor Convenţiei.

Art. 5 parag. 5 din Convenţie reprezintă o normă substanţială şi garantează un drept individual ce trebuie respectat, în primul rând, de către autorităţile naţionale. Art. 41 din Convenţie instituie o normă de competenţă în baza căreia Curtea poate acorda părţii lezate o satisfacţie echitabilă sub condiţia îndeplinirii anumitor condiţii. Una dintre aceste condiţii este aceea a existenţei unei decizii sau măsuri a autorităţilor naţionale care s-a concretizat într-o încălcare a obligaţiilor pozitive şi negative corelative drepturilor recunoscute persoanelor interesate prin Convenţie, respectiv în situaţia de faţă, a obligaţiei de a respecta dreptul la libertate şi siguranţă.

Faptul acordării unei reparaţii în temeiul art. 5 parag. 5 din Convenţie nu împiedică instanţa europeană să acorde o altă reparaţie conform art. 41 pentru încălcarea drepturilor prevăzute prin parag. 1-4 ale art. 5 din Convenţie [*Neumeister c. Austriei* (art. 41), §30].

2. Procedură

Procedura formulării unei cereri pentru despăgubiri trebuie să fie accesibilă persoanelor interesate nu numai în teorie, dar şi în practică, iar normele naţionale de drept trebuie să garanteze cu un grad suficient de

certitudine dreptul la reparaţie, pentru a se asigura exercitarea lui efectivă (*Ciulla c. Italiei*, §44; *Chitayev şi Chitayev c. Rusiei*, §195).

În situaţia în care există la nivel naţional un remediu pentru a se obţine despăgubiri pentru nerespectarea dreptului la libertate şi siguranţă, cel interesat este ţinut a se adresa mai întâi instanţelor naţionale cu o cerere în despăgubiri (*N.C. c. Italiei*, §57).

Dreptul la o compensaţie stipulat în parag. 5 al art. 5 din Convenţie implică faptul că s-a stabilit de către o autoritate naţională sau Curte că unul sau mai multe dintre drepturile recunoscute în parag. 1-4 ale art. 5 din Convenţie a fost încălcat (*N.C. c. Italiei*, §49; *Pantea c. României*, §262; *Stoianova şi Nedelcu c. României*, §2; *Stelian Roşca c. României*, §§75-78).

În situaţia în care o autoritate naţională nu stabileşte, în mod expres ori în substanţă, că a intervenit o încălcare a vreunuia dintre drepturile protejate prin parag. 1-4 ale art. 5 ori stabileşte că a fost încălcat unul dintre aceste drepturi, dar nu acordă despăgubiri, atunci Curtea va analiza în primul rând dacă există vreo încălcare a parag. 1-4 ale acestui articol pentru a aprecia asupra incidenţei art. 5 parag. 5 din Convenţie (*Nechiporuk şi Yonkalo c. Ucrainei*, §§227-229).

Aplicabilitatea art. 5 parag. 5 din Convenţie nu depinde de hotărârea instanţei interne prin care se stabileşte nelegalitatea măsurii privării de libertate sau de dovada unei încălcări a dreptului persoanei la libertate pentru care aceasta ar fi fost pusă în libertate (*Blackstock c. Regatului Unit*, §51; *Waite c. Regatului Unit*, §73) Această măsură poate fi legală potrivit dreptului intern, dar în acelaşi timp să nesocotească prevederile art. 5 din Convenţie, iar, astfel, să devină incident parag. 5 al aceluiaşi articol (*Harkmann c. Estoniei*, §50).

Art. 5 parag. 5 din Convenţie nu interzice statelor să condiţioneze acordarea unor despăgubiri de dovada ce trebuie făcută de cel interesat a suferirii unui prejudiciu rezultat din încălcarea parag. 1-4 ale art. 5 din Convenţie. Aceasta deoarece, în domeniul art. 5 parag. 5 din Convenţie, calitatea de victimă poate exista chiar în absenţa unui prejudiciu, însă nu poate interveni o reparaţie în lipsa unui prejudiciu material sau moral ce se cere a fi reparat. Astfel, nu pot fi acordate despăgubiri atunci când nu s-a produs niciun prejudiciu material sau morale celui interesat (*Wassink c. Olandei*, §38). Totuşi, un formalism excesiv în pretinderea probării prejudiciului moral cauzat de privarea de libertate nelegală încalcă dreptul la despăgubiri (*Danev c. Bulgariei*, §§32-37).

Dacă instanțele naționale resping cererile de acordare de despăgubiri întemeindu-se pe motive arbitrare, atunci Curtea poate constata încălcarea art. 5 parag. 5 din Convenție și acorda despăgubiri în baza art. 41 din Convenție (*Fedotov c. Rusiei*, §§84-87).

3. Aplicații

S-a apreciat că, deși ar trebui ca dreptul la despăgubiri să aibă și o altă natură decât pecuniară, totuși, acesta nu oferă dreptul de a asigura punerea în libertate a persoanei în cauză, situație care este reglementată în parag. 4 al art. 5 din Convenție (*Bozano c. Franței*).

Referitor la cuantumul despăgubirilor, Curtea a stabilit că art. 5 parag. 5 din Convenție nu îndreptățește o persoană să obțină o anumită sumă cu titlu de reparație, ci aceasta trebuie să fie într-un cuantum rezonabil (*Damian-Burueana și Damian c. României*, §89; *Pop Blaga c. României*, §112).

Totuși, despăgubirile în cuantum neglijabil sau disproporționat față de gravitatea încălcării nu corespund cerințelor art. 5 parag. 5 din Convenție de vreme ce acestea ar transforma dreptul la despăgubiri într-unul teoretic și iluzoriu (*Cumber c. Regatului Unit*; *Attard c. Maltei*). Compensațiile nu pot fi considerabil inferioare celor acordate de Curte în cauze similare (*Ganea c. Republicii Moldova*, §30; *Cristina Boicenco c. Republicii Moldova*, §43).

În situația în care se constată că au fost încălcate distinct drepturile garantate de parag. 1-5 ale art. 5 din Convenție și s-a reținut că reclamantul a suferit un prejudiciu moral și material incontestabil, a fost acordată o sumă globală cu titlu de despăgubiri materiale și morale (*Pantea c. României*, §301).

4. Referințe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 346-350, *D.J. Harris, M. O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 197-198; *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights, p. 316-318; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 240.

Surse online: (36)

Reşedinţă (alegerea reşedinţei)

Dreptul unei persoane de a-şi stabili, în mod liber, reşedinţa pe teritoriul unui stat unde se află în mod legal.

Fr. *le droit de choisir librement sa résidence*
Eng. *freedom to choose his residence*

1. Noţiune şi reglementare

Dreptul de alegere a reşedinţei este garantat prin art. 2 parag. 1 din Protocolul nr. 4. Dreptul de a circula liber pe teritoriul unui stat este însoţit de dreptul de a-şi alege în mod liber reşedinţa pe teritoriul acelui stat.

2. Principii

Dreptul la alegerea reşedinţei pe teritoriul unui stat este recunoscut atât cetăţenilor acelui stat, cât şi cetăţenilor altor state sau apatrizilor, sub condiţia de a se afla în mod legal pe teritoriul acelui stat.

Dreptul de a-şi alege reşedinţa nu este un drept absolut. Potrivit parag. 3 al art. 2 din Protocolul nr. 4, exercitarea sa poate face obiectul unor restrângeri în condiţii prevăzute strict, anume acestea să fie prevăzute de lege, să constituie măsuri necesare într-o societate democratică, pentru securitatea naţională, siguranţa publică, menţinerea ordinii publice, prevenirea faptelor penale, protecţia sănătăţii sau a moralei, ori pentru protejarea drepturilor şi libertăţilor altora. De asemenea, pentru motive de interes public într-o societate democratică, art. 2 parag. 4 din Protocolul nr. 4 stipulează că, în anumite zone determinate, drepturile recunoscute în parag. 1 pot face obiectul unor restrângeri, în condiţiile legii.

Restricţiile permise în temeiul parag. 3 şi 4 ale art. 2 din Protocolul nr. 4 sunt examinate prin prisma principiului proporţionalităţii consacrat prin art. 8-11 din Convenţie şi doctrina marjei de apreciere a statelor membre.

Convenţia nu garantează dreptul unui străin de a-şi alege reşedinţa pe teritoriul unui stat, iar statele au dreptul de a controla şederea străinilor pe teritoriul lor (*Sisojeva ş.a. c. Letoniei*, §99 cu referire la cauze similare).

Art. 2 parag. 1 din Protocolul nr. 4 nu se aplică persoanelor care au intrat ilegal pe teritoriul unui stat ori a căror şedere a devenit ilegală pe teritoriul acelui stat (*Piermont c. Franţei*).

3. Aplicaţii

În jurisprudenţa Curţii, reprezintă restricţii la libertatea de a circula şi de a-şi alege în mod liber reşedinţa următoarele situaţii: obligaţia legală impusă persoanelor care solicită restituirea unor bunuri de a avea o reşedinţă permanentă (*Brezny c. Slovaciei*), consemnarea/arestul la domiciliu într-o regiune determinată (*M. c. Franţei*; *Guzzardi c. Italiei*, §94; *Raimondo c. Italiei*, §39), interdicţia impusă comerciantului în stare de faliment de a absenta de la domiciliu pe durata procesului (*X. c. Belgiei*, 8988/80), interdicţia impusă reclamantului de a desfăşura o activitate care influenţează stabilirea reşedinţei (*X. c. Belgiei*, 8901/80), interdicţia de a se stabili într-o anumită localitate pe motive etnice (*Lacko ş.a. c. Slovaciei*), refuzul autorităţilor de a înregistra reşedinţa reclamantei la adresa aleasă de aceasta (*Tatishvili c. Rusiei*, §46), obligaţia persoanelor de a încunoştinţa organele de poliţie despre intenţia de a-şi schimba reşedinţa (*Denizci ş.a. c. Ciprului*, §§346-347, §§403-404; *Bolat c. Rusiei*, §65), obligaţia impusă de autorităţi de a-şi muta casele „mobile" într-un alt loc (*Van de Vin c. Olandei*).

Curtea a analizat în fiecare cauză dacă ingerinţa în dreptul la stabilirea reşedinţei reprezintă o încălcare a art. 2 parag. 1 din Protocolul nr. 4, raportându-se la criteriile expuse în parag. 3 şi 4 ale aceluiaşi articol, amintite mai sus.

4. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1812-1825; *D.J. Harris, M. O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 736-741.

Surse online: (75)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Reţinere

Măsură dispusă de către poliţie sau orice altă autoritate administrativă care nu întruneşte exigenţele *magistratului împuternicit de lege cu exercitarea atribuţiilor judiciare* prin care o persoană este privată de libertate în temeiul art. 5 parag. 1 lit. c) în vederea aducerii sale în faţa *autorităţii judiciare competente*, atunci când există motive verosimile de a se bănui că a săvârşit o infracţiune sau când există motive temeinice în sensul împiedicării sale de a săvârşi o infracţiune sau de a fugi după săvârşirea acesteia.

Fr. *arrestation, garde à vue*
Eng. *arrest, police arrest*

1. Noţiune şi reglementare

Termenul *reţinere* apare numai în varianta în limba română a Convenţiei, în cadrul dispoziţiilor art. 5 parag. 1 lit. c), atât versiunea în engleză, cât şi cea în franceză făcând trimitere la termenul general de *arestare*.

Lit. c) permite privarea de libertate numai în legătură cu o anchetă penală, fiind incidentă în cazul privării de libertate premergătoare unei condamnări penale (*Ciulla c. Italiei*, §§38-40), spre deosebire de lit. b) care priveşte acele cazuri în care legea prevede privarea de libertate a unei persoane pentru a o constrânge pe aceasta să îndeplinească o obligaţie specifică şi concretă, care îi era adresată şi care până în acel moment nu a îndeplinit-o (*Lolova-Karadzhova c. Bulgariei*, §29).

2. Reglementări internaţionale şi naţionale în materie

Art. 5 parag. 1 lit. c) din Convenţie; art. 9 din Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice; art. 3 şi 9 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului; art. 6 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene; art. 23 din Constituţia României; art. 143, 144 C.proc.pen.

3. Condiţii

3.1. Existenţa privării de libertate

În procedurile desfăşurate conform Convenţiei nu este posibilă întotdeauna aplicarea strictă a principiului *affirmanti incumbit probatio*. Instanţa europeană a reiterat, în contextul analizării existenţei unei privări de libertate, jurisprudenţa sa constantă dezvoltată cu privire la art. 2 şi 3 din Convenţie conform căreia atunci când evenimentele litigioase se află

în aria exclusivă de cunoaștere a autorităților, cum este în cazul persoanelor private de libertate, vor fi realizate prezumții puternice privind situația de fapt în legătură cu vătămările sau decesul produs pe parcursul detenției. Sarcina probei în asemenea cazuri va putea incumba autorităților care trebuie să aducă explicații satisfăcătoare și plauzibile (*Salman c. Turciei*, §100).

În ciuda faptului că reclamantul nu a fost constrâns de a veni la sediul PNA, aspect care nu constituie un factor decisiv pentru a stabilit existența privării de libertate, trebuie să fie considerat că de la ora 9^{00} reclamantul s-a aflat sub controlul autorităților. Constatarea este confirmată prin declarațiile martorilor depuse de către reclamant. În consecință, Guvernul trebuie să dea o explicație cu privire la cele întâmplate după acel moment.

Curtea a observat că reclamantul a fost nu numai citat, dar a primit un ordin verbal de la superiorul său ierarhic de a se prezenta la PNA, aspect care a fost confirmat și de către Guvern. La momentul faptelor, ofițerii de poliție erau ținuți de disciplina militară și le-ar fi fost extrem de dificil de a refuze îndeplinirea ordinului dat de către superiori. Deși nu poate fi statuat că reclamantul a fost privat de liberate numai pe acest considerent, au mai existat alte elemente semnificative care duc la concluzia existenței privării de libertate în acest caz, cel puțin de la ora 12^{00}, momentul notificării verbale a începerii urmăririi penale: cererea procurorului adresată reclamantului ca acesta să mai rămână în sediu pentru a da alte declarații și pentru a participa la mai multe confruntări, începerea urmăririi penale împotriva reclamantului în cursul zilei, faptul că 7 ofițeri de poliție împotriva cărora nu a început urmărirea penală au fost informați că pot părăsi sediul PNA din moment ce prezența lor nu mai era necesară, prezența jandarmilor la sediul PNA, necesitatea de a fi asistat de către un avocat (*Creangă c. României*, §§88-100).

Deși din documentele oficiale invocate de către Guvern reiese că reclamantul ar fi fost arestat pe data de 11 aprilie 2010, la ora 2^{20} a.m., Guvernul nu a explicat motivul pentru care reclamantul se afla la sediul Parchetului la o asemenea oră. Curtea a observat, de asemenea, că pe data de 10 aprilie 2010 a fost publicat un comunicat de presă prin care se anunța că mai mulți suspecți au fost arestați, iar domiciliile lor au fost percheziționate. De asemenea, Curtea a avut în vedere și o declarație dată sub jurământ de către avocatul reclamantului prin care acesta arată că a fost împuternicit pe data de 10 aprilie 2010 de către părinții reclamantului să îl reprezinte pe acesta din urmă. Față de acestea, Curtea a reținut că reclamantul a fost reținut pe data de 10 aprilie 2010 (*Kortesis c. Greciei*, §52).

3.2. Aducerea de îndată în faţa unui magistrat – art. 5 parag. 3
De la momentul începerii efective a privării de libertate este incidentă garanţia prevăzută de art. 5 parag. 3 teza I, respectiv de *aducere de îndată în faţa unui judecător sau a unui alt magistrat împuternicit de lege cu exercitarea atribuţiilor judiciare*. Aceasta reprezintă o garanţie împotriva riscului aplicării de rele tratamente persoanei reţinute în temeiul art. 5 parag. 1 lit. c) şi a exercitării abuzive a puterilor conferite organelor de poliţie (*Medvedyev ş.a. c. Franţei*, §120).

Curtea a arătat că art. 5 parag. 3 teza I prevede două obligaţii, una substanţială şi cealaltă procedurală. Cerinţa substanţială impune magistratului obligaţia de a analiza atât aspectele ce militează pentru detenţie, cât şi cele împotriva detenţiei şi să hotărască, prin folosirea unui criteriu juridic, dacă există motive pentru justifica detenţia sau să dispună punerea în libertate dacă nu există asemenea motive. Cerinţa procedurală impune ca magistratul să asculte personal pe cel adus în faţa sa (*Schiesser c. Elveţiei*, §31).

În principiu, primul control automat asupra reţinerii dispuse în temeiul art. 5 parag. 1 lit. c) trebuie să aibă loc în maximum 4 zile de la momentul în care acuzatul a fost efectiv privat de libertate (*McKay c. Regatului Unit*, §47; *Brogan ş.a. c. Regatului Unit*, §62).

În condiţiile în care reclamanta a fost eliberată în termen de 24 de ore de la reţinerea sa, neprezentarea acesteia în faţa unui judecător sau magistrat împuternicit de lege cu exercitarea atribuţiilor judiciare corespunde exigenţelor art. 5 parag. 3 (*Năstase-Silvestru c. României*, §30).

3.3. Dreptul la apărare – art. 6 parag. 3 lit. c)
Deşi scopul principal al art. 6 în procesul penal este de a asigura un proces echitabil în faţa unei instanţe, nu reiese că acesta ar fi lipsit de aplicabilitate în timpul urmăririi penale. Modul în care este aplicat dreptul prevăzut de art. 6 parag. 3 lit. c) în timpul urmăririi penale depinde de particularităţile procedurilor naţionale şi de circumstanţele cauzei. Pentru a observa dacă scopul art. 6, respectiv procesul echitabil, a fost atins, trebuie avut în vedere ansamblul procedurilor interne în cauza respectivă (*Imbrioscia c. Elveţiei*, §36, §38).

În principiu, dreptul la un avocat trebuie să fie asigurat încă de la prima declaraţie dată în faţa poliţiei, cu excepţia situaţiilor în care este probat că, având în vedere circumstanţele cauzei, există raţiuni convingătoare pentru restrângerea acestui drept. Chiar şi în cazul în care există asemenea motive pentru a refuza inculpatului accesul la un avocat, aceste

raţiuni – oricare ar fi justificarea – nu trebuie să duc că restrângerea în mod nejustificat drepturilor acuzatului care decurg din art. 6. În principiu, este adusă o atingere iremediabilă dreptului la apărare atunci când declaraţiile incriminatorii realizate la momentul ascultării de către poliţie fără a fi posibilă asistenţa de către un avocat sunt utilizate pentru a fundamenta soluţia de condamnare. Prin urmare, recunoaşterea vinovăţiei realizată de inculpat cu ocazia audierii de către poliţie, fără a fi asistat de un avocat pe întreaga perioadă a reţinerii, a dus la atingerea iremediabilă a dreptului la apărare, mai ales având în vedere că inculpatul era minor (*Salduz c. Turciei*, §§54-62).

Având în vedere sistemul naţional, conform căruia instanţa naţională poate să realizeze anumite deducţii din exercitarea dreptului la tăcere invocat de către inculpat cu ocazia primelor ascultări organizate de către poliţie, Curtea a considerat că este de o importanţă primordială ca inculpatul să fie asistat de către un avocat încă din primele faze ale anchetei penale (*John Murray c. Regatului Unit*, §59 şi urm).

Deşi inculpatul nu a fost asistat de către avocat pe durata celor 24 de ore de reţinere, Curtea a observat că nu a fost încălcat art. 6 parag. 3 lit. c), întrucât inculpatul nu a dat nicio declaraţie incriminatorie în acest timp şi instanţele naţionale nu au tras nicio concluzie din ceea ce a spus sau a refuzat să spună inculpatul în perioada în care nu a fost asistat de către avocat (*Brennan c. Regatului Unit*, §48).

Reclamantul, care era suspectat că a instigat la săvârşirea unei tentative de omor, a fost reţinut şi ascultat în calitate de martor, după ce a fost pus să depună jurământ că va spune adevărul. Cu toate acestea, Curtea a constat că reclamantul nu era un simplu martor, ci o persoană împotriva căreia era formulată o acuzaţie în materie penală şi prin urmare avea dreptul de a nu spune nimic şi de a nu contribui la propria sa acuzare garantat de art. 6 parag. 1 şi 3. Situaţia a fost cu atât mai gravă cu cât reclamantul nu a fost asistat de către avocat decât după 20 de ore de la reţinerea sa. În cazul în care un avocat ar fi fost de faţă, ar fi putut să îi aducă la cunoştinţă reclamantului dreptul la tăcere (*Brusco c. Franţei*, §§50-55).

Acuzatul poate totuşi renunţa, în mod expres sau tacit, la dreptul de a fi asistat de un apărător, însă această renunţare trebuie să fie *neechivocă* şi trebuie să fie *însoţită de un minimum de garanţii*, corespunzătoare cu importanţa acestei renunţări. Astfel, Curtea a arătat că atunci când legislaţia naţională permite asistarea de către un apărător, iar acest drept este adus la cunoştinţa făptuitorului printr-un proces-verbal semnat de către acesta din urmă, iniţial fără a fi formulată o solicitare privind desemnarea

sau angajarea unui apărător, iar ulterior acesta declarând în mod expres că refuză să fie asistat de către un apărător, poate fi considerat că reclamantul a renunţat în mod neechivoc la dreptul de a fi asistat de un avocat (*Yoldaş c. Turciei*, §52).

Curtea a constatat că apărătorul din oficiu a asistat inculpatul atunci când acesta a dat două declaraţii în care a recunoscut săvârşirea faptelor. Curtea a observat că apărătorul din oficiu nu s-a opus ca declaraţiile inculpatului minor să fie luate de poliţie, deşi dispoziţiile interne prevedeau că inculpaţii minori sunt audiaţi personal de procuror şi nu a verificat dacă părinţii minorului au fost informaţi cu privire la reţinerea fiului lor. Faţă de acesta, Curtea a apreciat că asistenţa juridică acordată inculpatului a fost în mod vădit necorespunzătoare (*Süzer c. Turciei*, §83).

3.4. Legalitatea şi arbitrariul reţinerii. Motivarea dispoziţiei de reţinere

Curtea a arătat că noţiunile regularitate (régulièrement) şi conform căilor legale, prevăzute de art. 5 parag. 1 din Convenţie trimit, în principiu, la legislaţia naţională şi consacră obligaţia de a respecta normele naţionale de procedură şi de fond (*Assenov ş.a. c. Bulgariei*, §139). Cu toate acestea, respectarea dreptului intern nu este întotdeauna un element decisiv. Printre altele, Curtea trebuie să fie convinsă că privarea de libertate analizată este conformă cu scopul art. 5 parag. 1 din Convenţie, respectiv de a proteja persoana de orice privare de libertate arbitrară (*Ječius c. Lituaniei*, §56).

Instanţa europeană a remarcat că, atunci când a dat prima declaraţie, reclamantul nu cunoştea calitatea sa legală şi nici garanţiile care ar reieşi din această calitate. Chiar dacă, în asemenea condiţii, Curtea are îndoieli cu privire la compatibilitatea art. 5 parag. 1 din Convenţie cu situaţia reclamantului din primele 3 ore pe care le-a petrecut în sediul PNA, nu va examina această problemă din moment ce este evident că cel puţin de la ora 12^{00} calitatea reclamantului în ancheta penală a fost clarificată. Din acel moment, reclamantul a fost fără îndoială considerat suspect, prin urmare, legalitatea privării sale de libertate trebuie examinată în lumina dispoziţiilor art. 5 parag. 1 lit. c).

În dreptul român există numai 2 măsuri preventive care presupun privarea de libertate: reţinerea şi arestarea preventivă. Pentru ca fiecare dintre aceste măsuri să fie dispuse trebuie să existe indicii temeinice sau probe din care să rezulte că a săvârşit o faptă prevăzută de legea penală. Cu toate acestea, niciuna dintre aceste două măsuri nu a fost dispusă faţă de reclamant înainte de ora 22^{00} pe data de 16.07.2003 şi, prin urmare,

privarea de libertate până la acel moment nu a avut niciun temei în dreptul intern, fiind încălcat art. 5 parag. 1 din Convenţie (*Creangă c. României*, §106, §107).

Noţiunea de arbitrariu se întinde dincolo de respectarea dreptului intern. Orice privare de libertate trebuie să fie dispusă în conformitate cu prevederile substanţiale şi procedurale naţionale, însă, în egală măsură, trebuie să respecte scopul art. 5 din Convenţie, respectiv să protejeze persoana împotriva arbitrariului (*Chahal c. Regatului Unit*, §118).

Curtea Europeană nu a formulat o definiţie generală prin care să stabilească ce comportament al autorităţilor ar putea constitui o privare de libertate arbitrară, însă anumite principii cheie au fost formulate de către Curte având în vedere circumstanţele cauzelor analizate. Din jurisprudenţa Curţii reiese că noţiunea de arbitrariu în contextul art. 5 variază în funcţie de tipul de privare de libertate incident în cauză.

Un principiu general a fost stabilit în jurisprudenţa Curţii, respectiv că detenţia va fi arbitrară dacă, deşi a fost respectat dreptul naţional, a existat o rea-credinţă sau o anumită înşelătorie din partea autorităţilor (*Bozano c. Franţei*, §72) sau atunci când autorităţile naţionale au neglijat să încerce realizarea unei aplicări corecte a legislaţiei naţionale.

Orice perioadă de arestare preventivă sau reţinere, indiferent de durată, trebuie să fie motivată în mod corespunzător de autorităţile naţionale competente, care, mai mult, trebuie să dea dovadă de o diligenţă specială în desfăşurarea procedurilor (*Jablonski c. Poloniei*, §80).

Existenţa unei suspiciuni rezonabile presupune existenţa unor fapte sau indicii de natură a convinge un observator neutru şi obiectiv că persoana în cauză a comis o infracţiune. Totuşi, faptele care dau naştere acestor suspiciuni nu trebuie să fie de aceeaşi forţă ca cele necesare pentru a justifica condamnarea sau pentru punerea sub acuzare, aspecte ce intervin la o fază ulterioară a procesului penal (*Murray c. Regatul Unit*, §55).

Curtea a apreciat că suspiciunile care planau asupra reclamantului atingeau nivelul de plauzibilitate cerut. Astfel, aceste suspiciuni se întemeiau pe o serie de documente, care puteau crea impresia că reclamantul ar fi putut comite infracţiunile imputate. Aşadar, Ministerul Public şi-a întemeiat decizia pe probe suficiente care ar fi putut convinge un observator neutru şi obiectiv că reclamantul ar fi putut comite infracţiunea. În ceea ce priveşte omisiunea autorităţilor de a menţiona expres în ordonanţa de reţinere a dispoziţiilor art. 148 C.proc.pen., Curtea a apreciat că această omisiune nu duce prin ea însăşi la vicierea legalităţii ordonanţei de reţinere, aceasta fiind motivată în mod corespunzător (*Patriciu c. României*,

§§62-66) (a se vedea, în cadrul noțiunii de *arestare*, *neregularitatea gravă și evidentă*).

4. Referințe bibliografice

Specifice: *D. Bogdan*, Arestarea preventivă și detenția în jurisprudența CEDO, București, 2011, p. 94-137; *H. Vlamynck*, La garde à vue du code d'instruction criminelle à nos jours, în AJ Pénal, Dalloz, 2008, p. 257; *J. Pradel*, Vers une métamorphose de la garde à vue, Recueil Dalloz, Dalloz, 2010, p 2783; *J. Danet*, De la force probante de la garde à vue irrégulière et du fondement essentiel d'une décision de culpabilité, în Revue de science criminelle, Dalloz, 2012, p. 631; *D. Roets*, Le serment d'une personne placée en garde à vue: un oxymore contraire aux droits de ne pas contribuer à sa propre incrimination et de garder le silence, în Revue de science criminelle, Dalloz, 2011, p. 211; *X. Salvat*, Actualité de la garde à vue: des précisions et des nouveautés, în Revue de science criminelle, Dalloz, 2013, p. 887.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 236-243; *M. Udroiu, O. Predescu*, Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal român, p. 413-423.

Surse online: (36), (46)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Reviriment de jurisprudenţă

Mecanism juridic de schimbare, de revizuire a jurisprudenţei.

Fr. *revirement de jurisprudence*
Eng. *case-law overturn*

1. Noţiune

În general, *revirimentul* reprezintă o schimbare de opinie sau de comportament. Din punct de vedere juridic, termenul se aplică oricărei modificări de interpretare a dreptului care avusese o anumită constanţă în timp, cu condiţia ca această modificare să provină de la aceeaşi jurisdicţie.

Revirimentul de jurisprudenţă aduce atingere principiului securităţii raporturilor juridice, garanţie a dreptului la un proces echitabil prevăzut de art. 6 din Convenţie, însă constituie un mecanism necesar într-o societate democratică şi nu poate fi socotit *de plano* o încălcare a acestei dispoziţii.

2. Aplicabilitate

Noţiunea analizată poate privi atât jurisprudenţa instanţelor naţionale, cât şi jurisprudenţa Curţii Europene.

2.1. Revirimentul de jurisprudenţă în dreptul statelor membre

Instanţa europeană a elaborat o jurisprudenţă potrivit cu care dreptul de acces la un tribunal presupune, printre altele, respectarea principiului securităţii juridice, principiu considerat ca fiind „în mod necesar inerent atât dreptului Convenţiei, cât şi dreptului comunitar" (*Marckx c. Belgiei*, §58).

În *Ilie Şerban c. României*, Curtea a făcut trimitere la jurisprudenţa constantă a Curţii Supreme de Justiţie în ceea ce priveşte problema de drept incidentă şi în cazul reclamantului, cu referire la o hotărâre CEDO anterioară (*Ştefan şi Ştef c. României*, §§20-26), după care a constatat că hotărârea pronunţată în cazul reclamantului şi care deroga de la jurisprudenţa constantă nu putea fi calificată drept un reviriment al jurisprudenţei datorat unei noi interpretări a legii. Un element esenţial a fost acela că nu s-au explicat de către Curtea Supremă de Justiţie în niciun fel motivele schimbării poziţiei sale. De asemenea, s-a reţinut că hotărârea analizată apărea drept singulară şi arbitrară.

Rezultă, aşadar, că nu orice oscilare a jurisprudenţei poate fi considerată reviriment. Dimpotrivă, jurisprudenţa neunitară este un factor care

aduce atingere dreptului la un proces echitabil. De aceea, revirimentul de jurisprudenţă trebuie să fie caracterizat printr-o anumită constanţă ulterior intervenirii sale, ceea ce înseamnă că trebuie să provină în principal de la una din jurisdicţiile supreme sau, atunci când curentul nou de interpretare provine de la judecătorii fondului, trebuie ca jurisdicţiile superioare să îl consacre atunci când sunt sesizate.

Deşi anumite divergenţe în interpretare ar putea fi consecinţa inerentă a oricărui sistem judiciar bazat, ca şi cel românesc, pe o reţea de curţi de apel cu o anumită rază teritorială de competenţă, Curtea Europeană a constatat în *Tudor Tudor c. României* că interpretările contradictorii aparţineau aceleiaşi curţi de apel, care, în plus, reprezenta ultimul grad de jurisdicţie în materia dedusă judecăţii. Deşi *Curtea nu a contestat prerogativa instanţelor interne de a-şi schimba jurisprudenţa*, ea a reţinut că, în contextul specific al retrocedărilor din România, această nouă direcţie a interpretării în favoarea foştilor chiriaşi s-ar putea dovedi a fi doar o schimbare temporară a jurisprudenţei. Curtea a considerat că, în lipsa unui mecanism care să asigure coerenţa practicii instanţelor naţionale, asemenea divergenţe profunde de jurisprudenţă, ce persistă în timp şi ţin de un domeniu ce prezintă un mare interes social, sunt de natură să dea naştere unei incertitudini permanente, astfel că a constatat încălcarea art. 6 din Convenţie.

O hotărâre asemănătoare a fost pronunţată şi în *Beian c. României (nr. 1)* cu privire la divergenţa de jurisprudenţă constatată la nivelul Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie.

După o evoluţie pozitivă a practicii judiciare interne, pentru a verifica dacă pronunţarea unor soluţii diferite în cazuri similare, reprezintă sau nu o încălcare a dreptului la un proces echitabil, sub aspectul nerespectării principiului securităţii raporturilor juridice, instanţa europeană a analizat în primul rând dacă a existat la nivel intern o divergenţă **profundă şi persistentă**, dacă dreptul intern prevede un mecanism pentru unificarea acestor practici şi, în ultimul rând, dacă acest mecanism a funcţionat eficient în speţă (*Albu ş.a. c. României*, §34).

În unele cauze, Curtea Europeană a constatat că problema de drept ridicată nu se referea la *un conflict jurisprudenţă în sine*, ci mai degrabă la o situaţie în care instanţele judecătoreşti naţionale au pus în aplicare o dispoziţie clară a legii, în cauze în care circumstanţele de fapt erau diferite (*Constantin Lucian Tunaru c. României*; *Brînduşa Cimbru şi alţi 413 reclamanţi c. României*; *Ioan Radu şi alţi 30 de reclamanţi c. României*).

În concluzie, „revirimentul" trebuie să privească o jurisprudenţă bine stabilită a instanţelor interne, cu o anumită constanţă în timp, şi să fie

urmat de o jurisprudență unitară și constantă în sensul noii interpretări, adică să nu rămână o soluție izolată, singulară, caz în care ar putea fi considerată arbitrară. De asemenea, instanțele naționale trebuie să ofere reclamantului o explicație detaliată a motivelor pentru care în cazul său s-a decis contrar unei jurisprudențe anterioare bine stabilite (*Atanasovski c. Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, §38).

În *Legrand c. Franței*, Curtea de la Strasbourg a statuat că apariția unui reviriment de jurisprudență și aplicarea de noi soluții într-o procedură pendinte nu încalcă art. 6 din Convenție (dreptul la un proces echitabil) și nici art. 1 din Protocolul nr. 1 Adițional la Convenție (protecția dreptului de proprietate). Curtea a reamintit că exigențele asigurării securității raporturilor juridice și protecția încrederii din partea justițiabililor nu consacră dreptul la o jurisprudență constantă și că evoluția jurisprudenței nu este prin ea însăși contrară unei bune administrări a justiției, întrucât absența unei abordări dinamice și evolutive ar împiedica orice schimbare sau îmbunătățire.

2.2. Revirimentul jurisprudențial în hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului

Însăși Curtea europeană pretinde o asemenea libertate în evoluția jurisprudenței sale, astfel cum se poate constata în cauzele *Konstantin Markin c. Rusiei*; *Micallef c. Maltei*; *Scoppola c. Italiei (nr. 2)*.

Revirimentul de jurisprudență în fața Curții pornește de la noțiunea de „jurisprudență bine stabilită", fie că este vorba despre o jurisprudență constantă a camerelor Curții, fie că există o singură hotărâre de principiu a Curții, în special când aceasta este pronunțată de Marea Cameră.

Având a răspunde la întrebarea dacă este ținută de soluțiile sale anterioare, Curtea a arătat că, deși nu se găsește în situația de a fi „legată" prin deciziile sale pronunțate în cauze judecate anterior, „a adoptat, ca uzanță, practica de a le urma și de a le aplica «învățămintele» în interesul securității juridice și al dezvoltării coerente a jurisprudenței sale privitoare la Convenție". Totuși, a spus Curtea, art. 34 din Convenție îi încredințează nu misiunea de a formula un aviz abstract, ci pe aceea de a aplica prevederile Convenției unor fapte concrete ale cauzelor cu soluționarea cărora ea este sesizată; hotărârile adoptate în cauze individuale constituie în mod evident precedente, dar o decizie într-un anumit caz nu ar putea, nici din punct de vedere teoretic și nici pe plan practic, să fie concepută în așa fel încât ea să nu mai fie aplicabilă în alte cauze [Bîrsan, 2010, p. 1115].

Atunci când camerele ar considera că este cazul pentru o dezvoltare a jurisprudenței Curții, acestea se vor desesiza în favoarea Marii Camere,

cu precădere atunci când problema în cauză prezintă interes și pentru alte Înalte Părți Contractante, respectiv atunci când privește aspecte de interes general la nivel european. În schimb, atunci când problema a privit legislația specifică a unui singur stat, trimiterea în fața Marii Camere a fost considerată inoportună (a se vedea *RTBF c. Belgiei*, privind existența unei baze legale în dreptul belgian pentru interzicerea difuzării unor programe de televiziune).

Așa cum Curtea a declarat de nenumărate ori, *„Convenția este un instrument viu care trebuie interpretat în lumina condițiilor actuale"* (*Airey c. Irlandei*, §26; *Hirsi Jamaa ș.a. c. Italiei*, §175), astfel că judecătorii europeni trebuie să țină pasul cu evoluția inerentă a societății.

Interpretarea dată de judecătorii europeni poate, astfel, să fie calificată ca evolutivă. Ca urmare, conceptele nu trebuie înțelese în sensul avut la redactarea textului, ci în acela care este dat de societățile democratice în momentul în care intervine o dificultate. Este esențial ca textul Convenției să fie protejat de orice anacronism [Renucci, 2009, p. 33-34]. Însă, deși această metodă de interpretare se impune în mod clar, nu trebuie, totuși, să se devieze, o anumită prudență în aplicarea ei fiind indispensabilă.

2.3. Efectele revirimentului de jurisprudență

Revirimentul de jurisprudență reprezintă o tehnică de interpretare a dreptului, constând în enunțarea unor considerente de manieră mai mult sau mai puțin explicită cu privire la formula generală din care se va deduce soluția în cauza dedusă judecății.

Regula nouă va produce, astfel, efecte nu numai de la data hotărârii, ci și asupra faptelor și actelor juridice asupra cărora se statuează. Or, la momentul săvârșirii faptei sau al încheierii actului juridic, regula jurisprudențială era, prin ipoteză, fixată într-un anumit sens, iar la momentul litigiului regula care va fi aplicată este cea nouă, prin efectul revirimentului. Se poate vorbi, așadar, despre retroactivitatea revirimentului de jurisprudență, nu numai în ceea ce privește litigiul în care a intervenit, ci și în toate cauzele asemănătoare cu care instanța a fost sesizată anterior acelui reviriment și care vor fi soluționate ulterior.

În schimb, revirimentul de jurisprudență nu poate produce efecte asupra cauzelor intrate sub puterea de lucru judecat. Curtea a afirmat că unul dintre elementele fundamentale ale preeminenței dreptului este principiul securității raporturilor juridice, care înseamnă, printre altele, că soluția dată într-un mod definitiv oricărui litigiu de către instanțe nu trebuie repusă în discuție (*Brumărescu c. României*, §61).

În *Unédic c. Franţei*, Curtea a statuat că principiul securităţii raporturilor juridice şi protecţia încrederii legitime a justiţiabililor nu consacră un drept absolut la o jurisprudenţă constantă. Curtea a constatat că prin revirimentul de jurisprudenţă al instanţelor naţionale s-a urmărit eliminarea gravelor inegalităţi între salariaţii aceleiaşi întreprinderi aflate în reorganizare judiciară, iar efectul retroactiv inevitabil ar provoca o îngreunare a situaţiei uneia dintre părţi, însă într-un cadru restrâns. De asemenea, analizând echilibrul intereselor aflate în balanţă, Curtea a observat că efectele financiare ale revirimentului erau moderate, concluzia fiind că nu a existat o încălcare a art. 6 din Convenţie.

În aceeaşi cauză, instanţa europeană a subliniat diferenţele în raport cu hotărârea *Rafinăriile greceşti Stran şi Stratis Andreatis c. Greciei*, în care ingerinţa puterii legislative în administrarea justiţiei avea ca scop influenţarea cursului judiciar al litigiilor sau cu hotărârea *Sovtransavto Holding c. Ucrainei*, în care procedura civilă permitea anularea repetată a unor hotărâri definitive.

Atunci când revirimentul de jurisprudenţă a fost rezultatul unui control *a posteriori* de constituţionalitate asupra unei legi, realizat de un organ judiciar independent, şi anume Curtea Constituţională, prin care dispoziţia care a constituit temeiul juridic pentru acţiunea reclamantei a fost modificată, Curtea a statuat că interpretarea legislaţiei interne revine autorităţilor naţionale, în special instanţelor de judecată, şi nu aparţine Curţii atribuţia de cunoaşte erorile de fapt sau de drept pretins comise de instanţe sau să se substituie, prin aprecierea sa, hotărârii acestora (printre altele, *García Ruiz c. Spaniei*, §28 şi *Coëme ş.a. c. Belgiei*, §115). Dacă reclamanţii percep ca o nedreptate faptul că instanţele de judecată au dat curs deciziilor menţionate ale Curţii Constituţionale, o astfel de nedreptate este inerentă oricărei schimbări în soluţia juridică ce ar apărea ca urmare a exercitării unui mecanism de control normal într-un stat democratic. Aplicarea în speţă a soluţiei reţinute în decizia Curţii Constituţionale nu a pus la îndoială drepturile care au fost dobândite cu caracter definitiv de către reclamanţi. Mai mult, noua situaţie juridică ce rezultă din decizia Curţii Constituţionale a fost perfect cunoscută de reclamanţi şi în întregime previzibilă, atunci când instanţele de judecată s-au pronunţat cu privire la cererea lor în despăgubiri (*Năstaca Dolca ş.a. c. României*).

În privinţa pretinsei încălcări a art. 6 şi combinat cu art. 14 din Convenţie, Curtea a considerat, de asemenea, că dezvoltarea jurisprudenţei instanţelor naţionale pentru a aplica decizia Curţii Constituţionale ce constata neconstituţionalitatea dispoziţiei ce fusese temeiul juridic al

acţiunii reclamanţilor nu este contrară unui bune administrări a justiţiei (*mutatis mutandis*, *Atanasovski c. Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, §38).

Efectul retroactiv al revirimentului de jurisprudenţă, în lipsa unei dispoziţii tranzitorii exprese, este similar celui al normelor interpretative sau al deciziilor de principiu pronunţate de Secţiile Unite ale Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie (a se vedea, în acest sens, *Moşteanu c. României*).

Statele membre pot limita efectele retroactivităţii prin norme juridice interne, astfel încât consecinţele să devină mai previzibile sau pentru a evita repercusiuni economice grave datorate numărului mare de raporturi juridice constituite cu bună-credinţă, mecanism aplicat şi de Curtea de Justiţie a Uniunii Europene cu caracter excepţional (hotărârea din 8.04.196, 43/75, *Defrenne/Sabena*).

Trebuie menţionat, însă, că *principiul neretroactivităţii legii penale* interzice în mod special extinderea domeniului de aplicare a infracţiunilor existente asupra faptelor care, până atunci, nu constituiau infracţiuni, inclusiv prin revirimentele jurisprudenţiale *defavorabile acuzatului*, care sunt asimilate „legii" în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului (*Pessino c. Franţei*; *Dragotoniu şi Militaru-Pidhorni c. României*; *Del Rio Prada c. Spaniei*).

3. Jurisprudenţă relevantă

- *Hodoş c. României*, §58 – Neîncălcarea art. 6 din Convenţie prin revirimentul de jurisprudenţă al Curţii Supreme de Justiţie, considerat de instanţa europeană o modalitate de aplicare a dreptului intern care excede competenţei sale;

- *Fălcoianu c. României*, §37 – Deciziile Secţiilor Unite se impun secţiilor instanţei supreme, ca şi instanţelor inferioare, fără a aduce atingere dreptului şi atribuţiei judecătorilor de a examina în deplină independenţă cauzele concrete deduse judecăţii. Prin urmare, votarea de către doi judecători în favoarea revirimentului de jurisprudenţă nu aduce atingere independenţei şi imparţialităţii acestora, astfel cum sunt consacrate de art. 6 parag. 1 din Convenţie;

- *Micallef c. Maltei* – Reviriment de jurisprudenţă al Curţii Europene în sensul aplicării art. 6 şi litigiilor privind măsurile provizorii, inclusiv somaţiile de plată, de vreme ce în legislaţia internă asemenea dispoziţii există expres sau implicit;

- *E.B. c. Franţei* – Reviriment de jurisprudenţă al Curţii Europene în raport cu hotărârea anterioară din *Fretté c. Franţei*, în sensul că este

posibilă adopția unui copil de către o persoană celibatară cu orientări homosexuale (încălcarea art. 14 combinat cu art. 8 din Convenție).

4. Referințe bibliografice

Specifice: *F. Sudre*, À propos du dynamisme interprétatif de la Cour européenne des droits de l'homme, JCP 2001-I-335; *F. Sudre*, La Convention des européenne des droits de l'homme, 4e éd., PUF, 1997, p. 29; *R.A. Lawson, H.G. Schermers*, Leading cases of the European Court of Human Rights – Ars Aequi Libri, Nijmegen, 1997; *N. Molfessis*, Les revirements de jurisprudence – Rapport remis à Monsieur le Premier Président Guy Canivet, Éd. Lexis Nexis, Paris, 2005; *N. Hervieu*, Revirement de jurisprudence sur l'applicabilité de l'article 6 aux décisions provisoires, în Lettre «Actualités Droits-Libertés» du CREDOF, 16 octobre 2009; *D. Călin*, Lipsa unei divergențe „profunde și persistente" a practicii judiciare a instanțelor naționale – decizia de inadmisibilitate în cauza Constantin Lucian Tunaru c. României, în Revista JurisClasor CEDO, Noiembrie 2012 (*www.hotararicedo.ro*); *D. Călin*, Legea nr. 221/2009. Despăgubirile pentru prejudiciile morale privind condamnările cu caracter politic și măsurile administrative asimilate acestora – decizia de inadmisibilitate în cauza Nastaca Dolca și alții c. României, în Revista JurisClasor CEDO, Septembrie 2012 (*www.hotararicedo.ro*); *L. Cîrciumaru*, Dreptul la un proces echitabil (art. 6 CEDO): Pronunțarea unei soluții reprezentând reviriment de jurisprudență în procesele în curs de soluționare, în Revista JurisClasor CEDO, Iunie 2011 (*www.hotararicedo.ro*).

Generale: *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 443 și urm.; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 32-36, 804, 977 și urm.

Separaţia puterilor în stat

Principiu de drept constituţional conform căruia cele trei funcţii ale statului: legislativă, executivă şi judecătorească sunt încredinţate unor organe distincte şi independente unul faţă de altul, dar între care există colaborare şi control reciproc.

Fr. *la séparation des pouvoirs*
Eng. *separation of powers*

1. Noţiune

Statul îndeplineşte trei funcţii fundamentale: funcţia legislativă, funcţia executivă şi funcţia jurisdicţională. Fiecărei funcţii îi corespunde o putere în stat.

Prin separaţia puterilor în stat se înţelege atribuirea diferitelor funcţii ale statului unor organe distincte şi independente unul faţă de altul. Fiecare putere în stat este încredinţată unui organ distinct: puterea legislativă-parlamentului, puterea executivă – şefului statului şi guvernului şi puterea judecătorească-organelor judecătoreşti.

Filozofia principiului separaţiei puterilor în stat este că organele astfel create trebuie să fie independente unul faţă de altul, însă, în acelaşi timp, între ele trebuie să existe si un control reciproc, un echilibru al puterilor (*check and balance*).

2. Scurt istoric

Teoria repartiţiei puterilor în stat a apărut la sfârşitul secolului al XVIII-lea în Anglia şi Franţa ca o alternativă la guvernarea absolutistă.

John Locke a fost primul teoretician care a subliniat importanţa unei separări a puterilor statului pentru garantarea libertăţii individuale. Conform lui Locke, activitatea statului poate fi împărţită în trei funcţii diferite: funcţia legislativă, executivă şi federativă. În ce priveşte funcţia judecătorească, Locke o vede încredinţată legislativului.

Montesquieu a dezvoltat teoria separaţiei puterilor în stat împărţindu-le în puterea legislativă, executivă şi judecătorească. Aceste puteri trebuie atribuite unor organe separate şi independente între ele. Conform lui Montesquieu „orice om care are o putere este înclinat să abuzeze de ea" şi, prin urmare, „puterea trebuie să oprească puterea".

Concepţia lui Montesquieu asupra separaţiei puterilor în stat a influenţat în mod decisiv Constituţiile nord-americane de la sfârşitul

secolului al XVIII-lea, constituţiile Franţei revoluţionare dar şi alte constituţii europene moderne, devenind o regulă fundamentală a acestora.

Constituţia SUA din 1787 stabilea o separare rigidă a celor 3 puteri şi o independenţă strictă între acestea. Puterea legislativă era încredinţată congresului bicameral, puterea executivă, şeful statului, iar puterea judecătorească judecătorilor.

Redactarea primei Constituţii a Franţei revoluţionare (1791), stabilea, de asemenea, o separaţie strictă a celor 3 puteri, ducând la blocajul activităţii întrucât fiecare dintre acestea dorea prerogative superioare.

Constituţia franceză din 1793 stabilea o separaţie mai flexibilă a puterilor, iar Constituţiile ulterioare din 1795 şi 1799, 1814 transpuneau acest principiu după diferite modele.

3. Separaţia puterilor în România

Principiul separaţiei puterilor a fost introdus în Ţările Române prin Regulamentele Organice din 1831 şi 1832. Convenţia de la Paris (1958) şi Constituţiile din 1866, 1923 şi 1938 consacră, de asemenea, acest principiu.

Constituţiile comuniste din 1948, 1952 şi 1965 renunţă formal la acest principiu pe care-l înlocuiesc cu principiul unităţii puterii care avea la bază ideea că puterea aparţine poporului şi prin urmare, Marii Adunări Naţionale, organul suprem al puterii de stat trebuie să i se subordoneze toate celelalte organe ale statului.

Constituţia din 1991 a revenit, însă, la principiul separaţiei puterilor pe care, însă, nu l-a consacrat *expressis verbis*. Din analiza dispoziţiilor constituţionale, însă, rezultă clar că acest principiu stă la baza noului act fundamental postrevoluţionar al României.

Astfel, există texte constituţionale care fac referire la „puterile statului" (puterea legislativă, executivă şi judecătorească). De asemenea, autorităţile publice care le exercită (Parlamentul, executivul şi instanţele judecătoreşti) sunt individualizate cu funcţii şi atribuţii stabilindu-se raporturi de colaborare şi control reciproc.

În plus, justiţia constituţională, individualizată în Constituţie (Curtea Constituţională) nu a ezitat în practica sa ulterioară să enunţe principiul separaţiei puterilor în stat ca un reper fundamental pentru pronunţarea unora dintre deciziile ei.

În consecinţă, principiul separaţiei puterilor în stat se regăsea în Constituţia din 1991, nu atât prin consacrare expresă, cât prin asimilarea raţiunilor şi finalităţilor sale. Revizuirea Constituţiei României din 2003 aduce şi consacrarea expresă a acestui principiu la art. 1 alin. (4).

4. Noile tendinţe ale principiului separaţiei puterilor

Teoria separaţiei puterilor a fost elaborată într-o perioadă când nu se înfiinţaseră încă partidele politice în forma lor modernă. Rolul actual al partidelor politice în configurarea atribuţiilor statului contemporan nu mai ridică problema separării puterilor şi a echilibrului dintre acestea, ci a raportului dintre majoritate şi minoritate, dintre cei care guvernează şi opoziţie. Acest mecanism este vizibil mai ales în cadrul sistemelor bipartide.

Funcţiile tradiţionale (legislativă, executivă şi judecătorească) par să cedeze locul unora noi (de exemplu funcţia de control a parlamentului asupra activităţii executive sau funcţia de deliberare a parlamentului). Distincţia dintre legislativ şi executiv rămâne una dintre trăsăturile fundamentale ale statelor democratice, însă, se remarcă tendinţa de a se da prevalenţă decizională executivului în timp ce Parlamentul exercită un rol de reflecţie şi control. De asemenea, delimitarea dintre puteri, îndeosebi între legislativ şi executiv este convenţională atât timp cât Parlamentul execută sau aplică legea, iar executivul desfăşoară o activitate normativă intensă.

Evoluţia principiului separaţiei puterilor trebuie să ţină cont de formele noi de legiferare precum iniţiativa legislativă cetăţenească exercitată prin referendum, noile procese de influenţare a puterilor realizate prin intermediul unor sindicate sau organizaţii neguvernamentale, înfiinţarea unor organisme auxiliare ale diferitelor puteri (Consiliul Legislativ, Consiliul Suprem de Apărare a Ţării, Consiliul Superior al Magistraturii, Curtea de Conturi), dar şi posibilităţile de control al puterilor exercitate prin contenciosul constituţional, contenciosul administrativ sau Ombudsmanul, dar şi de influenţa societăţii civile exercitate îndeosebi prin mass-media.

5. Referinţe bibliografice

Specifice: Constituţia României; *I. Deleanu*, Drept Constituţional şi Instituţii Politice, vol. I, Ed. Europa Nouă, p. 77-99; *I. Muraru, E.S. Tănăsescu (coord.)*, Constituţia României, Comentariu pe articole, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2008, p. 12-16; *C. Ionescu*, Principii Fundamentale ale democraţiei constituţionale, Bucureşti, Ed. Lumina Lex, p. 95-134; *T. Drăganu*, Drept Constituţional şi Instituţii Politice, vol. I, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2000, p. 253-265; *G. Vrabie*, Drept Constituţional şi Instituţii Politice, vol. I, Ed. Cugetarea, Iaşi, 1997, p. 144-167.

Situaţie continuă

Situaţia în care statul sau agenţii săi efectuează o serie de acţiuni continue sau inacţiuni care se prelungesc în timp, care determină încălcarea drepturilor şi libertăţilor reclamantului, garantate de Convenţie.

Fr. *situation continue*
Eng. *continuing situation*

1. Aplicaţii

Noţiunea de situaţie continuă se află în strânsă legătură cu *criteriile de admisibilitate* referitoare la nerespectarea termenului de 6 luni şi competenţa *ratione temporis* a Curţii.

(i) nerespectarea termenului de 6 luni. Reamintim că atunci când reclamantul nu dispune de niciun recurs efectiv în dreptul intern, termenul de 6 luni curge de la data la care au avut loc actele sau măsurile despre care reclamantul pretinde că i-au încălcat un drept garantat de Convenţie sau de la data la care persoana în cauză a luat cunoştinţă despre acestea sau le-a resimţit efectele ori prejudiciul. Însă, dacă respectivele acte sau măsuri reprezintă o situaţie continuă, termenul de 6 luni se calculează de la data încetării acelei situaţii.

Totuşi, simplul fapt că un eveniment are consecinţe importante în timp nu este echivalent cu existenţa unei „situaţii continue" (*Petkov c. Bulgariei*; *Meltex Ltd c. Armeniei*).

(ii) competenţa ratione temporis. Deşi în principiu Curtea nu este competentă *ratione temporis* să analizeze încălcări care au avut loc înainte de intrarea în vigoare a Convenţiei în statul pârât, atunci când încălcarea respectivă reprezintă o situaţie continuă care, deşi a început înainte de intrarea în vigoare a Convenţiei, persistă după această dată, Curtea se declară competentă să analizeze cauza respectivă (*De Becker c. Belgiei*).

2. Aplicaţii în cauze împotriva României

a) dreptul de proprietate:

(i) în ceea ce priveşte preluarea bunurilor de către stat, înainte de momentul intrării în vigoare al Convenţiei cu privire la statul în cauză, Curtea a stabilit că privarea de proprietate constituie un act instantaneu care nu creează o situaţie continuă şi, prin urmare, s-a declarat necompetentă *ratione temporis* să examineze cauza (*Costandache c. României*, §4);

(ii) dacă, însă, statul pârât a adoptat o legislaţie specială privind restituirea sau despăgubirea pentru bunurile preluate anterior, iar în temeiul acestei legislaţii autorităţile statului au emis decizii de natură administrativă (*Viaşu c. României*, §§59-60; *Elias c. României*, §21) sau judiciară (*Deneş ş.a. c. României*, §46-47) prin care au recunoscut dreptul reclamanţilor la despăgubire, neexecutarea acestor decizii constituie o situaţie continuă care atrage competenţa Curţii şi determină neaplicarea termenului de 6 luni (*Maria Atanasiu ş.a. c. României*);

(iii) atunci când printr-o decizie a autorităţilor s-a recunoscut dreptul reclamanţilor la restituirea în natură şi s-a emis un titlu de proprietate în acest sens, faptul de a nu putea intra în posesia liniştită a bunului constituie o situaţie continuă (*Drăculeţ c. României*, §43).

b) neexecutarea unei hotărâri judecătoreşti constituie o situaţie continuă (*Sabin Popescu c. României*, §51).

c) obligaţia procedurală ce decurge din art. 2 din Convenţie. Dacă actul material care determină aplicarea art. 2 are loc înainte de ratificarea Convenţiei, Curtea nu este competentă *ratione temporis* să analizeze cauza respectivă cât priveşte latura materială a art. 2. În ceea ce priveşte aspectul procedural al art. 2, dacă o parte importantă a anchetei s-a desfăşurat sau trebuia să se desfăşoare după intrarea în vigoare a Convenţiei, Curtea s-a considerat competentă să analizeze cererea sub acest aspect (*Şandru ş.a. c. României*, §57).

d) condiţiile de detenţie. Dacă cererea reclamantului se referă la un episod, un tratament sau un regim de detenţie specific, legat de o anumită perioadă de timp, condiţiile de detenţie nu constituie o situaţie continuă. Din contră, putem vorbi de o situaţie continuă atunci când cererea priveşte aspecte generale ale condiţiilor de detenţie (*Mariana Marinescu c. României*, §57).

e) interzicerea drepturilor părinteşti. Interzicerea drepturilor părinteşti constituie o situaţie continuă, în măsura în care acţiunea autorităţilor nu s-a limitat la pronunţarea hotărârii prin care au fost interzise drepturile părinteşti (*Iordache c. României*, §65).

3. Referinţe bibliografice

Surse online: (35)

Speranţă legitimă

Noţiune subsumată celei de *bun*, ce se referă la valori patrimoniale ce nu pot fi considerate bunuri actuale.

Fr. *espérance légitime*
Eng. *legitimate expectation*

1. Noţiune

Reamintim că noţiunea autonomă de bun se referă atât la „bunurile actuale", cât şi la diverse **valori patrimoniale**, inclusiv **creanţe**, în baza cărora un reclamant poate pretinde că are cel puţin o „speranţă legitimă" de a obţine beneficiul efectiv al unui drept de proprietate.

Nu orice speranţă de a obţine un drept de proprietate dă naştere unui bun în înţelesul Convenţiei. Astfel, o „speranţă" este „legitimă" şi, în consecinţă, conduce la apariţia unei „valori patrimoniale" ce echivalează cu un „bun", doar atunci când are o **bază juridică suficientă în dreptul intern.**

Această bază poate să decurgă fie dintr-un un **act juridic**, dintr-o **prevedere legală** sau dintr-o **jurisprudenţă constantă a instanţelor** (*Saghinadze ş.a. c. Georgiei*, §103; *Plechanow c. Poloniei*, §83; *Vilho Eskelinen ş.a. c. Finlandei*, §94; *Anheuser-Busch Inc. c. Portugaliei*, §65; *Kopecký c. Slovaciei*, §52; *Draon c. Franţei*, §68).

2. Aplicaţii

(i) întemeierea speranţei legitime pe un act juridic. Într-o serie de cauze, Curtea a pornit de la constatarea că reclamanţii făcuseră anumite investiţii întemeindu-se pe o serie de acte juridice încheiate cu o autoritate publică (cumpărarea unui domeniu în vederea amenajării acestuia, pe baza unui certificat prealabil de urbanism, asupra căruia autoritatea publică nu mai putea reveni – *Pine Valley Developments Ltd ş.a. c. Irlandei*, §51; construcţia unor clădiri pe un teren închiriat, pe baza garanţiei de prelungire a contractului de închiriere cuprinsă în contractul iniţial – *Stretch c. Regatului Unit*, §35).

În astfel de situaţii, Curtea a considerat că speranţa legitimă rezultă din împrejurarea că reclamanţii şi-au întemeiat în mod legitim acţiunile lor pe o serie de acte juridice încheiate cu autoritatea publică, ce nu puteau fi invalidate în mod retroactiv. Aceste acte juridice au fost consi-

derate o bază juridică solidă, având incidenţă asupra drepturilor patrimoniale ale reclamanţilor.

(ii) întemeierea speranţei legitime pe o prevedere legală. În alte cauze, Curtea a stabilit că speranţa legitimă a reclamanţilor decurgea dintr-o prevedere legală. De exemplu, în cauza *Pressos Compania Naviera S.A. ş.a. c. Belgiei*, Curtea a reţinut, în esenţă, că potrivit legislaţiei belgiene, în situaţia în care se producea un accident de navigaţie, creanţele societăţilor de navigaţie proprietare ale navelor avariate se năşteau în momentul producerii pagubei. În plus, practica instanţelor naţionale era constantă, statul fiind considerat responsabil în astfel de situaţii. În consecinţă, Curtea a constatat că în momentul producerii pagubei, reclamantele aveau o speranţă legitimă la a-şi vedea reparată paguba, astfel încât, apariţia unei legi noi care schimba cu efect retroactiv condiţiile răspunderii delictuale a fost considerată o ingerinţă în dreptul reclamantelor.

Din contră, în situaţia în care cererea reclamantului nu satisface condiţiile prevăzute de legea internă, Curtea a considerat că nu există o speranţă legitimă, deoarece creanţa invocată de reclamant nu are o bază juridică suficientă (*Gratzinger şi Gratzingerova c. Republicii Cehe*, §73 – în care s-a respins cererea reclamantului de restituire a bunurilor naţionalizate pe motiv că nu îndeplinea una din condiţiile esenţiale prevăzute de lege, cea legată de naţionalitate).

În mod similar, atunci când dreptul invocat de reclamant şi prevăzut de legea internă este condiţionat, iar instanţele naţionale stabilesc în mod definitiv că reclamantul nu a făcut dovada cerută de lege, Curtea constată inexistenţa unei speranţe legitime (*Kopecký c. Slovaciei*, §58 – într-o acţiune privind restituirea bunurilor mobile confiscate de regimul comunist, reclamantul nu a făcut dovada că autoritatea publică pârâtă poseda în anul 1991 bunurile confiscate).

De asemenea, atunci când există controverse cu privire la modul de interpretare şi aplicare a dreptului intern şi când argumentele prezentate de reclamant în această privinţă au fost respinse în mod definitiv de instanţele naţionale nu se poate vorbi despre existenţa unei speranţe legitime (*Jantner c. Slovaciei*, §50).

Având în vedere aceste aspecte, Curtea a reţinut că o „contestaţiei reală" în faţa unei instanţe sau o „pretenţie justificată" nu sunt suficiente pentru a permite stabilirea existenţei unei „speranţe legitime" protejate de art. 1 din Protocolul nr. 1 (*Kopecký c. Slovaciei*, §52 şi *Vilho Eskelinen ş.a. c. Finlandei*, §94). Pentru a putea fi în prezenţa unei speranţe legitime,

respectiva contestație trebuie să fie confirmată de o jurisprudență bine stabilită a instanțelor naționale.

(iii) întemeierea speranței legitime pe jurisprudența instanțelor naționale. O hotărâre judecătorească definitivă, în favoarea reclamantului, poate determina nașterea unei valori patrimoniale derivate din speranța legitimă de a vedea executată această hotărâre. Obiectul hotărârii poate privi restituirea unui bun (*Sabin Popescu c. României*; *Tacea c. României*). De asemenea, o creanță recunoscută printr-o hotărâre judecătorească reprezintă un „bun" dacă este suficient de determinată pentru a fi exigibilă (*Stran Greek Refineries și Stratis Andreadis c. Greciei*).

Chiar dacă reclamantul nu beneficiază de o hotărâre definitivă favorabilă, în măsura în care dreptul invocat de reclamant este prevăzut de legislația națională și, în plus, instanțele naționale au recunoscut în mod constant altor persoane aflate într-o situație similară cu cea a reclamantului dreptul invocat de acesta, Curtea a considerat că acesta se bucură de o speranță legitimă de a-și vedea recunoscută creanța (*Beian c. României* – în care reclamantului i se respinsese cererea de acordare gratuită a medicamentelor, facilitate prevăzută de lege pentru persoanele care au efectuat muncă forțată în timpul serviciului militar, în condițiile în care era incontestabil că reclamantul efectuase muncă forțată și instanțele naționale dăduseră câștig de cauză altor persoane cu situații asemănătoare). În astfel de situații, jurisprudența clară a instanțelor în sensul confirmării unui drept prevăzut de legislația națională constituie o speranță legitimă (*Weissman c. României*).

În schimb, atunci când la nivel intern există o dispută cu privire la modalitatea corectă în care ar trebui interpretat și aplicat dreptul național (există divergență de jurisprudență) și cererea individuală a reclamantului a fost respinsă, nu poate fi invocată nicio speranță legitimă (*Dumitru David ș.a. c. României* – Curtea a respins pretențiile financiare ale reclamanților legate de modalitate de recalculare a pensiilor, constatând că nu se bazează pe o jurisprudență favorabilă, bine stabilită la nivel intern).

3. Referințe bibliografice:

Generale: *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1660-1671; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 656-662; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 481-488.

Stare de urgenţă

Situaţie excepţională de război sau de alt pericol public care ameninţă starea naţiunii reglementată de art. 15 din Convenţie, în timpul căreia statele părţi pot lua o serie de măsuri de suspendare temporară a exercitării unor drepturi sau libertăţi prevăzute de Convenţie, în anumite condiţii strict reglementate de aceasta.

Fr. *état d'urgence*
Eng. *time of emergency*

1. Noţiune şi reglementare

Art. 15 din Convenţie face referire la „starea de urgenţă" care permite anumite măsuri derogatorii de la prevederile Convenţiei.

Prin *stare de urgenţă*, Convenţia înţelege situaţia de „război" sau „alt pericol public ce ameninţă viaţa naţiunii". În conformitate cu art. 15 din Convenţie, în asemenea cazuri, statele părţi pot suspenda temporar exercitarea unor drepturi şi libertăţi prevăzute de Convenţie.

Adoptarea măsurilor derogatorii de la dispoziţiile Convenţiei necesită îndeplinirea de către statele care le invocă a unor condiţii de fond ce vizează: cazurile în care sunt autorizate, caracterul de necesitate, şi obiectul lor, dar şi de formă: procedura ce trebuie urmată pentru luarea acestor măsuri.

Aceste condiţii îşi pot atinge obiectivul de a limita puterea arbitrară a statului numai în măsura în care sunt supuse controlului Curţii.

2. Cazurile de autorizare a măsurilor derogatorii

Art. 15 prevede posibilitatea adoptării unor asemenea măsuri „în caz de război" sau de „pericol public privitor la viaţa naţiunii".

Curtea a caracterizat aceste noţiuni ca fiind „situaţii de criză sau de pericol excepţional şi iminent, care afectează populaţia în ansamblu şi constituie o ameninţare la adresa vieţii organizate a comunităţii statale" (*Lawless c. Irlandei*, §28).

Aşadar, pericolul în cauză trebuie să aibă un caracter excepţional şi să ameninţe viaţa naţiunii. Originea pericolului poate consta într-o calamitate naturală, război, revoltă, rebeliune, insurecţie etc.

Curtea lasă la latitudinea statelor să stabilească care este starea de urgenţă („război" sau „pericol public ce ameninţă viaţa naţiunii"). În practica Curţii, asemenea derogări au fost admise în cazuri de amploare

considerabilă a fenomenului terorist (*Irlanda c. Regatului Unit*; *Lawless c. Irlandei*). În alte situații, derogările nu au fost admise (exemplu în cauzele grecești privitoare la încălcările Convenției denunțate de Danemarca, Olanda, Norvegia și Suedia și săvârșite de „regimul coloneilor" instalat la putere în Grecia, 31.05.1968).

Curtea este încă singura în măsură să verifice dacă statele au depășit măsura strictă impusă de situația de criză printr-un control al marjei naționale de apreciere. Mai mult, rămânerea în vigoare a unor măsuri derogatorii după încetarea împrejurărilor excepționale reprezintă o încălcare a Convenției (*De Becker c. Belgiei*, §271).

3. Caracterul de necesitate al măsurii derogatorii

Măsurile derogatorii trebuie să comporte un caracter absolut necesar, să fie strict indispensabile pentru a putea face față pericolului public. Statul nu poate suspenda în baza art. 15 din Convenție drepturile și libertățile garantate decât în măsura în care exercitarea acestora ar fi de natură să-l împiedice să facă față pericolului public, adică măsurile trebuie strict limitate la cerințele situației.

În cauza *Lawless*, Curtea a apreciat că arestarea și detenția administrativă a unor indivizi bănuiți de participare la acțiuni teroriste reprezintă o măsură strict limitată la cerințele situației, de vreme ce funcționarea jurisdicțiilor penale ordinare, a curților penale speciale și a tribunalelor militare nu s-a dovedit suficientă pentru restabilirea păcii și ordinii publice (hotărârea din 1.07.1967, §31).

Ulterior, în cauza *Branningan și McBride c. Regatului Unit*, Curtea și-a ridicat problema dacă marja de apreciere extinsă recunoscută statului în materie nu conduce la excluderea controlului Curții (26.05.1993, §59). În speță, Curtea a precizat încă că a fost conform cu art. 15 din Convenție excluderea oricărui control judiciar asupra prelungirii până la aproape 7 zile a duratei arestării preventive în cazul unor presupuși teroriști (§§59-60), deși într-o cauză anterioară Curtea apreciază că deținerea unei persoane arestate timp de 4 zile și jumătate fără a fi adusă în fața unui judecător reprezintă o încălcare a art. 5 parag. 3 din Convenție (*Brogan c. Regatului Unit*, §57). În această ultimă cauză trebuie precizat că Guvernul britanic nu instituise măsurile derogatorii prevăzute de art. 15 din Convenție.

Totuși, în alte cauze turcești (*Aksoy c. Turciei* și *Demir c. Turciei*) controlul Curții a fost mai riguros, considerându-se că lipsa oricărui

control judiciar pe durata arestării preventive nu reprezintă o măsură indisponibilă pentru a face faţă pericolului public.

4. Obiectul măsurilor derogatorii

În primul rând, „starea de urgenţă" prevăzută de art. 15 nu permite statelor să deroge de la ansamblul prevederilor Convenţiei. Astfel, Convenţia nu admite nicio derogare de la dreptul la viaţă (art. 2), de la interdicţia torturii sau a tratamentelor inumane sau degradante (art. 3), de la interdicţia sclaviei (art. 4 parag. 1) sau de la principiul „nicio pedeapsă fără lege" (art. 7), drepturi care sunt privite ca fiind absolute.

În al doilea rând, măsurile derogatorii trebuie să fie compatibile cu celelalte obligaţii ce derivă din dreptul internaţional.

În al treilea rând, statele sunt obligate să precizeze durata şi aria geografică a măsurilor adoptate.

5. Condiţiile de formă ale măsurilor derogatorii

Art. 15 din Convenţie prevede obligaţia statelor de a informa Secretarul General al Consiliului Europei despre măsurile derogatorii pe care doreşte să le ia şi despre motivele care le-au determinat, precum şi asupra datei la care măsurile au încetat să mai fie în vigoare, iar dispoziţiile Convenţiei devin din nou aplicabile. Informarea trebuie adresată în cel mai scurt timp, iar informaţiile transmise trebuie să fie suficiente pentru ca destinatarii lor să poată aprecia natura şi întinderea derogărilor de la dispoziţiile Convenţiei. Controlul Curţii vizează şi îndeplinirea condiţiilor de formă.

6. Referinţe bibliografice

Generale: *F. Sudre*, Droit européen et international des droits de l'homme, p. 177-181; *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 978-995; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick (coord.)*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 617-641.

Stat de drept

Formă de stat care este organizată pe baza principiului separației puterilor în stat și care urmărește prin legislația sa promovarea drepturilor și libertăților omului și asigură stricta respectare a legii de către toate instituțiile sale.

Fr. *état de droit*
Eng. *rule of Law*

1. Noțiune și evoluție istorică

Conceptul statului de drept a apărut ca o alternativă la statul despotic spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, în urma unui îndelung proces istoric de interferență a teoriilor privind raporturile între puterea de stat, societate și individ.

Originile conceptului se regăsesc în dreptul cutumiar constituțional englez în care legalitatea, domnia legii (*rule of law*) erau principii fundamentale ale vieții sociale. În timpul Revoluției franceze de la 1789 se subliniază, de asemenea, că legea este o manifestare a voinței suverane a poporului.

Juriștii germani au văzut în statul de drept (*rechtstaat*) un instrument prin care statul își autolimitează puterea prin instituirea unor legi obligatorii pentru autoritățile publice.

O dată cu dezvoltarea acestei teorii, statele au început să fie clasificate în state de drept (în care guvernanții sunt supuși regulilor juridice) și state absolutiste (în care guvernanții nu sunt obligați să respecte reguli juridice). Teoria statului de drept a fost ulterior amplificată și perfecționată. Astfel, s-au făcut distincții între statul legiuitor, statul administrator și statul judecător, însă statul de drept nu trebuie confundat cu principiul legalității. Aria sa de cuprindere este mult mai mare decât cea a principiului legalității, iar statul de drept are nevoie de un sistem de garanții care să permită încadrarea autorităților publice în limitele legalității.

2. Caracteristicile și garanțiile statului de drept

Statul de drept poate fi analizat în funcție de cele trei mari componente ale sale: politică, economică și socială.

În plan politic statul de drept urmărește:

- afirmarea constituțională a principiului separației puterilor în stat și funcționarea eficientă și controlată a acestora;

- exercitarea completă de către fiecare putere a prerogativelor cu care a fost învestită;
- crearea şi aplicarea unui mecanism de sancţionare a puterii care şi-a depăşit atribuţiile;
- funcţionarea corectă şi legală a opoziţiei;
- stabilirea unui sistem electoral democratic care să permită votul universal şi egalitatea de şanse a tuturor partidelor din competiţie;
- formarea Guvernului exclusiv ca rezultat al procesului electoral;
- crearea unui mecanism prin care cetăţenii să aibă acces direct la informaţii privind modul de aplicare a programului guvernamental;
- stabilirea duratei mandatului încredinţat fiecăruia dintre exponenţii celor trei puteri;
- crearea şi aplicarea unui sistem juridic funcţional şi asigurarea supremaţiei legii.

În plan economic statul de drept urmăreşte:
- aplicarea corectă a mecanismelor economiei de piaţă;
- apărarea dreptului de proprietate;
- stimularea întreprinzătorilor privaţi şi a liberei iniţiative.

În plan social statul de drept urmăreşte:
- garantarea drepturilor şi libertăţilor individului;
- lichidarea privilegiilor sociale şi instituirea unei egalităţi între toţi cetăţenii;
- asumarea de către stat a responsabilităţii faţă de cetăţenii săi şi apărarea drepturilor şi libertăţilor lor legitime;
- asigurarea respectării Constituţiei în activitatea de adoptare a legilor;
- asigurarea drepturilor procedurale;
- sancţionarea încălcării de către executiv a drepturilor şi intereselor persoanelor;
- obligaţia constituţională a organelor de stat şi a tuturor cetăţenilor de respectare strictă a legilor în vigoare;
- întărirea autorităţii organelor de stat însărcinate cu asigurarea stabilităţii şi ordinii sociale a drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti.

Statul de drept are trăsături complexe şi se apreciază că suntem în prezenţa acestuia acolo unde preeminenţa dreptului este evidentă.

Astfel prin Constituţia principiilor fundamentale de organizare şi exercitare a celor trei puteri:
- legitimitatea populară a autorităţilor publice;
- egalitatea tuturor în faţa legii;
- neretroactivitatea legii;

- asigurarea supremaţiei Constituţiei şi a legii;
- instituţionalizarea şi funcţionalitatea contenciosului administrativ;
- asigurarea independenţei şi imparţialităţii justiţiei;
- garantarea drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti;
- alegeri libere organizate la intervale regulate prin vot universal, direct şi secret.

Principalele mecanisme juridice de înfăptuire a statului de drept sunt: controlul constituţionalităţii legilor, controlul jurisdicţional al legalităţii actelor administrative şi organizarea unei justiţii independente.

3. Referinţe bibliografice

Specifice: *T. Drăganu*, Drept Constituţional şi Instituţii Politice, vol. I, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2000, p. 288-295; *P. Miculescu*, Statul de Drept, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 1998, p. 23-56; *I. Deleanu, I. Deleanu*, Drept Constituţional şi Instituţii Politice, vol. I, Ed. Europa Nouă, p. 100-105; *I. Muraru, E.S. Tănăsescu*, Constituţia României, Comentariu pe articole, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2008, p. 7-9; *C. Ionescu*, Principii Fundamentale ale democraţiei constituţionale, Bucureşti, Ed. Lumina Lex, p. 223-235.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Termen rezonabil (detenţie provizorie)

Garanţie instituită de Convenţie în beneficiul unei persoane private de libertate de a nu rămâne în stare de detenţie provizorie pentru o perioadă nejustificat de îndelungată.

Fr. *le droit d'une personne arrêtée ou détenue d'être jugée dans un délai raisonnable*

Eng. *trial within a reasonable time of an arrested or detained person*

1. Noţiune şi reglementare

Instituţia menţinerii unei persoane în stare de arest preventiv pentru o perioadă rezonabilă este prevăzută în art. 5 parag. 3 din Convenţie.

În determinarea duratei detenţiei provizorii (arestul preventiv, în dreptul românesc) care intră sub incidenţa art. 5 parag. 3, perioada de luat în considerare începe să curgă din ziua luării măsurii arestării preventive şi se finalizează în ziua condamnării persoanei de către instanţa de fond (*Wemhoff c. Germaniei*, §9; *Solmaz c. Turciei*, §§23-24; *Kalashnikov c. Rusiei*, §110).

O persoană condamnată în primă instanţă se află în situaţia unei persoane private de libertate în sensul art. 5 parag. 1 lit. a) din Convenţie (*Wemhoff c. Germaniei*, §9; *Labita c. Italiei*, §147).

Durata rezonabilă a detenţiei în timpul procesului în apel sau în recurs va fi apreciată prin prisma art. 6 parag. 1 din Convenţie.

O persoană arestată preventiv care execută în acelaşi timp o pedeapsă privativă de libertate se află în situaţia reglementată de art. 5 parag. 1 lit. a) din Convenţie (*X. c. Germaniei*).

2. Procedură

Revine, *în primul rând*, autorităţilor naţionale obligaţia de a se asigura că detenţia provizorie a unei persoane nu depăşeşte un termen rezonabil. În acest sens, trebuie examinate toate aspectele cauzei şi prezentate motivele pentru care este necesară menţinerea stării de arest. În examinarea respectării cerinţei menţinerii detenţiei provizorii pentru un timp rezonabil în sensul art. 5 parag. 3, Curtea va avea în vedere motivele de menţinere a stării de arest expuse de autorităţi şi circumstanţele de fapt prezentate de cel interesat prin plângerea sa.

Cel puţin pentru perioada iniţială, măsura detenţiei provizorii poate fi justificată prin existenţa suspiciunii rezonabile că persoana arestată a comis infracţiunea reţinută în sarcina sa. Persistenţa acestei suspiciuni rezonabile este o condiţie *sine qua non* a legalităţii privării de libertate. Însă cu trecerea timpului, aceasta nu mai este suficientă pentru a justifica menţinerea stării de arest. Pe cale de consecinţă, Curtea va examina dacă motivele avute în vedere de instanţele naţionale sunt pertinente şi suficiente şi dacă instanţele au depus diligenţe sporite în desfăşurarea procesului.

Autorităţile naţionale sunt ţinute să revizuiască constant detenţia provizorie menţinută în cursul procesului penal, pentru a dispune punerea în libertate a persoanei atunci când măsura privativă de libertate nu se mai justifică.

Chestiunea dacă detenţia provizorie a fost menţinută pentru o perioadă rezonabilă de timp nu poate fi examinată în abstract, ci trebuie analizată în fiecare cauză în parte potrivit cu particularităţile acesteia, fără însă a se prevedea o perioadă de timp limită (*McKay c. Regatului Unit*, §§41-45, *Bykov c. Rusiei*, §§61-64; *Kudla c. Poloniei*, §§110-111).

Motivele care fundamentează o măsură privativă de libertate este necesar să nu fie generale şi abstracte ori stereotipe, ci să conţină referiri la circumstanţele de fapt şi de drept ale cauzei care justifică o astfel de măsură (*Khudoyorov c. Rusiei*, §173; *Calmanovici c. României*, §§100-101).

Complexitatea şi particularităţile cauzei sunt factori luaţi în considerare la stabilirea diligenţei sporite de care au dat dovadă autorităţile naţionale în desfăşurarea procesului penal (*Scott c. Spaniei*, §74).

În acest sens, au fost analizate pe lângă complexitatea cauzei, numărul acuzaţilor, data întocmirii rechizitoriului, data audierii persoanei, incidentele procedurale, luarea unor măsuri de cooperare judiciară internaţională, rapiditatea comunicării dosarului între autorităţile judiciare competente, perioadele de timp în care ancheta a stagnat/a fost încetinită procedura, erori de procedură ale autorităţilor judiciare, amânări repetate şi nejustificate ale cauzei, comportamentul procesual al acuzaţilor (*Matznetter c. Austriei*; *Tomasi c. Franţei*; *Toth c. Austriei*).

În ceea ce priveşte comportamentul procesual al acuzaţilor, s-a reţinut că persoanele acuzate nu sunt obligate să coopereze activ cu autorităţile, însă, o atitudine obstructivă care a determinat tergiversarea procedurii nu va fi reţinută în sarcina autorităţilor decât atunci când durata totală a detenţiei provizorii poate fi imputată acestora (*Yagci şi Sargin c. Turciei*; *Jablonski c. Poloniei*).

Dreptul acuzatului de a i se examina starea de arest cu celeritate nu trebuie să împiedice demersurile autorităţilor naţionale de a-şi îndeplini atribuţiile corespunzător (*Sadegül Özdemir c. Turciei*, §44).

Totodată, autorităţile naţionale sunt obligate să analizeze şi posibilitatea luării unor măsuri alternative la starea de arest preventiv pentru a asigura prezenţa persoanei la proces (*Khudoyorov c. Rusiei*, §183; *Idalov c. Rusiei*, §140).

În ceea ce priveşte detenţia provizorie a minorilor, aceasta ar trebui dispusă ca o ultimă măsură, pe perioade cât mai scurte, iar atunci când este necesară, minorii să fie deţinuţi separat de adulţi (*Nart c. Turciei*, §31).

3. Aplicaţii

Potrivit jurisprudenţei Curţii, perioadele de detenţie provizorie care exced durata de doi ani constituie încălcări ale art. 5 parag. 3 din Convenţie.

Totuşi, nu se poate stabili o regulă de urmat pentru aprecierea caracterului rezonabil al duratei procedurii, ci acesta va fi analizat în fiecare cauză în conformitate cu principiile enunţate mai sus.

Chiar perioade scurte de detenţie provizorie pot fi apreciate ca încălcând art. 5 parag. 3 din Convenţie dacă măsurile nu sunt motivate corespunzător: 8 luni – *Shishkov c. Bulgariei*; 48 de zile în cazul unui minor deţinut împreună cu adulţi – *Nart c. Turciei*; 5-6 luni şi 8 luni – *Stoican c. României*; 15 luni – *Jecius c. Lituaniei*; 11 luni – *Tarău c. României*; 1 an – *Jiga c. României*; 5 luni – *Cioinea c. României*; 9 luni – *Begu c. României*; 7 luni – *Lauruc c. României*.

Pe de altă parte, în situaţia în care deciziile autorităţilor naţionale au cuprins motive pertinente şi suficiente pentru menţinerea stării de detenţie provizorie a acuzatului, iar procesul a fost condus cu diligenţă, detenţia provizorie nu a fost considerată ca încălcând art. 5 parag. 3 din Convenţie: 6 luni – *Erimescu c. României*; 1 an – *Quinn c. Franţei*; 19 luni – *Di Stefano c. Regatului Unit*; 1 an şi 4 luni – *Medinţu c. României*; 1 an – *Bucuresteanu c. României*.

Raportat la circumstanţele concrete ale fiecărei cauze, perioade lungi de detenţie provizorie au fost apreciate ca respectând principiile instituite prin art. 5 parag. 3 din Convenţie: 4 ani – *W. c. Elveţiei*; peste 5 ani şi jumătate – *Chraidi c. Germaniei*; 2 ani şi 5 luni – *B. c. Austriei*; 3 ani şi 2 luni –*Van Der Tang c. Spaniei*; 2 ani şi 4 luni – *Bak c. Poloniei*; 2 ani şi 2 luni – *Matznetter c. Austriei*; 2 ani şi 3 luni – *Miklos c. României*.

În alte cauze, a fost constatată încălcarea art. 5 parag. 3 din Convenţie faţă de situaţia concretă şi lipsa de diligenţă a autorităţilor naţionale: 2 ani

şi 9 luni – *Letellier c. Franţei*; 2 ani şi 10 luni – *Kemmache c. Franţei (nr. 1)*; 5 ani şi 11 luni – *Erdem c. Germaniei*; 2 ani şi 2 luni – *Degeratu c. României*; 2 ani şi 10 luni – *Riccardi c. României*; 2 ani şi 11 luni – *Leontiuc c. României*; 1 an şi 11 luni – *Hamvas c. României*.

4. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 319-325; *D.J. Harris, M. O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 173-176, 180-182; *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights, p. 621-623, 627-629.

Surse online: (36)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Termen rezonabil al procedurii judiciare

Caracteristică a procedurii judiciare şi drept al reclamantului care formulează o contestaţie privind obligaţiile sale cu caracter civil sau împotriva căruia este formulată o *acuzaţie în materie penală*, de a beneficia de o procedură fără întârzieri nejustificate, conform criteriilor oferite de către Curte.

Fr. *délai raisonnable de jugement*
Eng. *reasonable time*

1. Noţiune şi reglementare

Respectarea principiului celerităţii procedurilor judiciare impune ca justiţia să fie administrată fără întârzieri de natură a-i compromite eficacitatea şi credibilitatea, statul fiind responsabil pentru activitatea serviciilor sale, inclusiv autorităţile judiciare (de exemplu *Moreira de Azevedo c. Portugaliei*; *H. c. Franţei*; *Todorov c. Bulgariei*; *Rezette c. Luxemburgului*).

Adagiul *justice rétive, justice fautive* (respectiv *justice delayed, justice denied*) exprimă succint, dar ferm, raţiunea de a fi a cerinţelor de celeritate promovate de instanţele europene. Pe de altă parte, o justiţie rapidă poate fi o justiţie expeditivă [Chiriţă, p. 179]. Judecătorul este ţinut să găsească punctul de echilibru între necesitatea unei judecăţi realizată cu celeritate şi necesitatea unei judecăţi corecte şi complete a aspectelor de drept şi de fapt deduse judecăţii.

În materie penală, una dintre raţiunile dreptului la un proces echitabil într-un termen rezonabil este de a proteja persoanele împotriva unor întârzieri procedurale excesive şi pentru ca persoana împotriva căreia s-a formulat o acuzaţie în materie penală să nu rămână prea mult timp într-o stare de incertitudine cu privire la destinul său (*Stögmüller c. Austriei*, §5).

La nivel internaţional, termenul rezonabil este afirmat de: art. 6 parag. 1 din Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale; art. 14 parag. 1 din Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice; art. 41 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

Ca *reglementări interne*, fără a avea un caracter limitativ, amintim: art. 21 alin. (3) din Constituţia României; art. 10 din Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară; art. 6 C.proc.civ.

2. Condiţii

Caracterul rezonabil al duratei unei proceduri se apreciază în funcţie de circumstanţele cauzei şi ţinând cont de criteriile consacrate de jurisprudenţa Curţii, în special complexitatea cauzei, comportamentul reclamantului şi cel al autorităţilor competente, precum şi miza, importanţa litigiului, pentru interesaţi (*Frydlender c. Franţei*, §43).

Aprecierea caracterului rezonabil al duratei procedurii se face *in concreto*, în funcţie de circumstanţele concrete ale cauzei (*Santilli c. Italiei*, §61; *Scopelliti c. Italiei*). În general, CEDO ia în considerare, pentru aprecierea caracterului rezonabil, întreaga procedură. În anumite împrejurări, durata procedurii în faţa unei singure instanţe poate fi suficientă pentru a conduce la încălcarea art. 6 parag. 1 din Convenţie (*Vendittelli c. Italiei*, §10). Alteori, deşi pentru o instanţă termenele, luate izolat, nu sunt nerezonabile, „cumulate şi combinate", acestea pot conduce la încălcarea art. 6 parag. 1 din Convenţie.

CEDO ţine seama de „justul echilibru" care trebuie să existe între cerinţa celerităţii şi principiul mai general al bunei administrări a justiţiei. Statelor le revine sarcina de a-şi organiza sistemul judiciar în aşa fel încât instanţele lor să poată asigura fiecărei părţi dreptul de a obţine o hotărâre definitivă asupra contestaţiilor referitoare la drepturile şi obligaţiile sale cu caracter civil într-un termen rezonabil (*Zwierzynski c. Poloniei*).

Chiar şi în sistemele juridice care consacră principiul conducerii procesului de către părţi, atitudinea persoanelor în cauză nu scuteşte instanţele de asigurarea celerităţii impuse de art. 6 parag. 1 din Convenţie. La fel se întâmplă atunci când colaborarea unui expert se dovedeşte necesară în cursul procedurii (*Sürmeli c. Germaniei*, §129). Deşi a admis că respectiva cauză prezenta o anumită complexitate, având în vedere expertizele care trebuiau realizate şi faptul că reclamantul a folosit mai multe căi de atac, Curtea a considerat că atitudinea părţilor nu putea explica durata totală a procedurii. În special, persoanei în cauză nu i se poate reproşa utilizarea diverselor căi de atac interne pentru a-şi apăra drepturile, instanţele admiţând, de altfel, mai multe cereri ale sale (*Simon c. Franţei*, §31).

În materie penală, criteriile de apreciere şi modalitatea de analiză folosite de Curte sunt similare cu cele din materie civilă, respectiv complexitatea cauzei, comportamentul reclamantului şi cel al autorităţilor competente, precum şi importanţa cauzei pentru persoana acuzată (*Pélissier şi Sassi c. Franţei*, §67). În jurisprudenţa sa, Curtea are în vedere cu precădere atitudinea autorităţilor competente faţă de soluţionarea cauzei într-un termen rezonabil.

2.1. Primul criteriu: obiectul cauzei şi importanţa (miza) sa pentru părţi
De exemplu cauzele care justifică o celeritate sporită pot avea ca obiect: încredinţarea copiilor (*Hokkanen c. Finlandei*, §72), dreptul de vizită al părinţilor (*Laino c. Italiei*), litigiile de muncă şi asigurări sociale (*Buchholz c. Germaniei*, §50; *Obermeier c. Austriei*; *Vallar c. Franţei*), starea civilă (*Bock c. Germaniei*, §48; *Nibbio c. Italiei*, §18), cererile de despăgubiri pentru prejudiciul cauzat de neglijenţa personalului sanitar care a condus la infectarea reclamantului cu virusul HIV (*X. c. Franţei*; *A. ş.a. c. Danemarcei*), despăgubirea victimelor unor accidente de circulaţie (*Silva Pontes c. Portugaliei*, §39).

Poate fi vorba şi despre un interes material, dublat de un interes uman. Un litigiu în materia anulării unei exproprieri care a durat peste 15 ani nu poate fi considerat ca având o durată rezonabilă (*J.S. şi A.S. c. Poloniei*).

Un angajat considerându-se suspendat sau concediat pe nedrept de angajatorul său are un interes personal important să obţină rapid o hotărâre judiciară asupra legalităţii acestei măsuri, litigiile de muncă necesitând prin natura lor o decizie rapidă, ţinând cont de miza litigiului pentru interesat care îşi pierde, din cauza concedierii, mijloacele de existenţă (*Obermeier c. Austriei*, §72 şi *Caleffi c. Italiei* §17).

În materia raporturilor de familie, într-o cauză având drept obiect restrângerea dreptului de vizită al părinţilor privitor la copiii lor plasaţi într-o instituţie publică de ocrotire [Bîrsan, 2010, p. 527], s-a statuat că natura interesului în joc pentru reclamant şi eventualele consecinţe, grave şi ireversibile, ale unui asemenea plasament asupra respectării dreptului la viaţă familială, protejat de art. 8 din Convenţie, impun ca autorităţile naţionale implicate, atât administrative cat şi judiciare, să acţioneze cu o „diligenţă excepţională" care să permită garantarea unei derulări neîntârziate a procedurii (*Paulsen-Medalen şi Svensson c. Suediei*, §39).

2.2. Al doilea criteriu: complexitatea cauzei
Complexitatea se apreciază în raport de elemente de fapt sau de drept. Curtea verifică dacă această complexitate invocată este reală sau iluzorie, precum şi dacă se ascunde inerţia judecătorului, pentru perioade lungi de întârziere, nejustificate. Se analizează în funcţie de mai mulţi factori, cum ar fi: dificultatea administrării probelor (*Eckle c. Germaniei*), necesitatea realizării unor expertize (*Wemhoff c. Germaniei*; *Peryt c. Poloniei*; *Cakmak c. Turciei*), dificultatea problemelor de drept şi de fapt care trebuie soluţionate (*Katte Klitsche de la Grange c. Italiei*; *Pretto ş.a. c. Italiei*, §32; *Poiss c. Austriei*, §54), existenţa unor elemente de extraneitate (*Manzoni c. Italiei*).

În materie penală, Curtea are în vedere complexitatea acuzațiilor care sunt aduse de către autoritățile competente. Astfel, Curtea a apreciat că există o complexitate deosebită a cauzei atunci când reclamanții au fost acuzați de operațiune elaborată de manipulare a pieței de capital (*I.L.J. ș.a. c. Regatului Unit*, §134). Cu toate acestea, o cauză complexă nu poate justifica în unele situații durata procedurii, mai ales atunci când reclamantul este arestat preventiv, caz în care incumbă instanțelor naționale obligația de a soluționa cauza cu celeritate (*Pishchalnikov c. Rusiei*, §49).

Natura economică a infracțiunilor nu semnifică, prin ea însăși, că procedurile au fost de o complexitate ridicată. Curtea a observat că au existat numai 4 acuzați, a căror societăți aveau aceleași obiecte de activitate și nu a existat niciun indiciu că ar fi utilizate construcții juridice complexe care ar fi îngreunat ancheta desfășurată de către autorități (*Pélissier și Sassi c. Franței*, §71).

Stabilirea cauzelor unui accident nu este apreciat ca fiind de o complexitate ridicată. Casările repetate cu trimitere spre rejudecare pronunțate de către instanța de control judiciar nu acordă cauzei o complexitate ridicată [*Mamič c. Sloveniei (nr. 2)*, §34].

2.3. Al treilea criteriu: comportamentul autorităților

În primul rând, comportamentul judecătorilor este esențial în aprecierea duratei rezonabile a procedurii (*Vernillo c. Italiei*).

Întârzierile provocate în citarea experților (*Capuano c. Italiei*, §30), citarea și audierea martorilor (*Idrocalce SRL c. Italiei*; *Tumminelli c. Italiei*), transmiterea dosarelor de la un organ judiciar la altul, întârzierea Parlamentului în ridicarea imunității (*Foti ș.a. c. Italiei*, §63) sunt de natură să antreneze răspunderea statului.

Mijloacele alese pentru desfășurarea procesului într-un termen rezonabil sunt lăsate la alegerea statelor. Supraîncărcarea instanțelor va fi tratată diferit, în funcție de cum se datorează unei situații particulare, iar autoritățile iau măsuri concrete pentru a remedia situația (*Zimmermann și Steiner c. Elveției*; *Martins Moreira c. Portugaliei*), respectiv este rezultatul unei probleme structurale (*Union Alimentaria Sanders c. Spaniei*, §40; *Guincho c. Portugaliei*).

În lipsa unui interes de o importanță specială, autoritățile nu sunt ținute să acorde prioritate dosarelor, rămânând, însă, legate de obligația asigurării dreptului la un proces rezonabil (*Hadjikostova c. Bulgariei*).

În privința comportamentului instanțelor naționale, Curtea a constatat că întârzierea în procedură ce a fost cauzată de casările și strămutările

ulterioare ale cauzei (a fost trimisă de trei ori fie la judecătorie fie la tribunal, în urma omisiunii tribunalelor de a se pronunţa asupra unor plângeri prezentate; în plus, amânarea cauzei putea continua la infinit, nicio dispoziţie legală neputând să-i pună capăt) nu corespunde cerinţei „termenului rezonabil" (*Cârstea şi Grecu c. României*).

Deşi Curtea nu s-a considerat competentă să analizeze maniera în care instanţele naţionale au interpretat şi aplicat dreptul intern, a observat, totuşi, că acele casări ulterioare cu retrimitere sunt datorate erorilor comise de instanţele inferioare cu prilejul examinării cauzei. De asemenea, repetarea acestor casări denotă o deficienţă în funcţionarea sistemului judiciar (*Wierciszewska c. Poloniei*, §46).

Din punctul de vedere al cerinţei duratei rezonabile a unui proces, este încălcat art. 6 din Convenţie atunci când o procedură civilă s-a prelungit excesiv din cauza repetării audierilor în faţa completelor diferite ale instanţelor interne, din pricina faptului că unii judecători se pensionaseră, demisionaseră sau fuseseră repartizaţi la o altă instanţă (*Gregoriou c. Ciprului*, §§26-27, §§33-34 şi §43).

Statele nu sunt responsabile de prelungirea procedurii, determinată de o grevă de lungă durată a avocaţilor. Instanţele de judecată aveau, însă, obligaţia de a încerca să recupereze din întârzierea pricinuită de grevă, după finalizarea acesteia (*Terzis c. Greciei*).

Adoptarea unei reforme a Curţii Naţionale de Conturi, în vederea raţionalizării activităţii acesteia nu reprezintă un motiv care să justifice durata excesivă a procedurilor judiciare (*Papageorgiou c. Greciei*, §47).

În materie penală, Curtea analizează cu mare atenţie perioadele de inactivitate nejustificate ale organelor de urmărire penală sau ale instanţelor de judecată. Totodată, Curtea are în vedere modul în care autorităţile naţionale îndeplinesc acte procesuale şi procedurale comune, cum ar fi citarea pentru prezentarea în faţa instanţelor şi comunicarea diverselor acte (*Pélissier şi Sassi c. Franţei*, §73).

Curtea a observat că majoritatea întârzierilor au fost cauzate de eşecul autorităţilor de a cita părţile, precum şi de pierderea dosarului cauzei. Faţă de acestea, termenul de 10 ani al proceduri a fost apreciat ca fiind excesiv (*Balint c. României*, §23).

Deşi nu este în poziţia de a analiza calitatea jurisprudenţei instanţelor naţionale, admiterea recursului de către instanţa supremă cu consecinţa restituirii cauzei la procuror, în două cicluri procesuale, pentru că nu există suficiente probe pentru a analiza temeinicia acuzaţiilor, denotă o deficienţă structurală în funcţionarea sistemului judiciar. Procedura care,

privită în ansamblu, a durat aproape 8 ani de zile în fața a trei niveluri de jurisdicție, nu respectă cerința termenului rezonabil (*Borobar ș.a. c. României*, §81).

Un proces penal în care, după pronunțarea unei decizii definitive, într-o cale extraordinară de atac, cum este contestația în anulare, cauza a fost restituită parchetului pentru continuarea urmăririi penale, aceasta fiind în continuare pe rolul instanțelor, întinzându-se pe o perioadă de peste 6 ani și 4 luni, nu îndeplinește exigențele termenului rezonabil (*Aliuță c. României*, §15).

Deși procedura durează de 10 ani și 4 luni, singura hotărâre judecătorească pronunțată în cauză a fost cea de restituire a cauzei la procuror în vederea refacerii urmăririi penale, din cauza nerespectării drepturilor procesuale fundamentale ale inculpatului. Mai mult, Curtea a observat că a durat mai mult de 2 ani de zile pentru ca instanța să pronunțe restituirea cauzei la procuror, pentru motive care putea fi constatate de la primul termen de judecată (*E.M.B. c. României*, §33).

Curtea a observat că procedura a fost prelungită din cauza necompetenței materiale a instanțelor, a termenului necesar rezolvării conflictului negativ de competență și din cauza celor două casări cu trimitere spre rejudecare. Or aceste aspecte nu pot fi imputate reclamantului (*Didu c. României*).

Chiar și în cazul unei anchete complexe din punctul de vedere al problemelor de fapt și de drept, Curtea a apreciat că o perioadă de 5 ani și 9 luni, timp în care au existat lungi perioade de inactivitate, nu corespunde exigențelor termenului rezonabil. De asemenea, Curtea a avut în vedere că după această perioadă, procedurile se află în continuare în faza urmăririi penale (*Vachev c. Bulgariei*, §96).

Statul are o obligație specială de judecare a cauzei cu celeritate atunci când procesul penal începe la o perioadă mare de timp de la faptele cercetate, iar comportamentul autorităților va fi analizat în aceste cauze având în vedere obligația menționată. Chiar dacă un sistem judiciar ar permite părții dreptul de a formula cereri de urgentare a procedurii, acest fapt nu exonerează instanțele de a se asigura că termenul rezonabil prevăzut de art. 6 din Convenție este respectat, întrucât obligația de a judeca cu celeritate incumbă în primul rând autorităților competente (*Mc Farlane c. Irlandei*, §151, §152).

2.4. Al patrulea criteriu: comportamentul părților

Statul răspunde doar pentru întârzierile care îi sunt imputabile, deoarece o persoană care invocă durata nerezonabilă a procedurilor trebuie să facă

dovada că a depus diligenţe în vederea derulării normale a acesteia (*Pretto ş.a. c. Italiei*, §32). Părţile nu se pot plânge de întârzierile pe care ele le-au provocat procedurii. Valorificarea tuturor garanţiilor prevăzute de procedura internă sau utilizarea căilor de atac (*Eckle c. Germaniei*) nu va fi imputabilă părţilor, dar timpul scurs pentru soluţionarea recursurilor va fi luat în considerare la calcularea termenului rezonabil (*Lechner şi Hess*). În ciuda comportamentului dilatoriu al părţilor, instanţelor interne le revine obligaţia de a aplica sancţiuni pârâtului şi de a accelera procedura (*Sokolov c. Rusiei*).

Partea este ţinută să aducă la îndeplinire cu diligenţă actele procesuale ce-i revin, să nu uzeze de manevre dilatorii şi să folosească posibilităţile oferite de normele procesuale interne pentru reducerea timpului in care se derulează procedura de judecată, să nu întreprindă demersuri contrare realizării acestui scop (*Union Alimentaria Sanders c. Spaniei*).

În materie penală, Curte a reţinut că reclamantului nu îi poate fi imputată nicio culpă dacă utilizează toate mijloacele care îi sunt puse la dispoziţie de legea naţională pentru a-şi apăra interesele. Cu toate acestea, Curtea analizează dacă reclamantul a abuzat de drepturile sale procesuale într-o manieră aptă să contribuie la prelungirea nejustificată a procedurii (*Pishchalnikov c. Rusiei*, §50).

Formularea de către reclamant cu întârziere a cererii de recuzare a experţilor, nu poate fi imputabilă reclamantului, deoarece incumba autorităţilor naţionale obligaţia de a respecta normele procesual penale şi de a numi experţi a căror imparţialitate nu putea fi pusă la îndoială. Mai mult, atunci când reclamantul a solicitat recuzarea experţilor, cererile acestuia au fost respinse în două rânduri de către organele de cercetare penală (*Vachev c. Bulgariei*, §91).

În analiza comportamentului reclamantului, Curtea a observat că din 40 de termene de judecată, un număr de 11 amânări dispuse de către instanţa de judecată au fost cauzate de către reclamant sau de către avocatul acestuia, fie pentru neprezentare în faţa instanţei, fie prin formularea cererilor de suplimentare a probatoriului. Curtea a observat că reclamantul nu şi-a exercitat cu diligenţă dreptul de a cere audierea unor noi martori şi fără a explica de ce nu a solicitat audierea acestora în etapele anterioare ale procedurii (*Idalov c. Rusiei*, §189).

Deşi este adevărat că această cauză a rămas pe rolul primei instanţe timp de aproximativ 3 ani şi 5 luni, Curtea a reţinut că această prelungire a procedurii nu li se poate imputa doar instanţelor naţionale, ci şi părţilor. Astfel, trebuie subliniat că instanţele naţionale au sancţionat comporta-

mentul avocaţilor reclamantului şi al celorlalţi inculpaţi care au întârziat procedura. Bineînţeles, nu li se poate reproşa părţilor utilizarea diverselor căi de atac prevăzute de dreptul intern pentru a-şi apăra drepturile, însă trebuie să se ţină cont de faptul că, în faţa primei instanţe, inculpaţii au solicitat la intervale scurte de timp, strămutarea dosarului în faţa altor instanţe şi că reclamantul a recuzat de mai multe ori completul de judecată (*Tănase c. României*, §107).

2.5. *Dies a quo* şi *dies ad quem*

În materie civilă, în principiu, termenul începe să curgă de la data sesizării instanţei competente (*Katte Klitsche de la Grange c. Italiei*; *Poiss c. Austriei*). În cazul în care sesizarea instanţei este împiedicată până la epuizarea unor proceduri prealabile – contencios administrativ (*König c. Germaniei*), obţinerea confirmării oficiale (*Schouten şi Meldrum c. Olandei*) termenul va începe să curgă de la data declanşării acestor proceduri prealabile sesizării instanţei (*Vallée*).

Perioada se întinde până la pronunţarea unei hotărâri definitive în cauză (*Vocaturo c. Italiei*; *Acquaviva c. Franţei*). În calculul termenului rezonabil sunt incluse şi procedurile în faţa Curţii Constituţionale (*Deumeland c. Germaniei*, §77; *Poiss c. Austriei*, §50). Şi punerea în executare a hotărârilor judecătoreşti este inclusă în câmpul de aplicare, în măsura în care această fază procedurală se prelungeşte dincolo de termenul rezonabil cerut de art. 6 din Convenţie (*Silva Pontes c. Portugaliei*; *Estima Jorge c. Portugaliei*).

Nu este cuprinsă în durata termenului rezonabil procedura desfăşurată în cazul unei trimiteri preliminare la Curtea de Justiţie a Uniunii Europene, deoarece, în acest caz, s-ar aduce atingere sistemului instituit prin dispoziţiile tratatelor instituţionale ale Uniunii Europene (*Pafitis ş.a. c. Greciei*, §95).

În cazul procedurii falimentului, perioada care trebuie luată în calcul se situează între actul judecătorului prin care s-a deschis procedura de faliment şi actul prin care procedura a fost închisă (*Laine c. Franţei*).

Când în urma unui proces rămâne de discutat problema costurilor şi a cheltuielilor de judecată, această perioadă intră în durata procedurii care trebuie examinată în raport de dispoziţiile art. 6 (*McMullen c. Irlandei*).

Durata unei proceduri de îndreptare a erorilor materiale nu intră, de principiu, în termenul procedurii, pentru că nu vizează fondul cauze. Totuşi, prin excepţie, atunci când eroarea materială a urmărit suma stabilită în favoarea reclamantului, durata procedurii de îndreptare a erorilor

materiale intră în calcul, întrucât, în lipsa îndreptării, reclamantul nu poate intra în posesia sumei de bani care i-a fost acordată (*Wiot c. Franţei*).

Durata procedurii revizuirii nu intră în calcul, în cazul în care nu se analizează fondul litigiului, procesul nepurtând asupra unei contestaţii cu caracter civil (*Perhirin c. Franţei*).

În materie penală, termenul rezonabil la care face referire art. 6 parag. 1 din Convenţie începe să curgă de la momentul formulării *acuzaţiei în materie penală şi se împlineşte la momentul pronunţării unei soluţii definitive.*

În cazul constituirii ca parte civilă în procesul penal, termenul rezonabil al procedurii pentru partea civilă începe să curgă de la momentul constituirii ca parte civilă în procesul penal (*Borobar ş.a. c. României*, §§78-79).

Termenul rezonabil al procedurii, prevăzut de art. 6 parag. 1 al Convenţiei nu trebuie confundat cu dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil sau eliberat în timpul procedurii al persoanei arestate sau deţinute, conform art. 5 parag. 3 din Convenţie. Astfel, în timp ce termenul rezonabil al procedurii curge de la momentul formulării acuzaţiei în materie penală şi până la momentul pronunţării unei hotărâri definitive, termenul rezonabil prevăzut de art. 5 parag. 3 începe să curgă de la momentul privării de libertate până la pronunţarea unui condamnări în primă instanţă. Prin urmare, chiar în ipoteza în care termenul rezonabil al procedurii nu este depăşit, Curtea poate constata o încălcare a privind durata excesivă a privării de libertate (*Stögmüller c. Austriei*, §5).

În calcul termenului rezonabil sunt incluse: perioada în care cauza a fost restituită la procuror în vederea refacerii urmăririi penale (*E.M.B. c. României*, §33), perioada în care cauza se află pe rolul Curţii Constituţionale în vederea soluţionării excepţiei de neconstituţionalitate (*Ardelean c. României*, §83), perioada în care cauza se află declinată de la o instanţa la alta, precum şi durata cât aceasta se află pe rolul instanţei care va pronunţa regulatorul de competenţă (*Didu c. României*).

În cazul redeschiderii urmăririi penale, în calculul termenului rezonabil este luată în considerare atât perioada dintre momentul formulării *acuzaţiei în materie penală* şi dispunerea soluţiei de scoatere de sub urmărire penală, cât şi perioada dintre soluţia de redeschidere a urmăririi penale şi soluţia de încetare a urmăririi penale (*Stoianova şi Nedelcu c. României*).

În cazul admiterii unei căi extraordinare de atac, nu va fi avută în vedere perioada dintre data pronunţării deciziei definitive şi data admiterii căii extraordinare de atac (*Aliuţă c. României*, §16).

Constantinescu, D. Călin

3. Obligații pozitive

Începând cu hotărârea *Kudla c. Poloniei* statele părți la Convenție sunt obligate să pună la dispoziția justițiabililor o cale de recurs pentru a valorifica plângeri privitoare la depășirea duratei rezonabile a procedurii. O instanță învestită cu o astfel de plângere va trebui să aibă competența de a dispune măcar acordarea de despăgubiri atunci când constată că plângerea este întemeiată.

4. Jurisprudență CJUE

Obligația de respectare a unui termen rezonabil în desfășurarea procedurilor administrative constituie un principiu general de drept al Uniunii Europene și este reluată, în calitate de componentă a dreptului la o bună administrare, la art. 41 alin. (1) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. Cu toate acestea, încălcarea principiului respectării termenului rezonabil nu justifică, în general, anularea deciziei adoptate la încheierea procedurii administrative. Astfel, numai atunci când trecerea unei perioade excesive poate avea o incidență chiar asupra cuprinsului deciziei adoptate la încheierea procedurii administrative, nerespectarea principiului termenului rezonabil afectează validitatea procedurii administrative. Un eventual termen excesiv pentru tratarea cererii de recunoaștere a originii profesionale a unei boli nu poate avea, în principiu, o incidență asupra cuprinsului avizului adoptat de comisia medicală și nici asupra celui al deciziei finale adoptate de instituție. Astfel, cu excepția unei situații excepționale, un asemenea termen nu poate modifica aprecierea de către comisia medicală a originii profesionale sau extraprofesionale a unei boli. Anularea de către Tribunalul Funcției Publice a deciziei adoptate având în vedere aprecierea comisiei medicale ar avea drept principală consecință practică efectul negativ de prelungire suplimentară a procedurii pentru motivul că a fost deja prea îndelungată. Cu toate acestea, instanța Uniunii are posibilitatea de a obliga din oficiu administrația la plata unei despăgubiri în cazul depășirii termenului rezonabil, o astfel de despăgubire reprezentând cea mai bună reparație pentru un funcționar, cu condiția ca părților să li se acorde ocazia de a-și prezenta observațiile cu privire la această soluție (TFP, *AE împotriva Comisiei Europene*, §6).

5. Referințe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 522 și urm.; *D. Bogdan, M. Selegean*, Drepturi și libertăți fundamentale în jurisprudența Curții Europene a

Drepturilor Omului, p. 254-260; *R. Chiriță*, Dreptul la un proces echitabil, p. 178-234; *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre (dir.)*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 260-262; *D. Chagnollaud, G. Drago*, Dictionnaire des droits fondamentaux, p. 465-467; *I. Lasagabaster Herrarte (dir.)*, Convenio europeo de derechos humanos: comentario sistematico, p. 207-218; *J.-F. Renucci*, Droit européen des droits de l'homme. Contentieux européen, p. 283-289; *M. Udroiu, O. Predescu*, Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal român, p. 638-642.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tortură, tratamente inumane ori degradante

„Orice act prin care se provoacă unei persoane, cu intenție, o durere sau suferințe puternice, de natură fizică sau psihică, în special cu scopul de a obține, de la această persoană sau de la o persoană terță, informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis sau este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a face presiune asupra unei terțe persoane, sau pentru orice alt motiv bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci când o asemenea durere sau suferință sunt provocate de către un agent al autorității publice sau orice altă persoană care acționează cu titlu oficial, sau la instigarea sau cu consimțământul expres sau tacit al unor asemenea persoane" (Convenția ONU pentru prevenirea torturii, art. 1).

Fr. *torture, traitements inhumaines ou dégradantes*
Eng. *torture, inhuman or degrading treatment*

1. Considerații generale

De la bun început trebuie spus că demnitatea ființei umane este un principiu fondator, esența concepției umaniste ce stă la temelia filosofiei drepturilor omului. În cadrul acesteia, noțiunea de demnitate este crucială pentru a determina ansamblul drepturilor și libertăților necesare dezvoltării personalității oricărui individ.

Interzicerea torturii, tratamentelor inumane ori degradante este corelativă dreptului persoanei de a nu suferi un tratatment care să aducă atingere integrității sale fizice sau psihice și, în esență, demnității sale.

2. Elemente de istoric

Practica torturii are o origine îndepărtată – Inchiziția, firește, dar și chinurile la care erau supuși sclavii. În cursul procedurii inchizitoriale a Evului Mediu, în țările europene, tortura a fost utilizată ca metodă de investigare și ca modalitate de strângere a probelor.

În dreptul clasic ea ocupa un loc distinct și „legitim" în cadrul unui mecanism penal complex în care se punea problema producerii adevărului, pe de o parte, printr-un rudiment de anchetă, iar pe de altă parte, printr-un act ritual săvârșit cu corpul acuzatului. De aceea, atâta timp cât sistemul punitiv clasic nu a fost în întregime reconsiderat, nu au existat decât foarte puține critici radicale la adresa torturii. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, începând cu Cesare Beccaria (*Despre infracțiuni și pedepse*, 1764), tortura va fi denunțată drept o rămășiță a barbariei unei epoci

revolute. Din acest punct de vedere, interzicerea torturii face parte din proiectul umanismului de tip modern.

În ţările române, proba torturii, ce presupunea folosirea mijloacelor ce provocau suferinţă în scopul obţinerii mărturiei, era considerată în perioada feudală regina probelor. Ea nu se aplica niciodată boierilor ori nobililor. Reformele legislative din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea au fost inspirate în mod substanţial de doctrina juridică modernă, cu consecinţa mutării accentului de pe suplicii şi probele cu caracter mistico-religios pe declaraţiile martorilor individuali şi pe cercetările instanţei – aşa zisele „dovezi cu meşteşug".

După cel de-al doilea război mondial, în majoritatea ţărilor occidentale, tezele umanismului filosofic şi politic au căpătat consistenţă juridică, inclusiv prin consolidarea unor mecanisme supra-statale de protecţie a drepturilor omului (ONU, Consiliul Europei).

Pentru statele europene din fostul lagăr comunist, inclusiv România, lupta pentru eliminarea „duşmanilor de clasă" a reprezentat – mai cu seamă în anii '50 ai secolului trecut – o revenire la concepţii şi practici pre-moderne. După 1989 au apărut numeroase mărturii în legătură cu torturile aplicate, de pildă, în închisoarea de la Piteşti. Atrocitatea acestor practici, având la bază o justificare ideologică, la care s-a recurs în cadrul aşa-numitului „proces de reeducare", constituie o sursă de necesară reflecţie asupra resurselor de barbarie pe care fiinţa umană le posedă.

În fine, lupta împotriva terorismului constituie o etapă decisivă în istoria drepturilor omului, punând statele civilizate în faţa unei mari provocări: aceea de a prezerva, deopotrivă, interesele de securitate ale societăţii occidentale şi standardele de protecţie a drepturilor şi libertăţilor fundamentale, inclusiv în ceea ce priveşte interzicerea torturii, tratamentelor inumane şi degradante.

3. Sistemul Organizaţiei Naţiunilor Unite (ONU)

După cel de-al doilea război mondial, atrocităţile comise de regimul nazist în spaţiul european au dus la necesitatea consacrării interdicţiei torturii în texte internaţionale prin care se exprima ataşamentul faţă de valoarea demnităţii umane. Aceasta s-a realizat mai întâi la nivel declaratoriu, apoi prin texte cu valoare juridică obligatorie. La nivelul ONU, art. 5 din **Declaraţia Universală a Drepturilor Omului** stabileşte că *„[n]imeni nu va fi supus la tortură, nici la pedepse sau tratamente inumane sau degradante"*. Tortura, precum şi tratamentele inumane ori degradante sunt interzise, apoi, prin art. 7 din **Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice.**

Ulterior, a fost adoptată la New York Convenţia ONU împotriva torturii şi a altor tratamente sau pedepse inumane ori degradante, prin rezoluţia Adunării Generale ONU din 10.12.1984. În prezent sunt 153 de state părţi, dintre care 78 semnatare (site-ul organizaţiei, consultat la data de 14.03.2013). Convenţia a intrat în vigoare la data de 26 iunie 1986. La data de 18.12.1990, România a devenit parte la acest act internaţional cu valoare de tratat.

În **art. 1** este definită tortura (a se vedea supra **noţiune**). Potrivit art. 2 parag. 2, *„nicio împrejurare excepţională, fie ea starea de război ori ameninţarea cu războiul, instabilitatea politică internă ori altă stare de excepţie, nu poate fi invocată pentru a justifica tortura"*.

Art. 17 din Convenţie instituie un Comitet împotriva torturii, cu atribuţii în supravegherea respectării de către state a obligaţiilor asumate.

Convenţia a fost amendată printr-un protocol adoptat la New York la 18.12.2002, intrat în vigoare la 22 iunie 2006. Site-ului organizaţiei (consultat la data de 14.03.2013) indică 72 de state semnatare şi 67 state părţi. România a devenit parte la Protocolul facultativ la data de 14.04.2009.

Scopul principal al protocolului este acela de a institui practica unor vizite regulate efectuate de organisme naţionale sau internaţionale la locurile de detenţie, în scopul prevenirii torturii, tratamentelor sau pedepselor inumane ori degradante. Totodată, a fost instituit un subcomitet pentru prevenirea torturii, cu atribuţii în implementarea acestui protocol.

Principiul interzicerii torturii devine, în acest context, o normă imperativă de *jus cogens*, adică o normă care se situează în ierarhia normelor internaţionale la un rang mai înalt decât dreptul convenţional şi chiar decât normele de drept cutumiar obişnuite (Tribunalul Penal Internaţional pentru fosta Iugoslavie, cauza *Furundzija*).

4. Sistemul Consiliului Europei

Sediul materiei în ceea ce priveşte interzicerea torturii, a tratamentelor inumane ori degradante în sistemul Consiliului Europei este art. 3 din Convenţie.

La data de 26 noiembrie 1987 a fost adoptat la Strasbourg cel de-al doilea important tratat din sistemul Consiliului Europei, intrat în vigoare în februarie 1989, respectiv Convenţia europeană împotriva torturii, tratamentelor inumane ori degradante.

Ea a fost amendată ulterior prin două protocoale facultative, intrate în vigoare la 1 martie 2002. Ca mecanism de supraveghere a respectării tratatului, a fost instituit **Comitetul pentru Prevenirea Torturii** (CPT).

Acest comitet nu este un organ de investigaţie ci, mai degrabă, reprezintă un mecanism non-jurisdicţional preventiv destinat protejării persoanelor private de libertate împotriva torturii, tratamentelor inumane ori degradante. În acest fel, CPT sprijină şi completează activitatea Curţii Europene. Anual, CPT publică rapoarte referitoare la situaţia din diverse state ale Consiliului Europei.

Practica CEDO este una extrem de bogată din acest punct de vedere. De aceea, vom sistematiza materia art. 3 din Convenţie subsumând exemplele de practică câtorva teme importante, nu înainte de a clarifica, succint, standardele şi conceptele.

5. Standarde

Astfel, aşa cum a statuat CEDO într-o jurisprudenţă constantă, art. 3 consacră una dintre valorile fundamentale ale societăţilor democratice. Chiar şi în circumstanţe deosebite, cum ar fi lupta împotriva terorismului ori a crimei organizate, Convenţia interzice în termeni categorici tortura, tratamentele inumane ori degradante. Spre deosebire de alte articole din Convenţie şi din protocoalele adiţionale, art. 3 nu permite nicio derogare, nici măcar în condiţiile art. 15 din Convenţie, respectiv în cazuri de „pericol ce ameninţă viaţa naţiunii" (a se vedea *Selmouni c. Franţei*, respectiv *Assenov ş.a. c. Bulgariei*), Convenţia interzice în termeni absoluţi tortura, tratamentele inumane ori degradante, indiferent de comportamentul victimei (*Chahal c. Regatului Unit*). Aşadar, natura acuzaţiilor aduse victimei este nerelevantă în situaţia analizării de către CEDO a unei plângeri întemeiate pe art. 3.

Cu toate acestea, CEDO a statuat că relele tratamente trebuie să fi avut un anume nivel de gravitate pentru a face obiectul analizei prin prisma art. 3. Aprecierea acestui nivel minim sau a „pragului de gravitate" ce diferenţiază relele tratamente de o simplă brutalitate, depinde de circumstanţele cauzei, de durata aplicării acestui tratament, de efectele fizice şi psihice asupra victimei, iar în unele cazuri, de sexul, vârsta şi starea de sănătate a acesteia. În plus, s-a apreciat că lipsa intenţiei autorităţilor de a provoca unei persoane sentimente de umilinţă sau de a-i submina respectul de sine, în anumite condiţii, nu exclude reţinerea unei încălcări a art. 3 (*Pop Blaga c. României*).

În fine, cu titlu de principiu, pentru a putea vorbi de tortură, tratament inuman ori degradant, în cazul persoanelor private de libertate, suferinţa ori umilinţa produse trebuie să fi depăşit nivelul inevitabil în cazul punerii în aplicare a unei măsuri preventive ori a unei pedepse prevăzute de lege.

6. Tortura

CEDO a preluat definiția torturii oferită de instrumentele ONU (a se vedea definiția de mai sus). Ceea ce deosebește tortura de tratamentele inumane este, în primul rând, intensitatea durerii provocate. În al doilea rând, tortura presupune întotdeauna intenția celui care, deținător al puterii publice etc., produce o suferință deosebită victimei.

Jurisprudența CEDO, din acest punct de vedere, a evoluat semnificativ de-a lungul timpului, spre un grad de protecție a persoanelor tot mai ridicat.

Astfel, în cauza *Irlanda c. Regatului Unit*, s-a apreciat că cele cinci tehnici de interogare folosite de autoritățile britanice împotriva suspecților de terorism în Irlanda de Nord nu constituiau forme de tortură, ci tratamente inumane ori degradante. Ulterior, standardele CEDO au crescut. Reiterând faptul că Convenția e un instrument viu, ce trebuie interpretat în lumina condițiilor prezentului, CEDO a apreciat că unele tratamente ce anterior fuseseră calificate drept tratamente inumane ori degradante pot fi considerate, în viitor, ca formă de tortură (*Selmouni c. Franței*).

În cauza *Al-Adsani c. Regatului Unit*, chiar dacă nu s-a reținut încălcarea art. 3, cu votul a 9 judecători contra 8, s-a acceptat, cu titlu de principiu, faptul că bătăile aplicate unui deținut, mai multe zile la rând, în scopul obținerii unei mărturisiri, poate fi catalogată drept formă de tortură. În același timp, în cauza *Egmez c. Ciprului*, reținându-se faptul că un agent de poliție l-a bătut pe reclamant, CEDO a apreciat că nu se află în fața unui caz de tortură, cât timp nu a fost dovedită intenția obținerii unei mărturisiri. Cu toate acestea, s-a reținut existența unor tratamente inumane, contrare art. 3.

Hrănirea forțată a fost calificată ca tortură în cauza *Nevmerzhitsky c. Ucrainei*. Mai târziu, au fost considerate acte de tortură bătăile repetate, cu caracter punitiv, pentru pretinse acte de nesupunere lipsite de gravitate, aplicate de către gardieni deținuților (*Dedovskiya c. Rusiei*).

Violul este, de asemenea, un act de o cruzime ce îl clasează în rândul formelor de tortură. Comisia a reținut o astfel de încălcare a art. 3 din Convenție în cauza *Aydin c. Turciei* în care victima, în vârstă de 17 ani, a fost violată pe când se afla în custodia jandarmeriei. În cauza *Maslova și Nalbandov c. Rusiei*, s-a reținut existența unei forme de tortură, în ceea ce o privea pe prima reclamantă. Astfel, pe parcursul celor aproximativ 24 de ore petrecute în secția de poliție, ea a fost violată în mod repetat, fiind supusă și altor rele tratamente, inclusiv bătăi, sufocări și electrocutări.

Totodată, există forme de tortură ce nu implică violenţa fizică. Astfel, au existat cauze în care inducerea unei suferinţe intense prin crearea unei stări de angoasă şi stres, de exemplu, prin ameninţări la adresa copiilor victimei, a fost calificată drept tortură (*Akkoç c. Turciei*).

7. Tratamentele inumane

Tratamentele inumane reprezintă acele acte prin care se provoacă victimei leziuni sau intense suferinţe fizice şi/sau psihice. CEDO a formulat prima oară o definiţie, în acest sens, în cauza *Irlanda c. Regatului Unit* (§167).

În privinţa *suferinţelor fizice*, rănile produse de către agenţi ai statului au condus la reţinerea încălcării art. 3 în numeroase cauze şi în circumstanţe diverse (a se vedea *Tomasi c. Franţei*; *Ribitsch c. Austriei*). În cauza *Stoica c. României*, reclamantul a fost implicat într-o ciocnire între forţele de ordine şi un grup de cetăţeni de origine roma, fiind tratat cu o brutalitate ieşită din comun de către un poliţist. În consecinţă, s-a reţinut încălcarea art. 3, în sens material.

În ceea ce priveşte *suferinţele psihice*, CEDO a statuat că unui părinte i se poate recunoaşte calitatea de victimă în cazul relelor tratamente aplicate fiului/fiicei, prin prisma art. 3, luându-se în considerare o serie de factori care dau suferinţei acestuia o dimensiune şi un caracter distincte faţă de disconfortul emoţional ce poate fi considerat ca inevitabil în situaţia încălcării grave a unor drepturi ale rudelor. Relevante vor fi apropierea relaţiilor de familie – din acest punct de vedere se acordă o atenţie particulară relaţiilor părinte-copil – şi modul în care autorităţile au răspuns solicitărilor de informaţii/explicaţii ale părintelui. După cum s-a afirmat, esenţa acestei încălcări a art. 3 rezidă în reacţia autorităţilor şi în atitudinea acestora. De aceea, părintelui i se poate recunoaşte calitatea de victimă, în raport cu atitudinea autorităţilor (*Kurt c. Turciei*, *Mubilanzila Mayeka şi Kaniki Mytunga c. Belgiei*, §69; *mutatis mutandis*, *Çakıcı c. Turciei*, §98, respectiv *Hamiyet Kaplan ş.a. c. Turciei*, §67).

Suferinţe psihice, subsumate noţiunii de tratament inuman, au fost reţinute şi în contextul distrugerii unor locuinţe ori chiar a unor sate întregi, cu efecte traumatice pentru cei vizaţi. Astfel, după ce iniţial a dovedit prudenţă în a constata încălcarea art. 3 în astfel de situaţii (*Akdivar c. Turciei*), CEDO a considerat că evenimentele din cauza *Selçuk şi Asker c. Turciei* au fost suficient de traumatice pentru a constitui o încălcare a art. 3. Mai precis, casele respective fuseseră arse fără a se avea în vedere protejarea vârstnicilor care asistau la distrugerea caselor lor şi a tuturor bunurilor. Mai mult, aceştia nu au beneficiat de niciun sprijin din partea autorităţilor ulterior.

8. Tratamente degradante

Tratamentul degradant este acel tratament ce provoacă victimei, într-un mod brutal sau vulgar, sentimente de teamă, neliniște ori de inferioritate de natură a o umili, înjosi și chiar de a înfrânge rezistența fizică sau morală a acesteia, determinând-o să acționeze împotriva conștiinței sau voinței sale. Observăm, astfel, că violența psihică exercitată asupra unei persoane, dacă nu constituie act de tortură sau tratament inuman, depășind un anumit grad de intensitate, poate reprezenta tratament degradant.

Cele cinci tehnici de interogare din cauza *Irlanda c. Regatului Unit* au fost considerate deopotrivă inumane și degradante, deoarece creau în rândul victimelor sentimente de teamă, neliniște și de inferioritate capabile să umilească și să distrugă rezistența fizică și morală (§67). Scopul cu care sunt aplicate aceste tratamente de către autorități este relevant, în sensul de a se stabili dacă măsurile respective sunt luate în disprețul personalității persoanei supuse măsurii, cu alte cuvinte dacă erau destinate să umilească ori vizau alte scopuri. Cu toate acestea, lipsa scopului de a umili sau sădi sentimente de inferioritate nu exclude reținerea încălcării art. 3, sub această formă.

De asemenea, aplicarea în public a respectivului tratament poate constitui un factor relevant. Totuși, lipsa publicității nu exclude calificarea tratamentului respectiv în rândul celor degradante, deoarece este suficient ca victima să fie umilită în proprii săi ochi, indiferent dacă alte persoane au asistat sau nu la această umilință (*Berktay c. Turciei*).

O atenție deosebită s-a acordat imixtiunilor și frustrărilor legate de corp și sexualitate, prin percheziții corporale umilitoare, dezbrăcarea în public etc. Astfel, s-a reținut tratament degradant în cazul în care reclamantul a fost obligat să se dezbrace pentru o percheziție corporală, fără a exista riscuri de securitate justificative, în fața unor gardieni care l-au ridiculizat (*Iwanczuk c. Poloniei*). Totodată, faptul că o persoană arestată preventiv a fost obligată, timp de peste un an, să poarte o cagulă ce îi acoperea fața atunci când părăsea celula, a fost calificat drept tratament degradant, în condițiile în care nu existau reglementări în acest sens, iar rațiunile invocate de către autorități s-au dovedit inconsistente (*Petyo Petkov c. Bulgariei*, §§41-46).

Încercarea de a efectua un control ginecologic unei deținute încătușate, în timp ce ofițerul de poliție rămăsese în încăpere, chiar dacă în spatele unui panou și chiar dacă controlul respectiv nu a fost efectuat în final din pricina protestelor victimei, a fost considerat tratament degradant (*Filiz Uyan c. Turciei*).

Tratament degradant a fost calificată şi încorporarea reclamantului – în vârstă de 71 de ani – urmată de regimul şi antrenamentul specifice, de natură să-i provoace suferinţă şi să aducă atingere demnităţii acestuia (*Tastan c. Turciei*).

Totodată, distrugerea caselor unor cetăţeni de origine romă, cu consecinţa lăsării lor în condiţii precare de locuit, asociată cu atitudinea generală a autorităţilor, caracterizată ca discriminatorie pe criteriu etnic, manifestată cu prilejul plângerilor acestora, a constituit, în opinia CEDO, tratament degradant [*Moldovan ş.a. c. României (nr. 2)*, §113].

9. Circumstanţe particulare

Dincolo de aceste exemple din jurisprudenţa CEDO ce ajută la definirea mai precisă a noţiunilor de tortură, tratament inuman şi tratament degradant, jurisprudenţa instanţei europene poate fi privită şi prin prisma circumstanţelor în legătură cu care apar respectivele (alegaţii de) încălcări ale art. 3.

Astfel, o categorie distinctă de cauze vizează **relele tratamente aplicate de poliţie sau alţi agenţi ai statului** cu prilejul arestării, audierii, deţinerii sau conducerii în faţa instanţei de judecată.

În cauza *Soare c. României* a fost calificată ca tratament degradant menţinerea peste noapte a doi dintre reclamanţi, la poliţie, în calitate de martori, fără a li se asigura hrană şi apă. Dimpotrivă, s-a considerat că un interogatoriu de aproximativ 16 ore, în condiţiile în care reclamantul era cercetat pentru fapte complexe, derulate pe parcursul mai multor ani, nu a fost contrar art. 3 din Convenţie, cât timp acesta a beneficiat de hrană şi apă, a fost asistat de mai mulţi avocaţi şi nu s-a probat existenţa unor presiuni la adresa sa (*Patriciu c. României*).

În cauzele *Roşioru c. României*, respectiv *Petruş Iacob c. României* utilizarea spray-ului lacrimogen/iritant de către poliţişti a fost calificată drept tratament degradant. În genere, acţiunea în forţă a poliţiei este apreciată prin prisma ideii de proporţionalitate, printr-o raportare la scopul urmărit prin intervenţia în forţă şi la gravitatea faptei pentru care reclamantul este chestionat.

În cauzele *Georgescu c. României* şi *Iambor c. României*, poliţiştii au invocat faptul că reclamanţii fuseseră agresaţi de către terţe persoane, anterior arestării lor. Cu toate acestea, s-a reţinut încălcarea art. 3, sub aspect material, ţinând cont de reacţia neadecvată a poliţiei faţă de urmele de agresiune pe care reclamanţii le prezentau – neînregistrarea acestora în documentele medicale întocmite cu ocazia plasării în arest şi lipsa

măsurilor de prezentare imediată a reclamanţilor în faţa unui medic, în vederea efectuării unui control de specialitate – ceea ce a împiedicat statul român să probeze că violenţele se produseseră înaintea arestării. Astfel, CEDO a reiterat faptul că efectuarea unui control medical serios anterior plasării unei persoane în detenţie reprezintă o garanţie împotriva relelor tratamente (a se vedea şi *Akkoç c. Turciei*).

Încătuşarea şi alte forme de tratament umilitor au fost considerate contrare art. 3, în unele circumstanţe. Astfel, în cauza *Erdoğan Zağiz c. Turciei*, încătuşarea reclamantului, de profesie medic, a fost considerată tratament degradant, în condiţiile în care ea a avut loc în prezenţa pacienţilor şi a apropiaţilor, ceea ce, potrivit actelor medicale, i-a afectat ireversibil sănătatea mintală. În altă cauză, obligarea reclamantului să poarte cătuşe în sala de judecată, chiar fără a se dovedi intenţia autorităţilor de a-l înjosi sau umili, a fost considerată tratament degradant, nefiind probate motivele legate de securitatea publicului ori de buna administrare a justiţiei (*Gorodnitchev c. Rusiei*). Totodată, legarea cu cătuşe de patul spitalului a deţinutului bolnav de cancer şi slăbit din punct de vedere fizic, pe timpul unor şedinţe de chimioterapie, a fost considerată de către CEDO un răspuns disproporţionat faţă de riscurile de securitate invocate de autorităţi (*Mouisel c. Franţei*). În cauza *Tănase c. României*, de asemenea, s-a constatată că s-au aplicat reclamantului tratamente degradante, având în vedere faptul că acesta a fost încătuşat şi legat de pat în spital.

Într-o serie de alte cauze, condiţiile ostile în care reclamanţii au fost prezentaţi în faţa instanţelor, în cuşti metalice ori flancaţi de gărzi înarmate şi purtând cagule, au fost considerate măsuri ce nu se justificau pe considerente de securitate, ceea ce a condus la calificarea lor drept tratamente degradante şi, în consecinţă, la reţinerea încălcării art. 3 (*Ramishvili şi Kokhreidze c. Georgiei*, respectiv *Ashot Harutyunyan c. Armeniei*).

În cauza *Archip c. României*, CEDO a reţinut încălcarea art. 3 pentru că reclamantul a fost încătuşat şi legat de un copac în curtea secţiei de poliţie.

Pe lângă cauzele de agresiune nejustificată din partea poliţiei (*Stoica c. României*), încălcare a art. 3, în sens material, poate rezulta şi din neîndeplinirea obligaţiilor pozitive de către stat, în cazul în care violenţele sunt exercitate de către co-deţinuţi (*Pantea c. României*).

Totodată, în cauza *Olteanu c. României*, CEDO a constatat încălcarea art. 3 din cauza întârzierii cu care poliţia a asigurat transportul reclamantului la spital, lipsindu-l de îngrijirile medicale necesare pentru rana produsă prin împuşcare, cu ocazia arestării.

Caian

O altă categorie de cauze este cea referitoare la **condiţiile de detenţie**, atât în timpul arestului preventiv, cât şi în cursul executării pedepsei (aspectele legate de aplicarea unor **pedepse inumane ori degradante** persoanei deţinute sunt tratate separat în cuprinsul acestei lucrări).

Astfel, CEDO a statuat că autorităţile naţionale trebuie să se asigure că o persoană este deţinută în condiţii compatibile cu respectul pentru demnitatea umană, că metoda şi maniera de executare a măsurii/pedepsei privative de libertate nu o supune unor suferinţe de o intensitate ce depăşeşte nivelul inevitabil şi inerent detenţiei şi că, dincolo de exigenţele ce derivă din starea de detenţie, sănătatea fizică şi psihică a persoanei este asigurată în mod satisfăcător, printre altele, prin asigurarea unei îngrijiri medicale adecvate (*Aerts c. Belgiei*).

Din acest punct de vedere, condiţiile de detenţie vizează, pe de o parte, condiţiile materiale, şi, pe de altă parte, îngrijirea şi tratamentul medical.

Standardele impuse de CEDO cu privire la *condiţiile materiale de detenţie* se referă, în general, la spaţiul minim de locuit, încălzire, iluminat, calitatea hranei şi a apei, condiţii de igienă, oportunităţi de plimbare în aer liber, recreere etc.

În ceea ce priveşte al doilea aspect, CEDO consideră că neacordarea unei *îngrijiri medicale corespunzătoare* unei persoane aflate în detenţie poate constitui o încălcare a art. 3. Acest text nu cere ca fiecare deţinut să beneficieze de un tratament medical la acelaşi nivel cu cel accesibil în cele mai bune clinici civile (*Aleksanyan c. Rusiei*). Totuşi, standardul de îngrijire a sănătăţii deţinuţilor trebuie să fie compatibil cu demnitatea umană, ţinând seama că deţinuţii se află într-o situaţie de vulnerabilitate aparte.

10. Situaţia României sub aspectul condiţiilor de detenţie

În cazul României au fost pronunţate condamnări, de-a lungul ultimilor ani, în numeroase cauze privind atât condiţiile materiale, cât şi tratamentul medical inadecvat: *Bragadireanu*; *Petrea*; *Gagiu*; *Brânduşe*; *Măciucă*; *Artimenco*; *Marian Stoicescu*; *Eugen Gabriel Radu*; *V.D.*; *Dimakos*; *Coman*; *Dobri*; *Cucolaş*; *Micu*; *Fane Ciobanu*; *Onaca*; *Iacov Stanciu*; *Blejuşcă*). Condiţiile necorespunzătore de detenţie au fost sesizate de către CEDO în mai multe penitenciare, cum ar fi Bucureşti-Jilava, Bucureşti-Rahova, Giurgiu, Ploieşti, Gherla, Aiud, Mărgineni, Timişoara, Botoşani, Târgu-Ocna, Mândreşti, Poarta-Albă, Târgşor, Baia-Mare, Galaţi ori Craiova.

Instanța europeană a statuat că, de principiu, plângerea formulată în fața unor autorități naționale administrative, cu privire la aplicare sau implementarea standardelor și regulilor interne ale penitenciarelor, constituie un remediu intern efectiv (*Boyle și Rice c. Regatului Unit*, §65). Dacă în privința tratamentului medical, CEDO a statuat că O.U.G. nr. 56/2003 (în prezent, abrogată) și, implicit, Legea nr. 275/2006 privind executarea pedepselor privative de libertate reprezintă un remediu intern efectiv (*Petrea c. României*; *Măciucă c. României*), în ceea ce privește supra-aglomerarea s-a considerat că nu există un astfel de remediu (*Lăutaru c. României*; *Radu Pop c. României*). Standardele CPT sub aspectul spațiului personal minim au fost descrise, între altele, în hotărârea pronunțată la data de 22.10.2009 în cauza *Orchowski c. Poloniei*. Din acest punct de vedere, asigurarea spațiului personal minim de 4mp constituie principalul criteriu după care sunt analizate condițiile materiale dintr-un loc de detenție.

Cu titlu de principiu, instanța europeană a decis că dificultățile de ordin financiar nu sunt de natură să absolve un stat de obligațiile ce-i revin, prin prisma art. 3 din Convenție, de a asigura persoanelor private de libertate condiții de detenție compatibile cu norma respectivă (*Nazarenko c. Ucrainei*).

În fine, condiții contrare art. 3 din Convenție au fost constatate de CEDO și în cauze privind persoane private de libertate în condiții speciale. Este vorba despre persoanele plasate temporar în custodie publică în Centrul de cazare a străinilor luați în custodie publică – Otopeni (a se vedea cauza *Al-Agha c. României*).

Următoarea categorie de cauze la care ne vom referi este cea în care s-a reținut încălcarea art. 3 din Convenție, în legătură cu aplicarea/riscul aplicării **pedepsei cu moartea ori a închisorii pe viață.**

În cauza *Öcalan c. Turciei* s-a considerat că, în lumina ultimelor evoluții din spațiul european, aplicarea pedepsei cu moartea poate fi considerată un tratament inuman și degradant. Cauza a fost retrimisă Marii Camere dar, între timp, Turcia a abolit pedeapsa cu moartea, ratificând Protocolul nr. 6 Adițional Convenției, astfel încât chestiunea a rămas fără obiect. Totuși, a rămas de analizat în ce măsură condamnarea la pedeapsa cu moartea, chiar după dispariția riscului executării reclamantului, poate constitui tratament inuman, în sensul art. 3. În urma unei interesante analize, CEDO a statuat că faptul de a se pronunța pedeapsa cu moartea împotriva reclamantului, ca urmare a unui proces inechitabil, reprezintă un tratament inuman, contrar dispozițiilor art. 3 din Convenție (hotărârea Marii Camere din 12.05.2005).

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

În ceea ce priveşte închisoarea pe viaţă, atât fosta Comisie, cât şi instanţa europeană au statuat în sensul că aplicarea unei asemenea pedepse unui adult nu este interzisă de art. 3 sau de altă dispoziţie a Convenţiei (*Bamber c. Regatului Unit*). În acelaşi timp, CEDO a considerat că aplicarea pedepsei cu închisoarea pe viaţă, fără posibilitatea micşorării ei, ar putea să ridice o problemă, prin raportare la art. 3 din Convenţie (*Einhorn c. Franţei*). În acest sens, instanţa europeană examinează dacă există posibilitatea în legislaţia naţională ca cel condamnat să fie eliberat la un anumit moment. Din acest punct de vedere, este suficient ca pedeapsa cu închisoarea pe viaţă să poată fi micşorată *de jure* sau *de facto* (*Kafkaris c. Ciprului*).

În cauza *Ilaşcu ş.a. c. Rusiei şi Republicii Moldova*, Curtea a reţinut că aplicarea pedepsei cu moartea primului reclamant, ca şi condiţiile în care a fost deţinut (inclusiv izolarea timp de 8 ani) şi tratamentul la care a fost supus (printre altele, mimarea executării pedepsei capitale) în Transnistria, au reprezentat elemente de o gravitate şi o cruzime ce au determinat calificarea lor drept tortură.

Situaţii de o gravitate aparte au fost reţinute de către CEDO în cazuri legate de **strămutarea, expulzarea ori extrădarea străinilor, mai cu seamă în contextul luptei împotriva terorismului**. Astfel, deşi s-a recunoscut statelor dreptul de a controla intrarea, condiţiile de rezidenţă, respectiv de expulzare a străinilor, un stat poate fi considerat responsabil, prin prisma art. 3 din Convenţie, atunci când extrădează o persoană într-o ţară unde există suficiente temeiuri să se creadă că persoana va fi confruntată cu riscul de a fi supus unor tratamente contrare art. 3. Aşadar, într-o anumită măsură, art. 3 are o aplicabilitate extrateritorială (*Ahmed c. Austriei*; *Thampibillai c. Olandei*; *Shamayev ş.a. c. Georgiei şi Rusiei*; *Ismailov ş.a c. Rusiei*).

În situaţia în care reclamantul nu a fost încă expulzat, CEDO evaluează plângerea pe baza faptelor petrecute până în momentul soluţionării cauzei (*Chahal c. Regatului Unit*, în care reclamantul s-a plâns că în India, unde urma să fie expulzat, pe motive de securitate naţională, risca să fie supus torturii). În acest sens s-a cristalizat la nivelul instanţei europene, în concordanţă cu practica Comitetului pentru drepturile omului al ONU, principiul *non-refoulement*. Potrivit acestui principiu, preluat şi la nivelul Uniunii Europene în art. 19 al Cartei drepturilor fundamentale, nimeni nu poate fi strămutat, expulzat sau extrădat către un stat unde există un risc serios de a fi supus pedepsei cu moartea, torturii sau altor pedepse sau tratamente inumane ori degradante.

Caian

În cauza *Soering c. Regatului Unit*, CEDO a reţinut că statul pârât ar încălca art. 3 în cazul extrădării reclamantului în Statele Unite unde risca pedeapsa cu moartea şi era expus la *death row phenomenon*. Totuşi, nu va exista o încălcare a art. 3 în cazul în care statul pârât a obţinut suficiente garanţii că pedeapsa capitală nu va fi aplicată/executată de către statul în care este extrădat/expulzat reclamantul (*Nivette c. Franţei*; *Al-Moayad c. Germaniei*).

În contextul luptei împotriva **terorismului** şi, implicit, a nevoii de a păstra un just echilibru între interesele de securitate ale statelor şi protecţia drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale persoanelor – inclusiv a celor suspectate de implicare în activităţi teroriste – au fost pronunţate şi alte hotărâri în materia art. 3.

Astfel, în cauza *El-Masri c. Macedoniei* s-a constatat încălcarea de către statul pârât a art. 3 din Convenţie, sub trei aspecte: **a)** menţinerea reclamantului într-o detenţie de 23 de zile, lipsit de orice legătură cu exteriorul (*incommunicado*), provocându-i în mod intenţionat stres şi anxietate spre a-l determina să divulge presupusele legături cu grupările teroriste, precum şi ameninţarea cu moartea prin împuşcare, în cazul tentativei de evadare au constituit, din punctul de vedere al CEDO, tratamente inumane şi degradante; **b)** tratamentele la care a fost supus reclamantul în aeroportul din Skopje, constând în brutalităţi fizice, inclusiv sodomizare, încătuşare şi acoperirea feţei, respectiv privare totală de contact senzorial cu exteriorul, de către angajaţi CIA, în prezenţa unor oficiali macedoneni, au fost calificate drept acte de tortură imputabile statului pârât; **c)** transferul reclamantului în custodia autorităţilor americane a constituit, de asemenea, o expunere a acestuia la riscul unor noi forme de tortură, tratamente inumane sau degradante, constituind, în sine, o încălcare a art. 3 din Convenţie. Pentru a ajunge la această concluzie, instanţa europeană a apreciat că autorităţile statului pârât ştiau ori ar fi trebuit să ştie că exista un risc real ca dl. El-Masri să fie supus unor rele tratamente şi, cu toate acestea, nu au solicitat niciun fel de asigurări în sens contrar din partea autorităţilor americane.

În legătură cu aşa-zisele predări/transferuri extraordinare (*extraordinary rendition*), CEDO s-a pronunţat anterior în cauza *Babar Ahmad ş.a. c. Regatului Unit*. Aceste predări extraordinare reprezintă – potrivit definiţiei acceptate – transferuri extra-judiciare dintr-un stat în altul, cu scopul deţinerii şi/sau interogării persoanelor ce fac obiectul transferului în modalităţi ce exced cadrului normativ obişnuit, atunci când există un risc real de tortură, tratamente inumane ori degradante

11. Referinţe bibliografice

Speciale: *C. Beccaria*, Despre infracţiuni şi pedepse, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2007; *M. Foucault*, A supraveghea şi a pedepsi. Naşterea închisorii, Ed. Paralela 45, Piteşti, 2005, p. 48-74; *V. Ierunca*, Fenomenul Piteşti, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2007; *I. Chiş*, Istoria Statului şi Dreptului Românesc, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2013, p. 148; *B. Selejan-Guţan*, Protecţia europeană a drepturilor omului, ed. 2, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2006, p. 82.

Generale: *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre (dir.)*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 829-833; *J.-F. Renucci*, Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 1-2; *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights, p. 789-810; *P. Leach*, Taking a case to the European Court of Human Rights, p. 210-234; *A.S. de Frias*, Counter-terrorism and human rights in the case law of the European Court of Human Rights, p. 37-52; *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 133-167.

Surse online: (75)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Utilitate publică

Una din condiţiile prevăzute de Protocolul nr. 1 Adiţional la Convenţie pentru ca o privare de proprietate să nu fie considerată imputabilă statului.

Fr. *utilité publique*
Eng. *public interest*

1. Noţiune

Reamintim că privarea de proprietate reprezintă una din principalele modalităţi în care se poate manifesta *ingerinţa* statului în dreptul protejat de art. 1 din Protocolul nr. 1 Adiţional la Convenţie. Orice ingerinţă în exercitarea unui drept sau a unei libertăţi recunoscute de Convenţie trebuie să urmărească un scop legitim. În plus, în cauzele care implică o obligaţie pozitivă, trebuie să existe o justificare legitimă a inacţiunii statului. În consecinţă, utilitatea publică reprezintă scopul legitim în temeiul căruia este admisibilă din perspectiva Convenţiei privarea de proprietate.

Din perspectiva conţinutului efectiv al noţiunii de utilitate publică, Curtea a constatat în repetate rânduri că această noţiune este ampla prin natura ei. Mai exact, Curtea a pornit de la ideea că decizia de a adopta legi care să determine o privare de proprietate implică de obicei luarea în considerare a unor chestiuni politice, economice şi sociale. De aceea, a considerat că statul trebuie să dispună de o marjă de apreciere destul de amplă (a se vedea *principiul subsidiarităţii*) pentru a-şi defini politica economică şi socială, având în vedere că autorităţile naţionale, dată fiind cunoaşterea directă a propriei societăţi şi a nevoilor sale, sunt cel mai bine plasate pentru a alege mijloacele cele mai adecvate pentru realizarea unei politici care să corespundă interesului general (*Jahn ş.a. c. Germaniei*, §91; *Zvolský şi Zvolská c. Republicii Cehe*, §67).

În consecinţă, Curtea a precizat în mod constant că respectă modalitatea în care statul concepe imperativele de utilitate publică, exceptând doar cazul în care decizia statului se dovedeşte în mod vădit fără un fundament rezonabil (*James ş.a. c. Regatului Unit*, §46; *Fostul rege al Greciei ş.a. c. Greciei*, §87; *Broniowski c. Poloniei*, §149; *Jankovic c. Croaţiei*; *Kuna c. Germaniei*).

2. Aplicaţii

Urmare a aplicării acestor principii, în marea majoritate a cauzelor în care a analizat existenţa utilităţii publice, indiferent de domeniul de referinţă

(politica socială care presupune asigurarea unui echilibru între cheltuielile şi veniturile statului, restituirea bunurilor naţionalizate, exproprieri etc.), Curtea a constatat că privarea de proprietate urmăreşte un scop legitim, recunoscând, astfel, validitatea aprecierii statului cu privire la utilitatea publică.

Totuşi, atunci când a constatat că un teren a fost expropriat pentru a fi folosit în vederea efectuării de lucrări de interes public, însă aceste lucrări nu au fost realizate într-o perioadă semnificativă de timp din momentul exproprierii, Curtea a considerat că deşi în momentul exproprierii scopul acesteia era justificat din punctul de vedere al utilităţii publice, aceasta măsură şi-a pierdut scopul legitim prin efectul trecerii timpului din cauza inacţiunii culpabile a autorităţilor (*Beneficio Cappella Paolini c. San Marino*).

De asemenea, în cauza *Hirschhorn c. României*, Curtea s-a îndoit că privarea de proprietate suferită de reclamant ar urmări utilitatea publică. În fapt, autorităţile naţionale nu au executat o hotărâre definitivă internă prin care se dispusese restituirea imobilului reclamantului, pe motiv că acest imobil era ocupat de o organizaţie străină care se bucura de imunitate. Curtea a acordat atenţie faptului că reclamantul nu a primit despăgubiri, iar chiria plătită pentru imobil de organizaţie era încasată de stat.

3. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1716-1721; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 668-669; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 492-493; *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention of Human Rights, p. 423-424.

Vagabondaj

Situaţia unui vagabond, adică a acelei persoane care nu are niciun domiciliu sigur, nici mijloace de subzistenţă şi care nu exercită în mod obişnuit vreo meserie sau vreo profesie.

Fr. *vagabondage*
Eng. *vagrancy*

1. Noţiune şi reglementare

Noţiunea apare în art. 5 parag. 1 lit. e) din Convenţie, care permite detenţia legală a unui vagabond.

În cadrul Convenţiei nu a fost reglementată o definiţie a persoanei care vagabondează, astfel încât Curtea s-a referit la legislaţia naţională a statului pârât din cauza supusă examinării (*De Wilde, Ooms şi Versyp c. Belgiei*, §68).

S-a concluzionat că, pentru a fi incidente dispoziţiile art. 5 parag. 1 lit. e) din Convenţie, trebuie îndeplinite cumulativ cele trei condiţii: lipsa unui domiciliu, lipsa mijloacelor de subzistenţă şi neexercitarea unei meserii ori profesii (*De Wilde, Ooms şi Versyp c. Belgiei*, §68; *Guzzardi c. Italiei*, §98).

2. Procedură

Art. 5 parag. 1 lit. e) din Convenţie se referă la un grup de persoane, între care şi persoanele care vagabondează, a căror detenţie poate fi justificată pe motive de protecţie socială.

Ca o particularitate, nu este stabilită cerinţa ca detenţia să fie impusă de către o instanţă, ci poate fi dispusă şi de o altă autoritate. Totuşi, în toate situaţiile, persoana în cauză trebuie să aibă posibilitatea de a contesta decizia în faţa unei instanţe de judecată.

În ceea ce priveşte durata detenţiei unei persoane care vagabondează, în lipsa unor prevederi în legea naţională a statelor membre, singurul control care ar putea fi exercitat de către Curte este în sensul ca detenţia să nu fie excesiv de îndelungată în aşa fel încât să constituie un tratament inuman sau degradant potrivit art. 3 din Convenţie.

3. Aplicaţii

În jurisprudenţa Curţii, nu au fost întâlnite numeroase situaţii în care să se invoce prevederile art. 5 parag. 1 lit. e) din Convenţie referitor la privarea

de libertate a unei persoane pentru vagabondaj, tocmai în considerarea faptului că statele membre sunt reţinute în faţa ideii deţinerii unei persoane pentru simplul fapt că aceasta vagabondează. În general, se dispune arestarea unei persoane aflate în situaţia de vagabondaj pentru săvârşirea unor infracţiuni sau pentru motive medicale – persoană susceptibilă să transmită o boală contagioasă, alienat mintal sau toxicoman.

În prezent, art. 5 parag. 1 lit. e) din Convenţie se interpretează potrivit jurisprudenţei în materia detenţiei persoanelor alienate mintal ori alcoolice în sensul că aceste prevederi implică cerinţa ca detenţia să fie necesară strict în scopul asistenţei persoanei în cauză ori în beneficiul publicului. În acest sens, Curtea a statuat că motivul pentru care Convenţia permite detenţia unei persoane care vagabondează priveşte atât faptul că această persoană ar prezenta un pericol pentru ordinea publică, cât şi faptul că ar fi în interesul acelei persoane să fie privată de libertate (*Guzzardi c. Italiei*, §98, *in fine*; *Witold Litwa c. Poloniei*, §60).

4. Referinţe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 278-279; *D.J. Harris, M. O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 154; *K. Reid*, A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights, p. 348-349; *R.C.A. White, C. Ovey*, The European Convention on Human Rights, p. 229-230.

Surse online: (36)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Viaţă de familie

Noţiunea este una autonomă în jurisprudenţa Curţii, nu se pretează unei definiţii punctuale, admiţându-se, în genere, că aceasta poate fi supusă doar unei interpretări flexibile, în continuă evoluţie şi adaptare la realităţile sociale care ajung să îi confere substanţă.

Fr. *vie familiale*
Eng. *family life*

1. Noţiune

O primă distincţie necesară materiei este aceea între instituţia „familiei", înţeleasă drept o suprapunere tradiţională între reglementarea instituţională juridică şi cea afectivă şi noţiunea de *viaţă de familie*. Aliniindu-se realităţilor societăţii moderne, Curtea a preferat să stabilească domeniul de aplicare al garanţiilor art. 8 în raport de acest din urmă termen, apreciind că, actualmente, pluralitatea modelelor de familie nu se suprapune peste legătura de rudenie sau afinitate guvernată de normele civile, putând exista independent de aceasta. În esenţă, s-a apreciat că „instituţia familiei" nu este un element fix nici în plan istoric şi nici în plan sociologic sau juridic (*Mazurek c. Franţei*).

Căsătoria încheiată conform normelor legale naţionale, naşte o prezumţie puternică de existenţă a unei vieţi de familie între soţ şi soţie, independent de faptul locuirii sau nu a acestora sub acelaşi acoperiş (*Marckx c. Belgiei*; *Abdulaziz, Cabales şi Balkandali c. Regatului Unit*).

Într-o primă accepţiune, familia se bazează pe *o relaţie de filiaţie care poate fi naturală sau efect al adopţiei*. Legăturile care intră în această noţiune nu se referă exclusiv la relaţia dintre copii şi părinţi, ci şi la cele dintre copii şi familia lărgită, mai ales cu bunicii (*Vermeire c. Belgiei*).

În sensul Convenţiei, legăturile de familie pot deriva şi din raporturile de afinitate (*Beldjoudi c. Franţei*).

Concubinajul heterosexual, chiar şi adulterin nu este exclus din sfera vieţii de familie, mai ales atunci când din această relaţie se naşte un copil (*Johnston ş.a. c. Irlandei*).

Logodna, în sine, nu determină în mod automat existenţa unei vieţi de familie. În cauza *Wakefield c. Regatului Unit*, Curtea a apreciat că relaţia dintre un deţinut şi logodnica sa, se plasează mai degrabă în sfera vieţii private. În cauză, reclamantul se întâlnise o singură dată cu logodnica sa, relaţia lor bazându-se exclusiv pe corespondenţă.

Relațiile specifice de familie pot exista și în absența unei legături de sânge sau de afinitate, de exemplu între un transsexual și copilul concubinei sale, conceput prin inseminare artificială cu un donator de spermă (*X., Y., Z. c. Regatului Unit*).

Prin urmare, noțiunea de „viață de familie" inclusă în textul art. 8 din Convenție, nu se referă exclusiv la o familie legitimă ci, se extinde și în privința relațiilor de familie *de facto*, existente între persoane care nu și-au oficializat relația (*Keegan c. Irlandei*).

În ceea ce privește relațiile copilului cu părinții săi, de principiu, s-a statuat că un copil născut într-o familie *de facto* sau legitimă, este *ipso iure* parte a acelei familii, prin simplul fapt al nașterii. Nu are relevanță dacă la momentul nașterii sale, părinții săi trăiau sau nu, efectiv împreună, dacă mai aveau sau nu o relație afectivă. Viața de familie nu dispare odată cu divorțul sau separația părinților (*Berrehab c. Olandei*).

Evident, coabitarea este un prim indiciu în constatarea existenței acestor legături personale însă, în mod excepțional, și alți factori pot demonstra existența unei familii *de facto*. O astfel de legătură specifică vieții de familie poate deriva, de exemplu, din prezența tatălui la nașterea copilului aspect conjugat cu vizitele regulate ale acestuia timp de 16 luni, după nașterea sa, la domiciliul mamei, precum și din asumarea financiară a costurilor de întreținere ale copilului (*Lebbink c. Olandei*). În cauza *Keegan* s-a apreciat că o singură vizită a tatălui la spital, la momentul nașterii copilului său, conturează o viață de familie între aceștia, în contextul preexistenței unei relații stabile dintre părinți, destrămată, însă, la momentul nașterii copilului.

În cauza *Al Nashif c. Bulgariei*, Curtea a stabilit anumite elemente în funcție de care o relație personală, neoficializată, între doi adulți poate intra în sfera vieții de familie: partajarea unei locuințe comune, durata relației, existența unor dovezi palpabile ale angajamentului pe care aceștia îl au unul față de celălalt (de exemplu nașterea unui copil).

Pe parcursul timpului, Curtea a extins protecția oferită de art. 8 și asupra *potențialelor relații de familie* care se pot dezvolta între un copil născut în afara căsătoriei și părintele său biologic. Factori relevanți în determinarea existenței reale a unor relații personale între aceștia sunt pe de o parte, natura relației dintre părinții biologici și, pe de alta, interesul vădit și angajamentul părintelui biologic față de copil, atât înainte, cât și după nașterea acestuia.

În cauza *Pini ș.a. c. României*, Curtea a statuat că o viață de familie proiectată, dorită, ar putea, în circumstanțe speciale, să cadă sub protecția

art. 8, mai ales atunci când imposibilitatea stabilirii relaţiilor de familie efective nu poate fi imputată reclamantului. În ciuda existenţei şi validităţii deciziei de adopţie, între părţile implicate nu a existat niciodată vreun contact specific vieţii de familie. Curtea a remarcat faptul că acest fapt nu era imputabil reclamanţilor care, alegând minorele pe baza unei simple fotografii, fără să existe contacte veritabile cu acestea în vederea pregătirii lor pentru adopţie, nu au făcut altceva decât să urmeze procedura stabilită în materie de stat. În plus, reclamanţii s-au considerat tot timpul părinţii minorelor şi s-au comportat mereu ca atare faţă de ele, folosind singura cale ce le era deschisă, şi anume trimiţându-le scrisori, scrise în limba română.

Totuşi, simpla dorinţă de a fonda o familie, pe calea adopţiei, fără existenţa altor elemente de fapt relevante, nu este protejată de art. 8 sub aspectul vieţii de familie (*Fretté c. Franţei*). La fel, o simplă legătură biologică dintre un părinte şi copil, fără nicio altă implicaţie legală sau faptică care să indice existenţa unei relaţii personale apropiate, este insuficientă pentru a atrage protecţia art. 8 din Convenţie (*Kroon ş.a. c. Olandei*).

Relaţiile care nu se pot califica ca intrând în mod indubitabil în sfera vieţii de familie (existentă sau proiectată), pot beneficia de protecţia art. 8 având în vedere că ele se pot regăsi, totuşi, în sfera mai largă a noţiunii de „viaţă privată". În contextul unor proceduri legate de stabilirea sau contestarea paternităţii unui copil, Curtea a statuat că determinarea relaţiei legale dintre un bărbat şi copilul său poate privi viaţa sa de „familie" însă, în măsura în care aceasta nu este bine conturată, în mod cert, clarificarea situaţiei priveşte viaţa sa „privată" care înglobează şi aspecte legate de identitatea personală (*Rasmussen c. Danemarcei*; *Backlund c. Finlandei*).

În cauza *Schneider c. Germaniei*, Curtea a concluzionat că stabilirea unor legături personale între pretinsul tată biologic şi copilul său, chiar în absenţa unei istorii familiale în acest sens sau a unei paternităţi legal recunoscute, ţine de domeniul vieţii private a reclamantului, fiind un aspect esenţial al identităţii sale personale. Potrivit situaţiei de fapt reţinute, în urma unei relaţii de scurtă durată dintre reclamant şi o femeie căsătorită, aceasta a rămas însărcinată. Atât în faţa instanţelor naţionale, cât şi în faţa Curţii, reclamantul a pretins că este tatăl biologic al copilului şi că mama planifica să se despartă de soţul său şi să pună bazele unei familii împreună cu el. În realitate însă, la scurt timp după ce a rămas însărcinată, mama s-a întors lângă soţul său, părăsind teritoriul Germaniei şi mutându-se în Anglia. Astfel, reclamantul nu a apucat să-şi vadă niciodată fiul, acesta fiind crescut de mamă şi soţul său.

Curtea a analizat respectarea garanţiilor art. 8 şi în contextul *procreării medicale asistate*, preferând să includă drepturile reclamanţilor fie în sfera noţiunii de viaţă privată, fie în aceea a vieţii de familie, în funcţie de circumstanţele concrete.

Astfel, cauza *Dickson c. Regatului Unit*, a reprezentat consacrarea la nivelul Convenţiei, în contextul art. 8, a dreptul de a deveni părinte, pe calea inseminării artificiale. S-a apreciat că, refuzul autorităţilor de a permite reclamantului, aflat în executarea unei pedepse privative de libertate de o mare durată, să procedeze împreună cu soţia sa la o inseminare artificială, având în vedere că la data la care reclamantul s-ar fi liberat, vârsta soţiei sale nu ar mai fi permis o sarcină naturală, a reprezentat o ingerinţă disproporţionată în viaţa privată şi *de familie* a acestuia.

Similar, Marea Cameră, în hotărârea sa din *S.H. c. Austriei* a subliniat că dreptul unui cuplu de a concepe un copil pe calea fertilizării *in vitro* ţine de sfera de protecţie a art. 8, o asemenea opţiune constituind o formă de exprimare a vieţii private şi familiale.

Totuşi, în cauza *Knecht c. României*, Curtea a apreciat că refuzul autorităţilor naţionale de a remite reclamantei embrionii săi congelaţi, pentru a proceda la o nouă procedură FIV, în afara unei vieţi de cuplu, se poate analiza drept o ingerinţă în dreptul său la *viaţă privată*.

În acelaşi context, un donator de spermă a cărui identitate sau paternitate nu sunt contestate, nu poate invoca existenţa unei vieţi de familie cu copilul astfel creat, în absenţa oricăror raporturi personale cu acesta (*JRM c. Olandei*).

Viaţa de familie se poate lega doar între persoane născute-vii, legătura existentă între mamă şi copilul său mort la naştere, ţinând de sfera vieţii private (*Znamenskaya c. Rusiei*). Totuşi, înhumarea de către autorităţile publice a unui copil născut mort fără a-i consulta pe părinţi, în condiţii susceptibile a-i afecta emoţional pe aceştia, reprezintă o ingerinţă în dreptul lor la respectarea vieţii private sau de familie (*Hadri-Vionnet c. Elveţiei*). Tot în sfera vieţii de familie a fost inclusă şi cererea părinţilor de transportare a cadavrului fiicei lor spre ţara de origine, în condiţiile în care aceasta decedase în alt stat (*Pannullo şi Forte c. Franţei*).

Faţă de absenţa unei viziuni comune la nivel european, un cuplu homosexual oricât de stabil s-ar dovedi, nu intră în noţiunea de „viaţă de familie", Curtea de la Strasbourg ca şi cea de la Luxembourg, preferând încă să analizeze această relaţie din perspectiva noţiunii de „viaţă privată" (*Roosli c. Germaniei*; C-249-96, *Lisa Jacqueline Grant c. SWT Ltd*, 17.02.1998).

Aspectul existenţei sau nu a unei vieţi de familie între copiii majori şi părinţii lor a fost atins în cauza *Şijakova ş.a. c. Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*. În speţă, reclamanţii se plângeau de încălcarea vieţii lor de familie din cauza apartenenţei copiilor lor, majori, la un ordin religios, care le limita considerabil legăturile personale, specific familiale. Faţă de această situaţie, Curtea a apreciat că aspectul menţinerii de contacte personale între părinţi şi copiii lor care au atins vârsta majoratului, respectul şi afecţiunea pe care şi-o datorează unii altora, sunt chestiuni ce ţin de viaţa privată şi nu de viaţa de familie.

Începând cu cauza *Marckx*, intră în sfera de protecţie a vieţii de familie şi reglementarea drepturilor succesorale ale rudelor apropiate, în măsura în care se poate identifica o discriminare susceptibilă de critică, între regimul juridic al copilului legitim şi cel din afara căsătoriei. Trebuie subliniat că art. 8, *per se*, nu garantează dreptul unui copil de a obţine o anumită cotă succesorală a autorilor săi sau un drept la dobândirea unor liberalităţi. Jurisprudenţa *Marckx* doar atrage atenţia că art. 8, citit împreună cu art. 14 din Convenţie, impune eliminarea unei distincţii discriminatorii în materia succesiunii legale, bazate pe naştere, respectiv între copii legitimi şi cei nelegitimi. Acest principiu s-a extins ulterior şi la succesiunea testamentară (*Pla şi Puncernau c. Andorei*).

Legat de aspectul patrimonial al relaţiilor dintre copii şi părinţi, trebuie menţionat că, în cauza *Petrovic c. Austriei*, s-a statuat că art. 8 nu impune statelor obligaţia de a acorda alocaţii aferente concediului parental sau alte ajutoare financiare. În esenţă, cuantumul şi acordarea acestui sprijin, ambilor părinţi sau numai unuia din ei, ţine de marja de apreciere a fiecărui stat. Totuşi, Curtea a apreciată că într-un sistem naţional în care se plăteşte alocaţie minorilor, denotând, astfel, o grijă sporită a statului pentru garantarea efectivă a vieţii de familie, orice refuz de plată a acesteia trebuie analizat potrivit exigenţelor parag. 2 al art. 8 (*Niedzwiecki c. Germaniei*).

2. Protecţia vieţii de familie între părinţi şi copii

Art. 8 din Convenţie tinde în principal să protejeze individul împotriva imixtiunilor arbitrare ale autorităţilor publice, obligaţiile statului în această materie fiind în principal unele negative, în sensul de a nu se aduce atingere vieţii de familie a persoanelor. Articolul generează, însă, şi obligaţii pozitive în sarcina statelor, inerente unei respectări efective a vieţii de familie. Frontiera între obligaţiile pozitive şi obligaţiile negative ale statului pe marginea acestei dispoziţii nu se supune unei definiţii

precise. Principiile aplicabile sunt, totuşi, comparabile. În ambele cazuri, trebuie să se ţină cont de justul echilibru dintre interesele concurente ale individului şi ale societăţii în ansamblul său. De asemenea, în ambele ipoteze, statul beneficiază de o anumită marjă de apreciere.

(i) Curtea a apreciat că art. 8 implică dreptul unui părinte la măsuri efective din partea statului care să îl reunească pe el şi pe copilul său (*Ignaccolo-Zenide c. României*; *Nuutinen c. Finlandei*).

Principiul de la care se pleacă în analiza oricărei cauze în care se reclamă necesitatea reunirii familiei este acela că „pentru un părinte şi copilul său, a fi împreună reprezintă un element esenţial al vieţii de familie, chiar dacă relaţia dintre părinţi a încetat, iar măsurile interne care îi împiedică să fie împreună constituie o ingerinţă în dreptul protejat la art. 8 din Convenţie" (*Johansen c. Norvegiei*). Acelaşi principiu este valabil şi atunci când este vorba, de relaţiile dintre un copil şi bunicii săi, cu atât mai mult cu cât în favoarea acestora din urmă a fost pronunţată o hotărâre judecătorească prin care le era recunoscut dreptul de a avea contact cu copilul (*Nistor c. României*).

În privinţa măsurilor decise, dar şi a modalităţilor efective de punere în executare, Curtea va acorda o importanţă deosebită interesului superior al copilului, care, în funcţie de natura şi gravitatea sa, poate să primeze asupra celui al părintelui.

„Interesul copilului" priveşte, din punctul de vedere al Curţii, pe de o parte, păstrarea legăturilor cu familia sa, cu excepţia cazului în care acestea se dovedesc a fi indezirabile şi, pe de altă parte, asigurarea dezvoltării sale într-un mediu sănătos (*Elsholz c. Germaniei* şi *Maršálek c. Republicii Cehe*). Din perspectiva dezvoltării personale, interesul copilului mai depinde şi de diverse circumstanţe individuale: vârsta şi nivelul său de maturizare, prezenţa sau absenţa părinţilor în viaţa sa obişnuită, mediul şi experienţele sale concrete de viaţă.

În vederea asigurării efectivităţii sale, art. 8 înglobează şi o latură procedurală, cerinţe specifice materiei impunându-se a fi satisfăcute la nivel naţional. În genere, procesul decizional care tranşează aspecte familiale trebuie să fie echitabil şi să permită implicarea directă a părţilor interesate [*Saleck Bardi c. Spaniei*; *M.B. c. României (nr. 2)*].

Sarcina Curţii nu este aceea de a se substitui autorităţilor interne în analiza fondului cauzelor, deoarece acestea sunt, în principiu, mai bine plasate decât instanţa internaţională pentru a evalua elementele de fapt de care dispun şi, prin urmare, de o mare libertate în materie (*Elsholz*). În schimb, Curţii îi revine sarcina de a aprecia, din perspectiva Convenţiei,

hotărârile pe care aceste instanţe le-au pronunţat în exercitarea puterii lor de apreciere şi de a verifica compatibilitatea acestora cu jurisprudenţa sa în materie.

Pentru Curte este necesar să se determine, în funcţie de circumstanţele faptice şi, în special, de gravitatea deciziilor care au fost luate, dacă reclamanţii au putut juca un rol suficient de important în procesul decizional, considerat ca un întreg, pentru a le asigura protecţia necesară a intereselor lor [*M.B. (nr. 2)*].

Reexaminând de cele mai multe ori, ea însăşi, dosarul cauzei, Curtea analizează în principal motivarea hotărârii instanţei naţionale, urmărind dacă aceasta s-a aplecat în mod concret asupra tuturor aspectelor învederate de părţi. Fără a ignora importanţa motivării oricărei hotărâri judecătoreşti, în domeniul relaţiilor de familie, această garanţie procedurală capătă însemnătate sporită.

În cauza *Amănălăchioai c. României*, Curtea a reţinut caracterul contradictoriu al hotărârilor judecătoreşti pronunţate la nivel naţional care l-au pus în final pe reclamant în imposibilitatea menţinerii unei relaţii de familie cu copilul său. Faţă de aceeaşi situaţie de fapt, unele instanţe, respingând cererea de decădere din drepturile părinteşti, au apreciat reclamantul ca fiind pe deplin apt să le exercite, altele, însă, i-au refuzat în mod repetat dreptul de a se bucura de o relaţie de familie efectivă cu fiica sa, respingând cererea sa de returnare a minorului de la bunicii materni.

În ceea ce priveşte probaţiunea, Convenţia nu impune vreun standard. Nu se cere, astfel, obligativitatea solicitării avizului sau evaluării psihologice a minorului sau membrilor de familie, în privinţa chestiunii stabilirii dreptului de vizită, în cazul în care situaţia de fapt poate fi stabilită pe baza altor probe, cum ar fi martori sau rapoarte de anchetă socială (*Sommerfeld c. Germaniei*). Audierea minorului şi relevanţa acestei declaraţii este o chestiune lăsată la aprecierea instanţelor naţionale, Convenţia impunând statelor obligaţia de a-l include pe acesta în procesul decizional însă, evaluarea punctului său de vedere ţine de ansamblul materialului probator şi de vârsta şi gradul său de dezvoltare.

Durata procedurilor judiciare având ca obiect reglementarea relaţiilor familiale trebuie să fie una rezonabilă în raport de specificul acestor cauze. Astfel, în cauza *Săileanu c. României*, Curtea a apreciat că o durată de 5 ani pentru soluţionarea unei cereri de divorţ, nu poate fi apreciată ca fiind rezonabilă faţă de miza litigiului, luând în considerare şi faptul că la finalul acesteia, instanţele naţionale s-au declarat necompetente să soluţioneze cauza.

În cauza *Cengz Kiliç c. Turciei*, în care a condamnat statul în temeiul art. 8 şi art. 6 parag. 1 din Convenţie şi sub aspectul duratei procedurii de divorţ, Curtea a făcut referire şi la Recomandarea nr. (98) 01 a Comitetului de Miniştri al Consiliului Europei privind medierea familială, care poate „să îmbunătăţească comunicarea dintre membrii familiei, să reducă proporţiile conflictului dintre părţile aflate în litigiu, să conducă la o rezolvare amiabilă, să asigure continuitatea legăturilor dintre părinţi şi copii, să contribuie la reducerea costurilor economice şi sociale produse de separare sau divorţ, atât pentru părţi, cât şi pentru state".

Costurile unor asemenea proceduri sunt luate în considerare de Curte în verificarea îndeplinirii sau nu a obligaţiilor pozitive ale statului de respectare efectivă a vieţii de familie. În cauza *Iordache c. României*, Curtea a reţinut că deşi suma stabilită în sarcina reclamantului cu titlu de taxă judiciară părea nesemnificativă (9 lei), totuşi, trebuia luată în considerare situaţia sa particulară, respectiv starea de detenţie, faptul că depindea de resursele financiare pe care ceilalţi membri ai familiei sale i le puteau oferi, precum şi de miza deosebit de importantă pentru acesta a procesului pe care l-a demarat (stabilire legături personale cu copilul său).

Caracterul pur formal al anchetelor sociale efectuate în cursul procesului ce implică tranşarea raporturilor de familie poate duce la o încălcare a art. 8, având în vedere că instanţa europeană este deosebit de sensibilă la eforturile concrete ale autorităţilor în tratarea acestui gen de cauze (*Nistor c. României*).

În cauza *AMM c. României*, Curtea a criticat în termeni duri lipsa de reacţie şi îndeplinirea pur formală a atribuţiilor date de lege autorităţii tutelare. Deşi *potrivit legislaţiei naţionale, autoritatea tutelară era învestită pentru a veghea interesele minorilor în cadrul procedurilor judiciare, s-a remarcat faptul că această instituţie* nu a participat niciodată la procedura de stabilire a paternităţii copilului său, iniţiată în numele copilului, de mama sa care suferea de un handicap grav şi care, în mod evident nu-i putea administra corespunzător interesele. S-a mai sancţionat şi faptul că, faţă de aceste deficienţe procesuale, *tribunalul nu a utilizat niciun mijloc procedural de coerciţie faţă de autoritatea tutelară pentru a o determina să se prezinte la şedinţele de judecată sau a îndeplini acte procesuale imperios necesare*. Absenţa sa nu a provocat nicio altă măsură de protecţie a intereselor copilului în cadrul procedurilor, cum ar fi fost, de exemplu, un avocat din oficiu sau participarea la dezbateri a unui reprezentant al ministerului public.

(ii) un alt aspect ce ţine de garantarea vieţii de familie în contextul relaţiei părinţi-copii este posibilitatea stabilirii filiaţiei şi clarificarea statutului juridic al părţilor implicate (*Marckx c. Belgiei*). În funcţie de situaţia concretă, aceste aspecte se includ fie în sfera vieţii de familie fie, în absenţa oricăror legături afective specifice acestei noţiuni, în sfera vieţii private (*AMM c. României*; *Kautzor c. Germaniei*).

În principiu, procedurile care privesc paternitatea cad sub incidenţa art. 8 din Convenţie, din perspectiva vieţii private care include aspecte privind identitatea fizică şi socială a individului (*Mikulic c. Croaţiei*). Totuşi, în cauza *Kroon ş.a. c. Olandei*, Curtea a stabilit că a fost încălcată chiar viaţa de familie a reclamanţilor din cauza refuzul autorităţilor de a recunoaşte paternitatea partenerului real al reclamantei, preferând prezumţia legală a paternităţii soţului mamei cu care aceasta nu mai avea, însă, o viaţă afectivă. Subliniind că noţiunea de „viaţă de familie" nu se limitează doar la relaţiile bazate pe căsătorie şi poate include şi alte „legături de familie", Curtea a apreciat că în cazul în care a fost stabilită o legătură de familie cu un copil, statul trebuie să acţioneze, astfel încât să permită dezvoltarea acestei legături şi să-i acorde şi o protecţie juridică ce poate face posibilă, încă de la naştere sau cât de repede posibil, integrarea copilului în familia sa reală. Prin urmare, realitatea biologică şi cea socială, afectivă trebuie să prevaleze prezumţiei legale de paternitate, pur fictive, ajungându-se, astfel, la realizarea unei protecţii efective a vieţii de familie.

În cauza *Chavdarov c. Bulgariei*, Curtea a apreciat că situaţia reclamantului care se plângea de imposibilitatea stabilirii paternităţii sale faţă de trei copii născuţi în cursul unei relaţii pe care a avut-o timp de peste 10 ani, cu o femeie căsătorită, şi cărora li se aplica prezumţia legală de paternitate în favoarea soţului mamei, ţine de garanţiile specifice ale vieţii de familie. În fine, pe fondul cauzei, s-a ajuns la concluzia neviolării art. 8, luându-se în considerare marja largă de apreciere de care beneficiază statul în reglementarea relaţiilor de rudenie, având în vedere că nu exista un consens la nivel european privind problema dacă legislaţia internă trebuie să îi permită tatălui biologic să conteste prezumţia de paternitate a soţului.

(iii) în exercitarea drepturilor părinteşti Curtea a subliniat necesitatea respectării a două principii: recunoaşterea rolului primordial pe care părinţii îl au în educaţia minorilor şi garantarea nediscriminării dintre părinţi în exercitarea drepturilor lor asupra copiilor.

Confruntată cu plângerea unei mame referitoare la plasarea crucifixului în sala de clasă unde învăţa copilul său (*Lautsi c. Italiei*), Curtea a

reamintit că, în sfera educaţiei şi a predării, art. 2 din Protocolul nr. 1 instituie obligaţia statelor contractante, de a respecta dreptul părinţilor de a asigura educaţia şi predarea în conformitate cu propriile convingeri religioase şi filozofice. S-a statuat că parag. 2 din art. 2 din Protocolul nr. 1 la Convenţie nu interzice statelor ca prin predare şi educaţie să furnizeze informaţii sau cunoştinţe, direct sau indirect, de natură filozofică sau religioasă dar nici nu permite părinţilor de a se opune introducerii unor astfel de subiecte în programa şcolară. Obligaţia Statelor de a respecta convingerile religioase şi filozofice ale părinţilor nu se aplică doar conţinutului materialului de predare şi modalităţii în care aceasta este organizată, ci se referă şi la „exercitarea" tuturor „funcţiilor" pe care şi le asumă în legătură cu educaţia şi predarea, inclusiv organizarea mediului şcolar acolo unde legea naţională atribuie această funcţie autorităţilor publice.

În ceea ce priveşte nediscriminarea în exercitarea drepturilor părinteşti, relevantă este cauza *Hoffmann c. Austriei*, în care Curtea a statuat că retragerea drepturilor părinteşti ale reclamantei, după divorţul acesteia de tatăl celor doi copii ai lor, din cauza apartenenţei acesteia la cultul religios Martorii lui Iehova a reprezentat o încălcare a art. 8 coroborat cu art. 14, retragerea autorităţii părinteşti bazându-se pe o distincţie motivată, în esenţă, de considerente religioase. Curtea nu a acceptat nici diferenţa de tratament aplicată de judecătorul naţional în stabilirea dreptului de vizită a minorului, bazată pe orientarea sexuală a unuia din părinţi (*Salgueiro Da Silva Mouta c. Portugaliei*).

În această materie, interesul superior al minorului este cel care dictează şi care trebuie stabilit în concret, o afirmaţie cu caracter general conform căreia încredinţarea sau vizitarea sa de un părinte cu anumite convingeri religioase sau orientări sexuale, nu serveşte acestui interes şi nu este admisă de Convenţie.

În cauza *Konstantin Markin c. Rusiei*, referitoare la refuzul autorităţilor ruse de a-i acorda reclamantului un concediu parental, în ciuda faptului că acesta era acordat angajaţilor de sex feminin ai armatei, Marea Cameră a stabilit că a fost încălcat art. 14 coroborat cu art. 8 având în vedere că reclamantul ar fi putut fi înlocuit cu uşurinţă de colegele sale de sex feminin în funcţia sa din cadrul armatei, neexistând niciun motiv pertinent pentru a-l exclude de la dreptul la concediu parental, suferind o discriminare bazată pe sex.

(iv) o altă ingerinţă în relaţia părinte-copil este reprezentată de scoaterea minorului de sub ocrotirea părintească şi plasarea sa în grija statului.

În principiu, instanţa europeană consideră că această măsură trebuie concepută ca având un caracter temporar, autorităţile urmând a fi preocupate în mod constant de reunirea copilului cu familia sa, în măsura în care aceasta este identificată şi readucerea minorului în mediul familial prezintă siguranţă.

În cauza *M.B. (nr. 2)*, statul român a fost condamnat în temeiul art. 8 din Convenţie având în vedere că în cadrul procedurii judecătoreşti de plasare a celor doi minori ai reclamantei sub grija instituţiilor de ocrotire, mama acestora nu a beneficiat de asistenţă juridică, având în vedere că starea sa mentală vădea grave tulburări care nu i-ar fi putut permite o asigurare efectivă a apărării intereselor sale.

În genere, Curtea recunoaşte o mare marjă de apreciere autorităţilor naţionale în luarea unei asemenea măsuri, având în vedere că fiecare stat membru are anumite tradiţii referitoare la rolul familiei şi intervenţia autorităţilor (*Schmidt c. Franţei*). Lipsa resurselor financiare ale părinţilor, nu justifică, în sine, dispunerea plasamentului (*Havelka c. Republicii Cehe*).

În măsura în care din probele administrate nu reiese cu evidenţă un comportament agresiv al părinţilor faţă de minor, autorităţile trebuie să verifice dacă, înainte de măsura plasamentului, nu poate fi identificată o altă măsură care să permită continuarea efectivă a relaţiilor de familie (*Kutzner c. Germaniei*). Pe de altă parte, absenţa unei reacţii prompte din partea autorităţilor de a scoate minorul dintr-un mediu familial agresiv, poate angaja răspunderea acestuia pe tărâmul art. 3 din Convenţie.

(v) o altă categorie de cauze aflate pe rolul Curţii a pus problema îndeplinirii de către statele membre a obligaţiilor lor pozitive generate de art. 8, în contextul drepturilor cuvenite părinţilor ulterior separării lor.

În principiu, Curtea a apreciat că după divorţ, este în interesul copilului ca legăturile dintre acesta şi ambii părinţi sa să se păstreze (*Gnahoré c. Franţei*).

Cert, în demersurile de aducere împreună a copilului cu părintele său, căruia nu i-a fost încredinţat, un just echilibru trebuie să fie păstrat între interesele minorului şi cele ale părintelui [*Olsson c. Suediei (nr. 2)*].

Programul de vizitare a minorului trebuie să fie apt să-şi atingă scopul, respectiv menţinerea relaţiei de familie. De exemplu, în cauza *Dobrescu c. României*, Curtea a apreciat că un program de vizitare de două ore pe săptămână reprezintă o ingerinţă proporţională în exercitarea dreptului reclamantului la respectarea vieţii sale de familie. S-a reţinut că autorităţile naţionale au luat în considerare vârsta foarte fragedă a copilului

(3 ani), programul regulat de viaţă al acestuia şi consecinţele pe care schimbările acestui program le-ar putea avea asupra sa.

Similar, în cauza *Nistor*, Curtea a stabilit că hotărârile interne care stabileau programul de vizitare al reclamanţilor la opt ore pe săptămână reprezintă o ingerinţă în exercitarea dreptului lor la respectarea vieţii de familie dar, aceasta respectă parag. 2 al art. 8 din Convenţie. În cauză, instanţele naţionale au considerat că restabilirea legăturilor dintre copil şi reclamanţi trebuia să se facă lent. Ţinând seama de relaţiile încordate dintre reclamanţi şi bunicii paterni, la care locuia minorul, instanţele au stabilit programul de vizitare astfel încât să permită reclamanţilor să se întâlnească singuri cu copilul.

În materia neexecutării hotărârilor judecătoreşti care consacră un drept de vizită în favoarea reclamantului, interesul personal al acestuia se întregeşte cu cel general, de asigurare a prestigiului justiţiei, al securităţii şi siguranţei circuitului civil, principii ce impun un rol activ susţinut al autorităţilor în vederea ducerii la îndeplinire a dispozitivului.

Totuşi, obligaţia autorităţilor naţionale de a lua măsuri în vederea punerii în executare a acestui gen de hotărâri, nu este una absolută sau instantanee, deoarece, uneori, reunirea unui părinte cu copiii săi care trăiesc de mai mult timp împreună cu celălalt părinte nu poate avea loc imediat şi necesită măsuri preparatorii. S-a statuat că obligaţia autorităţilor de a pune în executare o hotărâre pronunţată în această materie este una de diligenţe şi nu de rezultat. Prin urmare, circumstanţe excepţionale, relative la situaţia de fapt, pot justifica o neexecutare în acest domeniu (*Cristescu c. României*; *Sbârnea c. României*).

Astfel, în situaţia în care contactele minorului cu părintele care este beneficiarul unui drept de vizită, riscă să-l traumatizeze pe acesta sau să aducă atingere drepturilor sale, autorităţile naţionale trebuie să aibă în vedere întotdeauna primordialitatea interesul superior al copilului. Art. 8 nu poate fi interpretat în sensul autorizării unuia dintre părinţi de a lua măsuri prejudiciabile pentru sănătatea sau dezvoltarea copilului (*Johansen c. Norvegiei*).

Curtea admite că o schimbare în privinţa unor elemente factuale pertinente poate justifica neexecutarea unei hotărâri judecătoreşti prin care se statuează asupra legăturilor personale dintre un copil şi părintele său. Având în vedere, însă, obligaţiile pozitive ale statelor, Curtea trebuie să se asigure că aceste schimbări în situaţia de fapt nu s-au produs tocmai din cauza absenţei sau inadecvării măsurilor luate de autorităţi (*Sylvester c. Austriei*).

De principiu, Curtea a statuat că doar „circumstanţe de fapt excepţionale" pot determina autorităţile să respingă o cerere a părintelui de întoarcere a minorului asupra căruia îi sunt recunoscute drepturile părinteşti. Simpla oportunitate ca minorul să poată fi crescut într-un alt cadru, mai adecvat educaţiei şi confortului său psihic, nu poate justifica în sine, deplasarea şi ulterior menţinerea acestuia un timp îndelungat, departe de părinţii săi naturali. Acolo unde există legături de familie, iar refuzul returnării minorului este determinat exclusiv de durata lungă de timp pe care acesta a petrecut-o în grija altor persoane şi implicit de acomodarea acestuia cu noua viaţă, autorităţile statului au obligaţia de a acţiona în sensul încurajării reluării relaţiilor de familie iniţiale şi nu a menţinerii pe o durată din ce în ce mai lungă a separaţiei în fapt (*Amănălăchioai*).

Natura şi amploarea măsurilor luate de autorităţi în vederea executării dreptului de vizită depind de circumstanţele fiecărei speţe, înţelegerea şi cooperarea tuturor persoanelor implicate constituind întotdeauna un factor important.

Dacă autorităţile naţionale trebuie să facă tot posibilul pentru a facilita o asemenea colaborare, obligaţia acestora de a recurge la constrângere în acest domeniu delicat al relaţiilor de familie, nu poate fi decât limitată. În cazul luării unor măsuri coercitive asupra părintelui care se opune executării, autorităţile trebuie să ţină seama de interesele, drepturile şi libertăţile acestor persoane şi, în special, de interesele superioare ale copilului. Totuşi, dacă luarea unor măsuri coercitive la adresa copilului nu sunt de dorit, recurgerea la asemenea măsuri faţă de mama care nu respectă drepturile tatălui sau viciază în mod evident eforturile acestuia de apropiere faţă de copil, nu trebuie ignorate (*Tsikakis c. Germaniei*).

Recurgerea la „auxiliarii justiţiei", a specialiştilor în asistenţă socială şi psihologilor, este deosebit de importantă pentru pregătirea şi facilitarea reluării relaţiilor familiale traumatizate de un divorţ. În cauza *Costreie c. României*, s-a statuat asupra caracterului ineficient al rapoartelor de anchetă socială întocmite în cauză, întrucât acestea s-au limitat la a reda o situaţie de fapt, formulând recomandări cu caracter general fără a propune vreo măsură concretă pentru remedierea situaţiei. Asistenţii sociali nu organizaseră nicio întâlnire cu minorele pentru a le pregăti pentru reîntâlnirea cu tatăl lor.

Spre deosebire de această cauză, în *Lubomir Kropacek c. Republicii Cehe* în care reclamantul de plângea de absenţa măsurilor naţionale eficiente în vederea realizării dreptului său de vizită faţă de copilul său

născut dintr-o relaţie extraconjugală, Curtea a reţinut că autorităţile au acţionat în mod diligent faţă de particularităţile cauzei, pentru că au organizat multiple şi periodice întâlniri între reclamant şi fiica sa, în prezenţa unor psihologi, au întocmit evaluări psihologice ale minorei, iar deciziile instanţelor au fost motivate corespunzător.

Autorităţile trebuie să intervină şi să aibă un rol activ în special atunci când situaţia dintre părţi este conflictuală, simpla opoziţie a părintelui căruia îi este încredinţat copilul neputând justifica neexecutarea hotărârii judecătoreşti care stabileşte în favoarea celuilalt părinte un drept de vizită.

În derularea demersurilor de executare, caracterul adecvat al unei măsuri luate de autorităţi este stabilit, în primul rând, în funcţie de celeritatea punerii sale în aplicare. Simpla trecere a timpului poate avea consecinţe iremediabile asupra relaţiilor dintre copil şi părintele care nu trăieşte împreună cu el, consecinţe care ar putea împiedica în viitor reluarea relaţiilor de familie.

Nu se poate pretinde autorităţilor să pună în executare o hotărâre având ca obiect dreptul de vizită al unui minor, în absenţa fizică a creditorului, respectiv doar prin concursul executorului judecătoresc sau al poliţiei (*Fuşcă c. României*). Diligenţa creditorului şi prezenţa sa fizică sunt indispensabile pentru punerea în aplicare a dispoziţiilor instanţei. Au fost cazuri în care Curtea a reţinut că la baza relaţiei defectuoase dintre minor şi reclamant a stat comportamentul acestuia din urmă, lipsa sa de tact şi răbdare în cultivarea relaţiilor familiale, respingând plângerea individuală în care se reclama neîndeplinirea obligaţiilor pozitive de către stat *Lubomir Kropacek*).

Curtea a apreciat ca fiind conforme dispoziţiilor art. 8 măsurile luate de autorităţile naţionale pentru asistarea reclamanţilor în realizarea drepturilor lor: învestirea cu formulă executorie a hotărârii la un interval scurt (o săptămână) de la introducerea cererii, emiterea somaţiei de către executor în aceeaşi zi cu primirea cererii de executare, însoţirea creditorului la domiciliul mamei de fiecare dată când acest lucru a fost solicitat, aplicarea unor amenzi administrative mamei într-un timp foarte scurt pentru nerespectarea dreptului reclamantului, implicarea asistenţilor sociali în procedura execuţională (*Sbârnea*, *Fuşcă* şi *Cristescu*).

(vi) obligaţiile statelor în contextul răpirii internaţionale de copii sunt guvernate atât de dispoziţiile art. 8 din Convenţiei, cât şi de cele ale Convenţiei de la Haga din 26.10.1960. Sistemul de protecţie în această materie este fondat pe principiul returnării imediate a minorului în ţara sa de domiciliu.

În cauza *Ignaccolo-Zenide*, Curtea a statuat asupra încălcării art. 8, având în vedere că nu a fost adoptată niciuna din măsurile enumerate la art. 7 din Convenţia de la Haga pentru executarea dreptului de vizită a minorelor. Nu au existat măsuri coercitive împotriva tatălui şi nici măsuri adecvate, pregătitoare pentru unica întâlnire dintre mamă şi copiii ei în vederea înapoierii acestora şi restabilirii relaţiei de familie.

În cauzele *Bianchi c. Elveţiei* şi *Monory c. României*, Curtea a condamnat pasivitatea autorităţilor, lipsa unor reacţii prompte, în contradicţie cu obiectul şi scopul Convenţiei de la Haga, inacţiuni care au cauzat ruperea totală a legăturii dintre copiii aflaţi la o vârstă foarte fragedă şi părinţii acestora.

Procedura judiciară derulată ca urmare a cererii de înapoiere a minorului a fost criticată de Curte în cauza *Karrer c. României*. Instanţele româneşti nu au efectuat o analiză detaliată pentru a aprecia interesul superior al copilului faţă de cererea tatălui de returnare a sa în Austria şi nu i-au oferit reclamantului posibilitatea de a-şi susţine cauza în mod efectiv.

Respingerea cererii de returnare a copilului în statul de domiciliu, atâta timp cât este temeinic motivată, luată în urma unei proceduri cu respectarea garanţiilor procesuale şi se subsumează interesului superior al minorului, satisface exigenţele art. 8 (*Raban c. României*).

O decizie de returnare luată în temeiul Convenţiei de la Haga, chiar dacă se încadrează în exigenţele acesteia, nu se dovedeşte întotdeauna compatibilă cu garanţiile art. 8. Interesul superior al minorului de la momentul analizei cererii de returnare prevalează asupra celui de la momentul răpirii sale. Curtea a considerat în *Neulinger şi Shuruk c. Elveţiei*, că în majoritatea cazurilor de răpire internaţională de minori, factorul timp este crucial. Trecând prea mulţi ani de la răpire, consumaţi în proceduri judiciare, pentru copilul deja bine integrat în Elveţia o reîntoarcere nu ar mai fi fost în interesul său.

3. Protecţia vieţii de familie a non-naţionalilor

Reţinând că principiul de drept internaţional care guvernează în materie statuează că statul are dreptul de a controla intrarea non-naţionalilor pe teritoriul său, art. 8 din Convenţie, în privinţa imigraţiei, nu poate fi interpretat în sensul că ar impune unui stat obligaţia generală de a respecta alegerea unor persoane în sensul acceptării regrupării familiale pe teritoriul său (*Gül c. Elveţiei*; *Al-Nashif*). Cu toate acestea, expulzarea şi refuzul accesului imigranţilor, condamnaţi pentru săvârşirea unor infracţiuni, pe teritoriul unui stat pot reprezenta o ingerinţă în viaţa de

familie a acestora, fiind necesar să li se asigure o formă de protecţie împotriva eventualelor decizii arbitrare ale autorităţilor (*Slivenko c. Letoniei*). Prin urmare, instanţa europeană analizează în ce măsură ingerinţa a fost prevăzută de lege, a corespuns unui scop legitim şi a fost necesară într-o societate democratică, în special sub aspectul proporţionalităţii măsurii dispuse.

S-a statuat că art. 8 a fost încălcat în situaţia unui cetăţean turc, care locuia în Bulgaria împreună cu soţia şi fiica şi care a fost expulzat în Turcia, fără să i se fi dat posibilitatea de a se apăra în cadrul unei proceduri contradictorii şi de a prezenta argumente referitoare la viaţa sa de familie, fiind invocată raţiunea siguranţei naţionale (*CG ş.a. c. Bulgariei*).

Cu ocazia hotărârii pronunţate în cauza *Boultif c. Elveţiei*, Curtea a stabilit un standard în privinţa criteriilor relevante de apreciere dacă măsura expulzării a fost necesară într-o societate democratică, reţinând spre analiză, în afara naturii infracţiunii aflate la originea expulzării şi următoarele aspecte privind viaţa familială: situaţia familială a persoanei expulzate, durata căsniciei, alţi factori din care să se aprecieze realitatea mariajului, existenţa copiilor şi vârsta lor, dacă soţia avea cunoştinţă de săvârşirea infracţiunilor, dificultăţile pe care ea le-ar întâmpina în ţara de origine a soţului. *In casu*, Curtea a reţinut că ingerinţa nu a fost proporţională cu scopul păstrării ordinii publice, în condiţiile în care soţiei de naţionalitate suedeză a reclamantului algerian, condamnat pentru tâlhărie şi distrugere, i-ar fi fost imposibil să îl urmeze în Algeria şi să se adapteze, fără a cunoaşte limba arabă şi fără a avea vreo altă legătură cu acel stat.

Astfel, chiar dacă art. 8 nu garantează dreptul absolut al imigrantului de a nu fi extrădat, jurisprudenţa Curţii în materie s-a extins şi a tratat o varietate de situaţii, în care analiza aprofundată a circumstanţelor particulare ale cauzei şi ale situaţiei familiale ale persoanei au condus la concluzia că autorităţile nu au menţinut justul echilibru între interesele aflate în joc (*Moustaquim c. Belgiei*; *Beldjoudi c. Franţei*; *Amrollahi c. Danemarcei*; *Keles c. Germaniei*; *Tuquabo-Tekle ş.a. c. Olandei*).

Iniţial se realiza o distincţie netă între situaţia unui imigrant care a întemeiat deja o familie prin căsătoria sau prin stabilirea unor legături de filiaţie cu un naţional al statului în care se află şi aceea a imigrantului instalat care intenţionează să îşi aducă familia, cea din urmă ipoteză permiţând o marjă de flexibilitate mult mai mare statelor în privinţa aprecierii justului echilibru între interesele particulare şi cel general de a păstra ordinea publică prin controlul emigraţiei (*Ahmut c. Olandei*).

Ulterior, natura şi întinderea vieţii familiale au devenit elemente determinante prin raportare la momentul în care intervine decizia de expulzare (*Maslov c. Austriei*)

Motivarea expulzării unei persoane care a crescut şi eventual a fost educată în statul gazdă trebuie să fie serios argumentată. Astfel, expulzarea unui cetăţean algerian, surdomut, analfabet şi care şi-a petrecut toată viaţa în Franţa, împreună cu părinţii şi cei opt fraţi, condamnat pentru comiterea infracţiunii de viol împreună cu mai multe persoane, a fost apreciată ca fiind disproporţionată de către instanţa de control european (*Nasri c. Franţei*).

Dacă în ceea ce priveşte situaţia copiilor prin raportare la expulzarea sau interzicerea accesului părinţilor pe teritoriul unui stat, criteriul determinant în analiza Curţii ţine de interesul superior al copilului, în cazul soţilor prevalează efectivitatea coabitării. Totuşi, caracterul efectiv al vieţii de familie nu este de natură să conducă *per se* la constatarea încălcării art. 8. În hotărârea pronunţată în cauza *Abdulaziz, Cabales şi Balkandali c. Regatului Unit*, Curtea a reţinut că pretenţiile celor trei reclamante, ce locuiau în deplină legalitate în Anglia, de a obliga statul englez să permită accesul soţilor lor pe teritoriul britanic în vederea reunirii vieţii de familie, nu au fost întemeiate, căsătoriile fiind încheiate ulterior imigrării în Anglia.

4. Protecţia vieţii de familie a deţinuţilor

Persoanele aflate în stare de detenţie sunt supuse, prin natura situaţiei, unor restricţii ale vieţii private şi de familie, controlul contactelor deţinuţilor cu lumea exterioară fiind necesar şi compatibil cu dispoziţiile Convenţiei (*Kalashnikov c. Rusiei*). Admiţând că persoanele deţinute trebuie să fie încurajate, inclusiv de către autorităţile penitenciare, să menţină contactele cu membrii familiei, în limita posibilităţilor şi ţinând cont de atitudinea celui condamnat pe durata executării pedepsei, Curtea a fost reticentă, într-o primă etapă, să extindă prea mult sfera de aplicare a art. 8 în astfel de situaţii, statuând, de exemplu, că refuzul transferului unui deţinut într-o închisoare apropiată de domiciliul său nu constituie o atingere adusă vieţii sale de familie decât în circumstanţe excepţionale (*Hacisuleymanoglu c. Italiei*).

Ulterior, s-a statuat că, deşi Convenţia nu oferă deţinuţilor dreptul de a-şi alege locul de încarcerare, faptul de a impune executarea unei pedepse privative de libertate într-un penitenciar aflat la mare depărtare de domiciliul familiei, astfel încât menţinerea contactelor şi vizitarea să

devină aproape imposibile, poate constitui o ingerință în viața familială, în circumstanțe excepționale (*Selmani c. Elveției*). În același timp, regimul restrictiv, inclusiv sub aspectul limitării contactelor cu familia, impus unor deținuți periculoși, în măsura în care autoritățile penitenciare nu dispun în mod abuziv de o astfel de măsură, nu este contrar dispozițiilor art. 8 din Convenție [*Messina c. Italiei (nr. 2)*]. În speță, reclamantul era membru al mafiei italiene, iar regimul special de detenție la care a fost supus era pe deplin justificat, restrângerea contactelor cu familia, al cărei rol în cadrul organizației criminale nu trebuia ignorat, a fost dispusă în mod rezonabil de autorități, măsurile restrictive fiind suspendate pentru unele perioade scurte de timp. Pe de altă parte, refuzul vizitelor familiale în cazul unui deținut condamnat la executarea unei pedepse privative de libertate de patru ani, în regim de maximă siguranță, precum și desfășurarea celor permise în spații separate de ferestre de sticlă, au fost rezultatul măsurilor discreționare ale autorităților penitenciare, în absența unei legi previzibile (*Moiseyev c. Rusiei*).

De dată recentă, instanța de control european analizează în mod amănunțit modalitatea în care autoritățile penitenciare permit desfășurarea vizitelor conjugale, frecvența și durata lor, în funcție de circumstanțele concrete ale fiecărei cauze.

Una dintre cele mai interesante hotărâri în materia vieții familiale a deținuților este cea pronunțată în cauza *Dickson c. Regatului Unit*, în care Marea Cameră, statuând în majoritate, cu douăsprezece voturi la cinci, a apreciat că art. 8 a fost încălcat și că circumstanțele excepționale ale cauzei nu au fost analizate cu diligența cuvenită, autoritățile britanice eșuând în exercițiul de a găsi echilibrul între interesele concurente aflate în joc. Reclamanții s-au cunoscut în penitenciar și s-au căsătorit, solicitând să li se ofere posibilitatea inseminării artificiale, ca unică variantă pentru a putea concepe un copil, în condițiile în care el fusese condamnat la pedeapsa închisorii pe viață, din care trebuia să execute minim 15 ani, iar vizitele conjugale nu erau prevăzute de lege. Cererea lor a fost respinsă, nefiind reținute circumstanțe excepționale de natură să justifice o astfel de măsură. Este de menționat și că Marea Cameră a reținut că 30 dintre statele semnatare ale Convenției au dezvoltat prevederi în materia vizitelor conjugale în legislația națională, fără a statua că există o obligație ce ar trebui să revină tuturor statelor în acest sens.

5. Referinţe bibliografice

Generale: R.C.A. White, C. Ovey, The European Convention on Human Rights, p. 335-343, 345-351; *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. 2, p. 640-645 şi ed. 1, p. 625-632, 634-639, 645-647; *D. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick*, Law of the European Convention on Human Rights, p. 371-376, 392-396, 415-422; *F. Sudre, J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.P. Marguenaud, S. Rials*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 341-343, 431-434, 982-984.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Viaţă privată

Noţiune ce cuprinde integritatea fizică şi morală a persoanei, sfera intimă a individului.

Fr. *droit au respect de la vie privée*
Eng. *right to respect for private life*

1. Reglementări internaţionale în materie
Art. 8 parag. 1 din Convenţie.

2. Conţinut şi aspecte jurisprudenţiale
Reglementarea art. 8 din Convenţie impune, *în primul rând*, obligaţii negative statelor ce constau în interzicerea oricăror ingerinţe arbitrare ale puterii publice în exerciţiul prerogativelor ce alcătuiesc conţinutul dreptului la viaţă privată şi familială. Ingerinţele sunt permise doar dacă sunt necesare într-o societate democratică pentru atingerea scopului în vederea căruia au fost adoptate (*Dudgeon c. Regatului Unit*, §§49-50).

Curtea a subliniat că nu sunt suficiente obligaţiile negative pentru a împiedica ingerinţele în sfera vieţii private, art. 8 impunând statelor îndeplinirea unor obligaţii pozitive, respectiv adoptarea unor măsuri efective de protecţie a vieţii private, chiar cu privire la relaţiile între indivizi. În vederea aducerii la îndeplinire a obligaţiilor pozitive, statele trebuie să se doteze cu un arsenal juridic adecvat şi suficient în acest scop (*Ignaccolo-Zenide c. României*, §108) şi să nu dea dovadă de pasivitate în îndeplinirea acestor obligaţii (*Sandra Jankovic c. Croaţiei*). Aceste obligaţii nu impun autorităţilor sarcini disproporţionate şi excesive (*Novoseletskiy c. Ucrainei*, §70) [Renucci, p. 180, pct. 208].

Frontiera dintre obligaţiile pozitive şi cele negative nu se pretează unei definiţii precise, dar principiile de aplicat sunt comparabile, a arătat Curtea Europeană în decizia *Haralambie c. României*, §84. Pentru a se determina dacă există o obligaţie pozitivă sau negativă, se analizează dacă există un just echilibru între interesele individuale şi cele ale societăţii în ansamblu, iar statele beneficiază de o marjă de apreciere supusă controlului Curţii Europene (*Chapman c. Regatului Unit*, §90).

Protecţia dreptului la viaţă privată devine mai redusă cu cât individul pune în legătură viaţa sa privată cu viaţa publică [Bîrsan, p. 604, pct. 21]. Garanţiile art. 8 pot fi invocate în măsura în care persoana doreşte să păstreze secretul acesteia (*Bruggemann şi Schueten c. Germaniei*).

R.-M. Călin

Noţiunea de *viaţă privată* variază în funcţie de epoca în care este evaluată, de societatea şi/sau grupul social din care face parte individul (*Chapman c. Regatului Unit*, §72), în esenţă, **cuprinzând trei aspecte**: dreptul la viaţă privată personală, dreptul la viaţă privată socială şi dreptul persoanei la un mediu sănătos [Bîrsan, 2010, p. 604, pct. 20].

În sfera noţiunii de viaţă privată au fost incluse: integritatea fizică şi morală a persoanei (*X. şi Y. c. Olandei*, §21; *Storck c. Germaniei*, §15; tratamentul care nu prezintă un grad de gravitate relevant pe art. 3 al Convenţiei şi care poate fi reţinut ca ingerinţă în integritatea fizică şi morală a persoanei din perspectiva art. 8); sfera intimă a individului care include dreptul la identitate (*Mikulić c. Croaţiei*, §53), dreptul la identificare (dreptul la nume: *Burghartz c. Elveţiei*; *Mustafa c. Franţei*, iar referitor la prenume: *Stjerna c. Finlandei*; *Guillot c. Franţei*); dreptul de a stabili şi dezvolta relaţii cu semenii care include sfera activităţii comerciale şi profesionale (*Niemetz c. Germaniei*, §29), astfel încât se are în vedere şi îmbinarea vieţii personale cu cea socială (*Huvig c. Franţei*, §8, §25 în care Curtea a reţinut existenţa unei ingerinţe în viaţa privată prin interceptarea convorbirilor telefonice legate de exercitarea profesiei de comerciant de către reclamant, cauza *Chappell c. Regatului Unit*, §26, §51 în care s-a constatat aceeaşi ingerinţă prin percheziţia unui local comercial al unei persoane, cauza *Botka şi Paya c. Austriei*, relativ la percheziţia unui cabinet de avocatură). Curtea Europeană a extins protecţia vieţii private a individului în temeiul art. 8 din Convenţie la mediul înconjurător sănătos în care acesta are dreptul să trăiască (*López Ostra c. Spaniei*; *Guerra c. Italiei*; *Tătar c. României*; *Băcilă c. României*).

Dreptul la viaţă privată personală include dreptul la identitate personală care nu se confundă cu datele de identificare a persoanei – numele, domiciliul şi starea civilă ce intră în mod distinct sub protecţia art. 8 [Bîrsan, p. 606, pct. 22], dreptul la identitate personală fiind strâns legat de dreptul la dezvoltare personală şi de a menţine raporturi cu semenii şi cu lumea exterioară (*Bensaid c. Regatului Unit*, §47).

Stabilirea detaliilor identităţii fiecărui individ, determinarea genitorilor persoanei intră în noţiunea de viaţă privată (*Odièvre c. Franţei*, §29; *Jäggi c. Elveţiei*, §38). Curtea a statuat că determinarea legăturii biologice între copil şi genitorul său trebuie să ia în considerare toate interesele în cauză, cum ar fi protecţia terţelor persoane, ce exclude posibilitatea obligării lor la analize medicale, în special la teste ADN, fiind necesar a se asigura un just echilibru a intereselor tuturor celor implicaţi (*Jäggi c. Elveţiei*, în care s-a reţinut ca preponderent interesul reclaman-

tului de a-și stabili paternitatea față de interesul membrilor familiei celui decedat la intangibilitatea corpului acestuia și față de interesul public al apărării securității juridice; *Paulik c. Slovaciei*, în care Curtea a acordat preponderență interesului reclamantului de a se stabili că nu este tatăl presupusei sale fiice care nu se opunea la aceasta și nu îl considerase niciodată ca tată, față de interesul general al respectării autorității de lucru judecat al unei hotărâri judecătorești pronunțate prin care se luase act de o declarație a sa de paternitate, deși ulterior printr-un test ADN a rezultat că nu este tatăl, urmărind revizuirea declarației sale de paternitate).

În cauza *I.L.V. c. României*, Curtea a acordat atenție pretenției ce a făcut obiectul acțiunii reclamantului, anume constrângerea minorei, reprezentată de mama sa, să se supună probei ADN, pentru ca ulterior reclamantul să poată avea deschisă calea revizuirii hotărârii civile pronunțate în 1990 prin care se stabilea paternitatea sa asupra copilului. Luând în considerare această pretenție a reclamantului, de a fi constrâns minorul să se supună testelor ADN, Curtea a constatat că acțiunea reclamantului este vădit nefondată. Curtea a remarcat că dreptul intern nu prevede nicio măsură care ar permite constrângerea unui copil de a se supune testului ADN. Ea a notat că instanța de apel din Cluj a respins acțiunea reclamantului nu numai motivat de *lipsa efectelor juridice directe* a unei expertize ADN, dar și din motivul că *examinarea pretențiilor reclamantului nu erau în interesul copilului*. Curtea de Apel a luat în considerare intervalul de timp în care minora a beneficiat de statutul civil al reclamantului și faptul că stabilirea paternității biologice ar perturba pe minoră și relațiile stabilite în cadrul familiei sale. Curtea nu a analizat în ce măsură imposibilitatea de a constrânge o persoană să se supună testelor ADN contravine art. 8 din Convenție, deși reclamantul a formulat în acești termeni plângerea sa în fața CEDO, de a se constata că imposibilitatea de constrângere a minorei să se supună testului ADN contravine Convenției. Curtea a analizat măsura luată de instanțe, de respingere a acțiunii reclamantului și motivarea adusă de acestea față de obiectul efectiv, concret formulat de acesta în cadrul acțiunii, din perspectiva justului echilibru pe care instanțele erau obligate a le asigura între interesul minorului și interesul reclamantului. Din acest motiv, Curtea a constatat acțiunea ca vădit nefondată și a respins acțiunea ca inadmisibilă. În cauza *Kroon ș.a. c. Olandei*, Curtea s-a pronunțat în sensul că o situație în care o prezumție legală poate prevala asupra realității biologice nu poate fi compatibilă cu obligația de a garanta respectul față de viața privată și de familie, chiar și având în vedere marja de apreciere de care

beneficiază statele. Curtea a constatat că în această cauză şi în cauzele *Mizzi c. Maltei*, *Paulik c. Slovaciei*, *Shofman c. Rusiei*, reclamanţii realizaseră o cercetare ADN cu acordul copilului şi al mamei.

Raportat la prezumţia de paternitate consacrat ca atare în legislaţia statelor contractante, Curtea a arătat că această prezumţie este reglementată din raţiuni de securitate a raporturilor juridice şi de familie, astfel că este justificat a se acorda prioritate intereselor copilului faţă de cele ale unei terţe persoane care urmăreşte să stabilească faptul biologic că nu soţul mamei este tatăl copilului născut din căsătorie (*Nylund c. Finlandei*). În anumite cazuri, Curtea a considerat că dreptul la identitate prevalează faţă de prezumţia de paternitate (*Tavli c. Turciei*). Situaţia în care o prezumţie legală poate prevala faţă de realitatea biologică şi socială, fără a se avea în vedere faptele şi voinţa celor în cauză nu e compatibilă cu obligaţia statelor de a asigura garantarea dreptului la viaţă privată şi de familie, chiar prin luarea în considerare a marjei de apreciere a statelor (*Tavli c. Turciei*, §35; *Kroon ş.a. c. Olandei*, §40; *Shofman c. Rusiei*, §44; *Mizzi c. Maltei*, §113).

În cadrul dreptului la identitate, Curtea a inclus şi dreptul la identitate etnică a unei persoane şi prin urmare sub protecţia dreptului la viaţă privată (*Ciubotaru c. Republicii Moldova*, §53).

Curtea a trasat şi limite în invocarea domeniului art. 8 relativ la dreptul la identitate personală [Bîrsan, 2010, p. 609, pct. 24]. Fără a afirma că dreptul de a cunoaşte originile personale este fundamental, Curtea a indicat în cauza *Mikulić c. Croaţiei* că fiecare trebuie să aibă posibilitatea de a cunoaşte elementele identităţii sale, deoarece acest drept este de o mare importanţă. Dar acest drept variază în funcţie de gradul de proximitate al ascendenţilor. Dacă în cauza *Jäggi c. Elveţiei* Curtea a constatat încălcarea art. 8 ca urmare a imposibilităţii reclamantului de a obţine proba ADN necesară stabilirii legăturii biologic cu tatăl său prezumat care era decedat, în cauza *Menendez Garcia c. Spaniei*, Curtea a constatat neîncălcarea art. 8 pe temeiul că legătura de filiaţie ce se urmărea a fi stabilită nu era directă (reclamanta urmărea să se stabilească paternitatea tatălui ei decedat, caz în care Curtea nu a negat importanţa stabilirii identităţii bunicului ei, dar nu a constatat această dorinţă ca având aceeaşi importanţă pe planul vieţii private ca celei a unei persoane de a-şi cunoaşte tatăl). Recunoaşterea dreptului doar în scopuri succesorale nu justifică acordarea protecţiei art. 8 (*Haas c. Olandei*, §43 în care reclamantul nu urmărea nici să stabilească legături afective cu membrii familiei celui decedat, nici a asigura stabilitatea sa emoţională faţă de aspectul

paternităţii sale, ori să înlăture orice dubii privind identitatea sa personală, ci exclusiv să obţină succesiunea defunctului).

Dreptul la nume şi la prenume intră sub protecţia art. 8, fiind reţinut fie ca un aspect al dreptului la viaţă privată, fie ca un aspect al dreptului la viaţă de familie (*Burghartz c. Elveţiei*; *Mustafa c. Franţei*; *Stjerna c. Finlandei*; *Guillot c. Franţei*; *Johansson c. Finlandei*; *Boulgakov c. Ucrainei*). Obligaţia de a prezenta cartea de identitate organelor de poliţie nu încalcă dreptul la viaţă privată (*Reyntjens c. Belgiei*), în schimb nerestituirea documentului de identitate de organele poliţiei care l-au reţinut pe reclamant în timpul unei anchete penale constituie o ingerinţă în dreptul său la viaţa privată (*Smirnova c. Rusiei*, §97). Curtea s-a pronunţat şi asupra consecinţelor căsătoriei relativ la numele de familie, amintind că orice discriminare este interzisă: obligaţia impusă femeii căsătorite, în numele unităţii familiei, de a purta patronimul soţului, chiar cu posibilitatea de a fi precedat de numele ei de familie, este lipsită de o justificare obiectivă şi rezonabilă şi constituie o discriminare (*Unal Tekeli c. Turciei*).

Dreptul la imagine intră în câmpul de aplicare a art. 8 (*Schüssel c. Austriei*), hotărârea din cauza *Von Hannover c. Germaniei* fiind exemplul particular semnificativ: publicarea de către presă a fotografiilor prinţesei de Hanovra singură sau însoţită de persoane în viaţa cotidiană, în timpul unor activităţi pur private şi respingerea acţiunilor sale de interzicere a unei asemenea publicări cu motivarea că reclamanta este o personalitate absolută a lumii contemporane sau că fotografiile au fost efectuate în locuri publice, au reprezentat o încălcare a dreptului său la viaţă privată. Dreptul la imagine este unul din atributele principale ale personalităţii. Curtea a stabilit că dreptul persoanei la protejarea imaginii sale presupune în principal posibilitatea de a dispune de aceasta (*Reklos şi Davourlis c. Greciei*, §40), ceea ce include dreptul persoanei de a refuza difuzarea imaginii sale, de a se opune la captarea imaginii, la conservarea sau reproducerea acestei imagini (*Beklos şi Davonrilis c. Greciei*, §40; *Sciacca c. Italiei*; *Khuzhin ş.a. Rusiei*; *Toma c. României*).

Deţinerea de fotografii de către autorităţile competente în vederea identificărilor judiciare, dacă sunt conservate în arhive oficiale şi nu servesc decât în cadrul unei anchete procesual penale nu constituie o încălcare a dreptului la imagine (*Doorson c. Regatului Unit*). Nu constituie o atingere a dreptului persoanei la imagine ca aspect al vieţii private, instalarea unor **sisteme video de supraveghere** a unor locuri publice sau locuri în care se găsesc persoane private dacă imaginile nu sunt destinate stocării şi nu sunt aduse la cunoştinţa publică (*Peck c. Regatului Unit*,

§59; *Herbecq şi Asociaţia „Liga drepturilor omului" c. Belgiei*). Totuşi, alta este situaţia în cazul înregistrării în vederea stocării sistematice şi permanente cu privire la care Curtea a apreciat că poate pune probleme în ce priveşte respectarea vieţii private (*Perry c. Regatului Unit*, §49; *P.G. şi J.H. c. Regatului Unit*, §57). Efectuarea unor fotografii cu ocazia unei manifestaţii surprinzând imaginea unei persoane, fotografierea vizând doar manifestaţia în sine, iar nu identificarea persoanelor participante prin raportare la bazele de date ale poliţiei, nu încalcă dreptul protejat de art. 8 (*Friedl c. Austriei*, §49). În caz de recurgere la **metode de supraveghere** secretă, încălcarea art. 8 va fi uşor identificată, dacă nu există reguli de utilizare a dispozitivelor de înregistrare secretă de către poliţie (*Allan c. Regatului Unit*). Curtea va lua în considerare circumstanţele în ansamblu şi va examina dacă motivele invocate pentru a justifica ingerinţa sunt pertinente şi suficiente, iar măsurile sunt proporţionale cu scopurile urmărite [Renucci, p. 185-187, pct. 213-215].

Datele privind sănătatea persoanelor intră în domeniul de protecţie a vieţii private [Bîrsan, 2010, p. 616, pct. 37-41]. Statele au obligaţia a reglementa garanţii adecvate pentru a preveni divulgarea datelor cu caracter personal privitoare la sănătatea persoanelor, în conformitate cu art. 8 din Convenţie (*Z. c. Finlandei*; *I. c. Finlandei*; *Armonienė c. Lituaniei*; *Biriuk c. Lituaniei*; *Johansen c. Norvegiei*). Se recunoaşte o marjă de apreciere statelor pentru a stabili un just echilibru între publicitatea procedurilor judiciare şi a intereselor unei părţi sau unor terţi care reclamă ca anumite date privind sănătatea să rămână confidenţiale (*Leander c. Suediei*). În schimb, în cauza *K.H. ş.a. c. Slovaciei*, Curtea a statuat că interzicerea efectuării de fotocopii după dosarele medicale ale reclamantelor ulterior permisiunii acordate de instanţe la aceste dosare, cu motivarea că ar putea fi folosite abuziv, constituie o încălcare a dispoziţiilor art. 8. O legislaţie care permite întreruperea sarcinii unei femei cade sub incidenţa noţiunii de viaţă privată, deoarece viaţa privată a femeii devine strâns legată de făt (*Tysiac c. Poloniei*, §106), astfel că femeia în cauză este cea care, în mod esenţial, decide cu privire la ducerea la termen ori întreruperea sarcinii (*Boso c. Italiei*). Curtea pledează pentru o înţelegere largă a vieţii private, apreciind că aceasta acoperă în mod egal un drept la respectarea deciziei de a avea un copil sau de a nu avea (*Evans c. Regatului Unit*).

Protecţia vieţii private, sub aspectul vieţii intime personale, cuprinde **dreptul la integritate fizică şi morală a persoanei** (*X. şi Y. c. Olandei*) [Renucci, p. 181, pct. 211]. Statele contractante au obligaţia negativă

generală de a se abţine de la orice atingeri, oricât de minime, integrităţii fizice a persoanelor (*Storck c. Germaniei*, §143, privind tratament medical forţat, *Y.F. c. Turciei*, §33 în care soţia reclamantului a fost obligată la un examen ginecologic în timpul detenţiei, *Glass c. Regatului Unit*, §70 privind administrarea unui tratament medical unui pacient minor internat în spital împotriva voinţei ferme a mamei sale, sub motivaţia uşurării suferinţei). O atingere asupra integrităţii fizice poate cădea sub incidenţa art. 8 chiar dacă atingerea nu are gravitatea impusă de art. 3 din Convenţie (*Wainwright c. Regatului Unit*). Arestarea unei persoane poate fi constatată a fi făcută în condiţii care să aducă atingere integrităţii fizice, art. 8 asigurând o protecţie mai mare decât art. 3 (*Chrysostomos, Papachrysostomos şi Loizidou c. Turciei*, în care s-a procedat la arestarea brutală a unui preot inclusiv prin tragerea sa de barbă). Statul are în mod egal obligaţia pozitivă de a recunoaşte resortisanţilor săi dreptul la respectarea efectivă a acestei integrităţi (*Tysiac c. Poloniei*, §107). Instituirea unei campanii generale obligatorii de vaccinare nu constituie o ingerinţă în dreptul la viaţa privată (*Godfrey c. Regatului Unit*), ori obligaţia conducătorului auto de a se supune analizei sângelui când există suspiciunea că a condus sub influenţa alcoolului (*X. c. Olandei*) şi nici obligaţia de purtare a centurii de siguranţă (*X. c. Belgiei*) [Bîrsan, 2010, p. 619, pct. 44]. Integritatea morală a fost reţinută ca un aspect al noţiunii de viaţă privată în sensul art. 8 (*Asociación de Aviadores de la República, Jaime Mata ş.a. c. Spaniei, August c. Regatului Unit*, în care Curtea a reţinut aspectul că integritatea morală e necesar a fi apărată mai întâi de cel ce se pretinde victimă, plângerea întemeiată pe art. 8 fiind respinsă, deoarece reclamantul însuşi fusese de acord cu actele incriminate).

Dreptul la reputaţie intră în domeniul de aplicare a art. 8, ca o componentă a vieţii private a persoanei, ca parte a integrităţii ei fizice şi psihice (*Abeberry c. Franţei*; *Leempoel S.A. ED. Cinérevue c. Belgiei*). În raport cu libertatea de exprimare protejată de art. 10, Curtea a arătat că autorităţile naţionale au obligaţia a respecta justul echilibru ce trebuie să existe în protejarea a două valori, libertatea de exprimare şi dreptul la reputaţie (*Chauvy ş.a. Franţei*). Curtea a reţinut ca fiind încălcări ale dreptului la reputaţie: publicarea fotografiei reclamantului cu un comentariu defăimător (*Minelli c. Elveţiei*), publicarea unor fotografii cu descrierea locului de muncă şi domiciliului reclamantului, astfel încât să poată fi identificat şi urmărit mai multă vreme de jurnalişti (*A. c. Norvegiei*), acuzarea reclamantului în presă că a făcut parte din organele de represiune ale statului totalitar (*Petrina c. României*).

R.-M. Călin

Viaţa sexuală face parte din viaţa privată în sensul art. 8 din Convenţie. Principiul libertăţii vieţii sexuale este recunoscut chiar dacă există limite ţinând de publicitatea anumitor comportamente sexuale (privitor la practici sado-masochiste: *Laskey, Jaggard şi Brown c. Regatului Unit*; *K.A. şi A.D. c. Belgiei*; *Pay c. Regatului Unit*), exercitarea constrângerii sau ameninţarea reală a unei persoane (privitor la violenţe sexuale asupra minorilor: *Stubbings ş.a. c. Regatului Unit*; *M. C. c. Bulgariei*). Libertatea sexuală îşi află fundamentul în toleranţa şi pluralismul social (*Young, James şi Webster c. Regatului Unit*). Orice persoană are dreptul de alege să aibă o viaţă sexuală la alegerea sa (*Mata Estevez c. Spaniei*), incluzând posibilitatea de a se deda la activităţi de natură fizică ori morală păgubitoare pentru ea ori primejdioase, având, astfel, autonomie personală în sensul dreptului de a face alegeri privitoare la propriul corp (*A. şi A.D. c. Belgiei*). Minorităţile sexuale sunt, astfel, protejate, represiunea penală contra acestor comportamente care se desfăşoară între persoane adulte care au consimţit liber este contrară art. 8 şi nu prezintă relevanţă că acestea ar şoca eventual o parte a populaţiei (*Dudgeon c. Regatului Unit*, §30). Excluderea de la anumite activităţi sociale a persoanelor pe motiv de orientare sexuală constituie încălcare a art. 8 din Convenţie (*Smith şi Grady c. Regatului Unit* privind excluderea din armată a unor persoane declarate homosexuale). De o manieră generală, orice excludere întemeiată pe orientarea sexuală constituie o încălcare a dreptului la viaţă privată (*Lustig-Prean şi Beckett c. Regatului Unit*), Orice discriminare fondată pe orientarea sexuală este contrară Convenţiei, fiind încălcate art. 14 şi art. 8 (*Salgueiro Da Silva Mouta c. Portugaliei*; *L. şi V. c. Austriei*, §29; *B.B. c. Regatului Unit*, *Kozak c. Poloniei*). Doar motive particulare serioase şi grave pot justifica o diferenţă de tratament, marja de apreciere a statului fiind restrânsă. Excluderea de la beneficiul prestaţiilor sociale cu titlu de pensie pentru partenerul supravieţuitor, în cazul cuplurilor homosexuale, urmăreşte un scop legitim respectiv protejarea familiei întemeiate pe legăturile de căsătorie, iar un asemenea tratament intră în marja de apreciere a statelor contractante (*Mata Estevez c. Spaniei*). Referitor la situaţia transsexualilor, hotărârea din cauza *Christine Goodwin c. Regatului Unit* a statuat obligaţia pozitivă a statelor contractante de a recunoaşte juridic conversia sexuală; marja lor de apreciere se limitează doar la măsurile de punere în aplicare pentru asigurarea recunoaşterii dreptului protejat de Convenţie [Bîrsan, 2010, p. 622-623, pct. 51-53; Renucci, p. 183-184, pct. 212].

Stocarea datelor personale, referitoare la viaţa privată a unei persoane, de o autoritate publică constituie o ingerinţă în sensul art. 8 din Convenţie, o astfel de practică nefiind admisibilă (*Leander c. Suediei*, §67, în care Curtea, contrar Comisiei, a reţinut, însă, neîncălcarea art. 8, deoarece legea naţională prevedea garanţii suficiente pentru reclamant pe baza cărora era în măsură să cunoască datele personale care erau stocate de autorităţi), indiferent că informaţiile stocate vor fi sau nu utilizate ulterior (*Amann c. Elveţiei*; *Lundval c. Suediei*, privind păstrarea unei baze de date cu persoanele puse în întârziere în executarea obligaţiilor fiscale de către administraţia fiscală; *Chauve c. Franţei* referitor la păstrarea unui dosar medical privind internarea psihiatrică a reclamantului, după eliberarea sa). Acelaşi principiu se aplică şi informaţiilor publice dacă au fost culese sistematic şi stocate de autorităţile publice (*Segerstedt-Wiberg ş.a. c. Suediei*, §72). Utilizarea unor informaţii privind colaborarea cu fosta STASI est germană de care s-a plâns reclamanta pentru a fi revocată din o funcţie publică a determinat Curtea să analizeze atitudinea autorităţilor, notând că instanţele au reproşat reclamantei faptul de a fi negat această colaborare într-o declaraţie care i s-a solicitat, or această lipsă de onestitate a afectat încrederea indispensabilă administraţiei în reclamantă şi a condus la îndepărtarea sa din funcţia publică (*Knauth c. Germaniei*). Curtea a respins încălcarea dreptului la viaţă privată prin divulgarea către organele de poliţie a convorbirilor telefonice de către societatea de telecomunicaţii, în situaţia existenţei unei legislaţii ce autoriza divulgarea de date organelor poliţiei dacă sunt necesare pentru descoperirea sau prevenirea unor infracţiuni, reclamanţii neputând pretinde că nu au dispus de indicaţii suficiente referitoare la circumstanţele şi condiţiile în care autorităţile publice erau abilitate să recurgă la această măsură (*P.G. şi J.H. c. Regatului Unit*). Accesul public la date privind participarea la activitatea unui partid comunist, prin urmare lipsa caracterului secret ori confidenţial al acestora şi neefectuarea de către autorităţi a unor operaţiuni specifice de anchetă pentru a le obţine a determinat respingerea plângerii reclamantei privind aspectul că prezentarea de către autorităţi a unor date privitoare la trecutul său politic i-ar fi încălcat dreptul la viaţă privată (*Ždanoka c. Letoniei*). Constituie date cu caracter personal amprentele digitale, profilurile ADN şi eşantioanele celulare, iar conservarea acestora reprezintă în sine o atingere a vieţii private a persoanelor, astfel că în privinţa lor, asemenea interceptării convorbirilor telefonice, supravegherii secrete şi colectării de informaţii secrete, este necesar să existe reglementări clare, precise şi detaliate care să reglementeze domeniul de aplicaţie a măsurilor de stocare, cu respectarea exigenţelor

R.-M. Călin

privind durata conservării şi utilizării lor, privind accesul terţilor la aceste date, procedurile de urmat pentru a asigura confidenţialitatea, pentru a se opera distrugerea lor şi garanţiile oferite celor în cauză împotriva utilizării abuzive ori arbitrare (*S. şi Marper c. Regatului Unit*) [Bîrsan, 2010, p. 629-630, pct. 68-69; p. 632, pct. 71; Renucci, p. 186, pct. 214].

Curtea a extins aplicarea art. 8 cât priveşte viaţa privată şi la locul de desfăşurare a **activităţilor profesionale** din perspectiva dreptului individului de a forma şi menţine relaţii cu semenii şi cu lumea exterioară, o viaţă privată socială completând viaţa privată personală (*Niemietz c. Germaniei*). O interdicţie largă în exercitarea unei funcţii într-un sector dat aduce atingere dreptului la viaţă privată din perspectiva consecinţelor (*Sidabras şi Dziautas c. Lituaniei*; *Smirnova c. Rusiei*; *Slivenko c. Letoniei*; *Dogan ş.a. Turciei*). Dreptul de a exercita o activitate profesională relevă de viaţa privată în sensul art. 8 câtă vreme restricţiile aplicate vieţii profesionale au repercusiuni asupra modalităţii în care individul îşi construieşte identitatea socială, deoarece majoritatea oamenilor au cele mai multe ocazii de a strânge legăturile cu lumea exterioară la locul de muncă (*Bigaeva c. Greciei*). În cadrul relaţiilor interindividuale de muncă se impune respectarea dreptului la viaţă privată (*X. şi Y. c. Olandei*). Totuşi, o ingerinţă în viaţa privată a unui salariat nu poate fi considerată disproporţionată dacă răspunde unui imperativ de securitate sau pentru a proteja drepturile altora în cadrul întreprinderii, cum este cazul testelor impuse salariaţilor în vederea detectării consumului de alcool sau de droguri (*Madsen c. Danemarcei*; *Wretlund c. Suediei*) [Renucci, p. 188-189, pct. 216]. Viaţa privată socială nu se poate confunda cu înseşi drepturile sociale care au un conţinut diferit în ce priveşte drepturile persoanelor cu handicap [Bîrsan, 2010, p. 639, pct. 83]. Este necesar a se constata că inacţiunile ori acţiunile unui stat în favoarea acestor persoane le-au împiedicat să îşi ducă viaţa în aşa fel încât dreptul lor la dezvoltare personală, de a stabili relaţii cu alţi semeni şi cu lumea exterioară, calitatea vieţii, le-au fost afectate (*Zehnalová şi Zehnal c. Republicii Cehe*; *Marzari c. Italiei*; *Maggiolini c. Italiei*; *Sentges c. Olandei*; *Pentiacova c. Republicii Moldova*; *Mólka c. Poloniei*).

Aspecte ale existenţei individului în varii forme au fost reţinute de Curte în cadrul domeniului dreptului la viaţă privată: dreptul la un stil de viaţă tradiţional pentru o minoritate naţională (*Chapman c. Regatului Unit* în care s-a constatat de către Curtea Europeană că viaţa în caravană face parte integrantă din identitatea ţiganilor, deoarece se înscrie în lunga lor tradiţie, prin urmare măsurile purtând asupra staţionării acestor caravane

nu au consecințe doar asupra dreptului lor la respectarea domiciliului, dar influențează și facultatea acestora de a-și conserva această identitate și de a duce o viață privată și familială conform acestei tradiții), măsuri adoptate în domeniul învățământului (obligația impusă elevilor de a purta uniformă în timpul orelor de clasă nu constituie o ingerință în exercițiul vieții lor private a constatat Curtea în cauza *Stevens c. Regatului Unit*), măsuri adoptate în materie penitenciară (obligarea unui deținut de a purta uniformă pe durata vizitelor medicale în exteriorul instituției penitenciare constituie o ingerință în exercițiul dreptului la viață privată – *T.V. c. Finlandei*; măsurile care aduc atingere vieții private și intimității luate de administrația penitenciară în privința unor deținuți contestatari, justificate de măsurile de ordine ce s-au impus, sunt compatibile cu art. 8 al Convenției, deoarece privesc securitatea publică). În cauza *K.U. c. Finlandei* asupra plângerii reclamantului minor privind imposibilitatea în care s-a găsit tatăl lui de a cere urmărirea persoanei necunoscute care plasase pe internet anunțuri cu caracter sexual ce privea pe minor, deoarece organelor de poliție nu li se permitea de către legislația statului în cauză să solicite furnizorului de acces la internet identificarea autorului cu motivarea apărării confidențialității, Curtea a reținut că asigurarea protecției concrete și efective a dreptului la viață privată a reclamantului impunea adoptarea de către autoritățile statale a unor măsuri adecvate pentru identificarea și urmărirea persoanei care a postat anunțul, iar investigarea acestei fapte nu putea fi paralizată prin invocarea confidențialității comunicațiilor electronice [Bîrsan, 2010, p. 633-634, pct. 73-75].

3. Referințe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului, Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 596 și urm.; Dictionnaire des droits fondamentaux, sous la direction de *D. Chagnollaud, G. Drago*, p. 727 și urm.; *J.-F. Renucci*, Droit européen des droits de l'homme. Contentieux européen, p. 181 și urm.; *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre (dir.)*, Dictionnaire des Droits de l'homme, p. 984-986.

Victimă

Condiție de admisibilitate a cererilor individuale potrivit căreia formularea unei cereri în fața Curții Europene impune ca persoana reclamantă să fie efectiv lezată prin pretinsa încălcare a dreptului din Convenție.

Fr. *victime*
Eng. *victim*

1. Noțiune și reglementare

Art. 34 din Convenție nu creează pentru persoane o *actio popularis* pentru interpretarea Convenției. Această procedură nu permite, în principiu, criticarea in abstracto a unei legi pentru simplul motiv că reclamantul consideră că aduce atingere dispozițiilor Convenției sau că ar leza, prin simpla sa existență, drepturile reclamantului, ci legea trebuie efectiv aplicată în detrimentul reclamantului (*Klass ș.a. c. Germaniei*, §33).

Această condiție impune ca reclamantul să pretindă de o manieră plauzibilă că el însuși este victima directă a încălcării unui drept conferit de Convenție sau de către protocoalele adiționale, încălcare ce rezultă dintr-o acțiune sau o omisiune imputabilă unui stat contractant (*Cornwell c. Regatului Unit*). Temeinicia susținerilor reclamantului este analizată numai după ce Curtea ajunge la concluzia că reclamantul are calitatea de victimă [Bîrsan, 2010, p. 1162]. În cazul în care reclamantul nu poate pretinde calitatea de victimă directă, Curtea va analiza dacă reclamantul se încadrează într-una dintre situațiile de excepție, respectiv cea de victimă potențială sau victimă indirectă.

Noțiunea de victimă este interpretată de către Curte independent de principiile naționale privind interesul procesual și capacitatea procesuală de exercițiu. Existența unei încălcări a dreptului din Convenție este posibilă și în absența prejudiciului. Analiza asupra existenței și întinderii prejudiciului este relevantă numai în contextul art. 41 privind reparația echitabilă (*Sanles Sanles c. Spaniei*).

Dreptul de a formula o cerere individuală în fața Curții garantat de art. 34 din Convenție nu este un drept de proprietate. Acesta nu este nici transferabil ca un drept de proprietate. Independent de normele privind validitatea unor tranzacții din dreptul intern, ar fi contrar scopului Convenției de a proteja drepturi fundamentale și chiar al Curții, având rolul de protector al acestor drepturi, de a permite transferul calității de

reclamant prin simpla voință a părților (*Nassau Verzekering Maatschappij N.V. c. Olandei*, §25).

În ceea ce privește cererile individuale care vizează încălcarea drepturilor procesuale, Curtea a statuat că, în principiu, nu are calitatea de victimă o persoană care nu a fost parte în proces, chiar dacă este acționar sau director executiv al societății parte în proces (*RJ Import Roger Jaeger A.G. și RJ Import București S.A. c. României*, §19).

2. Aplicații

2.1. Victimă potențială

Cu caracter de excepție și numai cu întrunirea anumitor condiții, Curtea admite că un reclamant poate formula o cerere individuală care să privească încălcarea de către o lege națională a unui drept garantat de către Convenție, chiar dacă acel act normativ nu a fost efectiv aplicat cu privire la persoana reclamantului, dacă acesta din urmă trebuie să își modifice comportamentul pentru a nu fi supus urmăririi penale (*Bowman c. Regatului Unit*, §29) sau face parte dintr-o categorie de persoane care riscă să fie direct afectată de acea lege națională (*Open Door and Dublin Well Woman c. Irlandei*, §44).

În materia măsurilor secrete de supraveghere, Curtea a apreciat că, în anumite condiții, o persoană poate pretinde că este victimă al unei încălcări generate de simpla existență a legislației privind măsurile de supraveghere secrete, fără să trebuiască să probeze că astfel de măsuri au fost efectiv aplicate față de ea. Condițiile relevante pentru existența calității de victimă urmează să fie determinate pentru fiecare cauză în parte, în funcție de dreptul pretins încălcat din Convenție, de caracterul secret al măsurilor, precum și de legătura dintre reclamant și acele măsuri (*Klass ș.a. c. Germaniei*, §§34-38). Condițiile avute în vedere de către Curte în ceea ce privește pretinsa încălcare a art. 8 sunt: *(i)* existența la nivel național a unui remediu prin care să poată fi contestat modul de efectuare a măsurilor de supraveghere și *(ii)* probabilitatea ca măsurile de supraveghere să fie aplicate cu privire la reclamant. Atunci când nu există posibilitatea de contestare a măsurilor secrete de supraveghere la nivel național, temerea generală a publicului că măsurile secrete de supraveghere sunt folosite abuziv nu pot fi considerate ca nejustificate (*Kennedy c. Regatului Unit*, §124).

Curtea a analizat pentru prima oară conformitatea unei legislații naționale cu dispozițiile Convenției în cauza *Referitoarea la anumite aspecte*

ce ţin de regimul lingvistic al învăţământului belgian. La originea cauzei s-au aflat cererile formulate de mai mulţi părinţi de origine francofonă, în nume propriu dar şi în numele copiilor lor, şi care doreau ca aceştia din urmă să urmeze cursurile şcolare în limba franceză. Curtea a analizat în această cauză conformitatea cu dispoziţiile Convenţiei a unei legi naţionale care se opunea ca în anumite regiuni declarate ca uni-lingvistice să fie create sau subvenţionate şcoli care să nu fie conforme cu cerinţele lingvistice ale acelei zone.

Curtea a apreciat că reclamantul **are calitatea de victimă potenţială** în următoarele situaţii:

(i) reclamantele, surori, având amândouă vârste înaintate, au arătat că deţin în coproprietate mai multe imobile, iar în cazul în care una dintre ele ar deceda, sora supravieţuitoare ar trebui să plătească o taxă succesorală pe care un soţ supravieţuitor sau un partener supravieţuitor nu ar fi trebuit să o plătească, aspect ce ar constitui o ingerinţă faţă de prevederile art. 14 coroborat cu art. 1 din Protocolul nr. 1 din Convenţie (*Burden c. Regatului Unit*, §35);

(ii) reclamanta, femeie însărcinată la momentul formulării cererii, a susţinut că legislaţia ambiguă cu privire la naşterea la domiciliu descuraja cadrele medicale să îi acorde asistenţă specializată pentru a naşte copilul la domiciliu, ceea ce ar echivala cu încălcarea art. 8 din Convenţie. Curtea a statuat că simplul fapt că reclamanta era însărcinată la momentul respectiv şi dorea să nască la domiciliu îi conferă acesteia calitatea de victimă, fără existenţa unei măsuri de aplicare individuale a respectivei legislaţii (*Ternovszky c. Ungariei*, §21);

(iii) reclamantul, profesor de istorie, a publicat o serie de lucrări controversate privind acţiunile din 1915 ale guvernului turc în Armenia. Acesta a susţinut că existenţa infracţiunii de denigrare publică a statului turc ar duce la îngrădirea dreptului la liberă exprimare garantat de către art. 10 din Convenţie. Deşi a fost dispusă o soluţie de neîncepere a urmăririi penale faţă de reclamant, Curtea a reţinut că acesta are în continuare calitatea de victimă, având în vedere că aparţine unui grup de persoane care riscă să fie supuse şi pe viitor unor noi investigaţii sau urmăriri penale întemeiate pe dispoziţia criticată mai ales având în vedere datele statistice privind condamnările care au fost pronunţate în cazuri similare dar şi jurisprudenţa Curţii de Casaţie care a statuat că infracţiunea respectivă se referă la orice opinie publică care ar critica varianta oficială privind evenimentele din Armenia (*Altug Taner Akcam c. Turciei*, §§69-84);

(iv) reclamantul a criticat legislaţia naţională care condiţiona confirmarea mandatului de parlamentar de iniţierea procedurilor de renunţare la cetăţenia dublă. Chiar dacă reclamantul a obţinut confirmarea mandatului de parlamentar, această confirmare a avut loc numai după ce reclamantul a iniţiat procedurile de renunţare la cetăţenia română. De asemenea, Curtea a notat influenţa negativă pe care acest aspect l-a avut asupra campaniei sale electorale (*Tănase c. Republicii Moldova*, §§108-109);

(v) atunci când o lege naţională care pedepsea actele homosexuale era probabil să fie aplicată unei categorii de persoane de care aparţinea şi reclamantul (*Dudgeon c. Regatului Unit*, §39);

(vi) atunci când extrădarea sau expulzarea a fost deja hotărâtă, dar măsura încă nu a fost executată, iar punerea în aplicare a măsurii ar expune persoana în cauză unui tratament contrar art. 3 din Convenţie în statul destinatar (*Soering c. Regatului Unit*, §111; *Cruz Varas ş.a. c. Suediei*, §70), unei privări de libertate arbitrare sau unei flagrante denegări de dreptate în statul destinatar (*Othman Abu Qatada c. Regatului Unit*, §§231-233), sau ar fi dus la încălcarea dreptului la respectarea vieţii private sau de familie (*Shakurov c. Rusiei*, §194; *King c. Regatului Unit*, §29).

Curtea a constat **că nu există calitatea de victimă potenţială** în următoarele situaţii:

(i) reclamanţii au susţinut că folosirea organismelor modificate genetic are consecinţe dăunătoare asupra mediului şi asupra sănătăţii persoanelor, fără însă a proba că trăiesc în apropierea unor astfel de culturi sau că ar deţine o cultură direct afectată de folosirea organismelor modificate genetic (*Caron ş.a. c. Franţei*);

(ii) adoptarea unui raport de anchetă parlamentară privind sectele religioase, care nu are niciun efect juridic şi nu poate fundamenta începerea urmăririi penale sau a unei anchete administrative împotriva membrilor federaţiei (*Federaţia Creştină a Martorilor lui Iehova din Franţa c. Franţei*);

(iii) adoptarea unei dispoziţii constituţionale prin care se interzicea construirea moscheilor cu minarete, dispoziţie care nu era însoţită de nicio sancţiune penală, iar reclamantul neputând proba că urmează în viitor să construiască o moschee cu minaret (*Ouardiri c. Elveţiei*).

2.2. Victimă indirectă

În cazul în care reclamantul nu este el însuşi victima directă, el poate totuşi formula sau continua o cerere individuală în faţa Curţii, dacă există o victimă directă care poate pretinde existenţa unei încălcări a Convenţiei

şi există o legătură suficient de caracterizată între reclamant şi victima directă [Bîrsan, 2010, p. 1171].

Curtea analizează, în majoritatea cazurilor, calitatea de victimă indirectă atunci când victima directă a decedat, iar alte persoane doresc fie formularea unei cereri individuale, fie continuarea procedurilor iniţiate de către victima directă.

Curtea analizează calitatea de victimă indirectă în raport cu dreptul pretins încălcat prin cererea individuală. De asemenea, Curtea are în vedere dacă victima directă a decedat înainte de formularea cererii individuale sau a decedat pe parcursul procedurii (*Malhous c. Republicii Cehe*).

Curtea a statuat că în cazul cererilor individuale privind încălcarea art. 2 din Convenţie, rudele apropiate ale victimei directe care a decedat în urma circumstanţelor care formează obiectul sesizării Curţii, pot formula o cerere individuală în nume propriu. Această concluzie nu este însă valabilă pentru cereri individuale vizând încălcarea altor articole din Convenţie, formulate de către rudele apropiate în ipoteza în care victima directă a decedat anterior sesizării Curţii (*Fairfield ş.a. c. Regatului Unit*).

Atunci când victima directă a decedat *înainte* de formularea cererii iar dreptul pretins încălcat este altul decât cel prevăzut de art. 2 din Convenţie, Curtea nu a acordat, în general, posibilitatea de a formula o cerere individuală unei alte persoane, decât dacă persoana respectivă a putut demonstra un interes propriu (*Nassau Verzekering Maatschappij N.V. c. Olandei*, §§19-20). Cu toate acestea, cu precădere în cauze privind încălcarea art. 6 din Convenţie, Curtea a luat în considerare şi interesul general, pe lângă interesul individual al reclamanţilor (*Micallef c. Maltei*, §50; *Marie-Louise Loyen ş.a. c. Franţei*, §29).

În situaţiile în care victima directă a decedat *după* ce a formulat cererea individuală, Curtea a recunoscut moştenitorilor victimei directe dreptul de a continua procedura în faţa Curţii, dacă au probat existenţa unui interes material sau un interes moral, acesta din urmă putând fi reprezentat de dorinţa ca justiţia să fie înfăptuită chiar şi după decesul victimei directe (*Malhous c. Republicii Cehe*; *I.D. c. României*, §17).

Chiar şi în absenţa unor succesori în drepturile victimei directe decedate pe parcursul procedurii, Curtea a apreciat că, în unele situaţii excepţionale, trebuie să continue examinarea cererii dacă aceasta priveşte o problemă de interes general – tratamentul cuplurilor homosexuale privind moştenirea drepturilor rezultate dintr-un contract de închiriere – care nu interesează numai statul pârât, ci şi alte state semnatare ale Convenţiei (*Karner c. Austriei*, §27).

Curtea a apreciat că reclamantul **are calitatea de victimă indirectă** în următoarele situații:

(i) în cazul încălcărilor art. 2 privind dreptul la viață, problema de a ști dacă reclamantul este moștenitor legal al persoanei decedate nu prezintă relevanță. Curtea a recunoscut posibilitatea părinților, fratelui, nepotului sau concubinei victimei directe de a formula o cerere individuală privind circumstanțele decesului victimei directe (*Velikova c. Bulgariei*);

(ii) cererea individuală privind încălcarea art. 2 din Convenție a fost formulată de nepotului victimei directe, chiar dacă existau alte rude de grad mai apropiat care nu au formulat o cerere individuală (*Yaşa c. Turciei*, §88);

(iii) în cauzele privind durata procedurii naționale, moștenitorii pot continua cererea individuală formulată anterior de către reclamanții decedați în cursul procedurii (*Trojańczyk c. Poloniei*);

(iv) soția reclamantului decedat poate continua procedura în fața Curții în care se solicită constarea încălcării dreptului la libertatea de exprimare a reclamantul prin condamnarea penală a acestuia (*Dalban c. României*, §§38-39).

Curtea a constat **că nu există calitatea de victimă indirectă** în următoarele situații:

(i) cererea de continuare a procedurii formulată de către legatarul cu titlu particular al victimei directe, în condițiile în care legatarul nu a dobândit niciun drept cu privire la terenul care făcea obiectul cererii individuale (*Gavrileanu c. României*);

(ii) solicitarea de a continua procedura formulată de către o rudă apropiată în acele situații în care drepturile invocate de către victima directă sunt eminamente personale și netransferabile, respectiv dreptul de a nu fi discriminat prin modul de calcul al vechimii în magistratură (*Moisa c. României*).

2.3. Pierderea calității de victimă

Reclamantul trebuie să își poată dovedi calitatea de victimă pe tot parcursul procedurii, nefiind suficient ca acesta să dețină această calitate numai la momentul formulării cererii (*Bourdov c. Rusiei*, §30).

O măsură sau o decizie favorabilă reclamantului nu este în principiu suficientă pentru ca acesta să piardă calitatea de victimă, decât dacă autoritățile naționale au recunoscut încălcarea dreptului garantat de Convenție, în mod explicit sau în substanță, și apoi au reparat prejudiciul cauzat prin încălcarea Convenției (*Amuur c. Franței*, §36).

O decizie judiciară nedefinitivă prin care situaţia reclamantului este ameliorată, prin retrocedarea unei părţi din dreptul său de proprietate nu atrage pierderea calităţii de victimă. De asemenea, o eventuală reparare a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la proprietate nu duce la pierderea calităţii de victimă în ceea ce priveşte încălcarea dreptului la un proces echitabil (*Brumărescu c. României*, §50).

Anularea unei interdicţii de traversare a graniţei care a durat aproximativ 8 ani, nu poate echivala cu recunoaşterea, chiar şi implicită, a încălcării dreptului la viaţă privată şi de familie garantat de art. 8 din Convenţie (*Nada c. Elveţiei*, §129).

În ceea ce priveşte încălcările art. 6 din Convenţie, simpla redeschidere a procedurii naţionale nu este, prin ea însăşi, suficientă pentru a fi considerată o reparaţie suficientă, astfel încât reclamantul să fie privat de calitatea de victimă (*Sakhnovskiy c. Rusiei*, §83).

În situaţia în care reclamantul a fost privat de libertate pentru o perioadă de 6 ani de zile în temeiul unei sentinţe pronunţată de către o instanţă necompetentă, nu pierde calitatea de victimă prin casarea sentinţei de către instanţa de control judiciar, având în vedere că reclamantul nu a primit nicio despăgubire şi nu i-a fost oferit vreun alt remediu adecvat şi suficient. Computarea perioadei executate în temeiul sentinţei desfiinţate nu a constituit o recunoaştere şi o reparare a încălcării art. 5 din Convenţie (*Yefimenko c. Rusiei*, §98).

În cazul încălcării art. 13 raportat la art. 8 din Convenţie, prin expulzarea reclamantului, acordarea ulterioară a unui permis de şedere nu constituie un remediu suficient pentru a duce la pierderea calităţii de victimă (*De Souza Ribeiro c. Franţei*, §99).

Cu privire la încălcarea dreptului la viaţă privată prin interceptarea convorbirilor reclamantului, ca urmare a acţiunii în pretenţii introdusă împotriva Serviciului Român de Informaţii, reclamantul a obţinut recunoaşterea caracterului ilegal al interceptărilor convorbirilor telefonice şi repararea prejudiciului moral. Mai mult, suma acordată cu titlu de prejudiciul moral, respectiv 50.000 lei, apare ca fiind superioară celei care este în general acordată de către Curte în cauza similare privind România. Prin urmare, Curtea a considerat că prin intermediul acţiunii de daune-interese, autorităţile naţionale au recunoscut încălcarea art. 8 din Convenţie şi au reparat prejudiciul suferit de către reclamant într-o modalitate corespunzătoare şi suficientă (*Patriciu c. României*, §86).

3. Referințe bibliografice

Specifice: *D. Fiorina*, Présomption légale et privation de propriété, Recueil Dalloz, 1996, p. 329; *C. Demunck*, Qualité à agir: précisions sur la notion de victime, Dalloz actualité, 1 juillet 2011.

Generale: *C. Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 1162-1198.

Surse online: (35)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Xenofobie

Frica sau ura faţă de străini şi de necunoscuţi.

Fr. *xénophobie*
Eng. *xenophobia*

1. Noţiune

Noţiunea de *xenofobie* îşi are etimologia în limba greacă (de la *ξενοφοβια*, însemnând „frica de străin") şi reprezintă frica sau ura faţă de străini şi de necunoscuţi. Diferenţa dintre *xenofobie* şi *rasism* constă în aceea că în cazul celei din urmă se manifestă convingerea că persoanele sunt inegale (străinii sunt socotiţi inferiori sau superiori), în timp ce xenofobia presupune o teamă faţă de străini, posibil manifestată fără convingerea inegalităţii între popoare.

2. Reglementări internaţionale în materie

Art. 14 din Convenţie; art. 2 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului; art. 2 din Pactul internaţional ONU cu privire la drepturile civile şi politice; art. 1 din Convenţia Internaţională pentru Eliminarea tuturor Formelor de Discriminări Rasiale adoptată de Adunarea Generală a Naţiunilor Unite la 21.12.1965; Directiva 2000/43/EC din 29.06.2000 pentru implementarea principiului egalităţii de tratament a persoanelor, indiferent de originea rasială sau etnică.

3. Aplicabilitate

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a identificat mai multe forme de exprimare care au a fi considerate ofensatoare şi contrare Convenţiei, printre care rasismul, xenofobia, antisemitismul, naţionalismul agresiv şi discriminarea minorităţilor şi a imigranţilor [a se vedea Recomandarea nr. R 97 (20) a Comitetului de Miniştri al Consiliului Europei].

Este foarte dificil de demarcat limita între o veritabilă şi serioasă incitare la extremism şi dreptul fiecărei persoane la exprimarea opiniei în mod liber, într-un mod de natură a vexa, şoca sau deranja pe cineva (*Handyside c. Regatului Unit*). Deoarece nu există o definiţie a „discursului urii" (*hate speech*), în jurisprudenţa Curţii au fost stabilite mai multe criterii care să permită o concluzie în acest sens, astfel încât să fie

exclusă o faptă de la protecţia recunoscută *libertăţii de exprimare* (art. 10 din Convenţie) şi *libertăţii de întrunire şi asociere.*

Astfel, au fost avute în vedere două dispoziţii ale Convenţiei:

- **art. 17** (interzicerea abuzului de drept), atunci când afirmaţiile converg către un discurs al urii şi neagă valorile fundamentale ale Convenţiei;

- **parag. 2 al art. 10 şi art. 11** din Convenţie, atunci când discursul nu este de natură a nega valorile fundamentale, dar îndeamnă la ură.

Curtea a statuat că „abuzul de libertatea de exprimare este incompatibil cu democraţia şi drepturile omului şi încalcă drepturile altor persoane" (*Witzsch c. Germaniei*).

În ceea ce priveşte sarcina probei, analizând din perspectiva art. 14 din Convenţie plângerea privind discriminarea unor copii de etnie romă prin plasamentul în şcoli speciale, Curtea a reţinut că Directiva 97/80 şi Directiva 2000/43 stipulează că persoanele care se consideră nedreptăţite prin nerespectarea principiului egalităţii de tratament pot dovedi în faţa autorităţilor naţionale prin orice mijloace, inclusiv evidenţe statistice, împrejurările de fapt din care se poate deduce că a existat o discriminare (*D.H. c. Republicii Cehe*).

Curtea a recunoscut importanţa statisticilor oficiale în cauze precum *Hoogendijk c. Olandei* sau *Zarb Adami c. Maltei.* Atunci când un reclamant invocă o discriminare indirectă şi dovedeşte existenţa unei prezumţii rezonabile că efectul unei măsuri sau al unei practici este discriminatoriu, sarcina probei revine statului membru, care trebuie să probeze că diferenţa de tratament nu este discriminatorie (*mutatis mutandis*, *Nachova ş.a. c. Bulgariei*, §157).

Deseori, Curtea a avut în vedere rapoartele cu privire la statele membre întocmite de Comisia Europeană împotriva Rasismului şi a Intoleranţei (ECRI), ce reprezintă un organism din cadrul Consiliului Europei [Statutul a fost adoptat de Comitetul de Miniştri în data de 13.06.2002 prin Rezoluţia (2002)8] şi are ca scop combaterea rasismului, a discriminării rasiale, xenofobiei, antisemitismului şi intoleranţei în Europa, din perspectiva obligaţiei de a proteja drepturile omului, în lumina Convenţiei Europene a Drepturilor Omului, a protocoalelor adiţionale şi a jurisprudenţei Curţii Europene, cu obiective precum:

- revizuirea legislaţiei statelor membre, a politicilor publice şi a măsurilor luate în combaterea rasismului, a xenofobiei, antisemitismului şi intoleranţei;

- formularea de propuneri privind acţiuni la nivel local, naţional sau european;

- formularea unor recomandări de politici publice către statele membre.

În jurisprudenţa sa Curtea şi-a întemeiat concluziile şi pe documente întocmite de Centrul pentru Monitorizarea Rasismului şi a Xenofobiei (EUMC), înfiinţat prin Decizia Consiliului Europei nr. 1035/97 din 2.06.1997, care are ca scop studierea modului în care se manifestă rasismul, xenofobia şi antisemitismul, a cauzelor şi efectelor acestor fenomene, prin colectarea informaţiilor comunicate de centrele de cercetare, de statele membre, de instituţiile europene, dar şi de către organizaţiile non-guvernamentale (*D.H. c. Republicii Cehe*).

În raport cu dreptul la liberă exprimare, Curtea a reţinut că sloganurile unui membru al Parlamentului, folosite într-o campanie electorală, au fost de natură a stârni sentimente de neîncredere, respingere sau chiar ură faţă de străini, iar condamnarea acestuia la muncă în folosul comunităţii şi interzicerea exercitării funcţiei timp de 10 ani era justificată de interesul apărării ordinii publice şi al protejării drepturilor altora, respectiv ale membrilor comunităţii imigranţilor, nefiind încălcat art. 10 din Convenţie (*Féret c. Belgiei*).

Într-o altă cauză, Curtea a reţinut că art. 17 din Convenţie (Interzicerea abuzului de drept) se opune acordării protecţiei libertăţii de exprimare persoanelor care fac parte dintr-un partid politic al cărui scop este de a îndepărta de pe teritoriul unui stat toate persoanele de culoare, indiferent de naţionalitatea acestora, durata reşedinţei, legăturile familiale sau orice alte considerente de ordin social, economic, umanitar sau de altă natură. De asemenea, art. 4 din Protocolul nr. 4 Adiţional la Convenţie interzice expulzarea colectivă a străinilor, iar împrejurarea că un stat nu a aderat la acesta nu permite încurajarea declaraţiilor xenofobe ale cetăţenilor săi (*Glimmerveen şi Hagenbeek c. Olandei*).

Totuşi, Curtea a făcut o distincţie clară între situaţia persoanelor care fac afirmaţii rasiste sau xenofobe (un grup de tineri care dau declaraţii împotriva imigranţilor şi a grupurilor etnice dintr-un stat) şi cea a jurnaliştilor care expun, analizează şi explică un astfel de fenomen social, considerând că aceştia din urmă au acţionat cu scopul de a informa publicul, iar nu de a propaga o ideologie rasistă (*Jersild c. Danemarcei*).

Comisia Europeană a statuat că discriminarea pe motive de rasă ar putea, în anumite circumstanţe, să constituie un tratament degradant în sensul art. 3 din Convenţie (*East African Asians c. Regatului Unit*).

4. Referințe bibliografice

Generale: *C. Bîrsan,* Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, p. 808 și urm., 1001 și urm.; *J.-F. Renucci,* Tratat de drept european al drepturilor omului, p. 150-178, 762-763; *D. Bogdan, M. Selegean,* Drepturi și Libertăți fundamentale în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, p. 488 și urm.; *J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre,* Dictionnaire des Droits de l'Homme, p. 825-829.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Referinţe bibliografice

I. Generale

Andriantsimbazovina, J., Gaudin, H., Marguénaud, J.-P., Rials, S., Sudre, F. (dir.), Dictionnaire des Droits de l'homme, PUF, coll. «Quadrige/Dicos Poche», Paris, 2008

Andriantsimbazovina, J., Gaudin, H., Marguénaud, J.-P., Rials, S., Sudre, F., Dictionnaire des Droits de l'Homme, Presses Universitaires de France, 2012

Beleiu, Gh., Drept civil român, Casa de editură şi presă „Şansa" SRL, Bucureşti, 1998

Bîrsan, C., Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, vol. I: Drepturi şi libertăţi, Ed. All Beck, Bucureşti, 2005

Bîrsan, C., Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, vol. II: Procedura în faţa Curţii. Executarea hotărârilor, Ed. All Beck, Bucureşti, 2006

Bîrsan, C., Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. a 2-a, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2010

Bîrsan, C., Gaiţă, M., Pivniceru, M.M., Drepturi reale, Ed. Institutul European, Iaşi, 1997

Bogdan, D., Procesul civil echitabil în jurisprudenţa CEDO, vol. II: Echitatea stricto-sensu, Bucureşti, 2011

Bogdan, D., Selegean, M., Drepturi şi libertăţi fundamentale în jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului, Ed. All Beck, Bucureşti, 2005

Bosly, H.D., Vandermeersch, D., Droit de la procédure pénale, 4e éd., La Charte, 2005

Chagnollaud, D., Drago, G., Dictionnaire des droits fondamentaux, Dalloz-Sirey (Dictionnaires Dalloz), mai 2010 (rééd. poche)

Chiriţă, R., Convenţia europeană a drepturilor omului, Comentarii şi explicaţii, vol. II, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2007

Chiriţă, R., Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentarii şi explicaţii, vol. I, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2007

Chiriţă, R., Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentarii şi explicaţii, ed. a 2-a, Ed. CH. Beck, 2008

BCU CLUJ UNIVERSITY LIBRARY

Chiriţă, R., Dreptul la un proces echitabil, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2008

Conçado Trindade, A.A., The Access of Individuals to International Justice, Oxford University Press, 2011

Corlăţean, T., Executarea Hotărârilor Curţii Europene a Drepturilor Omului, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2012

Corlăţean, T., Protecţia europeană şi internaţională a drepturilor omului, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2012

Costas, P., The relationship between the domestic implementation of the European Convention on Human Rights and the ongoing reforms of the European Court of Human Rights, Intersentia, Antwerp, Oxford, Poland, 2010

Craig, P., De Búrca, G., EU Law. Text, Cases, and Materials, 5th ed., Oxford University Press, 2011

De Frouville, O., L'intangibilité des droits de l'homme en droit international, A. Pedone, Paris, 2004

Delzangles, B., Activisme et autolimitation de la Cour europenne des droits de l'homme, L.G.D.J., 2009

Dictionnaire des droits fondamentaux – sous la direction de *Chagnollaud, D., Drago, G.*, Dalloz, 2010, Paris

Dutertre, G., Extraits clés de jurisprudence, Éd. du Conseil de L'Europe, 2003

Eide, A., Rosas, A., Economic, Social and Cultural Rights: a Universal Challenge, Martinus Nijhoff, 2001

Ergec, R., Protection europeenne et internationale des droits de l'homme, ed. a 2-a revizuită, Éd. Bruylant, 2006

Filipaş, A., Drept penal român. Partea specială, Ed. Universul Juridic, Bucureşti 2008

Frias, A.S., Counter-terrorism and human rights in the case law of the European Court of Human Rights, Council of Europe Publishing, 2012.

Guinchard, S., Buisson, J., La procédure pénale, 3e éd., Éd. LexisNexis S.A., 2005

Harris, D., O'Boyle, M., Warbrick, C. (coord.), Law of the European Convention on Human Rights, 2nd ed., Oxford University Press, 2009

Harris, D.J., O'Boyle, M., Bates, E.P., Buckley, C.M., Law of the European Convention on Human Rights, 2nd ed., Oxford University Press, 2009

Jacobs, F.G., White, R., Ovey, C., The European Convention on Human Rights, 5th ed., Oxford University Press, 2010

Jonathan, G.C., La Convention europeenne des droits de l'homme, Ed. Economica, 1989

Kuty, F., Justice pénale et procès équitable, vol. I, Ed. Larcier, Bruxelles, 2006

Kuty, F., Justice pénale et procès équitable, vol. II, Éd. Larcier, Bruxelles, 2006

Lasagabaster Herrarte, I. (dir.), Convenio europeo de derechos humanos: comentario sistematico, Thomson/Civitas, Madrid, 2004

Leach, P., Taking a case to the European Court of Human Rights, 3rd ed., Oxford University Press, New York, 2011

Merrills, J.G., Robertson, A.H., Human Rights in Europe, 4th ed., Manchester University Press, 2001.

Mowbray, A., Cases, materials and Commentary on the European Convention on Human Rights, 3th ed., Oxford University Press, 2012

Năstase, A., Drepturile omului, religie a sfârşitului de secol, R.A. „Monitorul oficial", Bucureşti, 1992

Partek, J., Droits des institutions de l'Union européenne, 3e éd., Presses Universitaires de France, Paris, 2011

Pătulea, V., Proces echitabil. Jurisprudenţa comentată a Curţii Europene a Drepturilor Omului, Institutul Român pentru Drepturile Omului, Bucureşti, 2007

Pettiti, L.E., Decaux E., Imbert, P.-H. (dir.), La Convention Européenne des droits de l'homme. Commentaire article par article, 2e éd., Ed. Economica, Paris, 1999

Popovic, D., Protecting property in European humna rights law, Eleven International Publishing, 2009

Popovic, D., The emergence of the European human rights law, Eleven International Publishing, 2011

Pradel, J., Manuel de procédure pénale, 12e éd., Éd. Cujas, Paris, 2004

Reid, K., A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights, 4th ed., Ed. Sweet&Maxwell, Londra, 2011

Renucci, J.-F., Droit européen des droits de l'homme. Contentieux européen, 4e éd., L.G.D.J., Paris, 2010

Renucci, J.-F., Droit européen des droits de l'homme, 3e éd., L.G.D.J., Paris, 2002

Renucci, J.-F., Droit européen des droits de l'homme, 4e éd., L.G.D.J., Paris, 2010

BCU CLUJ UNIVERSITY LIBRARY

Renucci, J.-F., Tratat de drept european al drepturilor omului, trad. în lb. română de Cătălina Constantin, Elena Bodea şi Annelise Popa, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2009

Scheinin, M., Economic and Social Rights as Legal Rights, texte publicate în lucrarea *Economic, Social and Cultural rights; a Textbook*, ed. a 2-a, Marticus Nijhoff Publishers, 2001

Selejan-Guţan, B., Protecţia europeană a drepturilor omului, ed. a 4-a, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2011

Selejan-Guţan, B., Protecţia europeană a drepturilor omului, Ed. All Beck, Bucureşti, 2004

Steiner, H.J., Alston, P., Goodman, R., International Human Rights in context. Law, Politics, Morals, 2nd ed., Oxford University Press, 2000

Sudre, F., Andriantsimbazovia, J., Gaudin, H., Marguenaud, J.P., Rials, S., Dictionnaire des Droits de l'homme, Éd Quadrige Puf, 2012

Sudre, F., Dreptul european şi internaţional al drepturilor omului, Ed. Polirom, Iaşi, 2006

Sudre, F., Droit européen et international des droits de l'homme, 7e éd., PUF, Paris, 1989

Sudre, F., Droit européen et international des droits de l'homme, 7e éd., Presse Universitaire de France, 2005

Sudre, F., Droit européen et international des droits de l'homme, 8e éd. revue et augmentée, Presses Universitaires de France, Paris, 2006

Sudre, F., Droit européen et international des droits de l'homme, 11e éd., Presses Universitaires de France, 2012

Sudre, F., Marguenaud, J.P., Andriantsimbazovina, J., Gouttenoire, A., Levinet, M., Les grands arrêts de la Cour Européenne des Droits de l'Homme, 5e éd., Presse Universitaire de France, PUF, 2009

Sudre, F., Marguénaud, J.P., Andriantsimbazovina, J., Gouttenoire, A., Levinet, M., avec la collaboration de *Gonzales, G.*, Les grands arrêts de la Cour européene des Droits de l'Homme, 6e éd., Presses Universitaires de France, 2011

Tăbârcă, M., Excepţiile procesuale în procesul civil, ed. a 2-a, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2006

Udroiu, M., Predescu, O., Protecţia europeană a drepturilor omului şi procesul penal român, Ed. C.H. Beck, 2008

White, R.C.A., Ovey, C., The European Convention on Human Rights, 3rd ed., Oxford University Press, New York, 2002

White, R.C.A., Ovey, C., The European Convention on human rights, 4th ed., Oxford University Press, Londra, 2006

White, R.C.A., Ovey, C., The European Convention on Human Rights, 5th ed., Oxford University Press, New York, 2010

II. Surse online[1]

(1) Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei Recomandarea 1516 (2001) din 22 mai 2001 (*http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileID=9300&Language=fr*)

(2) Avis préliminaire de la Cour établi en vue de la Conférence de Brighton, p. 3-4 (*http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/8754C001-994B-4987-A48A-5E4D59E8F226/0/2012_Avis_Cour_Conférence_de_Brighton_1820_avril_2012_FR.pdf*)

(3) Bioethics and the Case-law of the Court, Council of Europe/ European Court of Human Rights, 2012 (*http://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and_documents/Bioethics_and_caselaw_Court_EN.pdf*).

(4) *C. Vladescu*, Abuzul de drept în reglementarea Noului Cod civil (*www.juridice.ro*)

(5) Carta Națiunilor Unite (*http://www.onuinfo.ro/documente_fundamentale/carta_natiunilor_unite/*), accesat la 22.07.2013

(6) Centrul de informare ONU pentru România (*http://www.onuinfo.ro/*), accesat la 22.07.2013

(7) Code de procédure pénale – Appendice – Droits de l'homme – Convention européenne de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales – Art. 5 (*http://www.dalloz.fr/*)

(8) Codul de bune practici în materie electorală, adoptat de Comisia de la Veneția în cadrul celei de-a 52-a sesiuni, Veneția, 18-19.10.2002 (*http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD(2002)023rev.aspx*)

(9) Comisia de la Veneția „Linii directoare referitoare la interzicerea și dizolvarea partidelor politice" (*http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-INF%281999%29015-e*)

(10) Comisia de la Veneția „Linii directoare și raport privind finanțarea partidelor politice" (*http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-INF%282001%29008-E.aspx*)

(11) Comité Directeur pour les Droits de l'Homme. Projet de Protocole no 15 à la Convention (*http://www.coe.int/t/dghl/standard*

[1] Referințele bibliografice online indică numărul corespunzător al acestora în cadrul lucrării.

setting/cddh/CDDH-DOCUMENTS/CDDH(2012)R76_Addendum%20 III_FR.pdf)

(12) Comité Directeur pour les Droits de l'Homme. Projet de Protocole no 16 à la Convention (*http://www.coe.int/t/dghl/standard setting/cddh/CDDH-DOCUMENTS/CDDH(2012)R76_Addendum%20 V_FR.pdf*)

(13) Comité Directeur pour les Droits de l'Homme. Projet de Protocole no. 16 à la Convention (*http://www.coe.int/t/dghl/standard setting/cddh/CDDH-DOCUMENTS/CDDH(2013)R77_Addendum%20I_ fr.pdf*)

(14) Comité Directeur pour les Droits de l'Homme. Rapport d'activite. Garantir l'efficacité à long terme du système de contrôle de la Convention européenne des droits de l'homme, 2009, p. 105-108 (*http://www. coe.int/t/dghl/standardsetting/cddh/Interim_Activity_Reports/CDDH_2009 _007%20Addendum%20I%20document%20combin%C3%A9%20_avis%2 0final%20et%20rapport%20d'activit%C3%A9%20GDR.pdf*)

(15) Comité Directeur pour les Droits de l'Homme. Rapport explicatif du Protocole no 16 à la Convention (*http://www.coe.int/t/dghl/standard setting/cddh/CDDH-DOCUMENTS/CDDH(2013)R77_Addendum%20II_ fr.pdf*)

(16) Comité Directeur pour les Droits de l'Homme. *Rapport, 73 réunion, Strasbourg, 6-9 décembre 2011*. Annexe VII. Reponse collective du CDDH sur les notes du jurisconsulte de la cour sur le principe de subsidiarite et sur la clarte et la coherence de la jurisprudence de la cour (*http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cddh/Meeting%20reports%20c ommittee/73_fr.pdf*)

(17) Conférence à haut niveau sur l'avenir de la Cour européenne des droits de l'homme. Déclaration d'Izmir (*http://www.echr.coe.int/NR/ rdonlyres/1F173E1F-C1AA-45E2-923E-D354DF3F559C/0/20110428_ Declaration_Izmir_fr.pdf*)

(18) Conférence de haut niveau sur l'avenir de la Cour européenne des droits de l'homme. Déclaration d'Interlaken (*http://www.eda.admin.ch/ etc/medialib/downloads/edazen/topics/europa/euroc.Par.0132.File.tmp/fi nal_fr.pdf*)

(19) Conférence sur l'avenir de la Cour européenne des droits de l'homme. Déclaration de Brighton (*http://www.echr.coe.int/NR/ rdonlyres/ 87D6CEA5-1A40-4048-8750-66BF18E8EF88/0/FRA_20120418_ BRIGHTON_DECLARATION_FINALE.pdf*)

(20) Conférence sur l'avenir de la Cour européenne des droits de l'homme. Déclaration de Brighton (*http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/87D6CEA5-1A40-4048-8750-66BF18E8EF88/0/FRA_20120418_BRIGHTON_DECLARATION_FINALE.pdf*)

(21) Consiliul Europei, documente relevante (*http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/default_FR.asp*)

(22) Convenţia europeană asupra televiziunii transfrontaliere (*http://conventions.coe.int/treaty/fr/Treaties/Html/132.htm*)

(23) CPT pe scurt (*http://www.cpt.coe.int/lang/rom/rom-leaflet.pdf*)

(24) Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Note d'information – Déclarations unilatérales (*www.echr.coe.int*)

(25) Decizia nr. CM/Del/Dec(2013)1164/29 din 4.03.2013, adoptată de Comitetul Miniştrilor la cea de a 1164-a reuniune, în format Drepturile Omului (*https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2039813&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383*)

(26) Declaraţia de la Brighton (*http://www.echr.coe.int/Documents/2012_Brighton_FinalDeclaration_FRA.pdf*)

(27) Declaraţia de la Interlaken (*http://www.echr.coe.int/Documents/2010_Interlaken_FinalDeclaration_FRA.pdf*)

(28) Declaraţia de la Izmir (*http://www.echr.coe.int/Documents/2011_Izmir_FinalDeclaration_FRA.pdf*)

(29) Directiva 2010/13/UE a Parlamentului European şi a Consiliului din 10.03.2010 privind coordonarea anumitor dispoziţii stabilite prin acte cu putere de lege sau acte administrative în cadrul statelor membre cu privire la furnizarea de servicii mass-media audiovizuale [Directiva serviciilor mass-media audiovizuale, versiune codificată (*http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:095:0001:0024:RO:PDF*)

(30) Fiche thématique – Droit à des élections libres (*http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Free_elections_FRA.pdf*);

(31) Fiche thématique – Droit de vote des détenus (*http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Prisoners_vote_FRA.pdf*)

(32) Fiche thématique – Les arrêts pilotes (*http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/FE2347B2-E43E-48F9-B22A-1BD654F1A986/0/FICHES_Arrets_pilotes_FR.pdf*)

(33) Fiche thématique „Juridiction extraterritoriale des États parties à la CEDH" (*http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D34FA717-6018-44F6BC261274E401982E/0/ FICHES_Juridiction_extraterritoriale_FR.pdf*)

(34) Fișă tematică – expulzări și extrădări (*http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Expulsions_Extraditions_ENG.pdf*)

(35) Ghid practic cu privire la admisibilitate (*http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/BFEAA6AD-9C89-4655-BF0E-4E027463BAC4/0/RON_Guide_pratique.pdf*); (*http://echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_RON.pdf*)

(36) Guide on Article 5: Right to liberty and security (*http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_ENG.pdf*)

(37) Habeas Corpus Act 1679 (*http://www.constitution.org/eng/habcorpa.htm*)

(38) International Criminal Court (*http://www.icc-cpi.int/EN_Menus/ICC/Pages/default.aspx*), accesat la 22.07.2013

(39) *K. Harrison, A. Tamony*, Death Row Phenomenon, Death Row Syndrome and their Affect on Capital Cases in the US, Internet Journal of Criminology, 2010 (*http://www.internetjournalofcriminology.com/Harrison_Tamony_%20Death_Row_Syndrome%20_IJC_Nov_2010.pdf*)

(40) La pratique suivie par le collège de la grande chambre pour statuer sur les demandes de renvoi formulées au titre de l'article 43 de la Convention (*http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/CA250EE7-8760-4C0D-AA4F-711A2882E296/0/2011_Note_sur_la_pratique_du_collège_GC_FRE_V2.pdf*)

(41) Liniile directoare ale unei justiții adaptate copiilor (*https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Del/Dec%282010%291098/10.2abc&Language=lanFrench&Ver=app6&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383*)

(42) Lista declarațiilor și rezervelor formulate de statele care au ratificat Protocolul nr. 7 (*http://www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=117&CM=8&DF=19/07/2013&CL=ENG&VL=1*)

(43) *N. Ecobescu, M. Nițelea*, Manualul Consiliului Europei, editat de Biroul de Informare al Consiliului Europei la București, 2006 (*http://www.coe.int/t/cm/aboutCM_en.asp*, accesat la 15.02.2013)

(44) Normele CPT (*http://www.cpt.coe.int/lang/rom/rom-standards.pdf*)

(45) Pacte international relatif aux droits civils et politiques (*http://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV4&chapter=4&lang=f*)

(46) Police arrest/assistance of a lawyer – Factsheet (*http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Police_arrest_ENG.pdf*)

(47) Principe de subsidiarité. Note du jurisconsulte de la Cour Européenne des Droits de l'Homme (*http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/C89EBF39-B168-4564-8A2C-05252D759940/0/INTERLAKEN_Suivi_Subsidiarit%C3%A9_FR.pdf*)

(48) Protecţia surselor jurnalistice (*http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Journalistic_sources_RON.pdf*)

(49) Protocole no. 15 portant amendement à la Convention de sauvegarde des Droits de l'Homme et des Libertés fondamentales (*http://www.conventions.coe.int/Treaty/FR/Treaties/Word/213.docf*)

(50) Raportul Explicativ al Protocolului Adiţional nr. 4 al Convenţiei pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale (*http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/046.htm*)

(51) Raportul explicativ la Convenţia europeană pentru prevenirea torturii şi a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante (*http://www.cpt.coe.int/lang/rom/rom-convention.pdf*)

(52) Rapport du CDDH sur les mesures prises par les Etats membres pour mettre en oeuvre les parties pertinentes des Déclarations d'Interlaken et d'Izmir (*http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cddh/CDDH-DOCUMENTS/CDDH%282012%29R76_%20Addendum%20I_FR.pdf*)

(53) Rapport explicatif au Protocole no. 7 à la Convention de sauvegarde des Droits de l'Homme et des Libertés Fondamentales (STE no. 117) (*http://conventions.coe.int/Treaty/fr/Reports/Html/117.htm*), accesat la 5.07.2013

(54) Rapport explicatif au Protocole no. 7 à la Convention de sauvegarde des Droits de l'Homme et des Libertés Fondamentales (STE no. 197) (*http://conventions.coe.int/Treaty/FR/Reports/Html/197.htm*);

(55) Rapport explicatif du Protocole no. 15 à la Convention (*http://www.conventions.coe.int/Treaty/FR/reports/html/213.htm*)

(56) Rapport explicatif du Protocole no. 11 à la Convention de sauvegarde des Droits de l'Homme et des Libertés fondamentales, portant restructuration du mécanisme de contrôle établi par la Convention (*http://conventions.coe.int/Treaty/fr/Reports/Html/155.htm*)

(57) Rapport explicatif du Protocole no. 14 à la Convention de sauvegarde des Droits de l'Homme et des Libertés fondamentales, amendant le système de contrôle de la Convention (*http://conventions.coe.int/Treaty/FR/Reports/Html/194.htm*)

(58) Rapport explicatif du Protocole no. 9 à la Convention de sauvegarde des Droits de l'Homme et des Libertés fondamentales (*http://conventions.coe.int/Treaty/fr/Reports/Html/140.htm*)

(59) Rapport explicatif sur la Convention européenne sur la valeur internationale des jugements répressifs (*http://www.conventions.coe.int/Treaty/fr/Reports/Html/070.htm*)

(60) Recomandarea (2012)2 a Comitetului Miniştrilor a Consiliului Europei (*https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1927229*)

(61) Recommandation CM/Rec(2008)2 du Comité des Ministres aux Etats membres sur des moyens efficaces à mettre en œuvre au niveau interne pour l'exécution rapide des arrêts de la Cour européenne des Droits de l'Homme (*https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec%282008%292&Language=lanFrench&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864*)

(62) Resolution CM/ResDH(2011)39, Execution of the judgment of the European Court of Human Rights *Meltex and Mesrop Movsesyan against Armenia* (*https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1799109&Site=DG4#P187_3992*)

(63) Rome Statute of the International Criminal Court (*http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/ADD16852-AEE9-4757-ABE7-9CDC7CF02886/283503/RomeStatutEng1.pdf*)

(64) Surveillance de l'exécution des arrêts et décisions de la Cour européenne des droits de l'homme – Rapport annuel, 2011, p. 105-108 (*http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Source/Publications/CM_annreport2011_fr.pdf*)

(65) The Court Today [(*http://www.icc-cpi.int/iccdocs/PIDS/publications/TheCourtTodayEng.pdf*), accesat la 22.07.2013]

(66) Third party intervention by the Council of Europe Commissioner for Human Rights under Article 36 paragraph 3 of the European Convention on Human Rights. Application no. 47848/08 – The Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu c. Romania (*https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1851457*)

(67) (*http://www.assembly.coe.int*)

(68) (*http://www.cna.ro*)

(69) (*http://www.coe.int*)

(70) (*http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/default_en.asp*)

(71) (*http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Presentation/Pres_Exec_en.asp*)

(72) (*http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Source/Publications/CM_annreport2012_en.pd*)

(73) (*http://www.consilium.europa.eu*)
(74) (*http://www.curia.europa.eu*)
(75) (*http://www.echr.coe.int/*)
(76) (*http://www.enciclopedia-juridica.biz14.com*)
(77) (*http://www.european-council.europa.eu*)
(78) (*http://www.fondulproprietatea.ro*)
(79) (*http://www.hotararicedo.ro*)
(80) (*http://www.poder-judicial.go.com*)
(81) (*http://www.scribd.com/doc/82929886/le-droit-a-un-proces-equitable*)
(82) (*http://www.un.org*)
(83) (*http://www.un.org/*)
(84) (*http://www.unbr.ro/*)
(85) (*http://htlm.rincondelvago.com*), accesat la 22.07.2013

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Cuvinte cheie

Abuz de drept
- art. 17 din Convenţie
- art. 35 parag. 3 lit. a) din Convenţie
- cerere motivată politic
- confidenţialitate
- dezinformarea Curţii
- limbaj ofensator

Acces la instanţă
- acces la justiţie
- asistenţă judiciară
- complexitatea procedurilor
- contestaţie cu privire la drepturile civile şi politice
- dreptul la un tribunal
- efectivitatea accesului la justiţie
- executarea hotărârilor judecătoreşti
- imunitate de jurisdicţie
- inadmisibilitate
- jurisprudenţă divergentă
- limitări ale accesului la instanţă
- practică neunitară
- proces echitabil
- recurs efectiv; în anulare
- regula unanimităţii
- revizuirea unei hotărâri judecătoreşti
- taxe de timbre
- termene de decădere

Acuzaţie în materie penală
- infracţiune
- natura şi gravitatea infracţiunii şi a sancţiunii
- notificarea oficială
- proces echitabil
- sancţiune

Adopţie
- adopţie; adopţie coparentală
- coabitare
- copil
- discriminare
- dreptul de a adopta
- dreptul la căsătorie
- homosexuali
- interesul superior al copilului
- legătură familie *de facto*
- orientare sexuală
- părinte
- plasament în vederea adopţiei
- viaţă de familie

Aducere de îndată înaintea unui judecător sau magistrat împuternicit de lege cu exercitarea atribuţiilor judiciare
- de îndată
- magistrat împuternicit de lege cu exercitarea atribuţiilor judiciare
- recurs în materia privării de libertate

BCU CENTRAL UNIVERSITARA LIBRARY

Aducere în faţa autorităţii judiciare competente
- arestare
- citare
- detenţie
- eliberare
- măsură dispusă de o instanţă
- obligaţie prevăzută de lege;
- proporţionalitate

Agent Guvernamental pentru CEDO
- agent guvernamental
- executarea hotărârilor CEDO
- informarea reclamanţilor potenţiali

Agent provocator
- agent sub acoperire
- drept la apărare
- probă
- proces echitabil
- provocare

Anchetă efectivă
- drept la viaţă
- principiul efectivităţii
- sarcina probei
- tortură, tratamente inumane ori degradante

Arestare
- aducerea de îndată în faţa unui judecător sau alt magistrat împuternicit de lege cu exercitarea funcţiilor judiciare
- arestare arbitrară
- arestare legală
- neregularitate gravă şi evidentă

Aservire
- muncă forţată sau obligatorie
- obligaţie pozitivă
- trafic de fiinţe umane

Asigurarea plăţii impozitelor, contribuţiilor ori a amenzilor
- amenzi
- art. 1 parag. 2 din Protocolul nr. 1 Adiţional la Convenţie
- drept de proprietate
- impozite şi alte contribuţii
- principiul proporţionalităţii

Autoritate de lucru judecat (*res judicata*)
- acces la instanţă
- principiul securităţii raporturilor juridice
- res judicata

Autoritate publică
- art. 34 din Convenţie
- autoritate publică
- dreptul de recurs individual
- obligaţii pozitive
- organizaţie neguvernamentală

Autorizarea societăţilor de radiodifuziune, de cinematografie sau de televiziune
- autorizare
- difuzare de programe
- libertate de exprimare
- licenţă
- marja de apreciere
- monopol
- motive pertinente şi suficiente
- proporţionalitate
- radiofrecvenţă
- scop legitim
- societăţi de radiodifuziune, de cinematografie sau de televiziune

Avocat
- acuzaţie în materie penală

- art. 47 parag. 2 şi 3 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene
- avocat
- avocat din oficiu
- dreptul de a se apăra singur sau prin apărător, ales sau desemnat din oficiu
- dreptul la apărare
- muncă forţată sau obligatorie
- profesia de avocat

Azil
- art. 8 din Convenţie
- cerere de azil
- drept de şedere
- viaţă de familie
- viaţă privată

Bun
- anularea hotărârilor judecătoreşti
- bun
- drept de creanţă
- drept de proprietate
- drepturi ce decurg din exercitarea unei profesii
- drepturi în materia prestaţiilor sociale
- drepturi reale
- marjă de apreciere
- neexecutarea hotărârilor judecătoreşti
- pensie
- principiul securităţii raporturilor juridice
- principiul subsidiarităţii
- proprietate intelectuală
- restituirea bunurilor
- salariul
- speranţă legitimă
- valoare patrimonială

Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene
- Consiliul European
- drepturi fundamentale
- Tratatul de la Lisabona
- Uniunea Europeană

Carta socială europeană
- Convenţie
- drept european
- plângeri colective
- protocol, drepturi sociale

Cenzură
- cenzură
- libertate de exprimare
- măsură necesară într-o societate democratică
- pluralism
- proporţionalitate

Cerere individuală
- abuz de drept
- anchetă efectivă
- caracter efectiv, adecvat, accesibil al căii de recurs
- cerere abuzivă
- cerere anonimă
- cerere individuală
- cerere introdusă în faţa altei instanţe internaţionale
- cerere redundantă
- cerere vădit nefondată
- condiţii de admisibilitate
- Curtea Europeană a Drepturilor Omului
- drept de recurs individual
- executarea hotărârilor CEDO
- neepuizarea căilor interne de recurs

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

- nerespectarea termenului de 6 luni
- prejudiciu minim
- Protocolul nr. 15 Adițional la Convenție

Cerere interstatală
- acțiune publică (*actio popularis*)
- admisibilitate
- caracter obiectiv al drepturilor omului
- cerere individuală
- cerere interstatală
- garanție colectivă
- ordine publică europeană

Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT)
- condiții de detenție
- penitenciare
- persoane private de libertate
- tortură și pedepse inumane sau degradante
- vizite

Comitetul Miniștrilor
- art. 46 și 54 din Convenție
- art. 8, 13-21 din Statutul CoE
- Consiliul Europei
- supervizarea executării hotărârilor CEDO

Condamnare penală
- hotărâre judecătorească
- instanță
- internare medicală
- înțeles autonom
- pedeapsă
- privare de libertate
- vinovăție

Consiliul European (CE)
- art. 15 TUE
- președinție colectivă
- Uniunea Europeană

Consiliul Europei
- Adunarea Parlamentară
- Comisarul pentru Drepturile Omului
- Comitetul de Miniștri
- Curtea Europeană a Drepturilor Omului

Consiliul Uniunii Europene (CONS)
- art. 16 TUE
- art. 236-243 TFUE
- Consiliul Afaceri Externe
- Consiliul European

Contradictorialitatea procedurii
- agent provocator
- dreptul de a compărea în persoană
- dreptul la apărare
- martori anonimi
- principiul contradictorialității
- principiul egalității armelor
- probă

Convenția europeană a drepturilor omului
- Consiliul Europei
- drepturi
- interpretare
- libertăți
- protocoale adiționale
- protocoale de amendament

Crime împotriva umanității
- crime de război
- crime împotriva umanității
- drept internațional
- genocid

Curtea de Justiţie a Uniunii Europene
- art. 251-281 din TFUE
- Curtea de Justiţie
- Tribunalul
- Tribunalul Funcţiei Publice

Curtea Europeană a Drepturilor Omului
- admisibilitate
- audiere
- Cameră
- Comisia Europeană a Drepturilor Omului
- Comitet
- comunicarea cauzei
- Consiliul Europei
- Curtea Europeană a Drepturilor Omului
- decizie
- declaraţie unilaterală
- filtraj
- formaţiuni de judecată
- grefă
- hotărâre
- hotărâre-pilot
- înţelegerea amiabilă a părţilor
- judecător ad-hoc
- judecător unic
- Marea Cameră
- Protocolul nr. 11 Adiţional la Convenţie
- Protocolul nr. 14 Adiţional la Convenţie
- Protocolul nr. 9 Adiţional la Convenţie
- raportor
- reformă
- Secţie

Curtea Penală Internaţională (CPI)
- crimă contra umanităţii
- crimă de agresiune
- crimă de război
- genocid

Declaraţia Universală a Drepturilor Omului
- Adunarea Generală a Organizaţiei Naţiunilor Unite
- Declaraţia Universală a Drepturilor Omului
- drepturi civile şi politice
- drepturi economice, sociale şi culturale

Declaraţie unilaterală
- art. 37 din Convenţie
- declaraţie unilaterală
- înţelegere amiabilă
- măsuri generale
- radiere de pe rol
- rasism

Demnitate umană
- demnitate umană
- dreptul la viaţă
- interzicerea torturii
- obligaţii negative
- obligaţii pozitive

Detenţie
- detenţie arbitrară
- detenţie în baza unei condamnări
- detenţie legală
- liberare condiţionată
- tribunal competent

Discriminare
- discriminare
- discriminare pozitivă
- situaţii analogice şi comparabile

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Domiciliu
- corespondenţă
- ingerinţă
- obligaţii pozitive
- percheziţii
- reşedinţă
- viaţă privată

Dreptul la alegeri libere
- alegeri libere (drept la)
- corp legislativ
- democraţie
- dreptul de a candida
- dreptul la vot
- ingerinţă
- libera exprimare a opiniei poporului
- limitare
- mandat (drept de a exercita mandatul)
- marjă de apreciere
- obligaţie pozitivă
- partid politic
- prag electoral
- proporţionalitate
- scop legitim
- sistem de vot
- sistem electoral
- vot secret

Dreptul la apărare
- acuzat
- acuzaţie în materie penală
- admisibilitatea probelor
- agent provocator
- agent sub acoperire
- ascultarea martorului
- asistenţă gratuită
- contradictorialitate
- contradictorialitatea procedurii
- expert
- informare asupra acuzaţiei
- interpret
- martor
- martor anonim
- noţiune autonomă
- probă
- provocare
- traducere

Dreptul la căsătorie
- bărbat
- căsătorie
- desfacerea căsătoriei
- dreptul de a divorţa
- familie
- femeie
- partener

Dreptul la corespondenţă
- dreptul la corespondenţă
- ingerinţă

Dreptul la grevă
- dreptul de asociere
- dreptul la grevă
- libertate sindicală

Dreptul la instruire
- diplomă
- educaţie
- egalitate de şanse
- instruire
- învăţământ
- pregătire profesională
- profesie
- reconversie profesională
- rrom

Dreptul la libertate şi siguranţă
- arbitrariu
- arestare
- detenţie
- garanţii
- marjă de apreciere

BCU CLUJ CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

- privare de libertate
- proces echitabil

Dreptul la mediu
- mediu
- natură
- protejarea mediului
- risc de mediu
- viaţă privată

Dreptul la reputaţie
- defăimare
- identitatea persoanei
- integritate fizică
- integritate psihică
- libertatea de exprimare
- onoare
- presă
- reputaţie

Dreptul la tăcere
- declaraţii date involuntar
- declaraţii obţinute prin mijloace frauduloase
- prezumţie de nevinovăţie
- proces echitabil

Dreptul la un recurs efectiv
- art. 13 din Convenţie
- instanţă naţională
- încălcare „serioasă şi legitimă"
- principiul subsidiarităţii
- recurs
- remediu efectiv
- victimă

Dreptul la viaţă
- ancheta efectivă
- avort
- embrion uman
- eutanasie
- obligaţii pozitive
- pedeapsă cu moartea
- recurgerea la forţa letală
- viaţă

Drepturi fundamentale
- Declaraţia Universală a Drepturilor Omului
- drepturi civile şi politice
- drepturi economice, sociale şi culturale
- drepturile nederogabile

Drepturi şi obligaţii cu caracter civil
- acte administrative
- dreptul de a alege şi de a fi ales
- dreptul de azil
- dreptul la viaţă, la sănătate sau la un mediu sănătos
- drepturi şi obligaţii cu caracter civil
- proceduri extraordinare

Drepturile copilului
- dreptul de a se dezvolta în cadrul unei familii
- dreptul la educaţie
- interesul minorului
- viaţă de familie

Dublul grad de jurisdicţie în materie penală
- acuzaţie penală
- dreptul la două grade de jurisdicţie în materie penală
- dreptul la recurs în materie penală
- plenitudine de jurisdicţie
- proces echitabil

Egalitate între soţi
- art. 5 din Protocolul nr. 7 Adiţional la Convenţie
- egalitate între soţi
- viaţă de familie
- viaţă privată

BUCUREŞTI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Eliberare
- arest preventiv
- arestare
- motive legitime
- ordine publică
- privare de libertate
- termen rezonabil

Eroare judiciară
- cale de recurs internă
- condamnare penală definitivă
- despăgubire
- dreptul la despăgubiri în caz de eroare judiciară
- eroare judiciară
- graţiere
- pedeapsă
- raport explicativ
- victimă a unei erori judiciare

Eutanasie
- demnitate
- dreptul la viaţă
- viaţă privată
- victimă

Executarea hotărârilor CEDO
- Agent guvernamental
- Comitetul Miniştrilor
- Curtea Europeană a Drepturilor Omului
- hotărâre-pilot
- măsuri cu caracter individual
- măsuri generale
- măsuri provizorii
- principiul subsidiarităţii
- redeschiderea procedurii interne
- restitutio in integrum

Expropriere
- cauză de utilitate publică
- expropriere
- expropriere de fapt
- principiul proporţionalităţii

Expulzare
- expulzare colectivă
- expulzarea propriilor cetăţeni
- flagrantă denegare de dreptate
- pedeapsă inumană sau degradantă
- privare de libertate
- reşedinţă în mod legal
- şedere legală
- tratamente inumane şi degradante

Extrădare
- flagrantă denegare de dreptate
- măsuri provizorii
- pedeapsă inumană sau degradantă
- privare de libertate
- tratamente inumane şi degradante

Fondul Proprietatea
- art. 1 din Protocolul nr. 1 Adiţional la Convenţie
- art. 46 din Convenţie
- Fondul Proprietatea

Garanţii contra abuzurilor
- abuzul de putere
- anchetă efectivă
- dreptul la viaţă
- interzicerea torturii, a tratamentelor inumane sau degradante
- libertate de exprimare
- viaţă de familie
- viaţă privată

Habeas corpus
- arestare abuzivă
- detenţie arbitrară

- eliberare
- garanţii
- libertate individuală

Hotărâre definitivă
- autoritate de lucru judecat (*res judicata*)
- bun
- dreptului de acces la instanţă
- ne bis in idem
- securitatea raporturilor juridice

Hotărâre-pilot
- cerere repetitivă
- executarea hotărârii-pilot
- executarea hotărârilor CEDO
- hotărâre-pilot

Informare asupra acuzaţiei
- informare amănunţită (asupra acuzaţiei)
- informare asupra acuzaţiei
- informare în termenul cel mai scurt (asupra acuzaţiei)
- schimbarea de încadrare juridică

Infracţiune minoră
- dreptul la două grade de jurisdicţie în materie penală
- gravitatea sancţiunii
- infracţiune minoră
- noţiune autonomă
- pedeapsă
- raport explicativ

Ingerinţă
- asigurarea plăţii impozitelor, contribuţiilor ori a amenzilor
- atingere a substanţei dreptului de proprietate
- corespondenţă
- ingerinţă
- interes general
- lege accesibilă şi previzibilă
- mediu
- necesară într-o societate democratică
- prevăzută de lege
- principiul respectării dreptului de proprietate
- privare de proprietate
- proporţionalitate
- protecţia mediului
- reglementarea folosinţei bunurilor
- scop legitim
- utilitate publică
- viaţă de familie
- viaţă privată

Instanţă independentă, imparţială şi stabilită de lege
- aparenţă de imparţialitate
- instanţă imparţială
- instanţă independenţă
- instanţă stabilită de lege
- proces echitabil

Internare medicală
- arest preventiv
- arestare
- ordine publică
- privare de libertate
- vagabondaj

Intervenţia terţilor
- *amicus curiae*
- Comisarul pentru drepturile omului
- locus standi
- principiul subsidiarităţii
- terţ intervenient
- victimă

Înţelegere amiabilă
- art. 39 din Convenţie

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

- art. 41 din Convenţie
- declaraţie unilaterală
- înţelegere amiabilă
- măsuri generale
- măsuri individuale
- principiul subsidiarităţii

Judecată de valoare
- art. 10 din Convenţie
- bază factuală
- judecată de valoare
- libertate de informare
- libertate de opinie

Jurisprudenţă bine stabilită
- art. 28 din Convenţie
- jurisprudenţă bine stabilită
- principiul securităţii raporturilor juridice
- reviriment de jurisprudenţă

Jurisprudenţă neunitară
- divergenţă de jurisprudenţă
- dreptul la un proces echitabil
- hotărâre judecătorească
- principiul subsidiarităţii

Libertate de asociere
- asociaţie
- libertatea de a nu se asocia

Libertate de circulaţie
- dreptul a alege reşedinţa
- dreptul de a părăsi un stat
- libertate de circulaţi în interiorul unui stat
- obligarea de a nu părăsi localitatea
- obligarea de a nu părăsi ţara

Libertate de exprimare
- democraţie
- dreptul la reputaţie
- independenţa justiţiei
- interes public
- îndatoriri şi responsabilităţi
- judecată de valoare
- jurnalist
- libertate de exprimare
- libertate de opinie
- libertatea de informare
- limitare (a dreptului)
- motive pertinente şi suficiente
- necesar într-o societate democratică
- nevoie socială urgentă
- obligaţie de rezervă
- obligaţie negativă
- obligaţie pozitivă
- om politic
- presă
- prevăzută de lege
- proporţionalitate
- scop legitim
- subsidiaritate
- surse jurnalistice

Libertate de gândire şi conştiinţă
- ingerinţă
- obiecţia de conştiinţă

Libertate de întrunire
- art. 11 din Convenţie
- libertate de întrunire

Libertate religioasă
- ingerinţă
- libertatea religioasă
- religie

Libertate sindicală
- libertate de asociere a angajaţilor
- libertate sindicală

Libertatea de a primi sau de a comunica informaţii şi idei
- art. 10 din Convenţie
- bază factuală

- judecată de valoare
- libertate de informare
- libertate de opinie
- necesar într-o societate democratică
- proporţionalitate

Locus standi
- alternative de prezentare
- calitatea procesuală activă
- cereri individuale
- cereri inter-statale
- victimă
- vulnerabilitate

Marea Cameră
- cerere de trimitere
- colegiul de 5 judecători
- Curtea Europeană a Drepturilor Omului
- desesizare
- executarea hotărârilor CEDO
- intervenţia terţilor
- Marea Cameră
- problemă gravă de interes general
- problemă gravă referitoare la aplicarea Convenţiei
- problemă gravă referitoare la interpretarea Convenţiei
- unitatea şi coerenţa jurisprudenţei

Marjă de apreciere
- garanţii
- ingerinţă
- obligaţii pozitive
- proporţionalitate

Măsuri cu caracter individual
- marjă naţională de apreciere
- repunerea victimei în situaţia anterioară
- restitutio in integrum

Măsuri generale
- executarea hotărârilor CEDO
- marjă naţională de apreciere

Măsuri provizorii
- măsuri pozitive intermediare
- prejudiciu iremediabil

Minoritate
- aducere în faţa autorităţii competente
- arestare
- detenţie
- educaţie supravegheată
- minor
- privare de libertate

Motivarea hotărârilor judecătoreşti
- motivarea hotărârilor judecătoreşti
- proces echitabil

Motive legitime pentru arestarea preventivă
- arest preventiv
- arestare
- eliberare
- ordine publică
- privare de libertate

Muncă forţată sau obligatorie
- obligaţii pozitive
- prestarea muncii în penitenciar
- sclavie

Necesar într-o societate democratică
- acuzaţie în materie penală
- adopţie
- drept de acces la tribunal
- dreptul la nume
- dreptul părintelui de vizitare a copilului
- ingerinţă

BCU CLUJ CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

- limitare (a dreptului)
- marjă de apreciere
- necesar (strict necesar) într-o societate democratică
- orientare sexuală
- plasament
- proporţionalitate
- publicitatea procedurii
- scop legitim

Neretroactivitatea legii penale
- lege penală mai favorabilă
- neretroactivitatea legii penale
- principiul legalităţii incriminării şi pedepsei

Non bis in idem sau Ne bis in idem
- acuzaţie în materie penală
- hotărâre definitivă
- judecare şi condamnare de două ori pentru acelaşi fapt
- putere de lucru judecat

Nullum crimen, nulla poena sine lege
- crime împotriva umanităţii
- lege
- neretroactivitatea legii penale
- pedeapsă
- prevăzută de lege
- principiul legalităţii

Obligaţii contractuale (privare de libertate pentru datorii)
- condamnare penală
- detenţie
- libertatea de circulaţie
- obligaţii contractuale
- privare de libertate

Obligaţii negative
- dreptul la viaţă
- interzicerea torturii
- obligaţii negative
- obligaţii pozitive

Obligaţii pozitive
- dreptul la viaţă
- interzicerea sclaviei, aservirii, muncii forţate sau obligatorii
- interzicerea torturii
- obligaţii negative
- obligaţii pozitive

Ombudsman
- Ombudsman

Oralitatea procedurii
- ascultarea reclamantului
- prezenţa personală a inculpatului
- recurs în materia privării de libertate
- renunţare la condamnarea inculpatului de către instanţa de recurs (oralitatea procedurii)
- şedinţă publică

Ordine profesionale
- exercitarea profesiilor liberale
- libertate de asociere

Organizaţia Naţiunilor Unite (ONU)
- Consiliul de Securitate
- Consiliul Economic şi Social
- Curtea Internaţională de Justiţie

Organizaţii non-guvernamentale
- cerere individuală
- organizaţie non-guvernamentală

Pactele Organizaţiei Naţiunilor Unite privind drepturile fundamentale
- Convenţie

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

- drepturi civile şi politice
- drepturi economice
- organizaţia naţiunilor unite
- protocol
- sociale şi culturale

Partide politice
- asociaţie
- libertatea de asociere

Pedeapsă cu moartea
- *dead row phenomenon*
- Protocolul nr. 13 Adiţional la Convenţie
- Protocolul nr. 6 Adiţional la Convenţie
- suprimarea vieţii

Pedeapsă inumană sau degradantă
- detenţiunea pe viaţă
- individualizarea judiciară
- izolare senzorială
- maximă siguranţă
- pedeapsa capitală
- pedeapsă cu moartea

Persoană cu handicap
- art. 14 din Convenţie
- art. 3 din Convenţie
- art. 8 din Convenţie
- avortul
- discriminare
- drept la viaţă privată
- dreptul la educaţie
- handicap

Preeminenţa dreptului
- dreptul de a beneficia de executarea hotărârilor judecătoreşti
- dreptul la un proces echitabil
- dreptul la viaţă privată
- principiul securităţii raporturilor juridice

Prevăzută de lege
- accesibilitate
- calitatea legii
- garanţii împotriva abuzurilor
- ingerinţă
- lege
- noţiune autonomă
- prevăzută de lege
- previzibilitate
- principiul preeminenţei dreptului

Prezumţia de nevinovăţie
- acuzaţie în materie penală
- campanie de presă
- declaraţii oficiale
- dreptul la un proces echitabil
- noţiune autonomă
- prescripţie
- prezumţia de nevinovăţie
- prezumţii de fapt sau de drept
- sarcina probei

Principiul legalităţii
- calitatea legii
- legalitatea incriminării (*nullum crimen sine lege*)
- legalitatea pedepsei (*nulla poena sine lege*)
- lege; legi penale succesive
- neretroactivitatea legii
- pedeapsă
- principiul legalităţii
- principiul preeminenţei dreptului

Principiul proporţionalităţii. Proporţionalitate
- ingerinţă
- interpretare strictă
- just echilibru
- marjă de apreciere

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

- nevoie socială urgentă
- principiul proporţionalităţii; proporţionalitate
- test de proporţionalitate

Principiul securităţii raporturilor juridice
- exercitarea căilor extraordinare de atac
- exercitarea căilor ordinare de atac
- securitate juridică

Principiul subsidiarităţii
- „a patra instanţă"
- cerere individuală
- Curtea Europeană a Drepturilor Omului
- epuizarea căilor de recurs interne
- marjă de apreciere
- principiul efectivităţii drepturilor
- principiul interpretării evolutive
- principiul subsidiarităţii
- subsidiaritatea în cadrul UE

Privare de libertate
- arbitrariu
- arestare
- detenţie
- libertate de circulaţie
- obligaţii pozitive
- prevăzută de lege
- principiul legalităţii
- principiul securităţii juridice
- principiul subsidiarităţii
- punere în libertate

Privare de proprietate
- despăgubiri
- ingerinţă
- expropriere de fapt
- obligaţii pozitive
- prevăzută de lege
- privare de proprietate
- proporţionalitate
- restituirea proprietăţilor
- sarcină excesivă şi disproporţionată
- utilitate publică

Probă
- admisibilitatea probelor
- contradictorialitate
- dreptul la apărare
- egalitatea armelor
- proces echitabil

Proces echitabil
- acuzaţie
- apărare
- art. 37 din Convenţie
- contradictorialitate
- declaraţie unilaterală
- drepturi şi obligaţii cu caracter civil
- egalitatea armelor
- garanţii
- informare asupra acuzaţiei
- instanţă independentă şi imparţială
- interpret
- înţelegere amiabilă
- măsuri generale
- motivarea hotărârilor
- noţiune autonomă
- oralitate
- prezumţia de nevinovăţie
- probe
- publicitate
- radiere de pe rol
- repunere pe rol

BCU CENTRAL UNIVERSITARĂ

- res judicata
- termen rezonabil

Publicitatea procedurii
- pronunţarea publică a hotărârii
- publicitatea dezbaterilor acuzaţii în materie penală
- publicitatea procedurii

Radiere de pe rol
- art. 37 din Convenţie
- declaraţie unilaterală
- înţelegere amiabilă
- măsuri generale
- radiere de pe rol
- repunere pe rol

Rasism
- abuz de drept
- art. 10 din Convenţie
- art. 17 din Convenţie
- art. 3 din Convenţie
- art. 4 din Protocolul nr. 4 Adiţional la Convenţie
- Centrul pentru Monitorizarea Rasismului şi a Xenofobiei
- Comisia Europeană împotriva Rasismului şi a Intoleranţei
- discriminare
- rasism
- sarcina probei

Recurgere la forţă letală
- anchetă efectivă
- arestare legitimă
- arme de foc
- caracter absolut necesar
- garanţii
- insurecţie
- împiedicarea evadării
- legitimă apărare
- strictă proporţionalitate
- tulburare violentă
- utilizarea forţei

Recurs în materia privării de libertate
- garanţii procedurale (ale recursului în cazul privării de libertate)
- recurs în faţa unui tribunal
- termen scurt (al recursului în cazul privării de libertate)
- tribunal

Recurso de amparo
- recurs
- Tribunal Constituţional

Redeschiderea procedurii interne
- executarea hotărârilor CEDO
- măsuri individuale

Repararea încălcării dreptului de proprietate
- art. 1 din Protocolul nr. 1 Adiţional la Convenţie
- damnum emergens
- lucrum cessans
- restituirea în natură a bunurilor
- restitutio in integrum

Reparaţie echitabilă
- art. 41
- cheltuieli de judecată
- daune de întârziere
- daune materiale
- daune morale

Reparaţie în materia privării de libertate
- art. 5 alin. (5) din Convenţie
- despăgubiri materiale şi morale
- dreptul la libertate şi siguranţă
- obligaţii negative
- obligaţii pozitive
- prejudiciu

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

- remediu
- satisfacţie echitabilă

Reşedinţă
- dreptul de a-şi alege reşedinţa
- libertatea de circulaţie
- marjă de apreciere
- necesar într-o societate democratică
- proporţionalitate
- reşedinţă

Reţinere
- aducerea de îndată în faţa unui magistrat
- arestare
- dreptul la apărare
- garanţii în cazul reţinerii
- motivarea reţinerii
- neregularitate gravă şi evidentă
- privare de libertate
- reţinerea arbitrară
- reţinerea legală
- sarcina probei

Reviriment de jurisprudenţă
- art. 14 din Convenţie
- art. 28 din Convenţie
- art. 6 din Convenţie
- dreptul la un proces echitabil
- jurisprudenţă bine stabilită
- jurisprudenţă divergentă
- normă interpretativă
- principiul neretroactivităţii legii penale
- principiul securităţii raporturilor juridice
- retroactivitate
- reviriment de jurisprudenţă

Separaţia puterilor în stat
- principiul separaţiei puterilor în stat

Situaţie continuă
- act instantaneu
- competenţa rationae temporis
- nerespectarea termenului de 6 luni
- situaţie continuă

Speranţă legitimă
- bază juridică suficientă în dreptul intern
- bun
- creanţă
- jurisprudenţă constantă a instanţelor
- speranţă legitimă
- valoare patrimonială

Stare de urgenţă
- măsuri derogatorii

Stat de drept
- principiul separaţiei puterilor în stat

Termen rezonabil (detenţie provizorie)
- arest preventiv
- arestare
- condamnare
- diligenţa autorităţilor
- eliberare
- motive pentru menţinerea stării de arest
- privare de libertate

Termen rezonabil al procedurii judiciare
- complexitatea cauzei
- comportamentul autorităţilor
- comportamentul părţilor
- dies a quo şi dies ad quem (a termenului rezonabil al procedurii judiciare)

Tortură, tratamente inumane ori degradante
- Comitetul pentru Prevenirea Torturii
- expulzare
- închisoarea pe viaţă
- pedeapsă cu moartea
- rele tratamente
- terorism
- tortură
- tratament degradant
- tratament inuman

Utilitate publică
- ingerinţă
- marjă de apreciere
- principiul subsidiarităţii
- privare de proprietate
- scop legitim
- utilitate publică

Vagabondaj
- detenţie
- domiciliu
- internare medicală
- ordine publică
- privare de libertate
- tratamente inumane sau degradante

Viaţă de familie
- adopţie
- afinitate
- anchetă socială
- art. 8 din Convenţie
- căsătorie
- coabitare
- decădere din drepturile părinteşti
- deţinuţi
- dreptul la educaţie
- dreptul la vizită
- drepturi părinteşti
- drepturi succesorale
- drepturile copilului
- expulzare
- familie
- fertilizare *in vitro*
- filiaţie
- ingerinţă
- interesul superior al copilului
- marjă naţională de apreciere
- migraţie
- necesar într-o societate democratică
- obligaţie negativă
- obligaţie pozitivă
- paternitate
- plasament
- proporţionalitate
- protecţia vieţii de familie
- răpirea internaţională de minori
- stabilirea legăturilor personale
- termen rezonabil al procedurii judiciare
- viaţă privată
- vizită conjugală

Viaţă privată
- date privind sănătatea
- dreptul de a stabili şi dezvolta relaţii cu semenii
- dreptul la identificare
- dreptul la identitate personală
- dreptul la imagine
- dreptul la reputaţie
- dreptul la viaţă privată personală
- dreptul la viaţă privată socială
- dreptul la un mediu sănătos
- filiaţie

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

- identitate etnică
- integritatea fizică
- integritatea morală
- interceptarea convorbirilor telefonice
- legătură biologică
- mediul înconjurător
- prenume
- stocarea datelor personale
- supraveghere video
- test de paternitate
- viaţă personală
- viaţă sexuală
- viaţă socială

Victimă

- actio popularis
- victimă directă
- victimă indirectă
- victimă potenţială

Xenofobie

- abuz de drept
- art. 10 din Convenţie
- art. 17 din Convenţie
- art. 4 din Protocolul nr. 4 Adiţional la Convenţie
- Centrul pentru Monitorizarea Rasismului şi a Xenofobiei
- Comisia Europeană împotriva Rasismului şi a Intoleranţei
- discriminare
- expulzare colectivă
- rasism
- sarcina probei
- xenofobie

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Lista cauzelor[1]

Cauza	Elemente de identificare	Nr. pagină[2]
Boivin c. 34 state membre ale Consiliului Europei	decizia din 9.09.2008, 73250/01	**119**
Connoly c. 15 state membre ale Uniunii Europene	decizia din 9.12.2008, 73274/01	**119**
AE c. Comisiei Europene	TFP, hotărârea din 14.09.2010, F-79/09	**787**
	contra Albaniei	
Ceka	decizia din 23.10.2012, 26872/05	**701**
Sharra	decizia din 6.12.2011, 29975/06	**662**
Zalli	decizia din 8.02.2011, 52531/07	**303**
	contra Andorei	
Pla și Pucernau	hotărârea din 13.07.2004, 69498/01	**515**
	contra Armeniei	
Ashot Harutyunyan	hotărârea din 15.06.2010, 34334/04	**797**
Bayatyan	[MC], hotărârea din 7.07.2011, 23459/03	**464, 510**
Galstyan	hotărârea din 15.11.2007, 26986/03	**145, 382, 469, 691**
Gasparyan (nr. 2)	hotărârea din 16.06.2009, 22571/05	**382**
Karapetyan	hotărârea din 27.10.2009, 22387/05	**382**
Meltex Ltd	decizia din 21.05.2013, 45199/09	**90, 763**
Meltex Ltd și Mesrop Movsesyan	hotărârea din 17.06.2008, 32283/04	**90**
Piruzyan	hotărârea din 26.02.2012, 33376/07	**319, 723**
Poghosyan	hotărârea din 20.12.2011, 44068/07	**39, 61, 720**

[1] Cauzele au fost indicate prin numărul cererii si data soluției pronunțate. În cazul hotărârilor formațiunea jurisdicțională a fost indicată doar în cazul excepției (Marea Cameră, Plenul Curții), fiind subînțeles că în restul cazurilor este vorba de Cameră. În ceea ce privește deciziile s-a indicat formațiunea jurisdicțională care a pronunțat-o doar în cazul excepției (fosta Comisie), fiind subînțeles că celelalte sunt pronunțate de Curte. Câteva cauze sunt pronunțate de alte jurisdicții internaționale (Curtea Interamericană a drepturilor omului, CJCE/CJUE etc.).

[2] Numărul paginilor unde se găsesc cauzele citate.

Poghosyan şi Baghdasaryan	hotărârea din 12.06.2012, 22999/06	**324**
Sapeyan	hotărârea din 13.01.2009, 35738/03	**124**
Tsaturyan	hotărârea din 10.01.2012, 37821/03	**465**
contra Austriei		
Adolf	hotărârea din 26.03.1982, 8269/78	**15, 23, 632**
Ahmed	hotărârea din 17.12.1996, 25964/94	**99, 219, 344**
Artner	hotărârea din 28.08.1992, 13161/87	**231, 234**
Asan Rushiti	hotărârea din 21.03.2000, 28389/95	**637**
Asch	hotărârea din 26.04.1991, 12398/86	**227, 229, 231**
B.	hotărârea din 28.03.1990, 11968/86	**144, 776**
Baischer	hotărârea din 20.12.2001, 32381/96	**15**
Bakker	hotărârea din 10.04.2003, 43454/98	**580**
Bilasi-Ashri	decizia din 26.11.2002, 3314/02	**701**
Bönisch	hotărârea din 2.06.1986, 8658/79	**739**
	hotărârea din 6.05.1985, 8658/79	**679**
Botka şi Paya	decizia fostei Comisii din 29.03.1993, 15882/89	**827**
Bulut	hotărârea din 22.02.1996, 17358/90	**686**
Can	hotărârea din 30.09.1985, 9300/81	**690-691**
	decizia din 14.12.1983, 9300/81	**224**
Erkner şi Hofauer	hotărârea din 23.04.1987, 9616/81	**677**
Ferihumer	hotărârea din 1.02.2007, 30547/03	**457**
Fey	hotărârea din 24.02.1993, 14396/88	**404**
Fischer	hotărârea din 26.04.1995, 16922/90	**18**
Fischer (nr. 2)	decizia din 1.09.1998, 26252/95	**385**
Franz Fischer	hotărârea din 29.05.2001, 37950/97	**561-562**
Friedl	hotărârea din 31.01.1995, 15225/89	**831**
Frodl	hotărârea din 8.04.2010, 20201/04	**216, 314**
G.K.	decizia din 16.10.1996, 32206/96	**42**
Gradinger	hotărârea din 23.10.1995, 15963/90	**22**
Hauser	decizia fostei Comisii din 16.01.1996, 26808/95	**313**
Herczegfalvy	hotărârea din 24.09.1992, 10533/83	**621**
Hoffmann	hotărârea din 23.06.1993, 12875/87	**816**
Honsik	decizia fostei Comisii din 18.10.1995, 25062/94	**228**
Informationsverein Lentia ş.a.	hotărârea din 24.11.1993, 13914/88, 15041/89, 15717/89, 15779/89, 17207/90	**89, 453**
Jakob Weiss	decizia din 10.07.1991, 14596/89	**585**

Jerusalem	hotărârea din 27.02.2001, 26958/95	422
Kamasinski	hotărârea din 19.12.1989, 9783/82	227, 237-238, 240, 286, 376, 575
	raportul fostei Comisii din 5.05.1988, 9783/82	156, 690-692
Karner	hotărârea din 24.07.2003, 40016/98	841
Kremzow	hotărârea din 21.09.1993, 12350/86	225, 691
Krone Verlag GmbH	hotărârea din 19.06.2012, 27306/07	458
L. şi V.	hotărârea din 9.01.2003, 39392/98, 39829/98	833
Lamanna	hotărârea din 10.07.2001, 28923/95	631, 688
Lechner şi Hess	hotărârea din 23.04.1987, 9316/81	784
Lingens	hotărârea din 8.07.1986, 9815/82	421, 453, 496
Ludwig Weh	hotărârea din 8.04.2004, 38544/97	270
Maslov	[MC], hotărârea din 23.06.2008, 1638/03	101, 388, 645, 823
Matznetter	hotărârea din 10.11.1969, 2178/64	537, 775-776
Mauer (nr. 1)	hotărârea din 18.02.1997, 16566/90, 16898/90	15
Mauer (nr. 2)	hotărârea din 20.06.2000, 35401/97	
Mellacher ş.a.	hotărârea din 19.12.1989, 10522/83, 11011/84, 11070/84	395
Meusburger	decizia din 6.10.1996, 14699/89	702
Michael Edward Cooke	hotărârea din 8.02.2000, 25878/94	155
Moosbrugger	decizia fostei Comisii din 5.06.1990, 11981/86	698
Muller	hotărârea din 1.10.1975, 5849/72	104
Neumeister	hotărârea din 7.05.1974, 1936/63	24, 741
	hotărârea din 26.06.1968, 1936/63	318
News Verlags GmbH & CO.KG	hotărârea din 11.01.2000, 31457/96	499
Nikowitz şi Verlagsgruppe News GmbH	hotărârea din 22.02.2007, 5266/03	455
Obermeier	hotărârea din 28.06.1990, 11761/85	780
Oberschlick (nr. 1)	Plen, hotărârea din 23.05.1991, 11662/85	24, 405, 452
Oberschlick (nr. 2)	hotărârea din 1.07.1997, 20834/92	422

Ofner şi Hopfinger	raportul fostei Comisii din 23.11.1962, 524/59, 617/59	**223**
Ollinger	decizia din 29.06.2006, 74245/01	**472**
Osinger	decizia din 24.03.2005, 54645/00	**580**
Österreichischer Rundfunk	hotărârea din 7.12.2006, 35841/02	**456**
Pesti şi Frodl	decizia din 18.01.2000, 27618/95, 27619/95	**314**
Petrovic	hotărârea din 27.03.1998, 20458/92	**811**
Pfarrmeier	hotărârea din 23.10.1995, 16841/90	**401**
Pfeifer	hotărârea din 15.11.2007, 12556/03	**267**
Platform „Ärzte Für Das Leben"	hotărârea din 21.06.1988, 10126/82	**441, 468**
Plischke	decizia fostei Comisii din 28.09.1964, 1446/62	**730**
Poiss	hotărârea din 23.04.1987, 9816/82	**302, 780, 785**
Prager şi Oberschlick	hotărârea din 26.04.1995, 15974/90	**455, 459, 496**
Pramstaler	hotărârea din 23.10.1995, 16713/90	**22**
Putz	hotărârea din 22.02.1996, 18892/91 decizia fostei Comisii din 3.12.1993, 18892/91	**381**
Radio ABC	hotărârea din 20.10.1997, 19736/92	**89**
Reinprecht	hotărârea din 15.11.2005, 67175/01	**581, 721**
Ribitsch	hotărârea din 4.12.1995, 18896/91	**55, 192, 794**
Ringeisen	hotărârea din 16.07.1971, 2614/65	**301-302, 400**
Rosenauer	decizia din 21.02.2002, 38897/97	**702**
S.H. ş.a.	[MC], hotărârea din 3.11.2011, 57813/00	**510**
Schalk şi Kopf	hotărârea din 24.06.2010, 30141/04	**32, 244, 515**
Schmautzer	hotărârea din 23.10.1995, 15523/89	**22, 401**
Schüssel	decizia din 21.02.2002, 42409/98	**830**
Sekanina	hotărârea din 25.08.1993, 13126/87	**631**
Sporer	hotărârea din 3.02.2011, 35637/03	**33**
Sramek	Plen, hotărârea din 22.10.1984, 8790/79	**306, 400-401**
Stallinger şi Kuso	hotărârea din 23.04.1997, 14696/89, 14697/89	**695**
Stögmüller	hotărârea din 10.11.1969, 1602/62	**778, 786**

Stummer	hotărârea din 7.07.2011, 37452/02	543
Sylvester	hotărârea din 24.04.2003, 36812/97, 40104/98	818
Szücs	hotărârea din 24.11.1997, 20602/92	696
T.	hotărârea din 14.11.2000	22
Tele 1 Privatfernsehgesellschaft Mbh	hotărârea din 21.09.2000, 32240/96	89
Toth	hotărârea din 12.12.1991, 11894/85	537, 775
Umlauft	hotărârea din 23.10.1995, 15527/89	22
Unterpertinger	hotărârea din 24.11.1986, 9120/80	729
Vereinigung Demokratischer Soldaten Österreichs şi Gubi	hotărârea din 19.12.1994, 15153/89	460
Werner	hotărârea din 24.11.1997, 21835/93	696
Wieser şi Bicos Beteiligungen Gmbh	hotărârea din 16.10.2007, 74336/01	243
Windisch	hotărârea din 27.09.1990, 12489/86	159
Worm	hotărârea din 29.08.1997, 22714/93	457
	decizia din 27.11.1995, 22714/93	123
X.	[MC], hotărârea din 19.02.2013, 19010/07	33
X.	decizia din 13.12.1979, 8278/78	42
X.	decizia fostei Comisii din 11.02.1967, 2370/64	223-224, 475
X.	decizia fostei Comisii din 12.07.1976, 7008/75	219
X.	decizia fostei Comisii din 6.10.1982, 9295/81	637
X. şi Y.	raportul fostei Comisii din 12.10.1978, 7909/77	223
Zumbotel	hotărârea din 21.09.1993, 12235/86	154, 695
contra Azerbaidjanului		
Asadbeyli ş.a.	hotărârea din 11.12.2012, 3653/05	561, 563
Kerimova	hotărârea din 30.09.2010, 20799/06	214
Namat Aliyev	hotărârea din 8.04.2010, 18705/06	219
Salayev	hotărârea din 9.11.2010, 40900/05	674
Seyidzade	hotărârea din 3.12.2009, 37700/05	218
contra Belgiei		
Aerts	hotărârea din 30.07.1998, 25357/94	302, 305

Affaire linguistique belge (relative a certains aspects du regime linguistique de l'enseignement en belgique)	hotărârea din 23.07.1968, 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63, 2126/64	202, 252-253, 838-839
Albert şi Le Compte	hotărârea din 10.02.1983, 7299/75, 7496/76	221, 546, 548, 586, 694, 695
Borgers	hotărârea din 30.10.1991, 12005/86	686
Bouamar	hotărârea din 29.02.19889106/80	525-526, 723
Bricmont	hotărârea din 7.07.1989, 10857/84	227, 229
	raportul fostei Comisii din 15.10.1986, 9938/82	158
	raportul fostei Comisii din 15.10.1987, 10857/84	221
Byloos	decizia din 9.10.1990, 14545/89	282
Christine Leblon	decizia din 1.06.1999, 34046/96	701
Clerfayt şi Legros	decizia fostei Comisii din 17.05.1985, 10650/83	216
Clooth	hotărârea din 12.12.1991, 12718/87	536-537
Coeme ş.a.	hotărârea din 22.06.2000, 32492/96, 32547/96, 32548/96, 33209/96, 33210/96	269, 406, 555-556, 640
čonka	hotărârea din 5.02.2002, 51564/99	277, 350
D.	decizia din 12.07.1984, 10448/83	145
De Becker	decizia din 27.03.1962, 214/56	4, 763, 769
De Cubber	hotărârea din 14.09.1987, 9186/80	400, 404
	hotărârea din 26.10.1984, 9186/80	
De Haes şi Gijsels	hotărârea din 24.02.1997, 19983/92	455, 459
De Wilde, Ooms şi Versyp	[MC], hotărârea din 18.06.1971, 2832/66 2835/66 2899/66	35, 195, 409, 542, 674, 717-718, 805
Delcourt	hotărârea din 17.01.1970, 2689/65	165, 305, 660
Deweer	hotărârea din 27.02.1980, 6903/75	13, 15-16, 22-24, 547, 630, 684-685
Dewinne	decizia din 10.03.2005, 56024/00	388, 550
Escoubet	hotărârea din 28.10.1999, 26780/95	22

Féret	hotărârea din 16.07.2009, 15615/07	707, 847
H.	Plen, hotărârea din 30.11.1987, 8950/80	301, 400, 530
Herbecq şi Asociaţia „Liga drepturilor omului"	decizia fostei Comisii din 14.01.1998, 32200/96, 32201/96	831
Hussin	decizia din 6.05.2004, 70807/01	27
Jespers	decizia fostei Comisii din 15.10.1980, 8403/78	681, 691
	decizia fostei Comisii din 14.12.1981, 8403/78	224
K.A. şi A.D.	hotărârea din 17.02.2005, 42758/98, 45558/99	565, 833
Le Compte, Van Leuven şi De Meyere	Plen, hotărârea din 23.06.1981, 6878/75, 7238/75	11, 302, 400-401, 403-404, 584, 693
Leempoel & S.A. Ed. Ciné Revue	hotărârea din 9.11.2006, 64772/01	454
Lelièvre	hotărârea din 8.11.2007, 11287/03	318
Marckx	[MC], hotărârea din 13.06.1979, 6833/74	25, 28, 202, 521, 572, 650, 753, 807, 811, 815
Mathieu-Mohin şi Clerfayt	hotărârea din 2.03.1987, 9267/81	212-214, 216, 575
Moustaquim	hotărârea din 18.02.1991, 12313/86	98, 101, 822
Mubilanzila Mayeka şi Kaniki Mitunga	hotărârea din 12.10.2006, 13178/03	347, 525, 794
Muskhadzhiyeva ş.a.	hotărârea din 19.01.2010, 41442/07	347
Muyldermans	hotărârea din 23.10.1991, 12217/86	154
Pauwels	hotărârea din 26.05.1988, 10208/82	402
Piersack	hotărârea din 1.10.1982, 8692/79	403, 406, 686, 730
Pressos Compania Naviera S.A ş.a	hotărârea din 20.11.1995, 17849/91	103, 675, 766
Reyntjens	decizia fostei Comisii din 9.09.1992, 16810/90	830
Riad şi Idiab	hotărârea din 24.01.2008, 29787/03, 29810/03,	671

BCU "Ion Creangă" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

RTBF	hotărârea din 29.03.2011, 50084/06	**118, 756**
Sindicatul Național al polițiștilor belgieni	[MC], hotărârea din 27.10.1975, 4464/70	**488**
Taxquet	[MC], hotărârea din 16.11.2010, 926/05	**510**
Tillack	hotărârea din 27.11.2007, 20477/05	**456**
Van der Mussele	hotărârea din 23.11.1983, 8919/80	**95, 104, 203**
Van Droogenbroeck	hotărârea din 24.06.1982, 7906/77	**67, 144, 196-197, 200, 542**
Van Geyseghem	[MC], hotărârea din 21.01.1999, 26103/95	**155, 221, 225**
Vermeire	hotărârea din 29.11.1991, 12849/87	**807**
Vermeulen	[MC], hotărârea din 20.02.1996, 19075/91	**156, 687**
Vidal	hotărârea din 22.04.1992, 12351/86	**227-228, 692**
W. și D.M., M. și H.I.	decizia fostei Comisii din 6.03.1984, 10228/82	**255**
W., X., Y. și Z.	decizia fostei Comisii din 30.05.1975, 6745/74, 6746/74	**212, 218**
X.	decizia din 10.03.1981, 8988/80	**745**
X.	decizia din 16.10.1980, 8901/80	**745**
X.	decizia fostei Comisii din 9.10.1978, 7864/77	**556**
X.	raportul fostei Comisii din 9.05.1977, 7628/76	**223**
X. ș.a.	decizia fostei Comisii din 30.05.1961, 1065/61	**211**
	contra Belgiei și Greciei	
M.S.S.	hotărârea din 21.01.2011, 30696/09	**99-100**
	contra Bosniei și Herțegovinei	
Maktouf și Damjanović	[MC], hotărârea din 18.07.2013, 2312/08, 34179/08,	**639**
Sejdić și Finci	[MC], hotărârea din 22.12.2009, 27996/06, 34836/06	**125, 206**
Šimšić	decizia din 10.04.2012, 51552/10	**169, 557**
	contra Bulgariei	
A. ș.a.	hotărârea din 29.11.2011, 51776/08	**526, 674**
Al Nashif	hotărârea din 20.06.2002, 50963/99	**6, 98, 279, 730, 808, 821**

Asociaţia pentru integrare europeană şi drepturile omului şi Ekimdzhiev	hotărârea din 28.06.2007, 62540/00	628
Assenov ş.a.	hotărârea din 28.10.1998, 24760/94	15, 36, 54, 60, 196, 750, 792
Belev ş.a.	hotărârea din 2.04.2009, 16354/02 ş.a.	72
Bojilov	hotărârea din 22.12.2004, 45114/98	319
	hotărârea din 28.10.2004, 47799/99	673
C.G. ş.a.	hotărârea din 24.04.2008, 1365/07	345
Capital Bank Ad	hotărârea din 24.11.2005, 49429/99	104
Chavdarov	hotărârea din 21.11.2010, 3465/03	815
D.M.T. şi D.K.I	hotărârea din 24.07.2012, 29476/06	375
Danev	hotărârea din 2.09.2010, 9411/05	742
Decheva ş.a.	hotărârea din 26.06.2012, 43071/06	77
Dodov	hotărârea din 17.01.2008, 59548/00	292
Ekoglasnost	hotărârea din 6.11.2012, 30386/05	218
Finger	hotărârea din 10.05.2011, 37346/05	282
Galev ş.a.	decizia din 29.09.2009, 18324/04	127
Georgieva	decizia din 17.04.2012, 9548/07	319
Glas Nadezhda Eood şi Anatoliy Elenkov	hotărârea din 11.10.2007, 14134/02	90
Hadjikostova	hotărârea din 4.12.2003, 36843/97	281
Hassan şi Tchaouch	[MC], hotărârea din 26.10.2000, 30985/96	477
Hovanesian	hotărârea din 21.12.2010, 31814/03	239
Hristova	hotărârea din 7.12.2006, 60859/00	319
I.I.	hotărârea din 9.06.2005, 44082/98	674
Iliya Stefanov	hotărârea din 22.05.2008, 65755/01	42
Iordan Iordanov ş.a.	hotărârea din 2.07.2009, 23530/02	435
Iorgov (nr. 2)	hotărârea din *2.09.2010, 36295/02*	612
Iovchev	hotărârea din 2.02.2006, 41211/98	277
Işyar	hotărârea din 20.11.2008, 391/03	239
Ivanov ş.a.	hotărârea din 24.11.2005, 46336/99	394, 472
Kamburov (nr. 2)	hotărârea din 23.04.2009, 31001/02	381
Kandzhov	hotărârea din 6.11.2008, 68294/01	37
Kehaya	hotărârea din 21.01.2006, 47797/99	76
Kolevi	hotărârea din 5.11.2009, 1108/02	37
Koprinarovi	hotărârea din 15.01.2009, 57176/00	359
Kurdov şi Ivanov	hotărârea din 31.05.2011 16137/04	560
Lolova-Karadzhova	hotărârea din 27.03.2012, 17835/07	59, 746

Loukanov	hotărârea din 20.03.1997, 21915/93	**81**
M.C.	hotărârea din 4.12.2003, 39272/98	**68, 620, 833**
Makedonski	hotărârea din 20.01.2011, 36036/04	**448**
Nachova ş.a.	hotărârea din 26.02.2004, 43577/98, 43579/98	**711-713**
	[MC], hotărârea din 6.07.2005, 43577/98, 43579/98	**705, 846**
Nalbantski	hotărârea din 10.02.2011, 30943/04	**449**
Nencheva ş.a.	hotărârea din 18.06.2013, 48609/06	**504**
Nikolova	[MC], hotărârea din 25.03.1999, 31195/96	**36, 581, 721, 724, 739**
Nikolova (nr. 2)	hotărârea din 30.09.2004, 40896/98	**674**
Penev	hotărârea din 7.01.2010, 20494/04	**376**
Petkov	decizia din 4.12.2007, 77568/01 ş.a.	**763**
Petkov ş.a.	hotărârea din 11.06.2009, 77568/01	**218**
Petyo Petkov	hotărârea din 7.01.2010, 32130/03	**795**
Prikyan şi Angelova	hotărârea din 16.02.2006, 44624/98	**157**
Riener	hotărârea din 23.05.2006, 46343/99	**448**
Rumyana Ivanova	hotărârea din 14.02.2008, 36207/03	**647**
Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe bulgare ş.a.	hotărârea din 22.01.2009, 412/03, 35677/04	**477, 479**
Shishkov	hotărârea din 9.01.2003, 38822/97	**776**
Sivova şi Koleva	hotărârea din 15.11.2011, 30383/03	**78**
Slavic University of Bulgaria	decizia din 18.11.2004, 60781/00	**440**
Stamose	hotărârea din 27.11.2012, 29713/05	**449**
Stanchev	hotărârea din 1.10.2009, 8682/02	**381**
Stanev	[MC], hotărârea din 17.01.2012, 36760/06	**409, 670, 674, 719**
Stankov ş.a.	hotărârea din 2.10.2001, 29221/95, 29225/95	**394, 468, 472, 648**
Stoichkov	hotărârea din 24.03.2005, 9808/02	**145, 155, 199, 579**
Svetoslav Hristov	hotărârea din 13.01.2011, 36794/03	**37**
Todorov	hotărârea din 18.01.2005, 39832/98	**689, 778**
Toshev	hotărârea din 10.08.2006, 56308/00	**319**
Tsonyo Tsonev (nr. 2)	hotărârea din 14.01.2010, 2376/03	**368, 561, 562**
Vachev	hotărârea din 8.07.2004, 42987/98	**783, 784**
Varbanov	hotărârea din 5.10.2000, 31365/96	**6, 409**

Velikova	decizia din 18.05.1999, 41488/98	**278, 842**
Velikovi ş.a.	hotărârea din 15.03.2007, 43278/98 ş.a.	**359**
Zhechev	hotărârea din 21.06.2007, 57045/00	**441**
Zhelyazkov	hotărârea din 9.10.2012, 11332/04	**481**
	contra Ciprului	
Andronicou şi Constantinou	hotărârea din 9.10.1997, 25052/94	**712**
Aziz	hotărârea din 22.06.2004, 69949/01	**217**
Denizci ş.a.	hotărârea din 23.05.2001, 25316/94	**745**
Egmez	hotărârea din 21.12.2000, 30873/96	**793**
Gregoriou	hotărârea din 25.03.2003, 62242/00	**782**
Kafkaris	[MC], hotărârea din 12.02.2008, 21906/04	**197, 555, 565, 611, 641**
Korellis	hotărârea din 21.05.2003, 54528/00	**24**
Kyprianou	[MC], hotărârea din 15.12.2005, 73797/01	**690**
	hotărârea din 27.01.2004, 73797/01	**22**
Markass Car Hire LTD	hotărârea din 2.07.2002, 51591/99	**305**
Taliadorou şi Stylianou	hotărârea din 16.10.2008, 39627/05, 39631/05	**266**
	contra Ciprului şi Rusiei	
Rantsev	hotărârea din 7.01.2010, 25965/04	**68-69, 670-671**
	contra Croaţiei	
Blecic	[MC], hotărârea din 8.03.2006, 59532/00	**125**
Bozi	hotărârea din 29.06.2006, 22457/02	**282**
Jankovic	decizia din 12.10.2000, 43440/98	**108, 803, 826**
Kutic	hotărârea din 1.03.2002, 48778/99	**9**
Marguš	hotărârea din 13.11.2012, 4455/10	**562**
Mikulic	hotărârea din 7.02.2002, 53176/99	**390, 645, 815, 827, 829**
Olujić	hotărârea din 5.02.2009, 22330/05	**303, 548**
Oršuš ş.a.	[MC], hotărârea din 16.03.2010, 15766/03	**511**
Sandra Jankovic	hotărârea din 5.03.2009, 38478/05	**826**
Sesic	hotărârea din 31.05.2007, 40116/02	**620**
Šikić	hotărârea din 15.07.2010, 9143/08	**303**
Vanjak	hotărârea din 14.01.2010, 29889/04	**631**
Vidas	hotărârea din 3.07.2008, 40383/04	**282**

X.	hotărârea din 17.07.2008, 11223/04	**28, 388, 549**
	contra Danemarcei	
A. ş.a.	hotărârea din 8.02.1996, 20826/92	**780**
Amrollahi	hotărârea din 11.07.2002, 56811/00	**822**
B.N.	decizia fostei Comisii din 9.10.1989, 13557/88	**317**
Barfod	hotărârea din 22.02.1989, 11508/85	**457**
Custers, Deveaux şi Turk	hotărârea din 3.05.2007, 11843/03, 11847/03, 11849/03	**641**
H. Becker	decizia fostei Comisii din 3.10.1975, 7011/75	**504**
Hauschildt	Plen, hotărârea din 24.05.1989, 10486/83	**403-404, 635, 686**
Jersild	[MC], hotărârea din 23.09.1994, 15890/89	**499, 599, 707, 730, 847**
Kjeldsen, Busk Madsen şi Pedersen	hotărârea din 7.12.1976, 5095/71, 5920/72, 5926/72	**252, 255**
Kurup	decizia fostei Comisii din 10.07.1985, 11219/84	**221, 229**
Madsen	decizia din 7.11.2002, 58341/00	**835**
Nielsen	hotărârea din 28.11.1988, 10929/84 decizia fostei Comisii din 9.09.1992, 19028/91	**314, 673-674**
Ninn-Hansen	decizia din 18.05.1999, 28972/95	**228**
Pedersen şi Baadsgaard	[MC], hotărârea din 17.12.2004, 49017/99	**685**
Rasmussen	hotărârea din 28.11.1984, 8777/79	**302, 516, 809**
Rohde	hotărârea din 21.07.2005, 69332/01	**612**
Sorensen şi Rassmussen	[MC], hotărârea din 11.01.2006, 52562/9	**488**
Vasileva	hotărârea din 25.09.2003, 52792/99	**41-42**
	contra Elveţiei	
A.P., M.P. şi T.P.	hotărârea din 29.08.1997, 19958/92	**22**
Amann	[MC], hotărârea din 16.02.2000, 27798/95	**834**
Ankerl	hotărârea din 23.10.1996, 17748/91	**686**
Autronic AG	hotărârea din 22.05.1990, 12726/87	**88, 453-454, 501, 626**
Baragiola	hotărârea din 21.10.1993, 17265/90	**559**

Belilos	Plen, hotărârea din 29.04.1988, 10328/83	400
Bianchi	hotărârea din 22.06.2006, 7548/04	821
Borrelli	decizia fostei Comisii din 2.09.1993, 17571/90	313
Boultif	hotărârea din 2.08.2001, 54273/00	101, 350, 822
Burghartz	hotărârea din 22.02.1994, 16213/90	317, 827, 830
E.L., R.L. şi J.O.-L.	hotărârea din 29.12.1997, 20919/92	22
Ellès ş.a.	hotărârea din 16.12.2010, 12573/06	302
F.	hotărârea din 18.12.1987, 11329/85	241-242
Groppera Radio AG ş.a.	hotărârea din 28.03.1990, 10890/84	86, 452, 495, 626
Gsell	hotărârea din 8.10.2009, 12675/05	457
Guenat	decizia din 10.04.1995, 24722/94	257, 671
Gül	hotărârea din 19.02.1996, 23218/94	101, 821
H.M.	hotărârea din 26.02.2002, 39187/98	670-671
Haas	hotărârea din 20.01.2011, 31322/07	329, 829
Hadri-Vionnet	hotărârea din 14.02.2008, 55525/00	810
Haser	decizia din 27.04.2000, 33050/96	314
Imbrioscia	hotărârea din 24.11.1993, 13972/88	222, 225-226, 587, 748
J.B.	hotărârea din 3.05.2001, 31827/96	269
Jäggi	hotărârea din 13.07.2006, 58757/00	827, 829
Klöpper	decizia fostei Comisii din 18.01.1996, 25053/94	316
Kopp	hotărârea din 25.03.1998, 23224/94	246
Kraska	hotărârea din 19.04.1993, 13942/88	688
Kröcher şi Möller	decizia din 9.07.1981, 8463/78	690
Lüdi	hotărârea din 15.06.1992, 12433/86	51, 159
M.B.	hotărârea din 30.11.2000, *28256/95*	720
Medenica	hotărârea din 14.06.2001, 20491/92	155, 398, 687
Minelli	decizia din 14.06.2005, 14991/02	266, 832
	hotărârea din 25.03.1983, 8660/79	630-631
Minjat	hotărârea din 28.10.2003, 38223/97	64, 672
Mişcarea Raeliană Elveţiană	[MC], hotărârea din 13.07.2012, 16354/06	118, 645
Müller ş.a.	hotărârea din 24.05.1988, 10737/84	453, 495
Nada	[MC], hotărârea din 12.09.2012, 10593/08	843

Neulinger şi Shuruk	[MC], hotărârea din 6.07.2010, 41615/07	821
Nideröst-Huber	hotărârea din 18.02.1997, 18990/91	156
Oliveira	hotărârea din 30.07.1998, 25711/94	563
Omkarananda and the Divine Light Zentrum	hotărârea din 19.03.1981, 8118/77	98
Ouardiri	decizia din 28.06.2011, 65840/09	840
Peyer	decizia din 13.12.1977, 7397/76,	674
Quaranta	hotărârea din 24.05.1991, 12744/87	225
Rassemblement Jurassien şi Unité jurassienne	decizia fostei Comisii din 10.10.1979, 8191/78	567
Rothenthurm Commune	hotărârea din 14.12.1988, 13252/87	82
S.F.	decizia din 2.03.1994, 16360/90	257
Schenk	hotărârea din 12.07.1988, 10862/84	681, 687
Schiesser	hotărârea din 4.12.1979, 7710/76	36, 402, 748
Schöpfer	hotărârea din 20.05.1998, 25405/94	457
Schuler-Zgraggen	hotărârea din 24.06.1993, 14518/89	157, 305, 694-695, 730
Selmani	decizia din 28.06.2001, 70258/01	824
Shabani	hotărârea din 5.11.2009, 29044/06	318, 320, 535
Stoll	[MC], hotărârea din 10.12.2007, 69698/01	551
Sutter	hotărârea din 22.02.1984, 8209/78	545, 688, 693-694
Tinner	hotărârea din 26.04.2011, 59301/08, 8439/09	320, 535
Verein Gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) (nr. 2)	[MC], hotărârea din 30.06.2009, 32772/02	93, 126, 454, 510
VgT Verein Gegen Tierfabriken	hotărârea din 28.06.2001, 24699/94	92
W.	hotărârea din 26.01.1993, 14379/88	776
Weber	hotărârea din 22.05.1990, 11034/84	245, 364, 685
Wettstein	hotărârea din 21.12.2000, 33958/96	405
X.	decizia din 14.12.1979, 8500/79	525-526
Zimmermann şi Steiner	hotărârea din 13.07.1983, 8737/79	741
Zuodar	decizia din 7.09.2000, 27355/95	311

BCU "MIHAI EMINESCU" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

contra Estoniei		
Harkmann	hotărârea din 11.07.2006, 2192/03	742
Kolk şi Kislyiy	decizia din 17.01.2006, 23052/04, 24018/04	557
Sulaoja	hotărârea din 15.02.2005, 55939/00	537
contra Finlandei		
Ahtinen	hotărârea din 23.09.2008, 48907/99	480
Bäck	hotărârea din 20.07.2004, 37598/97	396
Backlund	hotărârea din 6.07.2010, 36498/05	809
Helle	hotărârea din 19.12.1997, 20772/92	530
Hirvisaari	hotărârea din 27.09.2001, 49684/99	528-529
Hokkanen	hotărârea din 23.09.1994, 19823/92	621, 780
I.	hotărârea din 17.07.2008, 20511/03	831
Johansson	hotărârea din 6.09.2007, 10163/02	830
Jokela	hotărârea din 21.05.2002, 28856/95	70, 529
Jussila	[MC], hotărârea din 23.11.2006, 73053/01	23, 580, 685, 689
K. şi T.	[MC], hotărârea din 12.07.2001, 25702/94	621
K.U.	hotărârea din 2.12.2008, 2872/02	836
Kerojärvi	hotărârea din 19.07.1995, 17506/90	157, 680
Kiiskinen	decizia din 1.06.1999, 26323/95	405
Konttinen	decizia fostei Comisii din 3.12.1996, 24949/94	529, 531
Levänen ş.a.	decizia din 11.04.2006, 34600/03	103
Narinen	hotărârea din 1.06.2004, 45027/98	246
Nikula	hotărârea din 21.03.2002, 31611/96	457, 460
Nuutinen	hotărârea din 27.06.2000, 32842/96	812
Nylund	decizia din 29.06.1999, 27110/95	26, 829
P.K.	decizia din 9.07.2002, 37442/97	688
Posti şi Rahko	hotărârea din 24.09.2002, 27824/95	103, 304, 395
Purtonen	decizia fostei Comisii din 9.09.1998, 32700.96	316
Ruotsalainen	hotărârea din 16.06.2009, 13079/03	560
Selisto	hotărârea din 16.11.2004, 56767/00	455
Stjerna	hotărârea din 25.11.1994, 18131/91	387, 827, 830
T.V.	decizia fostei Comisii din 2.03.1994, 21780/93	836
Vilho Eskelinen ş.a.	[MC], hotărârea din 19.04.2007, 63235/00	107, 303, 765, 766

Z.	hotărârea din 25.02.1997, 22009/93	831
contra Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei		
Atanasovski	hotărârea din 14.01.2010, 36815/03	432, 532, 755, 758
Boškoski	decizia din 2.09.2004, 11676/04	216
El-Masri	[MC], hotărârea din 13.12.2012, 39630/09	354-355, 801
Fetaovski	hotărârea din 19.06.2008, 10649/03	661
Mickovski	decizia din 10.11.2005, 68329/01	24
Nakov	decizia din 24.10.2002, 68286/01	322
Osmani ş.a.	decizia din 11.10.2001, 50841/99	473, 648
Sijakova ş.a.	decizia din 6.03.2003, 67914/01	67, 811
Spaseski	decizia din 27.09.2011, 15905/07	438
contra Franţei		
A.	decizia fostei Comisii din 5.03.1991, 14838/89	245
A.F.	decizia fostei Comisii din 21.10.1998, 34596/97	547-548
Abeberry	decizia din 21.09.2004, 58729/00	266, 832
Achour	hotărârea din 10.11.2004, 67335/01	556
	[MC], hotărârea din 29.03.2006, 67335/01	565
Acquaviva	hotărârea din 21.11.1995, 19248/91	785
Aktas	decizia din 30.06.2009, 43563/08	393, 482
Allenet de Ribemont	hotărârea din 10.02.1995, 15175/89	631
Alteri	decizia parţială a fostei Comisii din 15.05.1996, 28140/95	314
Amuur	hotărârea din 25.06.1996, 19776/92	257, 623, 671, 674, 842
Annonidi Gussola ş.a.	hotărârea din 14.11.2000, 31819/96, 33293/96	529
Association Ekin	hotărârea din 10.07.2001, 39288/98	593
Augusto	hotărârea din 11.01.2007, 71665/01	157
B.	hotărârea din 25.03.1992, 13343/87	514, 573
Baccichetti	hotărârea din 18.02.2010, 22584/06	157, 680
Baghli	hotărârea din 30.11.1999, 34374/97	101
Battisti	decizia din 12.12.2006, 28796/05	583
Baumann	hotărârea din 22.05.2001, 33592/96	447
Bayrak	decizia din 30.06.2009, 14308/08	393, 482
Behrami şi Behrami	[MC], decizia din 2.05.2007, 71412/01	119
Beldjoudi	hotărârea din 26.03.1992, 12083/86	100, 644,

		807, 822
Bellet	hotărârea din 4.12.1995, 23805/94	384
Bendenoun	hotărârea din 24.02.1994, 12547/86	23, 304, 685
Benrachid	decizia din 8.12.1998, 39518/98	101
Bideault	decizia fostei Comisii din 1.10.1986, 11261/84	237
Bitti	decizia din 15.05.1996, 28645/95	569
Boughanemi	hotărârea din 24.04.1996, 22070/93	101
Bowler International Unit	hotărârea din 23.07.2009, 1946/06	395
Bozano	decizia din 15.05.1984, 9990/82	743
	hotărârea din 18.12.1986, 9990/82	64, 198, 258, 751
Breisacher	decizia din 26.08.2003, 76976/01	82
Brosset-Triboulet	decizia din 29.04.2008, 34078/02	261
Brusco	hotărârea din 14.10.2010, 1466/07	749
C.N. şi V.	hotărârea din 11.10.2012, 67724/09	69
Cantoni	[MC], hotărârea din 15.11.1996, 17862/91	565, 640
Cardot	raportul fostei Comisii din 3.04.1990, 11069/84	221
Célice	hotărârea din 8.03.2012, 14166/09	15
Celik	decizia din 22.09.2005, 10226/02	698
Cha'are Shalom ve Tsedek	[MC], hotărârea din 27.06.2000, 27417/95	204
Chassagnou ş.a.	[MC], hotărârea din 29.04.1999, 25088/94 28331/95 28443/95	440
Chauve	decizia fostei Comisii din 9.12.1991, 14461/1991	834
Chauvy ş.a.	hotărârea din 29.06.2004, 64915/01	266, 832
Chesne	hotărârea din 22.04.2010, 29808/06	405
Cissé	hotărârea din 9.04.2002, 51346/99	471
Clinique des Acacias ş.a.	hotărârea din 13.10.2005, 65399/01, 65406/01, 65405/01, 65407/01	157
Colombani ş.a.	hotărârea din 25.06.2002, 51279/99	458
Couillard Maugery	hotărârea din 1.07.2004, 64796/01	388, 550
D.	decizia din 6.12.1983, 10180/82	474
Dagorn	hotărârea din 26.09.2000, 42175/98	621
De Geouffre de la Pradelle	hotărârea din 16.12.1992, 12964/87	14, 384, 660

De Souza Ribeiro	[MC], hotărârea din 13.12.2012, 22689/07	345, 843
Deceuninck	decizia din 13.12.2011, 47447/08	420
Del Sol	hotărârea din 26.02.2002, 46800/99	20
Delta	hotărârea din 19.12.1990, 11444/85	159, 221, 231
Depalle	hotărârea din 29.03.2010, 34044/02	261
Deperrois	decizia din 22.06.2000, 48203/99	314
Didier	decizia din 27.08. 2002, 58188/00	313
Diennet	hotărârea din 26.09.1995, 18160/91	546, 548, 586, 694
Djaid	hotărârea din 9.03.1999, 38687/97	101
Draon	[MC], hotărârea din 6.10.2005, 1513/03	621, 765
Duclos	hotărârea din 17.12.1996, 20940/92, 20941/92, 20942/92	621
Dulaurans	hotărârea din 21.03.2000, 34553/97	688
E.B.	[MC], hotărârea din 22.01.2008, 43546/02	29, 31, 758
Editions Périscope	hotărârea din 26.03.1992, 11760/85	301, 304
Editura Plon	hotărârea din 18.05.2004, 58148/00	501
Einhorn	decizia din 16.10.2001, 71555/01,	687, 800
Eon	hotărârea din 14.03.2013, 26118/10	458
Estrosi	decizia din 30.06.1995, 24359/94	274
Eternit	decizia din 27.03.2012, 20041/10	158, 680
Eurofinacom	decizia din 7.09.2004, 58753/00	51
Ezelin	hotărârea din 26.04.1991, 11800/85	469-470
Federaţia Creştină a Martorilor lui Iehova din Franţa	decizia din 6.11.2001, 53430/99	840
Foucher	raportul fostei Comisii din 28.11.1995, 22209/93	224-225
Fouquet	hotărârea din 31.01.1996, 20398/92	13
Fressoz şi Roire	[MC], hotărârea din 21.01.1999, 29183/95	458, 647
Fretté	hotărârea din 26.02.2002, 36515/97	25, 28, 31, 515, 758, 809
Frydlender	hotărârea din 27.06.2000, 30979/96	779
Funke	hotărârea din 25.02.1993, 10828/84	209, 271, 685
G.	hotărârea din 27.09.1995, 15312/89	556
G.B.	hotărârea din 2.10.2001, 44069/98	378

Gamaleddyn	decizia din 30.06.2009, 18527/08	**393**
Garaudy	decizia din 24.06.2003, 65831/01	**4, 452**
Gas şi Dubois	hotărârea din 15.03.2012, 25951/07	**31-32**
Gautrin ş.a.	hotărârea din 20.05.1998, 21257/93, 21258/93, 21259/93, 21260/93	**404**
Ghazal	decizia din 30.06.2009, 29134/08	**393**
Gnahoré	hotărârea din 19.09.2000, 40031/98	**20, 817**
Goktan	hotărârea din 2.07.2002, 33402/96	**568**
Golinelli şi Freymuth	hotărârea din 22.11.2005, 65823/01, 65273/01	**368**
Gosselin	decizia din 6.04.2004, 66224/01	**635**
Gozalvo	hotărârea din 9.11.1999, 38894/97	**621**
Grifhorst	hotărârea din 26.02.2009, 28336/02	**72**
Guenoun	decizia din 2.07.1990, 13562/8	**546, 694**
Guérin	hotărârea din 29.07.1998, 25201/94	**16**
Guillot	hotărârea din 24.10.1996, 22500/93	**827, 830**
H.	hotărârea din 24.10.1989, 10073/82	**301, 778**
H.L.R.	hotărârea din 19.04.1997, 24573/94	**99**
Hachette Filipacchi Associés	hotărârea din 14.06.2007, 71111/01	**452**
Hachette Filipacchi Associés („Ici Paris")	hotărârea din 23.07.2009, 12268/03	**454**
Harroudj	hotărârea din 4.10.2012, 43631/09	**31**
Hartung	decizia din 3.11.2009, 10231/07	**127, 209**
Hentrich	hotărârea din 22.09.1994, 13616/88	**676, 677**
Higgins	hotărârea din 19.02.1998, 20124/92	**13, 528**
Huvig	hotărârea din 24.04.1990, 11105/84	**626-627, 827**
I.A.	hotărârea din 23.09.1998, 28213/95	**259, 537**
Jahnke şi Lenoble	decizia din 29.08.2000, 40490/98	**528**
Jamil	hotărârea din 8.06.1995, 15917/89	**555**
July şi SARL Liberation	hotărârea din 14.02.2008, 20893/03	**459**
K.	decizia fostei Comisii din 7.12.1983, 10210/82	**237**
Karakaya	hotărârea din 26.08.1994, 22800/93	**621**
Katritsch	hotărârea din 4.11.2010, 22575/08	**240**
Kearns	hotărârea din 10.01.2008, 35991/04	**388, 549**
Kemmache (nr. 1)	hotărârea din 27.11.1991, 12325/86	**777**
Khalfaoui	hotărârea din 14.12.1999, 34791/97	**660**
Koua Poirrez	hotărârea din 30.09.2003, 40892/98	**621**
Krombach	hotărârea din 13.02.2001, 29731/96	**155, 226**
Kruslin	hotărârea din 24.04.1990, 11801/85	**626-627**

Laidin (nr. 2)	hotărârea din 7.01.2003, 39282/98	**302**
Laine	hotărârea din 17.01.2002, 41476/98	**785**
Lallement	hotărârea din 11.04.2002, 46044/99	**339**
Lambert	hotărârea din 24.08.1998, 23618/94	**627**
Laumont	hotărârea din 8.11.2001, 43626/98	**672**
Léger	hotărârea din 11.04.2006, 19324/02	**611**
Legrand	hotărârea din 26.05.2011, 23228/08	**755**
Lehidieux și Isorni	[MC], hotărârea din 23.09.1998, 24662/94	**452**
Leowenguth	decizia din 30.05.2000, 53183/99	**314**
Leroy	hotărârea din 2.10.2008, 36109/03	**5, 708**
Letellier	hotărârea din 26.06.1991, 12369/86	**538, 777**
Lindon, Otchakovsky-Laurens și July	[MC], hotărârea din 22.10.2007 21279/02, 36448/02	**403**
Loiseau	decizia din 18.11.2003, 46809/99	**302**
M.	decizia din 13.12.1984, 10078/82	**745**
Maaouia	[MC], hotărârea din 5.10.2000, 39652/98	**98, 302, 344**
Makhfi	hotărârea din 19.10.2004, 59335/00	**224**
Mamère	hotărârea din 7.11.2006, 12697/03	**458**
Mandil	decizia din 13.12.2011, 67037/09	**420**
Mantovanelli	hotărârea din 18.03.1997, 21497/93	**156, 680**
Marie-Louise Loyen ș.a.	hotărârea din 5.07.2005, 55929/00	**841**
Martinie	[MC], hotărârea din 12.04.2006, 58675/00	**548**
Mattei	hotărârea din 19.12.2006, 34043/02	**375**
Maurice	[MC], hotărârea din 6.10.2005, 11810/03	**621**
Mazurek	hotărârea din 1.02.2000, 34406/97	**204, 807**
Mecili	decizia din 15.05.1995, 23997/94	**274**
Medvedyev ș.a.	[MC], hotărârea din 29.03.2010, 3394/03	**35, 38, 511, 670, 672, 748**
Meftah ș.a.	[MC], hotărârea din 26.07.2002, 32911/96, 35237/97, 34595/97	**95, 583**
Mehemi	hotărârea din 26.09.1997, 25017/94	**730**
Menet	hotărârea din 14.06.2005, 39553/02	**528**
Millon	decizia din 30.08.2007, 6051/06	**651**
Miraux	hotărârea din 26.09.2006, 73529/01	**375**
Mouisel	hotărârea din 14.11.2002, 67263/01	**797**
Moulin	hotărârea din 23.11.2010, 37104/06	**36, 39**
Mustafa	hotărârea din 17.06.2003, 63056/00	**827, 830**

Nasri	hotărârea din 13.07.1995, 19465/92	99, 102, 823
Nedzela	hotărârea din 27.07.2006, 73695/01	529
Neigel	hotărârea din 17.03.1997, 18725/91	303
Ninin	decizia din 15.05.1996, 27373/95	569
Nivette	hotărârea din 14.12.2000, 44190/88	801
Odièvre	[MC], hotărârea din 13.02.2003, 42326/98	312
Omar	hotărârea din 29.07.1998, 24767/94	16
Orban ş.a.	hotărârea din 15.01.2009, 20985/05	5
Pannullo şi Forte	hotărârea din 30.10.2001, 37794/97	810
Papon	decizia din 15.11.2001, 54210/00	314, 556
Papon (nr. 1)	hotărârea din 25.07.2002, 54210/00	314
Parti Nationaliste basque – Organisation régionale d'Iparralde	hotărârea din 7.06.2007, 71251/01	600, 603, 648
Pelissier şi Sassi	[MC], hotărârea din 25.03.1999, 25444/94	222, 373, 376, 378, 690, 779, 781, 782
Pellegrin	hotărârea din 8.12.1999, 28541/95	303
Perez	[MC], hotărârea din 12.02.2004, 47287/99	528
Perhirin	hotărârea din 4.02.2003, 60545/00	786
Pessino	hotărârea din 10.10.2006, 40403/02	555, 566, 640, 758
Pham Hoang	hotărârea din 25.09.1992, 13191/87	226, 631
Phull	decizia din 11.01.2005, 35753/03	646
Piermont	hotărârea din 27.04.1995, 15773/89, 15774/89	447, 744
Pierre-Bloch	hotărârea din 21.10.1997, 24194/94	220, 303
Poitrimol	hotărârea din 23.11.1993, 14032/88	154-155, 226, 397, 579, 687, 691
Popov	hotărârea din 19.01.2012, 39472/07	347, 349
Py	hotărârea din 11.01.2005, 66289/01	216
Quinn	hotărârea din 22.03.1995, 18580/91	62, 257, 269, 356, 673, 776
R.L. şi M.-J.D.	hotărârea din 19.05.2004, 44568/98	411
Radio France	decizia din 23.09.2003, 53984/00	82-83

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

Radio France ş.a.	hotărârea din 30.03.2004, 53984/00	**424, 631**
Ramirez Sanchez	[MC], hotărârea din 4.07.2006, 59450/00	**613**
Remli	hotărârea din 23.04.1996, 16839/90	**400, 404-405**
Renolde	hotărârea din 16.10.2008, 5608/05	**293**
Revert şi Legallais	decizia din 8.09.1989, 14331/88, 14332/88	**463, 585**
Saïdi	hotărârea din 20.09.1993, 14647/89	**229, 231**
Sainte-Marie	hotărârea din 16.12.1992, 12981/87	**404**
Salabiaku	hotărârea din 7.10.1988, 10519/83	**631**
Sanders	decizia fostei Comisii din 16.10.1996, 31401/96	**241**
Sanglier	hotărârea din 27.05.2003, 50342/99	**13**
Saussier	decizia fostei Comisii din 20.05.1998, 35884/97	**314**
Schmidt	hotărârea din 26.07.2007, 35109/02	**817**
Section de commune d'Antilly	decizia din 23.11.1999, 45129/98	**82**
Seguin	decizia din 7.03.2000, 42400/98	**67**
Selmouni	[MC], hotărârea din 28.07.1999, 25803/94	**54, 792-793**
Serre	hotărârea din 29.09.1999, 29718/96	**695**
Serves	hotărârea din 20.10.1997, 20225/92	**22, 269, 572**
Siliadin	hotărârea din 26.07.2005, 73316/01	**67-68, 543**
Simon	hotărârea din 8.06.2004, 66053/01	**779**
Singh	decizia din 30.06.2009, 25463/08	**393, 482**
Slimani	hotărârea din 27.07.2004, 57671/00	**574**
Société Anonyme Immeuble Groupe Kosser	decizia parţială din 9.03.1999, 38748/97	**531**
Société Colas Est ş.a.	hotărârea din 16.04.2002, 37971/97	**209**
Société de Conception de Presse et d'édition şi Ponson	hotărârea din 5.03.2009, 26935/05	**453**
Souza Ribeiro	[MC], hotărârea din 13.12.2012, 22689/07	**345, 843**
Sukyo Mahikari France	decizia din 8.01.2013, 41729/09	**483**
Taïs	hotărârea din 1.06.2006, 39922/03	**293**
Tête	decizia fostei Comisii din 9.12.1987, 11123/84	**213-214, 216**

Tomasi	hotărârea din 27.08.1992, 12850/87	534, 775, 794
Tourancheau şi July	hotărârea din 24.11.2005, 53886/00	627
Touvier	decizia fostei Comisii din 13.01.1997, 29420/95	228, 556, 641
Unédic	hotărârea din 18.12.2008, 20153/04	432, 757
Vallar	hotărârea din 04.10.2007, 27314/02	780
Vallée	hotărârea din 26.04.1994, 22121/93	621, 785
Van Pelt	hotărârea din 23.05.2000, 31070/96	225
Vaney	decizia din 8.04.2003, 53946/00	635
Vaturi	hotărârea din 13.04.2006, 75699/01	228-229
Veriter	hotărârea din 14.10.2010, 31508/07	123
Vérités Santé Pratique SARL	decizia din 1.12.2005, 7466/01	499
Vo	[MC], hotărârea din 8.07.2004, 53924/00	290, 574, 666
Wiot	hotărârea din 7.01.2003, 43722/98	786
X.	hotărârea din 31.03.1992, 18020/91	621, 780
Zakharova	decizia din 13.12.2005, 57306/00	388, 550
Zielinski, Pradal şi Gonzales	[MC], hotărârea din 28.10.1999, 24846/94	624, 663
contra Franţei, Germaniei şi Norvegiei		
Saramati	[MC], decizia din 2.05.2007, 78166/01	119
contra Franţei şi Spaniei		
Drozd şi Janousek	hotărârea din 26.06.1992, 12747/87	145
contra Georgiei		
Assanidze	[MC], hotărârea din 8.04.2004, 71503/01	572, 673
Georgian Labour Party	hotărârea din 8.07.2008, 9103/04	7, 213
Kakabadze ş.a.	hotărârea din 2.10.2012, 1484/07	61, 199
Patsuria	hotărârea din 6.11.2007, 30779/04	318, 534
Ramishvili şi Kokhreidze	hotărârea din 27.01.2009, 17092/07, 22032/07	797
Saghinadze ş.a.	hotărârea din 27.05.2010, 18768/05	765
contra Georgiei şi Rusiei		
Shamayev ş.a.	hotărârea din 12.04.2005	800
contra Germaniei		
Al-Moayad	hotărârea din 20.02.2007, 35865/03	199, 349, 357, 801
Andreas Baudler	decizia 6.12.2011, 38254/04	479
Axel Springer AG	[MC], hotărârea din 7.02.2012, 39954/08	453, 553
Axen	hotărârea din 8.12.1983, 8273/78	302, 545, 693-696

Barthold	hotărârea din 25.03.1985, 8734/79	495, 585
Beer şi Regan	[MC], hotărârea din 18.02.1999, 28934/95	19, 386
Bock	hotărârea din 29.03.1989, 11118/84	7, 780
Bruggemann şi Schueten	decizia fostei Comisii din 19.05.1976, 6959/75	826
Buchholz	hotărârea din 6.05.1981, 7759/77	780
Chraidi	hotărârea din 26.10.2006, 65655/01	535, 776
Croissant	hotărârea din 25.09.1992, 13611/88	226
Deumeland	hotărârea din 29.05.1986, 9384/81	305, 785
Dietrich Reuter	decizia din 17.01.2012, 32741/06	479
Döring	decizia din 21.02.2012, 50216/09	104
Eckle	hotărârea din 15.07.1982, 8130/78	22, 282, 285, 780, 784
Elsholz	[MC], hotărârea din 13.07.2000, 25735/94	389, 546, 551, 694, 812
Englert	hotărârea din 25.08.1987, 10282/83	631
Ensslin, Baader şi Raspe	decizia din 8.07.1978, 7572/76, 7586/76, 7587/76	96
Epple	hotărârea din 15.12.2005, 77909/01	42
Erdem	hotărârea din 5.07.2001, 38321/97	777
Fadele	decizia fostei Comisii din 9.12.1987, 11311/84	239
Gafgen	[MC], hotărârea din 1.06.2010, 22978/05	681
Garcia Alva	hotărârea din 13.02.2001, 23541/94	722
Grandrath	decizia din 12.12.1966, 2299/64	464
Güngör	*decizia din 17.05.2001, 31540/96*	377
Hanna şi Peter Müller	*decizia din* 6.12.2011, 12986/04	479
Hasse	decizia fostei Comisii din 12.07.1977, 7412/76	224
Herrmann	[MC], hotărârea din 26.06.2012, 9300/07	511
Jahn ş.a.	[MC], hotărârea din 30.06.2005, 46720/99 ş.a.	803
Jalloh	[MC], hotărârea din 11.07.2006, 54810/00	687
Johana Appel-Irrgang ş.a.	decizia din 6.10.2009, 45216/07	256
Jorgic	hotărârea din 12.07.2007, 74613/01	169, 195, 556, 565
Kallweit	hotărârea din 13.01.2011, 17792/07	409

Kanthak	decizia din 11.10.1998, 12474/86	209
Karlheinz Schmidt	hotărârea din 18.07.1994, 13580/88	543
Kautzor	hotărârea din 22.03.2012, 23338/09	815
Keles	hotărârea din 27.10.2005, 32231/02	822
Klass ş.a.	[MC], hotărârea din 6.09.1978, 5029/71	165, 208, 245, 275, 628, 643, 837, 838
Knauth	decizia din 22.11.2001, 41111/98	834
Koch	hotărârea din 19.07.2012, 497/09	329
Kohn	decizia din 23.03.2000, 47021/99	490
König	hotărârea din 28.06.1978, 6232/73	301, 304, 684, 785
Konrad	decizia din 11.09.2006, 35504/03	255
Kuhnen	decizia din 12.05.1988, 12194/86	4
Kuna	decizia din 10.04.2001, 52449/99	108, 803
Kutzner	hotărârea din 26.02.2002, 46544/99	388, 550, 621, 817
Lederer	decizia din 22.05.2006, 6213/03	104
Leela Forderkreis E.V. ş.a.	hotărârea din 6.11.2008, 58911/00	474
Luedicke, Belkacem şi Koç	hotărârea din 28.11.1978, 6210/73 ş.a.	239, 377
Lutz	hotărârea din 25.08.1987, 9912/82	630-631
M.	hotărârea din 17.12.2009, 19359/04	143, 198
Maltzan ş.a.	[MC], decizia din 2.03.2005, 71916/01	103
Markt Intern Verlag Gmbh şi Klaus Beermann	hotărârea din 20.11.1989, 10572/83	424, 495
Mattick	decizia din 31.03.2005, 62116/00	690
Megyeri	hotărârea din 12.05.1992, 13770/88	622
Mianowicz	hotărârea din 18.10.2001, 42505/98	622
Mooren	[MC], hotărârea din 9.07.2009, 11364/03	63-64, 672
Mutlag	hotărârea din 25.03.2010, 40601/05	101
Niedzwiecki	hotărârea din 25.10.2005, 58453/00	811
Niemietz	hotărârea din 16.12.1992, 13710/88	208-209, 835
	decizia fostei Comisii din 5.04.1990, 13710/88	29
Noack ş.a.	decizia din 25.05.2000, 46346/99	390
Nold	hotărârea din 29.06.2006, 27250/02	6
Nölkenbockhoff	hotărârea din 25.08.1987, 10300/83	631

O.H.	hotărârea din 24.11.2011, 4646/08	**410**
Obst	hotărârea din 23.09.2010, 425/03	**481**
Olbertz	decizia din 25.05.1999, 37592/97	**104**
Omwenyeke	decizia din 20.11.2007, 44294/04	**447**
Öztürk	hotărârea din 21.02.1984, 8544/79	**15, 239, 429, 630, 685**
P.S.	hotărârea din 20.12.2001, 33900/96	**230**
Paeffgen Gmbh	decizia din 18.09.2007, 25379/04 ş.a.	**103**
Pakelli	hotărârea din 25.04.1983, 8398/78	**93, 96, 225, 691**
Paradis ş.a.	decizia din 4.09.2007, 4065/04	**42**
Potts	decizia din 29.11.1995, 25534/94	**548**
Prince Hans-Adam II de Liechtenstein	[MC], hotărârea din 12.07.2001, 42527/98	**81**
R.H.	decizia fostei Comisii din 2.03.1987, 11728/85	**219**
Remer	decizia fostei Comisii din 6.09.1995, 25096/94	**228**
Retimag SA	decizia fostei Comisii din 16.12.1961, 712/60	**4**
Rippe	decizia din 2.02.2006, 5398/03	**580**
Rogl	decizia fostei Comisii din 20.05.1996, 28319/95	**627**
Roosli	decizia din 15.05.1996, 28318/95	**810**
Rumpf	hotărârea din 2.09.2010, 46344/06	**370**
Schneider	decizia din 14.10.2004, 44842/98	**703**
	hotărârea din 15.09.2011, 17080/07	**809**
Schuth	hotărârea din 23.09.2010, 1620/03	**481**
Siebenhaar	hotărârea din 3.02.2011, 18326/02	**480**
Soltikow	decizia din 5.04.1968, 2257/64	**689**
Sommerfeld	[MC], hotărârea din 8.07.2003, 31871/96	**202, 813**
Storck	hotărârea din 16.06.2005, 61603/00	**670-671, 673, 727, 831**
Streletz, Kessler şi Krenz	[MC], hotărârea din 22.03.2001, 34044/96, 35532/97, 44801/98	**25, 289, 565-566, 626**
Sürmeli	[MC], hotărârea din 08.06.2006, 75529/01	**779**
Teuschler	decizia din 4.10.2001, 47636/99	**662**

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Timke	decizia fostei Comisii din 11.09.1995, 27311/95	**215**
Tsikakis	hotărârea din 10.02.2011, 1521/06	**819**
Uzun	hotărârea din 2.09.2010, 35623/05	**628**
Vogt	[MC], hotărârea din 26.09.1995, 17851/91	**626**
Von Hannover	hotărârea din 24.06.2004, 59320/00	**452, 830**
Von Hannover (nr. 2)	[MC], hotărârea din 7.02.2012, 40660/08, 60641/08	**453, 499, 553**
Weber şi Saravia	decizia din 29.06.2006, 54934/00	**245, 364**
Wemhoff	hotărârea din 27.06.1968, 2122/64	**145, 194, 257, 534, 685, 774, 780**
Wendenburg	decizia din 6.02.2003, 71630/01	**103-104**
Wittek	hotărârea din 12.12.2002, 37290/97	**103, 675**
X.	decizia din 10.12.1975, 6659/74	**42**
X.	decizia din 19.03.1981, 8819/79	**671**
X.	decizia din 4.02.1971, 4324/69	**197**
X.	decizia din 4.07.1979, 8414/78	**691**
X.	decizia fostei Comisii din 18.12.1974, 6167/73	**242**
X.	decizia fostei Comisii din 4.01.1960, 530/59	**211**
X.	decizia fostei Comisii din 6.10.1967, 2728/66	**211**
X.	decizia fostei Comisii din 6.03.1978, 7900/77	**641**
Yilmaz	hotărârea din 17.04.2003, 52853/99	**101**
Z.M.	decizia din 13.02.1990, 13770/88	**702**
Zaunegger	hotărârea din 3.12.2009, 22028/04	**33**
contra Greciei		
Anagnostopoulos	hotărârea din 3.04.2003, 54589/00	**685**
Bigaeva	hotărârea din 28.05.2009, 26713/05	**835**
Danemarca, Norvegia, Suedia şi Olanda	decizia fostei Comisii din 24.01.1968, 3321/67, 3322/67, 3323/67, 3344/67	**7, 131-132**
Diamantides (nr. 2)	hotărârea din 19.05.2005, 71563/01	**631**
Dimitras ş.a. (nr. 3)	hotărârea din 8.01.2013, 44077/09	**483**
Dimitrellos	hotărârea din 7.04.2005, 75483/01	**529**
Fostul Rege al Greciei ş.a.	[MC], hotărârea din 28.11.2002, 25701/94	**739**

	[MC], hotărârea din 23.11.2000, 25701/94	676, 733, 803
Garyfallou AEBE	hotărârea din 24.09.1997, 18996/91	23
Georgiadis	hotărârea din 29.05.1997, 21522/93	529
Georgiou	decizia din 13.01.2000, 45138/98	322
Gitonas ş.a.	hotărârea din 1.07.1997, 18747/91 ş.a.	219
Hadjianastassiou	hotărârea din 16.12.1992, 12945/87	378, 460, 528-529, 689
Hornsby	hotărârea din 19.03.1997, 18357/91	9, 12-13, 624
Iatridis	[MC], hotărârea din 25.03.1999, 31107/96	12, 274, 337, 340, 623, 676
	[MC], hotărârea din 19.10.2000, 31107/96	517, 733
Karagianis	hotărârea din 16.01.2003, 51354/99	341
Karakasis	hotărârea din 17.10.2000, 38194/97	529
Katikaridis	hotărârea din 15.11.1996, 19385/92	339
Kokkinakis	hotărârea din 25.05.1993, 14308/88	474, 555, 565, 627, 640, 646
Kortesis	hotărârea din 12.06.2012, 60593/10	38, 62, 747
Kyrtatos	hotărârea din 22.05.2003, 41666/98	265
Lykourezos	hotărârea din 15.06.2006, 33554/03	220
Makaratzis	[MC], hotărârea din 20.12.2004, 50385/99	362, 710, 712
Malama	hotărârea din 1.03.2001, 43622/98	338
Mamidakis	hotărârea din 11.01.2007, 35533/04	396
Metaxas	hotărârea din 27.05.2004, 8415/02	13
Ouranio Toxo	hotărârea din 20.10.2005, 74989/01	599
Ouzounis ş.a.	decizia din 18.04.2002, 49114/99	734
Pafitis ş.a.	hotărârea din 26.02.1998, 20323/92	785
Papachelas	[MC], hotărârea din 25.03.1999, 31423/96	123
Papageorgiou	hotărârea din 22.10.1997, 24628/94	782
Papamichalopoulos ş.a.	hotărârea din 31.10.1995, 14556/89	738
	hotărârea din 24.06.1993, 14556/89	341, 675, 677
Paschalidis, Koutmeridis şi Zaharakis	hotărârea din 10.04.2008, 27863/05, 28028/05, 28422/05	213, 215

Philis	hotărârea din 27.08.1991, 12750/87, 13780/88, 14003/88	7, 17, 384
	decizia fostei Comisii din 11.12.1990, 16598/90	226
Philis (nr. 2)	hotărârea din 27.06.1997, 19773/92	685
Platakou	hotărârea din 11.01.2001, 38460/97	340, 689
Rahimi	hotărârea din 5.04.2011, 8687/08	99
Reklos și Davourlis	hotărârea din 15.01.2009, 1234/05	830
S.D.	hotărârea din 11.06.2009, 53541/07	100
Sakellaropoulos	decizia din 6.01.2011, 38110/08	302
Sampanis ș.a.	hotărârea din 5.06.2008, 32526/05	253
Serif	hotărârea din 14.12.1999, 38178/97	477, 730
Sfintele Mânăstiri	hotărârea din 9.12.1994, 13092/87	676-677
Sidiropoulos ș.a.	hotărârea din 10.07.1998, 26695/95	444
Sitaropoulos și Giakoumopoulos	[MC], hotărârea din 15.03.2012, 42202/07	217
Skondrianos	hotărârea din 18.12.2003, 63000/00, 74291/01, 74292/01	157
Sotiropoulou	decizia din 18.01.2007, 40225/02	500
Stran Greek Refineries și Stratis Andreadis	hotărârea din 9.12.1994, 13427/87	686, 767
Tabesh	hotărârea din 26.11.2009, 8256/07	100
Terzis	hotărârea din 29.01.2004, 64417/01	782
Thlimmenos	[MC], hotărârea din 6.04.2000, 34369/97	203, 465, 552
Tsilira	hotărârea din 22.05.2008, 44035/05	661
Twalib	hotărârea din 9.06.1998, 24294/94	226
Valsamis	hotărârea din 18.12.1996, 21787/93	255
Vassilios Stavropoulos	hotărârea din 27.09.2007, 35522/04	637
Yagtzilar ș.a.	hotărârea din 6.12.2001, 41727/98	17, 384
	contra Irlandei	
A., B. și C.	[MC], hotărârea din 16.12.2010, 25579/05	53, 621
Airey	decizia din 7.07.1977, 6289/73	42
	hotărârea din 9.10.1979, 6289/73	16, 20, 54, 165, 429, 574, 756
Bosphorus Hava Yollari Turizm Ve Ticaret Anonim Sirketi	[MC], hotărârea din 30.06.2005, 45036/98	72, 119, 626
D.G.	hotărârea din 16.05.2002, 39474/98	525
Heaney și McGuinness	hotărârea din 21.12.2000, 34720/97	269-270

Johnston ș.a.	hotărârea din 18.12.1986, 9697/82	27, 242, 317, 807
Keegan	hotărârea din 26.05.1994, 16969/90	27, 808
Lawless	hotărârea din 1.07.1961, 332/57	4, 68-769
Mc Farlane	[MC], hotărârea din 10.09.2010, 31333/06	783
McMullen	hotărârea din 29.07.2004, 42297/98	785
Murphy	hotărârea din 10.07.2003, 44179/98	92
Open Door și Dublin Well Woman	[MC], hotărârea din 29.10.1992, 14234/88	118, 500, 593, 729, 838
Paul Quinn	hotărârea din 21.12.2000, 36887/97	269
Pine Valley Developments LTD ș.a.	hotărârea din 29.11.1991, 12742/87	275, 395, 765
Purcell ș.a.	decizia fostei Comisii din 16.04.1991, 15404/89	220, 454, 499
	contra Islandei	
Asatruarfelagio	decizia din 18.09.2012, 22897/08	478
Hilda Hafsteinsdóttir	hotărârea din 8.06.2004, 40905/98	408, 711
Kjartan Ásmundsson	hotărârea din 12.10.2004, 60669/00	107
Sigurdur A. Sigurjonsson	hotărârea din 30.06.1993, 16130/90	486
Thorgeirson	hotărârea din 25.06.1992, 13778/88	403-404
X.	decizia fostei Comisii din 8.12.1981, 8941/80	213
	contra Italiei	
Ada Rossi	decizia din 16.12.2008, 55185/08 ș.a	328
Artico	hotărârea din 13.05.1980, 6694/74	154, 221-222, 226-227, 238, 666
Austria	decizia fostei Comisii din 11.01.1961, 788/60	130-134
	decizia fostei Comisii din 30.03.1963, 788/60	221
Belvedere Alberghiera SRL	hotărârea din 30.05.2000, 31524/96	337, 675-676
Beyeler	[MC], hotărârea din 5.01.2000, 33202/96	339, 676
Boso	decizia din 5.09.2002, 50490/99	290, 831
Botta	hotărârea din 24.02.1998, 21439/93	573, 619, 621
Bracci	hotărârea din 13.10.2005, 36822/02	229

BCU IAȘI / CENTRUL DE CERCETĂRI JURIDICE

Brozicek	hotărârea din 19.12.1989, 10964/84	154, 222-223, 377, 690
Buscemi	hotărârea din 16.09.1999, 29569/95	405
Caleffi	hotărârea din 24.05.1991, 11890/85	780
Calvelli şi Ciglio	[MC], hotărârea din 17.01.2002, 32967/96	292
Capuano	hotărârea din 25.06.1987, 9381/81	781
Carbonara şi Ventura	hotărârea din 30.05.2000, 24638/94	337, 340
Carletta	hotărârea din 15.07.2005, 63861/00	675
Castelli ş.a.	decizia fostei Comisii din 14.09.1998, 35790/97, 38438/97	453
Centro Europa 7 SRL şi Di Stefano	[MC], hotărârea din 7.06.2012, 38433/09	90, 627
Ciulla	hotărârea din 22.02.1989, 11152/84	40, 59, 671, 742, 746
Colozza	hotărârea din 12.02.1985, 9024/80	222, 398, 579, 686-687
Corigliano	hotărârea din 10.12.1982, 8304/78	684
Covezzi şi Morselli	hotărârea din 9.03.2003, 52763/99	388, 550
Craxi	hotărârea din 5.12.2002, 34896/97	223
Crociani ş.a.	decizia din 18.12.1980, 8603/79, 8722/79, 8723/79, 8729/79	401
De Jorio	hotărârea din 3.06.2004, 73936/01	20, 386
De Lorenzo	decizia din 12.02.2004, 69264/01	374
De Santa ş.a.	hotărârea din 2.09.1997, 25574/94	303
Di Lazzaro	decizia fostei Comisii din 10.07.1997, 31924/96	28
Di Salvo	decizia din 11.01.2007, 16098/05	6
Domenichini	hotărârea din 21.10.1996, 15943/90	224
Donati	decizia din 15.11.2012, 63242/00	701
Enea	[MC], hotărârea din 17.09.2009, 74912/01	302
F.C.B.	hotărârea din 28.08.1991, 12151/86	154
Ferrantelli şi Santangelo	hotărârea din 7.08.1996, 19874/92	227, 404
Ferrari-Bravo	decizia din 14.03.1984, 9627/81	691
Ferrazzini	[MC], hotărârea din 12.07.2001, 44759/98	73, 301, 684
Fiume	hotărârea din 30.06.2009, 20774/05	303
Foti ş.a.	hotărârea din 10.12.1982, 7604/76	781

Francesco Lombardo	hotărârea din 26.11.1992, 11519/85	305
Francesco Sessa	hotărârea din 3.04.2012, 28790/08	483
Frau	hotărârea din 19.02.1991, 12147/86	685
Freda	decizia din 7.10.1980, 8916/80	42
Gaglione ș.a.	hotărârea din 21.12.2010, 45867/07	123
Giacomelli	hotărârea din 2.11.2006, 59909/00	498
Giulia Manzoni	hotărârea din 1.07.1997, 19218/91	673
Goddi	hotărârea din 9.04.1984, 8966/80	227
Grand Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani	hotărârea din 2.08.2001, 35972/97	440
Grava	hotărârea din 10.07.2003, 43522/98	200
Guerra	[MC], hotărârea din 19.02.1998, 14967/89	261-262, 827
Guiso-Gallisay	[MC], hotărârea din 22.12.2009, 58858/00	511
Guzzardi	[MC], hotărârea din 6.11.1980, 7367/76	59-60, 144, 195-196, 407, 446, 670-671, 673, 745, 806
Hacisuleymanoglu	decizia din 20.10.1994, 23241/94	823
Hermi	[MC], hotărârea din 18.10.2006, 18114/02	227, 337, 582, 686
	hotărârea din 28.06.2005, 18114/02	155
Hirsi Jamaa ș.a.	[MC], hotărârea din 23.02.2012, 27765/09	346-347, 350, 429, 756
Husain	decizia din 24.02.2005, 18913/03	237
Idrocalce SRL	hotărârea din 27.02.1992, 12088/86	781
Immobiliare Saffi	[MC], hotărârea din 28.07.1999, 22774/93	71
Isgro	hotărârea din 12.02.1991, 11339/85	156, 227, 516, 679
Katte Klitsche de la Grange	hotărârea din 27.10.1994, 12539/86	780, 785
Kaufmann	hotărârea din 19.05.2005, 14021/02	17
Kwiatkowska	decizia din 30.11.2000, 52868/99	233
Labita	[MC], hotărârea din 6.04.2000, 26772/95	54, 192, 217, 450, 644, 774

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Laino	[MC], hotărârea din 18.02.1999, 33158/96	780
Lautsi şi.a.	[MC], hotărârea din 18.03.2011, 30814/06	414, 511, 515, 646, 815
Leonard I. Eisenfeld şi Arline Duker	decizia din 2.09.2008, 541/08	654
Luberti	hotărârea din 23.02.1984, 9019/80	145, 198, 410
Lucà	hotărârea din 27.02.2001, 33354/96	227
Luordo	hotărârea din 17.07.2003, 32190/96	395, 646
M.	decizia din 25.02.1991, 13549/88	702
Maestri	hotărârea din 17.02.2004, 39748/98	442
Maggiolini	decizia din 13.01.2000, 35800/97	618, 835
Mancini	hotărârea din 2.08.2001, 44955/98	258, 673-674
Manzoni	hotărârea din 19.02.1991, 11804/85	673, 780
Marturana	hotărârea din 4.03.2008, 63154/00	63, 672
Marzari	decizia din 4.05.1999, 36448/97	835
Mastromatteo	[MC], hotărârea din 24.10.2002, 37703/97	574
Mattoccia	hotărârea din 25.07.2000, 23969/94	222, 373-374, 378
Mennitto	[MC], hotărârea din 5.10.2000, 33804/96	621
Messina (nr. 2)	decizia din 8.06.1999, 25498/94	613
	hotărârea din 28.09.2000, 25498/94	824
Milan	decizia din 2.12.2004, 32219/02	224, 472
Morabito	decizia din 27.04.2010, 21743/07	663
Muscio	decizia din 3.11.2007, 31358/03	387
Muti	hotărârea din 23.03.1994, 14146/88	303
N.C.	[MC], hotărârea din 18.12.2002, 24952/94	742
N.F.	hotărârea din 2.08.2001, 26740/02	442
Nibbio	hotărârea din 26.02.1992, 12854/87	84, 780
Padovani	hotărârea din 26.02.1993, 13396/87	404
Pellegrini	hotărârea din 20.07.2001, 30882/96	429, 682, 689
Pisano	[MC], hotărârea din 24.10.2002, 36732/97	700-701
Preda şi Dardari	decizia din 23.02.1999, 28160/95, 28382/95	663

Pretto ș.a.	hotărârea din 8.12.1983, 7984/77	545, 688, 693, 696, 780, 784
Previti	decizia din 8.12.2009, 45291/06	374
Priebke	decizia din 5.04.2001, 48799/99	228, 632
Priorello	decizia fostei Comisii din 1.05.1985, 11068/84	220
Raimondo	hotărârea din 22.02.1994, 12954/87	302, 745
Rapacciuolo	hotărârea din 19.05.2005, 76024/01	720
Saadi	[MC], hotărârea din 28.02.2008, 37201/06	346, 353, 614
Salerno	hotărârea din 12.10.1992, 11955/86	301
Salesi	hotărârea din 26.02.1993, 13023/87	305, 574
Sannino	hotărârea din 27.04.2006, 30961/03	227
Santilli	hotărârea din 19.02.1991, 11634/85	779
Sarigiannis	hotărârea din 5.04.2011, 14569/05	42
Savino ș.a.	hotărârea din 28.04.2009, 17214/05, 42113/04, 20329/05	303
Sciacca	hotărârea din 11.01.2005, 50774/99	830
Scopelliti	hotărârea din 23.11.1993, 15511/89	779
Scoppola (nr. 2)	[MC], hotărârea din 17.09.2009, 10249/03	555-556, 565, 641, 755
Scoppola (nr. 3)	[MC], hotărârea din 22.05.2012, 126/05	216, 511
Scordino (nr. 1)	[MC], hotărârea din 29.03.2006, 36813/97	282-283, 666, 677, 686
Scozzari și Giunta	[MC], hotărârea din 13.07.2000, 39221/98, 41963/98	310, 621, 738
Scuderi	hotărârea din 24.08.1993, 12986/87	303
Sejdovic	[MC], hotărârea din 1.03.2006, 56581/00	122, 155, 349, 349, 357, 397, 583, 687
Somogyi	hotărârea din 18.05.2004, 67972/01	155
Spadea și Scalabrino	hotărârea din 28.09.1995, 12868/87	204
Sud Fondi SRL	hotărârea din 20.01.2009, 75909/01	395, 555
T.	hotărârea din 12.10.1992, 14104/88	154
Tumminelli	hotărârea din 27.02.1992, 13362/87	781
Valico SRL	decizia din 21.03.2006, 70074/01	72
Vendittelli	hotărârea din 18.07.1994, 14804/89	779
Vermillo	hotărârea din 20.02.1991, 11889/85	781

Villa	hotărârea din 20.04.2010, 19675/06,	450
Vite Sante Santoro	hotărârea din 1.07.2004, 36681/97	215
Vocaturo	hotărârea din 24.05.1991, 11891/85	785
	contra Italiei şi Germaniei	
Calabro	decizia din 21.03.2002, 59895/00	51, 230
	contra Letoniei	
Ādamsons	hotărârea din 24.06.2008 3669/03	432
Andrejeva	[MC], hotărârea din 18.02.2009, 55707/00	104
Beiere	hotărârea din 29.11.2011, 30954/05	41
Brike	decizia din 29.06.2000, 47135/99	219-220
Cēsnieks	decizia din 6.03.2012, 9278/06	188, 420
Farbtuhs	hotărârea din 2.12.2004, 4672/02	622
Gasins	hotărârea din 19.04.2011, 69458/01	378
Jasinskis	hotărârea din 21.12.2010, 45744/08	123, 620
Jeronovics	decizia din 10.02.2009, 547/02	322
Jurjevs	hotărârea din 15.06.2006, 70923/01	36
Kononov	[MC], hotărârea din 17.05.2010, 36376/04	169, 510, 556, 566, 639
Kornakovs	hotărârea din 15.06.2006, 61005/00	122
Lavents	hotărârea din 28.11.2002, 58442/00	632, 674, 730
Mentzen	decizia din 7.12.2004, 71074/01	127
Mirolubovs ş.a.	hotărârea din 15.09.2009, 798/05	5-7, 477
Partija „Jaunie Demokrāti" şi Partija „Mūsu Zeme"	decizia din 29.11.2007, 10547/07, 34049/07	213-214
Podkolzina	hotărârea din 9.04.2002, 46726/99	218
Sisojeva ş.a.	hotărârea din 16.06.2005, 60654/00	744
Slivenko	[MC], hotărârea din 9.10.2003, 48321/99	104, 645, 822, 835
	decizia din 23.01.2002, 48321/99	734
Vides Aizsardzības Klubs	hotărârea din 27.05.2004, 57829/00	453, 458
Zaicevs	hotărârea din 31.07.2007, 65022/01	23, 381
Ždanoka	decizia din 6.03.2003, 58278/00	834
	[MC], hotărârea din 16.03.2006, 58278/00	217, 219-220
	contra Liechtenstein	
Wille	[MC], hotărârea din 28.10.1999, 28396/95	81, 460

contra Lituaniei		
Armonienė	hotărârea din 25.11.2008, 36919/02	831
Balsytė-Lideikienė	hotărârea din 4.11.2008, 72596/01	228
Biriuk	hotărârea din 25.11.2008, 23373/03	831
Birutis ş.a.	hotărârea din 28.03.2002, 47698/99, 48115/99	730
Cudak	[MC], hotărârea din 23.03.2010, 15869/02	303
D.D.	hotărârea din 14.02.2012, 13469/06	409
Daktaras	hotărârea din 10.10.2000, 42095/98	632
Esertas	hotărârea din 31.05.2012, 50208/06	78
Gaidjurgis	decizia din 16.01.2001, 49098/99	672
Jasiuniene	hotărârea din 6.03.2003, 41510/98	12
Ječius	hotărârea din 31.07.2000, 34578/97	59-60, 196, 533-534, 671, 750, 776
Malininas	hotărârea din 1.07.2008, 10071/04	51, 236
Miliniene	hotărârea din 24.06.2008, 74355/01	51
Paksas	[MC], hotărârea din 6.01.2011, 34932/04	306
Puzinas	hotărârea din 14.03.2002, 44800/98	541
Ramanauskas	hotărârea din 5.02.2008, 74420/01	50-51, 236
Saukaitis	decizia din 14.11.2000, 41774/98	326
Sidabras şi Dziautas	hotărârea din 27.07.2004, 55480/00, 59330/00	202, 835
Sipavicius	hotărârea din 21.02.2002, 49093/99	222
Stašaitis	hotărârea din 21.03.2002, 47679/99	63
contra Luxemburgului		
Bernard ş.a.	decizia fostei Comisii din 8.09.1993, 17187/90,	255, 463
Casse	hotărârea din 27.04.2006, 40327/02,	378
Martins Casimiro şi Cerveira Ferreira	decizia din 27.04.1999, 44888/98	255
N.W.	decizia fostei Comisii din 8.12.1992, 19715/92	314
Pecheur	hotărârea din 11.12.2007, 16308/02	320, 535
Procola	hotărârea din 28.09.1995, 14570/89	401, 403, 405
Rezette	hotărârea din 13.07.2004, 73983/01	689, 778
Roemen şi Schmit	hotărârea din 25.02.2003, 51772/99	455, 500
	decizia din 12.03.2002, 51772/99	223
Wagner şi J.M.W.L.	hotărârea din 28.06.2007, 76240/01	27

contra Maltei		
Attard	decizia din 28.09.2000, 46750/99	743
Gatt	hotărârea din 27.07.2010, 28221/08	42
Kadem	hotărârea din 9.01.2003, 55263/00	367
Lombardo ş.a.	hotărârea din 24.04.2007, 7333/06	458
Micallef	[MC], hotărârea din 15.10.2009, 17056/06	305, 403, 755, 758, 841
Mizzi	hotărârea din 12.01.2006, 26111/02	391, 829
Zarb Adami	hotărârea din 20.06.2006, 17209/02	543, 705, 846
contra Norvegiei		
A.	hotărârea din 9.04.2009, 28070/06	266, 832
Bergens Tidende ş.a.	hotărârea din 2.05.2000, 26132/95	501
Bladet Tromso şi Stensaas	[MC], hotărârea din 25.05.1999, 21980/93	498
Egeland şi Hanseid	hotărârea din 16.04.2009, 34438/04	452
Eriksen	hotărârea din 27.05.1997, 17391/90	60, 196-197
Federation of Offshore Workers Trade Unions	decizia din 27.06.2002, 38190/97	248
Folgero ş.a.	[MC], hotărârea din 29.06.2007, 15472/02	252
Hammern	hotărârea din 11.02.2003, 30287/96	22
Johansen	hotărârea din 7.08.1996, 17383/90	311, 621, 818, 831
Kaste şi Mathisen	hotărârea din 9.11.2006, 18885/04 s.a.	227
Knudsen	decizia din 8.03.1985, 1145/84	474
P4 Radio Hele Norge ASA	decizia din 6.05.2003, 76682/01	452, 501
Ringvold	hotărârea din 11.02.2003, 34964/97	638
Tromso şi Stensaas	hotărârea din 20.05.1999, 21980/93	422, 498-499
Y.	hotărârea din 11.02.2003, 56568/00	638
contra Olandei		
A.D.	decizia fostei Comisii din 11.01.1994, 21962/93	245
Ahmut	hotărârea din 28.11.1996, 21702/93	101, 822
Baegen	decizia fostei Comisii din 29.11.1993, 16696/90	230
Benthem	Plen, hotărârea din 23.10.1985, 8848/80	301, 304, 401

Berrehab	hotărârea din 21.06.1988, 10730/84	808
Bok	hotărârea din 18.01.2011, 45482/06	637
Brand	hotărârea din 11.05.2004, 49902/99	410
British-American Tobacco Company LTD	hotărârea din 20.11.1995, 19589/92	402
Ciliz	hotărârea din 11.07.2000, 29192/95	101
Cornelis	decizia din 25.05.2004, 994/03	681
De Haan	hotărârea din 26.08.1997, 22839/93	405
De Jong, Baljet şi Van Den Brink	hotărârea din 22.05.1984, 8805/79	35
Del Latte	hotărârea din 9.11.2004, 44760/98	222
Doorson	hotărârea din 26.03.1996, 20524/92	159, 230
	decizia fostei Comisii din 29.11.1993, 20524/92	830
Douiyeb	[MC], hotărârea din 4.08.1999, 31464/96	672
Drijfhout	decizia din 22.02.2011, 51721/09	6
Engel ş.a.	hotărârea din 8.06.1976, 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72	22, 42, 94, 144-145, 516, 560, 670, 685, 695
Evcen	decizia din 3.12.1997, 32603/96	209
Feldbrugge	hotărârea din 29.05.1986, 8562/79	157, 301, 304
Gasus Dosier-Und Fordertechnik Gmbh	hotărârea din 23.02.1995, 15375/89	71-72, 103
Glimmerveen şi Hagenbeek	decizia din 11.10.1979, 8348/78, 8406/78	707-708, 847
Haas	hotărârea din 13.01.2004, 36983/97	829
Hibbert	decizia din 26.01.1999, 38087/97	831
Hoogendijk	decizia din 6.01.2005, 58641/00	705, 846
JRM	decizia din 8.02.1993, 16944/90	810
K.D.B.	hotărârea din 27.03.1998, 21981/93	694
Kleyn	[MC], hotărârea din 6.05.2003, 39343/98, 39651/98, 43147/98, 46664/99	403
Kok	decizia din 4.07.2000, 43149/98	231
Kostovski	hotărârea din 20.11.1989, 11454/85	159, 231
Kroon ş.a.	hotărârea din 27.10.1994, 18535/91	391, 809, 815, 828, 829
Lala	hotărârea din 22.09.1994, 14861/89	225
Lebbink	hotărârea din 1.06.2004, 45582/99	808

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Morsink	hotărârea din 11.05.2004, 48865/99	**410**
Nassau Verzekering Maatschappij N.V.	decizia din 4.10.2011, 57602/09	**838, 841**
Nortier	hotărârea din 24.08.1993, 13924/88	**310, 404**
Olivieira	hotărârea din 4.06.2002, 33129/96	**644**
P.R.	decizia din 7.11.2000, 39391/98	**101**
Ramsahai ş.a.	[MC], hotărârea din 15.05.2007, 52391/99	**510, 715**
Ramzy	decizia din 20.07.2010, 25424/05	**701**
Sanoma Uitgevers BV	[MC], hotărârea din 14.09.2010, 38224/03	**456**
Scheper	decizia din 5.04.2005, 39209/02	**232**
Schouten şi Meldrum	hotărârea din 9.12.1994, 19005/91, 19006/91	**304, 785**
Sentges	decizia din 8.07.2003, 27677/02	**618, 835**
Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. ş.a.	hotărârea din 22.11.2012, 39315/06	**364**
Terra Woningen B.V.	hotărârea din 17.12.1996, 20641/92	**306**
Thampibillai	hotărârea din 17.02.2004	**800**
Tuquabo-Tekle ş.a.	hotărârea din 1.12.2005, 60665/00	**822**
Üner	[MC], hotărârea din 18.10.2006, 46410/99	**350, 510**
V.	decizia din 5.07.1984, 10678/83	**463**
Van de Hurk	hotărârea din 19.04.1994, 16034/90	**401**
Van de Vin	decizia din 8.04.1992, 13628/88	**745**
Van der Graaf	decizia din 1.06.2004, 8704/03	**389, 515, 551**
Van der Ven	hotărârea din 4.02.2003, 50901/99	**613**
Van Marle ş.a.	hotărârea din 26.06.1986, 8543/79	**104, 395**
Van Mechelen ş.a.	hotărârea din 23.04.1997, 21363/93, 21364/93, 21427/93, 22056/93	**159, 230**
Van Raalte	hotărârea din 21.02.1997, 20060/92	**73**
Van Vondel	decizia din 23.03.2006, 38258/03	**24**
Vereniging Weekblad Bluf!	hotărârea din 9.02.1995, 16616/90	**456**
Wassink	hotărârea din 27.09.1990, 12535/86	**742**
Winterwerp	hotărârea din 24.10.1979, 6301/73	**302, 407, 516, 621-622, 721**
X.	decizia din 17.12.1981, 8361/78	**378**

X.	decizia fostei Comisii din 4.12.1978, 8239/78	**832**
X. şi Y.	hotărârea din 26.03.1985, 8978/80	**16, 387, 573, 621, 706, 827, 831, 835**
	contra Poloniei	
Adamkiewicz	hotărârea din 2.03.2010, 54729/00	**405**
Bachowski	decizia din 2.11.2010, 32463/06	**323**
Baczkowski ş.a.	hotărârea din 3.05.2007, 1543/06	**279, 394, 472**
Bak	hotărârea din 16.01.2007, 7870/04	**776**
Baranowski	hotărârea din 28.03.2000, 28358/95	**60, 196**
Belziuk	hotărârea din 25.03.1998, 23103/93	**155**
Broniowski	[MC], hotărârea din 22.06.2004, 31443/96	**339, 370, 521, 678, 737, 804**
	[MC], hotărârea din 28.09.2005, 31443/96	**419**
Bugajny ş.a.	hotărârea din 15.12.2009, 22531/05	**341**
Dacewicz	hotărârea din 2.07.2002, 34611/97	**36**
Frasik	hotărârea din 5.01.2010, 22933/02	**243**
Garycki	hotărârea din 6.02.2007, 14348/02	**535**
Gaweda	hotărârea din 14.03.2002, 26229/95	**456**
Gorzelik ş.a.	[MC], hotărârea din 17.02.2004, 44158/98	**439, 444, 467**
Hutten-Czapska	[MC], hotărârea din 19.06.2006, 35014/97	**125, 370, 395**
Iwanczuk	hotărârea din 15.11.2001, 25196/94	**795**
J.S. şi A.S.	hotărârea din 24.05.2005, 40732/98	**780**
Jablonski	hotărârea din 21.12.2000, 33492/96	**64, 533, 751, 775**
Jaremowicz	hotărârea din 5.01.2010, 24023/03	**242-243**
Jarzynski	hotărârea din 4.10.2005, 15479/02	**536**
Klamecki (nr. 2)	hotărârea din 3.04.2003, 31583/96	**245, 387**
Kozak	hotărârea din 2.03.2010, 13102/02	**833**
Kreps	hotărârea din 26.07.2001, 34097/96	**258**
Kreuz	hotărârea din 19.06.2001, 28249/95	**20, 386**
Kuczynska	decizia din 10.09.1997, 25696/94	**104**
Kudla	[MC], hotărârea din 26.10.2000, 30210/96	**259, 274, 286, 775, 787**

BCU CENTRAL LIBRARY

McKay-Kopecka	decizia din 19.09.2006, 45320/99	**208**
Miażdżyk	hotărârea din 24.01.2012, 23592/07	**449**
Mólka	decizia din 11.04.2006, 56550/00	**618, 620, 835**
Moskal	hotărârea din 15.09.2009, 10373/05	**104**
Musiał	[MC], hotărârea din 25.03.1999, 24557/94	**720**
Niedbala	hotărârea din 4.07.2000, 27915/95	**387**
Nowicka	hotărârea din 3.12.2002, 30218/96	**42**
Orchowski	hotărârea din 22.10.2009, 17885/04	**799**
Pankiewicz	hotărârea din 12.02.2008, 34151/04	**410**
Peryt	hotărârea din 2.12.2003, 42042/98	**780**
Piechowicz	hotărârea din 17.04.2012, 20071/07	**613**
Piotr Osuch	hotărârea din 3.11.2009, 30028/06	**319**
Plechanow	hotărârea din 7.07.2009, 22279/04	**765**
R.D.	hotărârea din 18.12.2001, 29692/96, 34612/97	**226**
R.R.	hotărârea din 26.05.2011, 27617/04	**620**
Rosenzweig și Bonded Warehouses LTD	hotărârea din 28.07.2005, 51728/99	**104**
Rutkowski	decizia din 19.10.2000, 45995/99	**226**
Shamsa	hotărârea din 27.11.2003, 45355/99, 45357/99	**671, 674**
Skiba	decizia din 7.07.2009, 10659/03	**471**
Skrobol	hotărârea din 13.09.2005, 44165/98	**319**
Sulwińska	decizia din 18.09.2007, 28953/03	**189**
Trojańczyk	hotărârea din 28.04.2009, 11219/02	**842**
Tysiac	hotărârea din 20.03.2007, 5410/03	**832**
W.P. ș.a.	decizia din 2.09.2004, 42264/98	**444**
WAZA Spólka zo.o.	decizia din 26.06.2007, 11602/02	**189**
Welke și Białek	hotărârea din 1.03.2011, 15924/05	**548**
Wierciszewska	hotărârea din 25.11.2003, 41431/98	**782**
Witold Litwa	hotărârea din 4.04.2000, 26629/95	**408-409, 672, 806**
Włoch	decizia din 30.03.2000, 27785/95	**633**
Worwa	hotărârea din 27.11.2003, 26624/95	**42**
Wos	hotărârea din 8.06.2006, 22860/02	**84**
Zwierzynski	hotărârea din 19.06.2001, 34049/96	**779**
contra Portugaliei		
Almeida Garrett ș.a.	hotărârea din 11.01.2000, 29813/96 ș.a.	**677**
Also Matos e Silva	hotărârea din 16.09.1996, 15777/89	**396, 677**

Anheuser-Busch Inc.	[MC], hotărârea din 11.01.2007, 73049/01	103-104, 765
Baraona	hotărârea din 8.07.1987, 10092/82	301
Correia de Matos	decizia din 15.11.2001, 48188/99	691
Czekalla	hotărârea din 10.10.2002, 38830/97	227
Daud	hotărârea din 21.04.1998, 22600/93	226, 575, 587
Estima Jorge	hotărârea din 21.04.1998, 24550/94	785
Ferreira Alves (nr. 6)	decizia din 13.04.2010, 46436/06, 55676/08	122
Guincho	hotărârea din 10.07.1984, 8990/80	302, 781
Inocêntio	decizia din 11.01.2001, 43862/98	23
Lopes Gomes Da Silva	hotărârea din 28.09.2000, 37698/97	458, 459
Martins Moreira	hotărârea din 26.10.1988, 11371/85	781
Matos e Silva, Lda ş.a.	hotărârea din 16.09.1996, 15777/89	396, 677
Moreira de Azevedo	hotărârea din 23.10.1990, 11296/84	689, 778
Nunes Dias	decizia din 10.04.2003, 69829/01 şi 2672/03	18, 384, 662
Salgueiro da Silva Mouta	hotărârea din 21.12.1999, 33290/96	202, 816, 833
Santos Pinto	hotărârea din 20.05.2008, 3905/04	14, 432
Silva Pontes	hotărârea din 23.03.1994, 14940/89	780, 785
Stegarescu şi Bahrin	hotărârea din 6.04.2010, 46194/06	302
Teixeira de Castro	hotărârea din 9.06.1998, 25829/94	49, 159
Women on Waves ş.a.	hotărârea din 3.02.2009, 31276/05	452
	contra Regatului Unit	
A.	hotărârea din 17.12.2002, 35373/97	19, 386
A.	hotărârea din 23.09.1998, 25599/94	309
A. ş.a.	[MC], hotărârea din 19.02.2009, 3455/05	672, 723
A.W. Webb	decizia din 11.05.1983, 9353/81	689
Abdulaziz, Cabales şi Balkandali	Plen, hotărârea din 28.05.1985, 9214/80, 9473/81, 9474/81, 9214/80, 9473/81, 9474/81	26, 28, 98, 100, 243
Agosi	hotărârea din 24.10.1986, 9118/80	395
Ahmed ş.a.	hotărârea din 2.09.1998, 22954/93	219, 599-600
Air Canada	hotărârea din 5.05.1995, 18465/91	395
Al-Adsani	[MC], hotărârea din 21.11.2001, 35763/97	19, 25, 385, 793
Al Saadoon şi Mufdhi	hotărârea din 2.03.2010, 61498/08	523, 608, 612
Allan	hotărârea din 5.11.2002, 48539/99	831

Anderson	decizia din 27.10.1997, 33689/96	468
Animal Defenders International	[MC], hotărârea din 22.04.2013, 48876/08	93
Appleby ş.a.	hotărârea din 6.05.2003, 44306/98	468
Arrowsmith	[MC], hotărârea din 16.05.1977, 7050/75	462
Ashingdane	hotărârea din 28.05.1985, 8225/78	385, 410, 547
Associated Society of Locomotive Engineers & Firemen (ASLEF)	hotărârea din 27.02.2007, 11002/05	491
August	hotărârea din 21.01.2003, 36505/02	832
Austin ş.a.	[MC], hotărârea din 15.03.2012, 39692/09 ş.a.	670, 674
Averill	hotărârea din 6.06.2000, 6408/97	225, 271
B. şi L.	hotărârea din 13.09.2005, 36536/02	241
B.B.	hotărârea din 10.02.2004, 53760/00	833
Babar Ahmad ş.a.	hotărârea din 10.04.2012, 24027/07	347, 354, 614, 801
	decizia parţială din 8.07.2010, 24027/07	356, 614
Benham	[MC], hotărârea din 10.06.1996, 19380/92	62, 199, 671, 691
Bensaid	hotărârea din 6.02.2001, 44599/98	619, 827
Biserica X	decizia din 17.12.1968, 3798/68	476
Blackstock	hotărârea din 21.06.2005, 59512/00	742
Boyle şi Ford	decizia din 22.06.2010, 29949/07, 33213/07	549
Boyle şi Rice	[MC], hotărârea din 27.04.1988, 9659/82	276, 799
Brannigan şi McBride	Plen, hotărârea din 26.05.1993, 14553/89, 14554/89	769
Brennan	hotărârea din 16.10.2001, 39846/98	749
Brogan ş.a.	[MC], hotărârea din 29.11.1988, 11209/84	37, 258, 719, 748, 769
Bryan	hotărârea din 22.11.1995, 19178/91	401
Buckley	hotărârea din 25.09.1996, 20348/92	208-209, 515
Burden	hotărârea din 29.04.2008, 13378/05	839
Burke	decizia din 11.07.2006, 19807/06	329
C.	decizia din 15.12.1983, 10358/83	463
C.N.	hotărârea din 13.11.2012, 4239/08	69
Campbell şi Cosans	hotărârea din 22.03.1983, 7511/76, 7743/76, 7511/76, 7743/76	251, 253, 474

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Campbell şi Fell	hotărârea din 28.06.1984, 7819/77, 7878/77	22, 224, 302, 401, 691, 695
Chahal	[MC], hotărârea din 15.11.1996, 22414/93	63, 198, 257, 278, 348, 751, 792, 800
Chapman	[MC], hotărârea din 18.01.2001, 27238/95	208, 390, 826-827, 835
Chappell	decizia din 14.07.1987, 12587/86	474
	hotărârea din 30.03.1989, 10461/83	209, 827
Christians Against Racism and Fascism	decizia din 16.07.1980, 8440/78	468
Christine Goodwin	[MC], hotărârea din 11.07.2002, 28957/95	241-244, 573, 740, 833
Cooper	[MC], hotărârea din 16.12.2003, 48843/99	686, 402
Copland	hotărârea din 3.04.2007, 62617/00	246
Cornwell	decizia din 11.05.1999, 36578/97	837
Cossey	Plen, horărârea din 27.09.1990, 10843/84, 10843/84	244
Costello Roberts	horărârea din 25.03.1993, 13134/87	275
CR	hotărârea din 2.11.1995, 20190/92	565
Cumber	decizia din 27.11.1996, 28779/95	743
Cuscani	hotărârea din 24.09.2002, 32771/96	226, 240
D.	hotărârea din 2.05.1997, 30240/96	622, 729
Di Stefano	decizia din 13.04.1989, 12391/86	776
Diana Graeme	decizia fostei Comisii din 5.02.1990, 13887/88	253
Dickson	[MC], hotărârea din 4.12.2007, 44362/04	510, 810, 824
Dowsett	hotărârea din 24.06.2003, 39482/98	224
Doyle	decizia din 6.02.2007, 30158/06,	217
DP şi JC	hotărârea din 10.10.2002, 38719/97	310
Draper	raportul fostei Comisii din 10.07.1980, 8186/78	241-243
Dudgeon	[MC], hotărârea din 22.10.1981, 7525/76	515, 826, 833, 840
East African Asians	decizia din 14.12.1973, 4403/70 ş.a.	708, 847
Edwards	hotărârea din 14.03.2002, 46477/99	292

Edwards şi Lewis	hotărârea din 27.10.2004, 39647/98	**51**
Evans	[MC], hotărârea din 10.04.2007, 6339/05	**291, 510, 515, 524**
	hotărârea din 7.03.2006, 6339/05	**831**
Eweida ş.a.	[MC], hotărârea din 15.01.2013, 48420/10, 59842/10, 51671/10, 36516/10	**482, 552**
Ewing	decizia din 18.10.1985, 11224/84	**702**
Ezeh şi Connors	[MC], hotărârea din 9.10.2003, 39665/98, 40086/98	**23, 144, 630, 685**
Fairfield ş.a.	decizia din 08.03.2005, 24790/04,	**841**
Financial Times LTD ş.a.	hotărârea din 15.12.2009, 821/03,	**456**
Findlay	hotărârea din 25.02.1997, 22107/93	**403**
Fitt	hotărârea din 16.02.2000, 29777/96	**681**
Fox, Campbell şi Hartley	hotărârea din 30.08.1990, 12244/86	**59, 534**
Fogarty	[MC], hotărârea din 21.11.2001, 37112/97	**19, 385**
Foxley	hotărârea din 20.06.2000, 33274/96	**246, 387**
Friend ş.a.	decizia din 24.11.2009, 16072/06, 27809/08	**209**
Gaskin	hotărârea din 7.07.1989, 10454/83	**100, 312, 387, 498, 570, 573**
Gillan şi Quinton	hotărârea din 12.01.2010, 4158/05	**671, 674**
Gillow	hotărârea din 24.11.1986, 9063/80	**405**
	hotărârea din 14.09.1987, 9063/80	**208**
Glass	hotărârea din 9.03.2004, 61827/00	**328-329, 622, 832**
Godfrey	decizia fostei Comisii din 4.02.1982, 8542/79	**832**
Golder	Plen, hotărârea din 21.02.1975, 4451/70	**9, 16, 165, 302, 385, 547, 623, 626**
Goodwin	[MC], hotărârea din 27.03.1996, 17488/90	**453, 456, 496, 500**
Granger	hotărârea din 28.03.1990, 11932/86	**226**
Grecia	raportul fostei Comisii din 26.09.1958, 176/56	**133, 134**
	decizia fostei Comisii din 12.10.1957, 299/57	

H.	hotărârea din 8.07.1987, 9580/81	**302**
H.L.	hotărârea din 5.10.2004, 45508/99	**410, 621, 670-671**
Halford	hotărârea din 25.06.1997, 20605/92	**246**
Hamer	decizia fostei Comisii din 13.10.1977, 7114/75	**241, 243**
Handyside	[MC], hotărârea din 7.12.1976, 5493/72	**117, 395, 451, 493, 515, 545, 599, 643, 704, 845**
Harkins și Edwards	hotărârea din 17.01.2012, 9146/07, 32650/07	**347, 353, 611, 681**
Hatton ș.a.	[MC], hotărârea din 8.07.2003, 36022/97	**515, 645**
	hotărârea din 2.10.2001, 36022/97	**165, 261-263, 391**
Hirst (nr. 2)	[MC], hotărârea din 6.10.2005, 74025/01	**213, 216-217, 514**
Howard	decizia din 16.07.1987, 10825/84	**209**
Huggett	decizia fostei Comisii din 28.06.1995, 24744/94	**214**
Hugh Jordan	hotărârea din 4.05.2001, 24746/94	**617**
Hutchison Reid	hotărârea din 20.02.2003, 50272/99	**410, 718-719**
I.L.J. ș.a.	hotărârea din 19.09.2000, 29522/95	**781**
Ian Edgar (Liverpool) LTD	decizia din 25.01.2000, 37683/97	**103**
Irlanda	hotărârea din 18.01.1978, 5310/71	**55, 131, 133, 516, 620, 707, 769, 793-795**
ISKCON	decizia din 8.03.1994, 20490/92	**474**
J.A. Pye (Oxford) LTD și J.A. Pye (Oxford) Land LTD	[MC], hotărârea din 30.08.2007, 44302/02	**103, 395**
James ș.a.	hotărârea din 21.02.1986, 8793/79,	**103, 274, 301, 338, 675, 677, 684, 803**
James Wells și Lee	hotărârea din 18.09.2012, 25119/09	**198**
John Murray	[MC], hotărârea din 8.02.1996, 18731/91	**225, 269-270, 749**

Joseph Grant	hotărârea din 8.01.2009, 10606/07	**101**
Kathleen Stewart	decizia fostei Comisii din 10.07.1984, 10044/82	**711, 715**
Keenan	hotărârea din 27229/95, 3.04.2001	**287, 293, 620**
Kennedy	hotărârea din 18.05.2010, 26839/05	**581, 838**
Khan	hotărârea din 12.05.2000, 35394/97	**278, 627, 681**
	decizia fostei Comisii din 7.07.1986, 11579/85	**242**
King	hotărârea din 16.11.2004, 9742/07	**357, 739, 840**
Koniarska	decizia din 12.10.2000, 33670/96	**525-526**
L.C.B.	hotărârea din 9.06.1998, 23413/94	**261**
Laskey, Jaggard și Brown	hotărârea din 19.02.1997, 21627/93, 21826/93, 21974/93	**833**
Liberal Party, R. și P.	decizia fostei Comisii din 18.12.1980, 8765/79	**213**
Liberty	hotărârea din 1.07.2008, 58243/00	**245**
Lindsay	decizia fostei Comisii din 11.11.1986, 11089/84	**242**
Lindsey ș.a.	decizia fostei Comisii din 8.03.1979, 8364/78	**213**
Lithgow ș.a.	Plen, hotărârea din 8.07.1986 9006/80 9262/81 9263/81 9265/81 9266/81 9313/81 9405/81	**19, 302, 338, 385, 675, 677, 684**
Lloyd ș.a.	hotărârea din 1.03.2005, 29798/96 ș.a.	**672**
Lustig-Prean și Beckett	hotărârea din 27.09.1999, 31417/96, 32377/96	**833**
Lyons ș.a.	decizia din 8.07.2003, 15227/03	**126**
M.	decizia fostei Comisii din 7.03.1984, 10316/83	**7, 219**
Magee	hotărârea din 6.06.2000, 28135/95	**204**
Malone	hotărârea din 2.08.1984, 8691/79	**245-246, 625-626**
Matthews	[MC], hotărârea din 18.02.1999, 24833/94	**212, 216**
McCallum	hotărârea din 30.08.1990, 9511/81	**278**
McCann	[MC], hotărârea din 27.09.1995, 18984/91	**54, 363, 711-712, 716**

	hotărârea din 13.05.2008, 19009/04	209
McElhinney	[MC], hotărârea din 21.11.2001, 31253/96	19, 385
McFeeley	decizia din 15.05.1980, 8317/78	7, 467
McGinley şi Egan	hotărârea din 9.06.1998, 21825/93 23414/94	265
McGlinchey	hotărârea din 29.04.2003, 50390/9	278
McGuinness	decizia din 8.06.1999, 39511/98	214
McKay	[MC], hotărârea din 3.10.2006, 543/03	37-39, 748, 775
McKerr	decizia din 4.04.2000, 28883/95	55
McLean şi Cole	decizia din 11.06.2013, 12626/13	124
McVicar	hotărârea din 7.05.2002, 46311/99	226
MGN Ltd.	hotărârea din 18.01.2011, 39401/04	459
Milan Rai ş.a.	decizia din 6.04.1995, 25522/94	472
Monnell şi Morris	hotărârea din 2.03.1987, 9562/81, 9818/82	154, 582
Morris	hotărârea din 26.02.2002, 38784/97	402
Murray	hotărârea din 28.10.1994, 14310/88	209, 270, 751
N.	raportul fostei Comisii din 9.05.1989, 12327/86	626
O'Hara	hotărârea din 16.10.2001, 37555/97	534
Observer şi Guardian	hotărârea din 26.11.1991, 13585/88	451, 456, 498
Omojudi	hotărârea din 24.11.2009, 1820/08	101
Osman	[MC], hotărârea din 28.10.1998, 23452/94, 23452/94	17, 19, 384-385, 429, 516
Othman Abu Qatada	hotărârea din 17.01.2012, 8139/09	199, 343, 349, 352-353, 356, 614, 840
P.G. şi J.H.	hotărârea din 25.09.2001, 44787/98	246, 831, 834
P.M.	decizia din 24.08.2004, 6638/03	123
Paul şi Audrey Edwards	decizia din 7.06.2001, 46477/99	123, 543
Pay	decizia din 16.09.2008, 32792/05	833
Peck	hotărârea din 28.01.2003, 44647/98	830
Perks ş.a.	hotărârea din 12.10.1999, 25277/94 ş.a.	226
Perry	hotărârea din 17.07.2003, 63737/00	831
Philips	hotărârea din 5.07.2001, 41087/98	22

Powell şi Rayner	hotărârea din 21.02.1990, 9310/81,	209, 261-262, 276
Pretty	hotărârea din 29.04.2002, 2346/02	328-329, 622
Price	hotărârea din 10.07.2001, 33394/96,	622
Pullar	hotărârea din 10.06.1996, 22399/93	400, 405
Rai şi Evans	decizia din 17.11.2009, 26255/07	471
Rajcoomar	decizia din 15.12.2005, 59457/00	51
Redfearn	hotărârea din 6.11.2012, 47335/06	600
Rees	hotărârea din 17.10.1986, 9532/81	241, 262, 514, 573
Roche	[MC], hotărârea din 19.10.2005, 32555/96	387, 570, 573
Rowe şi Davis	hotărârea din 16.02.2000, 28901/95	681
S.	decizia fostei Comisii din 13.12.1984, 10741/84	103
S. şi Marper	[MC], hotărârea din 4.12.2008, 30562/04, 30566/04	551, 628, 834, 667
S.W.	hotărârea din 22.11.1995, 20166/92	556, 565-566, 639
Saadi	[MC], hotărârea din 28.02.2008, 37201/06	42, 672
Saunders	[MC], hotărârea din 17.12.1996, 19187/91	688
Scarth	hotărârea din 22.07.1999, 33745/96	685
Seckerson şi Times Newspapers Limited	decizia din 24.01.2012, 32844/10	119
Silver ş.a.	hotărârea din 25.03.1983, 5947/72, 6205/73, 7052/75, 7061/75, 7107/75, 7113/75, 7136/75	245, 277, 626, 644
Smith şi Grady	hotărârea din 27.09.1999, 33985/96, 33986/96	389, 551, 833
Soering	Plen, hotărârea din 7.07.1989, 14038/88	54, 99, 346, 349, 353, 356, 607-608, 613-614, 801, 840
Stanford	decizia din 12.12.2002, 73299/01	686
	hotărârea din 23.02.1994, 16757/90	154
Stec ş.a.	[MC], hotărârea din 12.04.2006, 65731/01, 65900/01	205

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

	[MC], decizia din 6.07.2005, 65731/01, 65900/01	104
Steel ş.a.	hotărârea din 23.09.1998, 24838/94	42, 222
Steel şi Morris	hotărârea din 15.02.2005, 68416/01	740
Stevens	decizia fostei Comisii din 3.03.1986, 11674/85	835
Stretch	hotărârea din 24.06.2003, 44277/98	765
Stubbings ş.a.	hotărârea din 22.10.1996, 22083/93, 22095/93	18, 384, 386, 515, 573, 621, 833
Sunday Times	hotărârea din 26.11.1991, 13166/87	451-452, 496, 626-627
Sunday Times (nr. 1)	hotărârea din 26.04.1979, 6538/74	456, 493, 625, 632
T.	[MC], hotărârea din 16.12.1999, 24724/94	145
T.I.	decizia din 7.03.2000, 43844/98,	98
Taylor-Sabori	hotărârea din 22.10.2002, 47114/99	245-246384
Tinnelly & Sons Ltd. ş.a. şi McElduff	hotărârea din 10.07.1998, 20390/92, 21322/92	384
Trivedi	decizia din 27.05.1997, 31700/96	229
Tyler	raportul fostei Comisii din 5.04.1994, 21283/1993	402
Tyrer	hotărârea din 25.04.1978, 5856/72	309, 515, 610
Ucak	decizia din 24.01.2002, 44234/98	239
Unison	decizia din 10.01.2002, 53574/99	649
United Christian Broadcasters Ltd	decizia din 7.11.2000, 44802/98	92
V.	[MC], hotărârea din 16.12.1999, 24888/94	192, 546, 612
Wainwright	hotărârea din 26.09.2006, 12350/04	278, 832
Waite	hotărârea din 10.12.2002, 53236/99	742
Wakefield	decizia din 1.10.1990, 15817/89	807
Weeks	hotărârea din 2.03.1987, 9787/82	144, 196, 516, 718
Welch	hotărârea din 9.02.1995, 17440/90	555, 566, 730
Wilson şi Uniunea	hotărârea din 2.07.2002, 30668/96,	249

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Națională a Jurnaliștilor	30671/96, 30678/96	
X.	decizia din 6.03.1982, 8231/78	**473, 475**
	decizia din 20.12.1974, 5442/72	
	decizia din 6.03.1982, 8231/78	
	decizia din 18.05.1976, 6886/75	
	decizia fostei Comisii din 28.02.1979, 7730/76	**212**
	decizia fostei Comisii din 6.10.1976, 7140/75	**213**
	decizia fostei Comisii din 3.10.1975, 7096/75	**216**
	decizia fostei Comisii din 13.05.1982, 8873/80	**217**
	decizia fostei Comisii din 9.12.1980, 8844/80	**253-254**
	decizia fostei Comisii din 13.03.1975, 5962/72	
	hotărârea din 5.11.1981, 7215/75	**145**
	decizia din 13.05.1980, 8416/78	**290**
	decizia din 12.10.1978, 7215/75	**198**
X., Y., Z.	hotărârea din 22.04.1997, 21830/93	**808**
Young, James și Webster	hotărârea din 13.08.1981, 7601/76, 7806/77	**80, 487, 439, 833**
	hotărârea din 18.10.1982, 7601/76, 7806/77	
Z. ș.a.	[MC], hotărârea din 10.05.2001, 29392/95	**383, 738**
	contra Republicii Cehe	
Blücher	hotărârea din 11.01.2005, 58580/00	**580**
Bulena	hotărârea din 20.04.2004, 57567/00	**17**
D.H. ș.a.	[MC], hotărârea din 13.11.2007, 57325/00	**253, 510-511, 705-706, 846-847**
Druzstevni Zalozna Pria	hotărârea din 31.07.2008, 72034/01	**395**
Eva Dudova și Zdenek Duda	decizia din 30.01.2001, 40224/98	**480**
Exel	hotărârea din 5.07.2005, 48962/99	**695**
Gratzinger și Gratzingerova	[MC], decizia din 10.07.2002, 39794/98	**103, 126, 734, 766**
Hadrabová ș.a.	decizia din 25.09.2007, 42165/02, 466/03	**6**

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Havelka	hotărârea din 21.06.2007, 23499/06	817
Kadlec ș.a.	hotărârea din 25.05.2004, 49478/99	13
Linkov	hotărârea din 7.12.2006, 10504/03	601
Lubomir Kropacek	decizia din 16.11.2010, 37330/05	819-820
Malhous	[MC], hotărârea din 12.07.2001, 33071/96	12, 734
	[MC], decizia din 13.12.2000, 33071/96	841
Maršálek	hotărârea din 4.04.2006, 8153/04	812
Müller	hotărârea din 6.09.2011, 48058/09	556
Pincová și Pinc	hotărârea din 5.11.2002, 36548/97	678
Schwarzkopf și Taussik	decizia din 2.12.2008, 42162/02	438
Singh	hotărârea din 25.01.2005, 60538/00	349
Spăcek s.r.o.	hotărârea din 9.11.1999, 26449/95	70
Wallová și Walla	hotărârea din 26.10.2006, 23848/04	389, 550
Zehnalová și Zehnal	decizia din 14.05.2002, 38621/97	835
Zvolský și Zvolská	hotărârea din 12.11.2002, 46129/99	661, 677
contra Republicii Moldova		
Amihalachioaie	hotărârea din 20.04.2004, 60115/00	457, 460
Bălan	decizia din 24.01.2012, 44746/08,	284
Becciev	hotărârea din 4.10.2005, 9190/03	535-536, 722
Bimer S.A.	hotărârea din 10.07.2007, 15084/03	104
Boicenco	hotărârea din 11.07.2006, 41088/05	55, 743
Brega ș.a.	hotărârea din 24.01.2012, 61485/08	671
Castravet	hotărârea din 13.03.2007, 23393/05	723
Cebotari	hotărârea din 13.11.2007, 35615/06	397
Ciubotaru	hotărârea din 27.04.2010, 27138/04	829
Cooperativa Agricolă Slobozia-Hanesei	hotărârea din 3.04.2007, 39745/02	125
Duca	hotărârea din 3.09.2009, 75/07	658
Eglise Métropolitaine de Bassarabie ș.a.	hotărârea din 13.12.2001, 45701/99	646
Ganea	hotărârea din 17.05.2011, 2474/06	743
Guja	[MC], hotărârea din 12.02.2008, 14277/04	460
Iordachi ș.a.	hotărârea din 10.02.2009, 25198/02	364
Manole ș.a.	hotărârea din 17.09.2009, 13936/02	90, 118
Masaev	hotărârea din 12.05.2009, 6303/05	478, 646
Megadat.com SRL	hotărârea din 17.05.2011, 21151/04	189
	hotărârea din 8.04.2008, 21151/04	104
Mitropolia Basarabiei ș.a.	hotărârea din 13.12.2001, 45701/99	478

Musuc	hotărârea din 6.11.2007, 42440/06	**319**
Oculist şi Imas	hotărârea din 28.06.2011, 44964/05	**189**
Olaru ş.a.	hotărârea din *28.06.2009*, 476/07 ş.a.	**284, 370**
Paladi	[MC], hotărârea din 10.03.2009, 39806/05	**510, 523**
Parti Populaire Démocrate-Chrétien	hotărârea din 14.02.2006, 28793/02	**648**
Pentiacova ş.a.	decizia din 4.01.2005, 14462/03	**618-619, 835**
Popov (nr. 2)	hotărârea din 6.12.2005, 19960/04	**658**
Prodan	decizia din 25.04.2006, 49806/99	**701**
Roşca	hotărârea din 22.03.2005, 6267/02	**653**
Tănase	[MC], hotărârea din 27.*04*.2010, 7/08	**126, 215, 218, 414, 840**
Ziliberberg	hotărârea din 4.05.2004, 61821/00	**468**
contra Republicii Moldova şi Rusiei		
Catan ş.a.	[MC], hotărârea din 19.10.2012, 43370/04 18454/06 8252/05	**255**
Ilascu ş.a.	[MC], hotărârea din 8.07.2004, 48787/99	**145, 195, 199, 413, 572, 800**
Ivanţoc ş.a.	hotărârea din *15.11.2011, 23687/05*	**414**
contra României		
A.M.M.	hotărârea din 14.02.2012, 2151/10	**390, 621**
Abou Amer	hotărârea din 24.05.2011, 14521/03	**98**
Abramiuc	hotărârea din 24.02.2009, 37411/02	**106, 282-283**
Adrian Constantin	hotărârea din 12.04.2011, 21175/03	**375**
Adrian Mihai Ionescu	decizia din 1.06.2010, 36659/04	**128**
AGVPS-Bacău	hotărârea din 19750/03, 9.11.2010	**444**
Ahmed	hotărârea din 13.07.2010, 34621/03	**344**
Al-Agha	hotărârea din 12.01.2010, 40933/02	**348, 719, 799**
Albert	hotărârea din 16.02.2010, 31911/03	**22-23**
Albina	decizia din 3.02.2004, 57808/00	**528-530**
Albu ş.a.	hotărârea din 10.05.2012, 34796/09 ş.a.	**14, 372, 437, 754**
Ali	hotărârea din 9.11.2010, 20307/02,	**236**
Aliuţă	hotărârea din 11.07.2006, 73502/01	**783, 786**
Amănălăchioai	hotărârea din 26.05.2009, 4023/04	**813, 819**
Amurăriţei	hotărârea din 23.09.2008, 4351/02	**75**

Ana Maria Frimu ş.a.	decizia din 13.11.2012, 45312/11, 45581/11, 45583/11, 45587/11, 45588/11	14, 107, 434
Andreescu	hotărârea din 8.06.2010, 19452/02	425
Andrei Iulian Roşca	hotărârea din 3.05.201, 37433/03	159
Androne	hotărârea din 22.12.2004, 54062/00	106, 653, 657
Anghel	hotărârea din 4.10.2007, 28183/03	22-24, 631
Anghelescu	hotărârea din 9.04.2002, 29411/95	10, 56, 157, 363
Apador CH	decizia din 21.11.2011, 2959/11	593
Archip	hotărârea din 27.09.2011, 49608/08	797
Ardelean	hotărârea din 30.10.2012, 28766/04,	320, 539, 786
Artimenco	hotărârea din 30.06.2009, 12535/04	798
Asociaţia „21 decembrie 1989" ş.a.	hotărârea din 24.05.2011, 33810/07	56, 364, 735
Asociaţia şi Liga pentru protecţia cumpărătorilor de automobile ş.a.	decizia din 10.07.2001, 34746/97	104
Austrianu	hotărârea din 12.02.2013, 16117/02	393, 475
Avram	hotărârea din 18.10.2011, 25339/03	61
B.	hotărârea din 10.01.2012, 42390/07	57, 620
B. (nr. 2)	hotărârea din 19.02.2013, 1285/03	429
Baisan şi Liga apărării drepturilor omului din România	decizia din 30.10.1997, 28973/95	442
Baldovin	hotărârea din 7.06.2011, 11.385/05	56
Balint	hotărârea din 26.01.2010, 44954/04	782
Banu	hotărârea din 11.12.2012, 60732/09	281
Barbu Anghelescu	hotărârea din 5.10.2004, 46430/99	56, 363
Băcanu şi SC „R" SA	hotărârea din 3.03.2009, 37959/02	424, 497
Băcilă	hotărârea din 30.03.2001, 19234/04	165, 261, 263, 827
Begu	hotărârea din 15.03.2011, 20448/02	403, 528, 693, 695, 776
Beian (nr. 1)	hotărârea din 6.12.2007, 30658/05	14, 434, 754, 767
Bindea	hotărârea din 5.05.2009, 32297/04	335, 735
Blejuşcă	hotărârea din 19.03.2013, 7910/10	798
Boc	hotărârea din 17.12.2002, 33353/96	733
Boldea	hotărârea din 15.02.2007, 19997/02	529, 532

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Borobar ş.a.	hotărârea din 29.01.2013, 5663/04	**783, 786**
Bota	decizia din 12.10.2004, 24057/03	**95, 585-586, 648, 655**
Bozgan	hotărârea din 11.10.2007, 35097/02	**442**
Bragadireanu	hotărârea din 6.12.2007, 22088/04	**798**
Brânduşe	hotărârea din 7.04.2009, 6586/03	**165, 263**
Brînduşa Cimbru şi alţi 413 reclamanţi	decizia din 12.02.2013, 2665/06	**754**
Brumărescu	[MC], hotărârea din 28.10.1999 (fond) şi din 23.01.2001 (satisfacţie echitabilă), 28342/95	**10-11, 106, 512, 651-652, 676, 689, 732, 756, 843**
Bucur şi Toma	hotărârea din 8.01.2013, 40238/02	**288, 460, 629**
Bucuresteanu	hotărârea din 16.04.2013, 20558/04	**776**
Bulfinsky	hotărârea din 1.06.2010, 28823/04	**51, 236**
Burghelea	hotărârea din 27.01.2009, 26985/03	**340**
Bursuc	hotărârea din 12.10.2004, 42066/98	**56**
Buzescu	hotărârea din 24.05.2005, 61302/00	**106, 735**
C.A.S. şi C.S.	hotărârea din 20.03.2012, 26692/05	**310**
C.V. Tudor (nr. 1) şi (nr. 2)	decizii din 15.06.2006, 6928/04, 6929/04	**267-268**
Calmanovici	hotărârea din 1.07.2008, 42250/02	**217, 538, 628, 672-673, 775**
Canciovici ş.a.	hotărârea din 26.11.2002, 32926/96	**12, 17, 384**
Carabulea	hotărârea din 13.07.2010, 45661/99	**56, 280**
Cârlan	hotărârea din 20.04.2010, 34828/02	**424**
Cârstea şi Grecu	hotărârea din 15.06.2006, 56326/00	**430, 782**
Catană	decizia din 6.11.2012, 3207/06	**189**
	hotărârea din 29.01.2013, 10473/05	**721**
Căşuneanu	decizia din 7.06.2011, 22018/10	**448**
Centrul pentru Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu	[MC], 47848/08 (pendinte la momentul publicării prezentei lucrări)	**414, 512**
Chelu	hotărârea din 12.01.2010, 40274/04	**209**
Ciobanu	hotărârea din 16.07.2002, 29053/95	**402, 733, 798**
Cioinea	hotărârea din 14.02.2012, 17009/03	**722, 776**

Ciovică	hotărârea din 31.03.2009, 3076/02	84
Ciuvică	decizia din 15.01.2013, 29672/05	455, 647
Cloşca	hotărârea din 30.09.2008, 6106/04	736
Cobzaru	hotărârea din 26.07.2007, 48254/99	55, 280, 708
Colegiul consilierilor juridici Argeş	hotărârea din 8.03.2011, 2162/05	335, 442, 554
Coman	hotărârea din 26.10.2010, 34619/04	798
Constandache	hotărârea din 11.06.2002, 46312/99	735
Constantin Florea	hotărârea din 19.06.2012, 21534/05	636
Constantin Lucian Tunaru	decizia din 13.11.2012, 66381/09	14, 754
Constantin şi Stoian	hotărârea din 29.09.2009, 23782/06, 46629/06	51, 235
Constantinescu	hotărârea din 27.06.2000, 28871/95	236, 582, 688
Cornif	hotărârea din 11.01.2007, 42872/02	11
Costache	decizia din 27.03.2012, 25615/07	621
Costandache	decizia din 11.02.2002, 46312/99	763
Costea ş.a.	decizia din 31.03.2009, 4113/04	17
Costreie	hotărârea din 13.10.2009, 31703/05	819
Crăiniceanu şi Frumuşanu	hotărârea din 24.04.2012, 12442/04	57
Creangă	[MC], hotărârea din 23.02.2012, 29226/03	512, 670, 672, 674, 747, 751
Creţu ş.a.	hotărârea din 8.07.2008, 34877/02	76
Cristescu	hotărârea din 10.01.2012, 13589/07	646, 818, 820
Csiki	hotărârea din 5.07.2011, 11273/05	280
Cuc Pascu	hotărârea din 16.09.2008, 36157/02	455
Cucolaş	hotărârea din 26.10.2010, 17044/03	798
Cucu	hotărârea din 13.11.2012, 22362/06	217
Cumpănă şi Mazăre	[MC], hotărârea din 17.12.2004, 33348/96	423, 453, 458-459, 512, 647, 739
Curuţiu	hotărârea din 22.10.2002, 29769/96	402
Dalban	[MC], hotărârea din 28.09.1999, 28114/95	422, 453, 499, 512, 842

BCU IAŞI / CENTRALA DE CĂRŢI

Damian-Burueana şi Damian	hotărârea din 26.05.2009, 6773/02	743
Daniel Burlacu	decizia din 29.05.2012, 37898/05	438
Daniel şi Niculina Georgescu	hotărârea din 27.01.2009, 2367/04	11, 735
Dănilă	hotărârea din 8.03.2007, 53897/00	231, 236
Degeratu	hotărârea din 6.07.2010, 35104/02	538, 777
Deneş ş.a.	hotărârea din 3.03.2009, 25862/03	105, 371, 764
Derscariu ş.a.	decizia din 26.08.2008, 35788/03	17
Diacenco	hotărârea din 7.02.2012, 124/04	636
Didu	hotărârea din 14.04.2009, 34814/02	636, 783, 786
Dimakos	hotărârea din 6.07.2010, 10675/03	798
Dimon	hotărârea din 24.11.2012, 29117/05	661
Dobrescu	decizia din 31.08.2010, 10520/09	817
Dobri	hotărârea din 14.12.2010, 25153/04	281, 798
Dragotoniu şi Militaru-Pidhorni	hotărârea din 2.12.2011, 77193/01, 77196/01	555, 565, 567, 640, 758
Drăculeţ	hotărârea din 6.12.2007, 20294/02	764
Driha	hotărârea din 21.02.2008, 29556/02	71
Dumitriu şi Dumitrache	hotărârea din 20.01.2009, 35823/03	736
Dumitru David ş.a	decizia din 6.03.2012, 54577/07	767
Dumitru Popescu (nr. 2)	hotărârea din 26.04.2007, 71525/01	209, 364, 628-629
Dumitru ş.a.	decizia din 4.09.2012, 57265/08	106, 767
E.M.B.	hotărârea din 13.11.2012, 4488/03	783, 786
Elias	hotărârea din 12.05.2009, 32800/02	105, 764
Erimescu	decizia din 18.01.2011, 33762/05	536, 776
Eugen Gabriel Radu	hotărârea din 13.10.2009, 3036/04	798
Eugenia Lazăr	hotărârea din 16.02.2010, 32146/05	56
Faimblat	hotărârea din 13.01.2009, 23066/02	371, 521, 644
Fane Ciobanu	hotărârea din 11.10.2011, 27240/03	798
Farcaş	decizia din 14.09.2010, 32596/04	621-622
Fălcoianu	hotărârea din 9.07.2002, 32943/96	758
Filip	hotărârea din 14.12.2006, 41124/02	621, 719
Filipescu	hotărârea din 30.09.2008, 34839/03	75
Fischer	hotărârea din 11.10.2007, 28400/04	655
Flămînzeanu	hotărârea din 12.04.2011, 56668/08	622
Floarea Pop	hotărârea din 6.04.2010, 63101/00	280, 430

Folea	hotărârea din 14.10.2008, 34434/02	424
Frăsilă și Ciocîrlan	hotărârea din 10.05.2012, 25329/03	84, 498, 735
Fulop	hotărârea din 24.07.2012, 18999/04	281
Fușcă	hotărârea din 13.07.2010, 34630/07	820
G.C.P.	hotărârea din 20.12.2011, 20899/03	634
Gaciu	hotărârea din 30.09.2008, 4630/03	11
Gaftoniuc	decizia din 22.02.2011, 30934/05	128
Gagiu	hotărârea din 24.02.2009, 63258/00	293, 798
Gângă și Sindicatul independent al juriștilor din România	decizia din 10.04.2012, 28906/09	636
Gavrileanu	hotărârea din 5.05.2009, 18037/02	842
Georgescu	hotărârea din 13.05.2008, 25230/03	11, 55-56, 735, 796
Gergely	hotărârea din 26.04.2007, 57885/00	188, 709
Gheorghe	hotărârea din 15.03.2007, 19215/04	621
Gheorghe Cobzaru	hotărârea din 25.06.2013, 6978/08	714
Gheorghe David ș.a.	decizia din 12.04.2011, 128/04 ș.a.	189
Ghiga Chiujdea	hotărârea din 5.10.2010, 4390/03	56
Ghiurău	hotărârea din 20.11.2012, 55421/10	43
Giuran	hotărârea din 2.06.2011, 24360/04	659, 731
Glod	hotărârea din 16.09.2003, 41134/98	11
Grecu	hotărârea din 30.11.2006, 75101/01	16, 22, 24, 222, 406, 430
Grosaru	hotărârea din 2.03.2010, 78039/01	217
Groza	decizia din 21.02.2012, 31017/05	621
Grozescu	hotărârea din 27.09.2007, 17309/02	157
Haiducu ș.a.	decizia din 13.03.2012, 7034/07 ș.a.	631
Hamvas	hotărârea din 9.07.2013, 6025/05	777
Haralambie	hotărârea din 27.10.2009, 21737/03	826
Hauler	hotărârea din 12.07.2007, 7703/01	12
Hirschhorn	hotărârea din 26.07.2007, 29294/02	804
Hîrgău și Arsinte	hotărârea din 20.01.2009, 252/04	736
Hodoș	hotărârea din 21.05.2002, 29968/96	758
Horciag	decizia din 15.03.2005, 70982/01	368
Huc	decizia din 1.12.2009, 7269/05	621
Hussain	hotărârea din 14.02.2008, 12338/02	348
I.D.	hotărârea din 20.09.2011, 3271/04	841
I.L.V.	decizia din 24.08.2010, 4901/04	312, 390-391, 828

Iacov Stanciu	hotărârea din 24.07.2012, 35972/05	**371, 798**
Iambor	hotărârea din 24.06.2008, 64536/01	**796**
Ieremeiov (nr. 1)	hotărârea din 24.11.2009, 75300/01	**424**
Ieremeiov (nr. 2)	hotărârea din 24.11.2009, 4637/02	
Ignaccolo-Zenide	hotărârea din 25.01.2000, 31679/96	**387, 573, 812, 821, 826**
Ilic	hotărârea din 31.03.2009, 26061/03	**20**
Ilie Şerban	hotărârea din 10.07.2012, 17984/04	**14, 753**
Ilişescu şi Chiforec	hotărârea din 1.12.2005, 77364/01	**155**
Ioan Radu ş.a.	decizia din 11.09.2012, 35526/09 ş.a.	**14, 436, 754**
Ion-Cetină şi Ion	hotărârea din 14.02.2008, 73706/01	**106**
Ionescu	decizia din 1.06.2010, 36659/04	**286**
Iordache	hotărârea din 14.10.2008, 6817/02	**764, 814**
Iorga	hotărârea din 25.01.2007, 4227/02	**20, 293, 386**
Irimia	hotărârea din 17.06.2008, 12334/03	**736**
Irinel Popa	hotărârea din 1.12.2009, 6289/03	**722**
Jiga	hotărârea din 16.03.2010, 14352/04	**536, 538, 634-635, 776**
Karrer	hotărârea din 21.02.2012, 16965/10	**821**
Katz	hotărârea din 20.01.2009, 29739/03	**371, 521, 644**
Kaya	hotărârea din 12.10.2006, 33970/05	**345**
Knecht	decizia din 2.10.2012, 10048/10	**291, 524**
Konolos	hotărârea din 7.02.2008, 26600/02	**810**
Lauruc	hotărârea din 23.04.2013, 34236/03	**776**
Lazăr	decizia din 25.11.2008, 30159/03	**189**
Lăpuşan	hotărârea din 13.06.2008, 29723/03	**36**
Lăutaru	hotărârea din 18.10.2011, 13099/04	**799**
Leonte	decizia din 1.10.2013, 8798/05	**640**
Leontiuc	hotărârea din 4.12.2012, 443002/10	**281, 777**
Lindner şi Hammermayer	[MC], hotărârea din 6.04.2006, 35671/97	**512**
Liuba	decizia din 29.07.2003, 31166/96	**699, 703**
Luca	hotărârea din 13.05.2008, 1204/03	**736**
Lungoci	hotărârea din 26.01.2006, 62710/00	**12, 74**
Lupaş ş.a.	hotărârea din 14.12.2006, 1434/02, 35370/02, 1385/03	**17, 388**
Lupaşcu	hotărârea din 4.11.2008, 14526/03	**56**

Lupşa	hotărârea din 8.06.2006, 10337/04	98
M.B.	hotărârea din 3.11.2011, 43982/06	57
M.B. (nr. 2)	hotărârea din 19.02.2013, 1285/03	812-813, 817
Marcu	hotărârea din 16.10.2010, 4379/02	287
Maria Atanasiu ş.a.	[MC], hotărârea din 12.10.2010, 30767/05, 33800/06	105, 358, 360, 370-371, 430, 521, 644, 739, 764
Marian Stoicescu	hotărârea din 16.07.2009, 13934/02	798
Mariana Marinescu	hotărârea din 2.02.2010, 36110/03	234, 764
Maszni	hotărârea din 21.09.2006, 59892/00	403, 563
Măciucă	hotărârea din 26.05.2009, 25763/03	281, 798-799
Mărginean	decizia din 14.01.2003, 33359/96	735
Medinţu	decizia din 13.11.2012, 5623/04	539, 776
Melinte	hotărârea din 9.11.2006, 43247/02	56
Micu	hotărârea din 8.02.2011, 29883/06	232, 798
Mihai Moldoveanu	hotărârea din 19.06.2012, 4238/03	225, 227
Mihai Toma	hotărârea din 24.01.2012, 1051/06	556, 566, 640
Mihaiu	hotărârea din 4.11.2008, 42512/02	424, 455, 647
Mihăieş şi Senteş	decizia din 6.12.2011, 44232/11	107
Miklos	decizia din 25.09.2012, 21388/03	776
Minculescu	decizia din 13.11.2012, 7993/05	231
Mircea	hotărârea din 29.03.2007, 41250/02	632
Mitrea	hotărârea din 26105/03, 29.07.2008	106, 654
Miu	hotărârea din 6.11.2012, 7088/03	12, 334
Mocanu ş.a.	hotărârea din 13.11.2012, 10865/09, 32431/08, 45886/07	512, 735
Mogoş ş.a.	decizia parţială din 6.05.2004, 20420/02	674
Moisa	decizia din 16.11.2010, 30608/02	842
Moldovan	hotărârea din 5.07.2005, 41138/98, 64320/01	521, 707
Moldovan ş.a. (nr. 2)	hotărârea din 12.07.2005, 41138/98, 64320/01	706, 796
Molnar	decizia din 23.10.2012, 16637/06	708
Monory	hotărârea din 5.04.2005, 71099/01	821
Morariu ş.a.	decizia din 12.06.2012, 32247/08	105
Moşteanu	hotărârea din 22.11.2002, 33176/96	758

Mureşanu	hotărârea din 15.06.2010, 12821/05	**107**
Nagy	hotărârea din 26.11.2002, 32268/96	**733**
Năstaca Dolca ş.a.	decizia din 4.09.2012, 59282/11	**757**
Năstase-Silvestru	hotărârea din 4.10.2007, 74785/01	**38, 748**
Neaţă	decizia din 18.11.2008, 17857/03	**631**
Negoescu	decizia din 17.03.2005, 55450/00	**635**
Nicoleta Gheorghe	hotărârea din 3.04.2012, 23470/05	**560, 631**
Nistor	hotărârea din 2.11.2010, 14565/05	**812, 814, 818**
Notar	hotărârea din 20.04.2004, 42860/98	**310, 521**
Ogică	hotărârea din 27.05.2010, 24708/03	**673**
Olteanu	hotărârea din 14.04.2009, 71090/01	**56, 797**
Onaca	hotărârea din 13.03.2012, 22661/06	**798**
Orha	hotărârea din 12.10.2006, 1486/02	**106**
Panfile	decizia din 20.03.2012, 13902/11	**204**
Pantea	hotărârea din 3.06.2003, 33343/96	**192, 742-743, 797**
Partidul Comuniştilor Nepecerişti şi Ungureanu	hotărârea din 3.02.2005, 46626/99	**4, 601**
Patriciu	decizia parţială din 17.01.2012, 43750/05	**232, 751, 843**
	decizia din 19.03.2013, 43750/05	**796**
Pavalache	hotărârea din 18.10.2011, 38746/03	**672**
Păduraru	hotărârea din 1.12.2005, 63252/00	**13, 105, 431, 663**
Păvălache	hotărârea din 18.10.2011, 38746/03	**633-634**
Peter	decizia din 15.09.2009, 25333/03	**430**
Petrea	hotărârea din 29.04.2008, 4792/03	**281, 798-799**
Petrina	hotărârea din 14.10.2008, 78060/01, 78060/01	**266, 268, 832**
Petruş Iacob	hotărârea din 4.12.2012, 13524/05	**796**
Pini şi Bertani, Manera şi Atripaldi	hotărârea din 22.06.2004, 78028/01, 78030/01	**25-26, 808**
Pop	decizia din 2.10.2012, 51509/07	**189**
	decizia din 28.06.2011, 40301/04	**560**
Pop Blaga	decizia parţială din 10.04.2012, 37379/02	**743**
	hotărârea din 27.11.2012, 37379/02	**792**
Popa şi Tănăsescu	hotărârea din 10.04.2012, 19946/04	**232, 582**
Popovici şi Dumitrescu	hotărârea din 4.03.2003, 31549/96	**11**
	[MC], hotărârea din 6.04.2006, 31549/96	**511-512**

Postolache (nr. 2)	hotărârea din 6.07.2010, 48269/08	334
Predică	hotărârea din 4234/07, 7.06.2011	280, 292
Printz	decizia din 12.03.2013, 14307/05	436
Prodanof ş.a. (NR. 2)	hotărârea din 14.10.2008, 6079/02	341
R.I.P. şi D.L.P.	hotărârea din 10.05.2012, 27782/10	57
Raban	hotărârea din 26.10.2010, 25437/08	821
Rad	decizia din 9742/04, 9.06.2009	276
Rada	hotărârea din 8.11.2007, 38840/03	11
Radovici şi Stănescu	hotărârea din 2.11.2006, 68479/01, 71351/01, 71352/01	395, 428
Radu Pop	hotărârea din 17.07.2012, 14337/04	799
Rata	decizia din 6.01.2009, 24821/03	325
Răducu	hotărârea din 21.04.2009, 70787/01	62, 720
Riccardi	hotărârea din 3.04.2012, 3048/04	63, 258, 539, 672, 777
RJ Import Roger Jaeger A.G. şi RJ Import Bucureşti S.A.	hotărârea din 3.11.2011, 19001/05	838
Rosengren	decizia din 4.05.2006, 70786/01	449, 635
Roşca Andrei Iulian	hotărârea din 3.05.2011, 37433/03	233
Roşioru	hotărârea din 10.01.2012, 37554/06	796
Rotaru	[MC], hotărârea din 4.05.2000, 28341/95	288, 364, 512, 624, 628, 682
Ruianu	hotărârea din 17.06.2003, 34647/97	12
Rupa (nr. 1)	hotărârea din 16.12.2008, 58478/00	280, 633
Rusu	decizia din 24.01.2004, 43592/98	700
Rusu ş.a.	hotărârea din 19.07.2007, 4198/04	736
Sabău-Pop	decizia din 10.05.2011, 5659/04	276
Sabin Popescu	hotărârea din 2.03.2004, 48102/99	13, 764, 767
Sabou şi Pârcălab	hotărârea din 28.09.2004, 46572/99	287
Samir Said Al Khadumi	decizia din 18.10.2005, 35380/03	285
Samoilă şi Cionca	hotărârea din 4.03.2008, 33065/03,	634
Săileanu	hotărârea din 2.02.2010, 46268/06	813
Sbârnea	hotărârea din 21.06.2011, 2040/06	818, 820
SC Editura Orizonturi SRL	hotărârea din 13.05.2008, 15872/03	735
SC Ghepardul SRL	hotărârea din 14.04.2009, 29268/03	73, 105
SC Granitul SA	hotărârea din 24.04.2012, 22022/03	736
	hotărârea din 22.03.2011, 22022/03	341

SC Raisa M. Shipping SRL	hotărârea din 8.07.2013, 37576/05	**124, 735**
SC Silvogrecu Com SRL	hotărârea din 23.02.2010, 5355/04	**739**
SC Vălie Prod SRL	hotărârea din 23.03.2010, 23507/04	**335**
Sfrijan	hotărârea din 22.11.2007, 20366/04	**335, 429, 735**
Sică	hotărârea din 9.07.2013, 12036/05	**235**
Sindicatul „Păstorul cel Bun"	[MC], hotărârea din 9.07.2013, 2330/09	**485, 490, 512, 649**
Sîrghi	decizia din 13.12.2011, 19870/05	**567**
Smoleanu	[MC], hotărârea din 6.04.2006, 30324/96	**11, 511**
Soare ş.a.	hotărârea din 22.02.2011, 24329/02	**280, 287, 708, 714, 796**
Spînu	hotărârea din 29.04.2008, 32030/02	**235**
Stana Neghea ş.a.	decizia din 11.09.2012, 28699/09, 1734/11, 22179/10, 23818/11, 33426/10, 38839/10, 43171/09	**14, 434**
Stanca Popescu	hotărârea din 8727/03, 7.07.2009	**654**
Stângu şi Scutelnicu	hotărârea din 31.01.2006, 53899/00	**455, 647**
Stănciulescu	decizia din 22.11.2011, 14621/06	**286**
Stănculescu şi Chiţac	decizia din 3.07.2012, 22555/09	**286**
Stelian Roşca	hotărârea din 4.06.2013, 5543/06	**674, 742**
Stere ş.a.	hotărârea din 23.02.2006, 25632/02	**71, 73**
Stoianova şi Nedelcu	hotărârea din 4.08.2005, 77517/01	**786**
	decizia parţială din 3.02.2004, 77517/01, 77722/01	**742**
Stoica	hotărârea din 4.03.2008, 42722/02	**55, 281, 708, 794, 797**
Stoican	hotărârea din 6.10.2009, 3097/02	**776**
Stoicescu	hotărârea din 21.09.2004, 31551/96	**659, 798**
Străin ş.a.	hotărârea din 21.07.2005, 57001/00	**189, 644, 738**
Surpăceanu	hotărârea din 21.05.2002, 32260/96	**10, 733**
Şandor	hotărârea din 24.03.2005, 67289/01	**13**
Şandru ş.a.	hotărârea din 8.12.2008, 22465/03	**764**
Şelariu	decizia din 27.11.2012, 15237/03	**325**
Şerban	hotărârea din 10.07.2012, 17984/04	**56**
Ştefan şi Ştef	hotărârea din 27.01.2009, 24428/03, 26977/03/02	**434, 753**
Ştefănică	hotărârea din 2.11.2010, 38155/02	**334, 437**

Ştefco	decizia din 13.11.2012, 67416/11	325
Tacea	hotărârea din 29.09.2005, 746/02	105, 767
Tarău	hotărârea din 24.02.2009, 3584/02	234, 536, 722, 776
Tase	hotărârea din 10.06.2008, 29761/02	739
Tănase	hotărârea din 12.05.2009, 5269/02	785, 797
Tănase ş.a.	hotărârea din 26.05.2009, 62954	521
Tătar	hotărârea din 27.01.2009, 67021/01	165, 261, 265, 498, 827
Tehleanu	hotărârea din 16.09.2008, 1578/03	73
Teodor	hotărârea din 4.06.2013, 46878/06	631
Teodorescu	hotărârea din 29.07.2008, 29762/02	738
Teodorescu Olimpia-Maria	hotărârea din 4.11.2008, 43774/02	736
Tiron	hotărârea din 7.04.2009, 17689/03	57, 539
Tivodar	decizia din 2.10.2012, 43502/04	436
Toma	hotărârea din 24.02.2009, 42716/02	288, 720, 830
Tomescu	decizia din 4.09.2012, 36458/03	106, 658
Trăilescu	decizia din 22.05.2012, 5566/04	287
Trofin	decizia din 21.02.2012, 4348/02	621
Trufin	hotărârea din 20.10.2009, 3990/04	57
Tudor Tudor	hotărârea din 24.03.2008, 21911/03	283, 436-437, 754
Tunaru ş.a.	decizia din 13.11.2012, 66381/09	434
Urbanovici	hotărârea din 23.09.2008, 24466/03	658
V.D.	hotărârea din 16.02.2010, 7078/02	234, 281, 500, 798
Varga	hotărârea din 1.04.2008, 73957/01	209
Vasilescu	hotărârea din 22.05.1998, 27053/95	9, 16, 286
Vasiliu	hotărârea din 21.05.2002, 29407/95	10
Vergu	hotărârea din 11.01.2011, 8209/06	341
Viaşu	hotărârea din 9.12.2008, 75951/01	105, 371, 521, 644, 764
Viorel Burzo	hotărârea din 30.06.2009, 75109/01	37, 633
Vitan	hotărârea din 25.03.2008, 42084/02	633
Vlăduţ	hotărârea din 30.11.2006, 6350/02	739
Vogel	decizia din 8.04.2003, 46633/99	699
Weissman	hotărârea din 24.05.2006, 63945/00	20, 386, 767

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Yildirim	decizia din 20.09.2007, 21186/02	344
Zelca ş.a.	decizia din 6.09.2011, 65161/10	437
	contra României şi Rusiei	
Manoilescu şi Dobrescu	decizia din 3.03.2005, 60861/00	19, 386
	contra Rusiei	
Abramyan	hotărârea din 9.10.2008, 10709/02	376
Aleksandr Makarov	hotărârea din 12.03.2009, 15217/07	319
Aleksanyan	hotărârea din 22.12.2008, 46468/06	537, 798
Amuyeva ş.a.	hotărârea din 25.11.2010, 17321/06	429
Ananyev ş.a.	hotărârea din 10.01.2012, 42525/07, 60800/08	370
Ayubov	hotărârea din 12.02.2009, 7654/02	675
Bannikova	hotărârea din 4.11.2011, 18757/06	51
Batayev ş.a.	hotărârea din 17.06.2010, 11354/05, 32952/06	258
Belashev	hotărârea din 4.12.2008, 28617/03	548
Bezrukovy	hotărârea din 10.05.2012, 34616/02	662
Biserica Scientologică Moscova	hotărârea din 5.04.2007, 18147/02	442
Bolat	hotărârea din 5.10.2006, 14139/03	344-345, 745
Boudaieva ş.a.	hotărârea din 22.03.2008, 15339/02	676
Bratyakin	decizia din 9.03.2006, 72776/01	659
Budayeva ş.a.	hotărârea din 20.03.2008, 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02, 15343/02	261
Burdov	hotărârea din 7.05.2002, 59498/00	12, 842
Burdov (nr. 2)	hotărârea din 15.01.2009, 33509/04	283
Bykov	[MC], hotărârea din 10.03.2009, 4378/02	52, 236, 775
Cherepkov	decizia din 25.01.2000, 51501/99	216
Chernitsyn	hotărârea din 6.04.2006, 5964/02	6
Chitayev şi Chitayev	hotărârea din 18.01.2007, 59334/00	742
Chtoukatourov	hotărârea din 27.03.2008, 44009/05	409
Danilenkov	hotărârea din 30.07.2009, 67336/01	249
Dedovskiy	hotărârea din 15.05.2008, 7178/03	793
Fakhretdinov ş.a.	hotărârea din 23.09.2010, 26716/09	284
Fedorov şi Fedorova	hotărârea din 13.10.2005, 31008/02	448
Fedotov	hotărârea din 25.10.2005, 5140/02	743
Garabayev	hotărârea din 7.06.2007, 38411/02	39
Georgia (nr. 1)	decizia din 30.06.2009, 13255/07	135
Georgia (nr. 2)	decizia din 13.12.2011, 38263/08	
Gorodnitchev	hotărârea din 24.05.2007, 52058/99	797

Gusinskiy	hotărârea din 19.05.2004, 70276/01	397
Idalov	[MC], hotărârea din 22.05.2012, 5826/03	318, 535, 538, 580, 776, 784
Imakayeva	hotărârea din 9.11.2006, 7615/02	738
Isayeva, Yusupova şi Bazayeva	hotărârea din 24.02.2005, 57947/00, 57948/00, 57949/00	712-713
Iskandarov	hotărârea din 23.09.2010, 17185/05	258, 671
Ismailov ş.a.	hotărârea din 24.04.2008, 2947/06	800
Ismayilov	hotărârea din 6.11.2008, 30352/03	72
Kalashnikov	decizia din 18.09.2001, 47095/99	823
	hotărârea din 15.07.2002, 47095/99	774
Khadzhialiyev ş.a.	hotărârea din 6.11.2008, 3013/04	7
Kharin	hotărârea din 3.02.2011, 37345/03	408
Khashiyev şi Akayeva	hotărârea din 24.02.2005, 57942/00, 57945/00	122
Khodorkovskiy	hotărârea din 31.05.2011, 5829/04	42-43, 63, 397, 723-724
Khudobin	hotărârea din 26.10.2006, 59696/00	51, 718, 720
Khudoyorov	hotărârea din 8.11.2005, 6847/02	64, 318, 672, 775-776
Khuzhin ş.a.	hotărârea din 23.10.2008, 13470/02	830
Konstantin Markin	[MC], hotărârea din 7.10.2010, 30078/06	755, 816
Korolev	decizia din 1.06.2010, 25551/05	128
Krivopishin ş.a.	decizia din 25.11.2010, 13473/07, 51343/07, 30015/08, 7989/09	325
Kudeshkina	hotărârea din 26.02.2009, 29492/05	459-460
Kuznetsov	hotărârea din 23.10.2008, 10887/04	471
Kuznetsov ş.a.	hotărârea din 11.01.2007, 184/02	688
Lebedev	hotărârea din 25.10.2007, 4493/04	40, 717
Liu	hotărârea din 6.12.2007, 42086/05	63
Luluyev ş.a.	hotărârea din 9.11.2006, 69480/01	258
Maslova şi Nalbandov	hotărârea din 24.01.2008, 839/02	793
Matayeva şi Dadayeva	hotărârea din 19.04.2011, 49076/06	429
Matveyev	hotărârea din 3.07.2008, 26601/02	323
Mayzit	hotărârea din 20.01.2005, 63378/00	226
Medova	hotărârea din 15.01.2009, 25385/04	673
Moiseyev	hotărârea din 9.10.2008, 62936/00	824

Moscow Branch of the Salvation Army	hotărârea din 5.10.2006, 72881/01	474
Murtazin	hotărârea din 27.03.2008, 26338/06	657
Nagovitsyn și Nalgiyev	hotărârea din 23.09.2010, 27451/09	284
Nikitin	hotărârea din 20.07.2004, 50178/99	368, 558, 665
Niyazov	hotărârea din 16.10.2012, 27843/11	356
Nolan și K.	hotărârea din 12.02.2009, 2512/04	101
Novaya Gazeta și Borodyanskiy	hotărârea din 28.03.2013, 14087/08	458
O.V.R.	decizia din 3.04.2001, 44319/98	585
OOO Link Oil SPB	decizia din 25.06.2009, 42600/05	655
Panchenko	hotărârea din 8.02.2005, 45100/98	534
Parti Présidentiel de Mordovie	hotărârea din 5.10.2004, 65659/01	601
Partidul Comunist din Rusia ș.a.	hotărârea din 19.06.2012, 29400/05	219
Partidul conservator rus al antreprenorilor	hotărârea din 11.01.2007, 55066/00, 55638/00	218
Pishchalnikov	hotărârea din 24.09.2009, 7025/04	781, 784
Podrugina și Yedinov	decizia din 17.02.2009, 39654/07	658
Popov	hotărârea din 13.07.2006, 26853/04	229
Pravednaya	hotărârea din 69529/01, 18.11.2004	657
Prokopovich	hotărârea din 18.11.2004, 58255/00	208
Protsenko	hotărârea din 31.07.2008, 13151/04	658
Rakevich	hotărârea din 28.10.2003, 58973/00	407
Riabykh	hotărârea din 24.07.2003, 52854/99	11
Romanova	hotărârea din 11.10.2011, 23215/02	63
Rozhin	hotărârea din 6.12.2011, 50098/07	189
Sakhnovskiy	[MC], hotărârea din 2.11.2010, 21272/03	843
Saliyev	hotărârea din 20.10.2010, 35016/03	454
Sergey Zolotukhin	[MC], hotărârea din 10.02.2009, 14939/03	368
Shakurov	[MC], hotărârea din 5.06.2012, 55822/10	350, 840
Shilyayev	hotărârea din 6.10.2005, 9647/02	325
Shimovolos	hotărârea din 21.06.2011, 30194/09	628, 671, 674
Shofman	decizia din 25.03.2004, 74826/01	391, 829
Shokkarov ș.a.	hotărârea din 3.05.2011, 41009/04	429
Skugar ș.a.	decizia din 3.12.2009, 40010/04	475
Smirnova	hotărârea din 24.07.2003, 46133/99, 48183/99	539, 830, 835

Sokolov	hotărârea din 22.09.2005, 3734/02	784
Strelets	hotărârea din 6.11.2012, 28018/05	61
Sutyagin	decizia din 8.07.2008, 30024/02	378
Sutyazhnik	hotărârea din 23.07.2009, 8269/02	657
Tatishvili	hotărârea din 22.02.2007, 1509/02	745
Timishev	hotărârea din 13.12.2005, 55762/00, 55974/00	252
Tishkevich	hotărârea din 4.12.2008, 2202/05	658
Vanyan	hotărârea din 15.12.005, 53203/99	51
Vasilchenko	hotărârea din 23.09.2010, 34784/02	128, 303
Volkov	hotărârea din 4.12.2007, 64056/00	549
Yakovlev	hotărârea din 15.03.2005, 72701/01	695
Yefimenko	hotărârea din 12.02.2013, 152/04	195, 843
Znamenskaya	hotărârea din 2.06.2005, 77785/01	810
	contra San Marino	
Beneficio Cappella Paolini	hotărârea din 13.07.2004, 40786/98	804
Diamante şi Pelliccionni	hotărârea din 27.09.2011, 32250/08	447
Buscarini ş.a.	[MC], hotărârea din 18.02.1999, 24645/94	482-483
Stefanelli	hotărârea din 8.02.2000, 35396/97	548
Forcellini	hotărârea din 15.07.2003, 34657/97	545, 693
	contra Serbiei şi Muntenegrului	
Bijelic	hotărârea din 28.04.2009, 11890/05	125
Bodrozic şi Vujin	hotărârea din 23.06.2009, 38435/05	457
Josipović	decizia din 4.03.2008, 18369/07	189, 702
Tomic ş.a.	hotărârea din 17.04.2012, 18650/09	436
Vinčić ş.a.	hotărârea din 1.12.2009, 44698/06	431
Vrenčev	hotărârea din 23.09.2008, 2361/05	319
Zivic	hotărârea din 13.09.2011, 37204/08	434
	contra Slovaciei	
Babylonová	hotărârea din 20.06.2006, 69146/01	387, 573
Brezny	decizia din 4.03.1996, 23131/93	745
Feldek	hotărârea din 12.07.2001, 29032/95	423
Fruni	hotărârea din 21.06.2011, 8014/07	406
Jantner	hotaărârea din 4.03.2003, 39050/97	766
K.H. ş.a.	hotărârea din 28.04.2009, 32881/04	831
Kadubec	hotărârea din 2.09.1998, 27061/95	22

Kopecky	[MC], hotărârea din 28.09.2004, 44912/98	103, 125, 734, 765-766
Lacko ş.a.	decizia din 2.07.2002, 47237/99	745
Lauko	hotărârea din 2.09.1998, 26138/95	22, 685
Lawyers Partners a.s.	hotărârea din 16.06.2009, 54252/07 ş.a.	13
Lesnik	hotărârea din 11.03.2003, 35640/97	422-423, 458
Novotka	decizia din 4.11.2003, 47244/99	42
Paulik	hotărârea din 10.10.2006, 10699/05	387, 391, 827, 829
Spisăk	decizia din 7.12.2000, 43730/98,	699
Turek	hotărârea din 14.02.2006, 57986/00	388
contra Sloveniei		
Makuc ş.a.	decizia din 31.05.2007, 26828/06	446
Mamič (nr. 2)	hotărârea din 27.07.2006, 75778/01	781
Šilih	[MC], hotărârea din 9.04.2009, 71463/01	125
contra Spaniei		
Arias Garcia	decizia fostei Comisii din 12.01.1994, 22481/93	235
Asociacion de Aviadores de la Republica, Jaime Mata ş.a.	decizia fostei Comisii din 11.03.1985, 10733/84	832
Ayuntamiento de mula	decizia din 1.02.2001, 55346/00	82
Ayuntamiento de M.	decizia fostei Comisii din 7.01.1991, 15090/89	82
Barbera, Messegue şi Jabardo	Plen, hotărârea din 13.06.1994, 10588/83, 10589/83, 10590/83	737
	hotărârea din 6.12.1988, 10590/83	153-154, 228, 401, 632, 687, 729
	decizia fostei Comisii din 11.10.1985, 10588/83, 10589/83, 10590/83	679
Brualla Gómez de la Torre	hotărârea din 19.12.1997, 26737/95	286, 660
Consejo General de Colegios Oficiales de Economistas	decizia din 28.06.1995, 26114/95, 26455/95	82
Dacosta Silva	hotărârea din 2.11.2006, 69966/01	674
Del Rio Prada	hotărârea din 10.07.2012, 42750/09	555, 641, 758

Edificaciones March Gallego c.a.	hotărârea din 19.02.1998, 28028/95	302
Etxeberria ş.a.	hotărârea din 30.06.2009, 35579/03 ş.a.	218
Federacion Nacionalista Canaria	decizia din 7.06.2001, 56618/00	213
Ferre Gisbert	hotarârea din 13.10.2009, 39590/05	721
Franquesa Freixas	decizia din 21.11.2000, 53590/99	226
Fuente Ariza	hotărârea din 8.11.2007, 3321/04	726
Fuentes Bobo	hotărârea din 29.02.2000, 39293/98	454
Garcia Sanchez	decizia din 1.07.1998, 37357/97	702
García Ruiz	[MC], hotărârea din 21.01.1999, 30544/96,	757
Gea Catalán	hotărârea din 10.02.1995, 19160/91	158, 223
Gorraiz Lizarriga ş.a.	hotărârea din 27.04.2004, 62543/00	504
Hiro Balani	hotărârea din 9.12.1994, 18064/91	528-529
Jimenez Alonso şi Jimenez Merino	decizia din 25.05.2000, 51188/99	225
Juez Albizu	hotărârea din 10.11.2009, 25242/06	530
K.A.B.	hotărârea din 10.04.2012, 59819/08	726
López Ostra	hotărârea din 9.12.1994, 16798/90	165, 208-209, 261-262, 827
M.A.	decizia din 2.07.1990, 13750/88	588
Mangouras	[MC], hotărârea din 28.09.2010, 12050/04	318-319, 511
Mata Estevez	decizia din 10.05.2001, 56501/00	244, 833
Menendez Garcia	decizia din 5.05.2009, 21046/07	829
Miragall Escolano ş.a.	hotărârea din 38366/97, 25.01.2000	660
Otegi Mondragon	hotărârea din 15.03.2011, 2034/07	119, 458
Padin Gestoso	hotărârea din 8.12.1998, 39519/98	159, 229, 378
Palomo Sanchez ş.a.	[MC], hotărârea din 12.09.2011, 28955/06	491
Polanco Torres şi Movilla Polanco	hotărârea din 21.09.2010, 34147/06	267
Prado Bugallo	hotărârea din 18.02.2003, 58496/00	628
Puig Panella	hotărârea din 25.04.2006, 1483/02	631, 638
Renfe	decizia din 8.09.1997, 35216/97	82
Riera Blume ş.a.	hotărârea din 14.10.1999, 37680/97	673
RIgopoulos	decizia din 12.01.1999, 37388/97	38
Ruiz Torija	hotărârea din 9.12.1994, 18390/91	528

Ruiz-Mateos	hotărârea din 23.06.1993, 12952/87	**153, 302, 306, 687**
Saleck Bardi	hotărârea din 66167/09, 24.05.2011	**812**
Salleras Llinares	decizia din 12.10.2000, 52226/99	**216**
Salvador Torres	hotărârea din 24.10.1996, 21525	**158, 376**
Sanles Sanles	decizia din 26.10.2000, 48335/99	**328, 330, 837**
Scott	hotărârea din 18.12.1996, 21335/93	**775**
Soto Sanchez	hotărârea din 25.11.2003, 66990/01	**727**
Tejedor Garcia	hotărârea din 16.12.1997, 25420/94	**22**
Tendam	hotărârea din 13.07.2010, 25720/05	**638**
Tirado Ortiz şi Lozano Martin	decizia din 15.06.1999, 43486/98	**271**
Tora Tolmos	decizia fostei Comisii din 17.05.1995, 23816/94	**271**
Union Alimentaria Sanders	hotărârea din 7.07.1989, 11681/85	**781, 784**
Valenzuela Contreras	hotărârea din 30.07.1998, 27671/95	**628**
Van der Tang	hotărârea din 13.07.1995, 19382/92	**776**
Varela Geis	hotărârea din 5.03.2013, 61005/09	**375**
	contra Suediei	
Andric	decizia din 23.02.1999, 45917/99	**350**
B.Z.	decizia din 18.12.2012, 74352/11	**701**
Bader şi Kanbor	hotarârea din 8.11.2005, 13284/04	**608**
cruz varas ş.a.	hotărârea din 20.03.1991, 15576/89	**343, 346, 352, 613, 840**
Ekbatani	raportul fostei Comisii din 7.10.1986, 10563/83	**545**
	hotărârea din 26.05.1988, 10563/83	**154, 545, 581, 688-689, 693-395**
Enhorn	hotărârea din 25.01.2005, 56529/00	**407**
Fejde	hotărârea din 29.10.1991, 12631/87	**454, 582, 693**
Fundaţia Şcolilor Creştine Ingrid Jordebo şi Ingrid Jordebo	decizia fostei Comisii din 6.03.1987, 11533/85	**252**
Gillberg	[MC], hotărârea din 3.04.2012, 41723/06	**510**
Gustafsson	[MC], hotărârea din 25.04.1996, 15573/89	**441, 486, 659**

Håkansson şi Sturesson	hotărârea din 21.02.1990, 11855/85	71, 233, 689, 695
Helmers	hotărârea din 29.10.1991, 11826/85	15, 154, 545, 688, 693
Jan-Ake Andersson	hotărârea din 29.10.1991, 11274/84	545, 689, 693-694
Janosevic	hotărârea din 23.07.2002, 34619/97	23, 630
Johansson	decizia 7.05.1990, 13537/88	491
Karlsson	decizia 8.09.1988, 12356/86	379
Kramelius	decizia fostei Comisii din 17.01.1996, 21062/92, 21062/92	254
Lagerblom	hotărârea din 14.01.2003, 26891/95	238
Langborger	Plen, hotărârea din 22.06.1989, 11179/84	400-401, 405, 686
Leander	hotărârea din 26.03.1987, 9248/81	274, 277, 497, 515, 831, 833
Lundval	decizia fostei Comisii din 11.12.1985, 10473/1983	834
M.S.	hotărârea din 27.08.1997, 20837/92	301
Margareta şi Roger Andersson	hotărârea din 25.02.1992, 12963/87	208, 246, 387
Najafi	hotărârea din 6.07.2004, 28570/03	101
Olsson (nr. 1)	hotărârea din 24.03.1988, 10465/83	621
Olsson (nr. 2)	hotărârea din 27.11.1992, 13441/87	817
P.Z.	decizia din 18.12.2012, 68194/10	701
Pastor X şi Biserica scientologică	decizia 5.05.1979, 7805/77	474, 476
Paulsen-Medalen şi Svensson	hotărârea din 19.02.1998, 16817/90	780
Pudas	hotărârea din 27.10.1987, 10426/83	304, 684
Rolf Gustafson	hotărârea din 1.07.1997, 23196/94	684
Rune Andersson	decizia 13.12.1988, 12781/87	470
Schiesser	hotărârea din 4.12.1979, 7710/76	402
Schmidt şi Dahlstrom	hotărârea din 6.02.1976, 5589/72	348, 485, 487
Segerstedt-Wiberg ş.a.	hotărârea din 6.06.2006, 62332/00	834
Söderbäck	hotărârea din 28.10.1998, 24484/94	28
Sporrong şi Lönnroth	hotărârea din 23.09.1982, 7151/75, 7152/75	302, 338, 675, 677

Svenska Management Gruppen	decizia fostei Comisii din 11.12.1986, 11189/84	**70**
Tre Traktörer Aktiebolag	hotărârea din 7.07.1989, 10873/84	**104, 304, 395, 640**
Verein Gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) (nr. 2)	[MC], hotărârea din 30.06.2009, 32772/02	**510**
Voulfovitch şi Oulianova	decizia din 13.01.1993, 19373/92	**344**
Wasa Liv Ömsesidigt, Försäkringsbolaget Valands Pensionsstiftelse ş.a.	decizia din 14.12.1988, 13013/87	**90, 396**
Wretlund	decizia din 9.03.2004, 46210/99	**835**
	contra Turciei	
Abdulkadir Aydin ş.a.	hotărârea din 20.09.2005, 53909/00	**700, 793**
Agdas	hotărârea din 27.07.2004, 34592/97	**712**
Akay	decizia din 19.02.2002, 34501/97	**632**
Akdivar ş.a.	hotărârea din 16.09.1996, 21893/93	**123, 675, 794**
Akkoç	hotărârea din 10.10.2000, 22947/93, 22948/93	**794, 797**
Akkus	hotărârea din 9.07.1997, 19263/92	**677**
Aksoy	hotărârea din 18.12.1996, 21987/93	**54, 769**
Aksu	[MC], hotărârea din 15.03.2012, 4149/04, 41029/04	**511, 706**
Altug Taner Akcam	hotărârea din 25.10.2011, 27520/07	**839**
Amaç şi Okkan	hotărârea din 20.11.2007, 54179/00, 54176/00	**574**
Andreou Papi	hotărârea din 22.09.2009, 16094/90	**209**
Avşar	hotărârea din 10.07.2001, 25657/94	**55**
Aydin	hotărârea din 25.09.1997, 23178/94	**700, 793**
Bakan	hotărârea din 12.06.2007, 50939/99	**20**
Balçik ş.a.	hotărârea din 29.11.2007, 25/02	**470**
Başkaya şi Okçuoğlu	[MC], hotărârea din 8.07.1999, 23536/94, 24408/94	**627, 640**
Bati ş.a.	hotărârea din 3.06.2004, 33097/96, 57834/00	**620**
Berktay	hotărârea din 1.03.2001, 22493/93	**795**
Berü	hotărârea din 11.01.2011, 47304/07	**574**
Cakici	[MC], hotărârea din 8.07.1999, 23657/94	**257-258, 794**
Cakmak	hotărârea din 25.01.2005, 53672/00	**210, 780**

Cengiz Kiliç	hotărârea din 6.12.2011, 16192/06	814
Cipru	[MC], hotărârea din 10.05.2001, 25781/94	7, 67, 125, 131, 133, 209, 503, 574, 706
Ciraklar	hotărârea din 28.10.1998, 19601/92	403
Cox	hotărârea din 20.05.2010, 2933/03	457
Danemarca	decizia din 8.06.1999, 34382/97	130-132, 134
Demades	hotărârea din 31.07.2003, 16219/90	208
Demir şi Baykara	[MC], hotărârea din 12.11.2008, 34503/97	485, 489, 551, 648
Demopoulos ş.a.	[MC], decizia din 1.03.2010, 46113/99, 3843/02, 13751/02, 13466/03, 10200/04, 14163/04, 19993/04, 21819/04	126, 209
Dogan ş.a.	hotărârea din 29.06.2004, 8803/02 ş.a.	640, 835
E.K.	hotărârea din 7.02.2002, 28496/95	640
Enerji Yapi-Yol Sen	hotărârea din 21.04.2009, 68959/01	250
Erdagöz	hotărârea din 22.10.1997, 21890/93	59, 534
	hotărârea din 6.07.2010, 35104/02	
Erdoğan Zağiz	hotărârea din 6.03.2007, 27473/02	797
Ergi	hotărârea din 28.07.1998, 23818/94	712, 715
Ergin (nr. 6)	hotărârea din 4.05.2006, 47533/99	403
Filiz Uyan	hotărârea din 8.01.2009, 7496/03	795
Foka	hotărârea din 24.06.2008, 28940/95	671, 674
Franţa, Norvegia, Danemarca, Suedia şi Olanda	decizia fostei Comisii din 6.12.1983, 9940/82, 9942/82, 9944/82, 9941/82, 9943/82	131, 133-134, 503
Göç	[MC], hotărârea din 11.07.2002, 36590/97	546, 694
Gül	hotărârea din 14.12.2000, 22676/93	711, 821
Güleç	hotărârea din 27.07.1998, 21593/93	715
Guneri ş.a.	hotărârea din 12.07.2005, 42853/98	472
Hamiyet Kaplan ş.a.	hotărârea din 13.09.2005, 36749/97	794
Hassan şi Eylem Zengin	hotărârea din 9.10.2007, 1448/04	256, 739
Ibrahim Gürkan	hotărârea din 3.07.2012, 10987/10	403
Ikincisoy	hotărârea din 27.07.2004, 26144/95	574
Ilhan	hotărârea din 27.06.2000, 22277/93	574
Incal	[MC], hotărârea din 9.06.1998, 22678/93	403
Isik	hotărârea din 2.02.2010, 21924/05	483
Jabari	hotărârea din 11.07.2000, 40035/98	99, 279
Kakoulli	hotărârea din 22.11.2005, 38595/97	714

Kalac	hotărârea din 1.07.1997, 20704/92	474
Kalan	decizia din 2.10.2001, 73561/01	200
Karaduman	decizia din 3.05.1993, 16278/90	474
Karakoç ş.a.	hotărârea din 15.10.2002, 27692/95, 28138/95, 28498/95	553
Kart	[MC], hotărârea din 3.12.2009, 8917/05	510
Kavakçi	hotărârea din 5.04.2007, 71907/01	218
Kaya	hotărârea din 19.02.1998, 22729/93	54
Kaya şi Seyhan	hotărârea din 15.09.2009, 30946/04	472
Kiliç	hotărârea din 28.03.2000, 22492/93	710
Kolu	hotărârea din 2.08.2005, 35811/97	270
Kurt	hotărârea din 25.05.1998, 24276/94	62, 258, 285, 397, 794
Leyla Şahin	[MC], hotărârea din 10.11.2005, 44774/98	510, 646
Loizidou	[MC], hotărârea din 23.03.1995, 15318/89	209, 396, 503, 832
Mahmut Kaya	hotărârea din 28.03.2000, 22535/93	543, 711
Mamatkulov şi Askarov	[MC], hotărârea din 4.02.2005, 46827/99, 46951/99	523
Mansuroğlu	hotărârea din 26.02.2008, 43443/98	712
Nejdet Şahin şi Perihan Şahin	[MC], hotărârea din 20.10.2011, 13279/05	433, 437
Medya FM Reha Radyo ve Iletişim Hizmetleri A.Ş.	decizia din 14.11.2006, 32842/02	92
Mehmet Nuri Özen ş.a	hotărârea din 11.01.2011, 15672/08, 24462/08, 27559/08, 28302/08, 28312/08, 34823/08, 40738/08, 41124/08, 43197/08, 51938/08, 58170/08	245
Mehmet Salih şi Abdülsamet Çakmak	hotărârea din 29.04.2004, 45630/99	210
Menteş ş.a.	[MC], hotărârea din 24.07.1998, 23186/94	208
Mutlu	hotărârea din 10.10.2006, 8006/02	210
Nart	hotărârea din 6.05.2008, 20817/04	776
Zengin	hotărârea din 28.10.2004, 46928/99	256, 739
Öcalan	hotărârea din 12.03.2003, 46221/99	799
	[MC], hotărârea din 12.05.2005, 46221/99	608

Oneryildiz	[MC], hotărârea din 30.11.2004, 48939/99	261, 277, 291
	hotărârea din 18.06.2002, 48939/99	676
Oya Ataman	hotărârea din 5.12.2006, 74552/01	648
	decizia din 8.03.2005, 74552/01	467, 469
Ozgur Gundem	hotărârea din 16.03.2000, 23144/93	494
Parti Communiste Unifié de Turquie ş.a.	[MC], hotărârea din 30.01.1998, 19392/92	598-599, 648
Refah Partisi ş.a.	[MC], hotărârea din 13.02.2003, 41340/98 ş.a.	475, 510, 599, 603
	decizia din 3.10.2000, 41340/98 ş.a.	220
Sabri Güneş	[MC], hotărârea din 29.06.2012, 27396/06	124, 511
Sadak ş.a.	hotărârea din 17.07.2001, 29900/96, 29901/96, 29902/96, 29903/96	222, 376
Sadak ş.a. (nr. 2)	hotărârea din 11.06.2002, 25144/94 ş.a.	220
Sadegül Özdemir	hotărârea din 2.08.2005, 61441/00	776
Salduz	[MC] hotărârea din 27.11.2008, 36391/02	510, 749
Salih Salman Kiliç	hotărârea din 5.03.2013, 22077/10	39, 61
Salman	[MC], hotărârea din 27.06.2000, 21986/93	55, 747
Savda	hotărârea din 12.06.2012, 42730/05	465
Selçuk şi Asker	hotărârea din 24.04.1998, 23184/94, 23185/94	764
	hotărârea din 10.01.2006, 21768/02	209
Sevgi Erdoğan	decizia din 29.04.2003, 28492/95	701
Solmaz	hotărârea din 16.01.2007, 27561/02	774
Solomou	hotărârea din 24.06.2008, 36832/97	362
Sophia Gudrun Hansen	hotărârea din 23.09.2003, 36141/97	311
Sürek (nr. 2)	[MC], hotărârea din 8.07.1999, 24122/94	553
Süzer	hotărârea din 23.04.2013, 13885/05	750
Süzgün	decizia din 22.01.2013, 5015/10	325
Şaman	hotărârea din 5.04.2011, 35292/05	238
Şimşek ş.a.	hotărârea din 26.075.2005, 35072/97, 37194/97	715
Tahsin Acar	[MC], hotărârea din 6.05.2003, 26307/95	187
Tanrikulu	hotărârea din 8.07.1999, 23763/94	123, 574
Tastan	hotărârea din 4.03.2008, 63748/00	796
Taşkin ş.a.	hotărârea din 10.11.2004, 46117/99	302, 498
Tavli	hotărârea din 9.11.2006, 11449/02	829
Tum Haber Sen şi Cinar	hotărârea din 21.02.2006, 28602/95	445

Ucar	decizia din 29.09.2009, 1960/05	435
Ulusoy ş.a.	hotărârea din 3.05.2007, 34797/03	454
Unal Tekeli	hotărârea din 16.11.2004, 29865/96	830
Ürper ş.a.	hotărârea din 20.10.2009, 14526/07 ş.a.	454, 457
Varnava ş.a.	[MC], hotărârea din 18.09.2009, 16064/90	124, 666
Y.B. ş.a.	decizia din 28.10.2004, 48173/99, 48319/99	632
Y.F.	hotărârea din 22.07.2003, 24209/94	832
Yagci şi Sargin	hotărârea din 8.06.1995, 16419/90, 16426/90	775
Yaşa	hotărârea din 2.09.1998, 22495/93	54
	raportul fostei Comisii din 8.04.1997, 22495/93	842
Yaşar Kemal Gökçeli	hotărârea din 4.03.2003, 27215/95, 36194/97	632
Yavuz	decizia din 25.05.2000, 29870/96	403
Yazar ş.a.	hotărârea din 9.04.2002, 22723/93, 22724/93, 22725/93	599
Yildirim	hotărârea din 18.12.2012, 3111/10	118
Yoldaş	hotărârea din 23.02.2010, 27503/04	750
Yumak şi Sadak	[MC], hotărârea din 8.07.2008, 10226/03	213, 511
	contra Turciei şi Danemarcei	
Sari	hotărârea din 8.11.2001, 21889/93	115
	contra Ucrainei	
Boulgakov	hotărârea din 11.09.2207, 59894/00	830
Dzhaksybergenov	hotărârea din 10.02.2011, 12343/10	354, 448
Gongadze	hotărârea din 8.11.2005, 34056/02	292
Gurepka	hotărârea din 6.09.2005, 61406/00	314
Ichin ş.a.	hotărârea din 21.12.2010, 28189/04, 28192/04	526
Ivanov	hotărârea din 7.12.2006, 15007/02	370, 449
Ketchko	hotărârea din 8.11.2005, 63134/00	107
Kharchenko	hotărârea din 10.02.2011, 40107/02	721
Kovach	hotărârea din 7.02.2008, 39424/02	214
Krivobokov	decizia din 19.02.2013, 38707/04	216
Melnitchouk	hotărârea din 5.07.2005, 28743/03	104
Melnychenko	hotărârea din 19.10.2004, 17707/02	218
Mykhaylenky ş.a.	hotărârea din 30.11.2004, 35091/02, 35196/02 35201/02 35204/02 35945/02 35949/02 35953/02 36800/02 38296/02 42814/02	125

Nazarenko	hotărârea din 29.04.2003, 39483/98	799
Nechiporuk şi Yonkalo	hotărârea din 21.04.2011, 42310/04	742
Nevmerzhitsky	hotărârea din 5.04.2005, 54825/00	793
Novoseletskiy	hotărârea din 22.02.2005, 47148/99	209-210, 826
nowak	hotărârea din 31.03.2011, 60846/10	348
Osypenko	hotărârea din 9.11.2010, 4634/04	42-43, 674
Ponomaryov	hotarârea din 3.04.2008, 3236/03	662
Pronina	hotărârea din 18.07.2006, 63566/00	688
Salov	hotărârea din 6.09.2005, 65518/01	36
Shalimov	hotărârea din 4.03.2010, 20808/02	364
Sovtransavto Holding	hotărârea din 25.07.2002, 48553/99	652, 655, 757
Sukhovetskyy	decizia din 1.02.2005, 13716/02	219
Sviato-Mykhailivska Parafiya	hotărârea din 14.06.2007, 77703/01	477
Titarenko	hotărârea din 20.09.2012, 31720/02	364
Ukrainian Media Group	hotărârea din 29.03.2005, 72713/01	458
Vodopyanovy	hotărârea din 17.01.2006, 22214/02	84
Kharchenko	hotărârea din 10.02.2011, 40107/02	721
Yuriy Nicolayevich Ivanov	hotărârea din 15.10.2009, 40450/04	370, 449
contra Ungariei		
Alajos Kiss	hotărârea din 20.05.2010, 38832/06	217
APEH Üldözötteinek Szövetsége ş.a.	hotărârea din 5.10.2000, 32367/96	302
Bukta ş.a.	hotărârea din 17.07.2007, 25691/04	471
Dallos	hotărârea din 1.03.2001, 29082/95	222, 376
Daróczy	hotărârea din 1.07.2008, 44378/05	388, 550
Deés	hotărârea din 9.11.2010, 2345/06	209
Karako	hotărârea din 28.04.2009, 39311/05	267
Korbely	[MC], hotărârea din 19.09.2008, 9174/02	168-169, 556, 566, 624
Rekvenyi	[MC], hotărârea din 20.05.1999, 25390/94	600, 627
Ternovszky	hotărârea din 14.12.2010, 67545/09	839
CJCE/CJUE		
Abrahamsson şi Anderson/Elisabet Fogelqvist	hotărârea din 6.07.2000, C-407/98	206

Åklagaren/Hans Åkerberg Fransson	[MC], hotărârea din 26.02.2013, C-617/10	**561**
Badeck ş.a.	hotărârea din 28.03.2000, C-158/97	**206**
Bertelsmann şi Sony Corporation of America/Impala	hotărârea din 10.07.2008, C-413/06	**158**
Booker Aquaculture şi Hydro Seafood	hotărârea din 10.07.2003, C-20/00 şi C-64/00	**207**
Bostock	hotărârea din 24.03.1994, C-2/92	**207**
Briheche/Ministre de l'Intérieur, Ministre de l'Éducation nationale and Ministre de la Justice	hotărârea din 30.09.2004, C-319/03	**206**
Comisia/Irlanda ş.a.	hotărârea din 1.12.2009, C-89/08	**158**
Commisia/Grecia	hotărârea din 16.12.1992, C-210/91	**72**
De Andrade/Director da Alfândega de Leixões, intervener: Ministério Público	hotărârea din 7.12.2000, C-213/99	**72**
De Geus en Uitdenbogerd/Bosch ş.a.	hotărârea din 6.04.1962, C-13/61	**650**
Defrenne/Sabena	hotărârea din 8.04.1976, C-43/75	**758**
France Télécom/Comisiei Europene	hotărârea din 2.04.2009, C-202/07	**532**
Heylens ş.a.	hotărârea din 15.10.1987, C-222/86	**207**
Ismeri Europa/Curtea de Conturi	hotărârea din 10.07.2001, C-315/99	**158**
Johnston/Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary	hotărârea din 15.05.1986, C-222/84	**207**
Josef Probst/mr.nexnet GmbH	hotărârea din 22.11.2012, C-119/12	**247**
Kalanke/Freie Hansestadt Bremen	hotărârea din 17.10.1995, C-450/93	**206-207**
Klensch ş.a./Secrétaire d'État à l'Agriculture et à la Viticulture	hotărârea din 25.11.1986, C-201/85 şi C-202/85	**207**
Kreil/Bundesrepublik Deutschland	hotărârea din 11.01.2000, C-285/98	**207**
Marschall/Land Nordrhein-Westfalen	hotărârea din 11.11.1997, C-409/95	**206**

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Omega	hotărârea din 14.10.2004, C-36/02	191
Pesquerias de Bermeo și Naviera Laida/Comisia	hotărârea din 7.05.1992, C-258/90 și C-259/90	532
Rutili/Ministre de l'intérieur	hotărârea din 28.10.1975, C-36/75	207
Siesse/Director da Alfândega de Alcântara	hotărârea din 26.10.1995, C-36/94	72
Spania/Lenzing	hotărârea din 22.11.2007, C-525/04	532
Tagaras/Curtea de Justiție	hotărârea din 25.02.1992, T-18/89	650
Technische Universität München/Hauptzollamt München-Mitte	hotărârea din 21.11.1991, C-269/90	532
Wachauf/Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft	hotărârea din 13.07.1989, C-5/88	207
Curtea Inter-americană a Drepturilor Omului		
Castillo Petruzzi ș.a. c. Peru	hotărârea din 4.09.1988	504
Tribunalul Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie		
Furundzija	hotărârea din 10.12.1998, IT-95-17/1	791

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY
B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

2013/12908
149

Dicționarul de Drepturile Omului, **o premieră în literatura juridică din România**, reprezintă o lucrare de bază pentru însușirea terminologiei, principiilor, dispozițiilor și a mecanismelor Convenției europene a drepturilor omului, prin dubla sa natură, teoretică și practică.

Conceput și redactat de profesioniști ai dreptului, magistrați și diplomați, această lucrare reprezintă un **ghid de referință** pentru toți cei interesați de protecția europeană a drepturilor omului, deopotrivă magistrați, avocați, notari, executori judecătorești, profesori și studenți, dar și justițiabili, atrași de mirajul Curții Europene a Drepturilor Omului, considerată nu de puține ori drept singura cale „serioasă" pentru soluționarea unui litigiu.

Dicționarul cuprinde **153 de termeni** și se remarcă prin:

- bogăția explicațiilor care însoțesc termenii
- abordarea limpede a conceptelor
- referirea amplă la jurisprudența CEDO (1957-2013)
- suport bibliografic bogat
- corelații legislative
- adagii latinești

Preț 149 lei
ISBN 978-606-18-0203-6
9 786061 802036
www.beckshop.ro